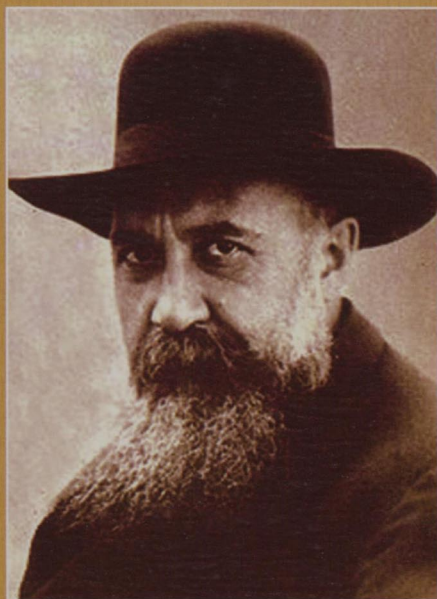

NICOLAE IORGA

**DISCURSURI
PARLAMENTARE**

II
(1919-1923)

MESAGERUL - 2012

<https://biblioteca-digitala.ro>

NICOLAE IORGA

DISCURSURI PARLAMENTARE

II

(1919 – 1923)

Ediția a II-a

**Îngrijirea textului, prefață și note de
Georgeta Filitti**

Editura *MESAGERUL* – 2012

**PROPAGANDA
*PROPAGANDA CREATIVE SERVICES***

Prefață, note și text stabilit de Georgeta Filitti
Redactor și editor: Valeriu Matei
Coperta: Vitalie Leca

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții
Iorga, Nicolae

Discursuri parlamentare, vol. II (1919 – 1923) / Nicolae Iorga;
îngrijirea textului, pref. și note de Georgeta Filitti; redactor și editor
Valeriu Matei. – Ed. a 2-a. – Ch.: Ed. „Mesagerul”, 2012 (Î.S. F.E.-P.
„Tipogr. Centrală”). – ISBN 978-9975-9907-4-5.
[Vol.]2:(1919 -1923). -2012. – 884 p. - 500 ex.
ISBN 978-9975-9907-5-2.

32(498)+94(498)”1919/1923”
1/72

Volum apărut cu sprijinul Direcției județene Prahova
pentru cultură, culte și patrimoniu cultural național

© Ed. **Mesagerul**, pentru prezenta ediție

4. 20/79

Notă asupra ediției

Volumul de față continuă demersul început în anul 2011. Republicăm astfel al doilea volum din Discursurile parlamentare ale lui Nicolae Iorga, scos de Așezământul tipografic *Datina românească* din Vălenii de Munte și apărut la București în 1940. Am reținut intervențiile parlamentare din intervalul 9 decembrie 1919 – 29 decembrie 1922. Am adăugat, după *Dezbaterile parlamentare*, și alte luări la cuvânt, omise de autor. Mai mult, fiind vorba de sesiuni parlamentare, am inserat și toate manifestările în acest for ale lui N. Iorga, până în iunie 1923, în speță până la încheierea sesiunii 1922/1923. Întreprinderea s-a dovedit a fi anevoioasă: pe de o parte, textele sunt tipărite neglijent în *Dezbateri*, pe de altă parte, volumele acestora ca tare au devenit o raritate. Cititorul are la dispoziție Cuprinsul volumului, unde intervențiile lui N. Iorga sunt numerotate, ca și la cel precedent, cu latine. Ajutorul primit, și de această dată, de la Dana Singuran, de la prof. Lia Brad Chisacof și ing. Horia Ionescu, a făcut posibilă apariția la timp a lucrării. Susținerea materială oferită de domnul Constantin Stere, animator de ani de zile al cursurilor Universității de Vară de la Vălenii de Munte, a transformat, din nou, oferta noastră în realitate. În sfârșit, colaborarea cu Editura Mesagerul din Chișinău, personal cu acad. Valeriu Matei, atât de implicat în buna înfățișare a ediției, a îngăduit noua formă a unei cărți abia știute.

INTRANSIGENȚĂ ÎNDREPTĂȚITĂ

În logica lucrurilor, încetarea ostilităților și încheierea Tratatului de pace, care a pus capăt primului Război Mondial, trebuia să aducă relaxarea, destinderea. După evaluarea pagubelor, se cuvenea ca lumea să-și întoarcă privirile spre reconstrucție, reforme, modernizare. Nici România n-a rămas străină de această stare de spirit. Doar că totul s-a consumat pe fondul unor dispute politice de o nebănuită violență, într-o Adunare parlamentară mereu „turbulentă“, cu vrăjmășii, acuze, demascări ce vor irosi un timp prețios în anii 1919-1923.

Interese imposibil de împăcat, pretenții nemăsurate, un climat internațional încă nelimepezit, dezacorduri determinate de mediul politic diferit din care proveneau reprezentanții provinciilor istorice recent alipite, au generat tensiuni permanente, obstrucții, blocarea unor proiecte de reformă.

Partidul Național Liberal, aflat de atâta vreme la conducerea țării și bucurându-se de încrederea regelui Ferdinand, fusese aspru criticat, în anii de restriște 1917-1918, când două treimi din teritoriu zăcea sub ocupație germano-austro-bulgară. Nici alianța cu Imperiul țarist, aflat în descompunere, nu punea pe liberali într-o lumină favorabilă. Dar victoria finală, realizarea României Mari, a așternut uitarea peste părțile întunecate; țara, cu hotarele întregite, exista, familia Brătianu își putea asuma toate meritele, făcea alianțe conjuncturale (cu Partidul Democrat Conservator condus de Take Ionescu, de pildă), înlesnea ascensiunea unor guverne conduse de militari (Constantin Coandă, Arthur Văitoianu, Alexandru Averescu) și venea în fața Parlamentului cu un program de reforme impresionant.

Conservatorii, stigmatizați pentru colaborarea cu germanii, diminuăți din punct de vedere economic, în urma expropriierilor, încetează a mai fi o forță pe eșicherul politic românesc. Să amintim doar că unul din șefii lor, Alexandru Marghiloman, încheie pacea dezonorantă de la Buftea, din aprilie 1918, chiar dacă nesemnată de rege; apoi e prezent la Chișinău, la 27 martie 1918, când Sfatul

Țării a decis unirea Basarabiei cu România, și a primit actul ca atare de consfințire a evenimentului.

România Mare a însemnat și intrarea în scenă a unor oameni politici din Transilvania (membri ai Partidului Național Român), Basarabia și Bucovina – formați în alte medii, deprinși în primul rând să acționeze în opoziție, străini de practicile politice de la București, taxate uneori drept „bizantine“. Iuliu Maniu, Octavian Goga Alex. Vaida Voevod, Vasile Goldiș, Vasile Lucaciu, Ion Nistor încearcă să înțeleagă, colaborează cel mai adesea, dar fuziunea sufletească întârzie să se producă. Declarația emoționantă a lui Ionel Brătianu, în fața delegației ardelenene venită la București, purtătoare a rezoluției Adunării naționale de la Alba Iulia ce consfințea alipirea Transilvaniei la Vechiul Regat, din 1 decembrie 1918: „De o mie de ani vă așteptăm și ați venit ca să nu ne mai despărțim niciodată“, a rămas, un timp, mai mult o exprimare retorică.

Dinamica evoluției societății românești generează noi formațiuni politice, disidențe, alianțe conjuncturale. Ele se regăsesc în Parlamentul țării: Liga Poporului (apoi Partidul Poporului), condusă de gl. Al. Averescu, Partidul Muncii (animat de Gr. Trancu Iași, Gr. Iunian, George Diamandi), Partidul Socialist (condus de Ilie Moscovici, Gh. Cristescu), Partidul Țărănesc (avându-i în frunte pe Ion Mihalache și Virgil Madgearu), Partidul Țărănesc din Basarabia, Partidul Democrat al Unirii din Bucovina, Partidul Național Român din Transilvania, Partidul Naționalist Democrat (condus de Nicolae Iorga) – acestea din urmă vor forma Blocul parlamentar în Adunarea deputaților.

E o adevărată vâltoare, unde intră, cu statutul impresionant de președinte al Camerei, intelectualul prin excelență, mentorul mai multor generații, omul intransigent și dezinteresat care a fost Nicolae Iorga.

Numai 12 ani îl despărțeau de prima apariție în Parlament, și acum, în 1919, era în situația să-l conducă, să-l disciplineze și să urmărească redactarea noului regulament de funcționare a instituției.

Activitatea parlamentară a lui Nicolae Iorga, ilustrată în paginile de față, așa cum cititorul va avea din nou prilejul să constate, este extrem de diversă. Nici o temă nu-i rămâne străină; atenția e mereu trează, intervine

avizat, spontan, având în același timp argumentarea solidă pentru fiecare abordare. Dar totul e subsumat unui element esențial: educației, disciplinei partenerilor de dialog parlamentar, posibil doar prin respectarea regulamentului! De aici și grija obsesivă, atât pe vremea cât a fost președintele Camerei, în 1919, cinci luni de zile, cât și mai apoi, rămas simplu deputat, de a urmări litera dispozițiilor ce făceau să funcționeze complicatul angrenaj parlamentar. Dintru început, deși cu sănătatea minată și silit să-și părăsească „studiile iubite“, primește președinția pentru a apăra prestigiul Constituantei. Se angajează să fie „nepărtinitor“, să apere cu sfințenie dreptul la cuvânt, urbanitatea discuțiilor – totul spre a face posibilă o activitate cât mai spornciă a înaltului for legislativ. Apelul ca deputații să nu provoace „scene penibile și scoborâtoare pentru demnitatea Parlamentului“ nu găsește totdeauna ecoul dorit, încât președinția se transformă, uneori, într-o adevărată corvoadă. Căci, iată, la un moment dat are o altercație cu I.G. Duca, furios că nu-i făcea pe plac, și care strigase: „Să faci bine să auzi!“ Cu înțelepciunea dascălului obișnuit cu impetuoșitatea unor auditori tineri, N. Iorga exclamă: „Deplor că în această țară moravurile politice pot sălbăteci firea omenească“. Și, încercând să-l potolească pe vijeliosul liberal, care rememorase momente de la începutul războiului și afirmase: „Dictați o pagină de istorie la care n-aveți dreptul!“, N. Iorga are ultimul cuvânt: Prin munca lui, „creiase o conștiință“, după cărțile sale învățase chiar preopinentul, „brevetul meu de cinste nu vine de la dvs., ci de la poporul acesta întreg“.

Așa cum se angajase prin discursul de instalare, N. Iorga a vrut să rămână nepărtinitor. A recunoscut că puteau fi persoane mai informate din punct de vedere juridic în ceia ce privește regulamentul de funcționare a Camerei, dar el, ca istoric urmărea mai ales „spiritul de care se inspira și scopul urmărit de regulament“. „Interpretare judaică“, ricanează Vintilă Brătianu, dar președintele continuă să se arate „răbdător“ față de ieșirile liberalilor. Doar când cineva îi aruncă anatema de „bolșevic“, suspendă ședința...

Istovitoarea îndatorire de președinte al Camerei este asumată de N. Iorga cu o conștiinciozitate care stârnește

admirație; și după încetarea mandatului, intervine în fiecare ședință pentru a corecta ținuta ori limbajul unui deputat, succesiunea vorbitorilor, ori să-l îndrume pe președintele în funcție. Uneori străbate o nuanță de răzvrătire trufașă: regulamentul impunea ca deputații să ia cuvântul ducându-se la tribună, nu rămânând în bancă. Or, N. Iorga e categoric: „N-ai să-mi arăți dumneata locul unde să stau!“ La fel când, ignorând regulamentul, ia cuvântul de două ori și președintele Adunării, Duiliu Zamfirescu, îi observă ușor ironic: „Dumneavoastră aveți dreptul să vorbiți și de nouă ori!“ Și N. Iorga: „De ce? Pentru că sunt totdeauna animat de spiritul dreptății, iar când intervin într-o chestiune, sunt convins că am dreptate!“

Pe durata președinției sale, cum aminteam, s-a purces la redactarea noului regulament al Camerei. Cel vechi, introdus pe vremea lui M. Kogălniceanu, era mai mult o copie a îndrumarului similar din Parlamentul francez. Iorga îl dorea pus în practică fără întârziere ca o pavată că Parlamentul nu rămâne „o zdreanță în mâna guvernului“.

Totdeauna Parlamentul României și-a consumat ședințele de început de sesiune cu dezbateră, la sațietate, a alegerilor. Nici răstimpul acoperit de oratoria lui Nicolae Iorga în volumul de față nu face excepție. El însuși e candidat fără noroc, în competiție cu C. Bucșan, la Săliște (Sibiu). După ce amintește ce a făcut pentru Ardeal, evocă toată campania electorală orchestrată pentru adversarul lui de prefectul Comșa: „M-au mâncat netăiat și nefript“, m-au făcut „apostol mincinos“, „profesor doctrinar“, m-au acuzat că am pus un aderent să-l omoare pe Bucșan, că am strigat în gura mare: „Ardealul fără ardeleni!“, mi s-a reproșat că m-am adresat sașilor în limba germană – înșiră Iorga, mai mult amuzat, tot arsenalul denigrator folosit de guvernul averescan pentru a-l doborî pe el, „umil propovăduitor al ideii de unitate națională“. În același timp, afișele electorale guvernamentale erau deșănțate, generalul fiind prezentat drept „tatăl țăranilor români de pretutindeni“; la Galați intervenise armata spre a înclina sensul voturilor spre candidatul averescan. A fost „doar muzica militară“, s-a justificat fără vlagă generalul.

N. Iorga împletește, ca nimeni altul, cunoașterea perfectă a subiectului, ironia, uneori vitriolată, pe seama adversarilor, cu dibăcia inegalabilă de a avea ultimul cuvânt. Așa, cu referire la alegeri, conchide cu amărăciune: „România e o țară aplecată spre abuz..., meritul cel mai mare, prin ereditatea fanariotică, e să calci legea“.

Odată alegerile validate, Adunarea își începe propriu zis lucrările. Fără a putea desluși predilecția lui N. Iorga pentru o temă sau alta, răzbate interesul sporit de rememorare a faptelor de altă dată ale adversarilor, de portretizare a lor cu asemenea forță, încât, până astăzi, constatările sale au rămas prinse ca un act de identitate de numele lor. Deși declară apodictic: „ceia ce ne dezbină e pentru o zi, dar cea ce ne unește este pentru totdeauna“.

Generalul Al. Averescu e unul din caili săi favoriți de bătaie. Îi amintește de un articol publicat în august 1916, în *Viitorul*, unde pleda pentru o posibilă pace cu germanii. După ce, peste doi ani, a trebuit să accepte pacea de la Buftea cu ei, generalul avea să declare nedumeritor că gestul său echivala cu o operație pe trupul mamei. Ruga, de aceia, să nu-i pună nimeni întrebări, „ca să nu taie mai mult“. Apoi, în august 1918, scrisese *Filism și fobism*, articol pedant nu numai în titlu, despre legăturile „conjuncturale“ cu aliații. Or, observă Iorga doctoral, recunoștința față de aceștia e „parte esențială din valoarea etică a neamului nostru“. Cu asemenea declarații, nu era de mirare că generalul, ca șef de guvern, nu avea program, fiind „în faza embrionară, nedecisă, faza nelămurită din lumea astrală nedeterminată, în care stelele nu-s încă stele“. Apoi popularitatea se întemeia de fapt pe ce nu făcuse (dar i s-a pus în seamă de credința populară, că a fost în tranșee, a cărat răniți cu spinarea, a mâncat mămăligă alături de soldați). Astfel de snoave îi creiau generalului o reputație „mistică“. Între timp, guvernul său conducea țara cu decrete legi. Nu făcea nimic pentru muncitori și funcționari. Lux destrăbălat la orașe, corupție, jefuirea statului, vânzarea serviciilor în oficiile publice, favoritismul, influențarea puterii judecătorești, credit ruinat, acordarea anarhică a permiselor de export, bugetul devenit o formă goală deoarece nu avea „o bază

serioasă de impozitare“ – aceasta era cartea de vizită a puterii executive, după convingerea lui N. Iorga.

Nu scapă de judecata sa nici Ionel Brătianu, potentat liberal care, chiar când nu se afla la guvernare, conducea țara prin „vicari efemeri“. Căci, susține Iorga subtil, partidele nu-și ies ușor „din pielea lor de șarpe“ pentru o unificare politică, așa că deciziile finale trebuie să le ia singura formațiune politică bine structurată și anume PNL. Răutăcios, Iorga amintește de repetatele oferte de participare la guvernare ce îi fuseseră făcute de Ionel Brătianu; le-a respins pentru că însemnau „o dominațiune tiranică asupra țării“, la care nu se voia părtaș.

La fel îl încondeiază pe Constantin Argetoianu, „arheologul“ (fiindcă publicase articole pe această temă înainte de război, în *Convorbiri literare*), furios că la un moment dat, în decembrie 1920, i-a suspendat *Neamul românesc*. Motivul? Prin cuvântări în Cameră, N. Iorga ar fi încuviințat atentatul de la Senat (în urma căruia muriseră ori fuseseră grav răniți câțiva senatori). Or, el, „harnic, credincios și dezinteresat“, nu făcuse, ca publicist, decât să-și slujească neamul. Mai mult, caracterizase fapta reprobabilă ca fiind urmarea unei „politici de brutalitate, de tăgadă, de neînțelegere și incorectitudine“. În 1914, amintește Iorga Adunării, C. Argetoianu declarase ritos că „indiferent de ce va fi, rămânem neutri până la sfârșit“; iar în „Epoca“, sub inițialele CA (atribuite de unii lui Costică Arion!) publicase articole „dușmănoase aliaților“.

Ministrul de Interne, cunoscut pentru verbul său otrăvit, îi replică: N. Iorga se joacă cu ideile revoluționare, cum se joacă copiii cu lumânarea. Dacă autoritățile se uită odată la el, „intră sub pământ“. „Îi curge etern din gură o panglică tricoloră“ iar în istorie e „protagonistul clișeelor celor mai banale“.

Resentimentar față de politicianismul din Vechiul Regat, N. Iorga arată reprezentanților provinciilor istorice alipite o caldă prețuire.

Cu unele notabile excepții.

Un detaliu semnificativ: El, atât de riguros cu observarea regulamentului, dă prioritate la cuvânt deputaților nou veniți. Iar când e proclamat doctor al

Universității din Strasbourg, consideră că e un omagiu al Alsaciei Lorenei pentru provinciile românești alipite.

După ce salută, în discuția la Mesaj, „ceasul de sacră unire“, dând astfel „măreție, solemnități momentului“, cum observa cineva, N. Iorga împarte laude și critici care, cum constatam și mai sus, rămân atașate de persoanele vizate. Pe Vasile Goldiș îl apără pentru declarațiile făcute în presa maghiară antebelică: Atunci necesitatea politică l-a dus spre așa ceva, pentru a evita „greutățile ineluctabile puse în fața lui de dușmani“. La fel, pe Ștefan Cicio Pop, pentru cuvântările din parlamentul maghiar împotriva intrării României în război de partea Antantei: A fost „o stratagemă de război“; procedând altminteri, românii ardeleni rămâneau fără conducător, „un popor nenorocit“.

Și Alex. Vaida Voevod găsește în el un aliat atunci când unii deputați îi reproșau a se fi aflat, ca prim ministru, la Paris, în loc să stea acasă: „Acolo se cereau apărate interesele țării“.

Dar chiar la București fiind, fruntașul ardelean deplângea ingerințele liberalilor; în toate ministerele oamenii lor își aveau posturi solide, cu lefuri exorbitante; când a încercat o uniformizare a salariilor, i s-a răspuns că lucrurile se vor aranja printr-o lege organică viitoare. Ceea ce echivala cu trimiterea la calendele grecești.

Pe Nicolae Bălan, noul mitropolit ortodox al Ardealului, îl salută afectuos iar pe Vasile Lucaciu îl omagiază postum drept „icoana luptătorului pentru libertate“, deși nu uită să amintească, neiertător, că răposatul îi datora președinția *Ligii culturale*, căci „la Ligă se făcea tot ce voiam eu“.

Cu Octavian Goga se războiește zgomotos, nici unul nici altul necruțându-și cuvintele. Poetul, „născut pentru literatură“, cum se autodefinia, îi reproșă că scoate ochii tuturor cu serviciile aduse Ardealului și venise acolo „cu apa Botezului“. Iorga îi răspunde fără menajamente: „Altfel rămâneai nespălat!“

Furia istoricului era de înțeles. O. Goga îi amintise că în 1915 scrisese despre memorandiști în chip diferit. Într-o versiunea românească a *Istoriei românilor* îi încondeia a nu fi avut educație românească, „ceia ce îi făcea să se confunde uneori cu oligarhia maghiară“; în

versiunea franceză caracterizarea era eludată. Și justificarea lui Iorga: a scris una pentru străinătate, alta pentru ai noștri, „care știu mai multe lucruri“. Apoi e vorba de „vremi“ și de „valul“ pe care te-ai aflat. Cartea românească „îndârjea“ un neam, cea în limba franceză arăta „unitatea admirabilă“.

Și această atitudine capitulară o motivează în altă parte așa: Ca om politic, ca patriot și istoric știe că trebuie să potrivească lumina care „să bată drept asupra gloriei și să potrivească apoi, cu acea dibăcie de artist, acea puțină umbră care într-un colț ar putea să să întunece acea glorie“, asta când denigratorii „săpau artistic inscripția de pe mormântul idealului nostru“.

Ranchiuna păstrată lui Octavian Goga avea să se manifeste și mai târziu, când constată bugetul supradimensionat al ministerului Cultelor și Artelor (88 de milioane), „minister cam curios, personalul de acolo poartă rochii“. Se zicea că ministerul fusese creat chiar pentru poet, fiu de preot, în așa fel încât acesta, la o primă distribuție, dăduse 1,1 milioane pentru Tipografia cărților bisericești și doar 4 milioane pentru școlile speciale, muzee, pinacoteci și teatre, împreună.

Iorga îi susține fără rezervă pe sași, lăudându-i pentru loialitatea lor față de România. Fuseseră aduși odinioară în Transilvania de Coroana maghiară ca „străjeri ai civilizației occidentale în Orient“. Același rol l-am jucat totdeauna și noi. În plus, vede în prezența lor constructivă în Parlament, un factor de contrapondere a elementului unguresc, mereu ostil, mereu dispus la apropierea de Budapesta, în dauna românilor.

O emoție abia reținută arată Iorga când se vorbește de Basarabia. La 6 martie 1920, el amintea „fericita veste“ a unirii acestei provincii cu România, potrivit comunicatului transmis de Ion Pelivan, aflat la conferința de la Londra: „E unul din ceasurile cele mai mari din istoria noastră națională“. În 1912, la centenarul răpirii Basarabiei de către ruși, el scrisese înflăcărat: „Dacă a avea o țară înseamnă a-ți trimite întruna soldați la graniță, polițai, funcționari cartofori și bețivi, Basarabia nu e a noastră“. Era o constatare premonitoare ce avea să fie reproșată amarnic autorităților interbelice de la București. Acum, în 1920, el apără cu candoare noua

administrație românească de criticile lui Pantelimon Halipa, insistând să nu fie dezvăluite străinătății hibebele ei. Personal, avea broșuri rusești, cumpărate la buchiniștii de la malurile Senei, cu atacuri violente împotriva românilor, dar le ținea încuiate. Apoi face o constatare surprinzătoare: în noul buget al țării, Basarabia fusese defavorizată drastic, cu o cotă mult mai mică decât Transilvania sau Bucovina. Poate tocmai în acest sens face o propunere concretă pentru crearea unui teatru românesc în Basarabia. Avea desigur în vedere și turneele trupei *Ligii Culturale* acolo.

Basarabia însemna și deputatul de Soroca, Constantin Stere. Și aici Iorga e un adevărat Jupiter Tonans. Discuția se declanșează în momentul suspendării profesorului de Drept Constantin Stere de la Universitatea din Iași, de „teama tulburărilor“. Iorga, în egală măsură, provocase „tulburări“, în martie 1906, la București, și studenții i se alăturaseră. Dar motivația fusese cu totul alta. El vestejise ideea ca la Teatrul Național să se dea spectacole în limba franceză, fie ele și de binefacere, pe când C. Stere era, pur și simplu, un trădător al nației. Iorga analizează memoriul acestuia către germani, din 6 aprilie 1917, cu răbdare de entomolog. Stere declara acolo că națiunea română nu există; statul român era creația europeii occidentale, ca stavlă împotriva rușilor. Își călcase obligațiile față de aliați (i.e. Puterile Centrale), alăturându-se dușmanilor lor. Pentru a reveni la situația normală, era necesară o nouă Constituție. Așa, după înlăturarea regelui Ferdinand trădătorul, țara ar fi fost condusă de Carol de Habsburg. Acesta ar fi înfăptuit, desigur, reforma agrară, „câștigând pe țărani“. Stere își dezvoltase teoriile în foaia „Lumina“, iunde atacarea Germaniei era văzută ca o formă de „daltonism“ din partea României.

Când cineva încearcă totuși să explice filogermanismul lui Stere prin ura funciară de ruși și îl compară cu Nicolae Bălcescu (la 1848 acesta căutase cu disperare o alianță cu ungurii împotriva Habsburgilor), furia lui Iorga nu cunoaște margini. Deși cauza pentru care luptase Stere fusese pierdută, acesta nu s-a retras (cum a făcut-o aristocratic filogermanul Petre Carp, retrăgându-se la Țibănești), ci s-a dus să candideze la Soroca. Mai mult, regele Ferdinand l-a și decorat! Și Iorga

încheie nemulțumit: „Ce exemplu dăm tinerilor, nepedepsind pe unul ca Stere? Li se infiltrează în suflet germenele trădării viitoare“.

Dincolo de oprobriul pe care se simte dator să-l arunce asupra profesorului felon, Iorga relevă starea de spirit nesănătoasă de la Universitatea din Iași. Era o fabrică iresponsabilă de licențiați. Cei șase profesori de la Facultatea de Drept, numiți mai toți pe criterii politice, acceptau și absolvenți de liceu să se prezinte la licență.

Era un tablou îngrijorător și simpla comparație cu discursul de două zile, ținut în Cameră, în 1875, de M. Kogălniceanu arată cât de greu se mișcau lucrurile în învățământul universitar românesc.

Cât privește Bucovina, Iorga admite atașarea ei la Vechiul Regat, ca o realitate de netăgăduit; doar că românii de acolo „s-au mâncat între ei așa de mult că te miri cum de le-a rămas carne pe oase!“

O prezență parlamentară căreia Iorga îi acordă o atenție plină de bunăvoință e cea a deputaților socialiști. Noi veniți în Parlament, aceștia constituiau pentru mulți o curiozitate. Dar Iorga, admițând că ei reprezintă, prin conducătorul lor Gh. Cristescu, „un curent puternic“, convine imediat că acestuia „îi lipsește îndrumarea“. Merge cu concesiile până acolo încât îi justifică pentru refuzul de a vota Marea Unire: „E o deosebire doar de temperament și de stil oratoric“. Chiar când socialiștii îndeamnă pur și simplu la răsturnarea orânduirii de stat, Iorga se mulțumește, ca președinte al Adunării, să-i cheme la ordine. Apoi, când la Poștă se produce o grevă și femeile sunt molestate, la apelul lui Gh. Cristescu, se duce să vadă faptele la fața locului. Când Ilie Moscovici, alt fruntaș socialist, declară sus și tare că opoziția parlamentară – din rândul căreia făcea parte și Iorga – n-are nimic comun cu democrația adevărată căci membrii ei se duseseră „cu declarații monarhice la Palat“, istoricul consemnează doar incidentul. Dar nu-și poate stăpâni totdeauna temperamentul și uneori îi ironizează pe socialiști. Așa, când refuză să participe la alegeri pentru că guvernul era condus de un general în activitate (Arthur Văitoianu), el observă batjocoritor: „Așteaptă unul în rezervă!“

Parcurgerea mai atentă a intervențiilor sale privitoare la socialiști și la suflul neașteptat adus de ei în Adunare, lasă să se întrevadă mizericordia față de idealști. Când își pune întrebarea retorică: „Cum să-i potolești pe socialiști?” răspunsul lui e antologic: „Pune-i să facă manifestații de trei ori pe zi, se dezgustă singuri!”

Va fi contribuit la această privire concesivă propria lui tinerețe, plină de curiozitate. La 17 ani îl citea pe Marx, „fără să-l înțeleagă”, și ținuse o conferință despre opera lui. *Capitalul* i se părea „o carte mare a timpului său”. Dar era convins că românii nu se vor lăsa ademeniți de ideile socialiste. Aceasta pentru că propovăduitorii lor erau grăbiți, citiseră o singură carte. Or, nimic nu e mai periculos decât *homo unius libri*. Pentru programul lui Marx și discursurile „feroce” ale lui Lenin, muncitorii puteau fi învățați, nu exterminați cu mitraliera. Intuind pericolul reprezentat de ideologia societății bolșevice aflate în urgență, Iorga declară liniștitor: Două lucruri vor împiedica pe cei ce ar veni de la Răsărit și a face „ca România să se cufunde într-un cataclism social”, calitatea de rasă a unui popor care vede realitatea peste lipsurile de doctrină și hotărârea celor mai buni fii ai țării de a rezolva chestiunile sociale altfel decât cu mitraliera.

Nu-și face iluzii în ceia ce privește poziția Rusiei. Indiferent de regimul politic față de străini, „între Rusia țaristă și cealaltă nu e nici o deosebire, este aceeași pornire brutală, asiatică de a ține populațiunile străine în robie și, cu minciuna bolșevică sau fără minciuna bolșevică, a impune Europei același regim”.

Cum la ordinea zilei era apropierea de soviete, Iorga, simțind parcă primejdia, declară totuși categoric: „Nu există pe lume popor care să ne poată stăpâni în gradul în care s-a ridicat conștiința de noi înșine”. I se părea aberat să te apropie de un stat care își încrisese ca prim articol al Constituției sale, statutul de „republică pentru muncitori, soldați și țărani” iar la articolul XIII, „n-au drept de vot nebunii, hoții și burghezii”.

Dumnezeu, chiar dacă într-o formă năpraznică, l-a ferit să vadă cât de mult se înșela când rostea asemenea vorbe.

„Viața parlamentară e o viață de surprize“, constată undeva N. Iorga. Și lucrul se vedește adevărat, în ceia ce îl privește, prin relațiile sale imposibile, public clamate, cu A.C. Cuza. Odinioară comilitoni, în sesiunile 1919-1923 cei doi au veșnice subiecte de dispută. Invectivele și justificările curg cu nemiluita iar Iorga, „omul sărac și cinstit“, cum se autodefinește, e mereu în situația de a se explica, nu fără un evident dezgust. Antisemit atrabilar, A.C. Cuza nu pierde ocazia să-i impute lui Iorga a se fi lăsat, într-un fel sau altul, sprijinit de evrei. Așa, când e ales deputat în Basarabia, „a fost binecuvântat de rabin“. Se apără, susținând că oponentul său e „calp în tot ce spune“ și îl încearcă o invidie neagră față de el deoarece muncește mai mult și are rezultate net superioare. Ar face bine să se ducă la Teatrul *Cărăbuș*, să-și manifeste talentul de clown. Apoi, metodic, Iorga explică faptele pentru care este incriminat: Ca membru al *Institut de France*, trimisese, spre a fi publicată la Editura Hachette, o Istorie a românilor. Manuscrisul a zăcut acolo doi ani, grație oamenilor „cu inteligență, discernământ și patriotism“, trimiși de PNL. Aristide Blank a tipărit lucrarea, fără ca Iorga să ia vreun ban. Același gest filantropic a făcut bancherul evreu și în legătură cu teatrul *Ligii Culturale*. În vreme ce ungurii au în Transilvania 14 teatre populare, românii au unul singur – al *Ligii Culturale*. a încercat să obțină sponsorizări de la băncile din România, dar n-a răspuns decât Blank. A vedea în gestul acestuia altceva decât generozitate luminată, e „o dovadă de intoleranță medievală stupidă“. La fel au stat lucrurile cu Școala română de la Paris. În capitala Franței mișunau „dușmanii românilor“, unguri, bulgari, sovietici, și el a vrut să le dea peste nas cumpărând clădirea de 24 de camere, două pavilioane și două grădini cu 125.000 lei, oferiți de Banca Marmorosh Blank. Mobilarea s-a făcut pe spesele statului francez. „Zeciuiți-vă averea“, se adresează scos din fire Iorga parlamentarilor, „pe care poate n-ați muncit-o!“ În continuare, pledează pentru susținerea Școlii și a directorului ei, Victor Ianculescu, silit a trăi acolo strâmtorat, cu cei 300 de franci dați de N. Iorga. În vreme ce veșnicul student Păltânea o făcea pe foiletonistul la Paris, atacându-l pe Iorga ca partizan al kaizerului,

propaganda făcută de Școala română era ignorată. Mai mult, biroul român de presă fusese desființat căci ministrul de Externe I.G. Duca declarase țăfnos că „orice propagandă e de prisos“. Uitând parcă de atacurile nedemne ale lui A.C. Cuza, Iorga, bine dispus, insistă totuși ca Școala română să fie folosită în materie de propagandă; istorisește astfel o povestioară: Un proprietar cu casa năpădită de șoareci a chemat un popă să-i facă o moliftă ca să scape de ei. „Da' o să se ducă, părinte? – Poate că da, dar adu și o pisică...”

Cele evocate până acum oglindesc atmosfera din Parlamentul României postbelice, încercările de dialog, demascările, rememorările obsesive privind atitudinea oamenilor politici, căci nu trebuie uitat un lucru: românii nu fuseseră unanimi în privința alianțelor în război, nu reacționaseră la un ison față de calvarul ocupației dușmane; în plus, după război, componenta oarecum pestriță a Parlamentului făcea anevoioasă unitatea de idei, se bătea pasul pe loc în privința adoptării marilor reforme insistent cerute de societatea românească.

Într-un moment de exaltare, N. Iorga exclamă încrezător: „Oricine ar governa România, țara e dumnezeiește binecuvântată, încât se ridică de la sine...”

Totuși...

Mai multe proiecte își așteptau votul Camerei. Între acestea, reforma agrară, cea financiară, legea funcționarilor publici, legislația muncii, legea chiriilor și proiectul generator de discuții pătimașe – cel al noii constituții.

Agricultura românească, relațiile sociale izvorâte din practicarea ei au preocupat generații întregi; soluțiile găsite, mai toate de caracter temporar, au făcut ca problema să rămână mereu deschisă. În anii imediat postbelici, ea își aștepta din nou rezolvarea și ca urmare a unei promisiuni regale, sprijinită de generalul Averescu și amplu comentată de N. Iorga. Soldații care apăraseră pământul țării trebuiau împroprietăriți fără zăbavă. Cum? Cu cât? De unde? Părerile se încrucișau, nu era deputat care să nu se rostească. De la „țăranul“ ajuns parlamentar, care îi invecivează pe cei bogați („nu pentru că sunteți mari proprietari, ci pentru că sunteți leneși, bețivi și risipitori“) până la sugestia lui N. Iorga, ca măcar

în ceea ce privește reforma agrară în Basarabia, pământul să fie dat în întregime țăranilor, fără despăgubire. Generalul Averescu susținea că pământul trebuie „socializat” și să aparțină doar celor care îl lucru efectiv.

Iorga e mai nuanțat. El declară că membrii partidului său, naționaliști prin excelență, se gândesc tot timpul la țărani, „această clasă funciară națională”. Ion Petrovici îi amintește că în 1906 susținuse că țăranii în majoritate sunt analfabeți și prin urmare nu puteau participa la conducerea țării. Acum Iorga și-a schimbat de părere: după 14 ani de funcționare a școlilor lui Spiru Haret, optimismul îl face să creadă că lumea satului poate avea un cuvânt autorizat de spus. Și lucrul îi pare posibil prin educația în continuare și moralizarea acestei părți majoritare a populației. Mai devreme sau mai târziu, țăranii îi vor mânca pe orășeni, asigură el. Și e o realitate inexorabilă că România nu trebuie să fie o națiune de cărturari ci „de oameni cuminți, fie și cu carte puțină”. Programul cel mai rezonabil îi pare a fi al lui Ion Mihalache. Acesta preconiza ca împrumuturile să se facă deopotrivă după capacitatea economică dar și după serviciile sociale aduse de beneficiar.

Aici venea în contradicție cu C. Argetoianu, convins că micșorarea proprietății moșierești avea să ducă la slăbirea societății, iar cea mijlocie tot nu s-ar fi consolidat. La fel cu Const. Garoflid, partizanul înzestrării doar a țăranilor „apți”, restul urmând a fi salariați agricoli, adică proletari. Iorga insistă pentru „exproprieri cu caracter național” adică reforma să însemne o restituire a pământului acaparat de arendașii străini către țăranul român.

Discuțiile au generat controverse, polemici aprinse, pentru ca în cele din urmă N. Iorga, înțelept ca totdeauna, să observe: „E greșit a crede că chestiunea agrară se încheie vreodată”.

În 1900, Oct. Tăzlăoanu îl numise, în foaia „Luceafărul”, cu deferență, pe N. Iorga drept „împărat al cugetării românești”. Acum, în anii imediat postbelici, Iorga face dovada unui criticism acerb, izvorât, fără îndoială, dintr-o cunoaștere perfectă a resorturilor sociale, dar sortit eșecului pentru că niciodată dezvăluirea hibelor, fără soluții compensatorii, n-a dat rezultate pozitive.

Astfel, pe marginea proiectului adus în Adunare privind reforma financiară, el cere vehement impozite extraordinare pe avere: suprataxarea averilor dobândite în timpul și în urma războiului, impozite progresive, taxarea posedării obiectelor de lux, a moștenirilor, sechestrarea averilor dobândite fraudulos. În același timp e conștient că se constituie rapid „mafii transpartinice“ care sufocă economia românească. Iorga nu vede utilitatea impozitului global deoarece unii salariați au copii mulți /sic!/ iar pronosticul său e sumbru: „La noi se vor ridica stratele sociale care nu cred în cultura pe care o disprețuiesc și o urăsc și atunci, vai! În ce mânăstire să ne ascundem bunurile de cataclism!“

Apoi își manifestă compasiunea față de condiția bugetarilor. Ei erau siliți să facă față valului de scumpiri postbelice. Micile sporuri de leafă i se par neîndestulătoare când, iată, untura, plătită anterior cu 2 lei, ajunsese acum la 80 de lei. Cu cei 50 de lei adăugați la leafă se puteau cumpăra abia zece pâini. Fără o susținere eficientă din partea statului, previne el, funcționarul „nu poate rămâne bun și onest“. Îl trece „un fior averescan“, spune el batjocoritor, când vede cum se stabilesc prețurile. Poate Camerele de comerț ar fi o soluție de stăvilire a speculei, dar el n-o va apuca, încheie Iorga realist.

La statutul funcționarilor publici, pus în discuție, trebuie exclus amestecul politic. Or, în definiția românească, partidul e „o asociație de interese materiale care se cer a fi satisfăcute pe seama statului“.

Așa cum dovedise înțelegere față de cererile uneori în răspăr ale socialiștilor, tot așa, în cazul legislației muncii, e potrivit măsurilor punitive, a dispozițiilor antigrevă, căci suferințele muncitorilor sunt acumulate și pot greși în alegerea mijloacelor de îndreptare. Refuză însă să admită că solidarizarea muncitorimii se poate identifica cu mișcarea comunistă. „Revoluția e un lux și trebuie să fi idiot s-o faci, dacă n-ai nevoie“, exclamă el încrezător. Parlamentul e dator să-l transforme pe muncitor în „stăpân pe instrumentul său de lucru“ și să-i creeze o viață morală, să comunice cu el – declară Iorga plin de bune intenții. Ura muncitorilor față de autorități și concomitent atracția pentru teoriile îmbietoare ale lui Rakovski o

explică prin ignorarea cererilor lor; nouă din zece probleme care-i privesc, nu se rezolvă pe cale legislativă. Apoi vine cu soluții de redresare: înființarea de biblioteci populare, organizarea de conferințe, comerț cu cărți ieftine, ziare în ediții populare (cum sunt cu sutele în Germania și cu miile în Anglia). În felul acesta s-ar frânge „clasica tradiție liberală“, care exclude factorul moral, societatea fiind judecată doar din punct de vedere material.

La legea chiriilor, intervențiile lui Iorga sunt ale unui chiriaș pățit, excedat de pretențiile proprietarului. Dar el vine cu o soluție nerealistă. Pentru că orașele s-au populat excesiv după război, noii veniți trebuie trimiși „la urmă“. În continuare, demască ocupări abuzive de apartamente, chiriași prevaricatori care subînchiriază, văduve, ofițeri pensionari rămași pe drumuri și țapul ispășitor – proprietarul străin.

Această lege, și majoritatea celor în dezbatere, naduse în faza de proiect, ori modificate, amendate, restructurate trădează aceleași beteșuguri: pe de o parte, insuficienta elaborare a textului, pe de alta, ignorarea deliberată a aplicării lor.

Prezență activă, spirituală, cu soluții neașteptate, cu rememorări precise, la obiect, N. Iorga face dovada uimitoarei sale capacități de a jongla cu noțiunile, de a susține ori combate, cu aceeași vehemență, un concept, o idee. Lucrul avea să se vadă cu limpezime la dezbaterile proiectului noii Constituții. Va fi fost poate și acea stare de spirit ce stăpânea Parlamentul nostru, unde deputații aveau multe calități, dar și un defect: „nu se credeau unii pe alții“.

Proiectul adus în dezbaterea Adunării fusese inspirat de Constantin Stere; exista, prin urmare, un motiv temeinic pentru ca N. Iorga să-l privească cu reticență. După ce, în principiu, fusese împotriva unei noi Constituții (cea veche e de fapt la fel de nouă, pentru că n-o aplică nimeni, declară el!), mai apoi e dispus să abordeze subiectul, în numele Partidului Naționalist Democrat, „onest și curajos“. O face însă cu vădită aprehensiune și pune aproape un *motto* la avalanșa de intervenții ce avea să se facă la toate articolele noii Constituții: „În țara noastră, când un lucru e făcut prost, încet și cu scandal –

rămâne așa pentru totdeauna“. Și argumentele lui în sens negativ abundă: Proiectul a fost adus în Cameră de un guvern care „se află în treabă“; ar fi trebuit cunoscute, în prealabil, obiceiurile juridice ale poporului român, aspirațiile sale naționale; „E un act de curaj“ să se reia majoritatea articolelor din vechea Constituție, cea din 1866; erau mai nimerite câteva redactări, elaborate de „un om al zilelor noastre“. Așa, textul ar avea șansa să iasă „simplu, armonios, unitar“. În forma prezentată, e vorba de „un amestec haotic de idei“; prea multe dispoziții esențiale sunt lăsate pe seama „legilor speciale“.

După aceste generalizări descurajante, Iorga trece la analizarea temeinică, argumentată a fiecărui articol, receptată în cea mai mare măsură pozitiv de auditoriul din Parlament, cât și de posteritatea care avea să-i cerceteze ulterior opera.

Dincolo de semnalarea numeroaselor greșeli de gramatică, ce trădau superficialitate și incultură, Iorga înțelege să elimine articole care nu-și au locul într-o Constituție, ca de exemplu cele privitoare la Tratatul de pace de la Paris ori la hotărârile Adunării de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918. Pledează pentru drept de vot dat femeilor; în ceea ce privește biserica, susține că doar cea ortodoxă trebuie să aibă statutul de *dominantă* (termen introdus chiar de el). Atrage atenția că biserica unită, îndreptată vădit către catolicism, trebuie redusă în marginile unei forme acceptate.

N. Iorga poartă o luptă titanică pentru încetățeniri. Proiectul prevedea ca acestea să fie de competența Consiliului de miniștri. El vede aici o diminuare a rolului Parlamentului și totodată o posibilitate de aranjamente pentru împământeniri mai lesnicioase, căci 18 miniștri – câți funcționau în 1922-1923 – erau mai ușor de „convins“ (citește: de corupt!) decât un Parlament întreg.

Nici sufragiul universal nu e pe placul istoricului căci încurajează „șarlataniile“. Apoi componența Senatului, cu membri în parte numiți, i se pare nepotrivită pentru că vor intra foști miniștri, clerici, ofițeri (unii condamnați pentru diferite delictive). Singurul criteriu trebuie să fie competența. În felul acesta, sistemul bicameral poate funcționa „ca o frână, nu ca o piedică“.

Atitudinea față de rege și familia lui e plină de deferență. Răzbate, adesea, regretul că nu i-au fost urmate sfaturile (în formarea cutărui minister sau luarea unei hotărâri cu urmări pe plan internațional), dar nu poate admite unele formulări de-a dreptul stupide. De pildă, era evocată posibilitatea ca regele să fie concomitent cap încoronat al României și al altui stat. Adică cum? „Dacă țările se bat, noi îl ținem de un picior, ceilalți de altul?” întrebă amuzat istoricul. Răspunsul liniștitor al lui I.G. Duca („suveranitatea națională rezolvă totul“) nu-l convinge.

Lectura atentă a intervențiilor lui Nicolae Iorga, pe marginea articolelor noii Constituții, oferă dovada capacității sale ieșite din comun de a impune texte scrise într-o bună limbă românească, logice, lipsite de contradicții și, prin urmare, aplicabile.

Oprit nedumeritor la mijlocul sesiunii 1922-1923, volumul al II-lea al *Discursurilor parlamentare* a avut în continuare o soartă vrăjmașă. A văzut lumina tiparului în anul morții violente a autorului iar ulterior s-a așternut bezna peste el. Încercăm o mare satisfacție de a-l fi putut reedita, în formă completă, oferind astfel cititorului dimensiunea impresionantă a prezenței a unui intelectual desăvârșit în Parlamentul țării. Ar putea fi un *memento* pentru societatea românească, singura șansă de viață parlamentară autentică, unde intelectualul și nu impostorul, unde eruditul și nu grăbitul împodobit cu diplome, ar decide soarta României.

LXX

**DECLARAȚIA ROSTITĂ LA ALEGEREA CA
PREȘEDINTE AL CAMEREI CONSTITUANTE**

(9 decembrie 1919)

*D. vice-președinte*¹: Domnul Iorga are cuvântul. (*Aplauze.*)

Onorată Cameră,

La ordinea de zi pentru astăzi este alegerea președintelui. Aflu că este intențiunea de a se zăbovi alegerea acestui președinte pentru ziua de mâine, din cauza neobservării unei clauze din regulament care impune biroului să comunice ordinea de zi pe ziua următoare președintelui Consiliului. Era până ieri președintele Camerei, prin urmare a putut să aibă pe deplin cunoștința de ordinea de zi care s-a format, care s-a afișat și care trebuie executată. (*Aplauze.*)

Onorată Cameră, de o săptămână și mai bine țara trăiește în împrejurări de criză care apasă greu pe sufletul ei. O presă necunoscătoare de datoria ei față de supremele interese naționale, ațâță neconținut toate intrigile.

Camera este insultată și amenințată în fiecare moment din partea unor grupări politice pe care nu greșeala noastră le-a silit să nu se amestece în lupta electorală.

Așa fiind, pentru ca să fim siguri pe ce teren suntem, pentru ca să avem energia trebuitoare pentru marea operă pe care trebuie să o începem fără zăbavă și pentru a sta cu mândrie, cu demnitatea cuvenită înaintea României Mari, care așteaptă de la noi îndeplinirea unor scopuri ce nu pot zăbovi o singură clipă, cer să se înlăture odată această atmosferă apăsătoare. Camera este fără președinte, să-și capete președintele fără zăbavă și în felul acesta să îndreptăm speranțele pe care țara le pune în noi. (*Aplauze.*)

D. vice-președinte: Este cineva, din partea Guvernului, care crede că trebuie să răspundă?

D. A.C. Cuza: D-le președinte, întrucât nu e nimeni contra, vă rog să puneți la vot propunerea domnului Iorga...

Se aprobă.

D. N. Iorga: D-le președinte, cer cuvântul în chestiune prealabilă.

Onorată Cameră,

Pentru motivele pe care le-am arătat de la tribună, fiindcă trăim expuși, noi, Camera, în fiecare moment, unor agitațiuni al căror izvor este cunoscut, fiindcă este de nevoie ca această Cameră să aibă siguranța și demnitatea necesară pentru opera ei, declar că eu cedez stăruințelor ce mi s-au făcut, încă de la deschiderea acestui Parlament al României Mari, propunerii de a primi sarcina, grea pentru sănătatea și ocupațiile mele, de președinte al acestei Camere. (*Aplauze.*)

Nu cred că, făcând această declarație, cade vreuna din condițiile blocului parlamentar atât de necesar acestei țări. (*Aplauze.*) Blocul parlamentar² a fost întemeiat pe baza unui program de reforme. Vom fi, cu toții cei cari l-am iscălit, cei mai credincioși îndeplinitori ai acestui program. În ce privește restul, conștiința fiecăruia are dreptul său.

Nu calc învoiala ca la Cameră să fie un președinte de dincolo de munți. Iată pentru care motive: Eu nu sunt nici din Regat și nici de dincolo, nici din acel Vechi Regat care se poate numi mai bine mama României Mari, care s-a întemeiat acum. Sunt din toate părțile românismului, unde munca mea devotată a putut să răzbată (*aplauze prelungite*), creând o conștiință, al cărei rezultat este, între altele, faptul de astăzi.

Cine dintre d-voastră crede că pretențiunea mea nu întrece cu mult munca pe care am desfășurat-o, acela fără îndoială că va fi folosit Camerei, țării și viitorului acestui neam dând Camerei un președinte hotărât să-i mențină prestigiul și să-i apere existența. (*Aplauze prelungite pe băncile naționaliste.*)

D. vice-președinte: D-lor deputați, consult Camera dacă trebuie să suspendăm ședința pentru câteva minute.

Voci: Nu! Nu! La vot!

Alte voci: Nu se poate!

D. N. Iorga: D-lor deputați, Camera nu poate să fie împiedecată de a lucra; urnele trebuie să stea acolo și să votam.

D. C. C. Brăescu: Trebuie să se consulte biroul; nu puteți d-voastră în acest Parlament să faceți operă de bolșevism, d-voastră cari voiți să dați pilda moralității. Aceasta este o operă de înaltă moralitate; aceasta este dovadă de anarhism parlamentar.

(Se suspendă ședința, apoi se procede la vot. D. N. Iorga a întrunit 168 voturi. Este proclamat președinte al Adunării deputaților. Aplauze prelungite.)

D. N. Iorga ocupă fotoliul președintelui, în aclamațiunile Adunării.

D. N. Iorga, președinte: Onorată Cameră, n-ar ajunge a cuprinde cuvintele ceia ce aș dori să spun astăzi, când mă puneți în măsură să pot apăra prin menținerea celui dintâi Parlament cu atribuțiunile de Constituantă (*aplauze prelungite*), ales în singurele condițiuni posibile astăzi de țăranul ostaș și de frații abia scăpați, prin jertfa lui însuși, mă puneți în măsură, zic, să ajut viitorul acestui neam, care nu poate fi în funcțiune de nici un interes de partid. (*Aplauze prelungite.*)

Datoria mea e netedă: Nepărtinire față de oricine aduce aici cuvântul convingerilor sale, apărarea față de toți a drepturilor sfinte ale cuvântului și păstrarea acelei desăvârșite ordine și urbanități în discuțiuni, care e cea mai sigură cheazășie pentru sporul lucrărilor noastre.

Țara cere neîntârziat satisfacerea unor nevoi pe care, cu o admirabilă resemnare, care nu dă nimănui dreptul să abuzeze de dânsa (*aplauze*) ea le-a suportat în ultimii câțiva ani. Ea cere cât mai răpede îndeplinirea unei opere largi de reforme, care să atingă curagios toate domeniile vieții naționale. (*Aplauze prelungite.*) Ea cere ca jertfa de timp pe care a făcut-o părăsind grele ocupațiuni pentru a ne trimete aici și jertfa de bani pe care o face ținând această Adunare, ca aceste jertfe să fie pe deplin răsplătite, fiind în stare să prețuim cu toții marele ceas istoric de care nimeni nu se poate face nevrednic fără ca

blăstămul vremilor care vor veni să apese asupra lui. (*Aplauze prelungite.*)

Lucrând așa, vom evita în folosul țării, în interesul monarhiei, care a știut să se pună în fruntea silinților naționale (*aplauze prelungite*) și căreia aceasta-i este cel mai strălucit titlu de glorie și cel mai puternic sprijin, și în folosul unui popor care nu s-a unit numai prin silințele noastre de astăzi și prin opera îndeplinită prin mânilor noastre, dar și prin voia lor, a celor cari zac în vechile și proaspetele morminte ale luptelor noastre pentru unitatea națională (*aplauze prelungite*), primejdii amenințătoare, îndeplinind în felul acesta o sarcină pe care istoria va putea să o însemne în analele sale, se va evita astfel și o anarhie pe care bunul simț al acestui popor a știut să o răspingă și fără noi până acum și pe care cu noi va ști să o răspingă și de acum înainte (*aplauze*), și o dictatură ale cărei consecințe sunt mai periculoase decât anarhia însăși. (*Aplauze.*)

Părăsindu-mi, ca să ajut această operă, la care, orice ar fi fost în trecut, putem participa toți, chiar acei pe cari întâmplarea îi ține încă departe de noi, părăsindu-mi, zic, studiile mele iubite și primejduind o sănătate mult încercată printr-însele, aș avea o singură și dorită răsplată: Stima aceluia dintre oamenii sinceri și patrioți care ar fi fost și cel mai hotărât al meu adversar și care, când aș părăsi acest loc, ar zice: Aici a stat un om de treabă. (*Aplauze prelungite, ovațiuni.*)

Fiind vacant un loc de vice-președinte, prin intrarea d-lui Pantelimon Halipa³ în Minister, trebuie să procedăm la alegerea unui nou vice-președinte.

NOTE

1. Vice președinte al Adunării era generalul G. Manu.

2. Blocul parlamentar a apărut din nevoia constituirii unei majorități parlamentare deoarece nici un partid nu ieșise victorios în alegerile din noiembrie 1919. El s-a constituit la 25 noiembrie același an și a cuprins: Partidul Național Român din Transilvania, Partidul Țărănesc din Vechiul Regat, Partidul Țărănesc din Basarabia, Partidul Naționalist Democrat și Partidul Democrat al Unirii din Bucovina. Guvernul Blocului, instalat la 1 decembrie 1919, l-a avut

în frunte pe Al. Vaida Voevod. La ministerul de Interne au fost titulari Al. Averescu, apoi dr. N. Lupu. În timpul acestei guvernări s-au votat, la 29 decembrie 1919, legile prin care se ratifica unirea provinciilor istorice Basarabia, Bucovina și Transilvania cu România. La 10 martie 1920 s-a votat legea pentru reforma agrară în Basarabia. Încercarea de a trece proiectul similar pentru Vechiul Regat a eșuat, datorită opoziției marilor proprietari. În această situație, Ion Mihalache, ministrul Agriculturii, a demisionat. În aceeași lună, Marile Puteri au recunoscut unirea Basarabiei cu România. Primul ministru era la Londra când regele Ferdinand a decis, la 13 martie 1920, să demită guvernul. I-a urmat un Cabinet condus de generalul al. Averescu.

3. Pantelimon Halipa a intrat în guvernul Al. Averescu în calitate de ministru de Stat.

Între 10 și 24 decembrie 1919, N.I. mai intervine:

În ședința din *10 decembrie 1919*:

Citește **două telegrame adresate Parlamentului**:

„Onorată Cameră, înainte de a trece la comunicările orale, îmi îngăduiți a vă ceti cele două telegrame primite, una din partea președintelui Parlamentului francez, iar cealaltă din partea președintelui Camerii deputaților din Roma.

Președintele Camerii deputaților *din Franța* se rostește astfel către noi: (*Aplauze prelungite.*)

„De îndată ce Camera va fi constituită, voi avea onoarea a da citire mișcătoarei telegrame a Parlamentului român.

Paul Deschanel, președintele Adunării deputaților“.

Evident, suntem cu toții foarte mișcați de răsunetul pe care l-a găsit deocamdată în inima președintelui Camerii franceze, frumoasa adresă pe care cel dintâi președinte al acestei Camere a trimis-o în interesul dreptății poporului român către Camera franceză. (*Aplauze prelungite.*)

Acum, a doua telegramă, în care se cuprind înseși sentimentele întregii Adunări a deputaților italieni, are acest cuprins: (*Aplauze prelungite.*)

„Salutarea frățească a Parlamentului român, ce ați binevoit a-mi transmite, are un profund răsunet în sufletul Parlamentului și poporului italian, legați de România mărită în

hotarele ei naturale prin cea mai vie simpatie, inspirată de vechi și nepieritoare tradiții. (*Aplauze.*) Vă asigur cele mai vii mulțumiri pentru nobila d-voastre manifestațiune“.

Președintele Adunării deputaților a Italiei, Orlando“

„Cred că sunt în sentimentul Adunării când, din partea noastră, asigurăm pe reprezentanții națiunii italiene că noi nu am uitat niciodată legăturile frățești cari ne unesc cu acest mare și nobil popor (*aplauze prelungite*), că am crezut totdeauna în marele simț de dreptate care a deosebit Italia de la întemeierea ei în c ă , în temeiere făcută pe aceleași baze de întregă dreptate națională pe care s-a sprijinit dezvoltarea noastră proprie și în vederea hotarelor naturale de cari România mărită are nevoie și de acum înainte cu ajutorul tuturor. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate.*)

Transmitem cele mai mișcate mulțumiri Camerii din Roma, urând ca și Italia să ajungă la deplina realizare a idealului său național în acele hotare naturale, definitive și eterne”. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate.*)

În aceeași ședință:

După ce **dr. Lupu evocase, între altele, cazul soldatului G. Mitrofan**, demobilizat și care acum lucra pe diferite moșii, în condiții îngrozitoare. Deputatul a făcut, alături de alți parlamentari, o propunere de anchetă parlamentară pentru cercetarea exploatării soldaților de pe moșiile particulare și stabilirea vinovaților:

„D-lor deputați, constat adâncă impresiune pe care a produs-o în sufletul tuturor destăinuirile aduse de d. dr. Lupu. Asigur populațiunea rurală că inima noastră a tuturor este cu dânsa și cu durerile ei. (*Aplauze prelungite, îndelung repetate.*)

Intervin pe lângă guvern, așa cum este datoria mea, și sunt sigur că guvernul va lua cele mai hotărâte măsuri pentru ca această stare de lucruri, pentru care el nu este responsabil, să înceteze; în ce privește cererea de anchetă parlamentară, potrivit regulamentului, ea va fi trimisă în secțiuni și dacă d-

voastre sunteți pentru urgență, vă rog ca, prin ridicarea mâinilor, să arătați aceasta“.

În aceeași ședință:

La intervenția lui I. Ciocârlan, care declarase patetic că țăraniii reveniți acasă își găsiseră căminurile prăduite:

„D-lor deputați, îmi dați voie, este foarte mișcătoare această expunere a d-voastră, d-le deputat Ciocârlan, însă doresc să precizați fapte cari să fie comunicate băncii ministeriale. Ori, dacă voiți să faceți istoricul în adevăr dureros al stării țăranilor din județul Putna, atunci anunțați o interpelare pe care o vom asculta cu cea mai mare luare aminte și pentru țăranii de acolo și pentru locul pe care-l reprezentați d-voastră în literatura română, pe care îl prețuim cu toți. Dar trebuie să ținem seama de regulamentul Camerei, care nu dă voie a se da o dezvoltare imediată unei interpelări. Continuați.

D. I. Ciocârlan: Propunerea zice că onorata Cameră să alcătuiască din sânul ei o comisiune parlamentară care să... (*Zgomot; alți d-ni deputați părăsesc locurile.*)

O voce: D-le președinte, vă rog să se respecte cuvântul.

D. președinte: Dați-mi voie, nu am nevoie să mi se atragă atențiunea. Nu pot opri pe d-nii deputați de a continua un vechi obicei, care este acela de a nu sta la locurile lor și a nu asculta pe vorbitor, este un obicei contra căruia nu pot lupta, doresc să înceteze, dar nu pot să fac pentru moment altfel. Rog pe d. Ciocârlan să vorbească atât de precis și scurt încât să oprească și pe cei mai obișnuiți de a pleca de la locurile lor, să-l asculte până la sfârșit“.

În aceeași ședință:

La cererea de demisie a deputatului Racotă:

„D-lor, sunt dator să consult Adunarea, întâi dacă primește demisiunea d-lui Racotă. Ca unul care m-am găsit în Cameră de multă vreme alături de d. Racotă, ca unul care știu că a fost și unul dintre cei mai iubitori pentru poporul

românesc și cel mai bun coleg, cu adevărată durere de suflet, ținând seamă de boala care îl împiedica de a participa la lucrările noastre, întreb Camera dacă primește demisiunea?”

Cererea similară a deputaților dr. Suciu (Arad) și Iser Herdan (Chișinău) a fost deopotrivă luată în dezbatere; cea dintâi s-a primit, deoarece solicitantul primise o funcție salariată la stat; a doua a fost respinsă.

În aceeași ședință:

Evocă luarea cetății Plevna, în timpul războiului de Independență:

„Onorată Cameră, mi se atrage atențiunea că astăzi este aniversarea luării Plevnei. Obiceiul Camerelor precedente a fost totdeauna să amintească prin câteva cuvinte acest însemnat episod din dezvoltarea puterii noastre naționale spre elaborarea statului nostru pe baze de independență și suveranitate.

Cu mijloace mult mai modeste ca cele de azi, prin sacrificiul de sânge de atunci s-a ajuns la afirmarea suveranității și neatârării noastre depline. Astăzi, în zilele mai mari și mai glorioase, nu putem uita gloria de atunci, tot așa de curată ca și cea de azi. Ne închinăm umbrelor înaintașilor noștri cari, cu sângele lor, au întemeiat aici o țară liberă și neatârnată“. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate. D-nii deputați se scoală în picioare.*)

În ședința din 11 decembrie 1919:

Când cere cuvântul deputatul socialist Gh. Cristescu:

„D-lor deputați, cu cea mai deplină liniște să ascultăm pe omul care reprezintă un puternic curent, în această țară. Căruia îi lipsește numai o dreaptă îndrumare pentru a fi folositor României“.

După ce acesta semnalase greve în județul Neamț și în portul Constanța iar autoritățile manifestaseră „o atitudine provocatoare“:

„D-le Cristescu, formulați în scris interpelarea și o vom comunica guvernului. Vi se va răspunde peste trei zile și urez ca acest răspuns să fie satisfăcător în interesul liniștei țării și al dreptății“.

În aceeași ședință:

La chestiunea personală cerută de deputatul I. Pășuică:

„Acum, d. deputat Pășuică are cuvântul în chestiune personală. Să-mi dea însă voie să doresc de la acest scaun președințial, în unire, fără îndoială, cu d-voastre toți, ca această chestiune personală să fie prezentată în acel chip scurt și foarte obiectiv, care să contribuie a înălța nivelul discuțiilor acestei Adunări să se înfățișeze aici regiunile alipite la pământul cel vechiu românesc în așa fel încât neamul, *prin* manifestarea lor, nivelul discuțiilor să se ridice, în loc ca un nou val de tristețe să se scoboare peste sufletele noastre“. (*Aplauze.*)

În aceeași ședință:

După ce I. Pășuică atacase Consiliul Dirigent constituit în Transilvania a nu fi ținut „calea dreaptă“:

„Dacă se continuă pe tonul acesta voi fi silit să ridic ședința. Nu putem da publicului și oaspeților noștri străini un astfel de spectacol. Voiu opri orice defăimare, dar vă rog să păstrați ordinea. Continuați și feriți-vă de a provoca scene atât de penibile și scoborâtoare pentru demnitatea acestui Parlament“. (*Aplauze prelungite.*)

În aceeași ședință:

Dă cuvântul **în chestiune personală deputatului Avram Imbroane:**

„Onorată Cameră, deoarece comunicările sunt terminate, v-ași ruga să intervertim ordinea de zi și să trecem validări, după cari vom ajunge la alcătuirea diferitelor comisiuni. Mai este însă un element important în ordinea de zi, este chestiunea personală a d-lui deputat Imbrone. D-sa va vorbi înainte de a trece la validări. Țin să atrag atențiunea, pentru a nu se lua mult timp la votarea comisiunilor, că șefii diferitelor grupări și acei cari formează Blocul și acei din opozițiune, s-au învoit ca votarea să se facă în bloc, fără a se vota listele acestea deosebit. Dacă Camera primește această propunere, atunci putem precede în felul acesta. Acum d. Imbrone are cuvântul“.

În aceeași ședință:

Dă cuvântul lui Eugen Goga, după ce definește rolul președintelui Adunării:

D. Eugen Goga: Uite cine te aplaudă! (*Zgomot; întreruperi pe băncile liberale.*)

Voci: Rușine!

Alte voci: La ordine!

D. președinte: D-lor deputați, fac apel la sentimentul de ordine al Camerei, pentru ca d. *Goga*, care a provocat această scenă, fără să-i stea în intențiune... (*Zgomot; întreruperi.*)

O voce: De unde știi d-ta aceasta? (*Zgomot; întreruperi.*)

D. președinte: D-lor deputați, d-voastre vă plângeți că sunteți terorizați; apoi eu văd că d-voastre terorizați pe președintele însuși. (*Aplauze prelungite, îndelung repetate; strigăte de bravo.*)

Voci: Tăcere! Tăcere! Să auzim.

D. președinte: Înainte de a da cuvântul d-lui *Goga*, rog pe acei *d-ni* deputați din partea stângă a acestei Adunări, cari s-au crezut jigniți de anumite cuvinte ale mele, să primească aceste lămuriri:

Când eram deputat, acolo, în bănci, de mai multe ori d-voastre ați fost atacați de adversarii d-voastre politici. Am socotit de datoria mea să intervin cu toată energia pentru ca d-voastre să nu mai fiți atacați. Oricine a fost de față a putut să vadă că aceasta este adevărul.

Căci nu aceasta e rolul nostru în Adunare, să ne terorizăm unii pe alții, cu atât mai puțin să terorizați pe un tânăr căruia i-a putut să-i scape o vorbă, nefiind deprins cu discuțiile Parlamentare. (*Zgomot, intreruperi.*)

Prin urmare, când am spus că țin să nu se terorizeze aceia cari, într-un anumit moment, sau printr-o anumită mișcare pasională, ar fi avut aerul că aduc atingere unui sentiment firesc, prin aceasta am înțeles un lucru pe care nimeni nu-l poate tăgădui și care era evident.

Prin urmare, să-mi dați voie să nu țin seamă cătuși de puțin de jignirile cari s-au îndreptat către mine din unele locuri ale băncilor d-voastre; căci azi eu reprezint nu pe Nicolae Iorga, ci pe președintele acestei Camere!

Voci: Așa e! Așa e! (Aplauze prelungite.)

D. președinte: Voiu mai adăugi un lucru: Dacă ceea ce mi s-ar spune aicea poate să mă atingă numai pe mine, ceea ce mi se spune din Adunare se întoarce de la mine ca persoană împotriva președintelui Adunării însuși și dar a demnității acestei Camere, pe care eu, ca președinte, nu numai că trebuie să o asigur dar am sentimentul că o reprezint. (*Aplauze prelungite.*)

Dau cuvântul d-lui Goga și-l rog, ca unul ce sunt mai bătrân, să facă tot ceea ce e cu putință pentru ca liniștea să se restabilească în această Adunare. (*Zgomot; intreruperi; aplauze.*)

Voci: E de datoria d-tale să se facă acest lucru.

D. președinte: Să faceți, d-le Goga, declarații de așa natură încât să se vadă că aici nici cea mai mică gândire de demnitate și mândrie românească nu poate să fie jignită în nici un chip. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate; strigări de „bravo“.*)

În aceeași ședință:

Pentru operativitatea lucrărilor Adunării:

„Cum am anunțat și înainte, față de regulamentul foarte defectuos al Camerei, care se va modifica și conform cu care ar fi să pierdem foarte mult timp cu anumite votări de comisiuni, am căzut de acord cu șefii de grupări asupra persoanelor cari ar putea compune diferitele comisiuni. Așa încât, în loc să se

voteze pentru fiecare comisiune în parte, eu propun, în înțelegere cu ceilalți șefi de grupări, să se citească lista persoanelor indicate de diferitele grupări, iar Camera, dacă găsește de cuviință, să aprobe prin ridicare de mâini“.

În aceeași ședință:

Îndeamnă la înțelegere:

„D-lor, fiindcă acum s-a terminat alegerea comisiunilor pentru cari s-a făcut înțelegerea între diferitele grupări, țin să-mi exprim dorința, ca președinte al acestei Adunări, mai cu seamă după regretabilele scene ce s-au produs, ca cei aleși din diferitele grupări din Cameră, și cari sunt puși împreună în aceste comisiuni, care era o zădărniciie până acum, să facă așa ca ele să devină o realitate, căutând să se găsească mijloace de înțelegere în numele națiunii aceleia pe care cu toții o reprezentăm și pe care cu toții trebuie să o servim“.

În aceeași ședință:

La retragerea deputaților socialiști:

„În ultimul moment primesc declarația reprezentanților din Cameră a Partidului Socialist că nu consimt a lua parte la lucrările acestor comisiuni. Din partea noastră am făcut tot ce era cu putință ca să poată lucra împreună cu noi. Din momentul ce nu primesc, nu suntem noi vinovați, eu în rândul întâiu, că această colaborare este exclusă.

Așa fiind, propun ca în locurile vacante, prin retragerea d-lor, să se aleagă reprezentanții bănățeni pe cari îi asigur că toată Camera îi iubește deopotrivă și face din cauza lor sfânta cauză a întregului popor românesc“. (*Aplauze prelungite.*)

În ședința din 12 decembrie 1919:

La observația deputatului N. Bălănescu privitoare la consemnarea în procesul verbal a suspendării ședinței precedente deoarece Adunarea devenise „tulburătoare“:

„D-le deputat și onorată Cameră, procesele verbale, după obicei, se redactează în afară de intervenția președintelui. Nu am cunoscut acest termen. Evident, Camera nu poate să devie „turburătoare“: ea poate să fie „turburată“, ceea ce doresc să nu se întâmple niciodată. Așa fiind, desigur se va suprima din procesul verbal acest cuvânt dezagreabil și desigur dorim ca niciodată să nu se prezinte o situațiune de așa fel încât un funcționar să poată întrebuița un termen nepotrivit, cum este acesta“.

În aceeași ședință:

La declarația Partidului Socialist, transmisă prin deputatul Toma Dragu, care contesta compoziția Parlamentului (după „decrete-legi electorale“), ca și legitimitatea deciziilor sale. Între altele, fixarea hotarelor Basarabiei, ale cărei ținuturi „ar putea fi desprinse mâine din trupul ei“:

„Tăcere, d-lor, d-voastre nu contribuiți întru nimic ca să scurtăm această declarație, pe care o prevedeam și pe care trebuie să o ascultăm, pentru că ea e potrivită cu ideile partidului pe cari acest partid le-a manifestat totdeauna prin presă și prin grai. Noi nu ne speriem de lucruri pe cari le cunoaștem.

D. Toma Dragu: S-au convocat alegătorii într-o țară care, prin târăgănirea păcii, nu-și avea încă hotarele statornice, punând-o astfel în situația de a avea în Parlament reprezentanți ai unor ținuturi cari ar putea fi desprinse mâine din trupul ei... (*Zgomot; întreruperi.*)

D. președinte: Vă atrag atențiunea că sunt hotare pe cari conștiința națională le-a fixat și pe cari d-voastră de la această tribună, și fiindcă și d-voastră sunteți român, nu le puteți înlătura, oricare ar fi opiniunile d-voastră.“ (*Aplauze prelungite, îndelung repetate.*)

După ce Toma Dragu declarase că 54% din persoanele cu drept de vot din Vechiul Regat se abținuseră de la vot și cineva în sală strigase „minciună!“:

„S-a rostit un cuvânt pe care nu-l pot admite. Sunteți liberi să roștiți acest cuvânt în mijlocul prietenilor care-l primesc; aci, în mijlocul Parlamentului, nu primesc să se întrebuițeze asemenea cuvânt și îl resping“. (*Aplauze prelungite.*)

La remarca aceluiași deputat că alegerile în noua provincie fuseseră mai vitrege decât sub țarism, glasul naționalităților fiind înăbușit:

„D-lor deputați, cred că și în gura unui socialist aceste cuvinte sunt nepatriotice“. (*Aplauze prelungite.*)

La constatarea aceluiași deputat că în Bucovina naționalitățile s-au abținut de la vot, așa că în Parlament sunt doar reprezentanții cârmuirii:

„D-lor deputați, declarațiunea aceasta este făcută anume pentru a vă enerva și a produce scene de acestea. Succesul acestei declarațiuni constă tocmai în modul în care o priviți. Vă rog, d-lor, să ascultăm în toată liniștea, cu toate sentimentele pe cari le provoacă în sufletele noastre cinstite, în îndeplinirea unei opere folositoare țării“. (*Aplauze prelungite.*)

La declarația aceluiași preopinent că poporul n-a recunoscut validitatea Parlamentului:

„Nu puteți vorbi decât în numele alegătorilor cari v-au ales. N-aveți dreptul să vorbiți în numele țărănimii“. (*Aplauze îndelung prelungite.*)

În aceeași ședință:

Prezintă declarația lui Brandsch, reprezentantul sașilor din Transilvania:

„D-lor deputați, înainte de a da cuvântul d-lui Crețu, trebuie să vă anunț un lucru. Între noi se găsesc reprezentanți

foarte distinși ai naționalităților, și între aceștia este d. Brandsch, conducătorul germanilor din Ardeal; d-sa a cerut cuvântul și pregătește acum o declarație, pe care o va face în limba germană, neștiind bine românește, și pe care vă voi traduce-o eu, ca să se vadă pe ce se sprijină învinuirile săpătoare ale ordinii publice. (*Aplauze.*)

Iată, d-lor, declarația:

Declar în numele poporului meu că alegerile în Ardeal s-au făcut în ordine și în deplină libertate (*aplauze*) și că suntem pe deplin mulțumiți pentru felul cum au fost îndeplinite aceste alegeri. (*Aplauze.*) Sperăm că hotărârile de la Alba Iulia vor fi aduse la îndeplinire, că ele asigură toate drepturile pe cari le cere națiunea germană în Ardeal“. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate.*)

În aceeași ședință:

În continuarea spuselor lui Toma Dragu:

„Onorată Cameră, înainte de a da cuvântul în ordinea înscrierii pentru comunicările cerute, dat fiindcă incidentul care a fost deschis prin declarațiile d-lui Dragu nu e considerat închis și fiindcă sunt aici persoane dintre naționalitățile României Mari cari doresc să arate sentimentele acelor naționalități cari au fost aduse în discuțiune, dau cuvântul d-lui Vasile Sniatinciuc, care necunoscând limba românească, d-sa fiind rutean din Bucovina, se va adresa mie în limba pe care o cunoaște și eu voi tălmăci spusele d-sale către Cameră“.

În aceeași ședință:

După declarația deputatului evreu din Basarabia, Iancu Melic Melicsohn, de a fi „bun cetățean al României“:

„Onorată Cameră, după aceste demonstrații așa de clare cari arată, după vorba românului, că nu e cum se gătește, ci cum se nemerește (*ilaritate*), după aceasta dau cuvântul d-lor deputați cari au fost înscriși pentru comunicări și-i rog foarte mult să cruțe timpul Adunării, pentru că avem un proiect de

lege din inițiativă parlamentară, de cea mai mare grabă, care va fixa situațiunea financiară a acestei Camere, sunt raportul diurnelor cari se pot acorda d-lor deputați. Prin urmare, rog pe d-nii înscriși la comunicări să se rezume, ca să avem la sfârșit timpul necesar pentru proiect“.

În ședința din 13 decembrie 1919:

Citește declarația deputatului rutenilor din Maramureș:

„D. Orestie Ilniczki a cerut cuvântul asupra procesului verbal. D. Ilniczki însă neputându-se exprima liber în românește, m-a însărcinat să citesc declarațiunea pe care d-sa o aprobă prin prezența sa aici.

Iată ce ține d. Ilniczki, reprezentant al rutenilor din Maramureș, să comunice onoratei Camere:

„În legătură cu acuzațiile aduse în ședința de ieri din partea d-lui deputat socialist Dragu, noi, deputații ruteni, aleși în 4 circumscripții electorale cu populație ruteană în județul Maramureș, ne ținem de datorința, înaintea onoratei Camere, a face următoarea

DECLARAȚIE

Suntem încredințați din partea alegătorilor noștri ruteni a exprima sentimentele de nemărginită mulțumire și loialitate Maiestății Sale Regelui Ferdinand (*aplauze prelungite*) și toată recunoștința Consiliului dirigent pentru respectarea atât de corectă a dreptului minorităților cu ocaziunea alegerilor. (*Aplauze.*)

Poporul rutean din Maramureș, de când asistă prima dată acuma la aceste alegeri și-a putut manifesta liber voința sa și și-a putut alege reprezentanții săi. (*Aplauze.*)

Avem toată încrederea că Parlamentul român va respecta totdeauna principiile democratice și va aduce legi bune și folositoare pentru toți cetățenii cari ajung între granițele României Mari. (*Aplauze.*)

Poporul rutean din părțile Maramureșului dorește și cere să se ia toate măsurile necesare pentru a fi anexat definitiv, conform liniei demarcaționale de azi, pentru totdeauna la România Mare“. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate.*)

În aceeași ședință:

Minutează vorbirea deputaților:

„D-lor deputați, Camera dorind să acorde numai cinci minute, după cinci minute voi avea onoare să întrerup pe vorbitor pentru a da cuvântul altuia. (*Aplauze.*) Pun la vot această propunere prin ridicare de mâini. S-a admis. Adaug că voi aplica această măsură chiar și acelor care au votat-o“. (*Aplauze, ilaritate.*)

În aceeași ședință:

Cere disciplină din partea deputaților:

„D-lor deputați, am auzit în acea parte un cuvânt adresat către președintele acestei Camere, cuvânt lipsit nu numai de orice simț de dreptate, dar și de orice simț de bună cuviință. Prefer să nu-l relev, în credința că astfel de cuvinte nu se vor mai auzi de nicăieri“. (*Aplauze.*)

În ședința din 15 decembrie 1919:

Din nou pentru operativitatea lucrărilor:

„Onorată Cameră, este absolută nevoie de a se numi cât mai curând reprezentanți cari, potrivit cu regulamentul Casei dotațiunei oastei și al Casei de Consemnațiuni, trebuie să fie delegați de către Parlament și atunci, pentru ca să nu se piardă vremea, am îndrăznit să întrebuițez același procedeu care l-ați adoptat, adică să se facă înțelegere între partidele reprezentate aici ca să evităm dificultățile și pierderile de timp. Prin urmare, iată cine se propune în nemele partidelor care alcătuiesc cea mai mare parte din această Adunare, Pentru Casa de Depuneri și Consemnațiuni: d-nii dr. C. Bucșan, Stan Morărescu și dr. Gh. Gheorghian iar pentru Casa dotațiunei oastei: d. Zelea Codreanu și d. Gherman Pântea. Dacă Adunarea dă aprobarea

ca să se poată primi aceste persoane, rog să arate prin ridicare de mâini“

Se pune la vot și se primește.

În aceeași ședință:

Despre tehnica de votare:

„Camera cere votarea cu vot secret? Aceasta trebuie să se ceară de unsprezece domni deputați. Nefiind îndeplinită această condiție, se va vota prin ridicarea de mâini. Persoanele care sunt pentru luarea în considerare a invalidărei, prin urmare pentru trimiterea la comisiunea specială a propunerii de invalidare, să ridice mâna. Persoanele care sunt contra luării în considerare a invalidării d-lui Vălean să ridice mâna. Camera a respins luarea în considerare a concluziunilor raportului, prin urmare nu-mi rămâne decât să proclam ca deputat al cercului Telegova din Caraș Severin pe d. Aurel Vălean. (*Aplauze.*)

În ședința din 16 decembrie 1919:

Într-o chestiune de procedură:

„Am lăsat ca d. Lupu să-și termine comunicările, deși mi se pare foarte ușor ca să fac câteva observațiuni. D-lor, d. dr. Lupu dacă avea de gând să propună un proiect de lege, nu avea decât să ceară cuvântul pentru a-și propune proiectul de lege. D-lui a venit la comunicări și eu i-am aplicat măsura, admisă de Cameră, că nu e îngăduit să se vorbească mai mult de cinci minute la comunicări.

D. dr. N. Lupu: A fost o chestiune importantă.

D. președinte: Dați-mi voie, v-am lăsat să vorbiți fără să vă întrerup, este o elementară datorie din partea dvs. să mă lăsați, ca deputat măcar, dacă nu ca președinte, să vorbesc, fără să am neconținută onoare a întreruperilor dvs,

Confuziunile sunt totdeauna regretabile, dar în cazul meu nu a fost nici un fel de confuziune. Dacă doriți însă o confuziune, d-le deputat, aceasta este în felul cum ai

interpretat d-ta art. 7. Fiindcă v-am arătat înainte de a intra în ședință că aceia ce spuneți dvs. ca această hotărâre să se pronunțe după discuția publică prin vot secret, nu privește votarea luării în considerație ci votarea a însuși cazului care se prezintă. Prin urmare, n-aveți dreptate deloc.

În ceiace privește moțiunea pe care ați prezentat-o, v-am lăsat să prezentați această moțiune, deși regulamentul îmi îngăduie să vă spun pur și simplu că s-a isprăvit cu chestiunea încă din ședința precedentă; prin urmare, dacă am veni neconținut cu moțiuni privitoare la chestiuni care s-au epuizat odată, atunci înțelegeți foarte bine ce s-ar întâmpla cu timpul acestei Adunări“.

În aceeași ședință:

Citește telegrama adresată președintelui Adunării parlamentare a Italiei din partea Parlamentului român:

„Înainte de a trece la comunicările scrise, dați-mi voie să vă comunic telegrama pe care în numele dvs. și după dorința dvs. am adresat-o către d. președinte al Adunării deputaților din Roma. Iată cuprinsul ei: „În ziua în care înaintea Regelui defilară voinicii soldați transilvăneni, căroră Italia, marea noastră soră, a dat cu atâta dărnicie mângâiere, arme și avânt, Camera deputaților României mulțumește prin mijlocirea d-voastră, tuturor acelora care au avut pentru prizonierii austriaci de ieri, astăzi apărători ai României întregite, privire frățească și mână ocrotitoare și mai cu seamă d-lor Orlando și Sonsino, care au luat inițiativa neuitatelor ajutoare și sprijiniri. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate*).

În aceeași ședință:

Anunță componența comisiei pentru modificarea regulamentului Adunării:

„Onor. Cameră, înainte de a intra în secțiuni, îngăduiți-mi să citesc numele persoanelor cari, după o înțelegere prealabilă, care a mai fost îndeplinită în alte cazuri

asemănătoare, le-am putea fixa pentru comisiunea destinată să modifice regulamentul așa de vechi și defectuos, al Adunării deputaților.

Din Partidul Național din Ardeal, d-nii: Vasile Goldiș, dr. G. Adam, dr. Sever Dan, Gh. D. Moroianu, Gheorghe Pop, dr. Aurel Dobrescu, Ionel Mocioni, dr. Aurel Lazăr.

Bucovineni: Romulus Reus, Vasile Nițu.

Basarabeni: Andrei Scobiola, Vasile Secară, Pantelimon Herhan, Alex. Mătă.

Tărăniști: N.B. Rioșeanu, P. Bălan, Alex. Mușetescu.

Naționaliști: A.C. Cuza, D. Munteanu.

Bănățeni independenți: D.V. Bibera.

Independenți: N. Bălănescu, N.P. Romanescu.

Liberali: I.G. Duca, Gh. Corbescu, N.D. Chirculescu, I.T. Florescu. St. Periețeanu.

Conservatori progresiști: Sebastian Radovici, P. Vizanti.

Liga Poporului: P. Brandsch, Gribovski, dintre colegii noștri de alt grai, cari cu experiența lor particulară, ne pot fi folositori.

Dacă nimeni dintre d-voastre nu are nimic în contra constituirii acestei comisiuni, atunci declar această comisiune ca acceptată“.

În ședința din 17 decembrie 1919:

La cererea lui Alexandru Marghiloman de a vorbi a doua zi:

„Onorată Cameră, trebuie să iau misiunea foarte puțin simpatică de a vă atrage atențiunea că nu d-voastre veți putea hotărî înainte de a se întreba de aci dacă admite Camera sau nu, și prin urmare trebuie să așteptați. Vă amintesc că avem mult de lucrat și că dacă vom închide ședințele regulat înainte de ora 6, țara are dreptul să spună că posedă foarte mari oratori, dar gospodari pentru dânsa mai puțini. (*Aplauze.*) Așa fiind, vă întreb – luându-vă toată răspunderea – consimțiți să închidem ședința?

Voci: Nu, nu!

D. președinte: D. Marghiloman are cuvântul.“

În aceeași ședință:

După o declarație a deputatului germanilor R. Brandsch:

„D-lor deputați, d. deputat Brandsch îmi spune că, vorbind în limba germană, ar voi numai prin aceasta să ia o parte mai intensivă la lucrările acestei Camere. Dar, adaug, aceasta se va hotărî în regulamentul viitor, dacă, deci, Camera va acorda acest drept sau nu. Evident că țara rămâne cu caracterul ei național unitar“. (*Aplauze.*)

În aceeași ședință:

Despre desfășurarea lucrărilor Adunării:

„*D. președinte:* D. Imbroane, înscris a vorbi, declară că cedează cuvântul d-lui dr. Eugen Bran. Prin urmare, d. Eugen dr. Bran are cuvântul.

D. dr. Eugen Bran: Onorată Adunare...

(Din cauza întreruperii curentului electric, se sting deodată toate lămpile din sală.)

D. N. Iorga, președinte: Am telefonat la uzină, mi s-a spus că nu e un defect prea grav, însă nu am primit asigurări că se va restabili curentul în curând“.

În ședința din 19 decembrie 1919:

Citește o telegramă a președintelui Parlamentului italian:

„D-lor deputați, cred că sunt în asentimentul d-voastre, ca să vă comunic fără zăbavă o telegramă pe care am primit-o de la președintele Adunării deputaților din Roma, d. Orlando. După un vechiu obicei observat și în alte Camere, telegramele italiene se citesc în latinește și pe urmă în traducere română:

Presidente dela Camera dei deputati.

„Il sentimento di fraternita che ha ispirato la dimostrazione della Camera rumena ha larga ripercussione nell'animo degli Italiani, lieti d'aver potuto affermare in ogni occasione il loro largo spirito di solidarita umano verso tutti, tanto pin verso coloro che, richiamati dalle loro fonti tradizionali, fanno ora parte del glorioso regno rumeno al quale siamo legati da vincoli potenti di razza e di simpatia.

Presedinte dela Camera dei deputati, Orlando. (*Aplauze prelungite.*)

Voci: Nu mai avem nevoie să se traducă!

D. N. Iorga, președinte: Deoarece toată lumea a înțeles, nu mai traduc în limba română. Vom trece atunci în procesul verbal că toți au înțeles conținutul acestei telegrame, cetite în italienește!“ (*Aplauze prelungite și îndelung repetate.*)

În ședința din 22 decembrie 1919:

În legătură cu concediile solicitate de deputați:

„*D. Th. Crețu:* Cer cuvântul, d-le președinte.

D. N. Iorga, președinte: Asupra cărei chestiuni?

D. Th. Crețu: Asupra concediilor.

D. N. Iorga, președinte: Aveți cuvântul.

D. Th. Crețu: D-le președinte și d-lor deputați, nu sunt decât câteva zile numai până să plecăm acasă. Dacă toată lumea cere concediu descompletăm Camera și ajungem să nu mai avem cu cine lucra. (*Aplauze.*)

D. N. Iorga, președinte: Nu puteți face altceva decât să refuzați concediile. Eu vă voi întreba pentru fiecare caz dacă aprobați sau nu și d-voastră sunteți suverani să refuzați.

D. David Șerpeanu: D-le președinte, dacă se va urma așa mereu cu aprobarea concediilor vom ajunge într-o zi să fim numai 5-6 pe aceste bănci. (*Zgomot.*)

D. N. Iorga, președinte: Aveți o cale: Sfătuiți pe colegii d-voastre să nu ceară concedii. Din momentul ce concediul este cerut, eu sunt dator să consult Adunarea, și din moment ce majoritatea Adunării admite concediul nu am ce face, răspunderea cade asupra Adunării și nu asupra mea“.

În aceeași ședință:

Citește **o telegramă a președintelui Parlamentului francez:**

„Înainte de a da cuvântul d-lui Maniu, sunt dator să vă comunic telegrama pe care d. Președinte al Camerei franceze, d. Paul Deschanel ne-o trimite de data aceasta, nu numai în numele său, dar în numele întregii Adunări pe care o prezidează:

Excelenței Sale d-lui președinte al Adunării deputaților
României, București,

Paris, 19/XII

Îndată după constituirea Camerei franceze m-am grăbit a-i comunica telegrama prin care Excelența Voastră a făcut să-mi ajungă prețioasa manifestare a Parlamentului român. Sunt însărcinat de colegii mei de a vă ruga să transmiteți cele mai vii ale noastre mulțumiri reprezentanților nobilei națiuni care a luptat atât de vitejește pentru sfânta cauză a dreptății și a libertății, pecetluită în atâtea sacrificii eroice, alianța celor două popoare este de aci înainte indisolubilă.

Președinte, Paul Deschanel.

(Aplauze prelungite și îndelung repetate.)

„D-lor, îmi permiteți să adaug câteva cuvinte.

Știm că Regele României a intrat în București, acum un an, alături de generalul Berthelot. Știm partea pe care biruința franceză a avut-o în întoarcerea noastră pe pământul nostru și în Capitala noastră.

Știm ajutorul de neuitat ce am avut de la aliații noștri, cari ca și noi au întrebuițat cele din urmă silințe ale lor ca să biruiască cauza comună. Cred și sunt convins că este și sentimentul d-voastre, de aceea am avut îndrăzneala ca să rostesc aceste cuvinte în numele tuturor, cred că în țara care cuprinde, sub crucile cimitirelor de războiu, oasele ofițerilor și soldaților francezi căzuți pentru izgonirea dușmanului și pentru întemeierea României unite, că în țara aceasta o singură politică este capabilă peste toate greșelile diplomaților și peste toate trecătoarele tăgăduiri de dreptate ce ne-ar putea veni dintr-o lume care încă nu însemnează conștiința deplină a poporului, că în această țară poate să fie o singură politică,

politica alături de aliați. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate.*)

Nu ne-am unit cu un guvern și cu o clasă conducătoare din țările aliate, ci ne-am unit ca popor cu popoarele de acolo, ne-am unit ca democrație liberă cu liberele democrații ale Apusului. Către aceste democrații ne îndreptăm în acest ceas de frângere a inimii, de dureroasă resemnare, în acest timp de așteptare a schimbărilor ce se pot produce în folosul drepturilor noastre. Ne adresăm către popoarele înseși și credem că, mai curând sau mai târziu, cauza noastră care e o cauză democratică și națională va învinge în conștiința lor și, prin urmare, și în realitatea faptelor“. (*Aplauze prelungite; ovațiuni.*)

LXXI

ÎN CHESTIUNE PERSONALĂ

(24 decembrie 1919)

Onorată Cameră,

Supun judecății întregii Camere, și acelora din majoritate și acelora din minoritate, dacă prin situațiunea pe care o ocup în viața politică, dacă prin liniștea cu care caut să presidez această Adunare, prin respectul care mi se cuvine, cred, de la oamenii mai tineri decât mine și chiar de la aceia cari sunt de o vârstă cu mine, sau mai mare ca mine, dacă merit să mi se adreseze de către d. Duca, aici de față, cuvintele: „Să faci bine să auzi“. Deplor că în această țară moravurile politice pot sălbătici firea omenească într-atâta, încât un om cu care am stat alături și căruia i-am arătat nu numai dreptate, dar prietenie și iubire frățească, să poată coborî până într-atât nivelul Adunării, încât să găsească astfel de cuvinte cu care să insulte pe președintele ei. (*Aplauze prelungite și îndelungate.*) Nu permit aceste necuviințe. Cum nu le permit acolo, nu le permit nici aici¹. (*Aplauze.*)

NOTE

1. În continuare, N. I. a dialogat cu I.G. Duca, după unele acuze proferate de N. Lupu:

„D-lor, d-voastre sunteți cei mai mulți. Dați exemplu de răbdare. Nu transformați această sală într-o adunare, cum au interes anume persoane să o înfățișeze. Să ne dăm seama că această Adunare este pândită de dușmani cari inventează scandaluri pe cari să le exploateze; prin urmare, să nu dăm cuvânt să se creadă că astfel de scene sunt posibile. (*Aplauze.*)

D. dr. N. Lupu: În schimb, d-lor, în proiectul de modificare a Constituției s-a înscris, pentru cine anume vă las d-voastre să ghiciți, că 12.000 hectare de pământ petrolifer sunt scoase de la expropriere. Această comisiune și postul de ministru în America au fost prețul tăcerii sale.

D. I.I.C. Brătianu: Este absolut inexact să fi susținut așa ceva. (*Zgomot, întreruperi.*)

D. I.G. Duca: Rușine! (*Mare zgomot.*)

D. N. Iorga, președinte: Am auzit încă o dată cuvântul de rușine, d-le Duca, și nu pot să-l permit.

D. I.G. Duca: L-ați permis când s-a rostit de alții.

D. N. Iorga, președinte: N-am permis niciodată acest cuvânt și nu-l voi permite nimănui. (*Aplauze.*)

D. I.G. Duca: Ați permis și altele.

D. N. Iorga, președinte: Iar cine a fost ministru trebuie să dea exemplu de a nu întrebuița cuvinte neparlamentare. (*Aplauze.*)

D. I.G. Duca: Repet că ați permis alte cuvinte! Acesta în orice caz e parlamentar. (*Zgomot, întreruperi.*)

D. N. Iorga, președinte: N-aveți cuvântul. (*Președintele sună clopotul.*) Mă siliți să recurg la asemenea mijloace“.

Apoi intervine în următorul schimb de replici:

„*D. Al. Marghiloman:* Este absolut inexact ceea ce spune d. Vintilă Brătianu.

Vin acum, d-nii mei, la ceea ce constituie nota originală a cuvântării de adineauri a d-lui Brătianu: atitudinea mea la consiliul de Coroană de la Sinaia. Apoi da! D-le Brătianu, eu sunt cel dintâiu care am luat cuvântul...

D. I.I.C. Brătianu: Nu este exact!

D. I.G. Duca: A luat întâi cuvântul d. Teodor Rosetti, pe urmă Carp și pe urmă d-ta. Ai fost al treilea care a luat cuvântul.

D. N. Iorga, președinte: D-voastră voiți să dictați o pagină de istorie la care nu aveți dreptul.

D. I.G. Duca: Pe care am trăit-o.

D. N. Iorga, președinte: Dar nu ai făcut-o. (*Aplauze, ilaritate.*)

D. I.G. Duca: Nu ai făcut-o nici d-ta.

D. N. Iorga, președinte: Cu cartea pe care ai învățat-o și d-ta, eu am făcut-o.

D. Ion I.C. Brătianu: Ați făcut-o cu d. Marghiloman.

D. N. Iorga, președinte: Nu mă privește! D. Marghiloman este un deputat ca oricare altul, care are dreptul și el să aducă toate criticile greșelilor vechei României.

D. Ion I.C. Brătianu: În fața istoricului celui imparțial“.

În ședința din 25 decembrie 1919:

Face **precizări într-o chestiune de ordinea discuțiilor:**

„D-lor deputați, trebuie să vă aduc aminte ordinea de zi. Măine intrăm în discuțiunea proiectului de răspuns la Mesaj. Azi avem un număr de validări, dintre cari una va cere ședință secretă, și așa fiind, propun ca până la ceasurile 5 cel puțin să continuăm comunicările, pentru ca măcar parte din d-voastre să aibă prilejul de a se lămuri înaintea Camerei.

Așa fiind, rog pe ceilalți cari sunt nerăbdători să aibă încă răbdare de a rămâne, pentru că pe urmă vin validările, cari cer un cvorum de deputați, cari trebuie să fie prezenți“.

În aceeași ședință:

În probleme de regulament, în dialog cu N.D. Cocea, care spusese:

„D-lor deputați, am cerut cuvântul ca să mă opun împotriva ședinței secrete și n-am să aduc argumente de ordin personal, ci argumente de ordin juridic. În referatul pe care comisiunea de anchetă...

D. N. Iorga, președinte: Nu aveți dreptul de a vorbi în acest moment decât în ceea ce privește cererea de ședință secretă.

D. N.D. Cocea: În raportul pe care comisiunea de anchetă îl adresează Camerei sunt două puncte cari justifică în ochii comisiunii de anchetă cererea de ședință secretă. Primul este că în adresa ministerului de Război...

D. N. Iorga, președinte: D-voastră nu cunoașteți regulamentul: Iată ce zice: „Cu toate acestea Adunarea se formează în comitet secret, după cererea președintelui sau a zece membri“.

Cererea am făcut-o eu și am făcut-o pentru motivele cari se vor vedea mai departe, fiindcă președintele comisiunii cere aceasta și fiindcă m-am uitat și eu, vă mărturisesc, în acest dosar. Prin urmare, eu, ca președinte, am dreptul să cer Adunării să se declare ședință secretă, și d-voastră nu puteți să discutați cu președintele comisiunii care a făcut acest raport, ci trebuie să discutați în sine propunerea ce am făcut-o eu. Deci, nu pot îngădui ca d-voastră să intrați cât de puțin în ceea ce privește cuprinsul raportului, d-voastră veți înfățișa numai chestiunea dacă este bine sau ba să se țină ședință secretă, dar nu rezemându-vă pe lucruri cuprinse în acest dosar, a căror comunicare o refuz publicului.

D. N.D. Cocea: Cu toată experiența parlamentară veche a d-lui președinte, cred că dreptatea este de partea mea, și este de partea mea din următoarele motive: Procesul care mi se face astăzi s-a dezbătut în ședință publică în fața juraților de Ilfov.

D. N.D. Cocea: D-le președinte, trebuie să justific. Procesul asasinării lui Davila s-a dezbătut în ședință. (*Întreruperi.*)

D. N. Iorga, președinte: Nu pot, hotărât că nu pot îngădui o discuțiune asupra fondului acestei chestiuni. (*Întreruperi.*)

Voci: Cerem ședință secretă.

D. N.D. Cocea: D-lor, vă rog să aveți nițel calm. Tot ce voi spune aci, știe țara întregă, afară de Transilvania, Bucovina, Basarabia.

D. N. Iorga, președinte: Se poate ca unii să nu știe, și publicul e ținut să nu știe și, în tot cazul, publicul nu poate asista la acuzațiunile cari se vor discuta în ședință secretă. Pun la votul Adunării cererea mea de a fi ședință secretă.

Adunarea a admis.

Voci: Dar presa?

D. N. Iorga, președinte: Presa nu are altă situațiune decât publicul“.

(*Publicul părăsind sala ședințelor, Adunarea intră în ședință secretă.*)

LXXII

LA REGULAMENT

(26 decembrie 1919)

Sunt douăzeci și nouă de persoane înscrise până acum. Dacă nu voiți o ședință de noapte, ceia ce mi se pare foarte greu, atunci rugăm pe d. Mrejeru să vorbească acum la sfârșitul ședinței, iar în ședința de mâine aș propune Camerei un lucru care mi se pare că este cea mai simplă expresiune a celei mai elementare bune voinți: Să lăsăm, în ceia ce privește pe reprezentanții Blocului, să vorbească întâi reprezentanții provinciilor alipite și, dacă va fi vreme, vor vorbi și ai noștri din Vechiul Regat, cari au mai avut prilejul să vorbească înainte.

Voci: Da, da.

D. N. Iorga: D-voastră aprobând aceasta, dau cuvântul d-lui Mrejeru.

D. G.G. Mârzescu: D-le președinte, obiceiul este altul. Trebuie să vorbească întâi un orator pentru și apoi unul contra.

D. N. Iorga: Dați-mi voie să răspund d-lui Mârzescu, care a vorbit fără să-mi fi cerut cuvântul.

A vorbit întâi d. Bălănescu, care este pentru proiectul de răspuns la Mesagiu; d. Mrejeru, reprezentant al minorității, este contra proiectului. Urmează dar, după datina de până acum, că d. Mrejeru are cuvântul.

Eu nu pot ține seamă de persoane, ci numai de declarațiunea pe care o face fiecare orator. A vorbit un orator pentru, dau acum cuvântul celui alt care este contra. Așa fiind, încă odată, d. Mrejeru are cuvântul¹.

NOTE

1. Discuția a continuat tot asupra regulamentului:

„Deși regulamentul îl cunosc mai bine decât cea mai mare parte dintre d-voastre, dar totuși sunt chestiuni din regulament pe cari trebuie să le învăț de acum înainte. În ceea

ce privește proiectul de Adresă, este un articol din regulament, art. 93, care zice:

„Discuțiunea proiectului de Adresă sa face în ședință publică 3 zile, cel puțin, după distribuire. Ea (discuțiunea) se urmează după modul prescris pentru proiectele de lege în genere“. Prin urmare, nimic nu îngăduie în regulament ca să se îngusteze discuțiunea proiectului de lege.

Este un proiect și d-voastră trebuie să ascultați și pe aceia, cari vor vorbi în sensul vederilor majorității, și mai ales, cu deosebită atențiune și îngăduință, pe aceia cari vor vorbi în sensul vederilor minorității, iar corectivul nu este împiedicarea și este altceva, e însuși bunul simț al acestei Adunări“. (*Aplauze.*)

LXXIII

**LA PROCLAMAREA DE DOCTOR DE ONOARE
A UNIVERSITĂȚII DIN STRASBOURG**

(27 decembrie 1919)

Onorată Cameră,

Comunicațiile sunt suspendate pentru a continua discuția răspunsului la Mesagiu. Mă simt însă dator să vă fac eu o comunicație. Vă aduc la cunoștință că Universitatea franceză din Strasbourg, cu ocazia deschiderii cursurilor sale, cu gândul desigur mai mult la d-voastră și anume la reprezentanții din Parlament ai provinciilor românești dezrobite ca și Alsacia și Lorena, mi-a trimis înștiințarea că am fost proclamat cu prilejul acesta doctor de onoare al acestei Universități. (*Aplauze.*) Dați-mi voie să privesc și aceasta ca un omagiu care se îndreaptă către poporul nostru, către reprezentanții provinciilor dezrobite și îngăduiți-mi să mulțumesc, prin Universitatea ei, Alsaciei și Lorenei, libere prin voința lor, în numele acestei Adunări, în care sunt reprezentanții provinciilor dezrobite, prin voința lor, ale neamului românesc. (*Aplauze.*)

LXXIV

ÎNCHIDEREA DISCUȚIEI LA MESAJ

(29 decembrie 1919)

Domnilor deputați,

Vă rog să-mi îngăduiți câteva cuvinte, ca unuia căruia i-ați încredințat dreptul de a vorbi, în împrejurări solemne, în numele d-voastră. (*Aplauze îndelung prelungite.*)

În mijlocul celui mai mare și greu război pe care neamul nostru l-a purtat pentru dreptul său, Basarabia și Bucovina, țările smulse vechii Moldove, și acele mândre părți ardelene, bănățene, crișene și maramureșene, care au fost cele dintâi răpitate unității naționale și istorice a Țării românești integrale, au proclamat pe rând reintrarea lor în România deplină. (*Aplauze prelungite.*)

Prin singur acest fapt, corespunzător celor mai sfinte principii proclamate de aliații noștri, dreptul nostru, care fusese un ideal de veacuri, devenise pentru totdeauna o realitate. (*Aplauze generale prelungite și îndelung repetate.*)

După triumful final, câștigat prin jertfa tuturor aliaților, Regele românilor i-a dat recunoașterea victoriei comune. Adunarea Deputaților adaugă, odată cu forma legii, devotamentul absolut al unei țări întregi în a menține și a transmite urmașilor cele dobândite cu sânge și lacrimi de fericita generație a Marelui Război. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate. Adunarea ovaționează, sculându-se în picioare.*) Ca președinte al ei și ca unul din reprezentanții acestei României între Carpați și Dunăre, care a purtat șase sute de ani prin cele mari primejdii, odată cu steagul românesc, soarta însăși a neamului întreg (*aplauze îndelung prelungite, strigări de „Trăiască Vechiul Regat“, ovațiuni nesfârșite*), în numele României mutilate de ieri, care strângea în inima ei rănită atâta din jalea și nădejdea ținuturilor înstrăinate, în numele României care a plâns cu frații pierduți și a nădărdit

cu ei, și în care n-a fost om cinstit care să nu păstreze în sfânta sfintelor a sufletului său dorul desăvârșitei uniri naționale și hotărârea de a ne jertfi toți pentru aceasta, simt negrăita fericire de a putea face, în numele d-voastră tuturor, acest legământ solemn pentru viitorul neamului, în sfârșit și pentru vecie unit. (*Ovațiuni îndelung repetate, nesfârșite urale.*)

România unită o avem, o vom apăra și o vom întregi. (*Aplauze călduroase și unanime acopăr aceste din urmă patru cuvinte din partea tuturor deputaților sculați în picioare.*)

Pentru a afirma solemnitatea unică a acestui neuitat moment, ridic ședința pentru zece minute.

La redeschiderea ședinței:

Domnilor deputați,

Sub influența ceasului de sacră unire pe care l-am trăit și pe care cred că niciunul dintre noi nu-l va uita niciodată, ci îl va pomeni între cele mai duiosase amintiri, vorbind copiilor săi de clipele trăite, sub această adâncă impresiune, reprezentanții tuturor partidelor au făcut declarațiunea că nu înțeleg a continua discuțiunea la Mesagiu pentru ca, în această zi memorabilă, nimic să nu tulbure unirea frățescă ce s-a coborât în sufletele noastre. (*Aplauze prelungite, îndelung repetate, strigăte generale de „bravo“.*)

În fața țării care ne-a trimis spre a lucra împreună pentru binele ei, în fața străinătății, prea mult timp înșelate că sântem incapabili de o luptă comună pentru binele acestui pământ în sfârșit unit, în fața unora și în fața celorlalți să arătăm ceia ce poate nu s-a arătat până acum cu prilejul discuției la Mesagiu, că ceia ce ne dezbină poate fi pentru o zi, dar ceia ce ne unește este pentru totdeauna. (*Aplauze prelungite, aclamațiuni generale și repetate de „bravo“.*)

Adânc înduioșat de această măreață privesc, închid discuțiunea la Mesaj, și vă rog, d-lor deputați, să votați *Răspunsul*, care se va prezenta Regelui tuturor românilor, al nostru al tuturor, în tot ceea ce ne leagă și în tot ceea ce, sub glorioasa lui domnie, vom ști să îndeplinim. (*Aplauze prelungite,*

aclamațiuni entuziaste; strigări unanime de „Trăiască Regele“, „Trăiască Regina“, din partea tuturor deputaților ridicați în picioare.)

În ședința din 30 decembrie 1919:

Citește **răspunsul regelui la Adresa Adunării**. Apoi:

„D-lor deputați, dacă îmi este permis să adaug că, din conversațiunile Maiestății Sale cu fiecare din membrii Adunării care s-au prezentat acolo, a respirat aceiași încredere în patriotismul nostru și în dorința noastră de a munci. Prin urmare, cred că putem să spunem țarei că intrigile care se țin împotriva acestei Adunări, din locuri pe care încă odată le cunoaștem, aceste intrigile sunt și trebuie să rămână zadarnice. *(Aplauze unanime)*.

România Mare este în credința noastră a tuturor destinată să fie altceva decât un mic Bizanț“. *(Aplauze îndelung repetate)*.

În aceeași ședință:

Pe marginea declarației socialiștilor care refuzaseră să subscrie votarea ratificării decretelor cu privire la Unire:

„D-lor deputați, în legătură cu declarațiunea ce o va face d. Cristescu, încă odată repet onor. Camere rugămintea de a avea cea mai mare toleranță, atunci când ideile deosebite de ideile care ne însuflețesc pe cei mai mulți dintre noi se exprimă de la această tribună”.

Apoi, după ce a vorbit Gh.Cristescu: „Înainte de a vă da cuvântul pentru a doua comunicare a d-voastră, țin să constat, pe baza celor mai sigure mijloace de informațiune că Unirea s-a făcut tocmai pe baza pe care ați dorit-o d-voastre, cu voia tuturor românilor chemați *(aplauze)*, cu aprobarea formală a tuturor naționalităților. *(Aplauze)*.

Când ați început să vorbiți, am crezut că între noi e o deosebire de metodă, constat că este numai o deosebire de temperament și de stil oratoric“. *(Aplauze)*.

În aceeași ședință:

Îl cenzurează pe deputatul C. Brăescu pentru afirmația că Parlamentul nu reprezintă „toate curentele și toate partidele“ deoarece, potrivit „Monitorului Oficial“, compoziția acestuia era de doar 7% țărâniști, 7% liberali și 1,4% naționalități. De aceea, Blocul creat nu e de granit, ci unul aparent, „clădit pe nisip, ce va cădea... la prima adiere de vânt“:

„Domnilor deputați, îngăduiți-mi și mie, care am îngăduit zgomotul d-voastre – căci nu-l puteam opri – să spun și eu ceva articulat, căci orice e omenesc e articulat, ceia ce nu este articulat, este sub umanitate. (Aplauze prelungite.) /.../ Iată ce voiam să spun și eu în legătură cu ceia ce d. Brăescu a spus de la tribună. Niciodată conștiința națională nu va admite ca Adunarea care a dat istoriei României pagina de ieri este Adunare „uzurpatoare“. Atâta am avut de zis“. (Aplauze prelungite.)

În aceeași ședință:

Sustine propunerea lui I.T. Ghica, deputat de Vlașca, de a se publica o carte cu proiectele de lege privitoare la alipirea Basarabiei, Bucovinei, Ardealului și Banatului la patria mamă (cu expunerea de motive), numele deputaților, numele senatorilor, prin „patriotică declarație a domnului președinte făcută cu ocazia votării acestui proiect de lege“:

„Domnilor deputați, și eu găsesc că ar fi foarte bine ca să se facă o asemenea publicațiune, dat fiind mai ales, și țin să relevz faptul – în legătură cu cele spuse de d. Inculeț – că ieri, în două foi, cu privire la ședința de ieri, s-a trecut că eu aș fi declarat că generațiunea Unirii este o generațiune „nefericită“. S-a spus aceasta în două ziare, pe când eu în realitate am spus aci că nu poate fi „fericire mai mare decât aceia a acestei generațiuni“. (Aplauze prelungite, îndelung repetate.)

În aceeași ședință:

Cuvânt de închidere a lucrărilor Adunării:

„Domnilor deputați, Adunarea ia vacanță – ne-am înțeles între noi – până în ziua de 25 ianuarie seara; adică 26 ianuarie 1920 va fi cea dintâi zi de ședință.

Bineînțeles, în tot acest timp, dacă împrejurările extraordinare prin care fără îndoială trece țara, ar cere-o, președintele își va face datoria de a vă chema din nou aici unde avem de îndeplinit o misiune pe care nu suntem dispuși a o părăsi, înșelând speranțele acestei țări. (*Aplauze prelungite.*)

Suntem aici! Știm pentru ce suntem aci. Ne-am deprins a lucra împreună. Avem conștiința că același ideal ne însuflețește și vom da dovada că din această Cameră poate să iasă mângâiere, dreptate și fericire pentru țara noastră. (*Aplauze îndelung repetate.*)

În același timp, după un vechi obicei, pe care istoricul trebuie să și-l aducă aminte mai mult decât ceilalți, urez tuturor membrilor acestei Adunări sărbătorile fericite pe care poate să le aibă conștiința liniștită că și-a cheltuit toate puterile pentru binele cauzei căreia s-a devotat.

Fără deosebire între majoritate și minoritate, majoritățile și minoritățile se schimbă în cursul desfășurării istorice a țărilor și a popoarelor, fără deosebire între cei care astăzi sunt în minoritate și noi cei care suntem în majoritate, sunt convins că urările acestea, venite din suflet sincer, sunt meritate deopotrivă de fiecare dintre noi, fiindcă oricât de deosebite ar fi numele pe care le purtăm, pe care le-am moștenit uneori în ceia ce privește unele partide și oricare ar fi împrejurările în care s-au dezvoltat fiecare din grupările care alcătuiesc această Cameră, cu toate acestea plecăm cu toții de la conștiința nevoii inexorabile de a creia României o viață nouă. (*Aplauze generale, prelungite.*)

În același timp, ca președinte al acestei Adunări, țin să aduc respectuoasele urări ale tuturor, Regelui (*repetate strigări de „Trăiască Regele“.* *Adunarea ovaționează ridicată în picioare*).

Regelui, care a fost totdeauna apărător al hotarelor poporului său, întregitor al granițelor sale, inițiator și sprijinitor al oricărei mișcări care a tins către mai multă

dreptate și către un echilibru social mai desăvârșit în această țară. (*Aplauze prelungite.*)

În aceleași urări, în numele d-voastre, voi cuprinde pe nobila femeie care, față de orice durere a țării, a avut un zâmbet și o vorbă de mângâiere... (*Aplauze prelungite și îndelung repetate.*)

Voci: Trăiască Regina!

D. N. Iorga, președinte: Care n-a trecut cu vederea nici pe cel mai mic și mai sărac din aceia care și-au dat viața și sănătatea lor pentru triumful cauzei patriei noastre. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate.*)

În aceste urări care se întind asupra întregii familii regale, cuprinde firește – sunt sigur de a fi în asentimentul tuturor – și pe acele urări care se îndreaptă către principele Carol, spre care privind ca spre moștenitorul de Tron, plin de răspundere față de istorie, merit să ducă mai departe cu calitățile lui alese marea operă a gloriosului său părinte, dând țării ca Domnii noștri de odinioară tot sufletul său și inima sa întreagă, pe care el o datorește numai poporului român, pentru care a luptat și ca ostaș. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate.*)

Voci: Trăiască principele Carol! (*Aplauze.*)

D. N. Iorga, președinte: Ridic ședința, ședința viitoare la 26 ianuarie, ora 14“.

LXXV

**LA ALEGEREA LUI PAUL DESCHANEL CA
PREȘEDINTE AL REPUBLICEI FRANCEZE**

(26 ianuarie 1920)

D-lor deputați, congresul de la Versailles a ales ca președinte al Republicii franceze pe unul dintre cei mai mari și mai statornici prieteni ai României. (*Aplauze prelungite.*)

Țara și poporul nostru au dreptul, după luni întregi de dureroasă îndoială, să aștepte de la noul conducător al statului francez recunoașterea deplină a drepturilor noastre (aplauze prelungite și strigări de bravo) și asigurarea acestor drepturi împotriva intrigilor stăpânitorilor de ieri ai pământului și sufletelor românești, cari cutează azi să ridice din nou, în vremea recunoașterii pretutindeni a drepturilor naționale, pretențiuni care tind a face să învie forma dinaintea războiului. (*Aplauze.*)

Cred că sunt în asentimentul d-voastră al tuturor, mai ales în momentul când o delegație ungară se găsește la Paris cu zadarnice închipuiri, care nu vor găsi niciun răsunset în sufletul poporului francez și în auzul acelora cari îl reprezintă, și în momentul când, din anume părți, în ceea ce privește dreptul nostru absolut de a păstra granița răsăriteană a neamului nostru (*aplauze*) se uneltește încă, fără ca acestor uneltiri să li se fi putut da până acum un răspuns care să le facă a înceta, este potrivit să îndreptăm către președintele Republicii franceze obișnuitele salutări, atât de sincere, dintr-o inimă românească recunoscătoare, cum este a fiecăruia dintre noi, dar în același timp și o rugămintă în legătură cu aspirațiile noastre drepte.

Așa fiind, să-mi îngăduiți a trimite d-lui Deschanel o telegramă în acest cuprins:

D-lui Paul Deschanel,
Președintele ales al Republicei

Paris

Camera Deputaților regatului românilor uniți salută în

persoana noului președinte al Republicei, nu numai pe eminentul reprezentant al sufletului francez contemporan, președintele Camerei franceze în timp de ani îndelungați și apărătorul călduros al tuturor cauzelor drepte, dar și pe omul politic care în momentul zbuciumurilor noastre celor mai dureroase, când noi ofeream luptei comune sacrificiul suprem al ultimelor noastre eforturi și al nespuselor noastre suferinți, a găsit acele cuvinte de consolație și de încurajare, pe care noi nu le vom putea uita niciodată și care ne-au rămas ca o sfântă chezășie pentru viitor. (Aplauze.)

N. IORGA,
Președintele Camerei deputaților¹.

După aceasta, deoarece sunt încă proiecte de legi rămase în secțiuni, rog pe d-nii deputați să treacă în secțiuni pentru a începe discuția lor.

NOTE

1. Citește telegrama de răspuns a lui Paul Deschanel:

„În acest moment, primesc răspunsul d-lui președinte al Republicei franceze, la telegrama de felicitare pe care am adresat-o în numele d-voastre. Iată acest cuprins:

„Domnului N. Iorga, președintele Camerei deputaților
României

București

Vă rog să fiți, pe lângă Camera deputaților României unite, interpretul călduroaselor mele mulțumiri, pentru felicitările atât de cordiale pe cari ați binevoit să mi le adresați în numele său.

Eu știam că sunt ecoul fidel al poporului francez atunci când vă dedeam asigurarea profunde sale simpatii

și a credincioasei sale prietenii în momentul în care națiunea română trecea prin încercări teribile.

Sunt fericit să reînnoiesc această mărturie a sentimentelor pe cari le știu că sunt reciproce în ceasul în care România vede în fine, că se realizează aspirațiunile sale naționale, în aplauzele Franței.

Paul Deschanel“

Camera unanimă aplaudă timp îndelungat și d-nii deputați în picioare aclamă strigând: „Trăiască Franța“.

Citește apoi **răspunsurile la felicitările adresate de Parlamentul României al principelui Carol, președintelui Parlamentului englez, Universității din Strasbourg:**

„Onorată Cameră, ca răspuns la urările d-voastre către Principele Moștenitor, Alteța Sa Regală trimitे următoarea scrisoare, pe care cred că trebuie să v-o comunic înainte de a intra în ordinea de zi:

Bistrița , 7 ianuarie 1920

„Domnule președinte,

Urările pe cari mi le-ați adus în cel dintâi Parlament al României Mari m-au pătruns adânc și au atins în mine toate coardele simțirii.

Vă mulțumesc din toată inima și vă asigur, d-le președinte, că voi fi urmașul vrednicilor viteji din trecut, cari au fost totdeauna la datorie (*aplauze prelungite*) și al căror suflet cinstit și mare a fost închinat Țării. (*Aplauze.*)

Am apărât-o ca ostaș și o voi sluji ca cel mai vrednic slujitor al ei. (*Aplauze prelungite*).

Să trăiască neamul românesc, unul și veșnic nedespărțit, în vechile și glorioasele lui hotare de limbă și de viață națională. (*Aplauze prelungite.*)

CAROL,

Principe al României”

(*Aplauze.*)

În același timp, trebuie să vă comunic răspunsul venit din partea președintelui Parlamentului englez la o telegramă mai veche din partea predecesorului meu ca președinte, d. Vaida Voevod, și care răspuns n-a putut veni, firește, decât după adunarea Parlamentului englez.

Iată în românește care este cuprinsul acestei telegrame:

„Domnului Vaida Voevod,
Președinte al Camerei Române a deputaților

București

Am onoarea de a vă aduce la cunoștință primirea telegramei d-voastră prin care trimiteți un Mesaj către Parlamentul britanic din partea Parlamentului român, în prima zi a constituirii sale, ca Adunare care reprezintă atât vechile provincii românești, cât și noile provincii transilvănene.

Am cetit cu plăcere rostirea cuprinsă în ea, a intențiunii noului Parlament român de a menține tradițiunea *prieteniei* românești pentru imperiul Britanic și de a răspândi civilizațiune și ordine asupra teritoriilor cari sunt sub controlul lui.

Serviciile mutuale ale aliaților din timp de război nu trebuie să fie niciodată uitate, și acceptând în mod cordial expresiunea de grațitudine care e cuprinsă în telegrama d-voastră, eu doresc, în calitate de președinte al Camerei comunelor britanice, să-i răspund prin aceleași sentimente.

James W. Lawther“.

Acum, în răspunsul pe care îl voi da în numele d-voastră, nu voi uita să arăt că, a răspândi civilizațiunea și ordinea în teritoriile cari sunt sub cârmuirea noastră, este o tradițiune a întregii vieți politice românești și că, prin urmare, nimeni de nicăieri nu poate să aibă vreo îndoială în această privință. (*Aplauze prelungite.*)

În același timp, Universitatea din Strasbourg, căreia i s-a transmis, după dorința d-voastră, o telegramă, arată din partea întregii populații din Alsacia-Lorena, revenite la patria franceză, cele mai călduroase sentimente de prietenie pentru Adunarea românească, care cuprinde în sânul ei reprezentanți ai provinciilor dezrobite. (*Aplauze.*)

În aceeași ședință:

În legătură cu donația Camerei pentru Societatea de ocrotire a orfanilor de război:

„D-lor, mâine este chiar congresul acestei societăți pentru ocrotirea orfanilor la Teatrul Național. D-na președintă a acestei societăți ne-a rugat ca mâine să fim prezenți în număr cât mai mare, ca să putem da sfatul nostru în ceea ce privește mersul acestei instituțiuni atât de utilă. Deci, mâine vom începe la ora 2, pentru ca la ora 4 să putem fi de față la discuțiunile congresului pentru ajutorarea orfanilor din război“.

În ședința din 28 ianuarie 1920:

Mustră Adunarea pentru „aplauzele ironice“:

„Constat cu regret că sunt unii d-ni deputați cari au introdus în Camera actuală un obicei care nu a existat niciodată în nici unul din Parlamentele trecute, anume aplauzele ironice cari nu au nici un dram de spirit și cari contribuesc fără de nici un folos pentru discuțiune la scăderea demnității acestei Adunări. Când veți ști atâta carte, cel puțin cât știe acel care vorbește, pe urmă puteți să vă bateți joc de dânsul“. (*Aplauze pe băncile țărăniștilor și naționaliștilor.*)

În ședința din 29 ianuarie 1920:

Salută pe universitarii francezi veniți la inaugurarea Universității române de la Cluj:

„Iertați-mă că vă întrerup, dar avem plăcerea de a avea în mijlocul nostru pe delegații universităților franceze, în drum spre Cluj, pentru inaugurarea Universității românești. (*Aplauze furtunoase. Adunarea aplaudă în picioare.*) Este d. Fougère, care a mai ținut lecțiuni aici, este și delegatul universității din Strasbourg, al universității Alsaciei și Lorenei liberate. (*Aplauze furtunoase.*)

(*Adunarea aclamă în picioare, strigând de repetate ori: „Vive la France, vive l’Alsace-Lorraine“, urale nesfârșite.*)

În numele d-voastre, al tuturor, să-mi fie îngăduit a spune, în această dulce și armonioasă limbă, pe care o iubim ca și francezii înșiși: „Vive la France, bienfaitrice et amie de la Roumanie! Vive l’Alsace-Lorraine, délivrée et rendue à sa patrie“. (*Aplauze unanime prelungite și îndelung repetate, din partea Adunării în picioare; strigări repetate de: „Vive la France, vive l’Alsace-Lorraine!“*)

În ședința din 7 februarie 1920:

Disciplinează pe unii deputați necontrolați în vorbire:

„Nu aveți voie să întrerupeți pe rând că acuzați pe un coleg că e cârciumar. D. Crețu spune că e plugar și e drept să credem că e plugar.

D. Th. Crețu: A munci nu e necinstit. (*Întreruperi, zgomot.*)

D. I.G. Duca: Dar afirmi lucruri neadevărate. (*Zgomot.*)

D. Th. Crețu: Este o vorbă d-lor. Ciobanii nu urăsc lupul pentru că este sur, îl urăsc pentru că le mănâncă oile. (*Aplauze.*) Așa și noi, țăranii, nu vă urâm pentru că sunteți boieri, sau că sunteți mari proprietari, vă urâm că sunteți leneși, bețivi și risipitori. (*Întreruperi, mare zgomot.*)

Voci: Rușine, să se pronunțe asemenea vorbe.

D. N. Iorga, președinte: Tăceți, vă rog, ca să-i fac eu cuvenita observație. Ce sistem este acesta de a vă substitui d-voastră atribuțiilor președintelui? Lăsați-mi sarcina care îmi este încredințată.

D-le Crețu, nu se poate să tratezi pe o parte din colegii d-tale, drept oameni leneși și ceea ce ați mai zis, căci aceasta nu este în obiceiul Parlamentului și este chiar împotriva dreptății. Vă rog să discutați cu cine voți și nu cu colegii d-voastră, cărora de câte ori vă veți adresa, trebuie să păstrați acea cuviință aleasă, care e caracteristica țăranului. (*Aplauze, zgomot, întreruperi.*)

Voci: Să retracteze cuvintele.

D. Th. Crețu: Eu retrag cuvintele față de colegii mei, dar acestea nu le-am spus la adresa d-lor. (*Zgomot, întreruperi. D. Th. Crețu încearcă să vorbească.*)

D. N. Iorga, președinte: D-le Crețu, mă ascuți?

D. Th. Crețu: Am ascultat și am auzit de partea aceea, dorință de trei ori subliniată prin lovituri pe haină, ceea ce înseamnă că persoana care o făcea dorește să pună un rând deosebit pe această dorință, dar fără lovitură de trei ori pe haină, cari nu sunt parlamentare.

D. I.G. Duca: Spune și numele persoanei.

D. N. Iorga, președinte: D-ta, ai dat de trei ori pe pantaloni, cerând acest lucru, pentru a-mi atrage atenția.

D. I.G. Duca: Dar ce, aveți să-mi cenzurați și gesturile?

D. N. Iorga, președinte: Vă rog d-le Crețu, să retrageți aceste cuvinte imediat. Și tot așa, dacă cuvântul de cârciumar ar fi fost spus de la tribună, ași fi silit pe cel care l-a rostit să-l retragă, și pentru că a fost rostit pe această cale, ar merita să nu fie trecute asemenea întreruperi în notele stenografice.

D. I.G. Duca: Protestez. (*Voiește să vorbească și este întrerupt, cu zgomot, nu se aude.*)

D. N. Iorga, președinte: Nu aud nimic.

Voci: Jos, jos.

D. I.G. Duca: Cine a îndrăznit să strige jos? Ridică-te, dacă ai curajul, să strigi în gura mare. (*Mare zgomot.*)

D. N. Iorga, președinte: D-le Duca, ce sunt scenele acestea? Nu aveți cuvântul, vă rog, ocupați-vă locul.

D. I.G. Duca: Sunt obligat să mă apăr, dacă d-ta nu-ți faci datoria de a mă apăra.

D. N. Iorga, președinte: Vă chem la ordine, dacă nu vă luați locul.

D. I.G. Duca: Puteți să mă chemați la ordine, eu trebuie să mă apăr.

D. N. Iorga, președinte: Suspend ședința, d-lor, căci nu se poate continua discuția, în felul acesta“.

În ședința din 9 februarie 1920:

Pentru operativitatea activității parlamentare cere trimiterea în bloc a unor petiții căci până atunci, individual, se

depuseseră: Cererea bisericilor din București cu privire la exproprierea averii lor rurale; cererea locuitorilor din Suseni (Argeș) pentru scutiri de impozite; cererea preoților militari pentru organizarea serviciului religios; reclamația împotriva învățătorilor din Rânzești (Tutova) care își neglijau școala; o petiție privitoare la podul peste Olt (a locuitorilor comunei Șona, Târnava Mare):

„D-lor deputați, în legătură cu petițiunile acestea cari trec la comisiune, comisiunea trebuind să prezinte un raport care să treacă așa cum trec proiectele de legi, ar fi o prea mare pierdere de vreme, și de aceea să-mi dați voie ca, atunci când se vor aduna mai multe din aceste rapoarte să le pun pe toate împreună, fiindcă sunt simple recomandări către banca ministerială și nu face să ne pierdem vremea oferind colegilor noștri neplăcerea de a sta în zadar la tribună, neplăcere pe care desigur voiesc să o evite. Prin urmare, când sunt mai multe, se vor vota prin simplă ridicare de mâini“.

În ședința din 11 februarie 1920:

Schimb violent de replici cu I.G. Duca și Vintilă Brătianu,
pe probleme de regulament:

„D. I.G. Duca: Este datoria d-tale să intervii de câte ori trebuie. (*Mare zgomot.*)

O voce: Și datoria d-tale este să nu provoci mereu pe președinte.

O voce de la liberali: De unde să ia exemplu Cristescu, decât de la ministru și de la d. președinte? (*Mare zgomot.*)

D. N. Iorga, președinte: Vă rog să nu insultați. Regulamentul îmi dă dreptul de a preveni aceste intervențiuni ale d-voastre, starea aceasta de lucruri nu pot să o tolerez. Chem Camera întregă ca martoră asupra incalificabilei atitudini pe care unul dintre d-voastră, d. Duca, o are față de președinte. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate.*)

D. I.G. Duca: Suntem tratați ca asasini, fără ca d-voastră să protestați. (*Întreruperi, zgomot mare.*)

D. N. Iorga, președinte: Regulamentul Camerei nu prevede nici o altfel de măsură, pentru că acei cari l-au redactat nu și-au închipuit vreodată că cineva prezidând atât de cinstit și

nepărtinitor discuțiunile Adunării, ar putea să fie insultat vreodată de dumnealor. (*Aplauze prelungite.*)

O voce de la liberali: Aplicați regulamentul deopotrivă, și la dreapta și la stânga.

D. N. Iorga, președinte: Toate insultele se întorc în contra aceluia care le proferează.

O voce: Dacă zici că prezidezi cinstit, trebuie să fii imparțial.

D. N. Iorga, președinte: Brevetul meu de cinste nu vine de la d-voastră, ci vine de la poporul acesta întreg.

D. I.G. Duca: Prezidați imparțial și te vom respecta, altfel nu. (*Mare zgomot.*)

D. Vintilă Brătianu: Dreptate cerem; nu altceva.

Voci: La ordine. (*Mare zgomot.*)

D. N. Iorga, președinte: Fiindcă d-voastră ați ținut o adevărată cuvântare de acolo, vă chem la ordine. (*Aplauze prelungite.*)

D. Vintilă Brătianu: Nu se cheamă la ordine un grup întreg; nu intră în atribuțiunile prezidentului să facă asemenea lucru. Nu ai drept. (*Zgomot mare, întreruperi.*)

D. Vintilă Brătianu: Un președinte trebuie să fie imparțial.

/.../

D. N. Iorga, președinte: Injurii au fost din toate părțile, d-le Mârzescu.

D. I.G. Duca: Aceasta nu e președinție!

D. N. Iorga, președinte: Așa de trivial sunt spuse unele lucruri! Cu trivialități nu poate lupta nimeni. Cu puțin spirit ați putea spune lucruri mai tari, dacă l-ați avea“. (*Aplauze prelungite, mare zgomot, întreruperi.*)

LXXVI

PENTRU VASILE GOLDIȘ¹

(12 februarie 1920)

Ziarul „Epoca“ a publicat, cu vădită rea intenție, o scrisoare a lui V. Goldiș, adresată în anul 1910 ministrului de Interne maghiar. D. Vasile Goldiș face o declarație, arătându-și atitudinea din timpul războiului.

Domnilor deputați, cred că exprim sentimentul d-voastră al tuturor, când arăt indignarea noastră față de procedeele ziaristice care, în momentele chiar când o ultimă sfortare a guvernului maghiar, la Paris, încearcă a știrbi drepturile noastre, caută a scădea recunoștința pe care o datorăm cu toții acelor bărbați din Ardeal cari, oricât i-ar fi silit, într-o anume clipă, cea mai tristă din necesitățile de a face declarații care au îndurerat în rândul întâi sufletele lor, reprezintă o viață întregă de muncă închinată acelor aspirații pe care, împreună cu noi, au astăzi fericirea de a le vedea îndeplinite. (*Aplauze unanime furtunoase.*)

Cred, d-lor, că nu se poate o mai mare greșeală în prețuirea unui om politic decât aceea de a nu ține samă de impulsul moral de la care a plecat întreaga activitate a acelu om, de linia dreaptă a vieții sale întregi, ci se oprește, cu tot atâta răutate, cu câtă prostie (aplauze) asupra acelor momente când necesitatea politică a făcut-o să devieze de la linia sa pentru a evita dificultăți ineluctabile pe care dușmanii le-au pus în cale.

Așa fiind, asigur în numele d-voastră al tuturor, al tuturor din toate partidele...

D. I.G. Duca: Din toate partidele.

D. N. Iorga, președinte: Din toate partidele, reunite în afirmarea aceleiași idei românești, îi asigur pe colegii noștri din această Cameră, dintre care unul ține loc de prim-ministru², de cele mai bune sentimente pentru tot ce au dat din viața, din simțirea și din cugetarea lor pentru triumful cauzei românești².

(Aplauze frenetice, îndelung repetate din partea d-lor deputați în picioare, strigări repetate de bravo.)

NOTE

1. Vasile Goldiș (1862-1934), profesor de pedagogie, istorie și latină, cu studii la Viena și Budapesta. Membru al Partidului Național Român, deputat în Parlamentul maghiar. În Consiliul Dirigent a deținut resortul Cultelor și Instrucțiunii Publice. Ministru de Stat în 1918-1919, 1926-1927 în guvernele I.C.Brătianu, Arthur Văitoianu, Al. Averescu. În 1926, ca ministru al Cultelor, încheie concordatul cu Vaticanul. Președinte al Astei. Membru al Academiei Române. Între alte lucrări, *Istoria patriei, în legătură cu evenimente epocale din istoria universală*, 1896.

2. Al. Vaida Voevod.

În aceeași ședință:

În probleme de regulament:

„D-lor, mai sunt chestii personale în legătură cu discuția de înainte; rog foarte mult pe d-nii deputați cari sunt înscriși în chestii personale să-mi facă plăcerea, mie personal, de a renunța la ele.

D. A.C. Cuza: D-le președinte, d-lor deputați, în chestiile personale în cari au fost atinse, prin urmare, nu persoanele noastre numaidecât, ci probleme politice de mare importanță, noi nu putem face plăcerea d-lui președinte. Chestiunile politice nu se tratează cum se tratează chestiile personale, făcându-ne reciproc plăcere; prin urmare, eu nu pot să renunț la cuvânt și fiindcă d. președinte este unul care aplică cu cea mai mare rigoare regulamentul, îl rog ca și de data aceasta să aplice regulamentul și să ne dea cuvântul în dezvoltarea chestiilor noastre personale.

D. N. Iorga, președinte: Evident că nu mi-a trecut prin minte să calc regulamentul; rugăciunea mea se îndrepta prietenește către sufletul acelor persoane; evident că ele nerenunțând la cuvânt, trebuie să le dau cuvântul; dar nu pot să admit ca această chestiune să se întindă și peste a patra zi din dezbaterile acestei Adunări și deoarece chestia personală poate să fie discutată pe scurt, dau cuvântul celor patru persoane înscrise.

D. Madgearu are cuvântul.

D. V. Madgearu: D-lor deputați, d. Cuza, care este un parlamentar desăvârșit, de la care cu toții putem lua lecțiuni în privința calmului cu care aduce înaintea Camerei diferitele chestiuni, firește, într-un moment de iritațiune a aruncat o șarje asupra Partidului Țărănesc și a pus în discuțiune directiva unitară a acestui partid, precum și rostul pe care cărturarii, intelectualii îl au înăuntru acestei organizațiuni politice a țărănimii.

D. N. Iorga, președinte: Am fost de față, și n-am deloc impresiunea că a fost pus în discuțiune rostul cărturarilor în Partidul Țărănesc. Vă rog, deci, referiți-vă la aceea ce s-a spus, nu la ceea ce credeți d-voastră că s-a spus.

Referiți-vă numai la ceea ce vă atinge pe d-voastră personal, și nu la rolul cărturarilor în Partidul Țărănesc.

D. V. Madgearu protestează.

D. N. Iorga, președinte: Sunt silit să vă spun din nou că sunt, înainte de toate, președintele acestei Adunări, nu om de partid; prin urmare, vă voi spune că nu admit discuțiunea decât în partea ce atinge persoanele cari au cerut cuvântul. Nu se poate admite, conform regulamentului, reînceperea discuțiunii problemelor, ci numai latura personală prin care au fost aduse în discuțiune. (*Aplauze.*)

D. Virgil Madgearu: D-le președinte, atunci aprobarea pe care ați dat-o adineauri spuselor d-lui A.C. Cuza, nu trebuia să aibă loc.

D. N. Iorga, președinte: D. A.C. Cuza va ști să vorbească numai în partea care îl privește personal, în lucrurile cari s-au spus.

D. A.C. Cuza: Este totuși o chestiune de interpretare.

D. Virgil Madgearu: Dacă d. președinte n-ar fi făcut aceste întreruperi, cu siguranță că până acum vorbirea mea era sfârșită. (*Aplauze pe băncile liberale.*) D. A.C. Cuza a pus în discuțiune rostul Partidului țărănimii...

D. N. Iorga, președinte: D-le Madgearu, nu admit să discutați această chestiune, ci numai ceea ce v-a atins pe d-voastră.

D. Virgil Madgearu: D-le președinte, în fața dificultăților pe cari mi le puneți de a-mi exprima punctul meu de vedere...

D. N. Iorga, președinte: Mi-o impune regulamentul.

D. Virgil Madgearu: Renunț de astă dată la cuvânt, voi cere însă mâine cuvântul la sumar.

D. N. Iorga, președinte: Nu vă voi putea da cuvântul decât în legătură directă cu sumarul“.

În ședința din 13 februarie 1920:

Replică deputaților socialiști, care făcuseră să circule un manifest, citit de A.C. Cuza:

„O voce de pe banca socialiștilor: Foarte bine. (Zgomot, tumult.)

D. N. Iorga, președinte: Acela care a vorbit în clipele acestea, nu și-a dat seama unde se găsește. (Aplauze prelungite, zgomot.) Aprobarea aceasta este incalificabilă.

Voci: Trebuie să știm cine este, să aibă curajul să o spună. (Zgomot mare.)

D. N. Iorga, președinte: Cine este acela care și-a permis acest cuvânt?

D. I.G. Duca: Trebuie chemat la ordine în mod formal.

Voci: Cine este mizerabilul? (Zgomot mare, vociferări.)

D. N. Iorga, președinte: D-lor reprezentanți ai Partidului Socialist, din mijlocul d-voastre a plecat aprobarea îndemnului la crimă și la răsturnarea statului cuprins în acest manifest citit de aci. Vă rog să spuneți care este persoana care își ia răspunderea pentru acest lucru?

D. N. Cocea: D-le președinte, mi se pare că este o poezie, nu este? (Mare zgomot, tumult.)

D. N. Iorga, președinte: Este o stupiditate nu o poezie. Aprobați stupiditatea acestei poezii, sau infamia acestei crime? (Aplauze prelungite.)

D. N. Cocea: Este o prostie, nu este o crimă. (Zgomot, tumult, strigăte de „jos trădătorul“.)

D. N. Iorga, președinte: Chem la ordine pe acela care a rostit cuvântul de aprobare. Se va trece în procesul verbal. (Aplauze prelungite.)

D. I.G. Duca: Cer cuvântul în chestie de regulament. Este absolut inadmisibil ca aceste cuvinte să fie rostite în Adunarea României Mari, fără ca cel care le-a rostit să fie măcar chemat la ordine.

D. N. Iorga, președinte: Dacă din partea d-voastre ar domni mai multă liniște, ați fi putut vedea că sunt mai multe minute de când am chemat la ordine și am și spus că se va trece la „Monitorul Oficial”. (*Aplauze.*)

Prin urmare, eu aud mai bine decât d-voastre”.

În aceeași ședință:

Dispută cu A.C. Cuza:

„*D. A.C. Cuza:* D-lor, lucrul cel mai bun este că au răsărit acum o mulțime de diplomați cari se ocupă de relațiunile noastre de la Paris. Dacă vom mai sta, vor mai apărea desigur și alții. (*Ilaritate, întreruperi.*)

D-lor, dacă ați lăsa cel puțin diplomația în pace. Lăsați relațiunile noastre cu celelalte țări, că nu d-voastre veți fi chemați să conduceți aceste relațiuni, ci sunt alții; nu aveți competența cerută. Este d. președinte al Camerei, cu toată autoritatea, aveți toată garanția.

D. N. Iorga, președinte: Pe care o respectți tot așa de mult ca și prietenia care ne leagă de așa de mult timp. (*Aplauze.*)

D. A.C. Cuza: D. președinte al Camerei nu poate să fie bănuț că împărtășește vederile mele, pentru că d-sa a fost chiar ales în Basarabia d-voastre și în alegerea d-sale a venit rabinul și l-a binecuvântat, cum l-a binecuvântat și pe d. ministru de Interne.

D. N. Iorga, președinte: D-le Cuza, sunt dator să spun că ați rostit un neadevăr în ce mă privește.

O voce: Sunteți ridicol, d-le Cuza!

D. A.C. Cuza: Informația mi-a dat-o...

D. N. Iorga, președinte: Informația v-a dat-o un prost!

D. A.C. Cuza: Informația mi-a dat-o d. președinte al Adunării. (*Ilaritate.*)

D. N. Iorga, președinte: Este al doilea neadevăr pe care aveți curajul de a-l rosti. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate.*)

D. A.C. Cuza: D-lor, când ne-am întors din campania electorală...

D. N. Iorga, președinte: Onorată Cameră, cred că am dreptul să mă apăr înaintea d-voastre.

Voci: Da! Da!

D. N. Iorga, președinte: Ei bine, d-lor, la Orhei am fost ales cu concursul întregii populațiuni. (*Aplauze.*) Sunt foarte recunoscător tuturor cetățenilor credincioși ai acestei țări, fără deosebire de naționalitate și religie, cari m-au ales acolo. (*Aplauze prelungite.*) Într-o adunare electorală, într-un mod foarte cuviincios, un reprezentant al populațiunei evreești, un bătrân foarte venerabil, și pentru a vă face plăcere ar fi putut să fie rabin și aș fi respectat calitatea lui religioasă, a cerut cuvântul pentru a adăugi la dorințele țăranilor români cari erau dispuși să mă voteze și hotărârea populației evreești de acolo de a uni voturile sale cu voturile țărănimii românești. (*Aplauze.*) Dacă cineva vede un păcat în aceasta, eu îi voi spune un singur lucru: Că are o mentalitate cel puțin cu două veacuri în urmă. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate, strigăte de bravo.*)

D. A.C. Cuza: Mă mândresc a avea o mentalitate nu cu cel puțin două veacuri în urmă... (*Zgomot, întreruperi.*)

D. V. Madgearu: LA chestie! La chestie! Nu avem timp!

D. A.C. Cuza: ...ci exact cu 19 veacuri și 20 de ani în urmă. (*Întreruperi, zgomot.*)

Voci: La chestie! La chestie!

D. A.C. Cuza: Eu stau pe baza neclintită a evangheliei, a Noului Testament. Acesta este punctul meu de vedere.

De aceea v-am spus că nu am o mentalitate u două veacuri în urmă, ci cu 19 veacuri în urmă.

D. N. Iorga, președinte: Cei mulți înainte!

D. A.C. Cuza: D-lor, fiecare își are concepția lui și la concepția d-lui președinte, care a spus că a fost fericit că a fost ales de către toată populațiunea fără deosebire de naționalitate și de religiune, cum este formula, eu îi răspund:

Eu la Iași și prietenii noștri ne-am dat, pentru că noi țineam ca să fie lucrul foarte clar, și am spus alegătorilor jidani: „Voi să nu votați cu noi pentru că nu avem nevoie de voturile d-voastre“. Eu pretind că sunt aci reprezentantul numai al țărănimii și al creștinilor. Dacă este d. președinte reprezentantul și al jidanilor, îl privește pe d-sa.

D-lor, am spus că nu voiu intra în amănunte, dar la îndrăzneța înfruntare a aceloră cari vin și pretind să strămut o iotă măcar din ceea ce este adevărul științific, am să le răspund cu toată preciziunea și să întreb pe d. Meilicsohn.

Voci: Nu este aici.

D. A.C. Cuza: Atunci este altcineva. (*Zgomot, întreruperi*).
Sunteți d-voastre competenți?

Cred jidanii în cele cinci cărți ale lui Moise. (*Zgomot, întreruperi.*)

O voce: De acea v-a trimis țărănimea aci ca să ne spuneți aceste povești despre evrei? (*Zgomot*).

D. A.C. Cuza: D-lor, în religia lor stă principiul îndușmăririi celorlalte popoare și eu nu vin aci ca să vă citez texte, fiindcă ar fi ca să vă obosesc...

D. N. Iorga, președinte: D-lor deputați, dacă un președinte, în apărarea drepturilor sale, se sprijină pe regulament, el se sprijină și pe acea continuă aprobare a Camerei, care singură îi poate da mijlocul de a apăra regulamentul însuși. D-voastre, cel puțin o parte din Cameră, îngăduiți ca unei simple rectificări a procesului verbal sau unei chestiuni personale să i se dea extensiunea pe care i-a dat-o d. Cuza. Eu singur nu pot apăra regulamentul fără sprijinul întregii Camere. Camera, din motive ce nu mă privește, a admis ca să i se dea această întindere pe care eu o socotesc neîndreptățită unei chestiuni personale. Eu nu pot, dat fiind valoarea personală și politică a d-lui Cuza, să-i atrag atențiunea decât în felul așa de delicat și prietenos în care i-am atras-o și până acuma, cu privire la proporțiile netăgăduite ale chestiunii personale. Dar D. Cuza nu vrea să țină seamă de autoritatea unui președinte, care i se pare numai o țintă pentru glumele sale. Ei bine, mă simt complet dezarmat față de sistemul d-lui Cuza și, prin urmare, întreb Camera acum, în șase ore, când ședința se isprăvește de obicei, dacă este de părere să prelungească ședința până va termina.

Voci: Nu, nu.

D. N. Iorga, președinte: Pun la vot prin ridicare de mâini, prelungirea ședinței. Camera a prelungit ședința.

Aveți cuvântul, d-le Cuza“.

În ședința din 16 februarie 1920:

Propune componența unei comisii parlamentare:

„Onorată Cameră, comunicările trebuie să se amâne, având nu mai puțin de 10 proiecte de legi de natură financiară cari trebuie votate neapărat azi.

Înainte de aceasta însă să-mi dați voie să vă citesc cari sunt membrii comisiei parlamentare pentru studierea stării de lucruri din regiunile devastate de război, membri aleși, ca de obicei, prin înțelegerea dintre deosebitele grupuri reprezentate în Cameră.

Aceștia sunt d-nii:

Eugen Munteanu, Ghiță Pop, dr. Lazăr Ion, C.D. Dimitriu, Leonte Moldovanu, Solacolu Aurel, Ioan Ciocârlan, Ioan N. Cârlan, Mihail Calistru, Grigore Cazacliu, Paraschiv B. Chiriță, C. Brăescu, N. Bălănescu, Aurel Moldovanu, Gheorghe Băncescu, I.Th. Ghica, V. Cogălniceanu.

Dacă găsiți că sunt potriviți, vă rog să-i votați prin ridicare de mâini“.

Se pune la vot lista propusă și se admite.

LXXVII

LA MOARTEA LUI A.D. XENOPOL

(27 februarie 1920)

D-lor deputați, am dureroasa misiune de a vă anunța moartea profesorului meu, Alexandru Xenopol¹, fost pe vremuri unul din cei mai strălucitori reprezentanți ai vieții culturale în Adunările legislative ale României.

Prin inteligența sa superioară, prin munca sa neobosită, care a durat până în ultimii ani ai vieții sale, prin talentul său de popularizare a istoriei românilor, prin simpatia pe care a inspirat-o cercurilor străine care s-au ocupat de viața noastră națională, a făcut onoare acestei țări, și-i datorăm, fără îndoială, o largă parte din opera fericită pe care o înfățișează însăși această Adunare a românilor din toate provinciile Daciei Traiane, istoricului care a scris istoria neamului românesc, sprijinindu-se pe afirmațiunea unității naționale, predicatorului neobosit în toate colțurile străinătății al acestei idei de unitate națională și al tuturor consecințelor pe care trebuia să le aducă, în sfârșit omului care până la ultima scânteiere de viață a fost credincios factor sufletesc al unirii tuturor românilor.

Rugându-vă să mă autorizați a comunica familiei cele mai adânci păreri de rău ale Adunării întregi, să cinstim amintirea omului care a cuprins în el, la anumite momente, durerile și aspirațiunile unui neam întreg². (*Aplauze prelungite.*)

NOTE

1. Pentru A.D. Xenopol vezi lucrările de referință ale acad. Alexandru Zub.

2. I. Borcea, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, a anunțat hotărârea guvernului de a i se face funeralii naționale lui Al. D. Xenopol.

În ședința din 28 februarie 1920:

Despre alegerea lui Nicolae Bălan ca mitropolit al Ardealului:

„Onorată Cameră, înainte de a intra în ordinea zilei trebuie să vă aduc plăcuta veste că unul dintre colegii d-voastre, unul din cei mai simpatici membri ai acestei Adunări, părintele Nicolae Bălan, a fost ales în unanimitate, mitropolit ortodox al Ardealului. (*Aplauze prelungite.*)

Îmi dați voie ca, în numele întregii Adunări, să felicit pe tânărul cleric, care are o așa de lungă carieră înaintea lui și să urez celui dintâi mitropolit ortodox al Ardealului, ales sub stăpânirea românească, să facă așa ca lungă sa păstorie să fie o vreme de dezvoltare și de îndatorire a acestei biserici, iubită nouă tuturor. (*Aplauze prelungite.*)

Scaunul de deputat devine vacant pentru că părintele Bălan, ca mitropolit, devine membru al Senatului“.

LXXVIII

INTERPRETAREA REGULAMENTULUI CAMEREI

(2 martie 1920)

O ședință care vădește înjosirea sufletelor prin politica de partide e următoarea, în care președintele Camerei împiedecă strecurarea unei moțiuni de blam contra guvernului Blocului. E o eclipsă de moravuri.

D-lor deputați, d. Maniu vine și-mi declară că d-lui preferă să-și dea părerea după ce mă va asculta pe mine și, cum v-am declarat, după ce voi exprima această părere, voi face, pentru a mulțumi și conștiințele cele mai scrupuloase, pe aceia care n-ar avea, și este iertat oricui n-ar avea, încredere în onestitatea acțiunii mele din acest loc de președinte, o întrebare Camerei, însă va vorbi oricine îmi va spune că dorește, după lămurirea mea, să ia cuvântul.

D-lor, în tot timpul cât s-a vorbit, am ascultat cu cea mai mare luare aminte și părerile unora și ale altora. Cred că nu este necesar, după declarația făcută de la tribună întâia oară când m-am așezat aici, să spun că nu înțeleg a îndeplini alt rol decât acela al unui conducător fără nici o părtinire al dezbaterilor acestei Adunări; cred că nu este nevoie să mai spun încă odată că nu pot privi această chestiune din punct de vedere politic. Eu pot avea părerile mele, eu pot avea legăturile mele de partid, legăturile mele de idei; când sunt însă aicea, nu pot reprezenta nici partidul, nici asociația de partide din care fac parte, nici credințele, nici sentimentele mele politice. Eu sunt aicea în singura calitate pe care mi-o dă regulamentul, care calitate cuprinde între altele datoria de a aplica acest regulament, de a-l aplica acest regulament așa cum îl văd, cum îl înțeleg eu și cum sunt capabil de a-l interpreta.

Am ascultat interpretările juridice ale acestui regulament; sunt foarte bine venite. Recunosc sub acest raport că am foarte mult de învățat, și sunt cu orice prilej foarte recunoscător persoanelor care din bogăția cunoștințelor lor juridice au bunătatea de a aduce ceva pentru întregirea propriilor mele cunoștințe.

Dar v-aș ruga să nu uitați un lucru. Că, dacă nu sunt jurist, sunt istoric. Și, dacă d-voastră, juriștii, cercetați fiecare articol din punctul de vedere al legalității sale singure, eu, închinându-mă înaintea acestei legalități, m-am deprins însă, ca istoric, să cercetez orice lucru și în legătură cu spiritul de la care se inspiră și cu scopul pe care-l urmărește. (*Aplauze.*)

D. V. Brătianu: Aceasta este o interpretare iudaică a regulamentului. (*Întreruperi.*)

D. N. Iorga, președinte: Prin urmare, cu toată asociația pe care d. Brătianu a încheiat-o acum cu d. Ed. Racoviță pentru a găsi în înalta lor înțelepciune că sunt ridicule explicațiile mele...

D. Vintilă Brătianu: Nu, nu.

D. Ed. Racoviță: Nu e adevărat. Am spus altceva. E o injurie pe care ne-o faceți.

D. N. Iorga, președinte: Cu toate acestea, voi trebui să afirm că orice articol al regulamentului are o valoare care stă în el și are valoarea rostului pe care îl are în fața intereselor înseși ale țării. (*Aplauze prelungite.*)

D-lor, închipuiți-vă că înaintea acestei Adunări s-ar înfățișa, eu nu cred în fantome, dar alții cred. (*Zgomot mare.*) Sunt trei luni de zile...

V. Sassu: Veniți la regulament. (*Întreruperi din partea liberalilor.*)

D. N. Iorga, președinte: Sunt trei luni de zile de când un om obișnuit a se amesteca în rosturile țării s-a condamnat, în credința lui că servește țara, să stea aici fără a vorbi. Și, când pentru prima oară vorbește un sfert de ceas, pierdeți răbdarea, deși eu nu am dorit să vorbesc. (*Aplauze prelungite.*)

Voci în rândurile liberale: Noi nu.

D. N. Iorga, președinte: Dați-mi voie să urmăresc cugetarea mea. Ziceam: Închipuiți-vă că fantome în care nu cred s-ar preface în urâte realități, împotriva cărora ne-am uni cu toții ca să le strivim, fiindcă și eu am dreptul să spun că nu sunt mai puțin patriot, mai puțin iubitor de această țară decât chiar aceia cărora le bate inima, în mod permanent, sau întâmplător, acum mai mult, pentru interesele acestei țări. (*Aplauze și strigăte de bravo.*)

Voci din rândurile liberalilor: Veniți la tribună, d-le președinte, la tribună.

D. I.Th. Florescu: D-le președinte, sunt deputați care cred că aceasta nu este o interpretare a regulamentului, ci este o cuvântare, un adevărat discurs.

Voci de pe băncile liberale: La tribună, la tribună!

D. I.Th. Florescu: Regulamentul spune că oratorii trebuie să treacă la tribună, și noi, deputații, credem că d-voastră, ca președinte, nu puteți vorbi decât de regulament, iar, când voți să luați parte la discuțiuni, să lăsați locul d-voastră altuia.

D. N. Iorga, președinte: Dacă d-voastră ați fi avut răbdare și ați fi așteptat un singur moment, ați fi văzut...

D. I.Th. Florescu: Se zice că salvați guvernul, d-le președinte.

D. N. Iorga, președinte: Dacă nu voți să ascultați și nu aveți răbdare...

O voce: Admirăm talentul d-voastră, dar vorbiți de la tribună!

D. N. Iorga, președinte: D-le Florescu, am o răbdare nesfârșită, răbdare pe care mi-ați îmbogățit-o d-voastră, și voi sta aicea până ce d-voastră mă veți asculta cu liniștea care se cuvine și față de prezident și față de mine personal și față de demnitatea acestei Camere, ca și față de importanța chestiunii pe care d-voastră ați pus-o. (*Aplauze.*)

D. I.Th. Florescu: Respectați regulamentul. (*Întrerupere, zgomot, strigăte de „tăcere“ și de „jos“ pe băncile Blocului.*)

O voce: Privilegiu nu se pot admite. (*Întreruperi.*)

D. N. Iorga, președinte: D-le Brătianu, eu am asigurat oratorilor d-voastră dreptul de a vorbi; binevoți și d-voastră a uza de autoritatea d-voastră față de partizanii d-voastră, pentru ca să binevoiască a mă lăsa să măntui explicațiile pe care mi le-au cerut.

O voce: Să intrați în regulament. (*Întreruperi, zgomot.*)

D. N. Iorga, (încrucșând brațele): Până când nu veți termina, nu voi continua.

D. V. Brătianu: Cerem să intrați în regulament. Este un precedent rău pe care îl inaugurați.

O voce: Noi tăcem.

D. N. Iorga, președinte: Mulțumesc pentru declarație și cred că vă veți ține de dânsa. Am voit să spun că, dacă într-o atmosferă încărcată, într-o Cameră care ar avea să discute o chestiune pasionantă, ar veni cineva la capătul unei interpelări și ar prezenta o moțiune, atunci fără îndoială că lucrul cel mai cuminte, și la aceasta s-a gândit acel care a făcut regulamentul, ar fi de a lăsa ca furtuna care s-ar fi putut dezlănțui la un moment dat să treacă. Spun aceasta pentru a vă arăta că dincolo de litera regulamentului sunt în stare a vedea și motivele pentru care s-a introdus trimiterea la secțiuni, scopul ce s-a urmărit prin această dispoziție.

Prin urmare, nu m-am depărtat nici un singur moment de la regulament, numai că, pe atât pe cât sunt eu de răbdător, pe atât sunt alte persoane nerăbdătoare și, evident, când d-lor nu pot avea răbdare, nici eu nu pot avea nici influență față de respectabila vârstă la care se găsesc unele din aceste persoane, ca să le arăt eu ce însemnează răbdarea în materie politică.

Acum vin la textul însuși al articolului. V-am înfățișat o parte din art. 76, partea care termină articolul. Acum să-mi dați voie să vă citesc articolul întreg, fiindcă articolul acesta întreg, făcând parte din capitolul VII, care e intitulat „Interpelări și punere în acuzare“, reglementează, ca să zic așa, mecanismul întreg al interpelării. (*Aplauze pe băncile Blocului.*)

După ce art. 75 din acest capitol dă dreptul oricărui deputat să facă o interpelare, art. 76 arată în ce condițiuni se dezvoltă și se încheie o interpelare. El zice așa: „Interpelarea se anunță în ședință publică“, s-a anunțat în ședință publică „prin viu grai și precizând subiectul lor“, așa s-a făcut. „Ministrul e dator a da răspunsul său îndată sau în timp de trei zile“, ministrul a dat răspunsul său. Mai departe: „La ziua fixată de ministru, se dă cuvântul deputatului interpelator“, s- dat! „După răspunsul dat de ministru“, s-a dat răspunsul de ministru, „discuțiunea urmează“. Conform cu acest articol s-a continuat discuțiunea. Urmează clauza privitoare la moțiune, care trebuie trimisă la secțiuni.

Apoi capitolul VII are o singură continuare, care privește punerea în acuzațiune, prin urmare, o chestiune cu totul străină de cazul prezent. (*Zgomot, întreruperi.*)

D. G. Tătărescu: Aceasta însemnează suprimarea regimului parlamentar. (*Zgomot, vociferări.*)

D. N. Iorga, președinte: Vă rog, d-lor deputați, să respectați măcar vârsta mea.

O voce: Ce vă supărați așa, d-le președinte?

D. V. Brătianu: Consultați în această privință regulamentele tuturor Parlamentelor. (*Zgomot, întreruperi.*)

D. N. Iorga, președinte: Nu d-voastră, d-le Brătianu, îmi veți putea indica vreodată datoria mea în viața publică! (*Aplauze.*)

Introduceți în această viață publică prea multă pasiune pentru ca un om care se silește să nu fie stăpânit de pasiune, ca mine, să ia lecțiuni de la cineva, care este numai pasiune. (*Aplauze, ovațiuni pe băncile Blocului.*)

O voce pe băncile liberalilor: Dovedește acest lucru!

D. N. Iorga, președinte: Toată atitudinea d-voastră în această Cameră vorbește în acest sens. (*Aplauze.*)

Urmează în schimb capitolul III. Se cheamă „Despre discutarea și votarea în ședință publică a legilor“ și începe cu art. 65.

O voce, pe băncile liberalilor: Ați luat aceasta de la d. Mirto. (*Zgomot, întreruperi, protestări.*)

D. N. Iorga, președinte: Cel dintâi articol este articolul 74, care vi s-a citat și care articol cuprinde propunerile simple sau motivate de trecere la ordinea zilei, în legătură evidentă cu titlul însuși al acestui capitol.

Voci de pe băncile Blocului: Așa este. (*Aplauze.*)

D. N. Iorga, președinte: *Dar cum veniți d-voastră să cereți acum ca să aplic la interpelări articolul ultim de la proiectele de legi, în contra articolului ultim de la interpelări?* (*Aplauze.*)

Așa fiind, ca om cinstit, a cărui cinste nu permit nimănui să o pună la îndoială, (strigăte de bravo, ovațiuni pe băncile Blocului), mențin interpretarea mea: La secțiuni!

O voce: *Mai lăsați-ne cu cinstea d-voastră!*

Alte voci de pe băncile minorității: Te pui cu socialiștii. (*Întreruperi, zgomot la liberali.*)

D. N. Iorga, președinte: Singura concesiune pe care aș face-o...

Voci: Nu vrem concesiuni. (*Tumult.*)

O voce de pe băncile liberalilor: Sânteți în alianță cu bolșevicii.

D. N. Iorga, președinte: Pot face o singură concesiune... (*Zgomot, întreruperi.*)

O voce de pe băncile liberalilor: Noi vrem să puneți în aplicare regulamentul Camerei. Nu vrem concesiuni!

D. Ermil Pangrati întrerupe.

D. N. Iorga, președinte: Eram pe cale de a vă satisface, d-le Pangrati.

O voce: Nu numai d. Pangrati, dar mai sunt și alții care protestează; iacă d. Tăzlăuanu protestează, d-le președinte. (*Zgomot.*)

D. N. Iorga, președinte: Singura concesiune pe care o pot face... (*Zgomot.*)

Voci de la liberali: Nu concesiuni, nu concesiuni! (*Zgomot, întreruperi, protestări.*)

Altă voce de la liberali: Concesiune nu există în chestiune de regulament. (*Vociferări, amenințări reciproce, din partea Blocului și liberalilor.*)

D. N. Iorga, președinte: Nu voiți concesiune? Atunci Adunarea trece la ordinea zilei!¹ (*Bravo, aplauze îndelung repetate.*)

În aceeași ședință din 2 martie 1920:

În probleme de regulament:

„Onorată Cameră, am suspendat ședința fiindcă înțelegeți foarte bine că nu se poate discuta cu un tumult. Cu o persoană care cere cuvântul în chestiune de regulament se poate discuta, dar cu tumultul, nu. Și fiindcă eu aici reprezint nu ceea ce ași putea reprezenta ca individ, ci sentimentul de ordine și demnitate al acestei Camere. (*Aplauze.*) Eu nu pot rămâne aici în fața unui tumult persistent. Dar, fiindcă o întrebare mi se pune de acolo, am nu numai toată dispozițiunea de a răspunde, dar și datoria cea mai elementară de a răspunde.

D-lor, la cererea de a se pune la vot urgența care pentru mine, înțelegeți foarte bine că nu putea ai aibă nimic neplăcut, la cererea aceasta de a se vota urgența cu privire la moțiunea propusă de d. deputat Cuza, care urmează a se trimite la secțiuni...

O voce: Nu urmează.

D. A.C. Cuza: Cer cuvântul în chestiune de regulament.

D. N. Iorga, președinte: Vă rog să nu mă întrerupeți, veți avea cuvântul după mine. Vă voi da cuvântul, vă rog să binevoiți să ascultați în liniște, cum cere tradițiunea de corectitudine și de bună cuviință a acestei Adunări. (*Aplauze.*)

D-lor, art. 76 din regulamentul Camerei spune: „Orice moțiune se prezintă în urma interpelării, se trimite la secțiuni“. Așa s-a procedat întotdeauna, așa am procedat și eu. Am întrebat Camera cu privire la urgență, am constatat și știu bine număra. Eu știu să număr, sunt cinstit când număr și doresc ca întotdeauna aici la locul acesta să fie oameni tot așa de cinstiți în număr cum am fost eu întotdeauna. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate.*) Am numărat, d-lor, și majoritate nu era și atunci am constatat că nu era majoritate.

D. A.C. Cuza: De aceea am cerut votul cu bile. (*Întreruperi.*)

D. N. Iorga, președinte: D lor deputați, să-mi dați voie, față de acest procedeu de a fi întrerupt la fiecare moment, înțelegeți foarte bine că eu nu pot să spun cu limpeziciune convenită nimic, prin urmare, rog încă odată pe d-nii deputați să binevoiască a avea răbdare. Am constatat și am văzut că majoritatea nu era pentru urgență; mi-am făcut datoria de președinte să spun că nu era pentru urgență. După aceasta, s-a închis această chestiune și am dat cuvântul d-lui deputat Petrescu Comnen. Din momentul ce președintele declară că o chestiune este închisă, fără ca cineva să mai ceară cuvântul, se trece la altceva și prin urmare cuvântul îl avea d. Petrescu. (*Zgomot.*)

D-lor deputați, de două săptămâni fac sacrificiul de a prezida bolnav această Cameră. Nu pun în seama nimănui neplăcerile ce mi se cauzează, dar cred încă odată că nimic din

expunerea mea așa de liniștită, și pe care o cred concludentă, nu îndreptățește acest zgomot.

După aceasta, am auzit spunându-se tumultos din o parte a Adunării, că se dorește votarea cu bile a urgenții. D-lor, votarea cu bile este prevăzută în regulament. Un număr de deputați pot să ceară votarea cu bile a unui proiect, iar nu a unei modalități cum este aceasta (*aplauze prelungite*). Rog pe oricine dintre vechii parlamentari să-mi arate un singur caz, dar un singur caz, în care să se fi votat cu bile cu privire la urgență.

Acum d-voastre veți avea cuvântul. Dacă cineva dintre d-voastre dorește să vorbească, îl rog să o facă și dacă mă va convinge că aveți dreptate d-voastră iar nu eu, voi face-o așa cum se va forma convingerea mea. În acest caz însă voi fi cedat convingerii pe care va fi determinat-o argumentele d-voastre, dacă sunt, voi fi cedat ca un om care se respectă înaintea unor argumente, iar nu ca un om nevrednic de a sta aci înaintea unui tumult“. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate.*)

Din nou în probleme de regulament:

„Rog pe aceia cari au propus închiderea discuțiunii, să lase pe toți acei cari doresc să aducă lumina în această chestiune, care vă spun este pentru mine o chestiune de conștiință care nu o să mă scadă pe mine și nu o să scadă acest scaun prezidențial. O părere sau cealaltă. Eu doresc să ascult și pe una și pe cealaltă, și, după ce voi urmări cinstit părerea tuturor, și voi fi luat hotărârea pe care eu singur sunt chemat s-o iau, căci de aceea sunt președinte al Camerii, voi înțelege că trebuie să se treacă la discuția liniștită mai departe. Altfel voi ști să garantez această discuțiune.

D. Vintilă Brătianu: Trebuie să luați avizul Camerii.

D. N. Iorga, președinte: Dacă voiți, d-le Brătianu, după ce voi spune părerea mea modestă, sunt gata să iau și avizul acestei Camere“.

În ședința din 3 martie 1920:

Îl salută pe noul mitropolit al Ardealului:

„Onorată Cameră, în numele d-voastre adaug, pe lângă aceste aplauze cu cari ați primit pe noul mitropolit al Ardealului, încă odată toată urarea noastră pentru o lungă, prosperă și binefăcătoare păstorie a sa. (*Aplauze prelungite.*) Și până în momentul când va fi sfințit și când, dacă va crede de cuviință, îl vom pierde pentru ca să împodobească Senatul, până în momentul acela ne bucurăm să-l mai avem încă în mijlocul nostru ca pe unul dintre cei mai iubiți colegi ai noștri“. (*Aplauze prelungite.*)

Îl salută pe noul ministru de Război, generalul Traian Moșoiu:

„Onorată Cameră, cred că răspund sentimentului d-voastre al tuturor, fără deosebire de partid, atunci când urăm generalului român, ostașului vrednic și viteaz care a știut să apere integritatea pământului național împotriva dușmanului, să fie la ministerul de Război, unde vine astăzi cu tot prestigiul gloriei sale din trecut, apărător al liniștii de care această țară are nevoie“. (*Aplauze prelungite.*)

LXXIX

UNIREA BASARABIEI

(Ședința din 6 martie 1920)

Onorată Cameră,

De la prezidenția Senatului mi se comunică această telegramă, asemenea cu care desigur o alta a fost îndreptată și către noi, dar a zăbovit. Dar nu pot lăsa un singur moment ca să vă anunț una din cele mai fericite vești, care poate să umple de bucurie un suflet românesc.

„Conferința de la Londra“, spune d. Pelivan¹, „a recunoscut unirea Basarabiei la Patria mamă“. (*Camera în picioare aplaudă nesfârșit și strigă: Trăiască România Mare! Trăiască dd. Vaida, Inculeț!*)

Meritosul bărbat care a contribuit așa de mult prin propaganda sa, prin munca sa, pentru acest fericit rezultat, adaugă în această telegramă: „Dreptatea cauzei noastre a triumfat, scuturându-și ultimele urme dureroase ale jugului moscovit!“ (*Aplauze.*)

„Basarabia își are de acum înainte liniștea necesară“, spune d. Pelivan, „ca prin muncă încordată să-și asigure dezvoltarea economică și culturală și să contribuie la prosperitatea întregului neam românesc“. (*Aplauze.*)

„În aceste clipe de adevărată sărbătoare, cu inima plină de bucurie fericit“ spune d-sa, „în persoana d-stră“, se adresează către Senat, dar în același timp desigur și către noi, „urându-vă spor“. (*Adunarea, din nou în picioare, strigă: „Trăiască luptătorul Pelivan!“*)

D-lor, ceasul în care conștiința lumii civilizate, biruitoare împotriva barbariei cotropitoare de neamuri, recunoaște dreptatea neamului nostru asupra ținutului care, mai bine de o sută de ani, părăsit de Dumnezeu și de oameni, a știut să-și păstreze, în masele adânci ale țăranului muncitor și cinstit, întreaga noastră conștiință și toate nădejdlile noastre de viitor, ceasul când dreptatea acestui neam se înfăptuiește în văzul lumii întregi, de pe urma jertfei întregului nostru neam, e

desigur unul din ceaurile cele mari din istoria noastră națională. (*Aplauze prelungite, Adunarea aplaudă în picioare.*) Ferice de noi, cari ne-am învrednicit să vedem încoronată munca și răbdarea părinților noștri care au fost, ferice de noi care am cules roadele ostașilor noștri, căzuți pentru întemeierea României Mari. (*Aplauze.*)

Voci: Trăiască armata română, trăiască generalul Broșteanu², care a condus armata în Basarabia! (*Aplauze.*)

D. N. Iorga, președinte: Printr-o fericită împrejurare s-a întâmplat că gândul recunoscător pe care îl trimitem țărănimii noastre române din Basarabia, care nu s-a lăsat deznaționalizată nici cu binele, nici cu răul, că gândul acesta pleacă tocmai în momentul când această Adunare se pregătește să dea acestei țărănime pământul pe care l-a muncit și care e al ei. (*Aplauze prelungite și repetate.*)

Să ne întoarcem cu toții recunoscători către acei bărbați cari, ridicați din mijlocul acestui popor, crescuți la școala grea a robiei și a suferinței, au înfruntat toate prigonirile și, din anii cei tineri, păstrând speranțele care azi sunt încununate de izbândă, au muncit pentru deșteptarea sufletească și bunul material pământesc al neamului lor și care se întâmplă să fie în mijlocul nostru, ca acela care a stat în fruntea Basarabiei și care azi o vede revenind patriei. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate.*)

Voci: Trăiască! (*Aplauze prelungite.*)

D. N. Iorga, președinte: Ori, ca deputați, ne-au adus din întreaga lor țară, de la Soroca, de la Orhei, de la Tighinea până la Prutul blestemat până ieri, și de la Hotin până la Cetatea Albă și Chilia, încredințarea că Basarabia ne-a vrut totdeauna, totdeauna ne-a iubit și cu noi împreună vrea să rămână... (*Bravo, aplauze prelungite.*)

Voci: Trăiască! (*Aplauze.*)

D. N. Iorga, președinte: Oricare, ca sol al dreptului și nădejdiei noastre, a avut fericirea, fără pereche în viață, de a anunța alor săi, în mijlocul cărora a trăit zile de umilință și robie, că a venit ziua răsplătitoare și răsplătirea nu va avea sfârșit, prin munca și credința neamului nostru, în sfârșit

izbânditoare asupra dușmanului și asupra osândelor îndurate
o sută de ani. (*Aplauze prelungite, strigăte de bravo.*)

Voci: Trăiască Pelivan! (*Aplauze.*)

Voci: Trăiască neamul românesc! (*Aplauze.*)

NOTE

1. Ion Pelivan (1876-1954), jurist. Delegat al României la Conferința de pace de la Paris (1919-1920). Ministru de Justiție în Republica Moldovenească, 1918-1920. Membru P.N.Ț. Deputat, 1918-1933. A scos foaia *La Bessarabie*. A publicat, între altele, *La Bessarabie sous le régime russe*, Paris, 1919; *L'union de la Bessarabie à la mère patrie*, Paris, 1919 (și ed. engl.). V. despre el, mai nou, Ion Constantin, Ion Negrei, Gh. Negru, *Ion Pelivan, părinte al mișcării naționale din Basarabia*, București, 2011.

2. Ernest Broșteanu (1869-1932). General. Decorat cu ordinul Mihai Viteazul. A eliberat orașul Chișinău de sub ocupația bolșevică.

În ședința din 10 martie 1920:

La proiectul de lege privind reforma agrară în Basarabia:

„Votez pentru, însă cer ca întreg pământul să fie dat
țăranilor și fără despăgubire.

Voci: A! A! A! (*Zgomot, întreruperi.*)

D. N. Iorga, *președinte*: Iau notă pentru momentul când
veți fi președinte al consiliului. (*Ilaritate.*)

D-nii deputați cari nu au fost de față sunt rugați să ceară
pe rând cuvântul pentru a vota. Vă rog, să vă păstrați locurile
pentru a proclama rezultatul votului cu toată cuviința care se
cere în asemenea împrejurări.

Iată rezultatul scrutinului:

Votați 251

Majoritate regulamentară 143“.

Adunarea a adoptat cu unanimitatea membrilor săi prezenți
proiectul de lege al reformei agrare pentru Basarabia. (*Aplauze
entuziaste și îndelung prelungite. Adunarea aclamă în picioare.*)

„Să-mi dați voie să însemnez, cu deosebită recunoștință, între acei cari au votat pentru acest proiect, pe marele proprietar care este și marele român din Basarabia, d. Vasile Stroescu¹. (*Aplauze îndelung prelungite, strigări de bravo!*), al cărui nobil exemplu a precedat această lege. (*Aplauze.*)

Să fie într-un ceas bun pentru frații noștri săteni din Basarabia și de bun augur pentru dreptatea fraților săteni din regat. (*Aplauze prelungite, bravo!*). D. ministru Inculeț are cuvântul.

D. I. Inculeț, ministrul Basarabiei: D-le președinte, d-lor deputați, să-mi dați voie să aducem, noi basarabenii, adâncă noastră bucurie și adâncă noastră mulțumire vechiului regat, în persoana Partidului Liberal (*aplauze*), Partidului Național-Democrat (*aplauze*), Partidului Țărănesc (*aplauze*), partidului ardelenesc (*aplauze prelungite, bravo!*), fraților bucovineni (*aplauze prelungite*), independenților (*aplauze*), socialiștilor (*aplauze*), fiindcă în legea aceasta mare și sfântă, toți s-au unit la un loc și toți în unanimitate au votat legea noastră. (*Aplauze prelungite, bravo!*)

Prin urmare, orice dezbinare ar fi între noi, există chestiuni cari pot în jurul lor să unească toată suflarea românească. (*Aplauze prelungite, bravo!*)

Mulțumindu-vă în același timp, să ne dați voie să ne aducem aminte de cel mai mare român, de marele nostru Rege Ferdinand. (*Trăiască! Aplauze prelungite entuziaste, adunarea aclamă în picioare*), pe cari, d-lor, noi basarabenii, cei dintâi, după înfăptuirea Unirii la Iași, l-am numit Regele țăranilor. (*Aplauze prelungite.*)

Credem că legea aceasta agrară care înzestreață țăranimea din Basarabia cu pământul meritat de ea, legea aceasta înfăptuită pentru țăranimea basarabeană în sânul României Mari, va fi ca cel mai mare și cel mai tare ciment pentru legătura sufletească între Basarabia și vechiul regat, Ardealul, Bucovina și toți românii. (*Aplauze prelungite.*)

Manifestațiunile acestea de unire ale tuturor deputaților, cari în alte privințe, poate, au diferite vederi, unitatea aceasta în chestiunea mare agrară, ne dă nouă o bucurie nespusă.

Ne leagă pe noi și pe întregul popor basarabean cu lanțurile cele mai strânse, ne împletește fibrele noastre sufletești cu românii din toate colțurile și azi noi, mai mult ca oricând, ne simțim sânge din sânge, os din os al aceluia mare neam românesc“. (*Camera aplaudă în picioare.*)

NOTE

1. V. Stroescu (1845-1926), jurist și filantrop. A înființat mai multe școli în Basarabia și Transilvania. Membru al Academiei Române. Președinte de vârstă, în 1919, al Parlamentului României.

În ședința din 22 iunie 1920:

Pe marginea observării regulamentului Camerei:

„Noi ținem ședințe, dar ținem ședințe pentru constituirea noastră. Când va fi acolo un birou definitiv, atunci suntem constituiți; câtă vreme nu este un birou definitiv nu suntem definitiv constituiți, și nu avem voie să dăm altfel de vot decât numai voturi de constituire. (*Aplauze din partea minorității.*)

Iar în ceea ce privește acuzațiunea de rea credință o trimit înapoi aceluia care a exprimat-o. (*Aplauze din partea minorității.*)

O voce: Nu cunoașteți regulamentul!

D. N. Iorga: Să stai cât am stat eu acolo și apoi să spui că cunoști regulamentul. Să te faci vrednic de a sta acolo cum m-am făcut eu vrednic“. (*Înteruperi.*)

În ședința din 23 iunie 1920:

În chestiune personală:

„Onorată Cameră, am observat foarte limpede o întrerupere, care desigur că a fost relevată și de către d-nii stenografi, și care mă privește și mă privește în priceperea și onestitatea mea. Prin urmare, mă simț dator să dau o explicațiune aci.

Unul dintre colegii noștri, și cred chiar și un coleg al meu de Universitate, în momentul când se vorbea de interpretarea

ce s-a dat în Camera trecută acestui articol din lege a spus: „aceasta era Camera prezidată de d-l Iorga“. Da, era Camera prezidată de mine.

D. P. Dragomirescu: Am spus că acelei Camere i se cuvine calificativul pe care d-voastră l-ați dat Camerei actuale.

D. N. Iorga: Ce calificativ, vă rog?

D. P. Dragomirescu: Era publicat la gazete.

D. N. Iorga: Va să zică acel calificativ se cuvine acelei Camere. Aceasta este a doua chestiune personală, pe care voiui vida-o imediat. Dați-mi voie însă să vorbesc de cea dintâiu.

D-lor, eu am aplicat legea în sensul că, oricare ar fi numărul de voturi reunite de lista care vine îndată după lista care s-a epuizat, care s-a isprăvit, era datoria mea să proclam pe aceia cari vin în calitatea lor de deputați supleanți. De ce am făcut aceasta? Nu m-am gândit să reiau discuțiunea în fond. Am făcut aceasta – trebuie să spun – că am făcut-o, fiindcă mi s-a părut absolut clar, cum li s-a părut și multora din majoritate, dovadă rezultatul votului, că articolul acela spune așa.

Dar, este bine sau nu este bine să spună așa, aceasta este un lucru care poate privi Camera când votează o interpretare, dar nu poate privi pe președinte, care e dator să aplice legea întocmai așa cum scrie la dânsa. Dar veți întreba: Conștiința mea ce zicea? Iată ce zicea conștiința mea:

Voci: Nu ne interesează.

D. N. Iorga: Nu vă interesează, dar pentru că o am, sunt dator să vorbesc în numele ei. Iată ce zicea conștiința mea: Că este evident cum că decretul-lege țintește scutirea pentru țară a acelei încercări, totdeauna grele, fiindcă moravurile noastre politice în genere, așa zice nu sunt destul de coapte, cari se cheamă *alegeri*, cu tot ce se frământă în ele, de hotărâtă ilegalitate, pe deoparte, și poate, întâmplător, așa zice simplu de demagogie a opoziției, dar de o demagogie mai mică, amestecată cu o demagogie mai mare, care vine din partea cealaltă.

Și așa fiind, mi-am spus: Este bine să nu se facă alegeri parțiale. La Senat aceasta este altceva. D. viitor președinte nu observă că legea Senatului este cu totul deosebită de ceastălaltă, și ea nu admite reprezentarea minorităților.

Acum observarea făcută de d. prim-ministru¹, că dacă interpretăm așa cum am interpretat eu, în felul acesta se falsifică proporțiunea adevărată a simpatiilor corpului electoral pentru diferitele partide, este o observație foarte întemeiată, numai cât se știe, că *reprezentarea minorităților este o problemă* așa de grea, încât țări cu o mai lungă activitate politică decât a noastră și cu o mai mare sinceritate în aplicarea principiilor de la cari se inspiră legile, încă nu au ajuns la o dreptate desăvârșită.

Prin urmare, iată de ce am aplicat așa. Dar totuși, fiindcă n-am încrederea admirabilă pe care oamenii providențiali pot să o aibă în judecata lor și fiindcă am obiceiul de a întreba totdeauna, am întrebat biroul, care reprezintă un fel de continuitate a aplicării legilor și regulamentelor, și biroul a fost de aceeași părere.

Și, în sfârșit, d. Mârzescu era de față. D-sa a redactat legea, indiferent dacă a redactat-o ziua sau noaptea; se poate face și noaptea lucruri foarte bune și ziua lucruri foarte rele, atârnă numai de la lumina noastră din năuntru, ci nu de la lumina din afară. Fiindcă, deci, d. Mârzescu, care a făcut această lege și pe care îl privește răspunderea, în ceea ce ea are bun și în ceea ce este insuficient, fiindcă dumnealui nu a avut nimic de obiectat, am crezut că și pentru acest argument am dreptate.

D. prim-ministru zice așa: „dacă m-aș fi gândit că poate fi interpretată legea așa, aș fi schimbat-o“. Vedeți d-voastră, ne găsim între două păreri, între părerea unuia care spune: „iată ce am făcut“ și părerea altuia, care spune „dacă aș fi știut, aș fi făcut o schimbare“. (*Aplauze pe banca minorității.*)

Îmi dați voie să optez pentru cea dintâi.

Iată motivele pentru cari am aplicat eu în felul acesta legea. (*Întreruperi.*)

Sunteți destul de tineri, o să trăiți mai mult decât mine și o să aveți prilejul de a întrerupe oameni de vârsta d-voastră.

Prin urmare, trec la observația cealaltă care a fost adusă tot de acel domn care m-a întrerupt întâia oară.

D. ministru Grecianu, nu-mi place să fac indiscrețiuni, dar, din momentul ce o indiscrețiune s-a făcut, sunt dator s-o

lămuresc, și dacă, om politic, pentru o indiscrețiune făcută, voi veni și eu cu o altă indiscrețiune, nimeni nu mă poate ține de rău. D. Grecianu, zic, a venit aici la mine, acum două zile, la locul pe care-l ocup și m-a întrebat, dacă vom avea intenția să vorbim la Mesaj Eu i-am răspuns că nu am creat eu Federația², precum și pe ceilalți cari au venit lângă Federație; nu sunt nici tatăl ei, nici unchiul ei, nu-i sunt nimic, sunt momentan președintele Federației, și am datoria și dreptul să întreb pe cei cari fac parte din aceeași organizație electorală, parlamentară și politică, așa încât nu pot să-mi iau nici un angajament. Dar am spus încă un lucru: Că m-aș feri să întind discursuri prea multe înaintea unei Camere... (*D. Duiliu Zamfirescu întrerupe.*)

D-le, viitor președinte, veți avea ocazia de a mă întrerupe de acolo de sus.

D. Duiliu Zamfirescu: Dar, d-le Iorga, nu este chestiune personală.

D. N. Iorga: D-le viitor președinte, ca unul care am întrerupt de sus (*arătând spre fotoliul președințial*), să vă dau un element de experiență. Se întrerupe adversarul când îți vine d-tale la socoteală, nu cum faceți d-voastră, când îi vine lui la socoteală.

D. Duiliu Zamfirescu: D-le Iorga, nu este chestiune personală în care ați cerut cuvântul, ci d-voastră refaceți o întreagă teorie.

D. N. Iorga: D-le președinte, dumnealui este președinte acum sau sunteți d-voastră? (*Ilaritate.*)

D. Duiliu Zamfirescu: Am anticipat cu două zile numai.

D. N. Iorga: Atunci sunteți un președinte prematur. (*Ilaritate.*)

D. Duiliu Zamfirescu: Da, în adevăr, așa este.

Părintele V. Lucaci, președinte de vârstă: D-le Iorga, d. deputat Duiliu Zamfirescu m-a prevenit adineauri și am voit chiar să vă întreb, că nu sunteți în chestiune personală și constat că așa este. Nu sunteți în chestiune personală.

D. N. Iorga: Lăsați-mă să isprăvesc și dacă mă lăsați, isprăveam chiar până acum. D-voastră care ocupați /de/ trei zile numai această tribună, vă rog să nu vă ilustrați luând

cuvântul din gura cuiva care și-a ostenit trupul și gândul cinci luni de zile. (*Aplauze pe băncile Federației.*)

Vă rog să mă lăsați să vorbesc; căci, altfel, dacă nu mă lăsați, vom fi siliți să părăsim Camera, în care președintele dă exemplul de intoleranță. (*Aplauze pe băncile Federației.*)

Acum să revin la cele ce mi s-au imputat. D-lor, n-am obiceiul să-mi insult colegii. Dacă aș fi avut această intențiune, n-aș fi venit în mijlocul d-voastre. Am spus că nu expun principii înaintea unei Camera, care politicește este acefală – și aceasta în sensul pe care am să-l lămuresc îndată.

D-lor, eu știu grecește de multă vreme, și acei cari știu mai puțin, să binevoiască să mă asculte. Am zis, și aceasta însemnează o Cameră care nu are unitatea politică trebuitoare pentru a i se putea face chestiuni de principii.

Văd, d-lor deputați, că unul din d-voastră face acolo gesturi energice de denegațiune, ca și cum aș avea nevoie să fiu învățat, în ceea ce privește o limbă în care am tipărit mii și mii de pagini, și de asemenea în ce privește sensul politic al afirmațiunii mele, cred că eu, care fac politică de pe vremea când dumnealui probabil avea o altă ocupațiune, îmi pot da seamă de cele ce spun. (*Ilaritate.*)

Prin urmare, d-lor, vin la ceea ce am făgăduit să vă spun. D. Grecianu a întins conversațiunea și mai departe. Repet că n-am obiceiul să reproduc niciodată cuvintele cari mi se spun de altcineva într-o conversațiune particulară; când însă cineva face o indiscrețiune, atuncea am dreptul să-i servesc și eu alta.

D. D. Grecianu, ministrul Lucrărilor Publice: D-le Iorga, permiteți-mi, am arătat o oarecare nemulțumire.

D. N. Iorga: Nu vă convine?

D. D. Grecianu, ministrul Lucrărilor Publice: Indiscrețiunea, d-le Iorga, ați făcut-o d-voastră însuși. Când ați spus aceste cuvinte, puțin măgulitoare la adresa majorității, nu le-ați șoptit la ureche, le-ați spus destul de tare, așa că au fost auzite și de alții, și pe urmă vi s-a cerut socoteală.

D. N. Iorga: Pe bancă nu mai era nimeni.

D. D. Grecianu, ministrul Lucrărilor Publice: N-am spus... (*nu se aude*).

D. N. Iorga: Atunci, dacă n-ați spus, nu vă servesc restul conversațiunii, care nu știu dacă ar fi fost agreabil sau ba unei părți a Adunării“. (Aplauze pe băncile Federației.)

NOTE

1. Prim ministru la 23 iunie 1920 era gl. Al. Averescu.
2. Federația, vezi supra, Blocul parlamentar.

LXXX

CUVÂNTARE CU OCAZIUNEA VALIDĂRII UNOR DEPUTAȚI

(25 iunie 1920)

Regimul Averescu se instalase, după căderea ministerului Blocului.

Cer cuvântul în chestiune de regulament. Cred că e mai bine să-l lăsați să se explice, decât să deschidem chestiunea de regulament. D-le președinte, d-lor deputați, cum știți, ieri se luase măsura ca în regretabilul incident...

O voce: La tribună!

D. N. Iorga: N-ai să-mi arăți locul unde să stau, nici când vorbesc, nici în altă împrejurare. Prin urmare ieri, repet, s-a luat hotărârea ca o comisiune a Camerei să meargă să cerceteze regretabilele fapte de la Regie¹. Doream ca această anchetă să se facă imediat asupra faptelor de ieri. M-am adresat și Prefecturii de poliție și ministerului de Interne, pentru ca să avem mijloace de transport. Mi s-a refuzat, în ceea ce privește ministerul de Interne, într-o formă pe care, ca să nu zic altfel, o pot califica de neamabilă și țin să o arătăm Camerei, pentru că ieri, cu căldura care era după masă, nu ne-am putut transporta la Regie pentru a vedea cum s-au petrecut lucrurile. Îmi spunea d. Ioanițescu astăzi că s-a luat măsura să mergem acolo. Îmi pare bine; astăzi ne vom duce, și cred că nu vom mai întâmpina greutățile neașteptate pe care le-am întâlnit ieri. Aceasta voiam s-o spun.

D. C. Argetoianu: Două vorbe de răspuns d-lui Iorga. Cererea care ne-a fost făcută de a pune la dispoziție comisiunii automobile, mi-a fost transmisă prin a treia persoană. Nu știu cum vi s-a transmis răspunsul. Eu însă, în forma cea mai amabilă, am spus că regret, dar nu am nici o trăsură la dispoziție, fiindcă parcul de automobile de la ministerul de Interne este în așa hal că nici eu nu am automobil pentru mine. Am luat măsura ca azi la patru și jumătate să aveți două automobile ca să mergeți. (*Aplauze.*)

D. N. Iorga: Nu se aplaudă orice răspuns al ministrului.

O voce: Camera cere să știe din cine e compusă comisiunea.

D. N. Iorga: Din persoane onorabile, făcând parte din această Adunare.

NOTE

1. Faptele petrecute la Regia Monopolurilor au fost aduse la cunoștința Adunării de deputatul socialist Gheorghe Cristescu. Acolo fuseseră concediate 40 de muncitoare; când au cerut explicații, directorul le-a luat la bătaie. Au sărit să le apere 4.000 de colegi și colege. A intervenit cu brutalitate armata. Două dintre ele au avortat. Deputatul cerea acum o anchetă parlamentară.

C. Argetoianu era ministru de Interne.

LXXXI

CONTESTAREA ALEGERII DEPUTATULUI C. BUCȘAN

(25 iunie 1920)

Eu am cerut cuvântul cu privire la această contestație.
*Părintele Vasile Lucaci*¹: Aveți cuvântul.

D-lor deputați,

Nu m-aș putea zice mulțumit că trebuie să susțin o contestație împotriva d-lui Constantin Bucșan, un tânăr care mi-a fost totdeauna foarte simpatic, pe care l-a legat cândva de mine o comunitate de idei care a durat până în iarna trecută când, vorbind cu d-sa la Sibiu cu privire la împrejurările politice de atunci, d-sa a declarat că una sunt legăturile d-sale de familie și altceva sunt legăturile d-sale politice, și că nu se gândește deloc a face politică alături de acei din Ardeal care au dat sprijin Partidului Poporului.

Vedeți cât este de greu pentru mine să vorbesc într-o chestiune în care d. C. Bucșan se înfățișează într-o lumină așa de puțin favorabilă. Cu atât mai mult îmi pare rău de acest lucru, cu cât cred că anumite deosebiri dintre noi vor dispărea. Iată, eu am o idee, care multora li s-ar părea neobișnuită; eu cred că suntem despărțiți pentru moment după curente, pasiuni, de multe ori după superstiții, în care se numără și fetișismul fără îndoială, dar va veni vremea în care noi vom fi despărțiți numai în ceea ce privește concepțiunea etică a politicii românești. (*Aplauze.*)

Cred și în momentul acesta, după cât cunosc eu pe d. C. Bucșan și mai ales pe admirabilul tânăr care este fratele d-sale și care învață la Paris, unde se pregătește pentru o carieră științifică, cred că amândoi frații aceștia vor reveni alături de reprezentanții curentului etic în viața curată a poporului românesc.

După aceste declarații, sunt silit printr-o datorie elementară, pe care orice candidat o are față de alegătorii care

l-au susținut și pe care nu-i poate părăsi când voința lor este înfrântă prin mijloace ilegale, sunt ținut a vorbi pentru acest ajutor datorat față de alegătorii din cercul Săliștii, care m-au rugat să vin acolo în calitate de candidat într-un moment când d. C. Bucșan nu candida. D-sa a venit pe urmă. Nu eu am venit asupra d-sale, ci d-lui a venit asupra candidaturii mele, prezentându-se împotriva mea în Ardeal, unde fără îndoială nu am adus nici un fel de serviciu, când neamul de acolo avea buzele amare, iar nu dulci ca acum, când le sărută toată lumea!

Da, sunt dator față de alegătorii de la Săliște, față de cei care m-au votat și de acei care au fost împiedicați de a mă vota, să susțin această contestație.

Am aici însăși contestația lor, iscălită de persoane foarte onorabile: Un preot, un director de tipografie, un profesor, mai mulți avocați, și sunt, prin urmare, indrituit să înfățișez ceea ce ei cuprind în arătarea lor.

Dar de la început voi spune: Să nu credeți că am intenția de a face obstrucționism, căci nimeni nu dorește mai mult ca mine să vadă această Cameră lucrând, să vadă cum înțelege a lucra. Prin urmare, dacă lucrul d-voastră va fi bun, în ceea ce va fi bun, evident că eu nu voi gândi, pentru interese de partid, să spun că binele este rău și răul este bine. (*Aplauze.*) De ce sunteți capabili d-voastră, majoritatea, nu puteți ști decât d-voastră înșivă.

Deci, pentru a scurta această dezbatere, las o parte din această contestație, care cuprinde patru foi, și prin urmare vă puteți închipui că e foarte mult material înlăuntru și, pentru că sânt avocați cari au făcut-o, nu cred să cuprindă vorbe aruncate în vânt, las la o parte tot ce este viciu de formă.

Dar sunt atâtea, încât dacă aș vrea să le citesc pe fiecare, ar fi suficiente aceste vicii de formă, ca să vă alcătuiască o convingere că totuși nu ar fi bine ca o alegere făcută cu atâtea vicii de formă să fie întărită.

Eu vin însă la altceva. Vin la ceea ce cred că nici unul dintre d-voastră nu v-ați gândi să aprobați. Iată, vă spun întâi de ce, și după aceea voi veni la însuși argumentul meu.

D-voastră sunteți oameni ai Partidului Poporului². Partid al Poporului însemnează un partid care se adresează la popor, însemnează deci un partid care nu are nevoie de administrație pentru a înlocui poporul, ci, având poporul cu sine, având simpatiile populare cu sine, se poate lipsi de sprijinul apăsător al administrației.

După ce cred că am interpretat conștiința care o aveți d-voastră despre rolul d-voastră în viața politică, după aceea vă voi spune că alegerea din Săliște nu a fost o alegere a alegătorilor, ci a fost o alegere a administrației, în mare parte împotriva voinței alegătorilor, sau, ca să fiu modest, împotriva putinții de a exprima voința lor.

D-lor, în cercul Săliște, am fost de două ori, zi de zi. Am mers din sat în sat. Sunt vreo două sate numai, unde, fiindcă am avut motivele mele, nu am mers, dar în toate celelalte am mers. Și până la ceasuri târzii de noapte, într-o biată căruță pusă la îndemâna mea. Am mers vorbind cu oamenii, fiindcă am crezut de datoria mea, când sunt chemat de țărani, și mai ales de țărani din Ardeal, să intru în legătură cu fiecare dintre dânșii. Nu știu câți sunt țărani pe care îi cunoaște d. Bucșan, care este din Sibiel, dar am mândria că într-o lună de zile am cunoscut, și nu pentru moment, ci pentru viața întreagă, cei mai buni oameni din satele acelea, indiferent dacă m-au votat sau nu. Ei bine, în această cercetare a alegătorilor, sat de sat, în unele locuri om de om, am întâlnit la fiecare pas administrația, reprezentată prin prefectul doctor Comșa. Pretutindeni, ori era acolo, ori fusese acolo, ori era așteptat. Nu am văzut în viața mea un mai zelos agent electoral de cum a fost prefectul doctor Comșa. Am fâgăduit s-o spun în Cameră, și o spun, dar mai este un loc unde o voi spune, și acolo nici o pasiune de partid, cum aș dori să nu fie nici aici, nu-l va împiedica de a trage răspunderea păcatului său. L-am dat în judecată, și cred în justiția Țării românești. (*Aplauze.*)

Altfel, Țara românească nu ar avea dreptul să existe, dacă nu ar exista, mai presus de orice interes electoral și orice interes politic, o justiție care n-ar socoti pe fiecare după faptele sale.

Ce a făcut dr. Comșa? Vă arăt întâi ce spun alegătorii, pe urmă voi adăuge ceea ce am aflat eu din experiență, ceea ce am văzut eu cu ochii mei. Nu știa că-l văd. Eram în cutare casă de alegători, și dumnealui trecea cu automobilul, având în tovărășia sa pe candidatul oficial.

Dumnealui asista, l-am văzut de la o fereastră, unde nu bănuia nici d. Comșa, nici d. Bucșan că eu mă găsesc, prezida adunarea; dumnealui în multe locuri vorbea, combătea pe susținătorii candidaturii mele. Prin urmare, ce-i mai lipsea? Îi lipsea doar ca în momentul alegerii să se instaleze acolo alături de ofițer, care la Săliște, să nu se supere, dacă voi spune aici aceasta, era întovărășit de soția sa, care stătea la biroul electoral, iar ofițerul deschidea ușa alegătorilor, negreșit ca să le dea sfat cum să voteze; sunt lucruri văzute cu ochii mei.

Vin mai întâi la ceea ce se afirmă în contestație: „Candidatura d-lui dr. C. Bucșan a făcut-o d. prefect dr. Comșa în persoană, și anume în primul rând d-sa. Prefectul județului, dr. Nicolae Comșa, în ziua de 16 mai a.c. a convocat toate primăriile din circumscripție și câte cinci alegători din fiecare comună a circumscripției în localul școlii din Săliște, unde, laudând meritele d-lui Averescu, învăța poporul să nu asculte de „apostolii mincinoși“ și de „profesorii doctrinari“, deoarece aceștia „umplu capetele oamenilor cu minciuni“.

Pentru un prefect din Țara românească eu nu sunt nici „apostol“, nici neapostol, nici vrednic de a fi calificat „mincinos“, nici demn de a fi calificat vrednic, ci sunt un cetățean care am același drept la protecțiunea reprezentantului statului român. (*Aplauze.*)

Și, în ce privește pe „profesorul doctrinar“, cred că profesor e un lucru onorabil, și nu m-am gândit de hatârul d-lui prefect să-mi dau demisia. Ba zic că „profesorul doctrinar“ e cel mai bun. Vai de doctrina fără profesor, dar mai ales vai de profesor fără doctrină! Fiindcă, dacă se întâmplă că ajunge pe lângă toate celelalte și om politic, vă puteți închipui ce rezultă din disciplina lui de profesor și din lipsa lui de doctrină din lăuntru!

„Deoarece acesta umple capetele oamenilor cu minciuni“. Dacă voiți să știți cu ce „minciuni“ am umplut capetele

oamenilor de acolo, „minciuna“ constă în a spune că legea agrară a d-lui Mihalache este mai largă. Este. Aceasta este minciuna cu care am umplut capelele oamenilor.

Mai era ceva, pe care prefectul o putea califica de „minciună“, adică toată truda pe care mi-a dat-o o viață întreagă, ca să usuc lacrimile Ardealului, în momentul când ele scâldau fața tuturor oamenilor de acolo, dar pe care nu m-am gândit să le-o spun. (*Aplauze.*)

Poate că, dacă spuneam, mi se zicea, și de aceea că sunt un „profesor doctrinar“ care umblu cu „minciuni“.

Un alt punct: „La 23 mai, prefectul și inspectorul regional de poliție Grita au însoțit în turneu electoral pe d. C. Bucșan, în mai multe comune, ca Apoldul-Mic, Topârcea, Poiana, etc.“

Grita, care a fost numit într-un post mai însemnat la Arad acum în urmă, a stat continuu acolo în circumscripție fără nici un rost, și, la un moment dat, a ajuns la ridicula idee de a prezenta pe un biet susținător al candidaturii mele, un tânăr venit din America, drept unul care ar avea intenția să atenteze la viața d-lui Bucșan. D. Bucșan e aici de față; desigur că râde în colțul său la ideea că s-a încercat un atentat la viața d-sale, viață care îmi este și mic prețioasă, fiindcă-mi este drag ca om, și care nu e atât de urât nimănui ca să-l omoare numai pentru păcatul că a candidat în contra mea.

I-am văzut cu ochii mei, cum au trecut cu automobilul în care d. Bucșan sta alături de prefectul său. D. Bucșan, șef de resort al Internelor în Ardeal, lângă subalternul său. Și ministrul, din superior, devenise subalternul electoral al funcționarului său, și funcționarul său devenise superiorul ministrului său, pe care trebuia să-l ajute a căpăta un scaun de deputat. Gândiți-vă ce încurcătură, și mai ales un lucru grozav: Pilda de anarhie dată acolo, în Ardeal! (*Aplauze pe băncile minorității.*)

Și încă un lucru: Sub ochii străinilor, dovedirea faptului că românii au luat în funcțiuni locul ungarilor, dar că regimul electoral unguresc, măcar acolo, s-a păstrat în Ardealul liberat.

„În comuna Poiana, prefectul a luat cuvântul, stăruind asupra alegătorilor spre a vota pe d. dr. Bucșan, iar secretarul comunal V. Opran a citit un proiect de jurământ în fața

alegătorilor, căutând ca prin puterea jurământului să stoarcă voturile pentru candidatul guvernului, atât de la Poienari, cât și de la Podeni și Jinari, care au fost aduși acolo“.

Că a vorbit prefectul? Eram acolo, într-unul din sate, când a intrat, când a vorbit, când a ieșit, și aș vrea să vină cineva să-mi spună că aceea ce am văzut nu am văzut, că aceea ce am auzit, și a auzit toată lumea, nu am auzit. Am văzut tot cortegiul; am văzut toată petrecerea, iar în ceea ce privește influența reală asupra alegătorilor, eu am venit imediat pe urmă, și am avut arc de triumf, care era pregătit pentru ceilalți, am avut mese așternute cu lăvicere scumpe, am avut auditoriu strâns acolo, și am avut încă un lucru, cel mai formidabil succes de ilaritate, pe socoteala sistemului întrebuițat de adversarul meu pe care l-am văzut vreodată în viața mea. Ce haz au făcut alegătorii de acolo pe socoteala prefectului și candidatului oficial, nu o să uit cât voi trăi.

Dar veți zice: De ce a ieșit d. Bucșan acolo? Aceasta am să v-o arăt îndată.

Mai departe: „La sfârșitul adunării, întreaga administrație locală, cu candidatul guvernului, cu prefectul, cu inspectorul de poliție Grita și cu o mare parte din alegători, au luat parte la ospățul electoral“.

M-au mâncat netăiat și nefript, după splendida adunare în care s-au confundat două lucruri, care niciodată nu trebuiau să se confunde, adică interesul pentru o candidatură electorală și sacrul interes pentru patrie, care e mai presus de orice deosebire de partid. (*Aplauze.*)

Mai departe: „La 29 mai, prin ordinul prefectului“...

Vedeți, oamenii dau date precise, și eu sunt un om onest și nu aș citi, vă asigur, nimic din lucrurile acestea, dacă pentru cele mai multe nu aș avea și dovada martorului ocular, care sunt eu.

„La 29 mai, prin ordinul prefectului, toți primarii și secretarii comunali din județ au fost convocați la Sibiu, sub amenințarea amendării din oficiu, spre a primi ordine de propagandă electorală guvernamentală. Iar cine nu se arăta dispus, era amenințat cu trimiterea în Basarabia sau în Dobrogea.“

Va să zică, Basarabia liberată de poporul de acolo, Dobrogea scăldată în sângele eroilor noștri, sunt un fel de Senegal, sau un fel de Guiana, în care se aruncă administratorii... (*Aplauze.*)

Voci: Rușine!

D. N. Iorga: ...în care se aruncă administratorii, care nu au știut să susțină cumsecade pe candidatul guvernului.

D. Octavian Goga, ministrul Cultelor și Artelor: Nu a existat o asemenea amenințare, d-le Iorga.

D. N. Iorga: D-le Goga, miniștrii nu întrerup decât atunci când nu au dreptate. Vă rog, liniștiți-vă.

D. Octavian Goga: Spuneți inexactități.

D. N. Iorga: Nu aveți cuvântul.

D. C. Pop: D-le Goga, nu ai voie a vorbi în numele Ardealului pe care l-ai spart.

D. N. Iorga: D-le președinte, cer scutul d-voastră iar pe d-voastră (*către minoritate*) vă rog să nu mai întrerupeți pentru a lăsa acestei dezbateri toată liniștea pe care o doresc.

Continui. „În adunare, le-a dat ordine în plen și fiecărui secretar separat, ca să stăruiască a face propagandă pentru candidatul guvernului, deoarece ei sunt amployații guvernului“.

Vedeți d-voastră, de aceea este cineva amployatul guvernului, ca să susțină candidații guvernului și ai statului, iar nu, cum se adaugă: „ai opoziției“. Va să zică statul este de o parte, și în afară de stat este opoziția, de altă parte.

„Le-a mai spus că, dacă conștiința le dictează altfel, ori să rămână neutri, ori să demisioneze din post, căci altfel vor fi destituiți.“

Cred că ajunge aceasta. Nu mai citesc. Eu sunt dintre aceia care cruță timpul Camerei, pentru următorul motiv: Poporul nostru este un popor foarte inteligent, înțelege din două cuvinte și cred că argumentele pe care le-am expus sunt argumente suficiente pentru reprezentanța poporului român, care prinde și o aluzie și nu are nevoie să fie strivită cu un potop întreg de fapte. Vă spun însă că n-am citit nici măcar jumătate din dovezile cuprinse aici.

Vin la ziua alegerii. Vă rog să-mi acordați puțină atenție,

fiindcă sunt lucruri foarte importante, care trebuie să rămână în anele noastre parlamentare.

S-a anunțat poporul că alegerea ține două zile. Iată, întâmplarea a făcut să ajung în stăpânirea chiar a hârtiei prin care s-a făcut aceasta în Săliște, în admirabilul sat Săliște, pe care regret că-l văd amestecat într-o nedreptate făcută unui umil propovăduitor al ideii de unitate națională, care sunt eu, îl văd amestecat într-o urâtă afacere de siluire electorală ca aceea pe care v-o înfățișez.

În Săliște s-a anunțat cât țin alegerile în următoarea formă, este însuși actul oficial: „Se aduce din nou la cunoștință că mâine și poimâine, adecă în 3 și 4 luna crt., va avea loc alegerea de deputat iar în 6-7 luna crt. va avea loc alegerea de senator.

Alegerea va avea loc la primăria din localitate și se începe la ora opt dimineața. Toți acei care au drept de vot să se prezinte la alegere. Candidații de deputat la Cameră sunt d-nii dr. Constantin Bucșan și N. Iorga. Fiecare alegător e dator a aduce cu sine și certificatul de alegător ce-l are.“

Ce însemnează aceasta? Aceasta însemnează că era ziua de Sf. Constantin, hram foarte mare, când oamenii au dreptul să meargă la biserică; slujba acolo se face cu toată cuviința, ține până la amiazi sau chiar după amiazi, cum a fost cazul la Săliște; urmează apoi și câte o serbare școlară, cum a fost aceea la care am asistat și eu. Alegătorii au început să vină la vot, pe alocurea, după ce s-au mântuit toate lucrurile. Urna s-a închis în Săliște la ceasurile 6, începând votarea la 2; s-a mântuit deci la 6, deși se anunțase că va ținea două zile.

Veți zice că este un articol din legea electorală ardeleană care scuză; vom vedea întrucât scuză. Înainte de aceasta însă, vă voi spune două lucruri: Întâi, în ce condițiuni de propagandă m-am înfățișat eu pentru ziua aceea și, al doilea, în ce condițiuni de propagandă se înfățișa adversarul meu.

Am mers la Poiana, și acolo la Poiana, cum declară și alegătorii, într-un admirabil sat de boieri, Poiana, am găsit următoarea părere răspândită de administrație, care oprea pe oameni de a veni la adunarea mea. De două ori a încercat să-i oprească și ce a făcut să vie o parte din lume au fost energicii

români care își făcuseră cultura politică în America, știind bine ce însemnează datoria de cetățean și ce însemnează atribuțiunile reale ale administrației. Înainte de a ajunge însă în Poiana, vă rog iarăși să-mi acordați puțină atenție pentru a citi două scurte acte. (*d. Al. Otetelișeanu întrerupe.*)

D. N. Iorga: D-le Otetelișeanu, nu dați instrucțiuni de comportare. Mi s-a părut că aveți intenția aceasta și cred că nu este loial.

D. Al. Otetelișeanu: Cer cuvântul în chestiune personală.

D. N. Iorga: Înainte de a intra în comuna Poiana mi-au ieșit înainte doi oameni, care mi-au dat două scurte scrisori țărănești, pe care îmi veți îngădui să le citesc: „Prea stimate domnule profesor, îmi iau voia a vă întâmpina cu inima călduroasă pentru vizita ce sunteți pe drum pentru Poiana. Din cauza inteligenței din localitate fără deosebire, nu-i voie nimănui să participe la primirea și „programul“ d-voastră. De aceea ulterior veți face cercetare pentru astfel de luminători ai poporului, pe care i-ați luminat prin înălțătoarea istorie și marea jertfă pentru poporul român.“

Așa scrie săteanul necunoscut, care mi-a ieșit în marginea drumului și mi-a dat această hârtie.

O altă scrisoare: „Noi, poporul de jos, pe care ne-ai înțeles și te înțelegem, te iubim pentru că vedem întrupat în ființa d-voastră tot ceea ce poate fi mai scump și mai nobil sufletelor noastre. Durere însă că autoritățile comunei, preoții, dascălii, notarul, ne opresc de a-ți face primirea cuvenită. Ne amenință că cine va ieși întru întâmpinarea d-voastră e dușmanul comunei și ca atare va avea urmări neplăcute. Inima noastră e însă cu d-voastră totdeauna și-i zicem: Să trăiți!“

De ce în Poiana lumea era frământată în contra mea? Să vedeți, aici, cum s-a înțeles să se facă în unele locuri propagandă electorală în Ardeal. Săliștea are un proces pentru un munte cu Poiana; două frumoase sate românești care trebuie să se iubească, trebuie să se susțină, care trebuie să ducă împreună lupta pentru viitorul național al românilor din Ardeal. Este sau ba aceasta? Este un păcat să se semene ura între aceste comune? Este! Ei bine, Poiana reclamă muntele de la Săliște. Nu vreau să fac d-lui Bucșan această gravă

învinuire, dar oamenii d-sale au spus: „Vroiți să câștigați procesul d-voastră cu Săliștea? Care ține cu Iorga, veniți cu mine și, cum l-ați câștigat în prima instanță, îl veți câștiga și în a doua, dacă veți ținea cu mine“. Și au venit oamenii și mi-au spus: „Este adevărat, d-le Iorga, că, dacă mergem cu d-ta, pierdem procesul cu Săliștea?“ Atunci eu le-am răspuns: „Dreptatea nu se dă nici în numele meu, nici în numele d-lui Bucșan, nici în numele opoziției, nici în numele guvernului; dreptatea se dă în numele cuiva care s-a răstignit pe Cruce, ca să existe un singur drept și o singură dreptate pentru toți“.

Ce s-a răspuns din partea cealaltă? Iată ce s-a răspuns. De pe ușa bisericii din Săliștea, de pe ușa lăcașului unde venise lumea să se închine de Sf. Constantin, am desprins cu mâinile mele din cele patru cuie, care și acuma sunt bătute în ușa de acolo, în aripa stângă a acelei uși, am desfăcut acest afiș și d-voastră veți aprecia dacă el corespunde cu sentimentele d-voastră față de partidul d-voastră și față de aceia care îl reprezintă și care îl conduc. „Trăiască generalul Averescu“ (*majoritatea în picioare, aclamă zgomotos pe d-l general Averescu.*)

Domnilor, să-mi dați voie să traduc în limbajul patriotic, și nu în limbajul de partid, aclamațiunile d-voastră. În limbajul patriotic se spune: „Trăiască biruitorul de la Mărăști“; în dialectul de partid se spune: „Trăiască cel care ne face să fim ceea ce suntem și ne menține ceea ce am ajuns“. (*Aplauze.*)

Ascultați, dacă vă place atât de mult ce zice afișul și d-voastră veți aprecia. Afișul este scurt; eu l-aș fi făcut și mai scurt (*zgomot.*) Nu o să vă pun răbdarea la mare încercare; nu vorbesc decât numai atunci când pot să fiu auzit, căci am ajuns la o vârstă în care nu-mi este permis să uzez de puținul glas ce mi l-a dat Dumnezeu, luptând cu zgomotul anonim ce-l fac unele persoane (*zgomot*). Continuați; eu tac.

„Trei milioane de țărani români, adică întreaga țărănime românească din Vechiul Regat, Basarabia și Bucovina...“ (*adresându-se către basarabeni și federaliști*) d-voastră nu sunteți aleși de țăranii români, nici cei din Vechiul Regat, nici cei din Basarabia.

„Afară de femei și de copii, care n-au vot...“.

Înțeleg de ce este vorba să nu se dea drept de vot femeilor, de vreme ce sunt maltratate în felul acesta prin aprecierile afișelor electorale. Aici este un pasaj pe care îl veți aplauda și cinci minute, dacă voiți.

„Tatăl țărănimii române de pretutindeni!”

Aștept aplauze pentru a le putea număra. Dar aceasta n-o mai puteți aplauda. „Până acum s-au putut număra vreo 180 deputați ai Partidului Poporului și numai 30 de deputați ai celorlalte partide de provincie...”.

O voce: E adevărat.

D. N. Iorga: Adică, cum? Dați-mi voie. Adică alegerile d-voastră au sărit înainte, constatarea că ați reușit a sărit înainte și peste două-trei zile, peste o săptămână, s-a constatat că suntem aleși și noi?

„Ai celorlalte partide potrivnice cu care s-a întovărășit Partidul Național de la noi. Majoritatea în Parlament o are de pe acum generalul Averescu, chiar fără deputații din Ardeal.”

Mai categoric nici nu se poate, adică: „Votați pentru noi, căci noi nu avem nevoie de d-voastră.” Acesta este sensul acestei inteligente fraze din afișul datorat, mi se spune, d-lui Schiopul, un interesant bărbat, asupra trecutului căruia nu aș voi să vorbesc, punctând.

„Alegători români! Fiecare vot ce-l dați de acum pentru partidele potrivnice generalului Averescu este un vot dat împotriva intereselor d-voastră. Urmați deci pilda fraților voștri din celelalte părți ale României Mari și votați numai pentru candidații Partidului Poporului. Trăiască generalul Averescu!”

Acest anunț a fost trimis oficial la toate primăriile, cu ordin de a-l lipi înaintea localului lor și pe ușa bisericilor. Am fost undeva în momentul când a sosit acest anunț și primarul comunei pe care nu o voi numi a spus: „Orice s-ar întâmpla, avem destul respect pentru noi înșine ca să nu expunem pe ușile bisericilor și ale primăriei afișe nedrepte și care conțin cifre mincinoase”.

Alegerea în mintea tuturora trebuia să țină două zile. Legea electorală pentru Ardeal, pe care o am aici, vă rog să nu mă siliți să mai citesc paragraful acesta, care nu vă e cunoscut.

Voci: Nu! Nu!

D. N. Iorga: Legea spune așa: „Dacă, votând o mare parte din alegători“, ceea ce este echivalent cu majoritatea alegătorilor, dar nu mă pun de pricină, fie și o parte mare, impresionant de mare, din acei alegători, „și dacă nu s-a prezentat nimeni în două ceasuri, atunci se anunță, prin lipirea unei hârtii pe ușa sau poarta localului de vot, că votarea se va închide peste două ceasuri“.

Ei bine, la Săliște ați văzut cum s-a procedat. Întâi că aici au votat mai puțin de patru sute de alegători, și sunt de două ori pe atâta. Și celor veniți din America și de aiurea nu li s-a îngăduit să se înscrie pentru că s-a cerut avizul Bucureștilor și Bucureștii au socotit că ajung alegătorii cei vechi din Săliște, fără cei mai îndrăzneți, mai curajoși, mai deprinși cu viața modernă dintre alegătorii de acolo. Nu au votat deci nici patru sute. Aici am avut totuși o foarte mare majoritate; în comuna care alcătuiește însăși inima aceluia cerc și în comuna care a făcut parte întotdeauna în calitate de centru, din acel cerc. Pe când sunt celelalte părți, luate de la Miercurea și de aiurea, care au fost alipite la Săliște anume pentru a se crea majoritatea d-lui Bucșan.

La ceasul 6, prezidentul, care nu era un magistrat, ci un bătrân notar de șaptezeci și câțiva ani, a lipit o hârtiuță pe ușa localului, pe când dimineața se anunțase prin hârtiuța pe care am citit-o că alegerea va dura două zile și se anunțase și în biserică la fel.

La ceasurile 5 și jumătate însă, printr-o hârtiuță mai mică decât aceasta, lipită într-un colț de poartă, s-a dat de știre că, dacă nu se prezintă nimenea în două ceasuri, alegerea se va închide. Rezultatul: Nici preoții din comune nu au putut vota toți, și fruntașii gospodari au venit și au trebuit să se întoarcă.

La ceasul 6 s-a închis alegerea la Săliște, dar aiurea s-a închis și la 4.

Este un sat, Apoldul Mic, în care se găsesc și români și sași. O spun aici în Cameră, înaintea tuturor: Noi am realizat România Mare ca să considerăm deopotrivă pe cetățenii de orice națiune care se găsesc în hotarele acestei țări (*aplauze*). Și dacă eu pot vorbi nemțește sașilor care nu știu românește, îmi fac cea dintâi datorie a mea de candidat înaintea alegătorilor

mei sași. Foaia d-lui ministru Goga și a fratelui d-sale, „Renașterea Română”³, mi-a făcut o crimă că de ce am vorbit sașilor în limba lor. Am vorbit și voi vorbi fiecăruia, de câte ori voi ști limba oricărui reprezentant al unei mase importante a populației Țării românești în limba lui, fiindcă eu nu vorbesc cu interesele omului, ci cu inima omului, și cu inima omului nu poți vorbi decât în limba lui. (*Aplauze pe băncile Federației.*)

La Apold sașii n-aveau sărbătoare; erau pe câmp la ceasurile 4, când s-a închis urna. Am fost de față, la ceasul 4, când aceasta s-a făcut. Două ceasuri în loc de două zile a durat alegerea.

Ce să vă mai spun? Nu e de ajuns ce v-am înfățișat până acum? Ce să vă mai spun? Că am fost prezentat în agitația electorală ca proprietar a 15.000 de pogoane de pământ în România? (*Ilaritate.*) Să vă mai spun că mi s-a atribuit celebra frază: „Îmi place Ardealul fără ardeleni”, când trebuia să se spună contrariul, că mi-au plăcut ardelenii mai mult decât oricui, atunci când nu credeam să trag folos din Ardeal? Acesta este adevărul (*aplauze pe băncile Federației*). Să vă spun lucrurile acestea, odioasele minciuni rostite în fața prefectului uneori într-o adunare electorală? Refuz. Mi-e scârbă! Refuz să aduc înaintea d-voastră acest fel de a face propagandă electorală.

Acum, d-lor, mă adresez către d. Bucșan. D-le Bucșan, d-ta care cred că ești acolo și că vei răspunde, ai o datorie, cred eu, d-ta poate crezi că nu, față de d-ta. Eu, de la care ai luat o parte, îndrăznesc să spun, din credințele d-tale, din viața d-tale sufletească; eu îți spun fără interes, căci sunt ales, și în sinceritatea cugetului meu: D-le Bucșan, d-ta ai fost pus să lucrezi greșit, d-ta ești un fiu al sătenilor din Sibiel, lumea te cunoaște acolo. În alegeri poate ai fi biruit și fără aceste mijloace. În alegerea care s-ar deschide, dacă aceasta se strică, nu mă vei avea, am atâta generozitate, nu mă vei avea în calitate de concurent. Fă un act care te va onora; declară că nu-ți trebuie orice mandat, ci numai mandatul câpătat pe căile legale. Și atunci când te vom număra iarăși între luptătorii noștri (*ilaritate pe băncile majorității*), vei putea reveni între cei

din frunte ai lor, prin curajul moral de care vei fi dat dovadă în vremuri triste⁴. (*Aplauze prelungite pe băncile Federației*).

NOTE

1. Președintele Camerei era Vasile Lucaciu.

2. *Partidul Poporului* a apărut, în aprilie 1920, prin transformarea *Ligii Poporului*, creiată în aprilie 1918 de generalul Al. Averescu.

3. *Renașterea română* a apărut ca organ de opoziție, pe lângă Consiliul dirigent, în anii 1919-1922.

4. C. Bucșan îl acuzase că în campanie a glumit pe seama lui, în vreme ce el, dintr-o oră de vorbire, jumătate îl lăudase pe N. I. Acesta a replicat: „Atunci prost trebuie să fiu dacă nici după asta n-am ieșit”. Apoi explică folosirea unui automobil: „Nu m-aș fi suit niciodată într-un automobil care aș fi știut că nu aparține aceluia care mi l-a pus la dispoziție. O singură dată am avut la dispoziție, la început și două ceasuri la sfârșit, un automobil pe care mi l-a pus la dispoziție /un localnic, Savu/. Iar în a doua călătorie am mers într-o biată căruță, cu doi cai nărăvași păzind mânzul”.

C. Bucșan obținuse 3060 de voturi iar N.I. 868.

LXXXII

ALEGEREA DIN SUCEAVA

(26 iunie 1920)

D-le președinte, observația d-lui Oteteleșeanu¹ mă privește pe mine. Eu am făcut declarațiunea că dorim să ajungem cât mai curând la discuția legilor. Fără îndoială, dorim; dar nu ni se poate interzice dreptul de a cere ca, în cazul unei alegeri, cum este alegerea de la Suceava, pentru a da o satisfacție opiniei publice a țării, care ne judecă, să facem a se constata cine crede că poate să fie considerat ca ales împotriva legii și cine poate să fie considerat ca ales împotriva legii, nu mai poate rămânea deputat.

În ceea ce privește observația de regulament, sunt trei feluri în care se poate vota. Unul, care a fost părăsit cu totul de multă vreme: Scularea și șederea, căci este foarte greu de constatat. Al doilea este sistemul prin ridicare de mâini, sunt patru sisteme, dacă voiți. Al treilea e votarea prin viu grai, și al patrulea e votarea prin bile, pe care o pot cere cincisprezece deputați. D-voastră ziceți că nu este drept să se ceară votarea cu bile și în același timp votarea cu apel nominal. Noi am cerut, se poate vedea cererea noastră depusă la birou, votarea cu bile. Dar dacă s-a introdus apelul nominal, este fiindcă acolo la tribună se face totdeauna o mare îmbulzeală, așa încât în interesul chiar al votării este ca deputații să fie chemați pe rând. Atât, numai atât am cerut.

NOTE

1. La Suceava fusese proclamat deputat Eusebie Popovici, cu 4335 de voturi, contra lui Ionel Brătianu, cu 651 de voturi. Alex. Oteteleșanu observase că opoziția dorea vot nominal și cu bile. Or, după regulament, votarea trebuia să fie prin ridicare sau ședere (cea cu bile era admisă doar dacă se găseau 15 deputați doritori).

LXXXIII

PENTRU ȘTEFAN CICIO POP

(28 iunie 1920)

Onorată Cameră,

În ședința trecută s-a adus, în legătură cu un articol al ziarului oficios, care crede că e de datoria sa să insulte zilnic adversarii ce se bucură pe dreptate de considerația publică. Acuzații grave iubitelui nostru coleg d. Ștefan C. Pop¹, care în Camera ungară a ținut o cuvântare, dezaproband intrarea României în război.

Oricine cunoaște grelele împrejurări în care s-au aflat la începutul războiului românii de peste munți, amenințați în chiar existența lor la cea dintâi manifestație iredentistă ce ar fi putut face, cine-și amintește declarațiile impuse șefilor bisericilor noastre, cine a citit prin pagini pe care trebuiau să le adopte foile de acolo, va recunoaște că erau neapărate declarații ca acestea, care n-aveau altă valoare decât a stratagemelor de război. A face altfel, însemna a se expatria, ceea ce nu era totdeauna posibil și însemna, în orice caz, a lăsa fără conducătorii cei mari, cu autoritate, un popor nenorocit. (*Aplauze.*)

Sunt mărturisiri care n-au altă valoare decât cele stoarse nevinovatului sub tortură. (*Aplauze.*)

Deci, oamenii politici din Ardeal care, ca d. Ștefan C. Pop, au luptat o viață întreagă pentru izbândirea idealului românesc, primind o asemenea dureroasă sarcină, se fac vrednici, nu de astfel de critici pătimase, ci de sentimentul duios care întovărășește orice acțiune silnică, făcută cu propriul sacrificiu sufletesc, în folosul dăinuirii națiunii, scopul cel mai sacru care este. (*Aplauze prelungite.*)

Dar, câteva luni după aceasta, când se denega românilor neliberi, care nu mai puteau spera nimic de la România, după tratatul din București², dreptul de a se adresa aliaților, făcători de dreptate națională, d. Pop, de data aceasta singur, a avut curajul de a se înfățișa Camerei ungare, unde era amenințat cu

ștreangul, ca să ceară acea intervenție a conștiinței mondiale, care a fost factor esențial în haosul ce a urmat. El a fost acela care în cetățuia Aradului a pătruns tot singur, impunând comandantului maghiar să nu împiedice pe soldații români de a-și lua locul sub steagul lor național, ca să lupte pentru unitatea poporului român. (*Aplauze.*)

Și, în sfârșit, am fost eu însumi ca martor, și uneori chiar ajutător al energiei nebiruite cu care, în zilele când, dincolo de linia demarcațională, sute de mii de români erau în prada șovinismului maghiar îmbrăcat în faldurile steagului roșu al comunismului, d. Ștefan Pop, ministru român pentru Ardeal, cerea aliaților, dincolo chiar de marginile pe care le admite diplomația, o intervenție mântuitoare pentru acei mucenici deznădăjduiți ai cauzei noastre sfinte. (*Aplauze.*)

Cred că în această Cameră, orice om nepreocupat se va uni la opera de dreptate pe care am încercat s-o fac, constatând calitatea acțiunii politice a colegului nostru, fruntaș al unor lupte politice grele, ajunse în sfârșit la capătul cel bun, îndeplinind unitatea națională. (*Aplauze prelungite.*)

NOTE

1. Ștefan Cicio Pop (1865-1934), om politic. Membru în Parlamentul maghiar (1905-1918). Unul din întemeietorii *Clubului parlamentarilor naționalităților oprimate* din monarhia austro-ungară. Apărător al românilor în procesul *Memorandului*. Vice președinte al Adunării de la Alba Iulia. Membru în Consiliul Dirigent. Ministru de Stat pentru Ardeal, 1918-1920. Președinte al Parlamentului, 1928-1929.

2. *Tratatul de pace de la București* (24 aprilie 1918), a fost încheiat cu Puterile Centrale, în condițiile înfrângerii României, când Rusia s-a retras de pe câmpul de luptă iar ajutorul anglo-francezilor întârzia. A fost încheiat de guvernul Al. Marghiloman și prevedea: pierderea Dobrogei, a barierei muntoase a Carpaților, despăgubiri uriașe și aservirea economică față de Puterile Centrale. Un acord cu Germania, valabil 30 de ani, stabilea ca aceasta să exploateze, în exclusivitate, terenurile petrolifere, cele cu gaze naturale și materiale bituminoase. Tratatul a fost ratificat de Parlamentul româniei la 15

iunie 1918, dar regele Ferdinand a refuzat să-l ratifice, ceea ce a dus la nulitatea lui.

În aceeași ședința din 28 iunie 1920:

La alegerea dr. Alfred Cohirus ca deputat de Storojineț, contestat de unii membri ai Adunării. V. Ungureanu, de pildă, observase că Bucovina nici în timpul dominației austriece nu avusese deputați străini; acum însă administrația românească făcuse presiuni:

„D-le președinte, ar fi de spus un cuvânt ca să nu creadă d. dr. Cohirus că protestarea se îndreaptă împotriva d-sale. Dumnealui este vice-președinte al Partidului German din parlamentul român, noi avem toată considerația pentru dumnealui, însă socotim că a fost servit greșit. Dumnealui poate că trebuia să fie ales într-un cerc în care cea mai mare parte din alegători să fie germani. În loc de aceasta, s-a creat superficial un cerc pentru dumnealui din fragmente de cercuri românești și în felul acesta evident s-a adus o gravă jignire alegătorilor români, pe lângă că administrația a făcut acolo ceea ce a făcut mai pretutindeni. Prin urmare, d-sa nu este responsabil nici pentru cercul unde a fost pus când i s-a propus candidatura. Și mai ales nu pentru procedeele incalificabile care s-au întrebuițat și acolo ca pretutindeni aiurea. Aceasta am ținut să declar”.

În continuare, tot **despre alegerile din Bucovina, în replică cu deputatul acestei provincii, Dori Popovici**, care spusese că ordinului iscălit de el de arestare a candidatului Bodnărescu „i s-a dat un înțeles fals”:

„D-le președinte și onorată Cameră, din momentul ce oratorul a declarat că nu permite să i se răspună la întrebările pe cari neconținut mi le-a făcut, am înțeles că are alt sistem decât sistemul care cruță timpul Camerii de obicei de atâția ani. De când sunt în Parlament, cunosc sistemul; i se pune o întrebare cuiva, i se dă voie ca imediat să dea răspunsul.

Dumnealui a înțeles să-mi facă un întreg proces pentru ca pe urmă cu voia d-voastre, pentru care vă mulțumesc, să-mi fie îngăduit de a răspunde.

Onorată Cameră, întâi se pare că d. dr. Dori Popovici a adus de la Cernăuți câteva rămășițe de stil austriac pe cari a vrut să mi le servească. Eu stilului austriac nu i-am răspuns niciodată. Ori mi s-a spus în nemțește ori mi s-a spus în românește, că nu-mi dau seama de ce vorbesc, că operez manevre, că sunt malițios, că sunt falsificator, la toate am răspuns cu acea tăcere care cred că este în adevăr o dovadă nu numai de educație parlamentară, dar de educație generală, și eu, din parte-mi, n-am pretenția de a reface educația nimănu. Dacă cineva se oferă să mi-o facă pe a mea, atunci îi mulțumesc foarte mult, dar nu era de nevoie să o facă, mi-au făcut-o părinții mei ca om și mi-a făcut-o experiența mea de atâția ani în viața publică, în calitate de parlamentar. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

Vin, d-lor, la câteva fapte care s-au accentuat și la care sunt dator, nu numai pentru cinstea mea, dar pentru cinstea Adunării din care facem parte cu toții, să răspund: Am adus alaltăieri un act, l-am citit înaintea d-voastră; d. Dori Popovici a spus că l-am falsificat, i-am prezentat actul, d-nealui n-a găsit timpul să-l citească, am întrebat: Va să zică eu sunt un falsificator? Pe d-nealui l-a luat vorba înainte și a spus da, și pe urmă a declarat că n-a fost aceasta în intențiunea d-sale; dar actul nu l-a citit d-nealui; actul acesta nu l-am făcut eu. Că este autentic nu rămâne nici o îndoială, este iscălitura, este pecetea, este numărul de ordine și tot ceea ce garantează autenticitatea lui. Dar acel care a făcut actul să zicem că a greșit invocând numele d-lui dr. Dori Popovici; d-nealui este șeful lichidării de acolo, prin urmare, nu are decât să-și pedepsească funcționarii cari au afirmat ceva în dauna d-sale, iar nu să-mi facă un cap de acuzație mie. Fiindcă d. Țurcanovici, comandantul plutonului de jandarmi din Rădăuți, spune lămurit: „Binevoîți a cunoaște că în baza ordinului dat de d. președinte al comisiunii de unificare și descărcare, d. dr. Dori Popovici, primiți ordinul a nu părăsi orașul Rădăuți”. (*Zgomot, întreruperi.*)

Nu vă dau voie să întrerupeți, după cum nu m-ați lăsat pe mine să întrerup.

Voci din opoziție: Jos, jos!

D. N. Iorga: Va să zică eu n-am falsificat nimic, este un act oficial, vădit oficial. Are pe cineva să-l pedepsească? Să-l pedepsească!

D. Nistor Cincu: Îmi dați voie să pun o întrebare?

D. N. Iorga: Cum de nu; d-l Cincu vrea să-mi puie o întrebare, după normele obișnuite în vechile Parlamente, în cari noi ne luptam între noi, fără a schimba vorbe grosolane, fără a ne da lovituri prin nimic legitimate, de unde pleacă vorbele grosolane.

D Nistor Cincu: Acest act pe care l-ați prezentat Camerei poartă data de 2 iunie; or, alegerile au fost la 25, 26 și 27 mai. Prin urmare, arestarea candidatului Bodnărescu a fost posterioară alegerilor. În privința datei aș vrea să fiu lămurit.

D N. Iorga: Iată ce este: Jos e scris: „primit 2 iunie“, ceea ce însemnează că hotărârea a fost luată de locotenentul de jandarmi, dar împrejurarea a făcut că nu l-a găsit pe d. Bodnărescu în ziua aceia și i s-a dat ordinul mai târziu. (*Aplauze pe băncile majorității.*)

Iată câte minute pierdeți cu aplauze, care, dați-mi voie să vă spun, erau inutile!

D-lor, am crezut că i s-a înmănat din greșeală actul prea târziu, că intenția de a-l aresta există singură, că puțința de a-l aresta nu s-a putut îndeplini. Cineva care cunoaște alegerile de acolo, îmi spune că este o greșeală, dar într-un sens care anulează aplauzele d-voastră. Acest act a fost dat în ziua de balotaj. Prin urmare, pierdeți timpul cu aplauze, cari n-au nici un rost. (*Aplauze pe băncile minorității.*) Mai departe, mi s-a adus învinuirea că am spus lucruri pe cari nu le-am spus și că în Cameră nu am lucrat cum eram dator să o fac. O parte din protestele făcute împotriva vechei administrațiuni din Bucovina s-au făcut în timpul când președinția provizorie a Camerei o avea venerabilul d. Stroescu, când era cu neputință – fiindcă au mers lucrurile foarte repede – să se aducă o părere într-un sens sau în altul; iar altele din aceste acuzațiuni s-au adus în momentul când eram președintele Camerei și când, prin

urmare, vă puteți închipui că aveam cu totul altceva de făcut decât ca să mă scobor de la prezidenție pentru a susține sau pentru a combate cutare sau cutare părere, adică pentru sau contra administrației bucovinene. Acestea sunt lucruri cari nu mă privesc. Iar în cât privește calitatea mea de istoric, care m-ar îndatora să știu ce se face în Bucovina în ultimul moment, îi amintesc onoratului domn că eu ca istoric știu lucruri cari s-au petrecut, și mai am obiceiul să știu unele lucruri și să nu le spun fiindcă știu de ce nu le spun (*aplauze pe băncile minorității*), iar lucrurile cari se petrec în ultimul moment, pentru a asigura cuiva într-un anume cerc creat majoritatea, lucrurile acestea nu sunt în seama istoricului, ci în seama altuia, care poate peste câteva luni va veni și va ști ce să facă. (*Aplauze prelungite pe băncile minorității.*)

Pe marginea contestației privind alegerea de deputat a lui M.G. Bujor ca deputat de Covurlui, deoarece fusese condamnat de Curtea Marțială din București la muncă silnică pe viață „pentru crimă de înaltă trădare și dezertare afară din țară“:

„D-lor deputați...

Voci: La tribună, la tribună.

D. N. Iorga: Chiar dacă m-ați invita la tribună până la sfârșit, eu voi vorbi tot de unde sunt, și de unde am vorbit atâția ani de zile.

D-lor, îngăduiți-mi câteva observațiuni, foarte simple și foarte scurte, și înainte de toate foarte liniștite.

Admit că în adunări, frământate de pasiuni politice, cum trebuie să fie orice adunare și cum este și a noastră, să se producă momente pasionale, cum este acesta. Dar eu mai știu un lucru, și îl știu prin ocupațiunile mele, un lucru că vine o vreme care va judeca cu total liniștit hotărârile noastre, că prin urmare, nu va trece peste lucrurile peste care noi, în momentele noastre de pasiune, am fi dispuși să trecem. Prin urmare, hotărârea care pleacă de la noi, dintr-un Parlament și mai ales într-un timp în care lumea toată fierbe, prin urmare, și țara noastră nu se poate să nu fiarbă, hotărârea aceasta a noastră trebuie să fie de o legalitate perfectă. Și, pentru că singura interpretare care se poate da art. 7 și pe care o voi da

după cineva care a dat-o și el, pentru ca această interpretare să nu o puneți în legătură cu nici un fel de atitudine a minorității, să zicem: burgheză a minorității naționale, prefer termenul și pentru ca să nu aveți nici un fel de bănuială cu privire la motivele politice care ne-au îndemnat, o să vă înfățișez trei propozițiuni.

Întăia. Evident că ideile după cari se conduc societățile politice se schimbă, că sunt oameni cari o iau înainte și, în tendința aceasta de a schimba ideile de bază ale unei societăți, oamenii aceștia pot să fie temperamente foarte nobile, să aibă avânturi eroice, să fie foarte simpatici unei părți din societate în mijlocul căreia trăiesc și mai târziu poate opiniei publice întregi. Nu este mai puțin adevărat, vin la a doua propozițiune, că orice societate are dreptul să-și apere bazele pe cari este stabilită. Prin urmare, oricine ar fi d. Bujor, societatea pe care d. Bujor vrea s-o dărâme, burgheză cum i-o zice, are firește dreptul de a se apăra.

A treia propozițiune. Oricine adoptă bazele de drept ale societății care se apără în contra tendinței de a fi înlocuită, trebuie să accepte și toate cerințele de drept ale acestei societăți.

Prin urmare, atitudinea, noastră este călăuzită de aceste trei principii. Aceasta ca să nu se zică că în votul dinainte, și în votul care va veni mai pe urmă, noi ne îndreptăm de alte gânduri decât gândurile pe cari, cu toată sinceritatea, le-am mărturisit acuma.

Vin la art. 7. Art. 7 este de o claritate absolută. El cere ca, atunci când secțiunea vine cu o cerere de luare în considerare a contestației, noi să spunem: Luăm în considerare contestația sau nu o luăm în considerare. Atâta ni se cere; și noi nu putem răspunde la o întrebare care nu ni se pune. Secțiunea vine, conform cu dreptul ei, și ne pune o întrebare. Noi răspundem la această întrebare în marginile art. 7, noi numim comitetul acela de cinci care „să procedă judiciarmente la constatarea evidenței“. Dar cineva zice: Evidența este da, dar articolul nu zice că evidența nu este; zice numai că această evidență trebuie să fie constatată formal și legal.

Iată care este art. 7. Dar veți zice: Se pierde timp. Nu, dacă comitetul ales ar fi de părere că ia câteva ceasuri, poate să aducă raportul său fără să simtă nevoia de a chema pe d. Bujor, aceasta îl privește. Iar în ceea ce privește hotărârea, hotărârea nu este în mâna celor cinci trași la sorți, ci hotărârea este întreagă a d-voastre, fiindcă se zice: Hotărârea se pronunță după o discuțiune publică, pe care puteți să nu o mai credeți necesară, prin vot secret. Nu puteți ieși din prescripțiile strigente ale art. 7, și tocmai fiindcă suntem un Parlament pe care d-nealor îl numesc conform cu vocabularul d-nealor politic, un Parlament de burghezi, trebuie să fiți de zece ori mai atenți atunci când este vorba de acest adversar hotărât al d-voastre. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

LXXXIV

ARMATA ÎN ALEGERI

(29 Iunie 1920)

Dați-mi voie să explic cuvintele care, în zgomotul care domnea atunci, nu au putut să fie înțelese deplin și pe care am datoria să le spun din nou. (*Zgomot.*)

Voci: La ce vorbiți? S-a respins contestația?

D. N. Iorga: Mă rog, eu am cerut cuvântul în chestie personală și cred că am dreptul să vorbesc. Încă odată, am datoria să lămuresc cuvintele care, în zgomotul mare care a fost atunci, nu au fost prinse, precum nu am putut prinde nici eu cuvintele spuse ca răspuns de d. ministru de Război¹, pe care mă bucur foarte mult că-l văd acum întâia oară, după ultima ședință a Consiliului de miniștri din mart trecut, la care am avut plăcerea de a asista amândoi, dumnealui ca ministru și eu ca președinte al Camerei. (*Aplauze din partea minorității.*)

D. Nestor Cincu: Când s-a cântat prohodul.

D. N. Iorga: Prohodul nostru a fost lung. Nu murise încă mortul și i se trăgeau clopotele. Acum, dacă este bine sau ba, nu insist.

D-le ministru de Război, am voit să profit de prezența d-voastră și de atențiunea pe care binevoii să mi-o puneți la dispoziție, pentru a vă semnala că în multe locuri, nu armata, căci armata nu poate veni întreagă, nici tot sufletul ei, într-un loc, ci persoane purtând uniforma militară s-au amestecat în alegeri.

Și v-am spus că la Galați, după ce s-au terminat alegerile, muzica militară, cu lămpioane, purtând un bust al generalului Averescu, a cutreierat străzile, manifestând în felul acesta pentru rezultatul, în mare parte favorabil Partidul Poporului, al alegerilor din Galați.

Eu cred că acest fapt... (*zgomot, întreruperi*). Vă rog, cu mine nu isprăviți cu zgomotul, fiindcă eu, când e zgomot, imediat tac, și reîncep cuvântarea mea, după ce se termină zgomotul. Atâta lucru am învățat și eu în vreo cincisprezece ani de activitate parlamentară.

Cred că acest fapt de la Galați, care s-a repetat și într-un oraș din Cadrilater, orice s-ar spune în ceea ce privește caracterul, așa zice cu puțință de căpătat, în unele cazuri particulare, a muzicii militare, este neîngăduit, cum tot așa îmi permit să cred că aprobarea pe care președintele Consiliului de miniștri a dat-o acelor soldați care în alegerile precedente, și gândiți-vă că acolo erau gardă, și nu cetățeni, s-au manifestat pentru Partidul Poporului, că această aprobare, nu zic că nu este la locul ei, dar zic că eu nu așa da-o, dacă așa fi în locul d-lui prim-ministru.

Dar d-sa este liber s-o dea, de la locul unde este.

D-voastră, d-le ministru de Război, ați spus, probabil atins de cuvintele mele, pe care nu le-ați înțeles, că eu am avut intenția să scad acea recunoștință, acea adâncă stimă și acea iubire generală pe care cu toții o datorăm armatei. O datorăm cu atât mai mult fiecare, cu cât ne-am pus mai mult în serviciul ei, și cu atât mai mult cu cât am întrebuintat-o mai puțin în serviciul nostru. (*Aplauze*).

D-le ministru de Război, d-voastră mă cunoașteți; dintre ofițerii de vârstă d-voastră sunt mulți care au fost elevii mei la Școala de Război.

Sunt aproape zece ani de când sunt profesor gratuit la Școala de Război, și prin urmare să-mi dați voie să declar, cu toată iubirea ce o port tuturor elevilor mei, dintre care unii sunt coloneii comandanți de regimente că, de oriunde ar veni, am datoria de conștiință de a respinge acuzația că eu nu așa iubi armata și că așa căuta să scad iubirea de care ea are dreptul să se bucure înaintea poporului românesc. (*Aplauze prelungite*.)

NOTE

1. Ministrul de Război, generalul Ion Rășcanu, îi ceruse să numească făptașii. A intervenit N. Lupu care a declarat că astfel se compromite armata. N.I. a precizat: „Am atacat agenții electorali în uniforma armatei și nu armata. N-o să mă înveți dumneata pe mine, profesor la Școala de Război, să iubesc și să servesc armata”.

În aceeași ședință:

Pe marginea ținutei parlamentare a opoziției:

„Onorată Cameră, sunt dator, în numele minorității, să declar că nu putem să primim cuvintele pe cari d. Ioanițescu a crezut că are dreptul să ni le adreseze nouă. Minoritatea nu are, o spun încă odată, câtuși de puțin, intențiunea de a împiedica opera pozitivă a acestui Parlament, dar încă odată o spun: Minoritatea are datoria, față de alegătorii, din votul cărora porcede, de a arăta tot ce în alegeri a fost violat.

Este o satisfacție pe care o datorăm opiniunii publice, așa zice mai mult, opiniunii morale a acestei țări. (*Aplauze.*)

În ce privește învinuirea că nu ne-am fi ridicat nimeni pentru a înfiera o politică pentru totdeauna învinsă, și în toți reprezentanții săi, oriunde s-ar găsi, chiar pe banca ministerială, (*aplauze*), avem datoria de a face declarația că în fruntea minorității se găsesc oameni cari până în ceasul din urmă, când aproape nimeni nu mai credea în biruința finală, au crezut cu toată puterea sufletului lor în această biruință. (*Aplauze.*) Dacă de undeva poate veni înfierarea politicei nemțești, revendicăm pentru noi dreptul de a o înfiera oriunde. (*Aplauze; d. Take Ionescu aprobă.*)

D. Take Ionescu recunoaște că e așa.

O voce: Trăiască d. Take Ionescu!

D. N. Iorga: Trăiască oamenii politici loiali cum ai fost d-ta, d-le Take Ionescu, în acest moment. Ai fost loial și te felicităm”.

În ședința din 30 iunie 1920:

Anunță următoarea **interpelare:**

„Am onoare să întreb pe d. ministru de Externe dacă politica pe care înțelege a urma față de aliații, cărora România unită le datorește așa de multe, aceea pe care o reprezintă atitudinea de neutralitate usque ad finem a colegului său d. Argetoianu, aceea din 1918 de alianță cu Puterile centrale a colegului său Garoflid sau aceea de acuma, așa de prevăzătoare în ceea ce privește eventuala desfacere de aliați a d-lui președinte al acestei Adunări?”

LXXXV

ÎN CHESTIUNEA POLITICII EXTERNE A ROMÂNIEI

(1 iulie 1920)

Domnule Președinte, cer cuvântul în chestie de regulament. În înțelegere cu d. ministru de Externe, sunt gata să dezvolt acum interpelarea pe care am anunțat-o în ședința trecută.

D. Take Ionescu: Înțelegerea noastră.

D. Duiliu Zamfirescu, președintele Adunării: Aveți cuvântul.

Onorată Cameră,

Nu știu dacă unui fost diplomat i se poate cere ca aici, în Cameră, să nu facă prea multă diplomație, dar recunosc că unui istoric i se poate cere, ca unuia care a făcut atâta istorie aiurea, să nu facă prea multă istorie aici în Cameră. Prin urmare, pe lângă obiceiul meu de a fi întotdeauna scurt, pe cât cu putință, precis și, adaug, franc, îmi impun datoria de a asculta cât se poate mai mult elementele de trecut, fără care, evident, este imposibil să arăt de ce, în interpelarea anunțată ieri, am pus față în față opiniunile pe care știu că le-a avut întotdeauna d. ministru de Externe cu opiniunile ce le-au avut, nu numai într-un moment, ci foarte multă vreme, unii din colegii săi de pe banca ministerială și opiniunile care s-ar părea că le are, dacă am înțeles bine, și cred că aud destul de bine și înțeleg suficient, domnul președinte al acestei Adunări.

D. Duiliu Zamfirescu, președintele Adunării: M-ați înțeles rău, d-le deputat.

D. N. Iorga: D. președinte, care a fost ales de mai multă vreme, dar confirmarea s-a făcut abia ieri. (*Întreruperi.*) Cred că înainte de a intra în miezul însuși al acestei interpelări, trebuie să fac o observație prealabilă. Prea adeseori se văd la noi oameni vorbind de democrație, care ieri erau cei mai hotărâți dușmani ai ei și prea adeseori, în momentul de față, când au

biruit aliații, se fac apărători ai aliaților oameni care n-au avut această părere în alte vremuri.

De aceia cel puțin în două materii, în materie de politică externă favorabilă aliaților și în materie de democrație favorabilă țăranilor, este bine ca oricine vorbește să amintească pe scurt dacă are sau nu dreptul de a vorbi în aceste două materii. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

În ceea ce mă privește pe mine, să-mi dați voie să citesc un singur pasaj dintr-o cuvântare a mea la București, înainte chiar de campania din Bulgaria, care ne-a dat pentru prima dată încredere în puterile noastre și ne-a scos dintr-o politică externă de servilism exagerat, care nu mai corespundea cu puterea de viață crescândă neconținut a poporului român de pretutindeni. La „Dacia“, unde se spun multe prostii, dar și multe lucruri bune, în ziua de 9 iunie 1913, îndrăznesc a spune că am avut curajul să fac, dată fiind atmosfera de atunci, să fac următoarea declarație, de care nu m-am dezlipit nici un moment din 1913 până în momentul de față:

„Suntem, d-lor, la un ceas mare: Ori jertfim pentru a fi, pentru a crește, pentru a ne întregi, căci măcar astăzi putem să spunem ceea ce alții au făcut, putem declara lămurit că, dacă este ca România să rămână ce e acuma, mai bine nu s-ar mai fi întemeiat România, oferind celorlalți români un sprijin înșelător, care-i împiedică de a se lupta din toate puterile lor. Să avem curajul de a dori pentru toți numai un steag! Ori dacă nu suntem capabili de conștiință și de sacrificii, spuneți-o și alergați la petrecerile din fiecare zi. Se va ști atunci că toți ceia ce au câștigat într-un șir întreg de generații vitezei și cumiști, s-a pierdut de o singură generație incapabilă și putredă, mâncată de lăcomii nesățioase și de nemăsurate ambiții.“ (D. Schitănescu *întrerupe; zgomot, protestări din partea minorității.*)

D. Duiliu Zamfirescu, *președintele Adunării*: D-le Schitănescu, te rog să nu mai intrerupi. Dacă aveți ceva de spus, cereți cuvântul și vi-l voi acorda.

D. C. Schitănescu: Cer cuvântul.

D. N. Iorga: Eu am obiceiul să răspund totdeauna la intreruperi, atunci când în dosul lor este o garanție și, prin

urmare, să-mi dați voie ca la această întrerupere să nu răspund.

D-le președinte, ați arătat ieri părerea d-voastră în chestiunea externă. Vă rog să nu exprimați în chestiunea internă a ordinii acestei Adunări altfel de păreri decât părerile pe care le-au avut președinții pe rând. Adică oratorii trebuie sprijiniți contra turburătorilor, iar nu turburătorii sprijiniți contra oratorilor. (*Aplauze de pe banca minorității.*)

D. Duiliu Zamfirescu, președintele Adunării: Nu vă întrerup, ci vă ajut.

D. N. Iorga: Și fiindcă din anumite părți s-a putut crede că din această dorință de unitate națională, pentru că așa s-a pus chestiunea, unii pentru Basarabia, alții pentru Ardeal, din aceasta ar fi exclusă un singur moment Basarabia, iată ce ziceam încă din 1912, la comemorarea pe care câțiva am avut curajul să o facem, aceea a momentului dureros, în care noi am pierdut Basarabia. Și iată ce spuneam: „Dacă a avea o țară înseamnă a-ți trimite într-una soldați de graniță, polițai, funcționari, cartofori și bețivi, Basarabia nu e a noastră. Dacă însă aceasta înseamnă a-i lucra toate ogoarele, a-i înfățișa toată muncă, a-i da toți apărătorii, atunci e a noastră și nu a celorlalți, Basarabia”.

Iată, d-lor, de ce am luat asupra mea sarcina de a căuta să găsesc unitatea de vederi între acei care stau pe banca ministerială, unitate pe care, la prima vedere, nu am văzut-o; cu concursul d-voastră, evident, al deosebiților miniștri care sânteți acolo, poate să ajungem la acest rezultat, dar de la prima vedere n-am văzut-o. Și de la această nesiguranță a mea a venit întrebarea pe care am adresat-o, după câtăva vreme de la data când se puteau rosti cuvintele pe care le-am citat.

Întâi, neprevăzut, a izbucnit războiul cel mare. În momentul când, în luna iulie 1914, a început acest război grozav, care era să prefacă lumea și care de la început a zguduit toate conștiințele noastre, unele persoane au avut îndoieli, altele nu au avut îndoieli, și anume între persoanele care nu au avut îndoieli, sunt unele care nu au avut îndoieli în sensul bun și altele, care nu au avut îndoieli în sensul rău.

În luna aceea iulie, d-voastră lipseați, d-le ministru de Externe. Erați în străinătate. Și nu ați exprimat, țin să o spun foarte lămurit, nu ați exprimat niciodată o părere contrară acelei colaborări cu aliații care ne-au dat, cu sângele vărsat de soldații noștri și cu conștiința fraților noștri de dincolo, România Mare.

Dar în momentul acela decisiv, fiindcă erau oameni care voiau să mergem alături de cei care s-au cufundat, și să sperăm că s-au cufundat pentru totdeauna, și să facem așa ca niciodată prin noi să nu se ridice contra noastră, în momentul acela, dintr-o anume parte, în care mă număr și eu, s-a spus foarte lămurit, fără a încerca să influențăm într-un chip momentan dăunător pentru interesele țării hotărârea Consiliului de Coroană, care s-a ținut atunci, s-a exprimat părerea, care, sub o formă negativă, era pozitivă: „nici într-un caz cu Austro-Ungaria!“

Câteva săptămâni după ce, în ziarul pe care îl conduci (*către d. Stelian Popescu*) d-ta, domnule coleg, în „Universul“, s-a exprimat părerea, într-un articol iscălit de mine, că, orice ar fi, cu Austro-Ungaria nu mergem; câtăva vreme după aceasta, s-a făcut, într-un interviu al d-lui Argetoianu, declarația că, orice ar fi, noi vom păstra o neutralitate „usque ad finem“, adică, pe românește: „până la sfârșit“.

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: Ești rău informat.

D. N. Iorga: Nu ați spus niciodată? Acum vă voi da altceva, cu privire la care suntem foarte bine informați amândoi, și d-voastră și eu. Și dacă s-ar întâmpla totuși să credeți că eu sunt rău informat, aș pierde puțin timp ca să fac să vină aici „Monitorul Oficial“ din toamna anului 1914, pentru a vi-l înfățișa. D-voastră credeți că părerile d-voastre au rămas numai în „Epoca“, ele au trecut și în „Monitorul Oficial“. Părerile d-voastră semnate cu inițialele d-voastră în ziarul „Epoca“. Câtăva vreme după aceasta d-voastră v-ați îngrijit să explicați pe „usque ad finem“ al d-voastră.

Era în Camera cea veche; se discuta cu multă bătaie de inimă, din partea unuia și a altuia, ce trebuie să facem.

Știam cu toții cât de puțin suntem pregătiți; știam ce tragedie se cuprinde în acest fapt, că suntem așa de puțin

pregătiți, știam eu toți legăturile pe care trebuie să le avem; dar știam cu toții un lucru: Că va veni un moment, care trebuie grăbit cu toate puterile noastre, ca să mergem alături de aliați, deci cu dreptatea lumii și cu viitorul întregii noastre națiuni. (*Aplauze prelungite pe băncile Federațiunii.*)

Și atunci am căutat să arăt, fiindcă la germani nu reușise Kluck, rămăsese puțin în urmă, și se putea prevedea schimbarea soartei războiului, împotriva părerii acelor care socoteau că Germania pleacă în plimbare triumfală la Paris, și răsăreau în toate părțile partizani ai Înțelegerii, ai aliaților, mi-am dat osteneala să arăt în deosebitele foi declarațiile și atitudinile diferitelor partide.

D. Constantin Arion se afla pe banca întâi a Adunării; d-voastră, d-le Argetoianu, nu erați deputat și am socotit, într-un moment de malițiozitate, să-l pun într-o situațiune dezagreabilă, citindu-i din „Epoca” articole dușmănoase aliaților, hotărât dușmănoase aliaților, iscălite C. A. Îmi pare rău că m-ați silit să pierd timpul Adunării.

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: Era posibil ca în epoca lui N. Filipescu să fi apărut articole dușmănoase aliaților?

D. N. Iorga: I-am citit acele articole și, la un moment dat, s-a ridicat d. Arion, și mi-a spus: Nu este forma mea, n-am iscălit eu aceste articole. I-am răspuns: Sunt iscălite C. A. Mi-a spus: Eu semnez cu doi C și articolele dezagreabile pentru aliați sunt ale d-lui Argetoianu. Aceasta stă scris în „Monitorul Oficial”, și fiindcă nu vreau să aduc „Monitorul Oficial” acum în mijlocul acestei discuțiuni, întrerupând expunerea mea, ei bine, veți avea plăcerea să auziți mâine la sumar propriile d-voastră cuvinte.

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: Cu plăcere.

D. N. Iorga: Plăcere relativă, ca toate de pe lume. (*Ilaritate, aplauze furtunoase pe băncile Federațiunii.*)

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: Citite de d-voastră o să fie mai frumoase.

D. N. Iorga: Pe vremea războiului nostru însuși, în faza lui cea mai grozavă, nu știam că sânt și glorioși generali care ar fi

de părere să încheiem lupta și să căutăm mijlocul de a ne înțelege cu dușmanul.

Eu am respectul gloriilor noastre naționale; sunt unul din acei care știu că una din datoriile omului politic, ale patriotului și istoricului este să potrivească lumina care să bată drept asupra gloriei și să potrivească apoi cu dibăcie de artist acea puțină umbră care totuși ar putea, într-un colț, să întunece acea glorie.

În nici un caz nu aș tipări în foaia mea oficioasă facsimile de scrisori particulare pentru a apăsa astăzi pe acela pe care îl voi scoate mâine ca să mă ajute venind la guvern și să mă ajute și mai mult căzând de la guvern, ca să vin eu când îmi convine. Nu vreau să vorbesc mai mult. (*Aplauze.*)

Însă nu voi uita pe alt general care fusese pe front numai trecător și care, la un moment după căderea orașului Constanța, mi-a spus un cuvânt teribil: Dacă se găsește în România un om patriot, acel om patriot trebuie să facă imediat ofertă de pace germanilor.

Am ascultat cu nesusă durere aceste declarațiuni. Am intervenit unde trebuia...

Voci liberale: Cine e?

D. N. Iorga: Nu-l spun, îl știți! Și n-am căpătat pentru conștiința mea revoltată satisfacțiunea care se cerea. După aceea, la câteva săptămâni, ne-am dus la Iași.

Am avut mândria de a ne duce la Iași cu armata noastră zdrobită, dar cu steagul nostru care nu s-a închinat niciodată înaintea dușmanului brutal, deci laș. (*Aplauze.*)

Am înconjurat acolo cu credința noastră pe Regele României, care avea nevoie să fie înconjurat nu numai de o armată, dar și de conștiința țării, reprezentată prin oameni politici care nu șovăiau în această credință a lor.

Ei bine, după ce am ajuns tocmai în fund, în acel fund de unde anumiți pesimiști care își dublau pesimismul și, cu un vădit interes de partid sau personal, credeau că nu vom ieși niciodată și lucrau cu multă dibăcie, cu dibăcia artistică a câtorva dintr-înșii, le-aș spune numele dacă ar fi aici, fiindcă eu nu am obiceiul mișelesc de a ataca pe un om când nu e de față pentru a se apăra, când aceste persoane săpau artistic

inscripția de pe mormântul idealului nostru, în momentul acesta a venit la guvern d. Marghiloman. Și între auxiliarii d-lui Marghiloman a fost și actualul democrat și reformist, d. ministru de Agricultură Garoflid.

D. Garoflid era cunoscut, nu numai ca specialist din partea proprietarilor al chestiunii agrare, dar era cunoscut și ca un specialist din partea filogermanilor al politicii externe. *(Aplauze pe băncile minorității.)*

Un vechi colaborator al „Convorbirilor”, care reprezenta tot ce putea fi mai dogmatic, mai solemn și mai impunător în materie de germanofilie, moștenit de la cine l-o fi moștenit, chiar și după ce acel de la care îl moștenise nu mai ținea ca moștenirea lui să fie păstrată de succesori. Dar când succesorii au atâta inteligență, păstrează moștenirea rea de care s-ar fi desfăcut însăși legatarul.

Prin urmare, d. Garoflid de la „Convorbirile Literare”, revistă rămasă germanofilă până în momentul de față, cu deosebirea că odinioară o făcea franc și acuma o face prin tot felul de insinuări, de rezerve și de corecturi, cu alte cuvinte înfășoară casca prusiană în tricolorul biruitor al Mărăștilor d-voastră, d-le general, și al Mărășeștilor, și cred că e un mijloc discret, dar puțin recomandabil de a face o politică acoperind-o prin însuși steagul pe care nu ai avut curajul să-l susții... *(Aplauze prelungite.)*

...D. Garoflid a intrat în Minister, veți zice, pentru agricultură atunci, pentru agricultură în sensul proprietarilor, acum, tot pentru agricultură, dar în sensul adversarilor proprietății mari. Dar aceasta nu mă preocupă acum.

În Minister, d. Garoflid a reprezentat însă așa de mult punctul de vedere germanofil încât, la un moment dat, s-a despărțit de d. Marghiloman.

O voce: De d. general Averescu.

D. N. Iorga: Aveți dreptate, de d. general Averescu, în Ministerul căruia trecuse ca specialist. Specialistul are avantajul acesta că se acomodează cu oricare mediu pentru că stă și se uită drept numai la soarele științei.

Prin urmare, s-a despărțit, pentru că d-voastră, d-le prim-ministru, nu consimțeați să faceți, după pacea de la

București, și împreună cu pacea de la București, o politică de alianță cu Germania.

Aceasta e o atitudine necontestată, pe care o știe toată lumea. Și de aceia l-am introdus pe dumnealui alături de d. Argetoianu, în încercarea mea de a căuta o potrivire între părerile acestor doi miniștri și părerile d-voastră, d-le Take Ionescu, care sunteți, nu cel mai tânăr, dar unul dintre cei mai noi miniștri în această tovărășie și de la care putem cere, fiind d-voastră mai puțin obosit, lămuriri, pe care ceilalți, obosiți de atâtea decrete-legi, așa de laborioase, nu ar avea vreme să le deie. (*Ilaritate pe băncile minorității.*)

Nu numai aceste două cazuri, evident, m-au făcut să constat o regretabilă neînțelegere, sper, aparentă, între membrii acestui Cabinet, ci mai era ceva.

În ultimul timp, am căutat la Academia Română colecțiunea foilor noastre din timpul războiului. Acolo am găsit și colecțiunea „Îndreptării”¹, nu completă, dar, în ceea ce privește numerele mai importante, erau toate.

În „Îndreptarea” am găsit programul d-voastre, d-le prim-ministru, program care este foarte interesant, cuprinzând o mulțime de puncte de cea mai mare însemnătate pentru politica noastră internă, de exemplu cum este acela, că „pentru împiedicarea repetării abuzului de putere va trebui a se institui controlul gestiunii ministeriale în parte la fiecare schimbare de ministru și a guvernului la fiecare schimbare de guvern, că exproprierea realizate vor fi o îndrumare spre socializarea pământului”.

Și noi suntem de părere...

D. I. Răducanu: Nu. Nu.

D. N. Iorga: Stați puțin, dați-mi voie. Noi înțelegem socializarea în acel sens ca munca îndeplinită asupra pământului să fie munca solidară a unei întregi societăți, pentru ca aceia ce rezultă din această muncă să fie împărțit potrivit cu dreptatea. (*Aplauze pe băncile federaliștilor.*)

Cred că și d. prim-ministru, care nu poate fi acuzat de bolșevism...

D. I. Răducanu: Nici noi, nici noi.

D. N. Iorga: ...este de aceeași părere în ceea ce privește interpretarea „socializării pământului“.

Am mai găsit în acest program că este nevoie să adoptăm principiul... (*zgomot pe băncile majorității*).

Vă rog, faceți puțină liniște.

Ceea ce citesc nu e din programul d-voastre, este o părere pe care pare că ați uitat-o și de aceea este bine s-o auziți din nou: „Că pământul cultivabil să aparțină numai acelor care-l muncesc“. (*Strigăte de bravo, aplauze pe băncile Federației, aplauze parțiale pe băncile majorității*.)

Am mai găsit în acest program „controlul câștigurilor ce s-au realizat de la începutul războiului mondial“. Adevărat că decretul-lege nu a apărut nici până azi; de asemenea am mai găsit „confiscarea acelor câștiguri care sunt nelegale“, anunțată că se va face, și v-aș ruga să veniți cu decretul-lege cât mai curând și în această privință.

În sfârșit, din acest program nu lipsește nici emanciparea femeilor.

Dar, în ce privește politica exterioară, în program nu era nimic.

Eu tocmai doresc ca acest punct să fie suplinit prin declarațiile care se vor face astăzi. Și aceasta nu fiindcă suntem în ajunul conferinței de la Spa², căci noi nu trebuie să manifestăm o credință politică atunci când ea aduce folos, ci trebuie s-o manifestăm și atunci când ea susține onoarea noastră ca stat și națiune, indiferent dacă suntem în ajunul lui Spa sau după Spa. (*Aplauze generale*.)

Și când, într-un moment dat, din partea noastră se lucra cu ură, v-o spun, cu o sfântă și îndreptătită ură, împotriva Germaniei, care călca în picioare toate drepturile și declara că este în stare să calce în picioare, cât va vrea, chiar lumea întreagă, cu toată opera morală săvârșită în decursul veacurilor, când voi adăugi că în acel moment, nu fac nicio indiscreție spunind aceasta, cel mai mare din acest neam, acel către care trebuie să se îndrepte întotdeauna numai ce este mai curat ca recunoștința în sufletul nostru, declara într-o audiență „am ajuns să urăsc națiunea din care m-am născut“, în momentul acela apărând în „Îndreptarea“ de la 26 August 1918

un articol intitulat: *Filism și Fobism*, în care se spunea că noi avem „filism“ față de aliați și „fobism“ față de adversarii noștri; iar d. general Averescu exprima în aceste cuvinte politica de viitor a noastră: „Dacă în acțiunile politice poate fi vorba de sentimentalism, apoi tributul acestuia se cade să fie rezervat“, așa zice, „exclusiv patriei“, prin urmare sentimentalism față de aliați, nu. „Iar, dincolo de tributul datorat patriei, nu trebuie să avem călăuză decât dreapta judecată, orientată și aceasta pe propriile noastre interese pozitive și concrete“. (*Aplauze pe băncile majorității.*)

Da! Da! Da! În teorie este foarte frumos (*aplauze pe băncile Federației*); dar când dumneata nu mai ai o armată, când nu mai poți să reiei războiul, când tot viitorul d-tale atârnă de acești aliați, în momentul acela nu se putea să râzi de „filismul“ față de aliați, și nici nu trebuia să vorbești de „fobismul“ față de dușmani. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

Și, în vremea când ofițerul francez stătea gata să părăsească pământul pe care-l stropise cu sângele său, în momentul când noi închinam cu ochii plini de lacrimi rândurile de adio către acei pe care „nu-i puteam uita“, în momentul când îi salutăm așa: „Să le spunem acum tot ceea ce truda grea împreună cu dâșii ne-a împiedicat poate de a le spune pe de-a-ntregul. Să-i asigurăm că în inima lor nu e nimic care să nu fie în inima noastră. Să le spunem că astăzi lupta noastră s-a mutat toată acolo unde drapelele lor flutură pe câmp de bătălie și că, orice soartă am avea, la fiecare încordare nouă a lor, fără a ne gândi la ce ar putea ieși din ea pentru ajutorul nostru, al celor, azi, încremeniți în cale, în inimile noastre vom striga: „Trăiască Franța“. (*Aplauze pe băncile minorității.*) În vremea când națiunea întreagă striga aceasta, în acel moment nu se putea râde de „fi-lismul“ pentru Franța și de „fobismul“ față de dușmanii Franței, care erau dușmanii civilizației întregi și dușmanii României unite care mizea la orizont și care se desfăcea tot mai limpede cu fiecare lovitură de sabie, cu fiecare salvă de pușcă trasă de armata Franței glorioase. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

Au trecut acele timpuri; am revenit mai mult sau mai puțin la normal. Din experiențele noastre de război a rămas o

iubire, pe care nimic n-o va putea distruge, pentru aliații noștri, și vă voi spune de ce.

Se creează și se distrug sentimentele de la suprafață, sentimentele care există numai în clasa oamenilor politici, care pentru anumite interese se pot schimba dintr-un sens în alt sens, dar ceea ce s-a coborât în conștiința națională a unui neam recunoscător, aceasta nu se poate uita niciodată. (*Aplauze prelungite pe băncile minorității.*)

Recunoștința către aliați nu e un capital pe care îl speculăm, este o parte esențială din valoarea etică a neamului nostru. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

De aceea această Cameră trebuia să se deschidă, orice neînțelegere ar fi între negustorii noștri și negustorii aliaților, trebuia să se deschidă cu conștiința că nu două clase politice s-au unit pentru a forma alianța de care ne ținem, ci s-au unit toate popoarele care n-au crezut silei; e o unire de la națiune la națiune, indestructibilă atâta vreme cât națiunile acestea vor exista ca unități morale.

De aceea m-a uimit d. președinte al acestei Adunări când, în interesantul său expozeu, care nu lasă la o parte nimic din preocupările unui prim-ministru și care, prin urmare, caută să suplinească lipsurile Mesagiului, și poate lipsurile, pe care le prevede, ale răspunsului la Mesaj, că în această declarațiune s-a putut întâmpina o frază ca aceea care nu înțelegea numai posibila și probabila noastră desfacere de aliați, ci înțelegea netemeinicia legăturii care strânge laolaltă pe aliații noștri.

Fiindcă evident că legătura noastră e cu toți, și a spune că ea nu există în totalitatea ei, însemnează a sfârâma baza însăși pe care politica noastră se poate dezvolta în viitor.

Și de aceea nu în interesul acestei opozițiuni naționale, ci în interesul Camerei, în interesul țării întregi, cer lămuriri d-lui ministru de Externe să ne arate dacă politica pe care o reprezintă d-sa personal se lasă influențată de această atmosferă pentru a fi altceva decât ceea ce a fost, sau este destul de tare pentru a fi ceea ce a fost, împrăștiind această atmosferă nenorocită.

Am zis³. (*Aplauze prelungite pe băncile minorității.*)

NOTE

1. *Îndreptarea*, foaia gl. Al. Averescu, a apărut din 1918 la Iași, ca oficios al *Partidului Poporului*.

2. Conferința de la Spa, ținută între 5 și 15 iulie 1920, organizată de Aliați și unde a fost admisă și Germania, a avut ca obiect punerea în aplicare a prevederilor păcii de la Versailles cu referire la cei învinși: dezarmarea Germaniei, furnizarea de combustibil solid către Aliați, quantumul reparațiilor de război, chestiunea criminalilor de război. Hotărârile conferinței s-au materializat doar parțial.

3. I-a răspuns ministrul de Externe, Take Ionescu, care între altele a spus: „Atunci domnul Iorga a fost perfect în politica externă, nu i se poate găsi un cuvânt, un minut, un gând care să nu fi fost perfect”, dar N.I. l-a întrerupt:

„D-le ministru de Externe, numai un cuvânt. Când d. general Averescu, președintele Consiliului, a venit la Iași, nu înaintea Camerei, care nu se putea aduna, ci înaintea unui fel de conventicul al deputaților și senatorilor și, d-sa ne-a explicat armistițiul de la Buftea, am protestat în contra felului cum s-a pus chestiunea. Atunci, afirm pe cuvântul meu de onoare, și vă declar că nu pot să primesc nici o dezmințire, pentru că îl consider ca atentator la onoarea mea, d. Argetoianu a făcut această declarațiune că noi suntem un popor prea slab și ne compara cu o luntre purtată de valuri, care merge în cursul apei și care acostează, când la un mal, când la celălalt.

D. C. *Argetoianu*, ministru de Interne: Nu este exact.

D. N. *Iorga*: Atunci la denegarea de onoare ce o face, răspund prin felul obișnuit, printr-o altă denegare”.

În ședința din 2 iulie 1920:

„Onorată Cameră, am făgăduit ieri că voi aduce însuși textul **articolului d-lui Argetoianu**, publicat în „Epoca” și reprodus într-o dezbatere a Camerei, în ziua de 16 decembrie 1915. Articolul se cheamă *Guvernul trebuie să plece*, a fost publicat în „Epoca” la 20 septembrie și reprodus textul fără nici o protestare aci în Cameră, și prin urmare și în „Monitorul Oficial” împreună cu celelalte debateri.

Iată pasajul care s-a citit în Cameră: „Dacă din informațiunile culese ar fi reieșit pentru guvern (pentru guvernul liberal de atunci), că grupul germano-austriac ar avea toți sorții de izbândă, datoria lui (a guvernului) era să ne ceară să mergem în contra Rusiei, chiar sfidând pentru aceasta opiniunea publică“.

Cred că este foarte clar. Acum în ceea ce privește declarația că autorul articolului este d. Argetoianu, declarația aceasta s-a făcut formal în această ședință, cum se poate vedea din „Monitorul Oficial” și d. Arion a adăos; reproduc ce se găsește, pe pagina 61 a „Monitorului Oficial” aceste cuvinte: „Dacă mă cunoșteai, îmi spunea d. Arion mie, dacă mă cunoșteai puțin mai bine, mă recunoșteai după stil; sunt erori gramaticale pe cari eu sunt incapabil să le fac“. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

În aceeași ședință:

Replică la discursul prim ministrului Alexandru Averescu; acesta spusese: „Să mă ierte domnul Iorga, dar persoana dumisale apare aici în Parlament sub două aspecte: Aspectul omului politic și aspectul omului de știință și de multe ori se confundă unul cu altul. Rezultă din această confuziune că atunci când se lovește în omul politic, imediat caută să se pareze prin omul de știință:

„Am cerut cuvântul **în chestiune personală**.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Am înțeles, d-le Iorga!

Onorată Cameră, articolul 38, în materie de chestiune personală, zice textual: „În asemenea chestiuni, însă nu se poate vorbi decât odată“. Cu toate acestea, fiindcă chestiunea aceasta ia o desfășurare atât de importantă, consult Camera, dacă admite ca d. Iorga să ia cuvântul a doua oară.

Voci din majoritate: Să vorbească d. Iorga.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D-le Iorga, aveți cuvântul în această chestiune.

D. N. Iorga: D-le președinte, să-mi dați voie, fără să înțeleg a vă jigni cătuși de puțin, dar ținând seamă de noutatea d-voastră în acel loc, să vă explic ce înseamnă a da cuvântul cuiva o singură dată în aceeași chestiune...

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Sunt tot așa de nou cât erați d-voastră rândul trecut, cu deosebire că știu mai mult decât d-voastră.

D. N. Iorga: Cu deosebire că nu aveți experiența pe cari o am eu acuma.

Eu am cerut cuvântul.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Aveți cuvântul numai în chestiune personală, d-le deputat.

D. N. Iorga: D-le președinte, dacă vă închipuiți că președintele poate trata în felul acesta pe cineva care vorbește în numele opozițiunii întregi, vă înșelați. (*Protestări din partea minorității, zgomot.*)

D-le președinte, m-ați întrerupt de două ori până acuma. (*Zgomot.*)

D. Duiliu Zamfirescu, președinte, invită pe d-nii deputați la tăcere.

D. N. Iorga: Chestiunea personală este alta. S-au introdus elemente noi și am dreptul de a vorbi din nou.

Voci: Vorbiți, vorbiți!

D. N. Iorga: Onorată Cameră, țin să constat întâi un lucru. Nimic n-a împiedicat pe d. președinte al Consiliului de a spune aceste lucruri ieri, decât, poate, prezența alături de d-sa a d-lui ministru de Externe, care acum nu mai este pe această bancă. Ar fi fost, desigur, mult mai bine, ca toți aceia cari erau puși în cauză, să se găsească laolaltă, pentru ca această discuțiune să se desfășoare înaintea tuturor.

Al doilea, s-a declarat de pe banca ministerială, acum câteva zile, că ziarul „Îndreptarea” nu este un ziar oficios. Să mi se dea voie să constat că discursul d-lui președinte al Consiliului a fost pregătit aseară, printr-o șarjă a ziarului, firește neoficios, „Îndreptarea”, care aducea tocmai pasagiile pe cari le-a cetit d. președinte al Consiliului și pe cari le voi interpreta îndată, pe scurt, după obiceiul meu, dar cred că satisfăcător pentru orice conștiință onestă, pentru că am credința că, după cum conștiința d-sale este onestă, onestă este și conștiința mea. (*Aplauze, din partea minorității.*)

Al treilea, am refuzat să acord o importanță unui domn necunoscut mie, care inventa conversațiuni pe cari nu le-am ținut niciodată, care pretinde că am vorbit în *Liga Culturală*, alături de d. Virgil Arion, în momentul când d. Virgil Arion era pentru mizerabila politică germanofilă, pe care am înfierat-o totdeauna oriunde am întâlnit-o. Am refuzat tot așa să mă explic în ceea ce privește odioasa calomnie că aș fi oprit trenuri cu munițiuni și răniți ca să sui averea mea, inexistentă, în afară de câteva cărți și mobile pe cari le-au prădat acasă la mine germanii.

Am refuzat nu numai din respect față de mine, dar am refuzat din respectul față de d-voastre, din respect față de toți acei cari aci și dincolo de marginile Camerei ne ascultă. Am refuzat fiindcă nu este om aci care să nu știe că în decembrie a anului 1914, comitetul lui Virgil Arion a fost răsturnat, comitet din care eu nu făceam parte și înlocuit în înțelegere cu Filipescu, cu Delavrancea, și chiar cu d. Take Ionescu cu un alt comitet, din care făceam parte eu, făceau parte dumnealor, făcea parte d. Goga, colegul d-voastre, al miniștrilor de acolo și că am mers 6 luni de zile din oraș în oraș, luptând împotriva politiceii care ni se părea ambiguă a guvernului de atunci și cerând intrarea noastră în acțiune, cu o singură deosebire în ceea ce mă privește pe mine: Eu voiam ca intrarea noastră în acțiune să nu rezulte din lupta pentru putere a unui partid contra celuilalt, ci voiam ca intrarea noastră în acțiune să vie în momentul când Regele, care purta înaintea istoriei, dacă nu înaintea Constituției, răspunderea care s-a dovedit glorioasă, a războiului, în momentul când Regele, în numele țării întregi, a ridicat țara împotriva dușmanilor. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

N-ași fi spus aceste lucruri dacă, să mă ierți d-le prim-ministru, nefericita întâmplare n-ar fi făcut ca cuvintele d-voastră, eșite fără îndoială din sufletul unui om care vrea să îndreptățească și care caută să arate că uneori condeii l-a trădat, nedeprinderea stilistică l-a trădat, dacă aceasta n-ar fi venit îndată după explicațiunile admirabile și ca fond și ca formă ale d-lui care a ornat tribuna Camerei timp de jumătate

de ceas, pentru a-mi arunca învinuirea a cărei valoare o cunoașteți înainte de a vorbi eu însumi.

Vin acum la ceea ce d-l președinte al Consiliului a adăos la lucrurile discutate. Răspund: Îmi pare sincer rău, eu vechiu politician, așa de răutăcios încât a stricat și pe istoricul bunișor care era înainte de aceasta, îmi pare rău că discuțiunea fără intervențiuni schitănești nu s-a menținut la acel frumos nivel, la care mi-am dat toată osteneala să o ridic în ședința trecută a fost păstrată până la sfârșit.

D. Al. Oteteleșanu: D. Take Ionescu ridicase nivelul.

D. N. Iorga: Desigur că d-ta l-ai adus pe banca ministerială; d-ta îl vei scoate când voi găsi cu cale; pentru moment explică-te cu el și nu cu mine.

Prin urmare, îmi pare foarte rău că n-am rămas acolo. Impresiunea pe care a produs-o discuțiunea de ieri a fost, după cum se vede din presă și din tot ce mi-a parvenit din public, o impresie extrem de favorabilă intereselor noastre, și întreb pe d. președinte al Consiliului: Vrea d-sa să analizez în fond articolul d-sale? Dacă vrea, sunt gata. Sau vrea să rămânem la impresia de ieri?

D. Al. Oteteleșanu: Analizați-o!

D. N. Iorga: D. președinte al Consiliului vrea să rămânem la impresia de ieri? Da, ori nu? Altfel sunt gata să vorbesc.

D. general Alexandru Averescu, președintele Consiliului: Faceți ce voiți, eu nu fac dialoguri și voi vedea ce trebuie să fac și iată pentru ce urmez tocmai tactica d-voastră.

D. N. Iorga: Eu n-am nici o tactică.

D. general Alexandru Averescu, președintele Consiliului: Când a fost la ordinea zilei chestiunea Bujor, fiind acolo o chestiune de principiu foarte înalt, foarte serios, am trimis să vă întrebe ce atitudine veți avea și d-voastră mi-ați răspuns: „voiu vedea“.

D. N. Iorga: Nu eram dator să vă spun ce atitudine voi avea.

D. general Alexandru Averescu, președintele Consiliului: Nici eu nu sunt dator, d-le Iorga, să-ți răspund d-tale ca la masa unui judecător de instrucție.

D. N. Iorga: Am fost întrebat ce atitudine voi avea nu eu personal, care nu sunt dator să mă spovedesc nimănui, ci era vorba de atitudinea întregii opoziții, pe care nu avem chemarea de a o fixa. Aceasta este.

Mă întorc acum la elementele noi, cari au fost introduse în discuțiune prin pasagiile pe care le-a citit d. președinte al Consiliului.

D-lor, punctul meu de vedere exprimat foarte limpede eri, a fost următorul: În momentul când d. președinte ai Consiliului a făcut ironii pe socoteala filismului nostru față de aliați și a vorbit de fobism, adică de un fel de spaimă bolnavă și neîndreptătită ce am avea față de germani, în momentul acesta ochii noștri ai tuturor erau îndreptați către lupta supremă ce se ducea pe frontul francez și este părerea mea și acum că nu putea să fie o greșală mai mare decât aceea de a considera ca un incident, dintr-un punct de vedere național, extrem de cumpănit și cu toate rezervele o chestiune ce trebuia îmbrățișată cu toată căldura sufletului nostru și cu toată încrederea în singurii cari ne puteau da România Mare. (*Aplauze.*)

Ce se cuprinde în pasagiul care a fost citit de d. președinte al Consiliului și care trebuia să zdrobească pentru totdeauna ce? Nu numai calitatea mea de om public, căzut în situațiunea inferioară de politician prin asemenea procedură neonestă, dar până și valoarea mea de istoric care a fost contestată asupra unui fapt precis. (*Întrenuperi.*)

O voce: N-a contestat nimeni aceasta, nu confundați una cu alta.

D. N. Iorga: Obiceiul meu rămâne același, nu vorbesc într-o furtună pe care n-a provocat-o din partea mea nici o nedreptate, nici o necuviință; aștept ca această furtună într-un pahar cu apă să se liniștească, fiindcă eu mă tem de furtunile de pe mare, dar de furtunile din paharul cu apă provocate anume, nu mă turbur. Prin urmare, vă rog să mă lăsați să vorbesc în liniște.

D-lor, în pasagiul chiar citat de d. președinte al Consiliului se recunosc unele „cotituri necesare“ și „împrejurări imperioase și neprevăzute“ cari, împrejurările acelea, fără a

schimba „un complex“, poate au să determine o atitudine. Este foarte fină această argumentare, eu o cunosc de la o anumită școală religioasă, întemeiată în secolul XVI, ea nu este și nu poate să fie însă atitudinea mea. Dar ce mă putea face să bănuiesc că sub aceste rânduri atât de subtile, metafizic subtile, se ascunde și altceva? Sunt aci reprezentanți ai Partidului Liberal. Întreb pe d. Mărzescu, pe d. dr. Anghelescu, pe d. Banu, pe d. Sassu, și mai sunt câțiva, îi întreb: Recunosc sau ba și astăzi ca autentică publicarea în „Viitorul” a unei scrisori a d-lui general Averescu, care credea că în august 1916 se putea încheia pacea cu Germania? Este adevărat sau nu? Cred dânsii că acest document este autentic? Nu mi se răspunde, este foarte comod să nu se răspundă, după ce se face.

D. general Al. Averescu, președintele Consiliului: Vă voi răspunde eu pentru d-nii liberali.

*D. N. Iorga: Al doilea. Am asistat la o tristă ședință, nu în Camera de la Iași, ci în locul unde erau adunați puținii din Camera de la Iași, cari nu se expatriaseră. Era în foaierea Teatrului Național de acolo și d. general Averescu, prim-ministru pentru întâia oară, întorcându-se după preliminările de la Buftea, ne-a făcut o expunere a situațiunii, arătându-ne ce a vorbit cu d. von Mackensen și d. von dem Bussche. Și conchidea, după ce ne-a speriat că țara va pierde munții, va pierde Dobrogea, va pierde tot ce se mai putea pierde și s-a pierdut prin pacea de la București, printr-o teribilă metaforă, pe care nu o voi uita niciodată. D-sa spunea: „Sunt ca un fiu care operează trupul maicii sale (oribilă comparațiune) și vă rog să nu mă tulburați ca să nu fiu silit să tai prea mult“. Mi s-a părut, este o impresie personală, că primul ministru al unei țări în această situațiune nu putea vorbi nici așa de liniștit cum vorbea dumnealui și nici nu putea termina printr-o comparațiune ca aceasta. În Camera Poloniei, când Polonia a fost sfâșiată, plângând s-au îmbrățișat toți membrii Adunării, jurând că vor restitui hotarele de odinioară ale țării lor. (*Aplauze pe băncile minorității.*) Și atunci, repet faptul, când am schițat o protestare, d. Argetoianu a intervenit. Îl văd în partea stângă a foaierei, lângă răposatul Fotin Enescu, care era*

ministru în acel minister, rostindu-se răspicat, și sunt persoane cari am asistat la această tristă scenă, de la care au plecat fiecare cu moartea în inimă. Dacă voiți să știți ce am făcut după aceea, după aceea ne-am dus cu Delavrancea în frunte și am înfățișat Regelui un act care a fost publicat numai în parte din cauza cenzurei și care se găsește și acum în mâinile Maiestății Sale, și în care am spus: orice s- ar întâmpla, nu recunoaștem validitatea actului încheiat la Buftea, ci stăm pe temeiul României, nu numai întregi, dar și de reîntregit, și adăugăm încă un lucru, ne-am permis să adăogim încă un lucru: Regele a primit România întreagă și nu are dreptul să o lase mai mică urmașilor săi.

Ei bine, în această stare de spirit, d. Argetoianu, cu acea siguranță de sine, care îi prinde așa de bine și cu acea energie în care își cuprinde toate declarațiunile, a spus, o repet, în fața noastră: Suntem ca o luntre într-un curent periculos, acostăm când la dreapta, când la stânga.

A trecut câtăva vreme, discursul ținut acolo de d. prim ministru s-a tipărit în „Îndreptarea”. Am comparat notele mele, luate aproape cuvânt cu cuvânt, în acel moment, cu felul cum au fost tipărite în „Îndreptarea”. Nu mai semăna. Evident că acela care a rezumat discursul a crezut, că trebuie să-l acomodeze și cu alt moment al istoriei.

Atunci, adunați d-voastre această triplă experiență pe care o făcusem și judecați dacă în frazele acestea ambigue, cel puțin ambigue, nu eram în drept să bănuiesc ceea ce am bănuțit.

Dar am prefăcut oare lucrul acesta, în încercare măcar, de a arăta ca un rău patriot pe generalul de la Mărăști? Eu am cerut numai d-lui ministru de Externe să înlătore toată nesiguranța și toată ambiguitatea, să dovedească că în momentul de față România are un minister perfect unit și că va urma credincios politica față de aliații săi.

Dacă pentru aceasta credeți că cestiunea trebuiește reluată din nou, în lipsa d-lui ministru de Externe, ceea ce este o lipsă de deferență față de dânsul (*ilaritate pe băncile majorității*).

Râsul d-voastre, quintesență de inteligență politică, eu nu îl pot interpreta altfel decât numai prin zgomotul care îl faceți, turburând o discuțiune care merită să rămână senină până la sfârșit.

Dacă socotiți deci că reluarea acestei discuțiuni este în folosul țării, nu numai că vă felicit eu, dar acela care lipsește de pe banca ministerială vă va spune fără îndoială aceluiași lucru”. (*Aplauze prelungite pe băncile minorității.*)

LXXXVI

**DISCUȚIA GENERALĂ ASUPRA RAPORTULUI PENTRU
SCHIMBAREA REGULAMENTULUI CAMEREI**

(8 iulie 1920)

D-le vice-președinte, d-le președinte, în această ședință, ca unul care n-am asistat la două ședințe, cred că nu-mi veți face dezonoarea de a-mi retrace cuvântul pentru că, în cele câteva cuvinte pe care vreau să le spun, o să atrag atențiunea asupra unei greșeli făcută și ieri și făcută și în ședințele precedente.

Nu e nici o cursă. Nu vă uitați așa de atenți în credința că întind o cursă. Eu, când vreau să spun un lucru, îl spun limpede.

D-voastră, chiar prin cuvintele pe care le-ați spus, ați atras atenția asupra unor neajunsuri ale regulamentului. În lipsa mea, s-a vorbit mai larg de caracterul defectuos pe care l-ar avea regulamentul actual și s-a produs înlocuirea lui printr-un alt regulament¹.

Cred că nu mă depărtez de chestiune, aducându-vă informația, foarte folositoare, că dacă un Parlament primește să schimbe regulamentul, aceasta îl angajează pe dânsul; învoirea dată de dânsul nu angajează Parlamentul următor.

Prin urmare, pentru modificarea regulamentului, d-voastră trebuie să consultați din nou acest Parlament; nu vă puteți răzima pe învoirea dată de Parlamentul precedent, învoire care n-a mers până la capăt, de a schimba regulamentul.

Al doilea, nu este nevoie ca acela pe care-l înlocuiți d-voastră și care, crezând că prezidenția mea a fost „glorioasă“, admite că a d-sale are toți sorții de a nu fi așa, nu era nevoie ca d-lui să ia regulamentul francez.

În timpul „glorioasei“ mele prezidenții, întrebuițez și eu termenul, fiindcă s-a întrebuițat acolo, și probabil în sensul cel mai amabil, cum „gloriosus“, în latinește, în legătură cu „miles“, al lui Plaut², poate să fie un titlu foarte ușor alipit la

anume persoane. În „glorioasă” mea prezidenție s-a lucrat, timp de câteva luni de zile, de două luni de zile, la noul regulament, și el a fost lucrat de persoane care făcuseră parte din Parlamentul din Viena și din alte părți, și el era foarte strict în ceea ce privește păzirea ordinii, pentru că se știe un lucru: Că ordinea trebuie să se păzească din amândouă părțile și că, în orice caz, începe a se păzi ordinea din chiar locul unde așezăm pe cineva pentru a păstra legalitatea și ordinea. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

Și avem regulamentul gata, d-le președinte. Este un regulament de două sute de articole. Rămâne să faceți formele și, după ce veți face formele, putem discuta acest regulament, care este al nostru, în loc să discutăm regulamentul Camerei franceze, pe care d. președinte Duiliu Zamfirescu îl iubește tot atât de mult, cum iubește tot ce este în legătură cu Franța și cu aliații în genere. (*Aplauze îndelungate.*)

Mai am de adăugat ceva. D-voastră sunteți vice-președinte³, și eu vă spun, în numele opozițiunii, că suntem foarte bucuroși că avem acolo pe cineva care aduce fără îndoială, oricare ar fi partidul căruia-i aparține, alte concepții despre prezidenție, decât acelea ale lui Benvenuto Cellini din secolul al XVI-lea, care el n-a prezidat niciodată o Cameră. (*Aplauze.*)

Țin să vă atrag atențiunea, fără nici o intenție, nu este așa, de a mă preface într-un mentor gratuit și prin urmare neacceptabil, că poliția Adunării o face președintele, și pentru aceasta președintele are chestorii, și chestorii aceștia au la îndemână aceste persoane în uniformă care se numesc ușieri și care ușieri n-au arme să le poată încărca împotriva nimănui⁴.

Și că, dacă d-voastră ați fi fost și în ședința trecută, dacă ați fi avut ceva de spus la început, era să dați expresiune sentimentului unanim al acestei Camere, pentru ca niciodată să nu vedem, orice s-ar întâmpla, din orice parte, în cuprinsul Adunării ordinea restabilită prin armată în contra regulamentului. (*Aplauze prelungite pe băncile minorității.*)

Armata o iubim și o stimăm și pentru aceasta, cum nu ne gândim a face din șeful ușierilor un ofițer superior, tot așa nu

înțeleg a face dintr-un ofițer, un șef de ușieri. (*Aplauze îndelungate,*)

La redeschiderea ședinței:

Onorată Cameră,

Art. 122 din vechiul regulament, care există în momentul acesta, noi sântem conduși de prescripțiunile regulamentului acestuia, e foarte limpede.

Îmi veți îngădui să mă adresez chiar la conștiința de legalitate a aceloră dintre membri majorității care pot să o aibă. Se spune: „Oricând douăzeci și cinci de membri vor socoti că e de trebuință a se modifica regulamentul Adunării, vor face o propunere subsemnată de dânșii“.

Aveți dreptul, douăzeci și cinci de membri din acest Parlament, să faceți o cerere în sensul arătat de articolul 122, dar d-voastră nu vă puteți folosi de o propunere făcută de douăzeci și cinci membri ai altei Adunări, care Adunare a avut rostul său politic, a avut tendințele sale, a avut orientările sale, a avut caracterul său, pe care d-voastră îl apreciați cum știe toată lumea, pe care toată lumea însă îl apreciază altfel de cum îl apreciați d-voastră.

Prin urmare nu se poate, dar absolut nu se poate, să beneficiați de ceea ce am făcut noi.

Aici nu e vorba de o lege care s-a început, a fost luată în cercetare în Parlamentul trecut și după aceea d-voastră ziceți: Ne-o însușim și mergem mai departe.

Aici e vorba de schimbarea vieții interioare a Adunării, și această viață interioară a Adunării noi o înțelegem într-un fel, d-voastră în alt fel, sau, mai bine zis: Noi toți o înțelegem ca respect pentru sfințenia Parlamentului, sacra instituțiune a libertății unui popor, iar cei care au redactat schimbarea de regulament, o înțeleg ca un căluș pus în gura oricui și-ar permite să nu fie pe placul majorității sau al băncii ministeriale care a fabricat Parlamentul. (*Aplauze pe băncile Federației.*)

Se spune: „Această propunere se va citi în trei ședințe succesive“.

S-a citit la noi; la d-voastră nu s-a citit o singură dată.

După aceste trei citiri, dacă Adunarea, prin majoritate de două treimi, constată liniștit, în altă atmosferă decât a unui tumult îngrozitor, „va lua propunerea în considerație, o va trimite la comisiune, asupra raportului căreia se va pronunța definitiv“. Așa zice regulamentul care, în momentul când vorbesc eu, este în vigoare.

Dar d-voastră voiți să modificați regulamentul altfel. Vă împiedică formal ceea ce prevede art. 122. Și adaug încă un lucru: D-voastră admiteți că noi am cerut modificarea regulamentului, că noi am făcut cele trei strigări; d-voastră treceți în sama d-voastră și cererea noastră și cele trei strigări ale noastre; dar d-voastră treceți cu desăvârșire peste lucrarea comisiunii noastre. (*Aplauze.*)

Lucrarea comisiunii noastre este o operă de două luni, la care au participat bucovineni, ardeleni, au participat basarabeni, care toți, însuflețiți de respectul pentru libertățile publice, s-au trudit ca oameni adânc cunoscători ai vieții mai multor parlamente. Și ceea ce s-a făcut în cele două sute de articole ale noastre, poate prea multe, ceea ce s-a făcut acolo este o operă proprie a noastră, potrivită cu împrejurările vieții noastre, iar nu o traducțiune improvizată a unui text, care numi este la îndemână, ca să putem controla măcar dacă în adevăr voiți să aplicați, cu spiritul de intoleranță al majorităților românești, articole din regulamentul francez, în care domnește totdeauna, mai presus de orice, spiritul de libertate în discuțiune și de respect față de adversar.

D-lor, de la început, dacă ar fi numai prescripțiile formale ale art. 122, noi, opoziția națională, avem o datorie. Anume aceasta de a nu recunoaște regulamentul pe care pe această cale d-voastră voiți să-l aduceți. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

Vom cere cuvântul potrivit cu prescripțiile singurului regulament legal și dacă ni-l veți retușa, vom considera aceasta ca un act de violență și-l vom trece alături cu toate celelalte acte de violență, înscriindu-le în dosarul pe care îl vom prezenta țării. Și dacă sub acest regulament se vor face legi, fiindcă lucrurile se schimbă, vom face cu legile votate sub acest

regulament ceea ce s-a făcut cu legile votate în Parlamentul Marghiloman. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității.*)

Veți fi făcut o operă pe care ne vom da toate silințele de a o anula, și pe baze legale vom pune în locul acestei legi o lege care să aibă valoare și prin condițiunile în care a fost votată, fiindcă o lege votată ilegal este o lege ilegală prin împrejurările chiar în care a luat ființă.

Domnilor, nu pot să închei această declarație din partea minorității fără să relev, pentru conștiința țării, clauzele cu un caracter, n-aș zice neuzit oriunde, dar cu un caracter extraordinar.

Cunoaștem mulți din noi viața Parlamentelor din Pesta și Viena și știm unde s-a ajuns cu astfel de condiții ale exprimării părerilor cuiva în Parlament.

În momentul de față, cine lucrează pentru legalitate sântem noi; cine introduce astfel de mijloace, acela sprijină pe cei mai răi dușmani ai unei ordini constituționale, pe care noi o voim. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

D-voastră, pentru a atrage atenția numai asupra a ceea ce este mai monstruos în această propunere, și încă odată spun: Mai monstruos față de împrejurările de la noi, căci, dacă ar fi vorba de lupte politice ca acelea din Anglia, din Franța, evident că multe lucruri s-ar putea admite; la noi însă trebuie o formă stringentă, fiindcă știm ce se poate strecura sub anumite forme și în ce fel se pot interpreta anumite prescripții de regulament, d-voastră ne puneți în perspectiva înlăturării din Cameră, a excluderii, împotriva unui articol formal al Constituției, care ne pune la adăpost de orice măsură luată împotriva noastră pentru exprimarea ideilor noastre. Este în Constituție art. 51, vă rog citiți-l, și nici într-un caz un regulament nu poate să înlătore ceea ce înaintașii noștri, acei pe care-i tratează așa de ușor, în raportul său, d. Berlescu⁵, ceea ce înaintașii noștri, zic, au făcut pentru ca această țară să nu ajungă niciodată la revoluție pentru acel motiv că s-a dat, cincizeci de ani, puțința oricărei convingeri, oricărei nemulțămiri să fie arătată legal în Parlamentul țării. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

Acum voiți d-voastră să ne dați afară, și aș propune, decât să întrebuițați subterfugii de acestea, să introduceți un singur articol în care să se spună că majoritatea are totdeauna dreptul de a exclude minoritatea, cerând pentru aceasta aprobarea guvernului, care desigur nu va lipsi. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

Domnilor, iată pentru ce un deputat poate fi izgonit din Cameră, cu soldații, „chiar cu forța armată, de ar fi nevoie“. Pentru că acest deputat „a făcut apel ori s-a dedat la violențe“. Ceea ce ne faceți d-voastră nouă, merită alt termen? Și totuși noi nu vă putem exclude pentru violențele ce ni le faceți nouă.

Mai departe spuneți: „A îndemnat sau provocat la război civil ori la violarea legilor constituționale“. V-am spus ceea ce credem noi despre legile constituționale, iar în ce privește războiul civil, să ferească Dumnezeu pe orice națiune, trăind într-o epocă de libertate, de oameni politici destul de miopi pentru ca să creadă că dincolo de câmpul cel vast al legilor poate să existe puțința de păstrare a ordinii constituționale. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

„Care s-a făcut vinovat de ultragierea Adunării ori a președintelui ei.“

Noi avem acum ca președinte pe d. Duiliu Zamfirescu, un președinte de mult temperament, cu calități literare, căruia îi place câteodată să întrebuițeze expresiuni latine, *lazzi*, *quolibeturi*⁶, și alte formule de acestea, datorite experienței d-sale literare. Și dacă i s-ar spune d-lui Zamfirescu că nu credem în talentul d-sale literar, aceasta ar fi un ultragiu adus președintelui și, ferească Dumnezeu, ar trebui să declarăm că operele d-sale sunt tot ceea ce literatura noastră poate să aibă mai înalt, fiindcă altfel suntem expulzați cu forța armată din această Cameră! (*Aplauze pe băncile minorității.*)

„Care a adresat unuia sau mai multora din membrii guvernului injurii, provocațiuni sau amenințări.“

De exemplu, cât suntem încă în regulamentul acesta nou, eu adresez băncii ministeriale o apostrofă, este prea mult, dar o prevestire cu care sunt în largul meu, fiindcă nu mă puteți expulza, după ce veți vota este altceva, dar vă adresez amenințarea că veți cădea în curând, fiindcă nu sunteți în stare

să vă mențineți altfel decât prin călcarea legilor acestei țări. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

Vă vom mai spune încă un lucru: Că succesiunea o vor avea domnii care tac pe acolo, care v-au adus la guvern, liberalii. Succesiunea va fi a liberalilor. Și dacă și ei vor continua pe această cale, o vor avea domnii de acolo (*arată spre băncile socialiste*), pe care nu-i voim pentru poporul românesc. Dar voiți d-voastră să rămâneți în legalitate, omul cuminte știe o mulțime de drumuri prin care să facă apel la sentimentul național și democratic care ne însuflețește pe toți. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

Dar credeți d-voastră că prin asemenea mijloace ne speriați? Credeți că prin asemenea mijloace împiedicați? Prin asemenea mijloace faceți un singur lucru: Vă compromiteți și după alegeri înaintea țării, cum v-ați compromis prin alegeri înaintea conștiinței aceleiași țări.

„Va fi înlăturat oricine se va fi făcut vinovat de ultragiarea dinastiei.“

Nu este în obiceiul nostru să comparăm pe Regele Ferdinand cu Sultanul Abdul-Hamid. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității.*) Și în privința aceasta vă rog să nu mă întrerupeți, căci am un dosar de care mă feresc să mă ating. Începe de la Odesa și merge neconținut, prin acte pe care le-am ținut zi de zi, și nu aș dori să deschid chestiunea atitudinii fiecăruia care se găsește în Parlament față de Dinastie. Nu spun mai mult. Și merg așa departe încât vă rog să nu mă siliți să spun mai mult.

„Ultragiarea Dinastiei, a Senatului și guvernului!“

Vă rog să mai adăugați un articol, vă rog să spuneți ce înțelegeți prin „ultraj“.

Ultrajiu este totdeauna o acuzațiune pe care conștiința cuiva are dreptul a o respinge. Ce credeți d-voastră că aveți dreptul să respingeți în conștiința d-voastră după tot ceea ce ați făcut să continuați a face?⁷ (*Aplauze pe băncile minorității.*)

NOTE

1. Proiectul de lege, prezentat de deputatul Mihai Berlescu, referitor la schimbarea regulamentului Camerei, era motivat de: modificarea regimului electoral, sporirea numărului deputaților, introducerea reprezentării proporționale, prezența numeroaselor naționalități ca și de dorința parlamentarilor români de a imita „pildele de așezăminte democratice” existente în Franța, Belgia sau Italia.

2. Plaut Maccius (254-184, în. Ch.), poet comic latin. Printre cele mai cunoscute comedii ale sale, *Miles gloriosus* (*Soldatul fanfaron*).

3. Vice președinte era D.R. Ioanițescu.

4. Notă de subsol N.I.: *Se adusese cu câteva ședințe înainte, de general Averescu, armata în incinta Camerei.* Vezi supra

5. D. Berlescu era raportor la proiectul de lege referitor la modificarea regulamentului Camerei.

6. *Lazzi* (it.), glumă batjocoritoare; *quolibet* (din lat. *quod libet*, așa place), glumă răutăcioasă la adresa cuiva.

Tot în probleme de regulament, după o declarație a lui Ilie Moscovici:

D. Ilie Moscovici: Ca socialiști ținem să declarăm că între noi și opoziția burgheză din această Cameră există de fapt aceeași deosebire ca între noi și guvern.

În afară de unele gesturi democratice, întreaga atitudine a opoziției nu are nimic comun cu democrația adevărată. (*Aplauze ostentative pe băncile majorității.*)

O voce: Bravo, deja, Moscovici!

D. Ilie Moscovici: Îi place și d-lui președinte acum!

O voce: D-nii stenografi să noteze!

D. Ilie Moscovici: Răspunsul la Mesaj al acestei opoziții, cu declamații monarhice și dinastice, și mai ales atitudinea lipsită de hotărâre față de lovitura de stat a guvernului, dovedesc adevărul afirmației noastre.

D. N. Iorga: Trăiască Regele!

D. Ilie Moscovici: Nicăieri o opoziție democratică n-ar fi tolerat sfidarea care i s-a aruncat ieri și mai ales n-ar fi recurs,

ca școlarii, la o reclamație platonice la palat. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

Noi, socialiștii, cari am venit în acest Parlament fără nici un fel de iluzii, cu intenția de a obține de la dânsul puținul, extraordinar de puținul, pe care-l mai poate da în folosul maselor...

O voce: S-a spart grupul! (*Ilaritate pe băncile majorității.*)

Altă voce: D. dr. Lupu s-a asociat?

D. N. Iorga: Noi am declarat că nu ne-am asociat și că nu avem nimic de comun cu dumnealor!

D. Ilie Moscovici: Declarăm că împotriva dictaturii militare care tinde să se perpetueze în această țară și să se introducă chiar și în activitatea Parlamentului vom lupta cu toate puterile noastre.

Împotriva teroarei militare din Parlament și din toată țara noi vom aduce aici critica noastră și strigătul nostru de protest, iar afară vom apela de-a dreptul la masele adânci ale acestui popor pentru a-și apăra ele înșile libertățile încălcate. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

O voce: Bravo! Să nu mai mori, Moscovici!

D. D. R. Ioanițescu, vice-președinte: D. Iorga are cuvântul în chestiune de regulament.

D. N. Iorga: D-lor deputați, am cerut cuvântul numai pentru a arăta că votul care modifică regulamentul, în sensul ca interpelările să se facă numai odată pe săptămână, votul acesta s-a făcut greșit pentru că s-a făcut în mijlocul tumultului.

O voce: Dacă-l provocați!

D. N. Iorga: Vă rog, lăsați-mă să vorbesc până la sfârșit. Eu sunt convins că am de învățat ceva de la d-voastre, dar mai sunt convins că și fiecare dintre d-voastre s-ar putea întâmpla să aibă ceva de învățat de la mine. Dați-mi voie, s-a prevăzut două treimi din votanți, tocmai pentru că e un lucru foarte serios schimbarea regulamentulului și orice președinte care are mai mult simț de legalitate decât temperament se ferește foarte mult să pună în discuțiune schimbarea regulamentulului, nu numai într-o atmosferă tumultuoasă sau zgomotoasă, dar nici

măcar într-o atmosferă pasională, fiindcă tot rostul discuțiunii noastre este în legătură cu regulamentul.

Prin urmare, este bine să auzim tot și să chibzuim cu toții când este vorba de schimbarea regulamentului.

Dar acum, și d. președinte va îngădui, față de declarațiunile făcute aici, voi face și eu o foarte scurtă declarațiune:

S-a spus, ca o critică, că opoziția, opoziția națională, este monarhică.

Da, d-lor, opoziția națională este monarhică (*exclamări, aplauze prelungite pe băncile majorității și ale Federației*).

Oricum vă veți fi ales d-voastre din majoritate, orice ar reprezenta persoanele de acolo de pe banca ministerială, de câte ori însă va fi vorba de însăși bazele constituționale ale acestei țări, evident că vom fi împreună toți acei cari înțeleg ca România să rămână un stat național și monarhic! (*Aplauze prelungite pe băncile majorității și ale Federației*.)

În privința aceasta, nici o îndoială nu poate să fie. Dar noi apărăm legalitatea.

Dumnealor, socialiștii, zic: Când este vorba de legalitate, mergem alături cu d-voastre împotriva majorității.

Nu aveți decât să reprezentați d-voastre, cei din majoritate, legalitatea, ceea ce nu ați făcut până acum, nici prin originea d-voastre, nici prin atitudinea d-voastre, și veți avea, ceea ce nu dăm opoziției care nu are caracter național, dar ceea ce nu-i putem lua; fiindcă, și cu aceasta închei, între d-voastre și noi este această mare deosebire: Noi voim pe căi strict legale o mare revoluțiune agrară, d-voastre voți să împiedicați pe căi revoluționare, o mare revoluțiune agrară.

Aceasta este singura deosebire. (*Aplauze pe băncile Federației*.)

În ședința din 9 iulie 1920:

În legătură cu ținuta parlamentarilor:

„Onorată Cameră, în cuprinsul acestei Adunări se rostesc cuvinte cari se relevează, adeseori trebuie să se releveze chiar și

cuvinte spuse cu glas tare, unei întregi categorii, aiurea decât în cuprinsul Camerei, adică în culoare.

În culoarele Camerei s-au adus ieri cu glas tare insulte parlamentarilor basarabeni, fără deosebire de partid.

Ținem să-i asigurăm din partea noastră, că prețuim mai presus de Basarabia însăși, splendid pământ moldovenesc, întors la matcă, spiritul de libertate și independență, pe cari acești frați regăsiți după un veac ni-l aduc. (*Aplauze.*)

Voci: Cine?

D. N. Iorga: Nu e nevoie să vă spun cine”.

În ședința din 10 iulie 1920:

În replică cu Vasile Lucaciu:

Părintele V. Lucaci: Voind să simbolizeze unitatea românilor, au pus asupra persoanei mele sarcina și onoarea fără să am meritele cerute, m-au ales președinte al *Ligii Culturale* pentru unitatea tuturor românilor, pentru ce, d-lor?

D. N. Iorga: Eu te-am ales.

Părintele V. Lucaci: Bravo!

O voce: L-au ales toți românii din *Ligă*.

D. N. Iorga: Eu puteam să-l aleg sau să nu-l aleg și l-am ales.

O voce: Nicolae Filipescu l-a ales.

D. N. Iorga: La *Ligă* eram secretar general de 10 ani și la *Ligă* se făcea ceea ce voiam eu. (*Murmure, protestări.*)

D. N. Iorga: Ce vă mirați? Aceasta se datora meritelor mele, muncii mele pentru *Ligă*. (*Aplauze în rândurile minorității.*) Și a venit Nicolae Filipescu și Delavrancea la mine, și ne-am înțeles împreună și l-am admis, dar fără asentimentul meu n-ar fi fost președinte.

Voci: Foarte bine.

Părintele V. Lucaci: Episodul acesta l-am țesut aici în modesta mea cuvântare pentru ca să arăt că spiritul Partidului Național din Ardeal, din Ungaria și Banat acest spirit de activitate care l-am dovedit noi în curs de decenii și în momentul acela hotărâtor, acest spirit de activitate al

Partidului Național a fost onorat aici, prin aceea că am fost ales eu președinte al *Ligii Culturale*.

Așa s-a manifestat Partidul Național, noi am fost spiritul acestui partid, noi l-am reprezentat în momentele acelea mari și cele mai grele, Partidul Național. Putem să zicem că noi am fost atunci Partidul Național. (*Aplauze.*)

Și spun aceasta, d-lor, fiindcă mai târziu intervin și alte fapte cari ilustrează în adevăr această afirmațiune a mea, care, dacă n-ar fi fost urmată de faptele acestea, s-ar putea susține că cuprinde ceva exagerări.

Am fost ales ca președinte pentru a se simboliza unitatea tuturor românilor.

D. Take Ionescu, ministru de Externe: Este exact.

Părintele V. Lucaci: D. Iorga a fost ales prin aclamațiuni unanime secretar general al *Ligii*, care atunci a lăsat pentru câteva ocaziuni titulatura de *Ligă pentru unitatea culturală* și a luat-o pe aceea de *Ligă pentru unitatea tuturor românilor*.

D. N. Iorga: Așa e.

Părintele V. Lucaci: După aceea am lucrat împreună cu cei mai iluștrii bărbați ai neamului. Era răposatul Nicolae Filipescu, era Barbu Delavrancea, dr. Istrati, N. Iorga.

Să le aducem tributul nostru de recunoștință; veșnic să fie binecuvântată amintirea lor. (*Aplauze prelungite.*) Între cei vii au fost Take Ionescu (*aplauze*), Costică Olănescu, Ionaș Grădișteanu, Octavian Goga, Nicolae Iorga, Simeon Mândrescu, Ștefan Bogdan, Petre Lucaci etc. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității.*)

Cu intervenirea comitetului *Ligii* am aranjat meetinguri în toată Țara românească, la Craiova, și acolo nu știu ce s-a ivit, nu mai îmi aduc aminte.

D. N. Iorga: Vreți să vă spun eu? Se întemeiase, alături de *Ligă*, Acțiunea Națională, și am spus că admit ca *Liga Culturală* să ducă lupta, dar Acțiunea Națională să înceteze lupta, pentru că două societăți nu pot să ducă lupta pentru același scop. În Acțiunea Națională erau oameni din același partid, în *Liga Culturală* se găseau oameni din toate partidele și nu voiam ca războiul României să fie făcut de un singur partid și pentru un singur partid”. (*Aplauze.*)

Cu același:

„Îmi dați voie. N-am avut niciodată legături scrise cu Pascu. Am crezut însă că trimiterea părintelui Lucaci în acel moment în America¹ era mai puțin potrivită decât trimiterea unui om mai tânăr, mai în curent cu tendințele timpului și, prin urmare, capabil de a intra în legături și cu acest Pascu, care este un admirabil gazetar, după cum poate să afirme și părintele Moța, care este aici de față și a cărui foaie „America”² ne-a adus cele mai mari servicii. Și cum am obiceiul, când cred unele lucruri să le spun, am spus și o spun și acum că această misiune a fost o greșală. La Vatican a fost foarte bine venit părintele; dar în America, țară de libertăți înaintate și de puternice îndreptări sociale, nu era potrivită situațiunii, și acum d-voastre vedeți precum tratează toate mișcărilor acestea noi. *(Aplauze din partea minorității.)*

Părintele V. Lucaci: Mă rog, această observație teoretică, cu praxa vieții, tocmai așa de bine cadrează ca „nuca pe perete”. *(Aplauze din partea majorității, ilaritate.)*

D. N. Iorga: Dar nici nu ai auzit ce am spus”.

Se simte calomniat:

Părintele V. Lucaci: Și pe tema aceasta eu pot ridica cuvânt de acuză în contra acelor otrăvitori de suflet și gândire românească. Eram în Elveția...

D. Dimitrie Madgearu: Cine a fost acel calomniator? E un mizerabil. Să-l știm și noi.

D. N. Iorga: Cuvântul acesta mi se adresează mie?

Voci: Nu, d-lui Marghiloman.

D. N. Iorga: D-lui s-a descurcat. Dar mie nu mi se poate adresa.

D. Octavian Tăzlaşuanu, ministrul Industriei și Comerțului: D-ta l-ai reamintit.

D. N. Iorga: Am spus și o spun și acum și ți-o spun și d-tale, că un om politic acuzat de imoralitate e dator să se justifice imediat. *(Aplauze pe băncile Federației.)*

D. Octavian Tăzlăuanu, ministrul Industriei și Comerțului:

Foarte dureros, d-le Iorga, că d-voastră ați putut crede aceste lucruri despre părintele Lucaci.

D. N. Iorga: D-le Tăzlăuanu, nu am declarat că cred. Am spus însă că un om politic nu poate lăsa 24 de ceasuri când i se aduce o acuzațiune, lovind în onestitatea sa personală, fără a răspunde, și pe d-ta astăzi te acuză un fost inspector, fostul inspector Leon te acuză grav în „Dacia”, și te rog să te dezvinovățești cât de curând. Poftim și ziarul (*Aplauze din partea minorității.*)

D. Octavian Tăzlăuanu, ministrul Industriei și Comerțului:

Te identifici cu acest articol?

D. N. Iorga: Nu, nu! Dar sunteți dator și răspundeți înaintea țării.

D. Octavian Tăzlăuanu, ministrul Industriei și Comerțului:

Apoi atunci nu mă privește. Poftim ziarul d-tale. (*Trimele ziarul spre d. Iorga.*)

D. M. Berlescu: Este regretabil, când se depune de d.

Iorga o gazetă în fața ministrului, minoritatea să aplaude.

D. N. Iorga: D-le Berlescu, cunosc pe tânărul Leon, și

dacă tânărul Leon, care este un om de mare valoare, greșește, d-lui este dator să îndrepte, și dacă calomniază, este dator să-l dea în judecată și să-l facă să fie condamnat.

D. Octavian Tăzlăuanu, ministrul Industriei și Comerțului:

Calomniază!

D. M. Berlescu: D-le Iorga, fiindcă v-ați adresat mie, și am

obligația să vă răspund ca om cinstit, că *regret* aplauzele minorității, fiindcă par că aprobă un articol a cărui acuzațiune nu este dovedită.

D. I. Buzdugan: Aplaudăm cele spuse de d. Iorga, ca d.

ministru să se justifice.

D. Octavian Tăzlăuanu, ministrul Industriei și Comerțului:

În calitate oficială de ministru nu pot face polemici cu ziarele. Aștept de la d-voastre interpelări.

D. N. Iorga: De la mine?

D. Octavian Tăzlăuanu, ministrul Industriei și Comerțului:

Nu de la d-ta; de la cine vrea. Trebuie să interpeleze precis în această Cameră.

O voce: Să vină dosarele cerute.

D. Octavian Tăzlăuanu, ministrul Industriei și Comerțului:

S-au cerut dosarele, se vor da, se vor cerceta, și atunci, dacă se vor face interpelări în această privință, voi răspunde la toate. Dar nu cred că așteptați de la mine, d-le Iorga, să polemizez cu fiecare calomnie și cu fiecare articolaș de ziar.

D. N. Iorga: Eu așa fac.

D. Octavian Tăzlăuanu, ministrul Industriei și Comerțului:

Fiindcă atunci nu aș mai avea altă ocupațiune decât pentru aceasta.

O voce: D-le Iorga, d. Schitănescu te-a acuzat și nu ai răspuns.

D. N. Iorga: Dați-mi voie, d-lor, declar încă odată că la Vălenii de Munte a rămas toată averea mea, care s-a prăpădit, întrucât nu s-a întâmplat să fie ascunse cărțile de lucrătorii de la tipografia mea, iar eu nu sunt dator să răspund la învinuiri ridicole aduse de o persoană fără răspundere. (*Mirări din partea majorității.*) Între d. Leon și d. Schitănescu este, sub raportul cultural, oarecare deosebire.

D. dr. N. Lupu: Bravo majoritate, care se solidarizează cu Schitănescu. Să vă fie de bine!

D. N. Iorga: D-le președinte, dați-mi voie, voi face președintelui Camerei cererea de a supune comisiunii de imunitate, dorința mea ca imunitatea să se ridice deasupra d-lui Schitănescu, fiindcă îi voi face chiar mâine proces de calomnie; însă Camera să binevoiască a-l scuti de apărarea care se dă deputatului, pentru lucrurile care se spun în Cameră; dacă o va face Camera, îl voi da în judecată imediat”. (*Aplauze din partea minorității.*)

Se confesează Adunării, ca membru al opoziției:

„D-lor deputați, fiindcă sunt la un ceas de destăinuire, să-mi dați voie să vă fac și eu una.

Voci: Nu ne trebuie.

D. I. Petrovici: Vă rog, d-le Iorga, faceți-o.

D. N. Iorga: D-lor, suntem la un ceas de destăinuiri. Să mi se dea și mie voie să fac una. Și iată ce aveam să vă spun: D-voastre nu

știți că în dezbateri se poate amesteca cineva care este presupus că are ceva de spus și că spusele lui oferă oarecari garanții și răspunderi. La momentul când s-a produs criza ministerială din martie trecut, am fost chemat ca președinte al Camerei pentru a da un sfat. Am arătat că sunt atâtea locuri de miniștri libere, cari pot fi împlinite pentru a se face ministerul pe care Maiestatea Sa îl dorește.

Această propunere nu a fost acceptată. Atunci am propus, în interesul țării, măcar până la toamnă, un minister de oameni speciali la fiecare departament, și am spus: În toamnă se va vedea ce se poate, dar până atunci țara va merge. Această propunere nu a fost acceptată. Am propus un minister din toate partidele, cuprinzându-se oameni cari, prin acțiunea lor, nu ar fi stat într-un conflict prea ascuțit cu oamenii din alte partide. Și această propunere nu a fost acceptată. Am propus un Consiliu de coroană, în care să se adune șefii tuturor partidelor, cari să declare dacă sunt în stare, în interesul patriei, să lucreze cu forțele lor cele mai bune, în interesul patriei. Nici această propunere nu a fost acceptată.

Prin urmare, nu nouă ni se poate aduce muștrarea că am fost împotriva concordiei naționale în aceste ceasuri când și eu am conștiința că dacă urmăm așa, ne ducem de râpă”. (*Aplauze.*)

NOTE

1. C.R. Pascu era redactor la suplimentul literar al foii „America“.
2. „America“ a apărut în Cleveland (Ohio, SUA) din 1906.

În ședința din 14 iulie 1920:

Dispută cu Vasile Lucaciu. Acesta îi reproșase că nu l-a oprit, ca președinte al Camerei, pe deputatul Săveanu când acela a spus că „țara era împărțită în gubernii pe care le stăpâneau tiranii marelui dictator”.

„*N.I.*: Pentru că nu aveam de ce, fiindcă domnia sa judeca guvernul Brătianu, care evident că a fost tiranic. *V.L.*: Aceasta nu o admit, domnule Iorga! *N.I.*: Dar o admit eu. *V.L.*: A putut să aibă greșeli dar că a fost tiranic, vinovat ești dumneata că ai suferit (*ilaritate*). *N.I.*: Vai de mine, să nu ne jucăm cu cuvântul de tiranie așa de ușor, să nu vă jucați, domnilor, și mai ales în

mândra Românie să zicem că a fost un tiran despre care vorbește acest domn. Domnilor, dacă a fost așa, atunci ar fi îndreptățit cuvântul acelor dușmani ai neamului care spuneau ironic: Voiți a vă uni cu românii, adică a fi sub tirania ciocoilor? Pentru că așa s-a introdus în cuvântări, nu ale membrilor Partidului Național și ale opoziției, care prin însăși faptele și stilul acesta vin înaintea poporului, ceea ce îi face să piardă de sub picioare baza și dreptul de a se numi urmași ai Partidului Național istoric”.

În ședința din 15 iulie 1920:

După ce Octavian Goga, aflat în dispută cu el, citase un text al istoricului din 1910 despre mișcarea politică transilvăneană:

„*D. Octavian Goga, ministrul Cultelor și Artelor:* D-lor deputați, regret foarte mult că am fost ocupat la ședința la Senat, atunci când d. Iorga, dorind să rectifice unele afirmațiuni ale d-lui deputat Broșu, a căutat să facă puțină istorie. D. Iorga a răscolit amintirile trecutului nostru politic din Ardeal, a amintit de lupta între ziarul „Tribuna” și „Românul”¹ de odinioară. D. Iorga vorbind...

O voce: Chestiunile personale se dezvoltă la urmă.

D. Nicolae Iorga: Ministrul are voie să vorbească oricând și despre orice.

D. A.C. Cuza: Aceasta o știți probabil în calitatea d-voastră de fost președinte.

D. Octavian Goga, ministrul Cultelor și Artelor: D-lor, voiesc în două cuvinte să rectific și eu oarecum spusele d-lui Iorga. Am dus, d-lor, atunci, poate că își aduc aminte încă unii dintre d-voastre, o luptă pentru introducerea valorilor de gândire națională în Transilvania. Am făcut-o întâiu pe calea literară și am căutat s-o fac mai târziu pe calea politică. Cred că începuturile noastre de atunci au făcut să se manifeste simțimintele românilor din Transilvania mai clar ca altădată în ce privește iridentismul românesc.

D-lor, atunci în mod fatal au fost diferențieri de păreri și de multe ori m-am găsit față în față cu unii cu cari astăzi

suntem alături. Precierile mele însă pe cari le atribuiți d-voastră, d-le Iorga, la adresa d-lui Mihaly, n-au fost astfel cum afirmați d-voastră. A fost o metaforă, cum se aruncă uneori în luptele de gazete, însă n-au fost adresate d-lui Mihaly, nu l-au vizat pe d-sa.

Am vorbit de „măgarul pe Vezuviu“, cum vorbesc și astăzi, calificând astfel pe cei cari sunt impasibili în mijlocul furtunelor ce se pregătesc.

D. Aurel Dobrescu: Deși sunt în guvern... (ilaritate).

D. Octavian Goga, ministrul Cultelor și Artelor: V-am dovedit că nu suntem impasibili față de d-voastre, de aceea v-ați supărat pe mine.

Ca să se vadă însă și ca să reamintesc d-lui Iorga cum clarifica d-sa odinioară această luptă, dați-mi voie, d-le Iorga, să vă citez din una din cărțile d-voastră, al căror cititor sunt și am rămas, din Istoria românilor¹ apărută în București la 1915, să vă citez următoarele aprecieri ale d-voastră.

Vorbeați despre mișcarea memorandistă pentru a veni la vremurile mai apropiate și caracterizați mișcarea politică din anul 1910.

Iată ce ziceți d-voastră:

„O nouă generațiune completată cu oameni ceva mai tineri, cari nu-și făcuseră armele până atunci, un Alexandru Vaida, un Iuliu Maniu, veneau la rândul lor cu puteri proaspete, dar din nenorocire cu o educație care nu era înainte de toate românească, ceea ce îi făcea să se confunde uneori cu oligarhia maghiară“. (Aplauze pe băncile majorității.)

Mai departe, la pagina 282 ziceți următoarele:

„Nu e demult de când o generație și mai nouă, adânc înrâurită de noul spirit din România, după 1900, generație în fruntea căreia stă un poet de mare talent, Octavian Goga...“

D. N. Iorga: Foarte drept.

D. Octavian Goga, ministrul Cultelor și Artelor: Astfel apreciați d-voastră.

D. N. Iorga: Îmi dați voie să explic?

D. Octavian Goga, ministrul Cultelor și Artelor: Lupta pe care am dus-o noi atunci în Transilvania, aprecierea d-voastră era în 1915...

D. N. Iorga: Doriți o explicațiune în două cuvinte?

D. Octavian Goga, ministrul Cultelor și Artelor: Eu nu vă spun aceste cuvinte cu răutate, le spun numai ca răspuns la afirmațiunea d-voastră, în care spuneți că după aprecierile pe cari le aveam atunci, în ce privește pe d. Mihaly, vă surprinde că mă găsesc astăzi alături de d-sa. În cuvintele pe cari mi le atribuiți că le-am adresat d-lui Mihaly, n-am vizat pe d. Mihaly. Dar chiar dacă ași fi făcut atunci aprecieri potrivnice d-lui Mihaly, am totuși dreptul să mă găsesc alături de d-sa uniți pe o platformă de principii la munca de consolidare internă a statului român. (Aplauze).

Însă, să-mi dați voie, ca atunci când faceți aceste aprecieri ale prezentului, să vă opun și eu d-voastră aprecierile de acum cinci ani de zile, fără ca să caut ca prin aceasta să introduc în sufletul colaboratorilor d-voastră de azi un sentiment de amărăciune.

D. Ștefan C. Pop: Ar fi zadarnic!

D. Al. Dobrescu: Poetul de atunci s-a transformat în politicianul de astăzi!

D. Octavian Goga, ministrul Cultelor și Artelor: Aceste rectificări m-am socotit dator să le fac, făgăduind d-lui Iorga că, după cum până azi am urmat o linie dreaptă în credințele noastre, tot așa vom merge și de aci înainte, dându-ne seamă că aprecierile oamenilor asupra noastră balansează și convingi că sentimentul dominant în om este conștiința că el merge pe drumul cel drept. Pe acest drum mergem înainte, d-le Iorga. Istoria va veni în urma noastră și va verifica faptele noastre la lumina adevărului pragmatic. Atunci se va vedea conștiința curată ce am pus în lupta pe care am dus-o. În măsura curățeniei noastre de gânduri, ne va da dreptate. (Aplauze pe băncile majorității.)

D. N. Iorga: Cu voia d-lui ministru Goga și cu îngăduința d-lui președinte, crez că este mai bine ca, decât să fac o chestiune personală la sfârșitul ședinței, să dau câteva explicațiuni acum.

Cred că nimeni nu-mi va atribui mie intențiunea de a măguli pe unii sau de a scădea pe alții atunci când scriu. Ceea ce scriu într-un moment dat reprezintă convingerea mea.

D. A.C. Cuza: Variază de la o scriere la alta.

O voce de pe băncile Federației: V-ați reluat rolul de bufon, d-le Cuza?

D. N. Iorga: D-voastră ați ascultat pasagiul din cartea mea franceză, în care am căutat să înlătur tot ceea ce ar putea fi defavorabil oricărei grupări din Ardeal. Am făcut ceea ce eram dator să fac atunci când căutam să sprijin cauza românească, fără să amestec nici o judecată favorabilă unora în dauna celorlalți.

Cealaltă carte vorbește către ai noștri. Și în această carte eram liber, căci știam că scriu către poporul nostru, care știe mai multe lucruri, pe cari străinii nu le știu și nu trebuie să le știe.

D-voastră ați crezut că există contradicție între cartea mea românească și cea franceză. Nu există această contradicție, căci în cartea franceză eu nu mă ocup deloc de aceasta. Și nu există nici o deosebire între ceea ce am scris atunci și ceea ce fac astăzi.

D-voastră ați cetit pasagiul în care spun că generațiunea (întrerupere)...

Să mă iertați. Acolo am afirmat, și dacă aș fi avut loc aș fi dovedit că, din nenorocire, și fără vina ei, generațiunea care nu era de tot tânără în Ardeal a fost sub influența unei școale străine.

Acesta este adevărul incontestabil, căci nici dumnealor nu au putut să vină la Universitatea din București, și nici noi nu am putut să le creăm o Universitate acolo, însuflețită nu de spiritul românesc, dar de acel imponderabil care deosebește o națiune de altă națiune. Pe urmă, după aceasta, a venit aici în Regat o mare transformare sufletească, căreia îi atribuim o sumedenie de lucruri, care transformare nu este nici a unora, nu este nici a altora, să iertați d-voastră, ci este a tuturor. Căci valul vremii nu i-a ridicat până acolo, nu este vina nimănui că valul vremii n-a putut să-i ridice, după cum, iarăși, dacă cineva este ridicat de val, nu înseamnă că el a creat valul.

D-voastre, generația celor tineri, ați fost ridicați, oricare ar fi fost talentul unora din d-voastre, prin spiritul timpului și nu trebuie să vă mirați că dumnealor nu au fost ridicați de

valuri, după cum d-voastre nu trebuie să vă mirați că sunteți pe creasta valului.

Aceasta este explicația de căpetenie.

O voce de pe băncile majorității: Aceasta nu este o explicație. (*Întreruperi, zgomot.*)

D. N. Iorga: D-le ministru, doriți să mă ascultați până la sfârșit?

D. Octavian Goga, ministrul Cultelor și Artelor: Da.

D. N. Iorga: Atunci poftiți pe acești domni, cari sunt pentru prima oară în Parlament, să înțeleagă că aceste explicațiuni sunt necesare.

D. Al. Oteteleşanu: Noi, d-le Iorga, ascultăm explicațiunea d-voastră, dar ne manifestăm surprinderea că nu știți să rămâneți în chestiunea care a fost ridicată de d. ministru.

D. N. Iorga: De mult am învățat să vă admir și caut să vă urmez pe cât pot; că nu v-am ajuns încă, nu e vina mea, sunt prea bătrân să mă ridic la înălțimea tinerețelor d-voastră ilustre și glorioase. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

Onorată Cameră, mai am două cuvinte de spus: Osebirea dintre cele două generațiuni a fost datorită unei culturi care într-un moment a fost și într-alt moment n-a mai fost. Regatul a avut la un moment dat prisos de suflet, și aceasta s-a revărsat asupra Ardealului. L-a cucerit de voie, de nevoie, în Basarabia asupra d-lui Pelivan, care era adineaurea aici, în Bucovina asupra tuturor. De aici a rezultat o luptă. D-voastră ați vrut să înlocuiți la conducerea poporului românesc experiența dumnealor cu talentul d-voastră fără experiență; ați vrut-o, ați continuat să o vreți, o vreți și în momentul de față. Atunci pentru mine s-a pus această întrebare...

D. Octavian Goga, ministrul Cultelor și Artelor: Cu deosebire că de atunci au trecut vreo 15 ani și s-a adăogat și experiența.

D. N. Iorga: Talentul v-a rămas, îl țineți în rezervă; experiența nu o văd. (*Ilaritate.*)

Voci pe băncile majorității: Dar o vedem noi.

D. N. Iorga: Dacă i-ați citi cărțile, cât le-am citit eu! Și, mai ales, dacă ați avea meritul meu, pe care nu mi-l puteți

tăgădui. Ori nu e adevărat, d-le Goga, că cele dintâi rânduri de simpatie cari v-au făcut cunoscut întregului popor românesc, sunt ale mele?

De atunci a început o luptă, în care a trebuit să precizăm punctul nostru de vedere.

D. C. Sturdza: Unii susțin că e d. Stere.

D. N. Iorga: Du-te de-l întreabă; se pare că-l cunoști bine!

A început o luptă, și noi a trebuit să precizăm punctul nostru de vedere. Noi, acei cari ne țineam de curentul din Regat, și negăsind la d-voastră, alături de un talent pe care nu-l contestăm, o experiență pe care după părerea mea n-ați adus-o nici după aceea, și cunoștințe cari sunt neapărate pentru viața de stat, și o putere de muncă continuă, care nu e cu totul de neglijat, noi aceștia din Regat, ceva mai bătrâni decât d-voastră, nu ne-am putut alipi la lupta d-voastră. A fost un moment foarte trist, când d-voastră care literalicește erați cu noi, dar politicește nu puteați fi în conștiința noastră ca și noi, când d-voastră n-ați putut fi susținut de acei cari erau frații d-voastră de gândire aici în Regat. A fost o luptă, și atunci s-au întâmplat multe lucruri cari nu sunt de lămurit aici și cari nu știu dacă se vor lămuri vreodată.

La sfârșit a intervenit o împăciuire, prin d. Stere, cu o coroană sau un condei de argint, date aceluia care a făcut împăciuirea, împăciuire de care nu știu dacă v-ați găsit bine.

D. Octavian Goga, ministrul Cultelor și Artelor: Eram în închisoare.

D. N. Iorga: Pentru care vă felicit. Oricine a stat în închisoare pentru motivul d-voastră, evident că merită să fie felicitat, și oricine trebuie să-i fie recunoscător pentru sacrificiul pe care tinerețele lui l-au făcut pentru națiune. Aceasta e incontestabil.

Eu am rămas și acum cu părerea mea de atunci, cu riscul de a nu căpăta niciodată nici o coroană, și nici un condei de argint, și nici mulțumirile tuturor, am rămas cu părerea că în ciuda oamenilor cari ar fi vrut Ardealul „cultural“, politica Ardealului putea fi mai bine condusă de dumnealor decât de d-voastră. (*Aplauze pe băncile Federației.*)

Ori că erați independenți, ori că erați în Partidul Poporului, aceasta mi se pare o culoare trecătoare în viața noastră politică. Sunt zile de soare și sunt zile de ploaie, și avem și soare și ploaie destul ca să se ieie cu totul. Dacă mă întrebi ce prețuiesc și acum înainte de toate la dumnealor (*arată Partidul Național*), ți-oi spune foarte lămurit: Nu orientarea culturală, nu opera literară la care nu este dator oricine, ci ceea ce se cheamă, în cel mai frumos înțeles al cuvântului, omul ne trebuie. Căci trebuie ca politica să se facă, nu cu talent, ci cu oameni”. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

NOTE

1. *Tribuna* a apărut la Sibiu, între 1894 și 1903, sub conducerea lui Ion Slavici; *Românul*, ziar politic, organ al Partidului Național Român din Ardeal și Ungaria, a apărut la Arad sub conducerea lui Vasile Goldiș. Cotidian între 1911 și 1918, apoi săptămânal.

2. *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, Buc. 1915, ed. rom., fr. V. și ed. ns., București, 1989.

În ședința din 16 iulie 1920:

Vezi și intervenția precedentă. Din nou **în legătură cu situația politică din Ardeal înainte de război.**

Pe marginea unei intervenții a lui Al. Vaida Voevod care se apăra de simpatii chesaro-crăiești și era în dispută cu I. Broșu, profesor de teologie, trimis odinioară la studii cu o bursă a *Ligii Culturale*, la recomandarea lui N.I. În polemica celor doi intervenise și N.I., după ce Broșu, satisfăcut, declarase că acesta a fost pus la punct de Octavian Goga cu citatul amintit în intervenția din 15 iulie:

„Domnul ministru Goga... a rănit adânc unul din călcâiele lui Achile ale domnului Iorga”. Acesta i-a replicat: „Dar eu am numai două, sunt alții care au patru”. A.C. Cuza, cu care N.I. e în dispută de-a lungul întregii activități parlamentare, intervine și el: „Călcâie are dar nu este Achile”. Și N.I.: „Dvs. aveți călcâie pentru prietenii dvs. pe care îi călcați. De ce natură sunt călcâiele cu care aruncați dvs., nu este nevoie să spun”. Apoi, enervat, replică lui Broșu care susținuse că Iorga își tipărește lucrările în mai multe limbi, cu diferențe, și prezintă fiecare ediție

conjunctural: „Aplauzați că eu sunt un șarlatan. Să audă și tribunele că sunt în Camera aceasta oameni care cred că eu sunt șarlatan. Aplauzați, aceasta vă e creșterea parlamentară!” /.../

„Al doilea. Îmi vine foarte greu să răspund unui tânăr, pe care, ca secretar al *Ligiî culturale*, l-am trimis în străinătate, pentru a face anumite studii, pa cari nici nu le-a început, dar bursa a mers doi ani, și nu voiu spune motivul, care nu vă privește; dar n-a făcut nici un studiu de istorie bisericească a românilor din Ardeal, pentru care a fost trimis, și, în loc să facă aceasta, s-a pierdut în generalitățile acelea filozofice cari se culeg la orice Universitate din străinătate cum se culeg mucerile de țigări de jos. Aceasta a făcut. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

D-lor, nu voiu căuta (*întrenuperi*) – vă rog nu mai întrerupeți, lungiți discuția și pierdeți timpul – nu voiu căuta să răspund la îndrăzneța acuzație că am obiceiul de a-mi scrie cărțile în mai multe limbi, pentru a spune în fiecare dintr-nsele altceva. Cartea mea *Istoria românilor din Ardeal*, s-a înfățișat sub două forme, o formă scrisă pentru cei de aici din România, cu scopul hotărât de a îndemna cât se poate mai repede la războiul eliberator, de a crea starea de spirit trebuitoare pentru aceasta. Și în acea carte, de câteva ori am întâlnit anume acțiuni cari s-au încercat dincolo. Știu bine, sub presiunea cercurilor de aici, sub presiunea „cercurilor competente”, în care e o glorie pentru mine că nu am fost amestecat pentru că politica mea a fost totdeauna de un exclusivism radical în direcția revendicării cu arma a drepturilor noastre. (*Aplauze.*) Da, știu bine tot ce a pornit de aicea. Știu că românii din Ardeal nu puteau să refuze, în anumite momente, de a se supune cercurilor de aicea din Regat, cari aveau un adevărat fanatism, o adevărată obsesiune a unei politici alături de Puterile centrale. Însă veți înțelege bine că într-o carte, care era scrisă ca să trezească sentimentul general românesc pentru războiul de eliberare, lucrul acesta putea să fie atins în treacăt cum a fost atins acum, fără nici un ascuțiș și fără vreo învinuire împotriva cuiva. Dar politica aceasta nu se putea învrednici de o altă tratare decât aceea care s-a făcut acolo.

Pe urmă, când a venit momentul să spunem străinătății ce a fost această viață românească de dincolo, această viață a românilor

din Ardeal, ea a fost spusă în limba franceză, în așa fel încât străinătatea să nu bănuiască măcar că a fost un moment, în ce privește urmărirea idealului nostru național, în care, între frații noștri a putut exista o deosebire. Prin urmare, nu e nici un interes politic în cartea românească, și nu e nici o tăcere interesată în cartea cealaltă. O carte urmărește un scop, alta alt scop. Cartea românească trebuia să îndârjească un neam întreg la lupta care se pregătea, iar cartea franceză trebuia să arate străinătății unitatea admirabilă în care acest neam a urmărit, din secol în secol, scopurile sale.

În ce privește acuzația de șarlatanism, îmbrăcată într-o formă sau alta, voi spune un singur cuvânt. În viața mea am auzit-o de multe ori, totdeauna însă mi-a venit de la șarlatani”. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

În ședința din 17 iulie 1920:

Se continuă **disputa cu I. Broșu și deputatul M. Vlădescu** ceruse ca războiala privitoare la fapte care intrau în istorie să înceteze:

„Onorată Cameră, trebuie să răspund două cuvinte la observațiile bine intenționate ale d-lui Vlădescu. Dacă sunt oameni cari nu sunt bucuroși să răspundă la anumite persoane, față de cari au sentimentele și felul lor de apreciere cari poate că nu le sunt *favorabile*, suntem desigur noi; însă noi suntem siliți, printr-o întreagă campanie purtată împotriva noastră pe temeiul personal, să intervenim, făcând să se piarză timpul atât de prețios al acestei Adunări. Evident că ne este dezagreabil să răspundem, dar nu se poate să nu răspundem atunci când suntem acuzați de calomnie, de șarlatanie, de acte de trădare și așa mai departe. D-voastre o să auziți la ceasurile 12 jumătate pe d. Broșu, care va reveni ca să vă dovedească că a fost calomniat de mine când i-am spus că a ținut un discurs în care a felicitat pe împăratul austriac pentru biruința lui împotriva noastră. Ei bine, d-lor, aceasta se găsește scris, este aici cartea *Casa de la Jericho*, în cari zice că împăratul a luptat împotriva tuturor dușmanilor. (*Zgomot, intreruperi.*)

D. *Duiliu Zamfirescu, președinte*: Vă rog, d-le Iorga, aceasta nu este în sumar.

D. N. Iorga: Nu folosiți nimic dacă mă împiedicați să spun două cuvinte cari pot să aibă folos de a face pe domnul acesta să-și revie la conștiința sa și să nu mai ocupe la sfârșitul ședinței Camera cu reeditarea acuzațiunilor d-sale.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D-nul acesta are un nume și este coleg cu d-voastră, este deputat.

D. N. Iorga: Nu l-am ales eu!

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Al doilea, veți avea ocaziune să plasați această interesantă cuvântare la locul ei, nu la sumar.

D. N. Iorga: Prin urmare am onoare să vă spun, că dacă dumnealui va reveni cu chestiunea sa personală, voi fi silit, în locul celor două minute de acum, să țin Camera o jumătate de ceas pentru a-l înfățișa așa cum merită, iar cartea vă o dau prealabil d-voastră, cari sunteți președinte, și cari puteți să judecați dacă vă onorează un astfel de coleg”.

După ce prim ministrul Alexandru Averescu vorbise de „fermenții de dezordine” întreținuți de opoziție: „Domnule prim ministru, vreau să vă spun că oriunde interesul național nu este amestecat cu un interes de partid, puteți conta totdeauna pe sprijinul opoziției naționale!”

Apoi schimb de replici cu A.C. Cuza. N.I. spusese că voise să facă o interpelare dar a renunțat pentru a nu fi bănuț de colaborare. A.C.C.: „Adică poate fi bănuială?” N.I.: „Dumneata să te duci la parlamentul de la Teaca să vorbești!. A.C.C.: „Dumneata să te duci la parlamentul lui Bujor!” N.I.: „Dumneata să te duci la la Cărăbuș, la circ!”

Din nou polemizează cu A.C. Cuza:

„*D. A.C. Cuza:* Eu nu știu ce s-a întâmplat aici înainte de alegerea mea la Cameră, știu numai atât că eu mă găsesc sub regulamentul care a fost votat de onorata Cameră. Eu nu iau parte la protestările d-voastre împotriva schimbării de regulament, căci atunci când s-a schimbat regulamentul eu eram la Senat și nu mă puteam interesa cu cele ce se petreceau la Cameră. (*Zgomot, întreruperi.*)

De aceea rezum părerea mea și zic: În interesul nostru al tuturor și al bunelor noastre raporturi, vă sfătuiesc pe d-

voastră, care ne cunoaștem de atâta vreme (*zgomot, întreruperi*), să vă temperați zelul d-voastră, pentru că vedeți, pe temă de luptă nu sunteți d-voastră așa de tari, pe cât suntem noi. (*Mare ilaritate pe băncile Federației.*)

Vă asigur eu de acest lucru și din lupta aceasta precum a-ți ieșit d-voastră, adică Blocul d-voastre zdrobit în lupta cu noi. (*Zgomot, întreruperi pe băncile Federației.*)

Voci de pe băncile Federației: Care noi? (*Zgomot, întreruperi.*)

Alte voci de pe băncile Federației: În numele cui vorbiți d-voastră? (*Zgomot, întreruperi.*)

D. A.C. Cuza: Ați ieșit zdrobiți în lupta cu noi când ați avut cu d-voastră imensa majoritate a Camerei, să fiți siguri că veți fi zdrobiți și de data aceasta. (*Zgomot, întreruperi, ilaritate pe băncile Federației.*)

Rezum părerea mea și zic: În interesul îndulcirii raporturilor noastre. (*Zgomot, protestări, ilaritate pe băncile Federației.*)

D. N. Iorga: Nu avem nevoie. (*Zgomot, întreruperi.*)

D. A.C. Cuza: Dumneata nu ai nevoie dar țara are nevoie. (*Aplauze pe băncile majorității.*)

D. N. Iorga: Pe dumneata nu te îndulcește toată Țara românească. (*ilaritate, aplauze pe băncile Federației, zgomot, întreruperi.*)

D. A.C. Cuza: Vedeți d-voastră ce spirit reprezintă d. Iorga, regretatul meu prieten d. Iorga. (*ilaritate, aplauze pe băncile majorității.*)

Eu vorbesc de îndulcirea raporturilor, iar d. Iorga, reprezentantul Federației, zice: N-avem nevoie de îndulcirea raporturilor noastre. *Să fie bine înregistrat* aceasta.

D. N. Iorga: Cu dumneata d-le, cu dumneata.

D. dr. N. Lupu: Ai atâta amăreală și acreală în dumneata că nu te poate îndulci nimeni!

D. N. Iorga: De vreo 20 ani caut să te îndulcesc și n-am ajuns la un rezultat, ai atâta fiere de nu încape în Țara românească!

D. A.C. Cuza: Eu caut raporturi dulci cu alte persoane, nu cu d-voastră. (*Ilaritate.*) Raporturile d-voastră dulci sunt cu d. Cocea! (*Ilaritate, aplauze pe băncile majorității.*)

D. N. Iorga: Pe cine îl acuzați de raporturi dulci cu d. Cocea? Vă rog răspundeți, pe cine acuzați de raporturi dulci cu d. Cocea?

D. A.C. Cuza: Pe acei cari au raporturi dulci cu d. Cocea.

D. N. Iorga: Vă somez să spuneți cine sunt aceia.

D. A.C. Cuza: D-voastră.

D. N. Iorga: Mințiți! (*Aplauze prelungite pe băncile minorității, zgomot.*)

D le președinte, admiteți să se facă aluziuni scabroase în Cameră?

Voci de pe băncile minorității: Chemați-l la ordine.

D. G. Văleanu: Asta e pornografie nu e parlamentarism.

D. A.C. Cuza: Pornografia vă aparține d-voastre. (*Aplauze pe băncile majorității, zgomot, întreruperi, protestări.*)

D. D.R. Ioanițescu, vice-președintele Adunării: D-le deputat Văleanu, sunteți chemat la ordine.

D. N. Iorga: Pornografia ne aparține? Cum ne aparține nouă pornografia?

D. L. Oanea: D-l Cuza să-și retragă cuvântul. N-am fost pornograf în viața mea. (*Întreruperi.*)

Voci de pe băncile minorității: Jos de la tribună, jos.

D. D.R. Ioanițescu, vice-președintele Adunării: Dați-mi voie să intervin eu. A pornit de pe băncile minorității, din partea d-lui deputat Văleanu cuvântul pornografie. Îl rog pe d-sa să-l retragă.

D. G. Văleanu: Să retragă d. Cuza ce a spus la adresa minorității.

D. D.R. Ioanițescu, vice-președintele Adunării: D. Văleanu să retragă cuvântul „pornografie“. A fost de față d. dr. Lupu, d. Maniu și d. Vaida.

D. G. Văleanu: Ați auzit ce a spus d. Cuza de d. Iorga și de d. Cocea? Invitați-l pe d. Cuza să vorbească cuviincios.

D. D.R. Ioanițescu, vice-președintele Adunării: Vă rog să treceți în procesul verbal că d. Văleanu este chemat la ordine. (*Protestări din partea opoziției, zgomot foarte mare.*)

D. dr. N. Lupu: Ați transformat Camera în teatrul Cărăbuș!

D. N. Iorga: Onorată Cameră, țin să explic motivul indignărei noastre, care este următorul: În Camera trecută d. deputat Cocea a fost contestat pe baza unui proces cu caracter scandalos și această contestație a fost judecată în ședință secretă. Prin urmare, a spune, oricare ar fi fost rezultatul acestei ședințe secrete, că eu sau doctorul Lupu, sau oricare altul din minoritate, are raporturi dulci cu d. Cocea, este un act incalificabil care nu s-a mai produs în Parlament. (*Aplauze prelungite din partea minorității.*) Noi nu suntem aci ca să fim insultați ca la cârciumă”.

LXXXVII

CU PRIVIRE LA ACUZAȚII CONTRA UNUI MINISTRU

(20 IULIE 1920)

Onorată Cameră,

Cred că nu s-ar putea schimba ordinea de zi fixată în favoarea d-lui Madgearu. Este clar că d-lui avea dreptul să vorbească la începutul acestei ședințe. Cineva a anunțat o interpelare; ministrul respectiv a spus că este gata să răspundă. S-a intervertit ordinea de zi, cererea de urgență nu era tocmai potrivită, trebuia intervertirea ordinii de zi. Dar, după o intervertire a ordinii de zi în dauna d-lui Madgearu, nu se poate, cred, o a doua intervertire. Se înțelege foarte bine că prin sistemul acesta nu s-ar putea căpăta niciodată rândul de a vorbi, prin urmare s-ar face neconținut intervertiri în dauna unui deputat. (*D. Mărzescu întrerupe.*)

D-le Mărzescu, v-am lăsat să vorbiți, prin urmare vă rog să mă lăsați să vorbesc și eu. Și în sfârșit, ca argument decisiv, în momentul în care am arătat d-lui ministru Tăzlăuanu acuzațiunile fostului său funcționar, profesor universitar Leon, dumnealui, aruncând ziarul pe care i-l înfățișam, a spus că nu discută cu presa, ci să ridice cineva cuvântul din Cameră și se va explica. Este inadmisibil ca, un timp mai îndelungat, asupra unui ministru să se ridice astfel de acuzațiuni, și acela care se declară gata să le susțină de la tribuna Parlamentului să fie împiedicat prin fel de fel de intervenții de a vorbi.

Prin urmare, și ca o chestiune de prestigiu pentru banca ministerială, cer ca interpelarea d-lui Madgearu să fie dezvoltată imediat¹. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

NOTE

1. În continuare, diatribă împotriva lui Oct. Tăzlăoanu, ministrul Industriei și Comerțului:

„În această discuțiune, d-lor, și dintr-o parte și din alta s-a făcut apel la mine pentru a-mi da părerea asupra acestei

chestiuni. D. Tăzlăuanu a avut chiar aerul să spună că punerea în discuțiune a gestiunii d-sale ar fi în legătură cu cine știe ce dorință personală a mea.

D. Octavian Tăzlăuanu, ministrul Industriei și Comerțului: Nu dorință, ci credință.

D. N. Iorga: Nu pun la cale nici o campanie, dar din momentul ce o campanie începe împotriva unui ministru, ministrul este dator să se justifice imediat.

D-voastră v-ați adus aminte de timpul în care ne-am cunoscut, înaintea fericitului moment care ne face să fim împreună în aceeași țară. Eu v-am cunoscut ca un om de treabă din momentul când ați intrat în minister și de relațiunile d-voastră cu mine nu am decât să mă laud.

D-ta ai intrat în minister contra așteptărilor tuturor. La un minister ca acesta, și după cele ce se petrec la ministerul acesta, trebuia să aduci neapărat două însușiri, cari din nenorocire d-tale îți lipsesc și fiindcă îți lipsesc nu trebuia să primești. Trebuia o competență absolută de care, mi-e permis să o pun la îndoială la un fost ascultător de la Facultatea de litere. Și trebuia pe lângă aceasta o autoritate pe care d-ta, abia venit în viața noastră politică, dă-mi voie să-ți spun că nu o aveai. Și d-ta ai întreprins chestiuni foarte grele cum e chestiunea cointeresărilor, și ți-a lipsit acea competență din care cauză ai făcut mari greșeli în dauna d-tale poate, în dauna țării desigur. (*Aplauze pe băncile minorității.*) Pentru nimic în lume nu aș fi iscălit decretele-legi ale d-tale; pentru nimic în lume nu aș fi liberat permisele d-tale, pentru nimic în lume nu aș fi intrat în legături cu d. Aron Schuller după cele ce se știe pe seama dumnealui.

Este un scandal public la ministerul de Industrie și Comerț, este un viespar de afaceri necinstite.

D. general Al. Averescu, președintele Consiliului: Aci e adevărul.

D. N. Iorga: Nu vă voi expune câte cazuri mi-s cunoscute personal și câte persoane au venit la mine să se plângă că li s-au sustras bacșișuri.

D. Octavian Tăzlăuanu, ministrul Industriei și Comerțului: Vă rog să-mi precizați cazul.

D. N. Iorga: Nu e vorba de d-ta.

D. Octavian Tăzlăuanu, ministrul Industriei și Comerțului:

Cazuri de funcționari.

D. N. Iorga: Bacșișuri cari în unele cazuri echivalează cu o mică avere. Dar ziceți, cine e vinovat? Nu v-ași spune că avem temnițe prea puține și indivizi cari să merite să între acolo prea mulți. Sunt convins că nu se pot prinde toți, în această foire neconținută a tot felul de paraziți în jurul ministerului celui mai cercetat din aceasta cauză. Dar dacă aș fi în locul d-tale, dacă aș fi făcut greșeala, ca d-ta, să primesc un departament pe care nu-l cunosc, eu aș face unul din două lucruri, sau aș alege între două lucruri: Sau te retragi și într-un partid așa de numeros cum e al d-tale poate să se găsească un om să introducă mâna de fier pentru a sugruma răul, sau d-ta rămâi și față de imposibilitatea de a pune piept tuturor celor ce fierb acolo, nu te mira dacă publicul, și dacă nu numai publicul anonim, ci și glasuri cari poartă un nume, te fac răspunzător pentru o stare de lucruri pe care trebuia sau să o părăsești sau să o stârpești”.

LXXXVIII

ÎN CHESTIE DE REGULAMENT

(22 IULIE 1920)

Onorată Cameră,

Explicațiile ce voi da cu privire la felul cum s-a cerut ieri votul Camerei, cred că vor fi atât de convingătoare, încât, precum spune d. prim ministru că de la tribună se pot elucidă lucrurile, toată lumea poate să fie de aceeași părere.

Onorată Cameră, articolul 76 din vechiul regulament, pe care noi îl socotim ca singurul existent... N-am văzut, în viața mea o majoritate, care prin ilaritate să se preteze mai mult la ridicol, de cum vă pretați d-voastră. Am o experiență de cincisprezece ani, am văzut Camere dușmănoase, Camere pasionate, dar sistemul acesta de a arunca din când în când o exploziune de râsete, nesprijinită prin nimic, și care amintește un anume proverb latin prea adeseori tradus în românește ca să vi-l servesc în original, sistemul acesta nu l-am mai văzut până acum.

Vă place? Continuați. (*Zgomot, întreruperi.*)

Faceți liniște ca să revin la chestiune. N-am spus nimic ridicol și atâta timp cât nu spun nimic ridicol, numai persoane care se pretează înseși la ridicol, pot să râdă. (*Aplauze.*)

D-lor, să venim la regulamentul vechi, și veți vedea în curând cât de puțin motiv ați avut să râdeți, căci n-am intenția de a provoca râsul d-voastră. Râdeți de bufonii d-voastră, când vin la tribună, dar nu de mine.

Părintele Elie Dăianu, vice-președinte: D-le Iorga, vă rog să fiți parlamentar.

O voce: D-le Iorga, retrageți cuvântul.

D. N. Iorga: Ce, d-ta ești președinte?

Părintele E. Dăianu: Fac atent pe d-l Iorga că cuvântul bufon nu este parlamentar, și că expresiunea nu este la locul ei, fiindcă aici sunt deputați, nu bufoni.

D. N. Iorga: Dacă se simte cineva atins de acest cuvânt, îl rog încă odată ca în dezbateri să nu introducă o notă care adeseori a fost introdusă, fără să se protesteze de la prezidenție, și care notă evident era o notă de bufonerie. Și nota aceasta a introdus-o un singur membru al acestei Adunări, d. Cuza.

O voce: Să-și retragă cuvântul.

D. N. Iorga: D-voastră, ce rost aveți? Eu nu am chestiune personală, căci d-lui nu i-am spus nimic; de ce se amestecă? (*Zgomot*). Vedeți, d-lor, cum se întrerupe o discuție care putea să fie folositoare. (*Zgomot*.)

D. N. Lupu: Dacă nu încetați, atunci nu mai vorbește nimeni dintre d-voastră.

D. I. Buzdugan: Faceți liniște, d-le președinte.

Părintele Elie Dăianu, vice-președinte: Se va face liniște, îndată ce veți tăcea d-voastră.

D. N. Iorga: Vă rog să faceți liniște și voi continua. Eu vorbesc ca să vă conving și ca să conving, trebuie să mă ascultați. (*Zgomot, întreruperi*.)

Părintele Elie Dăianu: Dacă d. Iorga nu continuă, atunci are cuvântul d. Maniu.

D. N. Iorga: Cum? Nu pot continua în mijlocul zgomotului și puteți să-mi luați cuvântul, fiindcă majoritatea face zgomot? (*Întreruperi*.)

D-lor deputați, articolul 76 din vechiul regulament, care nu este ridicol, prevede că orice moțiune, prin urmare aceasta însemnează CĂ se pot prezenta mai multe moțiuni, și d. președinte credea ieri că e admisibilă numai o moțiune, și odată ce se poate prezenta una, nu se mai poate prezenta a doua, deci că orice moțiune s-ar prezenta în urma unei interpelări, se trimite la secțiuni. Prin urmare, după vechiul regulament, cea dintâi moțiune și cea de-a doua trebuiau să se trimită la secțiuni. Se discută în secțiuni, se vine în plenul Adunării și se face discuțiunea, iar după aceasta se votează potrivit cu art. 81.

Veți zice că alineatul acesta din art. 76 nu mai figurează în regulamentul nou. Bine. Însă prescripțiunea cuprinsă în acest alineat nu a fost înlocuită prin altă prescripțiune, așa

încât eu bănuiesc că este o greșeală în darea la tipar și în înfățișarea regulamentului nou, fiindcă este natural ca, atunci când se înlocuiește sau se înlătură o clauză dintr-un regulament printr-un regulament nou, să se pună în loc ceva. Nu s-a pus nimic în loc.

D. A. C. Cuza: Cer cuvântul în chestie de regulament.

Părintele Elie Dăianu, vice-președinte: D-le Iorga, regulamentul vechi s-a modificat și sunt dator să vă atrag atențiunea că noul regulament prevede în art. 75 ceea ce ziceți că nu e.

D. N. Iorga: Dați-mi voie să vă arăt cât de mult greșiți. Dați-mi voie să-mi continui expunerea. D-le președinte, comiteți o erezie față de regulament și vă voi dovedi îndată. Articolul 71, iată cum încurcă o chestiune fel de fel de intervenții, articolul 71 face parte din articolul precedent al regulamentului, care nu e aplicabil la interpelări. Eu discut art. 76, care face parte din capitolul 76, singurul care este în discuțiune și nu puteți înlocui un paragraf dintr-un capitol cu alt paragraf scos din alt capitol, care se aplică la altă chestiune.

Aceasta e ușor de înțeles de toată lumea și, prin urmare, ori este o greșeală, și atunci d-voastră trebuia să trimiteti, adică d. președinte trebuia să trimită moțiunea la secțiuni, conform cu vechiul regulament, ori, altfel, dacă se considera că nu există o prescripțiune în regulament, în cazul acesta Camera trebuia să statueze: Chestiunea trebuia pusă înaintea Camerei și trebuia admisă cu două treimi din membrii Camerei, ca să dea interpretarea care lipsește din regulament.

Așa se procedează: Ori rămâne în picioare prescripțiunea art. 76, că orice moțiune s-ar prezenta în urma interpelării se trimite la secțiuni, ori, deoarece această clauză nu este înlocuită în regulamentul nou prin altă dispoziție, Camera trebuie să statueze, și atunci se cer două treimi. Nici într-un caz președintele nu putea să pună la vot moțiunea, fiindcă nimic, nici în regulamentul nou, nu-i dădea acest drept,

Prin urmare, ceea ce s-a făcut, dacă nu este un lucru intenționat, este o greșeală patentă în contra cuprinsului regulamentului. Așa încât votul care s-a dat ieri este un vot

nul, inexistent, fiindcă nu se sprijină pe nimic din cuprinsul regulamentului, care este lege pentru noi.

Nu rămâne altceva de făcut decât să se înceapă de la capăt, ceea ce s-a făcut rău în ședința precedentă. Moțiunile trebuie citite din nou, moțiunile trebuie trimise la secțiuni, trebuie discutate amândouă, și dacă ar mai fi și altele și după aceea, întorcându-se din secțiuni, potrivit art. 81 din regulamentul modificat, trebuie votate cu bile.

Aceasta esle legalitatea; voiți să treceți dincolo de dânsa, nu ne veți avea alături de d-voastră. (*Aplauze.*)

În ședința din 24 iulie 1920:

Îl apără pe Al. Vaida Voevod, aflat la Paris, la tratativele de pace, care trimisese o telegramă legată de intențiile reformatoare ale guvernului român:

„D-le Vaida, îmi dați voie să-i dau eu această lămurire, în momentul când a plecat d. Vaida în străinătate, era lucru înțeles că proiectul se va prezenta și se va vota. Dacă a intervenit telegrama pe care eu n-am văzut-o niciodată și pe care trebuia să o văd ca președinte al Camerei și cari a fost prinsă în drum cu procedee pe cari nu le calific, dar care nu fac onoare aceluia cari prind telegrame destinate altora, în momentul acela proiectul venise înaintea Camerei. D. Vaida știind la Paris ce se țese împotriva noastră, a putut să creadă că e o chestie de oportunitate să zăbovească proiectul până ce aceste intrigi vor fi nimicite. Dar adaug încă un lucru, relațiunile între d. Vaida și noi erau de așa natură încât dacă noi am fi crezut că oportunitatea nu cere această zăbovire, noi am fi procedat, chiar dacă primeam telegrama, așa cum am procedat. (*Aplauze pe băncile opoziției naționale.*)

D. Al. Vaida Voevod: Foarte bine!

D. general Al. Averescu, președintele Consiliului: Era gata proiectul de reformă agrară când a plecat d. Vaida în străinătate?

D. N. Iorga: Proiectul a fost purtat săptămâni întregi din loc în loc, de la o comisiune de legiști, la o comisiune de specialiști, la șefii deosebitelor partide, și judecați și d-voastră dacă un proiect prezentat în martie după ce a trecut prin toate forurile, acestea nu era fixat în

ceea ce era mai esențial într-însul încă din momentul plecării d-lui Vaida”. (*Aplauze pe băncile opoziției naționale.*)

În ședința din 28 iulie 1920:

Intervine la discursul lui I. Mihalache **pe marginea răspunsului la Mesaj:**

„Când a fost vorba să se facă reforma din 1917, în casa unde locuiam la Iași, am vorbit în această privință domnului Brătianu și mi-a spus că nu se pot face reformele pentru că se împotrivesc proprietarii. Și atunci i-am spus, pe pragul casei mele, cuvintele acestea, care se pot mărturisi: „Ai împușcat pe țărani pentru proprietari; dacă s-ar revolta proprietarii, să ai grijă să împuști pe proprietari pentru țărani”.

LXXXIX

LA DISCUȚIA MESAGIULUI

(29 IULIE 1920)

D. N. Iorga: D-le președinte, înaintea mea a fost înscris d. Tempeanu.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D. Tempeanu și-a cedat cuvântul și a rămas la urmă.

D. N. Iorga: Eu îi cedez locul meu d-lui Tempeanu și rămân și eu la urmă.

Voci: Cerem închiderea discuțiunii; ne-am săturat de atâta vorbărie.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Dacă se cere închiderea discuțiunii...

D. N. Iorga: D-le președinte, d-voastră ați făgăduit de două ori solemn că nu se va închide discuțiunea până nu au vorbit toate persoanele, puținele persoane care au mai rămas înscrise și, prin urmare, vă rog să țineți samă de făgăduiala pe care ne-ați dat-o și, pe lângă aceasta, vă rog să țineți samă de uzul obișnuit în Parlament de a vorbi un deputat căruia i s-a zăbovit discursul, atunci când el este gata să vorbească. D. Tempeanu este în această situație.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D-le Iorga, trebuie să vă aduc aminte că dv., șefii de grupări, ne-ați declarat că restrângeți numărul.

D. N. Iorga: Doi de fiecare partid. Din partea Partidului Național-Democrat nu a vorbit niciunul *până* acum.

D. Duiliu Zamfirescu: Sunteți înscris pe lista aceasta care, de acord cu dv., a fost stabilită. Vă rog luați cuvântul.

D. N. Iorga este primit la tribună cu aplauze prelungite și ovațiuni din partea opoziției naționale.

Onorată Cameră,

Îmi dați voie să-mi aduc aminte de timpurile, pentru totdeauna dispărute, o recunosc, și v-o declar, din anumite

puncte de vedere, când discuția la Mesagiu avea un înalt și solemn caracter. Am vorbit la Mesagiu în timpul celor aproape cincisprezece ani de când am cinstea de a reprezenta într-un Parlament român pe alegătorii care mi-au dat voturile din buna voie a lor, iară nicio silă din partea nimănui. Și era într-adevăr o mare plăcere pentru mine să vorbesc înaintea unei Camere în care și majoritatea și minoritatea urmăreau cu cea mai mare luare aminte expuneri care se încercau, și izbuteau de cele mai multe ori, să fie obiective și aduceau, în orice caz, ceva nou.

Fiindcă socot că, mai ales în discuția la Mesagiu, două feluri de lucruri nu trebuie spuse: Lucruri pe care ceilalți le știu și mai ales pe care oratorul nu le știe. D-lor, acum s-o fi întâmplat, nu s-o fi întâmplat în discuția la Mesagiu din anul acesta lucruri de acest fel, aceasta nu o pot spune (aplauze unanime). Se pare că nu s-a întâmplat, de vreme ce aplauzele sunt unanime; prin urmare, Camera este fără vinovăție. Dar îmi făcea plăcere să vorbesc la Mesagiu și când spun aceasta, o fac nu numai în numele meu particular, ci în numele generației care acum, în sfârșit, se apropie de vremea când lucrurile se privesc mai liniștit și când nu este nici un fel de nemulțămire că vin la rând și alții.

Cu plăcere mă gândesc la vremea mea. Parcă îmi vine să întrebuițez cuvintele acestea: „vremea mea”, care e și a atâtor din aceia cari sânt de față și cari pot să controleze amintirile mele și le vor găsi perfect exacte.

Pe atunci Ministerul era responsabil față de opinia publică înfățișată prin membrii Parlamentului. Nu-și închipuia nici un Minister pe vremea aceea de oligarhie cât voiți, nu-și închipuia nici un Minister că nu e dator să dea samă opiniei publice, reprezentată în vremea aceea legal prin deputați și senatori, de cel mai mic lucru pe care l-ar fi făcut. Așa încât situația Ministerului era de multe ori o situație neplăcută. Ne sileam noi să păstrăm obiectivitatea; când o călcăm, ne sfiam, mai cu samă cei tineri, și erau momente când aveam adevărate muștrări de cuget, văzând un ministru al „oligarhiei” care primise mai mult decât se cuvenea. Și miniștrii aceștia ai oligarhiei aveau un defect, care pentru noi era o calitate, și anume cea mai mică aluzie îi făcea sensibili.

N-am apucat niciodată vreun ministru care în rezolvarea unei chestiuni să fi greșit, să fi avut cea mai slabă bănuială că a greșit și care, să zicem, să rătăcească înaintea celui care îl ataca pentru greșeala pe care a făcut-o. Era multă bună credință în acel timp; rea administrație, puțină grijă pentru popor, necunoașterea împrejurărilor din jur, așa era și la noi și în foarte multe țări mai înainte, fiindcă popoarele s-au trezit la drepturile lor prin Marele Război, și aceluia care tace și nu-și face parte el singur, altul îi face parte cam greu.

Erau foarte multe defecte pe acele timpuri, dar noi eram capabili să avem toată buna credință câtă trebuia ca să felicităm pe un adversar care ne arăta greșelile, ca să ne rușinăm de greșelile făcute de noi și dacă atacăm dincolo de ceea ce trebuia să fie atacat, ne duceam la sfârșitul cuvântării noastre și strângeam mâna aceluia pe care-l atacasem; ne înțelegeam și din ochi, în vechile lupte, dacă se trecuse dincolo de marginile ce nu trebuia să le trecem.

Să-mi dați voie acum, față de schimbările loiale ale împrejurărilor de astăzi, să aduc aminte că în acele timpuri în care, sub unele raporturi, fără îndoială, erau și lucruri bune, când se întâmpla a vorbi cineva care reprezenta un partid, mare ori mic, era un obicei foarte bun că miniștrii fiind ocupați probabil mai puțin, toți erau acolo pe bancă, ceea ce era avantajos, zic, fiindcă pe oratorul care are de vorbit de politica generală a unei țări și care atinge când pe un ministru, când pe altul, nu-l silea să vorbească despre oameni care nu sunt de față, căci e dezagreabil să vorbești despre cineva care nu este la locul său să-ți răspundă.

Dar astăzi, când se discută politica generală a țării, care se aduce astfel înaintea factorilor responsabili din guvern și aceștia, dacă nu sunt înțeleși în intențiunile lor, sau e calificată greșit acțiunea lor, au tot dreptul să se ridice pentru a protesta, ne e neplăcut să nu vedem aici pe d. Argetoianu, pe care îl consider ca prima ediție responsabilă a guvernului de acum. Nu știu dacă și ediția următoare o va scoate tot dumnealui, dar ediția întâi fără îndoială îi aparține și mi-ar plăcea când voi vorbi de anumite acte care ar putea să-l intereseze, privitoare chiar la începuturile Ligii Poporului, mi-ar plăcea să-l văd aici

ca să ne înțelegem asupra sensului de atribuit unor documente politice de cea mai mare importanță.

Ori se poate întâmpla altfel, ce mi s-a întâmplat amintind d-lui Argetoianu¹ anumite declarații, despre care d-sa a spus că nu le-a rostit, și eu am alergat la izvoarele autentice, constatând că le-a rostit. D-sa nu era de față, era bolnav. Mi s-a întâmplat odată; mi-ar părea rău să mi se întâmple și a doua oară.

Sunt apoi multe lucruri grele de definit în viața noastră politică, și nu îndrăznesc să spun că între acele lucruri grele de definit în viața noastră politică este și acțiunea d-lui Take Ionescu².

Ce vrea dl. Take Ionescu? Într-un moment dat în Ministerul acesta vine dumnealui aducând un partid și reprezentând un partid, sau Ministerul, cum zice d. președinte al Consiliului, e unitar? Dar d. Take Ionescu poate că a înțeles altfel, pentru că acestea sunt noțiuni foarte fine și foarte personale. E d-sa numai o persoană căreia, la un moment dat, i-a juruit președintele Consiliului ceva, și care, când a trebuit, s-a prezentat cu zăpădul și, în puterea zăpădului aceluia, a fost acceptat personal, împreună cu o altă persoană care depinde atât de mult de d. Take Ionescu, încât ambii nu sunt decât dubla înfățișare a aceluiași talent?

Dacă d. Take Ionescu ar fi aici, lucrurile s-ar putea lămurii și lumea ar ști dacă are înaintea sa un Minister conservator de nuanța Partidului Poporului, sau un Minister conservator de nuanța democratică a d-lui Take Ionescu, care ar fi partea ce predomină în tovărășie.

Noi trebuie să mai știm, grație explicațiilor d-sale, dacă problema externă va fi rezolvată de d. Take Ionescu, după ideile președintelui Consiliului, ceea ce, îmi permit să spun, oferă altă garanție, sau dacă va fi rezolvată după ideile sau impulsunile d-sale proprii, care poate reprezenta, nu zic mai mult, dar altfel de garanție. De aceea mult mai bine ar fi dacă d-l Take Ionescu ar fi fost aici.

Mă felicit însă de prezența aici a d-lui ministru al Muncii, d. Trancu-Iași, care rezolvă chestiunile cu un curaj, cu o eleganță, împotriva căreia nu e nimic de zis. Mă felicit când văd

aici pe d. Niță³, care ne înfățișează spiritul nou din Basarabia și care a făcut ca Basarabia să nu mai sângere de relele de până acum.

Dar, domnilor, eu nu am nimic de adus nici pentru, nici contra politicii basarabene a d-lui Niță, nici contra, nici pentru politica de muncă a d-lui Trancu-Iași. Sunt persoane ministeriale care nu se pretează la critică, ceea ce însemnează probabil că administrează foarte bine departamentele lor. De aceea, numai ca o introducere sau o părere de rău personală, regret că nu sunt aici miniștrii căroră să le pot pune întrebări în chestiuni care așteaptă un răspuns și în care declarațiunile lor ar putea să lămurească pe deplin opinia publică asupra acestor chestiuni. Aceasta mai ales dată fiind o presă pe care guvernul însuși și-o declară iresponsabilă, dar care singură manifestează intențiunile guvernului. Opinia publică, aceasta este astfel foarte nelămurită, și se creează o stare de spirit foarte rea, care ar putea să fie evitată. Avem destule încurcături; nu ne mai trebuie alte încurcături pe care le provoacă curajul în responsabilitate al unei persoane eminente sub raportul delicateței stilistice, dar nu atât de eminente în ce privește valoarea de fapt a afirmațiunilor lor.

După aceea, declar că nu-mi stă în gând deloc să contribuim la obstrucție. Aveam toate mijloacele pentru a vorbi și deseară, dar nu am voit să întrebuițez aceste mijloace, de a culege pe sama adversarilor mei, fiindcă nu am inamici politici, fel de fel de hârtiuțe, pe care să le succesc, să le învățesc și să scot din ele ce-mi convine mie și ce nu convine adversarilor și în felul acesta să joc pe perfectul *raseur* de la această tribună. Eu vreau să stabilesc unele fapte, să restabilesc altele, și este interesul tuturor să stabilesc pe cele dintâi și să restabilesc pe cele de-al doilea.

Vreau să definesc anume situații, fiindcă politica este, înainte de toate, o artă de definiție, deși cuprinde oameni indefinisabili, care creează evident situații atât de grele de definit (*ilaritate*) și după ce situațiile vor fi definite, să ne dăm sama cu toții, fiindcă sunt fapte care nu se pot tăgădui, de situația reală a țării în momentul de față, de mijloacele care ne stau la îndemână pentru a remedia această situație pe care eu

o judec dezastruoasă, și o judec dezastruoasă nu în ceea ce privește viitorul neamului nostru, căci am o credință oarbă, nebună în viitorul acestui neam, dar aceasta nu mă împiedică de a spune că situația țării poate să fie dezastruoasă, dacă nu se face apel, când trebuie, la forțele reale, care pot sprijini acest neam în momentele de criză.

După aceasta voi căuta să arăt ce se poate face fără patimă dintr-o parte și fără patimă din altă parte, și cred că și prietenii mei îmi vor da voie să dezbrac pe omul politic pasionat și să îmbrac haina pe care o cunosc de multă vreme. Haina, aș vrea să evit un termen mare, n-aș vrea să spun a patriotului, a naționalistului, fiindcă știți, n-am doctrină și nici trecut, ci aș vrea să întrebuițez termenul acesta: Haina iubitorului de această țară, iubitorului de această nație.

Să căutăm deci, în impasul acesta în care am ajuns prin multe greșeli acumulate, care este drumul pe unde putem ajunge la vederea netedă a situației, la recunoașterea drumului drept pe care avem datoria să mergem energic în interesul țării și al neamului. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

Onorată Cameră, am și eu oarecare experiență politică.

Pentru timpul din urmă am chiar o parte de experiență politică pe care n-o împărtășesc cu alții. Împrejurările au făcut așa ca anume situații să-mi fie mai clare, fiindcă am fost amestecat în ele, decât altor persoane, foarte inteligente, capabile, bine intenționate, care însă n-au fost amestecate în ele și care au poate și interesul să le interpreteze altfel de cum au fost.

Nu încep de cine știe când. 1821 aparține, cum se știe, Partidului Liberal, care la sărbătorirea celor o sută de ani de la Tudor Vladimirescu va ști desigur să colaboreze cu tot ceea ce poate da „Cartea Românească” și toate celelalte elemente de cultură care îi aparțin. (*Ilaritate.*) 1848: N-avem nici un punct de vedere personal în ceea ce privește anul „48”. N-am făcut nici Unirea Principatelor, nici războiul de la 1877.

Asociațiunea noastră politică este foarte recentă și partidul în numele căruia să-mi fie îngăduit să vorbesc, deși am fost „eliminat” dintr-însul, e un partid relativ nou⁴.

Prin urmare, n-am făcut nici Regatul și, mai știi, poate nu voi fi contribuit personal, și nici cu prietenii mei, la această mare operă care este așa de mult a tuturor încât fiecare reclamă, și anume în proporțiile în care a lucrat mai puțin și mai puțin sincer pentru dânsa. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

Eu voi începe, nu de la momentul care nu se pune în discuție, ci de la momentul care se pune în discuție și care prin urmare trebuie să fie lămurit.

Onorată Cameră,

N-aș zice, spre surprinderea tuturor, căci unii știau foarte bine că se va ajunge acolo, eu o știam din ianuar, dacă nu din decembre, n-a fost deloc o uimire pentru mine și pentru prietenii mei din iarna și din primăvara anului acestuia 1920 că s-a întâmplat schimbarea Ministerului în fruntea căruia a stat d. Vaida Voevod⁵.

Cineva poate zice: De ce a stat la Paris și nu la București? Pentru motivul, pe care îmi permit să-l cred între meiat, că datoria unui președinte de Consiliu e să se găsească acolo unde interesele cele mai mari ale națiunii cer să fie apărute cu cea mai mare autoritate. De aceea a fost la Paris. (*Aplauze.*)

Ministerul prezidat de d. Vaida Voevod a fost silit să plece în condițiuni pe care mă abțin să le calific și ca om politic și ca istoric, căci ca om politic le-aș califica pasionat, iar ca istoric știu că ele vor fi calificate la timpul lor așa cum trebuie.

Suveranul are dreptul să schimbe Ministerul său. Ce s-a petrecut, în ce privește schimbarea Ministerului, în conversația pe care, potrivit dreptului meu de președinte al Camerei, am avut onoarea s-o am cu Suveranul, căruia îndrăznesc a spune că i-am fost destul de devotat și în cele mai grele clipe ale vieții sale, pentru ca anume calomniile să nu mă poată atinge, ceea ce s-a petrecut în această întrevvedere a președintelui Camerei cu Suveranul țării, să-mi permiteți să nu o spun. N-am obiceiul să spun lucrurile care se petrec între cele patru ziduri care trebuie să închidă totdeauna și patriotismul și devotamentul, dar și

discrețiunea, ale Palatului Regal. Atât am crezut că trebuie să vă spun.

Fiind dat că trei locuri erau libere în Minister, că două ministere, al Muncii și mi se pare, cum era atunci vorba, al Sănătății Publice, care trebuia creat, așa că aceasta adăuga încă două locuri vacante, să zicem vacante în viitor, la celelalte trei, care erau vacante în prezent, mi-am îngăduit să dau sfat Maiestății Sale ca ele să fie ocupate după voința Maiestății Sale, însă și în interesul dezvoltării țării, prin persoane aparținând oricărui partid. Nu am luat în privința aceasta părerea aceluia care ținea locul d-lui Vaida Voevod, dar noi eram așa de înțeleși în ce privește directivele generale, încât, lucrând după capul nostru, niciodată nu am avut nici cel mai mic conflict, cât am stat la guvern. Propunerea a fost refuzată.

Am zis: „Primim oameni competenți la aceste departamente“. Propunerea a fost retușată. Am mai propus și crearea unui Minister nu de funcționari, dar de oameni care au făcut politică și care să se priceapă, după socoteala fiecăruia, la departamentul lor. Propunerea a fost refuzată.

Am propus ca din elementele tinere ale deosebitelor partide, care nu au avut ocaziune să lupte pentru mult timp și cu prea mare înverșunare, să fie făcuți miniștri. Și, fiindcă d. Sassu este aicea, pot spune că a fost și d-sa unul dintre aceia despre care se vorbea în momentele acelea.

D. V. P. Sassu: Eu, eu?

D. N. Iorga: Da, da! D-ta și alte persoane din alte partide, care puteau să aducă simpatiiile partidului dumnealor, fără însă să aducă defectele înverșunate ale altei părți din partidul d-lor. Și această propunere a fost refuzată.

Am propus atunci altceva. Vedeți, Consiliile de Coroană sunt o inovație ilegală. Totuși Coroana simte nevoie în unele împrejurări să nu rămână singură față de opinia publică și față de răspunderea istorică, și atunci e foarte natural să cheme pe lângă miniștrii săi, și aici nu e rău că deliberează toți împreună, cei din Ministerul actual majorând pe ceilalți, să cheme, zic, în Consiliul de Coroană și alte persoane, Și atunci am spus: Multe lucruri s-ar rezolva dacă, în loc de a ne cunoaște prin aceea ce spun gazetele, și regret că trebuie să o

spun, dar tocmai în starea de după război, când presa ar avea cea mai mare operă moralizatoare de îndeplinit, tocmai atunci presa română a contribuit esențial să se îndușmănească oamenii, să facă a se urî oamenii care se dușmăneau și fără de aceasta și nu mai trebuia să vie și presa ca să toarne un pic de otravă pentru a face irespirabil aerul din viața noastră politică. (*Aplauze pe băncile Federației.*)

Da, în loc să ne cunoaștem prin ziare, prin oameni interesați să poarte vrajba, să poarte vorba intrigii, cum se făcea încă de pe timpul fanarioților, și cum se face și acum, dacă Maiestatea Sa ar prezida, cu tot ceea ce prezintă Maiestatea Sa, cu toată acea jertfă de sine de care a dat dovadă în timpul războiului, cu tot acel risc pe care l-a luat pentru cauza națională, chiar dacă domnia lui Ferdinand I și dinastia lui Ferdinand I ar fi fost să se îngroape în cea mai mare nenorocire care amenința națiunea noastră, și Regele a văzut clipa în care era să se îngroape neamul său, și-mi aduc aminte că Maiestatea Sa, la Palatul de la Iași, cu ochii în lacrimi, a spus aceste cuvinte: „Dacă națiunea are nevoie să mă duc eu, ca să fie fericită, sunt gata să mă duc“. (*Aplauze, strigăte de Trăiască Regele!*), și nu am putut răspunde nimic, fiindcă atunci când lacrimile sunt pe genele cuiva, poate vorbi, dar când lacrimile îl strâng de gât, nu poate spune nimic și conversația s-a terminat acolo.

Autoritatea o are Regele însuși, nu numai situația sa, căci Regele nu e o ficțiune și cine a spus așa, n-a știut ce spune. Regele este un simbol și un simbol de care avem nevoie. (*Aplauze.*) Și dacă pe lângă simbol se adaugă un om foarte bun, foarte iubitor de țară și care stă mai presus de ceea ce ne desparte, cu atât mai bine, și recunoscători trebuie să fim soartei care ne-a dat în acest timp acest suveran.

Revenind, am zis că, dacă Regele ar prezida Consiliul șefilor de partide, ar putea să ajungă la alte rezultate de cum am ajuns schimbând articole de gazete și vorbe purtate de la persoană la persoană, de la o casă la alta, ajungând, de pildă, la rezultatul la care a ajuns d. Argetoianu când a invitat pe d. dr. Lupu⁶ să părăsească Ministerul, punându-i-se înaintea eventualitatea intrării în aceeași calitate în alt Minister.

Vedeți ce este cu mijlocul acesta al oamenilor cari merg din loc în loc și cari creează situații dezagreabile pentru toți. Și această ofertă a fost refuzată. Și Ministerul s-a dus.

Constituția dă Suveranului dreptul de a numi și mi se pare că termenul se găsește în Constituție, de a destitui pe miniștri.

D. general Al. Averescu, președintele Consiliului: Constituția zice: Regele numește și revocă pe miniștrii săi.

D. N. Iorga: Alte popoare au un termen mai acceptabil pentru miniștrii cari trebuie să se ducă; ele zic „renvoyer“, evident „renvoyer“ nu este același lucru cu termenul care este în Constituția noastră. Dar aici să-mi dați voie să exprim un punct de vedere personal în ce privește acest drept regal, mai ales în timpurile de acum, când toată lumea atârnă mai mult sau mai puțin de sentimentul public, de părerea, întemeiată sau nu, pe care lumea o are despre acțiunile fiecăruia.

Acum câteva zile, răsfoiam o foarte interesantă carte a unui scriitor svitërian, dar care este, nu numai atât, ci un mare romancier francez, care s-a preocupat toată viața și de chestiuni politice. Este Victor Cherbuliez⁷, care, analizând între altele și personalitatea unui suveran german, ajunge la această chestiune, dificilă și neplăcută pentru suveran, evident mai neplăcută pentru acel care pleacă, ajunge, zic, la chestiunea, neplăcută pentru ambele părți, a retrimiterii, a revocării, a destituirii miniștrilor de către suveran. Și iată ce zice el: „În Bavaria, ca în toate monarhiile germane, este un principiu de drept public că existența unui Cabinet nu atârnă de voturile unei Camere, că suveranul alege pe miniștrii săi după plac și nu-i destituie decât când au pierdut încrederea sau favoarea sa“.

Observați că la început zice: „în Bavaria, ca în toate monarhiile germane“, ceea ce înseamnă că acest drept aiurea nu este scris în Constituție, sau nu se exercită. El adună în această privință și unele cazuri, foarte curioase, din Bavaria. Astfel, la 1875, regele fiind Ludovic al II-lea, Camera a pus în minoritate pe miniștri. Aceștia au oferit demisia suveranului. Suveranul a scris pe demisie: „Mie singur îmi aparține dreptul de a numi pe consilierii Coroanei mele. Aveți încrederea mea; vă

ordon să rămâneți la locul vostru și să faceți cunoscută voința mea poporului meu“. După aceea a făcut ca declarația să fie tipărită în nouă mii de exemplare, să fie afișată în toate comunele, și a dat ordin ca într-o duminică să fie adunați toți țărani pentru ca, după slujba dumnezeiască, să li se cetească acest rescript regal. După aceasta, adresându-se Camerei, Ludovic al II-lea a spus așa, personal, președintelui: „Nu am nici un motiv să primesc adresa voastră. Mai mult încă, limbajul pe care l-au ținut unii dintre oratorii dv. m-a nemulțumit adânc. Fac observație președintelui vostru“.

Evident, d-lor, am cetit partea a doua, ca să se vadă unde se poate ajunge printr-un uzagiu prea „ad litteram“ al prerogativelor constituționale.

De aceea, fiindcă noi iubim sincer pe Rege, nu fiindcă ne aduce sau ne menține la guvern, nu fiindcă este în stare să ne acorde favoruri, ci fiindcă este Regele și îl iubim, chiar când avem conștiința că ni s-a făcut puțină nedreptate, de aceea, fiindcă știm încă un lucru: Că orice regalitate se sprijină înainte de toate pe un puternic sentiment național, care niciodată nu trebuie să ajungă până la divergențe față de intențiile și de faptele regalității, noi avem părerea că, atunci când se va ajunge la fixarea textului Constituției, să i se facă Regelui acest mare avantaj, să i se dea această mare înlesnire, de a nu mai fi supus presiunilor interesate din partea unor anumite persoane care nu pot veni la guvern pe calea cea mai naturală, care este calea câștigată prin majorități parlamentare. Dar acesta este un lucru pe mai târziu.

Și iată, vin acum la dizolvarea Parlamentului.

Aici, d-lor, trebuie să ating mai întâi un lucru. Să amintesc un lucru acelor cari poate l-au uitat, să-l spun acelor cari nu au avut de uitat, celor ce n-au cunoscut. S-au făcut alegerile din noiembrie 1919, a căror autenticitate, onestitate, imparțialitate, au fost contestate de o parte și admise de altă parte. Eu voi zice, stând la mijloc, alegerile au fost făcute onest și imparțial de d. Văitoianu⁸ și de secretarul său general, colonelul Manolescu, dar aparatul administrativ era în mâna liberalilor, și aparatul acesta a trimes o sută de

deputați liberali, din care scot vreo zece care se alegeau și fără aceasta și rămân nouăzeci pe care i-a trimis administrația.

Dar, în afară de aceasta, alegerile s-au făcut cum trebuie.

La alegerile acestea din novembre, Partidul Poporului, care era atunci numai Liga Poporului, Partidul Democrat al d-lui Take Ionescu, care era ce crede d. Take Ionescu că putea să reprezinte, și în ce privește numele, și în ce privește ideea, și în ce privește compunerea, și Partidul Socialist, care n-a vrut să se prezinte la alegeri, când a văzut un general în activitate în fruntea Consiliului de miniștri, așteptând vremea când va vedea un general în rezervă (*ilaritate*), va să zică aceste trei partide s-au unit pentru a nu lua parte la alegeri. Mare greșală! Și, un moment, m-am temut că și d-voastră, Partidul Național din Ardeal, veți face așa. A fost o mare bucurie pentru mine că Partidul Național din Ardeal a admis ca legal guvernul generalului Văitoianu și a participat la alegeri, deși unii din membri nu erau de această părere. Socot că, în momentul când se făceau cele dintâi alegeri ale sufragiului universal, nu putea fi o greșală mai mare decât abținerea. Ce ai pățit atunci când te-ai prezentat, aceasta se poate explica, ce ai pățit, câștigând adversarul, căci atunci ai pierdut d-ta, ce ai pățit însă când nu te-ai prezentat, aceasta dă loc la discuții interminabile.

A doua zi după rezultat, când a ieșit Partidul Țărănesc, pe care l-ați acuzat că s-a folosit de popularitatea d-v., în această privință voi vorbi mai departe, foarte obiectiv și nepărtinitor, când au ieșit mai mulți deputați decât oricând ai Partidului Naționalist, care cred că nu veți zice, date fiind legăturile dintre noi și politica dv., că am uzat de numele d-voastră, iar pe lângă aceasta au ieșit și un număr de independenți și au ieșit și destul de mulți socialiști, a doua zi deci după ce s-au făcut alegerile cu acest rezultat și Camerele au avut o majoritate care nu era liberală și, d-voastră neprezentându-vă, nici democrată, nici socialistă, s-a ivit numai decât ideea, pe care o reprezentau zi de zi gazetele, că aceste Camere trebuie dizolvate imediat. Ba un redactor extraordinar, care și-a repetat de altminteri părerea zi de zi, era de această opinie că, la urma urmelor, Senatul poate merge, nu știu care erau motivele care făceau pe acest ziarist și pe cei

reprezențați prin el la îngăduială față de Senat, dar Camera, nu. Și anume nici să se adune măcar Camera, ci înainte de a se aduna să vină Regele, care să strice alegerile și să hotărască altele.

Vă puteți închipui că nici un singur moment, dar nici un singur moment, noi n-am avut, și aceasta trebuie ținut în samă în opera pe care a început-o Ministerul Blocului, n-am avut o clipă de liniște.

De la alegeri și până la căderea noastră din mart, într-una ni s-a sunat în urechi clopotul de moarte, și s-a făcut tot ce era cu putință pentru a se ajunge la acest sfârșit, pe care noi îl credeam fatal, fiindcă guvernul și Parlamentul au murit, dar care nu era fatal în celălalt înțeles al cuvântului „fatal”. Adică nu era logic, nu era natural. Prin urmare, încă de atunci dizolvarea Parlamentului a fost neconținut pe tapet zi de zi, și anume ziarele aveau misiunea de a o spune zilnic. Iată „Epoca”, dacă voiți, a avut misiunea de a spune că acest Parlament, cu tot ceea ce a produs, cu organizarea Blocului, cu guvernul Blocului, că acest Parlament nu poate fi tolerat și că trebuie neapărat să fie dizolvat.

Eu nu eram pentru dizolvare. Nu dintr-un interes personal, ci pentru motivul pentru care nu sunt nici acum pentru dizolvarea acestui alt Parlament, și în orice fel de împrejurări. Fiindcă atunci când era națiunea cea mică, puteai să te joci cu dânsa, căci ea știa ce înseamnă alegerile, știa ce înseamnă Parlamentul, guvernul, și nu le lua în serios; acum însă e națiunea cea mare, care ia lucrurile în serios și, pe când națiunea cealaltă nu se pasiona, aceasta se pasionează, aceasta duce lupta cu patimă, cu ură, cu vărsare de sânge. Nu putem răscoli la intervale prea scurte această națiune, căreia nu-i putem spune că totul e un fel de luptă ușoară din sulite, cum spune poetul: „În aplauzele grele” adaugă el, ale... „lumii de pe uliți”, ci trebuia să-i spunem că este un lucru serios (*aplauze din partea opoziției naționale*.) Ne-a părut rău, și cred când o spun că voi fi crezut, ne-a părut rău că în Parlamentul ales în noiembrie 1919 nu erau unele personalități care impun prin trecutul lor, prin experiența lor.

Această experiență o acord foarte larg d-lui Take Ionescu. De la d. Argetoianu cunoșteam numai articole de arheologie în „Convorbiri Literare” și unele articole de politică iscălite cu inițialele sale, în „Epoca”, așa că nu puteam să-l pun în aceeași categorie. Dar eram de părere că persoane care au o autoritate mai puțin arheologică și mai actuală, că persoanele acestea trebuie să se găsească în Parlament. Și îmi părea foarte rău că nu se dăduse o ocazie de a se verifica popularitatea, în mare parte întemeiată, a d-lui general Averescu.

Fiindcă iată punctul de vedere al meu, că d. general Averescu, pentru ceea ce a făcut, merită altă popularitate decât popularitatea care i s-a pregătit pentru ce n-a făcut. Aceasta este formula mea.

Îmi dădeam samă că este o popularitate a d-lui general Averescu, care nu trebuie însă creată și organizată cu fel de fel de închipuiri: Că l-au văzut soldații în tranșee, când n-a fost niciodată în tranșee, că l-au văzut acolo, că au mâncat mămăligă cu dumnealui, că dumnealui a luat în spinare pe cutare soldat rănit și l-a dus în infirmerie. Acestea se spun, și altele chiar, care, când se învederează că nu sunt adevărate, popularitatea poate să fie pusă la îndoială, și nu se cuvine să se puie la îndoială, fiindcă dumnealui a fost un splendid general și un general popular pe vremea războiului, pe care merită să-l iubească, nu „poporul” creat, ci națiunea, care nu este creată nici cu bani, nici cu agenți, nici cu alte mijloace.

Mi-a părut rău, d-le general, că d-voastră nu erați aici. Noi nu eram vinovați că nu ați fost prezent și nici nu socoteam că niște Camere în care nu este reprezentată Liga Poporului, Partidul Democrat, Partidul Socialist era reprezentat, fiindcă a avut prudența să potrivească așa, încât nici să nu se prezinte la alegeri și cu toate aceasta să poată figura în Cameră (*ilaritate*), numai pentru aceasta trebuie să fie dizolvată. Deci căutam noi, ne trudeam noi, să găsim mijlocul prin care s-ar putea drege această lipsă inițială, care nu era o vinovăție pentru noi. De aceea declarația care s-a făcut în numele partidelor din Bloc, când au devenit vacante locuri în Ardeal, declarația că noi, ținând samă de ce reprezintă anumite

elemente din opoziție, care nu sunt în Cameră, nu voim să li opunem contra candidați.

Această declarație am scris-o cu cu mâna mea. Și am fost de părere să nu vi se opună contra-candidați nici în Regat. Fiindcă însă dorința d-voastră ne-a fost cunoscută prea târziu și anumiți aderenți ai noștri apucaseră să-și pună candidatura, oare cum le puteam impune, când nu s-au retras, să se dea în lături ca să veniți d-voastră? Numai din această cauză n-a fost deschis și acest drum pentru intrarea d-voastră în Parlament.

Și aici pot să deschid o parenteză, fără să stric economia discursului meu. Vă garantez că, așa cum se găsesc, în faza embrionară, acesta este însă termen din alt domeniu de știință, în faza nelămurită; să ne gândim la acea lume astrală nedeterminată, în care stelele nu sunt încă stele, în faza aceasta nedecisă, noile curente, adică d-voastră, puteați să guvernați cu anumite elemente din Camera noastră, dacă ați fi avut un anumit program și o anumită atitudine, precum noi suntem convinși că putem governa cu o parte destul de importantă din Camera d-voastră, dacă avem un anumit program și o anumită atitudine. Vedeți, opiniune personală.

Dar să revenim la motivul dizolvării. Acest motiv de dizolvare legal nu exista, iar pentru partea nelegală nu puteam noi să înlăturăm lipsa de la început.

Natural, cererea aceasta de dizolvare s-a suit mai sus. De la gazete a ajuns până în sfere înalte. Am avut prilejul, cred, ca și d. Vaida, pe care l-am rugat, înainte de a pleca, să întrebe, în această privință, să mă informez dacă, dumnealui plecând, viața Parlamentului este asigurată. Și dumnealui și eu ne-am informat de mai multe ori, și nu aș putea spune că am avut, eu, impresia unei asigurări definitive, dar, cu toate acestea, nicio catastrofă nu răsărea la orizont. Când s-a produs schimbarea ministerială, deși nu aveam dreptul, am întrebat: „Bine, Ministerul se schimbă, persoane care nu fac parte din Parlament vin pe banca ministerială, persoane care au atacat cu vehemență Parlamentul se înființează acolo; care este situația Parlamentului?” Nici nu este un motiv de discreție care să mă împiedece de a da răspunsul, înlocuind un singur cuvânt cu un cuvânt care v-a arăta tot atât, dar este mai

potrivit pentru a fi reprodus: „Țin ca Parlamentul să nu fie... înlăturat în acelaș timp cu guvernul“.

Acesta este răspunsul pe care l-am avut încă de la începutul lunii mart. Pe urmă, d-voastră ați venit aici în Cameră.

Cineva a făcut observații în ce privește costumul meu. Costumul meu nu cuprindea căciula pe cap. Avea această geantă, care este și aici, și care nu are nimic indecent: Un portofoliu pe care mi l-a dat d. I. Brătianu, întorcându-se de la Petrograd. Și i-am spus: „Este singurul portofoliu pe care pot să-l primesc de la d-ta“. Mi le-a oferit pe celelalte de patru ori și le-am refuzat. Și pe lângă ele era și simțul omului ajuns la o anumită vârstă, fiindcă eu, după informațiile mele, judecam că mi se va întâmpla ce se întâmplă acuzaților din Ungaria aparținând naționalităților, atunci când se înfățișau înaintea tribunalelor ungurești.

D-voastră știți poate pe acel slav de sud care, dat în judecata tribunalelor ungurești, a venit cu un geamantan în mână și i s-a cerut să recunoască sau să tăgăduiască faptele ce i se imputau. Nu a răspuns nimic și l-au întrebat din nou: „Dar bine, geamantanul?“ „Eu știam dinainte că mă înfățișez înaintea unui tribunal unguresc și din această cauză am venit cu geamantanul ca să merg de-a dreptul la închisoare“.

Nu este nevoie, căci d-voastră sânteți oameni subțiri, nu este nevoie să vă arăt care e legătura dintre anecdota aceleia care se prezenta înaintea tribunalului unguresc și între situația Parlamentului nostru față de noul Minister. Am avut impresiunea, când d. general Averescu a luat hârtia s-o cetească, că nu este vorba de o prorogare, lucru care s-a întâmplat numai odată, și n-am înțeles motivele pentru care guvernul a venit cu ea de la început. Iar, dacă era vorba să câștige oameni, în cele zece zile, pentru anumite avantagii, o majoritate nu se creează în felul acesta, și omul pe care l-ai câștigat în cele zece zile are poate atât de puțină credință, încât te incurcă mai mult decât îți folosește. (*Aplauze.*)

Eu am crezut însă că era un decret de dizolvare și, cum era vreme de iarnă...

D. general Al. Averescu, președintele Consiliului: D-le Iorga, nu a fost acesta scopul, ca să câștigăm partizani, ci să putem să vă dăm de lucru imediat ce am intrat în guvern, și aveam nevoie de zece zile să ne luăm în posesie posturile noastre și să ne orientăm în afacerile guvernului.

D. N. Iorga: Admirabilă intențiune, d-le general.

D. general Al. Averescu, președintele Consiliului: Nu ne atribuiți alte motive, că voiam să căpătăm partizani. Nu, d-le Iorga. D-le Iorga, nu împărtășiți ideile prietenilor d-voastră politici că suntem atât de bizantini.

D. N. Iorga: D-le general, ca să fi știut intențiunile d-voastră adevărate trebuia să am legături personale, pe care nu le aveam. Eu v-am cunoscut în Parlamentul liberal, când erați ministru de Război; de atunci am fost împreună la Iași și scrisesem chiar și articole cu privire la d-voastră, ca general, articole pe care nu le-ați citit aici, la București, și lumea zicea că erau și sincere și nu erau chiar așa de urâte, dar d-voastră aveți de lucru pe front, așa că nu le-ați putut citi⁹.

La Iași, când ați fost numit ministru întâia oară, n-am avut fericirea să ne întâlnim. Toți ceilalți căutau, cum este obiceiul, când cineva vine la guvern, să caute relații cu anume persoane politice, chiar acelea pe care ar putea să le aibă ca adversari. Dintr-un motiv care nu mă privește, relațiunile acestea nu le-am avut.

Este un alt mijloc de a se informa cineva asupra intențiilor unui om politic. Să citească presa lui. D-voastră ați avut o presă care nu v-a aparținut de fapt niciodată și care a dat despre d-voastră o idee care este mult inferioară situațiunii pe care o ocupați în viața noastră în general și, prin urmare, și în viața noastră politică. Dați-vă osteneală o săptămână să citiți presa d-voastră și pe urmă uitați că este vorba de d-voastră care vă numiți generalul Averescu, îndepărtați această recunoaștere a personalității d-voastră și ziceți: Dacă această presă ar fi a altui partid sau a altui om, ce idee și-ar putea face opinia publică despre acest partid și despre acest om?

D. g-ral Al. Averescu: În decretul de prorogare este spus motivul; prin urmare, nu căutați alt motiv.

D. N. Iorga: Când am venit în sală, nu știam că este un asemenea decret. Maiestatea Sa Regele nu mi-a comunicat intenția de a proroga Camera, cum trebuia să fiu înștiințat ca președinte al Camerei. Dar sunt lucruri fără importanță mare și trec la însăși dizolvarea.

Acum, situația mea devenea, evident, foarte grea. Eu, pentru motive ce voi arăta pe urmă, n-am putut aproba politica d-voastră sau, mai bine zis, politica făcută în numele d-voastră.

A rămânea președinte al Camerei nu era de loc în intenția mea, dar n-am voit să creez niciun fel de dificultăți, și de aceea m-am retras de la locul acela și am lăsat să prezideze un vice-președinte, ca unul care țineam foarte mult la lucrul acesta, ca nimic din atitudinea mea să nu contribuie la înrăirea unei situații pe care nu o creasem eu așa cum era.

Prin urmare, am așteptat evenimentele și, de la acel loc, n-am zis un singur cuvânt. Atunci d-voastră ne-ați făcut declarația, parte scrisă, parte vorbită. Cea scrisă putea împăca o parte din Cameră, cea vorbită a fost socotită de o parte din Cameră că avea un caracter agresiv, care putea să fie înlăturat. După aceea au luat cuvântul, cu privire la declarația d-voastră, doctorul Lupu și d. Mihalache.

D-voastră nu ați fost în fața Parlamentului decât în scurtul timp cât ați făcut parte din Cabinetul Sturdza. Când ați fost d-voastră prim-ministru, nu era Parlament, ci primul ministru vorbea unui fragment de Parlament, care nici nu ținea ședințele legale, la Iași. Deci nu știați ce știți acuma că se poate spune într-o Cameră, ce e drept să se spună într-o Cameră și ce se spune, firește, într-o Cameră cu atmosfera ei pasională. Vă închipuiți că, la membrii unui guvern căruia i se frânge gâtul în momentul tocmai când vine cu proiectele sale, la care a muncit cinci luni de zile și în care el își închisese toată individualitatea, ce se petrece în sufletul acestor oameni nu putea să fie cea mai perfectă filosofie obiectivă, pe care înțelepții din antichitate ar fi putut-o rosti. Și deci adversarii d-voastră și-au arătat părerea că nu cred în intențiile democratice ale d-voastră. Și vă pot spune că, judecând aceste lucruri, nu este numai părerea mea, ci am vorbit cu oameni care nu fac politică, dar au o influență asupra vieții politice, și unul a venit

la mine, acum două luni, să-mi spună opinia sa. Eu îl bănuiam că a fost amestecat în această schimbare, și el, care nu e nici liberal, nici conservator sub orice formă, ci numai un om foarte cinstit și o importantă personalitate, pe care împrejurările, ca și voința lui, îl împiedică de a juca un rol activ în politică, pe care l-ar putea juca oricând, mi-a spus: „Nu crede că am dat sfatul de a se dizolva Parlamentul. Ți-ai face foarte rea idee de mine dacă ai crede că eram capabil de un astfel de sfat. Și iată de ce: Mai întâi, ce înseamnă, din punct de vedere constituțional, faptul că doi membri influenți ai Parlamentului n-au aprobat politica d-voastră agrară? Când este vorba de dizolvarea unui Parlament, trebuia altceva, trebuia ca d-voastră să vă faceți programul, trebuia ca programul acesta să fie înfățișat Camerelor și dacă ele, Camerele, v-ar fi dat vot de blam, Coroana avea dreptul să aleagă între Ministerul pe care l-a numit și Camerele pe care acesta vrea să le dizolve“. Arătați-mi d-voastră votul de blam care s-a dat în Parlament.

Într-un moment, ați dispărut de acolo și ați reapărut puțin după aceasta cu o hârtie în mână, având chiar un aer de triumf ușor, și ați anunțat cuprinsul aceluia decret. Parlamentul era dizolvat.

Bine s-a făcut, rău s-a făcut?

Eu zic că s-a făcut foarte rău, fiindcă nu suntem noi, în Țara românească, noi de aici și cei veniți în mart, ci mai sunt și alții. Mai sunt și liberalii, care n-au popularitate, mai sunt și conservatorii, care au și mai puțină popularitate, mai sunt oameni ca d. Marghiloman, care are și mai puțină. O grupare se poate funda de câțiva oameni foarte simpatici care nu s-ar gândi însă la popularitate. Și atunci, vedeți calea care se deschide. Ea e foarte ușoară. Cineva se duce și raportează suveranului că miniștrii săi sunt anarhiști, sunt bolșevici, că țara este amenințată în existența ei, neamul în viitorul său, dacă acești oameni rămân. Cine nu poate spune lucrul acesta! Dar e mai greu de dovedit. Așa de puțin era dovedit lucrul acesta, încât mie nu mi s-a vorbit niciodată pe un ton serios de aceste lucruri. Iar dacă e vorba de d. dr. Lupu, fost ministru de Interne, eu mă voi felicita totdeauna că am putut, în

împrejurările grele din decembrie 1919, să recomand pentru locul de ministru de Interne pe d. dr. Lupu. Vă voi spune de ce.

Socialismul, d-lor, acela pe care l-a explicat d. Csizar, un om foarte liniștit, pe care l-a explicat d. Pistiner, un om foarte învățat și, prin urmare, foarte modest, și pe care l-au explicat și alte persoane, care nu au chiar aceleași calități, socialismul acesta este foarte teribil și în doctrina lui și în amenințările lui și poate și în legăturile lui. Dar, pentru ca o doctrină politică, fie și socialistă, o acțiune politică, fie și a socialiștilor, să devie amenințătoare pentru țară, se cere ceva pe care nimic nu-l poate înlocui. Acesta este un om de talent, un om cult, un om muncitor, un om popular și un om care să creadă în tot ceea ce spune și a tot ceea ce face.

O voce: Și cinstit.

D. N. Iorga: Să-mi dați voie să nu introduc cuvântul acesta de cinstit, căci este un cuvânt cu bucluc. Prin urmare, dacă noi am fi îndemnat pe d. dr. Lupu, prin nedreptatea noastră, să meargă dincolo, atunci ar fi început adevărata viață, nu în doctrină, în teorie și în articole de gazetă, ci adevărata viață activă a aceluia partid. Iar a reține pe d. dr. Lupu, prin patriotismul său, prin caldă sa iubire de națiune, în mijlocul oamenilor săraci, pe calea care poate da atâtea reforme în chip evolutiv, fără a dărâma casa, fiindcă sunt doar anumite elemente, foarte esențiale, de înlocuit, pentru ca și mai departe să dureze casa, și nimeni să nu stea în ploaie și în bătaia vântului, până ce casa nouă se va face, e un lucru meritoriu și dacă, deci, cineva a fost în stare să facă lucrul acesta, să-l rețină pe d. dr. Lupu acolo unde originea sa, legăturile sale de familie, creșterea sa, viața sa de medic de plasă în mijlocul țărănimii din județul Ilfov, toată dezvoltarea mai târzie a spiritului și a vieții sale, îl îndreptățesc, omul acela care a făcut aceasta, sau oamenii aceia, cred că au făcut bine aducând pe dr. Lupu în Minister.

Dar și pentru alte motive. Același dr. Lupu, aici, la Teatrul Național, la Palat, în articolele pe care le-a tipărit în America, dar pe care nu le-ați citit, în cartea pe care a tipărit-o în America¹⁰, pretutindeni, a declarat și a susținut că este și patriot și naționalist și monarhist. A spus-o în auzul tuturor.

Mai e însă un motiv pentru care mă felicit că l-am făcut membru al guvernului.

Nu există o mai mare greșeală decât greșeala pe care a făcut-o d. Mârzescu, în luna decembrie 1918, amestecându-se cu pușca într-un haos de stradă. Aceasta nu folosește la nimic, dintr-o mulțime de motive. Întâi, omul așa e croit încât dacă zici să nu facă, să zicem, cutare sau cutare lucru, el are să-l facă tocmai pe acela și dacă voiești să-l împiedici de la facerea unui lucru, care nu primejduiește viața societății, să-l lași a o face.

Ați vorbit de demonstrațiile socialiștilor făcute în două duminici din vara anului 1920. Apoi i-am spus eu d-rului Lupu altceva: „Roagă-i să facă, nu o demonstrație în fiecare duminică, ci, dacă se poate, să facă una dimineața, una la prânz și una seara, fiindcă, dacă le-ar face două săptămâni la rând, se dezgustă ei singuri de aceste procesiuni fără scop și nu le mai fac niciodată“.

În ceea ce privește întrebuintărea forței publice, am o părere, că o societate, râdeți d-le general, cred că n-aveți dreptate, și las la o parte alte considerațiuni, că poate v-ați molipsit de la o anumită vecinătate, o societate trebuie să aibă totdeauna o anumită rezervă la care nu trebuie să apeleze. E bine să se știe că mai există ceva pe lângă tot ce ai văzut, că poți să mai vezi ceva. Dacă lucrul pe care trebuie să-l vezi numai când trebuie, îi aduci în fiecare moment, el își pierde orice credit. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

Eu cred în spiritul sănătos al armatei noastre, pentru că armata noastră este alcătuită din țărani, oameni prea cumiți pentru a primi o anumită doctrină, foarte frumoasă ca formă. Dar în ce privește această armată care a făcut războiul, mai știu un lucru. Eu mă tem de armatele care știu că n-au făcut ele țara pe care o apără, dar armata care are conștiința că a făcut ea această țară, de ea poți fi totdeauna sigur că își va apăra creațiunea ei proprie. (*Aplauze.*) Eu zic însă să nu arătăm armata, când putem arăta poliția. Și zic mai mult: Să nu arătăm nici poliția, atunci când fără poliție putem ajunge la același rezultat. Să ne deprindem cu o idee, și aceasta o spun și ca naționalist. Naționalist înseamnă cine iubește poporul

său, în partea cea mai densă a acestui popor, în partea muncitoare, în partea cea mai onestă; dar și părțile celelalte ele iubește. Însă, pe lângă toate, naționalist este acela care iubește din corpul națiunii sale partea care doare mai rău, care sângerează mai mult. Așa fiind, dați-mi voie, dacă-mi spune cineva, nu programul lui Karl Marx, nu discursurile feroce ale lui Lenin din faza întâi, ci cele mai cumplite lucruri, îndată ce el ar fi om din neamul meu, m-aș gândi dacă nu există un mijloc să-l fac să cugete altfel; fiindcă tot un om l-a învățat așa, și poate că un alt om, cu ceva mai multă iubire, cu mai multă logică, să-l învețe altfel. Numai când ai mântuit toate mijloacele, oprește-l cu sila. Tot așa aș proceda și față de un dușman, căci și el este om. Numai atunci să recurgem la mijloacele, care nu trebuie să fie niciodată compromise de forța publică și în rândul ultim de forța armată (*aplauze*). Iată, prin urmare, condițiunile în care a fost înlocuit guvernul, în care a avut loc dizolvarea Parlamentului, și iată cât de slabă este baza care a fost pentru a aduce înlăturarea Ministerului și a Parlamentului.

După aceasta a început regimul d-voastră. Regimul acesta al d-voastră, ce reprezenta, de unde venea, în ce fel fusese format, care erau credințele sale, persoanele care stăteau în fruntea acestui nou regim? Aceasta este datoria, pentru orice vorbitor, să o lămurască, și voi căuta a o face pe scurt.

Nu numai că am dorința să scurtez lucrurile și, când ai multe de spus, trebuie să vorbești pe scurt, dar este o datorie s-o fac, pentru ca să nu ziceți: D. cutare este împotriva noastră, pentru cine știe ce dorințe; de succesiune, pentru a-și satisface cine știe ce pasiuni, pentru a ceda cine știe cărui curent, și pentru ca d-voastră, în fundul conștiinții, care este așa de adâncă și așa de sacră încât nu vorbește, dar se prevede, se aude în acțiunea omului, să ajungeți în conștiința fiecăruia dintre d-voastră, a zice: Acel ce vorbește este un om onest și dacă ne spune că nu poate să meargă împreună cu noi, dovedește cel puțin pentru ce, și se vede din gândurile sale, din inima sa, că nu poate să meargă alături cu noi. (*Aplauze prelungite.*)

D-le general, eram la Iași într-un moment care nu era mai tragic pentru noi, ci în tragedia aceea se amesteca, aceea ce e mai urât, un element comic. Când tragedia este numai tragedie, ea înalță sufletul, dar când se amestecă și elementul comic, și tot ce este scădere sufletească a oamenilor față de misiunea pe care sufletul omenesc trebuie s-o îndeplinească, este comic, comicul strică toată tragedia și devine un element de rea educație pentru popor.

A fost un moment la Iași în care cu adevărat situația, din tragică ce era, a fost prefăcută de unii reprezentanți ai claselor dominante într-o situație comică.

S-a crezut că situația țării noastre e cu totul pierdută, că nu se va mai ridica niciodată, și atunci s-a produs acea emigrație la Odesa pe care istoria va ști s-o înfierize cât mai aspru. Și acum îmi aduc aminte și, să trăiesc oricât, nu voi uita ceasurile acelea de zguduire a căsuței în care stăteam, de roatele grele ale camioanelor care, în loc să-și facă datoria pe front, erau întrebuințate să care în Basarabia și dincolo de Basarabia tot ceea ce aparținea persoanei lor, grăbite să-și pună la adăpost prețioasa lor piele. Ajunsese să fie cel mai mare chin al vieții mele repetarea aceluia zgomot surd, de dimineață până seara, care nu mai înceta. Era pentru mine expresia înfrângerii care, să nu fi fost țaranii, care nu s-au dus acolo, ar fi fost iremediabila înfrângere pe care o simțim încă aici (*arată spre inimă*). S-a spus de Tolstoi, cu multă dreptate, în *Război și pace*, că nu există nicio bătălie câștigată din punct de vedere militar. Bătălia este câștigată de aceia care au convingerea că au câștigat-o și mai ales înfrângerea se adeverește atunci când sufletul omului înfrânt recunoaște înfrângerea. (*Aplauze*.)

La Odesa s-a dus, de fel de fel de lume, o viață care nu era din cale afară de tristă: Joc de cărți, plimbări pe plajă, mici aventuri mângâietoare! În sfârșit, era de toate. Cu toate acestea e imposibil să stea omul care este deprins să facă politică fără să facă și puțină politică. Acum, pretutindeni, și pe front și la partea sedentară, unde au fost și mulți oameni cumsecade, care nu au putut merge dincoace, ca d-voastră, era un singur strigăt, îl aud și acum: Nu se mai poate cu trecutul, trebuie

făcut ceva nou. Iată, în privința aceasta vă pot spune că a venit, într-un rând, în toamna anului 1917, la redacție la mine un ofițer din armata d-voastră, dacă l-aș vedea l-aș recunoaște, un ofițer care se vedea că venea de pe front, care nu a vrut să-și spună numele și care era într-o stare nervoasă extraordinară, și mi-a spus: „D-ta vrei să facem o mare revoluție în țară? O mare revoluție, care te-ar aduce la putere?“ Cum, în mijlocul războiului țării mele, în clipele acelea teribile să întrebuițez nenorocirea patriei pentru a mă ridica pe mine, cu atât mai mult cu cât credeam că, și fără mijlocul acesta, țara totuși se va îndrepta? Mulți erau de părerea aceasta. Și la hotel, în București, deschizând ușa, cutare tânăr în uniformă de militar mă povățuia să fac revoluție, ori măcar să iau parte la revoluție. Le-am răspuns că sunt prea bătrân și că mă voi uita la revoluția lor. Același răspuns l-am dat și ofițerului care venise la redacție. Ofițerul insista și spunea că, orice s-ar întâmpla „revoluție trebuie să se facă și dacă nu o faci d-ta, o facem noi“.

De acestea se petreceau și la Odesa și, alături de asemenea dorinți, era și curioasa iluzie că orice om care nu a făcut politică până atunci poate să facă reforme din cele mai mari, și la nevoie chiar cu revoluție. Și ne-am trezit noi, cei care am rămas la Iași, în novembre, cu o protestare dată Regelui, în care se arăta toată vina guvernului liberal în ce privește felul cum a făcut războiul, în ce privește situația de atunci a țării, și memoriul termina cu aceste cuvinte: „E de neînchipuit că același guvern, devenit odios țării, și calamitățile ce a provocat, să fie îngăduit a prezida tocmai el clipele în care va așterne condițiile viitoare existențe a neamului nostru“. Nu prea gramatical, dar nu era un răspuns la Mesaj (*ilaritate*). „Așa fiind, Sire, îndrăznim a solicita puternicul Maiestății Voastre sprijin pentru intrarea în Constituție“. Foarte bine. Adecă nu decrete-legi, nu măsuri excepționale, ci a intra în Constituție. „Spre binele mult și greu încercatului popor pe care îl reprezentăm“, aceasta o spuneau cei de la Odesa! „Considerând ca cea mai odioasă crimă a continua să asistăm nepăsători la jertfirea lui, care, de atâta amar de vreme, crede, tace, suferă, luptă și piere, fără a privi măcar spre ispita care-l ademenește.

Iar dacă mintea noastră refuză a concepe, nu vom putea pătrunde în cuprinsul palatului constituțional, atunci, Sire, răspunderea nu va mai fi a noastră, căci nu vom alege mijloacele pentru a dărâma un guvern care batjocorește țara printr-o acțiune ce n-are nimic în cartea păcatelor și un popor care cu sângele său scrie în slove nepieritoare povestea neamului românesc“.

Iscălit: semnatari, în rândul întâi, d. Argetoianu, d. Cantili P. și un număr de deputați.

Eu cred că, în acel moment, la Odesa, a răsărit ideea noului partid. D-voastră, d-le general, în vremea aceea apărați țara, erați fără îndoială departe de ceea ce se făcea la Odesa.

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: Am să iau o colecție a „Sămănătorului“ dimitale de acum doisprezece ani.

D. N. Iorga: D-le ministru, trebuie să știți că „Sămănătorul“¹¹ a fost o gazetă literară, iar dacă atribuiți „Sămănătorului“ intențiuni politice, aceasta arată cât de mult v-ați depărtat d-voastră de literatură, fără să ajungeți însă la politică!

Prin urmare, în momentul acela s-a ivit ideea noului partid politic al d-voastră. D. general, după cum am spus, era pe front și nu avea nici un amestec cu persoanele nesocialiste care aveau amestec cu persoane socialiste, sau mai bine zis cu persoanele socialiste care aveau amestec cu persoanele nesocialiste ce umblau pe acolo, pe la Odesa. Câtăva vreme după aceasta, d. general a fost chemat la guvern și guvernul d-sale a căpătat o misiune. Misiunea aceasta era dată d-lui general Averescu în numele Regelui. Acei care cunosc însă pe d. I. Brătianu și pe factorii conducători ai Partidului Liberal, acei care știu că vi s-a recomandat, de exemplu, pe când vă prezentați la Buftea, „să nu uitați sabia în anticameră“, acei care au urmat dezvoltarea acțiunii Partidului Liberal față de toate guvernele intermediare, trebuie să știe foarte bine că Partidul Liberal nu admite guverne cu aceeași valoare care să-i succedez, după cum nu admite nici partide cu aceeași misiune, care să vină unele după altele. Acestea trebuie să știe că Partidul Liberal numește numai vicari ai săi și atunci când un vicar nu trebuie să mai funcționeze, Partidul Liberal îl

răstoarnă și pune pe altul și numai când crede că poate governa liniștit, vine la guvern, iar, când dă de greu, dispăre, spre a face loc unui alt vicar. (*Aplauze, ilaritate.*)

D-voastră ați fost cel dintâi vicar. A fost pe urmă alt vicar, generalul Coandă¹², care însă a plecat în condițiuni care nu erau potrivite pentru netăgăduita sa valoare. Generalul Coandă a plecat așa încât unii dintre miniștri nici nu știau la amiază că nu mai există guvernul. Bietul domn Poni¹³, un om așa de venerabil, a aflat aceasta spre marea sa surprindere și, om liniștit, se va fi scandalizat pentru prima oară violent, când i s-a spus că încă de la oarele opt dimineața d-sa nu mai este ministru, deoarece nu mai exista Ministerul.

D. general Cantacuzino-Grănicerul: Culisele!

D. N. Iorga: Bas Empire! Când a fost vorba însă de iscălit anume tratate, era un lucru foarte greu, deoarece pe de o parte era ambițiunea d-lui Brătianu, care-l împiedica de a iscăli acele acte, iar pe de altă parte așa cerea situațiunea țării: Ca actele acelea să fie iscălite. Atunci a venit generalul Văitoianu¹⁴. Este adevărat că d-sa nu a dispărut prin bunăvoința d-lui Brătianu, ci prin voința țării.

Dar d-voastră, oricât v-ați face iluzia, ați fost salutat cu prea mare căldură de Partidul Liberal și ați fost tratat, în greșelile d-voastră, cu un spirit de prea largă toleranță de acest partid, care nu este obișnuit deloc a fi tolerant și blând, nu numai cu cei care-i sunt dușmani, dar nici cu cei pe care și-i închipuie că i-ar putea avea ca dușmani, pentru ca să nu vedeți imediat scopul pentru care ați venit, crezându-se că vă veți uza imediat, după ce s-a căutat să se dea impresiunea că noi ne-am uzat în cele patru, cinci luni de guvernare, iar concluziunea o vedeți, de vreme ce ați dat și precedentul venirii unui Minister care nu are majoritate în Parlament și precedentul facerii unei alegeri de însuși Ministerul care avea nevoie de o anumită majoritate. Sistemul vicariatelor poate să meargă perfect de bine atâta timp cât marele și unicul partid nu se simte dispus să guverneze în împrejurări așa de comode, încât toate foloasele să vină la cei care-l compun. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

Trecem asupra Ministerului d-voastră. La un anume moment, d-voastră ați părăsit guvernul și a venit d.

Marghiloman¹⁵, și nu știu dacă știți că între cei care s-au luptat să nu vină d. Marghiloman a fost și umila persoană a celui care vorbește acum, aș fi preferat să rămâneți d-voastră dar, când am venit la Palat, hotărârea era luată, se făcuse. Era și cineva care plânse, dar nu vă voi spune cine, ca să nu știe d. Marghiloman niciodată cu ce sentiment a fost acceptat în misiunea care i se încredințase. Nu sunt eu acela care plânsesem.

A venit d. Marghiloman și, îndată după aceea, d-voastră ați întemeiat Liga Poporului. Eu sunt un pasionat colecționator, și am aici de la un prieten „Actul constitutiv al Ligii Poporului, apelul d-lui general Averescu“, tipărit la Iași în 1918, în ultima corectură bună de tras a acestui anunț al Ligii d-voastră.

Anunțul acesta al Ligii cuprinde o mulțime de lucruri bune. Toată partea retorică o iscălim și noi, cu deosebită stimă pentru acel simț precis al stilului politic pe care-l aduceți (*către d. general Averescu*), din ocupațiunile d-voastră militare. Dar pasagiul care mă interesează mai mult e acela în care d-voastră spuneți că această Ligă e întemeiată anume pentru a face să înceteze pentru totdeauna politica de persoane și politica de partide. Prin urmare, d-voastră aveți în vedere ceea ce aveam în vedere și noi: Suprimarea acelor partide în care intră cine vrea, în care rămâne cineva oricât vrea, în care se folosește cât rămâne, în care, chiar dacă pleacă, i se acordă un concediu, se întoarce înapoi și, după ce s-a întors, găsește încă rămășițe de mâncare pe masă și patul cald de prezența anterioară. E cineva aici în Cameră care mi-a citit scrisoarea în care d-voastră îl muștrați că a plecat; se oferea să citească și scrisoarea prin care a răspuns, am renunțat la citirea celei de-a doua scrisori, pe cealaltă o cunosc foarte bine. Locul însă a fost găsit foarte cald, și nu numai unul, ci două. (*D. Cuza întrerupe.*)

D. N. Iorga: Da, da, scrisoarea care ți-a scris-o d. general Averescu, d-le Cuza, mi-ai citit-o mie, cu ironie crudă la adresa d-sale, iar după aceea te-ai oferit să citești și scrisoarea d-tale, ca să se vadă cât de crud ai răspuns. (*Aplauze la opoziție.*)

D. A.C. Cuza: Da, absolut crud. Te somez...

D. N. Iorga: Mă somezi să mă duc eu acasă la d-ta, să sparg sertarul, să iau scrisoarea din locul unde ai pus-o?

D. A.C. Cuza: Oricând ți-o pun la dispoziție, ca s-o publici în „Neamul Românesc“.

D. N. Iorga: Mai departe, d-le general, d-voastră ați evitat cuvântul de partid; d-voastră voiăți o Ligă. Mai fusese o Ligă, a lui Haret, dar a lui era sătească, culturală, cu oarecare legături cu politica; cred că, cel puțin la urmă, s-a prefăcut într-o Ligă pur politică, care avea un singur drum, ducând direct la clubul liberal.

D-voastră ați venit cu altă Ligă, care mi s-a părut cam vagă și oarecum suspectă.

Erau unii din aderenții mei care spuneau: Dacă ai intra și d-ta în această Ligă! Invitația n-a venit de la d-voastră, d-le general, ci de la partizani de-ai mei. Și am spus: La o anume vârstă nu mai mergi în politică pe întuneric, trebuie să vezi luminos care e omul, care e împrejurarea, care e programul lui.

Liga aceasta a mers o bucată de vreme, dar au venit așa de mulți, d-le general, încât, când ați ajuns la guvern, a trebuit să luați măsuri de a închide registrele înscrierilor. Nu știu dacă s-au deschis și după aceea. Dar să-mi fie permis a crede că nu e cea mai sănătoasă din popularități, aceea de la gustarea căreia trebuie să se abțină anumiți oameni care vin la anumite momente. Liga sunt convins că a degenerat contra ideii d-voastră. Și din cauza acelora care au venit, și din cauza zestrei pe care o aduceau cu dânșii, căci sunt persoane care aduc în haina lor un miros care nu dispare niciodată, și erau mulți din aceștia. Vi s-a adus odată lista de 11.000 de înscriși. Eu mă ofer ca, într-o lună de zile, să vă aduc o sută de mii de iscălituri. Puneți-mi la dispoziție un număr de agenți, care să spună prin toate satele că se vinde pământul cu cutare preț, că le veți da pământ pe care nu-l vor plăti niciodată, și se va face o pantahuză cum n-a mai fost alta.

Dar veți zice d-voastră: Nu s-au adunat astfel aderenții. În cazul acesta, agenții care au fost trimiși de d. Argetoianu, care îmi pare rău că nu este aici, și de alții, agenții aceștia au făcut o mare greșală. Iată care. Când vrei să cultivi popularitatea cuiva, ori când vrei s-o creezi, trebuie să înfățișezi pe om așa cum este, fiindcă vine o vreme de verificare și dacă îl înfățișezi așa cum nu este, dacă îi atribui daruri miraculoase,

supraumane, făcătoare de minuni, aderentul vine și controlează și dacă el controlează, atunci nu înlătură numai partea greșită din popularitate, ci zdrobește popularitatea însăși. Și d-voastră aveți fără îndoială o popularitate care poate să fie folositoare țării, însă nu înfățișată așa cum s-a înfățișat de cei mai mulți dintre aderenții d-voastră. (*Aplauze.*)

D-voastră cunoașteți limba italiană și Italia, și știți că la Neapole este sticluta aceea în care se păstrează sângele lui San-Gennaio. Preoții de la biserică au un talent deosebit de a face ca acest sânge să se lichefieză. Sângele este încheșat; îl poartă prin mâni, efectul căldurii, nu tăgăduiesc miracolul, dar, în sfârșit, nimeni nu are mijlocul de a-l prinde. Sub efectul poate al degetelor, sângele se lichefiază, și atunci toată biserica strigă: „Viva San-Gennaio“. Dacă s-ar întâmpla ca preoții să-și uite meșteșugul, eu m-aș teme, nu numai pentru fiola care cuprinde sângele sfânt, dar pentru însuși mitul lui San-Gennaio, care nu ar mai putea aduce la anul altă minune. Și dacă Sfântul, în adevăr, este făcător de minuni, păcat!

D. A. C. Cuza: D-le Iorga, nu am înțeles nimica.

D. N. Iorga: N-ai înțeles pentru că îți lipsesc și mijloacele de rațiune și mijloacele de informațiune, dar mai cu samă cele de bună credință. Cum vrei, fără logică, fără știință și fără bună credință să înțelegi ceva? Aceasta nu se poate! Prin urmare, d-lor, trec mai departe. A venit un moment când partidul d-voastră, fiind totuși o Ligă, numai în paranteză, să mă ierțați, o să mai adaug ceva: Este un proverb românesc: „Pentru o babă surdă nu toacă popa de două ori“, și, prin urmare, întorcându-mă, a venit un moment când, d-voastră fiind un partid, dar zicându-vă Ligă și eu cred că atunci când ești partid, partid să-ți zici; când ești o ligă, ligă să-ți zici, și nu este bine să se întrebuițeze termeni de aceștia ambigui, a venit un moment când d-voastră ați intrat în guvernul nostru, și vă văd încă acolo. Am surprins căutătura d-voastră către mine, atunci când mă alesesem președinte, și sunt dator să vă dau explicații pentru ce m-am ales președinte. D-voastră ați atribuit-o cine știe căror intenții. Este interesant să se știe, nu pentru persoana mea, ci pentru locul pe care l-am ocupat. Mi s-au atribuit, deci, cine știe ce sentimente față de d-voastră.

Aveam o părere în privința aceasta, eram în divergență de opinii cu prietenii mei. Aveam părerea aceasta că, într-o Cameră aleasă de sufragiul universal, prin alegeri libere, președintele nu se recomandă din partea guvernului. Eu, de multe ori, și față de prieteni nu-mi vine să spun lucrurile, dar acțiunea mea se resimte de ceea ce, dintr-un defect de temperament, nu am spus. Și atunci, d-lor, mi-a oferit prezidenția Camerei și am refuzat-o. Pe urmă am stat și m-am gândit mai bine, îmi umbla neconținut în urechi vorba aceasta: „dizolvare, dizolvare“, și nu vream să fie Camera dizolvată. Și atunci mi-am zis: Această Cameră poate să fie mult mai ușor dizolvată cu un președinte pe care l-a voit guvernul, decât cu un președinte care a dat luptă în contra candidatului guvernului și a ajuns să-și ocupe locul său. Și m-am gândit la încă un lucru: Mă rog, noi am avut iluzia, și poate am greșit, fiindcă noi suntem monarhie constituțională și nu regim parlamentar în adevăratul înțeles al cuvântului, am avut iluzia că și în folosul monarhiei putem duce viața noastră politică spre parlamentarismul adevărat. (*Aplauze pe băncile Federației.*) Și când este vorba de parlamentarismul adevărat, cum a spus cineva care este aici, dar care acum are altă părere, Parlamentul influențează puternic, în ceea ce privește pe aceia care vor fi miniștri. Din toate aceste motive am ținut să fiu ales președinte al Camerei, fără să am niciun interes de vanitate și niciun alt interes, fiindcă aveam destul de lucru ca să mă gândesc să-mi cruț interminabilele ceasuri de la prezidenție, și chiar cu o jertfă din sănătatea mea. D-voastră nu v-ați retras atunci. Retragerea d-voastră a fost determinată de o cerere pe care d. Vaida n-a putut s-o primească. Așa este, d-le Vaida, că vi s-au cerut cinci locuri în Minister?

D. Al. Vaida: Trei.

D. N. Iorga: Peste cele două pe care le avea, a mai cerut încă trei.

D. general Al. Averescu, președintele Consiliului: V-am cerut eu, d-le Vaida? De la Parlament am venit direct la d-voastră și erați bolnav, și a rămas să mai vedem. Nu vreau să intru în mai multe detalii.

D. Al. Vaida: N-ați venit d-voastră, a venit cineva trimis.

D. N. Iorga: D. Argetoianu, delegat de d. general Averescu, a cerut cele cinci locuri.

D. general Al. Averescu: D. Iorga era convins că, atunci când am intrat eu în guvern, peste trei luni de zile d. Vaida va sta la pușcărie și d-voastră vă veți duce să-l îngrijiți acolo, că eu voi răsturna guvernul și d-ta te vei duce la pușcărie cu mâncare.

D. N. Iorga: D-voastră citiți rândurile din ziare?

D. general Al. Averescu, președintele Consiliului: Nu, din gura d-lui Vaida. (*Aplauze pe băncile majorității.*)

D. N. Iorga: Atunci, cu mărturisirea d-lui Vaida sau cu rândurile din aceste ziare, îmi dați voie să vă dau o explicație. D-voastră erați considerat în opinia publică întreagă, nu ca un ministru care poate să primească o prezidenție de Consiliu și nu ca un ministru care poate să colaboreze și mai departe cu aceia pe care i-a găsit pe banca ministerială, ci ca acea persoană care, prin mijloace nenaturale, cu totul miraculoase și întâmplător chiar revoluționare, este în stare să facă fericirea Țării românești. Partizanii d-voastră vă înfățișau ca pe reprezentantul cezarismului salvator, și evident că, atunci când lasă cineva pe Ludovic-Napoleon Bonaparte să facă pe 2 decembrie¹⁶, trebuie să fie căutat la locul unde se pun oamenii politici care o bucată de vreme trebuie să fie făcuți inofensivi. După aceea a urmat ce a urmat, d-voastră ați venit la guvern. Îndată după venirea la guvern, ați urmat politica de decrete-legi care există și aiurea, are un precedent austriac, este un paragraf austriac...

D. M. Popovici: Acolo este constituțional.

D. N. Iorga: Și există și în Italia. În Italia au existat decrete-legi. Decretele-legi au fost create în Parlamentul Marghiloman pentru îndeplinirea, într-o fază din viața noastră politică în care nu se conta pe Parlament, pentru îndeplinirea celor mai esențiale acte de guvernământ.

Nu i-a putut trece cuiva prin minte decât numai predecesorilor d-voastră, liberalii, de la care ați luat rețeta, că reformele se pot face pe calea unor decrete-legi. Și voi spune pentru ce. Dacă dă cineva un decret-lege privitor la o afacere oarecare, la un punct curent de administrație, decretul-lege nu

poate să rămână totdeauna așa, trebuie înfățișat Camerelor. Înfațișând cineva Camerelor aceste decrete-legi, se poate găsi că decretul-lege nu este bun. El a fost executat însă, s-a adus o pagubă oarecare țării, paguba aceasta într-un domeniu restrâns poate să fie reparată, dar să zicem că decretele-legi ale d-voastră, care în mare parte au fost și puse la aplicare, n-ar fi acceptate de Parlament. Cum vă duceți d-voastră pe urmă să refaceți întreaga situație de care sunt legate interesele pe care nimeni nu mai este în stare să le mai servească? Aceasta este nu numai călcarea cerințelor vieții parlamentare, dar compromiterea pentru totdeauna a sentimentului de legalitate constituțională. (*Aplauze pe băncile Federației.*) Al doilea, când ați venit la guvern, înțelegeam să veniți sau cu excelenți funcționari, și eu unul întotdeauna am dorit Minister de funcționari, în momentul când oamenii ceilalți nu se pot înțelege între ei, sau unul cu oameni ieșiți absolut din straturi populare. Ei bine, d-voastră ați venit cu persoane de care vă legaseră, poate, simpatii personale, cu persoane care s-au distins în anumite domenii și cu persoane din care nu cred să se fi distins în vreun domeniu, oricum cu persoane care nu aveau nimic a face cu acea ideea și sentimentalitate de unde a ieșit popularitatea d-voastră mistică. Fel de fel de oameni, pe care îi știam cu părțile lor bune și rele. Dar nici d-voastră nu admiteți ceea ce este esențial în cariera d-lui Take Ionescu, nici d-sa nu e legat să vă aducă omagiile idolatriei.

D. dr. Avram Imbroane, vice-președinte: D-lor, este ora unu și jumătate; doriți să continuăm ședința până o termina d. Iorga, sau d-sa să continue la ora 5?

D. N. Iorga: D-le președinte, într-un sfert de oră voi termina.

D-lor, unui guvern i se poate face credit, unui guvern i se poate da încredere; un guvern poate să fie susținut, și evident noi nu suntem oameni care să așteptăm cu nerăbdare cutare ceas din cutare zi în care vom reveni. Ei bine, toate aceste lucruri se pot face cu două condiții, dar numai cu aceste două condiții: Întâi, ca acel guvern să aibă o linie de conduită, să aibă un program, să înfațișeze țării anumite făgăduieli și să fie legat în fiecare moment de îndeplinirea acelui program, de

urmarea acelei directive, de satisfacerea acelor făgăduieli. Aceasta este o convenție. Neapărat că pe vremuri ca acestea să meargă cineva cu oameni care astăzi zic într-un fel, mâne în alt fel, după cum se schimbă alcătuirea băncii ministeriale sau după cum bate un vânt din public sau alt vânt din public sau din intimitate, fiindcă de acolo răsar de multe ori furtuni mai puternice decât acelea care mișcă văzduhul de la un capăt la altul, aceasta nu se poate. Dar nu se poate mai cu samă un lucru: Nu se poate ca sub cel mai minunat program, sub cea mai dreaptă și mai sigură linie de făgăduieli, luate în mod solemn, să figureze iscălituri din care una distruge pe cealaltă. Adecă un guvern de coaliție, pentru a îndeplini un program, cere anume condițiuni indispensabile. Și eu sunt sigur că se va ajunge acolo, ca să avem guverne de coaliție strâns legate în jurul unui program. Și în privința aceasta, să-mi dați voie să culeg din experiența mea politică un fapt pe care-l aduc înaintea d-voastră. Sunt anumite lucruri din relațiunile personale, care se pot spune, fiindcă nu supără pe nimeni.

În 1913, d. Brătianu vine la guvern cu programul expropriării unui milion de hectare și cu colegiul unic; pe vremea aceea se cerea mai puțin decât s-a cerut pe urmă. Eu unul credeam că în locul colegiului unic, și nu se gândea nimeni la votul universal, de ce n-am spune-o, nu vorbea nimeni din acei care se puteau ține de făgăduieli, iar ceilalți puteau să făgăduiască orice ar fi să se facă un fel de împărțire a națiunii pe straturi, din care fiecare să aibă votul său definitiv, fiecare din aceste straturi să aibă dreptul de a trimite un număr de reprezentanți în Parlament, de specialiști, așa cum s-a ajuns în Germania.

În ceea ce privește exproprierea de un milion de hectare, ziceam că este prea puțin și ziceam, iarăși, decât să facem exproprierea unui milion, ceea ce este prea puțin, și să dăm loc la atâtea ocazii ca să se câștige din expropriere, căci știm unele apucături, decât acestea, mai bine arendarea obligatorie și lichidarea datoriilor la credite, ceea ce ar fi adus o adevărată revoluție agrară.

M-am dus la d. Brătianu, mă rugase d-lui prin intervenția d-lui Banu, ca să avem o întâlnire.

D. Brătianu a fost foarte amabil cu mine, și d-sa mi-a vorbit de frăția de pe vremuri dintre bătrânul I. Brătianu și M. Kogălniceanu, un compliment de natură să-mi acopere fața de rușine. Și am spus d-lui Brătianu: „Să facem un program comun, sub el să te iscălești d-ta și poți pune litere cât jumătate de deget: *Șeful Partidului Liberal*, și eu mă îndatoresc ca în literele cele mai mici ce se pot închipui să iscălesc într-un colț, în numele micii grupări „naționalist-democrate“, cum era pe atunci.

D. Brătianu mi-a răspuns: „Al! Nu așa, să ieșim în public, cu un act iscălit de noi amândoi; să facem un guvern de coaliție. M-a lăsat să înțeleg ceea ce s-a propus d-lui Take Ionescu și a acceptat: Să se aleagă dintre ai mei un număr de deputați și senatori. Eu am refuzat. Încă de atunci am înțeles că lucrurile mari nu se pot face decât prin silinți comune, că reformele de mare importanță trebuie să poarte semnătura garantată a tuturor forțelor politice care au dreptul de a vorbi într-o țară.

Ei bine, cât este de rău dacă în loc să aibă cineva iscălituri convergente, are sub programul său iscălituri divergente! Și atunci, când cineva zice: „Uită-te la d. general Averescu“, omului îi alunecă ochii la d. Garoflid, care o fi făcut un progres imens, dar nu e mai puțin adevărat că e un membru al cercului conservator al „Convorbirilor Literare“, este sfetnicul ascultat al d-lui Marghiloman, face parte din comitetul de conducere al acestui partid, și nu e mai puțin adevărat că la Iași a recomandat munca silnică drept panacee, țăranii lucrând întâi pe moșiile boierilor, și după aceea pe moșiile lor, și nu e mai puțin adevărat că a iscălit în mart cea mai îndărătnică denegare a exproprierii care a ieșit vreodată din condeiul unui om politic.

Dar este un al treilea motiv care ne face pe noi, naționaliștii, să nu putem primi o concluzie cu partidul care deține puterea în momentul de față, și iată care este acest motiv. Noi am pornit cu o iluzie, la care țineam mult și care, ziceam, dacă va deveni o realitate, vom binecuvânta toate puterile Cerului care ne-au dat o regenerare prin românii neliberi, și ce-ați făcut cu ei? Noi am cheltuit însă o viață

întreagă căutând să trezim toate straturile acestei societăți de aici, fiindcă naționaliștii țin fără îndoială la partea din corpul național care suferă mai tare, dar ei nu-și permit să neglijeze părțile cealalte, care deocamdată se găsesc bine, însă, după ce va ajunge să fie pe deplin lecuită partea care suferă, și ele vor avea dreptul la aceeași îngrijire ca și înainte. Din anume cauze, în privința politicii de clasă noi am făcut rezerve într-un moment și dacă acuma nu am mai făcut, este pentru motivul...

Și aici fac o mică abatere. Sunt lucruri despre care poți să zici: Nu le vrei, câtă vreme nu sunt, dar când lucrurile sunt, și ele vin din voința unei națiuni, atunci mai poți să zici că nu le vrei? Pentru că nu națiunea e pentru doctrină, ci doctrina este pentru națiune. (*Aplauze.*) Și Partidul Țărănesc s-a alcătuit, și l-am văzut eu cum s-a alcătuit.

Acum câțiva ani, îmi mai vorbise de așa ceva d. Mihalache¹⁷ care, o spun cu bucurie, încă din tinerețele sale a avut strânse legături eu întreaga operă de propagandă pe care am îndeplinit-o noi, fiindcă dumnealui, „învățătorul de la Topoloveni“, a dovedit cât poate strânge inițiativa culturală a unui autodidact când a vorbit ieri de aici, și am văzut și ce vânt bate prin capetele căptușite cu diplome ale acelor care au urmat toate școlile din lume, dar care nu pricep un lucru: Că nu știi decât ceea ce știi dincolo de școala la care ai învățat.

D. A. C. Cuza: Exemplu, d. Buzdugan.

D. N. Iorga: Dacă ai căuta cât ești de calp în tot ceea ce spui, nu ai mai deschide gura. Pentru că d-ta pretinzi să te accepte lumea ca ban bun, iar d-ta ești ca banul șters, ca moneda umblată așa de mult prin mâinile tuturor, că nu se mai distinge nici o efigie, nici o inscripție. (*Aplauze prelungite pe băncile minorității.*)

D-lor, d. Mihalache și noi n-avem nimic de ascuns în legătura dintre noi. Mi-a spus să facem un partid țărănesc. Eu i-am zis: „Nu, mă țin de vechea mea concepție: Organizarea corpului întreg al națiunii“. Și am scris și un articol explicativ, căci era vorba să lămurim și pe alții. Mă doare clasa țărănească, a ajut, dar nu îngrămădesc toată truda numai pe partea corpului național, care este clasa țărănească.

D. general Al. Averescu, președintele Consiliului: Mă rog, când era aceasta?

D. N. Iorga: Vreo patru-cinci ani înainte de război. Ce s-a întâmplat pe urmă, d-le general? S-a întâmplat că această clasă țărănească a făcut, cu ajutorul nostru, al tuturor oamenilor de treabă, a făcut războiul. Și de ce nu am spune-o? Ea ne-a dat Basarabia, fiindcă țărani basarabeni erau românii basarabeni, cu puține excepții de boierime ici și colo, care i-au ajutat, când a fost nevoie, la renașterea lor națională. (Aplauze pe băncile Federației). În ce privește pe bucovineni, ei s-au mâncat între dânșii așa de mult, că te miri cum le-a rămas carne pe oase. N-am introdus noi discordia între dânșii. Dscordie a fost totdeauna la ei; de la noi a venit doar câte o tendință de împăcare, și a fost un ceas fericit al vieții mele când, acum opt până la zece ani, d. Flondor mi-a trimis o telegramă pentru a-mi spune că, în urma intervențiilor mele, s-a realizat în sfârșit unirea românilor din Bucovina. A ținut numai două luni, pentru a se cufunda din nou în starea de mai înainte. În Bucovina acești țărani sunt însă aceia care au susținut neamul.

Adunarea de la Alba-Iulia merită să fie pusă alături de adunarea țărănească de la mai 1848, fiindcă actorii au fost ei, țărani, iar nobilii interpreți ați fost voi (către ardeleni). (Aplauze.)

Prin urmare, la clasa aceasta țărănească ne gândim, la ea de câte ori considerăm tot ce este esențial, tot ce este fundamental, tot ce se poate să pregătească viitorul nostru. Și ne gândim acum mai mult decât înainte, fiindcă, odată, clasa cea veche avea pasivitatea martirului, pe când clasa de azi are energia eroului. (Aplauze.) Și a venit clasa aceasta din tranșee; ea te pune și pe d-ta, d-le Averescu, în funcțiune de dânsa, și cu cât ești mai puțin în funcțiune de dânsa, cu atât îți slăbesc puterile. Vechea fabulă a lui Anteu! Cel mai elegant automobil aristocratic, cele mai captivante lingușiri personale nu pot să înlocuiască acel prăfos și noroios pământ care dă puteri, din antichitatea cea veche a lui Anteu până în timpurile noastre, oricărui om politic care vorbește în numele poporului. (Aplauze în rândurile minorității). Când d. Mihalache a plecat în interiorul

ocupat ca să vadă ce este acolo, mi-a spus scopurile sale; am avut o lungă convorbire atunci împreună. A văzut ce este aproape în fiecare județ. A găsit un partid țărănesc răsărit elementar din voința însăși a națiunii. De unde se vede că n-avem de astăzi un partid țărănesc, și partidul țărănesc este tare tocmai fiindcă se razimă pe legătura firească a asociațiilor țărănești ieșite de la sine, cel puțin pe tot cuprinsul teritoriului muntean. (*Aplauze pe băncile minorității.*) Naționalismul, din partea lui, a putut face operă apostolică douăzeci de ani în Moldova, unde am fost de șase ori candidat al colegiului țărănesc din Covurlui, și ales de două ori. Pe vremurile falsificației alegerilor colegiului al III-lea, am ținut an cu an legăturile mele acolo, deși mă alegeam aiurea, și într-un rând au venit plângând la mine țărani care mi-au spus: Îmi pare rău că n-am putut să te alegem. Dar sunt ales aiurea. Sunteți ales aiurea. Bucuria este a altora; noi n-am putut avea nici acum bucuria să vă alegem.

Așa încât legăturile dintre Partidul Naționalist și /Partidul/ Țărănesc nu sunt legături pe care să le fi pus la cale noi, ci sunt legături care au ieșit de la aceia chiar pe care-i reprezentăm și pentru care trăim. (*Aplauze.*) Și față de dânșii nu avem ambițiile pe care le credeți d-voastră: Să fim un fel de Mohamezi, un fel de profeți, sau un fel de mahdii răsăriți pentru a face fericirea lor.

Noi avem o singură credință: Că până ce țăranul va veni la noi, cum a început a veni într-unele regiuni, priviți la bănățeni, până va veni țăranul însuși și va zice: „Eu vorbesc pentru mine, eu lupt pentru mine“, până atunci noi, toți intelectualii săraci ai acestei țări, acei care nu s-au lăcomit la nici un loc de frunte, la nici un mijloc de îmbogățire, ci au înțeles să-și consacre puterile lor, multe, puține, înaintării națiunii, noi nu suntem altceva decât precursorii umili și predecesorii smeriți ai aceluia care va veni cândva în numele lui și prin puterea lui, poporul românesc însuși. (*Aplauze prelungite.*) Iar dacă avem legăturile de azi cu partidul țărănesc din Basarabia, cu ceea ce este țărănesc și în viața politică a Bucovinei, e prin aceiași hotărâre, inapelabilă, a stratului adânc și sănătos al poporului românesc din acele părți

(*aplauze.*) Și, dacă dintre ardeleni, aceia alături de care mergem sunt dumnealor, aceasta se datorește faptului că originea Partidului Național, oricâți avocați ar fi fost la ședința constitutivă din 1881 și la ședințele de refacere a programului, originile acelea sunt însă în vloga țărănească de jos, în sămânța de la 3 maiu 1848. (*Aplauze.*) Dar, veți zice d-voastră: S-a îndepărtat, a devenit un partid conservator; am auzit și aceasta. Alianța cu noi însă, dacă undeva și în oarecare măsură ar fi așa, este cel mai mare bine ce puteam face românilor de dincolo, pentru că prin legăturile noastre cu clasa populară nu facem altceva decât îl punem în legătură, de data aceasta nu numai cu țăranii lor, ci cu întreaga pătură muncitoare a pământului din tot cuprinsul României Mari. (*Aplauze.*)

Ne-ați adus acuzația că avem înțelegere cu socialiștii. Cred că nu există, și fac apel la oamenii de vârsta mea, nu există un om care să se apropie de cinzeci de ani și care să-și fi făcut educația, nu în străinătate, ci chiar aici în țară, unii chiar au învățat în străinătate, și au făcut tot așa, și care, la un moment dat, când ne asfixiam cu toții în atmosfera de decadență a ultimului Minister I. C. Brătianu, să nu fi răsuflet pe singura fereastră care era deschisă și care, dacă nu dădea pe o câmpie înflorită, dădea cel puțin pe o largă curte de fabrică în care mirosul de cărbune și de petrol nu era mai urât decât mirosul odăii acesteia lăcătuite.

La șeptesprezece ani purtam scrierile lui Cernâșevski, *Capitalul* lui Karl Marx, pe care l-am citit încă de la cincisprezece ani, pe vremea când, în clasa a V-a, citeam pe Darwin, pe Engel, pe Lapparent¹⁸, cărți fundamentale din toate științele. Despre *Capitalul* lui Karl Marx am făcut chiar o conferință și, cum cunosc bine pe acest autor, îmi este îngăduit să nu-l tratez altfel decât ca o carte mare a timpului său, ceea ce nu însemnează că este o Evanghelie pentru toate timpurile ce vor veni. După aceea am văzut pe ce drumuri duce socialismul la noi. Ideologie seacă, pe de o parte, pe de altă parte diferite combinații, care schimbând din vagon în vagon, ajungeau la gara cea mare a Partidului Liberal.

Răposatul Morțun și d. Nădejde au intrat în Partidul Liberal cu curioasa idee, pe care nu o recomand nimănui, de a deveni aripa stângă a acestui partid. (*Întrepereri pe băncile socialiste.*) Deslușiți-vă cu dânșii, și prin urmare nu aș recomanda nimănui ca, fie și într-o colaborație politică, să piardă individualitatea sa, pentru a se transforma într-un membru al corpului, fie acest membru al corpului chiar aripile, care sunt dispuse totdeauna să zboare.

După aceasta a fost, d-lor, un socialism adormit, și prea puțin. Dumnealor conduc curentul socialist, pe care, la dreptul vorbind, nu l-au creat dânșii, ci masele muncitoare ajunse la conștiința drepturilor lor. Da, masele muncitoare au creat un partid muncitoresc. (*Aplauze.*) Dumnealor zic: Partidul acesta este așa cum zice Karl Marx, sau așa cum recomandă în broșurile sale Lenin. Eu zic însă altfel: Acest partid este încă un strigat de suferință, pe care nimic și nimeni nu-l poate înăbuși, dar ceva îl face să înceteze și anume: Dreptatea deplină politică, socială și culturală, acordată acestei clase, care și în război ne-a adus servicii, în tranșee și aiurea, pe care niciodată nu trebuie să le uităm. (*Aplauze pe băncile socialiștilor.*) S-au interpretat rău cuvintele pe care le-am spus dăunăzi la Cluj. Fiind întrebat, cu prilejul unei conferințe, ce zic eu de steagul roșu, am spus că în roșul acestui steag eu văd doar sângele cald pe care această clasă l-a vărsat pentru biruința steagului tricolor. (*Aplauze.*) Așa înțeleg eu legătura noastră cu Partidul Socialist. (*Aplauze.*)

A îndreptăți clasele muncitorești, nu înseamnă a săpa însăși temeliea viitorului României. Și fiți siguri că această clasă nu va merge niciodată unde vor s-o îndrepte oamenii care au numai defectul că sunt prea grăbiți și care cred prea mult în cărți, ca unii care au citit prea puțin și au prea multă credință într-o singură carte, căci nimic nu e mai periculos decât omul care a citit o singură carte, „homo unius libri“. Oamenii care au citit mai multe cărți, și mai ales au asistat la prăpăstioase dezastre ale atâtor societăți omenești, la schimbările de doctrine uimitoare, de aclimalizare și naționalizare a tuturor tendințelor universale, aceștia știu foarte bine că sunt două lucruri care vor împiedica orice și pe oricine ar veni de la

Răsărit de a face ca România să se cufunde într-un cataclism social. Aceste două lucruri sunt: Calitatea de rasă a unui popor care vede realitatea peste lipsurile de doctrină, care doctrină, în dorința-i de cristalisare, strânge realitatea, dar realitatea dârză sfărâmă pereții doctrinei, când nu se mai acomodează cu dânsa. Al doilea lucru e hotărârea pe care o au cei mai buni fii ai acestei țări de a rezolva chestiunea socială altfel decât cu mitraliera. (*Aplauze.*)

Vreți să vedeți acum, d-le general, care este concluzia? Concluziunile se desfac de obicei de acei căroră li s-au înfățișat faptele și nu totdeauna amatorii de concluzii dovedesc că au urmărit atent și au socotit după dreptate faptele care li s-au prezentat. Dar, fiindcă este obiceiul de a prezenta la sfârșit, dacă nu o perorație, eu nu am această specialitate retorică, în stare să dezguste sufletul unui om care a trecut prin multe retorici în toate literaturile lumii, fiindcă e obiceiul de a da o concluzie, o dau.

Sunt convins că această țară cuprinde tezaure de energie imensă și sunt convins că această țară cuprinde o posibilitate de viață morală de neînchipuit. Nenorocirea este aceea că din când în când îi răsar tot felul de infirmieri, care pretind totdeauna să ție de subțiori pe un om care poate să umble singur. Națiunea românească însăși trebuie să o descoperim oriunde este, să o înțelegem pe cât se poate și să nu fim atât de pretențioși ca să credem că putem îndrepta pașii ei ținând-o mereu braț, când ea poate să calce căile ei. Să intre deci în mintea tuturor oamenilor care întrebuițează democrația altfel decât ca un steag de agitație electorală ce fâlfaie în vânt înainte de alegeri și se bagă frumos în buzunar după alegeri, că este datoria tuturor să înceapă pregătirea neamului românesc și pentru acea viață morală care singură, în cadrul material al reformelor indispensabile, poate să asigure viitorul la care avem dreptul. Această formulă poate uni silințele noastre ale tuturor și, îndreptându-ne ochii către acest popor românesc, schilodit de atâtea nedibăcii pretențioase, să-i spunem cuvintele Evangheliei: „Ia-ți patul tău și umblă“. (*Aplauze prelungite.*)

NOTE

1. C. Argetoianu e ministeriabil, pentru răstimpul volumului de față, în ianuarie-februarie 1918 (Justiție), martie-iunie 1920 (Finanțe) și iunie 1920-decembrie 1921 (Interne).

2. Take Ionescu a fost ministru de Stat, în decembrie 1916-iulie 1917, vice președinte al Consiliului de miniștri, iulie 1917-ianuarie 1918; ministru de Externe, iunie 1920-decembrie 1921, ad interim la Justiție, decembrie 1920-ianuarie 1921. Între 17 decembrie 1921 și 17 ianuarie 1922 a fost președinte al Consiliului de miniștri.

3. Sergiu Niță (1883-1940), membru în *Partidul Țărănesc* din Basarabia, apoi în *Partidul Poporului*. A fost ministru de Stat în mai 1920-decembrie 1921.

4. Vezi mai mult la M. Opreșescu, *Partidul Național Democrat, condus de Nicolae Iorga (1910-1938)*, București, 2000.

5. În *Istoria românilor*, vol. 10, ed. recentă, 2011, îngrijită de noi și de Gh. Buzatu, Al.Vaida Voevod e caracterizat drept „ministru fără influență” (p.286). Mai apoi, când acesta ajunge prim ministru, N.I. scrie că „e mai potrivit pentru o astfel de sarcină și un mai vast orizont și, mai ales, cunoștința lucrurilor din Apus pe care, de curând, o căpătase la Paris”(p.292).

6. Dr. N. Lupu a fost ministru de Interne din decembrie 1919 până în martie 1920.

7. Victor Cherbuliez (1829-1899), scriitor și estetician francez.

8. Generalul Arthur Văitoianu, în noiembrie 1919, era prim ministru și ministru de Război.

9. V. aceiași *Istorie a românilor*, vol. 10, passim.

10. Cf. Dr. N. Lupu, *Prin lume. Jurnal american*, Iași, 1995. Ed. Gh. I. Florescu.

11. „Semănătorul”, revistă literară săptămânală, a apărut din decembrie 1901 până în iunie 1910, sub conducerea lui al. Vlahuță și G. Coșbuc. Între iunie 1905 și octombrie 1906 N. Iorga a fost directorul revistei.

12. Guvernul Coandă a funcționat între 24 octombrie și 29 noiembrie 1918.

13. Petru Poni a fost ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice în guvernul Coandă.

14. V. și n. 8, când Văitoianu era prim ministru.

15. Guvernul Al. Marghiloman din 5 martie-24 octombrie 1918.

16. Aluzie la lovitura de stat a lui Ludovic Bonaparte din 2 decembrie 1851.

17. Ion Mihalache (1882-1963), învățător. Președinte al Asociației generale a învățătorilor. Decorat cu ordinul *Mihai Viteazul*. În decembrie 1918 întemeiază Partidul Țărănesc. A fost ministru al Agriculturii din decembrie 1919 până în martie 1920.

18. Probabil A.A. Lapparent (1839-1908), geolog francez, autor de manuale, secretar perpetuu al Academiei de Științe.

XC

PE URMA UNOR DECLARAȚII NEÎNGĂDUITE

(30 IULIE 1920)

Onorată Cameră,

Întâi, eu n-am observat că s-a votat moțiunea. Eu n-aș fi prezentat-o și aș fi recomandat chiar să nu se prezinte, pentru că dezaprobarea cuvântării d-lui Christescu a fost atât de unanimă, încât partea cealaltă, complectată și cu călcarea unor prevederi de regulament, putea să lipsească.

În haosul acela de ieri, s-a cerut votarea moțiunii propusă de d. Dragomirescu. Și încă odată, eu n-am observat că s-a votat moțiunea.

Așa fiind, cred că trebuie să profităm de faptul că era ieri seară atmosfera așa încât nu se înțelegea nimic, pentru ca să trecem peste această neplăcută chestiune, și cel mai bun lucru este să ne mulțumim cu dezaprobarea formală a tuturor conștiinților patriotice din această Cameră, și pe asemenea chestiuni ne putem uni totdeauna, și să nu introducem un principiu, pe care regulamentul nu-l permite și care s-ar putea întoarce, cine știe când, și împotriva unor oameni, care n-ar fi emis ideile și exprimat sentimentele pe care le-a emis și exprimat d. Christescu.

D-lor, mai am de adaus un singur lucru în chestiunea d-lui Stroescu.

Nu stau lucrurile tocmai așa, cum s-au prezentat în necunoștință de cauză de d. Ioanițescu. D. Stroescu a început a vorbi despre administrarea din Basarabia, în momentul când chestiunea Basarabiei era deschisă în chipul cel mai periculos pentru noi.

Atunci am făcut un lucru, care se putea face ieri, nu odată, ci de sute de ori: În calitatea mea de președinte, am intervenit imediat, atrăgând atențiunea oratorului că face un rău serviciu țării. Evident că oricare ar fi părerile noastre, de la tribuna Parlamentului nu se poate face rău țării căreia îi aparții. Am luat cuvântul d-lui Stroescu, și d-sa însuși pe urmă

a recunoscut că discursul rostit nu era bine venit. L-a publicat, ce e drept, în ziare, dar după trecere de două luni, când momentul pentru chestiunea Basarabiei trecuse.

Așa încât vedeți că toate lucrurile au mers cum trebuiau să meargă.

Cât privește obiecțiunea d-lui Ioanițescu¹ că s-ar putea înlocui reproducerea exactă a lucrurilor spuse de d. Christescu ieri printr-un rezumat, cred că ideea aceasta ar fi foarte nenorocită, și iată de ce: Am aici „Renașterea Română“, care-mi atribuie în dimineața aceasta, amintind conversația pe care am avut-o cu d. Ioan Brătianu, că eu aș fi spus că d-lui are datoria să împruște netam, nesam pe proprietari. Eu nu am spus așa.

Eu am spus că dacă proprietarii s-ar revolta contra reformelor agrare², dumnealui are aceeași datorie de a împrușca pe acești rebeli, ca și pe oricări alți rebeli. Evident, „Renașterea Română“ caută să ațâțe pe proprietari și-i pofteste să vină acasă la mine ca să mă împruște; și aceasta este cea mai frumoasă faptă pentru un ziar de ordine.

Dacă nu ar exista tipărirea notelor stenografice, spuneți-mi d-voastră, cum m-aș mai putea eu apăra împotriva unei calomnii și unei ațâțări ca aceasta? (*Aplauze.*)

D. general Al. Averescu, președinte: D-lor deputați, singura obiecțiune serioasă care s-ar putea ridica contra celor ce s-a hotărât aseară de acest Parlament, este crearea unui precedent.

Or, după cum a spus și d. Ioanițescu, precedentul acesta a fost deja creat în sesiunea aceasta la Senat. Dar, mai mult decât atât, precedentul a fost creat de către Parlamentul prezidat de d. Iorga³, și pot spune că a fost un precedent prezentat sub o formă care este mai supusă criticii decât ceea ce am făcut noi aseară.

D. președinte de atunci, d. Iorga, a ridicat cuvântul oratorului, ceea ce este mult mai grav decât a împiedica să se publice cele spuse de orator.

D. N. Iorga: De loc.

D. general Al Averescu, președintele Consiliului: Ceea ce a făcut fostul președinte este o atingere la libertatea cuvântului.

Se înțelege că se spuneau lucruri foarte urâte, care revoltau sentimentul Camerei și pentru aceasta i s-a ridicat cuvântul. Dar nu era de o gravitate extraordinară ca să i se ridice cuvântul.

D. N. Iorga: Aceasta este părerea d-voastră.

NOTE

1. D.R. Ioanițescu se disputa cu dr. Lupu care îl lăudase pe Lenin. D.R.I. a replicat: „O fi mare Lenin pentru Rusia și poate că s-a făcut o greșeală când i s-a zis bandit; și cel mai puțin în ficat /sic!/ ca să aducă această afirmațiune ești dumneata când zici că sunt posibile tratative cu Rusia și dumneata care ai fost consilier al Tronului, nu ai făcut un act de român când ai rostit acest cuvânt. Ai fost tendențios și condus de sentimente antiromânești“.

2. Vezi supra.

3. Ca președinte al Camerei, N.I. refuzase publicarea cuvântării lui Gh. Cristescu Plăpumaru în *Dezbaterile parlamentare*; la fel procedase și cu discursul lui Stroescu.

În aceeași ședință, intervine **în discuțiile prilejuite de răspunsul la Mesajul Tronului**, rememorând fapte istorice din anul 1906; este și o replică adresată raportorului I. Petrovici:

„D. N. Iorga spune că n-a fost în Partidul Conservator.

D. N. Iorga: Ferească Dumnezeu.

D. I. Petrovici, raportor: Mărturisirea d-sale nu mai dă loc la nici o controversă, totuși eu v-am aplaudat la 1906 la *Teatrul Liric*, într-o cuvântare care într-adevăr a fost una dintre cele mai frumoase ale d-voastre.

O voce: Era lirică.

D. I. Petrovici, raportor: Ați ținut atunci un discurs, care începea cam în modul următor: În general am o memorie bună și când îmi place ceva, am memorie excelentă. (*Ilaritate.*)

D. N. Iorga: În materie de discurs și de persoane. (*Ilaritate.*)

D. I. Petrovici, raportor: Erați alături de Petre Carp...

D. N. Iorga: Da, un om de treabă.

D. I. Petrovici, raportor: Alături de Maiorescu și de toată acea pleiadă strălucită de conservatori de la 1906. D-voaste ați început discursul cam în modul următor: Știu că și d-voastre aveți o memorie excelentă și e foarte probabil că aveți să vă recunoașteți.

D-lor, spunea d. Iorga, lumea mă întreabă ce caut alături de d-voastre și atunci, întorcându-se către d. Petre Carp, a adaus: Dar unde ași putea să găsesc, dacă nu lângă d-voastre, ceea ce caut eu? (*Aplauze, ilaritate.*)

D. N. Iorga: Pentru că ocaziunea se prezintă... (*Întreruperi, zgomot, ilaritate.*) D-voastre găsiți bun sistemul acesta, ca atunci când un om vrea să se explice într-o chestiune de onestitate în politică, să râdeți?

Voci: Nu! Nu! Vă ascultăm, vorbiți, d-le Iorga. Te ascultăm cu plăcere.

D. N. Iorga: D-lor, în anul acela 1906, în luna ianuarie mi se pare...

D. I. Petrovici: Februarie.

D. N. Iorga: În anul acela, Nicu Filipescu a venit la mine. Mi-aduc aminte și plimbarea făcută cu dânsul, în cursul căreia mi-a expus dorința lui. Mi-a spus că Partidul Conservator, după socotința lui, este un partid mort și că partidul acesta trebuie înviat ca să nu rămâie atotputernic numai Partidul Liberal. Un punct de vedere foarte just. Mi-a spus, Partidul Conservator mai murise odată și l-au înviat junimiștii, și acum vrea să-l învieze și nu are cu cine. D-ta ai gruparea de la „Semănătorul”, nu ți-ar conveni să mergem alături? Răspunsul a fost: Cum să merg eu alături, când noi avem tendințe cari se cristalizează într-un program și d-voastre nu aveți nici un program? Și atunci mi-a spus, noi o să ținem o întrunire, întrunirea e contra guvernului Cantacuzino și contra d-voastre (*adresându-se către d. Take Ionescu*). Întrunirea se va face pe temeiul revizuirii conștiinței publice sau naționale; va fi o întrunire cu un caracter pur idealist, vino d-ta și expune programul d-tale. Zic: Bine, dar aceasta nu cuprinde nici un angajament. Mi se răspunde: Evident, nici unul. Și după aceia d-voastre veți veni și veți declara că primiți acest program. Am primit în urmă vizita fostului d-tale profesor, d-le Petrovici,

fostul meu coleg Maiorescu, care era, Dumnezeu să-l ierte, un om foarte dibaci și care mi-a spus că i-ar veni foarte greu să facă asemenea declarațiune, că asta ar însemna să renege tot ce a făcut până atunci. Îl cunoșteam foarte bine și știam că este trimis când e vorba de operat cineva, într-o anume chestiune, cu stovaină¹. (*Ilaritate.*)

Și atunci am spus, eu mă duc, țin cuvântarea, dar cuvântarea nu angajează la nimic. După aceea, dacă d-voastre transformați toată politica d-voastre și-mi dați ziarul „Epoca” pe mână, atunci voi ști ce am de făcut. Și m-am dus și iată ce am spus, puteți controla în „Epoca”. Am spus, să nu se supere liberalii, că în țara aceasta sunt două clase: una funciară națională la țară, alta la orașe, adunată Dumnezeu știe cum și din ce elemente. Se poate merge cu clasa de la orașe, făcând o politică liberală, pe baza unor idei cari de mult au murit acolo de unde le luasem, în Apus, sau puteți, proprietarii, să vă puneți în fruntea țăranilor ca să creați marea democrație rurală a României. Și eu, din punctul meu de vedere naționalist, ași fi foarte bucuros de aceasta. Și acuma spun (*adresându-se d-lui Mihalache*), te-ai supăra, nu te-ai supăra, foarte lămurit un lucru: Marea nenorocire a Țării românești, care a oprit-o ani întregi de zile, a fost că partea sănătoasă, partea națională, partea onestă a proprietarilor de pământ, în loc să înțeleagă ceea ce au înțeles strămoșii lor, boierii, că rolul lor este în fruntea țăranimei pe care să o ajute a se ridica, s-au cartiruit într-un partid fără nici un fel de legătură cu aceea ce îi putea hrăni, cu partea aceasta. S-a uns deci cu toate alifiile democratice care i s-au dat dintr-o parte și din alta, iar țăranimea a rămas cum e acum, de o ajută filantropi ca noi, sau cum credeți, ca d-voastră. Nu se poate ajuta singură și a fost silită să găsească ceea ce îi dau împrejurările în materie de prietenii mai mult sau mai puțin interesate ale noastre, pe care le credem dezinteresate, ale d-voastră care sunt, cum credeți.

N-am fost înscris în Partidul Conservator, programul acesta al meu, cu toate că am îndurat câteva sărutări din partea celor de față, nu a fost admis, „Epoca” nu mi s-a dat niciodată.

Câteva luni după aceea a fost demonstrațiunea de la Teatrul național². D. Marghiloman căuta în registrele clubului conservator numele meu, pentru a-l șterge. A avut marea decepțiune că n-a avut ce șterge, căci nu eram acolo. (*Aplauze pe băncile federației.*)

Am fost cam lung, dar mă ierți (*către d. I. Petrovici*), vina este a d-tale.

D. I. Petrovici, raportor: E interesul general, nu al meu. O singură întrebare ași mai avea de făcut; de data aceasta îl provoc eu pe d. Iorga, prin urmare vina e întreagă a mea dacă la acel discurs de la 1906 se găsește acest pasagiu pe care îl voi citi acum și a cărui autenticitate dumnealui să o certifice sau nu: „O țară aproape analfabetă ai cărei locuitori nici 20 la sută nu știu carte nu i se poate încredința un drept atât de important de a participa la conducerea țării, ei sunt incapabili de a-i percepe importanța și a ști cum să-l folosească”.

D. N. Iorga: Îmi dați voie să răspund? Starea culturală a țărănimii noastre, atunci, era de așa natură încât...

D. I. Petrovici, raportor. La 1906, d-le Iorga? (*Întrepereri.*)

D. N. Iorga: Sunt 14 ani, toată activitatea lui Haret de atunci. (*Aplauze din partea opozițiunii naționale.*)

Și chiar dacă nu s-ar fi dezvoltat opera culturală a lui Haret, 14 ani în viața unei clase care sprijină statul și care l-a salvat și l-a întregit, sunt suficienți pentru a i se face educațiunea. Și pot să vă arăt momentul precis când am admis, întregit de grupul din Galați care scotea atunci „Curentul Nou”, când zic, în urma unei discuțiuni, am admis votul universal și participarea întregii clase țărănești la conducerea țării. Pentru încă un motiv și cu aceasta închei. Pentru că, dacă oamenii cinstiți nu ar fi primit această politică, începuseră s-o facă această politică cu țărani alții, pe cari nu voiam să-i las să biruie cu ajutorul țărănilor înșelați”. (*Aplauze prelungite din partea opozițiunii naționale.*)

NOTE

1. Stovaina, anesteziant descoperit de dr. Toma Ionescu; a făcut posibile operații deosebit de complicate. Cele 700 de cazuri astfel rezolvate de doctorul român în SUA, i-au adus o binemeritată

confirmare internațională. În țară, cuiva i s-a năzărit să înceapă o campanie furioasă contra sa, mergând până la a cere să i se ridice dreptul de practică medicală.

2. Pentru demonstrația de la Teatrul Național, din 1906, vezi vol. precedent.

Apoi **în replică cu generalul Averescu și cu președintele Camerei, Duiliu Zamfirescu**. Îi amintește generalului:

„Am discursuri ale dumatiale din opoziție, în care amesteci pe Rege. Am aici, iată. Dacă-mi permiteți să le citez. Dar nu-mi permite nici dumnealui, nici Parlamentul. Noi suntem aici ca să încasăm, dar ca să arătăm cum este adevărul, nu-mi dați voie?” Generalul i-a răspuns: „Nu, lungim de prisos”. Și a vrut să treacă la alt subiect. N.I. i-a replicat: „Apoi sigur, cu Abdul Hamid a isprăvit!”. La acestea, deputatul Schitănescu a strigat: „Taci, Iorga, taci!” ceia ce a strârnit furia lui Iorga: „Ați auzit, domnule președinte? Eu nu sunt domnul cutare, ci taci, Iorga, taci! Așa strigă bolnavul majorității, domnul Schitănescu de acolo, unui om care a ținut locul pe care îl aveți dumneavoastră. A strigat „Taci, Iorga, taci!” Așa se vorbește aici? Duiliu Zamfirescu a intervenit împăciuitor: „Domnilor din majoritate și din minoritate, respectați oamenii care au o situație!” Iorga, nepotolit, a continuat: „Vă felicit pentru aderența dumneavoastră, șefii de județe, cari cunosc așa de bine buna cuviință și pe care îi aruncați asupra noastră când aveți nevoie”. Președintele i-a replicat: „Domnule Iorga, cine seamănă vânt, culege furtună!” Iorga: „Așa! Președintele aprobă? Dumneavoastră aprobați?” D.Z.: „când cineva are tradițiunea dumatiale la președinție, o lasă mai moale!” Iorga: „Ce tradițiune? Dovedește! “ (*Mare zgomot, vociferări pe băncile opoziției, amenințări*).

În ședința din 2 august 1920:

Face următoarea **interpelare**:

„Știe d. ministru al Agriculturii că inspectorul agricol Gheorghe Săpunaru a fost mutat de la Prahova în Ardeal

pentru a face loc d-lui Mogâldea, inspector agricol la Buzău, al cărui loc era destinat d-lui Anagnostopol, o rudă, mi se spune, a d-lui ministru, și proprietar mare în acest județ?

E adevărat că Săpunaru, plângându-se personal d-lui ministru, a fost tratat ca bolșevic, ceea ce pe lângă actul de nedreptate suferit, l-a adus la hotărârea de a se sinucide, executată acum câteva zile? A văzut d. ministru înduioșătorul testament al acestui om onest și activ, care era și un scriitor de seamă, testament în care el spune: „Rog pe iubiți camarazi, prieteni și buni români să nu mă acuze de intențiuni pe cari nu le-am avut: Idei anarhiste ce mi le-ați atribuit nu le-am avut“, și închie: „Dumnezeu să dea suflet și tărie țării mele române și neamului românesc în tot cuprinsul lui“.

Înțelege d-sa, după acest trist exemplu, ce ușor se exploatează învinuirile de „anarhism“, pentru a duce la deznădejde pe funcționarii cei mai cu iubire pentru popor?”

Apoi, în numele opoziției naționale, declară susținerea proiectului de lege depus de ministrul de Război, generalul I. Rășcanu, privind înființarea Oficiului național al invalizilor, orfanilor și văduvelor de război. Raportor era D.R. Ioanițescu.

„D-lor deputați, țin să se știe că opozițiunea națională aprobă toate proiectele d-lui ministru de Război, cu atât mai mult cu cât aceste proiecte au fost pregătite pe vremea când d-sa făcea parte din Ministerul căzut în martie. Și dacă nu vom participa la votarea acestor proiecte, este pentru a ne ține de cuvântul dat și de care d-voastre ne dezlegați prin faptul că astăzi au început să se facă strigările potrivit normelor cerute de regulament. Dorința noastră este ca să fim dezlegați cât mai curând, ca să putem participa la toate lucrările Camerei, dar intenția noastră este că dorim ca, cu un moment mai înainte, să se aducă toată alinarea și tot ajutorul convenit aceluia care ne-au dat patria mărită“. (*Aplauze.*)

În ședința din 3 august 1920:

Pe marginea alegerilor din județul Trei Scaune, circumscripția Chezdioș Orhei, unde se prezentase un singur

candidat, care a și fost declarat ales, Fekete Andras. Or, deputatul V. Nițescu adusese o contestație, arătând că acolo candidase și publicistul bucureștean George Pop. Președintele biroului electoral central l-a rugat pe Fekete să se retragă. S-a format o comisie parlamentară care l-a proclamat pe G. Pop.

„Onorată Cameră, eu nu vă voi spune ce a făcut Ghiță Pop pentru cauza națională în anii cei grei ai neutralității, când un glas al d-sale, neobosit, convingător, pasionat, a vorbit neconținut pentru cauza care a biruit la urmă și dându-ne țara cea mare pe care o avem acum. Înlătur cu desăvârșire din discuțiune meritele pe cari și ante vorbitorii mei le-au recunoscut lui Ghiță Pop.

Vin la chestiune, așa cum este pusă, din punct de vedere al legalității, pentru ca pe urmă să ating și cealaltă chestiune care s-a adus, anume, datoria care o avem noi de a respecta drepturile minorităților.

D. Ghiță Pop este din Poiana Săracă. Acela este satul lui, acolo a crescut, acolo își are toate legăturile. A avut durerea de a reveni și a găsi satul distrus. Nici prin minte nu i-a putut trece să-și caute titlurile lui de drept la candidatură la alt sat.

Dumnealui a mai adus înainte un act public, fiindcă în adevăr părintele Rafiroiu avea delegațiune din partea subprefectului și delegația aceasta nu i-a fost retrasă. Și dacă a voit să protesteze predecesorul străin al părintelui Rafiroiu, acesta avea toată vremea ca să protesteze. Prin urmare, cu desăvârșire trebuie înlăturat și al doilea motiv de formă. Voi mai zice că în legea electorală pentru Ardeal s-a făcut foarte rău, păstrându-se din dorința de a nu rupe cu o tradiție, astfel de prescripțiuni cari sunt împrumutate de la o legislațiune pe care o cunoașteți și în ceea ce privește cuprinsul și în ceea ce privește urmarea. Nu este nimic mai natural decât să lași candidații să vie unul în fața celuilalt.

Vin acum la ultimul argument. Sunt cel dintâi care, în Parlamentul trecut, am ținut la orice prilej, ca minoritățile să fie satisfăcute nu numai în drepturile lor, dar chiar peste drepturile lor, fiindcă suntem un popor generos și cu cât vom fi generoși cu atât este mai bine. Dar în circumscripția în care s-a prezentat d. Fekete, un om cumsecade, care a primit situațiunea creată poporului său prin unirea cu România, s-a prezentat din partea cealaltă ca român d. Ghiță Pop. Acolo este o veche discuțiune națională, acolo sunt

ținuturi cari au aparținut cândva Moldovei, sunt ținuturi cari au fost smulse Moldovei pe la 1760 cu vreo 10 și mai mulți ani înainte de smulgerea Bucovinei. Acestea sunt cele două comitate cari au fost rupte de Austria, în urma unui schimb de note dintre Poartă și Curtea din Viena. Secuii de acolo sunt în foarte mare parte români deznaționalizați. (*Întrepereri.*)

Dar nu aveți nici o competență; măcar aci, cred, că am eu oarecare competență.

Duceți-vă d-voastre în satele de acolo. Am văzut cu ochii mei cele mai frumoase datine de nuntă cu steagurile purtate înainte, cu năframele la urechile cailor, tot ce viața noastră populară are mai poetic și mai frumos. Într-un sat în care nu se mai aude nici un cuvânt românesc, într-un sat complet deznaționalizat, în care însă sunt secui pe cari dacă -i întrebi ce este, îți spun că este olah, român, și tot se duc la biserica românească, de lângă cea veche a lor. Este un proces care durează de secole și, dacă are dreptate secuiul să lucreze într-o luptă electorală pentru candidatul său, eu reclam în Camera românească dreptul românilor să lupte pentru candidatul națiunii lor”. (*Aplauze.*)

În ședința din 4 august 1920.

Pe marginea măsurilor luate de autorități la greva funcționarilor de poștă:

„Onorată Cameră, rog pe d. ministru al Comunicațiilor să-mi răspundă dacă aprobă atitudinea de alaltăieri a d-lui general Mihail, delegat la administrația poștelor, care a cerut foștilor greviști, veniți pentru a relua lucrul, că trebuie să treacă pe la santinelă cu bilete de legitimație și a sfârșit dându-i afară cu amenințări de arestare.

Crede d-sa că prin asemenea mijloace se asigură acea voie de lucru, acel devotament pentru serviciu, fără de care orice funcționar devine o formalitate goală?

Și consideră d-sa lipsa de poștă aproape totală timp de aproximativ o lună ca o situație admisibilă într-o țară de cultură strâmtorată de crize ca aceea de astăzi? (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

D. general Văleanu, ministrul Comunicațiilor: D-lor deputați, alaltăieri s-au prezentat la direcțiunea Poștelor, la comandantul militar superior al Poștei și Telegrafelor, generalul Mihail, funcționarii ca să reia lucrul. După cum știți, Poșta e ocupată militărește. Pentru buna ordine în Poștă orice funcționar, orice particular, posedă un bilet de circulație.

O voce pe băncile opoziției: Un bilet de circulație pentru particulari? Am fost la Poștă fără ca să am bilet de circulație.

D. general Văleanu, ministrul Comunicațiilor: Ca să intri în birourile Poștei trebuie să posezi un bilet de circulație. Un asemenea bilet posed și eu.

O voce: Bilet ad-hoc.

D. general Văleanu, ministrul Comunicațiilor: Acest bilet e redactat în modul următor: „Domnul cutare are voie a intra în palatul Poștelor, telegrafelor și telefoanelor la orice oră din zi și din noapte“. (*Ilaritate.*) Această măsură e luată pentru ca să se stabilească ordinea. O parte dintre funcționarii Poștei n-au vrut să se supuie la această măsură, o parte s-au supus.

Generalul Mihail a menționat ordinele și acei cari nu s-au supus, s-au retras. Acestea sunt explicațiunile pe cari le dau și cred că nu putem decât să aprobăm purtarea comandantului militar al Poștelor, Telegrafelor și Telefoanelor pentru măsurile de ordine ce a luat.

D. N. Iorga: Răspunsul d-lui ministru are nevoie de completare. Dumnealui s-a informat, fără îndoială, de la organele administrative de acolo; eu m-am informat de la foștii greviști ei înșiși. Oamenii se găsesc într-o situațiune deplorabilă.

Vedeți, n-am fost la dânsii înainte, ca să nu se zică că merg pentru a trage un câștig politic. Dar în momentul acela m-am simțit dator să știu de ce o grevă care se socotea terminată începe din nou în dauna cea mare a publicului.

Oamenii – încă o dată spun – se găsesc într-o stare deplorabilă, sunt zdrobiți, familiile lor n-au cu ce să se hrănească, își dau seama că în momentul de față nu ar avea nici un interes să prelungească această stare de lucruri, și au lăsat toate revendicările lor în mâna administrației, au arătat cea mai deplină încredere în intențiunile bune ale guvernului;

își dau seama că s-a adus țării un rău mare prin această grevă, care poate că este datorită în parte pripelei lor, dar în cea mai mare parte situațiunii făcute printr-o imprudență de limbaj electoral, care imprudența aceasta de limbaj n-a adus îndeplinirea făgăduielilor dorite. În această stare de spirit, *au mers* 6-7 mii de oameni, între cari funcționari superiori și femei, fără nici o intențiune de a tulbura liniștea, i-am întâlnit cu o zi ÎNAINTE și foarte bucuroși mi-au spus: „în sfârșit, s-a terminat, de mâine se reia lucrul“.

Când s-au dus acolo, au fost întâmpinați cu această cerere de a nu putea circula acolo unde au fost funcționari atâția ani de zile, unde ei au avut situațiuni înalte, decât cu umilință, căci aceasta se urmărește și aceasta este nenorocirea... (aplauze din partea opoziției naționale), decât cu umilința de a prezenta la *fiecare* cerere biletul de legitimație. Atunci ei au cerut, în forma cea mai cuviincioasă, să nu fie supuși la această înjosire. Nu avem nevoie, nici între muncitori, nici între funcționari, de suflete strivite și înjosite; avem nevoie de oameni cu simțul demnității personale. (Aplauze din partea opoziției naționale.) Ca răspuns li s-a spus să plece imediat, sau altfel se dă ordine de arestare. În felul acesta au plecat oamenii.

Dacă voiți să știți ce este în sufletul lor, vă voi spune. Unul dintre dâștii, pe care îl cunosc de multă vreme, un funcționar inferior, mi-a spus: D-le, am încercat toate mijloacele posibile, guvernul ne silește să ne adresăm la socialiști. Ei bine, ne vom adresa la socialiști! Voiți să se adrese la socialiști? Voiți să îmbogățiți mișcarea de răsturnare cu încă un element care până acum a fost un element de ordine și național? Perseverati pe această cale! Dar eu cred că este în interesul tuturor să ne oprim aci. (Aplauze.) Să ne oprim aci, d-le ministru. Guvernul a vrut să facă un act de autoritate, să arate funcționarilor foarte numeroși ai unei instituții de căpetenie, că greva funcționarilor nu se admite. Este punctul de vedere al guvernului! Acest punct de vedere a biruit! Ce voiți mai mult decât atât? (Aplauze din partea opoziției naționale.) Ce vreți de la oamenii aceștia, cari vin dacă nu cu o mustrare de

cuget toți, cel puțin cu sentimentul că mișcarea lor, cum a fost plănuită, n-a biruit?

Căutați să vi-i atrageți, să îndepliniți acolo acea operă de împăcare, fără de care această țară nu poate trăi și nu poate prospera”¹. (*Aplauze din partea opoziției naționale.*)

NOTE

1. În vol. II al *Discursurilor parlamentare* textul a fost cuprins, eronat, la data de 20 august, sub nr. XCII, cu titlul *LA GREVA POȘTELOR*.

În ședința din 6 august 1920:

În legătură cu recunoașterea calității de cetățean român a lui Victor Eftimiu. Acesta era român macedonean, născut la Boboștița (Corcea, Albania), în 1889:

„Onorată Cameră, în ședința trecută s-a votat printr-o surprindere recunoașterea cetățeniei d-lui Victor Eftimiu. Se pare că este vorba de aceeași persoană care la Paris, chemat să-și facă datoria către țară, s-a improvizat cetățean otoman, ceea ce face necesară recunoașterea de astăzi.

Recunoașterea îi deschide acestui domn, cum a lăsat să se înțeleagă chiar președintele Adunării, puțința de a ocupa înalta funcție de director al Teatrelor. Și pentru acest loc poate fi ales cineva, căruia îi lipsește cultura ca și autoritatea necesară, dar mai ales iubirea de țară, dovedită prin certificatul otoman destinat a-l scăpa de participarea la războiul ei?”

În legătură cu observarea regulamentului Camerei:

„Nu se poate intercala în mijlocul unui discurs decât numai o lămurire care explică discursul. Nici într-un caz un discurs nu poate fi tăiat în două, prin adăogirea unui lucru contrariu.

Voci: Regulamentul!

D. N. Iorga: Marele regulament e cel care se cheamă bunul simț și tradițiunea tuturor Camerelor din lume.

O voce: Camera poate să consimtă.

D. V. Madgearu: Vă rog numărați. Unde sunt 100 de deputați?

D. general Al. Averescu, președintele Consiliului: E bine să lămurim chestiunea aceasta, d-le Madgearu; d-voastră ați cerut suspendarea ședinței. S-a încuviințat suspendarea ședinței, d-voastră trebuie să plecați de la tribună. Prin urmare, rămânea tribuna liberă. Și atunci la această tribună s-a dat voie, pentru că se întrerupsese discursul d-voastră, să se citească un proiect de lege. Acesta este adevărul.

O voce: Aceasta nu s-a făcut niciodată.

D. N. Iorga: D-le președinte al Consiliului, există și o estetică și o logică a ședințelor.

D. general Al. Averescu, președintele Consiliului: Dați-mi voie, deoarece s-a tăiat discursul în două se poate prea bine ca discursul...

D. N. Iorga: Trebuie să aibă dreptate toate Camerele din lume de vreme ce nu s-a făcut niciodată așa.

O voce: Aveți protocol de toate ședințele?

D. N. Iorga: Nu sunt de vârsta d-tale venerabilă, dar știu și eu ceva.

D. general Al. Averescu, președintele Consiliului: D-le Iorga, dacă atunci când d. Madgearu a cerut să se suspende ședința, ar fi venit un ministru să depună un proiect de lege...

D. N. Iorga: Este altceva; ministrul poate s-o facă“.

După ce atrăsese atenția că Adunarea nu mai are cvorum. Numărându-i pe deputați, chestorii constatară că sunt doar 130; numai că executivul voia să-l pună pe dr. Angelescu să vorbească la mijlocul discursului lui V. Madgearu, ceia ce Iorga nu suportă: „În cazul acesta nu rămâne decât să vă lăsăm să conduceți Camera așa cum voiți, însă noi nu putem asista la un astfel de spectacol”. Deputații Federației părăsesc incinta parlamentară.

În ședința din 9 august 1920.

Adresează o **întrebare primului ministru, generalul Al.**

Averescu:

„D-le președinte, d-lor deputați, fața de netăgăduita indiscreție care face ca notele primite la ministerul de Externe să ajungă de a doua zi obiectul discuției prin ziare, am onoare să întreb pe d. președinte al Consiliului dacă Parlamentul nu trebuie să fie informat pe altă cale de ceea ce se petrece în legătură cu interesele de viață ale României și anume pentru a se ști dacă d-sa menține declarația sa de neutralitate primită cu satisfacție de națiunea întreagă? (*Aplauze din partea Federației.*)

În același timp, doresc să știu dacă d. președinte al Consiliului împărtășește părerea, care e a opoziției naționale, că declarația de război făcută Vechiului Regat, pe o cale inuzitată, de sovietele rusești mai poate avea o valoare față de noul stat democratic al României Mari, format pe baza unor principii admise și de Rusia sovietică și că deci negociațiile oferite de dânsa nu pot începe decât pe baza situației care s-a creat astfel și asupra căreia nu se începe nici o discuție ci o simplă constatare din partea Rusiei”. (*Aplauze prelungite din partea minorității.*)

După ce generalul spusese că vorbele lui Iorga sunt „invențiuni“:

„D-le președinte al Consiliului, ați înțeles greșit ceea ce am apus eu. Nu v-am spus că nota Aliatilor este aceea pe care o vizez prin întrebarea mea. Eu v-am spus că în ziare a apărut un rezumat, pe care îl declar exact, a notei lui Cicerin, a doua zi chiar după sosirea acestei note.

Întâmplarea a făcut ca, printr-o indiscrețiune pe care n-am provocat-o, să citesc însăși nota lui Cicerin, la ceasurile 5 și jumătate, sâmbătă, și am rămas uimit văzând în ziare a doua zi de dimineață un rezumat exact al acelei note.

Atunci întreb, ce este ministerul de Externe, este un loc unde se păstrează secretele țării sau este un loc unde se cheamă anume ziariști sau unii ziariști, pentru a le comunica, atunci când Parlamentul nu știe nimic, notele cari sosesc la

ministerul de Externe? Aceasta am vrut să întreb. (*Aplauze prelungite pe băncile minorității.*)

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Dați-mi voie să vă luminez. Aceasta este cu totul altă chestiune.

D. N. Iorga: Nu v-am pus în cauză. N-am nevoie de explicațiunile d-voastră.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Sunt dator...

D. N. Iorga: De multe ori sunteți d-voastră dator.

D. general Al. Averescu, președintele Consiliului: Am înțeles altceva: că d-voastră spuneți că s-a făcut o indiscrețiune în ziare și voiiați să aveți o declarațiune din partea guvernului, dacă este adevărat ceea ce s-a spus.

D. N. Iorga: În ceea ce privește nota lui Cicerin, este exact. Dar nu trebuia să apară acestea în ziare, ca să se creeze o stare de spirit de care n-avem nevoie în astfel de momente.

D. general Al. Averescu, președintele Consiliului: D-lor deputați, voi face o cercetare...

D. N. Iorga: Aceasta am cerut“.

În ședința din 11 august 1920.

Pe marginea proiectului de lege privind noua legislație a muncii:

„Onorată Cameră, opoziția națională simte nevoia de a rezuma observațiile făcute de membrii săi cu privire la acest proiect de lege în următoarea declarație:

Nu se poate vota, în starea actuală a mișcării sociale, un proiect de caracter pur polițienesc al cărui autor își închipuie că penalități neaplicabile pot lua locul unor soluții serioase. (*Aplauze unanime din partea opoziției naționale.*)

Muncitorimea e o parte importantă din corpul națiunii și ea merită o iubitoare îngrijire, chiar atunci când suferințele ei acumulate o fac să greșească în alegerea mijloacelor de îndreptare. (*Aplauze unanime din partea opoziției naționale.*)

A identifica, așa cum face tendința proiectului de față, acțiunea ei de solidarizare și liberare cu mișcarea comunistă, e tocmai a admite și a legitima o confuzie pe care încearcă a o răspândi interesații. (*Aplauze pe băncile opoziției naționale.*)

Datoria noastră e să ajutăm pe muncitorul de fabrică a putea să ajungă stăpân pe instrumentul său de lucru atunci când va putea da garanțiile necesare pentru producție și, în al doilea rând, să creăm viața morală adevărată în care să putem din nou comunica sufletește cu muncitorimea pentru binele ei, al nostru, al țării și al umanității. (*Aplauze pe băncile opoziției naționale.*)

Aceste cerinți fiind nesfârșit deosebite de simplitatea pasionată a proiectului Trancu-Iași, am face o faptă rea față de însăși societatea pe care o sprijinim, cu atât mai mult voim s-o îndreptăm, dacă l-am aproba”. (*Aplauze prelungite pe băncile opoziției naționale.*)

În ședința din 12 august 1920.

Face o declarație în numele opoziției:

„Onorată Cameră, am de cetit o declarațiune în numele opoziției naționale întregi. Dar cred că, înainte de a o ceti, trebuie să adaug, față de cuvintele rostite de d. președinte, ceea ce crede și minoritatea, despre cuvântarea oratorului, care s-a coborât acum de pe tribună.

Majoritatea, după declarațiunea d-lui președinte care reprezintă Camera toată, dar evident, în rândul întâi majoritatea, majoritatea nu se solidarizează cu o parte din acest discurs al d-lui Cuza.

Dar minoritatea nu recunoaște nimic din ideile și sentimentele sale în întregimea discursului său. (*Aplauze pe băncile Federației.*) D-lor, dați-mi voie să vă cetesc declarațiunea.

D. A.C. Cuza: Sunt încântat de declarațiunile cari le-ai făcut.

D. N. Iorga: D-lor, cetesc declarațiunea opoziției privitoare la ratificarea tratatului cu Austria:

Opoziția națională întregă crede că trebuie să formuleze astfel punctul ei de vedere. Tratatul cu Austria reprezintă concepția pe care și-au făcut-o aliații noștri despre viitoarea viață a Europei în ipoteza existenței unei legi a popoarelor,

menită să asigure fiecărei națiuni dreptul ei la viață și să garanteze armonia posibilă între ele.

În această concepție ei au fixat poporului românesc un loc pe care noi îl putem găsi prea mic, dar care prin acțiunea însăși a acelorași aliați biruitori contra unor tiranii milenare, ca și prin silințele și jertfele noastre pe cari ei nu le ignorează și nu le pot ignora, e închis în hotare cari cuprind marea majoritate a celor cari vorbesc graiul nostru și se împărtășesc de sufletul românesc. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

Aplicându-ne și nouă o formulă de asigurare a minorităților etnice care era menită în rândul întâi, desigur, unor state cu mai mult egoism național decât noi, diplomația creatoare a acestui act n-a cunoscut o viață de atâtea ori seculară în cursul căreia mulți, nesfârșit de mulți străini au căutat adăpost la noi și atâția s-au și contopit în mijlocul nostru, dar nimeni n-a părăsit pământul românesc pentru că el n-ar fi îngăduit întregimea manifestațiilor lor naționale. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

Suntem așa de siguri că nici o îngrădire nu poate întrece simțul de dreptate și generozitatea tradițională a poporului nostru (*aplauze*), încât rațiunea noastră nu simte nevoia de a respinge ceea ce jignește sentimentul nostru.

A discuta clauzele economice și financiare ale Tratatului, ar ocupa prea mult timp și suntem încredințați că o nouă orânduire mai echitabilă a drepturilor și sarcinilor fiecăruia nu poate, după ultimele experiențe mai ales, să întârzie.

Așa au cugetat conducătorii Blocului parlamentar în noiembrie trecut, așa au văzut lucrurile membrii Cabinetului Vaida, care a iscălit Tratatul, același rămâne, și după ce faptele au dovedit caracterul pur formal, în ce ne privește, al clauzei minorităților, punctul de vedere al membrilor opoziției naționale din noul Parlament. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

Vom vota deci cu încredere în prieteni, dar mai ales cu siguranță în noi, un act în care vedem mai ales consfințirea unei întregiri naționale pe care o cere dreptul nostru, trecutul nostru și voința liberă a fraților alipiți”. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

În ședința din 13 august 1920.

Subscrie cel dintâi **proiectul de lege pentru înființarea la Roma și Paris a școlilor române de studii superioare** (cu patru secții): studii de istoria și filologia popoarelor balcanice; cercetarea arhivelor și bibliotecilor; continuarea studiilor universitare pentru specialități inexistente în România; cultivarea artelor. Se primeau doar absolvenți „cu o superioară distincție”. Durata studiilor era de trei ani. Directorii urmau să fie recomandați de Academia Română.

În ședința din 14 august 1920.

Face **o declarație, în numele opoziției, cu privire la votarea tratatului cu Bulgaria:**

„Onorată Cameră, opoziția națională, neputând participa la votarea Tratatului cu Bulgaria, și negăsind potrivit ca discuția să fie reluată cu prilejul Tratatului cu Ungaria, cum i se făcuse propunerea, se vede silită a se exprima numai prin următoarea declarație:

Poporul bulgar, care dorește așa de mult sprijinul venit, după încetarea vechiului țarat, neconținutelor jertfe culturale de pe malul stâng al Dunării, a fost susținut în toate forțările sale de a-și câștiga o viață de stat independentă de România, care, ea, n-a încetat un singur moment de a forma, în două state sau într-unul singur, o alianță politică de sine stătătoare. Și, în cazul când vecinii noștri au ajuns să-și îndeplinească idealul pentru care au suferit martirii renașterii lor, soldatul român a stropit cu sângele lui văile Balcanului.

În toată această operă de sprijinire, care a durat peste 400 de ani, poporul nostru n-a fost îndemnat de nici un sentiment de ambiție sau de trufie deșartă, cum n-a fost îndemnat de nici un interes vulgar.

Instinctiv înaintașii noștri au simțit ceea ce conștiința noastră deplină afirmă astăzi: Că popoarele carpto-balcanice au legături esențiale de rasă, că ele trăiesc în același mediu geografic, că de atâtea ori au fost cuprinse în hotarele aceleiași unități politice

superioare și că, precum au interese comune în ordinea economică, tot așa sunt expuse acelorași primejdii.

Răspunsul la aceste servicii esențiale a fost acea pornire de dușmănie, care și-a ajuns culmea prin atacul nemotivat din 1916 (*aplauze*), și prin caracterul răzbunător pe care l-a luat participarea Bulgariei la războiul menit să împiedice unitatea noastră națională și să smulgă din trupul vechiului regat acea Dobroge care, ca tot litoralul Mării Negre, a avut o viață deosebită de a poporului bulgar și asupra căreia completare firească, până la Mare, a teritoriului nostru național, s-a întins de la strămoșii noștri daci până azi, fireasca expansiune a locuitorilor malului stâng. (*Aplauze.*)

Azi România se găsește aproape în hotarele ei etnice, opera ei de unitate s-a săvârșit în liniile mari. Ea nu poate să aibă față de oricare vecin decât atitudinea firească în a-și menține și, la întâmplare, a-și apăra dreptul. (*Aplauze.*)

Însuflețită de cel mai larg spirit democrat, rezemată pe vigoarea clasei țărănești înainte de toate, străină de planurile condamnabile ale unui imperialism total în epoca noastră, oricui îl încearcă, opoziția națională nu vede din partea României nimic care ar împiedica-o de a dori, peste tristele amintiri ale faptelor de ieri, pe care le-ar atribui bucuros unui regim căzut și unei mentalități menite să dispară, bună pace strămoșească țaranului bulgar ajuns stăpân în țara lui. (*Aplauze.*) Și pentru a o întări, ea dorește ca bulgarii ajunși, prin fatalitate geografică sub stăpânirea românească, să aibă acea largă făgăduință de viață culturală și națională în genere, de care, trebuie să spunem, nu s-au învrednicit niciodată, până acum măcar, cei 150.000 de români cari trăiesc sub stăpânirea bulgară pe celălalt țărm dunărean. (*Aplauze.*) De aceea, ea aprobă acest Tratat de pace, care nu ia nimănui dreptul său”. (*Aplauze.*)

În ședința din 16 august 1920.

În polemică cu Oct. Tăslăuanu, ministrul Industriei și Comerțului:

„S-a zis că sunt om ambițios. Ambițiunea mea nu a mers niciodată atât de departe încât să cer d-lui Tăslăuanu de acum 20 de ani titlul de împărat al cugetării românești, pe care mi l-a decernat prin foaia

sa „*Luceafărul*” și pe care l-a amintit în discursul pe care l-a făcut aici, și nici nu merge ambițiunea mea așa de departe, încât să-i cer favoarea relațiilor personale cu dumnealui, pe care pentru motive cari mă privesc pe mine, le-am întrerupt de foarte multă vreme. Însă a spune cuiva care are viața mea și care și-a câștigat prin muncă și cinste nebănuită de nimeni, ai spune în Parlament că n-are dreptul la un răspuns, înțelegeți foarte bine că este cu totul altceva. Și aceasta presupune nu cine știe ce lucru grozav, ci totala neobișnuință cu cuvintele cari se rostesc în lumea în care obișnuim a trăi. Atât și nimic mai mult.

Iar în ceea ce privește lipsa d-voastră de competență, conștiința d-voastră însăși vă poate spune că această lipsă de competență a existat și există. Nu pe băncile Facultății de litere de la București, nici la o redacție de revistă literară, și nici după aceea în situațiunea de secretar întâi sau al doilea la Asociațiune n-ați putut învăța d-voastră să conduceți un minister, cum este ministerul Industriei și al Comerțului, al unei țări destul de mari, în momentul celei mai grave crize economice prin care a trecut această țară. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

Am spus-o și o mențin. Iar în ceea ce privește lipsa d-voastră de autoritate morală, conștiința însăși a acestei țări v-a spus-o de atâtea ori, încât n-am nevoie s-o repet”. (*Aplauze prelungite pe băncile opoziției.*)

Totul începuse de la disputa dr. Aurel Dobrescu cu ministrul, acuzat că ar fi un îmbogățit de război. În sprijinul afirmației sale doctorul îl citase pe Iorga: „Este un scandal public la ministerul de Industrie și Comerț, este un viespar de afaceri necinstite”.

XCI

ASUPRA CONDIȚIILOR UNEI VOTĂRI

(17 AUGUST 1920)

Onorată Cameră,

D. președinte a adus în discuție, în răspunsul pe care l-a dat d-lui Mihalache¹, felul cum s-a votat proiectul de lege², adus din inițiativa parlamentară, pe care l-am prezentat eu.

În această privință trebuie să vă spun că în adevăr m-am dus și am căutat un număr de deputați, în dorința firească de a vedea proiectul votat; iar ceea ce s-a constatat în ce privește numărul voturilor exprimate, aceasta nu mă privește pe mine. Iar ca impresie, impresia pe care am avut-o este în adevăr că mulțumită silințelor mele au venit un număr de deputați suficient pentru ca proiectul să fie votat. Aceasta pentru cazul acela.

Ați mai adus înainte ceva: Că, „în sesiunea trecută“, aceasta înseamnă în Parlamentul trecut, lipseau deputați. Da, se întâmpla să lipsească. Dar în cazul când, după verificarea pe care o făceam foarte atent asupra felului cum votează fiecare, și asupra rezultatului acestei votări, vedeam că nu este cvorumul suficient ca legea să fie votată, îmi făceam datoria de a spune că votul este nul, chiar dacă nulitatea votului ar fi fost dezagreabilă băncii ministeriale sau majorității; fiindcă eu reprezentam Camera întreagă.

Și, în sfârșit, țin să adaug că nu este rea voință din partea noastră în hotărârea de a nu vota. Noi dorim ca regulamentul pe care-l revedem acum să ajungă cât mai repede a fi pus în vigoare. Am fost chemați într-o zi, am ținut două ședințe; întruna, s-a mers până la 12 noaptea. Am făcut 56 de articole în aceste două ședințe. De atunci nu am mai fost chemați și, nefiind chemați, nu am mai putut lucra. Dar noi dorim să nu se mântuie sesiunea aceasta extraordinară; mai mult, să nu se mântuie săptămâna aceasta, fără ca regulamentul să fie întreg revăzut, ca să avem plăcerea de a ne face pe deplin datoria, lucrând și în secțiuni și votând și în

plen. Am spus-o de atâtea ori și o spun și acum, și vă rog să nu ne învinuiți pe nedrept, căci nu este rea voință din partea noastră, este consecvență³. (*Aplauze pe băncile opoziției naționale.*)

NOTE

1. I. Mihalache spusese: „...în mare măsură abuzurile administrative și disprețul de legi din partea organelor inferioare își au explicația în faptul că însuși organul legiuitor disprețuiește legea și procedarea legală“.

2. Proiectul de lege pentru un credit cerut de ministrul Lucrărilor Publice.

3. Pentru continuitatea intervențiilor v. supra, ședința din 4 august 1920.

În ședința din 20 august 1920.

Îl salută pe mareșalul francez Joffre:

„Veuillez me permettre, Monsieur le Maréchal, d'ajouter à l'hommage des représentants officiels du Parlement roumain quelques paroles très simples et sincères au nom de l'opposition nationale et démocratique.

Au moment où la Grande Guerre ne permettait pas encore aux nations opprimées leur libération entière et où certaines personnes croyaient à la victoire inmanquable de la violence organisée qui s'appelait Allemagne en Occident, Autriche Hongrie dans notre Orient, l'âme roumaine a été reconfortée dans ses esperances par le magnifique spectacle d'une grande et glorieuse communauté nationale qui, surprise par l'envahisseur s'arrête et cherche dans la terre protectrice les forces nécessaires pour défendre indéfiniment jusqu'au dernier effort la patrie, dans son honneur et son existence même.

Ce miracle de décision, de persistance, je dirai même d'opiniâtreté bénis, c'est vous qui l'avez réalisé, Monsieur le Maréchal, pour votre France à laquelle nous appartenons par

l'origine, par les souvenirs et par la connaissance, tout aussi bien que pour l'humanité elle-même et en première ligne pour tous ceux qui souffraient l'oppression sans pouvoir la briser par leurs propres moyens. Nous ne tardâmes pas d'accourir sous le drapeau du droit qui se trouvait entre vos mains.

Nous avons saisi dès le premier moment, le sens de cette lutte suprême, nous en avons pressenti la victoire finale. Car nous-mêmes, depuis presque deux mille ans, nous vivons entre des ennemis, sur le pied de perpétuelle défense, au fond de cette tranchée, souvent arrosée de sang, dont surgissaient les os blanchis de nos ancêtres martyrs de la liberté roumaine. Et nous savons bien par notre existence même que ces sacrifices ne sont jamais perdus.

Votre oeuvre a été continuée par les efforts réunis de la nation française entière. Après avoir magnifiquement accompli votre devoir, vous êtes redevenu le citoyen modeste de cette France qui devait son salut à votre calme décision et l'exemple digne d'admiration d'un chef victorieux qui ne demande à sa patrie que le droit de l'aimer, d'autant plus qu'il l'a mieux servie, a touché profondément les coeurs de cette race roumaine, paysanne par ses origines et ses sentiments, qui a connu si souvent, au cours de son histoire, des chefs de guerre venant s'agenouiller très humblement devant la volonté mystérieuse qui avait agi une heure par leur raison et avec leur bras.

Saluant dans votre personne le symbole même de tout ce que la lutte pour le droit peut avoir de plus noble et de plus pur, permettez nous de vous dire que notre âme latine ose reconnaître ce qu'elle a de meilleur dans vos vertus de soldat et de citoyen et de mêler un peu de notre patriotisme roumain même en acclamant le maréchal de la défense française triomphante“. (*Ovațiuni care nu mai sfârșesc; d. Iorga vine la tribuna ministerială și strânge mâna generalului Joffre*).

CXIII

ASUPRA STATUTULUI CASEI REGALE

(27 AUGUST 1920)

Onorată Cameră,

Păreră noastră, a membrilor opozițiunii naționale, este că acest statut¹ are un singur defect: Că vine prea târziu.

La orice dinastie, chiar în țări în care sentimentul dinastic și grija de interesul general reprezentat de dinastie, un simbol, sunt mai asigurate decât la noi, chiar în țările acestea un astfel de statut există. El este o absolută necesitate, și mirarea mea și a noastră, este una singură: Că ne-am gândit așa de târziu să-l avem.

În ceea ce privește situația noastră particulară, am scăpat cu multă greutate de Fanar, cu intrigile lui, cu amestecul la domnie al tuturor familiilor care-și închipuiau că au un drept să ne cârmuiască, am scăpat de Fanar cu atâta greutate pe ușa din față, *pentru ca să avem cu toții interesul ca acest Fanar să nu se întoarcă*, prin intrigi cărora minți tinere pot să le fie expuse, prin ușa din dos. (*Aplauze.*)

Cu atât mai mult cu cât, în starea actuală a partidelor noastre ele nu țin samă îndeajuns de interesul dinastiei, simbol al patriei, și de interesul patriei înseși, pentru a nu se amesteca nici într-un chip în locul acela în care trebuie să mergem toți numai pentru a reprezenta o forță populară și o autoritate morală, iar nu pentru a introduce, unde trebuie să domnească unitatea, armonia și buna înțelegere, tot ceea ce din nenorocire ne poate despărți.

Dacă votăm acest statut, cred că-l vom vota cu toții aceia care fac parte din partidele monarhice, care știu că astăzi monarhia nu reprezintă în rândul întâi ceva arhaic, de drept divin, ci reprezintă principalul mijloc de a fi uniți cu toții, fără nici un interes particular sau de partid, în chestiunile principale care interesează patria și națiunea. (*Aplauze.*)

Dacă, prin urmare, această unitate ne va strânge pe toți, cum sunt sigur că ne va strânge, nu se va întâmpla niciodată

de acum înainte să întâlnim ceea ce, cu vreo doi ani în urmă, se putea întâlni întâmplător, când cutare foaie din Iași publica în fruntea articolelor sale o declarație, pe care nu mă pot opri de a v-o ceti, de a v-o aminti, fiindcă socot că în acest fel vom fi cu toții și mai bine încredințați de necesitatea acestui statut.

Foaia aceea publica o declarație în acest cuprins:

„Față cu zvonurile răspândite în privința părerilor d-lui... cutare asupra chestiunii la ordinea zilei, credem de datoria noastră să lămurim opinia publică. D... cutare este de părere că soluțiunea radicală și urgentă se impune fără nici o slăbiciune și că nu există mai multe soluțiuni compatibile cu demnitatea și interesul țării, în urma celor relatate de Comunicatul guvernului de ieri. Problema fiind de ordine pur internă și națională, străinătatea nu poate avea sub nici o formă un amestec în dezlegarea ei.“

Declarație, care, o știe toată lumea care a urmărit împrejurările de atunci, a fost făcută de d. general Averescu.

Ei bine votând acest statut, nimeni nu va mai putea vorbi de părerea sa și de părerea guvernului, ci va fi o singură părere, părerea aceluia care este chemat să și-o dea, adică a șefului dinastiei. (*Aplauze.*)

Din aceste motive voi vota proiectul acesta de lege.

La art. 1.

D. N. Iorga: D-le președinte, dați-mi voie, legea are un singur articol; prin urmare nu este nevoie decât de articolul unic.

D. Duiliu Zamfirescu: D-le Iorga, acest statut face parte din lege. Am pus la vot art. 1 și 2; urmează să le votăm astfel înainte.

D. N. Iorga: D-le președinte, nu se pot vota articolele statutului; fac apel și la d. ministru de Externe.

NOTE

1. Se discuta proiectul de lege cu privire la actele civile ale membrilor familiei domnitoare. Actele se încheiau în conformitate cu statutul acestor persoane.

XCIV

CU PRIVIRE LA O SOCIETATE FILANTROPICĂ

(27 august 1920)

Onorată Cameră,

Țin să dau lămuriri aceluia din d-voastră care nu știu ce este, nu în ceea ce privește titlul său și scopul pe care și l-a propus la început, și adeziunea unui număr de suflete bune și naive, ci ceea ce este în realitatea lucrurilor, această societate cetățenească¹.

Și voi adăuga încă un lucru. Țin să se știe că nu vreau să jignesc câtuși de puțin persoanele, de o mare situație și oficială și morală în societatea noastră, care s-au lăsat prinse la un anume moment să figureze în fruntea acestei societăți și care azi nu știu, poate, cum să scape de adeziunea pe care au dat-o după ce au văzut în ce fel se dezvoltă această societate și ce urmărește.

Iată de ce este vorba. La 1916, s-a întemeiat, după cum se știe, de d. dr. Creangă, cunoscut bărbat liberal...

D. G. Caranfil: Și mare financiar.

D. N. Iorga: Și mare financiar, titlu pe care nu i-l contestăm, s-a întemeiat o societate care ar avea drept țintă, nu se poate nimic mai frumos decât atâta, să trezească în România o conștiință superioară oricărui interes de partid. Vedeți, acesta era scopul principal al societății, însă o societate care este întemeiată pentru un scop și care lucrează neconținut contra acestui scop, societatea aceasta evident că nu merită să fie încurajată. (*Aplauze.*)

O societate pentru profilaxia tuberculozei, care ar pune la dispoziția lucrătorilor noștri odăi potrivite pentru a căpăta tuberculoza, oricât de mult s-ar chema societatea pentru profilaxia tuberculozei, noi o vedem ce este.

Societatea aceasta n-a avut nici măcar răbdare fiindcă, deși servește un partid foarte răbdător (*ilaritate*), care vă

pândește și pe d-voastră cum ne-a pândit și pe noi de atâta vreme și ar dori chiar să ne vadă colaborând, în credința naivă că ni s-ar putea frânge gâtul deodată și unora și altora, va să zică deși servește partidul acesta, eminentement răbdător, care însă se poate întâmpla să pățească, cu răbdarea sa, ceea ce a pățit d-rul Tanner, care voia să facă dovada că se poate lipsi de mâncare, și a murit din această cauză (*ilaritate*), cu toate acestea societatea s-a dovedit nerăbdătoare.

Vedeți, ea face parte din vastul program de acaparare materială și morală al partidului pe care-l cunoașteți prea bine pentru a-l descrie încă odată.

Mijloacele materiale le cunoașteți bine, ele funcționează acum în Ardeal, pentru a transforma Ardealul, nu într-o cetățuie a românismului, ci într-o cetățuie a Partidului Liberal. (*Aplauze.*)

Dar să ai atâtea mijloace materiale, și să uzezi și să abuzezi de dânsule așa de mult, și să năvălești cu societatea d-tale „cetățenească“ și asupra puținei independențe sufletești, asupra puținului spirit adevărat cetățenesc din această țară, pentru ca, printr-o ipocrizie dibace, să-l distrugi, cred că este un lucru care, dacă nu merită o condamnare prea aspră, persoanele de care este vorba fiind prea bine cunoscute și bucurându-se de un fel de imunitate publică, este, în orice caz, un lucru care nu trebuie încurajat. Ziceam că nu au fost răbdători, pentru că au scos gazeta „România Nouă“². O aveți în fiecare zi în mână.

D. Take Ionescu, ministru de Externe: Nu o citim.

D. N. Iorga: Nu o citiți, dar ea pretinde a se face citită, fără două lucruri: Fără talentul redactorilor și fără direcțiunea gazetei.

Ei bine, această gazetă nu are o politică, ci mai multe. Dar sub acest înveliș variat se ascunde un singur lucru: Interesul Partidului Liberal. Vom fi lăudați noi, când vom fi folositori Partidului Liberal; a doua zi veți fi lăudați d-voastră, când va crede că d-voastră folosiți Partidului Liberal.

Eu înțeleg să se ducă luptele politice cu oricâtă pasiune, cu oricâtă vehemență, dacă nu se poate altfel, cu oricâtă trivialitate și răutate, dacă sufletele oamenilor sunt așa, dar un

lucru nu-l înțeleg, să se facă politică cu ipocrizie. (*Aplauze.*) Și noi nu suntem aici ca să confirmăm printr-un vot dat pe neștiute o ipocrizie care se dovedește în fiecare zi³. (*Aplauze unanime.*)

NOTE

1. În 1916 se înființase Societatea pentru educația cetățenească, condusă de biserică, învățământul superior și magistratură. În 1917, Senatul, aflat la Iași, a cerut recunoașterea ei ca persoană morală și juridică. Acum se materializa această cerere.

2. *România nouă*, organ al Partidului Național Român, 1923.

3. Cererea a fost respinsă cu 94 de voturi și patru acceptări.

XCV

DESPRE ALCĂTUIREA REGULAMENTULUI

(6 DECEMBRIE 1920)

Onorată Cameră,

În sesiunea de vară opozițiunea pe care o numim națională, și avem dreptul să o numim așa, a fost acuzată de mai multe ori că nu dorește ca această Cameră să lucreze, că din cauza aceasta se aduc o mulțime de chestiuni fără însemnătate, care fac să se piardă timpul Camerei, care în afară de aceasta ar putea să lucreze. Am declarat de atunci că noi foarte limpede așteptăm proiectele guvernului. S-a venit, la un moment dat, cu un alt regulament, împotriva unei obstrucțiuni, pe care o declar neexistentă: În intențiunea noastră nu era. De ce totuși Camera a avut aspectul pe care l-a avut, în anumite ședințe, nu-mi place să o spun, dar în intențiunea noastră nu era să facem obstrucție. Am spus că regulamentul acela, deoarece nu a fost prezentat la formele pe care le cere mersul normal al Camerei, noi nu-l putem primi și am spus că, atâta vreme, cât acel regulament va funcționa, noi ne vom abține de la lucrările în secțiuni și de la votarea proiectelor, declarând în același timp că, dacă avem lumini de adus, cât putem, aceste lumini le vom aduce. De aici vine graba cu care am primit propunerea care ni s-a făcut să alcătuim un nou regulament. Am spus că suntem la dispoziția d-voastră, și nu odată, ci de mai multe ori opoziția națională a cerut să se facă regulamentul cât mai repede, și nu e vina noastră dacă s-a zăbovit în alcătuirea comisiunii și începerea lucrărilor acestei comisiuni. Îndată ce comisiunea a fost alcătuită, sunt de față membri ai majorității care au participat la lucrări, ca să spună cu câtă tragere de inimă am lucrat, și nu numai atât, dar cât spirit de concesiune am adus în discuții.

Voci: Exact.

D. N. Iorga: Prin urmare, ne-am înfățișat acolo și, ca să ținem samă de toate observațiile, am avut în vedere nu numai

binele acestui Parlament, dar binele oricărui Parlament și, pe lângă aceasta, de multe ori am ținut samă și de interesul oricărui guvern care ar veni. Fiindcă, dacă nu înțeleg ca Parlamentul să fie o zdreanță în mâna guvernului, nu înțeleg nici ca guvernul să fie o zdreanță în mâna Parlamentului. (*Aplauze.*)

Deci, dacă noi am voit ca proiectul, cum a fost alcătuit în comisiune împreună cu noi, să se aducă pe cât mai repede și să se voteze iarăși cu cea mai mare repeziciune, nu însemnează că am vrut să surprindem pe o parte din membrii majorității cu un proiect pe care nu l-au cunoscut. Dar acum, când parte din membrii majorității cer o zăbavă, ținem să spunem acest lucru: Zăbava aceasta nu cade în sarcina noastră. Dacă în cursul discuțiilor se vor ridica din partea majorității observații la care, natural, minoritatea va răspunde și ea, dacă, de aici, în loc să aibă cineva de discutat câteva ceasuri, va avea o săptămână sau mai mult, nu noi suntem vinovați pentru stingherirea adusă lucrărilor Camerei.

Venim și în această sesiune cu hotărârea de a lucra în acest Parlament, potrivit cu datoria noastră. Atitudinea noastră față de banca ministerială este una, atitudinea noastră față de majoritatea Parlamentului este alta. (*Aplauze.*)

Am ținut a face această declarație. Ca parlamentari cinstiți, dându-ne sama de enormele greutăți care apasă țara, amenințând să o strivească, dorim chiar de astăzi să putem lucra împreună cu d-voastră.

Dacă însă d-voastră credeți că aveți zile de pierdut cu discuții amănunțite ale regulamentului, aceasta vă privește. Dar eu mai am o părere: Că se poate lucra perfect cu un regulament slab, dacă este voie la lucru, precum se poate lucra detestabil cu un regulament ideal, dacă această voie lipsește¹.

NOTE

1 Se discuta pe marginea anteproiectului regulamentului interior al Adunării deputaților. După citirea regulamentului, un deputat al majorității a declarat că nu-l poate vota deoarece trebuie să-l studieze în tihnă, altfel e împotriva. N.I. i-a replicat: „Onorată

Cameră, fac o simplă declarațiune și anume: În această Cameră am cunoscut până acum opoziționiști guvernamentali, acum văd guvernamentali opoziționiști!”

La articolul 39, care prevedea că nimeni nu poate vorbi în aceiași chestiune decât o singură dată în cursul unei ședințe:

„Onorată Cameră, articolul acesta ne-a fost adus gata făcut și noi am făcut modificări unde am crezut că putem aduce. Ne-a fost adus de birou pe baza unor proiecte mai vechi, și situația noastră era așa încât nu puteam protesta în contra unor mărginiri la discuțiune, căci s-ar fi crezut că dacă le-am fi cerut, aceasta ar fi însemnat din partea noastră dorința de a pierde timpul Camerei. (*D. general Cantacuzino întrepuce.*)

D-le general, binevoii de a mă asculta până la capăt. Trebuie să știți că de multe ori cineva pleacă de la un lucru, pentru a ajunge la un alt lucru decât acela pe care îl aștepta un ascultător grăbit. Eu sunt de părere și v-am spus de ce am primit noi acolo.

Dar aici, unde discutăm în chip mai larg, unde dacă ne-ar acuza cineva că urmărim obstrucțiune, să putem să răspundem în chip mai larg și mai convingător, găsesc că se poate întâmpla, cum a observat d. Becescu Silvan, să ia cuvântul în ultimul moment un deputat și el să nu-și poată restrânge toată materia, în cursul câtorva minute rămase. De aceea, în loc să se spună: „fără a se depăși durata unei ședințe“, este mai bine, și ca să împiedice dezvoltările inutile, să se spună „fără a se depăși două ceasuri“.

În două ceasuri oricine își poate dezvolta în întregime o părere“.

După ce articolul a fost reformulat astfel. „Nimeni nu poate vorbi decât de două ori asupra aceleiași chestiuni și fără a depăși durata de două ore în total“:

„D-lor, iată ce vreau să observ. Dacă se lasă Camerei puțința de a hotărî cine poate vorbi mai mult de două ore, iată ce se va întâmpla. Noi știm ce însemnează majoritate și minoritate. Ar fi mai bine ca majoritatea, ca și minoritatea, să

hotărăscă în toate chestiunile după interesul discuțiunii, nu după interesul de partid. Din nenorocire, trebuie să constatăm că nu este așa în foarte multe cazuri. Atunci se va întâmpla că un deputat din minoritate are să vorbească totdeauna 2 ore, iar deputații din majoritate are să vorbească 4. La acest rezultat vom ajunge“.

La articolul 42: „Erau necesari 30 de deputați care să ceară în scris închiderea discuției“:

„D-le președinte, iată de ce noi am păstrat numărul de 30 deputați. D-voastră sunteți deputat mai nou și nu știți ce înseamnă să i se închidă cuiva gura încontinuu prin acel strigăt brutal de „închiderea discuției“, cu care timp de 25 ani au fost chinuite toate minoritățile din Parlamentul român. *Prin urmare*, să facă bine acei 30 d-ni deputați, ca să ceară închiderea discuțiunii în scris, pentru ca să-și ia răspunderea personală pentru înăbușirea glasului adversarilor“.

XCVI

CU PRIVIRE LA DEPUTAȚII ARESTAȚI

(6 decembrie 1920)

D-le președinte, să-mi dați voie să vă pun întrebarea: Cum interpretați articolul din regulament care vi s-a citit și conform cu care trebuia să se aducă la cunoștința Camerei, încă din cea dintâi zi a deschiderii sale, dosarul în puterea căruia anumiți membri ai Adunării sunt deținuți¹. Vă rog să ne spuneți cum îl interpretați? Dacă înțelegeți să treceți peste acest articol formal, spuneți-o sau, dacă nu voiți să treceți asupra lui, care este hotărârea d-voastră, din momentul ce nu s-a adus din prima zi, cum prevede regulamentul, dosarul, ca să putem aproba sau dezaproba detențiunea acelor deputați?

D. Al. Oteteleșeanu cere cuvântul și discută următoarele două chestiuni: 1. Chestiunea aducerii dosarelor, lucru care nu e constituțional și 2. Dacă Adunarea este de părere să se continue sau nu urmărirea și ținerea ca arestați a deputaților.

D. N. Iorga: Cer cuvântul în chestiune de regulament.

D. Duiliu Zamfirescu: Încă odată?

D. N. Iorga: Da, încă odată, căci am voie să vorbesc de două ori în aceeași chestiune.

D. Duiliu Zamfirescu: D-voastră aveți dreptul să vorbiți și de nouă ori.

D. N. Iorga: Recunoașteți acest lucru și vă întrebați de ce? De ce? Pentru că sunt totdeauna animat de spiritul dreptății; iar, când intervin într-o chestiune, este că sunt convins că am dreptate. De aceea vorbesc. (*Aplauze pe băncile Federației, întreruperi pe băncile majorității. D. Cuza întrerupe.*)

D. N. Iorga: D-le președinte, nu vorbesc cu gurile sparte, ci vorbesc cu d-voastră, d-le președinte. (*Ilaritate, aplauze.*)

D. Cuza: D-ta ești gură spartă! (*Zgomot.*)

D. N. Iorga: D-le președinte și onorată Cameră, nu există o contradicție între textul Constituției și regulament.

Constituția permite ca între două sesiuni un deputat să fie arestat.

Acum, sunt guvernele și de un fel și de altul. Sunt guverne care pot aresta pe un deputat pe dreptate, pentru a-l aduce înaintea instanței cuvenite, dar pot să fie guverne care arestează pe un deputat fără dreptate și-l aduc înaintea altei instanțe decât cea cuvenită. (*Aplauze.*)

Voci: Nu este cazul.

D. N. Iorga: Dacă vă supărați, aceasta însemnează că recunoașteți cum că acest guvern este dintre guvernele de care am vorbit în urmă. (*Aplauze pe băncile opoziției.*) D-le președinte, când Camera a pus acest articol în regulament, l-a pus ca să împiedice un lucru care astăzi se poate întâmpla unuia și mâne se poate întâmpla altuia.

Voci din opoziție: Foarte bine.

D. N. Iorga: Strămoșii noștri romani erau niște oameni cuminți, care au zis: *hodie mihi, cras tibi*; „azi mie, mâne ție“. Prin urmare, fără a spune că acești deputați au fost arestați cu dreptate sau fără dreptate, trebuie să vedem dosarul, eu cer cu cea mai mare hotărâre, și cred că nu e deputat în această Cameră care să nu fie de această părere, fiindcă aceasta ar fi un dezastru moral pentru acel deputat, cer ca fără zăbavă, mâne chiar, să se aducă aici dosarul, pentru ca noi să vedem: Colegii noștri, care erau colegii noștri în sesiunea trecută, fost-au sau ba arestați pe dreptate și duși înaintea forului competent? Aceasta dorim a ști cât mai iute. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

NOTE

1. Fuseseră arestați șase deputați socialiști: Ilie Moscovici, Gh. Tănase, E. Gherman, E. Stanef, Boris Ștefanof, Iosif Csizer. Discuția se purta în jurul art. 52 din Constituție, potrivit căruia deputații sau senatorii nu puteu fi arestați în timpul sesiunii și al art. 88 din regulamentul Adunării deputaților (acesta prevedea că, în cazul arestării deputaților în intervalul dintre sesiuni, dosarul se comunica la deschiderea sesiunii și Adunarea urma să decidă dacă dă drumul acestora sau menține reținerea pe durata sesiunii).

XCVII

BURGHEZIE ȘI SOCIALISM

(7 decembrie 1920)

D-lor, profit de acest articol pentru a da o lămurire pe care voiam să o dau la un articol precedent, relativ la o cerere făcută și de alți d-ni deputați, și din majoritate și din minoritate, tot pentru precizarea sensului de instituții fundamentale¹.

Evident ținem cu toții la libertăți cât se poate de largi, dar domnul² care a vorbit în numele Partidului Socialist trebuie să-și dea samă de un fapt: Noi reprezentăm ceea ce d-lor numesc cu un fel de dezgust, pe care noi firește nu-l putem împărtăși, noi reprezentăm burghezia. O burghezie care însemnează oameni care muncesc ca și d-voastră, care iubesc ca și d-voastră poporul, cei buni dintre ei, care au și ei tot atâta milă ca și d-voastră pentru suferințele poporului, cari se pot îmbrăca și cu o vestă de lucrător și își pot pune o șapcă în cap, dar pentru aceasta nu se schimbă nici capul, nici inima. Noi suntem o burghezie, cuvântul nu vă place, d-voastră o spuneți în fiecare zi, dar nu faceți deosebire între cei buni și cei răi. Ziceți că suntem o burghezie, și, fiindcă ziceți așa, hai să zicem: Suntem o burghezie. Burghezia aceasta are anumite instituțiuni. Burghezia aceasta nu poate exista fără aceste instituții. Admit ca aceste instituții să fie discutate, și aceasta este înțelesul adeziunii pe care am dat-o, dar n-aș putea admite ca aceste instituții să fie insultate, defăimate. Și iată de ce. Fiindcă, dacă aceste instituții își pierd orice credit, în națiune, în opinia publică, atunci burghezia noastră se dărâmă.

Dar veți zice că are să vină ceva mai bun. Acel ceva mai bun, când ne veți arăta metodele cu care se lucrează pentru acest scop și ce ar putea să însemne acel lucru, dar nu în felul cum însemnează în țările unde acel lucru mai bun a fost realizat, noi am admite lucruri pe care fără aceasta nu le putem admite. Deci fiți siguri că, atâta timp cât deputații de aici, din minoritate, vor fi în situația lor de acum, sau în majoritate într-

o altă Cameră, veți avea toată puțința de a discuta cât se poate de larg principiile de guvernământ. Dar să ne dați voie să apărăm cetatea noastră.

Vom căuta să o curățim. Vom căuta a se face cât mai mult bine tuturor claselor sociale. Vom ține ferestrele deschise către toate curentele timpului, vom ține ușile cetății deschise către toți oamenii de bine, dar să ne dați voie să o apărăm de două categorii, de briganzi și de proști! (*Aplauze.*)

NOTE

1. Se discuta articolul 52, privitor la excluderea deputaților sau aplicarea altor măsuri disciplinare. Dar N.I. vorbește la articolul 50, referitor la excludere în caz de lovire și amenințare cu moartea, imputări defăimătoare la adresa regelui, reginei, principelui moștenitor și dinastiei, amenințări defăimătoare, injurii grave la adresa președintelui Adunării sau a instituțiilor fundamentale ale țării; idem, la asasinat, crime, delict, incitare la război civil, rebeliune, revoluție internă.

2. N.D. Cocea. Acesta declarase: „Cu sistemul dumneavoastră de articole imprecise și vagi nu înlesniți progresului democratic nici un pas înainte“.

În aceeași ședința din 7 decembrie 1920:

Despre regulament:

„Onorată Cameră, vă rog să-mi dați voie să vă dau câteva explicațiuni cari vă vor lămuri pe fiecare asupra răspunderii ce poate avea unul sau altul în ceea ce privește alcătuirea regulamentului. Noi am avut, acei cari am ținut puterea până în martie, un proiect de regulament redactat de o comisiune aleasă de Camera trecută. Acest proiect de regulament se găsește în arhivele Camerei, aceasta este propunerea de schimbare a regulamentului pe care o făcuserăm noi.

Când d-voastre ați luat hotărârea ca, pentru a putea participa la lucrările acestei Camere, să se schimbe regulamentul și s-a numit comisiunea, ne-am găsit înaintea

unui proiect pe care nu l-am făcut noi, membrii minorității care eram acolo.

D. M. Berlescu, raportor: Și nici membrii majorității.

D. N. Iorga: Nici membrii majorității.

D. A.C. Cuza: Nu l-a făcut nimeni (*ilaritate*).

D. N. Iorga: D-le președinte, țin să capăt o lămurire de la d-voastră. Ne găsim în Adunarea legiuitoare a României Mari, care trebuie să discute cu respect față de aceia care vorbesc chestiuni serioase? Sau ne găsim la un teatru comic, unde eu nu obicinuiesc să merg?

O voce: La Cărbuș!

D. N. Iorga: Prin urmare, vă rog să-mi garantați puțința de a vorbi, ascultat cu cuviința la care am dreptul. (*Aplauze prelungite pe băncile minorității*).

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Asigur pe d. Iorga că nu suntem pentru. Și aș ruga pe acei care își închipuie că pot să rătădă alandala, să facă glume, să renunțe la glume.

D. A.C. Cuza: D-le Madgearu, vă rog să luați seama de observația d-lui președinte.

D. N. Iorga: Domnule președinte, în aceste momente solemne pentru mine, când îmi închipui că am țara înainte, căci am fost ales deputat și nu numit de câțiva oameni la Arad. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității, exclamații de bravo!*).

D. A.C. Cuza: D-le președinte, vă rog să mă apărați împotriva insultelor d-lui Iorga.

D. N. Iorga: Și când mă întreb dacă datoria mea nu este să-mi cruț sănătatea și timpul, părăsind o Adunare în care îmi dau toate silințele dar am constatat că silințele noastre oneste nu pot duce la cruțarea timpului Camerei și înaintarea afacerilor țării pentru care suntem aici...

D. A.C. Cuza: De aceia ați făcut obstrucție 6 luni de zile.

D. N. Iorga: Ce vedeți d-voastră care ați răs ridicul în faptul că de la birou, care nu e nici majoritate, nici minoritate, dar care, în ceia ce privește regulamentul, are fără îndoială căderea de a lucra regulamentele Adunărilor și de a le prezenta ca proiect care să întrunească opiniile prescrise în acele regulamente, din partea biroului ne-a venit o propunere, pe care propunere am avut-o în comisiune înaintea noastră,

comisiune din care a făcut parte și acest domn care a stat numai o jumătate de oră dintr-o singură ședință.

D. A.C. Cuza: Protestez în contra acestei insulte.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Am grijă pentru satisfacerea d-voastră: „Acest domn“ nu este expresie parlamentară.

D. dr. N. Lupu: Te-a făcut „domn“ dar nici „domn“ nu ești. (*Zgomot, protestări pe băncile majorității; aplauze pe băncile minorității.*)

D. A.C. Cuza: Omul jidanilor!

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D. Iorga este așa bărbat, că nu are nevoie de ajutorul d-voastră.

D. A.C. Cuza: Omul jidanilor!

D. N. Iorga: S-a adus înaintea noastră un proiect de regulament care nu putea să fie cercetat bucată cu bucată și literă cu literă, fiindcă noi aveam o grijă mai importantă decât aceea de a da un regulament care să satisfacă pretențiunile de stil ale persoanelor cari, prin ocupațiunile lor profesionale, sunt datorare să aibă astfel de pretențiuni; noi avem înaintea de toate datoria să conlucrăm cu d-voastre la îndeplinirea reformelor pe cari le dorește țara. (*Aplauze pe băncile majorității.*)

Și de aceea am căutat să cruțăm cât se poate mai mult timpul și am primit articolele a căror redacțiune putea să fie în mai bine schimbată.

Și, dacă este vorba de puțința de a redacta un articol, cred că atunci când cineva a trecut pragul Academiei române, pe care nu-l trece cineva decât cu lucrări originale pe cari nu le-a luat de la nimeni (aplauze furtunoase pe băncile minorității), poate să aibă dreptul să spună că este capabil să redacteze un articol cum trebuie. (*Întreruperi; zgomot pe băncile majorității.*)

D-le președinte, asigurați-mi libertatea cuvântului.

D. I. Zelea Codreanu: D-tale îți este permis să insulti pe alții; dar d-tale nu poate nimeni să-ți spună nimic. (*Zgomot, apostrofări de pe băncile minorității.*)

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D-le Zelea Codreanu, nimeni nu insultă în Cameră. Acest cuvânt trivial nu-l admit.

D. A.C. Cuza: Dar faptul că-l admiteți... (*Întrerupere.*)

D. N. Iorga: Onorată Cameră, vă rog să rețineți acest moment, când d. Zelea Codreanu, care este cât este, vorbește în felul acesta înaintea mea, care am conștiința că sunt ceea ce sunt. (*Aplauze din partea minorității.*)

D. I. Zelea Codreanu: Nu trebuie să insultați pe nimeni. Să nu credeți că vă este permis orice în această Cameră. Toată lumea se cade să tacă când vorbește Dalai lama. (*Ilaritate.*)

D. N. Iorga: D-le președinte, nu iau nici o răspundere pentru forma de acum și nici o garanție pentru forma perfectă, pe care regulamentul francez nu a atins-o și pe care o cere lumea de la regulamentul nostru, fiindcă cele mai multe articole sunt copiate de pe regulamentul Camerei franceze: mi s-a spus de la birou că sunt luate de acolo. Nu mă împotrivesc ca articolul acesta să fie transformat.

Nu e stilul meu, nu este cugetarea mea, dar înțeleg că atunci când se cere schimbarea unui articol de regulament într-o formă mai bună, aceasta se poate face cu alte mijloace decât mijloacele cari au fost întrebuițate față de noi.

Iată o minoritate care vine la d-voastre și vă spune: Schimbați regulamentul, dați-ne puțința de a lucra împreună cu d-voastre, să ne gândim cu toții la interesele cele mari ale unei țări nenorocite prin atâta vorbărie inutilă. Acestei minorități patriotice, care jertfește interesele sale de partid în interesul comun i se răspunde cu ce? I se răspunde cu vorbele cari s-au rostit de acolo, de la tribună, și i se răspunde cu ecoul pe care aveam dreptul să nu-l așteptăm din partea unei mari părți din membrii majorității.

Ei bine, d-lor, în felul acesta nu vom ajunge niciodată să lucrăm împreună pentru binele acestei țări. Și să-mi dați voie să vă spun unde vom ajunge: Vom ajunge la dizolvarea acestui al doilea Parlament, vom ajunge la compromiterea tuturor autorităților, vom ajunge la acea anarhie, care dacă se va produce odată, țara noastră nu va mai putea să iasă dintr-însa“. (*Aplauze din partea minorității.*)

După ce G. Mărzescu a declarat că își declină răspunderea în ceia ce privește redactarea regulamentului (afară de cap. IV, la a cărui redactare participase):

„Țin, d-lor, să mai fixeze o deosebire între minoritatea de aci (arătând spre băncile opoziției naționale), care dorește ca Parlamentul să lucreze ca să existe și altă minoritate, care dorește ca Parlamentul să nu lucreze ca să nu existe. (*Aplauze prelungite; strigăte de bravo!*)

Și încă ceva, d-lor, țin să pun o întrebare, care trebuie să lumineze o chestiune rămasă nelămurită și anume: În foaia oficioasă a Partidului Liberal a ieșit declarațiunea care spune că după facsimilele d-lui Creangă, o Cameră cinstită nu se mai poate lăsa prezidată de către d. Duiliu Zamfirescu. Au trecut 2 zile de atunci și deputații liberali stau aci în Cameră sub președinția d-lui Zamfirescu. (*Aplauze.*)

/.../ „Credeti d-voastră, d-le Mârzescu, că noi primim răspunderea pentru oribilul guvern pe care l-ați dat Camerei după război? (*Aplauze prelungite îndelung repetate, strigăte de bravo pe băncile Federației și ale majorității.*) Pentru aceasta ar trebui să fim și noi în societățile cari au beneficiat de haosul în care ați aruncat țara după război”. (*Aplauze prelungite îndelung repetate, strigăte de bravo pe băncile Federației și ale majorității.*)

Din nou în replică cu G. Mârzescu; acesta îl acuzase că face politica băncii Blank:

„Sunt un om care am obiceiul de a răspunde imediat la ceea ce privește onoarea mea, precum și a oamenilor cu cari merg împreună în viața publică.

Acuzarea care s-a făcut aci este aceasta: Noi suntem oamenii Băncii Blank!

De când sunt, nu am intrat niciodată la Banca Blank.

O voce: Dar ați făcut politica lui Blank!

D. A.C. Cuza: Dacă nu te-ai dus dumneata la Blank, a venit Blank la dumneata! (*Zgomot, întreruperi.*)

D. N. Iorga: Și fiindcă s-a strigat aci „Istoria românilor a dumitale, a fost tipărită de Banca Blank“ (*întreruperi*), ei bine, voi da un răspuns d-lui acelaia de acolo care a ridicat această întrebare.

Nu știu care este capacitatea fiecăruia de a simți acel sentiment care roșește obraji, într-un fel sau altul; nu pot ști cât îl are fiecare acest sentiment. Dar eu doresc, ca la răspunsul meu, obraji acuzatorului să devie tot așa de roșii ca și ai unui om normal după cuvintele pe cari le voiu spune.

D-lor, în mijlocul celei mai mari nenorociri pe care a suferit-o neamul nostru, cu care ne-am plătit minunea, care a venit în urmă, la Iași, când drepturile națiunii noastre erau reprezentate la Paris de un număr de oameni foarte bine intenționați pe cari guvernul liberal îi căutase nu în șirul celor cari fac onoare științei române, ci în condicile partidului.

D. A.C. Cuza: Aceasta este durerea.

D. N. Iorga: Nu știu dacă d-voastră aveți aceleași sentimente pe cari le am eu de câte ori d. Cuza ridică cuvântul pentru a satisface o rancună din acelea cari dezonorează omul care le are.

D. A.C. Cuza: Nici o rancună.

D. N. Iorga: Dacă aveți același sentiment, veți înțelege că nu poate fi ținută în loc o Adunare zi de zi, săptămână de săptămână, numai pentru ca cineva să dea expresiune neconținută unei negre invidii împotriva cuiva care muncește mai mult ca dânsul. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

În Iași, când cauza României era servită de cine știe cine la Paris, un francez, care are un nume în știința țării sale, mi-a spus, și nu o dată: „mai bine nu scriați una singură din cărțile cari s-au scris pentru a apăra interesele românilor“, acolo erau anonimi cari scriau în așa fel încât cartea lor trecea ca și când n-ar fi existat, în momentul acela, după cererea d-lui Robert de Flers, care este un om care știe să facă deosebire între cine poate și între cine nu poate, între cine poate prin sine și cine poate numai frunzări în biblioteca sa, între cine poate sta în rândurile oamenilor de știință din Apus, între care îndrăznesc a mă număra (*aplauze pe băncile opoziției*), ca membru corespondent al Institutului de Franța, eu sunt membru corespondent al Institutului de Franța și mi se putea face această invitație, mi s-a făcut invitarea de a scrie istoria românilor și am scris pentru Hachette. Și am așteptat 2 ani de zile ca această carte să fie tipărită, și această carte n-a fost

tipărită, cu toate asigurările guvernului francez primite de mine direct; n-a fost tipărită fiindcă reprezentanții României de la Paris aveau cu totul altceva de făcut în inteligența, discernământul și patriotismul lor decât să pună în mâna oamenilor din Apus o carte scrisă așa de confuz, încât prin confuziunea aceasta am intrat unde nu vei intra niciodată dumneata, d-le Cuza (*aplauze pe băncile opoziției, ilaritate*), fiindcă în știința Apusului sunt instanțe penale peste cari nu poate trece o carieră (*aplauze pe băncile opoziției*). Și atunci am așteptat atâta vreme să apară cartea.

D. A. C. Cuza: N-a apărut.

D. N. Iorga: N-a apărut, cum n-au apărut acele pe cari nu ești în stare să le scrii dumneata (*aplauze, ilaritate*), fiindcă ECONOMIA politică au mai scris-o și alții și o pot face din peticele lor, dar istoria românilor trebuie să o FACI din capul d-tale și din inima d-tale, și d-ta n-ai nici una, nici alta. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

D. A. C. Cuza: E bine că ai făcut istoria românilor din capul d-tale.

D. N. Iorga: Și atunci a venit o invitațiune din partea băncii Blank, ca să-i dăruiesc manuscrisul acestei cărți. Eu n-am primit nimic de la Hachette, era să am 1.000 de franci francezi, și această mie de franci, de pe urma zăbovei guvernului român de a sprijini tipărirea cărții, am restituit-o în valuta de deunăzi, dar pentru carte n-am primit nici un ban. Și cel dintâi lucru care l-am spus d-lui Blank a fost că înțeleg să nu primesc nici un ban pentru munca mea în timp de trei luni de zile (*aplauze pe băncile opoziției*). Culoarea obrazului d-tale să o vadă ceilalți acum.

D. Zelea Codreanu: Mie îmi este rușine că jidanii au plătit o carte de istoria românilor. De aceasta îmi este rușine. (*Zgomot.*)

D. N. Iorga: Și d-lor, întreb un lucru: Banca aceasta, căreia străinătatea îi acordă încredere, banca aceasta era oare un loc pestiferat, de care trebuia să mă feresc? Dacă aș fi avut o curiozitate, pe care poate să o aibă oricine, de a vedea ce înseamnă banca, și aș fi cerut lista principalilor acționari și a persoanelor care, fără să fie principali acționari, se găsesc în consiliul de administrație, aș fi citit aceste nume, pe cari le

servesc d-lui Mârzescu, d. Alexandru Constantinescu, d. Banu, aci de față, căruia această bancă îi miroase bine, este printre noi și d. Toma Stelian. D-voastră credeți că d. Constantinescu, pe care-l cunoașteți bine, și-l cunoaștem și noi, d. Banu, pe care-l cunoaștem ca un om foarte de treabă și mă folosesc de acest prilej pentru a o spune încă odată, că d. Toma Stelian, căruia i-ați dat în seama d-voastră apărarea intereselor României în chestiunea Dunărei...

D. Take Ionescu, ministrul Afacerilor Străine: Și le-a apărât foarte bine.

D. N. Iorga: Sunt o adunătură de oameni necinstiți și vânduți jidanilor? Dacă toate acestea sunt adevărate, atunci domnul acesta de colo știe ce vorbește și d. Mârzescu a avut dreptate când a adus acuzațiuni de aici”. (*Aplauze.*)

Pe marginea articolului 45, Despre disciplină. Abaterile de la regulament se pedepseau cu observație sau avertisment, chemarea la ordine, retragerea cuvântului, interzicerea participării la lucrări maximum 15 zile, excluderea temporară“:

„D-lor deputați, sunt dator să dau o lămurire, nu am introdus noi principiul acesta în regulament, că deputații pot fi excluși din Adunare. Acest principiu se găsește în regulamentul contra căruia noi am protestat, dar nu a protestat d. Becescu Sylvan, d. Becescu Sylvan fiind membru al Adunării și al majorității.

D. Gh. Becescu Sylvan: Nu am fost aci, căci aș fi protestat.

D. N. Iorga: S-a introdus deci, d-lor, această penalitate care nu exista înainte. Și s-a adus înaintea noastră un nou regulament care cuprindea aceleași penalități.

Atunci noi, din partea noastră, am făcut acest lucru, am introdus fiindcă se ținea din partea majorității ca să *fio* o penalitate, am introdus penalitatea mijlocie, adică oprirea deputatului o bucată de vreme de a mai participa la lucrările Camerei.

Și am mai prevăzut alte două lucruri. Am cerut noi membrii minorității, și membrii majorității din comisiune au primit, am cerut ca această penalitate să nu fie în nici un caz aplicată de armată, a fost o

ședință nenorocită aceea în care armata a pătruns aici în Adunare împotriva deputaților, am cerut ca personalul pe care îl are Camera la îndemână, ca orice altă Cameră, să fie însărcinat cu această sancțiune.

În sfârșit, noi am cerut să se trimeată vinovatul la o comisiune care să cerceteze, pe când după regulamentul d-voastre se putea ca din partea președintelui să se pronunțe această sancțiune. De aceea vă rugăm să nu puneți în seama noastră această constrângere.

Însă ni s-a observat două lucruri de cari a trebuit să ținem seama, că în regulamentul francez această clauză există și ni s-a observat încă un lucru, că în regimul votului universal nu știm cine poate să intre în Cameră. De ce să ne ascundem? Vechea Cameră era o Cameră artistică, intelectuală, boierească, filosofică, literară, tot ce voiți: Camera cea nouă aduce cu dânsa, degeaba se sperie o parte din presă și din public, aduce cu dânsa mișcările cele mari ale mulțimilor, oamenii cari nu sunt pregătiți pentru viața politică, cine știe ce se poate întâmpla într-un moment dat.

Și, față de acest argument, nu am putut spune că deputatului îi este permis orice, mai presus de deputat este demnitatea Parlamentului și interesul țării. (*Aplauze.*)

Dar să zicem că majoritatea își închipuie că în Cameră vor fi totdeauna deputați cari înțeleg de cuvânt; să zicem că în Camera aceasta sunt numai oameni cari înțeleg de cuvânt, dar să zicem că în viitor numai de aceștia vor fi. Dacă majoritatea este de părere că aceste clauze sunt inutile, atunci noi nu mai suntem legați prin pactul de a vota regulamentul așa cum este și primim în acest caz dorința majorității de a fi nepedepsit oricine, chiar pentru orice ar face în Cameră“.

În ședința din 8 decembrie 1920:

La aflarea veștii că în Senat se comisese un atentat în urma căruia Dimitrie Radu, episcopul de Oradea Mare, fusese omorât, iar D. Greceanu, Spiru Gheorghiu, episcopul Ciorogariu, episcopul Nifon, generalul Coandă, Virgil Budescu răniți:

„D-le președinte și onorată Cameră, vestea tristă pe care ne-ați adus-o d-voastră, a unei crime pe care o calificăm de odioasă, vestea aceasta mă face să repet ceea ce spuneam ieri în numele acestei opozițiuni naționale, că iubirea noastră pentru libertățile publice, cel mai puternic scut al ordinii într-un stat constituțional (*aplauze furtunoase*), că iubirea aceasta nu ne face să aprobăm nici astfel de mijloace și nici ținta către care se tinde printr-însele. (*Aplauze.*)

D-lor, făcând această declarațiune, adăugim că noi înțelegem libertățile publice cu o poliție bună și nu cu o poliție proastă fără libertăți publice. (*Aplauze prelungite.*)

Sfârșesc spunând că această declarațiune nu cuprinde nici o insinuare de partid, în momentul când toate conștiințele, dar numai conștiințele curate, trebuie să se strângă în jurul ideii de ordin patriotic, ci această declarațiune are numai, ca și declarațiunile d-voastre, sensul unei afirmațiuni de sănătate morală a acestui popor și de durabilitate nezguduită a acestui stat”. (*Aplauze prelungite.*)

XCVIII

SUSPENDAREA DE ȘEDINȚĂ ÎN PARLAMENTUL BLOCULUI

(9 decembrie 1920)

Onorată Cameră,

Numai două cuvinte de explicație. Este foarte adevărat că în Camera trecută s-a ridicat de trei ori ședința din cauza discuției asupra unui articol din vechiul regulament¹.

D. A. C. Cuza: Luați dezbaterile.

D. N. Iorga: Dumneata vorbești de când s-a început Facerea Lumii; îngăduie-mi un moment și mie.

A fost o discuție, în adevăr foarte vehementă, și de trei ori am ridicat ședința, fiindcă aveam ca principiu ca, decât să discutăm zgomotos, mai bine să ridic ședința, pentru a relua discuția când va fi liniște. Și nici nu a fost, de altfel, o discuție așa de teribilă, cum se crede.

Iată de ce era vorba atunci, și v-o spun în două cuvinte, ca să înțelegeți de ce s-a modificat regulamentul așa cum este modificat. Fusese o interpelare, nu voi zice numaidecât că era cu cântec, cum s-a zis de unii, sau fără cântec, dar *erau* doi care trebuiau să cânte, dintre care unul trebuia să cânte întâi și celălalt trebuia să vie pe urmă, având aerul că vine independent. Fusese, zic, o interpelare împotriva ministrului de Interne, în legătură cu eterna chestie a bolșevismului, care se părea că este personificată în d. dr. Lupu, a cărui carte de propagandă pentru interesele României în America o am aici, sosită astăzi, „România și războiul“, una din cele mai frumoase cărți care s-au scris pentru apărarea intereselor noastre². (*Aplauze.*)

D. A. C. Cuza: A tipărit-o tot Marmorosch-Blank?

D. N. Iorga: A tipărit-o un creștin, tot atâta de învățat, tot atât de original și tot atâta de mărinimos cu averea sa, cum ești d-ta. (*Ilaritate.*)

D. Zelea Codreanu: O fi Brandeiss.

D. N. Iorga: Deci în momentul acela era un act împotriva băncii ministeriale, personificată prin dr. Lupu. Se termină

interpelarea. După interpelare, se înfățișează un domn deputat, care prezintă, într-o formă ambiguă, o propunere de neîncredere în guvern. Și propunerea făcută în ce formă? În forma aceea că Adunarea recomandă guvernului o deosebită grijă în ceea ce privește agitațiile socialiste. Ceea ce înseamnă să se spună guvernului, ca un avertisment din partea Camerei, că nu este în stare să apere țara împotriva agitațiilor socialiste.

Eu, fiind președinte, am aplicat natural capitolul VII, privitor la interpelări. Era o propunere care venea după o interpelare, într-o atmosferă creată de o interpelare și pentru a servi scopului pentru care fusese făcută interpelarea.

În articolul din capitolul VII se spunea lămurit că propunerile trebuie să se trimită la secțiuni; alții voiau să se discute imediat. De aceea, pentru că se întâmplase că deputații din majoritate erau în număr relativ redus și se mai întâmplase că deputații din minoritatea liberală erau în număr relativ mare și se mai întâmplase, în sfârșit, că autorul propunerii o făcuse așa încât unii oameni care erau pentru prima oară deputați, să nu înțeleagă unde țintește acel avertisment, când am aplicat articolul respectiv din capitolul VII, cum eram dator să o fac, în ce privește fondul, am fost foarte mulțumit că acest capitol VII mi-a dat dreptul să trimit propunerea la secțiuni și iată de ce.

Dacă este vorba ca un guvern să fie la fiecare moment la discrețiunea unei intrigi parlamentare, care întrebuițează faptul că majoritatea nu este reprezentată la un moment dat, și o înșală cu forme de acestea pe care Bizanțul le-a dat Fanarului și Fanarul unor oameni de aici, apoi nu veți mai găsi pe nimenea care să vrea să guverneze în Țara românească.

Eu mă gândeam la faptul că guvernele se schimbă și țara rămâne, și țara trebuie servită de Parlamente vrednice, iar guvernul să nu fie la discreția oricărui intrigant. (*Aplauze.*)

Iar în ce privește „îngroparea în secțiuni“, regulamentul nostru este făcut tocmai pentru aceea ca în secțiuni să nu se îngroape nimica. Trebuie să aibă însă deputații măcar douăzeci și patru de ceasuri ca să se gândească dacă este bine să trântescă un guvern sub impresiunea momentului, produsă de un orator talentat sau de un orator meșter în a lua mințile oamenilor, sau dacă nu este bine ca, după ce se vor gândi bine

la rezultatele celelalte, să mențină guvernul mai departe, căci poate aduce faloase țării³.

NOTE

1. Se discuta tot anteproiectul cu privire la regulamentul de funcționare a Camerei deputaților.

2. V. supra, cartea scrisă în America de dr. Lupu.

3. N.I. a intervenit din nou la articolul 120, care permitea oricărui membru al Adunării să ceară autorităților, prin președinte, orice act sau dosar integral pentru lămurirea unei probleme: „Domnilor, mi s-a întâmplat să cer dosarul Lecomte de Noüy. Și s-au scos din acel dosar toate piesele care mă interesau și mi s-a dat toate piesele care nu aveau nici o valoare. Prin urmare, trebuie să se dea dosarul complet, cum e la minister“.

La articolul 122, care acorda cinci minute celui care făcuse o întrebare guvernului și apoi replica:

„D-lor deputați, eu vă aduc experiența mea de 15 ani de Parlament, în mare parte, să nu vă supărați, liberal, în care nu se putea răspunde ministrului, căci îndată ce voiai să răspunzi, se ridica majoritatea și cerea închiderea discuțiunii și cu aceasta se isprăvea. Aveai mare noroc când puteai să plasezi câteva cuvinte.

D. V. Sassu: D-ta țineai recordul.

D. N. Iorga: Da, eu țineam recordul în această privință. D-lor, în ce privește cele 5 minute, nu le-am cerut eu, dar le admit și iată pentru ce le admit. Chiar în materie de întrebare, când ridică cineva o chestiune, trebuie să o ridice bine studiată și în așa fel încât să epuizeze chestiunea.

Dacă ministrul vine și spune lucruri cari nu au a face cu fondul chestiunii, evident, prin aceasta, slăbește situațiunea sa însăși a ministrului. O chestiune epuizată în fond, are nevoie, dacă este reluată, numai de aceea se numește o punctațiune. Adică, ministrul a spus un lucru și d-ta răspunzi: Sunt mulțumit sau nu sunt mulțumit.

De altmintrelea, deputatul rămâne în Cameră și nu are decât să pună întrebare a doua zi, a treia zi, a patra zi, până o scoate de la d. ministru tot răspunsul la care are dreptul.

Dar, înainte de toate, noi ne-am gândit la următorul lucru: Că deputații sunt mulți, că este un fel de tinerețe parlamentară, care poate să meargă uneori până la o excesivă întindere față de dreptul și activ, și pasiv, al celorlalți deputați, și noi am fost cuprinși de ură împotriva pisolăgelei sub toate formele, și de aceea am pus și această restricțiune. (*Aplauze, ilaritate.*)

D. Zelea Codreanu: De aceea ne-ai pisat 4 luni de zile”.

La articolul 126, care prevedea ca interpelările adresate guvernului să fie remise sub formă scrisă:

„Două cuvinte de explicațiune asupra rolului pe care l-am avut noi în comisiune. Noi avem dorința de a se termina cu această interminabilă discuțiune a regulamentului... (*D. T. Ioanid întrerupe*)... vă rog să spuneți încă o dată fiindcă n-am auzit.

D. T. Ioanid: V-am spus că nu ne interesează cearta dumneavoastră cu d. Cuza, ne interesează regulamentul.

D. N. Iorga: Să-mi dați voie să rectific judecata d-voastră, căci atunci când d-ta aplauzi ceea ce se spune în contra onoarei și a dreptului meu, am dreptul să mă apăr. În ceea ce privește regulamentul, mă explic îndată. Eu n-am intențiunea să apăr ceva care nu se găsește în regulament. În regulamentul așa cum l-am înțeles noi, știu cum era obiceiul înainte, se cerea după interpelare să se prezinte textul. Acest lucru avea dezavantajul că de multe ori se spunea la tribună una și apoi se înfățișau alte lucruri scrise, ceea ce nu este corect. Și atunci n-am voit să spunem că înainte ca oratorul să se suie la tribună trebuie să comunice textul președintelui, pentru ca președintele interesat sau pasionat, să o comunice băncii ministeriale pe care oratorul vrea să o atace, iar președintele să-i trădeze secretul. Nu aceasta este intențiunea noastră. Intențiunea noastră este ca atunci când oratorul se suia la tribună, ca să adreseze interpelarea, el are să aibă în mână interpelarea redactată, pe care o dă în mâna președintelui și spune ceea ce se găsește înăuntru. Acesta este sensul. Și dacă socotiți că textul nu este clar, propun suprimarea particulei *va*,

căci, dacă se suprimă această particulă, atunci textul corespunde și celui mai aplecat spre îndoială, față de intențiunea ce am avut-o noi“.

XCIX

DUPĂ ATENTATUL DE LA SENAT

(10 decembrie 1920)

Fac întrebarea ce urmează guvernului, oricari ar fi miniștrii de pe banca ministerială care sunt datori a-mi răspunde, chestiunea având un caracter politic general. Ce a îndreptățit guvernul a supune, în octombrie trecut, cenzurii, pe care în sine o dezaprob și pe care ca instrument de partid o condamn cu toată indignarea de care sunt capabil, ziarul „Neamul Românesc“, organ al unui partid de democrație legală și de educație patriotică și, pe lângă aceasta, al unei federații în care chestiunea socială este nedezlipit legată de supremul interes național. Ce a îndreptățit a urmări în orice ziar, cu mijloacele cenzurii, declarațiile în folosul libertăților publice, sprijinul unic al stalului român (*aplauze pe băncile minorității*), pe care le-am făcut eu, a cărui întreagă activitate a fost îndreptată către consolidarea unei vieți publice legale și morale? (*Aplauze.*) Ce a îndreptățit guvernul a grația „*Neamul românesc*“, în ajunul deschiderii Parlamentului, scoțându-l fără explicații de sub o cenzură insultătoare? Ce a îndreptățit guvernul a supune din nou acest ziar cenzurii politice?

Dați-mi voie să vă citesc comunicarea, și vă amintesc iarăși: „Astăzi mie, mâne altuia“. „În urma articolelor“, și unul din aceste „articole“ este cuvântarea de aici din Cameră; deci un ziar poate fi impus cenzurii, fiindcă a primit a reproduce lucruri care s-au spus în Cameră, „în urma articolelor ce s-au publicat în „*Neamul Românesc*“, zice adresa d-voastră, „și în care odiosul atentat de la Senat are și altă semnificare decât a unei crime ordinare“, adecă eu am lăudat atentatul de la Senat...

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: Da! Da! (*lovind cu pumnul în masă*).

Voci pe băncile opoziției: Jos! Rușine!

D. C. Argetoianu, ministru de Interne... (*Zgomot, intreruperi, apostrofări între membrii majorității și minorității.*)

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D-le Iorga, d-voastră nu sunteți bărbatul care să aveți nevoie de apărarea d-lui Buzdugan. (*Zgomot, vociferări.*)

D. dr. N. Lupu: Faceți ca guvernul să respecte demnitatea Parlamentului!

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D-lor, guvernul este acuzat și are dreptul să se apere. (*Protestări din partea minorității: aplauze din partea majorității.*)

Voci: Nu cu pumnul!

Alte voci: Să retragă gestul!

O voce: Vă faceți de cap!

D. Gg. Berea: E trist, foarte trist că procedați așa.

D. N. Iorga: Reiau textul interpelării mele...: „în urma articolelor ce s-au publicat în „*Neamul Românesc*“ și în care odiosul atentat are și altă semnificare decât a unei crime ordinare și alte îndreptățiri de a fi fost comis decât cele constatate de unanimitatea presei române, vă fac cunoscut că de azi, 10 decembrie 1920, ziarul d-voastră nu va mai putea apărea fără prealabila cenzură“.

Voci: Rușine, rușine!

D. N. Iorga: Mă rog, ce a îndreptățit guvernul a supune din nou acest ziar cenzurii politice, atunci când într-o formă mult mai energică „*Steagul*“, ziar al Partidului Conservator, îi spunea în față după atentatul de la Senat. (*Zgomot, vociferări.*) Reproduc cuvintele din „*Steagul*“, care nu este supus cenzurii. Că „guvernul, prin incapacitatea lui, a creat această atmosferă morbidă, în care nu se știe ce este drept și ce este nedrept“. Aceasta este în ziarul „*Steagul*“. Partea mea personală stătea în reproducerea declarațiilor mele făcute în Cameră și care n-au stârnit din partea nimănui nicio protestare, fiindcă le-aș fi explicat imediat“. (*Aplauze din partea minorității.*)

Voci din majoritate: Toată lumea a protestat. (*Protestări violente din partea opoziției.*)

D. N. Iorga: „Și, în legătură cu aceasta, ce măsuri înțelege a lua aceeași cenzură, dacă se crede că statul român se năruie fără dânsa, contra unei odioase prese oficioase și liberale care, falsificând dezbaterile Parlamentului, ațâță contra membrilor opoziției naționale și contra mea în special, ca dușman al

acestei țări și al acestui neam, pe care l-am servit (*aplauze pe băncile minorității*), harnic, credincios și dezinteresat, fără pasiunea elementelor reacționare“. Eu n-am chemat ca Moscoviți un prinț englez și nu am voit să proclam republica.

Voci: Așa este.

Voci (pe băncile opoziției): Jos conspiratorii!

D. Al. Oteteleşanu: Este o minciună. Cum puteți să susțineți aceste neadevăruri. Să dovedeți ceea ce ați afirmat! (*Zgomot, protestări la opoziție.*)

D. N. Iorga: „Cum îngăduie guvernul ca ziarele acestea să atâțe în contra noastră? Dacă răspunsul ce mi se va da nu mă va satisface, voi declara că transform întrebarea în interpelare, și nu veți avea să vă felicitați de documentele ce voi aduce“.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D. ministru de Interne are cuvântul. (*D. Argetoianu e primit cu aplauze prelungite.*)

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: D-lor deputați, oricât ar fi de mare răbdarea noastră, trebuie să vă mărturisesc că cu greu îmi stăpânesc indignarea, când aud că suntem tratați noi de asasini (*protestări, vociferări*), în momentul în care colegul meu Greceanu își dă sfârșitul la spitalul Colțea și atunci când mi se raportează că d. Iorga ieri, aici, într-un grup de deputați, a regretat că d. Goga nu era la Senat când a izbucnit bomba.

Voci: Rușine! (*Strigăte de revoltă pe băncile majorității*.)

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: La chestiunea pusă de d. Iorga voi răspunde scurt: Sunt lucruri care se simt mai mult și mai bine decât se explică. Sunt momente în care vorbele sunt de prisos. D. Iorga mă întreabă pentru ce ziarul d-sale a fost supus cenzurii. Nu pot tolera... (*Mare zgomot, vociferări.*)

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D-le Iorga, ați cerut explicații. Vă răspunde guvernul.

O voce: Spune minciuni.

Altă voce: Chemați-l la ordine, d-le președinte.

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: D-lor deputați, fiți liniștiți, că ordinea și statul vor triumfa. (*Aplauze.*) D. Iorga a întrebat pentru ce ziarul d-sale a fost întâi pus la cenzură, apoi scos și apoi pus din nou. Tocmai faptul acesta probează că nu

am voit niciodată ca din cenzură să facem o armă, o armă de apărare de partid, căci atunci nu l-am mai fi scos de la cenzură. L-am supus cenzurii fiindcă articolele publicate într-însul justificau această măsură. După ce am văzut tonul schimbat în acest ziar, am găsit inutil să-l mai cenzurăm pentru un articol pe care am să vi-l citesc în parte.

O voce: Nu în parte, ci întreg.

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: A scuza unele crime, însemnează a face apologia lor. (*Aplauze furtunoase.*) Și acum vă rog să ascultați rândurile următoare: „Regretând îndurerați moartea episcopului Radu și rănirea gravă a d-lui ministru Greceanu și a celorlalți, spunem încă odată lămurit cugetul nostru: Dacă violența ne este odioasă, nu ne putem totuși opri de a spune că în atentatul de la Senat, ca în orice fapt de imoralitate violentă, este și influența unei politici de brutalitate, de tăgadă, de neînțelegere și incorectitudine.

Când unui popor blând și atât de răbdător ca al nostru, care a fost împins în atâtea rânduri la revoluție de către oligarhia stăpânitoare, acum, după marea jertfă a războiului, un guvern păcătos încearcă prin înșelăciune să-i răpească libertatea, fapte ca aceea de la Senat sunt un semn care trebuie să trezească conștiințele oneste“.

Voci: Ticăloși! Un guvern care încearcă prin înșelăciune!

D. Argetoianu, ministru de Interne: Răspundeți, d-le Iorga, la această întrebare! (*Zgomot.*)

Voci (la majoritate): Trădători!

D. Argetoianu, ministru de Interne: Dar bine, d-lor deputați, ce libertăți am încătușat noi, afară de aceea de a sabota viața statului român? (*Aplauze furtunoase.*) Dacă până acuma nu am luat decât măsuri în contra sabotajului material, vă previn că de aci înainte vom lua măsuri și în contra sabotajului moral. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității.*) La întrebarea d-lui Iorga de ce nu am pus la cenzură „Steagul” d-lui Marghiloman: D. Marghiloman nu are pretențiunea să vorbească în numele intelectualității românești; dacă d-ta ai pretențiunea aceasta, atunci dă-mi voie să viu, nu cu pretențiuni, ci cu realitatea pumnului meu și să vi-l pun în

gură. (*Aplauze frenetice pe băncile majorității. Ședința se suspendă.*)

O voce pe băncile opoziției: Așa e!

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: Așa este? Atunci bine au făcut asasinii? (Zgomot, întreruperi pe băncile minorității.) La această întrebare... (*Zgomot.*)

D. N. Iorga: Onorată Cameră! (Zgomot, protestări.)

D. Duiliu Zamfirescu: Pentru a treia oară, d-le Iorga, aveți cuvântul.

D. N. Iorga: D-le președinte, nu pot să vorbesc din cauza... (Vociferări.)

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Suspend ședința pentru zece minute.

La redeschidere.

*D. N. Iorga: Onorată Cameră, sunt dator întâi să înlătur hotărât, fără asigurări care m-ar înjosi pe mine, odioasa calomnie că aș fi putut să spun că, în locul d-lui ministru care a fost lovit de schija de bombă la Senat, aș fi dorit să fie un altul, și în special să fie d. Goga. Nu știu dacă d. ministru Goga este aici. Da, e aici. D-le Goga, în toate legăturile noastre de când erai un tinerel acolo în Rășinari și când cel dintâi cuvânt de încurajare ... (*întreruperi.*)*

D. Octavian Goga, ministrul Cultelor și Artelor: Vă rog, d-lor deputați, mă interesează și pe mine aprecierile d-lui Iorga.

D. N. Iorga: D-le ministru, vă puteți aminti de vremea aceea când cel dintâi cuvânt de încurajare în cariera d-tale literară a venit de la mine. Ai văzut de atunci, din partea mea, dorința ca d-ta să ajungi într-o situație nenorocită, sau ca moartea d-tale să însemneze nu știu ce momente de liberare pentru suferințele țării? Și crezi d-ta că un om ca mine, cu care ești în relațiuni rele fără vina mea...

D. Octavian Goga, ministrul Artelor și Cultelor: „Un moment de liberare pentru suferințele țării.“

D. N. Iorga: Natural că, cu sistemul acesta, ai putea să te înscri la Academia de Talmud.

D. C. Argetoianu: Academia e specialitatea d-tale.

D. N. Iorga: Sunteți dintre aceia care, pe baza a două rânduri scrise, trimiteți pe cineva la spânzurătoare. Dacă ai talentul acesta, natural, n-am ce-ți face, Din toată viața pe care am trăit-o și pe care ai văzut-o d-ta în bună parte, crezi d-ta că eu sunt omul...

O voce: Iar, iar?

D. N. Iorga: Crezi d-ta că eu sunt omul care am nevoie ca un accident să omoare pe adversarul meu, atunci când am toate mijloacele de a mă descurca eu cu dânsul?

O voce: Vă credeți foarte modest. (*Protestări, zgomot.*)

D.dr. N. Lupu: Ai d-ta delegație, d-le Schitănescu, să răspunzi pentru guvern?

D. N. Iorga: Prin urmare, cine ți-a spus d-tale o vorbă ca aceasta, nu știi dacă ai crezut-o, de faptul dacă ai crezut sau nu atârnă părerea ce o s-o am de aici înainte despre d-ta ca om, dar cel care ți-a spus o vorbă ca aceasta e nu numai un mare ticălos, dar e un prost și mai mare. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

Al doilea, mă îndrept spre acei care au lucrat cu mine la regulament și care se arată dârji împotriva mea, pentru că am făcut ceea ce ar fi făcut și dumnealor, dacă pe nedrept li s-ar fi oprit manifestațiile publice, în momentul când se desfășura o serie de ședințe parlamentare, ar fi făcut exact același lucru pe care l-am făcut eu: Să întrebe anume guvernul care e motivul pentru care foaia dumnealor, în cazul acela, pentru foaia mea în cazul de față, e împiedicată de a apărea. Și întreb pe aceia care au lucrat cu mine acolo, amintesc d-lui Berlescu și Oteteleşeanu, care are un temperament mai iritabil, dacă au putut constata sau ba hotărârea mea ca această sesiune să nu ofere spectacole ca acelea, foarte triste, care au avut loc într-o mai mică parte în ședințele trecute și într-o mai mare parte în ședința de acum. Aveam eu, da sau ba, aerul unui om care dorește ca proiectele de legi să fie aduse și discutate împreună și, într-o înțelegere pe care am putut-o avea împreună, țara să poată ieși fericită de pe urma colaborării noastre? Da ori ba? (*Aplauze la minorități.*)

D. Al. Oteteleşeanu: D. Iorga se apără cu antecedente! Nu e vorba de antecedente, e vorba de ceea ce s-a petrecut ieri.

D. C. Ioanid: Consecvența nu e calitatea d-lui Iorga.

D. N. Iorga: Nu am nevoie, onorate domn, care cu autoritatea d-tale parlamentară și la vârsta d-tale îțiiei dreptul de a mă insulta.

D. C. Ioanid: Adevărul nu are nevoie de autoritate.

D. N. Iorga: Nu am nevoie să invoc precedente, pentru că îmi este îngăduit a crede că sub greutatea precedentelor mele ai face o figură pe care eu nu-mi permit s-o judec.

Mai departe, onorată Cameră, vă rog să vă aduceți aminte, cu o zi înainte de odiosul atentat, din băncile din fund s-a pus întrebarea: Ce sunt așezămintele fundamentale și s-a arătat dorința ca în Cameră să se poată ataca aceste așezăminte fundamentale. Am făcut atunci o declarație. În această declarație am spus că noi suntem o burghezie, noi, minoritatea, o burghezie¹ care samănă cu omul care muncește, cât și dumnealor, socialiștii, care iubește ca și d-lor poporul. Am notele aici: „Vom căuta a se face cât mai mult bine tuturor claselor sociale. Vom ținea ferestrele deschise către toate curentele timpului, vom ținea ușile cetății deschise către toți oamenii de bine, dar să ne dați voie să o apărăm de două categorii, de briganzi și de proști“. (*Întreruperi.*)

Dați-mi voie, în neamul meu n-a fost nici un brigand până acum și inteligența d-tale poate judeca dacă eu aș fi prostul care să semene cu acesta care a spus așa. Prin urmare, cum poate cineva, care în preziua atentatului arată dorința hotărâtă ca societatea să fie apărată împotriva atentatelor violente, cum oare tot omul acela să fi putut, cu o zi în urmă, să-și precupețească sentința condamnatoare împotriva unui atentat pe care l-a găsit oribil, cum l-au găsit toți? (*Aplauze, strigăte de „Trăiască Iorga“ pe băncile minorității.*) Și fiindcă sunt persoane care se pare că nu erau de față, sau aveau o slabă memorie, să mi se îngăduiască să citesc azi acele zece rânduri care cuprindeau părerea mea, de atunci și de acum, și părerea mea de oricând, asupra unor asemenea fapte într-un asemenea mediu.

O voce: Vorbiți de prezent, nu de viitor, d-le Iorga.

D. N. Iorga: Acesta este prezentul d-tale, dacă știi și d-tace e prezentul.

O voce: Modestia vă sufocă, d-le Iorga; v-ar sta desigur mai bine să fiți nițel mai modest.

D. N. Iorga: Voi învăța de la d-ta, care te porți cu mine, cum te porți. Desigur d-ta ai mutră de a-mi da lecții de modestie, când vorbești așa cum vorbești.

D. Tilică Ioanid: Nu sunteți infailibil, d-le Iorga.

D. N. Iorga: Spuneam, d-le președinte și onorată Cameră: „Vestea tristă pe care ne-ați adus-o d-voastră, a unei crime pe care o calificăm de odioasă, vestea aceasta mă face să repet ceea ce spuneam ieri în numele acestei opoziții naționale, că iubirea noastră pentru libertățile publice, cel mai puternic scut al ordinii într-un stat constituțional (*aplauze ale minorităților*), că iubirea aceasta nu ne face să aprobăm nici astfel de mijloace și nici ținta către care se tinde printr-însele“. (*Aplauze.*)

Și, gândindu-mă la poliția incapabilă a d-lor (*arătând spre banca ministerială*), spuneam, făcând această declarație: „Noi înțelegem libertăți publice cu o poliție bună, și nu o poliție proastă fără libertăți publice (*aplauze pe băncile Federației*), cum este (*arătând către banca ministerială. Strigăte de bravo pe băncile Federației, protestări pe băncile majorității.*) În acel moment, oricare dintre d-voastră avea dreptul să se ridice și să mă întrebe: Ce înțelegi d-ta prin aceste cuvinte? Vă asigur că, oricum i-ar fi fost alcătuită mintea, dispusă mai greu să înțeleagă, oricât de greu ar fi fost accesul la mintea lui, aș fi avut mijlocul să dau o lămurire imediată a sensului cuvintelor mele. În loc de acestea, d-voastră ați așteptat ziarul în ziua următoare (*d. ministru Goga întrerupe*). D-ta, d-le Goga, îți închipuiești că joci cine știe ce rol în guvern (*aplauze pe băncile Federației, zgomot, protestări pe băncile majorității*).

O voce după băncile Federației: E ciocoiul Ardealului! (*Zgomot, protestări.*)

D. N. Iorga: D-voastră ați așteptat deci să iasă ziarul, a doua zi. Dar în ziarul acesta nu existau decât două articole relative la crima de la Senat: Într-unul se cuprind declarațiile pe care le-am făcut eu, după care au venit declarațiile, exact în același sens, ale d-lui Petrovici, leaderul d-voastră (*strigăte de bravo, aplauze pe băncile Federației; d. Petrovici întrerupe*). Și

pentru d-ta, d-le Petrovici, am ceva, pe care, dacă mă vei întreba, am să ți-l spun, pentru ca să știi de cine să te păzești.

Când am pus să se intereseze de ce foaia mea, care era să fie suspendată aseară, este pusă sub cenzura de azi, când acel pe care l-am trimis a obiectat la cenzură că de aceeași parte și părere ești și d-ta, care ai dorit ca libertățile publice să fie menținute, în ciuda acestui atentat, în care noi nu avem nimica a face, știți cu ce răspuns a venit de la Ministerul de Interne? Știi ce vorbe s-au aruncat acolo? „D. Petrovici și-a mâncat Ministerul cu declarația sa.“

O voce de pe băncile majorității: Ați întrebat pe ușierul de la Interne? (*Aplauze pe băncile majorității, zgomot, întreruperi pe băncile Federației.*)

O voce de pe băncile Federației: Trăiască ușierul de la Interne! (*Zgomot, protestări, aplauze pe băncile majorității.*)

D. N. Iorga: D-le, cu ușierul vă voi trimite mâne la d-voastră acasă pe omul căruia i s-au spus aceste lucruri, dar care nu este un ușier. Veți avea atunci prilejul să discutați cu dânsul asupra acestui fapt. Dar să știți un lucru: Eu nu sunt sluga nimănui și prin urmare nu stau de vorbă cu slugile nimănui. (*Strigăte și aplauze.*)

D. I. Petrovici: D-le Iorga, îmi dați voie să vă fac o întrerupere.

D. N. Iorga: Cu d-ta, d-le Petrovici. stau de vorbă, căci d-ta ești un om care ai primit atâta cultură, încât înțelegi că sunt și alți oameni care au o conștiință și o inimă alta decât a dumitale. (*Aplauze pe băncile Federației, zgomot, întreruperi.*)

D. I. Petrovici: D-le Iorga, ați aprobat cuvântarea pe care am ținut-o eu. Dar ați citit ce spune gazeta d-voastră despre ea? (*Ilaritate pe băncile majorității.*) Dați-mi voie să răspund eu. Mai întâi nu se poate înțelege articolul dacă se citește numai o parte. Trebuie să citești articolul cu două rânduri mai de sus. D. Mârzescu găsește și din această nenorocire un prilej de a fi liberal.

D. N. Iorga: Aici nu am nimic de obiectat. (*Aplauze pe băncile Federației.*)

D. I. Petrovici: D-sa reeditează pentru Partidul Poporului discursul d-lui Mârzescu. (*Zgomot, întreruperi.*)

D. N. Iorga: Dați-mi voie...

D. I. Petrovici: D-le Iorga, vreau să vă conving că părerea d-voastră din Cameră nu prejudică asupra celor ce se scriu la gazeta d-voastră. (*Aplauze, strigăte de bravo, pe băncile majorității, zgomot, întreruperi, pe băncile Federației.*)

D. N. Iorga: D-tale eu îți răspund, d-le Petrovici, care ești un om cu condeiul subțire, nu este așa? D-ta îți iei răspunderea pentru insultele care se aruncă zilnic, în tonul cel mai grosolan, întregii minorități, de toate gazetele d-voastră? Sau... (*Zgomot, întreruperi.*) în al doilea rând, crezi d-ta că între colaboratorii unui ziar poate să fie o unitate așa de desăvârșită de idei încât toate nuanțele de stil să fie împărtășite de toți? (*Zgomot.*)

D. I. Petrovici: D-le Iorga, dați-mi voie, un singur cuvânt: E o deosebire în această situațiune. Eu nu revizuiesc în fiecare zi „Îndreptarea“; d-ta revizuiești fiecare frază ce se scrie în gazeta d-tale. Te-am văzut la treabă.

D. N. Iorga: Ministerul l-ai pierdut definitiv, orice ai spune d-ta.

D. I. Petrovici: Nu face nimic. Dacă aș fi dorit să fiu ministru, probabil că eram de două săptămâni.

D. N. Iorga: Îmi pare rău că nu l-ai luat. Fiindcă este vorba de revizuire, în ziua în care a apărut numărul pe baza căruia gazeta mea a fost pusă sub cenzură...

O voce din majoritate: Foarte bine!

D. N. Iorga: Ce nu e bine la d-ta? *Numai* un lucru nu este bine, dar nu ți-l pot spune... în ziua aceea am fost la redacție, și articolul care a îndreptățit, în socotința sa, guvernul să ia măsuri împotriva foii mele este în corectură aici. Ei bine, pasagiile toate sunt îndulcite. Dar, în schimb, nu am putut îndulci pasagiul în ziarul „Steagul“, ziar al Partidului Conservator, care vă spune cu toată cruzimea lucruri care, gândindu-mă la durerea și la grija țării, eu n-am vrut să fie spuse fățiș. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

Când am adus lucrul acesta în Cameră, cum era datoria mea în momentul acela, ținând samă de faptul că elementele conservatoare, boierești, împodobesc această bancă, că elementele acestea presupun anumite calități care din

discursul d-lui ministru de Interne au lipsit, în așa fel încât nici într-o Cameră din alt continent, unde culoarea feței este mai întunecată ca a noastră, niciodată un ministru de Interne n-a vorbit în felul acesta... (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

D. Al. Oteteleşeanu: Trăiască ministrul de Interne!
(*Aplauze prelungite.*)

Voci pe băncile minorității: Jos! Jos!

D. N. Iorga: În momentul acela eu mă așteptam la un răspuns pe care, dacă aș fi făcut aceeași greșeală, l-aș fi dat eu. Aș fi spus: Este o regretabilă eroare în ziar; cred că în momentul de față ar fi bine ca articole ca ale colaboratorului d-tale să nu fie publicate. Nu era nimic mai ușor decât două cuvinte de înțelegere între cineva care reprezintă civilizată banca ministerială și cineva care conduce un ziar, care fără îndoială nu urmărește căderea acestei țări. (*Aplauze prelungite.*) În loc de asemenea procedee europene și moderne, mi s-a răspuns cu ceea ce ați auzit d-voastră.

D. Dr. Vaias: D-le Iorga, de aici iese pulberea (*arătând gazeta „Neamul Românesc”*).

D. N. Iorga: Mai bine arată-ți ideile d-tale decât gazeta mea. Prin urmare, aceasta o așteptam. La ce mi-ați spus d-voastră, eu n-am obiceiul de a răspunde, fiindcă la astfel de cuvinte trebuie cuvinte cu care ar trebui să mă deprind acum, și la astfel de idei ar trebui idei ca acelea pe care le-am disprețuit întotdeauna. (*Aplauze prelungite pe băncile opoziției.*)

Și dacă d-voastră vă puneți la adăpostul suferinței, pe care o deplângem, a unor oameni care sângeră și din cauza păcatelor d-voastră, ei bine, îndrăznesc a spune că voi vorbi cum am vorbit pentru libertățile publice și lângă patul de durere al acelora a căror suferință o deplorăm, precum...

Voci: Jos! Jos! (*Protestări violente din partea majorității, apostrofări.*)

Alte voci: D-le președinte, interveniți.

D. N. Iorga: (*în mijlocul zgomotului*) Repet, îndrăznim a apăra libertățile publice și pe lângă patul unor suferințe... (*minoritatea se ridică în picioare, aclamând pe d. Iorga, strigând: Trăiască Iorga*) și lângă patul unor suferințe, zic, pe care le compătimim, cu atât mai mult, cu cât nu le-am provocat

(*opoziția aclamă pe d. Iorga, protestări din partea majorității*), precum am face-o și înaintea asasinilor pe care presa d-voastră îi atâță contra noastră. (*Strigăte de: „Ura, trăiască Iorga“ din partea minorității, care ovaționează.*)

D. Duiliu Zamfirescu: D. ministru de Interne are cuvântul.

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: D-lor deputați, am început prin a vă spune că vorbeam sub impresiunea unei adânci indignări. De aici o violență de formă pe care acuma o regret. (*Protestări din partea minorității.*)

D. Iuliu Maniu: Să ascultăm pe d. ministru de Interne ca să arătăm majorității cum se ascultă un orator. (*Zgomot.*)

D. Al. Oteteleşeanu: Am răspuns cu aceeași măsură, d-le Maniu. (*Protestări.*)

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: Fără să regret însă nimica din fondul celor ce am zis. (*Zgomotul continuă.*)

D. Iuliu Maniu: D-voastră pe d. Iorga nu vreți să-l ascultați (*către minoritate*): Liniște, d-lor!

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: Nu aş voi să credeți, d-lor, în tot cazul, că acea violență a putut fi produsă de un sentiment al meu față de d. Iorga. Era mai mult un sentiment care rezultă din întreaga atmosferă a minorității. Căci, d-lor, pe d. Iorga nu-l luăm drept un revoluționar serios (*ilaritate, aplauze din partea majorității*). D. Iorga se joacă cu ideile revoluționare cum se joacă copiii cu lumânarea. (*ilaritate.*) Dar putem noi crede că poate fi o relațiune oarecare între o bombă sau chiar numai un pistol de apă și d. Iorga? (*Aplauze, ilaritate.*) Este de ajuns să se uite odată autoritatea la d-lui ca să intre sub pământ. (*Aplauze, ilaritate.*) Crede d. Iorga, fiindcă îi curge din gură etern o panglică tricoloră, că este reprezentantul conștiinței naționale? (*Aplauze.*) Dar, d-lor (*zgomot, vociferări din partea minorității*), d. Iorga n-a putut să fie revoluționar nici măcar în istorie, unde s-a mulțumit să fie protagonistul clișeelelor celor mai banale. Dar libertățile noastre publice, noi le vom apăra. (*Aplauze prelungite.*) Le vom apăra noi, nu împotriva d-v., le vom apăra împotriva acelor nesocotiți criminali, care îndrăznesc să le atace. (*Aplauze.*) Iar indignarea este numai expresiunea unui sentiment natural față

de o necuviință, în momentul când oamenii mor victimă unui atentat mișelesc. (*Aplauze prelungite.*)

D. N. Iorga: Vă puneți la adăpostul morților pe care i-ați făcut. (*Mare zgomot.*) Vă apărați cu morții pe care i-ați făcut. (*Mare zgomot.*)

D. Duiliu Zamfirescu: D. ministru al Artelor are cuvântul.

D. Octavian Goga, ministrul Cultelor și Artelor: D-lor deputați, iau cuvântul de care n-am abuzat până acum, pentru ca să-mi arăt regretul sincer pe care îl resimt în sufletul meu în acest moment în fața tristului spectacol la care am asistat. Am crezut, d-lor deputați, că odiosul atentat care s-a săvârșit are să trezească în toate sufletele sănătoase acel sentiment de alipire a noastră a tuturor față de ideea împotriva căreia a fost comis, față de ideea de ordine, față de ideea de stat. (*Aplauze prelungite.*) Atentatul, d-lor, n-a fost îndreptat împotriva guvernului; atentatul, d-voastră știți cum s-a petrecut și ce s-a întâmplat: A fost îndreptat împotriva ideii la care credeam că străjuim cu toții, împotriva existenței noastre naționale, împotriva ideii de stat. (*Aplauze.*) Mă așteptam deci, d-lor, ca în aceste momente, cu toții care avem aceeași supremă religie a dragostei de neam, punând la o parte micile patimi, să ne strângem laolaltă, dându-ne sama că mâna criminală nu voia să ne desființeze pe noi individual, ci voia să desființeze un crez scump nouă tuturor. De aceea să mă credeți, d-lor, am fost jignit adânc în sentimentele mele când am văzut că și cu acest prilej, gânduri mărunte ies la iveală; am fost jignit adânc când am văzut că chiar cu acest prilej caută să se creeze din cadavrele morților o platformă de manifestare politică. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității.*)

O voce: D-voastră faceți aceasta acum.

D. N. Iorga: Atacați banca ministerială, d-le ministru.

D. Oct. Goga, ministrul Cultelor: Nu aveți nici un motiv să strigați.

D. N. Iorga: Platforma este acolo, d-le ministru.

D. Oct. Goga, ministrul Cultelor și Artelor: Puteți să luați fiecare declarațiunea care a făcut-o guvernul; cuvintele pe care le-a rostit d. general Averescu, tot ce s-a spus din partea noastră, și nu veți găsi altceva decât sentimentul de profundă

durere și dorința manifestată de acela care stă în fruntea noastră, ca din acest prilej cu toții să vă aduceți aminte că sunteți buni români și să ne dați ajutorul să susținem ideea de patrie. În schimb însă, d-lor, ce s-a petrecut? Nici nu s-a uscat sângele încă, nici nu am îngropat pe morți, și ați început cu toții ca din această crimă odioasă...

O voce: Vorbiți majorității, d-le ministru, vorbiți acolo.

D. Oct. Goga: Ați început cu toții, cu un criticism rău plasat, acum, când morții sunt în sicriu, să atacați guvernul. Ei bine, d-lor, lăsați-ne să ne îngropăm morții întâi. Aveți pietate, ca în asemenea clipe să nu faceți agitațiuni ieftine și să nu coborâți la un nivel de trivialitate gândirea noastră politică.

D. N. Iorga: Trivialitatea este sub nasul d-voastră.

D. Oct. Goga: Și acum câteva cuvinte pentru d-voastră, d-le Iorga...

D. N. Iorga: Ceva despre cenzură mai întâi.

D. Oct. Goga: Orișice subiect care mi-l veți spune îl voi trata.

O voce: Nu am auzit vorbindu-se, eu, cel mai liniștit deputat în Cameră, asemenea lucruri de la o bancă ministerială.

D. Oct. Goga, ministrul Cultelor și Artelor: Dar cine sunteți d-voastră?

D. N. Iorga: Este un deputat ales, nu numit.

O voce: Pe d-voastră, d-le Iorga, v-au numit Brătienii o viață întreagă.

D. Oct. Goga: D-le Iorga, nu avem deputați numiți, nu cunoaștem deputați numiți. Cunoaștem candidați de deputați, care au ieșit deputați, fiindcă i-a vrut poporul, cum nu te-a vrut pe d-ta la Săliștea².

Acum câteva cuvinte pentru d-voastră. Ne-ați vorbit de trecut. Aceasta este un obicei. Poate e rostul d-voastră de istoric care vă îndeamnă să faceți acest lucru, ca totdeauna să veniți cu puțină istorie. Astfel gândindu-vă și astăzi la vremurile de demult, ne-ați vorbit de sprijinul intelectual pe care l-ați acordat unora, care au avut un rol în literatură. D-le Iorga, nu știu cum, îmi este greu să spun acest lucru, dar să-

mi dați voie să cred că eu am fost născut în literatură atunci când d-voastră ați venit cu apa botezului. (*Aplauze.*)

D. N. Iorga: Altfel rămâneai nespălat.

D. Oct. Goga: Și că aș fi mers înainte pe aceleași căi, care erau o trebuință a sufletului meu.

D. N. Iorga: Care ați pierdut-o.

D. Oct. Goga: Și care era o concepție determinată, nu de o bunăvoință a criticii care mi se adresa, ci de impulsurile mele literare. (*Aplauze.*)

D. N. Iorga: Deputații care vă aplaudă au aerul că v-au citit, ceea ce eu tăgăduiesc.

D. Oct. Goga: Un lucru însă, d-le Iorga: Aplauzele d-lor nu se adresează operelor mele literare. Eu nu am venit pentru operele mele literare, după cum nici d-ta nu ai venit aici pentru operele d-tale istorice. (*Aplauze.*) Fiecare din noi am avut bunul simț să ne lăsăm cărțile acasă...

D. N. Iorga: Se vede.

D. Oct. Goga, ministrul Cultelor: Am venit în puterea unei concepții politice...

D. N. IORGA: Atunci ați venit cu o veche concepție.

D. Oct. Goga, ministrul Cultelor: Cu o veche concepție, pe care am reprezentat-o totdeauna. Și e greșit, dacă credeți d-voastră, foarte greșit, dacă credeți că puteți avea o autoritate politică întemeindu-vă pe multele volume de istorie pe care le-ați alcătuit. (*Aplauze.*). Pentru aceasta trebuie un alt lucru.

D. N. Iorga: Pe care îl aveți d-voastră.

D. Oct. Goga, ministrul Cultelor: Trebuie altă însușire, trebuie înțelegerea nevoilor reale de care suferă poporul nostru, trebuie acel suflu cald simpatic cu care să ști să te apropii de masele populare, pe care vrei să le câștigi. (*Aplauze.*)

Când ați venit d-voastră în acel luminat colț al românismului, acolo, la Săliște, ca să vă puneți candidatura, țărani noștri de acolo erau conduși de preoți și de învățători, care v-au citit. Ei făceau însă deosebirea, pe care o face toată lumea, între opera d-voastră literară și între activitatea d-voastră politică. Și nu aveți nici un drept ca în puterea volumelor de la Academie să veniți să cereți sufragiile noastre politice pentru o politică detestabilă. (*Aplauze prelungite.*)

D. Aurel Dobrescu: Așa se spunea și lui Kogălniceanu într-o vreme. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

O voce: Vezi că vi s-a deranjat cărarea la spate.

D. Oct. Goga, ministrul Cultelor: D-voastră, d-le Iorga, ne-ați spus...

D. Lupu: Îmi dați voie, d-le ministru, o mică întrerupere.

O voce: Jos!

Alte voci: N-aveți cuvântul.

D. dr. Lupu: O singură întrebare.

Voci: Jos! Jos!

D. dr. Lupu: D-le Goga, în numele prieteniei pe care ți-am purtat-o, te rog să nu te dedai de la banca ministerială la un discurs de micime politică, în momentul când se pare că un coleg al d-tale a căzut victima atentatului. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

D. Oct. Goga, ministrul Cultelor: Da, d-lor, așa este, am auzit acum. D-le Maniu, dacă ai ceva de spus, poftim la tribună, sunt gata să-ți răspund oricând. (*Aplauze.*)

D. I. Maniu: Nu am nimic de spus.

D. Oct. Goga, ministrul Cultelor: Mi s-a părut că am văzut la d-ta oarecare manifestațiuni mute. (*Ilaritate, aplauze.*) Termin cuvântul meu foarte scurt.

O voce: Ești un cameleon politic.

D. Oct. Goga, ministrul Cultelor: Termin cuvântarea mea. Mi s-a spus, am auzit și eu aici, că d. Iorga ar fi declarat că regretă că n-am fost de față în ședința Senatului, unde a avut loc atentatul. Am auzit aceasta, însă n-am dat nici un fel de importanță acestui fapt.

D. N. Iorga: Spuneți cine v-a spus, vă rog.

D. Oct. Goga, ministrul Cultelor: N-am dat nici un fel de importanță.

D. N. Iorga: Spuneți, vă rog, cine v-a spus.

D. Oct. Goga, ministrul Cultelor: N-are nici o importanță.

D. N. Iorga: Aveți prieteni care vă compromit. Un asemenea ticălos, care v-a spus aceasta, nu trebuie să rămână anonim. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

D. Oct. Goga, ministrul Cultelor: Din primul moment, d-le Iorga, mi s-a părut aceasta foarte puțin interesant. Mi-am zis,

dacă eram și eu acolo, poate zbura într-adevăr și capul meu. Rămâneau însă alte capete.

D. N. Iorga: Nu de aceeași calitate.

D. Oct. Goga, ministrul Cultelor: Capete vă asigur că se mai găseau, și suflete, sunt sigur iarăși s-ar fi găsit, care știau să asigure triumful cauzei românești.

D. N. Iorga: Să ne dați adresa.

D. Oct. Goga, ministrul Cultelor: Ați mai spus că eu cred că joc un mare rol în politică.

D. N. Iorga: Da, e drept, am spus.

D. Oct. Goga, ministrul Cultelor: Eu, d-le Iorga, nu-mi închipuiesc că joc un mare rol; știu însă că reprezint un grup masiv: Pe ardelenii mei, care au avut două gândiri, de care s-au folosit. Întâi, gândul ca în granițele țării să fie distrusă pentru totdeauna orice formație politică regională. (*Aplauze.*) Și al doilea, gândul... (*Zgomot.*)

D. Popovici: Ați spus cu totul altceva: Că nu există nici un partid național.

D. Oct. Goga, ministrul Cultelor și Artelor: Ca în cadrul unui partid, pe ruinele granițelor politice pe care voiesc unii să le mai perpetueze în conștiințele noastre, să facă maximum de bine pentru Ardealul nostru. (*Aplauze.*) Acesta este bagajul meu politic, pe acest bagaj politic mă întemeiez și am baza sănătoasă de existență politică pe care nu mi-o puteți d-voastră răpi. De altfel nu e momentul acum să se vorbească de asemenea lucruri. Suntem la începutul unei perioade legislative și, d-nilor mei, acei care strigați, vă voi sta totdeauna la dispoziție cu toată seninătatea. (*Aplauze.*)

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D-lor deputați, în aceste triste momente, am durerea profundă să vă anunț încetarea din viață a ministrului de Justiție Dimitrie Greceanu. În mormântul ce se deschide vom depune resturile pământești ale unui adevărat român. Curat sub toate privințele, născut boier, trăit democrat și murind nobil.

Voci: Așa e.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Sunt sigur că mă fac interpretul întregii Camere, trimițând întristatei familii

condoleanțele noastre și în semn de doliu propun să ridicăm ședința.

O voce: Să-i fie țărâna ușoară!

D. Rusu Abrudeanu: Și minte să vă dea Dumnezeu la toți!

D. N. Iorga: Tocmai d-ta erai indicat să spui așa ceva!

NOTE

1. Vezi supra, discursul lui N.I. despre burghezie/ socialiști.
2. Vezi supra, eșecul în alegeri al lui N.I. la Săliște.

C

PENTRU ARESTAREA UNUI DEPUTAT

(14 decembrie 1920)

Onorată Cameră,

Cred că trebuie să se țină samă fără îndoială și de punctul de vedere ridicat de d. deputat Oteteleșeanu și de punctul de vedere, foarte real, dacă nu legal, pe care l-a ridicat un om cu atâta contact cu alegătorii, cum este d. deputat Dunăreanu.

După Constituție, evident că se poate aresta un deputat în interstițiul dintre două sesiuni. Și iarăși este foarte adevărat, să nu se supere nimenea, că în națiunea noastră până acum a fost o ușoară pornire spre abuz când cineva a venit la putere. Cine? Când?, aceasta este o altă chestiune, dar suntem aplecați la acest lucru. Ieșim abia acum dintr-un regim feudal, trecem într-o formă democratică, pe care o credem că este democratică, dar nu este.

Și ceea ce a spus d. Dunăreanu se poate foarte bine întâmpla. Un deputat poate să meargă în mijlocul alegătorilor, să le dea sama cum și-a îndeplinit mandatul. Se întâmplă că este o atmosferă încărcată. Este un obicei primitiv, dar este, de a bate scaunul sau masa când te-ai lovit fără să fie vinovate. Se întâmplă deci că este o atmosferă încărcată. Și, căutând un vinovat, se întâmplă că prindem pe cutare. Să zicem că nu este ordin de la centru, ci este un prefect care-l culege pe acesta și-l trimite foarte bine la închisoare.

Voci: Nu s-a întâmplat.

D. N. Iorga: Dați-mi voie. D-lor, este foarte adevărat că justiția trebuie să intervină și, în teoria celor trei puteri, este foarte adevărat că ea e independentă. O știu juriștii ca un element de drept; noi, istoricii, o știm ca un element de fapt din istorie, dar deosebirea este că d-lor pretind că teoria aceasta este o realitate acum, pe când noi știm că este un deziderat peste care s-a trecut. Căci o justiție care este la dispoziția unui

ministru al Justiției și o justiție care este și la dispoziția unui Consiliu de miniștri, care acesta poate să facă a trece un proces ce trebuia să se judece înaintea tribunalelor obișnuite, a-l trece înaintea Curții marțiale, este evident că e o justiție respectabilă, dar nu una așa de liberă cum este justiția engleză, care este aleasă de cetățeni. (*Aplauze din partea opoziției.*)

Îndată ce justiția este de aceeași proveniență cu funcționarul, evident că această justiție se va supune la influențele la care se supune un funcționar, din momentul în care Ministerul de Justiție îl numește pe judecător; îl înaintează, îl răsplătește. Înțelegeți bine că trebuie să fie unele caractere frumoase și să sufere asemenea influențe.

De ce suntem noi aici? Ca să găsim formula potrivită pentru a împăca legalitatea, așa cum este înscrisă în Constituție, cu o grijă care trebuie să fie a fiecăruia dintre noi.

Dați-mi voie să vă vorbesc uman. Nimeni nu va fi toată viața sa în situația în care se găsește acum. Cutare, care este în opoziție, poate va veni la guvern sau face parte din majoritate și va putea ajunge în opoziție.

Noi nu știm, poate să fie vremea! Și mă gândesc cu grijă că noi, cei mai mulți, reprezentăm totuși rămășițele unei clase care a făcut și bine pentru această țară, și poate să fie o vreme când să ne găsim înaintea unui guvern absolut neresponsabil, să fim dați pe mâna unor oameni pe care nu-i ghicim cum vor fi și cum vor lucra, și de aceea propun, dacă nu voim să fim pe rând victimele pasiunilor, unii azi, alții mâine, eu propun, și mă adresez și la juriștii eminenti din acest Parlament, căci nu este o chestiune care să ceară numai experiența politică, ci și o strictă terminologie juridică, să încercăm a căuta, sfătuindu-ne și cu raportorul, o formulă potrivită.

Și iată care ar fi minimum, căci este și un maximum, iată care ar fi minimul ce l-am putea cere. Anume: Comisiunea de imunitate să funcționeze cum au funcționat și alte comisiuni în vacanță, când Parlamentul nu lucra. Comisiunea agrară și atâtea altele, pe lucrările cărora se întemeiază reformele pe care suntem gata să le discutăm, să funcționeze deci permanent.

Este arestat cutare deputat? El să aibă dreptul de a face o cerere către comisiunea de imunitate, aceasta să intre în

legătură cu guvernul și să verifice și ea actele, fără să aibă, firește, puterea de a hotărî motivele arestării. Și mai cu samă, nu o pot spune îndeajuns, comisiunea de imunitate să ceară ca arestatul să nu zacă pentru răzbunări politice, nejudecat, luni de zile, în cine știe ce temniță din vreun oraș din provincie, detențiune care poate echivala cu o sentință de moarte (*aplauze*), fiindcă nu aș vrea ca nimeni dintre noi să treacă prin aresturile de provincie câteva luni de zile, pentru ca pe urmă să-l achite judecătorii, dar l-a „achitat“ arestul în care i-au putrezit oasele și din care nu se mai ridică om sănătos.

Prin urmare, să cerem îndată ca deputatul să fie adus, ca în *habeas corpus* din vechea constituție medievală engleză, imediat înaintea forului competent și judecat cu cea mai mare grabă și cinste, așa cum cer legile țării. (*Aplauze.*)

Aceasta am avut de zis, și vă rog ca amendamentul să fie primit¹

NOTE

1. Se discuta pe marginea regulamentului de funcționare a Camerei. Amendamentul cerea ca în vacanța parlamentară arestarea preventivă să se facă cu încuviințarea prealabilă a comisiei pentru imunitate, care urma să funcționeze permanent.

CI

ÎN ACEIAȘI CHESTIUNE

(17 decembrie 1920)

Nu am spus nimic de starea de drept în Anglia¹ de acum. Am spus, ca istoric, că s-a luat măsura de *habeas corpus*, care este la originea unei întregi serii de libertăți constituționale. Aceasta am spus-o. Și, în momentul când s-a luat măsura de *habeas corpus*, era în mijlocul unui proces, nu juridic ci politic, și dacă de acolo, din legea *habeas corpus*, a rezultat o legislațiune modernă engleză, eu care nu sunt jurist nu pot să o știu, dar știu că din legea *habeas corpus* au ieșit libertățile de care ne bucurăm cu toții astăzi (*aplauze pe băncile opoziției*).

Și mai știu un lucru: Că dacă ar fi moravuri engleze și la noi și dacă ar fi pe banca ministerială oameni care ar avea respectul față de Parlament, așa cum îl au englezii, nu ar fi nevoie să cerem aceste garanții față de abuzurile puterii executive.

NOTE

1. Se discuta tot pe marginea regulamentului și M.D. Berlescu, raportorul, observase că în dreptul englez nu se pusese chestiunea imunității parlamentare, adică a unui privilegiu care să acopere pe un deputat împotriva unei acțiuni penale.

CII

PENTRU IMUNITATEA PARLAMENTARĂ

(18 decembrie 1920)

Onorată Cameră,

De câte ori cineva dintre noi aduce, din domeniul competenței lui netăgăduite, informațiuni care ne pot folosi, datoria noastră este să-i mulțumim, și evident că trebuie să mulțumim d-lui Take Ionescu pentru argumentele ce a adus din competența d-sale, necontestată. Cu atât mai mult, cu cât forma în care au fost înfățișate aceste observațiuni¹, este o formă pe care orice opoziție o poate primi. Fiindcă opoziția nu combate orice, precum nu combate pe oricine, și opoziția recunoaște întotdeauna că sunt anumite domenii, care sunt domenii naționale, în privința cărora nu poate să fie împotrivire, dar sunt și alte domenii, care nu sunt deloc naționale și în care natural că trebuie să fie o împotrivire, și gradul împotrivirii este determinat și de felul în care se prezintă cineva în aceste domenii naționale și de calitățile sau defectele sufletești pe care le aduce. Dar, dacă azi, ca în totdeauna, elocința d-lui Take Ionescu ne-a procurat o jumătate de oră plăcută, cu toate acestea trebuie să-i amintesc de un orator pe care d-sa, și cineva încă de pe banca ministerială, l-a apucat. Eu nu l-am apucat în Cameră, dar fericiți aceia care l-au apucat, care au auzit vorbind în cel mai strălucitor chip pe cel mai bine înzestrat dintre oamenii de stat pe care i-au avut România modernă. Acest bărbat de stat, înaintea căruia oricine dintre noi, fără deosebire de partid, s-ar fi putut închina când era în viață, cu atât mai mult pe urmă, este Mihail Kogălniceanu.

D. Take Ionescu, ministru de Externe: Este foarte adevărat.

D. N. Iorga: Ei bine, d-voastră, care ați admirat, cu o întregă lume românească, și talentul lui Mihail Kogălniceanu și ceea ce omul politic aduce în viața lui publică mai prețios decât talentul, adică sufletul lui întreg, consacrat nu numai patriei, dar și acelor idei superioare care trebuie să conducă

orice fel de politică, d-voastră veți fi pierdut din vedere o cuvântare² foarte veche a lui Mihail Kogălniceanu, pe care întâmplarea m-a făcut să o găsesc azi de dimineață.

La 3 octombrie 1857, la deschiderea ședințelor memorabile ale Divanului ad hoc, urât numit turcește, dar care, deși numit turcește, proceda europenește, se întâmplă uneori contrariul, când, în cea dintâi ședință, care nu s-a ocupat de obișnuita bucătărie introductivă, s-a pus, de Manolachi Kostachi, care era unul din acei oameni cu care poate să se laude trecutul nostru politic, care a guvernat totdeauna cu acea superioară armă ce se cheamă cuvântul curtenilor față de adversar, cuvântul obiectiv față de chestiunile de care era vorba, când s-a ridicat, deci, de către Manolachi Kostachi, chestiunea, nu a imunității, ci a inviolabilității deputaților, chestiune care era înscrisă la cea mai veche constituție a noastră, acum aproape o sută de ani, în Regulamentul Organic, acum aproape o sută de ani inviolabilitatea deputaților era înscrisă de vechea noastră boierime (*aplauze*), și Manolachi Kostachi a cerut înlăturarea articolului, iată răspunsul lui Mihail Kogălniceanu: „Reclam și mă opun cu toată puterea convicțiunii mele în contra propunerii d-lui Manolachi Kostachi de a se șterge din Regulament principiul neviolabilității deputaților, ca unul ce izvorăște din însuși mandatul de deputat“ (*aplauze, întreruperi*).

D-le ministru, am intervenit de la început pe lângă opoziție ca aceste dezbateri, care nu sunt de partid, ci privesc o chestiune care ne stă la inima fiecăruia dintre noi, să se desfășoare în cea mai absolută liniște. Obișnuiesc a vorbi foarte scurt. Nu o să vă iau multă vreme nici acum; *prin* urmare, binevoiți a asculta până la sfârșit expunerea mea.

D. A. C. Cuza: Cine erau deputați atunci? Erau boierii.

D. M. D. Berlescu: Cum am fost și eu ascultat de opoziție.

D. N. Iorga: În Cameră eu fac o distincție.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D-le Iorga, sunt de părerea d-voastră și rog majoritatea ca și minoritatea, pe care o guvernați, da (*ilaritate*), să dea atenție când se discută o chestiune așa de importantă.

D. N. Iorga: Voiam să zic atâta: Că sunt în această Cameră, pe lângă deputații cărora uneori le răspund, alteori nu le răspund, alții cărora niciodată nu le răspund. Dintre aceștia din urmă face parte și d. Cuza.

D. A. C. Cuza: Pentru că nu știți ce să-mi răspundeți.

D. N. Iorga: D-le ministru, îmi dați voie să mă apropriei mai mult de d-voastră, ca să scăpăm amândoi de o harpie care ne molestează pe rând?

D. Duiliu Zamfirescu: Ce e o harpie?

D. N. Iorga: D-le președinte, e un fel de pasăre care se lasă asupra meselor pline și care niciodată nu mănâncă din ele, dar le spurcă totdeauna.

D. A. C. Cuza: Dumneata mănânci din masa lui Marmorosch și Blank.

D. N. Iorga: Mă apropriei de d-voastră, d-le ministru, ca să fiu mai bine înțeles.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Vă apropiați la propriu sau la figurat? (*Ilaritate.*)

D. N. Iorga: Cum credeți, căci sunteți academician și d-voastră, întrerupătorul, nu! Prin urmare, d-le ministru, se pare că ați citit rău, cum e și natural, căci știți că atunci când cineva cunoaște un lucru bine, îl citește repede. De aceea ni se întâmplă, fiecăruia în specialitatea noastră, să citim rău. Cine nu cunoaște specialitatea, acela citește mai cu luare aminte chestiuni care se par noi. Dar d-voastră în drept, eu în specialitatea mea, se întâmplă că luăm chestiunile la repezeală, și atunci unele elemente ne scapă. Și iată ce cred că v-a scăpat d-voastră.

Nu este în intențiunea noastră, care cunoaștem articolul din Constituție, a călca acest articol. Se face o singură excepție, pe care aș sacrifica-o, aceea care privește comisiunea care lucrează în timpul vacanței. Argumentul care s-a adus și care m-a influențat însă este următorul: Să luăm o comisie de anchetă ca aceea din Basarabia, și eu nu cred tot ce se spune despre regimul nostru de acolo, fiindcă socot că nici noi nu suntem așa de răi ca să facem toate și nici ei nu sunt așa de cruzi, încât să nu ni le ierte pe jumătate. Când s-a făcut ancheta aceasta în Basarabia, să zicem că ar fi găsit cineva cu

cale, în puterea ideii de ordine, pe care o interpretează fiecare după cât știe, după cum se poartă și după scopurile pe care le are în vedere, să aresteze comisiunea. Vă puteți închipui ce ridicol spectacol ar fi fost ca acea comisie parlamentară să se găsească în același arest al jandarmilor cu aceia a căror cauză veneau să o apere. Aceasta a influențat pe acei care au făcut amendamentul, și de aceea s-a admis.

Dar este un alineat pe care nu știu dacă și colegii mei l-ar sacrifica, dar eu nu țin mult la dânsul. Dar nu am avut în vedere să călcăm textul Constituției, ci am cugetat așa: Și d-voastră cunoașteți această țară și o cunosc și eu. Din această cunoștință am avut de suferit, unul mai mult, altul mai puțin, în viața noastră politică. Teoriile sunt un lucru foarte frumos, dar totdeauna trebuie să se ție samă de dânsule potrivit cu mediul politic la care se referă, într-un moment dat, acele teorii politice. Aceasta este o țară aplecată spre abuz, am spus-o de atâtea ori. Și mai este un defect: Nu numai că autoritatea e aplecată spre abuz, dar în ochii societății noastre de sus, din care și d-ta faci parte, și eu, și o mare parte din acei care primesc amendamentul și din cei care îl combat, pe când în alte țări meritul cel mare este să te închini înaintea legii, meritul cel mare, d-le Take Ionescu, prin ereditate fanariotică, este să calci legea, și ești cu atât mai mare cu cât ai călcat mai mult legea și ai sfidat lumea. Este un corectiv în acest abuz. El este în ridicarea opiniei publice contra unei nedreptăți.

În Franța, la un moment dat, a fost condamnat un ofițer pentru o fișă care i s-a atribuit și care ar fi avut un caracter de spionaj. Pentru această singură presupusă nedreptate, s-a ridicat Franța întreagă, s-a împărțit în două tabere și, până nu s-a mântuit această chestiune, până atunci liniște nu a fost în această țară de superioară morală politică care este Franța³. La noi, d-le Take Ionescu, în țara noastră...

D. Take Ionescu, ministrul Afacerilor Străine: Nu s-ar fi întâmpat.

D. N. Iorga: Nu numai că opinia publică nu s-ar fi mișcat, dar și mai mult. D-voastră sânteți acum democrat, deci puteți fi învinuit, dacă nu de guvernul actual, dar de un altul mai

târziu, căci democrația înseamnă, dacă nu bolșevism roșu, cel puțin ceva care începe a se roși puțin măcar pe obraz.

D. A. C. Cuza: D-voastră sunteți democrat Blank.

D. N. Iorga: Și atunci să zicem, d-le Take Ionescu, căci cu d-ta vorbesc, și interesul discuției stă în ideile pe care le schimbăm și nu în ceea ce se poate intercala de un al treilea, mai mult sau mai puțin lipsit de bun simț, dacă nu de inteligență, prin urmare, să zicem că v-ar învinovăți cineva, într-un guvern foarte reacționar, că sunteți bolșevic. Ca pe orice om care vorbește mult, eu scriu mult, d-voastră vorbiți mult, și poate este un păcat și unul și altul, pe vremea lui Torquemada⁴, care nu a murit fără moștenire dreaptă, deși nu din trupul său, căci sunt mulți oameni care interpretează lucrurile cum le vin la socoteală, s-ar putea să te pună și pe d-ta în temniță, pe d-ta, deputat reprezentând curentul politic.

Văd aici pe partizanii d-voastră, cei de pe bănci. Sunt sigur că, așa cum îl văd aici, ar interveni pentru d-voastră. Dar se poate întâmpla, să zicem, că nu aceștia toți, dar ceilalți care mai sunt, nu ar interveni. Și se poate întâmpla ca alte partide să nu aibă deloc persoane eroice și să nu intervină nimeni. S-ar vedea atunci acest spectacol teribil: Un deputat învinuit sub forma unui păcat de drept comun, dar, de fapt, pentru energia lui politică, pentru valoarea lui politică, aruncat în temniță, și din partidul lui nu vine nimeni să-l întrebe cum se găsește în noua situație pe care a creat-o abuzul. Și atunci am zis: Dator este partidul să intervină, datoare este familia să intervină, datori sunt prietenii, dar deputatul acela face parte dintr-un corp constituit, și acest corp constituit este dator, pentru onoarea lui, pentru onoarea lui este dator să intervină, ca să vadă de ce este deputatul acela închis. (*Aplauze.*) Această comisiune este deci una care trebuie să pregătească, și vă rog să vă gândiți asupra acestui punct, să pregătească situațiunea în care se va găsi Camera în momentul când ea însăși, adunându-se, va avea să se ocupe de această chestiune. Prin urmare, comisiunea aceasta nu ia parte pentru sau contra deputatului, și, dacă ea va găsi că un deputat este vinovat, aceasta va fi cea mai teribilă sancțiune împotriva unui criminal. Iar dacă atunci comisiunea poate lumina pe șeful Parchetului

că este o eroare la mijloc, șeful Parchetului își va face în chip firesc datoria.

Dar aș zice altceva: D-le Take Ionescu, noi nu ne-am găsit întotdeauna în relații de perfectă prietenie politică. Cred însă că întotdeauna, cu intriganți pe la d-ta, cu intriganți pe la mine (*ilaritate*), și n-aș vrea să zic și cu maniaci de partea d-tale. (*Ilaritate*)...

D. A. C. Cuza: Maniac ești d-ta.

D. N. Iorga: Se poate întâmpla ca în relațiunile acelea totuși să fi rămas totdeauna acel colț de stimă pentru patriotismul cuiva.

D. Take Ionescu: A fost, d-le Iorga.

D. N. Iorga: Care face posibilă o înțelegere între doi oameni în folosul țării. Dacă d-ta mi-ai garanta că o să rămâi ministru de Justiție până va cădea guvernul, atunci noi am mai slăbi-o. (*Ilaritate*.) Dar d-ta nu poți garanta aceasta.

D. Take Ionescu, ministru de Externe: Nici nu stau.

D. N. Iorga: Mai departe, d-ta ai făcut o declarație privitor la cenzură. Ai spus că n-ai governa.

D. Take Ionescu, ministru de Externe: Mă iartă. Uite ce am spus. Am spus așa: Dacă mi s-ar da guvernul, cu condiția ca să nu pot în nici o împrejurare să întrebuițez starea de asediu și cenzura, în actuala stare a țării pe care o cunosc eu, n-aș primi, pentru că nu m-aș simți în stare să guvernez.

D. N. Iorga: Este ceva mai puțin decât am înțeles întâi. Dacă deci cenzura ar fi o cenzură care s-ar aplica numai din punct de vedere al intereselor patriei și ordinii, fiind aplicată tot de ministrul Justiției, și când zic de ministrul Justiției, înțeleg la cenzură un om inteligent, iar nu de tot felul de flecușeți (*ilaritate*) de la alte ministere, să-mi dați voie să spun că iarăși aș lăsa poate mai moale și în acest caz.

D. Cuza: Aceasta este o insultă adusă guvernului.

D. N. Iorga: D-voastră fără îndoială, d-le ministru, nu veți face niciodată confuzie regretabilă între regulamentul interior al Camerei și regulamentul interior dintr-un domeniu care nu este al Camerei.

Acum, un ultim cuvânt. Această discuție, o spun în toată cinstea mea, noi nu o concepem ca o discuție politică. Dar

fiindcă o parte din majoritate ar fi dispusă a crede că s-ar putea sacrifica acest amendament, pentru că o să vie o schimbare a Constituției care să înlăture articolul din Constituție care nu acordă imunitatea deputaților în timpul vacanțelor, să-mi dați voie să fac o simplă observație, pe care o cred îndreptățită.

D-lor, /se poate/ o țară fără Constituție pe care o calcă toată lumea, dar nu se poate o țară care să nu aibă o Constituție. Veți recunoaște un lucru: Că în drept, nu știu dacă mă înșel, cel puțin în teoria mai nobilă a dreptului, Constituția o primești, fiindcă delegatul d-tale legal a admis-o; după aceea se transmite din generație în generație. Țările românești însă care s-au adus la Vechiul Regat, s-au adus nu prin dreptul de cucerire, ci prin libera lor voință. Adăugându-se prin libera lor voință, ele n-au avut încă prilejul să se pronunțe asupra unei mari părți din prescripțiunile constituționale.

Voci: Așa este.

D. N. Iorga: Dați-mi voie.

O voce: Au acceptat.

D. N. Iorga: Dați-mi voie, nu duc mai departe argumentația aceasta; ci voi să trag numai consecința imediată: Constituția aceasta este valabilă, ori nu este valabilă? Dacă se admite felul de a judeca pe care nu mi-l însușesc, dar el ar putea fi argumentarea cuiva din Basarabia, Ardeal și Bucovina, în acest caz noi nu ne lovim de prescripțiile Constituției, fiindcă acea clauză respectivă s-ar aplica și în aceste provincii, care însă nu și-au dat prin reprezentanții lor legitimi consimțământul lor la acest principiu al Constituției. Să zicem acum contrariul: Constituția, vă rog, există și se aplică. (*Zgomot.*) Știu toți acei care fac zgomot, sau știu prea bine acest lucru, sau deloc, ceea ce eu cred mai curând. (*Aplauze.*) Constituția, dacă admitem că există și se aplică, pentru că ființează o Adunare constituantă, capabilă de a modifica articolele sale, trebuie atunci să se facă trei strigări în Adunarea precedentă, trebuie fixarea articolelor de modificat, trebuie dizolvată acea Adunare și făcută o nouă Adunare care numai aceea este Constituantă. Nu este cazul pentru aceasta.

D. Take Ionescu: Noi continuăm.

D. N. Iorga: Să zicem că s-a admis această teorie, pe care am admis-o și eu într-un moment, anume că la Iași a fost o Constituantă, că împrejurările au dizolvat-o, da. Se trece mandatul de la o Adunare la alta. Prin urmare, să știți bine: Votați amendamentul? Avem măcar puțința unei solidarizări morale care să ne apere pe fiecare împotriva abuzului; nu votați amendamentul, în credința că vine modificarea în Constituție, care nu poate să vină nici într-un caz, nici în altul, atunci veți plăti cu suferințele d-voastră lipsa de curaj⁵.

Voci: O! O!

NOTE

1. Discuția se purta tot la regulamentul Camerei.

2. Cf. M. Kogălniceanu, *Opere III, Oratorie I, 1856-1864*, partea I-a, 1856-1861, ed. V. Diculescu și D. Berindei, București, 1983, p. 25.

3. Aluzie la afacerea Dreyfuss, scandal juridico politic, produs în Franța între 1894 și 1906, determinat de acuzele de spionaj aduse ofițerului evreu Alfred D., condamnat, apoi reabilitat, în urma unei campanii pro și contra, duse de *Liga drepturilor omului* și respectiv *Liga patriei franceze*.

4. Toma de Torquemada (1420-1498), din ordinul Dominicanilor, inchiuzitor general al Peninsulei Iberice. *Instrucțiunile* sale, și felul cum le-a aplicat în materie de respectare a dogmei catolice, au rămas sinonime cu intoleranță, cruzime aberantă, exces.

5. Proiectul de regulament a fost respins cu 133 de voturi, față de 108 favorabile.

În ședința din 25 decembrie 1920:

Intervine pe marginea articolului 40:

„D-le președinte, cer cuvântul cu privire la art. 40 din regulament. D. Take Ionescu mi-a permis să intercalez câteva cuvinte de explicație.

În momentul când se citea, din foaia mea, o apreciațiune privitoare la d. președinte al Consiliului, pe care în presă am dreptul să-l judec, în ceea ce privește cultura sa și în ceea ce privește modul său de a se conduce în viața publică, așa cum

înțeleg eu, dl. ministru al Cultelor, aci de față, mi-a aruncat cuvântul de „obraznicie“.

O voce: Foarte bine.

D. N. Iorga: Cine este persoana care a aprobat acest cuvânt, fiindcă este foarte interesant să se știe dacă aste numai unul capabil să-l spuie sau sunt doi. Rog pe d-nul acela să spuie cine este; va fi cea mai bună pedeapsa pentru dânsul.

O voce: Nu are curaj.

D. N. Iorga: D-le președinte, art. 40 are următorul cuprins: Întreruperile, insultele, imputările defăimătoare, amenințările, violența și altele de natură a turbura ordinea ședințelor, etc, nu vor fi îngăduite, iar deputaților vinovați li se vor aplica sancțiunile prevăzute la capitolul „Despre disciplină“.

D-le președinte, eu am o singură creștere în grijă, adică creșterea copiilor mei, pe cari caut să-i fac oameni cuviincioși și față de adversari.

D-le președinte, eu nu am obiceiul de a răspunde cu vorbe grele la vorbe grele, fiindcă, precum părinții lor i-au învățat și pe alții, sunt sigur, cum să se poarte cu lumea, părinții mei m-au învățat să nu răspund cu cuvinte groase la cuvinte groase.

Iar în ceea ce privește obiceiul care s-a admis de multă vreme, și continuă și acum, de a provoca pe cineva pentru a trage într-însul și pentru a te prezenta calităților militare, pe cari poate să le aibă acea persoană, eu am deservit țara mea altfel decât răspunzând astfel adversarilor mei, la ceea ce inteligența și cunoștința lor de lume le îngăduie să spună.

Prin urmare, eu personal nici nu am avut, nici nu am, nici nu o să am nimic cu d-nul pe care președintele Consiliului l-a făcut ministru de Culte.

Dumnealui este liber să insulte cât va vrea; în felul acesta va desemna încă mai bine figura unui ministru al României în anul de grație 1920. (*Aplauze pe băncile Federației.*)

Dar când bătrânețelor mele muncitoare și oneste, un tânăr pe care l-am văzut crescând își îngăduie să le arunce astfel de cuvinte, vă rog, d-le președinte, să-i aplicați art. 40. (*Aplauze pe băncile Federației.*)

Fiindcă, dacă eu dacă nu am de crescut pe nici un deputat, d-voastră aveți, aveți să mențineți buna creștere în Adunare. (*Aplauze pe băncile Federației.*)

Părintele Elie Dăianu, vicepreședinte: Cuvintele despre cari se pretinde că au căzut eu nu le-am auzit.

D. N. Iorga: Sunt înregistrate în notele stenografice, cari mi s-au prezentat, altfel nu ași fi intervenit.

D. Octavian Goga, ministrul Cultelor și Artelor: Este adevărat, am spus acest cuvânt...

D. N. Iorga, ieșind din incintă: Nu am nici un răspuns de ascultat de la astfel de oameni“.

În ședința din 27 decembrie 1920:

Rostește următorul **discurs, pe marginea răspunsului la Mesajul Tronului:**

„D-lor, în numele opoziției naționale, am onoare a ceti această declarațiune:

În neputință de a discuta cu un guvern, care pe lângă caracterul neobișnuit al instalării sale, adaugă hotărârea de a legifera pe alături de Parlament, ale cărui drepturi le încalcă prin nefasta operă a decretelor-legi neconstituționale, și sistemul de a governa prin mijloacele puterii militare, din care face un simplu instrument de partid, viciindu-i caracterul și înjosind-o, misiunea opoziției naționale, care, de altfel e râvnitoare să discute proiectele de legi privitoare la reformele esențiale, se mărginește, înlăturând din nou și hotărât orice învinuire de obstrucționism, la o simplă declarație, prezentând un contra-proiect de răspuns la Mesaj.

E aproape inutil să amintim ce s-a petrecut în Vechiul Regat de la încheierea sesiunii extraordinare din vară până acum. Opinia publică le știe și le judecă. Nimic nu s-a făcut pentru a se ușura viața tot mai grea a claselor muncitoare și a funcționarilor; nimic pentru a opri luxul destrăbălat și corupția înspăimântătoare a unei plutocrații, la a cărei origină e, în cele mai multe cazuri, jefuirea statului și exploatarea mizeriei publice; nimic pentru a înfrâna în oficiile publice vinderea pe

bani a serviciilor datorite fiecărui cetățean. Guvernul, dacă nu e satisfăcut de aceste stări de lucruri, le privește cu o dezastruoasă în diferență, egală cu incapacitatea dovedită a majorității membrilor săi, improvizați miniștri de un îngust calcul de partid și de un favoritism personal atunci când țara reclamă de mult pe acele bănci pe cei mai buni dintre fii săi.

Libertățile publice sunt o simplă amintire din ce în ce mai îndepărtată. Orice organ administrativ are voie a le călca, ba încă își poate face un merit din aceasta. Șefii dau în această privință exemplul, tratând cucerirea grea a atâtor generații contra absolutismului oriental ca o reminiscență romantică, de care omul de stat român trebuie să-și râdă.

Puterea judecătorească e supusă la imixtiuni menite să nu mai asigure pe nimeni contra abuzurilor puterii. Se caută a o transforma pe alocurea în instrument de domnie; iar, când ea nu poate decât să refuze răzburările lor politice, i se substituie pur și simplu acțiunea din ordinul Curților marțiale.

Parlamentului i se răpește și mai departe sarcina de a legifera, continuându-se în materii esențiale cu decrete legi, al căror imens haos, început de nefastul guvern liberal, s-a îngrămădit așa de mult încât nimenea nu mai e în stare a se descurca dint-o învălmășeală care prin aceasta chiar permite toate capriciile despotismului.

Creditul țării a fost complet ruinat printr-o politică de permisuri tot atât de imorale pe cât a fost ruinătoare libertatea nesupravegheată a unui export anarhic, iar pagubele pe cari le-a adus țării un sistem de cointeresare, din care au profitat atâția din paraziții vieții publice, le simt adânc, îndeosebi straturile mai lipsite ale poporului. Oprirea treptată a transporturilor pe calea ferată a rezultat din tolerarea corupției funcționarilor și din distrugerea voinței de lucru prin măsuri teroriste nechibzuite.

Lipsit de o bază de impozite serioasă, bugetul nu poate fi decât o formă goală, un atestat oarecare pentru a cerși milă străinătății, obosită de a face caritatea unui guvern incapabil de a echilibra finanțele. Termenul primit de opoziție pentru excesul bugetar a ajuns la scadență și, în locul unei opere pregătitoare serioase, avem a face numai cu propuneri din inițiativă parlamentară, cărora guvernul nu le dă nici un sprijin, așteptând miraculoasa rodire de soluții din partea unui ministru de Finanțe invizibil, reprezentat pe rând, fără

continuitate, prin *vicari efemeri*, fără o politică financiară fixată definitiv.

Constatăm că eforturile lăudabile pe cari le face în străinătate ministrul de Finanțe al României, pentru a ameliora situația gravă a finanțelor noastre, sunt zădărnice prin lipsa totală a unei directive serioase la măsurile luate la ministerul de Finanțe de către acei cari au condus acest departament în lipsa titularului, al cărui prestigiu s-a încercat să se diminueze prin depunerea pripită, dar calculată, a unor proiecte cari privesc întreaga politică financiară și economică a țării.

Țările românești dezrobite, participând la adâncă nemulțumire a Vechiului Regat și cerând, ca și acesta, un guvern cu respect față de legi, cuprind în cuvintele ce urmează expresia durerilor lor.

Când, acum doi ani, poporul român de peste Carpați, setos de dreptate și dornic de libertăți democratice, a votat actul de unire de la Alba Iulia, acel popor, astăzi parte fidelă și de o nestrămutată credință față de Patria întregită, nu a prevăzut că principiile celui mai mare act național din Ardeal nu vor fi respectate de guvernul român, care în loc să aștepte, cum s-a cerut la Alba Iulia, opera de unificare a Constituantei, a răsturnat acele principii printr-un simplu decret-lege, care nici el nu este încă ratificat. Această nesocotire a voinței populare a lăsat în Ardeal impresia regretabilă că Ardealul este admis de unii oameni politici numai la o colaborare de mâna a doua.

Impresia aceasta dureroasă a fost apoi întărită de lipsa de considerație cu care făuritorii unirii (înțelegem prin acest cuvânt pe toți devotații luptători din orașe și județe, ca și din oștirea) au fost eliminați ori mutați, fără motive serioase. În vreme ce foștii amici buni ai Ungariei au fost așezați în fruntea așezămintelor întemeiate pentru noi, ca dovadă că guvernul a căutat acum administratori mercenari, nu inimi de mult calde pentru unificarea națională.

Paralel cu aceste greșeli administrative nu s-au luat nici măsurile necesare pentru ca aceea ce de o parte se dăruie din interese electorale, să se îndrepte, cel puțin de altă parte, prin măsuri economice, străine de orice politică mioapă. Astfel:

Deși, conform promisiunilor date chiar de șeful guvernului în adunări populare, ar fi trebuit ca plugurile românești să are toamna aceasta în pământuri sechestrate de veacuri de domni străini, ele au

rămas la drum, așteptând bunăvoința guvernanților sau a proprietarilor.

Importul de mărfuri de întâia necesitate nu a fost sprijinit cu energia pe care o așteptam, ca mijloc de a demonstra superioritatea prevederilor noastre economice, iar valorizarea vitelor, atât de importantă pentru gospodăriile țărănești, nu a fost protejată nici măcar în măsura trebuitoare, pentru ca această pătură socială să nu sufere urmări prea dăunătoare.

Sub apăsarea unor împrejurări, desigur străine de binele păturii țărănești, s-a admis un schimb al coroanei pe care l-am fi putut aproba numai dacă ar fi eliminat pe cea de speculă și atunci ar fi schimbat coroana cinstit muncită cu 1:1.

Pe drumul deschis de aceste acțiuni, lipsite de îndemnurile iubirii sociale, s-a pornit, firește, năvalnic capitalul care până acum, cât este evident, nu se mulțumește a fi un factor economic, ci caută exploatări politice pe cari noi le detestăm ca apărători ai independenței de gândire și de caracter a unui popor din care noi așteptăm să se desprindă puteri sufletești de progres ideal.

La concluziile deprimătoare produse de toate împrejurările amintite se adaugă dezorganizarea serviciilor, care produce regrete, printre altele și din cauză că, servind și unei populații străine, în starea în care se află, nu pot contribui suficient la alipirea sufletească a acestei populații către stat. Cu părere de rău constatăm că guvernul nu a fost în stare să inspire îndeajuns acest duh de alipire.

Am dori ca în această atmosferă să nu se confunde și armata, nădejdea noastră. De aceea, fără a insista prea mult, semnalăm că rechizițiunile nu încetează, aprovizionarea nu se face ca în vremile de pace, bine controlată, aceasta petrecându-se mai ales la marginile țării.

Declarăm hotărât și solemn că dacă sistemul caracterizat de noi în această declarație nu va fi schimbat, rezultatul continuării lui va fi sărăcirea populației și dezorganizarea desăvârșită a Ardealului și Banatului.

Adăugim că o importantă chestiune politică a ținuturilor de peste Carpați, care trebuie să fie emancipate pe veci de atingerea considerațiilor de partid, este chestia nerezolvată a minorității etnice

și profesionale. Regretăm că guvernul a tratat această importantă problemă numai din punctul de vedere al intereselor de partid.

În Bucovina: Măsurile de unificare pripită au produs haos și dezorientare în toate ramurile administrative și nemulțumire generală în rândurile populației.

În urma măsurilor nechibzuite de ordin economic s-a scumpit enorm traiul. Aprovizionarea este insuficientă, încadrarea funcționarilor publici s-a făcut în mod neechitabil, și nu s-au luat măsuri în vederea stabilirii unui echilibru social pentru a preveni din timp grevele dezastruoase.

Înfăptuirea reformei agrare este ținută în loc, luându-se în dauna țărănimii măsuri contrarii decretului-lege în vigoare.

Schimbul coroanelor s-a făcut în paguba populației sărace.

S-a abandonat cu desăvârșire principiul național, s-au compromis drepturile noastre etnice și istorice și s-a creat populației orășenești o situație inferioară.

S-a introdus politica de partid la biserică, școală și chiar în justiție.

Basarabia, cea dintâi provincie unită și cu atâta drag, cu atâta jertfă în ceasurile când vechea Românie își cheltuia ultimele puteri într-o luptă disperată, se află în cea mai nenorocită stare. Țărănimea basarabeană, care este marea majoritatea a populației, și îndeosebi sprijinul național al statului român, această țărănime basarabeană, prin măsurile nechibzuite ale guvernului, este adânc nemulțumită și neliniștită. Oprirea introducerii legii agrare, de la numirea guvernului actual și schimbarea legii prin simplu regulament și măsurile prin cari chiar se știrbesc drepturile acordate de lege au produs o mare consternare în mijlocul populației rurale.

De altă parte, modul cum s-a făcut schimbul rublelor, a neliniștit și mai mult țărănimea. Nefiind avizată la timp, și neavând timpul necesar pentru declarații, populația rurală a rămas cu rublele neschimbate, sărăcită și pusă în neputință de a-și plăti impozitele, iar de beneficiile schimbului au profitat orășenii și mai ales speculanții.

Prin unificarea pripită, fără aici un plan, pe de altă parte, administrația e compusă din oameni nepricepuți, continuându-se bătăile jandarmilor chiar în timpul

funcționării comisiunii parlamentare de anchetă în Basarabia și, ce e foarte grav, compromițându-se în provincia aceasta autoritatea și prestigiul statului român.

Starea economică a provinciei este deplorabilă.

Obiectele de primă necesitate, încălțăminte, îmbrăcăminte, lipsesc cu desăvârșire sau se vând cu prețuri fabuloase. Același lucru cu sarea și petrolul. În schimb cerealele și vitele se ieftinesc.

Din cauza stării dezastruoase a căilor ferate, cantități enorme de cereale zac în județe, scăzând prețul și mai ales îndemnând pe săteni să nu mai semene, văzând că munca lor nu este răsplătită.

Dezorganizarea căilor ferate la granița răsăriteană a statului prezintă și altă primejdie de un interes primordial. La granița de răsărit România trebuie să fie totdeauna gata.

Însă cea mai mare nefericire o prezintă în Basarabia stagnarea naționalizării provinciei. Instituțiile de stat rămân rusificate. Școlile, cari trebuie să cultive sufletul românesc, stau în clădiri nepotrivite, fără încălzit și cu profesori neplătiți luni de zile.

Situația Basarabiei astfel creată reclamă o îmbunătățire grabnică; orice întârziere poate să aibă consecințe ireparabile.

Încrezători însă în virtuțile poporului român și în stabilirea Regatului român unit, pa cari nu le pot știrbi și atinge rătăcirii de partid, românii din Basarabia au credința că în curând aceste triste apucături vor aparține unui trecut definitiv închis.

În situația aceasta a țării, opoziția națională și democratică respinge proiectul de răspuns la Mesaj prezentat de comisiune și propune următorul proiect de răspuns la Mesaj:

Sire,

Coroana și Familia Regală sunt simbolul unității noastre naționale. Strâns uniți împrejurul Tronului, cu tot devotamentul și iubirea de Patrie, vom închina energiile

noastre pentru consolidarea, întărirea și apărarea țării, împotriva oricărui dușman venit din lăuntru sau din afară.

Aducem urările noastre de fericire Principelui Moștenitor și Principesei Elisabeta cu prilejul logodnei Altețelor Lor. Zilele grele prin cari trece statul nostru cer ca el să fie condus nu numai de o voința hotărâtă, ci și de o înțelegere superioară a timpurilor de astăzi. Armura ruginită a concepției forței brutale, care răscolește patimile și întunecă mințile, trebuie aruncată în camera fiarelor vechi, iar în locul lor trebuiesc îmbrăcate hainele luminoase ale democrației moderne țesute din libertate, egalitate și legalitate.

Vechile nedreptăți ale deosebirilor de clasă se năruie.

Clasele de jos, asupra cărora apasă tot greul istoriei, vor trebui să fie ridicate și înălțate prin cultură și bunăstare materială. Dușmani ai teroarei de sus, desprețuitori ai teroarei de jos, cerem astfel de legături cari prin înțelesul lor cuminte să unească inimile și mințile tuturor cetățenilor, într-o largă solidaritate de interese, atât pe terenul politic, cât și pe terenul economic și cultural.

Sire,

Marea operă de dreptate socială, care este reforma agrară, pornită prin voința și cuvântul Maiestății Voastre, nu numai că nu este înfăptuită nici până astăzi, dar nu s-au stabilit pe cale legislativă nici principiile definitive pe baza cărora se va face dreptatea așteptată de secole de țărani, atât în Vechiul Regal, cât, mai ales, în noile provincii, unde țăranul n-a tras nici o brazdă în pământul trecut în proprietatea individuală; țăranimea trăiește într-o stare de adâncă nemulțumire și se aude un surd protest împotriva nesincerității, falsității și incapacității guvernului.

Sire,

Cerem înfăptuirea reformelor financiare, al căror rost are o latură financiară și alta socială. Prin impozitul extraordinar pe avere, cu suprataxarea averilor de război, prin impozitul progresiv pe venit, prin impozitul pe

obiectele de lux, prin impozitul de plus-valoare, prin reforma impozitelor pe moștenire și sechestrarea averilor câștigate în mod fraudulos se va da statului, pe de o parte mijloacele financiare de a-și acoperi datoriile și cheltuielile, iar pe de altă parte se vor opri acumulările de averi imense puse în serviciul individual și nu al intereselor obștești.

Reformele acestea, prin noua concepție a politicii de impozite, vor cere prevedere și studiu serios, fără de care s-ar compromite dezvoltarea evolutivă a vieții noastre economice.

Sire,

Țara are nevoie de o unificare legislativă, mai ales a dreptului public. Am condamnat însă și condamnăm *toate* experiențele cari se fac din nepriceperea celor cari sunt chemați să guverneze și să administreze această țară, pe socoteala stabilității de drept și a autorității statului. Provinciile alipite să se administreze după legile în vigoare acolo până când se vor crea pe cale legislativă noile legi pentru întregul Regat. Prin aceste legi comune, unificarea urmează de sine. Sistemul de unificare prin ordonanțe nestudiate nu numai că este anticonstituțional, dar știrbește, prin neseriozitatea lui, nu atât autoritatea guvernului, cât mai ales a statului.

Situațiunea economică și financiară a ținuturilor alipite este cu drept cuvânt desperată. Unificarea valutară făcută fără nici un plan și fără a se ținea seama de împrejurările economice și de drept ale noilor provincii a strangulat și sărăcit economic populația băștinașă. Țăranul, negustorul, funcționarul, instituțiile financiare sunt lipsiți cu totul de bani. Așteptăm o mică ameliorare prin plata celor 40 la sută după rambursarea coroanelor, scadentă la 10 decembrie, până astăzi, trecând termenul de 10 decembrie nu s-a luat nici o măsură.

Sire,

O politică de sinceră prietenie față de aliații noștri aste un postulat superior atât al inimilor, cât și al intereselor noastre. Războiul și victoria sunt cheazășia cea

mai trainică a neclintitului nostru devotament față de aliații noștri. Față de vecinii noștri vrem o politică de bună vecinătate. Cerem executarea imediată, mai ales a tratatului de la Trianon, cu orice mijloace, pentru a reîncepe viața normală și la frontiera de Vest.

Regretăm că, prin plecarea guvernului anterior, s-a întrerupt politica sinceră și sănătoasă care ne-ar fi redat Basarabia fără nici o condiție, și am fi încheiat pace definitivă cu republica rusă pe baza integrității naționale a României în hotarele câștigate după cel mai sacru avânt, cu jertfele cele mai grele, și recunoscute prin libera participare la viața parlamentară a țărilor alipite, prin deputați aleși cu acel vot obștesc care suplinește orice plebiscit, impracticabil.

Țara noastră are nevoie pentru refacere de încordarea tuturor forțelor și de organizarea rațională a muncii și producției.

Măsurile nervoase și abuzive ale guvernului s-au dovedit catastrofale. Căile ferate române în loc să progreseze, apropiindu-se de normal, se prăbușesc *pe zi ce merge* într-un haos înspăimântător; debandada în paguba statului și a particularilor omoară orice inițiativă particulară.

Muncitorimea înspăimântată nu mai încetează grevele; legea pentru împiedicarea grevelor s-a dovedit, așa precum prevedeam, incapabilă de a le opri; și cererile juste ale muncitorimii sunt refuzate ca inadmisibile. Stăm fără directivă și fără concepție în fața acestei probleme atât de vitale.

Sire,

Ne uităm cu mândrie la viitoarea noastră armată. Îi vom da întregul nostru sprijin ca să adune toate forțele vii ale neamului nostru într-o organizație și disciplină perfectă ca să fie scut puternic împotriva oricui s-ar atinge de liniștea și integritatea statului nostru. Vrem ca această misiune înaltă să nu fie întunecată de porniri și patimi egoiste; vrem mai ales să vedem armata noastră ferită atât de amestecul în luptele politice, cât și de utilizarea nechibzuită în luptele sociale. O

reclamăm pentru națiunea întreagă, căci ea se compune din fii luați caselor bogate ca și celor mai sărace căminuri de țărani și muncitori. A o întrebuința într-o misiune de pretorien e a distruge acel spirit moral înalt care, cât și armamentul și organizarea, fac tăria unei oștiri.

Sire,

Patriotismul nostru dovedit într-o viața întreagă cere o revizuire fundamentală a sistemului politic de guvernare și administrare pentru salvarea țării și consolidarea sufletească a întregului stat. Pentru aceasta se cere un guvern în care popularitatea, onest câștigată și meritată prin fapte, să se unească, neapărată condiție, nu numai cu o competență absolută și un mare prestigiu personal al fiecărui ministru, dar și cu un înalt respect al legalității în marginile Constituției care domină toată viața politică și toate puterile ei, și mai ales cu înțelegerea nevoilor de neînălțurat ale unei societăți moderne, în repede evoluție către forme noi pentru suflet nou.

Țara așteaptă de la Maiestatea Voastră, după încercarea din martie, complet nereușită, acest regim de refacere a ordinii materiale, a spiritului moral și a prestigiului său. Având încredere desăvârșită în înțelepciunea Maiestății Voastre, făuritorul unirii veșnice a tuturor românilor și asigurătorul ei cu sprijinul forțelor morale și intelectuale ale poporului întreg, strigăm:

Să trăiască M. S. Regele!

Să trăiască M. S. Regina!

Să trăiască întreaga Familie regală!

Să trăiască România!

N. Iorga, Al. Vaida Voevod, Simion G. Pelivan, I. Mihalache, V. Madgearu, M. Popovici, Șt. C. Pop, Dr. N. Lupu, Gr. Cazacliu, I. Buzdugan, I.I. Duzinschi și alții. (*Aplauze prelungite pe băncile Federației.*)

Adaug că dacă din discuțiunea ce va urma din partea majorității, se vor atinge chestiuni în cari răspunsul nostru va fi neapărat, vom fi siliți să prelungim această discuțiune, cerând cuvântul pentru unul sau doi din reprezentanții noștri, cari vor pune lucrurile la punct”.

În ședința din 7 februarie 1921:

Intervine pe marginea proiectului de modificare a legii pentru controlul străinilor, controlul asupra unor stabilimente publice și înființarea unui birou al populației:

„D-le ministru, fiindcă d. ministru de Interne v-a însărcinat pe d-voastră să ne dați lămuriri cu privire la acest proiect, v-aș pune o întrebare: Legea aceasta, cât este de mică, cuprinde într-însa trei legi: legea privitoare la controlul străinilor, legea privitoare la controlul unora din stabilimentele publice, și veți recunoaște că este tot ce se poate mai vag, căci stabilimentele publice cari sunt de deosebite spețe, trebuie lămurite, și al treilea, legea pentru înființarea unui *birou al populațiunii*.

Se înființează un *birou al populației* sau există?

Voci: Există.

D. N. Iorga: Atunci cum se cheamă această lege, lege pentru înființarea unui birou al populației, care exista înainte?

Voci: Modificarea lui.

D. N. Iorga: Dar este așa de absurd redactat, d-le ministru, încât, pentru demnitatea acestei Camere, rog să nu se votare o lege redactată în felul acesta.

Mai departe, vă gândiți d-voastră ce însemnează art.2 ?

D-le ministru, d-voastră sunteți om de vârsta aceloră cari nu mai sunt cu totul tineri, tot așa cum sunt eu și alții, și știți ce este Țara românească.

Admit un ideolog care vine și impune întregii populațiuni să se ducă la d. comisar să-l roage să o înscrie la condică. Dar îți închipui d-ta, eu sau d-ta, sau alții ducându-ne pentru condicuță la comisar, pentru motivul că sunt străini indezirabili în Țara românească? Apoi poliția este acolo ca să-i cunoască și să-i înscrie, și să-i expulzeze dacă e nevoie, dar nu ne trimeteți pe noi la condicuță, d-le ministru! Acestea am avut de spus. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

Intervine din nou, după o discuție cu raportorul D. Rădulescu:

„Persoanele care erau așezate în orașe, înainte de 1916, persoanele acestea să fie lăsate în liniște. Mi se pare, domnilor, monstruos ca o întreagă populațiune să trebuiască să se prezinte înaintea biroului polițienesc. Vă gândiți dumneavoastră, femeii, fete care ar trebui zile întregi să aștepte să li se dea condicuța... Aceasta este material imposibil și e degradator pentru populațiune, fiind în același timp și o pierdere de timp pentru toți. Și atunci, domnilor, pentru ceilalți, care s-au așezat de atunci, să li se îngăduie să facă, cu toate sancțiunile pe care le voiți, o declarațiune scrisă din partea lor, comandată către secțiunea respectivă și dacă declarațiunea este falsă, atunci sancțiunile cele mai severe să atingă pe aceia care au făcut declarațiune falsă. Dar prezentarea la biroul de poliție, în mijlocul clienților obișnuiți ai poliției, este un lucru pe care nu-l poate admite cineva. Eu cel puțin mă supun la toate sancțiunile dar nu aș consimți să fac acest act, pe care îl consider cu totul nepotrivit pentru demnitatea omenească“.

În ședința din 10 februarie 1921:

Pe marginea discuției **cu privire la invalidarea candidaturii lui I.G. Duca** în județul Romanați, care se făcuse „în urma unui simulacru de alegeri“:

„D-lor, să-mi fie îngăduit să arăt o nedumerire. Înțeleg că este vorba de condițiunile, pe cari comisia le arată anormale și neîngăduite, în care s-a făcut o alegere.

Nu e vorba de luptă între partide. Prin urmare, chestiunea trebuie pusă în acest chip și nu în altul. Nu trebuie amestecate două lucruri; chestiunea aceasta încapă foarte bine într-o ședință, chestiunea păcatelor, pe care Partidul Liberal le-a făcut, sau are de gând să le facă, nu poate să încapă într-o legislatură întreagă. (*Ilaritate, aplauze.*)

O voce: De ce nu vorbiți de păcatele d-voastră?

D. N. Iorga: ...ale noastre le veți vedea pe urmă, când ne veți ajuta să venim la guvern, lucru la care mi se pare nu sunteți dispuși.

Prin urmare, să ne mărginim la ceea ce nu este pus înaintea, să nu trezim pasiuni; fiindcă pasiunile au defectul de a întuneca mintea acelor cari le seamănă, fără să se gândească la fondul însuși al discuțiunii și la acea elementară dreptate care trebuie să ne călăuzească. De aceea nu mi-a părut bine, că în însuși raportul se vorbea de...

D. V. Sassu: De tendințe!

D. N. Iorga: ...de sancțiunea pe care d-voastră o așteptați, și cu dreptate o așteptați, și o să vie, dar nu o să vină astăzi. (*Ilaritate, aplauze.*)

Pe de altă parte, ca unul care nu am făcut regulamentul, dar care am fost foarte atent la discutarea lui, mi se pare că nu discutăm aici validarea sau invalidarea și, dacă este de trezit pasiuni, eu zic că nu trebuie trezite nici atunci, dar, dacă este de trezit pasiuni, atunci cred că este mai bine să le treziți atunci. Deocamdată ne găsim înaintea unui fapt, care nu zic că este foarte grav după obiceiurile țării, fiindcă ceea ce se practică acum, s-a practicat cu un capital mai mic și cu o îndrăzneală mai slabă de alții în alt timp. (*Ilaritate.*)

Și am motive personale să nu insist asupra lor în momentul de față. Aceasta fiindcă, fără să-mi puie nimeni pumnul în gură, știu când trebuie s-o spun și când nu. (*Ilaritate.*)

Și nu este bine ca două procese să se facă în același moment. (*Ilaritate.*)

Așa încât este vorba numai de pretinsele abuzuri...

D. V. Sassu: Nedovedite!

D. N. Iorga: Certificate, nu legitimate prin iscăliturile unui număr de persoane, cari fac parte din membrii acestei Adunări.

După regulament, avem să luăm o singură hotărâre: Ni se par aceste obiecțiuni aduse alegerii destul de serioase, pentru ca să-și urmeze cursul prevăzut în regulament, atunci să se numească o comisiune care va cerceta și va prezenta chestiunea principală înaintea d-voastră, adică validarea și invalidarea.

Cum este pusă chestiunea astăzi, eu declar că sunt impresionat și în acest caz, ca și în cazul tuturor violențelor

cari au adus țara în halul care este acum, sunt impresionat tot astfel de violențele și de corupțiunile actuale.

Prin urmare, dacă sunt numai bănuite, trebuie să le cercetăm și deci eu voi vota pentru numirea comisiunii cari să cerceteze. (*Aplauze.*)

Dar, veți zice, pe urmă când o să fie vorba de validare sau de invalidare?

D-lor, sunt multe feluri în cari își plătește cineva polița. Eu am un sistem. Persoana despre care e vorba acum mi-a făcut, când eram acolo (*arată scaunul președential*), existența imposibilă; am o datorie și datoria mea consistă în aceea că voi vota pentru validarea d-lui Duca ca pedeapsă astăzi“.

Camera a votat raportul de invalidare, ceia ce l-a făcut pe I. G. Duca să caracterizeze gestul ca „act arbitrar de violență“. N. I. i-a replicat: „Nu se pot taxa hotărârile Camerei în așa fel“.

Respinge acuzațiile lui A.C. Cuza că ar fi fost finanțat de Marmorosh-Blank, deși „o finanțare nu este o insultă“. Vezi explicațiile lui N.I. supra, în ședința din 7 decembrie 1920. Dar A.C. Cuza nu s-a lăsat și a pus întrebarea retorică: „Ce interese pot să aibă jidanii de la Marmorosh Blank să-l finanțeze pe domnul Iorga?“

„Onorată Cameră, am făcut o greșeală și o recunosc: Am luat drept o acuzațiune serioasă ceva care venind de unde a venit natural că nu putea să fie serios. Am făcut o greșeală și o plătesc nu numai eu care am pierdut un ceas, nu numai d-voastră care l-ați pierdut împreună cu mine, dar l-au pierdut și studenții, cari așteaptă lecțiunea pe care trebuia să le-o fac și care voi trebuia să o fac acum cu un ceas mai târziu.

Totuși s-ar putea găsi între d-voastre persoane cari să nu mă cunoască. Aci sunt însă câțiva foști elevi de-ai mei cu cari întrețin relațiuni mai bune sau mai rele și cari toți m-au cunoscut totdeauna sub două raporturi, pe cari nimeni nu mi le contestă în această țară, dintre oamenii cari sunt, nu așa zice normali, pentru ca să nu supăr pe nimeni, dar așa spune de oamenii cari cugetă așa cum

cugetăm noi. Anume: Sunt un om cinstit și un om sărac. (*Aplauze unanime.*)

Vedeți, d-lor, sunt două categorii de oameni cari întrunesc aceste condițiuni: Sunt oameni cari sunt cinștiți, fiindcă sunt săraci, și oameni cari sunt săraci fiindcă sunt cinștiți. Mi-a plăcut totdeauna să mă număr între aceștia din urmă. Dar, dacă ați fi numai d-voastră, între cari pot să fie persoane cari nu mă cunosc, dacă ar fi, prin urmare, numai Camera și opinia publică, ce este dincolo de Cameră, eu nu aş răspunde nici un singur cuvânt. Știți pentru cine răspund? Răspund pentru copiii mei, căroră, neputându-le lăsa o avere, țin să le las un nume absolut cinstit. (*Aplauze unanime.*)

Răspund și pentru înaintașii mei din amândouă părțile, și despre tată și despre mamă, cari și-au pierdut averea făcând bine și nu au câștigat avere făcând rău. Este plină Moldova de moșii din averile Drăghiceștilor, ale Micleștilor și chiar ale Iorguleștilor, cari toate au căzut din mâna lor, pentru că nu au fost oameni cum erau cei mai mulți oameni ai societății lor. Din neamul meu s-au întreținut spitale, s-au răspândit binefaceri. Mama mea, care a trăit cu 40 de lei, cu doi copii, și pe urmă cu 60 de lei pensiuine, a găsit cu toate acestea mijlocul de a da ajutor celor mai săraci decât dânsa. Am avut și spital în cele două odăi ale caselor noastre, și pentru dânsa și pentru dânșii mă apăr. (*Aplauze unanime.*)

Nu putea să-mi aducă cineva mai mare serviciu decât serviciul pe care mi l-a adus d. deputat de Teaca (*râsete*), când de la tribună de acolo a zis a doua oară ceea ce a zis după ce mai zisese altul pe care să-mi dea voie, îl țin strâns legat sub toate raporturile de șeful său.

D. A.C. Cuza: Ne onorăm de această legătură.

D. N. Iorga: Fiecare este liber să se onoreze cum vrea: „Cine se aseamănă se adună“, „cine se adună se aseamănă“.

Eu nu aş fi ridicat nici una din aceste chestiuni fiindcă s-au ridicat, răspund: Cine câștigă, o veți spune d-voastre și nu eu, nici celălalt.

Cazul Hachette, cartea tipărită la Paris. Cartea mi-a fost cerută, o spun încă odată, după intervențiunea d-lui De Flers, de casa Hachette. Casa Hachette n-a putut tipări doi ani din

cauza lipsei de hârtie, sunt atâția cari o știu, casa Hachette mi-a plătit o mie de franci. Această mie de franci am întors-o eu cu valută din banii mei...

D. A.C. Cuza: Foarte bine.

D. N. Iorga: N-am nevoie de aprobările d-tale. Ele au aceeași valoare ca și dezaprobările. (*Aplauze.*)

Prin urmare, manuscriptul prin care aduceam un serviciu țării mele, manuscriptul acesta l-a tipărit bancherul de care este vorba, fără să-mi fi dat un ban și fără să-mi fi dat un exemplar. Eu am dreptul să câștig după munca mea. Știind în ce țară trăiesc și știind de aproape ce oameni sunt pe urma mea, am refuzat însă dreptul meu cel mai legiuit de a mă folosi după munca a trei ani de zile. (*Aplauze unanime.*)

Ce am făcut cu exemplarele? V-o spun eu. În cele 30 de conferințe și lecțiuni și comunicațiuni pe cari le-am făcut într-o lună și ceva pentru ca oboseala cu care am venit să fie răsplătită precum vedeți d-voastră, am împărțit sute de exemplare gratuit din această carte. Toate aceste cărți au fost date în dar la Paris, au fost date în dar la Strasbourg, au fost date în dar la Turin, au fost date în dar în Roma. (*Aplauze prelungite și unanime.*)

Iată cartea!

Al doilea: teatrul popular. Eu nu sunt nici creatorul Ligii culturale, nici răspunzătorul financiar al Ligii culturale; sunt, prin muncă cheltuită acolo 20 de ani, președintele Ligii culturale.

Liga culturală pierea de mizerie, și atunci a trebuit ca Liga culturală să aibă un mijloc pentru a se susține. Ne-am gândit că, față de scumpetea teatrelor și față de cele ce dau, cea mai mare parte din teatre și mai ales față de faptul că în Ardeal, în acest moment, sunt patrusprezece trupe ambulante ungurești și noi avem o singură trupă ambulantă, care este a Ligii culturale, ne-am gândit atunci să facem un mare teatru popular, pentru ca în fiecare târgușor, în fiecare sat din Basarabia, din Bucovina, din Ardeal, din Banat, să se găsească actori români, cari să răspândească limba românească curată și cele mai frumoase sentimente românești. (*Aplauze prelungite și unanime.*)

Acesta era scopul teatrului popular înființat de Liga culturală și pentru aceasta ne-am adresat la toate băncile. D. Sassu, sau cine a fost acolo, d. Banu mi se pare...

D. V.P. Sassu: Așa este.

D. N. Iorga: D. Banu, dacă ar fi aici, și-ar aminti...

D. V.P. Sassu: Și d. Mândrescu.

D. N. Iorga: Da, și d. Mândrescu, care și d-sa face parte din comitetul de conducere al teatrului popular, a luat parte la toate ședințele de constituire și n-a fost bancă pe care să n-o fi întrebat noi. Au răspuns două bănci: Marmorosch și Blank și o a doua bancă românească, și cealaltă este românească prin capitalul băgat înăuntru și acela care o conduce este cetățean român, și dăm o dovada de intoleranță medievală stupidă când zicem altceva decât acest lucru. (*Aplauze.*)

Aceste două bănci s-au asociat; am întrebat Banca Românească; n-a răspuns până acum dacă vrea să vină să se asocieze pe lângă celelalte. Iar partea mea e că având drept la 100 lei de ședință, această sută de lei este trecută, nu pe numele președintelui, ci pe numele Ligii... Aceasta este partea mea, așa m-a finanțat și banca Marmorosch Blank. (*Aplauze.*)

Al treilea. Școala.

A fost un moment când ungurii vreau să facă școală ungurească la Paris. Eu am găsit la Paris pe contele Aponyi, care mi-a trimis întâi un misionar, un ziarist oarecare, care a vorbit cel dintâi cu mine, care m-a întrebat, o spun în treacăt, de ce atâția unguri au rămas în mâini românești și am spus, dacă eu sunt proprietarul unei case și d-ta vii fără voia mea și îți bagi mâna și eu mă întorc și-mi trag ușa și rămâne o bucată din mâna d-tale, nu sunt vinovat eu, ci d-ta, care ai băgat mâna acolo unde nu aveai ce căuta. (*Aplauze.*) Mi-a oferit, zic, să intru în legături cu cineva și acela era contele Aponyi. Am găsit acolo misionari bulgari, am găsit acolo misionari ai Rusiei țariste, misionari al lui Wrangel, misionari ai Rusiei bolșeviste, tot terenul era subminat de adversarii noștri. Acesta este adevărul, că atât mai rămânea, să stăm impasibili când bulgarii au și un misionar cultural permanent, pe d. Ivanov, nu m-am putut învăța în Paris, fără să gădesc pe Ivanov; la o conferința a mea, d. Lamouche, un vechi și cunoscut filo-

bulgar, comandantul jandarmeriei din Macedonia, mi-a pus întrebarea: Când dăm înapoi Quadrilaterul? Eu atunci, fiindcă erau francezi acolo, le-am spus: Franța a ocupat malul stâng al Rinului, probabil că am ocupat și noi o linie strategică pentru același cuvânt și când se vor convinge francezii că nu au nimic să se teamă din partea germanilor, vom vedea și noi dacă nu avem să ne temem din partea bulgarilor. Aceasta fiind situația acolo, școala românească la Paris este o necesitate, nu numai științifică, ci națională. Și școala nu a finanțat-o Marmorosch, Blank, ci d-voastre toți; este creată din inițiativa d-voastră, a tuturor. (*Aplauze.*)

Fiind acum la Paris, am cumpărat clădirea de la Fontenay-aux-roses; douăzeci și patru de odăi cu trei pavilioane și cu două grădini pentru 125.000 de lei, pe cari i-a plătit ministrul de Finanțe al României, căruia îi mulțumesc și aici, fiindcă numai astfel s-a putut întemeia această școală. Cu banii aceștia nu se plătește decât casa, nici măcar drepturile de punere în posesiune, mobila firește că nu. Francezii au oferit ceva: Decorația acestor odăi și le-am mulțumit cu toată căldura pentru darul acesta. Cât privește însă mobila, și nouă ne trebuia școala cât se putea mai repede, în anul școlar curent, ne-am adresat la toată lumea de la noi. Au venit 100.000 de lei, cari nu sunt în mâna mea, ci sunt acolo la bancă, că poate cumpăra mobilierul și îl va așeza acolo. Sunt eu vinovat că nu s-au prezentat mai mulți decât dânsa? Sunteți mai buni români decât Marmorosch și Blank? Zeciuți-vă averea pe care poate nu ați muncit-o. (*Aplauze.*)

Al patrulea. M-am dus la Paris pentru a întemeia școala românească, dar m-am dus la Paris și invitat, de două ori, de Collège de France. Aveam acolo o misiune de împlinit, nu pentru mine, ci pentru școală și pentru ținerea rangului României în rândurile națiunilor care produc original în știință, nu ca plagiatorii noștri. (*Aplauze.*)

D. A.C. Cuza: Aceasta este o calomnie jidovească.

D. N. Iorga: V-a răspuns Curtea cu jurați.

Statul român mi-a dat din sărăcia lui, și nu am îndrăznit să cer mai mult, mi-a dat 20.000 lei. Am cheltuit din banii mei, alți 20.000 de lei, adică toată plata conferințelor, făcută de

statul francez, 1.000 lei pentru fiecare conferință la Collège de France. Am avut eu sau ba dreptul să rog pe Kogălniceanu, pe un altul din prietenii mei care era aci, pe d. Răducanu, pe toți acei cari puteau să schimbe avantajos banii aceștia, pe cari îi cheltuiam pentru statul român, nu pentru mine? (*Aplauze prelungite.*)

Mă întorc, nu cu banii lui Marmorosch și Blank; mă întorc cu punga goală de cei 20.000 de lei pe cari i-am agonisit și i-am cheltuit pentru cauza românească. Atât am avut de spus“. (*Aplauze furtunoase și unanime; exclamațiuni de bravo!*)

În aceeași ședință:

Intervine **într-o chestiune de regulament**:

„Onorată Cameră, sunt dator să arăt cum am înțeles noi atunci când am fixat prin regulament că măcar o zi pe săptămână trebuie să lucrăm în comisiuni. Evident că aceasta nu împiedică, înainte de a intra în lucrările comisiunii, să se țină ședință publică, după vechiul obicei, care s-a continuat atâția ani de zile și de toți s-a găsit că este bine. Dar nici nu sunt lucrări noi acum mai mult decât înainte, pentru ca această Cameră să lucreze mai mult decât toate Camerele de până acum. Ar fi de dorit, dar nu sunt așa de mari semne că aceasta se va întâmpla; căci nu văd proiectele de legi cari să se acumuleze în o așa măsură, încât să fim nevoiți să suprimăm două zile pe săptămână din activitatea publică a Parlamentului, hotărându-le pentru lucrările în comisiuni.

Prin urmare, se dorește lucrul în comisiuni? Să se deschidă ședința, să se constate că nu este nimic important la ordinea zilei, sau să se roage a se amâna lucrările la ordinea zilei pentru altă ședință și să intre în comisiuni.

De ce este bine să se ție ședință?

Să zicem că s-a întâmplat ceva care trebuiește adus imediat la cunoștința Camerei și se poate întâmpla ceva, în ședință publică, de aceea ședința publică trebuiește să fie ținută înainte de comisiuni.

Dar mai este încă o imposibilitate: Comisiunile nu vor avea toate de lucru în aceeași zi; căci sunt comisiuni cari vor

avea ce să lucreze și altele cari nu vor avea ce să lucreze. Deputații cari nu fac parte din o comisiune care lucrează în ziua aceea, deputații aceia pot fi prezenți sau pot fi absenți, dar a cui e vina că ei nu participă la lucrările Camerei?

Vedeți dar, că sunt lucruri imposibile.

Cineva ne invita, spunându-ne: Deși nu faceți parte din cutare comisiune, vă rog să asistați la ședințele ei.

Dar oare sălile comisiunilor sunt suficiente ca să cuprindă pe toți deputații cari nu sunt ocupați în celelalte comisiuni și cari deci să se ducă să asiste la lucrările unei comisiuni în cari nu sunt membri?

Vedeți dar, că sunt o mulțime de imposibilități, dar este mai ales o imposibilitate: În dosul acestei propuneri eu văd un lucru, îl spun fără nici o dușmănie, dar îl spun cu adâncă convingere; fiindcă îmi dau seama că, față de anumite chestiuni, oricine poate crede în felul său. Sunt unii de o părere, sunt alții de altă părere, dar cred că oricine socoate că țara aceasta trebuiește cruțată de asfixia unui guvern care ar uni tirania cu ipocrizia, se pot înțelege pe anumite puncte.

Nu spun deci lucrurile acestea cu dușmănie, dar le spun cu hotărâre: Pare că se încearcă a se scădea, de guvernul actual, rolul Parlamentului. Dacă un deputat se prezintă la această tribună cu plângeri i se zice: Pofțiți la mine la minister, căci dacă le arată în Parlament, i se spune: Adunați-vă cât mai puțini, evitați mai ales contactul cu publicul; să vă închidem într-o comisiune, unde să vă încuiem bine, ca să nu se audă nimic! Aceasta înseamnă, după mine, pregătirea întronării unei ere, care poate să fie foarte folositoare și foarte potrivită unor temperamente, dar pentru dezvoltarea țării, nu! (*Aplauze pe băncile Federației*)...

Onorată Cameră, nu vreau să împiedic Camera de a lucra, nici nu vreau să cauzez neplăceri nimănui. Vreau să precizez încă odată punctul meu de vedere și vreau să fac o propunere pe care o poate primi toată lumea, dar absolut toată lumea, fără să se împiedice nici ședințele publice, nici lucrările în comisiuni.

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: Dacă îmi dați voie, numai două vorbe. N-am intrat încă în ordinea de zi și sunt orele 4 jumătate.

D. N. Iorga: Da, însă știți, propunerea mea e așa de scurtă...

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: Nu vorbesc despre aceasta, ci vreau să spun că după propunerea d-voastră de a se ține ședință publică și apoi a trece în comisiuni, intrăm foarte târziu în ordinea de zi.

D. N. Iorga: Așteptați propunerea și o să vedeți că o să vă satisfacă. Am adus încă un argument, care rămâne în picioare, și peste care ați trecut așa repede, că nu l-ați văzut.

Pot interveni lucrări neprevăzute, cari cer să se aducă un proces politic înaintea Camerei și aceasta nu se poate împiedica în cele două zile pe săptămână când n-ar fi să se țină ședință publică. Dar, dacă voiți să lucrați și dacă sunt proiecte de legi, noi v-am declarat de atâtea ori: Cum am primit ședințele de noapte, pe cari ni le-ați impus în timpul verii pe o temperatură toridă, suntem gata să primim și ședințele de dimineață și de noapte pentru a lucra în comisiuni. Dar nu se poate răpi publicitatea dezbaterilor Adunării. Totdeauna un președinte are mijloace de a atrage atențiunea Camerei că sunt lucrări grabnice ca să roage pe deputați să amâne comunicările sau interpelările lor pentru ziua următoare.

Iar în ceea ce privește teoria că noi nu suntem chemați aci ca să avem contact cu publicul, aceasta nu este în nici un caz părerea noastră, ci noi credem că dimpotrivă numai prin cel mai strâns contact între opinia publică și Parlament, Parlamentul va ajunge să fie ceea ce trebuie să fie: Factor esențial în guvernarea acestei țări. (*Aplauze pe băncile Federației.*)

Și, prin urmare, rezumându-mă, vă fac propunerea concretă, ca, odată pe săptămână, cum se zice la regulament, nu de două ori, să nu fie la ordinea zilei decât comunicări urgente, pentru a le putea trece imediat la lucrări în comisiuni. Aceasta este propunerea mea și vă rog a o primi“.

CIII

LA MINISTERUL NAȚIONALITĂȚILOR

(17 februarie 1921)

Onorată Cameră,

Mi se pare că punctul de vedere al d-lui raportor nu poate fi admis, și iată de ce: Evident că atunci când este vorba de un amendament în sensul legii¹, dumnealui are dreptate. Dar când acest amendament, acest pretins amendament, anunțat de d. ministru de Interne, nu înseamnă altceva decât totala schimbare a legii...

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: Dar nu este schimbare.

D. N. Iorga: D-le ministru, vă rog să nu mă întrerupeți decât când aveți să-mi spuneți o ofensă. Atunci sunteți în rolul d-voastră. Când este însă vorba de argumentare, să mă lăsați să vorbesc până la capăt.

Prin urmare, d-lor, nu este vorba de un amendament, ci este vorba de o totală schimbare a sensului legii.

În lege era vorba de un minister al naționalităților², și acum este vorba de un minister despre care se spune că ar putea însemna și un nou serviciu tehnic. Cu sistemul acesta poate veni cineva cu o lege în care întâi ar spune da și pe urmă nu; întâi ar spune albă și pe urmă neagră. Acesta este un amendament? Dar acesta nu este amendament, este altă lege și deci trebuie să se trimită din nou în comisiune. Dacă este necesar să se facă de ministerul de Interne un vag subsecretariat de stat, care să poată fi aplicat la întâmplare, fiindcă legea nu prevede nimic și totuși se razimă numai pe spusele d-lui ministru cum că poate fi aplicată și la acel serviciu tehnic, e imposibil, după orice logică parlamentară și umană, ca să se schimbe printr-un amendament în total baza însăși a legii prezentate.

D. *Duiliu Zamfirescu*, *președinte*: D-lor deputați, discuțiunea asupra luării în considerațiune a proiectului de lege este deschisă. D. Hans Otto Roth are cuvântul...

D. *N. Iorga*: Onorată Cameră, nu am să repet argumentele pe care le-am înfățișat întâi, relativ la acest proiect de lege schimbat cu desăvârșire în tendința și în cuprinsul său, și pus într-o flagrantă nepotrivire cu însăși expunerea de motive. Expunerea de motive prevede ministerul naționalităților, iar acum ni se cere să votăm cu totul altceva. Nu se poate ceva mai absurd. Nu voi înnoi argumentele mele în această privință, ci fiindcă expunerea de motive rămâne așa cum s-a prezentat întâi ideea acestui minister al naționalităților, fiindcă d. Hans Otto Roth³, în numele naționalităților pentru care el se face, spune că nu crede că a venit momentul în care să se poată discuta proiectul, fiindcă nu s-a luat nici un fel de înțelegere cu acei pe care proiectul de lege îi privește, pentru toate aceste motive, fiindcă există acest scop în însemnarea motivelor pentru care s-a adus legea, fiindcă aceasta a fost forma primitivă, fiindcă d. Roth a adus în discuțiune această chestiune, să-mi fie iertat să înfățișez înaintea d-voastră argumente împotriva unui secretariat de stat al naționalităților.

D. ministru de Interne a vorbit de nu știu ce minister de felul acesta, care s-ar fi cerut pe vremea unгурilor de către naționalități, ca garanție în ce privește bunurile lor morale și anumite detalii din situația lor materială. Ei bine, d-lor, ni s-ar cere nouă o ofensă dacă, cu sau fără făgăduiala d-lui ministru de Interne, am căuta să punem în legătură situația naționalităților sub guvernul român și situația naționalităților în regimul de stat maghiar. Sunt două lumi absolut deosebite una de alta. (*Aplauze pe băncile opoziției.*) Până acum naționalitățile erau în afară de viața morală și de drept a statului unguresc, și atunci ministerul acesta era un mijloc de apărare al naționalităților împotriva unui stat bănuț și împotriva unei națiuni încălcătoare. Dar statul român, care a făgăduit solemn prin reprezentanții tuturor partidelor că se va ținea de hotărârile de la Alba Iulia, poate să fie bănuț de ce putea să fie bănuț statul maghiar? Și, pe de altă parte, naționalitățile acestea au față de poporul român, el însuși

popor robit până ieri și care s-a dezrobit Dumnezeu știe cum, au ele oare aceleași motive de a cere garanții pe care le puteau avea naționalitățile ungurești față de o naționalitate stăpână pe un stat care încearcă să deznaționalizeze?

Nu poate trece prin mintea nimănui să asemene un regim cu celălalt și să fie vorba de același lucru pentru români cum era pentru unguri aceasta. Dar va zice poate, cineva: Ce să faci când ai de adus anumite lucruri? Ministerul naționalităților și subsecretariatul naționalităților trebuie să se găsească în România oriunde se tratează o cauză a naționalităților, și nu într-un departament numai, ci în toate departamentele, potrivit cu principiile de la Alba Iulia și față de datoria însăși a statului român. (*Aplauze.*)

Cum voiți să o centralizați d-voastră la ministerul de Interne? Cu ce oameni competenți și aduși de unde? O să concentrați toate afacerile care privesc pe românii de sânge și de limbă din Basarabia, Bucovina și Ardeal, din părțile de odinioară ungurene în afară de Ardeal și din Banat?

Cum o să rezolvați d-voastră cu aceste curioase, cu aceste multiple atribuțiuni ale subsecretariatului de stat afacerile de natură agrară, afacerile de natură școlară, de natură bisericească, afacerile de toate domeniile posibile? Apoi nu înțelegeți d-voastră că aceasta însemnează să rupeți chestiunile de la forul lor competent pentru a le aduce înaintea unui for improvizat, care nu va face decât să le încurce? (*Aplauze.*)

Chestiunile acestea sunt prea serioase pentru ca să le tratăm cu improvizațiile d-voastră, și nu trebuie să se creadă vreodată că noi creăm un anumit, să zicem, oficiu al naționalităților, pentru ca să atragem anumite chestiuni spre a nu le rezolva. Căci pentru mulți acesta va fi sensul subsecretariatului d-voastră: Locul unde se îngroapă anumite chestiuni care, dacă ar fi fost aduse la ministerele cuvenite, ar fi putut să capete o soluție dreaptă.

Prin urmare, puneți la toate ministerele oameni de căpătuială, ori de aici, ori din provinciile celelalte, puneți oameni cunoscători ai lucrurilor, oameni respectuoși de tradițiunile de toleranță ale poporului român și de hotărârile de

la Alba Iulia. Faceți ca aceste chestiuni să nu fie tratate, cum au fost tratate până acum, pe repezeală, fără simțul datoriei; faceți să fie tratate în chip serios. Și de altfel ministerul de Interne are o mulțime de lucruri de făcut și nu trebuie să i se adauge, pe lângă alte sarcini și sarcini de acestea în care nici nu se pricepe și în care nici nu poate da soluții. Iar dacă este vorba de propagandă, cum adică? Propaganda este un lucru care se îndreaptă împotriva naționalităților, care naționalități sunt nemulțumite și se plâng în străinătate, iar noi facem un oficiu și pentru dreptatea naționalităților și pentru combaterea plângerii naționalităților prin același subsecretariat de stat? (*Aplauze.*) Nu vedeți d-voastră că dezvoltăm un joc, care poate să fie al d-voastră, dar al națiunii române nu? Noi nu voim propagandă în contra cetățenilor români care vorbesc o altă limbă decât limba românească.

D. C. Argetoianu: Unde o vedeți d-voastră?

D. N. Iorga: Dacă este vorba să strigați, faceți-o în clubul d-voastră, și nu în Camera românească. Aici nu sunteți stăpân, sunteți ministru responsabil înaintea controlului Parlamentului. Prin urmare, mă întorc la ceea ce spuneam. Propagandă da, propagandă împotriva tendințelor bulgărești, dacă sunt, împotriva tendințelor rusești câte sunt, împotriva tendințelor ungurești, foarte puternice, împotriva dușmanilor care sunt dincolo de hotarele țării. Iar dacă între naționalități pot să existe dușmani ai statului român, nu cu ministere și nici cu propagandă se pot ei combate, ci se pot combate cu măsuri pe care legea le ține la dispoziția oricărui guvern român. Dacă însă veniți cu ministerul d-voastră vag pentru orice și pentru nimic, Camera care ar consimți să voteze un astfel de proiect de lege care nu cuprinde nimic și în care guvernul, puterea executivă, poate pune tot, Camera aceea ar da măsura seriozității sale de judecată. (*Aplauze.*)

NOTE

1. Se discuta pe marginea proiectului de lege pentru înființarea, pe lângă ministerul de Interne, a unui subsecretariat de stat pentru afacerile minorităților etnice. Raportor era Al. Oteteleşanu.

2. Totuși în *Expunerea de motive* nu se vorbea de un minister al naționalităților, ci doar de un subsecretariat de stat!

3. H. O. Roth se plânsese că „am fost pe neașteptate surprinși, deci nu pot face încă o judecată dreaptă, nu-l resping, dar îl întâmpin cu rezervă și cu anume grad de scepticism“.

În ședința din 19 februarie 1921:

Întreabă guvernul ce atitudine ia față de un gest sfidător al Ungariei:

„Onorată Cameră, la Budapesta, după precise relatări de presă, s-a făcut la 16 ianuarie, în sunetul clopotelor și cu participarea autorităților și a armatei, oficiind Primatul Ungariei, sfințirea celor 4 statui cari reprezintă nu părți naționale ale vechii Ungarii, ci provincii aparținând de drept altor națiuni, și pe cari regii apostolici din evul mediu le alipiseră coroanei Sf. Ștefan prin dreptul de cucerire al cruciatei.

Fiind neadmisibil ca România, întregită prin jertfele ei, cu aprobarea sprijinului celorlalți biruitori ai marelui război, să întrețină relații cu un stat care procedează în acest chip față de vecinii cu cari nu este în stare de război, întreb ce atitudine înțelege să ia guvernul?”

CIV

DESPRE SUBSECRETARIATUL LA INTERNE

(21 februarie 1921)

Fiindcă d. ministru este aici, i-aș pune o scurtă întrebare. În timpul când nu era Parlament, prin decrete-legi s-au înființat trei ministere și subsecretariate de stat, care nu au nici o valoare constituțională, și atunci mi-am pus întrebarea aceasta: Dacă nu era mai bine să deslușim mai întâi situația ministerelor și subsecretariatelor care nu au nici o calitate constituțională, înainte de a pune mâna până în cot în tezaurul gol al țării pentru a crea încă un subsecretariat. (*Aplauze pe băncile Federației.*)

D. Eusebiu Popovici, vice-președinte: D. ministru de Interne are cuvântul.

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: D-lor deputați, protestez mai întâi pentru aserțiunea finală că aș pune mâna până în cot în tezaurul țării.

D. N. Iorga: O faceți gratis?

D. C. Argetoianu: Nu, d-le Iorga, aceasta este treaba noastră (*zgomot, întreruperi*). D-le Iorga, eu cred că subsecretariatul de stat de la Interne, pentru a descărca atribuțiunile ministerului, este cel puțin tot atât de util ca școala de la Paris, pentru care ați făcut un voiaj pe contul statului. (*Protestări pe băncile Federației, zgomot.*)

D. N. Iorga: Cer cuvântul în chestiune personală (*zgomot*). Nu pot să o primesc (*întreruperi*). Pe socoteala mea, pe banii mei munciți, nu pe socoteala statului am fost acolo...

D. C. Argetoianu: Ți-a dat ministerul de Instrucție 20.000 lei. (*Zgomot mare.*)

D. N. Iorga: Mi-a dat fără să-i cer! Era datoria lui. Mă duceam în misiune oficială. D-ta faci ministere pe socoteala d-tale?

D. V. Madgearu: Este tot una cu bonurile de tezaur care i le-ai dat lui Schuller?

D. C. Argetoianu: Al doilea, chestiunea ministerelor create prin decrete-legi va veni înaintea Parlamentului odată cu ratificarea decretelor-legi (*zgomot, întreruperi, vociferări. D. Iorga întrerupe*). Eu rămân cu înjurăturile d-voastră și d-voastră cu banii statului. (*Protestări pe băncile Federației.*)

D. N. Iorga: Cer cuvântul în chestiune personală.

Voci din majoritate: La urmă! La urmă!

D. Eusebiu Popovici, vicepreședinte: D. Iorga are cuvântul.

O voce din majoritate: Chestiunile personale, conform regulamentului, se videază la urmă (*mare zgomot*).

D. Eusebiu Popovici, vicepreședinte: Onorată Cameră, s-a depus o cerere semnată de treizeci de deputați pentru închiderea discuțiunii. Pun la vot închiderea discuțiunii. Camera a închis discuțiunea. D. Iorga are cuvântul în chestiune personală.

D. Virgil Slăvescu: D-lor deputați, este bine să se știe că dacă d. Iorga are cuvântul, îl are conform regulamentului pe care noi îl respectăm, iar nici decum ca un succes al turbulenței de la stânga.

D. N. Iorga: Iau cuvântul, dacă voiți, în chestiune personală. Dacă aceasta supără pe unii dintre membrii majorității, care invoacă un articol al regulamentului, atunci iau cuvântul în chestiune de regulament, fiindcă socot că sunt chestiuni care, în orice Cameră, cer o lămurire imediată.

D. ministru de Interne, în stilul care-i este particular și pe care nu l-am creat eu, nu sunt vinovat, o fi cineva nu știu, dar nu sunt vinovat pentru stilul d-sale.

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: Dacă l-ai fi creat, ai fi făcut și d-ta ceva bun în viață.

D. N. Iorga: D-sa pretinde că singurul lucru bun ce l-aș fi putut face în viața mea ar fi fost să-l învăț pe d-sa să știe cum să vorbească. Este o satisfacție a d-sale personală, pe care eu nu o pot împărtăși, căci dacă aș vorbi așa cum vorbește d-sa, nu s-ar mai cunoaște de este aici Adunarea deputaților sau altceva. (*Aplauze pe băncile opoziției*).

Prin urmare, d-lor, cu stilul care îi este particular, spun încă odată, și să mă ferească Dumnezeu să vorbesc vreodată așa cum l-am auzit vorbind și cum nu este în obiceiul mediului

în care am trăit eu, dumnealui a ridicat încă odată o chestiune care a fost pe deplin lămurită aici.

Eu am fost invitat la *Collège de France* să fac un număr de conferințe. M-a invitat o societate pe care d-ta nu o practici, fiindcă dacă ai practica-o, ai vorbi de dânsa și de mine, care am venit acolo, altfel decât cum o faci.

Pe de altă parte, s-a creat de d-voastră, nu de mine. (*Întreruperi pe băncile majorității*)...

D. dr. N. Lupu: Taci și ascultă!

D. C. Davila: D-voastră ne terorizați, d-le Lupu.

D. M. Protopopescu: Acestea le-am auzit de atâtea ori, d-le Iorga, de la d-ta. Guvernul bagă mâna în tezaurul statului, așa ați declarat.

D. N. Iorga: D-lor, în al doilea rând, d-voastră ați votat un proiect de lege prin care s-a întemeiat pentru folosul națiunii noastre, pentru onoarea națiunii noastre pentru concursul între civilizația noastră, cea franceză și cea italiană, o școală la Paris și o școală la Roma².

Nu am cerut nimănui pentru drumul meu acolo nici o plată, ci ea mi-a fost oferită, firește, de la început, de statul în numele căruia mă duceam. În cazul acesta e oricine nu a moștenit o avere pe care n-a muncit-o, sau n-a luat-o zestre.

Eu nu am moștenit nici o avere, pentru că înaintașii mei averea, câtă au avut-o, au dăruit-o. Eu am trăit prin munca mea, și această muncă nu-mi este suficientă pentru ca să călătoresc fără plata pe care statul mi-o dă și e dator să mi-o dea, pentru munca pe care o cheltuiesc pentru dânsul. (*Aplauze*).

Cât despre calificația d-tale față de cineva care, funcționar al statului, se duce pentru a îndeplini o funcțiune de stat, cu banii pe care statul trebuie să-i dea, cât despre această calificație, las să-ți răspundă orice om cinstit și muncitor care trăiește din munca și din banii lui, iar nu din munca și din darul altora. (*Aplauze prelungite*).

Jumătate din banii pe care i-am cheltuit, tot ceea ce am meritat pentru lecțiunile mele la Paris, s-a dus cu acest drum. Jumătate din acești bani sunt rezultați, deci, din o muncă pe care d-ta nu o cunoști.

Și pentru a încheia lucrul, fiindcă d-voastră v-ați făcut studiile la Theresianum...

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: Dar de unde ai scos aceasta?

D. N. Iorga: Unul din lucrurile care mă încurcau totdeauna este acesta: Cum se poate concilia această admirabilă școală de purtări frumoase, care este Theresianum, cu atitudinea d-tale cu Parlamentul?

D. C. Argetoianu: Aceasta nu e nimic pe lângă atitudinea pe care o să am când voi ieși din Parlament.

D. N. Iorga: Nu ai fost în Theresianum, dar cultura d-tale armonioasă, pe care o documentezi în orice prilej, trebuie să cuprindă și cunoștința limbii germane.

Iată ce spune însă Bodenstedt în două versuri:

„Er hebt die Deckel von der Vase:
Ein Wohlgeruch erfuhlt die Nase.“

Adecă : „Ridici capacul de pe vas și un miros plăcut cuprinde Adunarea“.

Nu-mi trebuie, și nu dau alt răspuns. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

NOTE

1. Vezi și intervenția precedentă
2. Pentru școlile române de la Paris și Roma, vezi supra.

În ședința din 22 februarie 1921:

Pe marginea regulamentului Camerei:

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Iată care este propunerea: Începând de mâine, se vor face două ședințe pe zi, în continuare: una între 14-30 și 19-30 și alta între 21 și 24. Comisiunile ce au studii, proiecte de legi importante, cum este acum acela al noului regim electoral, vor face și a treia ședință între orele 9,30 și 12,30 în una din sălile Senatului.

Se suprimă zilele de vacanță, afară de duminici, până la vacanța Paștelor.

Se vor aplica riguros dispozițiunile art. 70, neplătindu-se diurne deputaților ce ar lipsi de la oricare din ședințele publice sau ale comisiunilor, chiar dacă vor fi asistat la vreuna din ședințele ținute în acea zi.

În virtutea art. 96 din regulament, rugăm a se discuta și vota îndată propunerea de față, fără a se trimite la secțiuni sau comisiuni.

D. P. Vuruclas: Acei 15 colegi cari semnează propunerea sunt din toate grupările. Rămâne ca d-voastre să alegeți orele care vă convin.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D. Iorga are cuvântul.

D. N. Iorga: Onorată Cameră, în forma aceasta cred că nu se poate primi. Care este scopul? Scopul este ca să lucrăm adunând orele de dimineață cu cele de după masă, sau cele de după masă cu cele de seară. Prin urmare, scopul este să lucrăm 8 ceasuri. Dacă începem la 2, dar în adevăr la 2 și dacă continuăm, cum s-a continuat de atâtea ori și când eram eu președinte și pe urmă, până la ceasurile 8 și jumătate și chiar la 9, aveam în o singură ședință după masă ceasurile potrivite, se poate întrerupe o jumătate de oră ședința ca să ne odihnim. Aceasta ar fi mult mai practic decât să mergem acasă din vârful Mitropoliei și să revenim din nou. Cred că în felul acesta, cu cât se pierde la începutul ședinței, adăugând la amândouă ședințele, se face o socoteală rea. (*Aplauze.*)

CV

DESPRE LIPSA DIN CAMERĂ A LUI IOAN I. C. BRĂȚIANU

(24 februarie 1921)

D-lor deputați, să-mi îngăduiți să spun câteva cuvinte foarte liniștit și în conștiință dreaptă, într-o atmosferă foarte furtunoasă.

Ceea ce a fost la începutul discuțiunii era un lucru foarte simplu: Era vorba de un deputat căruia nu-i place această Cameră, căruia îi plac Camerele în care cuvântu-i să poată avea un mare răsunet. Căci vedeți, sunt două feluri de oameni politici: Unii sunt delicați, alții sunt mai puțin delicați.

Un om politic mai puțin delicat este obișnuit cu un lucru cu care s-a obișnuit toată lumea politică din alte țări, anume cu opozițiunea cât de puternică și cât de violentă, firește, după cum o înțelege fiecare. Așa s-a făcut viața politică în țările care au un adevărat Parlament. Dar sunt persoane mai delicate, care nu pot să vadă în deputați decât fiii lor electorali. *(Aplauze.)*

Cum se pare că acesta este cazul aici, căci d. Brătianu a spus de multe ori că nu-i place să vină în această Cameră. Plăcut, neplăcut, acestea sunt lucruri de socoteală individuală.

Când zice omul că nu-i place, trebuie să-i dai voie să se ducă din locul care nu-i place. Aceasta este absolut elementar. S-a adus o altă explicație, pe care am auzit-o în Parlamentul trecut.

D. C. Banu: Vorbești serios?

D. N. Iorga: Eu am acest obicei: Vorbesc glumeț lucruri serioase; adineauri am auzit serios lucruri care în mare parte nu erau decât glumețe. De altfel pe d-voastră, d-le Banu, personal vă apreciez foarte mult și a fost un moment când amândoi aveam aceeași atitudine față de politica persoanei înseși pe care d-ta o apărăi acolo (*întreruperi pe băncile liberale*). Știe d-lui mai bine de ce vorbesc, decât dumneata. *(Ilaritate.)*

D-lor, dați-mi voie să vin acum la acel argument care este serios și în fond și în formă, ca să vă mulțumesc. În

Parlamentul trecut, d. Brătianu a stat până la sfârșit. În momentul când era să se dizolve Parlamentul, d-sa, nu știu dacă după o anumită manifestație și din cauza acestei manifestații, sau în afară de impresia pe care i-a produs-o această manifestație, a dispărut chiar în același moment cu o altă persoană cu care vă războiți acum d-voastră, liberalii, și care nu este prezentă, și se pare că dizolvarea Parlamentului a ieșit dintr-o comună înțelegere între aceste două persoane. (*Aplauze*). Protestați? E și așa, și nu este așa. Iată de ce: Este așa în sensul că d-sa aștepta un guvern care să trimită mai puține telegrame omagiale și să facă mai mult jocul d-sale.

A venit însă guvernul care desigur n-a făcut jocul nostru, dar jocul d-lui Brătianu mai puțin. Atunci, evident, mai ales după ce se făcuse verificarea atitudinii guvernului pe care îl instalase contra guvernului nostru (*întreruperi, zgomot*)...

Dar eu vreau să spun altceva, să spun scuza serioasă a lipsei d-lui Brătianu, căci pe cealaltă n-o admit ca serioasă, și iată de ce: Eu am văzut mai multe Parlamente decât cea mai mare parte din d-voastră, și am văzut și Parlamente liberale; le-am văzut de-ajuns, și la Iași și la București, ca să nu dau dreptul d-lui Brătianu să desprețuiască această Adunare, nici în ce privește valoarea membrilor săi, nici în ce privește proveniența lor electorală. Dar dumnealui a adus un argument real atunci, și argumentul era acesta. Zicea: Se discută anume chestiuni de politică externă și nu fac nici o indiscreție, fiindcă s-a spus de mulți, și de d. Brătianu care ține foarte mult la secrete; eu cred că ține prea mult la secrete: alții țin prea puțin, cunosc, și de aceia dumnealui, care ține deci prea mult la secrete, nu s-ar putea opri în anume momente ca din arhiva d-sale interioară să nu producă mărturisiri care să fie o adevărată catastrofă pentru țară. Se poate întâmpla: Sunt persoane privilegiate, în interiorul cărora se cuprind taine așa de grozave că n-au decât să miște buzele pentru ca totul să se cufunde.

Întreb un lucru: Când era Parlamentul nostru, chestiunea era și mai ascuțită decât acum și se putea teme d. Brătianu cu mai mult teme decât acum, căci la tribună d. Marghiloman a pretins că pe anume coridoare de la anume

oteluri, persoane cu gulerul ridicat au venit să vorbească în numele d-lui Brătianu, dacă nu chiar d. Brătianu însuși, cu privire la anumite legături, evident ca să înșele pe nemți, căci trebuiau față de ei anume precauțiuni. Și în momentul acela i s-au spus o mulțime de lucruri neplăcute. Aceasta este misiunea noastră aici, ni le spunem unul altuia. Și d. Brătianu a ținut un lung discurs. O știu foarte bine; n-aș zice că l-am înghițit, dar l-am ascultat două, trei ceasuri sau chiar în două ședințe. (*Aplauze.*)

Prin urmare, argumentul nu are nici o valoare; și atunci socoteala era foarte netedă. D. Brătianu, într-o formă particulară, și nu numai d-sa are o formă particulară, a spus: Nu vreau să vin aici. Dați-mi voie, nu înțeleg în momentul de față necesitatea unor dezbateri așa de pasionate de la partid la partid. Pe d. Banu îl înțeleg, odată ce atmosfera biruise chestiunea, căci orice lucru are o chestiune și o atmosferă; uneori chestiunea biruie atmosfera, alteori atmosfera biruie chestiunea. Atmosfera actuală este aceasta, o simțim cu toții. O umbră se strecoară pe la spatele nostru, nu pentru a ne executa pentru păcatele noastre, ci pentru a face un lucru pe care și alții l-au făcut în dauna unor oameni nevinovați; dar de două ori este prea mult. (*Aplauze.*)

Chestiunea este foarte limpede și o punem înaintea țării ca și înaintea tuturor factorilor răspunzători. Țara nu poate să aibă un guvern decât cu o atitudine precisă față de problemele la ordinea zilei și ea are nevoie de un Parlament care, să nu vă supărați (*adresându-se către Federațiune*), este părerea mea, eu cred că nu se poate dizolva fără să se arunce țara într-o fierbere de demagogie criminală (*aplauze prelungite*), căci sunt mulți oameni de treabă cari se zăpăcesc în ziua alegerilor. Și dacă ar fi să se arunce, dați-mi voie, numai tabacul pe cari l-ați răspândit d-voastră la Iași, încă ar fi un lucru imoral și nu voim să se istovească Regia Monopolurilor Statului. (*Aplauze.*)

D. G. Mârzescu: Și desigur și banii d-lui Mihalache.

D. Mihalache: Aveți curajul să o repetați aceasta tare?

D. G. Mârzescu: Da, toți agenții și banii pe care i-ați răspândit.

D. N. Iorga: D-lor, d. Banu a intervenit apoi în chestiune și a vorbit de viitorul Partidului Liberal. Și a vorbit în același timp și de o altă chestiune, dar tocmai la sfârșit, pe care țin să o lămuiesc și eu, anume de posibilitatea unei înțelegeri, răzîmându-se pe cuvintele pe care le-a pronunțat astăzi d. președinte al Camerei, dacă nu le-a pronunțat aseară o altă persoană, dar fiecare spune lucrurile la ceasul lui.

Și îi mulțămesc d-lui președinte că în conștiința d-sale este un lucru care individual este și în conștiința mea. (*Aplauze.*) Știți care lucru? Că noi ne găsim astăzi înaintea unor probleme a căror soluțiune durabilă nu poate fi dată decât prin înțelegerea tuturor factorilor politici vii, cinstiți și patrioți ai acestei țări. (*Aplauze.*) Aceasta este părerea mea personală, care nu angajează pe nimeni, dar pe care nu o sacrific nimănui. (*Aplauze.*) În această posibilitate, și sunt în plin domeniu de ipoteză, în această posibilitate trebuie să înțelegem fiecare un lucru, fac o spovedanie de conștiință, trebuie să înțelegem că nu poate exista o crimă mai mare față de țară decât aceea pe care ar comite-o orice partid, și Partidul Liberal și altele, care își închipuie că această țară poate fi salvată și îndrumată de forțele unei singure grupări și care ar socoti că a distruge pe cele care se găsesc în față prin teroare sau prin corupția care se numește uneori fuziune, ar putea aduce un serviciu țării.

Nu, d-lor, țara nu poate fi salvată decât prin o colaborare în jurul unui program minim de reforme adoptat de toată lumea și numai cu ajutorul tuturor energiilor oneste, care să înțeleagă că această țară a devenit România Mare, tocmai pentru ca să nu o poată confisca nici un buzunar mic. (*Aplauze.*)

D. G. Mârzescu: Ați mai făcut un program, de ce nu l-ați realizat?

D. N. Iorga: Dați-mi voie. Iată, d-le Mârzescu, de ce nu l-am putut realiza. Noi am venit în luna lui novembre și am găsit o situație detestabilă, și nu vă voi spune cine era vinovatul de această situație.

D. G. Mârzescu: Desigur noi!

D. N. Iorga: Dar vă voi spune punctul precis de când situația țării a început să devină grea. Când am scăpat, prin

silința tuturor, prin devotamentul tuturor, prin sângele vărsat mai de fiecare familie și prin durerea îndurată chiar de fiecare familie, de rușinea stăpânirii nemțești, când apoi am serbat împreună victoria, la sfârșitul anului 1918, se impunea necesitatea unui guvern fără nici un caracter de partid. (*Aplauze.*) Nenorocirea Țării românești a început din graba ce ați pus-o d-voastră de a lua puterea pe sama d-voastră. (*Aplauze.*)

D. G. Mârzescu: Vi s-a propus să intrați în guvern și ați refuzat.

D. N. Iorga: Niciodată în politică cineva nu este servit bine de partizanii săi, ci totdeauna de adversari. Dacă este vorba să explic acest lucru, îmi pare bine că-l pot explica în public.

De altfel tipăresc chiar acum articolele mele din timpul neutralității și din timpul războiului, ceia ce înseamnă că am obiceiul să iau răspunderea tuturor lucrurilor pe care le spun, chiar dacă împrejurările se schimbă.

D. Brătianu, cu care am avut excelente relații și pe care îl socot ca bun patriot și ca om care a făcut și bine pentru țara aceasta și de aceia nu are dreptul să facă rău, răul pe care îl pregătește acuma (*aplauze îndelung repetate*), d. Brătianu are pentru ce să-mi aprindă, dacă nu în fiecare sărbătoare o lumânare pentru sănătatea mea, dar cel puțin de două ori pe an să o facă. Căci a fost un moment când rămânerea la cârmă a Partidului Liberal, eu știu ce spun, căci am avut legăturile mele cu toate partidele din țară, când deci rămânerea dumnealui la putere atârna de o aprobare sau o dezaprobare a opiniei publice. Dar în momentul acela eu am conștiința că eram stăpân pe opinia publică.

Voci: Așa este.

D. N. Iorga: Și, d-lor, un singur moment, față de toate acuzațiile aduse, nu m-am îndepărtat de principiul că, neputându-se înțelege partidele, neputând ieși din pielea lor de șarpe, totuși este mai bine ca în împrejurările grele să fie un singur partid puternic și disciplinat.

Eu eram convins că acțiunea d-lui Brătianu, fără să fie ceia ce o așteptam, căci s-a dovedit lipsită de inițiativă și de

încredere în puterile vii ale acestei țări, totuși era o acțiune care se putea aproba și susține.

S-a mântuit războiul. A venit guvernul generalului Coandă. Ne-am felicitat cu toții că a venit guvernul generalului Coandă? Nu știu cât și prin ce cuvinte s-au felicitat alții, căci nu este îngăduit să spun decât ceia ce se poate spune, dar, față de generalul Coandă, o pot dovedi oricând, eu am avut cea mai leală atitudine.

Dar de-odată, așa netam, nesam, ne pomenim că pleacă; bătrânul domn Poni nu știa că nu mai este în minister. La minister, când s-a dus, i s-a spus: D-voastră nu mai ființați, ați fost înlăturat. Așa, deodată, prin pornirea aceasta blestemată, moștenită din veacurile rele, de a lua totul pentru sine și de a rezuma numai singur Țara românească. (*Aplauze.*) Și s-a răsturnat guvernul Coandă, așa după cum am spus. Și mi se mai spunea de invitațiunea, care mi s-a făcut mie, de a face parte din guvernul d-lui Brătianu. Dar eu nu puteam face parte din acel guvern, odată ce dezaprobasem căderea singurului guvern care în acele împrejurări putea să facă alegeri libere, relativ libere, pentru că România Mare trebuia să înceapă prin alegeri libere pentru a da un Parlament necontestat. (*Aplauze.*)

D-lor, când mi-a venit invitația d-lui Brătianu, v-o servesc și pe aceasta, ca să vedeți că precedentul întrebuintat față de d. președinte al Camerei nu este nou, d. Mârzescu s-a ostenit să mă caute la Iași. Căci eu rămăsesem la Iași, pe când alții își făcuseră intrarea triumfală la București, pentru meritele lor. (*Aplauze, ilaritate.*) D. Mârzescu m-a căutat deci mai multe ceasuri la Iași ca să-mi arate o telegramă care cuprindea într-însa mai multe lucruri și din care dumnealui mi-a citit partea care mă privea pe mine. Probabil că erau acolo numiri de prefecți de județe, de prefecți de poliție și înăuntru se mai spunea: Cere d-lui Iorga să primească un minister fără portofoliu!

D-lor, era foarte sigur d. Brătianu că eu îl voi refuza; d-lui este un om așa de inteligent, încât era imposibil să nu fi înțeles că am să-l refuz. Căci cum era să intru eu în acest guvern, eu cu trecutul meu, care aveam un singur defect și o singură calitate: Acel defect, că nu mă putusem proba la

guvern, și calitatea, tot aceia, că nu mă putusem proba la guvern, astfel că nu puteam fi criticat?

De aceia, nu m-am amestecat în această aventură, de adevărată lovitură de Stat, din partea unui singur partid politic, împotriva tuturor celorlalte partide (*aplauze*); și, atunci, cred că d-sa putea să întrebuițeze față de mine o formă mai politicoasă și să zică așa: „Spune-i d-lui Iorga să intre în Minister; cum și ce fel, vom vorbi mai pe urmă“. Căci tot era sigur dumnealui că am să spun nu, așa că putea să mi se adreseze altfel decât prin șeful organizației locale, electorale, de la Iași și să-l pună să mă consulte, odată cu rânduiala funcționarilor cari vor veni, punând în rânduiala aceasta chiar și ministerul meu, fără portofoliu. Aceasta este toată chestiunea.

Am refuzat. De ce am refuzat? V-am spus-o.

Am refuzat pentru că nu puteam, nu aveam nici un motiv patriotic și nici vreun motiv de altă natură, să înrolez trecutul meu liber sub un alt steag de partid, care se ridica pentru a însemna dominațiunea tiranică asupra acestei țări. (*Aplauze.*)

Acum încă una, și o spun și pe aceasta pe sama mea proprie, nu pe sama prietenilor mei de aici, pe cari nu țin să-i angajez întru nimic prin cuvintele mele. Eu cred că a bătut ceasul al unsprezecelea pentru concentrarea tuturor energiilor noastre, cu condiție să iasă fiecare din carapacea aceia, veche, păcătoasă, a interesului de partid și să înțeleagă că, după ce partidele au apăsât și exploatat țara, a venit momentul ca ele să se sacrifice pentru a o servi. (*Aplauze.*)

CVI

DESPRE REFACEREA DISCURSURILOR PARLAMENTARE

(26 februarie 1921)

Onorată Cameră,

Mi se pare că d. președinte merge prea departe în favoarea oratorilor cari ar vrea să-și modifice chiar și forma, pentru că art. 150 din regulament nu dă voie a înlocui un stil defectuos de la tribună cu un stil elaborat acasă, fiindcă nu poți să fii orator slab la tribună și orator excelent în odaia d-tale de la otel. (*Aplauze.*)

Acestea sânt, nu numai relativ la idee, dar relativ și la capacitatea oratorică: Te pricepi acolo la tribună, așa trebuie să iasă și la Monitorul Oficial; nu te pricepi, așa trebuie să iasă la Monitorul Oficial.

Și chestiunea aceasta este o chestiune veche, d-le Mărzescu. Erai și d-ta în Cameră, când, față de obiceiul răposatului Dimitrie Sturdza de a-și rescrie discursurile acasă, aici era foarte agresiv, îi târmozia /târnosia?/ pe toți, și după aceia se ducea acasă și ieșea un discurs de o formă diplomatică perfectă. Și eu am ridicat în 1907 această chestiune¹ pentru a spune că oratorul nu-și poate reface discursurile acasă. Acestea sânt lucruri de autenticitate și sub raportul formei și sub raportul fondului și, prin urmare, a strica autenticitatea discursului, cu elaborațiuni trudite acasă la lumina electrică, acesta este un lucru care nu se poate îngădui. (*Aplauze.*)

Când eram președinte, am văzut un asemenea discurs. Nu știu dacă era al d-voastră ori al altcuiva, și am spus: Fiindcă a apucat să se dea la Monitorul Oficial, aceasta să fie ultima oară când pot tolera refacerea de discursuri. Aici, în regulamentul acesta nou, s-a spus: „Se comunică spre a le revedea și rectifica sub raportul exclusiv al formei“.

D. Becescu-Sylvan (întrerupe).

D. N. Iorga: D-ta vorbești destul de corect ca să aperi pe oratorii cari nu se exprimă corect, decât numai când se găsesc cu picioarele goale în papuci la otel.

D. Becescu-Sylvan: Ce însemnează „formă“ după d-ta?

D. N. Iorga: Să faci o petiție la Academia Română. Este o chestiune așa de gravă, încât nu pot să-ți răspund eu singur. Să-mi faci o petiție fără timbru și eu intervin să ți se dea răspuns prompt. (*Ilaritate.*)

D. Becescu-Sylvan: Nu primesc lecțiuni de formă literară, când d-voastră nu o aveți.

D. A.C. Cuza: Mă asociez la interpelarea d-lui Becescu-Sylvan.

D. N. Iorga: Să dați adresa Academiei d-voastră și să dați și suburbia unde își ține reședința. Academiiile noastre centrale nu au nevoie de aprobarea academiilor de mahala.

Prin urmare, vă mai spun încă odată, d-le președinte, căci către d-voastră mă adresez, că numai în cazul când notele stenografice sunt luate fals, când au o formă neacceptabilă sub raportul gramatical, se poate introduce gramatica. Dar talent nu se poate introduce, atunci când nu-l ai la tribună². (*Aplauze.*)

NOTE

1. Vezi vol. I cu privire la refacerea discursurilor parlamentare.

2. După ce Gh. Mârzescu declarase că în discursurile membrilor Federației, la tipărire, „pasagii întregi nespuse au fost introduse în discurs“, N.I. a insistat: „să se tipărească în Monitorul Oficial discursurile așa cum s-au spus; iar oratorul care este doritor a fi vorbit frumos, să tipărească în gazeta partidului discursul cum ar fi trebuit să-l vorbească“.

CVII

PENTRU POLONIA

(2 martie 1921)

D-le președinte, Opozițiunea Națională se unește la cuvintele d-voastră de salutare¹, care se îndreaptă, nu numai reprezentantului unei țări prietene, unui nobil popor care prin sacrificii a ajuns la întemeierea din nou a statului național, zdrobit prin violență, dar și către cineva care are în sângele său o picătură din sângele glorios al domnilor Moldovei. (*Aplauze prelungite. Adunarea se ridică ovaționând.*)

Poporul polon și poporul românesc au fost unite, secole întregi, în apărarea, pe această graniță a civilizațiunii și a creștinătății, a aceleiași cauze. Noi, cu trupurile noastre, am făcut front pentru apărarea Poloniei, (*aplauze*), iar Polonia, cu străjerii Moldovei în fața ei, a păstrat și pentru noi tezaurul acelei civilizațiuni latine, pe care am părăsit-o o clipă pentru slavonismul Răsăritului, ca să ne întoarcem cu atât mai mult la tradițiile strămoșilor noștri. (*Aplauze.*)

Unindu-se însă la salutarea președintelui Camerei, opoziția națională înțelege a mai da încă un sens acestor cuvinte de prietenească primire a reprezentantului Poloniei, într-adevăr principele Sapieha înfățișează astăzi unirea atât de necesară pentru țările nouă între cele mai vechi tradiții și între cea mai sinceră democrație modernă. (*Aplauze prelungite.*)

Coborător al regilor Lituaniei de odinioară, numărând între înaintașii săi pe atâția dintre fruntașii nobilimii Poloniei de odinioară, principele Sapieha se găsește în Ministerul prezidat de un țaran² care s-a ridicat de la munca plugului, ca romanii cei vechi, pentru a munci pentru apărarea și înălțarea patriei sale. (*Aplauze prelungite.*)

Pentru aceasta sufletul său aristocratic este prezidat nu de un individ izolat, ci de sufletul însuși al națiunii de astăzi, încorporat în munca și în speranțele lui. (*Aplauze.*)

Și cred, domnule președinte și domnilor colegi, cred că ne unim cu toții în credință, cum că, ori de câte ori pașnicul popor

românesc și poporul polon, care are nevoie de pace, ar fi lovite în drepturile lor, sau în dorința lor de a se ocupa de o muncă constructivă, acei cari s-ar ridica împotriva păcii tuturor și împotriva dreptului nostru comun, ne vor găsi totdeauna alături. (*Aplauze prelungite, ovațiuni, Adunarea aplaudă în picioare.*)

NOTE

1. Duiliu Zamfirescu îl salutase în Adunare pe principele Sapieha, în drum din Franța, „reprezentant al unei țări eroice... vecinătatea țărilor noastre de care se leagă amintiri istorice care se urcă departe în trecut..., problemele sociale ce se prezintă atenției dumneavoastră, cum s-au prezentat nouă, iată garanția unei prietenii sigure și trainice“.

2. Președintele Poloniei era Joseph Pilsudski (1867-1935).

CVIII

PENTRU VALIDAREA LUI I. GH. DUCA

(3 martie 1921)

Onorată Cameră,

În ceea ce ne privește pe noi, cea mai mare parte dintre membrii opoziției naționale s-au raliat la acest punct de vedere: Credem că raportul pe care l-a înfățișat d. Bilciurescu nu este îndeajuns de precis și am dori să avem o precizie mai mare decât aceea care exista în momentul când s-a citit întâiul raport.

Ne ținem la punctul acesta de vedere în generalitatea noastră și, prin urmare, nu se va vota nici într-un sens, nici în altul, deoarece dovezile care s-au adus aici în Cameră nu ni se par îndeșulătoare.

În ceea ce mă privește pe mine, regret că această hotărâre solidară mă împiedică de a spune încă odată că aş vota pe d. Duca, pentru motivul că în Camera trecută a fost elementul pe care-l știe toată lumea și că am avut de suferit de pe urma atitudinii d-sale și, în al doilea motiv, pentru că eu cred că nu s-ar aduce nici prea mare folos și nici o prea mare primejdie pentru Cameră, dacă d. Duca ar intra într-însa¹.

NOTE

1. I.G. Duca a fost validat cu 83 voturi pentru și 82 împotriva.

În aceeași ședință **răspunde generalului Gheorghe Cantacuzino Grănicerul**, care fusese acuzat de N.I. că a împușcat țărani în 1907. Acesta spusese: „De când am făcut ochi, de când am putut vedea pe domnul Iorga, l-am văzut în capul tuturor manifestațiunilor naționaliste, în capul *Ligii Culturale*, care nu era altceva decât o ligă patriotică... mi-aduc aminte când din cauza dumisale s-a vărsat sânge în București, când s-a îndrăznit să joace pe Dumnezeu“. N.I. a spus: „Nu a fost nici o manifestațiune organizată de mine și nu s-a vărsat sânge, ci numai pentru că o

societate compusă din români a dat o reprezentare în franțuzește la Teatrul Național și o seamă din tineret, pe care l-am aprobat și atunci și pe care îl aprob și acum, și i-au aprobat toți francezii cu care am vorbit de acest lucru, am socotit că e bine ca Teatrul Național să fie rezervat reprezentațiilor în limba națională și am mai crezut încă un lucru: Ca societatea noastră de sus să fie înainte de toate o societate românească“.

Pro memoria Nicolae Bălcescu. Se discuta pe marginea validării mandatului de deputat al lui Constantin Stere¹:

„Onorată Cameră, ieri s-a adus în discuțiune și fiindcă lucrurile cari se aduc în discuțiune trec la *Monitorul Oficial* și câștigă autoritate înaintea țării, oricine le poate rectifica trebuie să le rectifice, s-a adus în discuțiune nunele lui Nicolae Bălcescu, pentru a legitima o atitudine pe care toată opinia publică sănătoasă și cinstită a reprobato și continue să o reprobe. (*Aplauze.*)

Cred că morții nu trebuie clevetiți și mai ales morții aceia cari au făcut cinste națiunii lor și au îndrumat politica României pe drumurile cele mai bune. Nicolae Bălcescu n-a mers la dușmanul țării sale pentru a-i oferi serviciile cari în orice împrejurări socot că constituie o crimă de stat. (*Aplauze prelungite.*)

Nicolae Bălcescu a făcut altceva. În anul 1848, când mai multe popoare se ridicase împotriva tiraniei habsburgice și într-o vreme când toți aceia cari erau în contra împărăției se găseau uniți între sine, a ajuns în Ardeal după ocuparea Principatelor de către ruși și acolo în Ardeal a căutat pentru folosul cauzei libertății să ajungă la o înțelegere cu ungurii, cari în momentul acela nu erau ocupanții patriei sale (*aplauze prelungite*), ci erau aliații naturali în ceea ce privește libertatea poporului român și a căutat să-i convingă pe unguri că politica lor care nu recunoștea drepturile naționalității române, este o politică greșită. Și le-a pus înainte că în folosul amândurora națiunilor și pentru sfârșirea monarhiei austriace, e bine ca românii și ungurii să meargă alături și n-a umilit poporul său în această alianță (*aplauze*), dimpotrivă, a cerut două lucruri: Egalitatea românilor cu a ungarilor în patria de dincolo de Carpați și în

același timp ajutorul revoluției pentru a libera teritoriul ocupat de dușmani ai României de dincoace de Carpați. (*Aplauze.*)

M-am crezut dator să fac această rectificare și ca istoric, căci nu pot îngădui ca cele mai frumoase pagini ale trecutului nostru să fie pângărite de noroiul celor mai urâte ambițiuni politice (*aplauze*) și în același timp ca naționalist care știe că la începutul doctrinei naționaliste, care n-a suferit nici o pactizare cu străinul, stă alături de moldoveanul Kogălniceanu, munteanul Nicolae Bălcescu (*aplauze prelungite și repetate*).

NOTE

1. Vezi și infra

CIX

VALIDAREA LUI C. STERE

(8 martie 1921)

Onorată Cameră,

Această Adunare, ca toate Adunările tinere, are o mulțime de calități și un mare defect. Calitățile stau în aceia că fiecare din membrii săi are nesfârșite lucruri de spus (*ilaritate*); defectul este că lucrurile acestea se spun uneori atunci când nu e loc să se spună.

Discuțiile presupun oameni tineri, oameni noi în politică, cari aduc toate lucrurile pe care le cunosc, dar eu cred că această Cameră este înainte de toate, de aceea a fost aleasă, ca să dea unei țări care nu are, o Constituție care-i lipsește, ca să dea unui popor care așteaptă reformele de care nu se mai poate lipsi. (*Aplauze.*) Și așa zice încă mai mult, pentru mine, v-o spun, pot să zic mai mult decât oricând că vorbesc pentru mine, să dea acestei țări, nu vă supărați, care nu are un guvern, guvernul. (*Aplauze din partea minorității.*)

În schimb, ce se întâmplă? Într-un moment hotărât critic din toate punctele de vedere, în momentul acela se aduce chestiunea unei validări, chestiune în care se întâmplă să fie amestecată onoarea unui om. Evident, un lucru foarte important. Fiecare are dreptul să vină să arate, atunci când onoarea lui e atacată, în ce fel crede că o poate apăra. Dar în toate socotelile acestea de validare, noi suntem datori să mărginim lucrul în cercul însuși al validării. Nu am făcut răspuns la Mesagiu, lucru foarte cuminte; cu cât așa-numitul răspuns la Mesagiu va fi mai scurt și vor vorbi numai persoane care pot să aducă o experiență, o soluțiune, un adaus la înțelepciunea politică a neamului, cu atât mai bine, dar să o facem când trebuie, pentru ca nu, în orice moment, orice deținător tainic al unui discurs la Mesagiu să vină să ni-l servească; înțelegeți că este prea mult. Așa încât de ce trebuie

să ne ținem noi acum? De ceea ce ni se înfățișează, după regulamentul cel nou al Camerei, de către comisia de validare. Nu? Comisia aceasta de validare spune însă două lucruri, de care să-mi îngăduiți să mă ocup în cel mai scurt timp în care ar putea să încapă lucruri care nu s-au spus și cred că trebuie să se spună, adecă: Întâi, comisia de validare a declarat că, cercetând toate actele privitoare la alegerea de la Soroca, a constatat că un număr foarte mare de alegători de acolo, un număr strivitor de alegători, Partidul Liberal a avut, nu știu 200 sau 900 de voturi... (*Ilaritate.*)

O voce: 900.

D. N. Iorga: 900? Mă așteptam la 200. Un număr covârșitor de alegători a trimis pe d. C. Stere, a cărui validare se discută. Dar ni s-a spus că, în ceia ce privește formele, nu a găsit nici un fel de lipsă. Pe de altă parte, a ridicat comisiunea, comisiunea a ridicat... (*D. general Cantacuzino întrerupe*). D-le general, să nu vă impacientați, d-voastră sunteți un admirabil om simplu, iar eu sânt un biet om complex. (*Ilaritate.*)

Comisiunea a zis încă odată, în declarația sa, că nu este nici un viciu de formă și că, prin urmare, puteți să-l validați. S-a adus însă în discuție de comisiune, și nu suntem noi vinovați de acest lucru, căci a fost adus în discuție de comisiune, a adus acest fapt al atitudinii, al purtării alesului de la Soroca în timpul ocupațiunii.

D. D. R. Ioanițescu: D-le Iorga, eu sunt raportorul.

Voci: Jos! Jos!

D. N. Iorga: Vă rog, eu primesc orice fel de colaborare, căci nici o colaborare nu mă poate face ridicol. (*Ilaritate.*)

D. D. R. Ioanițescu: Desigur că nici o colaborare cu Federațiunea nu v-a făcut ridicol, d-le Iorga.

D. N. Iorga: Am spus: Nici o colaborare.

D. D. R. Ioanițescu: Vream să vă arăt că mai există o contestațiune, semnată de zece deputați, și care, conform art. 7, nu putea fi luată în discuție decât de plenul Adunării și am trimis această contestație plenului Adunării.

D. N. Iorga: Tocmai aceasta vream să spun și eu. Pe lângă declarația că nu există viciu de formă, ni se mai atrage atenția că este o contestație sau că sunt două contestații la comisiune,

care privesc atitudinea pe timpul ocupațiunii germane în orașul unde ne găsim, a celui care a fost ales.

Și, potrivit articolului 7, în care se spune că trebuie să se facă o anchetă, dar al cărei cuprins nu mi se pare că e așa de larg, mă așteptam, după raportul comisiunii, potrivit art. 7, să examinăm noi înșine această atitudine a d-lui Stere. Nu este așa? Aceasta ni cereați d-voastră: Să hotărâm cu privire la d-sa; să examinăm atitudinea pe care a avut-o și să luăm o hotărâre față de alesul de la Soroca.

Eu mă așteptam, după cum de altfel se așteptau și toți oamenii cari au fost atunci în sală, căci unii au plecat, dar la un moment dat cei mai mulți au fost acolo, mă așteptam ca, auzind atâția oratori, timp de o săptămână sau aproape o săptămână, ca această chestiune să fie pe deplin lămurită, fiindcă nu mi-ar fi plăcut s-o lămuiesc eu. Dar am văzut că toate exercițiile de retorică s-au învățit numai în jurul acestei chestiuni, fără s-o atingă, ceia ce desigur este foarte elegant, dar nu este practic. Din această cauză, vă rog să-mi permiteți ca în ceia ce voi vorbi să ating numai această chestiune.

Eu cunosc pe alesul de la Soroca. Îl cunosc de foarte multă vreme, dar nu-mi veți putea cere mie să fac biografia sau contra-biografia alesului, după cum ați auzit că s-a făcut aici până acum; nu mi se poate cere să urmăresc toată viața trecută a unui deputat și să-i verific toate calitățile pe care și le atribuie; acestea eu cred că sânt lucruri care privesc pe fiecare. Dar, d-lor deputați, obiectul discuției noastre este foarte lămurit. Pe de o parte, se pune întrebarea dacă admitem noi că formele au fost îndeplinite în ceea ce privește alegerea de la Soroca, că, prin urmare, această alegere poate fi validată, dar, în al doilea rând, dacă, precum cere comisiunea prin raportul său, dacă atitudinea alesului de la Soroca a fost mulțumitoare pentru sentimentul național. Și, mai mult decât atât, dacă el e supus sau nu acelor sancțiuni care ating pe oricine care, când o țară e în război, și nu se poate ca sancțiunile să privească pe toată lumea, afară de d-sa, își poate permite să aibă altă politică, atunci când oștile luptă în contra dușmanului? (*Aplauze prelungite.*)

Veți zice: Două lucruri care cred că sunt într-o legătură strânsă? Părerea mea este că sunt într-o legătură foarte strânsă, și această atitudine poate să aibă o hotărâre asupra votului nostru. Aceasta este partea cea mai puțin elucidată și care de aceea pare mai vrednică să venim la dânsa, iar după aceea vom vedea ce concluzii se pot trage.

D-lor, a fost vorba de ziarul „Lumina“. Toată acuzația este asupra scoaterii la 1 octombrie 1917, în București, pe când era ocupat de trei armate dușmane, a unui ziar de luminare patriotică. Și cum „Lumina“ nu poate să se ascundă și cum nu poți să împiedeci „Lumina“ de a trece dincolo de o linie de sârmă, „Lumina“ a pătruns în tranșee, care au primit lumina. Dar, din fericire, în tranșee a fost ceva opac: Sufletul soldaților noștri cari luptau și care a făcut că el nu a primit „Lumina“. (*Aplauze.*) Am luat deci ziarul „Lumina“, căci vedeți, d-lor, profesiunea mea este de istoric; eu mă ocup cu studiul istoriei și știu ce ne poate învăța istoria. Istoricul umblă cu orice și este dator, fie că-i place sau nu-i place ceea ce cercetează, ca atunci când i se înfățișează o chestiune, să răscolească întregul material privitor la ea, și să culegă din întregul material, și aici este piatra de încercare a istoricului, numai ce este de natură a nu plictisi pe ascultător sau pe cititor și numai ceea ce este de esența însăși a chestiunii. Am aici și volumul tipărit al alesului de la Soroca, și sosit atunci când eram la Iași.

Veți întreba d-voastră: V-a durut? Evident că ne-a durut, dar mai poate să fie vorba de aceasta? Dacă, în momentul în care, după lucrurile prin care trecusem, după suferința pe care o scormoniseră în inimile noastre acele lucruri, după lovitura primită în trup și în obraz de către noi, putea să nu ne doară această carte? O carte scrisă de un român în românește pentru români și în care se spunea că războiul nostru este zadarnic, că suferințele și nenorocirile noastre sunt fără folos și că nu există pe lume altă icoană mai sfântă la care să ne închinăm decât icoana vrăjmașului nostru biruitor, care ținea țara sub călcâiul său. (*Aplauze.*)

Evident, d-lor, că ne-a durut. M-a durut, dar datoria omului politic nu este numai să-și dea samă de durerea sa, ci, în același timp să ție sama de tot ceea ce trebuie să concurgă

ca să ajungă la un rezultat care să poată fi valabil în viața publică.

Am observat aici o mare greșeală. Vedeți, noi, Camera, nu suntem o vitrină: Noi suntem o fabrică. Prin urmare, lucrurile care sânt introduse aici, în Cameră, trebuie să intre în mașinăria acestei fabrici, ca să producă un rezultat practic. Amatori de a intra ca muncitori la această fabrică sunt mai puțini decât aceia cari ar dori să se etaleze de dimineață până seara ca la o vitrină. De aceia, am căutat și caut să aleg ce ar putea fi în adevăr folositor pentru discuția acestui caz, și iată ce am ales:

Vă înfățișez d-voastră întâi o serie de fapte care arată atitudinea alesului de la Soroca față de războiul nostru național. Al doilea, le citez fără să exprim nici o judecată asupra lor. O să pun această atitudine a sa în legătură cu diferitele faze prin care au trecut evenimentele. Al treilea, firește, voi arăta cum se poate califica această atitudine și ce rezultate ar trebui să aibă, dar nu aici, în Parlament, și nu în acest moment.

Aceasta vă voi dovedi-o pe urmă, și cred că veți fi de aceeași părere ca și mine, anume că lucrurile întârziate în politică nu sânt lucruri pe care le poți relua când vrei, și că lucrurile care privesc o națiune nu pot fi reluate de un partid, și că lucrurile care interesează ceasurile cele mai mari nu pot fi reluate oricând. Este o greșeală care s-a făcut, și d-voastră veți trage concluziile.

Vin la partea întâi, la atitudinea ziarului „Lumina“.

La 19 noiembrie 1916, alesul de azi de la Soroca, se îndrepta către... Regele României. La 19 noiembrie aceasta însemnează momentul cel mai teribil din sfărâmarea rezistenței noastre aici, în șesul muntean. Și-i vorbea astfel, iau cuvintele din numărul de la 27 septembrie 1917 al „Luminei“.

D. C. Stere: Titlul?

D. N. Iorga: Data ziarului de la 27 septembrie 1917, scrisoarea adresată M.S. Regelui poartă data de 19 noiembrie 1916. Sistemul acesta de a se adresa scrisori Regelui, pe care l-am practicat și eu mai târziu, nu știu dacă am făcut bine sau rău, era foarte puțin obișnuit în momentele acelea, dar ce nu

face omul la vreme de război? Iată ce *spune*: „Înțeleg, Sire, ca în situația de fapt asupra căreia nu insist, România să-și urmeze destinul și să nu încheie pace separată“.

Rezerve de conștiință, care sunt permise oricui. Ceea ce nu e permis nimănui este să ieși din rezervele conștiinței d-tale, ca să faci alte fapte decât faptele acelea care se săvârșesc în momentele acelea în numele țării d-tale și sub steagul acelei țări. „România să-și urmeze destinul și să nu încheie pace separată“. Prin urmare, se recunoștea că România are un destin, că acest destin trebuie urmat și că pacea separată în momentul acela nu se poate încheia.

Au mai fost unii cari au crezut așa, și pe cari îi deplâng. Războiul nostru nu era numai urmărirea cu mijloace materiale a unui scop material; nu, ci era numai îndeplinirea prin forță în serviciul dreptății a unei necesități naționale, era manifestarea conștiinței noastre într-o luptă care se ducea între dreptul jignit și cea mai oribilă tiranie care a amenințat vreodată lumea. (*Aplauze prelungite.*) De aceea, pacea separată cu un dușman care este numai al țării și al neamului său, în anume împrejurări, poți s-o închei, dar pace separată cu acei carei aveau în programul lor strivirea dreptului și simțurilor celor mai firești ale lumii întregi, pacea aceasta nu se poate încheia.

Și ceea ce m-a mângâiat în timpurile cele mai grele ale războiului a fost acest fapt, că, ori cum s-ar fi încheiat Tratatul de pace, erau în lume popoare destul de nobile, care câștigaseră în lupte de veacuri atâta simț de libertate, încât niciodată nu ar fi putut trăi sub regimul prusian.

Această declarație vă rog să o rețineți: Alesul de azi de la Soroca era dispus să acorde regelui României că războiul trebuie să urmeze și națiunea română are de la d-sa libertatea de a-și urma destinul. Nu e chiar așa mult, dar totuși este ceva.

Venim acum la foaia care a apărut la 1 septembrie 1917. S-a discutat aici întrucât data aceasta era bine să fie aleasă sau ba pentru manifestarea divergenței față de ceea ce făcea România luptătoare din Moldova; dacă, prin urmare, împrejurările puteau măcar să îngăduiască așa ceva de pe

urma politicii care începea să fie practică din nou la această dată. S-a explicat destul de bine ca să nu revin.

Să vedem însă ce cuprindea foaia, încă din cele dintâi numere, în ce privește războiul nostru și în ce privește onoarea noastră de popor învins, dar care nu se dădea. Fiindcă la Iași ceea ce am afirmat întâia oară când ne-am adunat și ceea ce a avut un răsunset de la un capăt la celălalt al lumii e că, învinși prin puterea împrejurărilor, prin uneltele acelea diabolice am fost, dar sufletul din noi nu se dă. (*Aplauze prelungite.*)

La 7 octombrie iată cum se definea războiul nostru: „Atentat împotriva neamului“.

La 2 octombrie: „Eu nu văd în Germania un vrăjmaș care ar căta să ne strivească; nu Germania ne-a atacat, ci noi i-am impus războiul. Și dacă în războiul pe care nu l-a voit Germania, a ieșit ea învingătoare, ce vină îi putem aduce?“

Vina care i-o putem aduce e că a tratat populația noastră ca pe o adunătură de negri, că nu a fost cruzime pe care să n-o fi exercitat-o față de dâșii, că nu a fost umilință pe care să nu o fi suferit clasa conducătoare, că nu a fost insultă cu care să nu fi pălmuit sentimentele noastre cele mai sfinte, într-o țară în care caii soldaților profanau altarele bisericilor, într-o țară în care onoarea femeilor noastre era obiect de veșnică batjocură din partea germanilor și slugilor lor. Și în „Lumina“ ni se spunea că, dacă Germania a ieșit învingătoare, ce vină îi putem aduce ei, noi, vinovații cari, pentru a izbândi drepturile noastre, am declarat război Germaniei.

D-lor, eram în casa primului-ministru de atunci, când a venit o telegramă, neașteptată pentru dânsul, căci a avut naivitatea să nu aștepte așa ceva, telegramă care anunță războiul declarat de Germania. Am venit la sfârșitul războiului, am venit la ceasul al unsprezecelea al războiului, pentru a izbândi drepturile noastre, am venit asupra Austro-Ungariei pentru a smulge pe românii care de atâtea veacuri stăteau acolo și care nu puteau să participe la viața noastră națională, în concurența crescândă a energiilor naționale.

Nu am provocat Germania. Vă voi spune încă un lucru. Văzând crimele pe care le-au comis germanii la Louvain, văzând comorile de artă care dispăruseră sub trecerea

armatelor cotropitoare, ne-am stăpânit un sentiment de indignare și am avut curajul să spunem că facem deosebire între Austro-Ungaria și Germania, pentru că în Austro-Ungaria stăteau drepturile noastre și nu ne puneam cu dânsa într-un conflict de aceeași natură ca acela cu Germania, cu care aveam conflictul dintre două conștiințe care nu se puteau împăca.

Mai departe, ca să nu se creadă că declarația de la 2 octombrie era întâmplătoare, la 5 octombrie se repetă același adevăr: „Nimeni nu ne-a atacat“.

O zi mai târziu, iată cum se înfățișează pentru ziarul de la București originea războiului nostru: „Doi, trei oameni care, din întâmplare, se aflau la cârmă în clipe de cumpănă au distrus însăși baza morală a oricărei uniri dintre cetățeni, crezându-se în drept să treacă cu buretele peste istoria noastră seculară“.

La 9 octombrie: Ce-am făcut noi era un „daltonism“ și smulgea autorului articolului, alesului de la Soroca de astăzi, această exclamație: „Biata minte omenească!“

Și eu zic: „Biata minte omenească!“ Și iată de ce: Cine își închipuie că prin mijloace raționale, pregătite cu oricâtă școală și hrănite de oricâtă cultură, se rezolvă problemele politice, acela nu face deosebire între rațiunea individuală și rațiunea maselor, între rațiunea națiunilor, care este nouă părți din zece *voința* strămoșilor acumulată în generațiile care trăiesc și numai o zecime este elementul de *deplină* conștiință rațională. Așa că, dacă este să deplângem raționalismul, putem zice: Da, „biata *minte* omenească!“, ea care-și închipuie că toate problemele mari se pot rezolva cu silogisme!

La 10 octombrie erau apostrofați astfel cei care credeau că Germania poate pieri: „Poate pieri Germania de astăzi, geniul ei va trăi însă, va trăi câtă vreme va bate o inimă nobilă“...

Da, geniul german al lui Schiller, geniul german al lui Goethe, geniul german al lui Luther, dar geniul acelei Germanii care venea la noi să zdrobească un drept, omorând însăși națiunea care putea ridica din nou acest drept, această Germanie dacă ar fi pierit, ar fi fost o binefacere pentru dezvoltarea omenirii. (*Aplauze prelungite și repetate.*)

Și mai departe, în ceea ce privește legătura dintre noi și Germania: „În trecut, rasa germanică n-a putut răzbate pe vremuri. Și Orientul a fost cuprins de întuneric, infiltrația germană a făcut câteva târguri care nu s-au putut dezvolta, a adaus câteva elemente de bizantinism. Am avut orașe germane, care au degenerat și care nu au contribuit la dezvoltarea noastră. Și Orientul a fost cuprins de întuneric fiindcă nu răzbise cultura germană. Și observați: Încă la 1917, a doua zi după Mărășești, când s-a căutat să se strivească și ultima forță luptătoare a României, pe jumătate, mai mult decât pe jumătate invadată. Acum începe să se împărtășească de comorile vieții intelectuale și sociale ale Apusului. Și este vorba și de Austria. Am arătat, altă dată, misiunea îndeplinită aici de monarhia habsburgică, ea însăși o creațiune a rasei germanice“.

D-lor, s-a pus și chestiunea direcției războiului. Sunt unii care și acum vorbesc de nevoia noastră de a alege între Rusia, care amenință existența noastră națională, de o parte, celebrele Strămtori ale d-lui Vintilă Brătianu care, dacă ar fi aici, i-aș spune că mai are și altele (*ilaritate*) și de altă parte, Austro-Ungaria. Și se spunea: Austro-Ungaria mai ține; Rusia se desface acum; prin urmare, trebuie să mergem întâi în Rusia și să așteptăm ceasul, mai târziu, când Austro-Ungaria se va desface.

După autorul articolului, nu ar fi fost bine să se desfacă, fiindcă „*această* creațiune a rasei germanice“ a avut o misiune în părțile noastre, care nici nu o fi fost îndeplinită, te trezești, pe deplin! (*Ilaritate.*)

Dar să mi se permită să fac și eu o socoteală, care nu este așa de raționalistă și se poate exprima într-o formă așa de simplă. Dreptul nostru național era să luăm dreptul nostru din două părți. Nici unul din acei cărora voiam să li luăm ceva, nu era să ni mulțamească pentru aceasta, sau, dacă ar fi astfel, cel puțin până acum nu s-a adevărit, căci până acum nici unul nu s-a prezentat ca să ni mulțamească pentru că am dezrobit cutare sau cutare provincie românească. Ne urăsc de moarte și unii și ceilalți. La Budapesta se sfințesc statui care înfățișează provinciile smulse de la trupul Ungariei, dincolo, în Rusia,

același sentiment fără deosebire, și s-a tot vorbit de Rusia țaristă, ca și cum între Rusia țaristă și cealaltă ar fi vreo deosebire; nu, d-lor, este aceeași pornire brutală, asiatică, de a ține populații străine în robie și, cu minciuna bolșevistă, sau fără minciuna bolșevistă, a impune Europei același regim. (*Aplauze prelungite.*)

Și, atunci, d-lor, în concepția mea, foarte simplă și foarte naivă...

(*D. Gh. Cristescu intrerupe și nu se aude.*)

D. N. Iorga: D-le Cristescu, eu vorbesc de Rusia aceea care era înainte de a merge dumneata acolo. (*Ilaritate.*)

D. G. Cristescu: D-voastră vorbiți de Rusia țaristă. Dar, în ce privește pe Rusia socialistă, mă simt solidar cu ei, sânt oameni cinștiți. (*Zgomote.*)

D. N. Iorga: D-lor, dacă noi am spune că ne simțim solidari cu Rusia socialistă, după ce nu am gustat-o, ar fi un sacrificiu, dar, când d-lui, după ce a gustat-o, spune că este solidar, este de zece ori mai mare sacrificiul. Uitați-vă la dumnealui. (*Mare ilaritate.*)

Prin urmare, fac numai această socoteală simplă: Liberam Ardealul, cu dușmănia rugurilor, de care nu ne temem chiar așa de mult, în spate, puteam oarecum să ne apărăm mai bine de ceea ce ne-ar putea veni de la revanșa rusească, care, în orice vreme, ni se pregătește decât dacă, trăind Ungaria și mai departe, noi, răzimându-ne, după luarea Basarabiei, pe orice fel de Rusie, am fi căutat să rezolvăm problema Austro-Ungariei.

De altminteri, dacă este să trec de la naivitatea mea la finețele diplomației, d. Grigore Filipescu are, mi se pare, și azi în buzunar o scrisoare, pe care mi-a arătat-o acum câteva zile, a unui excelent diplomat, care spunea, cunoscând lucrurile din Austro-Ungaria nu din călătorii și din articole de reviste și gazete, tratate cu raționalismul acela ieftin, ci fiindcă stătuse acolo și cunoscuse oamenii, spunea cum fierbeau popoarele înlăuntru, căci popoarele fierbeau, dar în capul oamenilor conducători ai monarhiei ori nu fierbea nimic, ori ceea ce fierbea nu era a bine. Cu un element și cu altul, Austro-Ungaria se ducea de râpă. Și, prin urmare, vedeți că nici într-

un fel, nici în celălalt nici măcar legitimarea raționalistă a acestei atitudini nu se poate admite.

Dar trec repede asupra faptului, fiindcă îmi închipui că toate legitimările raționaliste încă nu permit cuiva, atunci când dușmanul se găsește pe teritoriul național, să facă și cel mai mic semn de aprobare a dușmanului (*aplauze*), oricâte calități ar avea acest dușman.

Mai departe, războiul european avea, între alte ținte, luarea Alsaciei-Lorenei. Ei bine, fiindcă era vorba de luarea Alsaciei-Lorenei, directorul „Luminii“, alesul de azi de la Soroca, scotea acest strigăt: „Trist animal este omul“, fiindcă francezii își aduc aminte că au avut, două veacuri și mai bine, Alsacia și Lorena. Și am fost și eu acolo în Alsacia-Lorena și am văzut iubirea care înconjoară pe francezi acum, și îmi dau bine seama că un popor care a luat parte două veacuri la cele mai mari transformări ale altuia poate să fie legat, oricare i-ar fi limba, de poporul acela. Să zici d-ta că omul în întregime este un animal așa de trist, fiindcă francezii se gândesc la Alsacia-Lorena, îmi închipui că nu era un lucru cu desăvârșire indicat în acele momente.

Se încheie armistițiul. Încheindu-se armistițiul, și știe toată lumea ce zdobire a fost la Iași pentru noi toți când s-a încheiat armistițiul, care nu a fost încheiat de noi, ci de ticăloasa armată trădătoare a Rusiei descompuse, când am fost târâți, într-o formă așa de uluitoare, într-un act care părea că distruge atâtea speranțe ale noastre.

D. A. C. Cuza: Plângeau soldații pe front...

D. N. Iorga: Ei bine, d-lor, în aceste momente, într-un articol de fond neiscălit, dar cu litere cât unghia, se scria în „Lumina“: „În fine, surâd și acestei țări mult încercate zorii păcii“. Sub forma armistițiului din noiembrie!

La 9 decembrie, un alt articol, cu litere tot așa de mari, în fruntea „Luminii“. Se bucuracă „putem relua drumul ce îl arătaseră marii noștri bătrâni“. „Marii noștri bătrâni“ au fost niște oameni foarte simpli. Au *învățat*, până foarte târziu, puțină carte, au cunoscut din lume numai o mică parte. Puterea cea mare a „marilor noștri bătrâni“ este însă că au știut să moară pe brazda lor de pământ ca să păstreze onoarea,

sau, cum se zice pe românește, obrazul acestei țări. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității.*)

Se știe situația pe care a produs-o armistițiul. Într-adevăr, nu mai știam unde să ne îndreptăm. În articolele noastre poate se oglindea această dezorientare. Nu era suflet de român care să nu fi strigat, și ardelenii nu l-au putut auzi, și așa fi vrut ca d. Maniu să le fi auzit aceste strigăte de durere, pentru că atunci rămâne în fundul sufletului un reziduu care se preface, în anumite momente, într-un strigăt de durere comun cu noi aceștia, care am răbdat aici, și pentru noi, și pentru d-voastră și pentru Basarabia, și pentru toată lumea. (*Aplauze prelungite, strigăte de bravo.*)

Vă asigur că nu era extraordinară filosofia noastră politică în momentul acela, erau lucruri care puteau să fie atacate din punct de vedere al logicei, dar nu știu să se fi inventat un sistem de filosofie de un părinte care plânge la sicriul copilului său.

La 12 decembrie, în momentul când situația la noi era așa cum o spun, în momentul acela „Lumina” ne aduce această formulă privitoare la Germania: „Germania poate fi mândră de calea parcursă după 12 decembrie 1914”. Cale în care a stat toată atrocea noastră durere, tot sângele nostru vărsat, toți morții noștri de tifos, toate durerile noastre și trupești și sufletești, care măcinaseră și măduva însăși din noi. 500.000 de oameni dintre noi căzuseră, poate și din vinovăția cârmuitorilor, dar și din hotărârea unui aspru destin, în calea acestui triumf al Germaniei, început la 12 decembrie 1916! (*Aplauze pe băncile majorității.*)

Și fiindcă se pare că „Lumina” avea nevoie și de tovarăși de opinii în alte țări, și fiindcă era procesul Caillaux¹ atunci în Franța, Caillaux, care acum nu are nici un rol în viața publică, care a fost condamnat și scos din această viață (*aplauze prelungite*), ei bine, d-lor, iată definiția acestuia într-un articol din 21 decembrie 1917: „Singurul care nu și-a luat răspunderea acțiunii d-lor Poincaré, Briand și Clemenceau, și numele lor este legiune, care cuprinde toată clasa guvernantă a Franciei”. Un singur om cuminte în toată Franța, și pe acela l-

au tratat cum ați văzut! Ceia ce înseamnă că Franța este țara cea mai ingrătă din câte există pe fața pământului.

Și mai departe, la 29 decembrie: „La urma urmelor, va birui pentru că a avut, ca și omul drept al antichității, dreptate singur împotriva tuturor“.

D-lor, da, este foarte frumos să ai dreptate singur împotriva tuturor, dar este ceva împotriva căruia nu poți să ai dreptate. Acel ceva este țara ta, este neamul tău, este lupta și suferințele amândurora. (*Aplauze prelungile, strigăte de bravo.*)

Un popor de la care am luat multe cu vremea, dar avem de luat altceva, și în ceia ce privește alcătuirea interioară, englezul are un cuvânt: „Right or wrong, my country!“- „Drept sau nedrept, țara mea!“ (*Aplauze.*)

D-lor, însă își puneă cineva întrebarea: Dar bine, o persoană cultă, inteligentă, care a avut un rol foarte important în învățământ și în literatură, în viața politică, un om care era socotit, cum se vede și acum, ca unul dintre frunțașii democrației române, de ce a putut să aibă această atitudine pe care nu a ascuns-o, pe care eu nu o calific, eu înfățișez numai ceea ce stă scris în foaie și îi dau interpretarea absolut necesară pentru a prinde sensul acestei mărturisiri.

D-lor, să urmărim cu atenție foaia însăși: La 10 septembrie, într-un articol iscălit de alesul de la Soroca, se găsește această propozițiune, la 10 septembrie, prin urmare al zecelea număr de la apariția foii, se găsește acest pasagiu, care rezumă întreaga tendință a foii. Veți zice: Este poate o tendință care se întâlnește în fiecare zi? Nu; este o tendință care dispare într-un moment, apare din nou într-altul. Se întâmplă anumite evenimente? Glasul acela tace. Evenimentele se schimbă, posibilitățile apar? Glasul se ridică din nou, până ce a intervenit, în 1918, seria de schimbări, în care vom vedea care a fost atitudinea alesului de la Soroca. La 10 septembrie, prin urmare, se spune următorul lucru: „A fost mai puțin independentă Ungaria prin venirea sub aceeași monarhie cu Austria decât România în toată a ei splendidă izolație?“ Noi zicem „izolare“. Cred că multe explicații nu încap, mai ales după elementele care s-au înfățișat aici. Foaia a apărut pentru scopul lămurit de a înlătura, nu numai regimul care făcuse

războiul, nu numai toate personalitățile amestecate în război, nu numai întreaga clasă conducătoare, care a făcut multe greșeli, și le-am spus de atâtea ori și nu e locul să revin asupra lor acum, dar care, în momentele acelea, se găsea în funcțiune de patrie, și nu în funcțiune de greșelile sale, ci era vorba să se înlătore Regele, martirul războiului nostru! (*Aplauze.*)

Îmi este permis să spun că dacă în iubirea față de Germania, s-a biruit acela care s-a născut pe malurile Rinului și a copilărit sub cerul de acolo, putea să-și biruiască iubirea față de Germania cineva care nu s-a născut la Rin, care n-a fost acoperit de acest cer și care nu avea aceleași datorii față de acest popor. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate, strigăte de bravo.*)

Era vorba să se înlătore dinastia întreagă, și această dinastie, pentru motivele care se vor vedea mai departe, să fie înlocuită cu dinastia habsburgică. Fiindcă s-a spus, și am și eu indicii, că prințul Ioachim de Prusia nu se găsea disponibil pentru tronul României, și cum Austria umbla să capete o compensație sentimentală și să împartă tezaurul câștigat prin război, oferea pe însuși împăratul-rege, pe Carol, în Ungaria al IV-lea, în Austria I-ul, iar la noi ar fi fost al II-lea. (*Ilaritate.*)

Deci acesta era rostul apariției ziarului.

Veți zice: Alte dovezi! Iată-le:

La 29 octombrie, judecați și d-voastră dacă era posibil să se înfățișeze cineva Regelui României cu cuvintele care urmează: „Un Rege care s-a plecat umil în fața brațului ce a adus sângeroasa înjosire Coroanei de oțel făurită la Plevna“. Da, Regele, cu Coroana de oțel cu tot, s-a plecat înaintea unui lucru care este mai sfânt și mai mare decât orice ființă omenească, s-a plecat înaintea voinții poporului său, care cu ajutorul lui Dumnezeu a biruit. (*Aplauze furtunoase și repetate.*)

Când lucrurile au mers rău de tot, în decembrie, glasul de care vă spuneam suna din nou, și foarte tare. Și iată ce se scria la 1 decembrie, cu privire la o problemă pe care directorul „Luminii“ o credea deschisă, pentru a o rezolva în sensul său: „De-asupra tuturor formulelor și ficțiunilor constituționale trebuie să se ridice fondul ființii noastre de stat, întemeiat pe principiul de suveranitate națională“.

Adecă la Iași nu mai e nimic. Regele nu mai este Rege, după cum guvernul nu mai este guvern, după cum armata nu mai e o adevărată armată, ci trebuie să fie o armată ce are să capituleze. Și atunci, d-le Maniu, era vorba, fiindcă în alte articole se spunea și de românii de aici și de cei de dincolo, cari trebuiau să se adune în Adunarea Națională, era vorba ca d-ta și ceilalți fruntași ai românismului, să fiți poftiți a face un fel de simulacru de Adunare Națională, care să declare că în urma greșelii făcute de guvernul României, dinastia a căzut și să proclamați pe Regele Carol Rege al României.

Ce credeți, că lucrul acesta se anunța când nu trebuie? Ar fi venit momentul când ați fi primit înștiințarea. Dumneavoastră nu ați fi venit dar, Dumnezeu știe, poate că veneau alții, fiindcă se vindea destul „Lumina“ în Ardeal, fără bani, căci nu se plătea, ca să fie adusă lumea aici, la marele congres al detronării Regelui Ferdinand, pentru păcatul față de națiune și umanitate, că a purtat războiul poporului său.

La 14 decembre, se cere o reprezentatie națională, indiferent chiar de forme.

La 19 decembre: „Nu se va găsi, în tot neamul românesc, un om de inimă și curaj care să taie nodul gordian“?

La 22 decembre: „Această forță“, forța de a găsi, mai presus de partide și formele legale, „această forță“, aici aș ruga pe d. Maniu să-mi acorde o clipă de atenție mai încordată, „o dinastie de obicei o are printr-o tradiție seculară“, și d-voastră înțelegeți: Hohenzollernii chemați de noi nu aveau tradiții seculare, tradițiile seculare nu erau înrădăcinate, și vin și rădăcinile îndată, „într-o tradiție seculară, prin rădăcini adânci, prinse în istoria națională“. Cum adaug, din când în când, un mic comentariu, vă voi spune că suferințele supreme îndurate de un suveran lângă poporul său, aruncă în viața poporului său rădăcini mai adânci decât secole întregi trăite de o dinastie străină, despărțită sufletește de poporul pe care îl apasă. (*Aplauze prelungite.*)

Caut a satisface posibilele scrupule de conștiință, pe care le recunosc că pot să existe, și din această cauză îmi dau toată silința să le înlătur: „Situatia internațională a României trebuie deci să fie astfel așezată, încât izolarea Regelui să înceteze“.

Adecă Regele României, în mijlocul poporului său, era izolat, Carol de Austria nu ar fi fost izolat. „Să înceteze, și Coroana să găsească toată autoritatea“ pierdută ca și independența și onoarea, „să găsească toată autoritatea și puterea ce-i sunt necesare pentru îndeplinirea misiunii sale“.

Să găsească aceasta, în ce? Nu în iubirea poporului său, nu în iubirea drepturilor naționale, ci „tocmai în această situație internațională sigură și solidă“.

D-le Maniu, să-mi dai voie să birui toată inteligența d-voastră politică și să vă întreb dacă aceasta nu se numește chemarea Habsburgilor pe tronul României. D-le Maniu, am trăit ca frații, toată vremea, în această legătură politică. Voi arăta la sfârșit cum o înțeleg ca om franc, care procedează pe linii drepte, cum te-am văzut și pe d-ta că pe linii drepte ai mers întotdeauna, împotriva părerilor care și-au făcut drum, dintr-o parte și alta, despre metodele care au fost întrebuintate în anumite momente de Partidul Național din Ardeal; ca un om franc, care țin la d-la ca la un frate, nu ca la un aliat politic, te rog ca *înaintea* acestei lumi să-mi dai satisfacția de a-mi spune dacă acest citat pe care l-am adus însemnează ori ba *intențiunea* de a detrona pe Regele Ferdinand și dinastia lui și de a aduce pe Habsburgi pe tronul românesc? (*Aplauze prelungite.*)

D. I. Maniu: Răspund: Da. (*Aplauze furtunoase.*)

D. N. Iorga: Se poate întâmpla foarte ușor ca un rege să cadă. Se poate întâmpla. Se poate întâmpla să cadă și în mijlocul triumfului său. S-au văzut popoare care au avut lipsa de delicateță de a zdrobi pe un suveran, după ce dăduse timpuri întregi de glorie, numai pentru că, într-un moment, gloria nu i-a mai fost credincioasă.

Dar, d-lor, numai la popoarele cu totul inferioare ruperea legăturilor dintre suveran și acei cari i-au fost supuși, se face cu cuvinte injurioase la adresa lui.

Vă rog să ascultați acum ce scria la 26 decembrie „Lumina”: „Din ziua când a urcat scările Tronului și când, după declarațiunile d-lui Delcassé, a hotărât să părăsească drumul politic pe care l-a urmat și pe care i l-a arătat predecesorul său, soarta regelui Ferdinand s-a legat strâns de cea a d-lui Brătianu, a d-lui Take Ionescu și a tuturor antantiștilor

războinici. Nu e greu de prevăzut astăzi care va fi această soartă.“

La 26 decembrie, fiindcă editorul și directorul „Luminii” este profesor de Drept constituțional, el încearcă să arate că are și dreptul să o facă, fiindcă nu s-a convocat Parlamentul. Prin urmare, toată ordinea constituțională a căzut și articolul iscălit de directorul foii se cheamă *România fără rege și guvern*, adică nu o detronare de făcut, ci o detronare care, în ceea ce privește dreptul, este îndeplinită. Trebuie să vie numai „omul de curaj”, ca să apuce pe Regele Ferdinand de piept și să-l arunce în lături, într-o localitate de internare austriacă. (*Murmure, zgomot.*)

Și în articol se spune: „După litera, după sensul Constituției, în acea zi de 15 decembrie, România rămânea fără rege și fără guvern“.

Iar, la 25 ianuar: „Națiunea română e lipsită de organele cărora le delegase exercițiul diferitelor atribute de suveranitate... Națiunea română, așa cum ea există de fapt și aici“, d-le Maniu, „și dincolo, poate oricând să intre în plenitudinea drepturilor sale directe, ea singură, printr-un act de voință“.

Prin urmare, „un act de voință“, și firește ce să ne mai mirăm de ceea ce a venit pe urmă! A venit guvernul d-voastră, d-le Averescu, cu o grea misiune de îndeplinit. Știți foarte bine că mi-am îngăduit să cred că această misiune putea să fie *îndeplinită* cu oarecare menajamente, care nu s-au găsit.

Părerea mea! Nu discut mai mult în această chestiune; repet însă și acum că am auzit, în conciliabulele care se țineau la Cameră, un glas autorizat care vorbea de posibilitățile navigării, când în dreapta, când în stânga.

Dar acestea le trec spre a arăta numai cum se înfățișa, pentru „Lumina”, caracteristica guvernului care își lua sarcina de a încheia armistițiul: „În urma situațiunii create, d-nii de la Iași trebuie să plece.“

„Domnii de la Iași“, adică și d-voastră, d-le Averescu, și d-lor, dd. Take Ionescu și Brătianu, și câți alții ar fi fost, trebuiau să se ducă. Și-mi închipui chiar scena care, dacă s-ar

fi realizat, ar fi fost una din cele mai frumoase în viața unui popor.

„Domnii de la Iași“ care au făcut războiul pleacă și se duc înaintea frontului, înaintea frontului soldatului rău hrănit, înaintea soldatului degerat de frigul iernii, zdrobit până în adâncul ființei lui, înaintea soldatului care, în iulie, avusese visul acela nebun că poate să treacă prin rândurile nemților ca să-și vadă pe ai lui de-acasă, care erau supuși stoarcerii și tuturor insultelor străinilor; și „d-nii de la Iași“ ar fi spus: „Noi suntem ticăloși“, mergem la București să ne împuște; în locul nostru vin d-nii aceștia care în adevăr nu sunt „de la Iași“, ci sunt de la Bucureștii ocupației, și reprezintă toate umilințele și tot servilismul de care o parte fără demnitate din clasa conducătoare a unui popor se poate acoperi, stând lângă străin și ajutând scopurile lui. (*Aplauze furtunoase.*)

Ministerul d-voastră, d-le general, se formează. Voiți definiția acestui Minister? Pentru „Lumina“ e foarte simplu. Pentru că, în orice caz, „domnii de la Iași“, și „domn de la Iași“ erai și d-ta, d-le general, în fruntea soldaților d-tale, era oricare n-a rămas pentru a face genuflexiunea deșertării înaintea străinului. (*Aplauze.*)

Zice: „Guvernul cel nou este un mijloc de transmisiune către alții, care trebuiau să vie“.

Și pentru a arăta că între „d-nii din Iași“ se cuprinde și Regele, în fruntea „Luminii“ stătea declarația care a fost citită, de la această tribună, de d. Cuza, și pe care să-mi îngăduiți să o citesc din nou.

„D. P.P. Carp vă roagă să supuneți respectuos Maiestății Sale că, în părerea lui, chiar dacă Regele ar semna pacea cu Puterile Centrale, rămânerea lui pe Tron ar da loc la o serie de convulsii care ar face dinastia imposibilă și ar îngreuna vindecarea rănilor cauzate prin o politică fatală“. „Lumina“, 22 februar 1918, pagina primă, cu litere groase.

Acela care a rostit aceste cuvinte s-a închis într-un colț de țară, cu o mândrie exterioară care nu poate să înșele decât numai pe psihologii care nu sunt în stare să descopere torturile pe care trufia izbutește să le ascundă, și el a fost înmormântat de familie aproape singur într-un colț al grădinii sale. Nici într-

un caz Petre Carp nu ar fi stat alături de Regele pe care l-a ofensat, nu s-ar fi înfățișat poporului pe balcon la Iași, înaintea lui, nu ar fi trecut în revistă trupele pe care le-a îndemnat la diserțiune. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate, Adunarea în picioare ovaționează.*)

Nu ar fi primit o decorație care pentru orice om simțitor ar fi fost mai rea decât ștreangul spânzurătorii. (*Aplauze furtunoase.*)

Și, d-lor, s-a dus d. general Averescu. Regele nu a fost iertat nici atunci. În mart, se spunea: „Regele Ferdinand a cerut un scurt răgaz, care i-a fost acordat. De răspunsul Regelui va atârna dacă o soluție pacifică va fi posibilă“.

Peste câteva zile a venit guvernul Marghiloman. Cineva care-și închipuia că întreaga clasă conducătoare este așa de putredă, de ticăloasă, încât trebuie înlăturată cu desăvârșire, că, prin urmare, chiar prin mijloacele pe care le-am arătat, chiar prin sprijinul străinului, această clasă, cu Regele care a tolerat-o, trebuie să dispară, acel cineva nu poate să aibă, față de d. Marghiloman, decât cel puțin atitudinea pe care a avut-o față de guvernul d-lui Averescu, care servise războiul, după datoria sa de militar și nu-l declarase. În orice caz, generalul Averescu, care în momentele acelea făcea apel la forțele democratice ale țării și în jurul căruia se strânseseră foarte mulți oameni de bună făgăduială, d. general Averescu putea să fie considerat, îmi închipui eu, ca un democrat cel puțin de calitatea d-lui Marghiloman. D. general era însă „un mijloc de transmisiune“, iar în ceea ce privește guvernul Marghiloman, la 21 martie se spunea: „Va avea concursul meu hotărât pentru binele pe care îi va fi dat să-l înfăptuiască. Voi fi fericit să-i pot fi mai util în opera modestă a activității mele decât mi-a fost dat pentru guvernele trecute“.

Ei bine d-lor, înțelegeți foarte bine că eu nu pot să nu-mi închipui că, după ce am trecut cu mintea prin atâtea faze din istoria omenirii, după ce am văzut egoismul brutal al tiranilor italieni, după ce am avut înaintea ochilor îndrăzneala fără margini a aventurierilor din toate timpurile, nu pot să nu-mi închipui un om care se încapățânează în greșelile lui, neplecând fruntea înaintea nimănui. Dar răsturnătorul de

dinastiei, dar democratul, care avea să dărâme întreaga clasă dominantă, chiar dacă ar fi ca prin aceasta patria lui însăși să se sfărâme sub loviturile sale, acel om se pleacă înaintea cuiva care este un excelent bărbat politic, cu foarte mult talent retoric și cu foarte mare capacitate de guvernământ, dar care aparține conservatismului celui mai doctrinar, ca să vorbească democratul de „modestul său concurs“, punându-l fără condiții înaintea aceluia despre care știa că nu este legat cu nimic, nici de votul universal, nici de reforma agrară, nici de soluția chestiilor muncitorești. (*Aplauze.*)

Voci: Foarte bine !

D. Berea: Ia aminte, d-le Mihalache! (*Protestări pe băncile basarabenilor.*)

D. N. Iorga: Vă rog, d-lor, atâta cred că mi se cuvine, pentru tot ce ne-a legat, ca să pot fi ascultat acum în liniște. Dar, veți zice d-voastră: Atitudinea față de guvernul Marghiloman a rămas aceeași? La un moment dat, în alegeri, toate chestiunile care se uitaseră pentru un moment, și votul universal și reforma agrară, toate au răsărit contra guvernului Marghiloman.

Și se pune întrebarea dacă, atunci când a venit altă democrație, și ea nu se putea aștepta la un concurs tot așa de statornic și devotat ca și concursul acordat acelui guvern căruia i se prezenta cu atâta bunăvoință ireductibilă.

Și, d-lor, când s-a isprăvit acuma și războiul, și închei cu partea aceasta... (*Întreruperi.*)

Te mulțumește? Puteam să spun și mai mult, căci era de unde să spun! (*Aplauze.*)

Prin urmare, când s-ar fi petrecut un alt lucru, când cauza germană nu ar fi fost zdrobită, dacă eu aș fi apărat cauza germană, m-aș fi retras într-un colț de lume, aș fi plâns poporul în care aș fi crezut și m-aș fi crezut solidar cu catastrofa lui, dar eu nu aș fi aplaudat pentru nimic în lume pe biruitori, cum nu am aplaudat la Iași, când se credea biruința germană deplină și definitivă; cu niciun preț nu aș fi aplaudat pe învingătorii noștri, cum nu am pomenit numele primului ministru, în afară de părerea mea personală despre personalitatea lui, căci el avea defectul că venise sub scutul

armelor inamice, îndată ce soarta a început să fie defavorabilă germanilor, „Lumina“ și-a schimbat însă nota; „Lumina“ s-a bucurat, într-un moment, că împăratul Wilhelm s-a dat de-o parte pentru ca astfel, fără dânsul, să se poată rezolva mai bine chestiunea. Și în alt moment, cu o căldură nespusă, „Lumina“ s-a oferit să ne îmbrățișeze, cerând ca la regimul cel nou să participăm toți în aceeași măsură, ca și cum am fi făcut toți aceleași fapte. (*Aplauze.*)

D-lor, aceasta este partea pe care ne-o cere, partea de informațiuni pe care ne-o cere fiecăruia raportorul cu privire la alesul de la Soroca și la atitudinea lui în timpul ocupațiunii. Și desfid, d-lor, să mi se tăgăduiască oricare din afirmațiile mele, care sunt sprijinite pe documente care fiecare poartă data și numărul de unde sunt scoase. Ar fi fost logic ca de aici să se tragă concluzia pe care directorul „Luminii“ o trăgea față de noi, în cazul când biruința ar fi rămas de partea cealaltă. (*Aplauze prelungite.*)

De ce natură erau aceste sancțiuni? Iată, ne-o spune, la 19 octombrie „Lumina“: Desigur d. Brătianu nu va fi împușcat, și nădăjduiesc că nici nu se va împușca singur, cum i-a prezis d. Iarca. Prin aceasta nu s-ar repara următoarele „lovituri de Stat“, săvârșite de ei.

D-lor, s-a vorbit de generozitate. Să apreciați generozitatea în legătură cu acest text: „Și toată democrația d-lui Brătianu nu l-ar fi scăpat de această soartă, fiindcă în ce privește democrația însăși, iată ce se raportează din Moldova cu litere mari: „Regele crede să ajungă popular printr-o demagogie care face să tremure chiar pe Brătianu. Țăranul moldovean, rămas fără vite în satele depopulate, nu mai are pământ în momentul acesta“.

Prin urmare, nici democrația nu ar fi scăpat pe nimeni, fiindcă la 11 ianuar 1918 ni se spunea că: „Va veni ziua de judecată pentru marii noștri patrioți și bărbați de Stat“.

Dacă este vorba de generozitate, să ni se dea voie să spunem că generozitatea este mai curând din partea celorlalți.

Și acum ajung la un lucru pe care nu lipsesc să-l spun. Oricâtă supărare ar provoca zisele mele în rândurile majorității, care sunt obișnuite cu mine, a un om complex, am să-i spun:

„Pentru ce nu am pedepsit până acum pe toți acei, mulți și suspuși, care au făcut astfel de acte și dintre care nu mă sfiesc să spun că sunt unii și mai vinovați, pentru că au scos înainte pe teoreticianul îndărătnic, pe cel care nu voia să cedeze cu nimic înaintea nimănui, acoperindu-se cu trupul lui față de loviturile pe care le prevedeau din partea adversarilor? Pentru a face lucrurile cele mari, care nu erau numai stabilirea răspunderilor unei administrații destrăbălate și sacrificarea inutilă a soldaților țării, a fost o lipsă absolută de guvern, tocmai atunci când guvernul trebuia să fie mai tare și mai respectat decât oricând. Aceasta o spun pentru Partidul Liberal.

Dar în „răspunderile“ acestea se cuprinde și altceva. Se cuprinde și luarea de socoteli tuturor aceluia care, pactizând cu vrăjmașul, fățiș sau ascuns, au periclitat însuși viitorul acestei națiuni, pentru că ei cresc tineri cari asistă și în această Cameră, la scuza unor asemenea acte și căroră în felul acesta li se infiltrează în suflete germenul trădării viitoare. (*Aplauze și strigăte de bravo.*)

Dar, pentru a ajunge aici, trebuia o autoritate morală, trebuie să recunoașteți că această autoritate morală a lipsit.

Chestiunea rămâne, prin urmare, strămutată, din lipsa aceasta a autorității morale a aceluia care ar fi putut să cheme la răspundere și să dea sancțiuni, chestiunea aceasta rămâne înaintea conștiinței acestui popor și înaintea istoriei.

Dar dacă noi nu avem o lege care, ca alte legi din alte părți, ca în Ardeal, de pildă, să înlăture din amestecul cu oficialitatea politică pe aceia cari nu au fost credincioși patriei, cel puțin toate partidele politice au datoria să se țină departe de oamenii cari, în ambiția lor, au uitat că noi toți suntem praf înaintea țării noastre. (*Aplauze prelungite.*)

Dar însemnează oare aceasta că putem noi călca textul precis al regulamentului, care nu ni îngăduie a invalida pe cineva atunci când nu sunt în alegerea însăși anumite vicii de formă? Foarte limpede răspund, nu!

O voce: Mai aplaudați și acum?

D. N. Iorga: D-lor, eu nici nu am vorbit pentru aplauzele d-voastră și nici dezaprobările d-voastră nu mă pot supăra.

Dacă d-voastră vă închipuiți că, la vârsta mea și cu obiceiurile mele de spirit, hotărârile mele pot să-mi fie suflăte la ureche de cutare sau cutare deputat, și aceasta din consideretului de răsunset în afară de Parlament, vă înșelați foarte mult. D-lor, eu nu am altă călăuză decât conștiința mea, și dacă ea îmi impune să nu am niciodată legături cu aceia cari au călcat supremale legi morale privitoare la patria noastră, și pentru fapte care în dreptul francez constituie crime de stat, „crime exterioare” de stat, avem aici și fragmentul respectiv al acestei norme din dreptul francez: A doua din „crimele exterioare”, conștiința mea îmi impune ca, atâta vreme cât o lege există, să mă supun acelei legi, fiindcă nu este nimic mai revoluționar, mai plin de rele în viitor, decât să te dispensezi de o lege astăzi, pentru ca mâne să te deprinzi a te dispensa de toate.

Și să ne gândim la un lucru. Azi avem un caz așa de limpede încât, și voi veni în urmă, iubirea firească a fraților noștri basarabeni pentru cineva care s-a ridicat foarte sus din mijlocul lor și li-a făcut foarte mult bine, în ceia ce privește cultura, numai aceasta ni poate explica atitudinea lor, pentru care îi putem și lăuda.

Fiindcă, este evident, să te ții cu prietenii în nenorocire azi e un lucru foarte frumos. Și e explicabil azi, când d-voastră ați stat departe și n-ați mâncat pâinea amestecată cu lacrimi și sânge pe care am mâncat-o noi în timpul războiului, împrășcați în acel timp de insultele celor cari au fost în București. (*Aplauze.*)

Aceasta o înțeleg pe deplin, dar dacă azi s-ar putea aplica această măsură față de cineva a cărui situație e clară, nu vrem, de fapt, ca mâne să se aplice aceiași măsură împotriva altora, cari nu vor avea decât o vinovăție de partid.

Am văzut multe lucruri, și sunt în măsură să prevăd foarte multe lucruri și, prin urmare, cred că una din cele mai mari greșeli ar fi să călcăm regulamentul, care prevede, evident, validarea. Ar fi o greșală să călcăm și hotărârea sorocenilor, cari i-au dat mandatul. Eu din istoria țării știu cine sunt orheienii și sorocenii. (*Aplauze prelungite.*)

De la un capăt la altul al istoriei Moldovei, obiceiul lor a fost: În timp de pace să se pună împotriva, iar în timp de război

să fie în rândurile întâi ale apărătorilor patriei (*aplauze prelungite*). Buni de răscoală, buni de război.

O voce: Și d. general Averescu este de la Soroca.

D. N. Iorga: Alegătorii d-sale toți sunt la Soroca, nu s-au mutat nicăiri.

Prin urmare, cum li s-a iertat pe vremea veche, fiindcă de la Soroca a venit și „Vodă vrea și Hâncu ba”, cum li s-a ținut samă de ceia ce făceau contra dușmanului, pentru a se ierta și ceia ce făceau contra Domnului și a legalității țării lor, este cazul să ținem samă de oamenii cari se găsesc numai de doi ani în viața politică a României. Decât a face o politică de partid în Basarabia, trebuia să faceți o politică de ideal național, care să lumineze conștiințele, și vă spun de la această tribună: Nu se poate mai mare greșeală decât greșeala făcută de toate partidele, de al meu nu, de a sămăna în lumea românilor din provinciile dezrobite, și așa prea puțini și slabi înaintea străinilor, numeroși, organizați și dârji, de a sămăna ura, pasiunea noastră de partid (*aplauze*). Cu atât mai mare a fost acest păcat, cu cât la noi ura e de multe ori de suprafață.

Ați văzut d-voastră cât am avut de îndurat de la unul din colegii noștri, care a fost azi de o amabilitate care mă jena. Prin urmare, vedeți că sunt multe lucruri de suprafață în viața de la noi.

D. A.C. Cuza: Sunt gata să revin la sistemul anterior.

D. N. Iorga: Ei sunt deprinși să lupte cu străinii și aduc, când introduceți lupta, aduc ei acea patimă nestinsă, nebiruită, pe care au dus-o împotriva opresorilor lor de altă națiune și de altă limbă (*aplauze*). Și-mi aduc aminte de un lucru: Ei cari sunt deprinși să lupte, orice s-ar întâmpla cu statul, aduc o mai slabă preocupare decât noi în ceea ce privește interesul de stat, covârșitor pentru conștiința noastră, educată politicește. Și de aceea, în hotărârea mea, pe lângă respectul de regulament, intră și iubirea frățească pentru d-voastră, basarabeni, pe care v-am cunoscut când am deschis cel dintâi adăpost pentru studenții basarabeni din Iași, adăpost care a fost hotărât să ocrotească și astăzi pe studenții români din Basarabia. V-am cunoscut și prin elevii mei care au mers și au

făcut propagandă sub regimul străinilor pentru opera de unire, v-am cunoscut prin elevii din Ardeal, din Bucovina și din Regat.

Și vă spun că, dacă regulamentul nu m-ar autoriza, dar pentru că frații din Basarabia persistă în această idee, pe care o cred greșită, și totuși scuzabilă, tot aș vota pentru validarea alegerii de la Soroca.

Însă mai am de lămurit un lucru: Am vorbit ieri, înainte de a se închide ședința, de anumite intrigi care se făceau cu prilejul acestei validări. Aceasta mă îndreptățește să spun două cuvinte, foarte limpede, pentru lămurirea d-voastră, care nu cunoașteți unele lucruri în ceea ce privește legăturile care existau în opoziția unită.

D-lor, Federația nu cuprinde opoziția unită întreagă. Federația cuprinde legătura dintre Partidul Național și Partidul Național-Democrat, legătură care nu presupune confundarea, ci numai întovărirea și în alegeri și susținerea unor reforme pe care le credem indispensabile pentru țară. Programul Federației a fost găsit așa de potrivit, e programul care reproduce programul Blocului din fostul guvern al d-lui Vaida-Voevod, programul parlamentar, încât elementele cele mai înaintate sub raportul democrației din provinciile alipite au venit de la sine, formând împreună Opoziția Unită. Aceasta e legătura care a existat între noi. Consecințele sunt foarte limpezi: De câte ori vor veni reforme înaintea noastră, sunt sigur că nimic nu ne va despărți în ce privește punctul de vedere absolut înaintat (*aplauze*), în ce privește punctul de vedere înaintat pe care îl avem cu toții. De câte ori însă va fi vorba de metode, de câte ori va fi vorba de metode și atitudini, să-mi fie permis a-mi păstra sentimentele care sunt baza ființei mele politice, cum sunt baza ființei mele omenești, și să nu închin crezul meu național înaintea niciunei oportunități². (*Aplauze prelungite.*)

NOTE

1. Joseph Caillaux (1863-1944), om politic francez. Ministru în mai multe rânduri și prim ministru. A introdus în Franța impozitul pe venit. S-a retras din politică în momentul când soția sa l-a ucis pe

directorul de la „Figaro”, Gaston Calmette, care ducea o campanie violentă contra sa. A corespondat cu inamicul, în timpul Primului Război mondial, faptă pentru care a făcut trei ani de închisoare. A revenit, după război, în viața politică.

2. La 9 martie 1921, C. Stere e proclamat deputat de Soroca, după ce Adunarea respinsese, cu 93 de voturi împotriva și șase pentru, o contestație privind candidatura lui.

În ședința din 9 martie 1921:

După ce Pantelimon Halipa spusese că în 1906, studenții basarabeni la Universitatea din Iași fuseseră întâmpinați de prof. A. C. Cuza cu vorbe ca acestea: „ruso-jidani”, „jidani-ruși” ș.a., fapt ce dovedea că profesorul îi considera ca atare, adică anarhiști socialiști“. Publicase și articole în acest sens, găzduite în *Neamul românesc* al lui N.I.

„Îmi dați voie, d-le Halipa, am rezistat cât am putut la infiltrarea acestor articole, fiindcă credeam că oricum ați fi fost d-voastră, nu trebuia să fiți jigniți, mai ales că nu puteți să veniți de acolo cu ideile pe cari le avem noi aci.

Prin urmare, niciodată de sub condeiul meu nu a ieșit vreo acuzațiune la adresa d-voastră. Iar în ce privește necesitățile triste ale tovarășilor de partid, am asistat la acestea ale d-voastre; prin urmare, să le înțelegeți pe ale mele. “

În legătură cu unele vicii de formă în aplicarea regulamentului Camerei; **pe marginea validării lui C. Stere:**

„Îmi dați voie, fără elemente dramatice, să pun chestiunea așa cum este...”

D. G. Becescu-Silvan: D-voastră nu aveți patimă, aveți venin.

D. N. Iorga: Indignațiunea colegului nostru n-am provocat-o cu nimic.

D. G. Becescu-Silvan: Am zis: Nu aveți patimă aveți venin.

D. N. Iorga: D-le președinte, credeți că domnul acesta are bun simț? Vă rog să-mi răspundeți.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D-le coleg, vă rog să nu mă ambarasați. (*Ilaritate.*)

D. N. Iorga: Iată, d-lor, despre ce este vorba. Comisiunea specială are numai o îndoită chemare: să vadă dacă alegerea s-a făcut în toate formele și al doilea să vadă dacă persoana aleasă se bucură de drepturile politice. Atunci când comisiunea amestecă și alte lucruri provoacă o discuțiune cum a fost și aceasta care ne a făcut să pierdem atâtea zile. Dar atunci când este de luat hotărâre, noi nu putem să punem în discuție măcar o întâmpinare ca aceea a celor 10 colegi ai noștri, cari strămută chestiunea de pe terenul ei natural pe un alt teren, pe care noi nu-l putem accepta (*aplauze pe băncile Federației*). Dacă majoritatea Camerei crede altfel, vom proceda fiecare nu numai după conștiința noastră dar după respectul nostru față de legea care ne cârmuiește și care este acest regulament votat de Cameră (*aplauze pe băncile majorității*) dar ași prefera să nu facem după atâtea greșeli cari au dovedit o inexperiență, să mă ierte Camera, inexperiența acestei Camere noi să nu facem și noi greșeala care se pregătește acum“.

După respingerea unei contestații:

„D-le președinte, s-au produs aci două demonstrațiuni cari trebuiesc lămurite publicului, care reprezintă opinia acestei țări.

S-au produs mai întâi aplauze cari au privit, sunt sigur, la acei cari au aplaudat nesuccesul unei intrigi (*aplauze*), iar nu aprobarea unei politici cu privire la care mențin tot ceea ce am spus acolo. Pe de altă parte, s-a auzit strigătul „Rușine“. Suprema rușine în viața publică e să n-ai curajul de a-ți exprima opiniunile tale“. (*Aplauze prelungite pe băncile Federațiunii.*)

În ședința din 12 martie 1921:

La un discurs al lui A.C. Cuza, cu referire la Basarabia:

„Să-mi dați voie să completez, cu voia oratorului, ceea ce a spus. Evident că soldatul român are o mare parte, însă ar fi nedrept să se spuie că vreodată în Basarabia sufletul românesc

s-a stins. (*Aprobări pe băncile majorității.*) Și acest suflet a fost întărit de toate generațiunile reprezentate prin basarabeni cari erau aci în mijlocul nostru și pe lângă această acțiune a basarabenilor din Basarabia, a fost într-adevăr și cea a pribegilor ardeleni și bucovineni cari au făcut, retrăgându-se în Chișinău, operă pentru cari nu putem fi recunoscători îndeajuns. (*Aplauze, zgomot.*)

Ca să precizăm, putem chiar spune, că pe această a doua soluție, d. Stere s-a despărțit de d. Carp și de prietenii săi.

Oare, nu cumva crede guvernul că fapta d-lui Stere este de o extremă gravitate, și că merită să fie cercetată printre cele dintâi?

D. N. Iorga: Prințul Ioachim.

D. A.C. Cuza: Prin urmare, d-lor, îl întreb eu pe d-sa și despre aceasta, să ne spună: Este sau nu adevărat că s-a dus la Berlin în timpul bătăliei de la Mărășești, pe când fiii noștri mureau pe front? Este adevărat că s-a dus la Berlin ca să încerce schimbarea dinastiei, sau nu?

O voce: Cine scrie?

D. N. Iorga: Vă rog să nu mai întrerupeți, o să răspund și o să vă arăt eu. (*Aplauze furtunoase pe băncile majorității, exclamațiuni de bravo Iorga!*)

D. A.C. Cuza: Prin urmare, d-lor, rămâne fapt dovedit și confirmat acum și de către d. profesor Iorga, cum că în adevăr, această acuzațiune este întemeiată, că în timpul bătăliei de la Mărășești, d. Stere s-a dus la Berlin ca să încerce înlocuirea dinastiei.

D. N. Iorga: Îmi dați voie, d-lor, drumul d-sale la Berlin nu am avut mijloace de a-l urmări, fapt este însă, și îl voiu dovedi, dacă dumnealui nu va dovedi – nu am intențiunea să vorbesc cinci ceasuri – vă voiu dovedi eu de la tribună, că *Lumina* a fost întemeiată la 1 septembrie pentru acest scop: Dărâmarea dinastiei și înlocuirea ei cu Carol de Austria. (*Zgomot, apostrofări de pe băncile majorității.*)

Voci: Mizerabilul!

Alte voci: Trădătorul.

D. A.C. Cuza: D-lor deputați, prin urmare, faptul este dovedit: D. Stere a conspirat împotriva dinastiei și rămâne ca d.

profesor Iorga să lămurească și mai bine acest act de trădare al d-lui Stere.

O voce: Regele l-a iertat.

D. N. Iorga: Aceasta este agravant, niciodată nu l-a iertat Regele și a avut curajul să se înfățișeze înaintea Regelui, a cărui detronare a pregătit-o, să stea în balcon cu dânsul, să primească cu dânsul revista trupelor, să primească decorația lui. Aceasta este o dovadă de caracter, cu care să-mi dai voie să spui, că d-ta nu te-ai lăuda, dacă ai fi făcut același lucru. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate din partea marei majorități a Camerei, exclamații de bravo, să trăiești Iorga!*)

CX

DESPRE ALEGEREA D-LUI O. PRIE

(14 martie 1921)

D-lor deputați, am cerut cuvântul în chestiune de regulament. S-a ridicat întrebarea aceasta: Dacă un deputat, a cărui alegere este bănuită de fraudă, are sau ba dreptul de a veni la tribuna acestei Camere pentru a se explica. D-lor, nu există nici o îndoială că are acest drept. (*Aplauze.*)

Și, prin urmare, oricare ar fi fost atmosfera care s-a creat prin atitudinea unui număr de d-ni deputați, care atitudine eu o cred reprobabilă, pentru că prin glume de club și de o parte și de alta nu se vine înaintea unei Camere, în care oricine trebuie să-și dea sama că glumele și ghidușiile de club se lasă la vestiar, iar aici înlăuntru lucrăm, d. Prie are absolut dreptul de a vorbi. (*Aplauze pe băncile majorității.*)

Am intervenit pentru ca dumnealui să fie lăsat să vorbească; vă rog să-mi îngăduiți să spun un cuvânt către dumnealui. L-am cunoscut pe d. Prie de mulți ani de zile. Dumnealui a fost abonat la foaia mea, pe o vreme când, în Ardeal, oricine era abonat la „Neamul Românesc“ era considerat, nu numai un iredentist, dar un iredentist convins și curajos. (*Aplauze.*)

Pe dumnealui l-am avut deputat în întâia Cameră și nu am împotriva purtării românești a sale niciun fel de acuzație de adus, însă vă spun foarte cinstit, din ceia ce s-a adus aici la tribună împotriva alegerii d-sale, eu cred că este datoria morală a acestei Camere să ne unim majoritatea și minoritatea pentru a trimite aceste acuzații în cercetarea unei comisiuni de anchetă. (*Protestări, zgomot.*)

D-lor, eu nu sunt omul care să mă întrerupă copiii. Mă rog! Prin urmare, cu atât mai mult stărui în acest punct de vedere, cu cât voi destăinui un lucru. Să spuie d. Pleșoianu, aici de față, dacă înaintea raportului d-lui Ioanid nu a fost pregătit un alt raport, prin care însăși comisiunea de cercetare

cerea să se facă o astfel de anchetă. Da sau nu? (*Aplauze pe băncile Federației.*)

D. G. Pleșoianu: În comisiunea de cercetare am fost numit ca raportor și am făcut un raport prin care ziceam că ar fi bine să se facă o anchetă parlamentară în această alegere. (*Aplauze.*)

D. N. Iorga: Fac un ultim apel la această Cameră. Măine vom fi chemați să discutăm împreună, majoritate și minoritate, reformele cele mari.

Nu aruncați sămânța de otravă care va împiedica votarea solidară a acestor reforme pentru un incident electoral care s-a complicat prin consecințele sale stropite cu sânge, cum cu dreptate s-a spus de aici.

Să fim în stare a înțelege un lucru: Că prin aceste apucături, jignindu-se la fiecare moment sentimentul de dreptate al unei mari părți din membrii acestei Adunări, nu mergem la îndeplinirea reformelor, ci mergem către dezvoltarea și către instalarea unei tiranii de partid care o să învețe minte pe acei care au nevoie încă să tragă învățatură¹. (*Aplauze prelungite.*)

NOTE

1. La Dicio Sân Martin (Târnava Mică) fuseseră trei candidați. O. Prie luase 2814 voturi, restul de 2535 fiind împărțite între ceilalți doi, I. Bianu și Em. Folea. Contestația a fost respinsă cu 105 voturi, față de 72 pentru.

În ședința din 15 martie 1921:

După C. Xeni, raportor **la o propunere de anchetă parlamentară împotriva deputatului Oanea**. Acesta oferise mită, pentru a obține niște vagoane. secretarului general al ministerului Comerțului, I. Cosmovici, care l-a denunțat:

D. Ștefan C. Pop: Dar, d. prim-ministru a prezentat țării această acuzațiune!

D. N. Iorga: Nu știu cu ce v-am provocat, d-le Pop pe d-voastră? (*Întreruperi.*)

D. L. Oanea: D-lor, am făcut atâtea servicii pentru binele acestei țări, încât cred că merit ca să nu fiu ponegrit! (*Zgomot, întreruperi.*)

D. N. Iorga: D-lor, lăsați-mă să vorbesc în chestiune de regulament. Cred că trebuiește încă un articol introdus în acest regulament, articol care ar trebui să privească pe toată lumea și în care să se spună anume, că prima calitate a unui deputat este, să aibă bun simț, bunul simț care să privească pe toți. (*Aplauze.*)

Prin urmare, d-lor, revin la ceea ce spuneam. Aci se fac o serie de greșeli și în acest caz și în cazurile asemănătoare, căci art. 51 și următoarele sunt articole cari privesc lucrurile petrecute aci în Adunare.

Dar dacă se întâmplă ceva, că un deputat, dacă s-a spus ceva contra aceluia... (*Întreruperi, zgomot.*)

D-le Maniu, vă rog, stăpâniți-vă aderenții. (*D. Oanea întreupe.*)

D. N. Iorga: D-le Maniu, intervin la d-voastră a doua oară!

D. Iuliu Maniu: Nu este aderentul partidului nostru!

D. L. Oanea: Eu sunt aderentul meu. (*Întreruperi.*)

D. Iuliu Maniu: Să ascultăm de d. Iorga.

D. Ștefan C. Pop: Rog ascultați pe d. Iorga. (*Întreruperi.*)

D. N. Iorga: D-lor, bate un așa vânt de rătăcire în această Cameră, încât oamenii își pierd simțul realității. (*Aplauze.*)

D. M. Popovici: Să ascultăm pe d. Iorga.

D. N. Iorga: D-lor, eram de mult în această Cameră, atunci când mulți, cari acum se află aci, învățau abecedarul și au învățat acest abecedar și de pe urma mea. Deci, îmi dați voie să întreb ce înseamnă această atitudine?

Eu sunt dator să explic aci unele lucruri, pentru ca să nu se piardă în zadar timpul Camerei. (*Întreruperi.*)

Rog ca nimeni să nu prejudece asupra intențiilor mele, căci eu când vorbesc, vorbesc totdeauna pentru un lucru pe care îl cred drept.

Prin urmare, dacă se întâmplă ceva în afară de Cameră și dacă crede cineva – fie de pe banca ministerială, fie dintre

deputați – că are ceva de spus împotriva unui deputat, nu este aci forul unde trebuie să se adreseze, ci trebuie să meargă să se adreseze instanțelor judecătorești, acolo să prezinte plângerile sale, iar dacă instanțele judecătorești vor să înceapă urmărire, să se adreseze aci la biroul acestei Camere și biroul, după ce va lua avizul Camerei, va decide dacă deputatul acela poate să fie pus sub urmărire în timpul sesiunii parlamentare.

Acest lucru este elementar. S-au petrecut atâtea în această Cameră, timp de douăzeci de ani aproape, încât noi știm ce se poate face în Cameră și ce nu se poate face. Dar lucruri de acestea în orice caz nu se fac, și iată de ce, și iată cari sunt rezultatele: Vrei să compromiți pe cineva? Eu nu vorbesc pentru acest caz special, ci vorbesc în general. Vrei să compromiți pe cineva? Nu ai decât să aduci o acuzațiune înaintea Camerei. Imediat Camera o trimite la o comisiune specială, care nu are însă nici calitatea și nici posibilitatea materială să se ocupe de dânsa.

D. M. Popovici: Și nici nu e imparțială!

D. N. Iorga: Și eu o să spun tot lucrurile acestea, dar le spun toate la rândul lor. Și după cum spunea d. Popovici, prejudicând, se poate întâmpla uneori, ca această comisiune să nu aibă nici imparțialitate într-o asemenea chestiune.

Acum, în Parlament este aci o minoritate foarte importantă. Dar se poate să fie un Parlament în care minoritatea să fie foarte redusă și comisiunea aceea, care ar avea să se ocupe de aceste cazuri speciale, să nu aibă într-însa nici un reprezentant al minorității.

Atunci cum se poate, d lor, să dăm onoarea unui om ca să fie judecată de adversarii săi? Căci nu se poate un juriu politic ca să judece onoarea unui om, astfel de juriu poate judeca, nu numai pe bază de lucruri cercetate, dar poate judeca și cu pasiunile cari ar ajunge să frământă această comisiune cu privire la lucrurile ce are să le judece.

Vă rog, de aceea, să retrageți comisiunii sarcina de a se ocupa de un lucru care nu o privește; iar dacă cineva, de acolo sau de aiurea, crede că are ceva de adus contra d-sale sau altui deputat, instanțele judecătorești sunt singurele chemate să se pronunțe. (*Aplauze.*)

Avem în Camera aceasta destul material pentru intrigi și pasiuni și nu trebuie să recurgem la aceste mijloace care o vor transforma într-un astfel de cazan da pasiuni și intrigi încât dizolvarea ei se va impune ca o necesitate națională. (*Aplauze.*)

/.../

D-lor, iată ce ași vrea să fixez. D. Xenii îmi dă dreptate; se poate ocupa Adunarea de orice chestie politică, dar nu se poate ocupa de o chestie care nu e politică și care este în legătură numai cu persoana unui deputat. Am să vă aduc un caz din viața parlamentară franceză. A fost cazul lui Wilson, care era ginerele prezidentului Grévy; a fost chestia afacerii de decorații. Wilson a fost ales în Cameră de trei, patru ori și el a fost acuzat în plină Cameră. Nu se găsea o soluție în chestia aceasta a lui Wilson, și deoarece nu se putea, în orice caz, să se înceapă de către Cameră cercetarea unei acuzații de ordin personal, relativ la un deputat, Wilson a rămas acolo în Cameră, și s-au întrebuintat alte mijloace ca să nu rămână mai departe acolo. Camera nu se poate preocupa decât numai de chestiile politice; ea nu se poate preocupa de chestiile în legătură cu persoana unui deputat, numai în chestiile politice are această cădere, iar în celelalte chestii, deloc.

Și noi am face o mare greșală dacă am admite acest principiu și am crea un rău precedent”.

În ședința din 18 martie 1921.

La o constatare a lui V. Haneș:

„Îmi dați voie, d-le Haneș. Eu pot să dau o lămurire. Serbările pentru Domnul Tudor se fac atunci când s-a împlinit 100 de ani de la moartea lui. Acum nu a trecut 100 de ani de la intrarea în București. Serbările se fac la începutul lunii iulie și *Liga Culturală* a luat inițiativa și toate măsurile pentru a pregăti aceste serbări cari vor avea un îndoit caracter: Un caracter cultural și un caracter țărănesc, dar, aci avem a face cu un comitet, foarte bine intenționat, care, în legătură cu un bal care se dă pentru sporirea fondurilor *Ligii Culturale*, face

manifestațiuni, evident, asupra cărora nu mă pronunț, fiindcă, înțelegeți, situațiunea mea nu-mi îngăduie să mă pronunț”.

La proiectul de lege cu privire la asociațiile profesionale:

„Îmi dați voie, d-le Cuza, cele dintâi scandaluri parlamentare nu sunt din Adunările de la București, cele dintâi foarte mari scandaluri parlamentare au fost la Iași, pe vremea Parlamentului d-lui Ion Brătianu – acesta este adevărul – președinte fiind d. Vasile Morțun, opoziția fiind reprezentată prin deosebite elemente și majoritatea comportându-se precum s-a comportat și alte majorități.

Prin urmare, nici Parlamentul trecut, nici Parlamentul acesta nu merită să fie înfățișate ca acelea cari au introdus zgomotul și vehemența în luptele politice, ci cauza este alta: Că toate guvernele, de la o bucată de vreme, n-au autoritatea morală pentru a se impune prin legi și administrație bună. De aci vin scandalurile.

Față de guverne fără autoritate, opozițiunea devine evident, vehementă”.

Din nou, pe aceeași temă:

„Să-mi dați voie, d-le raportor și d-lor deputați, să dau definițiunea cea bună a breslei, care va arătă zădărnicia legislației noastre, care definițiune este că breasla la noi era o organizațiune religioasă și o formă morală. Vedeți dar, că toate acestea ce facem acum sunt lucruri zadarnice, sunt bucățele de hârtie, căci ne jucăm întocmai cum se joacă copiii cu cocoși de hârtie, unul face un cocoș mai bun, altul mai rău“.

CXI

LA REGULAMENT

(19 martie 1921)

Iată, d-lor deputați, ce voiesc să spun: În regulament am căutat să introduc toate cazurile posibile, dar un caz ne-a scăpat din vedere, și la cea dintâi revizuire a regulamentului îl vom introduce, adică să nu se poată substitui unei propuneri care este în curs, trecând prin filiera sa naturală, o altă propunere care să înconjure greutatea pentru a ajunge la alte rezultate. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

Așa încât noi, toți membrii opoziției, socotim această cale ca una pe care *regulamentul* în adevăr nu o oprește, dar pe care înțelepciunea politică ar trebui să o oprească, și lealitatea tot așa. Așa fiind, noi nu *putem* să participăm la votare, socotind propunerea aceasta ca o propunere cu desăvârșire ne la locul ei.

Noi așteptăm ca propunerea cealaltă să treacă prin comisia tehnică și prin secțiuni, și, când va veni, vom vota asupra aceleiași chestiuni, fiindcă acolo și atunci trebuie să votăm. Acuma nu putem participa la vot¹. (*Aplauze.*)

NOTE

1. Discuția pornise de la o interpelare a dr. Aurel Bobescu; acesta ceruse explicații **cu privire la scăderea cu 20% a bugetelor tuturor ministerelor**, cu excepția celui al Comunicațiilor. N.I. a intervenit:

„Mă cred dator să lămuiesc anumite puncte din regulament, cari n-au fost destul de bine interpretate de oratorii precedenți.

O voce: Nici nu i-ați lăsat să vorbească și nu i-ați auzit.

D. N. Iorga: Am auzit, eram aici, am ascultat cu multă luare aminte argumentele și nu m-au convins, și sunt dator să vă arăt de ce.

D-lor, comisiunea trebuia neapărat convocată, mai ales în chestiuni de această importanță, trebuia convocată în toată forma, și trebuiau făcute toate actele doveditoare ca să se poată vedea că această comisiune a fost chemată în toată forma. Așa an procedat eu, așa s-a procedat altă dată aici; am primit și eu convocări în comisiuni pe cari le-am iscălit. Prin urmare este incontestabil că nu ajunge o simplă înștiințare pusă undeva pe perete, pe care este foarte posibil să nu o vadă cineva venind de-a dreptul în Cameră.

O voce: Să se intereseze. (*Protestări.*)

D. N. Iorga: Dar nu este numai aceasta. Puținul înainte de hotărârea care s-a luat în această chestiune, a fost o altă Adunare în care s-a întrebuințat, după afirmațiunea precisă a unui membru al Adunării, procedeul obișnuit și singur legal, de a fi fost chemați membrii în toată forma. Dar să zicem că era grabă și că deci s-a înștiințat numai prin o înscriere la tabloul negru sau prin o bucată de hârtie că membrii comisiunii trebuie să se adune. Ei însă nu s-au adunat. D. Pistiner, cu care nu avem nici o legătură politică, dar pe care îl recunosc ca un om de o perfectă corectitudine (*aplauze*), d. Pistiner a fost acolo...

D. Al. Oteteleşeanu: D. Pistiner a stat numai un moment și a plecat, așa că nu poate ști dacă în alt moment nu au fost toți membrii cari trebuiau să fie.

D. M. Popovici: Vedeți că întrerupeți și d-voastră? Altora nu le admiteți. (*Zgomot.*)

D. N. Iorga: D-le Oteteleşeanu, am văzut cel puțin o sută de feluri prin cari își face cineva reputația politică. Felul acesta nu l-am văzut până acum, îl văd și iau notă, dar nu am văzut oameni ajunși la notorietate politică prin procedeul pe care îl întrebuințați d-voastră. (*Aplauze.*)

D. Al. Oteteleşeanu: D-le Iorga... (*Zgomot, protestări.*)

Voci: Jos, jos. (*Zgomot.*)

D. N. Iorga: Eu am început înainte de toate prin a respecta oamenii cari m-au precedat în viața politică. Să stai acolo și să mă ascuți. (*Aplauze pe băncile Federației, zgomot pe băncile majorității.*)

D. Al. Oteteleşanu: D-le Iorga... (*Zgomot pe băncile Federației.*)

D-le președinte cer cuvântul în chestiune personală. (*Zgomot.*)

D. dr. Elie Dăianu, vice-președinte: Vă rog, d-le Iorga, să rămâneți în chestiune.

Voci din opoziție: Rușine, jos, jos! (*Zgomot, protestări pe băncile Federației.*)

Alte voci din majoritate: La ordine, la ordine. (*Zgomot.*)

D. dr. Elie Dăianu, vice-președinte: Nu primesc să se zică cuvântul rușine. Vă înscriu cu chemarea la ordine la protocol. (*Zgomot, protestări.*)

Voci din Federație: Să ne înscrii pe toți. (*Zgomot, protestări.*)

D. N. Iorga: D-le președinte, mi-ați făcut înștiințare să mă țin la obiect. Am plăcerea de a vă vedea în această Cameră și la acea tribună de câteva luni de zile. Eu am fost în Camera acestei țări de aproape douăzeci da ani și măcar atâta lucru...

O voce: Ce are a face?

D. N. Iorga: Cum ce are a face? (*D. Iorga merge și ocupă loc la tribună, opoziția aplaudă în picioare.*)

D. Eugen Goga: Nu ne impresionezi. (*D. Iorga se îndreaptă către d. deputat Eugen Goga, cerând să-i repete întreruperile făcute apoi revine la tribună.*)

D. N. Iorga: D-le președinte, vă rog să îngăduiți să se treacă în procesul verbal cele două întreruperi pe cari le-au adresat d-nii de acolo! Eu am venit după dreptul meu la tribună, dacă vorbesc din bancă, însemnează o concesiune din partea mea – și atunci d. deputat Goga mi-a spus că nu-l impresionez. Dacă își închipuie d-sa, că viața mea politică are drept scop să impresioneze oameni cari au numai atât trecut și atâta valoare politică cât are dumnealui, apoi atunci desigur greșește.

D-voastră, d-le președinte, vă spun încă odată, că în douăzeci de ani de viață politică, am învățat măcar a mă ține la chestiune. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

D. dr. Elie Dăianu, vice-președinte: În chestie de regulament aveți 10 minute.

D. N. Iorga: Voi sta aici 10 ceasuri, până voi putea să vorbesc.

D. dr. Elie Dăianu, vice-președinte: După regulament n-aveți voie mai mult de 10 minute.

D. N. Iorga: Regulamentul vă impune să-mi asigurați libertatea cuvântului. (*Aplauze pe băncile opoziției.*) Aștept să mă lăsați să-mi continui cuvântarea.

S-a făcut o afirmațiune din partea d-lui deputat Pistiner, că de față erau 4 membri la această ședință. (*Întreruperi pe băncile majorității.*)

D-voastră n-ați fost niciodată într-o Cameră, dacă credeți că așa se discută și că așa se poate continua discuția... (*Întreruperi.*) Apoi aici nu este club. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

D. dr. Elie Dăianu, vice-președinte: Vă rog, nu mai întrerupeți, lăsați pe orator să-și continue cuvântarea.

D. D. Dumitrescu: Așa că este greu să vorbiți în condițiunile în care vorbim noi?

D. N. Iorga: Am zis să mi se aducă un scaun și voi sta până în momentul când voi putea să-mi exercit dreptul de a vorbi.

Voci din majoritate: Tot așa pățim și noi.

D. N. Iorga: Eu nu sunt vâtaful nimănui.

D. D. Dumitrescu: Vi se plătește cu aceeași monedă.

D. N. Iorga: Nu știu dacă aveți dreptul de a plăti cu aceeași monedă, așa poate fi limbajul de aiurea, nu de aici din Cameră. (*Zgomot.*)

D. D. Dumitrescu: Este atâta diferență între limbajul nostru și al d-voastră... (*Întreruperi pe băncile opoziției.*)

D. N. Iorga: Admiteți că erau 4 membri prezenți, și că în urmă au mai venit și alții. Aș vrea să știu...

D. M. Protopopescu: Este foarte enervant.

D. N. Iorga: Te enervează?!

D. M. Protopopescu: E foarte enervantă discuțiunea această. (*Zgomot, întreruperi.*)

D. N. Iorga: Slabi nervi.

D. I. Mihalache: D-le Iorga, nu stați pe loc pentru cei cu nervii slabi. (*Zgomot, întreruperi.*)

D. N. Iorga: Eu nu vorbesc până nu se va face liniște.

Dacă pe urmă au venit alții și dacă s-a îndeplinit cererea formală a regulamentului, care spune că în orice comisiune prezența unei treimi a membrilor ei este necesară, pentru validitatea voturilor, cred că este clar; trebuie să ni se aducă dovada că în momentul când s-a luat acea hotărâre erau prezenți o treime din membrii comisiunii. Unde este această dovadă?

Voci din majoritate: Procesul-verbal.

D. N. Iorga: Unde este? Poate să afirme vice-președintele, care a prezidat, că era acolo o treime? Câți membri sunt? Sunt șaptezeci și ceva și puteți admite că era acolo o treime din 70 de membri?

D. I. Mihalache: D-le Oteteleşeanu, dați imediat procesul-verbal.

D. Al. Oteteleşeanu: Nu pot să vorbesc, căci mi-a interzis d. Iorga să vorbesc.

D. I. Mihalache: Aduceți procesul-verbal, nu putem tolera scamatorii. (*Zgomot, întreruperi pe băncile majorității.*)

D.dr. Elie Dăianu, vice-președinte: D-le Mihalache, îmi dați voie să vă atrag atențiunea că folosiți expresiuni neparlamentare.

D. dr. N. Lupu: Îmi dați voie să vă atrag atențiunea că întrebuițează expresiuni conforme cu realitatea.

D. dr. Elie Dăianu, vice-președinte: Îmi pare rău că trebuie să vă chem iar la ordine. (*Zgomot.*)

D. I. Mihalache: După escrocherii nu putem tolera scamatorii. (*Zgomot, întreruperi.*)

D. dr. N. Lupu: Și nici mamelucismul d-voastră nu-l putem tolera, d-le președinte.

D. dr. Elie Dăianu, vice-președinte: Vă chem la ordine, d-le Lupu, pentru nerespectarea președintelui.

D. I. Răducanu: D-lor deputați, secretarul comisiei declară că nu a luat parte la ședință. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

Voci din minoritate: Rușine!

D. I. Răducanu: Secretarul comisiei declară că nu știe când s-a făcut această comisie.

O voce din majoritate: Sunt doi secretari.

O voce din minoritate: Aceasta este a doua escrocherie.

D. N. Iorga: D-lor, admit însă că atunci când comisiunea s-a adunat, ar fi fost în numărul prevăzut, care număr însemnează mai mult de 20 de membri, fiindcă este o treime dintr-o comisiune care cuprinde peste 70 de membri.

O voce: 24 de membri.

D. N. Iorga: Admit 24. Admit că ar fi fost acest număr de deputați. Când a venit d. Pistiner, erau 4 membri și când a ieșit dumnealui, deodată s-au aruncat toți, și s-a format numărul care trebuie. Ce trebuia să facă comisia? (*Întreruperi.*)

Dacă doriți să știți ce trebuia să facă comisia, așteptați. Iată ce trebuia să facă comisia. Avea înaintea ei o moțiunea care fusese trimisă de plean, după regulamentul cel nou pe care l-am făcut împreună, și știu și eu puțin ce este înăuntru. Se putea proceda față de moțiune în două feluri; sau se punea la vot moțiunea imediat sau se trimitea – acesta este textul regulamentului nou – sau se trimitea la comisiune sau la secțiuni, și la moțiune se spune anume că se trimite la comisia respectivă. Comisia s-a adunat. Ea întâlnește în cugetele sale scrupulele pe cari le-a pomenit de la tribună d. Anghelescu, anume că este vorba de o chestiune politică, de o chestiune cu caracter politic. Prin urmare, comisia zice: Sunt o comisie specială, și fiind comisia specială care mă ocup numai de lucruri financiare, nu pot să iau o hotărâre cu caracter politic, aprobarea sau dezaprobarea unui ministru. Acesta a fost scrupulul. Însă comisia nu putea să zică un lucru că nu e competentă să judece latura tehnică a problemei. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

E vorba de manipularea unor bonuri de tezaur și sunt deputați cari nu știu, aceasta este permis sau nu este permis?

D. ministru de Interne a dat lămuriri zdrobitoare pentru persoana cu care, un moment, a avut a face și pe care a calificat-o de escroc, după cum am auzit aici. Chestiune, prin urmare, foarte gravă din punctul de vedere al escrocului, după declarația d-lui ministru de Interne, dar chestiune foarte gravă și din acest punct de vedere, dacă un ministru poate să facă să intre în circulație în mâinile unui particular și pentru folosul

unui particular bonuri de tezaur. (*Aplauze pe băncile majorității.*) Este îngăduit sau nu este îngăduit? E chestiune tehnică. Comisia tehnică întreabă, în calitate de comisie tehnică, printr-un vot expres al Camerei, comisia aceea trebuia să zică: Credem că este bine sau că nu este bine ca bonurile de tezaur să intre în mâinile unui particular, escrocul de ieri, sau escrocul de azi, sau escrocul de mâine, sau numai escrocul de ieri, care nu mai este escrocul de azi, dar care poate deveni escrocul de mâine, sau poate alte posibilități cari s-ar înfățișa. (*Aplauze din partea opoziției.*)

Prin urmare, zice: Nu este bine, sau zice: Este bine! Sunt persoane cari pot să ajungă miniștri de Finanțe, și într-un moment ar dori să aibă ceva la îndemână, un argument, pentru a face să umble din buzunar de speculant în buzunar de speculant bonuri de tezaur, atunci invocă hotărârea comisiunii speciale a Camerei de la 1921; iată, acest lucru este permis. (*Aplauze, ilaritate.*)

Prin urmare, vedeți, din alt punct de vedere, comisiunea este liberă să zică: Este permisă asociațiunea băncii ministeriale cu Schuller-ul cinstit sau cu Schuller-ul escroc, sau nu este permisă. Dar după aceea putea să vină înaintea noastră să spună: M-ați întrebat, ca pe o comisiune tehnică, vă răspund tehnic așa; dar, d-voastră mai aveți și un scop politic, prin urmare, vă rog ca, după ce aveți răspunsul nostru în scris, să trimiteți la secțiuni pentru latura politică. Aceasta se impunea. (*Aplauze din partea opoziției.*)

Dar, veți zice: Dacă eu aș fi fost în comisiune și aș fi fost consultat pentru partea tehnică, ce aș fi răspuns? Aș fi răspuns că bonurile de tezaur nu pot să se găsească niciodată în buzunarul celui mai idealist și celui mai onest dintre toți Schullerii pe cari îi cuprinde România. (*Aplauze prelungite, ilaritate, din partea opoziției.*)

Dar, dacă aș fi fost întrebat, dar legi de acesta și o părere, în ce privește pe d. ministru de interne? Ași fi spus: Am motivele mele particulare, pe cari le știți, de a nu mă amesteca, nici aprobând, sau dezaproband în toate lucrurile pe cari le face ministrul de interne, care este ministru de interne așa cum

este, vorbește așa cum vorbește și lucrează așa cum lucrează.
(*Aplauze prelungite din partea opoziției.*)

În ședința din 21 martie 1921

Reia discuția **pe marginea proiectului de lege privind asociațiile profesionale:**

„D-lor deputați, eu sunt gata să vorbesc, însă țin să constat un lucru: niciodată nu s-a pomenit ca în Parlamentul acesta, ca ministrul care prezintă proiecte de legi importante să nu fie de față la discutarea lor. D. ministru nu este de față și ca să arăt că îmi este absolut indiferent dacă este de față sau nu, sunt gata să iau cuvântul. Cum nu-l interesează pe d. ministru ce spun eu, cu atât mai puțin mă interesează pe mine prezența d-sale.

Onorată Cameră, să-mi îngăduiți să rostesc de aci cele câteva observațiuni...

D. V. Sassu: Și raportorul lipsește.

D. N. Iorga: Adaug, în legătură cu cele spuse de d. Sassu, că și lipsa d-lui raportor îmi este tot așa de indiferentă ca și lipsa d-lui ministru.

Prin urmare, să-mi îngăduiți, ca de aci, de la locul meu, să fac câteva observări, nu asupra proiectului însuși, pe care am cutezat să-l asemăn într-o ședință anterioară, pe cale de întrerupere, cu acel inofensiv mijloc de distracție al copiilor, cari se cheamă „cocoși de hârtie“, ci să mă ocup de tendința care este cuprinsă în el, tendință care nu privește numai pe actualul deținător al portofoliului Muncii, pe care l-a meritat cel dintâiu, ci poate privi și pe alții cari îl vor merita tot așa, mai mult ori mai puțin, pe urmă.

Prin urmare, să mi se dea voie să vorbesc de însăși tendință acestui fel de proiecte de legi.

Onorată Cameră, când a început discuțiunea cu privire la proiectul de lege al asociațiunilor muncitorești, s-au strecurat pe rând oameni cu iluzii. Toți aveau iluzii, cu deosebire numai că iluzia unuia era de o natură, și a altuia de altă natură. A fost acolo d. Călciorescu, care avea o plăcută iluzie, anume, că prin

proiectul acesta de lege o să se schimbe ceva în condițiunile muncitorilor și în raportul muncitorilor cu statul.

Tot acolo a fost altcineva, d. Christescu, care avea, cu alte idei, altă iluziune, că dacă s-ar desființa capitalul – ca și cum noi am suferi din cauza capitalului, nu din cauza abuzurilor capitalului, căci capitalul este un mijloc de ușurare a vieții economice, de concentrare mai deplină și de circulațiune mai repede a vieții economice, nu o otravă – că, dacă s-ar desființa capitalul, imediat lumea va fi fericită, și aceasta este o iluzie.

A mai venit pe urmă d. Cuza, care a avut altă iluzie, că dacă va ținea un discurs foarte călduros d-lui Christescu și tovarășilor de acolo, îi va converti; uitând un lucru, afară de faptul că dumnealui n-are de o bucată de vreme chiar toate calitățile pentru a converti pe un adversar politic, uitând un lucru esențial: Că nu este vorba numai de idei pe cari să le aveți din capul unui adversar, ci este vorba și de altceva, de faptul că adeseori adversarul are nevoie de ideile acelea, ori dacă le crede, ori dacă nu le crede, căci altfel, fără ideile acelea pe cari este presupus că le crede, ce s-ar alege dintr-însul? Așa încât, după iluziile cari s-au perindat la acel loc solemn care se numește tribună, să mi se îngăduie de la acest loc modest, refugiul meu prezent, nu să mi fac iluziuni, ci să vă aduc o amintire pe care d-voastră n-o aveți, pe care eu o am și care ar putea interesa. În momentul când nu vă va interesa, vă veți adresa, printr-un reprezentant autorizat, d-lui președinte care îmi va comunica mie și, fiindcă este vorba de un discurs cu care n-am carieră politică de făcut, nici dovadă de oratorie de adus înaintea d-voastră, nu țin prea mult la el și sunt gata să-l întrerup când vreți d-voastră.

Dacă în adevăr vă interesează amintirea mea, iată, v-o dau.

D. general Gh. Cantacuzino-Grănicerul: Iată a venit și d. raportor.

D. D. R Ioanițescu: Am fost, d-le Iorga, la comisiunea financiară; știți bine că eu sunt cel dintâiu aicea și plec cel din urmă.

D. N. Iorga: Personal, mi-e tot una. Când istoria va așeza unul lângă altul aceste trei personalități politice, glorioase dacă

vrei dumneata, modeste cum vreau eu, care sunt d. ministru al Muncii, dumneata și cu mine (*aplauze, ilaritate*), lumea ne va judeca. D-lor, iată amintirea, care poate până la un punct să vă și bucure. Sunt mulți ani de atunci, pe banca de pe care a plecat tocmai acum d. ministru respectiv (*ilaritate*), pe banca aceea stătea învățătorul d-lui ministru respectiv, acel învățător este d. Orleanu de la Galați, pe care îl cunoaștem amândoi. Și dumnealui și eu l-am văzut foarte adeseori și îmi aduc aminte chiar scene foarte interesante între d. Orleanu și d. ministru al Muncii. Discutându-se la Iași chestiunea agrară, d-sa a avut ceva de obiectat celui care vorbea și atunci s-a ridicat și a comunicat reflexiunea d-sale d-lui Orleanu, vorbitorul. D. Orleanu a făcut atunci un gest și a adaus: Am înțeles...

D. V. Sassu: Stai jos!

D. N. Iorga: Da, stai jos?

Prin urmare, și dumnealui și eu cunoaștem pe d. Orleanu; este un bărbat erudit care a cetit foarte mult, care are concepțiuni politice în orice privință, pe cari le comunică în deosebite împrejurări: În Cameră, când este la Cameră, și în orice alt loc, când nu este la Cameră. În orice chestiuni, când este nevoie de lămuriri, se pot obține totdeauna lămuriri adresându-se cineva d-lui Orleanu.

Ce se întâmplase în momentul acela? Un atentat în contra actualului șef al Partidului Liberal, fostul nostru coleg în Cameră. În urma atentatului împotriva d-lui Ion Brătianu, se recursese la o primă măsură privitoare la asociațiunile profesionale. D. Orleanu, plin de încredere în eficacitatea proiectului pe care l-a înfățișat, ne arată toate avantajele proiectului. Atunci, pe vremea aceea, nu era opoziție în Cameră, așa încât conflictele cari se întâmplă acum, se datoresc nu faptului că opoziția este rea, ci faptului că există opoziție, pe când înainte nu exista și din această cauză nu erau conflicte. (*Ilaritate.*) Eu eram o personalitate izolată. Am venit la tribună și mi-am permis să arăt neîncrederea mea în ceea ce privește eficacitatea măsurilor pe cari d. Orleanu înțelegea să le ia pentru ca muncitorii să se facă cumiți, să fie „puși la rezon“, pentru ca să piardă simpatia pe care o aveau pentru Racovski, pentru doctorul Racovski, pentru ministrul ucranian

Racovski, pentru fruntașul politic și cultural bulgar Racovski, care este în același timp, sau care a fost șeful Partidului Socialist românesc și să câștige în schimb simpatia pentru un bărbat care avea toate calitățile de a fi tot așa de popular ca și Racovski și care era ministru de atunci, d. Orleanu. Am spus: Pe această cale nu veți ajunge niciodată la nimic. Nemulțumirile muncitorimii vin dintr-o mulțime de motive, dintre cari nouă din zece nu le puteți înlătura pe cale de lege. Dar înainte de toate, starea nenorocită în care se găsește muncitorimea, atitudinea ei de vrăjmășie față de concepția de stat, față de ideea de națiune, vine din altceva. Această muncitorime a fost în continuu ținută la o parte de preocupările clasei dirigente. (*Aplauze.*) Cine i-a iubit, sau cine s-a făcut măcar că-i iubește, acela i-a avut. Am spus atunci rețeta: Este foarte ușor să-i iubiți și d-voastră, sau să vă faceți și d-voastră că-i iubiți. Intervențiți în viața lor, dați-le ceea ce trebuie să se dea de o clasă stăpânitoare celorlalți, ceea ce trebuie să dea statul cetățenilor săi și se va procedea în sufletul acestei muncitorimi o schimbare. Și eu am venit și cu raportul pe care-l făcuse atunci inspectorul muncii, din care se constatau împrejurările absolut africane în cari trăia, în multe din fabricile României, muncitorimea. Am atras atențiunea d-lui Orleanu atunci asupra condițiunilor detestabile în cari trăiau în momentul acela lucrătorii de la Căile Ferate.

D. Gh. Cristescu: Ca și astăzi.

D. N. Iorga: Da, ca și astăzi. Ai toată dreptatea. Le-am spus că acești lucrători nu au nici mijloace de a se îmbrăca mai ieftin, ca niște credincioși slujbași ai statului ce sunt; nici mijloace mai bune de aprovizionare, ca niște credincioși slujbași ai statului ce sunt; nici mijloace de a se cultiva, de a intra în legături cu această cultură modernă, pe care nu li se poate cere să o apere, atunci când ei nu pot să aibă sensul însăși al acestei culturi moderne și al binefacerilor pe care această cultură poate să le dea. Părerile acestea nu au avut nici un fel de trecere și noi am rămas și atunci, și de atunci cum fusesem până în momentul acela, și tot așa suntem și în clipa de față. În București, o baie costă 30 de lei. Mă întreb dacă muncitorii pot beneficia de această baie?

O voce: O baie costă 50 de lei.

D. N. Iorga: În București și în toată țara românească nu există bibliotecă populară deschisă oricui și vă mai mirați ce este în capul muncitorilor? (*Aplauze.*)

D. Gh. Cristescu: Câte cârciumi există?

D. N. Iorga: Are dreptate. În toată România nu există o sală de conferințe populare de natură științifică aplicată, cum este „Urania“ de la Berlin. În toată România nu există un singur conferențiar ambulant, care să meargă din centru muncitoresc în alt centru muncitoresc pentru ca să propage ideile cele bune. În toată România nu există nici o adevărată școală de adulți vrednică de acest nume. Nu există cărți pentru popor, cărți cari să ajungă cu un preț de nimic în mâinile lucrătorilor. Acum prețul minim al unei cărți a ajuns să fie de 5-7 lei și o să crească o generație de muncitori de o să vă încrâncenați, pentru că lăsați societăți particulare să câștige într-un an 12 milioane, smulgând cărțile din mâinile poporului. (*Aplauze prelungite, strigăte de bravo.*)

Și, ceea ce este de neînchipuit, vedem azi o grămadă de ziare, care ies în fiecare moment și cari fură hârtia de la cărți, fără nici un fel de folos pentru public, dar nu aveți o singură foaie, nu numai de educațiune populară, ci de familie, când astfel de foi sunt cu sutele în Germania și ca miile în societatea anglo-saxonă.

Și aceasta fiind situația de lucruri, d-voastre înnodeați firul de la d. Orleanu la d-nealui, pentru ca pe urmă d-nealui să-l reia, și altul în urmă să-l reia de la d-nealui.

Autorul proiectului de lege actual nu-și dă seama că acest proiect vine din clasică tradiție liberală.

Clasică tradiție liberală în domeniul economic poate fi cuprinsă în trei propozițiuni. Le voi enunța și va recunoaște oricine că în adevăr acestea sunt principiile liberalismului. Din veacul al XVIII, când făcea propagandă, de la 1793, când făcea revoluție, de la 1830, când făcea demagogie, de la 1860, când făcea societăți economice și de la 1860 înainte, când domnia prin mijlocul acestei societăți. Acestea sunt fazele prin cari a trecut liberalismul de la originile sale până în momentul de față. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

Concepția liberală căreia vă supuneți toți – și frică îmi e că și între noi sunt atâtea cari i se supun – această concepțiune liberală, căreia îi pot opune o alta, care aceea va birui la ceasul ei și aceea va aduce împăcarea între elementele cugetătoare și muncitorești ale societății și va începe o eră nouă, pe când aceasta nu aduce altceva decât învrăjbirea, nu aduce altceva decât ura, nu aduce altceva decât zguduirea fundamentelor societății, pe cari credeți că le apărați.

Aceste trei principii sunt următoarele: Factorul moral nu există. Societatea este o alcătuire materială, asupra căreia se lucrează prin elemente materiale. Sufletul muncitorului, inima muncitorului, elementele gingașe umane, cari sunt în ei, ca și în noi, fiindcă suntem frați, fiindcă suntem oameni, și nimeni nu s-a născut în buzunar cu cheia cu care să închidă temnița aproapelui nostru (*aplauze pe băncile opoziției*), aceste elemente superioare ale omenirii nu există.

Al doilea: Prin lege se poate face orice. Este o încredere fanatică, oarbă în lege. Acesta este fetișul la care se închină societatea modernă, este tabloul înaintea căruia se oprește cineva cu mâinile încrucișate pe piept și cuvinte de boscorodeală pe buze, pe când în fundul inimii puțin îi pasă de ce însemnează zeul însuși. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

Prin urmare, legea poate face orice; ea poate crea lucruri cari nu există, poate distruge lucruri cari trebuie să existe, poate să facă să evolueze lucruri al căror sâmbure de evoluțiune nu stă în lege și poate determina însuși sensul acestei evoluții, care e determinat de motive profunde, și în depărtatul trecut și în ceea ce prezentul are mai intim și mai adânc.

Al treilea: Concepția, absolut periculoasă, că statul e fecund, că de la stat pot pleca inițiative, că de la stat poate pleca îndrumarea, că statul poate crea; iar societatea, dacă își permite să se dezvolte în afară de stat, este rebelă împotriva statului și statul poate să-i pună în fiecare moment cămașa de forță a legilor, pentru ca prin această cămașă de forță a legilor să se dezvolte – dragă, Doamne – așa cum ar trebui să se dezvolte.

Ei bine, acestor trei puncte de vedere, noi le opunem trei puncte de vedere opuse.

Întâiu. Dacă vrei să îndrepti ceva într-o societate, cată de schimbă alcătuirea ei morală. Până nu se va schimba alcătuirea morală, și a lor și a noastră, a acelor cari sunt reprezentați de d-voastră și a acelor pe cari îi reprezentăm noi, societatea va reprezenta două tabere despărțite printr-o ură ireconciliabilă, fiindcă, dacă în suflet sunt elemente cari apropie oamenii în bucuriile vieții, în plăcerile vieții, este totdeauna elementul de ură a fiecăruia, va căuta să ia cât mai mult și va urî pe acela care dă mai puțin decât se crede că e drept.

Al doilea. Noi nu credem în eficacitatea legii, o lege care vine înainte de mișcarea societății, o lege care nu-și așteaptă ceasul, o lege care pleacă pipăind de sus, în loc să se ridice prin consensul universal al clasei însăși către care se îndreaptă legea (*aplauze pe băncile opoziției*) n-are valoare.

Voiți legi bune muncitorești? Când se va da cea dintâi, se va da cu efect? Și puțin îmi pasă dacă aici sau aiurea, căci eu n-am superstiția pe care o are toată lumea, aceea că întâi să trecem granița, să trecem în Apus, în Apus găsim niște lucruri extraordinare, în cari nici gândul nu ni se poate ridica, și am curajul să spun că sunt și aci în țară minți ca și aiurea, e și aci în țară ca și aiurea spirit critic, sunt și aci anumite elemente respectabile, pe cari de multe ori poate cei de aiurea nu le au, este o doză de realism și de cuminenție pe care Apusul, cu formule anumite, de multe ori nu le are.

În loc să împrumutăm formulele Apusului împotriva cuminenției noastre, e mai bine și ținem seamă de aceasta chiar împotriva celor mai respectate formule ale Apusului. Va veni o vreme când acolo va sta un muncitor cu mâinile întărite de munca materială, un muncitor cu sufletul întărit în lupta pe care o va fi dat pentru ca să ajungă acolo, un muncitor legat cu inima lui de clasa în care a lucrat, un muncitor care să creadă pe ceilalți și în care ceilalți să creadă, un muncitor care va consolida masele către cari se îndreaptă reformele lui și va știi să influențeze asupra lor, care va goni nebunia din mintea lor, va goni ura din inima altora și va ajunge să dea astfel o lege

care va fi în același timp pentru amândouă clasele, cari sunt față în față, talismanul contra dușmăniei care ne dezbină în dauna civilizației actuale.

Legiuirea agrară din Bucovina s-a făcut consultându-se țăranii. De aceea este bună. Legea muncitorească se va face consultându-se muncitorii. Nici noi nu suntem îngerii lui Dumnezeu, nici ei nu sunt fiare; suntem și unii și alții fiii aceluiași pământ. Asupra unora s-a coborât mai puțină lumină, s-a coborât mai puțin sfântul Duh decât asupra celorlalți, și mai vinovați sunt aceia asupra cărora s-a coborât mai multă lumină și nu s-au împlânzit, decât aceia asupra cărora nu s-a coborât lumina niciodată.

Al treilea, nu cred în stat decât ca o ajutorare a mișcării sociale, și eu am dreptul să o spun pentru că am urmărit din cele mai îndepărtate timpuri mersul societății și nu am văzut legea miraculoasă care să ajute ori să oprească în cale dezvoltarea societății înseși. Greșeala cea mai mare a întregii noastre politice e aceea că am lăsat societatea să rămâie înmărmurită, că am silit societatea să rămână amorțită. Puțina spontaneitate pe care o avea societatea odinioară, am zdrobit-o. Am impus societății acesteia să nu se miște, să nu gândească altfel decât stă scris pe un nemernic petec de hârtie, pe care sunt apăsate șiruri de litere negre cu cerneală tipografică. Am făcut să atârne viața societății noastre întreagă de circulația acestui petec da hârtie fără nici o valoare. Am înveșmântat națiunea noastră, pe ostașii luptători într-un veșmânt de zale, i-am înveșmântat într-o păcătoasă cămașă de hârtie ca pentru o reprezentație de seară care se dă sub aruncătura de lumină colorată a mașinilor electrice. Societatea aceasta nu este în stare să lucreze azi și, în loc să trezim energiile vii ale societății noastre, venim și, pe mormântul inițiativei societății, îngrămădim hârtie peste hârtie, închipuindu-ne că în felul acesta liberăm și înălțăm o societate robită și incapabilă de a se înălța.

Față cu concepția liberală, care nu se poate numi decât concepția de statism neorganic, noi ridicăm o concepție organică, concepția organismului social. Și așteptând momentul când această concepție va fi un crez pentru fiecare,

ne uitam zâmbind la zadarnicele proiecte de legi, demagogice sau de opresiune, pe care partidele le trec rând pe rând unele la altele, sperând că în felul acesta vor crea o societate acolo unde nu au făcut altceva decât să distrugă una”. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

În ședina din 22 martie 1921.

Într-o problemă de regulament:

„D-lor deputați, să zicem că în plen se discută o chestiune foarte importantă, că cineva vrea să urmărească o discuțiune oarecare și că votul lui este necesar. Sunt hotărâri cari atârnă de câteva voturi. În timpul acesta, o comisiune ține lucrările sale; dacă lipsește cineva din comisiune, acolo se ia o hotărâre care poate unui partid să-i fie potrivnică.

Evident, că nu este bine ca în același timp să avem și plen, să avem în același timp și comisiuni, pentru că interesele noastre se pot îndrepta în același timp și într-o parte și în alta, și prin urmare, cred că astăzi lucrul cel mai bun ar fi acela de a se ruga comisiunea să-și întrerupă lucrările pentru ca d-nii deputați să poată asista în ședință și va continua mâine. Și dacă veți adăuga un sfat comisiunii, este ca comisiunea să binevoiască a-și măsura timpul și a nu întinde fiecare discursuri de un ceas și mai bine și atunci o să fie și mai bine ca acum.

D. A.C. Cuza: Toate acestea se datoresc regulamentului rău făcut de d-voastre. (*Ilaritate.*)

D. N. Iorga: Multe lucruri voi fi făcut eu rele, dar este un lucru care regret că nu l-am făcut mai bine: Pentru aceasta n-ai decât să te pipăi la cap”. (*Ilaritate.*)

În ședința din 23 martie 1921.

Din nou în legătură cu interpretarea regulamentului:

„Cer cuvântul în chestie de regulament.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Nu se poate.

D. N. Iorga: Dar am dreptul.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: În chestiunea aceasta? Vă dau cuvântul.

D. N. Iorga: Este o greșeală la mijloc, d-le președinte. D-voastră ați citit aliniatul ultim din art. 132 care zice: „Moțiunile astfel propuse“. Acelea trebuie să urmeze calea arătată de d-voastră; aceasta nu este o moțiune, acesta este un raport al comisiei speciale. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

D. M. Berlescu: Raportul comisiei nu există, pentru că comisia și-a declinat competența.

D. Dionisie Roman: Distingeți bine, d-le președinte.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Pe d. Roman îl chem la ordine cu înscriere în procesul-verbal și d-voastră mă veți obliga să vă dau afară cu armata.

D. I. Mihalache: Armata are altă menire. (*D. Buzdugan întrerupe.*)

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Pe d. Buzdugan îl chem pentru a treia oară la ordine și consult adunarea dacă să fie trimis la comisia disciplinară pentru a fi judecat. (*Adunarea admite.*)

D. Dionisie Roman: Pe Schuller îl apărați cu armata?

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D-lor, comisia disciplinară se întrunește. D-nii membri din opoziție sunt rugați să ia parte. (*Aplauze pe băncile majorității, protestări pe băncile minorității.*)

Voci din majoritate: Foarte bine!

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Suspendă ședința pentru câteva minute...”

La redeschidere:

„D-le președinte, cer cuvântul în prealabil în chestiune de regulament, la art. 45 și la art. 50.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Aveți cuvântul.

D. N. Iorga: D-le președinte, să-mi permiteți să vă atrag atențiunea că probabil din cauza tumultului care a fost în Cameră, nu s-au îndeplinit nici cererile art. 45, nici ale art. 50.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Adică să consult Camera?

D. N. Iorga: D-le președinte, vă rog să nu mă întrerupeți. Poate că este ultima dată când iau cuvântul în Camera pe care o prezidați d voastră, pentru că noi suntem în ajunul plecării noastre. (*Aplauze prelungite din partea opoziției.*)

D. Davila, cu autoritatea d-sale politică aplaudă plecarea opoziției...

D. C. Davila: Da, d-le Iorga, aplaud... (*Zgomot.*)

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Este regretabil pentru d-voastră personal.

D. N. Iorga: Trebuie să regretați pentru țară, pentru interesul țării, d-le președinte, nu pentru mine. (*Aplauze prelungite din partea opoziției.*)

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: O amabilitate personală este mai mult decât una generală.

D. N. Iorga: Dați-mi voie să vă spun, ceea ce mă simt dator să spun înainte de a se veni cu raportul comisiunii. Și solicit și de la Cameră favoarea de a fi ascultat. D-le președinte, după art. 45, care a fost redactat de o comisiune ai cărui membri sunt prezenți, d-voastră care ați fost de două ori numai, mi se pare, că fiind ocupat, nu ați dat aceeași atențiune pregătirii regulamentului astfel precum l-am dat noi, așa că să-mi permiteți să vă luminez, după art. 45 se prevede că, atunci când un deputat este în greșală, d-voastră aveți față de deputat aceste mijloace următoare: Întâi, observațiunea sau avertismentul. (*Zgomot, întreruperi.*)

Voiți, d-lor, ca să fac eu ceea ce nu s-a făcut nici într-un Parlament, să iau ca martori lumea aceasta care ne vede, pentru intoleranța fără margini pe care o arătați față de opozițiune? (*Aplauze pe băncile majorității, zgomot. D. V. Madgearu întrerupe.*)

Voci de pe băncile majorității: D. președinte, chemați la ordine.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D-le Madgearu, vă previn că vă voi chema la ordine dacă continuați.

D. N. Iorga: D-le președinte, aveți ca un mijloc, observațiunea sau avertismentul. Observațiunea și avertismentul erau și în regulamentul cel vechi. Și pot să fac apel la reprezentanții Partidului Liberal, cari sunt vechi

parlamentari și știu cum se face observațiunea și avertismentul.

D. V. P. Sasu: Are dreptate.

D. G. Mârzescu: Așa este!

D. N. Iorga: Se face în liniște și în așa fel încât să se știe ce a spus deputatul, și nu s-a auzit la tribună ce a spus deputatul. Unul a spus o maximă latinească, în care a arătat că este bine ca înainte de a se pronunța cineva să distingă. Am auzit eu, căci eram lângă d. Dionisie Roman. D-voastră ați interpretat aceasta ca o insultă. Un altul a cerut cuvântul în chestie de regulament, d-voastră nu ați auzit și ați crezut că este o insultă. (*Zgomot, întreruperi.*)

Dau cuvântul meu de cinste că acestea sunt lucrurile cari s-au rostit. (*Aplauze pe băncile minorității.*) Prin urmare, d-le președinte, nu s-a îndeplinit punctul a.

O voce de pe băncile majorității: Scandalul tot pe latinește s-a făcut?

D. N. Iorga: Puteți să spuneți orice, ceea ce spuneți se întoarce asupra d-voastră. Înseamnă numai educațiunea d-voastră parlamentară și umană, iar pe mine nu mă atinge deloc. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: În numele educațiunii acesteia vorbiți d-voastră? (*Aplauze pe băncile majorității.*)

D. N. Iorga: Eu vorbesc, d-le președinte, în numele educațiunii pe care am primit-o și oricine cutează a spune ceva cu privire la această educațiune, evident că nu mai intră în marginile convenite unui Parlament.

Al doilea este chemarea la ordine. Chemarea la ordine se face cu glas liniștit spunând: „D-le, pentru că d-ta ai făcut cutare lucru, te chem la ordine. (*Zgomot, întreruperi.*) Vă rog..., am fost președinte patru luni de zile. În aceste patru luni de zile... (*Zgomot, întreruperi.*) Iată, acesta e un motiv ca să urle d-nealor, că am fost președinte patru luni de zile! (*Aplauze prelungite pe băncile minorității.*)

Vreți să vă satisfac? Nu am fost eu, d-voastră ați fost președinți toți pe rând și ați meritat să fiți; întorcându-mă la ce spuneam, în patru luni de zile o singură dată m-am gândit să

chem la ordine pe un deputat și pe urmă m-am răzgândit, și nu a fost trecut la procesul-verbal. Așa este, ori nu este așa?

Voci: Așa este!

D. N. Iorga: Și știți ce mi-a spus deputatul, care desigur regreta! Mi-a spus că am nevoie de un aparat auditiv special și dacă sunt surd, nu am decât să nu stau la această tribună.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Frumos v-a răspuns!

D. N. Iorga: Știți ce am făcut? Mi-am zis, d-le președinte, că un om mai bătrân, cu mai multă experiență și stând unde stați d-voastră, poate să aibă o atitudine de îngăduință față de un om mai tânăr, care stă în locurile celelalte, unde fierb pasiunile, și că rostul președintelui este să îmblânzească furtunile parlamentare, și să nu le provoace. (*Aplauze prelungite pe băncile opoziției naționale.*)

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Găsiți că nu sunt destul de blând?

D. N. Iorga: Nu, d-le președinte, d-voastră sunteți un excelent om, care nu puteți rezista, într-un anume moment, pasiunii d-voastră și nu aveți grijă să vedeți dacă pasiunea aceasta pornește de la un fapt real, sau de la o simplă închipuire. Noi ne cunoaștem și de la Academie, și ne știm și părțile bune și părțile rele. Eu am mai multe părți rele, d-voastră mai puține, dar ni le spunem pe rând. (*Aplauze pe băncile opoziției naționale, ilaritate.*)

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Dacă d-voastră, la cuvintele de spirit m-ați lăsa pe mine să râd cel dintâiu, ați avea mai mult succes, dar începeți d-voastră a râde cel dintâiu și stricați efectul!

D. N. Iorga: Îmi pare foarte rău că nu faceți distincțiune dacă eu râd de cuvântul meu, sau de faptul căruia i se aplică cuvântului meu.

Venim la fapte. Punctul c: D-voastră aveți mijlocul de a retrage cuvântul. D-voastră întâiu trebuia să vă adresați deputatului, să-l întrebați: Ce ați spus, d-le? Cuvântul acesta îl retrageți?

D-le Mârzescu, este obiceiul să se întrebe întâiu dacă retrage cuvântul sau înainte de a veni sancțiunea?

D. G.G. Mârzescu: Da, d-le Iorga.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Constat că vă aprobă d. Mârzescu, ceea ce este semn rău pentru d-voastră.

D. G. G. Mârzescu: Suntem atât de rar de acord, încât nu distrugeți farmecul acestui moment.

D. N. Iorga: În orice caz, pe d. Mârzescu poate îl veți avea mai mult la dispoziție, fiindcă dumnealui nu se va retrage. Încât ne privește pe noi, spuneți tot ce aveți de spus, pentru că nu o să mai aveți prilejul de acum înainte.

Nu ați retras cuvântul deputatului; trebuia să retrageți cuvântul. Dacă vedeți că a spus în adevăr ceea ce vi s-a părut că a spus, dacă vedeți că nu dă explicațiuni, trebuia să retrageți cuvântul până la sfârșitul ședinței. Aceasta era arma d-voastră. D-voastră în loc de aceasta ne-ați amenințat pe toți că ne dați afară cu armata.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Eu?

D. N. Iorga: Am auzit eu cuvântul!

Voci: Așa este!

Părintele V. Lucaci: Foarte bine!

D. N. Iorga: Dacă, spunând unei opozițiuni întregi că o dați afară cu armata, aceasta însemnează a contribui la liniștea și la buna înțelegere din Adunare, vă fac complimentul meu!

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Am zis că vă expulzez.

D. N. Iorga: D-le președinte, eu nu mint, și ați spus că ne dați afară cu armata. (*Aplauze pe băncile opoziției naționale.*)

Vedeți, d-le președinte, chiar dacă ați fi spus că ne expulzați, pe lângă atâtea greșeli de regulament pe cari le-am înșirat, adăugați încă una, pentru că, conform cu regulamentul, nu aveți dreptul de a expulza pe nimeni. Ce drept aveți d-voastră? De a întreba Camera dacă este cazul de a se chema comisiunea de disciplină.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Am întrebat Camera.

D. N. Iorga: N-ați făcut-o. Chemarea aceasta se face într-o liniște perfectă, și dacă opoziția cere contra-probă, trebuie să faceți neapărat, și contra-probă, așa încât d-voastră a-ți trimis la comisiune fără îndeplinirea formelor regulamentare, și ceea ce nu se face într-o Cameră fără îndeplinirea formelor regulamentare, este nul și neavenit. (*Aplauze pe băncile Federației.*)

Comisiunea, la rândul ei, are să judece următoarele greșeli: „Loviri sau amenințări cu arma“. Nu s-au produs; „Amenințări, imputări defăimătoare sau insulte la adresa Regelui, Reginei, Prințului Moștenitor și Dinastiei“. Nu s-au produs amenințări, defăimări, sau insulte grave la adresa președintelui Adunării, Camerei sau a instituțiilor fundamentale ale țării. D-voastră, d-le președinte, nu vi s-a adus nici o insultă, amenințare sau defăimare, iar instituțiile fundamentale ale țării, adică armata, biserica și Parlamentul, n-au fost insultate. „Îndemnurile la asasinat, crimă și delict“. Nimeni n-a îndemnat la asasinat și la crimă. „Incitări la război civil, rebeliune sau revoluție internă“. Nimeni n-a incitat la asemenea lucruri. Prin urmare, comisiunea n-a avut de ce să se ocupe. (*Aplauze pe băncile Federației.*) Ceea ce se pregătește acum, expulzarea a doi deputați, este un act fără nici o legitimare, fără nici un precedent, și în contra acestui lucru protestez. La acestea, iată ce răspund: D-voastră puteți să aduceți hotărârea aceasta înaintea Adunării. Adunarea, trecând peste tot ceea ce a spus, poate să se ocupe și majoritatea să satisfacă o pasiune care se știe foarte bine că se îndreptează nu împotriva minorității, ci se îndreptează împotriva Adunării însăși, împotriva reformei agrare și împotriva intereselor mari ale țării. (*Aplauze pe băncile Federației.*)

D-le ministru de Interne, care râdeți la mine, noi nu punem pe același rând reforma agrară, reforma electorală ca și circulațiunea bonurilor de tezaur, prin buzunarele escrocului Schuller. (*Aplauze zgomotoase pe băncile opoziției, zgomot, voci: Schuller, Schuller.*)

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D-le Iorga, vă rog să rămâneți în limitele regulamentului.

D. N. Iorga: Un ultim cuvânt: Noi așteptăm aci să interpretați regulamentul, iar dacă se va vota cu călcarea tuturor normelor de drept...

Voci de pe băncile majorității: Nu primim amenințări. (*Zgomot, întreruperi.*)

D. N. Iorga: Dacă se va vota, d-voastre aveți o cale, adică în caz de opunere a deputatului, să întrebuințați forța publică, fără virgulă, pusă la dispoziția președintelui. Am protestat

atunci în comisiune împotriva acestei trădătoare virgule însă așa s-a hotărât, nu cu virgulă (*zgomot, întreruperi*) s-a hotărât forța publică pusă la dispoziția președintelui, adică aceea care este pusă de obicei la dispoziția președintelui, și noi am lămurit în comisiune că nici armata nu poate călca aci, nici poliția nu poate calcă aci, ci numai personalul de serviciu al Adunării.

În acest caz, noi vom aștepta și, în momentul când se vor apropia de colegii noștri servitorii, pentru a-i înlătura din Camera, noi vom pleca dintr-însa pentru a nu ne întoarce decât atunci când nici unul dintre d-voastre, nu va mai fi aci. (*Aplauze pe băncile Federației.*)

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D-lor deputați, d. Iorga are privilegiul de a fi autorul tuturor legilor, regulamentelor istorice sau politice din țara aceasta, prin urmare și al acestuia, cu toate aceste dispozițiuni; căci ultima afirmațiune, este o inexactitate patentă. Iată ce zice regulamentul: „Cererea sa, adică a președintelui, poate să fie adresată direct tuturor ofițerilor comandanți sau funcționarilor, cari sunt datori să o satisfacă imediat, sub pedepsele prevăzute de regulament”.

Aceasta nu este ultima inexactitate afirmată de d. Iorga, (*aplauze prelungite pe băncile majorității*), dar sunt și altele. Iată ce zice art. 51:

D. N. Iorga: Să aveți lealitatea să spuneți ce s-a hotărât. (*Zgomot.*)

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Ce lealitate! Ceea ce ați avut d-voastră în gând este una și ceea ce s-a hotărât este alta.

D. N. Iorga: Armata să o întrebuițați contra..., nu în contra deputaților.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Dacă după aplicarea sancțiunilor prevăzute la art. 75, un deputat... (*citește*).

Iată darea de seamă, adică procesul-verbal al ședinței, așa cum va apare mâine, cum se va citi la sumar. Va rog să ascultați, îi dau lectură: „D. ministru de Interne, cere cuvântul asupra acestui raport. Se naște tumult mare în rândurile opoziției. La orele 16, d. președinte neputând restabili ordinea, ședința se suspendă din cauza tumultului. La orele 16,10, ședința se redeschide. D. președinte Duiliu Zamfirescu ocupă

fotoliul prezidențial. D. președinte roagă minoritatea să respecte regulamentul, păstrând liniștea, contrar, va fi silit să aplice prevederile regulamentului (art. 51). Scandalul continuă. D. președinte cheamă la ordine pe d. Bârcă pentru tumult. D. președinte cheamă la ordine pe d. Buzdugan pentru tumult. D. președinte cheamă pentru a dona oară la ordine pe d. Bârcă pentru tumult. Se dă cuvântul d-lui Madgearu, care face o declarație cu privire la această moțiune. Se dă cuvântul d-lui ministru Argetoianu. Se naște din nou tumult. D. președinte cheamă la ordine pe d. Mureșeanu pentru tumult. D. ministru Argetoianu continuă cuvântarea d-sale în mijlocul tumultului. D. președinte dă citire art. 132 și 133 din regulament. Se dă cuvântul în chestiune de regulament d-lui N. Iorga. D. președinte cheamă pe d. Roman Dionisie, la ordine pentru tumult de două ori. D. președinte cheamă la ordine pentru a doua oară pe d. Buzdugan pentru tumult.

La orele 16,40 ședința se suspendă din cauza tumultului, după ce mai întâiu d. președinte, conform art. 45, alineatul ultim, consultă Adunarea, care aprobă convocarea imediată a comisiei de disciplină, spre a cerceta abaterile de la art. 51 din regulament a d-lor Buzdugan, Dionisie Roman, Mureșeanu și Bârcă, cari continuă prin tumult, a împiedica dezbaterile Adunării“.

D-lor deputați, acesta este imaginea fidelă a celor întâmplate, pentru că ele nu au fost înscrise în sumar în vederea interpelării, care voia să o facă d. Iorga.

Prin urmare, rămâne constatat, că d. Iorga este un om plin de talent, care din când în când trece de la o latură în extrema cealaltă, crezând că servește patria, servind o opozițiune, care astăzi s-a dovedit că nu este la înălțimea situațiunii. (*Aplauze furtunoase pe băncile majorității, protestării pe băncile minorității.*)

Voci: Rușine!

D. N. Iorga: Ați auzit, d-le președinte, strigătul de „rușine“ a oamenilor de acolo. Să se treacă că mi s-a strigat „rușine“, în momentul când, pentru călcarea drepturilor Parlamentului, ies de aci”. (*Aplauze furtunoase pe băncile minorității.*)

Pe aceeași temă:

„Închiderea discuțiunii la chestiune de regulament, unde ați mai pomenit așa ceva? D. Cuza a voit să lămurească lucrul. Tot așa, după banca mimisterială s-a voit să se lămurească ce trebuie să facem și lucrurile s-au încurcat și mai rău. D. Cuza a pretins că introducerea articolului de care a fost vorba în regulament este un motiv de încurcătură în Cameră, și tocmai d. Cuza este acela care a dat prilej să se introducă articolul acela, pentru că într-un moment dat a introdus, într-o formă care putea să înșele o parte din Cameră, să creadă că ar fi vorba de o moțiune benignă, o moțiune de neîncredere în guvern. Era o Cameră nouă care adeseori nu poate să deosebească ce se ascunde sub forma aceea ispititoare.

S-a produs atunci o moțiune care se făcea a sprijini guvernul și se introducea într-o parte din moțiune ceea ce ar fi silit pe ministrul respectiv să plece de acolo.

D. dr. N. Lupu: Chiar acum majoritatea în această Cameră este victima inconștientă a manipulațiunilor cari se fac cu această moțiune de către câțiva din această Cameră.

D. N. Iorga: Și atunci eu am cerut, conform cu vechiul regulament, care îmi dădea acest drept, am cerut ca moțiunea să treacă la secțiuni – atunci existau secțiunile și nu existau comisiuni – s-a discutat o ședință întregă, și a rezultat dreptatea mea desăvârșită. Deci am introdus în regulament tocmai trimiterea la comisiunea competente, pentru ca să nu se poată ca, prin surprindere, un guvern să fie răsturnat, sau pus într-o situațiune de așa fel ca să nu poată mai departe conduce afacerile statului cu autoritate. Aceasta este o măsură de prudență și de înțelepciune și nu trebuie să se judece lucrul din punctul de vedere trecător al unui partid politic, sau al altui partid politic, ci trebuie să ne gândim la vremurile când fiecare dintre noi poate să se găsească în fața unor intrigi, pe cari trebuie să aibă mijlocul de a le zădărnici.

Iar în ceea ce privește comisiunea de acum și hotărârea ei, afirm încă odată, cum am afirmat într-o ședință precedentă, că comisiunea, care este o comisiune tehnică, nu poate să refuze avizul ei. Este absolut îndatorată să se pronunțe. Noi

nu-i cerem să dea un verdict politic; noi nu-i cerem să facă procesul nimănui; noi îi cerem numai să ne spună, dacă bonurile de stat, chiar cu cea mai bună intențiune, pot fi date în mâna unui bancher, care are legături într-un partid politic, care finanțează un partid politic, și care cu banii aceștia face afacerile lui proprii.

Aceasta este hotărârea pe care trebuie să o dea comisiunea, și comisiunea nu se poate sustrage de la această datorie a ei, de a răspunde în această privință, chiar dacă s-a mai făcut și altă dată, și eu nu văd că s-a făcut altă dată în acest fel. Am fi avut o hotărâre care să împiedice pe oricine de a întrebuița acest mijloc compromițător pentru autoritatea statului. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

Iar pentru partea politică, să meargă la secțiuni și de la secțiuni să vină înaintea noastră. Oricât de puternică ar fi dorința d-lui ministru de a vedea că se termină lucrul acum, este imposibil să se treacă peste raportul comisiunii tehnice, care servește drept bază a discuțiunii în momentul de față, și înlăturând-o să se strecoare moțiunea de încredere, care nu are rost și prin aceea că o altă moțiune de încredere, trecând peste hotărârea comisiunii, a fost prezentată înainte și votată. Prin urmare, rezumându-mă, cred că este mult mai satisfăcător, pentru însuși ministrul în discuțiune, ca hotărârea să fie dată după pronunțarea comisiunii și după hotărârea secțiunilor, decât să ceară o a doua edițiune a unei moțiuni prezentate, întâia oară fără rost și a doua oară cu încă mai puțin rost decât întâia oară. (*Aplauze din partea minorității.*)

CXII

CONTRA GLUMELOR PREZIDENȚIALE

(24 martie 1921)

D-le președinte, să-mi dați voie să încep prin a spune că gluma aceasta¹, că ni facem complimente între noi, nu vă privește pe d-voastră. Sarcina d-voastră nu este să constatați complimentele dintre deputați, ci călcările de regulament și să aplicați exact regulamentul.

Suntem sătui de o atitudine în aparență glumeată, care contribuie la întreținerea tuturor conflictelor din Cameră și duce la triste rezultate, ca acesta de azi.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Tot așa sunt eu de sătul de lecțiile pe care d-voastră continuați a le face în calitate de „Jupiter Tonans“.

D. N. Iorga: Cu liniștea cea mai perfectă, fără să mă supăr câtuși de puțin, voi constata că aici n-a fost nici Jupiter, nici alt zeu, nici nu a tunat, nici nu a fulgerat, cel puțin în capul meu. În Cameră a fost un deputat, care se ridicase să trateze o chestiune serioasă și căruia președintele i-a făcut o glumă n serioasă pe care a avut dreptul să o respingă, cum a respins-o.

Vom proceda, d-le președinte, tot așa în marginile celei mai stricte legalități. Nu vom lăsa, din camaraderie, din colegialitate, să fim tratați ca niște câni turbați; nu vom lăsa nimic din drepturile noastre.

Fiindcă s-a ridicat din nou chestiunea de regulament de colegul nostru, să mi se dea voie să răspund. Îi voi răspunde nu numai pe baza regulamentului, ci și pe baza acelor lucruri cari, știe dumnealui cum știu și eu, s-au petrecut în comisie făcând regulamentul așa cum este.

Dar întâi să vorbim dacă voiți de regulament. D-voastră ați spus că d. președinte a procedat absolut legal în ședința trecută. Am spus că d. președinte a procedat absolut ilegal, și mențin cuvântul. (*Aplauze.*)

Fiindcă, d-lor, cel dintâi lucru care se face atunci când se întâmplă ceva într-o adunare, este că acela dintre deputați care a călcat datoriile sale să fie chemat la buna rânduială.

Al doilea, după ce el a înțeles că a fost chemat la buna rânduială, după aceea e chemat la ordine, așa fel încât să înțeleagă și el și toată lumea. Și a doua oară e chemat la ordine. Și a treia oară trebuia să i se spună că dacă mai continuă, nu i se va da cuvântul în toată ședința. Și numai după aceasta pedeapsa vine: Trimiterea la comisie pentru cazurile specificate.

Nimic din toate aceste lucruri nu s-a petrecut. Dar mai e și altceva. Tumulturi au fost în Camera trecută. Cum s-a procedat față de aceste tumulturi? Așa cum prevede articolul 41 din regulament. Articolul 41 din regulament (*întreruperi*)...: Rog pe d. Berlescu să-mi acorde mai multă atenție decât restul Camerei, care se vede că e mai luminată decât îi trebuie.

D. M. Berlescu: Vă ascult cu toată atenția.

D. N. Iorga: Articolul 41 spune: „Dacă Adunarea devine tumultuoasă, președintele, neputând restabili liniștea, anunță că va suspenda ședința. „La redeschidere, dacă turburarea reîncepe, președintele poate repeta suspendarea sau chiar amâna ședința“.

Eu așa am procedat întotdeauna, căci articolul acesta era și în vechiul regulament. Ce însemnează ședință tumultuoasă?

Ședință tumultuoasă însemnează când într-o adunare se produce din deosebite părți un zgomot destul de puternic ca să nu se poată distinge ceea ce spune fiecare deputat.

Aceasta se cheamă adunare „tumultuoasă“. Adunarea a fost „tumultuoasă“. Cea dintâi datorie a președintelui era să facă aceia ce am făcut eu: Să înștiințeze că, dacă mai continuă tumultul, se ridică ședința, s-o ridice odată, a doua oară să ridice ședința, dacă nici așa nu se ajunge la niciun rezultat (*întreruperi*).

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Lăsați, d-lor, pe d. Iorga să se dea de exemplu continuu.

D. N. Iorga: Eu sunt în marginile datoriei mele, și d-voastră sunteți în marginile datoriei d-voastră când mă veți asculta.

Așa zice, d-lor, articolul 41: „Dacă Adunarea e tumultuoasă, se suspendă ședința“, căci aici nu suntem ca să ne pedepsim unii pe alții, ci ca să lucrăm cu toți împreună și când se petrece o explozie de pasiune (*întreruperi*), să o înlăturăm pe cât se poate.

Vom face o adevărată *cronică*, care nu s-a făcut nici la prezidenție, nici la stenografi, a tuturor manifestărilor d-voastră, și vi le vom servi săptămânal ca să știm care lucruri nu le tolerați. O să fie foarte interesant pentru cei care vor veni pe urmă, să știe de ce lucruri s-a supărat majoritatea Camerei în 1921. (*Aplauze.*)

În tot cazul, care era datoria d-lui președinte? Nu s-a procedat potrivit *cu* această datorie? Orice hotărâre s-a luat dincolo de marginile regulamentului nu are însă nici o valoare.

Adunarea se găsește într-o stare de ilegalitate, și tot ce iese din starea de ilegalitate n-are valoare legală, absolut nici o valoare legală. Ați recunoscut altădată și d-voastră că hotărârile luate în pripă nu au nici o valoare.

În chestia redactării regulamentului ați procedat așa, și ați văzut că nu e bine. S-a pierdut un timp prețios. Ați revenit, ne-ați găsit gata de a lucra în comisie. V-am dat regulamentul acesta, îl călcați din nou; va veni vremea să vă pară din nou rău, însă Camera va fi pierdut un timp care nu se poate pune la loc.

Vin la cealaltă parte.

D-lor, în comisie, de ce să nu o spunem limpede, a fost o mare luptă în jurul câtorva articole. Aparența este că noi am voit să facem un regulament nou, dar nu era așa. Deoarece Parlamentul vechi s-a dus cum s-a dus, Ministerul vechi s-a dus cum s-a dus și alegerile s-au făcut cum s-au făcut, relațiile *dintre* cele două tabere ale Camerei nu erau bune. Prin urmare, era de așteptat că ședințele vor fi violente. *Noi* aceștia care suntem mai vechi decât d. economist Angelescu, pe care cuvântarea mea îl distrează foarte mult, noi nu ne speriem ușor. Aceia care sunt mai noi se sperie mai ușor; noi însă care de multă vreme suntem în Cameră, știm la ce poate fi cineva expus în mediul parlamentar din orice țară. V-ați supărat și ați venit cu regulamentul care prevede clauza aceasta a expulzării.

Îmi aduc aminte de o ședință regretabilă, care ar fi de dorit să nu figureze măcar în istoria parlamentarismului român când, în vara trecută, au intrat soldații în cuprinsul Camerei ca să restabilească liniștea tulburată. Un lucru care e de dorit să nu se reitereze niciodată, căci și așa în țara aceasta instituțiile de căpetenie se bucură *de puțin respect* și atunci când le vom trata *cu baioneta*, vom ajunge la o stare de anarhie de care cu toții vom suferi. (*Aplauze pe băncile Federației.*) Fiindcă, dacă este un bolșevism roșu pe care îl repudiem, să nu uitați că orice violență de sus împotriva legii se cheamă bolșevism alb. (*Aplauze.*) Și în comisie am rugat, și ne-am înțeles așa de bine, am rugat *pe d. Oteteleşeanu, pe d. Berlescu și pe ceilalți membri, și d. președinte* era de față, i-am rugat pe toți să căutăm a îngrădi această clauză, care voia neapărat să se introducă în regulament, cu toate garanțiile, încât să nu se producă lucruri ca acelea la care asistăm azi. Și atunci eu am introdus seria penalităților. Am introdus-o pentru a evita spectacolul, de care și acei care vor vota moțiunea se vor căi, spectacolul unui deputat violent, în plină ședință, luat de piept și azvârlit afară. Și atunci am introdus... (*Zgomot.*) D-le Teodorescu, d-voastră, un om așa de liniștit, un profesor așa de stimat și așa de cunoscător al dreptului, să vă asociați la tumultul acesta? Ni datorim de la catedră la catedră, cred, cum zice francezul, des égards.

D. M. Protopopescu: Dar acum nu mai aveți copii înaintea d-voastră. Noi nu mai suntem copii.

D. N. Iorga: Prin urmare, eu am stăruit să se introducă în regulament clauza aceea care are singurul scop de a evita o astfel de violență, cum nu a cunoscut-o niciodată această blândă țară, clauza interzicerii participării cuiva la dezbateri. Iată, d. Maniu a fost contra, și alții au fost contra; dar eu în comisie am stăruit să se introducă neapărat această îngrădire, fiindcă am spus: Anumite pasiuni se vor satisface prin aceea că un deputat nu va participa la lucrări timp de o săptămână sau două.

Aceasta este clauza prin care trebuie neapărat să treceți. Nu se poate să scăpați de caracterul stringent al acestei clauze. Și să-mi dați voie să închei cu o rugămintă, dar o sinceră

rugămintele, care nu este influențată de nici un spirit de partid, o rugămintele către d-voastră toți, și nu vă puteți închipui cât de mult sunt dezbrăcat eu de orice spirit de partid...

Părintele V. Lucaci: Oh! (Zgomot.)

D. dr. Demetrescu-Brăila: Este foarte adevărat.

D. N. Iorga: D-nii aceia care s-au indignat acum, această indignare îi caracterizează pe ei și nu pe mine. (Aplauze.)

O voce de pe băncile Federației: Așa e! (Aplauze.)

D. N. Iorga: E destul să vă spun că niciodată nu are să mă vadă cineva pe banca aceea ministerială, unde de cinci ori în timpul războiului am refuzat să figurez. (Întrepereri.)

D-le Calmuski, dacă vă supăra așa de mult acest fapt, trebuie să recunosc că am uitat un lucru: Că neprimind eu să figurez pe banca ministerială, am uitat să recomand pe alții. (Ilaritate pe băncile Federației.) De aici înainte, vă rog să-mi dați o listă, pe care să o am la îndemână. (Aplauze, ilaritate, întrepereri.) Prin lineare, pe mine nu mă mână nici o ambiție.

D. colonel Al. Calmuski: D-le Iorga, nu ați auzit nimic din ceea ce am vorbit eu, și de aceea cred că ar trebui să vă retrageți cuvintele pe care le-ați spus la adresa mea. Eu nu am spus nici o vorbă...

D. N. Iorga: Atunci, scuzele mele!

D. colonel Calmuski: ...și nu am făcut nici un gest de dezaprobare, nu am spus nicio vorbă. Vă dau cuvântul meu de onoare.

D. N. Iorga: D-le Calmuski, nu v-am adresat nici un cuvânt jignitor. Am făcut numai o simplă glumă, crezând că ați făcut un gest de dezaprobare. Nu a fost nici o răutate în cuvintele pe care le-am spus. Prin urmare, vă rog să nu vă supărați. Dar vă mai spun un lucru: Acum nu vă vorbesc din punct de vedere de partid. Mai am câțiva ani de trăit, și în acești câțiva ani, am de isprăvit o operă științifică, care îmi cere cea mai mare parte din timp.

Prin urmare, mă adresez către d-voastră și fac un apel la conștiința d-voastră (întrepereri), d-le Angelescu...

D. dr. Angelescu: Pe această operă o așteptăm foarte mult, d-le Iorga.

D. N. Iorga: Vă asigur însă de un lucru d-le Angelescu, că va fi ceva mai bun decât aceia pe care o faceți d-voastră. (*Ilaritate la Federație, aplauze la Federație.*)

D. dr. Angelescu: Aprecierel! (*Întreruperi.*)

D. Duiliu Zamfirescu: Opera d-lui Iorga va fi mai bună decât aceea care o face acum aici.

D. N. Iorga: D-le președinte, competența d-voastră politică este tot așa de perfectă, cât este competența mea în domeniile care ocupă o mare parte din viața d-voastră în afară de Cameră. (*Aplauze.*)

D. dr. Angelescu: Aprecierile d-voastră asupra operelor mele sunt foarte relative. Până la o anumită dată ați fost de o părere, iar după acea dată ați fost de altă părere.

D. Duiliu Zamfirescu: Obiceiul d-lui Iorga.

D. N. Iorga: D. președinte, a cărui obiectivitate se arată în fiecare moment, pare că este un vânător cu pușca gata să tragă un foc în vânt către opoziție. Dacă aveți praf de pușcă pentru acest uzagiu, vă păgubiți bugetul. (*Aplauze, ilaritate la Federație.*)

D-lui Angelescu îi răspund foarte scurt: Adevărat că am adus cele mai mari laude cărților d-tale și foarte adevărat că de o bucată de vreme nu mai scriu despre cărțile d-tale. Aceasta iată pentru ce: Pentru că între unele și altele există o deosebire.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D-le Iorga, vă rog să vă mențineți și în chestia de regulament.

D. N. Iorga: D-le președinte, lăsați-mă să vă vorbesc; am dreptul să vorbesc, căci l-ați lăsat să mă întrerupă.

D. Duiliu Zamfirescu: D-le Iorga, vă aduc aminte că vorbiți în chestiune de regulament și că în chestiune de regulament aveți dreptul să vorbiți numai zece minute. De când vorbiți, au trecut douăzeci și cinci de minute.

D. N. Iorga: D-le Angelescu, de când ai început să faci cărți rele, de atunci nu te mai laud.

D. dr. Angelescu: În poezie se pot pierde talentele, dar în știință nu se poate pierde metoda științifică. Și eu fac știință, nu poezie.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D-le Angelescu, dacă te-ai fi înscris în partidul d-lui Iorga, d-sa nu și-ar fi modificat părerea! (*Aplauze pe băncile Federației.*)

D. M. Protopopescu: Foarte bine prezidează.

D. N. Iorga: Cu asemenea obiceiuri am ajuns unde suntem. Onorată majoritate, mă adresez d-voastră cu un ultim *argument* și vă spun: Gândiți-vă că dintre cei patru deputați, cu privire la care aveți să vă pronunțați, doi dintre dâșii sunt basarabeni, iar doi dintre dâșii sunt din Ardeal. (*Aplauze pe băncile Federației.*)

D. A.C. Cuza: Ei și! (*Zgomot, întreruperi.*) Nu mai există Basarabie, există numai România Mare. (*Zgomot, întreruperi.*)

D. dr. A. Lazăr: Asta este dragostea pentru Basarabia și Ardeal! (*Zgomot, întreruperi.*)

D. A.C. Cuza: Suntem numai deputați români și toți trebuie să respecte regulamentul. (*Întreruperi.*)

D. N. Iorga: Unul dintre *deputații* aceștia, în momentul când la Iași *complotul* bolșevic era îndreptat *contra regelui*... (*Zgomot pe băncile majorității și întreruperi.*)

D-le președinte, am dreptul să vorbesc, ori ba? Unul dintr-înșii, în momentul când la Iași bolșevicii aveau intenția să năvălească în Cartierul General al Regelui, a venit și a informat ceas cu ceas cu primejdia vieții lui, deși era în uniformă rusească, guvernul român de ceea ce se *petrece* în comitetul bolșevic. Acela e Buzdugan². (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

Să nu uitați un lucru: Că frații noștrii basarabeni vin din mijlocul unei revoluții și că nu se poate cere oamenilor veniți din mijlocul unei revoluții sociale să aibă obiceiurile, nu voi zice blânde, dar *în tot cazul*, lipsite de curaj, ale unei oligarhii în stingere, cum e clasa noastră politică. (*Aplauze pe băncile Federației.*)

Iar despre ceilalți, ardelenii, pe care voiți să-i loviți prin sentința d-voastră, nu uitați un lucru: Că dacă și-au format un spirit combativ, care trece uneori dincolo de marginile *regulamentului*, este că *acest* spirit a apărat decenii întregi contra străinului libertățile poporului român. (*Aplauze prelungite pe băncile Federației.*)

NOTE

1. N.I. ceruse cuvântul. D. Zamfirescu zisese că era înscris înainte Iuliu Maniu; acesta a declarat că cedează lui N.I. Constatarea președintelui: „Dumneavoastră vă faceți concesiuni și congratulări reciproce“. De aici replica ce urmează.

2. Vezi despre gestului lui I. Buzdugan, articolele lui C.D. Zeletin din *Magazin istoric*, nr. 11-12 din 1993 și nr. 6 din 2005.

În aceeași ședință.

În replică cu Gh. Cristescu:

„D-le Christescu, îmi dați voie să adaug un cuvânt. D-voastre nu vă place sila, nu e așa? Ce ziceți d-voastră de următorul caz, întâmplat într-un atelier, să zicem într-un atelier tipografic. Un număr de lucrători pleacă și alții rămân...

D. Gh. Christescu: În tipografia d-voastră.

D. N. Iorga: Nu am eu tipografie. Este arendată. De la ziarul „Socialistul” „sunt invitați, în numele sindicatului, chiar aceia cari au rămas, ca să se prezinte la „Socialistul”, deși nu sunt membri ai sindicatului.

Ei! sila aceasta o admiteți d-voastre, cari sunteți dușmanii silei, ca sila care o interziceți statului, să o exercitați asupra acelor cari nu sunt membrii ai sindicatului, chemându-i nu la sediul sindicatului, ci la ziarul d-voastre?

D. G. Christescu: D-lor deputați, la observarea d-lui Iorga, răspund următoarele: Lucrul stă astfel, la tipografia d-lui Iorga...

D. N. Iorga: Eu nu am tipografie.

D. G. Christescu: Lucrătorii organizați în sindicat au pus un afiș pentru nevoile lor. Din ordinul d-lui Iorga s-a rupt afișul.

D. N. Iorga: D-le Christescu, tipografia este arendată. Nu am nici un amestec acolo. Proprietarul unei moșii arendate nu dă ordin pe moșia arendată.

D. G. Christescu: Dar de unde știți, dacă nu sunteți vizați în cauză?

D. N. Iorga: Cum știi și d-ta: vine lumea și-mi arată”.

Face **o declarație în numele opoziției:**

„Onorată Cameră,

În numele opoziției naționale, am onoarea să fac următoarea declarație: Potrivit cu ceea ce s-a spus de către mine și de d. Maniu în cursul acestei ședințe, în care am făcut un apel zadarnic la sentimente pe cari le credeam existente în sufletul colegilor noștri din majoritate, ne-am oprit la următoarea hotărâre, deoarece decizia d-voastră, și în punctul său de plecare, și în tot felul cum s-au desfășurat până la votul de acum, este în părerea noastră absolut ilegală, ne vom prezenta la începutul fiecărei ședințe, vom constata dacă s-a revenit sau ba, asupra unei hotărâri care pune lucrările Camerei în situație de ilegalitate, și ne vom interzice orice amestec în funcționarea ilegală a Camerei, până ce ilegalitatea va fi reparată”. (*Aplauze din partea Federației. După această declarație, opoziția federală se retrage din sala de ședință.*)

În ședința din 25 martie 1921.

Subscrie **un protest al opoziției naționale pentru excluderea din Adunare a unor deputați:**

„Opoziția națională protestează împotriva excluderii absolut ilegale, fără a se respecta dispozițiile regulamentului, a d-lor deputați D. Roman, I. Bârcă, I. Buzdugan și T. Mureșeanu.

Opoziția națională consideră procedeu urmat drept un act de violență, prin cari deputații excluși sunt puși în imposibilitate de a-și exercita mandatul lor de reprezentanți ai poporului.

Este cu atât mai dureros acest procedeu ilegal cu cât el a fost aplicat cu prilejul exercitării controlului parlamentar față de fapte abuzive, săvârșite de un ministru, cu evidenta păgubire a intereselor țării și a prestigiului ei.

Prin actul arbitrar al unui președinte și al unei majorități samavolnice, Camera Deputaților astfel trunchiată, nu mai reprezintă adevărata voință națională a țării.

Născută cu un viciu moral, Camera suferă, azi, de un viciu de formă.

Opoziția națională neputând, într-un cuvânt, lucra cu o adunare de persoane particulare, se retrage, până Camera va intra în legalitate.

Menținând întru toate această declarație a noastră, și considerând de nelegale ședințele ținute în asemenea condiții, vă aducem la cunoștință, că după felul cum a fost primită declarația la care avem dreptul, căci d-voastre fără nici un drept ați înțeles să supuneți la critica politică atitudinea opoziției naționale, și după purtarea revoltătoare a majorității față de reprezentantul nostru, d. Mihail Popovici, constatăm că suntem puși în imposibilitate de a ne înfățișa, fie și numai prin un reprezentant în ședința majorității.

Primiți, vă rugăm, d-le președinte, expresia considerațiunii noastre.“

(ss) N. Iorga, I. Inculeț, I. Maniu, I. Minalache, G. Pântea.

În ședința din 5 aprilie 1921.

Salută decizia Adunării de anulare a excluderii unor deputați. Vezi și intervenția precedentă:

„Onorată Cameră,

„Opoziția națională ia act de faptul că în momentul de față încetează măsurile silnice, luate cu călcarea regulamentului, pentru a-i innăbuși cuvântul de protestare împotriva abuzului ministerial. Ea vede în anularea sentinței de excludere de către majoritate, recunoașterea faptului că Parlamentul nu poate aduce hotărâri și cu deosebire nu poate lua în dezbatere reforma agrară, fără de prezența Partidului Țărănesc și a d-lui I. Mihalache, autorul unui proiect de lege agrară, în numele acestui partid, care, unit cu celelalte partide din opoziția națională, înfățișează aspirațiile alegătorilor țărani,

dând garanții de sinceră și desăvârșită rezolvare a problemei agrare.

Opoziția națională vede deci în ridicarea măsurii ilegale luate față de d. Mihalache și încă patru colegi ai săi, condamnarea întregii procedări de excludere și interdicție rostită contra prescripțiilor reglementului, și, pentru a reprezenta punctul de vedere al alegătorilor săi la discuția legilor organice, cu riscul de a fi expusă și mai departe la jigniri, chiar din locul unde trebuie să domnească nu numai imparțialitatea cea mai deplină, dar și cea mai aleasă amenitate, își reia locul, în care reprezintă voința liberă a cetățenilor”.

Într-o problemă de regulament:

„Onorată Cameră,

Aflu că d. Vasile Kogălniceanu a primit să fie raportor al proiectului de lege agrar. În practica tuturor Parlamentelor din lume și în viața tuturor partidelor, cineva care face parte dintr-un partid de opoziție nu poate să primească rolul de raportor al unui proiect de lege, și cu atât mai puțin atunci când președintele Consiliului a declarat că ține ca raportorul să reprezinte întocmai vederile sale.

Așa fiind, chiar din momentul în care d. Vasile Kogălniceanu a consimțit a fi raportorul proiectului de lege înfățișat de d. ministru respectiv, din acel moment d-sa a încetat de a fi membru al Partidului Naționalist-Democrat”.

CXIII

PARTICIPAREA OPOZIȚIEI

(9 aprilie 1921)

D-le președinte, n-am avut nici o cunoștință de acest proiect¹, iar argumentul acela: Dacă opoziția este reprezentată într-o comisie, nu trebuie să mai observăm formele trebuitoare cu privire la votarea proiectelor de legi, acest argument nu-l putem primi.

Se poate întâmpla ca opoziția să fie reprezentată într-o comisie de o persoană care, în acest caz special, să nu aibă cunoștințele locale pe care poate să le aibă o altă persoană din opoziție.

Noi nu înțelegem ca delegatul nostru să însemne votul nostru, ci el este numai o persoană pe care o credem potrivită în general pentru discuțiile de acolo, dar care poate, într-un caz special, să nu aibă informațiile trebuitoare.

Prin urmare, mă unesc și eu la protestarea celor doi colegi² ai mei din Opoziția Unită și sunt sigur că este de ajuns ca această protestare să vă fie cunoscută pentru ca d-voastră să luați măsuri ca de aici înainte noi să știm ce votăm.

Adineauri, într-o formă glumeață, rugând pe d. raportor să ne spună despre ce este vorba, am exprimat aceiași protestare împotriva felului de a aduce proiectele de legi în dezbaterile Camerei.

Trebuie să ne dăm sama pe deplin de ceea ce este în discuție. Altfel iată ce se va întâmpla: Noi vom vota legile așa cum ni se prezintă, dar lumea nu este oarbă, așa că legile votate în felul acesta n-au autoritatea morală a legilor care sunt votate cu respectarea regulamentului. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

NOTE

1. Se dezbătea **proiectul de menținere a prevederilor legii excepționale din 9 ianuarie 1917**, prin care, între altele,

„comisiunile interimare urbane și rurale vor continua să îndeplinească toate atribuțiunile ce legile în vigoare conferă consiliilor comunale“.

N.I. observase: „Cer eu cuvântul ca să spun că, în ce mă privește, sunt contra. Este continuarea vechiului sistem de a prelungi până la nesfârșit o situațiune tranzitorie, în loc să se dea orașelor și satelor rostul lor cel adevărat. Și la fiecare moment se vede administratorul de plasă, care, el taie, el spânzură, el hotărăște. Este un sistem început încă de liberali, pe care-l continuați și d-voastre și care a distrus cu desăvârșire toată autonomia comunală, care există însă de pe vremea Regulamentului Organic, pe care ați stricat-o d-voastre.

Este lucru sigur că Regulamentul Organic, boierii, acei bătrâni cu ișlic, au dorit să aibă autonomie comunală și au impus-o; și au venit partidele politice și s-au folosit fiecare de cea dintâi ocazie ca s-o strice, iar d-voastre contribuiți în același sens ca în trecut ca să prefăceți țara aceasta într-o țară în care măcar în organizațiunea aceasta comunală nu poate să fie puțină independență și autonomie. Aceasta am avut de spus. (*Aplauze pe băncile opoziției naționale.*)

D. Tilică Ioanid, raportor: D-le Iorga, până nu vom avea o lege electorală, este imposibil să fiți satisfăcut.

D. N. Iorga: Ați avut un an de zile ca să faceți legea electorală.

/.../

Am vrut să fac numai o simplă întrerupere și sub formă de întrerupere, am dreptul să întreb pe orator. Prin urmare, eram în dreptul meu. (*Ilaritate.*) Era o întrerupere și, până ce oratorul nu scobora de la tribună, se putea să mai vorbească, pentru că a mai vorbit și altă dată. (*Ilaritate.*)

Iată ce vroiam să spun: Nu este vina noastră dacă am ajuns aci. Am vrut să constat că există o vină, că această vină apasă asupra acelora cari au guvernat mai multă vreme și asupra acelora cari au modificat legea, în ce privește constituirea acestei Adunări, ceea ce însemnează un amestec, dacă nu în legea electorală propriu-zisă, în condițiunile de alegeri. S-ar fi putut să se facă ceva până acum, căci ce nu s-a făcut cu decrete-legi până acum?”

1. Gr. Iunian și I. Mihalache.

Într-o problemă de regulament. Polemică cu A.C. Cuza:

„D-le președinte, eu am o mulțime de defecte, dar am o calitate: Știu, dintre oameni, care este totdeauna acela cu care trebuie să vorbesc.

D. A.C. Cuza: Eu știu pe acela cu care nu trebuie să vorbesc. (*Ilaritate.*)

D. N. Iorga: În ceea ce privește partea de la început, nu este nici o contradicție între cele două articole din regulament. De altminteri regulamentul nu l-am făcut eu; eu am avut un singur merit, acela de a fi adus ca discuțiunile acestui regulament care s-ar fi târăgănat cine știe câtă vreme să se poată isprăvi, trecându-se peste articole fără nici o importanță și cari pot fi îndreptate într-un timp mai scurt.

Acesta este singurul meu merit sau nemerit, precum vreți să-l judecați.

Nu am specialitatea de a fabrica regulamente și nici aceea de a le critica, ceea ce este meschin și de o parte și de alta. Găsesc că amândouă aceste articole se potrivesc. Eu așa am înțeles, căci le-a făcut cineva mai priceput în materie de regulament decât mine, nu zic de alții, și acela care este mai priceput, este redactorul regulamentului din Camera franceză, căci textului s-a dat în traducere, în mare parte, după regulamentul Camerei franceze.

Mi-am închipuit că, deși e supus criticei competente din România, se poate să urmărim opera lui. Comisiunea aceasta este o comisiune specială, vot deliberativ nu are decât cine face parte din comisiune, dar când cineva are o părere, evident că în ce privește părerea lui, are în fața comisiunii dreptul să vorbească, are un rost al lui, pe care poți să-l numești cum vrei; poate că vot nu e prea potrivit, dar delimitarea este foarte netedă. Asistă cine vrea, vorbește cine se pricepe, cine are poftă de a vorbi, el poate vorbi asupra lucrului cu privire la care a prezentat o propunere, dar nu se poate amesteca în deliberare.

D. C. Xenii: D. ministru Văleanu are o interpretare proprie.

D. N. Iorga: Iar, d-le președinte, în ceea ce privește propunerea d-voastră, că dacă se lucrează în comisiuni, să nu se lucreze în plen, eu aș zice așa: Este foarte rău să se discute cum s-a discutat ieri cu un număr foarte restrâns de deputați, și cu proiecte cari, evident, nu au ajuns la cunoștința noastră, și numai întâmplător fiind aci, am putut să ridic cuvântul...

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Recunosc.

D. N. Iorga: ...la legea aceea foarte importantă, la care s-ar fi putut să nu vorbească nimeni, ceea ce ar fi fost deplorabil. Dar tot atât de importantă cât este lucrarea în comisiune, este ca această Cameră să-și țină ședințele în fiecare zi. Prin urmare, d-nii cari sunt în comisiuni, cari au primit să lucreze în comisiuni și cari ca și noi primesc o despăgubire pentru timpul lor, pe care o socotesc destul de importantă, d-nii aceia pot foarte bine să vină dimineața sau seara, sau într-o zi să vină dimineața și în alta seara.

Voci: Foarte bine!

D. N. Iorga: Și să facă amândouă lucrările, și în comisiune și în Cameră”. (*Aplauze.*)

CXIV

ATITUDINEA SAȘILOR

(11 aprilie 1921)

D-le președinte, s-a făcut o cerere de comisie¹. Ar fi bine să declarați că nu este cazul de a numi o comisie. În mare parte s-au retras acuzațiile aduse. D. Roth, o cunoaște toată lumea prin activitatea sa ziaristică, s-a pronunțat în sensul prieteniei cu poporul român și chiar în cazul cu Carol de Habsburg au ieșit două excelente articole în foaia dumnealor din Sibiu. Și, de altminteri, sașii sunt oameni înțelepți; ei spun lui Carol, Karl der Einfältige, „Carol cel Simplu“ și, prin urmare, vedeți că nu pot avea mare dragoste pentru dânsul.

NOTE

1. Intervine **după deputatul C. Savu, care îi atacase pe sași**, în speță pe deputatul acestora, H.O. Roth și zisese: „Să ne lăsați nouă voia ca noi, românii ardeleni, să ne alegem noi singuri pe funcționarii noștri, iar nu dumneavoastră, ca să-i faceți apoi coadă de topor“.

„Onorată Cameră,

Fiindcă mă găsesc în aceeași situație ca și colegul și prietenul meu, d. Pop, de a nu fi fost de față în momentul când d. Savu a adus acuzațiunile sale, să-mi fie îngăduit, în numele acelor democrați din Vechiul Regat pe cari îi reprezintă și pe baza unei îndelungate experiențe pe care am făcut-o și pe care o am și despre trecutul și despre prezentul poporului sășesc, pe care îl cunosc din dezvoltările lui seculare, pe care l-am cunoscut înainte de unirea Ardealului la România, prin călătoriile făcute acolo și legăturile ce am avut cu fruntașii lor, după care i-am cunoscut și prin călătoriile ce le-am făcut anume ca să văd dispozițiunile de spirit ale sașilor față de România Mare, să-mi fie îngăduit a spune că am cea mai deplină încredere pe baza celor petrecute și pe baza cercetărilor

făcute, în ceea ce privește loialitatea cu cari frații noștri sași, cetățeni români, egal îndreptățiți cu noi în regatul României (*aplauze prelungite*), în ceea ce privește, zic, loialitatea cu cari ei țin să observe angajamentele solemne pe cari le-au luat la Mediaș, nu într-o zi de sărbătoare națională pentru noi, când toată lumea vine să aducă omagii, ci într-unul din momentele acelea foarte grele pentru un popor, declarația sașilor ne-a făcut cel mai mare bine.

Este un proverb român: Buzele dulci le sărută fiecare, când sunt amare buzele, atunci e mare lucru de le sărută cineva. Și, în clipa aceea, ne erau amare buzele. Iar în ceea ce privește afirmațiunea caracterului pe care l-a avut așezarea noastră în Ardeal, declarațiunea sașilor ne-a fost de cel mai mare folos. (*Aplauze.*)

Noi nu am cucerit Ardealul, cum nu am cucerit nici Basarabia și nici Bucovina. (*Aplauze.*) Ni s-au dat de bună voia lor frații noștri români, apăsați de veacuri, și de bună voia lor, ni s-a dat această națiune. Și, observând o atitudine de dreptate, chiar față de acei cari n-au făcut asemenea declarații, cu atât mai mult față de acei cari au făcut declarația de loialitate, suntem datori să le dăm, nu numai legalitatea cu care se cuvine să trateze statul român pe toți cetățenii săi, dar și o parte din inima noastră recunoscătoare pentru ce-au făcut.

Nu înțeleg să se aducă împotriva sașilor argumente din legăturile lor cu ungurii. Legăturile acestea au fost determinate de faptul că ei au fost colonizați în evul mediu de Coroana ungurească. Au avut legături cu această Coroană ungurească, și au fost datori față de Coroana ungurească, cu acea loialitate pe care o au în momentul de față pentru Coroana Regelui Ferdinand. (*Aplauze.*)

Iar dacă este vorba de garantarea privilegiilor lor de către unguri, acesta este un lucru adevărat, dar sașii sunt oameni destul de isteți ca să fi ghicit de la început de unde a venit această pretinsă iubire a nației maghiare față de dâșii.

A fost o încercare de a-i întrebuița față de aspirațiunile nației noastre. Dar niciodată această încercare n-a produs cea dușmănie și acel conflict, de care greșit s-a vorbit în momentul de față. Nu!

Prin urmare, astăzi, când împrejurările s-au schimbat cu desăvârșire, înțelepciunea politică, căpătată în împrejurări grele de poporul sășesc, înțelepciunea aceasta politică îi călăuzește îndeajuns ca să știe ceva: Că vremea privilegiilor s-a isprăvit.

Și nu numai pentru ei, ci s-a isprăvit și pentru noi cei din România, dacă privilegiu va fi avut cineva aici, precum s-a isprăvit pentru oricine trăiește, în această epocă democratică, pe orice punct al pământului românesc, precum și pe orice punct al pământului Europei. (*Aplauze.*)

Stăpânirea ungurească în Ardeal nu o mai dorește nimeni decât elementele maghiare cari trăiesc și acum în visuri romantice răufăcătoare, pe cari ei le vor plăti. Dar și în mijlocul ungarilor s-au putut constata, în ultimul timp, semne de cumișenie politică și de simț al realității.

Prin urmare, nu dorește nimeni în Ardeal întoarcerea stării de lucruri de odinioară. Dacă prin imposibil, zic prin imposibil, s-ar întâmpla acest lucru, împotriva căruia s-ar ridica simțul național și conștiința de dreptate a lumii întregi, nici ungarilor cei mai încarnați, nici acei cari trăiesc mai mult în tradițiile Evului Mediu, nici aceia n-ar putea da nici unui popor locuitor al Ardealului mai mult decât pretinde spiritul democratic al timpurilor noastre.

Atunci, situația este foarte netedă: Trăim în ceasul nostru; trăim în împrejurările pe cari ni le-a dat timpul Și, așa fiind, și unii și alții avem terenul trebuitor spre a ne uni și mai bine puterile pentru binele patriei comune.

Această dorință o împărtășesc ei, împreună cu noi. Pentru că, dacă două popoare pot fi legate prin interese materiale, este o legătură mai puternică decât interesul material între popoare. Popoarele cari vin dintr-un trecut de civilizație, popoarele cari au avut simțul intereselor civilizației, popoarele cari sunt gata să facă operă de civilizație în jurul lor, popoarele acestea sunt legate între sine printr-un lucru mai mare decât orice interes material, prin aceea că sunt în Răsărit străjerii civilizației occidentale. (*Aplauze prelungite.*)

În numele acestei civilizații occidentale, suntem legați împreună. De aceea nimic dintr-un trist trecut oriental să nu se amestece pentru a turbura sentimente pe cari le cred loiale

la ei și pe cari, în ceea ce ne privește pe noi, vom ști să le facem, împotriva greșelilor de judecată și împotriva pasiunilor trainice. (*Aplauze prelungite.*)

Pe marginea proiectului de lege care cerea ratificarea unui decret lege din 13 august 1919, cu privire la contractele de locațiune din Basarabia:

„Fiindcă frații noștri basarabeni doresc ca această lege să fie votată, evident că și minoritatea o va vota.

Însă aș întreba pe d. ministru, cum consideră, din punct de vedere al legalității, acest lucru.

Decretele-legi nu au fost trecute, nici aceasta cum nici atâtea altele, și acum noi facem operă legislativă reală în legătură cu un decret-lege care nu a primit confirmare din partea Camerelor.

Eu pun întrebarea; nu sunt om de drept, dar atâta noțiune de legalitate am încât să mi se pară curios lucrul acesta.

Dar vom trece asupra lui și vom vota. Însă vrem să nu se stabilească un principiu că adică, înainte de a se trece decretul-lege prin Cameră, ca să fie discutat și prefăcut în lege, înainte de aceasta să nu se vină, fie în legătură cu interesul unei provincii, sau cu un alt interes, cu alipirea acestui lucru ilegal pe lângă un lucru legal, ceea ce eu nu pot admite.

Căci decretule-legi au fost introduse și în Italia și în România, în anumite împrejurări, dar în Italia nu a intervenit ceea ce a intervenit la noi, adică în Italia Parlamentul acela nu a fost dizolvat și hotărârile lui să fie declarate ilegale, precum Parlamentul Marghiloman a fost dizolvat și toate hotărârile lui au fost considerate ca ilegale.

Deci decretule-legi, deși instanțele judecătorești le-au primit, nu au ființat în dreptul constituțional al țării. Aceasta este obiecțiunea care o fac. Declar însă că, pentru că frații basarabeni o vor, vom vota această lege. Pe lângă aceasta aș adăuga încă una, d-le ministru. Știți că s-au ridicat nemulțumiri și din partea chiriașilor și din partea proprietarilor față de actualul decret-lege, care nu corespunde intențiilor fostului ministru de Interne, d. dr. Lupu. Acest proiect, pe care

I-am cunoscut, cuprindea două lucruri cari nu sunt în decretul-lege, anume: Să nu se mai ție enorme case fără nici un fel de întrebuințare, cum se țin acum palate în cari nu locuiește aproape nimeni, și, al doilea, se prevedea că proprietarul are drept să-și rezerve în imobilul său atâtea odăi, cât să-și poată ține familia. Înțelegeți bine că e nedrept să condamni un proprietar la împrejurări de sănătate detestabilă și la imposibilitatea de a trăi în condițiuni umane, pentru că s-a întâmplat că s-a instalat în casa lui cineva, care poate să fie cu mult mai bogat decât proprietarul, d-le ministru, și care pe lângă aceasta nu este un element util în oraș, ci un simplu speculant. Prin urmare, înțeleg să se păstreze la locul lor vechii locuitori, cari au o chemare adevărată în oraș, dar să se păstreze oameni cari stau la București, cari fac speculă și să condamni la o adevărată robie oameni săraci, de multe ori ofițeri, cari au primit casele acestea ca zestre și cari mănâncă odată pe zi, fiindcă nu le ajunge solda, aceasta este o mare nedreptate. Eu cred că, dacă noi facem aceasta favoare, de a trece peste chestiunea de principiu, ca să votăm legea pentru ca basarabeni să nu fie nemulțumiți, d-voastre să ne fâgăduiți că veți veni cu legea pe care v-o cerem cât mai repede, pentru că, dacă este un interes ca omul sărac să nu fie scos din locul pe care-l ocupă, de un proprietar căinos la inimă, tot așa este de cea mai absolută echitate... (*Aplauze.*)

Voci: Foarte bine!

D. N. Iorga: ...ca orașul nostru să nu fie năvălit de samsari și de speculanți, cari unii s-au instalat pe vremea nemților, d-le ministru de Justiție, cu contracte sub valoarea de închiriere a imobilelor, fiindcă ocupanții amenințau să așeze acolo pe ofițerii lor, distrugând imobilele. Așa încât, mulți chiriași au contracte cari, fiind încheiate sub presiunea ocupantului și, după părerea mea, n-au o deplină valoare legală. Vă rog, gândiți-vă la acest punct, cercetați legea d-lui dr. Lupu, luând ceea ce vi se pare bun dintr-însa ca să nu mai trăim în acest provizorat în contra căruia protestează, nu numai chiriașii și proprietarii, dar protestează chiar ceva mai sus decât chiriașii și proprietarii, adică dreptatea socială și umanitatea însăși”.

La proiectul de lege de modificare a măsurilor și greutăților:

„Guvernul prin cine este reprezentat la discuțiunea acestei legi? Care membru al guvernului prezintă legea? Care din d-voastre vă pronunțați cu privire la amendament?”

D. M. Vlădescu: Noi, Camera, fabricăm legea.

D. N. Iorga: D-voastre sunteți destul de nou, ca să nu știți că un ministru care prezintă o lege trebuie să fie de față la votarea legii, sau să însărcineze pe unul din colegi care să-l reprezinte, bineînțeles, atunci când discuțiunea este serioasă; dar dacă voiți să scoborâți legea până la nivelul acesta, ca să o socotiți numai ca o glumă, sunteți liberi să o faceți. Ori este ministrul care prezintă legea, ori este unul din colegii săi care să-l reprezinte. Așa este obiceiul în orice Parlament.

D. I. Petrovici, ministrul Lucrărilor Publice: D-le Iorga, noi am crezut că legea are în ea însăși forțe suficiente ca să se apere, fără să mai fie nevoie de sprijinul ministrului respectiv. Pentru ca ședința să poată continua în mod valabil, este suficient să fie oricare ministru pe banca ministerială.

D. N. Iorga: Chiar dacă n-are nici o părere, în ceea ce privește legea?

D. I. Petrovici, ministrul Lucrărilor Publice: Dacă noi renunțăm să o apărăm, atunci este cu atât mai avantajos pentru cine combate legea.

D. N. Iorga: Veți recunoaște, nu voi zice că sunt sofisme, dar că sunt argumente cu totul speciale...

D. I. Petrovici, ministrul Lucrărilor Publice: Evident însă că guvernul este solidar cu orice proiect de lege care se propune.

D. N. Iorga: Trebuie să fie și competent.

D. I. Petrovici, ministrul Lucrărilor Publice: Dar aceasta este în avantajul opoziției.

D. N. Iorga: Vă rog, interpretați greșit dorința opoziției. Opoziția nu vine să profite de incompetența guvernului, noi dorim să facem o lege bună, și dorim să fie acolo un ministru care să poată răspunde la argumentele noastre.

D. I. Petrovici, ministrul Lucrărilor Publice: D-le Iorga, credeți d-voastră că-mi este comod să viu să fac o declarațiune,

că sunt competent? Nu este felul meu firesc de a mă declara competent, de a spune cuvântul acesta.

D. N. Iorga: Dar astă vară spuneți că sunteți competent numai pentru instrucțiunea publică și că nu ați primi pentru nimic în lume alt departament, fiindcă sunteți om serios.

D. I. Petrovici, ministrul Lucrărilor Publice: Dacă te-aș copia...

D. N. Iorga: Cam greu!

D. I. Petrovici, ministrul Lucrărilor Publice: Și aș spune, la diferite ocaziuni, ce mi-ai spus în convorbiri particulare, nu ți-ar conveni întotdeauna.

D. N. Iorga: Liber, oricând!”

CXV

MINIȘTRI DE PROVINCII

(18 aprilie 1921)

Onorată Cameră,

Am cerut cuvântul, îndată după declarația d-lui președinte al Camerei, care spunea că decretel¹ regale privitoare la numirile miniștrilor nu se discută. Evident că actele Regelui nu se discută. Regele are dreptul să numească miniștri pe cine vrea. A fost odată o discuție în privința aceasta, și cine a ridicat discuția nu a avut dreptate. Camera este liberă să nu primească pe miniștri, să dea un vot de blam miniștrilor pe care suveranul îi numește. Dar Regele are dreptul să numească pe cine vrea, însă numirea se face după o propunere a președintelui Consiliului. Președintele Consiliului poate fi întrebat, cum l-am întrebat eu la început, și răspunsul nu m-a convins: Pe baza cărui text din Constituție s-a făcut numirea miniștrilor Ardealului și Bucovinei?

Noi nu zicem că nu e bine ca Ardealul și Bucovina să aibă miniștri (*aplauze pe băncile minorității*). Evident, este bine să-i aibă, dar îi au aceste două provincii pe baza unui decret-lege dat în momentul când nu era Parlament, îndată ce Parlamentul este, înainte de a se numi acei miniștri, mai ales după o lungă întrerupere, trebuia întrebat Parlamentul dacă socoate sau ba că decretel¹legi trebuiau să se prefacă în legi.

Această cale este singura valabilă. Dar dacă se pune întrebarea de ce sub trecutul Minister, sub trecutul regim, nu s-a făcut trecerea de la decretel¹legi la legile înseși, răspunsul este foarte ușor. Era o întreagă serie de decretel¹legi care trebuiau întărite și în rândul întâi exista decretul-lege privitor la miniștrii provinciilor eliberate. Nu am avut vreme de a începe discutarea decretel¹legi, dar cel dintâi pe care l-am fi discutat, ar fi fost fără îndoială aceasta.

Aceasta aveam de spus. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

NOTE

1. Era vorba de decretele prin care dr. Petru Groza și Dori Popovici erau numiți miniștri fără portofoliu. *N.I. a intervenit în continuare:*

„Constat că s-au făcut numiri pe baza unui decret-lege neratificat de Cameră. (*Zgomot, întreruperi.*)

O voce: În același timp se fac reduceri în lefurile funcționarilor. (*Zgomot, întreruperi.*)

D. general Al. Averescu, președintele Consiliului: D-lor deputați, nu înțeleg protestările acestea. Sunt două vacanțe de atâtea luni cari se împlinesc acum, prin retragerea d-lui Mocioni și a d-lui Stârcea. Nu înțeleg aceste protestări, căci aceste posturi erau în bugetul pe care l-am găsit eu când am venit la guvern. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității.*)

D. N. Iorga: D-lor deputați, cred că interpretez protestarea într-un îndoit înțeles: Întâi că numirile acestea se fac pe baza unui decret-lege, pe care Parlamentul nu l-a ratificat. Aceste ministere nu existau înainte, și Parlamentul nu a consimțit la crearea acestor locuri.

Al doilea, bugetul statului este prea încărcat pentru a se crea noi cheltuieli. Din acest îndoit punct de vedere, noi, membrii minorității, nu vedem în aceste creațiuni decât satisfacțiunea personală dată unor aderenți politici”. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

Evident că decretele-legi, atâta vreme cât nu sunt abrogate, au putere. Dar îndată ce un decret-lege este adus înaintea Adunării, care are chemarea de a-l întări sau respinge, situațiunea este cu totul alta. (*Protestări pe băncile majorității.*) Nu îmi rămâne altceva decât, cu multă părere de rău, să vă trimit la școală. (*Aplauze pe băncile Federației.*)

În ședința din 19 aprilie 1921.

Replică lui Octavian Goga, ministrul Cultelor și Artelor,

care se apăra de acuza deputatului Aurel Dobrescu despre dezertarea sa de pe frontul de la Turtucaia:

„D-le Goga, ce spuneți d-voastră este foarte adevărat. Dați-mi voie însă să vă spun un lucru care nu este tocmai în cheștiunea aceasta. Dar era tocmai în momentul când d-voastră mi-ați făcut mie o povestire și mi-ați povestit cum a fost luată Turtucaia, spunându-mi că acolo a fost ceva îngrozitor, a fost infernul lui Dante.

Și aici să mă ierte d. Dobrescu, că spun că d-voastră nu aveți atunci înfățișarea unui dezertor, ci mai mult a unui soldat neîntrebuințat, care poartă uniforma numai așa.

Dovada că nu vă considerați ca soldat este că în momentul acela mi-ați spus că țara este în așa stare încât trebuie să se facă o revoluțiune și mi-ați oferit să o facem împreună și atunci eu v-am spus că eu sunt prea bătrân acum dar o să mă uit cum o s-o faceți d-voastră. (*Aplauze, ilaritate pe băncile federației.*)

D. Gh. Christescu: Iau act de această declarațiune pentru viitor.

D. Octavian Goga, ministrul Cultelor și Artelor: D-le Iorga, reputația d voastră de om cu o memorie impecabilă mă pune în o situațiune grea.

Eu nu știu în ce ordine de idei am discutat acest lucru, însă este puțin elegant din partea d-voastră ca să veniți cu un fragment de convorbire particulară și să-l relatați aci în această Cameră. Eu, d-le Iorga, am fost...

D. N. Iorga: Pentru revoluțiune. (*Ilaritate.*)

D. Octavian Goga, ministrul Cultelor și Artelor: Am fost în tot trecutul meu un om care am aruncat în cumpănă toate credințele mele, un temperament cum s-ar zice revoluționar. (*Ilaritate.*)

D. dr. N. Lupu: Să mulțumiți d-lui Iorga că v-a întărit situațiunea în guvern, unde mai aveți un tovarăș!

O voce: D. Cristescu râde.

D. Octavian Goga, ministrul Cultelor și Artelor: Totdeauna am stat în fața considerațiunilor logice și vă rog să găsiți în trecutul meu și în toate rândurile pe cari le-am scris pe hârtie,

cari arată truda mea intelectuală, un singur punct în care nu considerațiunile celei mai glaciale judecăți m-ar fi călăuzit în toată activitatea mea publică.

De convorbirea de care spuneți d-voastră, eu declar ca nu-mi aduc aminte. Decât un singur lucru este care mă bucură, că în trecutul nostru au fost puncte în cari ne-am mai întâlnit și am mai stat de vorbă. (*Ilaritate.*)

D. N. Iorga: Eu am vrut să fac un serviciu între oameni...

O voce: Eleganți.

D. N. Iorga: Eleganța să o lăsăm la o parte, cercetați d-voastră notele stenografice ce strigați d-voastră și în urmă vedeți cine este elegant.

Eu am vrut să spun atâta lucru că e probabil hotărârea unui om indignat de a face revoluțiune; când o faci până la capăt, e cu atât mai bine. Dar d-voastră păstrați o superioritate asupra colegilor d-voastră, cari au fost conspiratori fără ca să aibă curajul de a fi revoluționari. (*Aplauze pe băncile minorității, murmure pe ale majorității.*)

D. general A1. Averescu, președintele Consiliului și ministru de Industrie: Absolut la înălțimea unui academician. Acesta e exemplul de caracter pe care îl dați elevilor d-voastră.

D. N. Iorga: Caracterul, nu e așa? Ni-l judecă alții”.

În ședința din 21 aprilie 1921.

La un discurs al lui A.C. Cuza, aruncă o vorbă de duh: „Faci politică externă cu Antanta, cum ai făcut politică internă cu mine. Vai de capul meu, Vai de capul Antantei! „Când acesta zisese: „Eu fac aceeași politică pe care am făcut-o totdeauna cu Antanta, dar cu singura condiție ca și Antanta să fie cu noi. Căci dacă crede Antanta ca să ne supună la umilințe și la pagube... “ D. Zamfirescu, președintele Adunării, a curmat dialogul: „Dacă se poate, să excludem cinematograful“.

Intervenție la proiectul de lege cu privire la taxele impuse mărfurilor germane importate în România (până la 50% din valoare):

„Onorată Cameră, să mi se dea voie să explic votul meu, și atâtea alte voturi cari vor veni de pe aceste bănci în favoarea

proiectului care se prezintă. Mi se pare că s-a făcut o greșeală de metodă socotindu-se că este vorba de o politică economică; nu este vorba de o politică economică, ci de un mijloc de presiune. (*Aplauze.*)

Sunt oameni cari înțeleg de tratate, sunt oameni cari înțeleg de somațiile cari vin după tratate – și cei dintâi nici nu au nevoie de somațiuni – și sunt oameni cari înțeleg de propriile lor interese; sunt oameni cari, după ce li s-au făcut somația, se coboară în conștiința intereselor lor materiale. Dar sunt oameni cari nu înțeleg nici de tratate, nici de somații și nici de propriile lor interese și se înverșunează să facă din nou politica aceea care ea, și nu altcineva, i-a adus unde se găesc. Și atunci, natural, țările păgubite, cari au dat atâta din sângele lor, cari au dat cea mai mare parte din bogăția lor și cari au sub toate raporturile dreptul la despăgubiri, trebuie să întrebuițeze un sistem, care să fie după rezistența cutanee a persoanelor sau a statului de care este vorba.

Este foarte regretabil că astfel de mijloace trebuie să se întrebuițeze. Este foarte regretabil că o țară neconsolidată încă, precum este țara noastră, trebuie să recurgă la măsuri pe cari nu le poate refuza și cari, fără îndoială, să contribuie a înrăutăți situațiunea economică a claselor sărace din această țară.

Cu toate acestea, nu se poate sustrage nimeni de la această măsură. Măsura aceasta noi nu o putem refuza, dar nu o creăm noi și nu au creat-o nici Aliții cari o prezintă, au creat-o acei cari au iscălit un Tratat de pace, la sfârșitul celui mai odios brigandaj care se poate închipui că a fost vreodată în istoria lumii întregi. (*Aplauze generale.*)

D. general G. Cantacuzino-Grănicerul: Bravo!

D. N Iorga: Și cari, a doua zi după aceasta, se dau după paravanul unei republici pentru a continua să facă și acum, cu Hego Stinnes și ceilalți toți, imperialism, din cap până în picioare o politică de imperialim, care dacă nu va fi atinsă în inima ei – care este economică – atunci vom avea să sacrificăm încă o generație. (*Strigăte de bravo, aplauze.*) Aci stă chestiunea.

Imperialismul german s-a refugiat în domeniul economic și Înțelegerea îl caută în domeniul acesta economic, nu pentru a distruge o țară, ci pentru a cumiți clasa superioară înnebunită a unei mari națiuni.

Aceasta este situațiunea. (*Aplauze.*)

Prin urmare, noi nu facem altceva decât să îndeplinim, pe lângă o elementară datorie de Aliați, pe lângă o datorie superioară față de umanitate, și o datorie esențială față de noi înșine; căci nu trebuie ca Germania care a fost, să învie; iar Germania care vrea să învie acum se sprijină pe o întreagă politică economică, care dacă asigură unor popoare puțin bine astăzi, le va da în schimb o robie tot așa de teribilă, ca și aceia pe care o pregătise. (*Aplauze prelungite.*)

Atunci, d-lor, cât putem să facem și ce putem să facem? Putem să spunem Aliaților noștri: Ne-ați cerut încă o dată să rupem din carnea noastră pentru binele tuturor, desigur, dar și pentru asigurarea noastră am făcut-o și o facem.

Dar, în același timp, avem un lucru de cerut Aliaților. Să le spunem: Vă sprijinim în politica d-voastre față de Germania – dușmanul d-voastră – până la capăt, dar să binevoiți a întări Tratatul de la Trianon, pentru ca și față cu Ungaria Tratatul să fie executat până la capăt. (*Aplauze.*)

Aceasta am avut de spus”. (*Aplauze prelungite.*)

La discuția proiectului de lege care autoriza comuna București să perceapă, după un tabel, taxe comunale vechi și altele noi, se adresează primarului Gh. Gheorghian: „Sunt locuri virane pe bulevardele cele mari și pe care proprietarii nu le îngrădesc. Este inadmisibil. Este o rușine pentru un oraș ca al nostru ca pe bulevardul Colții, de exemplu, să existe oameni așa de fără de obraz încât să lase maidane. Este de necrezut. Executați-i, domnule primar“.

În ședința din **22 aprilie 1921.**

Intervine cu **precizări într-o problemă de regulament**, după ce dr. N. Lupu observase că o discuție nu poate fi întreruptă: „Pe orator nu-l poate întrerupe nimeni. Oratorul trebuie să-și mântuie discursul. Dar, evident, dacă este vorba de legi

importante și grabnice, după ce oratorul și-a mântuit cuvântarea și înainte de a i se răspunde, se va putea strecura acest principiu de legi importante. Dar oratorul trebuie să continue, aceasta este indubitabil“.

În ședința din 25 mai 1921.

Dispută cu A.C. Cuza:

„Când ai ști ce dispreț am pentru un om care nu are respect, nici pentru studenții săi, nici pentru bătrânețele sale. Ești un calomniator ordinar.

D-le prim-ministru, mă adresez d-voastră. Cum judecați d-voastră, om cinstit, purtarea unui profesor de Universitate, care întrebuițează orice prilej spre a arunca unui fost tovarăș o nemernică calomnie, că este un om vândut unui bancher? Sunteți dator, d-le prim-ministru, să acoperiți cu disprețul d-voastră pe acest om, a cărui purtare este incalificabilă. (*Aplauze pe băncile minorității; zgomot.*)

D. general Al. Averescu, președintele Consiliului: Lăsați-l, d-lor, poate să dea o explicațiune satisfăcătoare.

Voci: La Moși! La Moși!

D. A.C. Cuza: Legătura d-lui Iorga cu Marmorosch Blank a fost stabilită în chestiunea mea personală cu d-sa; la această chestiune a răspuns d. Iorga și a dovedit că ceea ce am afirmat eu este exact; așa încât nu este o calomnie, ci este un adevăr.

Voci: La Moși! La Moși! (*Întreruperi.*)

D. N. Iorga: D-le președinte al Consiliului, pot să fiu eu un om cumpărat de un bancher; vă rog să-mi răspundeți. (*D. general Averescu nu răspunde.*) Un om de onoare, un fost ofițer când este întrebat într-o chestiune de onoare este dator să răspundă imediat. (*Aplauze pe băncile Federației. D. președinte al Consiliului se găsește în acel moment așezat pe bancă lângă d. Cuza.*)

Datoriți un răspuns tocmai din locul în care aveți acum vecin un calomniator ordinar. (*Aplauze pe băncile Federației.*)

D. general Al. Averescu, președintele Consiliului și ministrul Industriei și Comerțului: D-lor, se face un așa de mare

abuz de expresiuni și acuzațiuni încât pe toate eu le iau sub beneficiu de inventar.

D. N. Iorga: Acesta este un mijloc de a scăpa prin tangentă; este un răspuns de om politic, și eu am cerut un răspuns de om de onoare și nu mi s-a dat.

D. general Al Averescu, președintele Consiliului și ministrul Industriei și Comerțului: Eu cred în relațiunile dumitale cu Marmorosch Blank atât cât crezi dumneata în conspirația mea în contra Regelui. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității.*)

D. N. Iorga: Întâiu nu se aseamănă cele două lucruri, fiindcă una privește onoarea mea ca om, iar cealaltă privește procedeele d-voastră ca om politic. Eu am afirmat și afirm și acum că senatorul Grigorovici mi-a afirmat în cele mai mici amănunte cum s-a petrecut scena în care generalul Văleanu, colegul d-voastră, a venit în adunarea unde erați și v-a declarat că sunt două regimente pe cari puteți conta pentru a face revoluțiunea; judecați-vă cu dânsul. (*Aplauze pe băncile Federațiunii, întreruperi.*)

D. Gh. Berea: D-lor deputați, scena petrecută sub ochii noștri acum, mă dispensează pe mine de orice fel de explicațiuni pentru ce azi nu mai sunt nici cu d. Iorga, nici cu d. Cuza.

O voce: Și pentru ce mâine vei fi cu liberalii?

D. Gh. Berea: Este una din durerile cele mai mari pentru noi cari am urmat politica d-lor Iorga și Cuza înainte de înființarea „Partidului poporului“, atunci când vedem petrecându-se scene de natura aceasta.

D. N. Iorga: Nici pentru marele avantaj de a te avea pe dumneata înapoi, n-ași consimți să dau mâna unui om capabil de ceea ce este capabil acest domn. (*Aplauze pe băncile Federației.*)

D. A. C. Cuza: D-le Berea, între noi, între d. Iorga și mine a fost vreo scenă? Ai dumneata cunoștință de vreo scenă între mine și d-sa?

D. Gh. Berea: D-lor, o singură amintire am, ca răspuns al d-lui Iorga la o întrebare pe care i-o făceam în scris cum să ne comportăm noi cu aderenții politici, cum să le explicăm această neînțelegere care începuse între d. Iorga și d. Cuza...

*D. N. Iorga: Veniți mai bine la legea agrară*¹.

NOTE

1. Gh. Berea spusese că în casa lui Grigore Păucescu se întâlneau, seară de seară, studenții Universității din Iași. „*N.I.*: Era conservator. *Gh.B.*: Nu, vă voi spune numele lor. *N.I.*: Grigore Păucescu era adversarul lui Carp și din dușmănie față de reforma agrară a dumisale, Păucescu a scris cărți privitoare la reforma agrară. Am trăit vremea aceia și știu că așa este. *O voce*: D. Berea era tricolor pe vremea aceia! *N.I.*: Da, era incolor“ (*ilaritate*).

În ședința din 26 mai 1921.

Intervine **la cererea de traducere în fața comisiei de disciplină a Camerei a lui I. Zelea Codreanu**, pentru cuvinte ofensatoare adresate unui deputat:

„D-le președinte, nu se poate aplica la acest caz ceea ce cuprinde regulamentul. Noi am prevăzut orice, dar că se pot întrebuița în Cameră cuvinte, cari pe cuvântul meu de cinste, d-nealui le-a rostit și nu permit nimănui să pună la îndoială cuvântul meu (*aplauze pe băncile opoziției*), acest lucru nu l-am putut prevedea. Prin urmare, astfel de cuvinte nu se pot retrage și ele n-au fost contra celuiia către care au fost îndreptate, ci au lovit grav prestigiul Camerei și toți suntem datori să simțim aceasta. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

/.../

D. N. Titulescu, ministru de Finanțe: Din momentul ce comisia este convocată și din momentul ce toată lumea are dorința ca această lege a impozitelor să se voteze cu o oră mai înainte, eu rog această Cameră, atât minoritatea cât și majoritatea, să continue mai departe discuția, fiind sigură că comisia își va îndeplini menirea ei cu urgență. (*Aplauze.*)

D. N. Iorga: D-le ministru, dați-mi voie la rândul meu să vă spun că minoritatea, și cred că interpretez sentimentele ei, dorește mai mult decât mulți din majoritate ca proiectul d-voastră să fie votat. (*Întreruperi, zgomot.*) Dar uitați-vă la faptul

că prietenii d-voastră vă atacă și că din rândurile acestea nu a pornit decât recunoașterea bunelor d-voastră intenții. Iar noi vă cerem un lucru, ca deputatul care a insultat demnitatea Parlamentului, prin cuvinte constatate și de mine și de d. Sassu, să nu sfideze, să aibă bunul simț de a părăsi Adunarea, restabilindu-se astfel liniștea. (*Zgomot, întreruperi.*)

D. I. Zelea Codreanu: Dar d-ta de ce nu ai părăsit eri Adunarea, când i-ai întors spatele? (*Mare zgomot, tumult.*)

În ședința din 28 mai 1921.

La discuția privind reforma agrară. În replică cu Gh. Vercescu:

„D le Vercescu, este adevărat ce spui d-ta în ce privește pe vechii boieri. (*Aplauze.*)

Dar acești vechi boieri au dispărut, marii proprietari de astăzi sunt în cea mai mare parte oameni cari și-au plasat fondurile în pământ, cum și le-ar fi plasat în orice altă parte. (*Aplauze.*)

Sunt foști arendași, cari au fost lepra agricolă a țării românești. (*Aplauze prelungite.*)

D. Gh. Vercescu: Dle Iorga, eu nu fac diferențierea d-tale.

D. N. Iorga: Asta este deosebirea.

D. Gh. Vercescu: Pentru că acei pe cari d-ta îi privești cu atâta dispreț erau oameni ieșiți dintre țărani, erau îmbogățiții satului, erau energiile neamului nostru...

D. N. Iorga: Dar deloc, erau toți greci și bulgari. (*Aplauze.*)

D. Gh. Vercescu: Greci și bulgari erau boierii...

D. N. Iorga: Îmi dați voie? Eu vorbesc în momentul acesta cu ură față de marea proprietate de acum și iată de ce, fiindcă sunt biserici în mijlocul satelor, în cari sunt îngropați ai mei, pe cari i-au deposedat acești exploataitori, deopotrivă și ai țăranilor și ai boierilor de odinioară. (*Aplauze prelungite.*)

În ședința din 2 iunie 1921.

Discurs pe marginea legii financiare:

„D-lor deputați, îmi dau pe deplin seama de oboseala care a cuprins pe toată lumea, care a cuprins onorata Cameră, reprezentată prin acest impozant număr de bănci, care a cuprins natural, și pe d. ministru, și îmi veți da voie să particip și eu la această oboseală care face parte din practica noii Adunări. Căci Adunările noastre cele vechi, fiindcă erau oligarhice, aveau anumite forme și proiectele de legi ca al d-voastre, care este astăzi în discuție, nu se discutau ca acum, cu un singur ministru, fără colegi pe banca ministerială (*aplauze pe băncile Federației*) și ici, colo câte un deputat semănat pe bănci, și cu situația pe care nu-mi permit s-o calific de ridiculă în care mă găsesc în momentul de față.

Dar să mi se dea voie a vorbi fără pretenție de a mă amesteca în lucruri pe cari nu le știu. Căci, d-lor, am învățat în viața mea cel puțin două lucruri: Întâi, să nu mă amestec în cele pe cari nu le știu și, al doilea, să nu arăt, dacă știu, un lucru, că-l știu, chiar dacă ar fi un lucru pe care l-aș ști mai bine decât alții.

Prin urmare, cu aceste două condiții și din motivele corespunzătoare, să-mi permiteți să spun atâta cât trebuie pentru ca să pot legitima un vot.

Și, urmând exemplul pe care l-a dat d. dr. Lupu, totdeauna franc, voi începe și eu cu cea mai absolută francheță.

Da, d-lor, eu nu voi proceda cum procedează unii dintre cei mai vechi și atâția dintre cei mai noi colegi, anume: De a începe o discuție într-un sens și de a o termina cu hotărâri în alt sens. (*Ilaritate pe băncile Federației.*)

Astfel, d-lor, eu, urmând, cum am spus, exemplul d-lui dr. Lupu, cu care am stat în legătură politică atâta vreme... (*Întrepreri din partea majorității.*)

Să-mi dați voie.

D-voastră nu aveți dreptul să vă amestecați aici, căci d-voastră nici nu ați creat asociația din care am făcut parte, și nici nu ați fost în stare s-o desfaceți. (*Aplauze pe băncile Federației.*)

Dacă ea există sau nu există?

Vă rog, v-ași sfătui să nu mă faceți să trec de aici dincolo, la tribună, pentru că este și altă modalitate de a vorbi, și se poate ca unele persoane să o simtă de acolo, pe când de aici nu ar simți-o. (*Aplauze pe băncile Federației.*)

Dar vă spun că, dacă bănuiți că este aici cineva bolnav, mai bine căutați de morții d-voastre de acolo, cari sunt morți de mult. (*Aplauze, strigăte de bravo pe băncile Federației. D. ministru Titulescu intervine.*) Dumnezeu vă poate da sfaturi bune. E om foarte inteligent.

Prin urmare, revin la ce spuneam.

D. Lupu mi-a dat un exemplu, pe care-l urmez anume, de a spune de la începutul cuvântării cum am să votez.

Cu francheța care-l caracterizează pe d-sa, a spus că va vota contra proiectului de lege al d-voastră, nu, aș zice, fiindcă d-voastră sunteți un om de treabă și de talent. Să-mi dați voie ca eu să votez pentru, fiindcă sunteți un om de treabă și de talent. (*Aplauze.*)

Și sunt dator să explic de ce votez pentru.

Întâiu, mi s-a părut că teoriile sunt foarte interesante, extrem de interesante pentru cine le gustă întâia oară.

Ele sunt dintre plăcerile vieții la cari se lăcomesc cei noi, cei tineri, indiferent de vârstă, căci poate cineva să aibă un glas frumos, o frumoasă prestață și să știe să umble acolo, dar cu toate acestea să fie tinerel în lucrurile științei. Este că lăcomia cuceritorilor germani, cari mergeau în Italia și nefiind deprinși cu vin bun și cu mâncare multă, beau bine și mâncau mult de mureau acolo, în Italia.

Acei cari cunosc mai bine lucrurile – nu e numai chestiune de deprindere – se aruncă cu mai puțin nesaț în teorii și în ceea ce privește sănătatea, asigur pe oricine, în baza experienței mele, că e foarte prielnic: Cea mai rea indigestie este indigestiunea de teorii. (*D. N. Cocea intervine.*) Fiecare sunteți liberi să aveți indigestiunea lucrurilor pe cari le mâncați. (*Ilaritate.*)

Prin urmare, venind la ce spuneam, nu voiu porni de la o teorie, deși poate le cunosc și eu, căci în meseria mea de istoric, din când în când mă slujesc de ele și practic lucrurile în legătură cu finanțele, cari sunt deseori cauză de însănătoșire a

statelor, dar și cauză de ruinare a statelor. A fost în Franța pe la 1780 un om foarte elegant, cu panglicuțe și dantele, care știa să se plimbe cu pași de menuet foarte frumoși, cu cari pașii de urs din timpurile noastre nu se potrivesc și acest om se numea d. de Calonne, care a pretins să remedieze starea financiară a Franței, spunând să împrumutăm cât mai mult, căci, cu cât vom împrumuta mai mult, cu atât dăm impresia că avem mai mult credit. Și din împrumut în împrumut, s-a ajuns la Statele generale, la revoluția franceză și la tăierea multor capete cari trebuiau să rămână din partea celor cari aveau capete de prisos. (*Ilaritate.*)

De aceea nu este bine ca aceasta să se întâmple în nici o țară.

Am de gând să legitimez foarte scurt votul meu.

Noi, profesorii, avem oarecare metodă, când o avem, fiindcă atunci când ne dispensăm, suntem mult mai răi decât aceia cari nu știu ce însemnează metoda. Noi avem o metodă: Să plecăm de la lucrurile pe cari nu le poate tăgădui nimenea, un lucru pe care însă nu-l poate tăgădui nimenea, pe care îl simțim în tot ce este mai serios în spiritul nostru și în ce este mai trist în inima noastră, este situația financiară mizerabilă a statului românesc. În privința aceasta nu poate exista nici o contestare din partea nimănui. Știm și noi ceva de pe vremea noastră, când din săptămână în săptămână, acel rău și incapabil guvern de ieri trebuia să alerge – nu vă spun unde și cum – ca să satisfacă nevoile statului, și cât patriotism aveau acei cari cerșeau din casa de bancă în casa de bancă pentru ca să îndeplinească nevoile statului român. Erau alte timpuri.

Acum ați venit d-voastră. Merg treburile mai bine, merg și afacerile publice pe lângă cele particulare. Nu e vina d-voastră. Acum e ceva mai ușor să susții nevoile statului dar situația financiară a statului este totuși cum nu se poate mai rea.

S-a încercat cu mijloace artificiale ridicarea valutei, care din nou scade.

Ce poate însemna aceasta pentru sănătatea financiară și viața economică a țării, ar trebui să fie printre începătorii pe cari îi momește discursul la tribună. pentru ca să spun lucrul

acesta; se știe ce este o valută scăzută. Și fiindcă am vorbit de scăderea valutei, să mi se dea voie să nu descopăr nimic în acest domeniu, dar să amintesc un lucru: Valuta aceasta a noastră, adică starea financiară rea, lipsită de credit, de unde provine valuta scăzută în mare parte dacă nu în totalitate, aceasta vine din timpuri mai vechi, și ași îndrăzni să vă spun că am pierdut valuta materială după ce pierdusem valuta morală. (*Aplauze prelungite.*)

Valuta morală am pierdut-o în momentul când toată lumea venea și cumpăra de aici cu aur. Din toate părțile, și din dreapta și din stânga, știai că era atunci o politică a d-lui Iarca de la Buzău, care zicea șefului său: Ori în dreapta ori în stânga, te vom urma. Ei bine, politica lui a căzut, dar un om politic de importanța aceia tot trebuie ascultat măcar în câte o împrejurare și la un anumit moment.

Și când venea aurul și din dreapta și din stânga, acest aur n-a rămas unde trebuia să rămână, și așa numiții îmbogățiți de război nu sunt numai îmbogățiți ai războiului, ci profesorii îmbogățiților de război, sunt îmbogățiții neutralității (*aplauze prelungite*), acea neutralitate care este cea mai mare rușine morală din tot trecutul nostru. (*Aplauze prelungite.*)

Acuma, natural, ori de câte ori este vorba de câștig fără muncă și de ridicarea repede tocmai sus, se găsesc destui cari imită. Noi suntem o nație care facem progrese foarte repezi. Se spune, la fiecare 10 mai, că suntem o nație cari am înaintat repede sub orice fel de raport, sub raportul acesta, ca și sub toate raporturile. Noi am, fost o știți de la părinții d-voastre, și de la înaintașii d-voastre, și aceasta o spun și pentru d-voastre cari acum vă găsiți împreună cu noi, și cari ați fost despărțiți de peste o sută de ani, cei din Basarabia, și de atâtea secole, cei din Ardeal, și ați fost despărțiți destulă vreme, cei din Bucovina, noi am fost înainte de toate o săracă națiune de oameni cinstiți, și anume oameni au încercat să ne pună ponosul de bogată națiune de înșelători și escroci. (*Aplauze.*) Și cine a prins sistemul, cine l-a încurajat și l-a tolerat și l-a transmis din guvern în guvern? Noi nu am avut vreme nici măcar să deschidem ferestrele, căci erau anumite persoane pe cari le cunoașteți, cari ne interziceau acest serviciu public,

pentru ca pe urmă să nu le deschidă d-lor, și aerul mi se pare că este destul de greu, sau, ca să zic mai frumos, este destul de viciat și în momentul de față.

Va să zică: Din cauza neutralității, pe care am înțeles-o cum am înțeles-o, și care a creat îmbogățirii de război străini; din cauza războiului, care s-a desfășurat cum s-a desfășurat, în chip atât de neiertat. Dar și mai neiertat decât să faci un păcat este să-l observi, să declari că-l pedepsești și să înșeli apoi lumea. Aceasta este mai mare greșeală decât dacă ai fi făcut un păcat: Să ajungi la guvern cu o misiune și să începi prin a trăda acea misiune. (*Aplauze.*)

Aceasta nu înseamnă a deservi Partidul Liberal, ci a-l servi. Căci să știți un lucru, cum sunt partidele organizate la noi, niciodată un partid nu se poate curăți el singur de paraziții săi; trebuie să ajute puțin și partidele de partea cealaltă. Sunt aici oameni onorabili, pe banca aceea, pe cari i-am cunoscut cu aceleași mijloace de trai ca și acum, care nu pot să spuie, căci ar fi nedelicat, cari însă nu sunt încântate de vecinătatea anumitor persoane, dar nu pot să înceapă dumnealor.

Era natural ca guvernul care a venit pentru a purifica țara și partidele celelalte, să înceapă a opera la d-lor, ca să o termine la ei înșiși. (*Aplauze prelungite.*)

A tolera pe necinstiții altora, înseamnă a pregăti pe necinstiții duminale proprii, și apoi merge ascendent. (*Aplauze.*)

Prin urmare, desigur, situația este foarte rea. V-am spus: Neutralitatea, războiul și după război au contribuit deopotrivă la această progresiune crescândă, pe care o cunoașteți. Și aș mai spune încă un lucru, un lucru grozav.

Eu nu vorbesc din dușmănie față de Partidul Liberal. O spun foarte lămurit de la început: Nu există un om în țara românească, care să dorească mai mult decât mine ca toți oamenii capabili de a munci și toți oamenii onești să se unească pentru a scăpa țara din prăpastia în care se găsește. (*Aplauze prelungite, strigăte da bravo.*) Însă, onorată Cameră și d-le ministru, se pot uni partidele, când este vorba de salvarea țării, prin virtuțile din ele, iar când partidele se unesc prin păcatele din ele, este o conspirație pentru a distruge țara. (*Aplauze prelungite.*) Voiu adăuga încă un lucru: Eu am trăit

războiul la Iași; dumnealor (*arătând spre basarabeni*) l-au trăit la sfârșit, ardelenii au venit pe urmă. Vă mărturisesc un lucru: Am avut în acel moment teribila convingere, pe care nu mi-o poate scoate nimeni din minte, că au fost foarte mulți oameni cari au crezut că s-a mântuit cu țara românească. Și atunci ce s-a întâmplat? Ca oamenii, când văd că arde o casă sau se înecă o corabie, își umpleau buzunarele. Și aceasta e încă una din cauzele stării în care ne găsim, a cumpărăturilor fără nici o socoteală, a tot felul de afaceri, a acelor întreprinderi de escrocherie, nu poate exista alt termen, al căror ultim rezultat îl vedem din când în când și îndată ce miroase rău, punem capacul deasupra...

D. N. Titulescu, ministru de Finanțe: (Face un gest.)

D. N. Iorga: Nu d-ta, d-ta ești un om destul de solid, dar sunt oameni a căror soliditate servă ca, așezându-se pe anumite capacuri, să le înfunde mai bine. (*Ilaritate.*) Sunt și de aceia! Prin urmare, au fost oameni cari au zis: Se lichidează țara românească; noi o să trăim aiurea, să luăm ce putem. Și de aceea am ajuns unde suntem acum.

Aceasta este situația. Ce facem? Dacă credeți d-voastre că, de s-ar aduna toți economiștii, cari sunt datori să fie economiști fiindcă este profesiunea lor, și toți aceia cari, când este o chestiune de economie, se improvizează în economiști, dacă credeți că, de s-ar face un Parlament economic, unde s-ar vorbi nu știu câte luni de zile, dacă credeți că astfel se va ajunge la soluția care ne trebuie, vă înșelați. În loc de astfel de lucruri, este mai bună o măsură, fie și greșită, de la un om curajos, care urmărește până la capăt ideea sa, decât să ne amețim unii pe alții cu lucruri culese dintr-o carte sau altă carte. (*Aplauze prelungite.*)

D. ministru s-a găsit...

O voce: Sfatul este foarte bun, dar trebuia să-l dați altora mai mult.

D. N. Iorga: Eu, ca om modest, nu îndrăznesc să mă iau la hartă cu specialiști reputați. Să-mi permiteți să continuu în chip foarte modest expunerea ideilor mele, ori că plac, ori că nu plac. Eu nu cerșesc aprobări.

Prin urmare, d. ministru s-a găsit înaintea acestei situații. Eu nu-l cunosc de foarte multă vreme, dar de când l-am cunoscut, l-am văzut totdeauna sub cel mai favorabil aspect: Un om care, amestecat în viața publică cu calități puțin obișnuite, adauge pa lângă aceasta, într-o țară în care pretențiunea se unește adeseori cu lipsa meritelor reale, într-o țară care se lasă prostită de aerele grave și gesturile mari. (*Aplauze prelungite.*) O muncă modestă. A venit și a studiat materia, și să vă mărturisesc că i-am pus o întrebare.

D. ministru a admis impozitul progresiv pe venit. Acum, ce a însemnat sistemul financiar la noi, ar trebui să fie cineva perfect informat asupra istoriei impozitelor în epoca fanarioților și asupra celor mai naive forme de impozit obișnuit în Orient, în Turcia lui Abdul Hamid, pentru ca să înțeleagă două lucruri: Cum pot să existe astfel de impozite și mai ales aceste impozite unele lângă altele.

Aceasta a fost o țară în care de multe ori a plătit cine a vrut, din cauza sistemului perceptorilor. Nu s-a mers ca într-o anume țară cu care acum suntem în bune relații, și tac, în care se știa dinainte că partidul de la guvern nu plătește impozite, ci plătește numai opoziția; aceasta se spune și în cărțile de istorie. Totuși, au fost și aici mijloace să se acomodeze lumea potrivit situației guvernamentale. Proprietarii de aici știu foarte bine când era vorba de evaluarea moșiei lor câte mijloace erau ca să se învârtească acela care trebuia să fixeze valoarea. Foarte puțini erau cari să zică: Nu primesc, cari să zică: Este o insultă.

Când zic că avem impozitele din secolul al XVIII-lea, fac o nedreptate secolului al XVIII-lea, fiindcă erau atunci anume principii care vor trebui înviate la noi. Noi urmărim pe contribuabil individual fără să-l cunoaștem. X trebuie să plătească cutare sumă; eu pe X nu-l cunosc; este doar de cutare profesiune, cutare producător, care dă cutare venit. Ca om, acela are poate o casă de copii; aveți și d-voastre ceva în lege mi se pare; o clauză (pentru trei copii). Omul acela poate să aibă o mulțime de copii. Poate să-i și arunce pe stradă, dar se poate întâmpla să-i și crească. Nu este chestiunea să dăm

un număr de fiare nouă societății, ci oameni cari să fie în stare să o servească. Sunt case model și sunt case scandal.

Sunt profesioniști, și în felul acesta intru fără să vreau și mai departe în însăși critica sistemului d-voastre, sunt profesioniști pe care le îmbrățișează cineva pentru a realiza la un moment dat un câștig mai mare decât în alte profesioniști, de care însă nu e legat, nici cu viața lui, nici cu sufletul lui. Sunt însă profesioniști industriale și comerciale în care fiul succede tatălui său, în care o lume întreagă trăiește în jurul lor și în care atâtea binefaceri se răspândesc de aceste întreprinderi trainice și folositoare.

Cu sistemul acesta abstract, matematic, foarte frumos ca formă, și nu vă fac un așa de mare păcat din faptul că l-ați adoptat, este atmosfera din vremea aceasta și e și puțințel situația d-voastre, dar cu sistemul acesta nu se face ce trebuie să se facă dacă nu voim ca mâine, ce a fost năvălirea barbarilor, ei măcar erau creștini, se întâlneau în aceeași biserică cu acei asupra cărora au năvălit, dar, când se vor ridica stratele sociale care nu vor să creadă în cultura noastră, pe care o disprețuiesc și o urăsc, s-ar vedea atunci un lucru fără pereche în omenire. Când te rogi de Dumnezeu în același loc, este totuși un mijloc de apropiere. În lupta a două clase însă poate fi cea mai mare primejdie care amenință istoria omenirii. M-am gândit că, dacă s-ar întâmpla, unde ar fi oare mânăstirea care să adăpostească ultimele bunuri ce ar fi scăpat din cataclism. Eu n-o cunosc, fiindcă nici un glas de clopot nu ar putea să răsunе, care să concilieze pe stăpânitorul de mâine, dacă doctrina lui Lenin ar învinge pe stăpânitorul de ieri. Dar pentru ca un sistem de impozite, un sistem de administrație să împiedice cataclismul, trebuie să înlocuiască, tot mai mult elementul material, nedrept în el însuși, fiindcă este neinteligent, cu factorul moral, care constituie tot mai mult valoarea fiecăruia pentru societate. (*Aplauze.*)

În secolul al XVIII-lea se făcea așa: Se pune un impozit pe un sat. Vedeti, este un teren de inovații extraordinar de întins în acest domeniu. Am putea să inovăm și noi, cari nu suntem matematici ca francezii. Francezul are geniul matematic; copilul, cum s-a născut, e în stare să-și facă cele

patru operațiuni fundamentale de să-și sperie părinții; noi suntem un popor concret, patriarhal de concret.

Așa fiind, în secolul al XVIII-lea se punea impozitul pe sat. Și satul chibzuia după nevoile fiecăruia cât trebuia să plătească fiecare. Omul fiscal, liudea, cum este termenul slavon, nu era un om real, ci o entitate abstractă. Vedeți ce instituțiune democratică... Omul contribuia apoi după rostul lui, după cîsla ce trebuia să dea fiecare. Același lucru pentru corporațiuni: Omul breslei se ducea și făcea împărțirea. Și tot așa cu asociațiile de comercianți. Ceea ce înseamnă că nu eram chiar așa în urmă față de toate națiile în acele timpuri, din cari am luat mai mult formele rele, pierzând miezul care era bun. (*Aplauze.*)

Dar veniți cu sistemul d-voastre și spuneți un lucru: În loc de haosul de până acum, în locul categoriilor cu totul învechite, intolerabile din punctul de vedere al culturii financiare și economice de până acum, vin cu impozitul progresiv asupra venitului. Nu s-a spus întîia oară lucrul acesta, cum știți prea bine; în programul vechiu al lui Ion Brătianu este și planul de a pune un singur impozit, pe venit. A declarat-o formal îndată după Unirea Principatelor. Pe urmă însă n-am mai auzit de acest proiect. Nu-i fac nici o vină, a fost mulți ani de zile în afară de guvern, iar când a revenit la guvern avea să facă atâtea lucruri, încât nu puteai să-i ceri ca, pe lângă crearea instituțiunilor fundamentale ale statului, să facă și această reformă.

Au venit însă alții, cari n-au făcut nimic; deși aveau tot răgazul să o facă, în loc să funcționeze stupid mașina de înlocuire prin scandal și intrigă a unora cu alții, pe baza vechiului principiu fanariot cuprins în proverbul pe care l-am auzit deunăzi, că „pe rînd se mănîncă pâinea lui Vodă“. Și atunci se putea transforma situația societății noastre.

A venit apoi d. Costinescu, un excelent financiar empiric. Eu în cunoștințele mele, sunt mai empiric decât se crede, căci dacă am învățat puțin de la alții, mult mai mult am învățat din propria mea experiență, și am deci mare respect pentru omul empiric, care a venit de la viață la teorie. Dacă pleci serios de la viață, ajungi în teorie totdeauna, dar omul care pleacă numai

de la teorie nu va ajunge niciodată la viață, și, deci, nu va putea fi un factor creator în istoria țării sale sau a neamului său. (*Aplauze.*)

Prin urmare, a venit d. Costinescu și a spus că va introduce impozitul care astăzi ni se propune efectiv. Îmi aduc aminte de parcă văd încă ziarul „Viitorul”: proiectul era pe pagina a doua și a treia, tipărit foarte frumos, însă avea un defect, a fost publicat, dacă nu mă înșel, a doua zi după căderea guvernului liberal.

O voce: În ajun.

D. I.G. Duca: Proiectul a fost depus pe biroul Camerei.

D. N. Iorga: Vă mărturisesc, când am văzut că obosise noul guvern și va reveni guvernul liberal, mi-am zis: Va începe cu reforma impozitului. Și ce ar fi fost dacă proiectul ar fi trecut atunci, dacă în timp de liniște s-ar fi așezat impozitul pe venit!

D. I.G. Duca: Mă iertați, d-le Iorga. Dar la 1914 erau vremuri liniștite?

D. N. Iorga: Îmi face foarte mare plăcere să răspund d-lui Duca, și iau data d-sale de 1914. Am trăit ca și d. Duca în acel Parlament. Era într-adevăr declarat atunci războiul european: Doi ani de zile, fără să fim amestecați în război. În acest timp Parlamentul urma un sistem pe care mi-am îngăduit să-l disprețuiesc așa de mult încât nici nu mai veneam la dânsul. Sistemul ere anume că se deschidea ședința, se amâna pe o săptămână, se deschidea din nou pentru a se amâna iarăși. Vedeți, d-le Duca, nu e bine să scormonesc în amintirile mele, căci am memorie bună. Dacă vă aduceți aminte, am cerut și începerea reformei agrare. Atunci eu mă aflam tot în acest loc din Adunare și a venit dinspre d-voastre un domn și m-a întrebat: „Ce sunt articolele acelea din Constituție de care ne vorbești d-ta?” Și acel domn bătrân, care avea o proeminență foarte impunătoare, dar nu craniană (*ilaritate*), m-a întrebat ce rost au articolele acelea pentru schimbarea căroră fusese ales?

Oricum ar fi, atunci nu s-a făcut nimic. De ce să ascundem lucrurile? Ne-am zăpăcit de iluzia unei inerții, care socoteam că putea să țină oricât de mult fără a periclita interesele unei națiuni, și ne-am zis: Măine, lucrul cel greu, de

când morala vieții publice și private este: Lucrul cel greu, azi. (*Aplauze îndelung prelungite.*)

Ei au plătit cât au putut, și au plătit cam mult țărani din Italia.

Când am fost în Italia, această vorbă mi s-a spus după o conferință, pe care am reținut-o și cred că e bine să v-o comunic și d-voastre:

„D-voastre sunteți tari în timpurile acestea de turburări, căci v-ați păstrat țărănimea“. (Eu voiu zice pentru că țăranul a știut să se păstreze pe dânsul și l-a păstrat Dumnezeu.) „Noi suntem mai slabi în mijlocul anarhiei de la orașe, fiindcă pe țăranul nostru cu știința, cu arta, cu literatura l-am mâncat, l-am stors, l-am distrus, și o țară nu se poate ținea niciodată cu orașele“.

Orașul este poate strălucire, este poate pretenție, este consumație, este viciu. Statul se ține cu cei de la țară, și când vom discuta cotele, să le revizuim în folosul lor, al sfinților cari frământă țerna pentru noi. (*Aplauze prelungite.*)

Pe de altă parte, la comerciantul care nu s-a născut comerciant și care nu va muri comerciant, la acel care numără câteva luni de când s-a „comercializat“, să se pună foarte mult. Pe acel care azi cumpără o casă și nu o locuiește, o vinde mâine și câștigă o avere, pe acela să-l impunem și mai mult, pentru că aici nu e vorba numai de fiscalitate, ci e vorba de justiție socială. (*Aplauze.*)

Și noi, ca să stăpânim pe cei de jos, trebuie să le dovedim că am făcut acest lucru mare, că am lovit în jurul nostru, în clasa noastră fără milă, în toți acei cari au ieșit din marginile solidarității sociale. (*Aplauze.*)

Impozitul progresiv din veacul al XV-lea, de la o bucată de vreme, s-a compromis, a dispărut, dar a adus Florenței câștig.

Florenței, care de abia ieșise din război, i-a adus un mare folos. Tot așa, impozitul d-voastră, așa cum îl vom face, va aduce un folos mare.

De ce? Pentru că, întâiu, simplifică, unifică. Și va aduce un folos, fiindcă dacă într-un domeniu dintr-o societate

confuză, se introduce claritatea, chiar cu greșeli, claritatea pătrunde pretutindeni. (*Aplauze.*)

Ferestrele cari nu mai dau lumină, cari sunt acoperite de o ramă nu trebuiesc tăiate toate pentru ca lumina să pătrundă; ajunge să fie curățită una. (*Aplauze.*)

Vom fi dat ajutorul să se dărâme o bucată de trecut; va trebui să vină cineva pentru a face aceeași operațiune și la altele.

Dar, d-le ministru, eu și pentru alt motiv votez legea d-voastră.

Iată pentru care motiv: În oportunismul leneș se pot perpetua guverne nule în tradițiuni mucedde, orice particular cu celebritate în târgușorul lui și cu ceva șiretenie, deprins a linguși pe unul azi, pe altul mâine, poate trece acolo unde nu mai ajung scaunele. În sistemul acesta de conservare a lucrurilor celor mai rele din trecut, este și lipsa de curaj față de reformele tari, dure. În sistemul când o bancă ministerială se poate complăcea în *beati possidentes*, puind pe suveran în situația evident foarte neplăcută, neapărată la sfârșit, de a împinge puțin persoane cari nu se arată prea grăbite să recunoască cum că nu le e locul acolo, într-o anumită stare de lucruri. (*Aplauze.*)

Dar, când aduceți lucruri mari, când prezentați lucrări grele, când vă luați răspunderi apăsătoare, ei bine, pentru misiunea pe care ați început-o, și odată ce ați început-o nu o puteți lăsa din mâni, trebuie, nu un om rătăcit, ci trebuie oameni adevărați, strânși prin sentimentul aceleiași datorii. (*Aplauze prelungite.*)

Rezolvați-vă reforma. Și de acum înainte, cu fiecare reformă care se va aduce, se va lovi în incapacitatea ridicată unde nu trebuia, în neonestitatea care îndrăznește să sfideze hotărârea de îndreptare, și se va pregăti vremea aceea când în fruntea României Mari vor fi oameni cari să nu se rușineze, nici înaintea contimporanilor, nici înaintea istoriei. (*Aplauze.*)

Sunteți dintre acești oameni. Vă poate asigura oricine, chiar acela care a criticat mai aspru proiectul d-voastră. Deși, nefiind exact din aceeași generație cu d-voastră, căci sunteți simțitor mai tânăr decât mine, cu toate acestea mă simt destul

de legat de d-voastră prin solidaritatea firească a tuturor generațiilor.

Generația noastră a făcut ceva, pe lângă multele sale greșeli, ca să dorească azi ca în scurtă vreme, acolo unde sunteți pentru reforma d-voastră și pentru celelalte, să fie oameni în stare de a pregăti poporului român unit viitorul la care are dreptul. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate.*)

CXVI

ÎN CHESTIA AGRARĂ

(6 iunie 1921)

Onorată Cameră,

Mi-aș permite să *fac* o observație pentru toată lumea, ca să nu fie prematură nici un fel de manifestare.

Cuvântarea mea va fi cuvântarea unui om care a căutat să se informeze serios asupra materiei în care suntem chemați să legiferăm și care are obiceiul să facă din fiecare cuvânt și din fiecare vot al său, o chestie de conștiință. Prin urmare, asupra conștiinței cuiva nu trebuie să se prejudece; trebuie să se aștepte expunerea lucrurilor, să se vadă, ori dacă se primesc, ori dacă nu, rezultatele acestui examen de conștiință.

D-lor deputați, d. coleg Anibal Teodorescu a atins, cred, cel dintâi, nu am urmărit toate aceste dezbateri, a atins cel dintâi, cred, apăsând chiar asupra lui, și motivul istoric din această lege. Să nu ne sperie nimeni; nu este vorba de un motiv istoric foarte îndepărtat, este vorba de istoria foarte apropiată a înseși acestei legislații.

Nu știu dacă d. Anibal Teodorescu a fost în Parlamentul liberal, așa se obișnuiește a se zice „Parlamentul liberal“; din nenorocire se zice așa, căci Parlamentul este al țării, iar nu al unui partid; nu știu dacă d. Anibal Teodorescu a fost în Parlamentul care se numește liberal: 1914-1917.

O voce: Nu a fost.

D. N. Iorga: E bine deci să se vorbească în întregime de ceea ce s-a făcut atunci, pentru a se vedea anumite deosebiri, care nu au fost scoase în evidență *până* acum, și mai ales pentru a se vedea marea deosebire de metode care mi-a impus, față de reforma propusă și adusă la îndeplinire de Parlamentul acela de la 1917, o anumită atitudine.

Pentru că metoda nu mai este aceeași în proiectul de lege pe care îl înfățișați d-voastră, evident că și atitudinile oamenilor

legați prin viața lor, prin inima lor întreagă de chestiunea rurală, și această atitudine trebuie să fie deosebită.

Înainte de a veni la acest Parlament din 1914, două cuvinte pentru a se vedea foarte neted care a fost atitudinea deosebitelor partide, deosebitelor grupări și curente de idei în chestia aceasta agrară.

Două cuvinte asupra întregii mișcări care a precedat Parlamentul liberal din 1914.

Și aici voi recunoaște, chiar dacă aș vedea puțința vreunui deputat care, adunând bucățele de hârtie, să arate contraziceri în acțiunea mea, voi recunoaște și aici acestui Parlament din 1914 tot meritul care i se cuvine în rezolvarea *până* la un anumit punct a chestiunii agrare.

Dar să vedem ce a fost înainte, căci pot să fie anumite persoane care să-și închipuie că această chestiune agrară a fost înviată în ajunul Parlamentului din 1914 și că astăzi meritul revine acelor persoane care au ridicat atunci chestiunea și au pus în mișcare aparatul legiferant trebuincios ca să ajungă la o nouă soluție în această chestiune.

Mie îmi pare foarte rău că trebuie să amintesc numele lui Mihail Kogălniceanu, nu în legătură cu raportorul de astăzi, căci n-am obiceiul să scormonesc în neprietenii recente, și când aceste neprietenii recente au fost determinate de lucruri pe care nu le aduc în discuție.

Dar îmi pare foarte rău că aduc numele lui Mihail Kogălniceanu și sub raportul critic în legătură cu opera foarte mare pe care a făcut-o el în 1864, operă neîndestulătoare în formularea ei, nesatisfăcătoare fiindcă s-a făcut printr-o lovitură de stat împotriva unor oameni îndărătnici care au provocat această lovitură de stat și a căror îndărătnicie trăiește și acum. (*Aplauze prelungite.*)

Aici, în grădina Mitropoliei, este o statuie a lui Barbu Catargiu, adversar al acestei reforme, și, de vreme ce această statuie e făcută în *anii* din urmă, evident curentul trăiește. *Încă* nu s-a inaugurat statuia, dar văd persoanele care ar avea, chiar acordând țăranilor un drept pe care l-au câștigat prin luptă, văd persoanele care ar avea chemarea ca, foarte repede

după votarea acestei legi, să se ducă în grădina Mitropoliei și să aducă onorurile cuvenite lui Barbu Catargiu. (*Aplauze.*)

Fiindcă între negațiunea lui Barbu Catargiu și afirmația lor este o legătură. Legile nu se judecă numai după cuprinsul lor, ci se judecă și după spiritul din care au pornit și se judecă și după garanția pe care acest spirit o dă în ceea ce privește felul în care vor fi aplicate. (*Aplauze.*)

Vă asigur că am urmărit activitatea lui Barbu Catargiu. Era un om foarte inteligent. Nu-și făcuse studiile în Germania, dar era foarte inteligent, și dacă Barbu Catargiu, strâns puținel cu ușa, nu mult, ar fi fost în stare să acorde în materie agrară foarte multe lucruri, eu tot n-aș fi crezut în Barbu Catargiu, după strângerea cu ușa, cum n-aș fi crezut în el nici înainte de a se exercita acest mijloc coercitiv pentru a-l aduce la alte păreri decât acelea care formau esența însăși a cugetării sale politice. (*Aplauze.*)

Dar pe Mihail Kogălniceanu noi trebuie să-l recunoaștem cu toții. A fost un mare păcat de câte ori s-au relevat punctele greșite din legislația lui, puncte care nu veneau de la dânsul, pentru a se scădea valoarea unui act care e de cea mai mare importanță.

Fiindcă d. ministru o știe foarte bine, deși d-sa s-a ocupat de chestiunea agrară mai *mult* în deceniile din urmă, era atunci o chestiune foarte importantă, și legislația lui Kogălniceanu a rezolvat mai ales această chestiune: Ce este țăranul? Chiriaș pe pământ străin sau este vechiul stăpân, care se cere reintegrat în drepturile sale? (*Aplauze.*)

Strămutând chestiunea pe terenul filantropiei, la care inima nobile a lui Barbu Catargiu ar fi fost accesibilă, cum și alte inimi nobile ar fi accesibile în momentul de față, strămutând-o, zic, de acolo pe terenul de drept, el a făcut un pas înainte, pentru ca pe urmă alții, strămutând-o din nou de pe terenul de drept pe terenul de filantropie, să facă un pas îndărăt.

Dar Mihail Kogălniceanu a făcut, fără îndoială, o greșală în dezvoltarea ulterioară a vieții sale, cea mai mare greșală, care a fost, nu știu cât se va repeta, dar din partea mea o să mă feresc s-o repet, când a închinat un steag care era merit

unei mari victorii, l-a închinat prea curând unei puteri care nu era în stare s-o organizeze. Și atunci a dispărut vechiul partid național din Moldova. Căci, d-le ministru, reforma de la 1861 este o reformă moldovenească; este o veche generozitate, o caldă iubire de neam din Moldova, este un sentiment de tradiție îndărătnică și vitează din Moldova care a făcut mișcarea de la 1851. Nu de la teorii a plecat Kogălniceanu. Era unul din oamenii aceia în care trăiesc veacuri și, mai ales, lucru foarte important, om din clasa de sus, el a putut să cuprindă în el, înălțând prin cultura lui cauza pe care o servea, întreaga durere ca și întreaga conștiință de drepturi a clasei țărănești.

S-a găsit însă, la un moment dat, înaintea unei puteri de partid, și a făcut cel d-întâi pas în oportunism.

Pasul acesta e totdeauna un pas foarte ușor de făcut, dar pe care îl regretă cineva o viață întreagă. Unde a făcut pasul, cu cine s-a găsit împreună, întrucât a putut colabora la opera fecundă, operă de oportunism, care s-a început și cu ajutorul lui, aceasta nu o discut aici. Dar atunci el a spus un lucru cu totul greșit și fatal pentru opera lui; a spus: Chestiunea țărănească e terminată, țăranul este proprietar pe bucata lui de pământ; ceea ce a rămas nedat țăranului e proprietatea de drept unitar român, cum se zicea acum vreo zece ani în această Cameră. Au fost bucățile rămase. Prin urmare, nu s-a continuat opera lui. Viața politică a țării s-a putut dezvolta în alte domenii, dar în domeniul acesta lucrul care a fost început n-a fost dus până la capăt.

Și deci nu avem să ne preocupăm de îndeplinirile, de împrumăturile din când în când prin însurăței, prin vânzarea bunurilor de mână moartă, a moșiilor statului, nu avem să ne preocupăm de întregirea faptei de atunci. Ce s-a întâmplat, știe toată lumea. De câte ori a strigat copilul din leagăn, s-a apropiat și l-a alăptat duioasa sa maică, clasa conducătoare, dar n-am observat vreodată ca această maică duioasă să fi întreat pe copil dacă-i e foame sau nu. Copilul a strigat însă tare, și ar fi fost bine să nu strige; ar fi fost bine să zică numai fără să strige, fiindcă strigătul acesta rămâne în istoria și conștiința unui neam, și nu trebuie niciodată, aceasta este marea măsură de prevedere ca o clasă conducătoare să lase

impresia că măsurile pe care e datoare să le ia în interesul statului și al societății au fost impuse de clasele de jos. (*Aplauze.*)

Și atunci, onorați colegi, iată ce se întâmplă: Se întâmplă lucrul acesta, că prinde obicei clasa de jos a țipa și prinde obicei și clasa de sus să nu voiască a face nimic până ce nu țipă clasa de jos. Fatal și una și alta! Politica de stat adevărată este politica aceea care ține toate chestiunile mari neconținut deschise. E o eroare să se creadă că poate exista într-un stat sau o societate o chestiune mare care să se închidă odată pentru totdeauna, ci, ori dacă vine cu o soluție un eminent specialist, cum sunteți d-voastră, d-le ministru, ori dacă vine un om genial, cum a fost Mihail Kogălniceanu, chestiunea rămâne deschisă, și conducătorii trebuie s-o privească în toată desfășurarea ei. Teoriile tuturor universităților din Germania nu plătesc doi bani față de nevoile dezvoltării unei societăți. (*Aplauze.*) Fiindcă nu am apucat vreodată să văd o Constituție creând un popor, dar popoare creând în toate domeniile Constituției, pe care când au vrut le-au îndreptat și sfârșit, aceasta s-a văzut în fiecare moment. Nu haina face pe om, ci omul își face, își reface, își preface, își distruge, când trebuie, haina care îl cuprinde ori nu-l mai cuprinde.

Mișcarea aceea care odinioară pusese în fierbere întreaga societate din 1860, a trecut pe urmă în domeniul literaturii. Literatura de prin anii 1880 a fost străbătută de iubirea pentru țaran. Și, d-lor, nu este nimic mai frumos decât o literatură care se îngrijește de nevoile societății în mijlocul căreia trăiește. O literatură nu e o distracție, nu e o meserie, nu este un mijloc de a face ca lumea să petreacă; ea cuprinde viața unei societăți în toate elementele și în toate aspirațiile ei și este chemată, pe de o parte, să dea o formă definitivă acestei vieți, iar pe de altă parte, să creeze factorii morali care pătrund în toate sufletele și care pe urmă duc sigur la soluțiile următoare ale problemei.

Aceasta a fost literatura lui Delavrancea și a altora, literatura țărănească sau țărănistă, și valoarea termenelor nu este în legătură cu sinceritatea acelor care îi rostesc sau cu nesinceritatea cu care acopăr lucrurile de care e vorba, căci nici un termen nu se compromite dacă s-a abuzat de el, și în același

timp, nimeni nu se ridică sau nu scade în valoare fiindcă a întrebuințat des sau rar acest termen.

S-a răs și în literatură de țărănism, slavă Domnului, după cum se râde și în materie politică dar, mai presus de toate ironiile, țărănismul va trăi în ciuda tuturor atacurilor ca și a tuturor greșelilor ce le fac și ce le vor face prietenii acestei doctrine.

Am spus că a venit faza literară a chestiei țărănești.

D. general Al. Averescu, președintele Consiliului: Faceți o profeție.

D. N. Iorga: Eu aș glumi cu d-voastră, cu o condiție, ca glumele mele să le primiți așa cum le primesc eu pe ale d-voastră. D-voastră, când faceți o glumă, bună sau rea, eu rîd, dar eu când fac o glumă, d-voastră vă supărați.

Prin urmare, a fost o fază țărănească în literatura românească. Din această literatură am învățat a iubi pe țărani, și o mare parte din tot ce poate fi mai bun în sufletul meu pornește de la lectura acestei literaturi foarte generoase, care păcat că nu se citește de o bucată de vreme. Ea a fost un factor esențial în chestia țărănească.

Pentru unii aceasta e o simplă reminiscență, puțin cam îndepărtată, dar pentru noi a fost un mare adevăr trăit, căci Eminescu și urmașii lui, și în poezie și în proză, au fost pentru noi hrana din care s-a alcătuit esența sufletului nostru. În mijlocul acestei literaturi trebuie să recunosc ceva: Acțiunea unui om. Căci niciodată prezentul unui om nu garantează de viitorul lui, dar niciodată prezentul unui om nu distruge trecutul lui, și trebuie să avem curajul, de câte ori vorbim de o chestiune, să pomenim pe fiecare în raportul în care se găsește acel om față de chestiune, la un anume moment. Și trebuie să recunosc și motivul care v-a făcut să alergați la aceste bănci spre a găsi un raportor, în care d-voastră credeți că ați găsit numai un nume și o tradiție, dar care este și o convingere, și se poate ca această convingere să vă cauzeze momente dezagreabile până la sfârșit, fiindcă nimeni nu-și uită cu desăvârșire trecutul. Pe la 1890, d. Vasile Kogălniceanu are marele merit de a fi spus, într-o carte clasică, adevărul că trebuie deschisă din nou chestia țărănească.

S-a pus atunci întrebarea: Cum? Prin exproprieri sau prin măsuri de oportunitate de care orice guvern era capabil, fiindcă pentru aceasta nu se cere nici cunoștința lucrurilor, nici inteligență, nici energie? Și, atunci, în foaia literară care rezuma aspirațiile tineretului, în „Sămănătorul“, s-a răspuns imediat, căci acolo s-a luat notă de cartea d-lui V. M. Kogălniceanu, și iată cum s-a răspuns: „Și prin măsuri de oportunitate, dar și prin expropriere“. Cuvântul de „expropriere“ a fost rostit atunci întâia oară și a fost rostit de pe urma cărții d-lui V. M. Kogălniceanu.

Și, evident, datori îi sunteți d-voastră, datori îi suntem noi, numai cât datoria noastră e de un caracter deosebit. Noi îi datorăm ceva foarte mult, în ce privește teoria însăși; d-voastră îi datoriți numai fiindcă, desigur, v-a făcut să treceți pe un pod foarte subțire și lipsit de balustradă, pe care echilibrul d-voastră era amenințat cu mâna d-sale. Nu v-a dus încă la capăt, sunteți în mijlocul punții; vă grămădiți cam mulți și puntea e delicată. Urez ca d. V. M. Kogălniceanu să aibă măestria de a vă duce pe podul construit cu lemnele de moștenire de la părintele său, dar nu știu dacă veți ajunge cu toții sigur la capătul unde doriți.

Da, și eu vă urez din toată inima, fiindcă țin să fac o declarație: În momentul de față și eu doresc o soluție a chestiunii țărănești, o doresc cât mai repede, și am atâta nepărtinire cât să zic: Cui are partid politic atâta a putut să dea, atâta a dat. Dar chestiunea nu e terminată, și se va merge mai departe. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

Și, d-le Duca, îți amintești că s-a pus chestiunea aceasta tot așa și în Camera de la 1917 și, când am vorbit, am terminat astfel: Cunosc împrejurările în care ați făcut reforma, cunosc presiunea sub care vă găsiți, cunosc ceea ce în mijlocul d-voastră se găsește pentru realizarea acestei reforme; nedrept aș fi dacă v-aș cere mai mult, dar cu siguranță că se va merge mai departe.

D. I.G. Duca: Și s-a mers.

D. N. Iorga: Așa că este un folos pentru un partid să lase cât mai puțin acelor care vin în urmă, dar aceasta o apreciază fiecare cum crede. Fiecare poate să zică: Eu atâta pot, atâta fac!

Fericiți care vor veni în urmă și voi avea norocul lor! Cu această urare doresc din toată inima să aibă acest noroc alții decât d-voastră, care vor duce mai departe chestiunea, fiindcă atâtea generați, nu numai partide, vor lucra la chestiunea țărănească.

Vin LA Parlamentul liberal din 1914. În curând d. ministru al Agriculturii va avea prilejul să se înveselească ascultând citirea propriilor sale păreri în chestiunea rurală. Și sunt sigur că râsul acesta va fi tot așa de dulce ca râsul de la început.

D. C. Garoflid, ministru de stat, președinte al comitetului agrar: Râsul acesta nu privea chestiunea rurală.

D. N. Iorga: D-voastră aveți multe lucruri de care puteți râde între d-voastră. (*Ilaritate.*) Camera liberală a început în împrejurări pe care le voi arăta.

În anul 1913, va să zică în timpul când Partidul Liberal era în opoziție, în vară, am avut plăcerea unei întruniri cu d. Ion Brătianu. Nu e nici o indiscreție să vă spun că am avut această întâlnire; desigur că voi face plăcere d-lui Duca, căruia i-am spus-o încă odată, mi se pare, dar repet ca să audă a doua oară ceea ce i-am spus: Sunt multe lucruri favorabile pentru persoana șefului său și pentru *partidul* său, sunt însă și altele, natural, care în acele împrejurări politice sunt ceva mai puțin favorabile.

D. Brătianu mi-a declarat atunci că dorește să vină la putere nu dintr-un vulgar apetit de a stăpâni, care desigur e una din formele cele mai ignobile ale pasiunilor și poftelor politice, ci pentru a îndeplini o sarcină. Și recunosc de la început că d. Brătianu n-a fost dintre acei care consideră că au în mână un bagaj pe care, odată ce au ajuns la stația finală, îl dau pe sama unui comisionar și, dacă acel comisionar pierde bagajul, cu atât mai bine, fiindcă uneori e atât de puțin lucru, că nu e așa de mare paguba. Dar un domn cu un bagaj mare este totdeauna o persoană foarte suspectă în tren, căci lumea zice: Cine vine cu o asemenea cantitate de bagaj PE care îl duce cu sine, este foarte bogat și foarte important; d. Brătianu mi-a spus că vine pentru rezolvarea reformei agrare și introducerea votului universal.

Atunci a fost vorba de colaborare. Dumnealui mi-a spus: Pentru aceasta vreau, și mă adresez la toate forțele politice vii. M-a întrebat, era un grup în jurul meu, dar pe atunci nu ajungea cineva ușor în Parlament, nici acum, dar împrejurările de atunci erau mai grele decât cele de acum, m-a întrebat, zic: Colaborația dumată o pot avea? Am zis da; dar să încheiem un tratat în care fiecare să prevadă ce are de admis în această chestie și acest tratat să fie încheiat în mod cinstit, cu iscălitura netedă și dintr-o parte și din altă parte.

D. Brătianu, care știm că dispune de un foarte mare partid, așa de mare încât, oricât a pierdut și pierde astăzi, tot mai rămâne ceva (*ilaritate*), deși în ceea ce-i rămâne acum, eu cred că este și multă iluzie... (*mare ilaritate*.)

D. I.G. Duca: Iluzia aceasta mi se pare că ați simțit-o în alegeri.

D. N. Iorga: La început prea puțin; dar cât v-a costat pe d-voastră, cred că nu face atâta cheltuială! (*Mare ilaritate*.) Desigur cheltuială de energie, d-le Duca; fiindcă toată lumea știe că Partidul Liberal este un partid sărac. (*Mare ilaritate*.)

Încă odată am spus, căci am început eu întâi. Da, însă o înțelegere netedă. Dar, la cererea mea de o învoială clară, d. Brătianu a spus că aceasta nu se poate.

Atunci s-a înțeles cu d. Take Ionescu, care a primit această înțelegere fără o învoială netedă. Punctele de vedere ale d-lui Take Ionescu s-au schimbat mult de atunci, și punctele sale de contact cu mine sunt mai multe acum decât atunci; căci împrejurările i-au deschis ochii asupra atâtor alte puncte de vedere pe care spiritul d-sale atât de vioi desigur că le-a priceput. (*Ilaritate*.)

Atunci s-a format Camera din 1914, cuprinzând pe liberali și în același timp și pe conservatori, care împreună trebuiau să se ocupe de această reformă. Vedeți, se acuză această Cameră că nu este tocmai liniștită. Noi, care suntem aici, știm ce facem noi și știm cum este această Cameră, dar desigur că lumea din afară care, poate, câte odată este și interesată, ar spune că în această Cameră e zgomot mare; câte odată are și puțină dreptate. Dar, dacă aceste Camere sunt așa cum sunt, nu putem spune că erau așa de liniștite nici

Camerele cealalte, când, bunăoară, zburau prin incinta Adunării tichii de clienți ai caselor de nebuni, și dacă într-un Parlament se petrec astfel de lucruri, nu se mai poate spune că Parlamentele trecute lucrau într-o atmosferă așa de liniștită. Va să zică, nici cei de acum nu sunt tocmai precum îi arată lumea, nici cei de atunci nu erau precum îi arată unii din noi. Vorba este că reforma nu a mers însă, prinzându-ne războiul cel mare, când totuși s-a simțit nevoia să intrăm...

D. I.G. Duca: Cer cuvântul.

D. N. Iorga: Nu este nevoie să ceri cuvântul, d-le Duca; căci pot spune eu ceea ce ai fi spus d-ta. (*Ilaritate.*) Mai rău decât d-ta, desigur. Așa încât eu înțeleg cererea de cuvânt din partea d-tale numai pentru plăcerea de a adăugi talentul d-tale de expunere la adevărul pe care-l pot rosti și eu... (*Mare ilaritate.*)

Prin urmare, când a fost vorba totuși să se ajungă la reformă, iată cum s-a procedat: S-a adresat, sincer și cinstit, primul ministru la toate persoanele care erau de părere că reforma trebuie să se facă și a cerut pentru aceasta să se instituie o comisiune parlamentară, și comisiunea parlamentară, aceasta era puțin înainte de războiul european, în 1914...

D. I.G. Duca: Exact.

D. N. Iorga: S-a alcătuit. Când s-a adunat pentru prima oară această comisie, pe care o prezida, mi se pare, d. Stelian, în orice caz, dacă nu a prezidat d-sa, d-sa a vorbit cu multă autoritate într-una din cele dintâi ședințe, comisiunea a declarat că se privește ca o comisiune parlamentară, iar când i-a scăpat cuiva cuvântul că această comisiune este auxiliară Ministerului, a fost o protestare generală. Și când s-au adus broșurile liberale, făceam și eu parte din această comisie, deși eram membru al opoziției, când s-a propus să ne inspirăm din aceste broșuri, care circulau înainte, noi am rugat să se aducă lucrurile de aiurea care nu zic că erau de o mare valoare, dar puteau fi bănuite mai puțin de spirit de partid în expunerile lor, să se aducă dezbaterile Parlamentelor străine.

Și, iată, am intrat în vara 1916.

D-lor, sunt absolut sigur că dacă nu intervenea războiul nostru, dacă atențiunea tuturor n-ar fi fost prinsă de grelele și de teribilele împrejurări față de care așa de puțin însemna orice altă chestiune, noi am fi lucrat cu succes în această comisie și prin lucrările noastre s-ar fi ajuns la o rezolvare a acestei probleme, potrivit cu cerințele unei întregi generații, fără deosebire de partide. Fiindcă astfel de chestiuni, d-lor, le rezolvă numai generațiile pe rând, iar nu le rezolvă numai un partid în mod exclusiv.

Am ajuns, d-lor, la soluția care trebuia. Și acum, iarăși sunt de părere că se *putea* grăbi puțin momentul când s-a numit comisia. Dar, odată ce comisia s-a numit, comisia aceasta și-a început lucrările cum se cădea.

Am ajuns la Iași. După ce ne-a mai venit puțin suflarea și ne-am putut gândi puțin și la starea noastră interioară, opera de reformă agrară a venit din nou pe tapet.

Acuma, s-a spus, din aceste rânduri, s-a spus de multe ori, și eu repet protestările făcute în Camera liberală, s-a spus că această reformă a venit sub presiunea revoluției rusești și a situației din afară de hotarele noastre.

Ei bine, eu vă spun că dacă, din nenorocire, ar fi așa, valoarea politică a națiunii noastre ar fi atât de inferioară, încât... să lăsăm să spună alții, iar nu noi. (*Aplauze prelungite.*)

Eu am apucat o istorie a românilor care se făcea și de pe *catedra* universitară, unde era un vechi obicei, nu sunt junimiști pe aici, un vechi obicei junimist, de a face haz pe socoteala trecutului nostru întreg, și era cât pe-acți să ieșim cu toții o generație enervată, o generație fără încredere în propriile noastre mijloace.

Pe urmă, pe încetul a trebuit ca fiecare, prin cercetările noastre, să ajungem la părerea că, oricum s-ar fi îmbrăcat strămoșii noștri, cu ișlic, cu haine turcești, cu papuci, în pieptul lor era o inimă care bătea cum bate și inima noastră pentru interesele supreme ale națiunii. (*Aplauze prelungite.*)

Vechea clasă boierească și-a făcut datoria față de țară, și luptând cu arma pe câmpul de bătălie și luptând cu gândul împotriva puterilor europene ca să se capete pas cu pas

libertățile naționale pe care suntem stăpâni acum. (*Aplauze prelungite.*)

Din război în război, în secolul al XVIII-lea s-au ținut morțiș de planul de reforme, și este o mândrie pentru noi că în acest secol al XVIII-lea am avut pentru țărănime cel mai bun regim care a existat în Orientul Europei.

Țăranii nu datorau decât dijma, și datorau numai dijma pe pământul unde sămănaseră; dar nu datorau dijma nici pe livezi, nici pe un fel de plantație, nici pe pășuni, pe nici un fel de teren pentru hrana vitelor. Și sensul dijmei era: Din zece una, cum se zicea, „de-a zecea“; aceasta este forma veche românească a conceptului „dijmă“. Și, în același timp, datorau douăsprezece zile de lucru pe an. Și când s-a ridicat boierimea din Muntenia, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, și a spus: Douăsprezece zile e puțin, trebuie douăzeci și patru, au rămas cu protestările lor, iar regimul celor douăsprezece zile de lucru a rămas regimul normativ în țara noastră.

Și de aceea nu fugeau ai noștri la austrieci, în Ardeal, ci este plină regiunea de munte de la noi de așa-numiții ungureni, care nu sunt alta decât românii din Ardeal care au venit aici să caute un regim mai bun decât regimul de care se învredniciseră în Ardealul lor.

Și a venit un călător german din Ardeal și a întrebat pe unii oameni din satele aceste: „De ce ați trecut în Țara Românească?“ Și atunci i s-a răspuns îndată: Fiindcă aici este pământ mult, fiindcă aici, când este vorba să se îplinească birul, avem unde să ne adăpostim și, pe lângă aceasta, mai era un lucru, pe care nu-l spuneau, dar pe care îl simțeau: Fiindcă erau în țara lor, fiindcă se aflau pe teritoriul lor național. Căci pe terenul național totul este fecund și pe terenul social, și este singurul fecund și pe terenul social. Când se părăsește terenul național și se trece dincolo, tendințele sunt ispititoare, dar fecunde nu sunt.

Fiindcă s-a vorbit și de lupta de clasă, iată explicația. Lupta de clasă, ca element material, a existat în toate societățile. În orice societate clasa nedreptățită a cerut dreptul său și în orice societate sănătoasă intelectualitatea onestă s-a

pus în serviciul celor siluiți și nedreptățiți, iar nu în serviciul celor nedreptățitori. (*Aplauze.*)

Și de aceea, în chestiunea țărănească, împărțirea se face astăzi pe același criteriu, când intelectualitatea s-a ridicat și a smuls din cultură cea mai prețioasă esență, care este generozitatea și simțul de dreptate, pentru ca, alături de reprezentanții clasei țărănești, ori dacă sunt aici cu numele lor, ori dacă sunt dincolo sub un nume oarecare, să ceară și ei izbândirea drepturilor poporului românesc, care este înainte de toate clasa țărănească. (*Aplauze.*)

Uitam să adaug partea a doua de lămurire în ce privește lupta de clasă. Luptele de clasă, în elementul lor material, sunt firești și oricât le-ar contesta cineva, nu va ajunge niciodată să le înlăture, dar pe lângă orice element material există un element moral: Să lupți pentru drepturile clasei nedreptățite a unui popor, dar să nu uiți că pe lângă materialitatea lor învălmășită se ridică larg bolta morală a unității sufletești a unui neam întreg. (*Aplauze.*) Nu cu bucăți de omenire sfâșiata umanitatea însăși va ajunge la fericirea la care are dreptul să țintească și pe care din ce în ce mai mult o va atinge.

Dar închid această paranteză și, întorcându-mă la data de 1917, când din nou s-a deschis chestiunea țărănească la Iași, și afirm cum am făcut adineauri, că și acesta este încă un punct din evoluția firească a cugetării noastre cu privire la chestiunea rurală, amintesc acelora care știu, și spun acelora care nu știu că, de la început când s-a pus din nou chestiunea agrară, guvernul de atunci s-a dat în lături, lăsând Adunarea însăși să se ocupe de chestiunea țărănească. (*Aplauze.*) Și-mi aduc aminte de momentele acelea frumoase, care aveau ceva simbolic în ele, când nu în întunericul vreunei odăi de la vreun minister adăpostit sub un acoperiș învechit, ci în aula Universității din Iași, în lăcașul de cultură unde pluteau idei generoase, sub prezidenția singurului mitropolit care era acolo, mitropolitul Moldovei, prin frumoase cuvinte de înfrățire s-a început opera privitoare la reforma agrară.

Ni s-a supus un proiect. Proiectul acela s-a discutat o lună întreagă de zile. Proiectului acela i s-au adus modificări esențiale. D. Duca o știe foarte bine.

D. I.G. Duca: Da, este foarte adevărat.

D. N. Iorga: În Minister era un element conservator, pe lângă un element liberal. Elementul liberal se temea de cel conservator, și a trebuit ca primul ministru să fie grăbit pentru a ieși dintr-un sentiment de preveniență față de colegii săi.

Și atunci am spus anume cuvinte care au fost foarte rău interpretate și au produs o oarecare mirare, și așa putea vorbi despre incidentul acesta mai mult, am spus cuvinte care trebuiesc interpretate în sensul adevărat. Primul ministru de atunci vorbea de posibilitatea unei revoluții a proprietarilor. Și i-am spus: „Dacă d-ta ai încurcături și cu proprietarii, dacă s-ar întâmpla să ai o revoluție a proprietarilor, împușcă² d-ta și în partea cealaltă. Căci oricine tulbură ordinea necesară unei reforme pe care poate să o socotească necesară o societate și un stat, acela se pune în afară de lege“.

Am lucrat o lună de zile. Rezultatul a fost sub multe raporturi un rezultat satisfăcător. Cu zecile de mii de hectare se smulgea, la fiecare discuție, pământul care trebuia dat țăranilor.

S-a ridicat chestiunea terenurilor petrolifere. În chestiunea aceasta, deși erau în interiorul țării formidabile interese conservatoare, s-a ajuns la o formulă care în împrejurările date putea fi considerată ca o formulă mulțumitoare.

Și în chestiunea absenteiștilor au fost discuții îndelungate, și s-a ajuns la soluții care puteau să fie acceptabile.

Este adevărat că tot în momentul acela a fost un alt proiect, venit din partea Partidului Muncii, în care se găseau d-nii dr. Lupu, Iunian și alte persoane, care, acelea, se află acum la Iași și nu fac nici o politică, fiindcă au avut anumite șovăiri în politica externă, care, după părerea mea, scot pe oricine din rândurile celor care se pot amesteca în viața publică a unei țări. (*Aplauze.*)

S-a prezentat un proiect deci în fața căruia stătea, foarte impozant, actualul ministru al Muncii, d. Grigore Trancu-Iași, un om de o elocvență foarte convingătoare și chiar zgomotoasă. Și dumnealui ținea numai decât ca acel proiect al d-sale să

treacă. N-a putut trece, și eu bănuiesc că în mare parte din cauza calităților oratorice ale d-lui Trancu-Iași, fiindcă atunci când se găsește cineva în fața unui inamic prea formidabil, se teme așa de mult de chestia însăși, că nu se mai poate apropia de dânsa. (*Ilaritate.*)

Dar, în afară de aceste nemulțumiri, legea a trecut. După aceasta s-a făcut greșeala, după părerea mea și acum este o greșeală, că acestei Camere din 1914, în care era mult suflet, în care era mult patriotism, în care erau mai ales multe suferinți, știți care este defectul Camerei noastre, care are și ea multe însușiri: Nu am suferit împreună și, dacă aceeași suferință, aceeași temere de viitor, aceeași conștiință de sacrificii, ar apăsa asupra noastră a tuturor, ar fi temeuri în care ne-am ridicat toți ca un singur om, pentru a ajunge la îndeplinirea scopurilor pentru care suntem aduși aici. (*Aplauze.*) Camerei acesteia i s-a dat un bilet de drum. Cine i-a dat acest bilet de drum, nu este locul să spun aici, și fiindcă este o dreptate dumnezeiască, poate că acel om zăbovește atât de mult să intre într-un Parlament românesc tocmai din cauza acestui pașaport pe care l-a dat Camerei din 1914, care, această Cameră, stătuse înaintea steagului României, iar Parlamentul d-lui Marghiloman nu a venit cu steagul României, ci în urma altui steag, pentru care și-a meritat dizolvarea și înlăturarea tuturor măsurilor pe care le-a luat. (*Aplauze.*)

Și liberalii au mai făcut încă o greșeală pe lângă altele, căci, după ce s-a dus Parlamentul d-lui Marghiloman, care nu exista, trebuia și cu de-a sila adus înapoi Parlamentul din 1917, ca să-și urmeze până la sfârșit opera lui.

Ne-ar fi scutit de toate suferințele, de toate agitațiile, de toate luptele de partid și s-ar fi ajuns în felul acesta la capătul firesc al reformei începute. În loc de aceasta a trebuit să se înceapă cu decrete-legi. Decretele-legi la o națiune cu simț de măsură pot să fie o necesitate. Decretele-legi sunt o nenorocire la un popor în care guvernele pe rând sunt deprinse a abuza. Se dă în mâinile lor o armă teribilă, și ușor este să le-o dai, dar greu este să le-o smulgi din mâini. (*Aplauze.*)

Și mai curând ar fi fost de combătut o serie de măsuri samavolnice fără forma ipocrită a decretelor-legi, care au

introdus ideea monstruoasă a unei duble legalități, a unei duble puteri legiferante, din care una pleacă de la puterea executivă, iar cealaltă, care a venit târziu și când a venit, pleacă de la organul firesc pentru alcătuirea legilor, care este Parlamentul.

În 1919, toamna, am avut, în sfârșit, un Parlament. Parlamentul acesta a trebuit să se intereseze de chestiunea agrară. Ministrul Agriculturii era d. Mihalache.

Am asistat la redactarea legii d-lui Mihalache. Acum, noi toți din ceea ce s-a chemat Opoziția Națională și Federația, noi toți am fost aleși pe baza proiectului de lege al d-lui Mihalache, și în această privință suntem absolut solidari.

Noi nu avem obiceiul să ne ducem înaintea alegătorilor exhibând un program, pentru ca pe urmă, după alegeri, să-l punem în buzunar și să-l înlocuim cu altul, sau să primim tot felul de tranzacțiuni. (*Aplauze pe băncile opoziției naționale.*)

D-lor, așa a fost alcătuit proiectul de lege al d-lui Mihalache, cum a fost alcătuită de d. Nistor legea agrară din Bucovina. Adică a chemat pe cei interesați, pe toate categoriile de interesați, ca să-și arate părerile cu privire la această lege.

Legea, după părerea mea, a zăbovit prea mult. D. Mihalache știe cât de mult îl îndemnam să treacă peste o fază de preparare pentru a înfățișa legea mai iute.

Dumnealui însă, cu spiritul într-adevăr țărănesc, de gospodar care ține să aibă toate lucrurile așezate cum trebuie înainte de a-și pofti și primi musafirii în casă, dumnealui a voit să treacă prin toate vămile văzduhului. Aceasta a luat o mulțime de vreme, dar din fiecare stagiou intermediar proiectul dumisale a folosit. Cunosc proprietari cărora li s-a citit această operă și care au declarat că, din toate proiectele de lege, acela care-i satisface mai mult e proiectul Mihalache.

Fiindcă la dumnealui se face acea deosebire, esențială, în sensul proprietății, nu numai în întinderea proprietății, deși poate nici acolo nu se făcea îndeajuns, dar a fost introdus acest principiu, care nu se întâlnește nici în reforma d-voastră agrară, nici în reforma fiscală, de a judeca pe om după serviciile lui sociale, nu numai după mijloacele de care dispune.

Aceasta e, fără îndoială, o inovație legislativă de cea mai mare importanță.

În sfârșit, nu s-a putut ajunge la capăt cu proiectul Mihalache, și atunci a venit actualul guvern. Actualul guvern aduce, să-mi dați voie să o spun, trei concepții deosebite în ceea ce privește chestia rurală. Și aici intru în cercetarea însăși a proiectului care se găsește înaintea noastră și, cum nu am obiceiul să țin mult pe nimeni ca să mă asculte, puteți fi siguri că în cel mult o jumătate de ceas voi termina.

Erau trei concepții deosebite. Concepția d-lui prim-ministru. Este firească la un militar care a stat în fruntea soldaților săi, care de atâtea ori a adus pe soldați la biruință, care iubește sincer pe soldați. (*D. Secară întrerupe.*)

D-le Secară, înțelegeți că dacă aș colabora vreodată cu partidul d-voastră, înțelegeți că nu aș începe cu d-voastră.

D. general a dorit sincer, o recunosc, ca țărani, o foarte mare parte dintre țărani, să se găsească în stăpânirea ogorului lor. Dumnezeu însuși face parte prin naștere, cred, din clasa în folosul căreia este să se stabilească astăzi dreptatea pe care o așteaptă de multă vreme. Un ofițer care a trăit în mijlocul soldaților, acela simte pulsul poporului, aceasta nu se *poate* tăgădui de nimeni, și poate că dumnealui l-a simțit mai bine decât alți conducători de armată, care au avut a face *cu* trupurile soldaților și au simțit mai puțin trebuința de a sta în contact cu sufletul acelor soldați. Pentru dumnealui chestia se reduce la atât: Soldatul a luptat pentru apărarea țării și pentru înfăptuirea României Mari. El trebuie răsplătit.

O faptă, d-lor, care îi asigură o recunoștință așa de mare în sufletul nostru, încât noi nu o putem plăti îndeajuns. Nu ofensez clasa de sus, spunând că prin anumite apucături au făcut altfel, sau au avut prilejul, nu zic că s-au sustras de la datoria lor, dar s-au simțit mai bine fiind apărați de alții, fără a se afla pe frontul pericolului.

Și punctul acesta de vedere nu e numai al d-lui general. Regele, care e militar în toată ființa sa, a văzut chestiunea tot așa. Regele, care atunci, în mai, a spus cuvântul hotărâtor, au afirmat-o și alți oameni, am afirmat-o și eu, o afirm din nou și acuma, a spus deci cuvântul hotărâtor în ceea ce privește

înfăptuirea imediată a reformei agrare și a votului universal. Și Regele, când făcea așa, nu merita să fie chemat înaintea judecării veacurilor, cum a încercat nu știu cine în această Cameră, fiindcă această concepție e în spiritul însuși al istoriei naționale. Ștefan cel Mare bătrânul așa făcea după fiecare biruință. Își aduna ostașii la un praznic și, după acest praznic, fiecare, dacă nu avea pământ înainte de aceasta, ajungea să fie stăpân drept pe pământul său. Și semnez și eu greșeala pe care o întâlnim în acest proiect de lege și care cu dreptate s-a mai observat, că văduvele și orfanii reprezintă nu numai pe soții și părinții lor morți pentru țară, ci reprezintă și un element de duioșie, un element sentimental, care impune ocrotirea și iubirea *pe* care înșiși acei morți, dacă s-ar găsi în mijlocul nostru, nu le-ar putea cere în același grad. (*Aplauze.*)

A doua concepție a fost concepția persoanei care în actualul Minister joacă un rol mai important. Nu se vede așa de des acolo, dar nu totdeauna acel care pune în mișcare o mașină stă în fața ei, sunt mașini care se învârtesc. Mai bine de acei care sânt invizibili. E d. ministru de Interne, C. Argetoianu. Am broșura d-sale aici cu dedicația, care nu e pentru mine, autorul iscălea pe vremea aceia cu y; cred că este aceeași persoană care iscălește acum cu i, broșura aceasta intitulată *Marea noastră proprietate și exproprierea, contribuțiune la studiul reformelor agrare*, București 1913.

În ceea ce privește reforma, iată-i părerea, pe care o voi arăta, cu propriile sale cuvinte, foarte îngrijite, foarte elocvente; în afară de Cameră, d-sa este un spirit distins. Iată ce spune dumnealui cu privire, adecă, la primejdia reformei pe care o facem noi azi, la greșeala și la crima care s-ar comite, dacă noi am îndeplini *opera* pe care voim s-o îndeplinim acum. În asemenea condițiuni o expropriere a marii noastre proprietăți pare ceva inutil și de neînțeles. „Ea s-ar asemăna cu *operațiunile* unui comerciant fără clienți sau cu clienți insolvabili, care ar căuta să-și procure cu zecimi de ani înainte stocurile de mărfuri necesare unor problematice tranzacțiuni.

Dar, chiar dacă nu s-ar păși pe o cale de împrumut națională, chiar dacă s-ar urma și de aci înainte metodele greșite din trecut prin firimitura pământului și

împroprietărirea-mituire, totuși exproprierea marii proprietăți particulare nu se justifică întru nimic.

Căci, dacă statul ar arunca pe fereastră, sub pretext de binefacere, o sumă de un miliard, reprezentând valoarea unui milion de hectare ce-i stau astăzi la dispoziție, sacrificiul ar fi de ajuns pentru satisfacerea cerințelor demagogiei noastre ascendente. În această imensă suprafață de pământ firimiturat, ce s-ar adăugi la cele două milioane și jumătate de hectare deja spulberate, ai cere, dimpotrivă, pentru evitarea unei ruine complete a țării, intangibilitatea mării proprietăți rămase.

În rezumat, exproprierea ar fi de prisos pentru formațiunea proprietății mijlocii țărănești. Ea nu poate fi invocată în favoarea dezvoltării micii proprietăți firimiturate de azi, căci aceasta este condamnată de toată lumea. Ea nu va avea deci drept rezultat decât mai întâi slăbirea și mai apoi, și foarte repede, distrugerea marii noastre proprietăți, pe umerii căreia s-a clădit întreg edificiul nostru național“.

Da, d-lor deputați, în umbra vitejiei boierilor, mari proprietari de pământ, dar știți cum? Ei aveau numele proprietății, însă stăpâni de fapt pe moșiile lor erau țărani, și prin munca și jertfa acestei țărănime s-a ridicat edificiul nostru național. (*Aplauze.*)

Aceasta era în 1913. Au trecut câteva luni de zile și, cu toate că nu se dăduse nimic până atunci, tot pe umerii acestei țărănime s-a refăcut și întregit edificiul nostru național. (*Aplauze.*)

Continuu citirea. Poate că pasajul următor nu mai e așa de interesant, dar îmi vine greu să mă despart de o proză atât de fin cugetată și expusă cu un sentiment al formei atât de nobil.

„În asemenea condițiuni, este de nepriceput cum se pot găsi oameni de bună credință care să propună o astfel de măsură. Asemenea idei nu pot proceda decât din acel spirit simplist simbolizat de atâta vreme prin fraza: Trebuie să facem ceva pentru țărani! Și acel ceva, nimic mai simplu decât de a lua de la proprietarii mari, sub formă de câteva hectare de pământ. În această concepție ciudată, proprietatea este considerată ca un simplu fond de lux sau de speculă și

distribuția ei se regulează după procedurile contabilității printr-un simplu viriment: Se ia de la contul proprietății mari și se adaugă la contul celei mici. Despre complexitatea problemei agrare și despre legăturile ei cu organismul țării nu se ține nici o samă. Pe asemenea baze șubrede nu se pot construi reforme economice serioase.“

Ce-ați zice d-voastră dacă, în 1864, alături de Kogălniceanu ar fi stat cineva care să fi avut, căci nu veți contesta autoritatea ministrului de Interne față de colegii mai noi și față de mai tinere persoane, astfel de idei și să le fi exprimat cu atâta claritate și atâta pasiune? Și mai ales să dea, avem și noi experiența în ceea ce privește temperamentul d-lui ministru (*ilaritate*), să dea atâtea garanții, când este vorba de interesele sale, sub orice raport, că nu există om pe lume care să-l facă să cedeze ceva din ceea ce crede că trebuie să impuie tuturor. (*Aplauze pe băncile Federației, ilaritate.*)

D-lor, în Ministerul în care se găsea alături de filantropia de general biruitor a d-lui prim ministru și filosofia de feudal din secolul al XII-lea a d-lui Argetoianu (*ilaritate*), care evident are și figura și stilul său, cum știm cu toții (*ilaritate*), între aceste două persoane s-a așezat, dumnealui știe cum, un eminent specialist de școală germană, care este d. ministru al împroprietării (*ilaritate*).

D. C. Garoflid, ministru de Stat, președinte al comitetului agrar: Nu mi-am făcut studiile în Germania, ci în Franța.

D. N. Iorga: E foarte curios: studiile le-ați făcut în Franța, însă ideile d-voastră cu privire la proprietari și tot felul d-voastră de a scrie, aceasta o știți foarte bine, nu o puteți tăgădui, aparține nu școlii franceze, ci aparține școlii austro-germane și în special austriece, care a dezvoltat o întreagă filosofie, al cărei scop era în ultima esență să înjuge filosofia agrară la carul unor interese mari de proprietate polonă, ungurească și așa mai departe. (*Aplauze prelungite.*)

Îmi veți spune: De unde această părere? În viața politică a țării, d. ministru, care se semnalase până atunci prin lucrări mai mult de teorie în „Convorbiri Literare“, excelenta publicațiune periodică a d-lor Mehedinți și Tzigara-Samurcaș, dacă nu mă înșel (*ilaritate*), d. ministru a intrat pentru întâia

oară în viața politică activă la Iași. Știe toată lumea cât de bine a fost îngrijit Iașiul, sub raportul gospodăriei agricole, prin supravegherea de aproape a d-sale, în calitate de consilier agricol. În anumite măsuri ale Parlamentului Marghiloman, dumnealui a avut desigur o parte foarte importantă. De aceea, fiindcă era așa de importantă partea de specialitate a d-sale, nu este aici locul să vorbesc de ideile d-sale de politică externă, pe care desigur nu le-a învățat de la Paris (*ilaritate, aplauze prelungite pe băncile Federației*) și care l-au făcut la un moment dat să părăsească un Minister, fiindcă acel Minister nu consimțea să lege viitorul acestei țări de viitorul Puterilor Centrale biruitoare. (*Aplauze.*)

A trecut câtăva vreme.

În Ministerul d-lui general Averescu, la 1920, a apărut, sub o formă puțin obișnuită, ca factor principal în rezolvarea chestiei agrare, d. Garoflid.

Atunci, cum avem noi obiceiul, cercetătorii de documente, de articole mai vechi și de cărți cam uitate, am căutat păreri d-sale în această privință, ca să știm la ce ne putem aștepta. Și anume, cu scrupul deosebit de istoric, m-am ferit să-i atribui acum păreri mai vechi, ci am regăsit păreri mai vechi exprimate în „Convorbiri“ și într-o culegere mai nouă, nu cea mai nouă, mare, de acum, dar aceea care a precedat-o și în care se confirmă păreri dinainte ale d-lui ministru al împroprietării.

Iată care sunt aceste păreri în esența lor. D-sa zice: „Nu trebuie să ne gândim a face pe toți țăraniii proprietari, ci numai o parte, pe cei mai apti.“

Deodată chiar, d. ministru e în conflict cu d. președinte al Consiliului, care nu pune chestiunea așa, și într-o privință face bine. Căci alege pe lângă cei apti sub raportul material și pe acei care au un drept ce nu vine de la aptitudinea lor, în domeniul îndeletnicirii lor, ci de la sacrificiul lor. Prin urmare, numai cei mai apti trebuiesc împroprietăriți. Dar ceilalți?

„Ceilalți vor deveni salariați agricoli, de care cultura noastră are nevoie și pe care nu-i găsește și de care va avea mult nevoie în viitor, când va fi schimbată tehnica agricolă.“

Foarte bine. Și mai departe o să vedeți d-voastră!

Dar, dacă vă închipuiți că are să se ridice vreodată poporul românesc, spunând: Cu cât mai mulți țărani vor fi fără pământ, proletari, cu atât mai bine, *apoi* nu-ți dai sama de mijloacele prin care se poate dezvolta un popor. (*Aplauze.*)

Fiindcă această opinie, exprimată aici în cuvinte mai blânde, voi găsi-o înfățișată și în termeni mai tari, ca să se convingă și cei mai călduroși partizani ai teoriilor d-lui Garoflid.

„A lua tot pământul din mâna celor ce știau să cultive, a împlini fiecărui țăran un lot de cinci hectare este o concepție politică periculoasă.“

Venim și la chestiunea dacă „știe să-l cultive“, și venim și la chestiunea mării proprietăți, imediat.

Mai departe: „Dacă idealul țăranului va fi lotul de pământ, el va rămânea veșnic legat de satul lui.

De unde se va recruta atunci meseriași etc.!”

Aceasta e o concepție pe care am mai întâlnit-o la cineva, și nu voi uita indignarea pe care a produs-o în sufletul meu teoria rostită de răposatul Petre Carp, un om care, și în ce privește teoriile lui antipatice, avea atâta stofă de inteligență umană, încât impunea și celor mai hotărâți adversari.

Când îi spuneam că în marginea Iașiului sunt gospodării unde lumea moare de foame, adăugând: Păcat că oamenii aceștia nu-și găsesc o ocupație aici, el a răspuns: „Nu ocupația de aici; țara noastră va înainta cu atât mai mult, cu cât omul va fi legat mai puțin de pământul său“.

Și, când mai spuneam: „E bine să avem o țară sprijinită pe sate“. - „Nu-mi trebuie satele, mie îmi trebuie o civilizație permanent sprijinită pe orașe“.

E aceeași concepție, clasică concepție conservatoare, trecută prin „Convorbirile Literare“ cu sau fără școală la Paris, influențată de doctrina austriacă, și care este la baza cugetării d-voastre politice. (*Aplauze.*)

Mai departe. Măsuri de felul acesteia, spunea d-sa, vor precipita transformarea, care se operează azi încet, a tuturor plugarilor salariați. Și mai departe: „Timpul nu a sosit încă ca toți țăranii să fie transformați fără zguduire în lucrători salariați“.

Dacă nu este aceasta clar, atunci nu știm în ce cuvinte ar putea să-și înfățișeze cineva o credință nezguduită.

D-sa era și contra creării proprietății mijlocii: „Socot că nu e nevoie de crearea proprietății mijlocii. Deci toate legiurile agrare la noi trebuie să urmeze același scop: Stârpirea muncii feudale și diferențierea țăranilor în plugari și lucrători plătiți“. Și mai departe: „Țăranul proletar devine liber; el nemaifiind lipit de parcela lui de pământ, poate merge aiurea. Parte din ei vor emigra la orașe, alții în regiuni unde munca este mai bine plătită, iar cei ce vor rămânea pe loc vor continua plugăria în moșia boierească, însă la mai bune condiții“.

Pentru Dumnezeu, e limpede!

Ce s-a întâmplat însă? S-a întâmplat că un puternic curent a agitat toate societățile. D-voastră, care ați prezentat Regelui, în mart 1920, memoriul marilor proprietari, din care aș putea scoate elemente tot așa de elocvente ca și elementele de aici, v-ați dat sama, ca atâția alții, de un lucru: Când e să se întâmple o prefacere, acei care sunt interesați ca această prefacere să nu se întâmple, în loc să o prezinte ca adversari meniți A Fi zdrobiți ai acestei prefaceri, se prefac în prietenii acestei transformări pentru a-i falsifica spiritul (*aplauze*), aflând, prin competența lor specială, o formă tehnică așa de dibaci pregătită, încât trebuie o coalitie de specialiști ca să răzbată prin aparențe la scopul real ce se urmărește. (*Aplauze.*)

D-le ministru, eu totuși v-aș înțelege în calitate de apărător al mării proprietăți. A fost o mare proprietate de care, cum am zis, s-a folosit țara. S-a ridicat și în alte părți un regim de mare proprietate de pe urma căruia n-a păgubit poporul în mijlocul căruia se găsesc aceste formațiuni economice. Dar v-aș întreba, e o formă, nu vă întreb de fapt, și aici nu doresc să vă provoc, să știu dinainte dezvoltarea sistematică a ideilor d-voastră, pe care o veți face de acolo, v-aș întreba dacă d-voastră, specialist, ați putut descoperi aici în România marea proprietate și unde ați găsit-o?

D. C. Garoflid, ministru de Stat, președinte al comitetului agrar. La Buftea.

D. N. Iorga: La Buftea, la d-ta, la Filipescu, dar am atâtea degete la mâinile mele ca să-ți spun unde o poți găsi. Dar în

afară de locurile acelea, unde o găsim? În Moldova-de-Sus, unde eu, copil, am văzut la rude pe marii proprietari de odinioară depărtându-se de moșia lor pentru totdeauna, vânzând vilele și casele, castelele acelea strălucite care s-au părăduit, s-au prefăcut în magazine și grajduri de vite? Ei bine, a fost acolo o mare proprietate. Această mare proprietate în cea mai mare parte însă a dispărut. Creditul Rural, instituție subred așezată, momind de la început pe proprietarii obrați³, prinzându-i la o recoltă defavorabilă pentru a acorda strămtorării lor un împrumut, pe care, în al doilea an, în al treilea an tot rău, nu l-au putut plăti niciodată, el a avut drept efect să producă lichidarea aproape completă a vechii mari proprietăți din Moldova.

Au pierit boierii de acolo, oamenii care trăiau ca frații alături de țăranii lor, oamenii pe care i-am văzut eu în mijlocul acestor țărani, care-i considerau ca pe cei mai buni prieteni ai lor, acei care la sărbători de familie rupeau izvodul unde erau însemnate datoriile sătenilor, acei care creșteau în casa lor, în cinste, pe fetele și feciorii sătenilor.

A fost un mitropolit primat aici, a cărui mamă a fost crescută în casa postelnicului Manolachi Drăghici, care era unchiul mamei mele. Eu am cunoscut aceste obiceiuri, dar astăzi unde mai sunt? Cine le-a văzut aici în Muntenia conacele? Și eu îmi voi aduce în totdeauna aminte cum un proprietar de multe ori milionar ne-a poftit de mai multe ori la moșia lui pentru a vedea o veche inscripție. Ei bine, acest om ne-a dat în douăsprezece ore un pui uscat, câteva grame de vin în fundul unei sticle murdare și o bucată de brânză care ne-a rupt dinții. Și nu avea în casa lui decât scaunele de la 1810 și divanul acoperit cu stambă, și o biată trăsură, în care cel din urmă arendaș din nordul Moldovei s-ar fi rușinat să iasă. Și acest om nu avea nicio cunoștință de țăranii săi. (*Aplauze.*)

Dar d-voastră veți spune: Dar exploatația agricolă, mare, fiindcă marea proprietate nu este în *proporție* cu întinderea pământului, ci cu sistemul modern care se întrebuintează acolo, dar industria agricolă! Îmi voi aduce aminte tot așa de unul din acei proprietari mari în sens modern, care, când am intrat pe poarta curții sale, mi-a spus: Așa-i că e frumos? Și

mai are un avantaj, că nu se vede de acolo nici o casă de țăran. (*Aplauze.*) Proprietari de aceștia cu așezare modernă, la care vă gândiți d-voastră...

Dar să facem puțină statistică a familiilor care posedă astăzi cea mai mare parte a pământului țării. Părinții lor au fost ei mari proprietari? Numele lor sunt înscrise în istoria țării? Prin ai lor s-au câștigat bățiile mari? Pe oasele lor, cum spunea cândva dramaturgul, pe oasele lor se razimă viața țării de astăzi? (*Aplauze prelungite.*) Sau sunt venetici care au venit dintr-o anumită parte a Europei Orientale? (*Aplauze.*)

Da, d-lor, cunosc un târgușor din provincie, în care, acum patruzeci, cincizeci de ani, a venit un balcanic oarecare cu câțiva galbeni de aur în buzunar, și astăzi de la un capăt la altul mai tot târgușorul este proprietatea urmașilor lui. Așa s-a format marea proprietate în epoca tulbure când noi am dărâmat vechiul regim și n-am știut să-l înlocuim printr-un regim nou, și stăm azi sub ruinele casei noastre celei vechi, din care nu mai putem face nimic, și nici elementele pentru a clădi casă nouă nu le avem, fiindcă nu știm unde trebuie să le căutăm și cum trebuie să le găsim. Iar cheagul acestei case noi nu pot fi rămășițele unei proprietăți mari, care lichidează din incapacitate, din lene și pornire către lux și absentism, ci cheagul trebuie să fie sfânta sudoare a țăranului nostru.

Dar aș înțelege să aveți iubire și pentru acești mari proprietari. Sunt atâtea elemente personale, care sunt ale d-voastră și nu ale mele, și ați putea zice: Să ținem samă și de oamenii care poate au strâns cinstii banii lor.

Ținând samă că aici este tot „Valahia“ legendei orientale, în care prin nimic totdeauna faci o avere. În care nu trebuie să recunoști întotdeauna picătura de sânge care stropește grămezile de aur, să zicem că ați grația această clasă de abuzurile sale și ați voi să treceți grațiarea în legea aceasta nouă, în care nu vă puteți împiedica de a introduce cât mai mult din legea d-lui Mihalache. Să zicem că ați voi să rezervați din marea proprietate ceea ce se pare folositor țării.

Atunci, d-le ministru, să-mi dați voie să vă întreb: De ce nu faceți în legislația d-voastră o deosebire între acel care este într-adevăr agricultor, între acel care-și are moșia lui de cine

știe câtă vreme, acel pe care, dacă îl scoți din moșia lui, l-ai expropria din însăși intimitatea ființei lui, și celălalt, care este un aventurier răsărit cine știe când și care nu merită fără îndoială nici o cruțare, nici un hectar de pământ. (*Aplauze pe băncile opoziției.*) Cămătarului, cârciumarului, arendașului rău, care a supt vlaga acestui popor, nici un hectar de pământ! (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

Păstrați atunci moșiile proprietarilor mari în sensul modern, păstrați moșiile oamenilor care sunt, cum zic dumnealor de dincolo, „concreșcuți“, creșcuți împreună cu brazda pe care o lucrează.

Dar știți cum faceți d-voastră? Să zicem că o pornire de filantropie culturală ar atinge și altfel de proprietate, și s-ar zice că nimeni n-ar putea să aibă o bibliotecă mai mare de o sută de volume. Biblioteca mea, care e de atâtea mii de volume, adunate cu multă trudă din sărăcia mea, și biblioteca cine știe cărui pricopsit de război, care cumpără orice fel de cărți pentru legătura lor. Și veniți și ziceți că aceia ce prisosește peste suta de volume o luați și de la mine ca și de la dânsul. Ei, atunci, pentru că pe mine mă omorâți, eu aș ieși cu revolverul în pragul casei mele ca să apăr stricarea rosturilor mele printr-o astfel de reformă nesocotită. (*Murmure pe băncile majorității.*)

Nu vă speriați, puteți să vă speriați de ai d-voastră, care fac gesturi de acestea mai puțin estetice.

Prin urmare, aș înțelege să salvați proprietatea care este legată de elementul de vitalitate și de viitorul acestui popor. Dacă ați face aceasta, atunci vi s-ar îngădui orice mijloace față de celălalt proprietar, aventurier și exploatator, netrebnic sub toate raporturile, și care nu merită nici o cruțare. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

Credeți d-voastră că suta de hectare, sau mai mult, pe care le veți lăsa unuia din aceștia îl vor îndemna mâne să facă marea agricultură de care vorbiți? Va arenda și mai departe, și din prețul arendei va merge la alergările *de cai*, va umbla în Europa întreagă cu risipa unui ban care nu însemnează altceva decât viața însăși a poporului nostru, sau cum mi se zice acum, va vinde oricât, în orice condițiuni, ca să realizeze mai curând banii pe care, dacă-i capătă, să-i capete după socoteala

pe care o face statul, iar nu după combinațiile pe care și le-ar putea face el a doua zi după ce a scăpat din strânsoarea exproprierii.

Și acum închei, afirmând, încă odată, că nici o reformă fecundă nu va putea pleca decât de la elementele oneste și capabile, coalizate, ale întregii noastre clase stăpânitoare, și în înțelegere de aproape și continuă cu aceste elemente țărănești, pe care să fiți bucuroși că le aveți aici pentru a sta de vorbă pașnică, în loc să le aveți aiurea pentru a-i întâmpina ca dușmani ireductibili ai greșelilor d-voastră. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

În al doilea rând sunteți (*către autorul reformei*), fără îndoială, un admirabil consilier agricol pentru oricine ar veni cu o concepție în care ar fi cuprinsă credința vieții lui întregi. Veți recunoaște că această concepție n-o aveți nici d-voastră, nici nimeni de pe banca ministerială și, până nu este o viață îngropată într-o reformă, ca în vechea mănăstire care nu se putea ridica până nu era zidit cineva între pietrele ei, zidul acelei reforme se va dărâma, cum s-a dărâmat zidul mănăstirii neînsuflețite. (*Aplauze.*)

Pentru a încheia cu un element de actualitate imediată, d-voastre puteți spune: „Tot ce ai spus d-ta poate să aibă îndreptățire, dar noi ne găsim, cum a spus primul ministru, înaintea unei populații țărănești care așteaptă numai să satisfacă setea ei de pământ“. Înțeleg și asta foarte bine ca, în momente de mare strâmtoare, să lase cineva la o parte toată pregătirea normală, fiindcă prin aceasta se înlătură o mare primejdie socială. D-voastră uitați însă suprema injurie care se aduce astăzi acestei Camere, atunci când nu i se prezintă un proiect de lege care, discutat de Parlament, să ajungă a realiza reforma; ci d-voastră, după ce prin decrete-legi care se bat cap în cap cu înseși concepțiile d-voastră sau se lovesc ele între ele, după ce prin aceasta ați înfăptuit o reformă agrară sau măcar ați înfăptuit-o ici și colo sub influența intereselor locale, și ați întocmit-o cu nedreptățirea acelora care meritau să li se facă dreptate și cu părteneria acelora care nu meritau, și cu ținerea în samă a tuturor rosturilor de strâmte interese de partid (*aplauze*), după ce lucrul acesta este gata făcut, veniți acuma

înaintea Parlamentului, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat, și ne spuneți: Acum se rezolvă reforma agrară! Reforma agrară ați rezolvat-o, așa cum ați rezolvat-o. Dacă ați și rezolvat-o, atunci fiți mulțumiți cu dânsa și acei care vă aprobă să vă voteze.

În ceea ce ne privește pe noi, dați-mi voie să considerăm că discuția va începe de la art. I, ca o reluare a chestiunii agrare, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. (*Strigăte de bravo, aplauze pe băncile Federației.*)

Să nu considerați votul care vi se va putea da *pentru* luarea în considerație a reformei, să nu-l considerați altfel decât numai ca o declarație din partea noastră că suntem gata să ajutăm orice silinți întru ducerea mai departe a reformei agrare.

Dar dacă, la urmă, întâlnind rezistență la fiecare punct din această reformă, și d-voastră veți întâlni acel refuz al creditului *din* partea grupărilor acestora care purtau numele de Opoziție Națională, atunci fără îndoială că nu veți avea nici un motiv să vă mirați. Dar mai ales să nu vă mirați că noi vom cere, a doua zi după votarea acestei reforme, alte garanții decât garanțiile de neexecutare a reformei care sunt întrupate în ființa elementelor conducătoare *de* pe această bancă ministerială. (*Aplauze.*)

NOTE

1. V. Vasile Kogălniceanu, *Chestiunea țărănească, 2 vol., 1906. Literatura consacrată chestiunii agrare este imensă; cititorul este invitat să consulte bibliografiile curente orânduite tematic.*

2. *Vezi supra, despre împușcarea proprietarilor.*

3. *Proprietari oiberați, îndatorați.*

În ședința din 7 iunie 1921.

În chestiune personală:

„Onorată Cameră, cerusem cuvântul ca să dau o foarte scurtă explicațiune care ar fi evitat pierderea de timp la finele ședinței. S-au citat anumite cuvinte ale mele la alcătuirea

/sic!/ Partidului Liberal. S-au pus cuvintele acestea în aparență contrazicere cu faptul că eu am primit să fac parte din comisiunea care trebuia să pregătească reforma agrară. Dacă ar fi aici numai deputații care au asistat la cuvântarea mea de ieri, nici n-ar fi nevoie să spun un singur cuvânt, fiindcă eu însumi m-am mândrit de faptul că atunci am participat împreună cu alți deputați din opoziție, d. Nestor Cincu între alții, la lucrările acestei comisiuni. Eu pot să-mi dau părerea mea asupra unor anumite defecte ale unui partid. Sunt aici reprezentanți ai Partidului Liberal care știu că n-am obiceiul de a curteni și mai știu încă un lucru – și cred că sunt gata să-l și declare – că un adversar care nu curtenește după interese electorale sau alte interese, este mult mai respectabil decât unul care curtenește pe rând pe unii și pe alții (*aplauze din partea opoziției*).

Eu am trecut față de păcatele vechilor partide de la noi și sunt sigur că am avut în chiar aceste partide adeziuni din inimă a tuturor elementelor care simțiau întocmai cum simt eu, sunt sigur că și prin silințele acestor elemente multe lucruri s-au îndreptat din starea de acum atâta vreme. Iar când a venit chestiunea reformei agrare, când s-a făcut a doua oară apel la toate elementele din Cameră de domnul I. Brătianu, ca să lucrăm împreună pentru a da din Parlament și nu octroiată de sus, de la Minister, o reformă corespunzătoare cu nevoile țării, am socotit – și mă mândresc cu aceasta – am socotit că este o elementară datorie să iau parte la lucrările comisunii. Așa am făcut la început, în 1917, și voi socoti între cele mai bune momente ale vieții mele politice, acelea când am avut puterea să mă ridic peste meschine interese de partid pentru a încerca să dau și eu țării, după putința mea, reforma de care avea nevoie.

Atât am avut de zis”. (*Aplauze din partea opoziției*).

CXVII

TOT ÎN CHESTIA AGRARĂ

(16 iunie 1921)

Onorată Cameră,

Partidele în numele cărora s-au făcut declarațiile de ieri sunt angajate firește în ceea ce privește concepția legii agrare a d-lui Mihalache.

Eu însă, față de amendamentul care s-a propus, mă găsesc, așa zice, cu inima împărțită. Fiindcă este o parte pe care nu o pot accepta și o altă parte pe care o accept și pe care voi căuta și eu, cu câtă autoritate aș putea s-o am, să o recomand călduros tuturor aceluia care vor voi să-i dea votul.

Partea pe care nu o pot primi este partea de la început. Termenul acela de: „Expropriere cu caracter național“, „de interes național“ nu l-au introdus liberalii, care aveau teoreticienii lor, între care e d. profesor Basilescu, care a adus o mulțime de cărți ca să ne dovedească „cum că în nici o legislație din lume nu se întâlnește la vre o lege de expropriere acest termen, ci l-am introdus eu, și l-am susținut eu, și am luptat până ce a intrat în lege acest termen. Nu pot să renunț cu nici un preț la termenul de „expropriere cu caracter național“. Și voi explica îndată de ce.

În viața politică se întâlnesc oameni care, poate, adeseori, nu au plecat de la același punct de vedere și nu sunt aceleași motivele care-i îndeamnă. M-am întâlnit, păstrând vechea concepție naționalistă, m-am întâlnit cu toți acei naționaliști care trecuseră la o altă concepție socială mai înaintată, în ceea ce privește reforma aceasta agrară. Însă eu mențin punctul meu de privire, de unde am plecat: Dacă reforma aceasta nu ar ajuta în rândul întâi populația românească, eu aș fi contra acestei reforme, fără cea mai mică sfială.

Nu mă sperie câtuși de puțin cuvântul de „socialism“. Nu socialismul mă sperie, ci un singur lucru mă sperie, elementul antisocial în ceea ce privește legătura de la om la om. Pentru că, dacă nu e sociabilitate, dacă nu este iubire pentru un alt om, care și el e

cinstit și muncitor, atunci, laolaltă, nu plătește nici un ban nici socialismul, cu toate cărțile lui scrise în toate limbile.

Prin urmare, cuvântul de „socialism“ nu mă sperie. Eu sunt pentru socializarea societății omenești prin iubire, prin frăție, prin conlucrarea tuturor, prin luptă, cât să nu rupă societatea pentru totdeauna, dar când societatea însăși caută a se rupe prin ură nepotolită, eu sunt contra doctrinei care reprezintă acest punct de vedere. Ceea ce am ținut să afirm este însă că interesul poporului român cere ca această clasă fundamentală, pe care ne sprijinim toți, să se întărească.

Dacă ar zice cineva acum că din cauza împrejurărilor în care s-a creat o Românie Mare, în care sunt și alte naționalități, nu mai poate figura termenul de proprietate de interes „național“, eu aș răspunde: Tocmai fiindcă s-au schimbat împrejurările, tocmai fiindcă orice lege de expropriere în orice provincie românească însemnează înaintea de toate restabilirea poporului român în drepturile lui. Pentru mine nu e nici o deosebire dacă aceste drepturi au fost călcate sub o stăpânire de o mie de ani în Ardeal de către unguri, dacă au fost încălcate de o stăpânire de o sută de ani în Basarabia, de alți străini, sau dacă în Bucovina au fost încălcate, o sută și câțiva ani, de administrația austriacă și de coloniștii pe care i-a adus sau, în sfârșit, dacă în acest Vechi Regat drepturile primitive, drepturile fundamentale și cu neputință de distrus ale poporului român, au fost încălcate de venetici din toate părțile lumii, cu capitalul lor întâi și cu teoriile lor abstracte pe urmă. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

Prin urmare, la partea aceasta țin neapărat. Nu aș putea vota cu d-voastră dacă nu frângeți amendamentul d-voastră în două, sau dacă nu renunțați...

D. I. Mihalache: Am spus că renunț.

D. N. Iorga: Atunci este altceva. În ce privește partea a doua, aș dori să adaug, scurt, câteva argumente la argumentele d-lui Mihalache, care n-au fost argumentele d-sale personale, ci argumentele întregii clase pe care o înfățișează, nu numai cu veșmântul său, ci sunt convins că reprezintă această clasă în întreaga alcătuire a ființei sale morale. (*Aplauze prelungite din partea Federației.*)

Vreau să adaug următoarele argumente, de la tribuna aceasta, unde totdeauna am un fel de sfială să mă sui, căci îndeamnă la

plimbări, la exerciții de glas, și eu nu sunt nici tenor, nici peripatetician, ci un om simplu, care din când în când spun câte o părere la care țin și pe care sunt dator să o comunic și altora, de la înălțimea acestei tribune, care este ceva solemn și pe care o consider cu un respect deosebit și cred că și d-voastră o considerați ca și mine, când este cineva acolo. S-a spus un cuvânt, că nu este vorba de restituirea țaranului român în dreptul său, ci este vorba de concesiuni față de țaranul român, de mijloace de a împăca pe țaranul român, de a îmbunătăți gospodăria națională a societății românești.

În ceea ce facem însă, dacă este să aibă o valoare, esențialul este restituirea țaranului român într-un rost pe care nu l-a smuls nici o lege ieșită din voința lui sau din dreptul care singur poate să hotărască acest lucru. (*Aplauze prelungite.*)

Este o restituire, o spun ca istoric. Să mi se arate nu actele proprietarilor de acum, care datează de câțiva ani sau câteva decenii, nu actele pe care le aduc proprietarii pentru a arăta drepturile incontestabile, după legile de azi, ale stăpânirii lor, dar să mi se arate actele prin care țărani au renunțat vreodată, acte scrise, cu valoare judecătorească, prin care țărani au renunțat vreodată la drepturile lor vechi.

Actele acestea nu există. (*Aplauze prelungite din partea Federației.*)

Recunosc că oricine a pus capital în pământ, oricine a pus muncă în pământ, are dreptul la despăgubire. Aceasta o recunosc. Dar, în același timp, cunosc un lucru: Că țaranul a fost stăpân pe acest pământ și că așa-numitele acte de vânzare a moșilor țărănești, sau nu există, sau sunt o fabricație a logofeților de la centru.

Acesta este adevărul. (*Aplauze din partea Federației.*)

Se făceau douăzeci de acte într-o zi, fără o iscălitură, cu niște semne de degete, pe care le poate fabrica oricine, și în aceeași formă. Clasa țărănească, astfel expropriată fără drept, reintră, cu despăgubiri pentru proprietarii actuali, în dreptul său, pe care nu l-a atins nici o sancțiune legală niciodată. (*Aplauze prelungite din partea Federației.*)

Și, atunci, dacă este așa, în ce drept intră țaranul? În dreptul pe care-l fabricați d-voastră după legea d-voastră sau după concepțiunile d-voastră abstracte, ori în dreptul pe care l-a avut la acel moment când acest drept i-a fost smuls?

Apoi bine, vorbesc orice documente, care și ele au valoare, cel puțin atâta valoare, de la un secol la alt secol, cât pot să aibă teoriile d-voastră de la o țară la altă țară. (*Aplauze din partea Federației.*)

Când este vorba de același popor, tradiția are mai multă valoare decât poate să aibă imitația de la o regiune cu o altă dezvoltare istorică, cu o altă situație actuală, la altă regiune, cu altă viață istorică și cu altă situație actuală.

Nu este un act de vânzare adevărat sau fals în care să nu se spună că se vinde, de țărani care își alegeau atunci partea și o treceau pe bani proprietarului celui nou, se vinde partea la țarină, partea la pășune, partea la pădure, ale acestui proprietar complet. (*Aplauze prelungite din partea Federației.*)

Fiindcă, dacă o sclavie completă este un îndemn spre o libertate, o libertate, o libertate parțială este mijlocul de a înșela pe oameni, de a smulge o bucată de vreme din sufletul lor tendințele liberatoare. (*Aplauze prelungite din partea Federației.*)

În Camera aceasta se zice că sunt liberali. Se poate; o declară, îi cred, deși doctrina se pare că a murit de mult. Dar un lucru sigur este că, dacă a murit conservatismul acolo (*arată în dreapta Camerei*), adevăratul conservatism, acela care sprijină țara, va trăi aici (*arată spre Federație. Aplauze din partea Federației.*)

Noi nu avem nici un interes să lăsăm o chestie rurală care, nu să continue prin alți oameni în alte momente ceea ce facem noi acum, ci să reia de la capăt, din cauza greșelilor noastre esențiale, probleme pe care, din anumite motive, le vom lăsa, în puncte esențiale, nerezolvate. Aibă interes cine vrea; acest interes nu-l avem noi, pentru liniștea și pentru dăinuirea acestei țări.

Revin: A fost o proprietate țărănească vie. Nu confundați, cum face d. ministru, două lucruri: O fabrică și o națiune. Concepțiile d-voastră sunt concepții de uzină și de fabrică, în care țineți samă numai de elementele materiale, care nu valorează singure nimic, și ignorați astfel factorul moral care nu poate fi satisfăcut decât atunci când în jurul său se pun elementele materiale complete care-l pot sprijini. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

Și să-mi îngăduiți să vă spun încă un lucru, care nu vine nici din teoria filosofului, nici din amintirea istoricului, ci din înțelepciunea poporului.

A venit cândva, îmi spunea unul care a fost martor, un om care nu avea învățătura d-voastră, d-le ministru, dar care posedă și el elementele agronomiei moderne; a venit trimis să facă filantropie agricolă într-un sat. A adunat satul în jurul lui și le-a spus cam ce ne-ați spus d-voastră de la tribună, adică „manualul micului cultivator“, discursul d-voastră de ieri. „Iată ce fel de cultură trebuie să se facă în sat“. Le-a arătat cât sunt de proști ei și cât e de priceput el.

Și n-avea dreptate, pentru că agricultura d-voastră ați învățat-o din cărți, câteva decenii, pe când noțiunea aceasta au învățat-o ei, din viața lor de două mii de ani, și o știu mai bine ca d-voastră. (*Aplauze din partea opoziției.*)

Și atunci s-a ridicat cineva care a spus (d. general Averescu râde în pumni), d. general este glumeț, îl știu de multă vreme, dar este vorba: O să râdă mai bine cine râde la sfârșit. (*Aplauze din partea opoziției.*) O să râd eu cândva.

D. general Averescu, președintele Consiliului: D-ta râzi în toate zilele.

D. N. Iorga: Atunci un bătrân a luat căciula lui, a pus-o pe mână și a întrebat: „Toate lucrurile acestea pe care mi le spui d-ta se pot cultiva aici, se pot face pe căciula mea?“ A spus: „nu“. – „Apoi eu atâta am.“

Iată ce-ți răspunde poporul român d-tale. (*Aplauze prelungite pe băncile opoziției.*)

CXVIII

LA REFORMA FINANCIARĂ

(17 iunie 1921)

Eu tot o să cer cuvântul în chestiune de regulament (*protestări, întreruperi.*)

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D. Iorga are cuvântul¹.

D. N. Iorga: Este un obicei foarte rău să vă supărați de închipuirea d-voastră, în loc să aflați ce vrea să spună omul.

Vreau să spun aceasta, d-lor deputați, că d. ministru de Finanțe² ne-a declarat în fiecare moment că legea d-sale este făcută cu o îngrijire atât de minuțioasă, încât, orice s-ar încerca să se strecoare în ea fără cunoștința d-sale, ar putea să strice economia legii. De aceea eu nu pot înțelege c/a de/ această lege, la care un om a muncit atât de mult numai fiindcă este bolnav și din amabilitate spune că discuția ei poate să continue, să ne mai ocupăm fără dânsul și să se introducă modificări de care să se sperie autorul legii.

De aceea cred că ar fi bine să se amâne discuția până se va însănătoși d. ministru de Finanțe.

D. dr. I. N. Angelescu, raportor: D-lor deputați, d. Iorga crede că această lege este ca un fel de moaște sfinte, de care nu trebuie să ne atingem fiindcă d. ministru de Finanțe a lucrat în așa fel încât nu mai poate fi pricepută de nimeni.

D. N. Iorga: Știu că vrei să-l înlocuiești, dar nu poți.

NOTE

1. De fapt, așa cum cititorul poate constata, era vorba în primul rând de o chestiune de regulament!

2. Ministru de Finanțe era Nicolae Titulescu.

CXIX

ÎN CHESTIE DE REGULAMENT

(22 iunie 1921)

Onorată Cameră,

Din două locuri s-a făcut apel la amintirea mea. Eu sunt dator să vă dau explicația următoare. D. general Averescu nu făcea parte din comisia care trebuia să se ocupe cu schimbarea regulamentului. (*Întreperii.*)

O voce: Nu s-a afirmat aceasta.

D. N. Iorga: D-le președinte, am obiceiul să nu vorbesc decât atunci când sunt auzit. Prin urmare, d. general Averescu nu făcea parte din comisie. Este foarte adevărat. (*Întreperii.*)

D-le președinte, n-am intenția să fac conversații cu nimeni, dar am dreptul să spun cuvântul meu fără să fiu întrerupt.

O voce: Toți avem dreptul acesta.

D. N. Iorga: Atunci, vorbiți toți! (*Ilaritate*)

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D-lor deputați, vă rog, d. Iorga are cuvântul să facă o rectificare istorică. (*Ilaritate.*)

D. N. Iorga: D-le președinte, vă rog să-mi explicați ce înțelegeți d-voastră prin „rectificare istorică“.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Este vorba să stabiliți pe acei care au luat parte la redactarea regulamentului. Voiți însă acum să stabiliți că d. prim-ministru n-a luat parte la facerea acestui regulament.

D. N. Iorga: Va să zică istorie este ceea ce s-a întâmplat acum câteva luni de zile! (*Aplauze, ilaritate.*)

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Există și un trecut mai departe și un trecut mai apropiat.

D. N. Iorga: Atunci cum vă explicați d-voastră explozia de ilaritate pe care au produs-o cuvintele d-voastră?

Voci din majoritate: Aceasta este altceva.

D. N. Iorga: Eu îmi explic așa: Camera aceasta este atât de deprinsă să vă vadă mereu făcând glume care nu sunt potrivite cu

rolul de președinte, încât a crezut că și aici ați făcut o glumă, pe care eu o găsesc total nepotrivită. (*Aplauze.*)

Revin pentru a treia oară la chestiune. D. președinte al Consiliului nu făcea parte din comisie, dar d. președinte era informat de ceea ce se făcea în comisie, și se aduceau propunerile d-sale, care propuneri erau uneori primite, alteori respinse.

Dar d-sa, nefiind de față la dezbaterile noastre, nu poate ști decât ceea ce i s-a raportat și, prin urmare, nu poate să aibă o părere competentă cu privire la spiritul cuprins în cutare sau cutare hotărâre a noastră, căci aceasta nu o pot ști decât aceia care erau de față la aceste dezbateri. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

Vin la chestiunea însăși. (*Întreruperi.*) Fiecare înțelege rostul Parlamentului așa cum îl crede; eu îl înțeleg într-un fel, de aceea tac până când isprăviți d-voastră; d-voastră înțelegeți în alt fel, de aceea d-voastră nu tăceți decât atunci când obosiți. Firește este un punct de vedere deosebit. (*Aplauze, ilaritate.*)

În ședința de ieri, la care am luat parte, s-a pus la vot articolul cu modificări. Este foarte adevărat lucrul acesta.

În regulament se spune că, atunci când se prezintă amendamente pe care le respinge comisiunea, în cazul acela se pune la vot articolul nemodificat. Prin urmare, d. președinte trebuie să procedeze în acest chip. A procedat introducând modificări în corpul articolului. De aici ce a rezultat? A rezultat că, fiindcă d. președinte nu a cunoscut regulamentul, sau ca președinte nu a înțeles regulamentul, a pus în încurcătură pe toată lumea. Acesta este curatul adevăr? Este.

Mai rezultă încă un lucru. Că această încurcătură a determinat un vot, că acest vot a fost proclamat și că, după proclamarea aceluși vot, chestiunea se reduce astăzi la aceasta din cauză că d. președinte nu a putut în momentul acela să prezideze. Fiindcă a prezida însemnează a cunoaște regulamentul; a-l înțelege și a-l aplica în așa fel încât să nu poată fi nici o controversă cu privire la chestiunea în discuție.

Dar acum, zice d. președinte al Consiliului, dacă l-am înțeles bine, că natural ar fi să recurgem la alineatul următor, care alineat următor spune că amendamentele primite de comitetul delegaților sau de comisiunea respectivă se pun la vot în ordinea în care au fost propuse. Și, prin urmare, se votează asupra articolului și, după ce se

votază asupra articolului, pe urmă să fie prezentate amendamentele.

Aceasta, evident, că nu se poate, ci se poate altoeva: Ca amendamentele să fie puse la vot înainte de a trece la votarea articolului însuși. Aceasta reiese din regulament.

Dacă se găsește cineva care e de altă părere, aș fi curios să văd cu ce logică omenească s-ar putea ajunge la concluziile sale¹.
(*Aplauze pe băncile minorității.*)

NOTE

1. În continuare face o precizare în ceia ce privește votarea: „Regulamentul nu îngăduie să se întrerupă o votare, votarea de fapt a fost întreruptă fiindcă domnul președinte nu a proclamat rezultatul votului. Domnul președinte e dator să anunțe rezultatul votului“.

CXX

LA DISCUȚIA LEGII FINANCIARE

(23 iunie 1921)

D-le ministru, știți, obiceiul e totdeauna să se vorbească, de acei care propun un amendament, despre ignoranța ministrului. Dați-mi voie să vorbesc de ignoranța mea proprie, ceea ce este mai modest¹. Înțeleg și mărturisesc că nu se ascunde nici o intenție rea sub această declarație. Nu înțeleg dacă între clădirile care sunt scutite pe un termen oarecare, sau pentru totdeauna, s-ar cuprinde și acelea care aparțin instituțiilor de cultură ce au legătură cu statul, de exemplu: Academia Română sau Institutul Sud-Est European, sau alte instituții de felul acesta.

Sunt sau ba supuse la un impozit? Și merg mai departe, zic: De exemplu, un institut cum este Institutul Sud-Est European, care are și clădiri de închiriat și care se întreține din aceste închirieri, un astfel de institut merită sau ba să fie încurajat? Să nu fie impus greu venitul pe care îl are și pe care dacă nu l-ar avea, ar trebui să închidă porțile. De aceea întreb și eu, ca prostul.

D. N. Titulescu ministru de Finanțe: Răspunsul meu se cuprinde în primul alineat din articolul 17. Așa încât, dacă aș avea și eu pretenție că am un spirit frumos, pe al d-voastră îl recunosc frumos, aș putea spune și eu ca d. Florescu, că ne-am întâlnit: „Clădirile publice... (citește)

D. N. Iorga: Ce înțelegeți prin clădiri publice?

D. N. Titulescu, ministru de Finanțe: Acelea care sunt afectate unui scop public, nu numai al statului, și neproducător de venituri. În aceste clădiri intră și Academia Română și clădirile tuturor instituțiilor de cultură.

D. N. Iorga: Iată la ce servește prostia mea. De obicei prin clădirile publice se înțeleg acelea ale statului, comunelor sau județelor. Dar d-voastră recunoașteți utilitatea clădirilor de cultură, ceea ce e extrem de important.

D. N. Titulescu, ministru de Finanțe: Dacă am fi zis: Clădirile din domeniul public, s-ar fi înțeles numai ale statului, de aceea am

șters cuvântul „domeniul public“, ca să se înțeleagă toate clădirile care aparțin instituțiilor de cultură. Clădirile instituțiilor de care vorbiți d-voastră sunt scutite.

D. N. Iorga: Aș propune să fiți mai clari ca să ziceți aici așa: „Clădirile afectate unui serviciu de interes public“; ar fi mai bine.

D. N. Titulescu: Nu sunt încăpățânat, mai ales în materie de stil.

D. N. Iorga: Eu aș zice, după recomandăția unui coleg care mi-a dat o idee bună, că ar fi bine să introducem „producătoare sau neproducătoare de venit“.

D. N. Titulescu, ministru de Finanțe: Iată de ce nu se poate. Dacă clădirea este producătoare de venit și instituțiunea este interesată, se poate veni cu o lege specială.

D. Nestor Cincu: Dar Academia are și alte bunuri, are moșii.

D. N. Iorga: Academia schimbă cu dumneata; dumneata să-i dai ceea ce ai dumneata și să-ți dea ce are ea.

D. Nestor Cincu: Chiar în județ la mine, în comunele Țigănești și Ungureni, are mai mult decât am eu.

D. N. Iorga: Este expropriată.

D. Nestor Cincu: Vă înșelați; sunt vecin și știu.

D. N. Iorga: Noi suntem reduși la ultima mizerie.

D. N. Titulescu, ministru de Finanțe: D-le Iorga, eu nu pot să scutesc la cedula B decât de impozitul pe care îl creează cedula B. Aici este vorba de impozitul pe venit la clădirile ocupate de aceste instituții, care se închiriază; în ce privește clădirile ocupate pentru trebuințele lor de Academia Română, de Institutul Sud-Est European, de Asociația ardeleană, de Liga Culturală, ocupate de ele pentru trebuințele lor, primesc amendamentul.

D. Vaida-Voevod: Și Palatul Presei din București.

D. N. Titulescu, ministru de Finanțe: Mă sui la tribuna presei, și nu pot să spun decât da.

D. M. Vlădescu: D-le Iorga, vă declar că despre Institutul Sud-Est European nu știu nimic.

D. N. Iorga: Toți diplomații din Europa, afară de d-ta, știu. (Ilaritate, aplauze.)

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D-le Iorga, Academia are școli, instituții unde cresc copii, cum e școala Adamache, institutul de la Măgurele. Toate aceste sunt locuite și sunt pentru dezvoltarea

intelectuală. Prin urmare, rog pe d. ministru să le prevadă și pe acestea.

NOTE

1. Se discuta articolul 17 din legea financiară, adusă în dezbateri de ministrul de Finanțe, Nicolae Titulescu. Erau scutite de impozitul funciar „clădirile publice afectate unor servicii publice și neproductive de venituri (proprietățile consulatelor, legațiilor, sub condiția reciprocității diplomatice), casele din comunele rurale ca locuințe ale agricultorilor ca și casele ce adăposteau instituții și produsele lor ori animale folosite la exploatarea pământului“. Apoi casele din comunele urbane cu un venit sub 200 de lei pe an. La fel, erau scutite pe zece ani clădirile neproducătoare de venituri, cu personalitate juridică, cercurile militare, stabilimentele de băi, ape minerale Govora, Călimănești, Căciulata, Lacul Sărat, Techirghiol. Același regim îl aveau cele întemeiate de particulari în localitățile Techirghiol, Tuzla, Carmen Sylva. În aceeași categorie mai intrau: Clădirile construite de societățile de locuințe ieftine, cele ce urmau să se construiască pe Calea Victoriei, clădirile parohiale din Transilvania și Bucovina (care nu dispuneau de venituri).

În ședința din 24 iunie 1921:

Într-o problemă de aplicare a regulamentului. I. Mihalache avusese cuvântul la sumar, dar vorbise de trei ori pe alte teme. S-a constituit o comisie care l-a suspendat pe două zile din Adunare. Președintele Duiliu Zamfirecu revine și cere, după ce N. Lupu solicitase ca I. Mihalache să participe totuși fiind înscris la cuvânt la legea agrară, ca excluderea să se producă în alte două zile, când nu se discuta această lege:

„D-le președinte, mi s-a făcut o întrebare care nu mi se putea face, pentru că d-voastră n-ați votat excluderea de la la participarea discuțiilor Adunării a d-lui Mihalache.

Prin urmare, cum să se amestece un lucru care nu e hotărât? Dacă aș fi fost în ședință, în momentul când s-a trimis înaintea comisiei de disciplină cazul d-lui Mihalache, eu vă lămuream în așa fel încât nici d-voastră n-ați fi avut nici o supărare. Iată ce v-aș fi spus: Este obiceiul în Cameră ca, de câte ori se prezintă nevoia de a face o declarațiune în numele unui grup reprezentat în Cameră, i se dă cuvântul în orice moment al dezbaterilor; e o tradiție care sub d-voastră s-a perpetuat neconținut, așa încât rezistența d-lui Mihalache

nu a fost o ofensă față de d-voastră, ci dumnealui a așteptat ca d-voastră să vă lămuriți asupra acestui precedent, că oricând în numele unui grup din opoziție sau a tuturor grupurilor din opoziție poate să vină cineva să facă o declarațiune. Sunt sigur deci că intențiunea d-lui Mihalache nu a fost de a vă ofensa, ci numai de a afirma dreptul pe care îl avea, nu numai în numele său, ci în numele tuturor grupărilor din opozițiune, de a face dclarațiunea pe care totuși a făcut-o. Fac apel la sentimentele d-voastră, ca să se ridice peste pasiunile obișnuite în Adunări ale sufragiului universal și să cruțați Camera de agitațiuni care fără îndoială sunt inutile în momentul când avem preocupațiuni superioare acelora de a ne face în necaz și în ciudă unii altora”. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

În legătură cu articolul 56 din legea financiară, privitor la scutirea de impozite a veniturilor familiei regale:

„Nu știu dacă d. ministru a ascultat propunerea care s-a făcut de antevorbitor, de d. Cocea, ca adică veniturile M.S. Regelui să fie supuse la impozit.

În privința aceasta cred că este bine să amintesc că singură lista civilă nu a fost crescută, cu toată deprecierea banului, și dacă azi Curtea României, care reprezintă o țară crescută așa de mult peste ce era înainte, trebuie să fie susținută, pentru că acolo este obrazul întregii țări, ea trebuie să fie susținută cu lista civilă dinaintea deprecierei monedei, și dacă M.S. Regele a avut discrețiunea de a nu atrage niciodată atenția miniștrilor săi asupra acestui fapt, cred că în Cameră nu trebuie să i se aducă ofensa de a-l prezenta ca pe cineva care a cerut scutire de impozite. /.../ D-lor, sunt silit să iau cuvântul pentru a doua oară. Între situațiunea pe care o are Regele, față de obiceiurile și datinile noastre, și situațiunea pe care o poate avea un alt monarh al altei țări, este o deosebire.

În țara aceasta lumea este deprinsă să se îndrepte în toate nevoile sale către Rege.

Nu putem să arătăm câte milostenii pleacă neconținut de acolo. (*Aplauze prelungite.*)

Cu cât o fi Regele mai bogat, cu atât se poate revărsa mai larg această milă. Pe care statul nu poate să o dea și pe care particularii de multe ori și de multă vreme au uitat s-o dea.

Prin urmare, ceia ce scutim noi se întoarce în binefaceri asupra națiunii și foarte bine facem că scutim“. (*Aplauze îndelung prelungite.*)

Articolul 56 a fost acceptat de Adunare.

CXXI

LA LEGEA CONTRIBUȚIILOR DIRECTE

(25 iunie 1921, noaptea)

Onorată Cameră,

Nu mă voi pripi, spunând că ministrul și-a schimbat concepțiile sale, dar am datoria de a spune, foarte cinstit, că nu înțeleg procedarea¹ de a se înlocui o cotă cu altă cotă prin surprindere, și, deși ați declarat că ați scăzut 13, de la toate, începând de sus, vedeți că am fost foarte atent, nu este mai puțin adevărat că d-voastră pierdeți sume importante pentru a aduce folos unei clase care prin felul cum și-a câștigat banii și prin felul cum îi cheltuiește nu merită, fără îndoială, simpatia. (Aplauze din partea Federației.) Dacă d-voastră țineți la satisfacerea unor anumite interese, și dacă vă supuneți unor anumite presiuni, veți pierde; în schimb, vă asigur, o mare parte din simpatiile, nu râdeți, d-le ministru, că aceasta nu este indiferent, veți pierde o mare parte din simpatiile pe care le-ați câștigat în acele straturi democratice, care acelea vor hotărî mâne în viața politică. Acestea am avut de zis. (Aplauze din partea Federației.)

NOTE

1. De fapt se discuta tot legea financiară a lui Titulescu. N.I. intervine în urma declarației socialiștilor (citită de dr. Pistiner). Aceștia considerau impozitul pe venitul global injust, căci viața era de zece ori mai scumpă decât înainte de război. Apoi cota veniturilor mici atingea 48%. Socialiștii cereau ca veniturile mai mari să fie impuse peste 50%. Minimul fusese votat „fără discuție și fără demnitare”, așa că ei, socialiștii, aveau să voteze „contra acestei legi antidemocratice, îndreptată împotriva poporului muncitor”.

În aceeași ședință, la concluziile raportului comisiei de disciplină **privind cazurile deputaților Al. Vaida Voievod, A. Dobrescu și M. Popovici**, „pentru grave infracțiuni la regulamentul interior”. A.V.V. „a amenințat cu pumnii, fără să i se audă cuvântul”; A.D. bătuse cu pumnul la tribuna prezidențială, în timpul votării unei validări de deputat iar M.P. îi spusese lui Duiliu Zamfirescu: „Sunteți șeful unei bande de tâlhari”:

„Onorată Cameră, am cerut cuvântul în chestiune de regulament și nu-mi trece prin minte să readuc chestiunea împotriva prescripțiilor hotărâte de regulament, însă aș ruga ca de acum înainte, când se vor mai prezenta cazuri de acestea, să se procedeze conform regulamentului și nu contra regulamentului. Și anume iată cum: Când se pronunță astfel de cuvinte, trebuie mai întâi să fie chemat la ordine acela care le-a rosit.

Voci din majoritate: A fost chemat.

D. N. Iorga: Și a doua, și a treia oară, și, numai când oratorul continuă a rosti asemenea cuvinte sau nu retrage cuvintele pe care le-a rostit, numai atunci poate să fie vorba de darea în judecata comisiei de disciplină. Aceasta este absolut adevărat. În al doilea rând, în adevăr, am auzit și eu cuvintele adresate d-lui președinte. Este foarte adevărat, dar tot așa de adevărat este că am mai auzit încă ceva, anume că din rândurile majorității s-a pronunțat expresiunea de bandiți, adresată minorității întregi. Acum noi nu ne-am simțit mai bandiți după ce s-a pronunțat acest cuvânt, decât am fost înainte; voi fi fost probabil înainte, nu știu cum voi fi mai pe urmă – dar când președintele a fost intitulat de d. Popovici cu epitetul de „șef de bandiți“, să-mi dați voie să-l reclam pentru noi și să vă atrag atențiunea că atunci când ni s-a adresat nouă acest epitet de majoritate, nu s-a protestat nici de către președinte, nici de către majoritate. Atunci, dacă noi suntem bandiți, după cum spune majoritatea, nu mai aveți de ce să osândiți pe d. Popovici pentru cuvântul pe care l-a spus la adresa d-lui președinte, care ne prezidează pe noi, bandiții (*zgomot, întrerupen*). Cu atât mai mult, cu cât d. ministru de Finanțe spune însuși că participarea d-lui Popovici la dezbaterile legii financiare este necesară”. (*Zgomot, întreruperi pe băncile majorității, protestări.*)

În ședința din 27 iunie 1921:

Într-o problemă de regulament:

„D-lor deputați, secretarii nu au constatat nimic în ceia ce privește votarea. D-nii de acolo nu sunt secretari. Trebuia ca secretarii să declare cum s-a efectuat votul; dar secretarii nu au declarat nimic. D-nii de acolo nu sunt toți secretari; unul este un

domn chestor, ceilalți sunt funcționari de la birou, și mi se pare că cel mult unul singur este secretar.

Atunci îndoiala dacă este constatată de președinte – atunci când secretarii nu sunt la locurile lor – urmează că votul este dubios și trebuie să se aplice votul cu bine.

Voci de pe băncile Federației: Da! Da, așa este”. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

Din nou într-o problemă de regulament:

„D-le președinte, îmi pare foarte rău, dar nu aveți dreptate. D-voastră aveți dreptate să vă serviți de chestori; iar în comisiunea în care s-a discutat regulamentul, s-a discutat și faptul dacă d-voastră puteți face apel la armată, aceasta tocmai pentru a se împiedica amestecul armatei, care ar fi jicnitor și pentru noi și pentru prestigiul armatei! (*Aplauze la opoziție.*)

De aceia s-a luat hotărârea, cum știu toți cei care au fost în comisiunea pentru facerea regulamentului, ca să nu se recurgă la puterea armată, ci numai la organele care le aveți în Cameră. Acesta este adevărul.

Vedeți dar că d-voastră nu aveți voie ca să întrebuițați armata! (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

În regulament s-a pus o virgulă care s-a introdus împotriva hotărârii noastre și d-voastră trebuia să știți care este hotărârea noastră“.

Adresează Adunării o întrebare:

„D-lor, aș fi dorit și eu să fac o întrebare la începutul acestei ședințe. Și iată ce aș fi dorit. Pentru că am aicea o carte care explică schimbarea ce s-a adus textului Constituției. Este o rarisimă broșură franceză care se cheamă „Legea agrară, exproprierea supușilor străini din România, memoriu prezentat miniștrilor plenipotențiarilor ai Italiei, Franței, Svițerei și Greciei, acreditați pe lângă M.S. Regele”, de Dimitrie Danielopol, Peretz și Raicoviceanu. Am onoarea de a întreba guvernul ce măsuri înțelege să ia împotriva a doi profesori universitari, care se adresează legațiunilor străine pentru a se impune țării lor anume măsuri, denunțând-o străinătății.

D. Take Ionescu, ministrul Afacerilor Străine: Nu am auzit până astă seară despre existența acestui memoriu.

O voce din minoritate: Nu ați auzit?

D. Take Ionescu, ministrul Afacerilor Străine: Nu! (*D. Iorga surâde.*) Aș vrea să pricep ce înseamnă răsetele acestea, pentru ca să înțeleg și eu.

D. dr. N. Lupu: Când nu putem plânge, râdem. Asta facem!

D. Take Ionescu, ministrul Afacerilor Străine: Unii din d-voastre se muncesc ca să-mi dea pretextul să râd. Asta este munca d-voastre. D. Iorga a adus aici două chestiuni. Una: Este o legătură între amendamentul care s-a propus și această broșură? Iată o primă chestiune.

O voce din minoritate: Este!

D. Take Ionescu, ministrul Afacerilor Străine: Bine, d-lor. Credeți că mă interesează pe mine ce spuneți d-voastre, dacă este sau nu este? Nu mă interesează deloc.

O voce din minoritate: Pentru d-ta e interesant ce spun străinii.

D. Take Ionescu, ministrul Afacerilor Străine: Nici ce spui dumneata nu mă interesează deloc (*aplauze pe băncile majorității*). Datoria mea însă este ca atunci când un domn deputat, un om serios, pune o întrebare, să răspund imediat. D. Iorga a pus două întrebări.

D. N. Iorga: Îmi dați voie, numai una. Nu am pus în legătură această broșură cu convingerile d-voastre. Am constatat atâta lucru: Că acest memoriu a existat, și că s-a introdus o schimbare în contra Constituțiunii. N-am tras nici o legătură între dânsule. Întreb încă odată, cu toată hotărârea: Pot sta la catedrele lor profesori universitari care au denunțat țara înaintea legațiunilor străine?" (*Aplauze prelungite pe băncile minorității.*)

În ședința din 28 iunie 1921:

Despre atmosfera din Adunare:

„Cer cuvântul în chestiune personală. D-le președinte, nu am încurajat pe nimeni cu nimic! (*Zgomot, întrepreri.*)

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Atunci retrag cuvintele.

D. N. Iorga: Din contra, am spus părintelui ca să nu insiste. Vedeti ce nedreptate mi se face! Și am mai spus secretarilor, ca să nu învenineze situațiunea, comunicând președintelui cuvinte pe care de multe ori nici el nu le-a auzit cum trebuie. Noi nu trebuie să ne pârâm între noi colegii, ca copiii de școală! (*Aplauze pe băncile opoziției; zgomot, întreruperi.*)

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D-le Iorga, d-voastră faceți apel la secretari atunci când vă trebuiesc; dar când ei lipsesc, constatați că lipsesc. Eu am făcut apel la secretari, pe care i-am întrebat în privința cuvintelor pronunțate. (*Zgomot, întreruperi.*)

D. N. Iorga: Resping această acuzațiune nedreaptă. Am dreptul la aceasta prin tot trecutul meu.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Lasă trecutul d-tale, d-le Iorga! (*Întreruperi.*)

D. N. Iorga: Trecutul meu ți-l doresc d-tale, dacă ai putea să-l ai! (*Zgomot, întreruperi.*)

D. N. Manolescu: D-le președinte, este înjositor pentru d. Iorga să protejeze pe acei care insultă Camera în momentul când d-voastră ascultați pe orator și să atace pe secretari cu astfel de cuvinte! (*Zgomot, întreruperi pe băncile opoziției.*)

D. N. Iorga: D-le președinte, constat că eu am fost insultat. Nu este înjositor pentru mine ca să recomand tuturora calm. Dar pentru un tânăr care întrebuițează astfel de cuvinte față de mine, este înjositor!" (*Zgomot, întreruperi la majoritate.*)

Subscrie **un amendament referitor la exproprieri:**

„Viile și livezile care au fost cumpărate după 15 august 1916, se declară expropriate de la 10 ha în sus pe seama statului. Cu viile și livezile rezultate din această expropriere se vor împroprietări orfanii și invalizii de război, care sunt podgoreni sau cultivatori de pământ”.

În ședința din 29 iunie 1921:

Semnalează președintelui Adunării, Duiliu Zamfirescu, ieșirea deputatului Schinătescu. Potrivit notelor stenografice, acesta strigase „Jos demagogul cu barbă!” Personajul s-a justificat: „Domnule președinte, nu este o insultă. Dacă va fi o insultă, o retrag. E bine meritată pentru că acest

domn așa a făcut la Constituanta de la Iași și vine să ne facă demagogie. Aceasta nu este permis“. D.Z. l-a chemat la ordine de două ori.

Apoi N.I. face o serie de **considerații legate de preconizata modificare a Constituției**:

„Onorată Cameră, s-a vorbit de hotărârea care s-a luat în Constituanta de la Iași, cu privire la situația subsolului.

Ca unul care am făcut parte din comisiunea care a pregătit textul constituțional, ca unul care am făcut parte din Camera care a adoptat formula pe care o aveți în Constituțiune dinaintea d-voastre, mă simt dator să aduc lămuriri care cred că vor fi folositoare – n-aș zice pentru hotărârea ce veți lua, pentru că văd cum merg lucrurile – dar pentru luminarea cel puțin a conștiințelor d-voastre.

La Iași au fost două puncte de vedere cu totul deosebite. Nu trebuie să se uite că guvernul era dublu, căci se aflau în guvern membri ai Partidului Liberal, în număr mai mare, iar în număr mai mic membri ai partidului care pe vremea aceia se chema conservator și care, chemându-se conservator, avea atunci dreptul să le păstreze concepțiunile pe care membrii săi de acum, când partidul se cheamă democrat, nu mai au dreptul să le păstreze, sau atunci firma nu mai corespunde conținutului (ilaritate, aplauze), cea ce cauzează întotdeauna confuziune în viață și e foarte rău.

Era deci concepțiunea liberală, care cerea subsolul pentru stat. Nu stau la îndoială nici acum, precum n-am stat nici atunci, ca să spun că aceasta e concepția cea dreaptă, nu numai pentru folosul pe care statul poate să-l aibă în stăpânirea subsolului, și pentru alt motiv, pe care îl voi înfățișa pe urmă, dar și pentru că aceasta corespunde tradițiunii noastre istorice neîntrerupte, privitoare la situația subsolului.

Acum, e adevărat că la Baia de Aramă, de pildă, în veacul al XVII-lea, exploatarea s-a făcut, și s-a făcut destul de intens, pare să fi fost pe seama boierului proprietar al acestui pământ.

Tot așa se pare că puțurile de păcură din județul Bacău, care se exploatau înainte de a se exploata păcura în județul Prahova, că puțurile acestea de păcură erau exploatare de proprietar.

Dar iarăși nu este călător din secolul al XVII-lea sau XVIII-lea care să nu spună foarte lămurit că marile comori ascunse sub coaja pământului la noi nu erau exploatare de frica turcilor; dar nu pentru că turcii erau un popor hrăpitor, ci pentru alt motiv; fiindcă turcii

reprezentau o putere de stat imperială, superioară puterii de stat a domnilor noștri și prin urmare s-a admis că acei care aveau puterea deplină, imperială, asupra solului, să aibă și dreptul asupra bogățiilor din cuprinsul lui dinăuntru. Acesta este un lucru sigur.

Și acum, când puterea aceasta imperială, când dominiul absolut se găsește în mâna statului român, suveran, statul român suveran intră în tradițiunea istorică neîntreruptă, care într-un moment a putut să fie în folosul unui stat străin, dar care acum trebuie să ne revină nouă, statului național al României Mari. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

Față de această concepție nu s-a opus altă concepție. N-a fost o luptă a două concepțiuni. Eu n-aș putea spune că sub concepția liberală nu erau anumite interese. Am și eu oarecare experiență, ca toată lumea, în această privință.

Dar aceste interese încăpeau într-o concepție care era superioară acelor interese.

Dincolo însă nu era nici o concepție, nu era nici măcar un interes particular al unei clase întregi, ca să zică: Partidul Conservator reprezintă cutare clasă, această clasă are interese și în ce privește situația subsolului. Nu; era mult mai puțin decât atâta.

Nu vreau să fac personalități, dar toată lumea știe că s-a ajuns foarte greu la fixarea textului constituțional fiindcă era o familie, câțiva membri influenți ai acestei familii, care aveau un rost important în guvern și care nu s-au lăsat nici într-un chip până nu s-a ajuns la fixarea textului aceluia ciudat cu cele 12.000 de ha care se exceptează, putând să fie acordate în altă parte, într-o regiune mai mult sau mai puțin corespunzătoare domeniilor familiei.

D. general Gh. Cantacuzino Grănicerul: Cine sunt aceia?

D. N. Iorga: D-ta, în calitate de Cantacuzino, poți întreba pe membrii familiei d-tale, care nu sunt aproape de d-ta, dar te vor lămuri mai bine decât mine.

D. general Gh. Cantacuzino Grănicerul: Aceia e altă familie. D-voastră, care sunteți istoric, știți lucrul acesta.

D. N. Iorga: Îmi dați voie să trec peste antipatia d-tale, pentru a reclama unitatea în origine și dezvoltare istorică a familiei Cantacuzino. Dar întreruperea d-tale m-a făcut să las la o parte firul unei expuneri pe care voiam să o fac cât se poate de scurtă.

Și atunci, prin negocieri îndelungate pe care le-a luat, la un moment, asupra sa un om foarte priceput în această privință și care găsește soluțiile când trebuie – doresc să nu găsească o soluție defavorabilă intereselor țării, când se va deschide o succesiune politică apropiată – d. Al. Constantinescu, a ajuns la soluția aceasta, și îmi aduc aminte când a venit la mine, care, nefiind legat prin situația mea de unii sau alții, aveam un rost atunci, și mi-a spus: S-a găsit, în sfârșit termenul. Termenul acesta e cel din Constituție.

Acum, evident, în Constituție se prevede acest lucru. D-voastre ce reprezentați în momentul de față? Ce puteți fi socotiți ca reprezentând? Judec din punctul de vedere al antagonismului între ideia liberală și ideia conservatoare. Ce puteți fi socotiți ca reprezentând în totalitatea d-voastră, puțin cam mixtă, în care se amestecă și multe elemente străine, dar care are pretenția de a fi mai înaintată? Camera în majoritatea ei este mai înaintată decât banca ministerială dacă i se ia rezultanta ideilor de acolo. (*Aplauze.*)

Se poate admite că, în ceia ce privește concepția, d-voastre sunteți în urma concepției liberale, adică a concepției de la 1917 a liberalilor, care reprezintă astăzi adevăratul Partid Conservator? (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

Dacă d-voastre admiteți punctul de vedere cuprins la proiectul de lege, d. Garoflid, care mi se pare că și acum este membru al grupării marghiomaniste, singura care are curajul de a se mai înfățișa astăzi drept conservatoare, cu sau fără trecătoarea rubrică de „progresistă”, d-lui desigur se poate declara satisfăcut. Mai întreb însă dacă această majoritate se poate declara satisfăcută, când în antagonismul dintre punctul de vedere liberal și punctul de vedere conservator pe care nu-l mai susține puternicul partid de atunci, că majoritatea se găsește în urma punctului de vedere liberal.

Dar aceasta o s-o hotărâți d-voastre, prin votul d-voastre și cred că astfel lucrul este destul de clar. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

Dar d-voastre ați putea să spuneți: Ne oprește Constituția! Atunci este chestia dacă suntem noi strânși în marginile ei sau dacă putem merge dincolo de dânsa, în privința aceasta, d-lor, iată fapte, fapte care cred că nu suferă tăgadă.

Un fapt: Noi am întreat pe acel care hotărăște mai mult decât d-voastre toți, decât noi toți – fiindcă el reprezintă continuitatea intereselor de stat – am întreat pe M.S. Regele în Parlamentul trecut,

prin felul anume cum s-a redactat Răspunsul la Mesaj: Dacă Adunarea de atunci – al cărui drept recunoașteți că a trecut asupra Adunării de față – era o Adunare cu atribuțiuni de Constituantă. Nu am pronunțat cuvântul de Constituantă, dar am spus: „Adunarea națională cu atribuțiuni de Constituantă“.

Răspunsul care s-a dat a rămas ca un document istoric, prin care s-a recunoscut acestei Camere căderea de a îndeplini funcțiunea de Constituantă. (*Aplauze.*)

Dar vine acum al doilea lucru. D-voastre ați trecut dincolo de textul constituțional, treceți în fiecare moment de textul constituțional; și treceți dincolo înainte sau dincolo în urmă. (*Aplauze la opoziție.*)

Prin urmare, vedeți că piedica în privința acestei treceri nu mai există.

Dar d. ministru, care este om de știință și care se gândește totdeauna la teoriile științifice, ar putea și d-sa să-i puie întrebarea, dacă prin această expropriere folosește sau scade bogăția națioanlă. Și v-ați pus totdeauna pe acest punct de vedere, atunci când d-voastre ați refuzat cererile îndreptățite ale sătenilor, și ați spus, relativ la aceste cereri, că ele pot să fie îndreptățite, dar ele sunt contra interesului economic al țării.

D-le ministru și onorată majoritate, să știți că este contra interesului economic al țării acesteia ca subsolul acestei țări să rămână în mâna proprietarilor, și este pentru interesul economic al acestei țări să treacă în stăpânirea statului. Și iată de ce (*aplauze la opoziție*).

Dacă noi am fi în Germania, dacă am fi – vedeți, întrebuițez comparații care pot să fie plăcute oricui –, dacă noi am fi în altă țară, înaintată sub raportul solidarității economice a clasei dominante, care clasă dominantă în acele părți are și o înaltă conștiință de datoria națională, atunci s-ar putea admite ca proprietarul să păstreze acel subsol.

De ce? Fiindcă ei s-ar organiza între ei și ar găsi inițiativa, activitatea și patriotismul necesar pentru a da problemei petrolului o soluție unitară. Dar la noi, a lăsa în seama proprietarilor subsolul, aceasta înseamnă a trece, mâine, în condițiuni dezaastroase pentru țară, în mâinile străinilor care așteaptă numai momentul lor ca să profite de aceasta. (*Strigăte de bravo, aplauze.*)

Și în privința aceasta sunt exemple apropiate, pe care le aveți cu toții în minte, când au lichidat în favoarea celui dintâi aventurier care a venit aducând oferte ispititoare. (*Aplauze din partea opoziției.*)

Dar veți zice: Poate națiunea română nu este capabilă, în momentul de față, de tot ceia ce trebuie pentru această mare bogăție a petrolului; poate că este necesar – eu nu zic nu –, poate că este necesar să ne înțelegem cu aceia care aduc experiență, care aduc capital, care aduc instrumente, care aduc inițiativă, care aduc energie. Eu nu zic nu. Însă a discuta cu statul român, este una și a discuta cu boierii decavați este alta. (*Aplauze prelungite din partea opoziției.*)

Da, aici stă întreaga problemă. Și d-voastre o să dovediți un lucru. Eu am cunoscut adunările sufragiului restrâns. Era posibil în aceste adunări, – o știu toți cei care au făcut parte dintr-însele – să se creeze un curent de câte ori era vorba de un interes național.

Faceți dovada d-voastre, alegeți sufragiului universal, dacă, atunci când este vorba de un interes național, puteți ieși din cadrele strâmte ale politicii de partid“. (*Aplauze prelungite din partea opoziției.*)

În ședința din 30 iunie 1921:

În legătură cu o formulare greșită la legea agrară:

„D-le președinte, mi se comunică acum, când suntem puțini, și este mai bine că suntem mai puțini, un lucru foarte grav: În art. 7 din legea agrară, care s-a votat, se spunea „moșii dotale“, iar în textul care s-a votat este „moșiile femeilor“. Vă rog să interveniți pentru a se schimba neapărat, fiindcă ar fi deplorabil ca un lucru să se voteze și altul să treacă în texte. D. Potârcă este aci și poate afirma.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Vă rog să reveniți cu această observațiune diseară.

D. N. Iorga: Prefer când este mai puțină lume să se țină seama de ceia ce am spus și să se rectifice.

D. Niculescu Buzești: Așa a modificat comitetul delegaților.

D. V. Potârcă: Noi în amendament am scris „moșii dotale“, e scris chiar de mâna mea.

D. N. Iorga: Nici nu se poate concepe altfel, și ca unul ce sunt mai în vârstă și mai puțin supus mișcărilor de pasiune, prefer să se

înlocuiesc acum, decât să mai prezentăm spectacole care sunt din nenorocire prea dese.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Eu mulțumesc d-lui Iorga pentru procedeul acesta amabil“.

CXXII

LA IMPOZITUL PE CAPITAL(1 iulie 1921, noaptea)¹

Onorată Cameră,

În mijlocul atâtor discursuri speciale, să mi se îngăduie o simplă declarație în numele deputaților care au binevoit să mă recunoască drept conducător al lor, o declarație pe care o voi face verbal și nu scris, căci, dacă am face-o în scris, ar trebui să întrebuițez mijlocul obișnuit al ministerului de Externe pentru a mă pune în legătură cu guvernul care prezintă acest proiect de lege². (*Ilaritate.*)

Declarația mea fiind verbală, voi putea să evit legătura cu guvernul pe calea străinătății. Voi spune că, în afară de latura economică și ea, evident, poate fi criticabilă din atâtea puncte de vedere, și cu atât mai presus de latura economică, acest proiect de lege cuprinde într-însul două elemente morale.

Un element moral stă tocmai în partea aceea pe care Partidul Liberal nu o admite, partid liberal care, fiind întotdeauna împotriva îmbogățitorilor de război, e natural să fie și cu această ocazie. (*Ilaritate, aplauze.*)

D. G. Duca: Din contra.

D. N. Iorga: Vorbesc foarte serios. Nu am nici o probă ca Partidul Liberal să fi avut vreodată simpatie pentru îmbogățitorii de război, dar trebuie să recunoașteți că îmbogățitorii de război au simpatie pentru Partidul Liberal. (*Mare ilaritate, aplauze prelungite.*)

D. G. Duca: Dați-mi voie. Este un cuvânt pe care cred că, chiar în glumă, n-aveți dreptul să-l spuneți.

D. N. Iorga: Il voi dovedi. În timpul neutralității s-au făcut o parte din aceste averi. În acea epocă sămânța imoralității publice a fost aruncată. (*Zgomot, întrepreri.*)

D. I. G. Duca: Ca să se curme orice controversă, declar formal ca legea asupra impozitelor de război, oricât de drastică ar fi, să se

aplice la toate operațiile de la 1914, ba chiar 1913, de la războiul balcanic.

D. N. Iorga: O măsură excelentă ar fi fost ca, în timpul neutralității, țara aceasta să nu fie lăsată prada unei infecte bande de hoți care au jefuit-o și continuă să o jefuiască până în momentul de față. Așa este, d-le Duca, și dumneata ai fost tot așa de indignat ca și mine când ai văzut că, în acel timp al neutralității, țara aceasta a fost prefăcută într-un adevărat sultan-mezat. (*Zgomot, întreruperi, vociferări.*)

D-le Președinte, nu mă tem de d. Duca, dar vă rog să mă protejați, pentru ca scurta mea expunere să nu capete un disproporționat câmp de polemică față de celelalte chestiuni.

Prin urmare, eu sunt în această privință și împotriva Partidului Liberal, pe care nu-l identific cu d. Duca. D. Duca este cavalerul care îl apără. (*Întreruperi.*)

D. I. G. Duca: Nu înțeleg să mă desolidarizez întru nimic de partidul meu.

D. N. Iorga: D-le ministru, este foarte bine că plătește toată țara, și iată de ce, cu fiecare jertfă pe care o fac oamenii de treabă, jertfă pe care ceilalți găsesc mijloace s-o evite cât se poate mai mult, dar în tot cazul nu toți oamenii de treabă, ei cuceresc țara lor. (*Aplauze.*)

Dacă s-a făcut o jertfă de sânge, acum se face o jertfă de bani. Jertfa aceasta de bani e uneori foarte dureroasă, ca și jertfa de sânge. Vor plânge mulți de pe urma acestui impozit; multe familii vor rămânea mai sărace, multe averi cinstit strânse vor trebui să dea un bir pe care nu-l datorau, dar, tocmai de aceea, prin sângele celor de ieri, prin aurul celor de astăzi se va răscumpăra mulțimea onestă și economică a poporului acestuia. În ceea ce privește partea cealaltă, eu găsesc că acolo vor scăpa mulți printre paragrafele d-voastră, și vor scăpa între altele și prin funcționarii care vor veni să aplice această lege; dar mulți se vor prinde.

Dacă s-ar fi început mai din vreme, ar fi fost cu atât mai bine. Dar se va zice: Nu era un Parlament. Parlamentul nu putea să se facă împotriva acelora care aveau datoria să dea țării un Parlament. (*Aplauze.*)

D. I. G. Duca: Cer cuvântul în chestie personală.

D. N. Iorga: De ce ești așa de irascibil, d-le Duca?

D. I. Th. Florescu: Se revoltă orice om!

D. N. Iorga: Să se revolte cei vechi la Partidul Liberal, mai curând decât d-voastră. Și pe urmă d-voastră să vă indignați, și tot așa mai departe până nu s-o mai înscrie nimeni.

Prin urmare, revin la ceea ce spuneam: Este bine că măcar acum îi prindem. Dar eu fac o deosebire, eu cred că între îmbogății de război sunt unii care s-au îmbogățit prin inteligența lor și care și-au păstrat, să vedeți unde ajung, și care și-au păstrat averea lor prin economie. Și mai cred încă un lucru: Că această clasă, deși pătată în originile bogăției sale, nu este și nu va ajunge, în generalitatea ei, mai rea, vedeți, nu este un paradox, este o observație, decât clasa total putredă, în mâinile căreia înainte de război se găsea, în cea mai mare parte, bogăția acestei țări.

Aceștia au mai multă energie, știu să muncească și știu să și economisească. Și sunt sigur și de un lucru, că vor ști a-și crește copiii, pe când ceilalți își trimit copiii la Paris, și ei înșiși nu doresc altceva decât să scape, căci acum sunt la închisoare; toată clasa aceasta care crede că țara nu are decât o singură misiune: A-i îmbogăți. Li se usucă limba în gură când se gândesc la ce viață duceau înainte, deși, din aceștia noi chiar, cunosc o mulțime care așteaptă să-și facă suma ca să se așeze la Paris, și se va ajunge ca Franța să ia măsuri împotriva lor, cum a luat America împotriva unor anumiți imigranți, cărora le-a impus atâta cotă pe țară.

Și noi, în relațiile diplomatice, am face bine, pentru onoarea acestei națiuni, să rugăm guvernul francez a pune cote foarte restrânse în ce privește oamenii care și-au făcut cu necinste bani aici, ca să se ducă să-i mănânce acolo, în mod idiot. Natural, cine câștigă în mod necinstit, în cele mai multe cazuri își cheltuiește banii idiot, și cheltuiește bine numai cine câștigă bine. Dar copiii acestora vor fi crescuți mai bine aici în țară, de cum au fost atâtea generații de elemente decăzute ale fostei clase conducătoare.

D-voastră puneți un impozit; bine faceți. Să sperăm că, în ciuda atâtor încasatori ai acestui impozit, încasările vor fi bune. Însă cred că mai este o parte. Eu nu recomand lucruri prea grele unui Minister cu răsuflarea prea scurtă. Nu zic că această suflare scurtă este datorită apropierii unei fatale agonii, dar mi se pare că guvernul răsuflă violent, fiindcă are răsuflarea scurtă.

D. N. Titulescu: Eu respir bine.

D. N. Iorga: D-voastră răsuflați bine, dar pentru prea mulți; să nu vă oboșiți. (Ilaritate, aplauze.) Aceasta este neîndoielnic.

D. N. Titulescu, ministru de Finanțe: Avem toți plămânii foarte buni.

D. N. Iorga: Dacă ar fi celelalte organe tot așa! (Ilaritate.)

D. N. Titulescu: Nu ne-ați pus în discuție decât plămânii. Puneți unele după altele celelalte organe, și voi răspunde. (Ilaritate.)

D. N. Iorga: Eu am început cu partea tare. Cea slabă nu o descopăr. (Ilaritate.)

Prin urmare, pe lângă măsura aceasta, dacă ar avea țara un guvern cu perspective, căci este un guvern cu un anume trecut, o recunosc, dar un guvern cu perspective nu este, iată ce aş zice: Îmbogățirii de război reprezintă pe lângă aceasta o feroce energie pentru a fructifica banii pe care i-au câștigat. Dar reprezintă încă un lucru: Și o feroce tendință de a-i cheltui în toate felurile. Așa încât, dacă socotiți d-voastră că opera pe care ați început-o în domeniul fiscal trebuie să rămână numai în domeniul fiscal, vă înșelați. Clasa aceasta o puteți impune la bir, dar de desființat, nu o puteți. Și nu o puteți înlocui nici cu ruinații de ieri, nici cu bieții intelectuali de astăzi, total topiți, și prin trecut și prin prezent și puși într-o situație inferioară oricărui muncitor cu mâinile, deși sunt convins că ei sunt partea cea mai bună a acestei nații. (Aplauze.)

Nici cu țăranul, care este acum înscris în clasa I-a a economiei naționale. Este un elev bun, care va sări câte două trei clase, însă îi trebuie cu toate acestea timp până va ajunge să capete diploma de licență. (Ilaritate, aplauze.) Și când o va căpăta, nu va fi prin intervenții, ci o va căpăta prin inteligența și munca sa. Dar deocamdată, avem o parte din avuția națională în mâinile acestor oameni.

Ce trebuie făcut? Să-i silim a o cheltui bine. Când veți asana această capitală, care e o Sodomă, cu voia guvernului o spun, sau cel puțin, dacă o contestați, atunci din cauza incapacității guvernului, când veți asana această capitală, când veți tăia puțința ca banul rău câștigat să fie rău cheltuit, când îl veți aduce cu sila la un exercițiu normal al funcțiunilor lor de a cheltui, veți fi înjghebat a doua parte dintr-o reformă care e absolut necesară. Avem de educat pe cei cinstiți de jos, pe aceștia să-i educăm cu iubire, și avem de educat cu sila pe cei necinstiți de sus; pe aceștia dacă nu-i veți educa d-voastră,

cunoaștem alți oameni care îi vor educa mâne. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

Și atunci, dacă în mai multe privințe ne înțelegem, ne vom felicita, noi pe d-voastră pentru că ați făcut în domeniul competenței d-voastră împiedicate, și d-voastră ne veți felicita pe noi, pentru ce vom fi făcut în domeniul libertății noastre absolute, spre a reda acestei țări viața rurală fără de care nu poate trăi. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

D. I. G. Duca cere cuvântul spre a răspunde imputării aduse de d. N. Iorga, că liberalii n-au convocat Parlamentul opt-nouă luni.

D. Eusebiu Popovici, vice-președinte: D-l Iorga are cuvântul.

Aș adăugi numai câteva observații. Evident că era mai bine să fie un Parlament al sufragiului universal. E incontestabil. Dar că atât de mult ținea Partidul Liberal să aibă un Parlament al sufragiului universal, nu cred.

(D. Duca întrerupe.)

D. N. Iorga: De aceasta mă întrebați. Și iată pentru ce. Într-un moment, cineva, care desigur nu avea simpatii mai multe pentru noi decât simpatiile pe care le-a avut pentru alte partide, și mi se pare pentru Partidul Liberal în special, a fost pus în fruntea unui Minister trecător, care nu avea altă misiune decât a face alegeri libere, pe baza sufragiului universal. Din aceste alegeri a ieșit un Parlament. Da, în acest Parlament liberalii au fost în minoritate, dar o minoritate așa de respectabilă pentru un partid care dorește să se odihnească și era mai bine să se odihnească pentru că aspirațiunile sale de partid se puteau împăca numai cu situația pe care puteau să aibă și au avut-o o sută de membri din Parlamentul de atunci, și de altfel acești o sută de membri erau destul de bine tratați față de cei din minoritatea de acuma, căci nici nu se poate compara modul cum a fost tratată minoritatea de atunci, față de cea de azi.

Cu toată iubirea pentru sufragiul universal, ale cărui rezultate le garanta dl. general Văitoianu, și din care sufragiu a ieșit Parlamentul de atunci, Partidul Liberal a fost ireconciliabil față de dânsul și, lucru constat, a făcut tot ce i-a stat în putință ca să-l împiedice de a lucra și de a exista chiar. Acesta este un adevăr istoric, pe care eu îmi permit să-l alătur pe lângă celelalte adevăruri istorice

pe care le-a spus el, Duca, și pe care eu nu le tăgăduiesc, adevăruri oglindite în toată onestitatea mentalității sale; căci, vedeți, în mentalități mediocre se pot de multe ori oglindi lucruri mai bune, pe câtă vreme în mentalități mai bune, se pot oglindi lucruri rele.

Dar aceasta este una, și mai aveam... Dar cred că aceasta ajunge și, din moment ce discuția s-a mărginit numai asupra acestui punct, nu e bine să mai răpesc d-lui ministru de Finanțe timpul necesar, în dorința de a vedea cât mai curând proiectul său trecând prin cea dintâi încercare, care este luarea în considerare.

Atâta lucru pot să asigur pe reprezentantul Partidului Liberal, că în sufletul meu este și acum dorința de a vedea țara cărmuită de toți oamenii de samă, dar, dacă va fi vorba ca legătura să se facă între grupul meu politic, ori între grupul prietenilor mei, cu care am lucrat eu până acum, și Partidul Liberal, aceasta nu s-ar putea face niciodată pe baza păcatelor trecutului, pe care le știu, ci s-ar putea face numai pe baza pocăinții viitorului, pe care o sper. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

NOTE

1. În *Dezbaterile parlamentare* se precizează că N.I. și-a rostit cuvântarea ziua!

2. Se discuta proiectul de lege cu privire la impozitul progresiv pe avere și îmbogățirea din timpul războiului.

În ședința din 3 iulie 1921:

Despre felul cum a condus lucrările Adunării în timpul cât a fost președintele ei:

„D. N. Iorga: D-lor deputați, dacă d. Ioanițescu a luat cuvântul ca să dovedească că pe vremea când eram președinte s-au făcut neregularități...

Voci din partea majorității: Asta nu!

D. D. R. Ioanițescu: Nu înțeleg să acuz biroul de sub președinția d-voastră de nereguli, dar am spus că atunci cu 500 de deputați se puteau vota 9 legi în 3 sferturi de oră și la noi nu se pot vota 5 legi în același interval.

D. N. Iorga: Acum, evident, cu inteligența mea nu puteam să înțeleg lucrul până nu-l spunea de două ori dumnealui.

D. D. R. Ioanițescu: Inteligența dumitale pricepe, dar intențiunea dumitale este cu totul altceva.

D. N. Iorga: Va să zică inteligența mea avea nevoie să mi se spună de 3 ori lucrul, te rog spune-mi-l și a patra oară, ca să se facă deosebirea și în acest domeniu între dumneata și mine.

Dacă ai avut intențiunea să pui la îndoială onestitatea cu care am prezidat dezbaterile, nu răspund.

Voci din partea majorității: Nu s-a pus.

D. N. Iorga: Nu răspund. Dacă mi se pune întrebarea: Este posibil ca în 10 minute sau în 6 minute să se voteze un proiect de lege? Răspund nu. Dacă acela care a întrebat se mulțumește cu procesul verbal pe care l-a cetit, și care nu este totdeauna văzut de președinte, îl trimit la *Monitorul Oficial*. Să caute *Monitorul Oficial*, cum l-am căutat eu acum, să verifice procesul-verbal rezumat asupra procesului-verbal complet, și după aceea vom sta de vorbă. Dar atunci evident că nu va mai fi nevoie ca eu să dau un răspuns, fiindcă conștiința aceluia care a întrebat îi va fi dat singurul răspuns care i se cuvine”.

Intervine **pe marginea articolului 20 din proiectul de lege cu privire la impozitul progresiv** care prevedea: la averile până la valoarea de 200.000 lei, se scădea câte 10.000 pentru fiecare contribuabil. La copiii minori, 5.000 (pentru doi) și alți 5.000 de lei pentru restul. Modificarea făcută în comisia fiscală prevedea scăderea a 5.000 lei până la al treilea copil.

„D-lor, eu aș spune ceva, ținând seamă de obiecțiunile d-tale, d-le ministru, că d-ta nu vrei să pierzi o anumită sumă, iar d. Vaida și eu credem că se poate adăugi în legea aceasta o îndemnare către o datorie firească pe care mulți o neglijează.

Iată ce aș propune: Doi copii nu însemnează un sacrificiu pentru o familie, ei se hrănesc pe lângă părinți, dar de unde începe ca familia să existe ca un sacrificiu, este de la trei, patru copii înainte.

Și de la mine se poate afla secretul unei familii de opt copii, cum se cresc aceia.

Și iată ce zic eu: Dacă d-tale îți trebuie neapărat să economisești suma de care ai nevoie, mai curând admit să scazi cât mai mult de la cei cu mai mult de doi copii, cari fac o jertfă, și să crești cu cât de puțin la ceilalți, fiindcă, din punct de vedere moral, este o foarte mare deosebire dacă cineva se oprește chiar la trei sau la patru copii.

Firește, nimeni nu va ținea seamă de opreliștea d-tale, dar este mare lucru dacă prevezi un spor cât de mic.

Ceea ce spune d. Vaida este adevărat, căci în orașele noastre a ajuns să fie o rușine publică să aibă cineva copii. Această ticăloșie care permite luxul nebun de astăzi, trebuie oprită. (*Aplauze.*)

Dar virtutea contrară, marea virtute socială, fiindcă a avea copii și a-i crește astăzi este o mare virtute socială (*aplauze*), aceea trebuie încurajată în marginile putinței d-tale.

Cât de puțin, dar trebuie încurajată”. (*Aplauze.*)

După intervenția lui Al. Vaida Voievod și N.I., scăderea a 5.000 lei a mers până la al șaselea copil.

În ședința din 4 iulie 1921.

La legea agrară. În legătură cu colonizările:

„Onorată Cameră, în teorie generală eu sunt împotriva colonizării fiindcă am la îndemână experiența de veacuri întregi a acestui popor, care n-a venit în condițiunile în cari își închipuie d. Ioanițescu, a cărui școală în această privință este puțințel cam veche, și pentru care nu-i fac nici o vină.

N-am venit cu Traian, cu decret-lege sau în puterea unei legi de împroprietărire.

Cum am venit noi, este altă poveste care este prea lungă să o spun aici. Dar dacă noi am avut un element de putere față de alte națiuni creștine din Orient, este că națiunile celelalte creștine și-au mutat țărani din loc în loc, după hazardul împrejurărilor politice, și satele au fost când ici, când dincolo.

Pe când puterea noastră stă în faptul acesta că satele din veacul XIV și XV sunt și azi sate actuale, cu locuitori cari se

coboară în cea mai mare parte din acei înaintași cari se găseau în vremurile acelea acolo. (*Aplauze din partea minorității.*)

Tăria cea mare a țaranului la noi n-o făcea baza economică a țaranului pe care o căutam acum, n-o făcea buna administrație de stat, pe care nici n-am început a o căuta; ci o făcea țaranul în elementul său moral, fundamental, care este în legătură cu satul acela mic care îl ducea la patria cea mare. (*Aplauze din partea minorității.*)

Sârbii, d-lor, au făcut altfel.

Sunt acum în Serbia sârbi cari au fost în Albania; sunt în Albania sârbi ai căror înaintași au fost din Serbia dunăreană sau din Serbia Veche.

Bulgarul care este azi la malul Mării Negre, bulgarul acela era odinioară în fundul Bulgariei vestice. Limba care o vorbește acolo nu este limba acestei regiuni. Și de aceea atâtea și atâtea prefaceri politice se puteau face în acele regiuni, fiindcă omul este înrădăcinat pe pământul de acolo, prin interesele de o zi, iar nu prin tradițiile de secole.

Eu nu tăgăduiesc că poate fi azi pentru noi o necesitate de colonizare, eu nu tăgăduiesc că se poate ca țărani să ceară anumite lucruri. Nu totdeauna omul nemerește ceea ce cere, nu nemerește totdeauna condițiile în cari cere un lucru care în principiu poate fi perfect explicabil și cu desăvârșire admisibil.

Și știți, d-lor, că o anumită colonizare s-a făcut și la noi.

Colonizarea aceasta care s-a făcut la noi s-a făcut însă în condiții pe cari în câteva cuvinte am să vi le spun pentru că – să vedeți – dacă este vorba de o colonizare azi, trebuie întâi să se vadă cum trebuie să se facă această colonizare. La noi s-au colonizat oamenii de la munte la șes, urmărind întâi pământurile largi. Acesta este primul motiv.

În al doilea rând, s-au colonizat, nu oameni desfăcuți, ci sate întregi, pentru că satele reprezentau o mare familie, pentru care ele și purtau numele strămoșului care a întemeiat acel sat. Așa satul Ionești este satul urmașilor lui Ion, și toți sătenii din acel sat sunt de aproape rude între ei.

De aceea, colonizarea făcută pe pământ larg și pentru oamenii strâns legați, întocmai ca o companie de ostași sau

întocmai ca roiurile, cum foarte bine zice d. Mihalache, a prins și s-a dezvoltat.

Mai este, d-lor, și al doilea fel de colonizare, pe care au făcut-o aici în Muntenia mai mult, în Moldova mai puțin, frații noștri din Ardeal. Când te uiți la satul Mâneci, vezi pe lângă Mânecii-Pământeni și Mânecii-Ungureni.

Nu prin oamenii cari nu aveau nici un sentiment de iubire de la semenii în mijlocul cărora veneau, ci prin grupuri întregi cari s-au desfăcut și s-au așezat pe pământul cel nou, s-a făcut colonizarea și a prins rădăcini.

Voiți d-voastre, din punct de vedere național, această colonizare? Faceți-o unde voiți: Acolo, la hotare, sau unde trebuința vă cere. Dar faceți-o astfel, adică pe baze largi, care să permită o adevărată gospodărie de stăpân, și nu o așezare de sclavi sau de veșnic îndatorați, față de cei cari țin în mâinile lor toate mijloacele necesare unei exploatare în acele regiuni.

Dacă însă voiți să mai avem și de acum înainte, cum am avut în Dobrogea, oameni cari să fie cei din urmă în satele în cari vin să se așeze, dacă voiți să compromiteți însăși ideea colonizării, dacă voiți să dați unei anumite agriculturi mari, pe care nu o văd de unde ar veni, căci pentru aceasta trebuie știință, trebuie iubire de oameni și energie nouă, dacă voiți să-i dați proletarii despre cari ați vorbit, d-le ministru, în operele d-voastră, apoi colonizați-i după sistemul d-voastră, și așa îi veți putea avea”.

Pe marginea regulamentului:

„D-le președinte, eu aș voi să spun numai atât, că mi se pare că nu suntem în drept să ținem ședință astă seară, cu toate că recunosc că și pentru mine este mai comod.

Dar d. președinte, când a ridicat ședința, a pronunțat cuvintele că ședința următoare este la ceasurile cutare; și atunci o parte din colegii noștri au plecat, cum de exemplu d. Maniu și d. Vaida.

Voci: Sunt aci.

Alte voci: Au fost aci.

D. N. Iorga: În orice caz, chiar doi sau trei dintr-înșii, cari nu sunt de față, chiar dacă ar fi numai atâția, lipsind de la aceste dezbateri, li s-ar face o mare nedreptate să se continue dezbaterile în lipsa lor.

Eu am spus acest lucru pentru satisfacerea conștiinței mele; dar dacă d-voastre credeți altfel, liberi sunteți să hotărâți cum veți voi, dar ca formă noi nu suntem în drept să ținem ședința acum. Odată ce s-a hotărât în mod precis ca ședința să se țină la un anumit timp, noi trebuie să ne ținem de această hotărâre.

Astfel, atunci când după scaunul președințial s-a hotărât un lucru, noi trebuie să ne ținem de ceea ce s-a anunțat, și acest lucru nu suferă nici o discuțiune.

D. dr. Elie Dăianu, vice-președinte: Sunt cazuri însă cari suferă oarecare îndoială de interpretare...

D. N. Iorga: În teologie da; în alte cazuri nu!

D. dr. Elie Dăianu, vice-președinte: Păstrați-vă spiritele pentru d-voastră.

D. N. Iorga: Am spus așa, pentru că religia este un teren de controversă, pe câtă vreme regulamentul nostru nu.

Acum e de față și d. președinte Duiliu Zamfirescu și cred că este bine ca să obțineți dezlegarea de la dânsul, dacă trebuie sau nu să ținem ședință”.

În ședința din 6 iulie 1921.

Adresează Adunării o întrebare:

„D-le președinte, vă rog să-mi îngăduiți să vă pun o întrebare.

Acum câteva zile, în ședința de seară, am adus la cunoștința Adunării o broșură cuprinzând memoriul înaintat legațiunilor franceză, italiană, șvțitoreană și greacă de trei avocați români, din cari doi intitulându-se profesori de universitate, d-nii Peretz, Danielopol și Raicoviceanu.

Prin acea broșură se cere schimbarea textului Constituțiunii în favoarea suspușilor străini, cari vor să-și recapete casele, parcurile, etc. Se știe de toată Camera că broșura a fost adusă aci, a fost înfățișată d-lor deputați, și că

gestul acestor profesori universitari a stârnit indignarea generală, după cum se poate vedea din procesul-verbal al ședinței. Am întrebat atunci guvernul, dacă nu crede că trebuie să ia măsuri împotriva unor persoane, cari se adresează legațiunilor străine, ca pe vremea regimului capitulațiunilor, pentru a cere schimbarea regimului nostru constituțional. De atunci guvernul nu mi-a dat nici un răspuns, în schimb însă unul din acești trei profesori, d. Peretz, tipărește un articol de o răutate și de o brutalitate extraordinară, în care între altele spunea așa: „Ce nevoie avea d. N. Iorga... (cetește)”.

N-am spus că memoriul a fost adresat M. S. Regelui, fiindcă în titlu se vede că el a fost adresat celor 4 legațiuni și acest lucru îl dovedesc cu însuși procesul-verbal al ședinței.

„A mințit d. N. Iorga... (cetește)”.

D-lor, am aci broșura *La Loi agraire et l'expropriation des étrangers en Roumanie*.

D-lor, așa am mințit eu? Și atunci întreb pe d. președinte, dacă d-sa nu-mi datorește mie un răspuns, fiindcă eu nu pot avea nici un fel de satisfacțiune pe altă cale de la d. Peretz, dacă d-sa nu datorește unui om cinstit, care s-a simțit dator să aducă înaintea Camerei un caz grav de jignire a demnității acestei țări.

Asemenea cer băncii ministeriale să se ocupe de acest caz, pentru cinstea acestei țări și a corpului profesoral universitar” (*Aplauze.*)

În legătură cu interpretarea regulamentului Adunării, pe marginea legii agrare:

„D-le președinte, eu cred, dar nu îmi fac iluziunea că am să vă conving cu argumentele mele față de metafizica d-voastră, care este așa de strânsă în argumentarea ei, dar iată ce vreau să spui cu privire la cele ce sunt în discuțiune.

Calea indicată era alta decât aceea pe care vreți să o urmați d-voastră; căci articolul următor din regulament prevede pentru guvern puțința de a ieși din această dificultate foarte ușor, și anume se spune că guvernul poate să retragă oricând un proiect de lege pe care l-a propus, tot așa după cum

din proiectul de lege poate să retragă cutare sau cutare articol, ori cutare sau cutare dispozițiune din anume articol. Și atunci, guvernul nu avea ieri decât să spuie: Retrag articolul, și în felul acesta se evita orice dificultate, fără ca să se mai supună guvernul la furcile caudine ale aceluia care a dat mijlocul de a ieși din dificultate.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Adică d. Cocea.

D. N. Iorga: Eu nu vreau să mai insist asupra furcilor caudine. Dar în ceea ce privește un amendament și principiul unui amendament, atunci când un amendament s-a votat, aceasta înseamnă că un principiu care este cuprins în amendament s-a votat de către Cameră. Și, ca o consecință logică, de câte ori se va pune înaintea Camerei aceeași chestiune, în această privință Camera nu poate să hotărască altfel, decât admitând amendamentul votat.

Se poate întâmpla să cadă amendamentul, în ceea ce privește forma, odată cu articolul întreg dar nu se poate admite să cadă totdeodată și convingerea Camerei, convingere exprimată prin votul dat cu privire la acel amendament sau la cele cuprinse în amendament. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

Așa fiind, dacă în Cameră s-a admis ideea de protimis, aceasta înseamnă că această idee face parte din convingerile Camerei; iar dacă se votează altfel astăzi, aceasta înseamnă că de azi până mâine, sub presiunea unor anumite influențe, convingerile Camerei pot fluctua și evident că eu nu pot să felicit majoritatea, dacă va proceda și azi în acest chip”. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

În ședința din 7 iulie 1921.

Intervenție pe marginea legii agrare. Motivează de ce votează contra:

„Sunt amendamentele depuse. D-lor, amendamentele puteți să le respingeți, dar nu puteți să împiedecați pe cei cari au prezentat un amendament de a da lămuririle așa cum le înțeleg ei, și nu înțeleg ce profit ați avea câștigând jumătate de ceas și lăsând printre alte păcate cari apasă asupra acestei legi și păcatul cel mai mare că a fost o lege smulsă împotriva

dispozițiilor regulamentului. (*D. deputat Millea face o mișcare cu mâna spre d. Iorga*). Rog să-mi explice d. deputat Millea ce sens au mișcările mânei sale în direcția mea, pentru ca să știu ce măsuri trebuie să iau”.

Se pune la vot închiderea discuției, și se admite.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D-le Iorga, ați vorbit contra închiderii discuției. Am întrebat cine vorbește pentru, nu a vorbit nimeni și prin urmare am pus închiderea discuției la vot.

D. Duca are cuvântul pentru a-și explica votul.

D. I. G. Duca: D-lor deputați, potrivit declarației pe care am făcut-o în Senat și potrivit declarației pe care am făcut-o aici cu ocazia discuției generale, pentru motivele arătate acolo, nu putem vota acest articol de lege.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D. N. Iorga are cuvântul pentru a-și explica votul.

„Onorată Cameră, declarația d-lui Duca, care a fost îngăduită, vă impune d-voastre datoria să ascultați și declarația mea. Dacă declarațiile Partidului Liberal sunt scurte, pentru motive cari privesc Partidul Liberal, să-mi dați voie ca și declarația mea să fie mai întinsă. Nu voi pune câtuși de puțin problema în ce privește antagonismul a două clase. Acest antagonism există, îl deplor, și tot ce stă în putința noastră pentru a-l face să dispară trebuie să întrebuițăm. (*Aplauze unanime.*) Cel mai bun mijloc pentru a face să dispară antagonismul de clase dintr-o societate este să se voteze legi bune în forme legale. Este legală măsura d-voastre în ce privește prețul, sau ba? În câteva cuvinte cred că vă voi lămuri. Nu lămuresc actele d-voastre, cari știu că nu vă aparțin, dar lămuresc conștiința d-voastre, pe care cred că o aveți cei mai mulți de acolo și aceasta cred că îmi ajunge. Începând de la textul Constituției de la Iași, voi începe a spune că cei cari știu în ce împrejurări s-a votat textul acelei Constituții, știu foarte bine cu ce trudă a fost votată. Și așa fiind, s-au lăsat multe lucruri cari trebuiau fixate încă de pe

atunci. Era opoziția Partidului Conservator, era opoziția foarte multora dintre liberali cari erau împotriva hotărârii guvernului, influențați fiind de unde trebuia să fie, de sus, de a se acorda pământ țăranilor, și erau vremurile acelea turbure de război în cari trebuie să ne alegem cu măsurile privitoare la țăranii.

După ce Constituanta de la Iași a lăsat punctul acesta al prețului, evident esențial, pentru că noi dăm pământ țăranilor pentru ca acest pământ să-l capete în condițiuni neîmpovărate și ori împovărăm statul, în care el este elementul principal, ori îl împovărăm pe dânsul direct, orice împovărare pe spinarea lui în rândul întâi se va purta.

D. D. R. Ioanițescu: Și cu amendamentul care s-a propus?

D. N. Iorga: Am ascultat pe d. Ioanițescu atât de des și l-am admirat și îl admir cu fiecare prilej, încât eu nu-i cer admirație, ci toleranța de a putea continua cu aceste explicațiuni fără a putea fi întrerupt.

D. D. R. Ioanițescu: La o declarație precisă căutați să scăpați prin tangentă.

D. N. Iorga: Nu vă puteți plânge că înaintea acestei Camere a tuturor scandalurilor eu am mâncat timpul Camerei vreodată. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

De la textul insuficient s-a trecut la decretul-lege al Partidului Liberal. Partidul liberal a fixat în credința țaranului, care nu trebuie înșelat niciodată, a fixat o convingere în ceea ce privește condițiunile în cari el va primi pământul. Lucrul acesta se face cu bună socoteală și cu bună socoteală s-a făcut fără opoziția nimănui.

Atunci când se pronunță formula aceea de 20 de ori și nu de 40 sau 60, și țaranul prinde poate uneori cam greu în mintea lui în privința faptelor cari îl privesc, dar un lucru care a pătruns în mintea lui, cu aceasta nu se poate juca cineva, cum încercați d-voastre să o faceți acum. (*Aplauze prelungite pe băncile opoziției.*)

Dar se zice, d-lor, și eu accept acest punct de vedere, se zise că împrejurările economice s-au schimbat. Da, s-au schimbat. Că bunurile și-au pierdut foarte mult din valoarea lor și nu felicit pe aceia cari, din neștiință sau din rea voință,

au contribuit și ei la scăderea monetei țării noastre și la toate consecințele cari vin de acolo.

Recunosc iarăși, și o spun tare și pentru adversari și pentru prieteni, recunosc că dacă în casa proprietarilor se găsesc foarte multe elemente venite din pătura cea mai puțin morală, în aceeași clasă a proprietarilor se găsesc încă coborători ai acelor vechi boieri cărora le datorăm însăși neatârnamarea acestui pământ și cari au pregătit unitatea tuturor românilor.

Nu voi face niciodată păcatul de a cuprinde sub aceeași osândă elementele cari, fiind din locuri deosebite, au valoarea locurilor de unde au venit și au trecut, și pe cari și înaintașii lor le-au avut în această țară. Însă știu că proprietarul bun plătește astăzi pentru proprietarii răi, dar recunosc proprietarilor buni vinovăția de a nu fi avut curaj să apere proprietatea onestă atunci când avântul tuturor aventurierilor și a vânătorilor de bani și a storcătorilor de trupuri și de brazde s-au aruncat asupra trupului țării românești. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

Pentru mine proprietarul nu este un dușman, proprietarul care și-a căpătat cinstit pământul, proprietarul care l-a muncit cu pricepere și a iubit țărănimea este tot așa de respectabil ca și cel mai muncitor și mai cinstit locuitor de altă ocupațiune din această țară.

Este adevărat însă, că o mare parte dintre proprietari merită toată simpatia noastră, chiar aceia cari au căpătat pământul rău, fiindcă sunt copiii cari au moștenit pe un părinte, al cărui păcat nu se coboară asupra lor, sunt femeii cari au căpătat de zestre pământ, pentru care au avut iubirea de care se desparte cu inima frântă și cu lacrimile în ochi, toate acestea le recunosc, sunt leal în alianțele mele politice, dar sunt consecvent cu convingerile mele ieșite din cugetarea unei vieți întregi care trece peste orice considerațiune de alianță politică.

Însă, dacă este drept să se gândească cineva la dreptul ce poate să-l aibă toți acești oameni asupra pământului, dacă este drept să ținem seamă de o scumpete de care nu suntem vinovați, dacă este drept ca în inima noastră să miște ceva

pentru cei cari merită o simpatie, trebuie să punem problema altfel decât o puneți d-voastre. Un coeficient de scumpete, atâta vreme cât durează această scumpete, se poate înțelege; ceea ce nu se poate înțelege este eternizarea consecințelor scoase din scumpetea de astăzi pentru viitorul financiar al țării noastre.

De ce dar nu ați încerca, sub forma de coeficient de scumpete, să rezolvați problema? De ce, dacă aveți un alt mijloc de a rezolva problema, ați așteptat până în ultimul moment ca să pregătiți una din acele surprize politice pe cari lumea o numește altfel? De ce ați venit cu soluțiunea care a provocat aplauze în ultimul moment, evitând când puteați evita lupta parlamentară, care fără îndoială a trezit patimi aci și va trezi patimi mai puternice dincolo de marginile acestei Adunări. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

Dar se va zice, este bună această soluțiune, care spune țărănimii că restul îl va da statul dintr-un impozit adus asupra impozitului care lovește pe îmbogățiii de război.

La aceasta vă voi întreba, nu știu dacă ministrul de Finanțe este aci ca să-l întreb: Crede că îmbogățiii de război de mult timp și-au luat măsuri? Al doilea, ce garanții oferă viața noastră politică că haosul financiar care va dura încă mult timp, cu toată schimbarea partidelor, că condițiunile financiare ale țării vor permite ca acest impozit, dacă s-ar putea lua asupra îmbogățiiilor de război, poate să fie întrebuițat pentru acest scop? A treia întrebare: Țara aceasta are atâtea nevoi, în halul de ruină în care se găsește, încât și ultimul ban din ceea ce se poate smulge de la îmbogățiii de război, trebuie să meargă la alte nevoi, decât la nevoile acestea ale proprietarilor. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

Acestea sunt, d-lor, obiecțiunile mele. Dacă s-ar putea ține seamă de ele, sunt prea vechiu în luptele politice ca să cred aceasta, și am o experiență prea îndelungată în ceea ce privește procedeele acelor cari vă sfătuiesc și vă îndreptătesc ca să păstrați astfel de iluziuni. Dacă aceste observațiuni ar putea fi ținute în seamă, veți fi evitat țării acesteia un lucru, reluarea acestei probleme la cel dintâi moment favorabil, nu numai împotriva acelor în contra cărora loviți, ci și împotriva acelor pe cari ați voit să-i favorizați și cari vă vor blestema

pentru iluziile zadarnice pe cari la veți fi sădit în inima lor. (*Aplauze furtunoase pe băncile minorității, exclamațiuni de bravo.*)

La fel votaseră A. Vaida Voievod, I. Maniu, I. Buzdugan, N.D. Cocea, I. Codreanu, Toma Dragu. I. Incuț, Gr. Iunian, V. Madgearu, I. Mihalache. Legea a trecut cu 217 voturi pentru și 78 împotriva.

În ședința din 8 iulie 1921.

Pe marginea convenției comerciale încheiate la 23 aprilie 1921 cu Cehoslovacia.

„D-le președinte, onorată Cameră, nu mă așteptam ca un proiect de importanța aceasta să vie a doua zi după o ședință de noapte care a ținut până la ora 2. Mă așteptam să se acorde o zi liberă pentru o prietenească petrecere de triumf persoanelor cari au colaborat, cu cea mai strictă observare a regulamentului, la votarea unei legi așa de folositoare pentru țărănimea română, ca legea agrară. De aceea am rămas puțin uimit, când am văzut că un proiect de lege de o importanță așa de mare vine amestecat cu o mulțime de altele de o importanță cu totul secundară și se ia în discuțiune ca orice alt proiect de lege.

D-lor, tocmai în momentul acesta scriam un articol, unde era vorba de lucrurile despre cari s-a vorbit astăzi pe larg, și reprezentantul Maramureșului le-a spus pe un ton liric plăcut, cu un sentiment patriotic care îi face cinste.

Eu nu apreciez condițiile cuprinse în convenția comercială cu Ceho-slovacia, această convenție fiind încheiată de d-voastră, d-le ministru, și nu de persoanele cari au încheiat convenția cu Austria. Îmi închipui, cunoscând capacitatea d-voastră, că ele sunt mulțumitoare pentru interesele țării noastre, dar, fiindcă se atinge în expunerea de motive și o chestiune de hotare, care a fost tratată și de înaintașul meu în această discutare a proiectului de lege ce ni se înfățișează, să-mi dați voie să vă întreb, întâi, dacă vestea cuprinsă în ziarele ardelene, veste foarte îmbucurătoare, care a încălzit inimile tuturor, că trupele românești au intrat pe acel teritoriu îngust,

dar care are importanța sa, fiindcă este cea dintâi rectificare a graniței făcută pe baza principiului naționalităților, călcat prin convențiile anterioare, dacă această veste este adevărată...

D. Take Ionescu, ministru de Externe: Este absolut adevărată știrea, s-a luat în posesie de trupele române, în entuziasmul cel mai mare al populației. (*Aplauze prelungite.*)

D. N. Iorga: D-le ministru, sunt vești cari pot să reunească aplauzele întregii Camere, și în adevăr era necesar să vie un lucru ca acesta pentru a se recunoaște că peste deosebirile deplorabile, și a căror vinovăție nu caut să o fixez încă odată, în ce privește lucrările interne, poate exista totuși înțelegere și în această Cameră, a cărei durată nu o pot prevedea.

Voci din majoritate: Lungă!

D. N. Iorga: Să-mi dați voie, asigurările de viață pe cari le faceți d-voastre nu-mi cereți mie să le cred. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

Și în această Cameră, sfâșiată când vin în discuție chestiuni naționale, ne putem deci uni în aceeași bucurie și putem să înfățișăm în numele tuturor mulțumiri persoanei care cu inteligență și cu experiență a ajuns la rezultatul pe care îl cunoaștem azi, de a întregi până la un oarecare punct hotarele Maramureșului. (*Aplauze.*)

Cunoaștem și bucuria pe care intrarea trupelor noastre a produs-o în acele sate maramureșene, o bucurie care întrece orice închipuire.

Presă noastră, în momentul de față, fără îndoială că nu este la nivelul marilor tradiții de odinioară; cu toate acestea, se simțea în darea aceasta de seamă vibrând, și aceasta dădea o valoare literară descrierii, sentimentul de sinceritate.

Și iată ce spuneam eu la sfârșitul articolului meu despre bucuria pe care înaintarea trupelor noastre dincolo de granița greșită a produs-o în Maramureș.

O anume ironie ieftină, mutată din Iași și București în acele părți, până ieri așa de sănătoase sub raportul moral, a făcut ca de un timp „România Mare“ să fie considerată ca un obiect de glumă. Caldele sentimente arătate patriei de țărani

maramureșeni arată ce sfânt și în adevăr mare e acest nume. (Aplauze.)

În adevăr, în atmosfera otrăvită care s-a creat prin evenimente de care desigur că noi nu suntem responsabili, acest strigăt de bucurie al sătenilor cari reintră în cuprinsul României Mari, din care au fost dezlipiți prin o greșeală pe care n-ați făcut-o d-voastre, dar desigur, fără să-și dea seama încă până acum, a făcut-o predecesorul d-voastre, ne mișcă. Și constituind un motiv de mare mulțumire pentru noi toți, constatăm cât e de bine ca România Mare să reintre în credința și în speranța tuturor românilor cari au sau ba fericirea să facă parte din ea, oricari ar fi greșelile unei administrații trecătoare și neajunsurile oamenilor însărcinați să guverneze în acele părți. (Aplauze.)

Onorată Cameră, s-a adus de către d. Papuc în discuție și trecutul Maramureșului.

Evident că nu mi se poate cere ca istoric să fac o lecție de istorie; aceasta rămâne totdeauna pe seama persoanelor cari nu sunt istorici și profesori de istorie, iar eu am numai meritul de a fi împiedecat a se ținea aici o lecție de istorie, pe care nu o voiu face eu.

Dar un lucru este sigur, că Maramureșul, în întregimea lui, până la 1360, a fost numai pământ românesc, până în creierii munților, cari cuprind până azi piscuri numite cu nume românești, cum sunt și munții Galiției, și așa mai departe. Țară de veche baștină românească e Maramureșul întreg, și nu numai de veche baștină, dar de nobilă baștină românească. (Aplauze.)

Țăranii de acolo sârăciți, piperniciți și otrăviți cu alcool, mânați cu biciușca din urmă de cârciumarii evrei cari au ajuns stăpâni pe pământul lor, țăranii aceia total neglijați de românimea întreagă, care le-a dat abia o biserică și prea puține școli, țăranii aceia pe la cari n-a pătruns până mai deunăzi nici un cuvânt de îndemn și de mângâiere, țăranii aceia se numesc pe sine boieri, și pe copiii lor îi numesc coconi, cum se numeau fii boierilor de odinioară. (Aplauze.)

Acolo e o veche comoară a neamului nostru care e

ruginită, dar metalul scump poate rugini la suprafață, valoarea lui internă rămâne totdeauna aceeași. (*Aplauze.*)

Pe la 1360 ungurii au colonizat pe ruteni, coloniștii lui Corlatovici, de pe urma cărora vine toată prezența elementului străin în Maramureș. Acești coloniști au adus ruina bisericii noastre, care avea la Moncaci un centru episcopal românesc alături de celălalt centru episcopal de la Peri.

Da, acel centru episcopal a fost deznaționalizat; deznaționalizarea a mers până la părăsirea școlii românești și s-a ajuns, adăugându-se la această și cotropirea economică din partea elementelor străine, la situația tristă de înaintea izbândeii fericite a cauzei pentru care cu toții am suferit, și unii dintre noi am sângerat.

Acum, la fixarea hotarelor Maramureșului s-a ținut seamă, evident, de limbă.

Limba, d-lor, în adevăr este un criteriu.

Dar dacă este greu să-l faci ceva pe diplomat să priceapă chestiunile de limbă, atunci cu atât mai greu este să-l faci să priceapă chestiunile de etnografie și de istorie. Și, deoarece limba noastră se dăduse în urmă și noi pierdusem teren pe această chestiune, era natural ca diplomații, în graba de a fixa anumite hotare, să se fi oprit acolo unde s-au oprit.

Dar un alt lucru nu era deloc natural. Nu era natural ca lumea oficială de la noi, care habar nu avea de tot Maramureșul, tot așa după cum habar nu avea de tot ce era la câțiva kilometri dincolo de granița Ardealului, de Tisa, de Prut și de Moina, nu era natural, d-lor, ca această lume să nu învețe măcar atunci aceste chestiuni naționale atât de esențiale pentru dezvoltarea poporului nostru. (*Aplauze.*)

De aci au rezultat, d-lor, pierderi cari se remediază foarte puțin prin schimbările acestea de hotare.

Dar dincolo de aceste hotare, noi avem totuși drepturile noastre, pe cari nu ni le poate contesta nimeni.

Se va zice însă: Se poate releva chestiunea acum când încheiem o convențiune comercială cu Cehoslovacia? Eu cred că trebuie să ținem seamă că acolo nu este vorba de Cehoslovacia națională, că este vorba de teritoriul rutean, care

neputând trăi de la sine, a fost pus sub patronatul Cehoslovaciei.

Se va vedea, d-lor, mai la urmă, cât va fi de mulțumită Cehoslovacia de introducerea acestor elemente noi, cari, desigur, se uită în altă direcție. Căci eu nu pot crede deloc că rutenii în ceea ce fac, sunt foarte loiali față de Ceho slovacia. E doar și în Bucovina de nord și în anumite părți rusești o Ucraină mai mult sau mai puțin fâțișă, care își are patronii între oamenii noștri politici români. (*Ilaritate.*)

Trebuie să știm deci că este o Rutenie care există în sufletele tuturor rutenilor și pe care numai anumite împrejurări o împiedică de a se realiză în fapt. Și trebuie să se știe că noi vom sta hotărât în calea acestei Rutenii unitare, fie că ea se numește Rutenie, fie că se numește Ucraină, fie că s-ar numi altfel. (*Aplauze.*)

Dar vedeți, d-lor deputați, în momentele acestea noi încheiem o convenție cu Cehoslovacia și anume, a doua zi după cuvintele de prietenie rostite în incinta acestei Camere, atunci când a fost d. Beneș, care este un om atât de modern în concepțiunile sale largi și care înțelege că, pentru a câștiga prietenia unui popor, trebuie să-i poți face și concesii teritoriale, mai ales când aceste concesii teritoriale nu ating patrimoniul național însuși.

După aceste lucruri petrecute, nu putem vorbi acum așa cum a vorbit cineva într-o călătorie în Banat, despre o altă chestiune care și ea e foarte strâns legată de superioare interese naționale.

Dar eu cred că atunci când o persoană responsabilă vorbește de hotarele viitoare ale țării sale, acea persoană trebuie să fie sigură că poate să aibă puțința de a face cel dintâi pas pentru realizarea acelei concepții pe care o exprimă în discursurile lui. (*Aplauze.*)

Procedând altfel, d-lor, am fi în ciudata situație a unor oameni cari, în momentul când încheie un tratat, declară că nu există în inimile lor ce se hotărăște prin acest tratat, că ei nu se cred legați de dânsul și adaugă categoric că nu-l vor executa.

Dacă vom proceda așa, vom ajunge să fim un astfel de stat, în care nu mai crede nimeni, pentru că motive de politică

internă ne fac să aruncăm posibilitatea unor soluțiuni viitoare, tocmai în momentul când nimic nu ne dă putința de a merge mai departe pe această cale. (*Aplauze.*)

Dar un lucru, d-lor, se poate spune acum, și vreau să-l spun: Granițele noastre de la Răsărit sunt depline; granițele de la Nord sunt potrivite, nu numai cu întinderea limbii noastre, dar și cu păstrarea vechilor noastre familii, acolo, în Bucovina de Sus, unde ele sunt rutenizate abia de două sau trei generații, și păstrează numele cele mai frumoase, precum și înfățișarea mândră a poporului nostru.

La Apus însă, granițele noastre nu sunt întregi.

Granițele întregi la Apus și la Nord-Vest se vor atinge prin ceva care nu poate fi împiedicat de nimenea și nu aparține politicii de stat: Se vor atinge prin vigoarea expansivității poporului nostru. (*Aplauze prelungite.*)

Va fi în stare poporul nostru să se dezvolte și astăzi cum s-a dezvoltat odinioară, atunci el va atinge în chip firesc granițele sale naționale.

Statul român are o singură chemare, și această chemare este să facă așa ca prin cultură, sufletul românesc să fie destul de puternic pentru ca, sprijinit pe această cultură a națiunii, să poată ajunge la limita dreptului său, și ceea ce în parte s-a atins în Maramureș, să se atingă și în Banat.

Noi, de ce am iscălit, ne ținem. Leali suntem față de prietenii noștri, cum am ști să fim leali și față de dușmanii noștri.

Un lucru nu ni se poate cere însă: Să oprim poporul nostru în mersul firesc către dreptul lui și să nu-i dăm sufletul necesar pentru a atinge marginile acestui drept”. (*Aplauze furtunoase.*)

La proiectul de lege de mutare a capitalei județului Teleorman de la Turnu Măgurele la Roșiorii de Vede:

„D-lor deputați, vorbesc mai mult pentru acei din d-voastre cari nu sunteți din Vechiul Regat și cari trebuie să aveți lămuriri.

Luați harta României și o să vedeți că toate capitalele județelor de la șes, afară de trei, sunt așezate la Dunăre.

Și sunt așezate la Dunăre fiindcă Dunărea poate hrăni și întări un oraș, și fiindcă noi avem cât mai mult interes să creștem cât mai mult valoarea Dunării românești. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

Sunt numai trei capitale de județ cari nu se găsesc la Dunăre.

Dintre aceste capitale, una nu s-a putut dezvolta, e Caracalul, tocmai fiindcă nu e la Dunăre; alta, Craiova, cu un trecut admirabil, nu se poate dezvolta nici acum fiindcă nu e la Dunăre. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

Iar cea de a treia, București, se menține nu fiindcă e capitala județului Ilfov, ci se menține fiindcă e capitala României.

Dacă d-voastre faceți acest început, răpiți forțele românești de la Dunăre și faceți un păcat cum nu vă puteți da seama de Mare față de viitorul României la acest mare râu; iar în ceea ce privește punctul de regulament, regulamentul scrie neted că un proiect care e adus nu poate să fie retras decât numai de guvern; ați adus proiectul, trebuie să votați într-un sens sau în altul, rămânând ca răspunderea să cadă asupra fiecăruia”. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

În ședința din 9 iulie 1921.

Discuția a continuat pe tema mutării capitalei județului Teleorman dar intervenția lui N.I. lipsește din Dezbateri, nefiind trimisă.

Dispută cu Take Ionescu:

„D-le ministru de Externe, am dori să votăm și noi, minoritatea, proiectul de lege al d-voastră, pe care îl găsim bun, mai ales am dori să-l votăm ca o aprobarea ideilor pe cari le-ați exprimat în ce privește politica externă a României, oricine ar fi la ministerul de Externe (*aplauze*); pe care fără îndoială ați reprezentat-o cu o demnitate, pentru care cred că întreaga minoritate se unește a vă felicita. (*Aplauze prelungite.*)

Să-mi dați voie, însă, înainte de a vota noi, să vă cerem o declarațiune. D-voastră puteți aproba cuvintele insultătoare cari au fost aruncate de pe banca ministerială ieri la adresa minorității, înfățișată ca un corp politic mort, căreia trebuie să i se slujească mâine parastasul?

Aceasta, d-le ministru de Externe, nu este un act de necolegialitate față de colegii d-voastră lângă cari stați, dar vă cer d-voastră să declarați dacă minoritatea are dreptul să fie respectată. Spuneți și vom vota. (*Înteruperi pe băncile majorității.*)

Nu v-am întrebat pe d-voastră, d-le Ioanițescu. Când veți fi cancelar, vă voi întreba pe d-voastră.

D. Take Ionescu, ministru de Externe: D-le Iorga, nu am fost de față la ședința de ieri, dar ar fi din partea mea o ipocrizie să spun că nu am auzit de la alții ceia ce s-a petrecut în ședința trecută.

Dar ași ruga pe d. Iorga să fie și d-sa drept. Evident că colegul meu, și eu nu sunt epitropul colegului meu, colegul meu, în gluma lui, a fost aspru. Este exact. Dar, întreb pe d. Iorga: Dacă, de luni de zile, din rândurile opoziției nu se urmărește, cu aceleași vorbe insultătoare, cu aceleași epitețe, dar continuu, și fără încetare, și nu numai prin interpelări, ci în toate împrejurările, colegul de la Interne. D. Iorga, care este un mare psiholog, nu-și dă d-sa seama că prin acest sistem se creează, fatal, o situațiune din care și unii și alții... de, trec peste ceea ce ar fi bine să nu treacă?

D. Șt. Ciceo Pop: Unui ministru nu-i este permis să-și piardă calmul niciodată. (*Zgomote, înteruperi.*)

D. N. Iorga: D-lor, este cu neputință să se înțeleagă doi oameni, cari au fost totdeauna în bune raporturi când a fost vorba de interesele țării, din cauza acestor tumulturi, pe cari nu le pot atribui decât inexperienței parlamentare. Lăsați-ne să vorbim amândoi.

D-le ministru, eu dezaprob orice fel de vociferări. Fac responsabili, în rândul întâi, pe acei cari le provoacă. Vă voiu aminti însă două lucruri.

Eu, care în toate relațiunile mele politice și personale m-am ferit de a jigni pe oricine, și cred că v-ați convins de acest

lucru, am fost de două ori insultat, personal, tot așa de grosolan cum a fost insultată toată minoritatea. Și adaug un lucru: Nu m-am putut răzbuna, n-am putut impune temperamentului mea să respingă imediat insulta printr-o altă insultă.

Dar, fiindcă d-voastră, din declarația d-voastră, arătați dorința, așa de firească la orice om civilizată, ca aci în Parlament să putem colabora, de câte ori este vorba de interese importante pentru neamul nostru, noi vom vota proiectul de lege”. (*Aplauze prelungite din partea Federației.*)

Observații la proiectul de lege privitor la înființarea Ministerului Agriculturii:

„Onorată Cameră, aș observa, pe lângă aprobarea pe care firește o dau celor spuse de d. Iunian și de d. Duca, și cari sunt perfect exacte pentru orice guvern anormal; aș observa un lucru: Că expunerea de motive este în adevăr interesantă și merită să mai fie trecută la *Monitor* și altfel decât în forma în care este cuprinsă în foia care ni se prezintă. Se spune:

„Asupra organizării ministerului care se înființează vom prezenta ulterior proiectul de lege“.

Nu insist. Este de ajuns să citez această propozițiune ca să vadă cineva în ce hal a ajuns legiferarea în România în momentul de față”.

La proiectul de lege pentru mărirea razei orașului Ploiești:

„D-lor, această chestiune mai are o latură.

Este bine să-și câștige venituri noi orașul Ploiești; dar va avea el mijlocul să îngrijească de toate părțile cari se cuprind acum în raza lui? Sau vom avea pe lângă Ploieștiul murdar, care formează cel puțin jumătate din cuprinsul razei actuale a Ploieștiului, un Ploiești de zece ori mai murdar și mai neîngrijit, care nu va corespunde situației pe care o propune proiectul?

D. Stelian Popescu: Dar toate eforturile sunt în vederea aceasta, de a face ca Ploieștiul să devină un oraș civilizată.

D. N. Iorga: Dar dacă o fi mai întins, cum veți face acest lucru? În sfârșit, mă declar convins. (*Ilaritate.*)

D. D. Rădulescu, în locul d-lui raportor: D-lor, într-un punct de vedere d. Iorga ar avea dreptate dacă pe această porțiune ar fi să se traseze străzi noi. Dar sunt două intențiuni. Întâi, ca toate aceste locuri, dintre cari unele sunt izlazuri comunale, cealaltă sunt parcul de la „Crângul lui Bot“, cu lucrările de captare a apei; oborul comunal, lucrările de decantare, etc., cari toate sunt proprietățile comunale în afară de societăți, să intre sub administrația comunei.

D. N. Iorga: Atunci vă rog să prevedeți în proiect că partea ce se adaugă nu poate servi decât numai la fabrici și la parcuri.

D. D. Rădulescu, în locul d-lui raportor: Propuneți un amendament în sensul acesta.

D. N. Iorga: Fă-l d-ta.

D. D. Rădulescu, în locul d-lui raportor: Partea a doua a temerei d-lui Iorga este acoperită prin faptul că măbind veniturile, putem curăți orașul mai bine, având cu ce.

Voci: Suntem lămuriți, suntem lămuriți.

D. N. Iorga: De câte ori mă voi duce la Ploiești, d-ta să-mi cumperi galoși.

D. D. Rădulescu, în locul d-lui raportor: Mă angajez, dacă nu-i tocești la Văleni”.

La proiectul de lege pentru înființarea oficiilor de închiriere:

„Să zicem că un proprietar are casa lui și vrea să și-o închirieze; dar el stă cu chirie scăzută în casa altuia. Când vine la oficiul de închiriere, împreună cu acela cu care voiește să încheie contractul, oficiul de închiriere poate să-l împiedice de a-și închiria proprietarul imobilul său, pentru a trăi pe seama proprietarului de dincolo cu un preț scăzut.

Nu știu dacă m-am exprimat bine. Este o chestiune foarte importantă. Cunosco o mulțime de cazuri în cari unii proprietari speculează în mod revoltător imobilele lor, și trăiesc pe socoteala unui biet proprietar sărac, cu un contract încheiat pe vremea nemților, cari contracte de pe vremea nemților nu erau libere, căci erai nevoit să închiriezi pe nimica toată, ca să nu-ți intre ofițerul sau soldatul străin în casă.

Aci cred că s-ar putea introduce ceva”.

În ședința din 11 iulie 1921.

Pe marginea proiectului de lege pentru încurajarea construcțiilor de clădiri:

„D-lor deputați, loc viran se știe ce este. D-voastre nu puteți să schimbați sensul cuvântului. Puteți să spuneți că se consideră ca loc viran și alte terenuri cari sunt prevăzute în această lege, dar nu puteți să definiți ca loc viran o curte în care se găsește o casă, fie și chiar mică.

D. Gr. L. Trancu-Iași, ministrul Muncii și Ocrotirilor sociale: La art. 27 se spune: „loc viran în sensul acestei legi“.

D. N. Iorga: D-le ministru, d-lor deputați, d-voastre veți putea face cum credeți, numai pentru demnitatea acestui Parlament nu trebuie să se dea o definițiune că sunt locuri virane acelea cari nu sunt. Să se considere, după ce spuneți orice teren, grădină, loc pe care nu este o construcțiune, să se considere ca loc viran”.

În ședința din 13 iulie 1921.

Respinge acuza de agresiune asupra unui deputat țărănist (N. Adam):

„D-le președinte și onorată Cameră,

D. deputat care s-a plâns de agresiune contra d-sale, a înfățișat-o ca un complot pus la cale de onorabilul d. Maniu și de către mine. Faptul că această acuzațiune a putut să fie aruncară fără ca președintele să o împiedece și fără ca însăși Camera să facă același lucru, fixează nu valoarea noastră ci valoarea altora”. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

La legea timbrului. Ministru de Finanțe era N. Titulescu.

„Onorată Cameră,

Față de declarația Partidului Liberal, noi, din partea noastră, declarăm că votăm cu plăcere această lege care corespunde unei concepții moderne, fără a ne gândi vreodată la scădere, ci dimpotrivă, rugând pe d. ministru de Finanțe să spună asociatului său de pe banca ministerială, d-lui ministru de Interne, să nu vină la Senat cu scăderea cotelor, cum a făcut cu o altă lege a d-sale. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

CXXIII

ÎN CHESTIA COINTERESĂRILOR LA UZINE¹

(14 iulie 1921)

La art. 1, pe foaia de hârtie care o am înainte, stă redacția făcută de fostul ministru al Industriei și Comerțului și în față se găsește redacția ultimă, care ni se înfățișează nouă spre votare.

În întâiul proiect este vorba de ministrul însuși al Industriei și Comerțului, care este autorizat, el, ca „împreună cu alte persoane ale societății, să constituie o societate românească pentru exploatarea uzinelor și a domeniului Reșița, din tovărășia cărora au fost pe urmă excluse, prin proiect, Hunedoara și Cugirul. Pe lângă aceasta, în întâia formă, aceia care a fost schimbată, se explică de ce ministrul Industriei și Comerțului, reprezentând statul român, s-a amestecat în această afacere, pentru a-i da un caracter deosebit de caracterul din trecut. Societatea era „obligată să înființeze și să instaleze, după indicațiile și controlul ministrului de Război“, citesc după textul însuși, „o fabrică de arme, munițiuni“ și așa mai departe. Urmează fabricarea specială de materiale pentru industria petroliferă, tot după indicația ministerului Industriei și Comerțului.

Prin urmare, în prima concepție era vorba, nu de o societate „românească“, ci de statul român care, în dorința lui de a avea o fabrică de arme pe teritoriul său și în dorința de a avea tot ce este necesar industriei petrolului, pentru aceasta, din aceste motive bine determinate, intervenea în existența societății străine pe care găsit-o pe teritoriul său, și statul, și nu o societate, era acela care lua asupra-și mersul mai departe al acestei instituții.

Ce puneți d-voastră în față? Puneți în față că ministrul Industriei și Comerțului este autorizat să consimtă la formarea unei societăți anonime pe acțiuni care e „Reșița“, iar în ce privește fabrica de arme, ea dispăre, celelalte îndatoriri ale fabricii fiind trecute la un articol pus, pur și simplu de formă, ceva mai departe.

Între o concepție și cealaltă este o foarte mare deosebire, și anume deosebirea este în favoarea fostului ministru al Industriei și Comerțului și în defavoarea aceluia care schimbă cu desăvârșire caracterul legii. (*Aplauze din partea Federației.*)

Și iată de ce. În întâia formă este un principiu, care se poate dezvolta, iar în cealaltă formă nu este nimic decât patronarea de stat, care se umilește „consimțind“ și „asistând“ numai și strecurându-se, fiindcă deși numai „consimte“ și „asistă“, delegă patru bieți delegați în Consiliul de administrație. Iată de ce, în această concepțiune, statul, umilit, nu îndeplinește chemarea pe care putea s-o îndeplinească după concepția de la început.

D-lor, noi am venit acolo în Banat târziu, mai târziu decât doream noi, și am găsit multe lucruri care se schimbaseră și care, dacă eram acolo de la început, evident că nu s-ar fi schimbat. Am găsit acolo și o foarte puternică societate.

S-au ridicat de aici, de la tribuna Camerei, imnuri pentru societatea „Reșița“, o societate din cele mai puternice din Europa.

În expunerea de motive se arată care este valoarea pe toate terenurile a acestei societăți, și în această privință nimeni nu are nimic de zis. Evident o societate foarte puternică, având la dispoziția sa uzine care sunt printre cele mai însemnate din Europa, condusă de tehnicieni de cea mai mare valoare, care ei și astăzi conduc. Puteți să le puneți zece Consilii de administrație și cu toți politicienii din țara românească. Acolo ei conduc și vor conduce după datina lor și după interesele lor, ca foști naționali ai statului ungar. (*Aplauze prelungite din partea minorității.*)

Cine erau proprietarii acestei mine? Uitați-vă numai în ce termeni naivi este redactat art. 1, care lasă această societate „proprietarilor“, iar exploatarea trece la societatea căreia îi „consimte“ și pe lângă care există statul român: „Ministrul Industriei și Comerțului este autorizat ca împreună cu alte persoane sau societăți să constituie o societate românească pentru exploatarea uzinelor și domeniului Reșița, proprietatea societății austro-ungare privilegiată ale drumurilor de fier ale statului.“

Chiar forma arată din ce uzină, cu aceste două greșeli de gramatică, a ieșit articolul. (*Aplauze din partea minorității.*)

Ei l-au făcut. Întâia oară suntem chemați să votăm o lege care este făcută de interesați, și acești interesați nu aparțin măcar nației noastre. (*Aplauze din partea minorității.*)

Ce putem noi face față de aceasta? Întâi trebuie să răspund la o altă întrebare: Ce reprezintă din punctul de vedere național uzinele de la Reșița? O spun ei singuri: „Proprietatea societății austro-ungare

privilegiată ale drumurilor de fier ale statului.“ Ați înțeles. Prin urmare, însemnează o societate austro-ungară, societate austro-ungară care, cu personalul tehnic care există și acum, a ajutat războiul împotriva noastră, cu directorul ei și cu toți ceilalți. (*Aplauze prelungite din partea minorității.*)

Se va zice: Capitalul francez e dedesubt. S-au cerut probele că acest capital este francez. Dar să admit că acest capital este francez și să mi se dea voie, în loc de argument, să aduc o comparație.

Să presupunem că pe teritoriul alsacian, statul francez ar fi găsit uzine care ar fi servit germanilor în războiul pe care l-au purtat contra Franciei. (*Aplauze prelungite din partea minorității.*)

La regularea de socoteli s-ar fi zis: Da, directorul este german, Franța l-ar fi menținut; personalul tehnic este german, Franța l-ar fi menținut, fiindcă a declarat că are cele mai bune sentimente pentru națiunea franceză, pentru viitoarele războaie posibile ale națiunii franceze. Iar în ce privește capitalul, s-ar fi zis: Este un capital italian sau american.

Dacă, deci, credeți d-voastră că statul francez s-ar fi lăsat prins de această momeală a presupusului capital, nedovedit, italian sau american...

Dar să zicem că într-adevăr capitalul acesta este francez. În Franța oricine recunoaște două elemente: Un suflet al națiunii, care nu este cu capitalul aventurier ce colindă lumea, și un capital aventurier francez care nu este în sufletul națiunii franceze. (*Aplauze prelungite din partea minorității.*)

Cu aceasta crede cineva, cu presupusul capital francez, cu Consiliul de administrație în care s-au prins o mulțime de persoane, pe care să-mi dea voie, ca un omagiu adus inteligenței lor, să nu le cred naive, ce poartă o șampilă foarte evidentă, arătându-se în același timp și locul înalt pe care-l ocupă în ierarhia partidului lor, crede cineva că declarația d-lui Veith, un eminent specialist, pe care nu l-aș stima dacă ar uita trecutul și s-ar preface în fabricant de arme al statului român în contra Ungariei, căreia îi aparține inima sa, crede cineva că, cu lucrurile acestea, s-a isprăvit totul din trecutul Reșitei?

Puneți un tricolor mare acolo. În umbra tricolorului începe exploatarea consacrată a intereselor azi economice, mâne militare ale statului român.

Să-mi dați voie, d-lor, să nu admit această naivitate, încă odată din respect pentru inteligența acelor care aduc astfel de argumente.

Și, d-lor, aduc un caz. Acum câteva săptămâni, la Târgu-Jiu, fiind vorba de o vizită a Ligii Culturale la Petroșani, a venit o delegație cu o invitație pe care am refuzat să o primesc. De ce? Era compusă, d-lor, din doi funcționari români, din preotul de la Petroșani, pe care-l cunosc foarte bine de mult, căci era un român viteaz încă de pe timpul acela când o asemenea atitudine nu era o reclamă electorală, și din directorul minelor, care a încercat să-mi vorbească în franțuzește, iar eu de la început și până la sfârșit i-am vorbit, după dreptul meu de a-i fi vorbit și obligația lui de a mă asculta, nemțește.

Directorul de la Petroșani era, evident, stăpânul celorlalți, și când am văzut figura umilă a oamenilor noștri și am ascultat cuvintele directorului, când am apreciat tonul în care vorbea el, am înțeles că peste tricolorul care ar fi fâlfâit pe fiecare casă din Petroșani, duhul unguresc stăpânește acolo atâta vreme cât oamenii Ungariei se vor găsi stăpâni acolo. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

D. V. Slăvescu: Îmi dați voie, d-le Iorga.

D. N. Iorga: Nu am nimic cu dumneata. (*Înteruperi pe băncile majorității.*)

D. C. Renea: Ești nerușinat, d-le Slăvescu.

D. Al. Oteteleşanu: De ce insulti, d-le Renea?

D. N. Iorga: Nu ai, d-le Slăvescu, nici o cădere să te amesteci și de aceea cer d-lui președinte să-ți interzică a întrerupe cuvântarea mea.

D. C. Davilla: D. Mâță a întrerupt pe d. președinte al Consiliului, d-le Iorga. Dar Mâță avea cădere?

D. N. Iorga: Nici d-ta nu ai nici o cădere. Nu mă privește dar, în sfârșit, vorbiți.

D. Slăvescu: D-le Iorga, dacă mă ascultați era mai bine. Voiam să spun că atât e de adevărat ce afirmați, încât voiam să completez că acel preot și cei doi delegați care au vorbit cu d-voastră erau membri ai Partidului Liberal din Petroșani.

D. N. Iorga: Am auzit și nu mă privește. D-lor, continuu. Fiecare este liber să strecoare, într-o discuție *fără* interes, o întrerupere cu interes și este liber să strecoare în mijlocul unei

discuții care ar putea să aibă un interes, o întrerupere fără nici un interes.

Prin urmare, d-lor, revenind, statul român putea să se instaleze acolo la Reșița. În privința mijloacelor cum putea să se instaleze acolo sunt multe de zis, dar în nici un caz statul român nu trebuia să se instaleze nici la Reșița, nici aiurea, și aceasta o spun pentru toată lumea, sub acea formă periculoasă pentru viitorul nostru care este acțiunea personală de grupare sau de partid. În privința aceasta, vinovații nu sunt numai aceia; vinovații sunt, cel puțin de douăzeci de ani, pretutindeni în viața noastră politică. Luați Consiliile de administrație ale tuturor societăților. Veți vedea că sunt societăți liberale, societăți conservatoare, că partidele care și-au disputat singurul lucru pe care aveau dreptul să-l dispute, adică guvernul țării, că partidele s-au amestecat pentru a câștiga acel domeniu economic care trebuie să fie al nației întregi. (*Aplauze prelungite în rândurile minorității.*)

D-lor, Ardealul nu a fost dezrobit, în actul al cincilea, prin armele române, ci a fost dezrobit prin voința cetățenilor săi, dar nu e mai puțin adevărat că în primul act al războiului, țărâna Ardealului s-a umplut adânc cu sângele ostașilor noștri. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

Ei nu s-au bătut și nu au perit acolo pentru ca unii și alții să considere economia Ardealului ca un teren în care să se plaseze acțiunile guvernărilor de ieri și ale celor de astăzi. (*Aplauze prelungite în rândurile minorității.*)

A reclama posesiunea Ardealului, sub toate raporturile, pentru poporul român, iar nu pentru părăsiții săi, este datoria oricărui patriot. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

Dar eu rog pe oricine amestecă în domeniul economic interesele de partid să se gândească la un exemplu istoric, teribil. În 1871, Germania, Imperiul restaurat, s-a așezat pe baze sănătoase într-un timp când viața economică nu năpădise în organizațiile de partid, nu se aservise statul german pomirilor cuceritoare ale capitalului intrupat într-unul sau altul, într-o grupare sau alta.

Au trecut câteva decenii. În 1911, în iulie, d. Ioan Brătianu mă întreba ce cred eu despre rezultatul ultim al războiului. Și, d-lor, i-am răspuns: Rezultatul ultim va fi acela pe care-l arată sănătatea morală a poporului german. Poporul german idealist a câștigat pe 1871;

poporul german în vânătoare de plasări avantajoase a capitalurilor, poporul german în care fiecare grupare, fiecare individ caută să întrebuințeze statul ca să se folosească pentru interesele sale materiale, a dat pe 1919. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

Și s-a văzut acest lucru când statul german a fost la pământ. (D. Papacostea râde). Vi se pare ridicol, d-le...

D. Tilică Ioanid: D. Popescu.

D. N. Iorga: D-le Popescu, este liber să se recomande cineva cu numele său și inteligența sa și cu educația sa. (*Aplauze pe băncile minorității, zgomot, protestări, murmure ostentative pe băncile majorității pentru a împiedica pe orator să vorbească.*)

D. N. Iorga: D-le președinte, ce este această Cameră? Toleranți d-voastră aceasta?

D. Papacostea: La mine v-ați adresat?

D. N. Iorga: Da, la d-ta!

Voci: Lista celor care au luat Reșița!?

NOTE

1. Se discuta proiectul de lege pentru constituirea unei societăți anonime de exploatare a domeniului Reșița, fosta proprietate a Societății austro-ungare privilegiate de căi ferate de stat. N. Iorga observă că opoziției i se refuză cuvântul:

„D-lor, obiceiul la proiecte de legi de o importanță cu mult mai mică decât importanța acestui proiect de lege era ca totdeauna să se audă și reprezentanții deosebitelor grupări politice. Dar d-voastre nu voiți să se audă glasul d-lui Maniu și al meu. Noi luăm act de aceasta, ne rămâne să apreciem după conștiința noastră motivele pentru cari ne luați cuvântul, dar nu veți putea să ne împiedecați să discutăm articol cu articol, în cazul când veți închide discuția, și nu știu dacă d-voastre veți câștiga vorbindu-se de șase ori, în loc să se vorbească mai scurt o dată. Rămâne Camera să se hotărăscă dacă ne acordă cuvântul spre a vorbi la discuțiunea generală sau la articole.

2. Gh. Mărzescu fusese contra proiectului și N.I. îi spune: „Domnule Mărzescu, dacă vi se cere un amendament și nu-l aveți, iscăliți-l pe al meu care sună astfel: Afară vânzătorii din Templu!“ Apoi face **o declarație, în**

numele opoziției, la votarea proiectului: „D-le președinte, am două declarațiuni de făcut. Întâi o declarațiune care nu știu dacă a fost înregistrată la stenografi, fiindcă nu-mi dau seama de momentul precis când miniștrii au plecat de pe banca ministerială. Ea avea următorul cuprins:

D-le președinte, deoarece regulamentul... (*cetește*).

A doua declarațiune... (*cetește*).

Noi nu putem lua parte la o votare vădit ilegală.

Declarăm însă că respingem cu toată energia un proiect dăunător intereselor țării și smuls prin mijloace ilegale”. (*Aplauze prelungite pe băncile minorității.*)

În ședința din 17 ianuarie 1922:

Polemică cu N.D. Cocea; discuția se purta la reforma legii electorale:

„D-le Cocea, în 1920, amintirea mea, care este de obicei foarte precisă, nu-mi semnaleză că d-voastră ați fi luat o atitudine indignată împotriva felului cum a venit guvernul generalului Averescu. Iar eu acum nu v-am spus, vă înșelați d-voastră, că guvernul Take Ionescu a venit prin camarila Palatului. Dacă d-voastre ați avea obiectivitatea la care pretinde și ziarul d-voastră și unele ziare independente, atunci ați înțelege cauzele pentru cari guvernul generalului Averescu a fost doborât. Și dacă d-voastră nu ați fi un democrat de fațadă, ci de realitate, nu ați juca rolul pe care îl jucați în momentul acesta.

Dacă veți protesta, vă voi pune o întrebare: De ce camarazii d-voastră din Partidul Socialist au înfundat închisoarea și d-voastră cari ați dat cu noroi în Coroană și în toate instituțiunile, nu ați fost arestat nici 24 de ore?”

În ședința din 28 martie 1922:

În mesajul de deschidere a sesiunii extraordinare, regele Ferdinand declarase că Adunarea trebuie să-și desemneze o comisie pentru studierea proiectului de Constituție, a proiectului legii agrare ș.a. N.I. face **o declarație în numele Partidului Naționalist Democrat**:

„Domnule președinte, s-ar putea cere cuvântul în chestie de regulament? Admiteți dvs. că opoziția să facă încă de astăzi declarațiunile pe care se simte datoare a le face, ca să înțeleagă de ce participă la discutarea validării mandatelor?

D. M.G. Orleanu, președinte de vârstă al Adunării: Domnule Iorga, nu aveți decât să cereți cuvântul la comunicări și atunci vă dau cuvântul.

D. N. Iorga: Atunci, vă rog, să mă înscrieți pe mine și pe d. Popovici.

D. M.G. Orleanu, președinte de vârstă al Adunării: Aveți cuvântul domnule Iorga.

D. N. Iorga: Domnilor, Partidul Naționalist Democrat consideră Camera actuală ca ieșită dintr-o falsificație electorală, care duce până la absurd sistemul ce a stăpânit din nenorocire toată viața constituțională, numai de formă, a vechii României.

Născut din nevoile culturale și morale ale acestui neam și întărit prin conștiința curată a provinciilor unite cu patria de ieri, el așteaptă o eră de libertate de la poporul românesc însuși, când va ajunge la conștiința drepturilor sale și pentru aceasta, disprețuind pe cei care îl înșală ori îl terorizează, oricare le-ar fi zădărnicia formelor ipocrite, își propune cultivarea răbdătoare a mulțimilor astăzi încă robite.

Simple spectator la dezbateri, menite a fi dominate de guvernul care a creiat camarila în folosul unei familii și al intimilor ei, Partidul Naționalist Democrat se va adresa deputaților majorității numai în calitatea lor de cetățeni pe care i-ar dori întorși la sentimente ce n-au prezideat la așa zisa lor alegere și nu va participa efectiv la discuția și votarea legilor, cu atât mai puțin a unei Constituții care n-ar putea fi elaborată decât în alte condițiuni legale“. (*Aplauze pe băncile opoziției*).

În ședința din 29 martie 1922:

Într-o problemă de regulament:

„Vă rog să-mi dați cuvântul acum sau când se va aproba sumarul pentru ca să vă arăt că nu cunoașteți cum se interpretează regulamentul.

D. M.G. Orleanu, președintele de vârstă: Știu că cunoașteți toate regulamentele, dar pe acesta al Camerei nu-l cunoașteți.

D. N. Iorga: Domnule președinte, am cerut cuvântul în chestie de regulament.

D. M.G. Orleanu, președinte de vârstă: Aveți cuvântul, domnule Iorga.

D. N. Iorga: Domnule președinte, dvs. mi-ați adus acuzația că nu știu ce se cuprinde în regulament. La acest regulament eu am colaborat când dvs. nu aveți această calitate de deputat, ceia ce dovedește că memoria dvs. este cam veche. Dacă memoria dvs. ar fi mai nouă, v-ați aduce aminte un lucru, că totdeauna rectificările la procesul verbal s-au interpretat în sensul cel mai larg, și aici sunt deputați care știu că s-a putut, eu fiind președinte, ca d. I. Brătianu să vorbească un ceas și jumătate la procesul verbal.

Și dacă dvs. pretindeți că ați făcut o concesie. D. Popovici, pentru că a fost ministru, apoi eu care am prezidat această Cameră, vă aduc aminte că și un fost președinte al Adunării are dreptul să spună și el două cuvinte. Iar, domnule președinte, dacă dvs., așa cum v-ați ales cu toții, ați fi avut o altă atitudine față de opoziție, și opoziția ar fi putut să aibă față de dvs., ca oameni măcar, o altă atitudine. Procedând astfel cum ați procedat față de mine, dvs. trimiteți pe un om pașnic care a vrut în furtunile de astăzi să amestece în glas de cumințenie, dvs. îl trimiteți în acele rânduri în care dacă se va găsi, veți vedea ce se va alege de acest Parlament.

D. M.G. Orleanu, președinte de vârstă: Domnule Iorga, îi atrag atenția asupra unui singur fapt. Dacă regulamentul este făcut de dumneata, ar trebui să-l respecti măcar dumneata, nu ar trebui să calci regulamentul pe care l-ai făcut dumneata.

D. N. Iorga: Îl calci dumneata, pentru că dai cuvântul unuia în locul altuia“.

În ședința din 30 martie 1922:

În replică cu Stavri Brătianu:

„...Relativ la d. Spineanu, am văzut în jurnalul „Neamul românesc“ din ziua de 12 martie 1922, sub un titlu care se cheamă Arginții lui Iuda și între acești „arginți ai lui Iuda“, îl întreb pe d.

Spineanu, „Este naționalist? Este averescan? E țărănist?” aș vrea să știu ce e.

O voce: E de toate. (*Râsete, aplauze.*)

D. Stavri Brătianu: E de toate, foarte bine, dar atunci iată ce reflecșiune are jurnalul d-lui Iorga asupra d-lui Spineanu. Dați-mi voie să o cetesc. Titlul e *Arginții lui Iuda* și zice: „Printre acei care sunt candidați, se prevede că e și d. Cezar Spineanu, fost averescan, fost naționalist, actualmente țărănist și pe urmă o pauză: „Felicitările mele“ și sper că va mai trece și prin alte partide. (*Aplauze prelungite și râsete.*)

D. C. Spineanu: Cer cuvântul la chestie personală.

D. Stavri Brătianu: Nu am terminat încă fraza cu d. Spineanu, mai e ceva foarte măgulitor la adresa d-lui Iorga, care spune „și va striga probabil în Cameră d-lui Iorga că astă toamnă să se sature de naționalismul d-lui. Iată ce spune d. Iorga.

D. N. Iorga: Nu știu ce a spus în gazetă, dar e adevărat că a fost naționalist. (*Râsete, aplauze prelungite.*)

D. I. Mihalache: Sunt și aici foarte mulți care în tinerețe au fost naționaliști, pe urmă liberali, pentru arginții lui Iuda. (*Întreruperi, zgomot.*)

D. N. Iorga: Vă declar că oricine mă părăsește, nu-mi face nici un fel de durere. Dacă e să treacă cineva prin o iluzie socială la țărăniști, face mai bine decât pentru un câștig la liberali. (*Râsete, aplauze pe băncile minorității.*)

D. E. Antonescu: De asemenea marfă nu avem nevoie. Aceasta era marfă de export.

D. Stavri Brătianu: D-lor deputați, termin în câteva cuvinte. (*Întreruperi.*)

O voce: Mai cetește un articol din „Neamul românesc“.

D. Stavri Brătianu: D-lor deputați, declarația făcută de d. Iorga nu corespunde cu cele scrise în jurnalul său, care azi prin un sentiment de milă apără pe transfugul de odinioară al d-sale.

D. N. Iorga: Nu le-am spus nici să vină, nici să se ducă”.

Dispută cu generalul Văitoianu, care observase:

„V-am spus de d. Ioan, președintele Partidului Țărănist din Ialomița.

Dacă voiți, d-lor, în materie de propagandă, să faceți o comparație între manifestele ilustrate ale Partidului Liberal și ale partidelor din opoziție, atunci iată, d-lor, cu titlu de curiozitate un manifest (d. ministru arată manifestul) și iată ce este scris în el: „Azi se împlinesc 15 ani de când țăraniii mehedintțeni au fost împușcați ca câinii din ordinul ciocoilor liberali (Brătienii), blestemul celor din mormânt să-i ajungă pe cei ce votează crucea ucigașilor țărănimii. Cine votează crucea, de mormânt și cruce să aibă parte“. Semnează o văduvă din Bălăcița.

Voci: Acesta este „sistemul“.

D. general Artur Văitoianu, ministru de Interne: Fiindcă s-a dat în vileag prin presă multe spuse relativ la d. dr. Lupu, în ce privește o propgandă în America, d-lor, doresc să vă arăt în original o scrisoare din America, prin care un țăran, care scrie altui țăran, îi zice între altele la sfârșit: „Mai departe îți poftim o fericită sănătate și ție și lui Sularu și familiei. Eu voi face o încercare cu o carte către Frățilă, dacă cumva îmi va răspunde, eu voi trimite cartea acolo la voi. Aici îți trimit o invitare ca să afli ce se petrece în România Mare. Așa zic cei ce vreau să ia moșiile de la boier și fabricile de la milionari, ca să apuce ei să fie domni, unde ai văzut din colduși /cerșetori, ung./, domni, nu se poate niciodată, eu așa zic mai departe: Fiți sănătoși toți. Urmează semnătura.

Iar de voiți să vedeți ce spune invitarea originală adusă din America, iat-o: Grupul român al muncitorilor industriali ai lumii invită pe toți muncitorii și muncitoarele la marea adunare populară, etc. etc. Program. Se va ceti niște noutăți venite de la un ziar burghez din România cu poșta din urmă. Niște noutăți care ar umple pe fiecare om de groază. Niște noutăți care ar face și copilul din pânțele mamei lui să se cutremure de astfel de bestialități ce se petrec azi în România Mare. Oameni arși de vii, oameni răstigniți pe cruce, oameni striviți de vii, oameni fierți în apă de vii. Toate acestea sunt scrise de d. dr. Lupu. Creier de copii pe stradele Bucureștiului. Veniți cu toții și vă convingeți.

Doi muncitori vor vorbi asupra acestor întâmplări grozave care se petrec azi în România Mare și care nu-și au pereche în istoria omenirii. Comitetul de acțiune.

Iată propaganda dvs. condamabilă.

D. I. Mihalache: Bravo! Ați găsit documenttul cu care să-l spânzutați pe d. dr. Lupu.

D. generalul Artur Văitoianu, ministru de Interne: Iată propaganda demagogică a opoziției, deși cred că sunteți de mult și pe deplin edificați asupra acestui lucru.

D. Emanoil Antonescu: Trebuia să-l arestați, d-le ministru de Interne.

O voce țărănistă: Cine l-a tipărit?

D. V. Madgearu: Aceasta e opera agenților provocatori.

D. N. Iorga: Cazul din America îl cunosc mai bine decât d. ministru de Interne. De fapt este autentică invitațiunea aceia. Și eu am primit și gazeta în care figura invitațiunea la acest meeting. Înăuntru sunt articole foarte indignate împotriva României, vorbindu-se de crucificați și așa mai departe.

Iată originea acestei fapte rele în dauna României. (Aplauze prelungite).

În ziarul „Aurora“, care îmi place a crede că n-are nici un fel de legătură oficioasă cu Partidul Țărănesc (ilaritate).

Voci: Din contră (ilaritate).

D. N. Iorga: În „Aurora“ au apărut așa numitele destăinuiri ale lui Gheorghe Tănase. În același număr din „Aurora“ erau tipărite și aserțiunile lui Gheorghe Tănase. Pe aceste aserțiuni, care cuprind într-adevăr lucruri înspăimântătoare se bazează articolul din ziarul din America. Era dator guvernul român să provoace imediat o cercetare, să vadă dacă lucrurile sunt adevărate și atunci pedeapsa cea mai teribilă să cadă asupra vinovaților. Sau, pe cale oficială, să facă să se știe în America, ceiace nu se știe până acum că a avut a face cu calomniile infame, care nu pot să distrugă prestigiul unei țări. (Aplauze îndelung prelungite, în afară de băncile țărăniștilor.)

CXXIV

LA ALEGERILE NOULUI REGIM LIBERAL

(1 aprilie 1922)

N-am intențiunea de a vă face să pierdeți vremea; văd că sunteți foarte grăbiți. Nici n-am speranța, pe care mi-o îngăduie experiența mea politică și nici constatările pe care le-am putut face...

O voce din majoritate: La tribună.

D. N. Iorga: Eu vorbesc de unde vreau și d-ta mă ascuți dacă îți convine. Prin urmare, nu iau cuvântul nici cu speranța pe care nu mi-o îngăduie lunga mea experiență parlamentară și cunoștința pe care am luat-o de câteva zile de mediul în care mă găsesc și dispozițiunile acestui mediu că această Adunare poate fi lipsită de luminile aleșilor de la Suceava, în fruntea cărora se găsește eminentul bărbat politic d. Ștefan C. Ioan. (D. Racoviță aplaudă.) Cu autorizațiunea d-tale, este eminent. Te rog să mi-o dai și mie.

Mulțămesc. Cu asta sunt sigur că o să particip în curând la alcătuirea decretului de dizolvare al acestei Adunări (ilaritate).

Nu cu această iluziune iau cuvântul dar, vedeți d-voastră, sunt oameni care au pătimit pentru mine și eu mă cred solidar cu partidul meu când cineva a suferit pentru mine jigniri, bătăi, târări prin noroi. Și fiindcă înainte de proclamare, d. prim-ministru¹ și-a dat rezultatul prin telegrama dată la banchetul oferit de Pomerantz, la Folticeni, d-lui Ștefan Ioan, eu cred că oamenii aceștia au dreptul să beneficieze și ei măcar de expunerea înaintea sălii întregi a suferințelor lor.

D-lor, o să fiu foarte scurt, fiindcă nici ai mei nu obișnuiesc să spună multe, ci obișnuiesc să îndure multe; altfel partidul meu n-ar fi ținut cincisprezece ani de zile, în urgia tuturor regimurilor care s-au perindat până acum. Oamenii își cunosc țara și rabdă și așteaptă, și sunt absolut sigur că va veni o vreme când vom mătura toată această stricăciune. Dar veți zice: Cu mătura stropită de sânge a revoluțiunii? Nu, aceea o las pe sama altora (aplauze).

Vom mătura cu o altă mătură, cu mătura culturii și a moralității românești (aplauze). O am în mână; nu e destul de tare coada, dar când o să-i pun o coadă mai bună, o să măturăm mai

bine și o să rămână la cârma țării acei care de multă vreme trebuiau să o aibă și care, dacă ar fi ajuns acolo, țara ar fi fost mai norocită sub toate raporturile.

Așa încât, vă rog să primiți câteva constatări de la mine, ca de la un om onorabil și mai în vârstă decât mulți din d-voastră. V-am fost profesor la mulți dintre d-voastră, pentru unii bun, pentru alții rău; am fost chiar profesor de politică, dând note bune sau rele. Aș fi preferat să fiu un profesor mai rău dar un șef mai ascultat, însă am fost atât de bun cu elevii mei încât ei au crezut că pot să plece aiurea și nu cred că azi cele mai rele elemente din alte partide sunt acelea care au plecat de la mine. Și sunt unii dintre ei care țin să răsplătească prin insulte ceea ce au primit de la mine. Îmi pare rău că d. Mârzescu a plecat pentru că d-sa știe cine a scris anumite lucruri în „Mișcarea“.

Dar, d-lor, ca un om care am dreptul la atenția d-voastră, vă rog să mă credeți și pe mine, când vă voi aduce mărturiile d-lui Tempeanu, profesor de la Folticeni, om foarte de treabă, care nu a întrebuițat politica pentru a se înălța în învățământ; când am fost la Folticeni, l-am găsit într-o casă de care m-am îngrozit; abia puteam încăpea ca statură în casa acelui om care a fost de două ori deputat, deși, după obiceiul țării și cu toate că Vlașca și Teleormanul nu se află în Suceava, ar fi putut să se ridice ceva mai sus bagdadia.

Și să nu creadă cineva că mă supăr prea mult când văd un grup de alegători care, cu sau fără bună credință, mă șuieră sau mă amenință cu bătaia. Ceea ce am îndurat eu, am dreptul să o spun, dar acestea sunt lucruri pe care le-am apucat și altă dată. Adică, între injurii și articole injurioase scrise de oamenii culți și injuriile și șuierăturile pe care le-am suferit din partea unor oameni scoși anume într-o întâmplare mea, nu cred ca acestea din urmă să cadă mai greu.

Am venit să țin o întrunire la Pașcani și după aceea o alta la Folticeni. La Pașcani am fost întâmpinat încă din gară. Pe când mă îndreptam spre sală, se stinseseră luminile electrice și oamenii au venit cu lumânări, ca la biserică, iar odată ce erau lumânările, s-a restituit și lumina electrică. În tot parcursul până la sală am fost petrecut de o bandă. Vă dau amănunte precise: Am fost petrecut de o bandă de oameni solizi, dintre care unul singur cred c-ar fi isprăvit foarte repede cu douăzeci de bieți profesori ca mine. Și aveau

ciotoroase tot așa de solide. Printre ei era unul care nu cred să fi avut vreo patru clase primare, așa încât cred că l-a învățat cineva să strige: „Trăiască profesorul Iorga!“ și pe urmă „Jos politicianul Iorga!“. Vedeți, acestea nu sunt vorbe ale unui om de teapa lui, ci trebuie să-l fi învățat un politician cu cultura răposatului Iuda, care te sărută ca pe Hristos și pe urmă pune bătaușii să te omoare. Această bandă m-a petrecut în tot acest parcurs; am spus celor care erau cu mine să nu răspundă nimic la injurăturile bandei, injurături care făceau parte din repertoriul național, dar pe care eu nu-l întrebunțez.

O voce: Liberal-național.

D. N. Iorga: Se poate zice și injurături care fac parte din repertoriul liberal, dar le întrebunțează și alte partide; în această tovărășie mi-am făcut drumul până în sala de întrunire. Vă spun că în viața mea nu am avut în vreo sală de întruniri mai multă mulțămire ca acolo. Veniseră lucrătorii cu femeile și cu copiii lor. Mi s-a interzis să fac politică, spunându-mi-se să fac numai cultură. Eu, d-lor, vă spun drept că mult mai bine fac un discurs de cultură decât o sută de discursuri de politică, așa cum se fac de obicei. Acestea lunecă, acelea pătrund ca picătura prin piatră.

Dar ce să înțeleagă aceasta politicianismul nostru egoist, care nu știe în clipa în care *i* se discută interesele dacă are înaintea sa un prieten, un om față de care este îndatorat, un om care are dreptul la respect.

Am făgăduit copiilor, vedeți ce teribilă propagandă bolșevistă, care a alarmat întreg județul, le-am făgăduit copiilor premii, iar lucrătorilor cărți pentru bibliotecă. Au fost încântați lucrătorii și au fost încântați și copiii. Cineva numai nu a fost încântat; nu a fost încântat șeful gării, pedepsit pentru că nu am fost bătut acolo la el. Pedepsit un nenorocit funcționar de la Căile Ferate, care a venit și mi-a spus că este din nou mutat și zicea: „Gândește-te d-ta ce nenorocire, că am mai fost mutat odată, și familia și bagajele îmi sunt pe drum și nu știu unde să o mai caut“ și așa mai departe.

Acolo, la Folticeni, se adunase, cunosc județul de multă vreme, și nu cred că el să fi suferit cine știe ce transformări, numai prin faptul că d. Ștefan Ioan și amicii săi și-au prezentat candidaturile, același auditoriu, cunoscut mie, de țărani. Întâi au vorbit prietenii mei: Nimeni nu i-a întrerupt. Am început eu să vorbesc; din acest moment a început un zgomot insuportabil, plin de insulte la adresa

mea, amestecat cu ovațiuni la adresa d-lui Ștefan Ioan, fost al meu coleg de școală normală și profesor, și pe obrazul meu este încă urma sărutării din iunie, pe care mi-a dat-o cu ocazia unei aniversări... Rog pe oricine să se ferească de d. Ștefan Ioan, nu de d-sa, dar de sărutările d-sale (*ilaritate*).

Ei bine, n-am putut termina acolo măcar o singură propoziție. V-aș zice că este un caz unic, căci în Galați, cu toată intervenția d-lui președinte în favoarea mea, ca să fiu tratat așa cum se cuvine unui fost deputat, a trebuit, ca să înșel aparențele, să spun că s-a terminat întrunirea, să închidem ușile, și pe urmă să continuăm întrunirea, iar când s-a aflat de aceasta, au început să zvârle cu pumnii și cu picioarele în ușă, iar la ieșire, am fost așteptați și bătuți cu mere murate. Era afară poliția, comandând trupa, sergentul de stradă și comisarul. Și am făcut complimentele mele poliției, spunându-i că eram foarte bine aranjat, dar n-am reușit, căci avusesem prudența să aștept până să se isprăvească merlele murate și apoi să ies (*ilaritate*).

Deci n-am putut să vorbesc la Folticeni. M-am informat cine erau acei care mi-au făcut această cinste, și mi s-a spus că este un domn Pomerantz, un cetățean bucovinean, pe care nu-l cunosc. Dar, pe urmă, când am citit lista persoanelor care iau luat parte la banchetul în onoarea d-lui Ștefan Ioan, am văzut că între acei care erau satisfăcuți de rezultat era și acest domn Pomerantz.

Când am ieșit de la întrunire, a trebuit să mergem până la gară împreună cu țărani, care formau o gardă împrejurul nostru, și în tot acest timp șuierături și insulte erau îndreptate în contra noastră, până în momentul plecării trenului. Țărani, împreună cu învățătorul Kirileanu, au stat acolo pentru a păstra integritatea trupei și a aceluia care venise să țină o întrunire (*ilaritate*).

Dacă este acesta un sistem, să-mi dați voie să prefer sistemul de la Dolj. Ce era acolo? Dacă te apropii de sat, îndată te întreba jandarmul: Ești liberal sau nu ești liberal? (*ilaritate*.) Cum să zic eu că sunt liberal? (*ilaritate*.) Zicea: „Atunci, dacă nu ești liberal, stai în drum“. Va să zică nici înapoi să nu mergi. Întreba, lua ordine și adăuga: „Ai voie să intri în sat, dar să nu vorbești cu nimeni“. Și țărani care veneau spre noi ca să vorbească erau zvârliți în șant; chiar din biserică i-au zvârlit afară, la Segarcea. Iar de acolo înainte am mers cu jandarmul pe marginea automobilului și când am

mâncat în casa colonelului dr. Gabrielescu, un excelent doctor, care purta încă mantaua de colonel, fiindcă își dăduse demisia cu câteva luni înainte și nu-și făcuse altă haină, a stat sergentul de jandarmi în pragul odăii în care mâncam. Eu prefer aceasta, fiindcă măcar eram asigurat că nu mă bate nimeni, pe când la Folticeni nu aveam această siguranță.

În acest fel s-au pregătit alegerile la Suceava. Am plecat de acolo în credința că acestea sunt onoruri ce mi se dau mie în particular. Am primit îndată după aceasta vești, sunt consemnate aici în dosar, se pot vedea de către oricine, o serie întreagă de plângeri din partea lui Tempeanu, Tomegea și alții, în care se arată ce a ajuns să pață un candidat la Suceava. Iată, Tomegea, un om pașnic, foarte pașnic, a fost deputat. Îl cunosc mulți dintre d-voastră. Foarte de treabă, incapabil să țină un discurs violent, necum să se pună în proptă pentru interesele electorale.

Ei bine, acest om n-a putut să iasă din casa lui, iar delegații la vot n-au asistat decât în prima zi de alegeri, și numai până la amiază. Și în timp ce delegatul era dat afară și candidatul păzit în casă, în Pașcani, bătaușii de acolo băteau pe alegători, târându-i prin noroi. Un învățător plângea de rușinea ce i s-a făcut. Și aceasta pentru ce? Dacă este un partid, și aici mă adresez d-lui Mârzescu, care joacă un rol foarte mare în viața Partidului Liberal, dacă este un partid care poate să formeze față de d-voastră din ce în ce mai mult un partid conservator, o stângă burgheză radicală, națională, dinastică, religioasă, morală, era partidul acesta, cum de altfel și acela (arată la d. Mihalache). Sunt burghezi și regaliști și li s-au pus toate piedecile posibile, dar niciodată nu s-a mers până la insultele directe, la amenințările cu bătaia a celor mai mari, și până la târârea în noroi și acoperirea cu sânge a celor mai mici, față de care se putea și astfel lucra.

Și știți ce însemnează când un partid care devine conservator împiedică astfel creațiunea unei stângi absolut legale? Aceasta însemnează că se va ajunge la o altă opozițiune, și veți vedea cum vă veți socoti cu altă opozițiune, când de o parte va fi bolșevismul alb, pe care-l tolerați, iar de altă parte se va ridica bolșevismul roșu, care vă va cere socoteala. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

D-lor, sunt nenumărate plângerile care m-au mișcat adânc. Eu sunt istoric, care nu primesc orice lucru ca adevărat, ci supun

criticii orice fapt care îmi cade sub ochi; critica noastră este pulverizatoare pentru orice lucru ce nu corespunde, astăzi, psihologiei pe care o cunoaștem. Oamenii aceștia nu mint. Nu mint, când unul spune că el, candidat, n-a putut să intre în zona de alegere afară de dimineața unei singure zile și că delegații lui n-au fost de față. Nu mint când spun că la fața locului de votare era clubul liberal și intrau acolo bandele cu muzică și zvârleau afară pe oamenii noștri. Apoi aceasta este alegere, fără prezența candidatului și a delegaților lui, în groaza bandelor, cu administrație și armată la dispoziție?

Dar veți zice că a fost un curent pentru Partidul Liberal. Să-mi dați voie să vă spun că în vechiul regim, în regimul sufragiului restrâns, d. Ștefan Ioan avea o foarte mare popularitate la colegiul al II-lea. Erau o sută și ceva de alegători. D. Ștefan Ioan se alegea pe sine și alegea și pe șeful Partidului Liberal și în felul acesta a ajuns să aibă un rol în partid, rol la care, fără îndoială, îl îndreptăteau, desigur, și calitățile sale de bărbat politic. A venit pe urmă votul universal. Întâia oară a ieșit numai dumnealui. Mi-l aduc aminte bine. Într-o ședință, când eram președinte, m-a rugat să nu se treacă în procesul verbal o vorbă, pentru că nu se gândise bine când a spus-o. Am șters acea vorbă care îl compromitea. A doua oară, nici un liberal nu s-a mai ales.

D. Ștefan C. Ioan: Vă rog spuneți vorba aceea.

D. N. Iorga: Să-mi dați voie să o spun pe departe; era o vorbă lipsită de inteligență. (*Ilaritate*). Când spune cineva o vorbă lipsită de bună cuviință, se zice despre el: lată un om care n-a primit anumite lecții când era tânăr. Dar când spune o vorbă lipsită de inteligență, aceasta însemnează că este congenital.

Prin urmare, altă dată nu s-a ales dintre liberali nimeni. Dar noi, naționaliștii, urmam în județul Suceava, în acest admirabil județ, o foarte frumoasă propagandă, pe care a făcut-o cineva care nu este al nostru. Este vorba de. d. Sebastian Moruzi². El a frământat tot județul, un om superior și care a înțeles sub vechiul regim lupta electorală altfel decât cum o înțelege prefectul sau șeful electoral al acestui județ. Apoi iubirea țăranilor a fost cu Zelea Codreanu, care a lucrat cu metodele lui. Țărănimea aceasta a fost continuu frământată. Au venit apoi învățătorii Dimitriu, Stoleru, și să nu uităm școala de la Baia, unde apare „Vestitorul satelor”³. Acolo, ca și în

judetele de munte de dincoace, Argeș, Muscel, este un centru unde țărănimea se simte, și este rău să învățăm pe țăran că numai cu legalitatea nu ajungi la nici un fel de rezultat. (*Aplauze.*)

Am venit noi și în 1920, și au ieșit trei naționaliști, deși se știe cum s-au făcut alegerile sub generalul Averescu: era și magie și tiranie. La d-voastră este tiranie, dar magie mai va. (*Aplauze la opoziție.*)

Prin urmare, nu ați repurtat d-voastră ca partid niciodată un succes în mijlocul țăranilor, de când a răposat colegiul al treilea, care era guvernamental.

Cum s-a întâmplat minunea aceasta ca țăranii să ne azvârle? A venit și Partidul Țărănesc, și rău a făcut, dar și el a fost dat în lături, și au ieșit numai reprezentanții Partidului Liberal. Cum nu cred în magie, să-mi dați voie să nu cred în autenticitatea acestui rezultat.

Dar d-voastră voiți să consacrați și aceasta? Faceți-o, și eu voi adăuga la felicitările d-lui Pomerantz, felicitările mele pentru „alegerile“ din Suceava⁴. (*Ilaritate, aplauze.*)

NOTE

1. Prim ministru era I.C. Brătianu.

2. Sebastian Moruzi (n. 1865), ziarist; prefect de Covurlui, Tulcea, Suceava. Deputat. Director al ziarului „Îndrumarea culturală politică”, Iași.

3. „Vestitorul satelor“ a apărut la Fălticeni între 1912 și 1935, sub conducerea lui Neculai Stoleriu.

4. Disputa cu Ștefan C. Ioan a continuat:

„D-ta ai vrea să disciplinezi pe aderenții mei. Acum sunt ocupat să denunț fărădelegile d-voastre. (*Ilaritate.*)

D. Ștefan C. Ioan: Rețin deci faptul că d-ta votezi birurile și pe urmă dai voie partizanilor d-tale de la Suceava să le arunce pe spinarea Partidului Liberal, ca să-l combată în alegeri.

D. N. Iorga: Nu le-am pus eu.

D. Ștefan C. Ioan: Ne aducem cu toții aminte că d. I. G. Duca a citit în Cameră, cu ocazia votării birurilor, o declarațiune în numele Partidului Liberal, în care a făcut cele mai mari rezerve. Acesta este adevărul. Tot în manifestul acesta, căruia dealminteri vedem că d. Iorga, șeful naționaliștilor, nu-i dă aprobarea sa, mai găsim încă o

acuzățiune în contra noastră și anume: „că liberalii au adus pe 1907 și toate relele de care suferă azi după război țărănimia“.

Nu mai vorbim de neexactitatea grosolană în ce privește faptul că liberalii au adus pe 1907, când știut este că Partidul Liberal era în opoziție încă din decembrie 1904 și că răscoalele s-au întâmplat sub guvernul conservator. Partidul Liberal a fost chemat și atunci, ca în toate împrejurările critice prin care a trecut această țară, ca să facă dreptate țărănimii; de atunci datează legea Casei rurale, a izlazurilor, a judecătorilor ambulante, aceia în contra trusturilor arendașești și altele menite să ajute populația rurală. Auziți, d-lor deputați, să se spună că liberalii au adus „toate relele de care suferă țărănimia“, când tocmai Partidul Liberal a împroprietărit pe țărani, luând peste 3 milioane de hectare de pământ cu prețuri extrem de mici de la marea proprietate, când Partidul Liberal a dat țărănimii votul obștesc. (Aplauze).

D. N. Iorga: Cine le-a dat?

D. Ștefan C. Ioan: Partidul Liberal!

D. N. Iorga: Regele le-a dat. (Aplauze pe băncile opozițiunii).

D. Ștefan C. Ioan: Uitați, d-le Iorga, că încă din 1913, septembrie 7, îndată după războiul cu Bulgaria, d. Ion I.C. Brătianu, șeful partidului nostru, a venit cu chestiunea expropriării și a votului pentru săteni...

D. N. Iorga: D-lor, în 1917, în aprilie, în casă la mine, am rugat, aș zice cu lacrimi, fiindcă așa era situația atunci, pe d. Ion Brătianu, să-ți îndeplinească făgăduiala de a hotărî și sufragiul universal și exproprierea. În casa mea la Iași, eram vecini. D. Brătianu a spus: „Nu pot să o fac fiindcă sunt asociat cu Take Ionescu și proprietarii fac revoluție“. Și i-am spus în casa mea: „Dacă ai împușcat pe țărani pentru proprietari, dacă se răscoală acum proprietarii, să-i împuști și pe proprietari pentru țărani“. (Aplauze pe băncile opoziției). L-am dus până la porțiță și l-am rugat să facă reformele. Nu ne mai întâlnim cu un noroc ca acesta dacă nu faci exproprierea acum. Mi-a spus: „Nu pot“. După aceea m-am întors în casă și am scris către Regele un memoriu, care va fi cinstea vieții mele politice. Peste 2 zile a venit la mine d. Brătianu și mi-a spus: „Știi că m-am răzgândit, dar n-o propun eu în Consiliul de miniștri. Cum Morțun a fost socialist, îl pun să o propună el, să văd cum o merge“. Așa s-au întâmplat lucrurile. (Aplauze pe băncile opoziției).

D. Ștefan C. Ioan: Dar la 1913 Partidul Liberal, o știe toată lumea, a venit cu votul universal și cu exproprierea. Nu recunoașteți acest lucru?

D. N. Iorga: Ați avut 2 ani de zile și n-ați făcut-o.

D. Ștefan C. Ioan: Au recunoscut-o și adversarii, care sunt adversarii noștri. Citiți, d-le Iorga, telegrama trimisă de la Gurbănești, județul Ilfov, de către generalul Averescu, adversarul nostru politic, d-lui Ion I.C. Brătianu, șeful Partidului Liberal, prin care se confirmă în mod neîndoios acest adevăr istoric.

D. I.G. Duca, ministru de Externe: Președintele Consiliului, care lipsește de la ședința de azi, are să dea, desigur, în ședința de luni onorabilului domn Iorga răspunsul care se cuvine. Însă doresc să spun de pe acum că așa cum d. Iorga expune faptele la care și eu am fost martor...

D. N. Iorga: În casa mea“.

CXXV

CU PRIVIRE LA IMUNITATEA PARLAMENTARĂ¹

(3 aprilie 1922)

Regulamentul Camerei prevede că cele cari sunt spuse în Cameră, dacă sunt adevărate sau nu, sunt acoperite de „imunitatea parlamentară“. Nu poate fi dat în judecată un deputat pentru un lucru pe care l-a spus în Cameră. Deputatul are răspunderea înaintea conștiinței lui, pentru că el nu are totdeauna putința de a verifica plângerile pe care le aduce înaintea Parlamentului. Eu cred, d-lor, că această prescripție este bună și bine întemeiată. Dar nu mi-am putut închipui că un deputat va veni la tribuna Camerei, aducând înaintea ei amenințări, ca aceia cu tăierea urechilor.

O voce din majoritate: Nu ați înțeles.

D. N. Iorga: Nu cunoaște privilegiul parlamentar acela care cutează să aducă o asemenea amenințare înaintea noastră. Aștept ca dl. președinte să răspundă, pentru prestigiul acestei Adunări².

NOTE

1. Se discuta un incident relevat de deputatul I. Florian. M.G. Orleanu, președintele Adunării, a explicat că acesta se petrecuse în afara Parlamnetului.

2. N. I. se înscrisese la cuvânt cu privire la alegerile din județul Prahova, dar „Domnule președinte, atât de mult se repetă batjocura, de la ceas la ceas, încât mi-e scârbă să mai spun încă odată ceia ce am spus cu ocazia validării alegerilor din Suceava și de aceia renunț la cuvânt“.

CXXVI

LA UNIREA CONSTITUȚIONALĂ A BASARABIEI

(6 aprilie 1922)

D. I.G. Duca, ministru de Externe, dă citire Mesagiului Regal ce însoțește proiectul de lege relativ la adoptarea tratatului cu privire la unirea Basarabiei cu România. (Adunarea în picioare aplaudă.) Se cere urgența și Camera admite.

D. N. Iorga: D-le președinte, cer cuvântul.

Voci: La tribună!

D. N. Iorga: Tribuna este un auxiliar; eu n-am nevoie de ea.

D-lor, Basarabia s-a unit cu Vechiul Regat prin voința populațiunii basarabene și în rândul întâi a populațiunii românești, care formează cea mai mare parte din această populațiune. (*Aplauze.*) Orice încercare de a zgudui această legătură, trebuie să se știe că aceste cuvinte au fost rostite în Parlamentul român, și nimeni nu poate să-și închipuie că azi chestiunea poate fi readusă la Geneva sau aiurea, orice încercare de a zgudui această legătură e menită să rămână zadarnică. (*Camera în picioare aplaudă.*) Fiindcă aceia ce garantează stăpânirea noastră în Basarabia sunt cinci secole de istorie moldovenească și două milioane și jumătate de locuitori români. (*Camera în picioare aplaudă îndelung.*)

Țin cu acest prilej să amintesc că acum trei ani, în cea dintâi Cameră a României unite, d. Inculeț, președinte al Consiliului fiind d. Vaida, și eu având deosebita cinste de a fi președintele Camerei, a adus vestea că în Apus s-a recunoscut unirea Basarabiei cu România, și a fost desigur una din cele mai bucuroase, poate chiar cea mai bucuroasă zi din acelea pe care le-a trăit acel scurt Parlament, când am făcut două lucruri: Am luat la cunoștință întâi unirea Basarabiei, recunoscută de către Puterile apusene, și al doilea, am întărit această unire prin cea mai largă lege agrară care a fost votată vreodată. (*Aplauze îndelungate.*)

Al doilea, am fi nedrepti dacă nu am ținea samă că sub guvernul Averescu, în care se știe că nu generalul Averescu conducea politica externă, că sub acest guvern, prin străduințele dibace ale d-

lui Take Ionescu, s-a căpătat o recunoaștere mai precisă a aceluiași drept.

Azi, când convențiunea care a fost adusă de d. Take Ionescu trece prin Parlamentul nostru, aproape în același moment când în Paris convențiunea a fost întărită...

D. I. G. Duca, ministru de Externe: Nu în Parlamentul francez, dar a fost întărită de englezi.

D. N. Iorga: De toate guvernele aliaților noștri de ieri, de azi și pentru păstrarea rezultatelor păcii, de mâine, ei bine, cu prilejul acesta trebuie să găsim în sufletul nostru, oricare ar fi calitatea cu care ieșim din alegeri, trebuie să găsim, ca români, nu ca deputați, acel sentiment care să ne unească în afirmațiunea lucrului îndeplinit și în hotărârea tuturor de a face ca acest lucru să nu se clatine niciodată. (*Aplauze prelungite.*)

În aceeași ședință.

Replică la discursul de instalare ca președinte al Camerei al lui M.G. Orleanu:

„Am ascultat eleganta dvs. cuvântare și morala aspră la care vă dă dreptul tot lungul dvs. trecut din Partidul Liberal, cum și atitudinea dvs. patriotică dinainte de război, din timpul războiului și de după război. Dar să-mi dați voie să arăt o îndoială. La cine vă adresați, fiindcă întotdeauna când vorbește cineva și face o morală, trebuie să aibe pe cineva în față? La noi v-ați adresat? Noua opozițiune care se găsește aici?

Voci: Nu.

N. Iorga: Nu v-am întrebat pe d-voastre (*Ilaritate*). Pe de o parte nu v-am dat nici un drept, pe de altă parte nu aveam nevoie de dânsa. Iar dacă este vorba de cealaltă opozițiune, să-mi dați voie să vă spun, că eu sunt puțin psiholog și vă asigur că această opozițiune putea fi reținută în Cameră, dacă cuvintele ce ați spus d-voastră despre spiritul larg în ceia ce privește validarea sau invalidarea unor alegeri, vădit falsificate, ar fi fost o realitate. În ceia ce privește morala ce faceți unei opozițiuni care a fost nevoită să părăsească Camera, din cauza felului cum s-au făcut alegerile și modului cum s-au validat, cu un atac atât de violent, cu invitațiunea de a-și păzi gura –

sau așa ceva – unei opozițiuni care nu este de față, este un lucru rău de gust.

Evident că regulamentul nu prevede că cuvântările președintelui să îndeplinească cerințele bunului gust, din care cauză nici nu vorbesc în chestiune de regulament, ci numai ca observator al unui trist spectacol.

D. M.G. Orleanu, președinte: Obiceiul d-voastră.

D. N. Iorga: Cu obiceiul meu nu se poate ajunge așa de sus și așa de bine cum ai ajuns d-ta, dar cu obiceiul meu se ajunge într-un loc astfel încât să nu-i fie rușine neam de neamului meu de felul cum mi-am câștigat drepturile mele. Deci nu este obiceiul meu, căci obiceiul meu este foarte onest.

D. M.G. Orleanu, președinte: Intervenția dvs. în această dezbateră nu era la locul ei.

D. N. Iorga: Este judecata d-voastră, potrivită cu spiritul de nepărtinire și de bun gust de care ați dat dovadă.

D. M.G. Orleanu, președinte: Ceia ce afirm eu despre obiceiul care îl au la noi oamenii politici de a se înjura de dimineață până seara...

D. N. Iorga: Ce elegant termen!

D. M.G. Orleanu, președinte: Acesta este un păcat național, și ar trebui să ne corijăm cu toții. Nu este vorba de noi cei de aici, ci de toată lumea care face astfel de politică, și îmi pare rău că în loc să fiți alături de mine, ca să condamnați acest păcat național, aveți aerul să spuneți că îl aprobați. (Aplauze prelungite).

D. N. Iorga: Nu ați înțeles nimic, d-le președinte, dar nu mă mir.“

CXXVII

DESPRE COMORILE ISTORICE ROMÂNEȘTI ÎN RUSIA

(7 aprilie 1922)

D-le președinte, am onoare să adresez această întrebare d-lui ministru al Instrucțiunii: Academia Română a trimis, în octombrie 1916, la Iași, sub garanția guvernului, comorile sale de manuscrise, tipărituri vechi și monede, care formau o mândrie a țării.

Guvernul, cu toate sfaturile contrarii ce i-am dat, le-a expediat la Moscova, și nici un prilej nu s-a prezentat până acum pentru ca ele să poată fi reclamate.

Azi, când delegați ai Rusiei se află alături de ai noștri la conferința de la Geneva, întreb dacă nu e momentul să se facă o reclamație formală înaintea reprezentanților Europei civilizate, oferindu-se, la întâmplare, pe cale particulară, și un ajutor de hrană populațiilor rusești în suferință, numai să ajungă știința noastră în posesiunea acestei bogății de care nu se poate lipsi.

D. dr. C. Angelescu, ministrul Instrucțiunii: D-lor deputați, guvernul ia act de cererea d-lui deputat Iorga și va face tot posibilul ca aceste documente prețioase și acest tezaur al nostru să intre în patrimoniul țării și al Academiei. (*Aplauze.*)

D. N. Iorga: Mulțumesc. D-le președinte, mai am încă una. Am onoare să adresez această întrebare d-lui ministru de Interne: În luna mai urmează a se face alegerea de senator în județul Suceava.

Informații care au fost comunicate și organizatorilor scandalului electoral din luna trecută, ne arată că și pentru acest prilej se pregătește funcționarea aceleiași mașini de falsificare. Întreb pe d. ministru de Interne¹, dacă deplorabilele rezultate ale violențelor de ieri nu-l îndeamnă să premenească administrația județului în așa chip încât alegerea să poată da puțința unei libere manifestări alegătorilor.

Aștept în același timp de la eminentul general² care, fără culoare politică, a luat ministerul de Război, ca toate măsurile să fie luate pentru a împiedica armata de a îndeplini degradanta funcțiune a agenților electorali. (*Aplauze.*)

NOTE

1. Ministru de Interne generalul Arthur Văitoianu.
2. Ministru de Război era generalul Gheorghe Mărdărescu.

CXXVIII

LA SCHIMBAREA REGIMULUI FISCAL

(9 aprilie 1922)

D-lor deputați, legea bugetară actuală¹ se întoarce, sub forma ei trecătoare, împotriva reformei d-lui Titulescu. Această reformă, cu foarte mult zgomot, care fără îndoială cuprindea, nu numai principiul largi, dar în același timp un studiu foarte serios al împrejurărilor financiare în care se găsea țara, a fost primită de opoziție în chip împărțit: Unii dintre membrii opoziției în Parlamentul generalului Averescu au fost, din motive de tactică politică, împotriva reformei d-lui Titulescu; o altă parte din opoziție, printre care mă număram și eu, a fost pentru reforma d-lui Titulescu. (*Aplauze.*)

Nu aplaudați, căci vă spun îndată pentru ce.

Am fost pentru reforma d-lui Titulescu, fiindcă ea lovea într-un vechi sistem absurd, cu totul demodat și absolut nedrept, care nu se putea menține nici în Vechiul Regat și mai puțin se putea întinde asupra celorlalte provincii, care aveau un sistem fiscal cu mult superior.

Dar, încă de atunci, votând acest proiect de lege de reformă financiară, pentru ideile foarte originale pe care le cuprindea, am făcut o rezervă, și anume rezerva aceea că foarte complicatele calcule matematice care stăteau la baza acestei legi nu erau de natură să facă ușoară aplicarea ei, fiindcă noi nu avem încă organele trebuincioase pentru a aplica o reformă atât de grea în cuprinderea ei. Așa încât am declarat de mai multe ori, și o declar și acuma, că aș vrea să văd specialiștii care se pot găsi în Țara românească pentru ca să înțeleagă reforma d-lui Titulescu și mai ales câte organe administrative pot să le stea la dispoziție pentru a o aplica.

Așa încât, dacă actualul ministru de Finanțe² își însușește tendința generală a reformei d-lui Titulescu, de a da o altă asietă³ impozitelor de la noi, de a face impozite mai îndrăznețe, impozite care să lovească în averile care au fost prea puțin impuse și mai ales să lovească greu și

crud în averi nemeritate, care sunt o dezonoare pentru țara noastră; dacă înțelege a nu adopta atitudinea pe care unii membri ai partidului au avut-o față de reforma d-lui Titulescu, atitudine care constă în ocrotirea unor nemeritate averi, a unor anumite cifre de afaceri și mai ales a unei metode de a ajunge la cifre de afaceri, dacă ne găsim în același mers de idei asupra reformei d-lui Titulescu, eu, nu numai că înțeleg cum nu se poate aplica o reformă atât de complicată, cerând o așa de mare îndemânare în îndeplinirea atribuțiilor respective, cum nu o găsim întotdeauna la funcționarii români, dar, menținând ideea generală, menținând principiul de a cere mult de la acei care au mai mult și mai ales de la aceia care au mult fără ca măcar să fi meritat să aibă puțin, în cazul acesta cred că opoziția nu se poate manifesta printr-un vot. Vom vota după hotărârea noastră, dar aprobarea teoretică guvernul liberal o are.

Aș observa însă un lucru.

Între mijloacele pe care Partidul Liberal le-a întrebuițat pentru a ajunge la putere, și acum rămâne să vedem în ce fel va întrebuița acest ajutor al puterii, dacă făgăduielile vor putea fi îndeplinite măcar în mică parte, între mijloacele acestea au fost și iluziile ce s-au dat opiniei publice că Partidul Liberal e așa de bine pregătit, mai ales în ceea ce privește chestiunile economice și financiare, încât la venirea sa la putere va avea rețete pentru toate neajunsurile. Constat, și aceasta trebuie să o constate fiecare, că guvernul liberal face ce ar fi făcut orice alt guvern, fără să aibă specialități financiare (*întreruperi*). Orice alt guvern, nu un guvern absurd, pe care l-ar fi prezidat întrerupătorul.

Va să zică, aceia ce ar fi făcut orice alt guvern. Adică ar începe de pe acum un studiu serios, pentru care cam puțin timp îi stă la dispoziție, pentru a veni la toamnă cu o altă întemeiere a noului regim financiar al țării, dacă lunile care mai sunt până atunci sunt suficiente pentru evidenta nepregătire sub acest raport a guvernului liberal.

La toamnă vom judeca noi cu toată nepărtinirea,

pentru că nu este vorba de chestiune de partid, ci de a așeza țara pe temelii financiare pe care să poată trăi spre a se dezvolta mai departe. Vom aștepta cu răbdare momentul acela, ca să facem o discuție care, în momentul de față, este imposibilă.

Și este imposibilă, d-lor, și pentru un alt motiv. Este bine să înfățișezi cifre țării, pentru a întreține speranțe, să le înfățișezi străinătății pentru a îmbunătăți creditul român din afară.

Dar nu cred că în această Cameră, între acei care au oarecare experiență a afacerilor publice, cu atât mai puțin între aceia care au văzut trecând înaintea lor atâtea bugete care samănă ca o picătură de apă unul cu altul și care trec cu răpeziciunea cu care ne-am deprins, nu cred să fie unul care crede că sunt în adevăr bine constatate și capabile de a da dovada cifrelor ceni se înfățișează. Așa fiind, cifrele acestea le consider ca o formă, de care nu se poate lipsi cineva, atunci când nu are un fond sub dânsule.

Cu siguranță că ele nu sunt altceva decât tot ceea ce au fost înainte: Aceiași matematică servind de bază bugetelor noastre.

Fără a crede în acest buget, răspund că așteptăm minunea de la modificarea ce se va aduce proiectelor d-lui Titulescu, fără a admite că cedulele G și F sunt mai bune decât cedulele A și B sau celelalte și fără a prejudeca asupra hotărârii Partidului Liberal, partid care cuprinde mulți oameni bogați și destui oameni care s-au îmbogățit alături de alții.

Voci: Și foarte mulți oameni săraci.

D. N. Iorga: Și doresc ca oamenii săraci să ajungă a fi bogați, iar aceia care s-au îmbogățit să fie aduși de însuși Partidul Liberal la expierea păcatelor pe care le-au făcut îmbogățindu-se.

Fără a avea speranța că acest partid va tăia în carne vie, căci aceasta este problemă financiară, și începând prin proprii săi partizani, nu putem face altceva, acei care reprezintă aici opoziția, decât să spunem că atunci când ni

se cere o aşteptare, suntem gata să aşteptăm. Acum nu avem nimic înaintea noastră, şi nu putem lua nici o hotărâre.

D-lor, sunt adus, într-un moment când pasiunile sunt dezlănţuite, să spun numai câteva cuvinte, foarte liniştit, cu privire la un provizorat al bugetului, care a fost recunoscut de toată lumea. Am cules câteva calificative date bugetului din rândurile majorităţii şi chiar de către d. raportor. Este un buget „provizoriu“. Nu mai încapă nici un fel de îndoială, căci şi proiectele de buget dinainte erau tot provizorii, şi aşa vor fi până se va schimba concepţiunea bugetului însuşi, făcând ca totul să fie în legătură, în funcţiune de o dezvoltare care s-ar putea prevedea, iar nu ca acum, când una scrie şi încetul cu încetul se adaugă altele.

Am cules calificativele de „buget vechi“, buget susceptibil de modificări şi buget „pripit“. Este „vechi“, se înţelege, pentru că samănă cu acel din anul trecut; „susceptibil de modificări“ este de a doua zi, şi este bine să fie susceptibil de modificări. Că este un buget „pripit“... Dar ce nu este „pripit“? Pripit şi înainte, pripit şi acum. „Pripit“, bine, dar eu înţeleg un lucru, că toate cele bune se fac încet şi cu răbdare, şi nu numai de unul, dar de toţi. Până când va ieşi din mintea noastră că bugetul se poate face numai de un singur partid, oricât de tare ar fi, fără sprijinul intelectual şi de atmosferă morală, care poate contribui mai mult decât o contribuţie intelectuală, până atunci o să mergem cu lucruri afirmate de unii, contestate de alţii, fără nici un ecou în opinia publică.

De altminteri, în această privinţă am un complice, care e însuşi d. ministru de Finanţe, iată ce zice d. ministru de Finanţe la sfârşitul chiar al expunerii sale: „Refacerea financiară a ţării, legată de un bun mers al aparatului public, este una din primele condiţiuni pentru consolidarea, ce începe, a României Mari“.

Dacă ar da Dumnezeu să înceapă, dar începe cam slăbuţ...

„Îndrumând azi această operă, nu ne îndoim de roadele ei“.

Evident că oricine face un lucru, înainte de toate, nu se îndoiește de rezultatele lui.

„Negreșit ea va fi înlesnită sau îngreunată de concursul ce trebuie să găsim înlăuntru pentru desăvârșirea ei, de acel ce avem dreptul să găsim în afară...“

Și așa mai departe.

Concursul din lăuntru nu poate să fie numai un concurs de formă, numai un concurs de complezență, fără nici un fel de valoare, ci „concursul“ poate să consistă numai în reunirea tuturor puterilor, a tuturor partidelor, așa încât întreaga societate românească să colaboreze pentru ca aceia ce se face pentru toți să se facă în același timp de toți.

Dacă se încearcă un buget provizoriu acum, el se va transforma într-un buget de provizorat la toamnă, ca să întâlnim cu siguranță un buget de provizorat pe anul 1926. Fiindcă tot ceea ce faceți, sfârâmați în felul acesta și înduşmăniți, prin neîncrederea unora în alții, prin ura unora împotriva altora, nu este decât un provizorat, chiar dacă acei care vin după cine a început n-ar avea ca prim obiectiv să distrugă tot ce s-a făcut înaintea lor.

Nu vreau să spun mai multe ca să nu se întindă prea mult discuțiunea. A fost foarte interesantă discuțiunea asupra unor capitole particulare din proiectul de buget, cum a fost schimbul de vederi între d. Simionescu și d. ministru al Instrucțiunii Publice⁴. D. ministru al Instrucțiunii Publice, un excelent gospodar, ne-a lămurit gospodăria ministerului său, iar d. Simionescu ne-a prezentat concepțiunile sale, care rămân să fie precizate în alte împrejurări și cu alte mijloace să fie aduse înainte. Dar afară de aceasta, cum voiți ca discuția să fie serioasă, atunci când n-are cineva decât să-și arunce ochii asupra bugetului, dat așa de târziu în mâinile noastre?

Eu l-am văzut acum.

D. V. Brătianu, ministru de Finanțe: A fost împărțit de zece zile, d-le Iorga.

D. N. Iorga: N-am fost între fericiții care l-au primit.

D. Vintilă Brătianu: S-a împărțit la toți deputații după apelul nominal.

D. N. Iorga: Probabil că nu eram în apelul nominal, căci nu l-am primit nici până acum (*ilaritate, zgomot*). Dovediți d-voastră că dacă l-a primit dl. de colo și cel de dincolo, l-am primit și eu? Eu vă spun că nu l-am primit. De altfel, n-are nici o importanță în chestiune; am voit numai să arăt că acesta este obiceiul. (*Întreruperi.*) Și este de asemenea obișnuit zgomotul unei majorități care crede că trebuie să apere banca ministerială; acesta este obiceiul unei părți mai emotive din majoritate, care crede că trebuie să apere pe un ministru, unde nu trebuie și tace când e vorba să-l susție. (*Zgomot, convorbiri.*) Chiar acum dovediți aceasta prin zgomotul pe care-l faceți și care nu are nici un rost. (*Zgomot, întreruperi.*)

Dacă prin întreruperile d-voastră urmăriți ca genialele d-voastră întreruperi să se treacă la stenografi, eu pot să intervin la dâșii: Am făcut ceva pentru dâșii, le-am crescut lefurile și am oarecare prietenie la dâșii. (*Ilaritate.*) Vă rog, d-lor (*adresându-se la stenografi*), vă rog să treceți tot ce s-ar spune în timpul cât vorbesc eu; sunt documente culturale foarte interesante, și ar fi păcat să nu se distingă cineva. (*Ilaritate, zgomot.*) Nu e muzical, dar în sfârșit, se aude ceva; e o manifestare de vitalitate, vreau să zic de viață. Nu vă înșelați asupra cuvântului.

Acum vin la lucrurile din raport și o să vă arăt cât de greu, în afară de faptul că s-a prezentat bugetul târziu, cât de greu se poate discuta serios un asemenea buget. Nu înseamnă că nu puteți face și unul foarte bun, dar este așa de strașnic haosul în care se găesc azi finanțele publice și economia întreagă a acestei țări, încât nu se poate decât să se înfățișeze o formă lângă altă formă. Iată, de exemplu, la Ministerul de Instrucție Publică, la recapitulațiunea generală. Cheltuielile din Vechiul Regat sunt de 411.000.000 lei; în Bucovina de 64.000.000 lei: în

proporție cu întinderea Vechiului Regat și întinderea Bucovinei, sunt cifre neadmisibile. O dezordine absolută se învederează din înșiruirea aceasta a provinciilor românești unele după altele.

Față de bugetul Vechiului Regat, cu tradițiile lui, sunt concepții cu totul deosebite: cheltuieli fără legături între dânsese se stabilesc în haosul acesta.

Ce fel de discuție rațională se poate face când vedem trecută pentru Basarabia 83.564.215 lei, față de 64.766.243 lei pentru Bucovina?

O voce: Uitați-vă în buget ce dă Bucovina ca venit și ce dă Basarabia ca venit.

D. N. Iorga: O provincie nu este o casă de bancă, unde dacă ai pus atâta și atâta capital, trebuie să primești atâta și atâta dobândă. Vă rog să mă iertați. Nu se dă mai mult unei provincii după cât venit îți poate da, ci bugetul unei provincii se sporește potrivit nevoilor care sunt acolo. *(Aplauze.)*

Dacă Basarabia, săracă fiind, contribuie cu puțin, dacă în anul acesta de foamete, Basarabia de jos a dat atât de puțin, însemnează oare ca Basarabiei să nu-i dai nimic?

Un buget al unei țări este o chestie de politică și de moralitate politică, iar nu o chestie de contabilitate, cum îți închipui d-ta.

Mai departe, d-lor, de ce se prevede pentru Transilvania 168.750.239 lei, față de 64.766.243 lei pentru Bucovina? Care este rațiunea?

Încă mai departe, și luăm acum Ministerul Cultelor și Artelor: Pentru Transilvania se prevăd 88.000.000 lei, pentru Bucovina un milion, iar pentru Basarabia 70 milioane.

Cred totuși că ar trebui să fie oarecare proporție în stabilirea acestor cifre.

Dacă, în sfârșit, trecem la ministerul de Interne, Basarabia e prevăzută cu 21 milioane, Ardealul cu 83 milioane, iar Bucovina cu 14 milioane. Iarăși cifre, d-lor, care nu pot corespunde în nici un chip.

Dar să luăm bugetul interior al unui minister, unde deosebirile de provincii nu se fac: Ministerul Cultelor și Artelor.

Nimeni dintre d-voastră n-are mai multă considerație decât mine față de actualul ocupant al acestui minister. Totuși nu e vinovat întru nimic d. Banu că ministerul există. Nu l-a creat dumnealui, s-a creat cu oarecare opozițiuni. Se fâgăduise că va fi suprimat, serviciile aceluși minister revenind la ministerul Instrucțiunii Publice. Până acum nu s-a făcut și poate nici la toamnă nu se va face.

La 1923, cine o fi la guvern va face atunci ce va crede.

Acest minister al Cultelor și Artelor, veți recunoaște că este cam curios, căci acolo vin persoane cu ocupațiuni foarte deosebite, a căror asemănare ar fi numai faptul că poartă rochii și unii și alții. (*Ilaritate, aplauze.*)

Va să zică, la ministerul acela al rochiilor, aș zice eu, ori cum i se mai zice, al Cultelor și Artelor (*ilaritate*), iată ce găsesc, și evident că d. ministru nu poate spune altceva decât că a găsit ceva așa de ciudat construit, ceva așa de slab legat și corespunzând așa de puțin la oricare concepții normale încât, deși birourile d-sale au făcut reduceri pe ici pe colo, n-au putut să creeze ceva cristalizat din lucruri alcătuite ca din bucăți aruncate.

Se știe că ministerul Cultelor și Artelor a fost creat pentru unul din cei mai însemnați scriitori ai Ardealului,⁵ care, fiind un poet mare, era și fiu de preot. (*Ilaritate*)

Vă puteți închipui însă, dacă sistemul acesta ar fi continuat, ce fel de ministere curioase s-ar fi ajuns să avem. (*Ilaritate.*)

Deci, d-lor, la acest minister al Cultelor și Artelor se prevede pentru imprimeria ministerului, pentru Tipografia cărților bisericești, 1.109.110 lei, iar de altă parte, pentru școli speciale, pentru muzee, pinacoteci, teatre, toate la un loc, nu se dau decât patru milioane lei. E cu puțință Tipografia cărților bisericești față de totalitatea muzeelor să însemne a patra parte?

Judecați, vă rog, nu influențați de pasiunea de partid, dar așa cum se judecă omenеște, având în vedere interesul general al țării, căci îmi închipui că nu este unul din această adunare care să n-aibă în rândul întâi grija interesului general al țării, bine servit de fiecare, după puterile lui.

Mai departe, domnilor, pentru subvențiuni, burse, ajutoare se prevede o cifră de 8.910.726 lei.

D-lor, aproape fiecare minister are asemenea burse. E plină străinătatea de oameni care n-au făcut școlile în țară, care n-ar fi fost în stare să facă în țară școlile în condițiuni bune, care au umplut străinătatea, care în unele cazuri năvălesc legațiile, care ne împiedică de a face alegerea între acei care rămân, fiindcă învață lucruri ce nu se pot învăța în momentul acesta în țară, și ceilalți, care s-au întâmplat de s-au rătăcit pe acolo, ori că au avut bursă de la început și nu o meritau, ori, plecând fără bursă pe sama părinților, au decroșat-o⁶ în urmă, fiindcă alt termen nu găsesc, nu pe timpul d-tale, dar al altora.

D. Constantin Banu, ministrul Cultelor și Artelor: Nu sunt burse, sunt subvențiuni la Operă și la Teatru.

D. N. Iorga: Dacă funcționarii d-voastră alcătuisc așa bugetul, cum ne puteți cere ca noi, care n-am avut bugetele speciale puse la dispoziție, să discutăm cu seriozitate bugetul?

Eu sunt sigur că aveți burse pentru străinătate, și sunt sigur de un lucru: Încă odată nu e vina d-tale că bursele nu sunt date la călugări, ci așa zice, dimpotrivă. (*Ilaritate.*) Așa încât doresc ca, în împrejurări mai bune și cu o colaborație în care să intre și alte elemente, să se treacă odată de la bugetele acestea de partid, formal elaborate în birouri, fără nici o concepțiune, la bugetele de concepțiune, care să schimbe nu numai finanțele țării, dar întreaga economie națională și chiar lucrurile acestea sufletești atât de importante, creatoare a celorlalte, despre care vorbea d. Simionescu.

Dar nu-mi pot închipui că aceasta se poate face altfel decât adunând ideile unuia cu ideile altuia, punând critica unuia față de ideile celuilalt, ieșind din partidismul acesta

nefast, ca să întemeiem România Mare, care poate să fie în inima noastră și în hotarele din afară, dar care ca realitate alcătuită nu există încă, ca să ne întemeiem în adevăr material și moral acea Românie Mare prin colaborarea oricărui munci spornice și oricărui patriotism adevărat.

Până atunci vom vedea defilând formele, le vom recunoaște, le vom saluta, dar nu le vom discuta. (*Aplauze.*)

NOTE

1. Se discuta proiectul de lege pentru așezarea contribuțiilor directe până la o nouă întocmire a reformei fiscale, adus în discuție de Vintilă Brătianu.

2. Ministru de Finanțe era Vintilă Brătianu.

3. Altă *asietă*, altă împărțire.

4. Ministrul Instrucțiunii Publice era dr. C. Angelescu.

5. Aluzie la Octavian Goga, ministru al Cultelor și Artelor în iunie 1920-decembrie 1921.

6. A *decroșa*, a desprinde, a lua de undeva.

În aceeași ședință, înainte de discutarea bugetului, N.I. ceruse discutarea de urgență a proiectului privind „regularea raporturilor proprietari-chiriași“:

„Pentru că s-a propus un proiect de lege din inițiativă parlamentară, propui și eu ca proprietarul bogat să nu exploateze pe chiriașul sărac și chiriașul bogat să nu exploateze pe proprietarul sărac, iar domnul ministru al Justiției /I.T. Florescu/ să părăsească scaunul în folosul cui vrea să-l ocupe (*ilaritate*). Observați că n-am 38 de iscălituri, așa că nu pot propune proiect de lege“.

În aceeași ședință, I. Simionescu, cu referire la bugetul ministerului Instrucțiunii constatase prețul exagerat al cărților. N.I. remarcase: „Domnule ministru, /dr. C. Angelescu/ s-ar putea tipări la închisori și la mănăstiri, și în special la mănăstiri, unde mai înainte erau aceste legătorii admirabile. Astăzi oamenii aceia trăiesc pe spinarea statului și ar putea foarte bine să fie întrebuințați la scopul acesta“.

Proiectul de buget a fost adoptat în unanimitate, cu 138 de voturi.

CXXIX

LA ADRESĂ

(10 aprilie 1922)

D-le președinte, cred că deoarece la această discuție sunt declarații de făcut și cuvântări de ținut, este mai bine să se citească acele declarații întâi și pe urmă să se țină și cuvântările.

D. Pompiliu Piso, vice-președinte: D-nii deputați care au declarațiuni să poftească pe rând să facă acele declarațiuni.

D. N. Iorga: Sunteți pentru prima oară la tribuna prezidențială și nu puteți să cunoașteți obiceiul că de câte ori sunt declarații și cuvântări, se citesc întâi declarațiile și pe urmă se țin cuvântările.

D. Pompiliu Piso, vice-președinte: D. N. Iorga are cuvântul.

D. N. Iorga: D-le președinte, dați-mi voie să-mi exprim mirarea că Partidul Țărănesc din Basarabia, care se găsește tot în colaborare cu Partidul Liberal, nu face o declarație tot așa de clară...

O voce: A fuzionat. (*Ilaritate.*)

D. N. Iorga: A fuzionat? (*Ilaritate.*)

D. I. Inculeț, secretar de Stat: La timp, ne vom face și noi declarațiunea noastră, însă până acum știe toată lumea că ne aflăm, absolut conștient, în colaborare cu Partidul Liberal, crezând că aceasta e bine pentru întreaga Românie Mare și pentru Basarabia.

D. N. Iorga: La aceasta am o singură observație de făcut: D. Marmeliuc, căruia i se poate spune că proverbul latin *nomen omen* nu i se potrivește¹ (*ilaritate*), d. Marmeliuc a vorbit cam lung pentru o provincie mică, iar d. Inculeț cam scurt pentru o provincie mare. (*Ilaritate.*)

D. Inculeț, secretar de Stat: Rămâne ca d-ta să vorbești și mai lung pentru partidul d-tale. (*ilaritate.*)

D. N. Iorga: Dacă d-voastră sunteți un partid regional, sprijinindu-vă pe o bucată de pământ, și socotiți lucrurile după bucăți de pământ și uneori nu numai după bucăți de pământ (*ilaritate*), partidul meu, acesta, mic cum a ieșit din strâmtoare când l-ați pus la zid în felul cum l-ați pus, partidul acesta reprezintă, știe foarte bine d. Inculeț, pentru că, nu e așa, s-a găsit uneori și în compartimentul nostru (*aplauze*), când i se părea acest compartiment comod și confortabil și când credea că, în orice caz, duce la o gară sigură, d. Inculeț știe că partidul pe care îl reprezintă eu nu se numără cum se numără pe mașina rusească de socoteală care se găsește în orice prăvălie (*ilaritate*), ci partidul meu se numără după cultura românească, de unde a ieșit, și evident că un partid care poate împrumuta și apărători ai Mesagiului, este un partid care are prisos. (*ilaritate.*) Așa fiind, nu se poate menține cântărirea d-voastră, care greșește uneori, pentru că știți că omul care umblă cu multe cântare, cântărind prea ușor aici, ori prea greu dincolo, se cam înșeală, și eu vă doresc un singur lucru: Să nu vă înșelați la cântăreală. (*ilaritate.*)

Aceasta a stricat numai începutul cuvântării mele, în care voiam să spun că prima datorie a oricărei opozițiuni este ca, atunci când Regele se adresează și către dânsa, să-i răspundă, și să răspundă anume în locul unde i se adresează Regele. Regele s-a adresat către noi, către opoziție, și către partea din opoziție pe care o reprezintă și eu aici. Oricare ar fi caracterul acestei Adunări, față de guvernul Regelui sunt dator, în numele partidului pe care îl reprezintă și care s-o vedea cât este de mare sau de mic la apropiata dizolvare, sunt dator să răspund. D. Duca ar crede că dizolvarea o să vie peste opt ani, alții cred că peste patru; dar s-ar putea întâmpla și mai curând. În tot cazul, eu înțeleg că lucrul de căpetenie este ce figură va face fiecare în momentul acela și anume ce figură va face

și acela care va veni să dizolve și acel care trebuie să sufere cândva dureroasa operație de a fi dizolvat.

Prin urmare, un răspuns trebuie dat neapărat Coroanei. D-voastră ați apucat poate mai puține răspunsuri la Mesaj, eu mai multe, deși n-aș zice că am apucat și mai bune. Sunt convins că, sub regimul democrației formale, eu am apucat timpuri mai rele, dar sub raportul democrației interioare, aș zice, a oamenilor politici, eu am apucat timpuri mai bune. O discuție la Mesaj era o mare lecțiune de școală politică, era, în același timp, foarte adeseori și o învățătură, din care profitau atâția, pentru că pe vremea aceia, lucru curios, oameni cu experiență politică veneau la discuția la Mesaj și învățau, prin discursul lor, pe cei care nu aveau această experiență politică. Acuma văd că se petrece invers, căci cei fără experiență politică vor să învețe pe oamenii care o au.

Desigur că aceasta este o deosebire, pe care a stabilit-o timpul. Nu știu câtă democrație este conținută în această deosebire, dar bănuiesc că este foarte multă, căci dacă nu este acolo această democrație, atunci nu mai știu unde să o căutăm, după atâta experiență! (*Aplauze.*) Pe vremea mea, discuția la Mesaj se făcea cu mult folos pentru toți; iar banca ministerială era întreagă acolo prezentă, căci în discuție oratorul atingea puncte care priveau pe fiecare din reprezentanții guvernului și care își vărsau ideea împreună, pentru ca pe urmă să se găsească cineva care le culegea și le aducea într-un discurs. Pe vremea aceia discuția se făcea cu sunete de trâmbițe, ca într-o piesă de Shakespeare, pentru un public foarte numeros, căruia i se oferea discuția la Mesaj.

Timpurile s-au schimbat, și nu puteți d-voastră să cereți de la mine să atribui Adunării o importanță pe care ea însăși nu și-o atribuie. Nu puteți cere de la mine să socot rolul băncii ministeriale altfel de cum banca ministerială îl privește ea însăși, asistând sporadic, atunci erau acolo mai puțini miniștri: erau numai opt iar

acum sunt optsprezece, sau aproape, la discuția la Mesagiu.

Dar oricum s-ar înfățișa banca ministerială și orice idee ar avea această Adunare de rolul și însemnătatea ei și a discuției la Mesagiu, eu cred că, și cu acest prilej, sunt de spus două lucruri.

Mai întâi este de spus un lucru asupra caracterului Adunării în care se găsește cineva. Las la o parte vecinătatea în care se găsește cineva aici; al doilea, discuția la Mesagiu oferă un prilej de a se lămuri cineva cu guvernul însuși, căci acum este singurul moment în care se poate cineva lămuri cu guvernul, și momentul în care guvernul poate să-și spună părerile sale, și în ce privește originile sale și în ce privește misiunea pe care și-o atribuie, iar concluziunea se poate întâmpla să se tragă atunci când un guvern, venind la putere cum ați venit, și-a îndeplinit misiunea altfel decât cum înțelegea opiniunea publică. Dar mai este și altcineva care ar putea trage această concluziune, și care nu este nici banca ministerială și nici noi de aici, și care va avea să tragă concluziuni, uneori grăbite, dar totdeauna definitive.

D-lor deputați, în proiectul de răspuns la Mesagiu, care este redactat de un om de talent², pe care am avut ocazia să-l ascult și în Camera penultimă, în acest proiect de răspuns se începe, n-aș zice cu forme gramaticale pe care eu nu le-aș admite; sunt atâtea lucruri de făcut, încât cred că nu mai avem timpul să discutăm și întrebuintarea genitivului cu d. raportor al Mesagiului, căci în politica noastră de transformare se vede că nominativul și genitivul au tot atât de puțină importanță câtă are și moralitatea publică, precum și alte lucruri care erau pe vremurile gramaticii și ale unor concepțiuni etice dispărute.

Prin urmare, trecând peste formele gramaticale pe care, după cum am spus, nu le-aș iscăli, d. raportor începe printr-o teorie constituțională.

Vedeți, dumnealui este jurist, eu nu sunt. Cel care nu este jurist, înțelege să ceară explicații de la cel care

este jurist, chiar atunci când nejuristul are o mai lungă experiență politică decât cel care este jurist, iar juristul are numai teorii pentru a interpreta o situație politică.

Dar, oricum, d. raportor începe printr-o teorie constituțională, care după mine merită să fie discutată. Iată ce zice d. raportor, și după ce vom asculta pentru a treia oară ce spune d. raportor, prin gura mea, pe urmă vom avea prilejul să discutăm lucruri care sunt în discuție de mulți ani și care au o foarte mare importanță.

D. raportor zice: „Desemnați prin voința poporului“.

Nu vreau să întrerup prea multă vreme textul d-voastră; fiecare e liber să înțeleagă cum vrea „voința poporului“, cum a văzut-o, sau cum i s-a comunicat după două zile de anarhie electorală, la telefon, de organele administrative.

Dar, în sfârșit: „Desemnați prin voința poporului pentru a vota Constituțiunea“...

Întrerup, fiindcă restul nu mai are importanță pentru ceea ce vreau să elucidez aci. Prin urmare, d-voastră sunteți, ca să zicem așa, o Constituantă, o Constituantă, care își trage caracterul acesta de Constituantă din faptul că „Maiestatea Sa a considerat, cu înalta Sa înțelepciune“, pe care nu o discută nimeni, „necesitatea de a se da țării un așezământ constituțional“. Îmi dați voie să găsesc că aceasta e o formă nouă. Adică Regele consultă țara întâi, dacă e nevoie de un așezământ constituțional, și apoi se vede dacă Adunarea care se va alege va avea acest caracter constituțional.

Pe vremurile mai vechi, pe care le-am apucat eu și le-am apucat împreună cu mulți dintre dumnealor, evident, nu cu d. general Moșoiu, fiindcă d-lui era pe atunci în armată, și nici cu d. ministru din Timișoara, fiindcă era acasă, nici cu d. Inculeț, cu care ne-am întâlnit mai de multă vreme și ne cunoaștem foarte bine, va să zică, în vremea aceea veche, când unul era la regiment, altul era la Timișoara, iar d. Inculeț era unde știm noi amândoi, pe vremea aceea, când era vorba de o Constituantă, iată cum se făcea, probabil că e un obicei

vechi prost, care e cu totul demodat și se înlătură cu o aruncătură de deget: Se întreba Adunarea care exista asupra necesității unei Constituante și se citea de trei ori dacă Adunarea credea că trebuie să se dizolve pentru a veni o Constituantă; și se spunea țării cu luni de zile înainte: „Băgați de samă, nu votați așa, cine știe cum, fiindcă de aici va ieși o Constituantă și din Constituantă o Constituție și, cum se știe din multele noastre iluziuni, iese din Constituție apoi lucru mare.

Și atunci țara își dădea samă că lucrul e în adevăr mare, și *prin* urmare și Constituanta trebuie să fie tot așa, și se trudea să iasă o Constituantă mare și extraordinară. În acest caz, era o mare campanie în toată țara; se zicea: „Până acum am trăit cu o Constituție, de acum înainte vine altă Constituție“.

Și eu am fost în Camera precedentă, și am auzit câteva lucruri de bun simț, am auzit și altele care nu aveau bun simț deloc, dar n-am auzit strigările cerute.

În paranteză n-aș zice că am jucat în această Cameră rolul calului de tramvai, fiindcă trăim într-o epocă de tracțiune electrică, dar, în sfârșit, cu ajutorul meu s-a ieșit din Cameră în vara trecută, și s-au făcut anumite demonstrații, care, unite cu alte operații, mai târziu, și pe care le vom atinge la sfârșit, așa încât rog pe doritorii de senzații să rămână către capăt, căci atunci e mai interesant, au dus la situația de care vă bucurați d-voastră și de care mă bucur ceva mai puțin.

Dar n-am auzit, în Parlamentul care era proprietatea d-lui general Averescu, a cui proprietate e actualul Parlament nu e spus; fiindcă o știți mai bine decât mine, va să zică în Parlamentul Averescu, proprietatea d-sale și a familiei d-sale, căci dumnealui mâncase, cum se știe, mămăligă cu *toți* soldații în tranșee (așa știa națiunea), și din cauza aceasta a ieșit marele guvern Averescu cu concepțiile sale superioare pentru a da fericire țării, care s-a întrerupt acum câteva luni de zile, n-am auzit spunându-se că e vorba de o Constituantă, pentru d-voastră sau pentru alții.

Dar știu foarte bine că există și o altă teorie, și știu de unde vine teoria aceea, și m-am folosit și eu cândva de dânsa, dar nu în forma în care v-ați folosit d-voastră: Prin decretul-lege care a fixat caracterul alegerilor.

Întrucât împărtășesc această părere, o să am prilejul să o lămuresc îndată. Se spune așa: Constituția din Vechiul Regat nu ajunge. Vechinul Regat, acela, de mult ce este vechi, toată lumea crede că nu e bun de nimic. Eu cred că Vechiul Regat are o mulțime de părți bune, și cred că și sufletul care a eliberat România Mare a venit tot din Vechiul Regat. (*Aplauze.*)

Întâi, soldatul acela pe care când a plecat să elibereze provinciile, sau mai bine să provoace deciziunea de unire a provinciilor acelora, l-am văzut cum era îmbrăcat, la Iași, și cum nu era decât numai suflet într-însul și cum trebuia să meargă o săptămână ca să găsească echipament. (*Aplauze.*)

Iar acel suflet s-a unit cu o mare durere, durerea fraților noștri. Dar, cum o durere fără concepție nu poate ajunge la rezultat, fără o mare durere care strigă, nu vreau să prelungesc această paranteză. Eu, care nu mă simt vechi deloc, când a venit cuvântul „Vechiul Regat“, am simțit necesitatea de a protesta și pentru loialitatea din care fac parte în acest Vechi Regat al nostru, care va fi avut o mulțime de păcate.

Era însă o Constituție.

Veți zice, bună sau rea, Constituția aceea era nouă, nouă, parcă ar fi fost făcută ieri. Și știți de ce? Pentru că nu a aplicat-o nimeni. (*Ilaritate.*)

Aceasta mă miră pe mine: Înțeleg să cumpere cineva pe banii de acum, se cer mulți bani pentru o haină, înțeleg să cumpere o haină nouă scumpă, atunci când haina cea veche s-a uzat, dar să lași o haină veche din fabrică bună, pe care nu ai avut prilejul să o porți niciodată, dar pe care ai expus-o la fereastră sau la balcon, cum ai expune un tricolor, și să te duci să cumperi o alta, aceasta eu nu aș face-o. Dar se zice de unii: Constituția aceasta a Vechiului Regat, provinciile celelalte românești,

teritoriile, românești sau, să zicem mai inimos, Țările românești, căci provincie este ceva la o parte, teritoriul este o bucată de pământ, cum considera de exemplu d. Inculeț Basarabia la început, dar, când zici țară, înțelegi nu numai pământul, dar și omul, tradițiile, trecutul, drepturile, meritele, provinciile acestea, teritoriile sau, cum zic țările, nu aveau Constituție; ele aveau o Constituție străină.

Și atunci unii zic: Din moment ce a intrat soldatul român pentru a doua oară, și din fericire a rămas, pentru toate timpurile, oricât ne-am certa noi între noi (*aplauze*), din momentul acela Constituția Vechiului Regat e și Constituția celorlalte ținuturi.

Și s-a adus chiar în discuție un argument, al Alsaciei și Lorenei, de d. Take Ionescu, care spune multe lucruri de bun simț și se pricepe și dumnealui ceva în materie de drept. (*Paritate.*)

Cum pentru Alsacia-Lorena nu s-a simțit nevoie ca Franța să-și schimbe Constituția, pentru ca să o poată aplica acolo, tot așa în această concepție se zice: Nu e nevoie să schimbe România Constituția cea veche, care nu numai că nu s-a aplicat, dar nici nu am văzut oameni doritori de a o aplica, și să-i dea o nouă formă de Constituție la care să colaboreze și celelalte provincii.

Dar este și concepția cealaltă, pe care o reprezintă ardelenii și pe care o reprezenta și fostul președinte al Consiliului, un bărbat cu foarte largă experiență politică și cu orizonturi de tot vaste, plin de teorii puțin speciale, căpătate în mediul militar mai îngust, dar o teorie și altă teorie se pot confunda. Va să zică, d. Averescu, plin de teorii, era de altă părere.

Și dumnealui zicea: Da, trebuie fără îndoială o Constituție; dar se deosebea de ardeleni. El zicea: Constituția aceea o votăm noi, dar adăuga: Nu avem nevoie ca această Constituție să o votăm în toate formele, pentru că orice Adunare care se strânge după reunirea tuturor provinciilor are caracter de Constituantă. Prin urmare, după cum îi convenea, ar putea să schimbe una

sau alta la momentul pe care l-ar crede potrivit, în sensul în care s-ar potrivi cu vederile sale, atât de sănătoase, în materie de Constituție. Se știe că dumnealui era un specialist în materie de Constituție. Ba se spunea, desigur că nu era adevărat, se spunea că găsisese undeva un articol de Constituție, către sfârșitul guvernării sale, care i-ar fi dat dreptul să întrebuițeze mijloace represive față de Ministerul care ar veni în locul Ministerului d-sale. Acesta trebuie să fie un articol adițional, pe care eu nu l-am văzut niciodată.

Pe când ardelenii ziceau altfel. Ardelenii ziceau: Să ne adunăm cu toții într-o mare Adunare Națională Constituantă. Mai este unul care nu e din Vechiul Regat decât numai prin alipirea, mulți ani de zile, pe lângă Partidul Liberal, unde a câștigat o situație mare și pe urmă odată s-a trezit în vârful capului cu un coif care nu era românesc, dar în privința acestui domn nu am obiceiul să vorbesc prea mult, care zicea: Da, o Adunare cu aceste două Camere la un loc, și după aceea vine Mirabeau și ceilalți colaboratori la regimuri constituționale, pentru a se vedea ori de va fi republică, ori de va fi monarhie, în sfârșit lucruri care ar corespunde mai mult sau mai puțin așteptărilor și iluziilor sale.

Dar ardelenii evident că nu gândeau la aceasta; nu gândeau că trebuie înlăturat Regele, pe care să ni-l ție Dumnezeu, fiindcă doar cu dânsul am făcut unirea țărilor noastre (*aplauze*) și noi avem față de dânsul o datorie să nu-l înșelăm nimeni (*aplauze*) și să-l servim toți, pe când, dacă nu mă înșel, foarte puțini l-am servit, și mai toți, oricând am putut să strecurăm ceva care să fie de natură a-l înșela, fiecare, la rândul lui, a făcut tot ce i-a fost posibil pentru aceasta.

Prin urmare, să se adune, ziceau ardelenii, să se adune împreună românii din toate părțile și să elaboreze Constituția aceasta.

Voi zice: Eu nu sunt, în calitatea mea de istoric, un mare partizan al Constituțiilor fără moravuri, dar eu sunt

un mare partizan al moravurilor care se pot lipsi, la urma urmelor, de Constituție.

Eu știu că azi cel mai politic popor care există pe lume este englezul; dar englezului poți să-i ceri tot ce vrei, și cașcaval de Penteleu, dar Constituție să nu-i ceri. Cașcavalul îl cumpără la noi, dar Constituția nu o găsește nicăiri. Englezul nu are Constituție. Poporul cel mai înaintat sub raportul constituțional nu are Constituție. Dar ceva mai scandalos: Poporul englez nici nu simte nevoie să o aibă. Acel popor care și în materie de judecată poate să judece pe cineva după legile din secolul al XI-lea, și cu toate acestea n-o va face, pentru că el știe că legile din secolul al XI-lea nu se potrivesc cu împrejurările de acum, așa încât poți să fii în pace: Nu te taie nimeni în patru bucăți și nu-ți lipește aceste bucăți pe cele patru porți ale cetății, deși după legislația engleză poți foarte bine să șuieri această pedeapsă, deoarece nici o lege în Anglia nu se abrogă, ci toate se grămădesc și se combină, dar bunul simț al judecătorului englez le aplică potrivit cu cerințele actuale. Știu că, de la Revoluția franceză, nu este nație care să nu creadă de datoria sa să aibă o Constituție; după ce însă a avut-o, și-o pune sub căpătâi și doarme. Pentru aceea a și votat-o, ca să scape de grijă. Știu foarte bine că toate revoluțiile s-au făcut pentru grija aceasta de a se avea o Constituție. Și îmi aduc aminte de formula răposatului împărat Franz de Austria care, într-un moment de disperare, s-a adresat unui ministru al său și i-a spus în latinește, cu un sentiment de profundă durere: „Toată lumea a înnebunit și vrea Constituție“.

Toate aceste le știu, și tocmai fiindcă le știu, cred că o nouă Constituție provoacă mai mult o îngrijorare în public, mai ales când vine de la anume persoane cu anumite concepții, decât o bucurie că în sfârșit o să avem un așezământ nou, mai bun decât așezământul pe care l-am avut.

Când s-a adunat Camera la 1920, noi am găsit o altă formulă; am găsit formula de „Adunări naționale“, și

aceia suntem fără îndoială, îndată ce românii din Ardeal, Basarabia și Bucovina se găsesc alături de noi, „Adunări naționale cu atribuțiuni de Constituantă“. Când zici „cu atribuțiuni de“, nu este același lucru ca și cum ai zice „Constituantă“. Pentru a fi o „Constituantă“, trebuie să se fi îndeplinit anumite forme; pentru ca să simți nevoia acelor „atribuțiuni de Constituantă“, trebuie numai anumite împrejurări, e mult mai simplu, e mult mai practic, și se evită o foarte mare primejdie: De a se aduce în discuția Adunării anumite paragrafe constituționale pe care unele curente din afară ar voi să le aducă în discuție și care fără îndoială nu este bine să fie aduse în discuție.

Știu că d-voastră ați luat o foarte practică măsură de precauțiune. Ați ales în așa fel banca ministerială și în special o persoană care lipsește în momentul de față, pentru a primi complimentele mele, și ale mele, ați ales în așa fel Camera, încât se știe bine că din Camera însăși nu se va putea ridica nici o încercare în acest sens.

D. Pistiner are încă multă experiență de făcut în domeniul vieții constituționale române și, prin urmare, deși reprezintă toată muncitorimea din toată România, pe care o cunoaște, se vede, foarte bine, are încă multe de învățat în mediul românesc, încât nu dumnealui o să vină să discute puncte din Constituție care privesc forma de guvern, persoana Regelui, atribuțiile Coroanei, și ca să propună ceea ce ar propune anumite persoane, din care unele au rămas pe dinafară, iar altele, deși nu rămăseseră pe dinafară, ar voi să rămână măcar în afară.

Dar eu zic că era mai bine să păstrăm vechea formulă, în loc să se arunce acest decret-lege, absolut fără nici un sens, care fixează prin puterea executivă caracterul puterii legislative care va veni pe urmă. Profundă eroare, pe care nici o teorie de drept nu o va putea îndreptăți. Va fi desigur o dibace ocolire a acestei greutăți din partea d-lui raportor, dar d-sa cunoaște prea bine știința sa ca să creadă că vreun principiu juridic permite aceasta sau să găsească un exemplu măcar în

vreo țară, afară de Franța de sub Ludovic al XVI-lea, la 1789, care se scâldea în teorii cu desăvârșire demodate, și știți că Ludovic al XVI-lea n-a chemat o Adunare pentru aceasta, ci și-a atribuit Adunării înseși acest caracter de Constituantă.

Cu acestea isprăvesc partea întâi și corespund, în același timp, în ideile pe care le anunț, unei destul de importante părți din minoritate, care nu este reprezentată aici.

Mă rezum. Eu nu cred că era nevoie de revizuirea întregului text constituțional; era nevoie mai mult de moravuri decât de schimbări de forme.

Cred un al doilea lucru: Că dacă nu se păstra precedentul creat de noi, cu „Adunarea națională având atribuțiuni de Constituantă“, trebuia să se procedeze după sistemul vechi al celor trei strigări, și numai după aceea să se adune Constituanta. Și cred că în nici un chip, prin nici un argument de drept și nici un precedent istoric, nu se putea îndreptăți sistemul, dezaprobat de la început de opinia publică, de a pune într-un decret-lege că Adunarea care va veni după Adunarea dizolvată va avea atribuțiuni de Constituantă. Puteți să vă credeți cum vă simțiți, dar în afară de acest sentiment cu totul personal și în afară de ceea ce poate pleca dintr-însul, niciodată opinia publică nu vă va da caracterul de Constituantă, și când adversarii acestui regim vor pretinde că măsurile d-voastră nu sunt obligatorii pentru regimurile care vor veni după acesta, vor avea un puternic argument, pe care i l-ați dat d-voastră.

Dar, încheind partea aceasta dintâi, îmi dați voie să trec la alte părți din răspunsul la Mesagiu.

Să-mi dea voie d. raportor să-i atrag atenția asupra faptului că, la sesiuni care țin numai câteva zile, nu este nevoie să se răspundă unui Mesagiu de câteva linii cu această importantă operă literară care ocupă patru pagini. Este cu mult prea mult pentru timp, este cu mult prea mult pentru posibilitățile cuprinse în acest timp, este cu mult prea mult pentru ce se poate întâmpla până la

toamnă, pentru situația pe care o putem găsi până la toamnă, este cu mult prea mult pentru așteptările lumii, care crede că guvernul liberal, căruia mă adresez în rândul întâi, pentru că el este perfect constituțional și cu dânsul trebuie să stăm de vorbă, s-a înșelat în ceea ce privește așteptările opiniei publice față de dânsul.

Iată, și eu am intrat în contact cu multe cercuri în timpul alegerilor. Oamenii răi au vorbit cu oarecare sinceritate, și eu am obiceiul să spun de multe ori și lucruri care nu-mi convin mie și care aduc chiar pagubă cauzei pe care o susțin. Este un nărav de care nu mă pot dezbăra. Ce aștepta lumea de la d-voastră? Știți ce mi se spunea într-un județ? Unii că mă votează pe mine, și s-au ținut de cuvânt, și alții făgăduiseră că vă votează, și unii care făgăduiseră că vă votează au votat numai ei știu cum, crucea d-voastră. Dar oamenii aceia care erau câștigați de propaganda d-voastră spuneau: „Să-i votăm pe liberali pentru două motive“, pe care le știți, desigur, pentru că oricine a luat parte la alegeri a auzit cuvintele acestea, „să-i votăm, pentru că a venit și rândul lor“. Întrucât v-a venit sau nu v-a venit rândul, aceasta este o concepție populară cu totul particulară. Mi s-a mai întâmplat și mai înainte că oameni cumsecade, pe votul cărora mă sprijineam, îmi ziceau: „Te-om vota, dar nu ți-a venit încă rândul; când ți-o veni rândul, te votăm cu toții“. (*Ilaritate, aplauze.*)

Dar mai era încă un argument, pe care l-am auzit la Dolj. Oltenii sunt oameni practici, care consideră chestiunile, nu cu ideologii moldovenești sau cu concepții de drept ardelenesc, sau cu bonomia basarabeană, sau cu formalismul bucovinean (*ilaritate*), ci aceștia judecă lucrurile cu: „ce e în mână nu-i minciună“. Și olteni din Dolj ne-au zis așa: „Să-i votăm pe liberali, că ei sunt oameni bogați și or să plătească datoriile statului“. (*Aplauze, ilaritate.*)

Vedeți, eu nu vă voi spune ce le-am răspuns, dar nici n-am afirmat că toți liberalii sunt bogați și cu atât mai puțin n-am afirmat că aceia dintre dâșii care sunt bogați

ar înțelege să plătească datoriile statului în străinătate, ceea ce este un sacrificiu care nu li se poate cere de nimeni; dar, vedeți, atâta lucru se așteptau toți de la liberali: Să îmbunătățească situația prin experiența pe care au câștigat-o la bănci. Noi ieșim dintr-o bibliotecă, mulți dintre noi; d-voastră ieșiți din întreprinderi financiare, nu este nici o rușine, dacă dividendele nu sunt prea mari, și dacă politica nu susține întreprinderile, și dacă întreprinderile nu ies din politică. (*ilaritate*.)

Dar atâta aștepta lumea: Să se ieftinească prețurile; cum știe toată lumea, s-au ieftinit (*ilaritate, aplauze*), să crească valoarea leului, cum nu poate să fie nici o îndoială că a crescut (*aplauze*), și să susțină ordinea publică, dar în această privință a ordinii publice voi vorbi la sfârșit.

Prin urmare, nu era nevoie să creadă d. raportor, al cărui frumos discurs îl așteptăm, că i se cerea atâta literatură. Literatura aceasta nu are nici un preț pe piață, și dacă înlăutru s-ar fi spus ceva în ceea ce privește peștele de Buna-Vestire sau ouăle de Paști, toată lumea ar fi dat concepțiile constituționale și ideile de politică internațională cuprinse în acest răspuns la Mesagiu pe fâgăduieli de acestea că Partidul Liberal, fiind foarte bogat, poate să vândă ieftin și pește și ouă, ceea ce ar fi fost un bine pentru țară. Așa încât eu cred că este prea multă literatură, nu prea multă pentru noi, care ne scăldăm în teorii de atâta vreme, căci apele acestea mari de elocvență de la tribună sau de slove negre pe hârtie velină nu ne sperie, cum nici nu ne încântă, dar pentru public este prea mult, ca și pentru gazete, foarte scumpe și cu spațiu foarte puțin.

De aceea, eu cred că este foarte natural doar să se prezinte felicitări Regelui și Reginei pentru căsătoria principesei Mărioara cu Regele Alexandru, căsătorie pe care mă bucur că o binecuvântați, dar stărostirea mi se pare că au făcut-o alții (*ilaritate, aplauze*), și în momentul când s-a făcut stărostirea, nu știu dacă d-voastră o aprobați prea mult, dar, în sfârșit, cine cunună, și rolul acesta vă revine d-voastră, poate acoperi în felul acesta

orice atitudine dezagreabilă față, n-aș zice de amândoi soții, dar măcar de unul singur. (*Ilaritate, aplauze.*) Așa încât înțeleg foarte bine că d-voastră, oameni politici, răspundeți la un anunț de căsătorie prin urările pe care un om de omenie, ori dacă e deputat, ori nu, este dator să le aducă. Dar nu aș înțelege de ce d-voastră faceți aici atâta politică externă, la care politică externă voi veni îndată, și de ce nu atingeți un lucru mult mai important decât ideile ce le are această Adunare în ceea ce privește relațiunile noastre cu deosebitele state, cu statele cu care am fost aliați și avem dreptul să le iubim și cu statele, cu națiunile cu care am fost în război și pe care se vede că avem datoria de a le ierta și de a le pune într-o formulă vagă alături ori la spatele națiunilor celorlalte.

Eu vreau să vorbesc de un lucru care s-a cerut, de o parte *importantă* dintre locuitorii României, s-a cerut în toate răspunsurile la Mesagiu de până acum și în ultimele răspunsuri la Mesagiu nu s-a dat, adică atitudinea pe care statul român înțelege s-o aibă, sub fiecare regim, față de chestiunea, foarte grea și delicată, a naționalităților.

Vedeți, în ceea ce privește naționalitățile, avem angajamentele de la Alba-Iulia. Angajamentele acestea, am spus întotdeauna că erau zadarnice, fiindcă angajamentele cele adevărate față de naționalități nu sunt pe hârtia de la Alba-Iulia, ci în însuși spiritul de toleranță și de dreptate al poporului românesc. (*Aplauze.*) Așa încât cred că, la orice manifestație, a oricării Camere, acest lucru trebuie amintit. Dar am mai crezut un lucru: Că orice guvern are o datorie în această privință, și să mă iertați că revin cu atâta insistență ca să spun că ea este necesară; reacțiunea față de o anumită campanie, care n-a încetat și căreia nu știm să-i răspundem printr-o propagandă folositoare, ceea ce constituie un adevărat păcat.

Este adevărat că guvernul care a precedat pe acesta a cheltuit foarte mult unde nu trebuia. Acesta se vede că nu este dator să cheltuiască nimic, nici atunci când trebuie. Dar, în sfârșit, propaganda cealaltă există, și ne face un rău nesfârșit, de care nu vă dați sama, și nu i se

opune nimic, din cauza lipsei banilor, care se puteau lesne găsi, dar și din cauza, ceea ce e mai trist, fiindcă am zis că banii se pot căpăta, din cauza lipsei de oameni. Nu avem astfel ce este de nevoie. Și de aceea se caută cu aprehensiune în orice Mesagiu românesc și în orice declarație a Camerei ce se cuprinde cu privire la naționalități. Fiindcă, s-o spunem limpede, părerea d-lui Goga, din foaia dumnealui pe care o scotea în Ardeal în 1919, că avem a face, dincolo de vechile noastre granițe, cu rămășițe de naționalități ce trebuie să dispară, este o părere absolut condamabilă, nu numai de orice om cu simț politic, de orice om cu simț de cultură, dar și de orice om care are grija viitorului liniștit și normal al acestei țări.

Noi suntem destul de mulți pentru ca să nu ne temem de nimeni în vechea noastră moștenire. (*Aplauze prelungite.*)

Suntem asigurați având 2.500.000 de țărani în Basarabia. Și întotdeauna țărănimea mănâncă pe orășeni: Acesta este un lucru cunoscut. Poate că orășeanul este mai pretențios și țăranul mai incult, dar în materia aceasta nu împărtășesc întru toate concepția d-lui Simionescu, fiindcă nu țin ca națiunea română să fie o națiune de cărturari, ci una de oameni cuminți, fie și cu carte mai puțină.

Un om fără de carte este un lucru destul de rău, dar norocul nostru cel mare este că sunt aici oameni cuminți, care se pot dispensa și de carte. Căci o națiune mare, cum a fost națiunea germană a lui Wilhelm al II-lea, cu toată cartea, s-a dus peste cap, și toată grămada de cultură peste această națiune n-a împiedicat-o să comită cea mai mare prostie pe care a făcut-o vreodată o țară, prin războiul pe care l-a provocat, cu voința tuturor germanilor, imperiul lui Wilhelm al II-lea.

Prin urmare, nu mă tem, chiar cu incultura noastră, dar cu dreptul nostru vechi și cu ființa elementului muncitoresc permanent, care este țăranul român, nu mă tem de nici un fel de primejdie din partea naționalităților. Dar mă bucur că ele sunt acolo.

Orice națiune se ține prin schimbul de cultură cu altă națiune, al cărei capital se amestecă în bună parte cu ceea ce dă ea însăși din avântul ei propriu. Dacă națiunile acelea, în loc să le găsim afară, cu pretenții, le găsim înlăuntru, cu modestie, cu atât mai bine. Am folosi dacă în cuprinsul României Mari ar putea fi toate culturile lumii reprezentate prin grupuri etnice definitive. Și avem datoria să le respectăm, căci au dreptul la aceasta, și putem să ne folosim de ele, fiindcă numai profit poate să iasă pentru noi.

Să-mi dați voie să precizez atitudinea d-voastră față de naționalități. Căci de pe banca ministerială se va fi întrebat cineva: „Dar de ce o fi venind d-lui, care nu are de trecut un examen pe care mult tineret o să-l treacă în curând, să ne spună lucruri pe care le cunoaștem de ieri și să le arate astăzi, de ce o fi venind omul acesta cu oarecare experiență să aducă din nou chestiunea aici?”

Iată ce vreau să spun: În alegerile acestea s-a întrebuițat față de unele naționalități și un sistem de pacturi electorale. Față de unii au reușit, față de alții însă nu. Profundă eroare face orice guvern românesc care tratează pacturi electorale, și nu aș vrea să insist, dar știți și d-voastră că a fost un pact cu sașii și s-a încercat unul cu ungurii. Pactul cu sașii a reușit; știți că pactul cu ungurii n-a reușit, și dacă nu s-a încheiat pactul cu ungurii, ei n-au în Camera aceasta nici un singur *reprezentant*.

E o mare, o foarte mare greșală. În privința aceasta, dați-mi voie să vă fac o destăinuire, care nu compromite pe nimenea, căci nu spun numele. Cineva care este legat prin toate interesele de Ungaria, de națiunea ungurească, îmi spunea acum câteva săptămâni: „Mare greșală faceți d-voastră că nu aduceți în Camera românească un număr destul de important de reprezentanți ai poporului unguresc. *Întâi*, fiindcă este drept, dar și pentru *alt* motiv. D-voastră știți că ungurul are o mare slăbiciune: Când l-ai luat frumos, făcându-i

mare cinste și tratându-l cavalierește, ceea ce se cheamă dârzenia lui de la început, începe să slăbească“.

Așa trebuia, dacă Parlamentul ar fi fost cum îl doream noi cu toții, și nu vă puteți închipui că eu mă așteptam să fiu succesorul; într-un mod puțin onorabil, pentru că în alt chip mi se propusese de generalul Averescu. Dar doream ca acest Parlament să fie altfel, și atunci, în acest Parlament ar fi trebuit să fie reprezentate, nu numai toate partidele după importanța lor politică și după valoarea lor morală, dar toate naționalitățile, după munca și cultura pe care o reprezintă aici. Dar nu e așa, și nu se spune nimic în Răspunsul la Mesagiu. Sunt dator să exprim această părere, care poate să nu aibă, într-un viitor pe care sunteți liber să-l socotiți cât mai depărtat, o altă importanță decât aceea de a se fi spus, de la această măsuță, aceasta în mijlocul unui grup de zece deputați.

Trec la o a treia parte. D. raportor, solicitat evident, eu știu ce însemnează să fie cineva raportor la Mesagiu, fiecare vine cu o idee și trebuie să-i faci loc în Adresă, și în Adresă apar deci pasagii, oricare ar fi forma, adeseori contradictorie în ce privește ideile, solicitat, zic, din mai multe părți, a vrut să pună toate chestiunile externe în opera sa, și dați-mi voie să găsesc în această parte puțină nepotrivire. Veți zice: Nepotrivire ca stil? Poate. Dar și alta.

Este evident că România nu urmărea ce se spune aici: Un „ideal în războiul mondial, de la o biruință comună“, ci urmărea, printr-o biruință, un ideal. Este o succesiune de termeni, care în logica cea mai bună se prezintă astfel. Dar nu vorbesc de lucrul acesta, ci vreau să relev câteva pasagii, care nu sunt destul de curtenitoare, ci sunt de-a dreptul dure, fără nici un motiv. Iată unul pe care-l cred că nu e curtenitor. D-voastră vorbiți de legătura de familie dintre domnița noastră și Regele Alexandru, și spuneți: „Națiunea întreață vede în această unire un simbol asigurător, că legăturile seculare

de prietenie cu vecinii noștri sârbi vor continua și mai strânse“.

Nu, d-lor, nu cu țara lor, ci cu națiunea lor. Și al doilea, nu pentru „o victorie la care am fost părtași“, victorie a cine știe cui, ci o victorie la care am fost colaboratori cu dâșzii... (*Întreruperi pe băncile majorității.*)

Să vă spun pe nume, ca să judece o lume. Ei! Să mă învețe d. Șendrea pe mine stilul românesc! Nu vreau să te jignesc, d-le Șendrea, dar cum nu o să te învăț eu pe d-ta în ce chip să gospodărești o moșie, n-o să mă înveți nici d-ta pe mine cum se scrie limba românească. (*Ilaritate.*)

Căci în momentul când pământul sârbesc se cutremura de mersul cavaleriei prințului Alexandru spre Belgrad, aceasta a fost întâia solie a noastră că o să scăpăm de iadul care era în Moldova. (*Aplauze.*) Da, prietenie de la popor la popor, și amintirea războiului ca amintire a unor silinți comune, în care nimeni nu are dreptul să se ridice peste celălalt. Fiindcă au fost făcute prin munca, suferința, jertfa fiecăruia din noi, lucrurile acestea se spun puțin și cu inima, și pasagiului aceasta îi lipsește, și acum era momentul când trebuia să se spună. Veți întreba: De ce? Fiindcă s-a ridicat de aici, de o persoană cu sentimente patriotice ce-l onorează și care a vorbit tot așa și în cea dintâi Cameră, chestiunea Banatului, cea ce nu este diplomatic, dar, când vorbesc azi și eu de chestiunea Banatului, nu sunt cel dintâi care am săvârșit acest act nediplomatic. S-a vorbit aici în Cameră; să-mi dați voie să vorbesc și eu.

O voce: Să auzim!

D. N. Iorga: D-ta ești bănățean. Să-ți spun un lucru, fiindcă ești bănățean. Franța avea obiceiul, după 1870, să creadă că anumite lucruri nu se spun tocmai fiindcă se simt. Și în materie de gust, de delicateță, noi avem de învățat de la francezi.

A trivializa o durere, strigând-o, înjosește un popor, iar a întrebuița o durere pentru scopuri de partid, înjosește un partid. Să ne amintim noi de ce drepturi suntem lipsiți, amintirea lor să o lăsăm copiilor noștri, dar

acestea nu sunt fraze care se strigă la răspântii. Și mai ales în momentul când ungurii din Ungaria caută arme împotriva noastră. În această privință să nu ne înșelăm. O spun cu toții, oficialii și neoficialii, care au trecut pe acolo: Oamenii aceia trăiesc filtrând ura cea mai cumplită împotriva noastră. În orice loc vom fi atacați, orice declarații vor fi făcute, ei vor fi acolo ca să ceară ceea ce nu li se cuvine și ceea ce nu le putem da în ruptul capului, căci este și în contra dreptății. (*Aplauze.*)

În momentul când germanii găsesc anumiți laudători la noi, nu numai pentru ce simulează că vor după război, dar pentru ceea ce ar fi voit în timpul războiului și înainte de război, când încep a umbla anumiți voiajori culturali prin România, anume „Kultur-Reisenden“ intelectuali, între Germania și România, și călătoresc cam des de la o țară la alta, noi știm foarte bine ce se păstrează, și e firesc, în sufletul fiecărui german. Adică își închipuie cineva că vreunul se poate resemna cu o Germanie amputată la vest de Alsacia-Lorena, iar la răsărit fără parte din Prusia Orientală și fără Posnania? Se poate crede lucrul acesta, că ei ar uita pe soldații negri, de culoare, care păzesc azi la Rin, ca și despăgubirile prelungite atâta vreme și călcarea în picioare, de care, mai la urmă, s-au făcut vinovați, fiindcă ei înșiși au vrut să calce dreptatea lumii?

Credeți d-voastră că avem de căutat și alți dușmani, atunci când aceasta este starea de spirit a poporului german și când dincolo de Nistru știm că e tot așa, deși, o vreme, s-a găsit poate interes să se ajute Vranghel, închipuindu-ne că de la Vranghel³ poate să ne vină cine știe ce foloase, și azi am adăpostit, crezând iarăși că o să ne vină cine știe ce folos, pe Mahno⁴, ca să-și îndeplinească rolul lui?

Dar eu, care cunosc starea de suflet a poporului rusesc, știu că acei de dincolo de Nistru pot să iscălească o sută de tratate, dar ei vor trăi numai cu gândul la Basarabia, căci le trebuie Strâmtoarele și Strâmtoarele fără Gurile Dunării nu le pot avea. Și când este așa, să

începem noi, în generația de acum, când cea mai strânsă frăție de arme ne leagă de sârbi, să începem a vorbi de ce? De lucruri pe care nu ni le-ar putea da ei acum și pe care, prin urmare, noi nu trebuie să le cerem, sfărâmând legăturile care sunt și asigurarea lor, dar, să o credeți, și asigurarea noastră? Pentru legăturile acestea firești, noi sacrificăm doar un sentiment foarte scump. Sârbii sunt dușmanii Italiei.

Este incontestabil că pentru anumite teritorii între acele două popoare nu se poate încheia o prietenie sinceră. Sârbii au luat Dalmația. Un fir de praf dacă l-ai lua de jos, el este o fărâmă din leul Sfântului Marcu, cu simbolul de marmoră al Veneției medievale.

Lucrul acesta nu se poate uita, că toate sunt pecetluite acolo cu stema măreței republici italiene. Și nu este nevoie să spun tot ce ne leagă de Italia și tot ce trebuie să îngrădăm în sufletul nostru, în anumite momente, pentru că ne găsim înaintea primejdiei, și ajutorul cel mai apropiat nu ne poate veni decât de la poporul cu care, veac de veac, am avut atâtea legături, poporul sârbesc.

Dar nu e numai atât. Erați cu toții de față când președintele Consiliului a plecat la Geneva ca să apere interesele României. Ați putut vedea cum, neglijând cu desăvârșire ce se va spune în afară de această Cameră, n-am întrebuițat acel ton de polemică, ton care, o spun foarte hotărât, a dezonorat Camerele noastre multă vreme. Și în mâna d-voastră stă ca acest ton să nu dezonozeze și această Cameră. Ce credeți oare că, dacă ați rămas între d-voastră, nu vă puteți spune amabilități? Vi le puteți spune foarte bine, deși veți face foarte rău dacă vi le veți spune.

Ați văzut cum, într-un ton cu totul deosebit de tonul de odinioară, am întâmpinat cuvintele d-lui președinte de Consiliu, fiindcă el pleca de aici reprezentând România. Evident, d-rul Lupu crede că el ar reprezenta-o mai bine; numai cât n-avea mandat. (*Ilaritate.*)

Neavând mandat, eu n-aveam să aleg între doi diplomați de rasă, ei fiind unul singur, bun sau rău, dibaci sau nedibaci, mare sau mic, acela era. Acela va vorbi în numele României, și aceluia i se putea adresa un sfat, dar nu o insultă.

Insulta este posibilă în gazete, în anume gazete, să nu se supere presa, da, dar aici astfel de lucruri nu se pot spune în orice caz, și în orice caz eu nu le voi spune. Dar, vă rog, eu am asistat cu durere la anume recriminații inutile pe care d. I. C. Brătianu le-a rostit, fiind eu președinte și dumnealui vorbind de la această tribună, și toți acei care au vorbit pe vremea mea în opoziție știu cât căutam să ocrotesc pe membrii minorității, ba mi-am făcut și dușmani în majoritate din această pricină; fiecare a putut vorbi atunci după dreptul lui. I-am amintit d-sale atunci, în câteva cuvinte, de anume defecte de temperament. Am evitat acum să-i spun chiar cuvintele acelea, ca să nu se supere. Dar nu uit o atitudine care a făcut ca la Paris să avem mult mai puțin decât am fi putut avea. Poetii au spus, de când este lumea, că, dacă vrei să-i dai omului lucruri amare, trebuie să ungi cu miere marginile vasului; noi avem însă obiceiul acesta rău, nu noi toți, dar mai ales dumnealui. Poate de atunci, după experiența dureroasă pe care a făcut-o, să fi părăsit puțin din unghiurile acelea ascuțite pe care avea obiceiul de a le prezenta sau, în aceiași comparație ca mai sus, întâi amarul pe marginile vasului, chiar dacă stătea mierea cea mai bună înlăuntru. Nu e bine.

Și nu e bine că tot așa faceți și d-voastră în Adresă.

Ziceți: „Rămânând credincioși alianțelor noastre“. Dar desigur, „rămânând credincioși“. Era foarte frumos ceea ce spunea d. Vintilă Brătianu ieri. D-sa este omul convingerilor, al convingerilor greșite uneori, dar desigur un om de bine, și când se încâlzește sincer d-lui, mai ales în domeniile pe care le cunoaște, poate avea succese oratorice ca acelea de ieri, pe care nu i le invidiez și pe care nu le-ar fi avut mulți oameni mai meșteri decât d-sa. Este un succes de sinceritate, nu de artă, și cred că

succesul de sinceritate onorează mai mult decât succesul de artă, fiindcă de cabotinaj suntem sătui. (*Aplauze.*)

Dar d-lui ne-a vorbit de un lucru pe care ni-l înfățișa ca și cum el ar fi fost un alt sistem față de sistemul nostru. Dumnealui zicea: Noi suntem încredințați în puterile României, și puterile României ne vor mântui. Nu cerșim la ușile nimănui. Foarte frumoase cuvinte, dar în această privință, cine a citit „Universul“ de astăzi, i-ar putea spune d-lui Vintilă Brătianu că în pagina întâi a acelei foi, aceeași idee se spunea de mine: Oricare ar fi guvernarea țării, țara aceasta este așa de dumnezeiește binecuvântată cu oameni de treabă și muncitori, încât se ridică de la sine. Experiența pe care d. Vintilă Brătianu o are despre puterea de a se ridica și de a birui a națiunii noastre este luată din domeniul practic, cu care dumnealui a venit în curent mai mult. Dar conștiința pe care o am eu despre caracterul cu neputință de dărâmat al acestei națiuni provine dintr-o experiență ceva mai lungă, din acele câteva secole de istorie românească, multe și frumoase și dureroase, și în care am trăit mai mult decât în lumea care mă înconjoară. E foarte ușor să spui acum, când ai hotarele de la marginea Maramureșului la Dunăre și din apropierea Tisei la Nistru, că națiunea românească nu poate să o dărâme nimeni, fiindcă este în stare să-și impună drepturile sale oricând. Dar au fost, pe vremuri, modești boieri, cu ișlice mari, cu capete rase, cu lungi veșminte orientale, cu ridicoli papuci în picioare, care nu știau nici limba franceză, nici diplomația care se servește de limba franceză, care nu fuseseră nici la Paris, nici la Geneva, dar care, în momentul când ar fi crezut cineva că niciodată națiunea aceasta nu se va ridica din praf, spuneau: Această nație nu renunță la dreptul său și acesta nu se poate distruge de nici o silă de pe lume. (*Aplauze prelungite.*)

Și dacă e frumos să spui lucrurile acestea de la tribuna Camerei, după 1918, era un moment când era mai frumos să afirmi acest lucru, când erai la Iași, cu armata invadată de tifosul exantematic, cu flămânzi în toate

părțile, cu orizontul întreg închis, când de jur împrejur stăteam în temnița dușmanilor noștri. N-a spus nimic chiar așa de nou d. Vintilă Brătianu în momentul acela și nu opunea unei politici de ingenunchiere înaintea străinătății, nu opunea politica sa, de luptă intransigentă.

Prin această încredere în poporul din care fac parte, prin aceasta s-a ținut viu și sufletul în mine, iar nu prin exemplul vieții contemporane, viață adeseori de traficuri neîngăduile, de egoism sălbatec, de îmbulzeală la toate satisfacțiile materiale ale vieții, de partidism, adeseori năvălitor, totdeauna neiertător față de adversar. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

S-a ținut tocmai prin această admirabilă vigoare, în care n-am dat nimic din ceea ce este al nostru, în credința că va veni vremea la care am ajuns. Iar urmașii noștri vor ajunge, oricâte prostii am face noi, așa de departe, încât, dacă am putea noi zări în viitorul lor, ne-ar fi rușine și de lucrurile cele mai bune pe care le facem și de care încă am zice că sunt prea puțin pentru ceea ce va ajunge nația românească când toate ursitele ei se vor îndeplini. (*Aplauze îndelungate.*)

De aceea, eu zic că nu e bine să se spuie ici și colo câte ceva, care ar părea că reprezintă un sentiment de neîncredere față de aliații noștri de odinioară. Să apărăm față de dânșii tot ce avem de apărat, dar, pentru Dumnezeu, să începem prin a le spune cât de mult le suntem pe drept recunoscători, cât de mult îi iubim pentru aceasta și cât de mult înțelegem un lucru: Că numai menținerea legăturilor de alianță, oricâte frecări ar exista între unii și alții, garantează situația pe care am căpătat-o. Dacă-și închipuie cineva că trezindu-se Germania împotriva Franciei, Germania aceasta nu va schimba cu desăvârșire tot rezultatul războiului și că, nu numai că ne va trimite în hotarele noastre cele vechi, dar chiar față de hotarele cele vechi va proceda cum au procedat foarfecele congresului din București, dacă își închipuie cineva că, slăbindu-se legăturile între aliați și noi, am mai păstra ceea ce avem, oricare ar fi vrednicia

noastră, atunci nu știe ce sunt fatalitățile internaționale, mai puternice și decât vrednicia celui mai mare popor.

Cu privire la ultima parte, dați-mi voie să vă spun că nici aceia nu corespunde sentimentelor mele.

Cu privire la partea aceasta, vă făgăduiesc că veți avea de cules unele informații folositoare pentru dumneavoastră, fiindcă nu ați fost puși în curent cu anumite amănunte interesante cu privire la originea acestui guvern, amănunte pe care trebuie să le știți și pentru alte motive decât simpla curiozitate.

Vedeți, d-lor, eu sunt un om care am obiceiul să definesc rolul meu. Aceasta, deși de pe banca ministerială un prieten m-a acuzat, acum câtăva vreme, de exagerarea eului meu. Este o exagerare a eului meu aceea că scot dintr-însul atâta muncă pe cât pot și nu cer pentru munca aceasta nici ceea ce se îngăduie unui om muncitor? Este o exagerare în cărțile mele pe care le-am făcut cu zilele mele trudite și uneori și cu nopți nedormite?

Nu văd întrucât aceasta ar fi o exagerare a eului meu.

D-lor, dar eu nu am cerut nimic în ceea ce privește averea și nici situațiile oficiale atunci când nu am fost, în țara d-lui Trancu-Iași, ministru niciodată și nici măcar decan al Facultății. Sunt acum prodecan la Facultate, fiind cel mai vechi acolo, și aceasta s-a făcut în chip mecanic.

Dar, d-lor, eu am tipărit o serie întreagă de volume despre care nu s-a scris nici măcar două rânduri de dare de samă. Dacă aceasta înseamnă să fi obraznic, atunci sunt cel mai obraznic om din Țara românească; dar, dacă nu este așa, atunci prietenul meu mi-a făcut o mare nedreptate.

Dar, d-lor, iată, eu voiam să vin la un fapt. Eu îmi măsoz rolul meu, căci dacă m-aș duce la o adunare de bancheri (*d. V. Iamandi protestă*), d-le Iamandi, nu e o aluzie la d-ta, care ești un tânăr iluzionist și care ți-ai găsit un rost mai bun decât la noi; nici nu mă gândeam că d-ta ai putea să fii bancher, căci nu ai figură de

bancher, dacă m-aș duce, zic, într-o adunare de bancheri, credeți că aș avea sfruntarea să discut despre deosebitele valori care se negociază? Sau, când m-ar pofti la o nuntă, într-o casă unde nu am fost niciodată și unde nu aș fi contribuit la legăturile de familie cu nimic, aș sta în primele locuri? Desigur că aș sta lângă ușă, lăsând ca acei pe care-i privește de aproape și pentru care este mai plăcută această nuntă, să stea în locurile principale.

Uneori, d-lor, s-ar părea că prea mă amestec mult în discuție, și cred că este bine atunci să știți de ce mă amestec. Este foarte adevărat ceea ce a spus d. Vintilă Brătianu despre întâlnirea mea din mai cu d-sa. Dar, dacă d-sa spune tot ce este adevărat, atunci are datoria dumnealui să creadă că sunt adevărate și lucrurile pe care le spun eu; nu i-am dat vreodată vreun motiv să se îndoiască de mine. Ne-am întâlnit deci în luna mai, lângă strada Batiște, în fața unei grămezi de cărămizi, și am vorbit. Ne-au surprins câțiva jurnaliști, și era martor și d. Buțureanu, senator de Dorohoi. Am vorbit cu durere despre situația țării.

Vedeți, fatalitatea pusese grămada aceea de cărămizi în mijlocul drumului și, cum nu se putea să treacă niciunul înainte, am escaladat cărămizile împreună, și ne-am lovit piept în piept. Dacă te lovești piept în piept cu cineva atunci, chiar dacă acela face altă politică, dar dacă te cunoști cu dânsul, trebuie să schimbi câteva vorbe, până treci mai departe.

Iată, d. Brătianu are o memorie politică, dar în ea este un lucru curios. Am admirat-o la mulți oameni. Și ea consistă în aceea că după zece ani își aduc aminte perfect de fiecare cuvânt ce a spus. Eu sunt incapabil de o astfel de memorie; nu-mi pot aduce aminte în mod exact decât de ideile schimbate în cursul unei zile. Totuși iau note în fiecare zi, să vă feriți de notele acestea, nu acum, peste douăzeci de ani după moartea mea, când vor fi tipărite. Iau note zilnice seara, dar nu sunt în stare să reproduc cuvânt cu cuvânt tot ceea ce am spus.

Dar d. Vintilă Brătianu are candoarea oamenilor care nu sunt scriitori și care identifică memoria lor, influențată mai mult de situația momentană, cu aceea ce a rămas în minte din ce s-a petrecut atunci. De fapt iată cam ce am spus eu, domnilor.

Am spus: „D-le Vintilă Brătianu, ne prăpădim“. A recunoscut-o și dumnealui. I-am vorbit de un Minister de coaliție, și adaug acum că nu am intenția să ajut, vă rog să o credeți, să ajut pe d. general Averescu sau pe d. Argetoianu să vie a doua oară, spre nenorocirea acestei țări. Nu am această intenție, chiar dacă aceasta mi-ar atrage articole displăcute, ar fi un schimb de bune procedee.

Dar eu nu am această intenție. Nu poate exista un regim mai nenorocit decât regimul sub care a trăit țara aceasta timp de doi ani și jumătate; cu oricine trebuia cineva să se unească pentru ca acest regim să dispară. Și atunci eu am propus d-lui Brătianu să fim mai mulți pentru a o face. Dumnealui n-a refuzat, aici se înșală, n-a refuzat cu totul ideea unei coaliții.

A fost vorba și de țărăniști. Iată ce sunt țărăniștii, în amintirea mea, nu în pretenția lor, fiindcă una e una și alta e alta. Țărăniștii sunt în cea mai mare parte foști naționaliști, naționaliști culturali sau și naționaliști politici. Eu am o lungă listă a celor care au fondat partidul, și lista e foarte interesantă. Erau și de prisos, ca dumnealui (*arată către d. V. Iamandi*) și alții, azi în alte părți. La țărăniști sunt foarte mulți dintr-înșii.

Evident, nu-mi veți face ofensa să credeți că eu le-am dat pe d. Coandă de la Argeș, chiar așa cum zice în scrisoarea sa din „Aurora“, că sunt „brânză bună în burduf de câne“; burduful fiecăruia e cum l-a ajutat Dumnezeu, dar e mai bine să ai burduf de câne exterior decât să ai în interior elemente care să echivaleze cu ceea ce cânele îmbrăcat în burduful lui are și în sufletul lui. (*Paritate.*)

Nu-mi veți face injuria să credeți că m-am apropiat de d. Coandă, șeful țărăniștilor de la Argeș, ori de șeful

său, în timpul războiului, care era directorul „Luminii“. Și, prin urmare, dacă sunt țărăniști de felul meu, sunt și țărăniști de alt fel, și truda mea cea mare, prietenească, e cum să fac pe cei care au fost în mersul de idei al meu să se întoarcă, nu pentru mine, ci pentru ei și pentru țară, la mersul de idei al meu, care e monarhic, legalist, naționalist, să părăsească un foarte frumos cal revoluționar, care a zburdat în largul Europei, dar care pentru moment are același neajuns ca și calul lui Don Quijote, e mort și a călări pe cel mai frumos cal mort e mai rău decât pe cea mai proastă mârtoagă vie.

Așa cum vedeți, trebuie să fac o deosebire în Partidul Țărănesc, și păstrez pentru d. Mihalache, pe care l-ați atacat foarte mult, multă stimă.

E un țăran foarte cinstit, care a ajuns ministru, rămânând în sufletul lui ceia ce au fost înaintașii lui din generație în generație: Un om cinstit și modest. Cuvântările sale le luați în răspăr, și, când îl iei pe un om în răspăr, nu o să-ți spună: „Bună ziua“ și „mulțămim d-tale“. Dar dumnealui e un om foarte folositor acestei țări, cunoaște chestia agrară foarte bine și a dovedit în război că e un soldat care nu s-a dat în lături.

Nenorocirea e că a fost invadat de cine a fost invadat, pe urmă, dar, în sfârșit, și-a lăsat un deget și i-au prins mâna întreagă, de l-au adus în trista situație în care se găsește acum. Dar orice om de bine are datoria, nu să-l jighească pentru a-l înfunda mai mult în mijlocul celor care au venit mai târziu în partidul său și care i l-au confiscat, ci să-i arate sentimentele acelea care să-l recheme în locul de unde sufletul său desigur că n-a deșertat, am spus un cuvânt foarte greu și prefer să spun în locul pe care sufletul său nu l-a părăsit niciodată.

Și i-am spus d-lui Brătianu atunci: „D-le Brătianu, dacă ar fi numai pentru faptul de a nu avea o puternică opoziție în țară, fiindcă țărănismul pretinde... Țăranul vrea ceva; d-voastră ziceți: O să-i dăm câțiva pumni de la jandarmi și câteva zile de închisoare, o să-i lipim crucea pe frunte și are ce-i trebuie. (*Aplauze, ilaritate.*) Vă

înșelați, țăranul vrea să-l lași puțin să facă pe voia lui. Dar veți zice: Voia lui ce însemnează? E voia omului celui mai legal în țara aceasta, care cere să fie informat, dar cu adevărat informat asupra adevăratelor sale interese și cum niciodată n-o să-și pună la plug un bou nărăvaș și n-o să încalece pe un cal care l-ar da de râpă, tot așa n-o să servească el cauza niciunui partid care, împreună cu pierderea lui, ar putea să aducă pierderea țării”. (*Aplauze.*)

Și i-am spus d-lui Brătianu: „Să încercăm și cu dâșii“. Dumnealui nu a refuzat absolut. Nu. Am văzut pe urmă pe d. Ion Brătianu, pe vară, în casă la mine. Dumnealui e adevărat că a făcut rezerve foarte hotărâte în ce privește colaborarea cu țărăniștii. Dar ipoteza că partidul acesta țărănesc este în vădită și puternică scădere era greșită. Veți recunoaște că, în lupta pe care ați dus-o, ați găsit un partid foarte puternic, care dorim să mergă pe alte drumuri ca metodă, ca înaintea ochilor să aibă alte ținte, dar desigur un partid foarte puternic și foarte iubit în multe județe. De ce aș minți eu spunând în avantajul propriei mele cauze că nu e așa? Așa e țăranul! El trebuie educat în direcția lui, iar nu smuls de la direcția lui la a noastră, pentru ca să-l facem din nou sluga noastră. Aceasta ar fi cea mai mare greșală. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

Noi uităm multe. Ne facem un rău astăzi și a doua zi ne întindem mâna. De ce? Pentru că doar cei mai mulți sunt avocați și oameni politici. Avocații se batjocoresc pe sama clienților, și a doua zi cu colegul acela pe care l-au pișcat puțin pentru ca să iasă cum trebuie cauza, se împacă. În ce privește pe cei care fac politică, se schimbă nițel împrejurările la noi. Câți dintre noi nu vor fi avut în viața lor momente în care nu credeau că se vor putea întâlni cu un altul, și în urmă se întâlnesc? Se găsește drum și azi de la banca de aici la banca de acolo; și d-voastră vă veți fi mirat poate de anumite călătorii de la o bancă la alta.

Cu țăranul nu este așa. Pe țăran când l-ai lovit odată în drepturile lui, nu te uită niciodată. Și să știți că o să-i

plătiți polița de acum. Când veți cădea în opoziție și când veți avea adversari cumpliți la guvern, veți vedea câți dintre d-voastră veți ieși. Nu numai atât, dar să vă spun și altceva: Chiar dacă la guvern nu ar fi asemenea adversari ai d-voastră, ci ar fi un biet om care merge cu dreptatea și care va încerca să fie absolut drept cu d-voastră, îi va fi cu neputință să vă asigure în viitoarele Camere reprezentanța pe care fără îndoială că prin marile servicii pe care Partidul Liberal le-a adus țării și prin calitățile atâtoră dintre conducătorii săi are dreptul să o aibă.

Ei bine, ați pierdut pentru un micuț câștig de moment, ați pierdut un întreg viitor, și toate eforturile d-voastră nu o să vă facă să recâștigați acest viitor. (*Aplauze pe băncile minorității.*)

Am stăruit, deci, continuu în acest sens al colaborării și încă pentru un lucru: Pentru acesta, pe urmă, încă mult mai mult decât chiar pentru o înțelegere cu Partidul Țărănist. Am stăruit pentru o înțelegere cu toate partidele Unirii. De unde vine formula aceasta, de guvernământ a partidelor Unirii, o știe d. Inculeț, care se uită foarte șiret, pentru că știe că este așa, și eu îl cunosc bine pe dumnealui, și atunci când se uită șiret, să știți că este absolut adevărat. (*Aplauze.*)

Am găsit-o și în convorbirile cu dumnealui și cu d. Nistor, dar mai ales cu d. Maniu, care este un om așa de liniștit, așa de calm, cu care se poate înțelege cineva așa de bine, dacă are cea mai mică noțiune a aceluia lucru foarte frumos și mare, care se cheamă sufletul ardelenesc, pe care nu l-ați prins când vorbea de la tribună, cu toate îngrădirile omului de știință care este părintele Lupaș, cu toate calitățile admirabilului scriitor, care este cel mai mare prozator al Țării românești în momentul de față, părintele Agârbiceanu, de care am fost mișcat până în adâncul sufletului meu. Și nu este adevărat, nu a prins bine d. Vintilă Brătianu când, cu privire la discursul lui, a vorbit de ură. Acel om pe care cine l-a citit îl știe că nu poate urî, a spus că urăște numai procedeele, dar, în ce privește oamenii, a spus că le recunoaște toate meritele și

că ar fi cel mai fericit atunci când ar putea să-i iubească prin distrugerea acestor metode. (*Înteruperi printre ardelenii liberali.*) Nu mă înterupeți d-lor ardeleni, căci știți că una din cauzele pentru care Parlamentele anterioare nu au putut lucra, una dintre cauzele pentru care au fost compromise și una dintre cauzele pentru care nu s-a putut avea în țara aceasta buna înțelegere, atât de necesară, sunt dușmăniile acelea dintre ardeleni, pe care le-am întâmpinat încă de la început, când am venit aici ca președinte al Adunării. Aveam obiceiul atunci că nici nu-i lăsam să se certe, îi trimiteam la club, de câte ori vedeam că vin aici cu poftă de a mușca în carnea fraților lor. Le spuneam să poftască la „Majestic“, să se sfădească acolo, căci aici nu este vorba de certe de clopotniță, ci este vorba de interesele Țării românești. „Duceți-vă, certăți-vă, împăcați-vă, și pe urmă veniți aici, ca să vorbiți ca români, iar nu ca oameni de partid, sau ca oameni care vă urâți pentru cine știe ce mizerabile chestiuni de provincie“. Da! Da!

Și, zic, am stăruit neconținut pe lângă d. I. I. Brătianu să se facă această legătură a partidelor Unirii. Uite, d-nealor sunt sigur, sunt convinși, că nu vor încerca o dezmințire, d-nealor amândoi, și d. Inculeț și d. Nistor, care ar fi mai fericiți dacă în momentul acesta s-ar găsi într-un Minister al partidelor Unirii, decât, cum se găsesc astăzi, într-o situațiune puținel cam jenantă, de trebuie să vie d. Marmeliuc de la tribună ca să spună că este numai colaborare și să încerce a fixa distincțiuni care se fixează cu multă greutate, după ce d-nealor în Bucovina au ales, la atât de puține locuri, trei miniștri liberali, o colaborare cam imbulzicioasă, locurile fiind puține, iar d. Inculeț, din partea d-sale, a trebuit să recurgă la infinitele resurse ale spiritului d-sale fin și ale acelei bonomii care ni-l face simpatic, cel puțin pentru aceia care nu au pătimit în Basarabia de pe urma alegerilor, eu unul nu am avut nici o candidatură serioasă, așa că n-am de ce să-i refuz simpatia mea, a trebuit să recurgă la lucruri de

acestea ca să dea o înfățișare, o vitrină, o fațadă colaborației sale.

Și, d-lor, mulți dintre d-voastră sunteți oameni tineri, alții oameni care, având o vârstă mai înaintată, au venit în Ardeal numai după război. Eu cred că felul cel mai bun de a cunoaște Ardealul nu este acela de a-l vedea după război, în enervarea pe care o produce biruința, pe când suferința solidarizează. Ardeleni în forma lor cea mai admirabilă au fost ardelenii dinaintea războiului. Eu nu vă pot spune cât datorez acestor oameni. Am plecat de aici, dintr-un mediu egoist, strict materialist, decăzut, unde fusese puțin socialism de la Iași, căci, în vârstă de șaptesprezece ani, eram dator să explic înaintea unor oameni care, ascultându-mă, înțelegeau tot așa de puțin cum înțelegeam eu, să le explic teoria *Capitalului* lui Karl Marx și eram pus să împart în Botoșani broșurile lui Kropotkin⁵, cu copertă roșie. Așa era moda timpului, dar moda aceasta s-a dărâmat. După aceea a venit radicalismul lui Panu, pe care d-voastră l-ați luat la d-voastră, dar care nu v-a adus nici un folos.

D. Leonte Moldovanu: Ba am avut folos.

O voce: L-am luat de la d. Take Ionescu.

D. N. Iorga: Ați avut vreun folos? Eu vă spun un lucru: Marfa politică să n-o cumpărați de la aceia care la rândul lor au cumpărat-o de la altul, ci să o luați direct de la fabricant. Va să zică, în vremea aceea, după entuziasmul tinereții rămăsese viața, rămăsese un ideal științific, un ideal de activitate, dar idealul acela frumos, mare, pentru care cineva se sacrifică o viață întreagă, acela nu era în Vechiul Regat acum treizeci de ani.

Ei bine, acel ideal l-am găsit acolo în Ardeal, în casele preoților, în casele învățătorilor, care știau de un singur lucru atunci, știau de interesele poporului românesc, opuse intereselor asupritorilor săi. Și același lucru se găsea în Bucovina. Nu stătea în fața d-lui Nistor, colaborator sau ce o fi cu Partidul Liberal în momentul de față, nu stătea d. Dori, sau, ca să-i zicem cu numele întreg, d. Dorimedont Popovici, un excelent bărbat de stat,

care are numai obiceiul de a saluta pe rând pe toți biruitorii în capitala Bucovinei, traducând, evident, discursul dintr-o limbă în alta, după cum acești biruitori erau armatele lui Carol de Habsburg sau armatele lui Ferdinand al României. Și în Basarabia am fost, dar m-am ferit să ating prea mult lumea de acolo, fiindcă știe d. Inculeț ce însemna o legătură între un basarabean atunci, pe vremea războiului cu Japonia, și e unul care venea din Vechiul Regat. Dar am văzut și țara aceea, și poate am plâns uneori văzând rămășițele trecutului moldovenesc, care, vă mărturisesc sincer, nu-l credeam că se va întoarce așa de repede, dar pe oameni m-am ferit să-i tulbur, în bănuiala în care-i ținea regimul țarist. Dar pretutindeni am găsit un suflet românesc de toată frumuseța, care s-a coborât în mine și mi-a dat puterea de muncă și încordarea care mă ține viu sufletește încă *până* la vârsta la care mă aflu acum înaintea d-voastră; în Ardeal însă, dacă mă veți întreba cine coordona aceste silinți, apoi ar trebui să fie cineva, ca istoric, nevrednic de a i se crede o slovă, ar trebui să fie cineva, și ca om, un profund necunoscător al împrejurărilor din Ardeal, ca să nu recunoască faptul că întreg neamul românesc de acolo era strâns în jurul câtorva bărbați care, în împrejurările cele mai grele, împotrivindu-se cu primejdia trupului lor și totdeauna cu zdrobirea carierei lor și cu menținerea în sărăcie a familiei lor, au ținut drept steagul românesc care a biruit. (*Aplauze.*)

D. Pompiliu Piso, vice-președinte: Îmi dați voie un moment, d-le Iorga, trebuie să consult Camera pentru prelungirea ședinței.

Se pune la vot și se admite.

D. N. Iorga: În afară de faptul acesta, că Partidul Național din Ardeal, partid vechi, care a fost creat de poporul românesc și nu s-a impus poporului românesc, este o expresiune a întregii națiuni, iar nu o formațiune a clasei de sus, cum sunt partidele de la noi. Și aceasta este

o foarte mare deosebire. Iar din truda și suferințele țăranului, din puțină cultură a popii și a învățătorului s-a ridicat, generație de generație, acest partid, pe care noi nu avem datoria de a-l zdrobi, ci de a-l ține în afară de certele noastre din Vechiul Regat. (*Aplauze.*)

Să vă spun ce am făcut eu. Aveam dreptul sau ba, eu care i-am cunoscut multă vreme, care am mers din biserică în biserică și am copiat inscripții, și sunt volume întregi ale mele care cuprind aceste urme ale vieții ardelenesti de odinioară⁶, eu care le-am descris pământul și le-am stat la îndemână, fără pretenție, la toate nevoile lor, eu care am schimbat acea atmosferă rea care era în ceea ce privește pe frații noștri de dincolo, aveam eu dreptul să mă înfățișez înaintea lor în ceasul liberării? Dar, când i-am văzut liberi, mi-am spus: Am înainte de toate o datorie, să nu mă duc pe acolo așa cum s-ar duce cineva care ar ști că *i* se datorește un lucru și care vine să primească plata: „Vă aduceți aminte? Eu sunt românul din Vechiul Regat pe care l-ați văzut în zilele acelea amare în care v-am arătat o dragoste pe care, ici și colo, o aveau câte unii de aici, dar cei mai mulți o aveau teoretic, de la București“. Nu m-am dus și desfid pe oricine să găsească propaganda mea, în vederea partidului meu, și puteam să fac un partid puternic acolo, căci așa fi găsit urme din activitatea mea în Ardeal.

Și când s-a început propaganda de partid în Ardeal, întâi de generalul Averescu, am zis: Aceasta este o crimă, se rupe solidaritatea națiunii noastre. (*Aplauze.*) Lăcomia averescană a rupt cea dintâi această solidaritate.

A mai fost înainte cineva, dar nu vreau să spun mai mult.

După aceasta, natural că s-a făcut dâră, și au venit unii și alții, și s-a ajuns că în Ardeal nu mai poți să vezi la o masă de cafea zece români stând laolaltă, ci unii de o parte, pentru că sunt din Partidul Național, alții de altă parte, pentru că sunt averescani, și alții de altă parte, pentru că sunt liberali. Și oamenii aceia, care s-au luptat

cu ură, și trebuiau să o facă, în contra străinului, știu un lucru pe care noi nu-l știm.

Fără să spunem că suntem secături, cu toate acestea sentimentele noastre nu sunt așa de profunde ca ale lor, și avem un fel de memorie mai superficială, avem un fel de bunătațe de inimă, care uneori ne strică și alteori folosește; dar ei, când urăsc, atunci urăsc, și urăsc până la moarte. Și ceea ce noi am stricat într-un moment, nu vom putea restabili o viață întregă.

Și oricine are o parte din acest păcat, să și-o suporte ca o piatră pe inimă.

Dar să o înțelegeți măcar acuma, după ce oamenii aceștia, prin alegerile pe care le-ați făcut, au fost jigniți profund. Nu veți zice, ferească Dumnezeu, că sunt fabule toate lucrurile care s-au rostit de la tribună, de aici.

Și ar fi fost fără îndoială lucrul cel mai frumos, dacă această Adunare ar fi spus: Sunt douăzeci de mandate de jertfit; jertfim douăzeci de mandate. Douăzeci de oameni se vor duce din nou înaintea alegătorilor, dar, în această Cameră, provinciile acestea frumoase, țara aceasta a tuturor minunilor și a celor mai frumoase tradiții țărănești ale poporului nostru, ar fi fost așa fel reprezentată, încât nimenea să nu se poată îndrepta spre aceste Adunări, spunând: „Locul meu trebuia să fie aici, și mi l-a luat cineva“.

Revin, d-lor.

Eu am mers cu ideea aceasta a guvernului partidelor Unirii până la capăt, până la căderea guvernului Averescu.

Este aici cineva, la care mă uit, și-l desfid să spună că nu este adevărat, mă uit la d. general Moșoiu, că n-am rămas pe această bază a partidelor Unirii coalizate.

Știi, când mergeai d-ta pe la redacția mea și pe stradă, cu mine împreună, știi foarte bine ce urmăream eu în căderea guvernului Averescu. Nu vreau să vorbesc mai mult, dar d-ta știi și prin ce mijloace, foarte cinstite, foarte legale. Arestarea care se punea în vedere, aceea nu era legală, și înțeleg arestarea noastră; dar ceea ce am făcut noi pentru ca această calamitate, care era guvernul

Averescu în plină descompunere, și Dumnezeu știe dacă descompunerea n-a apărut din întâiul ceas când partidul acesta de adunătură a luat țara în mâinile sale să dispară, și d-ta știi foarte bine că aceea ce s-a făcut în momentul acela de mare primejdie pentru țară s-a făcut, nu de unul singur, ci prin silința tuturor și cu riscul tuturor. Nu vreau să vorbesc mai mult.

Sunt lucruri care se vor ști la timpul lor, lucruri plăcute sau neplăcute, dar așa a fost.

Și în loc să se găsească guvernul partidelor Unirii, a ieșit numai Partidul Liberal, cu adaosul partidului Unirii din Bucovina și al Partidului Țărănesc al d-lui Inculeț, legate câte și cum sunt legate, și pe câtă vreme sunt legate. Altfel ar fi fost dacă d-voastră vă țineți de angajamentele luate și dacă toate partidele Unirii ar fi stat acolo.

Spunea d. Vintilă Brătianu că atunci ar fi fost așa ca pe vremea când d. Marghiloman a izbutit să smulgă o concesiune cu privire la islazuri. Se înșeală. Acela era un acord între partide? Nu. Era o înțelegere cu privire la un punct special.

Nici n-ați colaborat în chestiunea agrară, în întâia fază a chestiunii agrare, la 1907, cu Partidul Conservator.

D. Leonte Moldovanu: Formula a dat-o d. Take Ionescu.

D. N. Iorga: Sunt și unele formule ale d-lui Marghiloman pe care mi le aduc aminte, și care sunt foarte pitorești, deși puțin cam triviale, încât nu pot să le reproduc integral aici. Arăta cât rău ar fi făcut pentru agricultură trecerea vitelor pe anume pământuri și spunea că rămășițele pe care le-ar fi lăsat vitele trecând pe acolo ar fi făcut să nu poată crește nu știu câți ani nici un fir de grâu.

O voce: S-a amenințat cu revoluția de sus în jos, dacă se punea sancțiuni în lege.

D. N. Iorga: Acestea le ceream și eu. Deci, ce a fost în 1907 însemna un lucru, iar ceea ce voiam acum câteva luni ar fi fost alt lucru. Și în tot cazul, n-ar fi fost deloc

acea dezordine, acel haos, acea neînțelegere de care a vorbit d. Vintilă Brătianu.

Și iată de ce.

Întâi că înțelegerea pentru Vechiul Regat s-ar fi făcut între Partidul Liberal și, cum mi-a făcut onoarea să-mi propună din nou, după ce mi-a propus de vreo șase ori înainte, de la deschiderea chestiunii rurale, d. I. Brătianu, înțelegerea s-ar fi făcut prin mine.

Nimeni nu-și închipuie că partidul meu, în actuala alcătuire, este așa de numeros și așa de puternic, încât să cauzeze, într-o guvernare comună, o primejdie, care n-ar fi existat nici pentru buna mea credință, căci am obiceiul, când îmi dau cuvântul, să-l țin.

Cine știe la câte ispite putea fi supusă ambițiunea omenească în zilele de la Iași, știe și câtă rezistență a trebuit ca să se opună acestor ispite, pentru ca, până la capăt, pierzând mai toată popularitatea mea și pe mulți dintre aderenții mei, care au trecut pe urmă la Partidul Liberal, să mă țin în atitudinea pe care o făgăduisem, fără nici o răsplată, fără gând măcar de răsplată.

Șeful Partidului Liberal, într-un moment când îi aminteam de lucrul acesta, mi-a spus: „D-tale ți-a servit, ce are a face ce am folosit eu?“

Este un punct de vedere particular, asupra căruia dați-mi voie să trec cu vederea. Căci ceea ce spunea d. Ionel Brătianu este adevărat, dar mai încăpea și puțină omenie alături. Va să zică, față de mine n-ar fi fost nici o primejdie, iar în ceea ce privește „regionalismul“, vă rog să ne înțelegem.

Dacă în Ardeal am fi numai noi, dacă în Bucovina românii n-ar forma numai o mare majoritate a populației, ci ar domina și orașele, dacă în Bucovina preponderența noastră ar fi zdrobitoare, dacă în Basarabia românii ar fi elementul cel mai bogat și mai cult, atunci am zice: „Regionalismul? Ce este aceia? Cine îndrăznește să vorbească de regionalism atunci când fiecare ținut trebuie să uite toate amintirile și, dacă se poate, și toate drepturile sale și să se confunde într-o absolută și

admirabilă unitate românească, singura capabilă de a ne da viitorul țării?”

Și dacă avem o majoritate, ei bine, d-lor, nu suntem singuri acolo.

Dacă avem o majoritate, apoi este foarte ușor de socotit majoritatea în funcțiune de oameni, dar este și o majoritate a pungilor și a cărților, a învățaturii și, dacă facem socoteala aceasta, nu iese tocmai așa.

Majoritatea sufletelor dă dreptul, dar majoritatea cărții și a bogăției dă puterea, orice steag ar sta deasupra.

Și nu-mi stă prin minte să consider situația naționalităților din Ardeal ca a unor adversari pe care trebuie să-i combatem până în pânzele albe. Sunt frați de-ai noștri de alt grai, dispunând și ei de drepturile pe care li le asigură legile țării.

Aceasta este concepția mea, dar nu trebuie să se creadă că aceasta este, din partea lor, totdeauna sentimentul.

Dacă putem să ne lăudăm, mai ales în ce privește majoritatea, de atitudinea sașilor, mai sunt și alte națiuni în provincii, și, atunci, mă rog, nu se apără un punct primejdut din mijlocul lagărului și de soldați care nu cunosc punctul unde este primejdia, ci se apără punctul primejdut, locul unde este primejdia, cu oameni care sunt deprinși să stea acolo în fața inamicului și să înfrângă această primejdie.

Regionalismul, dacă este vorba de un regionalism cuminte, e chemat să ne consolideze în provincii, pentru ca apoi aceste provincii consolidate să se poată confunda într-o unitate, și nu în una centralizată, ci în una de sinceră descentralizare.

Atunci vom fi ajuns la adevăratele scopuri ale poporului nostru.

S-a vorbit de cinci mandate, și am și asistat la ceea ce se numește târguială.

Dar să ne uităm la lucruri mai de aproape. Credeți d-voastră că ar consimți cineva să facă parte dintr-un

Minister de coaliție, dacă nu ar avea pe băncile acestea sprijinul trebuincios pentru aceasta?

Dar viața parlamentară este o viață de surprize. Am văzut acum două zile o asemenea surprindere, și se zice că se pregătește o alta, cu ocazia legii chiriilor.

Oameni de același partid, coeziunea este perfectă, dar câți din d-voastră dau astăzi un vot și mâne un răs-vot? Cu cele mai bune sentimente! Și oricum, întâi s-a votat fiindcă s-a crezut ce este drept, iar altă dată fiindcă nu vă lăsa inima. Aceasta se întâmplă, și atunci nimeni nu poate intra într-un Minister fără să aibă garanția unui oarecare număr de reprezentanți între parlamentari.

Dar mi s-a spus de cineva, nu spun de cine, să se facă întâi înțelegerea, d. I.I. Brătianu să capete puterea și pe urmă va vedea cum se va înțelege cu ardelenii.

Dar aceasta nu se putea primi nici din alte motive.

Să zicem că șefii partidului ardelean ar fi oamenii cei mai culanți, dar sunt ceilalți de acasă, care vor întreba; „D-le, d-ta te-ai înțeles pentru Minister cu partidele Unirii, dar care este garanția care ți se oferă? Văd că vorbești numai de buna credință.“

Și fiindcă sunt oameni care vor să aibă ceva pipăit, nu din cauza Ministerelor pentru Ministere, nici a scaunelor pentru scaune, ci tocmai pentru puțința unei colaborări admirabile, cinstite și cu garanție, s-a produs acea discuție pe care a rupt-o o greșeală ce o va constata mai târziu și acel care a făcut-o, dar păcat că o va constata numai atunci când țara va fi tras multă vreme consecințele acestei greșeli, pe care și el va fi trebuit să o recunoască.

D-voastră ați făcut alegerile, și nu mai este nevoie să spun cum, fiindcă dovedește rău gust să scormonească cineva conștiințe dureroase, și sunt convins că și aici sunt conștiințe dureroase.

Și atunci, la capătul acestor alegeri se impunea neapărat o mișcare, nu aș zice de pocăință, ci un reviriment, în care să se spună ceea ce spuneam

adineauri: „Să zicem că noi avem dreptate, dar cine are o majoritate atât de numeroasă, poate fi generos“.

Toți aceia care aici sunt deputați, dintre românii Vechiului Regat, dar aleși în Ardeal, nu-și închipuie că legăturile lor cu Ardealul sunt așa de vechi și de importante și de neapărate, încât să nu primească din partea partidului lor o altă situație, foarte onorabilă, lăsând ardelenilor locurile pe care le-au ocupat. Și chiar ardelenii aleși puteau face sacrificiul acesta pentru liniștea Ardealului.

Nu s-a făcut, și aici este a doua greșală.

Dar, mă rog, se zice: „Facem ce facem pentru un scop, pentru ca ordinea să se restabilească în această țară“.

Dar, vă rog, d-voastră vă aduceți aminte că această ordine ați mai cerut-o de la cineva și va dat-o: De la generalul Averescu; ordinea cu buzduganul, cu topuzul, cu pintenii, cu chivără de fier, cu platoșa, o teribilă ordine, de pe urma căreia a suferit o țară întreagă, ordine care a făcut ca un întreg congres, pe care îl aprobase și îl chemase chiar acolo, să fie trimis la temniță, ordinea care a dat acest spectacol, rușine a vieții noastre publice în acest moment: Interminabilul proces al comuniștilor⁷, cu basarabeni aceia tineri, cu băieții aceia din Basarabia, care chiar dacă aveau în mintea lor năravuri rele, acelea trebuia să le scoată profesorul de Universitate de la catedra lui, iar nu jandarmul cu pumnul în fâlcă, înaintea unor judecători improvizați.

Iată ordinea pe care v-a dat-o generalul Averescu, și ați văzut, ați putut vedea că ordinea aceasta nu salvează o țară. Și atunci d-voastră aveți datoria să dați o altă ordine, ordinea prin legalitate și ordinea prin drept.

Și atâta vreme cât nu reprezentați ordinea prin legalitate și ordinea prin drept, noi avem cuvânt să vă spunem să vă întoarceți în conștiința d-voastră ca să vă înțelegeți rolul d-voastră, ori, altfel, renunțăm, adică renunțăm această țară, și la folosul pe care ar putea să-l aibă de la experiența d-voastră în domeniul economic, și

trebuie să cheme din toate puterile sufletului ei formațiunea care ar putea să-i asigure ordinea prin drept, sprijinită pe o legalitate necriticabilă. (*Aplauze.*)

NOTE

1. *Nomen omen*, adagiul latin, numele îl reprezintă pe om. Marmeliuc, probabil de la mormoloc, marmoleac (croată)!

2. Istrate Micescu, jurist renumit, profesor de Drept (n.1881).

3. Vranghel P.N., general rus (1878-1928), conducător al armatelor albe din Ucraina de Sud și Crimeia contra bolșevicilor, în timpul războiului civil (1918-1920).

4. Mahno N.I., (1888-1934), anarhist ucrainean; a organizat rezistența popoului său împotriva trupelor de ocupație austro-germane, a rușilor albi și a bolșevicilor, în timpul războiului civil din Rusia (1918-1921).

5. Kropotkin P.A., (1842-1921), anarhist rus cu lucrări teoretice în domeniu: *Anarhia, filosofia și idealul său, Știința modernă și anarhismul*.

6. Până în 1922 N.I. scrie: *Sate și preoți din Ardeal*, Buc., 1902; *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească*, Buc., 1906; *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, 2 vol., Buc., 1915. Apoi, lista volumelor de documente, la B. Theodorescu, N. Iorga, *Biobibliografie*, Buc., 1976.

7. Referire la procesul comuniștilor din 1921, pentru care există o abundență literară, reținută în bibliografiile curente.

În ședința din 12 aprilie 1922.

În preambulul discursului următor la legea chirii:

„Domnule președinte, s-a întâmplat ceva majorității. Speriați tribunalele, domnilor, potoliți-vă.

Domnilor, evident că dacă chestiunea legiuirii contractelor de închiriere – fiindcă de aceasta este vorba la discuțiunea generală, nu de amănunte, căci amănuntele vor veni la fiecare articol, dacă este o chestiune de drept, atunci rezolvarea ei este foarte ușoară. Desigur, proprietarul este stăpân pe casa lui și face ce vrea. Dar

împrejurările sunt așa că ceia ce se pune nu este o chestiune de drept, care este simplă și nu s-ar putea rezolva altfel; dar ceia ce se pune este o chestiune de utilitate socială. Însă când se pune chestiunea pe terenul utilității sociale, nu mi se poate cere să primesc opinia exprimată de la tribună, că precum proprietarul de la țară a trebuit să-și părăsească câmpul, tot așa și proprietarul de la oraș trebuie, în vederea utilității sociale, să-și părăsească casa. După mine este o mică deosebire, pe care oratorul care m-a precedat după amiază n-a observat-o. Cel de la țară, săteanul care a luat câmpul, l-a luat pentru că este omul muncii productive care se face acolo; deci la orașe câmpului i-ar corespunde fabrica.

Cred că cine a vorbit, nu a înțeles să facem cu fabricile acum, fără garanții, ceia ce s-a făcut la țară în ce privește câmpul. Iar în ceia ce privește locuințele, acestea nu produc prin simplul fapt că locuim acolo. Am ținut să înlătur aceste păreri greșite, în ceia ce privește teoria generală a lucrului. D. Măgură a adus un punct de vedere foarte adevărat care este - o știe dumnealui - și punctul meu de vedere. D-voastre vă loviți de faptul că unele orașe, căci nu în toate orașele este același lucru, sunt orașe care decad și au astăzi mai puțini locuitori decât înainte, dar în unele orașe din Vechiul Regat, din Ardeal Clujul și din Bucovina în Cernăuți, este o groază în ceia ce privește locuințele și chiar din Basarabia sunt cu mult prea puține case decât trebuie pentru locuitori.

De ce? Fiindcă în aceste orașe s-a îngrămădit o populație care n-are acolo nici un fel de rost. Au dezertat orașele mici și au venit în orașele mari; au dezertat țara și au venit de multe ori în cel dintâi oraș pe care l-au găsit în drum. Aceasta este o nenorocire. Și oamenii aceștia au făcut să se scumpească toate lucrurile, nu numai casele dar și alimentele. Și au venit să introducă corupțiunea, prefăcând astfel Bucureștii într-un oraș care nu mai seamănă cu ce era înaintea războiului. Noi, care cunoaștem Bucureștiul dinainte de război, suntem înspăimântați de destrăbălarea acestor căutători de

petreceri care au venit și au căzut ca o adevărată nenorocire asupra băștinașilor.

Prin urmare, când veți voi a vă ocupa de chestiune, cum ați făgăduit, la toamnă, pentru a da soluțiuni definitive, cel dintâi lucru care trebuie făcut – și care trebuia făcut de alții cu un an, cu doi, cu trei ani de zile înainte – era să se trimită la urma lor toți acei care au venit în aceste orașe pentru a le sărăci (*aplauze*), pentru a le corupe și degrada. Astfel, întâia întrebare care trebuie să se pună este: Locuință, dar pentru cine? Pentru cine stă aici cu un rost folositor și numai pentru cine stă aici cu un rost folositor.

A doua. Să dai locuință, dar câte locuințe să dai fiecăruia? Mi se pare că acesta este un punct esențial. Și s-a vorbit în Camera aceasta destul de rău de doctorul Lupu. Dar nu s-a atins proiectul lui de lege a închirierilor, care proiect avea un principiu foarte bun, principiul acela că oricine are drept numai la un număr oarecare de încăperi, pentru familia lui, pentru ocupația lui și numai atât.

Dacă nu sunt odăi de-a lungul stradelor celor mai însemnate și imense palate o bucată de vreme au rămas goale, pentru că nu se primeau chiriași, când însă au venit societăți care au oferit sume nebune pentru un palat anume construit în vederea trufiei câtorva, atunci ele stau la dispozițiunea tuturor aventurierilor economici, cum, de altfel și a întreprinderilor oneste de lângă dâșii, în schimbul acestei chirii exorbitante.

Dacă deci s-ar scoate din orașele mari oamenii care n-au ce căuta acolo și dacă, pe de altă parte, fiecare ar fi redus la numărul de încăperi care trebuiesc într-adevăr, pentru ca aceia ce rămâne în afară de trebuințele lui să fie pus la dispoziția publicului, evident că întreaga chestiune s-ar înfățișa altfel.

O a treia chestiune este desigur aceasta: Cu ce preț să se dea cuiva o locuință.

În această privință, desigur că ceiace propuneți dvs. de la început, cu majorarea chiriei este prea mult, iar

ceiace ați consimțit să introduceți pe urmă corespunde mai drept cu mijloacele actuale ale chiriașilor și, prin urmare, va întâmpina mult mai puțină critică decât întâile cifre care arătau cu totul inadmisibile.

Cu privire la partea a doua – care va fi foarte scurtă, căci îmi dau seama de ora înaintată la care ne găsim, cum și de oboseala care apasă asupra noastră, a tuturor – eu cred că s-a făcut, în timpul din urmă, o faptă foarte rea ațâțându-se, una împotriva alteia două categorii de oameni, care categorii nu sunt bine delimitate, chiriașii și proprietarii.

Chiriașul este un om foarte sărac, și prin urmare foarte bun; proprietarul, dimpotrivă, un om foarte bogat și prin urmare un exploataitor, un om foarte rău (*ilaritate*). Dar nu e deloc așa. Înțeleg că, în afară de Cameră, anumite interese tulburi, demagogice, să întrebuințeze aceste formule pentru a ajunge la unele rezultate imediate pentru dânșii și la rezultate mai depărtate, foarte rele, pentru întreaga noastră societate, prea mult frământată de ură, ca să adăugăm și uri nouă. (*Aplauze*).

Ei bine, domnilor, fiindcă chiriașul e întotdeauna foarte sărac, eu, în această privință aș fi prelungit termenul de închiriere fără nici un fel de spor atunci când s-ar fi constatat că un chiriaș sau om care muncește într-adevăr, locuind în acele căsuțe de mahala, însă cu o excepțiune: Acolo unde este chiriașul sărac, să nu fie cineva mai sărac decât dânșul care să-și aibă ca singur mijloc de trai închirierea căsuței lui și deci ar trebui să se înțeleagă între dânșii în așa fel ca nici proprietarul, nici chiriașul să nu moară de foame.

În afară însă de chiriașul acesta sărac, vă rog să credeți că sunt și chiriași foarte bogați și care utilizează decretul lege pentru cea mai scandaloasă purtare față de proprietarii nenorociți, pe care adeseori îi au sub ochii lor. Nu cred că chiriașii săraci sunt aceia care au tras cele mai mari foloase din acel decret lege, ci au tras aceia care speculau, de multe ori agitând și pe sărac, dar gândindu-se numai la câștigul la care nu aveau dreptul.

Sunt oameni care, dispunând de averi foarte importante, având venituri din toate părțile, ocupă – și aceasta este aproape o crimă – casa unei văduve de război care bate străzile, nevând cu ce să-și crească copiii, ori adeseori casa unui ofițer invalid, casa unor orfani care nu știu unde să-și găsească o bucată de pâine, casa unui bătrân care nu poate munci, și ocupă uneori casa cuiva care nu este nici văduvă de război, nici ofițer invalid, nici orfan, ci unul care și-a plasat toate economiile lui într-o căsuță și înțelege să trăiască de la o bucată de vreme, când puterile lui ar fi slăbit din venitul aceleiași căsuțe.

Am văzut generali bolnavi venind la mine și plângându-se că nu pot trăi din pensia lor, că nu pot să primească funcțiuni care i-ar scădea și în felul acesta este o adevărată tragedie viața pe care o duc, între rangul pe care trebuie să-l poarte și modicitatea mijloacelor la care sunt reduși.

Și dacă lucrul este adevărat, dacă precum se semnaleză aiurea, sunt unii care stau pe la țară sau prin sate, întorcându-se din război, unde poate și-au pierdut copiii, iar când s-au întors la casa lor au găsit-o ocupată de cineva care nu a făcut nici un fel de sacrificiu, nu e nici o concluzie de tras?

Și, domnule ministru de Justiție, vă atrag atenția și asupra unei categorii de oameni care sub ocupațiunea germană s-au instalat ca chiriași undeva.

D. Ion T. Florescu, ministru de Justiție: Să nu se zică că voi să fac și aici vreo gentileță.

D. N. Iorga: Pe vremea ocupațiunii germane, se poate oare crede că contractele acestea au fost eliberate când cineva dădea casa pe nimic, numai să nu se instaleze organele armatei de ocupație și când cele mai frumoase case s-au dat pe un preț inferior valorii lor locative?

Dar, domnilor, unii au fost în stare să plătească locatarilor fictivi, numai ca să nu le fie stricată casa de ofițerii sau funcționarii germani.

Acei care s-au mutat, pe vremea ocupației germane, nu erau dintre chiriașii obișnuiți, căci aceia erau foarte

bucuroși să rămână unde i-a apucat nenorocirea, ci au fost cei veniți din afară, care s-au împotrivit ca negustori și ajutători, sub diferite raporturi ocupantului și care de atunci își trag originea samsarlăcurilor pe care le practică și până acum. (*Aplauze.*)

Atunci eu cred că în ceia ce privește măsura provizorie de acum, ea se poate discuta articol de articol, fără să-i acorzi calitatea unei legislații de concepție, pe care de altfel nici legiuitorul nu pretinde să i-o dea.

Pe urmă, când vom ajunge la legislațiunea definitivă, în această legislațiune definitivă trebuie să se bage bine de seamă că numai acel proprietar care trăiește din veniturile imobilului său, nu-și mai poate exercita profesiunea și nu-și mai poate câștiga pâinea, numai acela să profite de favoarea acordată de lege. Iar, în ceia ce privește pe oamenii care cea mai mare parte din ei sunt străini – de peste granițele țării, înțeleg – au profitat de valută și au pus mâna pe aceste proprietăți cu intențiune expresă de ale transforma într-un mijloc de exploatare a întregii populații românești.

În ceia ce privește pe aceștia, să fiți fără milă și să binevoiți ca și în legea actuală – de care poate ar profita acești oameni – să ștergeți ceia ce poate fi în folosul unei specule de pe urma căreia elementul românesc să rămână orfan.

Noi nu ne-am priceput să facem așa cum au făcut alte țări ca să împiedicăm orice vânzare de imobile, cât timp valuta națională este scăzută. Măcar, după ce proprietatea a trecut din mâini românești în mâini străine, să nu îngăduim să se exploateze proprietatea care a mai rămas în mâinile acestei națiuni în orașe, în care cea mai mare parte din proprietate a intrat în mâini străine. (*Aplauze.*)

Cu această rezervă și făgăduind să revin, în calitate de sfătuitor – căci eu nu votez legea – la deosebitele articole, eu cred că ne putem ocupa de această reglementare provizorie fără a vedea într-însa nici o minune a lui Dumnezeu, care lecuiește toate rănile

sociale, dar fără a vedea într-însa nici o catastrofă să distrugă sărăcimea chiriașilor în folosul proprietarilor, care toți până la văduva de război, copilul orfan și ofițerul pensionar sau funcționarul care și-a plasat averea lui într-o căsuță, ar reprezenta partea cea mai vrednică de ură din populațiunea românească“. (*Aplauze.*)

În aceeași ședință:

Cere disciplină în discuții:

„Domnule președinte, aș vrea să fac apel la vorbitori să binevoiască a nu repeta încontinuu aceleași argumente, ci a face ceiace s-a făcut și în celelalte Parlamente, de a arăta numai punctul de vedere nou al dumnealor.

D. M. G. Orleanu, președinte: Domnule Iorga, dacă le atrag atenția îmi spun că nu le respect cuvântul.

D. N. Iorga: La discuția generală s-a făcut și discuție pe articole, și acum ne așteptăm ca la discuția pe articole să se facă o discuție generală”.

Asupra unor prevederi ale legii:

„Domnilor, mă adresez către domnul ministru. Aș avea de propus anumite mici schimbări. De exemplu: Dvs. aveți în vedere la acest articol pe chiriașii cetățeni români sau supuși români și acordați prelungirea în folosul supușilor străini din anume categorii, adăugându-se încă un lucru: Și acei străini care sunt întrebunițați în serviciul statului român. Aveți profesori străini în Cluj, care trebuie puși separat.

Aceasta este una. Al doilea, ca o observație personală a mea, domnule ministru, eu cred că nu este bine ca mitropolia și bisericile să ceară evacuarea chiriașilor. Știu că acesta este un articol care vi s-a impus și am fost rugat și eu să-l susțin, cred însă că nu este drept, căci cine trebuie să dea înainte de toate dovada milosteniei este mitropolia și bisericile.

Și încă ceva, domnule ministru, fiindcă nu este bine să aveți greșeli de gramatică, căci altfel vă confundați cu d. raportor al Răspunsului de la Mesaj, care nu cunoaște ce este genitivul, dvs. ziceți: Prin hoteluri nu se înțelege și pensiunile de familie, vă rog să spuneți *Nu se înțelege*“.

CXXX

LA LEGEA CHIRIILOR

(12 aprilie 1922)

D-le președinte și d-le ministru, sunt trei propuneri scurte, fără motivare. Cea dintâi. Spuneți, la alineatul I, că sunt în drept de a evacua pe chiriași „cu condițiunea de a se muta ei și familiile lor“ etc. Sunt de părere să se adauge: „Condițiunea de a se muta și de a rămânea“. Nu este așa?

Voci: Da! da!

D. Ion Florescu, ministrul Justiției: D-le Iorga, este un alineat, la urmă, care prevede sancțiuni, dacă nu rămâne...

D. N. Iorga: Dar mai adăugați și aici, că nu strică.

D. I. Th. Florescu: Se spune acolo destul de clar că este pedepsit cu amendă dacă nu rămâne; plătește de zece ori chiria și este reintegrat chiriașul.

D. N. Iorga: Al doilea. Prevedeți d-voastră puțința pentru proprietarul care nu încapă în odăile pe care le are, de a evacua pe chiriaș. Eu aș zice să se precizeze, ca să nu se lase organelor judecătorești latitudinea să precizeze ce înseamnă ceea ce este neapărat trebuincios proprietarului, și aș adăuga „odaia de lucru și câte o odaie pentru fiecare membru al familiei, de la zece ani în sus“.

Voci: Da, da!

D. N. Iorga: Și al treilea. *Vedeți*, învățământul superior, în momentul de față, nu are cu ce se reface, așa încât, din cauza aceasta, profesorii sunt siliți uneori să recurgă la persoane particulare ca să le creeze lor biblioteci, laboratorii pentru studenți.

Este un număr foarte restrâns, poate să fie în toată țara trei-patru cazuri de felul acesta. Propun un amendament la art. 2, alin. d: „Clădirile cumpărate sau dăruite pentru a adăposti laboratorii sau biblioteci pentru studenți și publicul cultural, vor fi evacuate de Sf. Gheorghe 1922, oferindu-se locatarilor, prin oficiul de închiriere, locuințe corespunzătoare cu nevoile familiilor lor“. (*Aplauze.*)

Voci: Foarte bine.

D. I. Th. Florescu: D-lor, în propunerea d-lui Iorga este încă o tendință de a proteja cultura românească, și găsesc că în cazul când se dă o locuință corespunzătoare, e drept să profite un laboratoriu al științei, care este un far de lumină pentru țara noastră¹. (*Aplauze.*)

NOTE

1. Vezi și intervenția precedentă.

La articolul al doilea al legii, care prevedea că proprietarul locuind în aceeași casă cu chiriașul îl poate evacua pe acesta:

„Te întreb pe dumneata, ca om și ca membru chiar al Ligii chiriașilor, admiți dumneata cazul acesta ca membrii unei familii, 10 oameni, care sunt așezați la casa lor în 3 odăi, proprietar și deasupra chiriașul locuind într-o odaie mai mult decât dânsul, el și cu soția lui.

Voci: Nu se poate!

Alte voci: Se respinge!

D. N. Iorga: Vrei un caz, o dovadă? Să poftești acasă la mine!“

La articolul al treilea al legii:

„Domnilor, eu cred că trebuie să se adauge aceste două alineate, cu desăvârșire drepte: „Subînchirierile în ființă trec în folosul proprietarului“... Al doilea, domnilor, eu sunt de părere să se introducă acest alineat: „Toți chiriașii care beneficiază de această lege și vor închiria apartamentul ce li s-a închiriat, vor pierde beneficiul legii. Este un scandal public ca să iei o casă de la un om cu preț mic și să o exploatezi pentru dumneata“.

Amendamentul a fost admis.

CXXXI

PENTRU UN OMAGIU GENERALULUI BERTHELOT

(24 octombrie 1922)

D-le președinte, d-lor deputați, am un proiect de lege din inițiativă parlamentară pe care trebuie să vi-l prezint d-voastră, fiindcă nu am cum altfel.

Iată care este introducerea:

„În opera grea a revanșei naționale față de cotropirea germană și a pregătirii unității politice a neamului românesc, un rol de căpetenie, ca îndemnător și organizator, l-a avut generalul Berthelot, pe care l-am putut saluta în momentul când Regele reintra în capitala sa și în acela când el și-a pus pe frunte coroana de oțel în vechiul Scaun de domnie a lui Mihai Viteazul.

Încă sub impresia cuvintelor călduroase pe care le-a găsit el acum câteva zile pentru a saluta pe suveran și poporul românesc, credem că e bine să legăm de pământul nostru pe acela a cărui inimă e de mult legată de dreptul nostru și de jertfa noastră.

Propun, deci, să se dea generalului Berthelot, ca semn al recunoștinții noastre, cetățenia română, împreună cu o locuință în țară pe unul din loturile pe care prin legea agrară și le-a rezervat statul. (*Aplauze prelungite.*)

PROIECT DE LEGE

Art. unic. Se acordă generalului Berthelot¹, cetățean de onoare român, în deplină și absolută proprietate, în mod gratuit, ca semn de recunoaștere a nepieritoarelor sale merite față de poporul român, un lot de pământ din cele rezervate de stat prin legea de expropriere, împreună cu clădiri, în locul și întinderea ce se vor alege de ministrul Agriculturii. (*Aplauze.*)

Am vorbit cu d. ministru al Agriculturii² și este în aceleași sentimente ca și mine. (*Aplauze prelungite.*)

NOTE

1. Henri Mathias Berthelot (1861-1931), general francez. Șef al misiunii militare franceze în România. Membru al Academiei Române.

2. Ministru al Agriculturii la 24 octombrie 1922 era Alexandru Constantinescu.

CXXXII

LA LEGEA SALARIILOR

(24 octombrie 1922)

D-lor deputați, după cuvintele opoziției d-voastră, așa de curajoase, în completarea concepției d-lui ministru de Finanțe, îngăduiți și cuvintele altei opoziții, care nu este a d-voastră.

Întâi, țin să mulțănesc Comisiei bugetare că a înlăturat, revăzând proiectul d-lui ministru de Finanțe, acel articol 5, care nu știu dacă se potrivea sau nu cu economia generală a legii¹. Eu știam că până acum o lege are în vedere un scop și motivele colaterale nu se pot adăugi pentru a da o înfățișare dublă acestui proiect cu două capete.

Pe de altă parte, raportul pe care l-a făcut d. raportor Gârboviceanu, fără îndoială nu cuprinde comori de înțelepciune financiară, și d-sa nu are această pretenție, dar acest raport are avantajul de a lua de sub ochii noștri raportul d-lui ministru de Finanțe însuși, care, pe cât este de întins, pe atât este de puțin lămuritor. Și eu cred că, pentru persoanele obișnuite a pune predicatul în altă formă decât a participiului, aici se mai adaugă și greutățile de formă pe lângă cele de fond.

D-lui ministru de Finanțe țin însă să-i mulțănesc pentru o idee nouă, și aici vorbesc serios, introdusă în proiectul de lege al d-sale pentru prima oară. Căci pentru prima oară se ține samă într-un proiect de lege de greutățile familiale ale funcționarilor.

Cât însă se ține samă de ele, aceasta este altă chestiune.

Ce înseamnă acești cincizeci până la o sută de lei adăugați la leafa unora din funcționari, aceasta se va vedea îndată. Dar ideea însăși, care nu este nouă, care a fost propusă și de alții, care n-au putut-o realiza, ideea este bună, fecundă, și va veni o vreme când se va ținea samă nu numai de numărul copiilor pe care îi are cineva, copiii pe care are datoria de a-i crește, pe care îi are și pentru plăcerea lui, dar, în vremurile de astăzi, îi creează înainte de toate pentru stat, care are nevoie de

bune mame de familie, de muncitori și de soldați, și trebuie să fie omul în măsură să crească pe copiii aceștia cât mai bine, pentru ca ei să fie muncitori cinștiți și soldați zdraveni.

Dar va veni vremea să se țină samă și de alte lucruri, căci cred că nu este drept să fie plătit tot atâta un funcționar fiu de familie, care locuiește la părinți, care are mijloace de întreținere acasă și pentru care funcția e de multe ori o carte de vizită, un mijloc de a se arăta în lume, sau un vânător de zestre, care, înainte de a căpăta pensia, pardon leafa, dar aș putea zice și pensia, fiindcă de fapt este o pensie, înainte, va să zică de a căpăta leafa care poate fi considerată ca o pensie, sau după ce a căpătat funcția, își creează o altă bază decât baza materială pe care o prezintă venitul cuprins în leafa funcției sale.

Când se va ținea samă de toate lucrurile acestea, când se va ținea samă și de altceva, nu numai de ce funcție ocupă funcționarul, dar și de cum ocupă această funcție, când se va ținea samă de numărul orelor în care lucrează și de valoarea lucrului în aceste ore, atunci fără îndoială că, ceia ce se strecoară deocamdată timid sub formă de adaus la leafă pentru greutățile de familie, va constitui o temelie mult mai dreaptă de răsplată a unui funcționar.

Va să zică, până aici sunt foarte recunoscător Comisiei de budgetare și pentru ideea nouă pe care a introdus-o în proiectul care va deveni în curând lege, mulțămită și nevoilor grabnice ale clasei funcționarilor și disciplinei d-voastră și d-lui ministru, foarte mulțămitor.

Dar vine o altă parte, pe care mă cred dator să o arăt și față de d-voastră și față de acei care dincolo de marginile acestei Adunări ne ascultă.

Apreciez fără îndoială și frumuseța discursurilor pe care le-ați ascultat până acum, dar apreciez în același timp și părerile pe care le putem avea unii și alții față de nevoile și de nenorocirile publice, față de acele nevoi publice care au ajuns la caracterul de nenorociri, păreri care sunt chemate, nu numai să mângâie, ci să ușureze o nenorocire publică intolerabilă, care e situația clasei funcționarilor. Voi vorbi fără fraze, și rog pe fiecare să creadă că sub lipsa frazei nu se ascunde mai puțin sentiment pentru această clasă vrednică de toată atenția

decât în cea mai mare sfortăre oratorică și gimnastică ce s-ar putea face pe această temă.

D-le ministru de Finanțe, d-voastră adăugați la leafa funcționarilor, adică nu la bază, ci la prima de scumpete, „primă“ nu e cuvântul care se potrivește, dar acesta este termenul admis; primă de scumpete ar fi să se dea celor care scumpesc, iar nu celor care sufăr, d-voastră adăugiți la această primă de scumpete, provizorie în intenția d-voastră, foarte bună, dar care nu știu ce influență va avea asupra mersului scumpetei însăși, încă o sumă. Cât e de mare această sumă? Ca să vedeți cât e de mare, ar trebui să ștergem câte un zero de la fiecare din cifrele de aici și, nu numai că ar trebui să ștergem câte un zero, dar, pe lângă aceasta, din suma care ar rămânea după tăiere, înlăturând de la 450 un zero, devine 45, de la 550, 55 și așa mai departe, ar trebui să mai scădem puținel ca să ajungem la simțul valorii reale a înlesnirilor pe care le dați d-voastră funcționarilor. E adevărat că-i ajutați să facă o colecție interesantă de hârtii de bancă, o foarte prezentabilă colecție. Aceasta o avem, și, dacă lucrurile merg așa înainte, nu o să mai încapă în saltarele noastre. Numai cât nu trebuie să plătim cu hârtia depreciată, pe care asemenea asigurări fără alte măsuri o ajută să fie depreciată.

Fiindcă statul român este acela care a făcut-o prin politica sa, și politica pe care ați practicat-o d-voastră, și în rândul trecut și în rândul acesta, ajută la scăderea internă a valorii banului său, ceea ce are un răsunet firesc în străinătate. Când banul d-tale nu-l prețuiești singur, când îl lași să ajungă depreciat în țară, cum vrei ca în străinătate să aibă valoare banul acesta care a devenit ridicul în cuprinsul țării? Ceea ce trebuie să-i dăm funcționarului este altceva, nu colecțiunea aceasta de hârtie pentru mângâiere, un adaos neînsemnat la colecția de hârtia cea mare pe care o are, ci trebuie să-i dăm puțința de a trăi în așa fel încât să fie un funcționar bun și de a trăi în așa fel încât să fie un funcționar onest.

Funcționarul, acum, în multe cazuri, dacă este bun, o face dintr-un sentiment de jertfă, pe care recunoașterea morală a societății nu-l poate răsplăti îndeajuns. Iar dacă este onest, aș zice că este unul din oamenii rari din această țară. Situația

materială a unei părți așa de mari din societatea noastră s-a schimbat de la o zi la alta. D-voastră trebuie să-i dați astăzi echivalentul lefii de odinioară. Eu nu zic că puteți, vin îndată la lucrul acesta. Drept ar fi acest lucru. Înainte, d-voastră nu-i dădeți o leafă ca să cumpere hârtii de valoare și să-și constituie un tezaur casnic pe care să-l lase copiilor, ci leafa pe care o avea înainte funcționarul, pe care o avea judecătorul, ofițerul, leafa aceasta însemna ceea ce era necesar pentru ca el să trăiască potrivit cu nevoile lui și cu demnitatea statului român. Fiindcă funcționarul în zdrențe, funcționarul care întinde mâna, fără îndoială se scade pe el, dar rușinează în rândul întâi statul căruia îi aparține. Și dacă voiți d-voastră să fie funcționarul altfel, evident că ar trebui să-i acordați astăzi echivalentul lefii, absolut necesară pentru traiul lui și demnitatea lui personală și a statului, pe care o avea înainte. E adevărat că plângerile contra lipsei de onestitate a multora și de exactitate, pentru că și aceea este un fel de onestitate, de exactitate în îndeplinirea îndaloririlor lor, sunt foarte dese, dar îmi aduc aminte de o situație asemănătoare care s-a produs în Rusia lui Alexandru al II-lea, și se știu măsurile care s-au luat atunci față de această situație. Un englez care a cunoscut foarte bine Rusia, Mackenzie Wallace, povestește că, după ce s-au încercat toate măsurile pe care le-au încercat și guvernele de la noi, de la o bucată de vreme, toate cenzurile presei, care presă are mai mult sau mai puțin influență asupra moravurilor, și ea rămâne de obicei mai slabă și în țările unde gazetele au mai multă influență decât la noi, s-a hotărât să i se dea funcționarului cât îi trebuie ca să trăiască. Și spune Wallace că dintr-o zi pe alta și moralul funcționarului din Rusia s-a schimbat. Ce voiți d-voastră? Între priverile lipsei de pâine în casă și cerințele conștiinței sau frica de pedeapsă se dă o luptă strașnică, pe care unii o rezolvă în sensul cerințelor morale și al datoriei de funcționar, dar sunt alții care rezolvă chestia în alt sens. Apoi nu cu o creștere pe care o recunoașteți insuficientă față cu deprecierea banului ajungeți d-voastră la o soluție măcar trecătoare.

Dar cu drept cuvânt mi se poate pune întrebarea: Dar ce faci dacă d-tale nu-ți place această creștere de salariu? Și

adaug că ea a început de mult, de la 1919, când am venit noi care am fost în Moldova, și am găsit la București prețuri cu totul altele decât cele de acum, și un guvern liberal a început prin a spori lefurile și în aceeași măsură au crescut imediat prețurile din partea speculatorului.

Și de atunci mergem neconținut așa, cu speculatorul liber, neînfrânat, din motive de partid și din alt motiv, din lipsa de autoritate a guvernelor care s-au succedat, care autoritate trebuie să fie o autoritate morală.

Guvernul venit legal la putere, guvernul dispunând de tot ceea ce asigură o situație morală, guvernul gata să sacrifice pe partizanii săi cei mai scumpi, guvernul care are curajul de a tăia în carne vie, acela poate să rezolve chestiunea prin înfrânarea scumpetii. Un guvern care nu are această calitate începe, continuă și va isprăvi prin majorarea salariilor cu cifre zadarnice, fiindcă ele vin peste scumpetea existentă și provoacă scumpetea viitoare. Scumpetea aceasta se poate înfrâna, ori nu se poate înfrâna? Este ea normală sau nu este normală? Mijlocul de constatare este foarte ușor. Arătați-mi d-voastră o singură țară trăind normal și bine guvernată în care proporția prețurilor de după război să fie aceeași față de prețurile dinaintea războiului, cum este la noi.

Voci: Sunt.

D. N. Iorga: Cine te-a informat, te-a informat greșit. Am străbătut o mulțime de țări. Și acolo este un val de ieftinire, sub multe raporturi, iar în ce privește nevoia dintâi de aprovizionare, a articolelor indispensabile, nici o țară n-are scumpetea de cincisprezece față de unu cum era înainte de război.

Voci: Polonia, Cehoslovacia!

D. N. Iorga: Cehoslovacia, care a întrebuițat toate mijloacele pentru a-și crește valuta, împovărând viața în interior, ceea ce este un mijloc artificial?

Și mă siliți să vorbesc de condițiunile foarte grele în care se află încă Polonia, care nu avea stat acum câțiva ani, care a întemeiat statul acum, pe când noi aveam un stat, care stat avea o ordine, și ordinea aceasta a dispărut de atunci. Dar eu nu mă îndrept după state create ieri și după state care fac orice

sacrificii ca să le crească valuta, mă îndrept după state care au în vedere înainte de toate buna stare a populației muncitoare de toate clasele și pot s-o facă.

D. D. Ioanițescu întrerupe.

D. N. Iorga: Mă rog, înțelepciunea dumitale va fi cunoscută îndată; lăsați experiența mea să vorbească. Credeam că adversar vă este d. ministru de Finanțe, și văd că numaidecât v-ați schimbat direcția. (Ilaritate.)

În ceea ce privește caracterul normal al acestei scumpete, vă rog să-mi arătați o singură țară care să fi ajuns în proporție cu această mare și nenorocită Românie de după război, o țară care să fi devenit în aceeași proporție adăpostul tuturor speculatorilor de pe lume.

Acesta nu mai este un oraș, Bucureștii! Este adunarea tuturor aventurierilor economici din toată lumea. (Aplauze.) Aceștia scumpesc chirii, aceștia împiedică pe oamenii muncitori de a avea un acoperământ, aceștia ne iau pâinea de la gură, căci aceștia ne impun prețurile enorme. (Aplauze prelungite.)

Pe de altă parte, dacă ajungem noi să plătim astăzi până la optzeci lei kg. de untură, pe care îl plăteam cu mai puțin de doi lei înainte, aceasta se datorește faptului pe care orice om care a fost în porturi astă vară a putut să-l constate, că s-a exportat tot ce aveam de exportat... Evident că, după ce s-a exportat, după aceea am oprit exportul.

D. V. Sassu, ministrul Industriei și Comerțului: D-le Iorga, nici cinci la sută din stocul de porci n-a fost exportat.

D. N. Iorga: Atunci vă rog să găsiți explicația pentru ce, având atâția porci, pe care d-voastră îi păziți, noi nu avem untură. (Ilaritate.)

D. V. Sassu, ministrul Industriei și Comerțului: Dacă d-voastră amestecați problemele serioase cu glumele, nu pot să vă dau explicații. Dacă voiți explicații serioase, atunci renunțați la ironiile d-voastră nepotrivite, căci problemele economiei nu se rezolvă cu spirite... Iată cum stau lucrurile: Criza de untură și de carne de porc, care se accentuează acum, se datorește împrejurării naturale și economice că, întotdeauna, în timpul

verii, crescătorii de porci nu îngrașă porcii, pentru două motive bine cuvântate. Întâi din cauza căldurii, care nu dă posibilitatea ca îngrășarea să se facă în condițiuni bune, și al doilea, din cauza economiei de hrană, fiindcă, vara, având iarbă, coji etc., alt mijloc de hrană mai ușor și mai puțin costisitor, crescătorii lasă ca porcii să crească în mod natural. Și pentru aceasta, și mai ales din cauza scumpetei care s-a accentuat la porumb, s-a făcut ca ultima pricină să fie mai pronunțată.

Prin urmare, d-le Iorga, și în privința aceasta, vă rog să luați informațiuni mai precise asupra diferitelor cauze ale scumpetei de la fratele d-voastră, care este directorul general al Comerțului din Ministerul meu.

D. N. Iorga: N-am frate la Cameră.

D. V. Sassu, ministrul Industriei și Comerțului: Nu în pretinsul abuz de export al porcilor stă cauza lipsei și scumpetei de untură, căci nu s-a exportat, anul acesta, din stocul de porci ce avem în țară, și care este de peste trei milioane și jumătate de capete, decât aproximativ 100.000 de porci, adică mai puțin de 5% din numărul lor; ci explicația trebuie să o vedeți în împrejurările naturale pe care vi le-am arătat.

Mă mir că d-voastră veniți cu aceleași argumente pe care le aduc oamenii care n-au aprofundat adânc problema aceasta economică.

Cum am spus, criza aceasta s-a accentuat și din cauza recoltei compromise de porumb. Și înlăturarea acestei lipse, la sfârșitul verii, de carne și untură, este și o chestiune de gospodărie, de aprovizionare. Acei care sunt chemați să îngrijească de aprovizionarea orașelor, trebuiau să știe că această criză e periodică, la sfârșitul verii; trebuia deci ca cu toții să facă aprovizionările din timp, aprovizionări pe care le fac negustorii, care cunosc acest fenomen natural și care profită desigur într-un mod abuziv de această situațiune.

Iată explicația pe care voiam s-o dau d-lui Iorga, explicațiune economică, explicațiune serioasă.

D. N. Iorga: D-le ministru, revin după explicațiunea d-voastră, serioasă și foarte abundentă, cu următoarele

constatări: Nu mai era nevoie să întreb, nici pe fratele meu, nici pe d-voastră, în ceea ce privește igiena și hrana porcilor în timp de vară. Orice cetățean își dă sama de acest lucru, fără nici o inițiere prealabilă. O știm aceasta cu toții; însă nu e mai puțin adevărat că, și dacă primăriile d-voastră sunt așa de rele cum ați avut bunătaea să ne explicați, și eu din toată inima spun că așa este și recunosc că explicația d-voastră este foarte bună, sunt foarte rele primăriile d-voastră...

O voce: Nu toate.

D. N. Iorga: Eu nu pot oferi primăriile mele, cerându-vă o jertfă pe care ar trebui să o faceți d-voastră cu situația în care vă găsiți pe banca ministerială; nu îndrăznesc să vă fac această propunere. (*Ilaritate.*)... Cu toate acestea, nu s-a schimbat aici rasa porcilor, nici nu s-a întâmplat numai acuma ca în vară să nu fie porumb. Și în alți ani n-am avut porumb și cu toate acestea n-am plătit niciodată ceva corespunzător cu cei optzeci lei, care în definitiv, nu se plătesc, ci care se oferă pentru grăsimea care nu se găsește. (*Ilaritate.*)

În ceea ce privește exportul porcilor, eu nu l-am văzut, dar persoane care l-au văzut mi-au spus cu indignare, căci sunt și persoane capabile de indignare, cum se pregăteau transporturile sub ochii celor care, văzând plecarea porcilor, vă rog să nu vă supărați, făceau zâmbre. (*Ilaritate.*) Sunt sigur că d-voastră ați voi să fie înlocuite animalele rău făcătoare prin porcii substanțiali care ar putea să servească la hrana populației. (*Ilaritate.*)

Putem spune că de acest lucru nu se mai îndoiește nimeni. Aceasta este o dovadă a bunătații d-voastră de inimă, pe care o manifestați altfel decât eu, bunătaea mea, prin glumă, prin aceea că totuși grăsimea nu se mai găsește. Iar în materie de supărare, unii se supără, alții nu se supără. Celor care se supără, le trece, dar cei care nu se supără fac mai bine decât cei care se supără pentru că acelor care se supără are să le treacă. (*Ilaritate.*)

Și după aceasta revin la constatarea mea, care este perfect adevărată, că este o exploatare nepermisă în această țară, că se adună din toate colțurile orizontului păsările de pradă, oamenii care ne iau hrana din gură. Și dacă d-voastră

voiți să dați funcționarului ce i se cuvine, adică să-i dați hrana de care are nevoie, iar nu hârtii, care nu au vechea lor valoare și care, prin astfel de creștere de salariu, își pierd și valoarea pe care o mai au, aici stă toată problema. D-voastră însă aveți politica d-voastră și constatați că nu e nimic de făcut, ca unii care am făcut o lungă practică și am trecut prin două guverne, eu unul n-am guvernat țara, dar zic: Două guverne ca să nu se supere nimeni. (Ilaritate.) Eu am cunoscut aceste două guverne, dar am văzut că nu s-a schimbat metoda așa de mult, de la un guvern la altul. Speculatorii s-au acomodat; țara nu s-a acomodat cu dâșșii, dar ei s-au acomodat perfect cu țara. Și ei cunosc cele mai ascunse raporturi sufletești ale noastre.

Ce poate un ministru filantrop, cu funcționari care nu reușesc să împiedice primăriile, pe care însuși d. ministru de Comerț le declară rele, și care întrebuițează atâția agenți care nu atârnă de dâșșul, fiindcă numai d. Vintilă Brătianu ar fi, nu voi întrebuița termenul călare peste douăzeci de ministere, dar stăpân pe douăzeci de ministere, pe când d-voastră, d-le ministru de Comerț, sunteți în parte pe unul singur, așa încât nu aveți calitatea de a garanta lucrurile pe care le voiți. Dar nu, nici filantropia d-voastră de acolo, nici aprobarea mea de aici nu schimbă Țara românească. Pentru aceasta ar trebui un alt regim. Acest regim ar cere alte condițiuni de legalitate și o altă atmosferă morală și prin urmare alt curaj ieșind din acestea. (Aplauze.)

Iar, dacă voiți, cu toate acestea, să acordați numai sporurile însemnate aici, aceste sporuri, prefăcute în obiecte de aprovizionare, însemnează ce? 50 lei însemnează zece pâni, și câte kilograme de grăsime însemnează cei 600 sau 850 lei pe care-i dați acelorora din categoria I-a cu trei copii mai mult? Socoteala aceasta o poate face foarte repede orice gospodar. 800 lei de acum, cu prețul de azi al grăsimii, fac...

O voce: Zece kilograme.

D. N. Iorga: Am și eu gospodărie și știu ce însemnează cheltuielile acestea; ele nu se împlinesc cu ce puneți d-voastră aici. Pentru aceasta d-voastră ar fi trebuit să aveți și un alt curaj, nu numai curajul de a înfrâna specula aceasta mare, și,

natural, nu-l au toți, acest curaj, dar și un altul, acela de a căuta la speculator banul ieșit din specula lui.

Odinioară, în evul mediu, față de speculatori se întrebuița sistemul acesta: Se lăsa ca buretele să se umfle și după aceea îl strângeau, strângeau buretele și ieșea tot ce se grămădise.

Strângeți buretele, ca să iasă câștigul ilicit prin toți porii! Și atunci când veți avea curajul să loviți în averea produsă în speculă, veți ajuta și pe victimele speculei, pe care nu ați putut-o lovi.

Lucrul acesta îl așteptăm de atâta vreme, dar d-voastră vă învățiti cu foarte multă eleganță în jurul legilor d-lui Titulescu. Așteptați să faceți selecțiune cu dânsule, dar nu putem să nu constatăm timpul care s-a pierdut între legi pe care nu mă gândesc a le apăra în totalitatea lor și părțile pe care acum voiți a le aplica, până la momentul când, la capătul nesiguranței, veți ajunge și d-voastră la un sistem financiar. Prin urmare, și neînfrânarea speculei și nehotărâre în ce privește sistemul care în legea Titulescu tindea a lovi unde trebuie, pe acei care constituie fondul disponibil pentru nevoile acestei clase muncitoare a țării.

Acestea sunt constatări care se impun, și mai am una cu care isprăvesc, d-le ministru. Cea mai bună măsură, dacă ți-o impune cineva din afară, dacă nu iese din concepția d-tale, n-are valoare, îi lipsește meritul inițiativei. Lipsește meritul acelora care n-au știut să ia inițiativa.

Dar mai este ceva: Când nu-ți dai samă de o situație intolerabilă și aștepti ca oamenii să se adune, să proclame grevă, să pună un ultim termen, și înaintea acestui ultim termen, înspăimântat, să oferi ceea ce oferi acum, nu numai că, în calitate de guvern, nu ai un merit pe care puteai să-l ai, dacă doar cu câteva luni înainte făceai acest puțin lucru, dar faci, în momentele acestea atât de grele, pentru că în orice stat există o criză a ideii de stat față de valurile care se ridică în mijlocul societății anarhizate de război, ca acest prestigiu al statului să fie compromis, atunci când vin unele concesii aparente. Cererile ți se înfățișează cu îndrăzneală, și cu dreptate, în cazul acesta, pentru că de la o categorie de oameni,

care, cum zic, n-au ajuns încă la capătul dreptăților lor, vei putea avea altă somație, și vei fi silit să te supui la această somație.

Și pe lângă somația acelor oameni care au cel mai elementar și sfânt drept, ca funcționarii, vei avea și alte somații, din partea altor categorii de cetățeni, și se va veni tot cu măsuri de acestea, care parcă ar rezolva o chestiune, dar care nu fac altceva decât să o acopere, să o ascundă. (*Aplauze din partea minorității. Întreruperi.*) Funcționarii, d-le ministru de Finanțe și d-voastră ceilalți, care stați pe banca ministerială, v-au cerut două lucruri: Întâi v-au cerut statutul lor și v-au cerut o îmbunătățire a situației lor, pe care nu o faceți decât în aparență.

Aceasta nu este o recunoaștere de drept, ci un act de caritate, care poate, la început, să satisfacă pe cei care-și dau mai puțin samă de motivele greutăților lor, dar, peste câțeva vreme, vor ajunge și ei să-și dea samă cât de puțin relele lor au fost lecuite, de acei care au venit, nu cu o lege pentru îmbunătățirea situației, ci cu măsuri care nu cuprind în ele mijloacele de a rezolva chestiunea funcționarilor.

Așa încât, dacă în loc să începeți prin aceasta, pentru a înconjura situația, punând în program, pentru cine știe când, și nimeni nu știe acel „cine știe când“, care cuprinde toate marile reforme ale tuturor partidelor din momentul de față, statutul și, pentru a îndulci acest lucru, să acordați sporul acesta fără nici o valoare reală, dacă în chip serios ați fi luat și cercetat acest statut însuși, care, în cea mai mare parte, cuprinde revendicații drepte și propuneri cuminți, evident că ne-am fi găsit pe altă cale, care ar fi calea cea dreaptă pentru a rezolva chestia funcționarilor.

Iată ce faceți d-voastră față de funcționarii care își vor împărți timpul, între d-voastră și alții, care vor putea să le deie ceea ce este necesar ca să trăiască.

Veți avea funcționari care nu vor putea iubi statul, care nu le asigură o existență omenească și demnitatea cu care sunt datori și față de ei înșiși și față de cei care se îndreaptă către dânșii.

Și veți contribui numai să adăugați la trista confuzie în care se zbate o societate bună, liniștită și cuminte, căreia nu-i lipsește, pentru a fi fericită, decât oameni de stat care să înceapă de la concepții pentru a ajunge la cele mai mici dintre măsuri, ca să rămână veșnic într-însele. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

NOTE

1. Se discuta proiectul de lege pentru îmbunătățirea stării materiale a funcționarilor și pensionarilor statului. Articolul 5 prevedea că locurile vacante până la 1 aprilie 1923 se ocupau doar pentru servicii indispensabile și conform unui jurnal al Consiliului de miniștri; înaintările bugetare se puteau face în fiecare departament.

În aceeași ședință s-a luat în discuție raportul privind proiectul bugetului Epitropiei Sf. Spiridon din Iași. N.I. a intervenit: „S-a împărțit acest proiect? *C. Toma, raportor:* Nu! *N.I.:* Dar ce regulă e aceasta? Se discută un proiect de lege pe care nu l-a văzut nimeni, pe care nu l-a avut nimeni în mână. Este vorba de administrarea unei imense averi. Iată seriozitatea dezbaterilor la care suntem aduși! *C. Toma:* S-a votat urgența. *N.I.:* Se poate, dar trebuie să știm de ce este vorba. Unde s-a mai auzit să se voteze un buget în felul acesta. Nu l-a văzut nimeni, nu-l cunoaște nimeni. De ce nu a fost pus la ordinea zilei? Pentru demnitatea Camerei, vă rog să suspendați discuțiunea acestui proiect de lege, căci nu este vorba de obrazul meu, este vorba de obrazul Camerei“. Raportorul a explicat că nu era vorba propriu zis de un proiect de lege ci de o rectificare determinată de o constatare: Veniturile Epitropiei fuseseră mai mari decât prevederile inițiale; acest fapt a îngăduit suspendarea subvenției acordate de stat, în valoare de trei milioane și transferarea acestor bani ca sporuri salariale la funcționari. *N.I. a insistat:* „Atâta vreau să spun că eu nu am nimic împotriva legii, ci că pentru buna ordine este bine să se cunoască întâi proiectul de lege și în urmă să vie la discuțiune“.

Adunarea a admis punctul său de vedere.

CXXXIII

INTRIGI REVIZIONISTE MAGHIARE

(26 octombrie 1922)

O simplă întrebare: Cuvântul îl are astăzi d. ministru de Externe ca să-mi răspundă.

D. Orleanu, președinte: A venit rândul interpelării d-voastră la ordinea zilei.

D. N. Iorga: Eu am pus o întrebare; tot ceea ce aveam de spus a fost în formularea de ieri. Un deputat din Camera maghiară a declarat că este gata să ia Ardealul, luptând cu toate forțele cerești și subterane. Declarația aceasta este și insolentă și ridicolă, și vreau să știu dacă ministrul de Externe crede că i se cuvine d-lui Szilagyî alt răspuns decât acela că acțiunea sa este pe atât de ridicolă, pe cât de insolentă, și să afirme, cu autoritatea locului în care se găsește, că noi unde suntem, suntem pe dreptul nostru (*aplauze*) și suntem în stare să rămânem în ciuda orișicui. (*Aplauze.*)

În ceea ce privește greșelile de politică internă care s-ar putea face aici la noi de unele partide, eu sunt convins că s-ar aduce o căință adâncă aceluia care le-au săvârșit, în momentul când li s-ar impune, de un instinct mai puternic decât orice interes de partid, să stea alături de întreaga nație românească, ca să apere, chiar în contra propriilor lor cuvinte, un drept care este al nostru al tuturor¹. (*Aplauze prelungite.*)

NOTE

1. Discuția a continuat și deputatul Romulus Renț a spus, între altele: „...dar tot noi românii, care am făcut ordine la Budapesta și am desființat regimul lor comunist, tot noi, toți românii laolaltă, fără deosebire de partide, noi vom ști apăra și țara noastră“. La care *N.I. a adăugat:* „Și ca să vă arăt, d-le, câtă dreptate aveți în cele ce spuneți, am aici declarațiunile d-lui Mihail Popovici, făcute azi dimineață, în care este cuprins și acest pasaj: „Orice

încercare a oricui de a se atinge de frontierele noastre, ne va găsi gata să le apărăm cu orice sacrificiu. Într-o astfel de eventualitate, ne-am uni și cu dracul. Cel ce s-ar încumeta să încerce așa ceva, și-ar culege măselele pe frontieră“. În așa fel vorbește Partidul Național din Ardeal când vede că declarațiile unor anumiți membri ai săi găsesc un ecou, pe care trebuie să-l aprobe orice conștiință românească și astfel membrii Partidului Național sunt laolaltă cu noi când ei constată acest ecou“. (*Aplauze.*)

În ședința din 28 noiembrie 1922:

După ce M.G. Orleanu mulțumise pentru re alegerea ca președinte al Camerii, N.I. a cerut cuvântul „în materie de regulament“. Puțin enervat, președintele exclamase, deoarece biroul nici nu se alesese: „Ei!“ *Și N.I. îl cenzurează:* „Domnule președinte, exclamații cu ei! Nu sunt parlamentare, cu atât mai puțin președințiale!“

În aceeași ședință, face **un panegiric lui Vasile Lucaciu**, în numele opoziției. Aceasta după ce M.G. Orleanu voise să suspende ședința, în semn de doliu pentru cel răposat, fără a mai lăsa să se vorbească de el.

„D-lor deputați, deși îmi este foarte greu să iau cuvânt după felul cum președintele acestei Camere înțelege de la început să trateze opoziția care a venit aci ca să-și facă datoria, cu toate acestea un sentiment de pietate mă silește să iau cuvântul și în aceste împrejurări, pentru a spune în numele opoziției, atunci când președintele Camerii nu a găsit cuvântul trebuitor, înainte de ridicarea ședinței în semn de doliu, și când guvernul nu a adăugit condoleanțele sale...“

D. G. G. Mârzescu, ministrul Sănătății, al Muncii și Ocrotirilor sociale: Mă iertați, am cerut cuvântul.

D. N. Iorga: ... să spun, în numele, zic, al acelei opozițiuni care este reprezentată în Parlament, cu câtă durere ea primește vestea morții unui om care în

tinerețea sa a cuprins tot avântul către libertate al întregului popor românesc de dincolo de munți. (*Aplauze prelungite.*)

Părintele Vasile Lucaci a fost unul din acei foarte puțini oameni cari au avut darul de a pătrunde în inima poporului lor, și nici un popor nu este în stare să lupte pentru cel mai înalt scop al lui decât când o personalitate este capabilă să reprezinte idealul său întreg.

Vasile Lucaci a ajuns acum mulți ani în situațiunea în care nici o personalitate politică n-a ajuns: Să închege pentru națiunea noastră dincolo de munți pornirile ei firești către viața pa care o vedem astăzi îndeplinită. El a ajuns să fie pentru poporul acesta icoana însăși a luptătorului pentru dreptate. (*Aplauze prelungite.*)

Închisoarea lui Vasile Lucaci a fost pentru poporul românesc un îndemn ca să ducă lupta aceasta și mai departe. Astfel el a fost dintre aceia cari prin suferința lor și-au câștigat un drept la respectul și iubirea poporului din care făceau parte. (*Aplauze prelungite.*)

Dacă, după îndeplinirea idealului pentru care luptase, nenorocitele sfâșieri cari au intervenit, întâiu în mijlocul românilor de dincolo pentru a-și găsi o reperкусиune și în întreaga noastră viață politici, au făcut ca în jurul bătrânețelor sale să nu fie acel respect și acea iubire de care era vrednic, aceasta nu poate să scadă acea frumoasă tinerețe care trebuie să servească generației care se ridică azi, nu numai ca un exemplu, ci și ca o mustrare. (*Aplauze prelungite.*)

În fața mormântului aceluia care a putut înfățișa întregul Ardeal, în toată durerea și în toate speranțele sale, e bine ca acei cari se sfâșie astăzi pe pământul acesta abia eliberat să-și aducă aminte de cea dintâiu datorie, care este solidaritatea față de neamul lor. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate.*)

După intervenția lui N.I., care mai adăugase: „Cum stricați momentele cele mai frumoase ale Adunării care v-a ales președinte!” M.G. Orleanu a precizat că își propusese ca în ziua următoare să facă elogiul celui dispărut, apoi să se desemneze o comisie din partea Parlamentului care să asiste la funeraliile naționale ale acestuia.

În ședința din 1 decembrie 1922:

Sustine un proiect de lege din inițiativă parlamentară, privind înființarea unui muzeu al vechilor stofe bisericești:

„D-le președinte, este vorba de un proiect de lege din inițiativă parlamentară. Dați-mi voie să citesc motivarea și pe urmă voi da citire și articolului.

EXPUNERE DE MOTIVE

Bisericile și mănăstirile noastre cuprind un număr mare de fragmente ale vechilor odăjdii, din cari unele au desigur oarecare vechime, putându-se ridica până spre sfârșitul secolului al XVI-lea.

A le lăsa aruncate ca astăzi e a îngădui distrugerea unui prețios element de arte care, dacă nu a fost fabricat la noi, are totuși pentru istoria artei veșmântului o deosebită importanță. A le aduna, clasifica și păstra e o datorie culturală.

Cum aici, în București, biserița Sf. Visarion a fost înlocuită printr-o clădire nouă și astăzi stă pustie, supusă dărâmării, cuprinsul acestei zidiri în bun stil tradițional e potrivit pentru a adăposti muzeul de stofe bisericești.

Ministerul de Culte, informat de intenția ce am avut de a-l înființa, și-a dat prealabila adeziune.

PROIECT DE LEGE

Art. I. Se înființează un muzeu al vechilor stofe bisericești.

Art. II. El va cuprinde odăjdiile scoase din uz ale bisericilor din cuprinsul țării.

Art. III. Principalul depozit va fi în București.

Se vor putea întemeia sucursale în Iași, Cernăuți, Chișinău, Sibiu și Blaj.

Art. IV. Muzeul și eventualele sucursale vor fi adăpostite de preferință în locașuri bisericesti dezafectate.

În București i se va acorda vechea biserică Sf. Visarion.

Art. V. Întreținerea muzeului e în sarcina ministerului de Culte care, în înțelegere cu Academia Română și cu Comisia Monumentelor Istorice, va desemn personalul conducător.

N. Iorga, Ioan P. Șerbănescu, dr. C. Angelescu, Deleu, Irimescu-Cândești, Duzinski ș.a.

Proiectul este iscălit de 10 d-ni deputați, între cari și d. ministru al Instrucțiunii. (*Aplauze*.)

Pentru acest proiect de lege cer urgența”.

În ședința din 7 decembrie 1922:

La interpelarea deputatului A. Stern **despre** manifestațiile studentești de caracter antisemit din țară precizează că „**Universul** nu e un ziar antisemit; *Universul* e numai un ziar care își ține firea”. La fel, când interpelatorul a pomenit de incităriile ziarului clujean **Mântuirea**: „Acela este un ziar idiot”.

În ședința din 8 decembrie 1922:

Întreabă care este **situația parcului de vase de cabotaj din portul Giurgiu**, aparținând societății germane *Bayrischer Lloyd*, apoi despre conflictul nesfârșit între profesorii de la Universitatea din Iași:

„D-lor deputați, „Societatea Bayrischer Lloyd păstrează în portul Giurgiului, lângă șantierul menit să reprezinte și să servească dominația germană pe Dunăre, un întreg parc de vase destinate cabotajului.

Deoarece mi se pare că statutul Dunării, adoptat de noi, nu îngăduie cabotajul sub pavilion străin, am onoare să întreb

guvernul ce rost poate să aibă menținerea parcului de vagoane germane.

Aștept răspunsul în termenul prevăzut de regulament; dacă nu mi s-ar da cum vād că se întâmplă uneori cu întrebările noastre, voi fi silit să cer dosarul respectiv și să anunț o interpelare.

Parcul acesta l-am văzut eu.

Aceasta este una.

În al doilea rând, față de starea de lucruri absolut intolerabilă de la Universitatea din Iași, unde se eternizează regretabilul conflict dintre rector și unul dintre decani, Senatul universitar e boicotat de un număr din membrii săi; doi profesori ai Facultății de litere scot, sub pretext de polemici științifice, un pamflet imund; un mare număr de profesori, ignorând noțiunea însăși a trădării de patrie, cer reintegrarea unui profesor pe care nici un guvern n-a avut curajul să-l aducă înaintea judecătorilor săi naturali, iar generozitatea tinerească a studenților este exploatată de cele mai urâte pasiuni, am onoarea să anunț d-lui ministru de Instrucție Publică o interpelare menită a elucida toate aceste chestiuni.

Pentru aceasta, rog a mi se da dosarele privitoare la conflictul dintre rector și decanul Facultății de drept și la darea în judecată pentru acte de trădare a profesorului Stere. Aaug dorința ca ele să-mi fie comunicate cât mai repede, în interesul demnității învățământului superior și a culturii românești“.

Lui N.I. i-a răspuns Traian Moșoiu, ministrul Comunicațiilor, că guvernul român nu a dat nici o aprobare în acest sens.

În aceeași ședință.

La validarea mandatului de deputat în circumscripția Sighet (județul Maramureș) a lui Petru Mihaly /vezi și infra/:

„Credeam că este înscris altcineva înaintea mea, și ași fi preferat să fie un deputat ardelean. Întrucât am putut auzi raportul, ceea ce se va recunoaște, era cam greu, am văzut că este vorba de condițiile materiale în care s-a făcut alegerea și de incompatibilitățile care ar fi putut exista, dar care nu au existat.

Sub aceste două raporturi, nu poate fi nici o obiecțiune față de alegerea d-lui Petru Mihaly. Dar tot în raportul acela, am crezut că prind o frază în care era vorba, așa, în treacăt, de anumite acuzații care nu privesc nici felul cum s-a făcut alegerea și nici lipsa de incompatibilitate în persoana d-lui Petru Mihaly. Fiindcă această protestare este strecurată numai așa, în treacăt, să-mi îngăduiți să spun că eu ași fi preferat ca să fie un deputat ardelean, mi-ar fi fost mai la inimă acel lucru, deși este și la inima noastră, să-mi îngăduiți să spun ce este în acea ușoară trecere asupra acuzației ce s-a adus d-lui Petru Mihaly. D. Petru Mihaly este acuzat, fără ca dumnealui să fi adus vreo dovadă că această acuzațiune nu e îndreptățită, că în momentul când sărbătoream bucuria României unite, dumnealui nu era în mijlocul nostru, ci era în mijlocul dușmanilor noștri și făcea manifestații în Parlamentul unguresc în contra unirii Ardealului la România. Nu poate fi acuzație mai gravă. Am validat o mulțime de colegi, care s-au ales Dumnezeu și cu ei știu cum, și împotriva cărora existau desigur incompatibilități. Am protestat atunci dar ne-am împăcat cu prezența lor aici în Parlament. Nu este pentru prima oară când asemenea incompatibilități sunt imperceptibile în Parlamentul nostru și nu este pentru prima oară când se fac greșeli la orice alegeri. Ne perfecționăm din ce în ce, doar au fost și înainte, însă asupra unui lucru nu putem trece: În România Mare are dreptul de a reprezenta poporul românesc unit numai cine a luptat, cine a suferit pentru această unire. (*Aplauze.*) Și dacă d. Petru Mihaly nu știu dacă o fi de față, este în stare să dovedească înaintea Adunării că acuzațiunea la care nu a răspuns cu dovezi până acum, este o calomnie, atunci vom vedea. Dar după tot ceea ce am citit și după tot ceea ce mi s-a spus, mi se pare foarte greu să aducă această dovadă. Îl poftesc, dacă poate, s-o aducă“. (*Aplauze.*)

Insistă ca P.M. să-ți citească o declarație compromițătoare:

„Ați terminat și vă rog să citiți declarația.

Voci: Nu mai citiți.

Voci: Închiderea discuțiunii.

D. N. Iorga: Să ne-o citească, de ce să nu ne-o citească?

D. G. M. Orleanu: Ce să mai răscolim trecutul?

O voce: Camera cere să citească declarația d-lui Vaida.

Altă voce: Să nu se mai citească declarația niciunuia.

(*Întreruperi*).

D. N. Iorga: D-voastre sunteți mai noi decât mine, și nu mă speriați cu vociferații de acestea. Va să zică, eu am cerut d-lui Mihaly să se rostescă lămurit înaintea Camerei despre ce a vorbit d-sa în Camera ungurească, unde era deputat, după ce, în vremea când era student, făcea parte din Societatea studențească naționalistă ungurească, să ne spuie dacă a făcut sau ba o declarațiune care se îndrepta împotriva posibilității unirii Ardealului cu România, și d-sa nu a răspuns.

(*Întreruperi*.)

Vă rog, d-le președinte, sunteți un om tânăr, iar, în sfârșit, cu clopoțelul în mână, sunteți capabil de a face pe unii deputați din această Cameră să înțeleagă că o greșeală se poate face fără să fie întovărășită de un tumult. Puteți vota pe d. Petru Mihaly, aceasta privește conștiința d-voastre, dar să faceți și zgomot pe deasupra, aceasta este o abundență de mijloace, pe care eu n-o pot înțelege. Sunteți stăpâni; continuați, vă rog, putem sta până la miezul nopții, căci eu nu sunt orator care să vorbească în zgomotul oamenilor pe cari nu-i cunosc, fiindcă adeseori pentru mine nu au nici un nume.

(*Întreruperi*.)

O voce: Sunt aleșii națiunii.

D. N. Iorga: Lucrul acesta îl știi și d-ta și eu cât este; te rog însă să mă scutești cu această chestiune.

Prin urmare, eu am cerut lămurit d-lui Mihaly să citească declarațiunea d-sale făcută în Camera ungurească, să dovedească dacă această declarațiune n-are sensul care i se atribuie, să arate că d-sa a fost, nu prin discursul de azi, ci prin cel din octombrie 1918, fiu credincios al acestei națiuni.

La aceasta ce mi-a răspuns d. Mihaly? D-sa mi-a răspuns că Partidul Național din Ardeal a avut o bună opinie despre dumnealui. Ei bine, Partidul Național din Ardeal are pe rând bune opinii despre o sumedenie de persoane și grupări.

Partidul Național din Ardeal avea opiniune foarte bună despre Partidul Țărănesc, dar a avut o opiniune foarte bună înainte sau în același timp, nu ași putea preciza, despre partidul d-lui Marghiloman care nu reprezintă, fără îndoială, tot ce poate să fie mai în legătură cu războiul nostru de liberare națională. Partidul Național din Ardeal e încântat azi, partid foarte democratic, de legăturile ce are cu ceea ce este mai conservator, în afară de aderenții d-lui Marghiloman, între cine fac politica în Vechiul Regat. Prin urmare, argumentul că Partidul Național care luni a avut o părere despre cineva, dar sâmbătă a putut să aibă altă părere, n-are absolut nici o valoare.

S-a mai adus un alt argument. Că d-sa a organizat Partidul Liberal în Maramureș. Dar credeți d-voastre că nu se cuprinde în aceasta o ofensă pentru d-voastre? Pare a zice: Eu sunt liberal, am adus serviciile liberalilor, prin urmare treceți peste toate celelalte.

O voce: Nu a spus lucrul acesta, nu ați înțeles bine.

D. N. Iorga: Un alt argument, vă rog. E vorba de familia d-lui Mihaly. E foarte bine să faci cineva parte dintr-o familie patriotă, cea dintâi datorie e însă de a fi la nivelul patriotismului familiei din care se laudă că face parte. Eu am cunoscut și pe Mihălești în Maramureș, am fost în casa lui Ion Mihaly, care a tipărit *Diplome Maramureșene*, dar știu foarte bine din timpul când nimeni nu se gândea la posibilitatea unirii a unei fărâme măcar din Maramureș cu Vechiul Regat, că erau maramureșeni naționaliști, dar erau și de aceia cari, cum am văzut și acum, ca să vorbească convenabil pe românește trebuia să aibă o fițuică înainte cu care să-și fi făcut repetiția acasă. Și nu se va zice că între a vorbi convenabil o limbă și între a iubi națiunea care vorbește această limbă nu este nici o legătură, ci cea dintâi datorie de naționalism e aceea să nu vorbești în limba vrăjmașului, ci să vorbești în limba fratelui tău, așa încât să fii în stare să o vorbești cumsecade.

Dar sistemul acesta este foarte dibace, o recunosc, de a înconjura, de a face un danț elegant în jurul unei greutăți, de a arăta vag unde e greutatea, și atunci când ți se cere ca această greutate s-o explici, să profiți de un tumult parlamentar ca să

dezertezi de la datoria de ați explica fapta. Sunteți liberi să nu țineți seamă de ceea ce spun azi, dar îmi aduc aminte de o greșeală la care am colaborat și eu. Tot așa a venit înaintea unui alt Parlament chestiunea alegerii d-lui Stere, și eu am pus chestiunea pe această bază: Mă rog, îl vor oamenii de acolo, a fost ales în condițiunile... (*Întreruperi.*)

Vă rog, ascultați, poate să aibă interes. Am pus deci chestiunea așa: Oamenii de acolo îi vor, alegerile s-au făcut în condițiuni acceptabile, nu este nici un impediment; prin urmare, așa fiind, să trecem peste celelalte chestiuni, fiindcă nu avem să judecăm decât numai potrivit cu regulamentul Camerii. Mi se spusese atunci că introducem un om devenit modest, care mâine, poimâine, după ce își va lămuri situațiunea, își va lua drumul către alte ocupațiuni decât ocupațiunile politice. Au trecut câteva luni de zile, și am văzut că același om, căruia i se contestă credința față de țara lui, s-a urcat în fruntea unui tânăr partid din această țară cu tendința de a da României Unite, în contra cărora a luptat alături cu dușmanul, o Constituțiune mai bună decât Constituțiunea, oricât de rea, pe care vor să o facă alții.

Și a fost de ajuns ca în acest caz să se dea dovadă de *toleranță* pentru ca toți aceia cari au avut această atitudine să se prevaleze de iertarea unuia pentru a cere iertarea pentru ei toți.

Greșeala pe care am făcut-o cu toții în Parlamentul acela *față* de alesul de la Soroca, *vă rog* să nu o repetați d-voastre față de alesul de la Sighet.

O voce: Bravo!

D. M. G. Orleanu, președinte: D. Simion Mândrescu are cuvântul.

D. Simion Mândrescu: D-lor deputați, când e vorba de atitudini în chestia națională, sunt intransigent.

D. N. Iorga: Foarte bine“.

În replică cu Leonte Moldovan:

„Aveți multă dreptate și eu spun că Partidul Național din Ardeal, odată ce a aruncat această acuzațiune, trebuia să vină el aici ca s-o susțină. (*Aplauze îndelung prelungite.*)

D. Leonte Moldovan: D-lor deputați, să-mi permiteți să fac numai o constatare: Sentimentul de dreptate pe care îl are totdeauna d. Iorga a triumfat și de data aceasta. Așa este. Nu mai am să adaug aici o vorbă.

Am întrebat pe d. Boeru și pe ceilalți deputați, cari știu ungurește, să-mi lămurească *Monitorul Oficial* unguresc.

Din toate acestea rezultă cu precizie că faptul este în acest sens, că d. Mihaly n-a pronunțat alte vorbe decât ceea ce mi s-a explicat după *Monitorul Oficial* (întreruperi), că d. Vaida a vorbit în numele poporului, iar el vorbește în numele alegătorilor.

D. N. Iorga: În momentul acela trebuia să vorbească nu numai în numele alegătorilor români, ci și al nației românești, nu în numele alegătorilor.

D. Leonte Moldovan: Mi se pare că sentimentul de dreptate vrea să părăsească pe d. Iorga. Când a vorbit era în ziua de 23 octombrie, când nu era nici în apropiere de revoluțiune, nici după revoluțiune, nici în apropiere de unire, nici după unire.

D. N. Iorga: Viața are omul, nu ca s-o ție la icoane, ci ca s-o riște pentru națiunea lui!

D. Leonte Moldovan: D-le Iorga, riscă cine are sufletul făcut ca să-l riște, și cine este născut ca să riște. Nu toată lumea are aceeași putere și capacitate de a se jertfi...

D. N. Iorga: Să vă dau un exemplu cum trebuie să se riște viața. O speranță a tineretului român din Bucovina, Ion Grămadă, care, prins în luptele românilor din Bucovina, a fost silit într-un moment să iscălească articole împotriva războiului României.

A venit după aceea aici, dar eu am refuzat să-i întind mâna; a întâlnit și pe alții, au refuzat și aceștia să-i dea mâna. Atunci a plecat și a murit pe front în fața dușmanilor!“ (*Aplauze.*)

După N.I. Leonte Moldovan a conchis: „Vă rog să credeți că nimic nu a săvârșit domnul Mihaly ce ar fi putut constitui o nedemnitare de a sta în mijlocul nostru și deci, din acest punct de vedere, comisiunea de verificare a găsit de cuviință că domnia sa poate să stea aici în mijlocul nostru și a aprobat validarea”.

În ședința din 13 decembrie 1922:

Într-o problemă de regulament:

„Onorată Cameră, obiceiul vechiu era acesta: la discuțiunea la Mesaj, vorbea un deputat pentru și altul contra. Mi-aduc aminte, cu câtă grijă, ca să nu ne pierdem locul, veneam cu toții, fiindcă atunci prezida d. Pherekyde, dumnealui a prezidat mai multă vreme acolo, știind, că dacă nu am fost prezenți când ne-a venit rândul, pierdeam dreptul de a vorbi la răspunsul la Mesaj.

Dar sistemul acesta, ca să stea anume persoane la bufet și să refuze să vorbească, căci preferă să vorbească în anume împrejurări, ca să producă efect ca la teatru, sistemul acesta este absolut nou și total neadmisibil. (*Aplauze.*)

D. M. G. Orleanu, președinte: D-lor, sunt de acord și eu să admit vechea procedură, care este totdeodată și conformă cu art. 32 din regulament, care spune că toți d-nii cari sunt chemați să ia cuvântul și cari nu vor răspunde la această chemare să fie șterși din listă. E drept că aseară am făcut o singură excepție că am chemat 10 deputați cari nu au răspuns. Astăzi nu voi mai face, astfel că acei cari nu vor răspunde când vor fi chemați se vor considera că au pierdut dreptul la cuvânt.

D. N. Iorga: Da, cu privire la acei cari se constată că sunt prezenți și stau la bufet în loc să vorbească.

D. M. G. Orleanu, președinte: Este rândul să vorbească d. Hans Otto Roth.

Voci: A plecat.

D. N. Iorga: D-lor deputați, cred că se poate face o excepție atunci când cineva este recunoscut de diferite partide în calitate de conducător. Dar d-nii aceștia cari stau la bufet, dacă sunt recunoscuți de conducători, cred că este bine ca să li se poată da cuvântul la sfârșit, iar cât privește persoanele cari nu sunt conducătoare și stau la bufet, acestora să li se ia dreptul de a vorbi“.

CXXXIV

DESPRE SITUAȚIA LUI PETRU MIHALY

(14 decembrie 1922)¹

Să-mi dați voie să vă rog să binevoiți a verifica exactitatea actelor pe care mă simt dator să le aduc înaintea d-voastre.

Acum câteva zile, a fost în discuția Camerei un discurs din Camera maghiară al d-lui Petru Mihaly. În momentul acela, eu nu aveam în mână o traducere pe care s-o pot înfățișa Camerei, și unul din deputații care au vorbit pentru validarea acestei alegeri nu avea, din partea lui, cunoștința limbii maghiare ca să ne dea traducerea textului maghiar, pe care-l prezenta d. Mihaly.

Într-o foaie ardeleană se înfățișează acest discurs, pe care să-mi îngăduiți, pentru că sunt aici, să vi-l înfățișez. Iată ce spune: „Regret foarte mult că s-a găsit un singur român în Maramurăș, pe care pentru purtarea lui necugetată a trebuit să-l internăm“.

E vorba de un învățător român, internat pentru trădare față de statul maghiar. „Ce crezi, d-le învățător, că cu sentimentele d-tale daco-valahe, vei mântui pe românii maramurășeni? De această rușine ar fi trebuit să cruți pe românii acestui comitat și pe mine însumi..“

Și d. Mihaly n-a intervenit în favorul „valahilor“ internați.

A doua oară, la 17 octombrie 1918, ziarul ardelean pune în gura d-lui Petru Mihaly următoarele cuvinte: „În numele poporului român, pe care îl reprezint aici, protestez contra declarațiunilor d-lui Vaida. D. Vaida că Partidul Național nu reprezintă poporul românesc. Ei n-au dreptul să vorbească în numele acestui popor. Noi, adevărații reprezentanți ai poporului românesc, care de o mie de ani trăim în cea mai bună frăție cu poporul maghiar, declarăm că și pe viitor vrem să trăim cu maghiarii în iubita noastră patrie maghiară“.

Al treilea, la 28 octombrie. Acesta ar avea următorul cuprins: „Cred în acest neam maghiar al meu. Cred că el va fi

mai puternic decât oricând și nici porțile iadului nu-l pot nimici“.

Și azi acest Mihaly Peter este validat în Camera liberală.

Acum vă rog să luați informațiuni pentru a vedea dacă aceste texte sunt autentice, pentru ca să se deslușească, între mine, care afirmam un lucru, și aceia care îl contestau, cine a fost înșelat.

D. Leonte Moldovanu: Să cerem „Monitorul Oficial“ al ungarilor.

O voce: Din „Lumina“ d-lui Stere nu se citește ceva?

D. N. Iorga: Aceea las-o joi: Așteaptă!

NOTE

1. În *Dezbaterile parlamentare* intervenția figurează a fi fost făcută în ziua de 15 decembrie. V. și supra.

CXXXV

AGITAȚIILE STUDENȚEȘTI

DECLARAȚIE

(14 decembrie 1922)

Domnule președinte, Senatul universitar din București a hotărât închiderea cursurilor.

Oricine poartă grija liniștii și bunului nume al țării, cu atât mai mult un profesor cu simț al răspunderii sale va aproba această măsură menită să împiedice scene regretabile.

Luând informații asupra stării de spirit a studenților, am găsit din fericire la majoritatea lor firescul simț de reprobare a violențelor și de dorință ca lecțiile întrerupte să continue.

Mi s-a promis că mâne va interveni în acest sens o declarație, pe care voi putea-o aduce aici. Totodată mi s-a arătat îngrijorarea legitimă că, din cauza sărăciei multor elemente de la sate și din orașe, nația care a întemeiat statul, l-a mărit, îl domină prin număr și are dreptul să-i dea caracterul cultural, ar putea să cadă în chiar acest domeniu al culturii pe planul al doilea față de concetățenii de alte nuanțe etnice, dispunând de mai multe mijloace de a se cultiva.

Așa fiind, întreb pe d. ministru al Instrucțiunii dacă nu socoate că pentru o dreaptă distribuție a binefacerilor culturii și a pregătirii carierelor se impune refacerea totală a organizației căminurilor și cantinelor, numindu-se imediat o comisiune care să dea soluții grabnice. Mi-aș crede de datorie să colaborez și eu la această operă¹. (*Aplauze.*)

NOTE

1. Discuția pornise de la o întrebare a lui Ion Grădișteanu în legătură cu hotărârea senatului Universității din București de a închide cursurile, institutele, căminele, cantinele și bibliotecile, „pentru a potoli agitațiile studențești”. Aceasta însemna micșorarea timpului de studiu universitar, și așa destul de scurt „din cauza

numeroaselor și lungilor vacanțe, nenumăratelor sărbători de tot felul și altor incidente”.

Ministrul Educației, dr. C. Angelescu, a declarat că urma să primească o delegație de studenți „și cred că vom ajunge la o bună înțelegere”.

N.I. a intervenit astfel:

„Iată de ce este vorba: D-lor deputați, ași fi intervenit și eu în această chestiune, dacă mi s-ar fi făcut un îndemn în sensul acesta. Am întâlnit un grup de studenți pe care i-am văzut și aseară, i-am văzut și astăzi.

Ei, în majoritate, sunt oameni de înțeles. Din nenorocire, sunt între ei elemente ce se pretind că sunt candidați la doctorat, dar cari reprezintă cu totul altceva decât tendința marei mase a studenților. La fiecare cuvânt ce-l spuneam în folosul lor, grupul acesta adăuga o înțetire. Și acum îmi aduc aminte un tip palid, care spunea că este o singură soluțiune, și această soluțiune este „ciomagul”.

Acestuia i-am răspuns: „Eu, ca profesor, ți-ași da o muștrare, dar dacă ași face parte din guvern, te-aș aresta imediat pentru cuvintele spuse”.

Studenții mi-au făgăduit că se vor sfătui, că mâine vor veni cu o declarație, că este prea curând să o dea astăzi. Această declarațiune o vor aduce la Cameră.

Ași adăuga un alt lucru: Studenții cumiști cari înțeleg că aduc un rău serviciu țării în situațiunea de astăzi, turburând liniștea și stricând numele cel bun care îl are în străinătate, acești studenți trebuie să facă poliția acelor răi și mai cu seamă a elementelor străine care sunt vădit amestecate în mișcare. (*Aplauze.*)

Eu am siguranța aproape deplină că există două categorii de oameni amestecați în această mișcare. Întâia categorie sunt oameni care nu înțeleg că puterea se câștigă prin încrederea poporului, prin încrederea Regelui, iar nu prin ațâțarea sufletelor nevinovate ale studențimii. (*Aplauze.*)

A ațâța pe studenți, oricare ar fi acel partid, și ași putea să-l numesc, dar nu-l numesc, și nu o fac pentru anumite motive, aceasta este o crimă! (*Aplauze.*)

Al doilea, deoarece anumite acte de sălbăticie s-au făcut la Pesta, oamenii care le-au făcut și care se plâng la Lausanne că li s-a dat un hotar prea mic, au tot interesul să spună: Dacă astfel de acte de sălbăticiune s-au făcut în România, de ce să nu se facă și la noi? (*Aplauze.*)

Dar, d-lor, mă adresez nu numai d-voastră ca deputați, dar mă adresez și băncii ministeriale. D-nii candidați de doctorat în vârstă de 30 ani și poate și de 40 ani, cari vin la Universitate sub pretext de studii, să fie împiedicați de a uneli în mijlocul studențimii adevărate; și al doilea, acelor cari vin din partea străinilor și acelor cari vin din alte țări ca să ne compromită să li se facă cunoscută rigoarea legilor din țara noastră. (*Aplauze prelungite.*)

Mai am încă ceva. Mi s-a spus, și aci cred că au dreptate, că națiunea noastră este o națiune săracă, că tineretul nostru se găsește alături cu două feluri de elemente: Cu elementul evreesc cetățean român, cari este considerat și l-am considerat chiar când am făcut altă politică față de ei, ca pe copiii mei, atâta vreme cât se găseau pe băncile Universității, înaintea mea. Dar acești studenți evrei sunt mai bogați; căminurile lor sunt mai bine întreținute și mai larg deschise decât ale noastre. Tot așa, în celelalte provincii, naționalitățile fac cheltuieli mai mari pentru întreținerea studenților decât facem noi.

Acum este neîndoios că țara aceasta a fost întemeiată de o singură națiune, că a fost sporită prin sacrificiul unei singure națiuni... (*aplauze prelungite*) pentru ceilalți avem sentimentul de frăție, care începe din momentul când ne-am găsit împreună în același stat; dar pentru națiunea noastră avem sentimentul de pietate și, mai mult decât frăția, de confundare în aceeași voință care unește totdeauna elementele naționale între ele. (*Aplauze.*) Ar fi trist ca în România Mică cultura românească să se fi putut impune, iar pentru studențimea din România Mare acest lucru să fie imposibil. (*Aplauze.*)

Prin urmare, d-lor, regimul actual al căminelor și al cantinelor, care este cu totul insuficient și care este total nesupravegheat, în care nu intră suflet de profesor ca să dea acestor studenți o învățătură bună care să-i împiedice de la greșeli, trebuie ca organizarea aceasta să fie absolut schimbată,

și în cel mai scurt timp schimbată ca să dăm copilului sărac al satelor noastre, al mahalalelor din orașele noastre părăsite, puțința de a susține concurența legală cu alți cetățeni români, cari sunt de altă origine (*aplauze prelungite*), și cari natural doresc dezvoltarea altei culturi. Și sunt gata eu însumi, dacă ar fi vorba să se facă o asemenea comisiune, să colaborez în comisiunea aceasta, ca odată să se înțeleagă că aceștia nu sunt copiii de pe drumuri, cari să ajungă în toate prăpăstiile, ci sunt copiii noștri pentru cari purtăm răspunderea, și a căror greșeli se întorc în obrazul nostru. (*Aplauze*.)

D. dr. C. Angelescu, ministrul Instrucțiunii: D-lor deputați, ceea ce spune d. Iorga este absolut în asentimentul meu și al d-voastre al tuturor, după cum am văzut din aplauzele pe cari d-voastre le-ați adresat d-lui Iorga.

Astăzi când comisiunea aceasta a studenților a venit la Universitate le-am ținut aproape același langaj, ca cel pe care d. Iorga l-a ținut înaintea d-voastre astăzi. Au venit d-lor, să-mi vorbească de „*numerus clausus*“...

D. N. Iorga: Este o prostie.

N.I. a continuat:

„Domnule ministru, când va mai veni vreunul cu „*numerus clausus*”, să-l rugați să decline și la singular și la plural „*numerus clausus*” și sunt sigur că nici 90% /sic!/ nu sunt în stare”. (*Ilaritate*).

Dr. C. Angelescu a încheiat: „Este imposibil ca în țară la noi să se facă deosebire între români după confesiuni... nu prin *numerus clausus* vom putea noi să ridicăm starea culturală a poporului nostru.“

În ședința din 15 decembrie 1922:

Intervenție la discursul lui V. Madgearu **despre climatul politic din Cameră**. El spusese că „a luptat împotriva politicii economice dezastruoase a ministrului de Industrie și Comerț, când am arătat sutele de milioane și de miliarde pe care le-a pierdut țara pentru politica de import și export a regimului Tăzlaşuanu”:

„D-lor deputați, d. Madgearu are în multe privințe dreptate. Să-mi dea voie însă să-l întreb un lucru: D-vs, cu același ministru, care a adus și o necuviință fără nume în Cameră și eu am îndemnat opozițiunea să plece, d-vs, cu același ministru, care pe lângă gestiunea lui în chestiunea bunurilor de tezaur, mi-a adus și mie insulta că-mi va pune pumnul în gură, a-ți încheiat sau ba un pact în momentul când se încheia gestiunea acelu guvern? (*Aplauze prelungite.*)

D. V. Madgearu: N-am încheiat un pact.

D. N. Iorga: Dar v-ați întors în Parlament.

D. V. Madgearu: Am încheiat un pact cu fostul guvern Averescu. (*Aplauze, ilaritate.*) Dovadă că nu vă convine ceea ce va urma și știți că nu vă convine este că aplaudați la jumătatea frazei, crezând că prin aceasta veți putea să stârniți un efect la galerie. (*Zgomot, întreruperi.*)

D-lor, rostul acestui pact era unul singur și era prevăzut linie cu linie: A se asigura votarea noii legi electorale, fiindcă în fața situațiunii de atunci nutream temeri justificate că d-vs veți fi în stare ca, printr-un decret lege, să schimbați decretul lege în ființă. Un gest de cuminenție politică ne-a recomandat să facem acest pact.

D. N. Iorga: Aceiași oameni cari mi-au oferit de mai multe ori mie o tovărășie de opoziție, și din cauza felului cum a guvernat și din cauza acelei scene pe care nu o voi uita nici odată, din cauza pumnului în gură, și a unui șir de lucruri, care fac pe cineva să nu garanteze o situațiune constituțională, am refuzat și voi refuza oricând tovărășia cu acești oameni“. (*Aplauze.*)

CXXXVI

LA DISCUȚIA ADRESEI

(16 decembrie 1922)

D-lor deputați¹, membrii acestei Camere, împărțiți în mai multe partide politice au o mulțime de calități; dar au un defect, că nu se cred unii pe alții. Dați-mi voie să cred ceea ce s-a spus până acum de la această tribună.

Să explic de ce.

Cred pe d. Horia Furtună, care a vorbit în numele intelectualilor din Partidul Liberal, în numele intelectualilor tineri, căci intelectualii bătrâni s-au cam rărit, îl cred atunci când susține că în administrația Partidului Liberal nu se petrec lucrurile pe care, în întregimea lor, d. Horia Furtună, în numele tinerilor intelectuali din Partidul Liberal nu le-ar aproba.

Tot așa îl cred pe d. Horia Furtună când, de la aceeași tribună, a afirmat că nu s-ar înțelege întru toate cu cel mai activ, cu cel mai influent, evident după președintele Consiliului, dintre membrii Cabinetului, cu d. ministru de Finanțe², în ce privește mijloacele de a drege situația, rămasă nenorocită, a țării cu propriile noastre mijloace. Îl cred și nu insist mai mult fiindcă, deși am avut și eu toată viața o credință naționalistă, care n-a fost de formă și de fraze, o credință în vitalitatea neamului meu, a poporului din care fac parte, îmi dau samă de un lucru: Că a trecut vremea când fiecare popor putea trăi fără legături cu alte popoare. Suntem prinși, cu voie sau fără voie, în marea mișcare, în care, cu cât vom căuta să ne asigurăm un mai bun loc, cu atât și noțiunea pe care o avem despre rolul propriei noastre vitalități va fi mai clară.

Tot așa nu aş sta împotriva părerilor d-lui Iamandi, care reprezintă valorosul club liberal din Iași al d-lui Mârzescu, când d-sa afirmă ca nu-i este rău sub raportul unei înaintări pe care nu o poate oferi așa de repede o grupare mai mică și de un viitor mai îndepărtat, și cred că sub acest raport îi este mai bine d-lui Iamandi în Partidul Liberal, și cred chiar că e mai

bine să păstreze ceva amintiri culturale în legătură cu mine și să facă o carieră aiurea, decât să caute o nouă concepție culturală în Partidul Liberal și să găsească mijlocul unei rezezi parveniri în săracul nostru partid.

Tot așa, dați-mi voie să cred pe d. Irimescu-Cândești³, când a explicat politica din Dâmbovița. Eu cred că explicațiile d-sale privitoare la politica din Dâmbovița, date sub forma unui răspuns la întrebările unui valoros preopinent (*ilaritate*), cred că aceste explicații se pot aplica și altor județe, care sunt exact în aceeași situație, între tiranie și demagogie, demagogia având tot dreptul să strige împotriva tiraniei, tirania având și ea dreptul să mustre demagogia pentru fapte pe care le face uneori cu cea mai lăudabilă dintre inconștiente. (*Ilaritate*.)

Mai departe, să-mi dați voie iarăși să cred că deosebirea între părerea mai veche a d-lui Tătărăscu, despre nevoia de a se reface toată viața politică a țării, pe care a exprimat-o într-o carte pe care am avut plăcerea să o laud, pentru că într-adevăr merită să fie lăudată, despre toate relele unui regim care există și acum, cu toată pătrunderea unor tineri în organizația criticată de d. Tătărăscu, și în neajunsurile acestea cred și eu, că deosebirea între părerea exprimată în această carte, vrednică de toată lauda, și politica pe care împrejurările vieții o impun chiar unui tânăr cu cele mai vândite intenții de a îndrepta țara prin talentul și energia sa, că această deosebire, zic, este inevitabilă, fatală, pe care nu o poate îndrepta d-lui și pe care, evident, nu o pot îndrepta nici eu. Cartea rămâne, activitatea d-sale de asemenea; istoricii viitorului vor avea grijă să pună de acord părerile exprimate într-o tinerețe promițătoare cu activitatea pe care o vârstă mai înaintată în cunoașterea realităților a impus-o d-lui Tătărăscu.

Am auzit și pe reprezentanții a două din provinciile românești. Despre cea de-a treia va vorbi d. Alexandru Lapedatu.

Eu cu d. Lapedatu mă întâlnesc în toate domeniile, și dinainte pot să declar că, orice opinii ar avea d. Lapedatu în ceea ce privește rolul pe care îl joacă în Partidul Liberal acolo, în Ardeal, opiniile acelea, în ce-l privește pe dumnealui, le împărtășesc. Iar, în ce privește opiniile exprimate cu privire la

Bucovina și la Basarabia de cei doi oratori care s-au strecurat în numele lor, d. Iorgu Toma și d. P. Halipa, dați-mi voie să spun că o parte din lucrurile spuse de dumnealor le iau asupra mea, asupra conștiinței mele.

E adevărat, cum spune d. Iorgu Toma, că refacerea națională a Bucovinei a pornit de la o mișcare culturală. E foarte adevărat că, apoi, consolidarea stăpânirii românești în Bucovina nu se poate face în momentul de față, pentru că nu e nimic cultural în perindarea oportunistă, prin toate alcătuirile ministeriale, a oamenilor care odată au reprezentat un ideal, iar în momentul de față reprezintă numai o dibace potrivire cu schimbările pe care le suferă viața politică.

Și iarăși, când d. Iorgu Toma a vorbit despre o gospodărie a Bucovinei, care nu se poate înjgheba, când a vorbit despre ruinele care nu se pot reface, eu aprob cu atât mai mult această parte din discursul d-lui Iorgu Toma, cu cât de mai multe ori am văzut Bucovina în această stare, și cu cât, călătorind în alte țări, am văzut regiuni devastate mai fundamental decât regiunile de la noi, aduse însă, prin eforturile comune ale unor popoare harnice, într-o stare cu care nu poate sta alături aceea a câmpiilor de luptă de pe pământul nostru din Bucovina, de atâtea ori străbătute de deosebite armate.

În ce privește părerile pe care le-a exprimat d. Halipa despre Basarabia, nu cred că administrația pe care o avem în Basarabia este model. Dați-mi voie însă să repet aici ceea ce am spus acum câțeva vreme unui american, mă vizitează și pe mine americanii, pentru că eu nu mă pot duce la dâșii. (*Mare ilaritate, aplauze.*)

O voce: De ce nu vă duceți în America?

D. N. Iorga: Aș avea intenția să mă duc, dar nu mă ajută mijloacele. (*Mare ilaritate.*)

Observați, onorată Cameră, un om de cultură, un fost rector de Universitate, un fost președinte de senat și director de revistă, care crede că aruncă o injurie unui coleg al său, pentru că acesta se duce să îndeplinească la Sorbona funcțiunea de profesor agregat la care-l cheamă acea Universitate. (*Aplauze îndelung prelungite; strigări repetate de bravo.*)

D. P. Bujor întrerupe.

D. N. Iorga: D-le președinte, vă rog să-i permiteți d-lui Bujor să vorbească oricât de mult, pentru că nimeni nu dorește mai viu decât mine să se vadă ce zace sub pretențiunile d-lui Bujor.

D-lor, d. dr. Lupu a fost chemat de o Universitate din America, care i-a cerut d-sale, d-lui Lupu, să-și spuie părerile cu privire la situația de la noi, și d-sa a spus ceea ce am citit și eu într-o foaie, „America“, la care colaborez, anume că țărani, atunci când vor mai fi alegeri, să vie să ne spargă capul, iar, în ceea ce privește pe primul-ministru, dacă nu-și va retrage anumite acuzații aduse d-lui dr. Lupu, și pe care nu le iau asupra-mi, atunci d. Lupu va sili pe d. prim-ministru al țării să-și facă testamentul! Aceasta am citit-o și eu în acea foaie „America“, pe care, dacă doriți, pot să v-o aduc și mâne.

Dar să fiți siguri, d-lor, că eu nu am să mă duc la Paris să țin conferințe, în care aş spune că am intenția să sparg capetele oamenilor, nici să ameninț pe cineva că o să-l silesc să-și facă testamentul, dacă nu are opinii bune despre mine și despre faptele mele. (*Aplauze, strigăte de bravo.*)

D-lor, eu eram deprins într-o Cameră veche, în care inteligența se găsea pe fiecare bancă, eram deprins să se facă glume și să li se răspundă cu aceleași calități, într-un fel care singur poate permite bunele raporturi, cum existau în Camera de atunci. (*Aplauze.*)

D. P. Bujor întrerupe.

D. N. Iorga: D-lor, cea mai mare însușire a unui om inteligent este să înțeleagă o glumă și să fie în stare să răspundă cu una tot așa de bună! (*Aplauze.*)

D. P. Bujor întrerupe. Întreruperi pe băncile țărăniște.

D. N. Iorga: Ei bine, d-le Bujor, d-ta ai dreptate; eu am să mă duc în America să calomniez statul român, iar d. Lupu se va duce la Sorbona să țină conferințe! (*Zgomot, întreruperi pe băncile țărăniște, aplauze.*)

D. C. Spineanu întrerupe.

D. N. Iorga: D-le Spineanu, d-voastră faceți confuziune între d-rul care m-a precedat, și care avea ceva pentru d-voastră, și eu, care nu am nimic pentru d-voastră! (*Aplauze, zgomot, întreruperi pe băncile țărăniste.*)

D. C. Irimescu-Cândești: D-le Iorga, nu e demn de răspunsul d-voastră!

D. N. Iorga: Revin la americani.

D. C. Spineanu: D-le Irimescu, d-ta ai fost naționalist odată!

D. C. Irimescu-Cândești: D. Iorga este aici; să spună d-sa dacă am fost eu vreodată partizanul politic al d-sale. Am fost însă totdeauna admiratorul d-sale ca om de știință.

D. N. Iorga: Am regretat toată viața că nu mi-ați fost partizan! (*Ilaritate.*)

Revin acum la american. Americanul meu, cel care a venit la mine, mi-a vorbit de împrejurările din Basarabia. Este adevărat că el nu fusese acolo, dar i s-a arătat cum stau lucrurile cu privire la administrația românească în această frumoasă provincie, ai cării locuitori, români și ne-români de sânge, se bucură de cea mai călduroasă iubire din partea tuturor.

După ce și-a arătat părerile sale, anume că s-ar cuveni ca în Basarabia să fie o administrație mai bună decât aceea care este acuma, eu i-am pus o întrebare, pe care v-o comunic și d-voastră.

I-am spus: „D-le, dacă americanii din America de Sud, care au dese schimbări de regim, și schimbările acestea de regim se fac cu forme revoluționare, ceea ce este un lucru rău, căci revoluția este un lux și trebuie să fi idiot ca să faci revoluție, când nu ai nevoie de dânsa...” (*Aplauze.*)

D-lor, este vorba de o conversație cu un american și vă rog să nu o întrerupeți. (*Ilaritate.*)

„Dacă acești americani din America de Sud, care fac o mulțime de greșeli, ar veni la d-voastră, la americanii din America de Nord, și v-ar ruga să luați în stăpânire teritoriile acelea vaste, bogate, în care sunt republicile care nu se înțeleg

nici între ele și nici deosebitele partide în fiecare dintre ele, d-voastre, primind, să zicem din interes de filantropie, această conducere a Americii de Sud, ați putea să trimiteti, cu clasa aceea conducătoare, așa de numeroasă, așa de mult deprinsă cu afacerile publice, ați putea să trimiteti numărul de oameni distinși necesari pentru a administra aceste teritorii?” A spus: „Nu”. „Apoi, dacă d-voastre, în faza dezvoltării, a culturii d-voastre politice, nu sunteți în stare ca deodată, când vă somează cineva, să trimiteti un aparat complet pentru un teritoriu care e aproape atât de mare cât al țării d-voastre, cum ne pretindeți nouă, o țară care abia am scăpat din cea mai grea sarcină pe care a putut-o îndeplini o țară, de a sta de strajă în fața unei civilizații pe care trebuie să o apere, fără s-o poată îndeplini complet, cum ne cereți nouă să găsim deodată toate elementele trebuitoare pentru a conduce în așa fel încât să ne satisfacă întâi pe noi, că noi suntem mai sensibili decât d-voastre, și pe urmă, dacă voiți, și pe d-voastre, administrația acestei provincii basarabene?”

Americanul, un om de bun simț, de aceea recomand oricui să meargă cât mai des în America, fiindcă acolo este un loc potrivit pentru a potoli anumite nerăbdări și anumite porniri, fără care se poate trăi și lucra, și cu atât mai bine pentru acel om și pentru țara în care se găsește acel om, americanul s-a declarat foarte satisfăcut de explicația mea. Nici nu i-am spus că este administrație bună în Basarabia, dar nici n-am recunoscut, că putem deocamdată să dăm o administrație model.

Dar la un lucru nu m-am înțeles cu d-l Halipa. Noi ne cunoaștem bine; am făcut campanie electorală împreună, am vorbit înaintea acelor admirabili alegători basarabeni, pe care noi nu i-am înșelat și nimeni nu am fi în stare să-i înșelăm și să le smulgem alte voturi decât acelea ieșite din conștiința lor; cine a făcut aceasta, cu atât mai rău!

Să-mi dea voie însă d. Halipa să-i spun ceva. Avem dreptul să ne spunem și ceea ce este mai rău, o cred, dar nu în așa fel încât lumea întreagă să știe, nu exagerațiile lucrurilor care s-au întâmplat, dar chiar acele lucruri pe care noi, numai când ne vom convinge că nimeni nu le poate îndrepta în țară,

să le strigăm lumii întregi. Dar, câtă vreme le putem îndrepta, să nu le strigăm. (*Aplauze.*)

Fiindcă am acasă o bibliotecă întreagă rusească împotriva stăpânirii noastre în Basarabia am broșuri pe care nu le are d. Halipa, pe care le-am găsit la Paris pe cheiuri, să zicem, în urma unui asalt voinic al meu împotriva țării românești, și, după ce am atacat țara mea, m-am dus pe cheiuri să mă răcoresc și am găsit broșuri pe care nu le cunoașteți d-voastre, în englezește, în franțuzește. Și în ele este, ciudat, tot răul pe care-l spunem noi la mânie, controlat sau nocontrolat.

Dar care este casa de om în care să se strige toate lucrurile pe fereastră? (*Aplauze prelungite.*) Așa încât, până acum, eu am crezut o sumedenie de lucruri, fără rezervă. Eu cred ceea ce a spus d. dr. Jianu, trebuie să dorm o noapte și, mâne, dacă ar fi ședință, să-mi exprim părerea, iar despre întreruperile cu care a fost întâmpinat d. dr. Jianu, îmi trebuie cel puțin o săptămână să mă dezmeticesc, și pe urmă voi exprima valoarea parlamentară a oamenilor care l-au întrerupt, deși d-sa spunea, mi se pare, că poate să fie întrerupt.

După părerea la care m-am simțit îndatorat față de discursurile rostite de la această tribună, trebuie să mai adaug un lucru: Mulțămirea pe care o simt eu, care am apucat sfârșitul unei generații ce părăsise fraza și venea la o realitate umilă, când văd revenind fraza în toată maiestatea ei, și în discursurile reprezentanților majorității, și în discursul cui a vorbit în numele minorității. Ca orice om incapabil de frază, am o mare admirație pentru dânsa, așa încât, la un moment dat, aveam o adevărată părere de rău că nu mai răsună fraza acelor mari oratori din vremea antică. Ea a revenit, și e datoria mea să salut pe luptătorii care s-au perindat după tradițiile ei cele mai bune acolo, la tribună.

Vin la d. raportor⁴. Pe d. raportor îl cunosc din cărțile pe care le-a prezentat la Academia Română, vorbesc fără ironie, și în care a tratat cu multă competență anumite probleme relative la viața muncitorească în societățile moderne. D. raportor, cu multă abnegație, și-a luat rolul sincer de simplu ecou. Un tânăr care consimte să fie numai un simplu ecou al Mesagiului pe

care suveranul pune numai iscălitura sa, dar în inițiativa căruia suveranul nu are nici un rol, un tânăr care părăsește orice drept ar avea de a adăugi reflecțiile sale și nu face altceva decât să parafrazeze Mesagiul, e fără îndoială unul înaintea modestiei căruia simt de datoria mea de a mă înclina.

Dar, în același timp, în răspunsul la Mesagiu trebuie să se exprime ceva și din curente care sunt în Cameră, pentru că nu poate să fie o Cameră așa de supusă, încât să nu aibă absolut nicio altă opinie decât opinia ce o are banca ministerială, atunci când prezintă spre iscălire Mesagiul. Căci acesta este rostul discuției, de o parte sunt părerile guvernului, pe care dacă nu le acceptă suveranul, guvernul este silit să demisioneze; pe de altă parte, sunt curente din Cameră. Și dacă este o vreme care trebuie să aibă multe curente, desigur că este vremea de acum. Din ciocnirea curenților din majoritate iese firește răspunsul la Mesagiu. Într-o Cameră pe care am prezidat-o, și care a avut așa de scurtă durată, de vreme ce era amenințată, după cum știți cu toții, buna ordine în această țară, în această Cameră a fost oarecare dificultate să se facă răspunsul la Mesagiu.

Făcuse cineva o încercare; am intervenit apoi eu și s-au cerut schimbări în numele Partidului Național din Ardeal. A fost astfel o întreagă discuție cu privire la Adresă. Este cineva dintre d-voastre, d. Biberea, care știe de aceste discuții. Și de acolo a ieșit o Adresă care cuprinde o mulțime din acele indicații care pot să facă pe suveran a-și da samă de curente din Cameră.

În această Cameră nu este așa. Să-mi dați deci mie voie să reprezint eu unul din curente care se găsesc în această Adunare.

Întâi este vorba de încoronarea de la Alba Iulia. Voi spune aici ceea ce am spus oriunde: Că prin încoronarea de la Alba Iulia s-a făcut omagiu, nu numai lui Mihai Viteazul, care a stat câtăva vreme acolo, nu așa de mult cum se crede, nu trecutului românesc al Albei Iulii, care mai nu există, ci, când la Alba Iulia s-a făcut încoronarea Regelui, aceasta s-a făcut ca un omagiu adus Ardealului, ca o închinare a tuturor față de trecutul de rezistență al acelor frați pe care în sfârșit i-am putut cuprinde

în brațele noastre. Un partid nu putea să lipsească. Numai partidul prezidat de d. Mihalache putea să lipsească, partid care, fără nici un fel de ironie, caută să dea Regelui însuși o altă situație într-o nouă Constituție. Regele este pentru ei un simbol. Ce să te duci d-ta la un simbol, la încoronarea unui Rege care își pune pe cap un simbol, coroana? Acestea sunt forme din trecut, pe care le păstrezi doar ca să ai un element de unitate, înțeleg deci foarte bine de ce partidul prezidat de d. Mihalache nu a venit la Alba Iulia. Nu este unul care se dă în vânt pentru armată, pentru toate jertfele care s-au făcut, pentru tot acest ceremonial al trecutului romantic. Este un partid practic, care frământa instinctul național al maselor și mai pune într-însul, ca să crească mai repede, dacă este nevoie, și puțin internaționalism. (*Aplauze prelungite.*)

D. V. Madgearu: D-le profesor, vă rog...

D. N. Iorga: Lasă-mă să-mi isprăvesc fraza, creștine, și mă vei întrerupe pe urmă. (Ilaritate.) Va să zică, amestecă și puține elemente de internaționalism, precum o dovedesc înseși prefețele, repetite, ale programului prealabil și ale programului definitiv ale acestui partid. Dar, în numele naționalismului, d. Virgil Madgearu, pe care îl cunosc din vremea când colaborem la „Neamul românesc“, era un copilaș atâtica, iar eu om în toată firea, dumnealui se ridică să-mi explice...

D. Virgil Madgearu: Nu să vă explic, ci să vă rog să precizați în ce constă internaționalismul Partidului Țărănesc, pentru că nu pot să vă fac d-voastră dezonoarea că acele extrase chibzuit puse față în față într-un ziar ca „Universul“ să vă fi convins pe d-voastră că există vreo contingentă între doctrina Partidului Țărănesc și doctrina comunistă.

D. N. Iorga: Va să zică aici sunt trei întrebări; și vedeți eu fac pe distinguo, pe latinește bine conjugat... (*Întreruperi.*) Va să zică d-voastră aveți voie să declinați rău, de ce nu-mi dați voie mie să conjug bine? (Ilaritate.) Prin urmare, încă odată, aici avem a face cu trei lucruri: „Universul“, gazetă care calomniază Partidul Țărănesc...

D. V. Madgearu: Din interes politic.

D. N. Iorga: Din interes politic. Ei bine, voi comunica,

fiind și eu colaborator la „Universul“, voi comunica această plângere directorului ziarului, ca să vă lămurească.

D. V. Madgearu: Nu este o plângere, este o constatare.

D. N. Iorga: Această constatare, prin urmare, pentru ca altă dată să fie mai drept față de d-voastră. Cred că v-am înțeles foarte bine.

Al doilea, un mic amănunt. Un moment, vă spun drept, au trecut fiori prin mine, căci mi-am zis: Dar dacă nu voi putea răspunde, ce mă fac? (*Ilaritate.*)

Dar, al treilea, te întrebi d-ta de ce vorbesc de internaționalism față de Partidul Țărănesc? Un partid care primește ca autor al Constituției sale pe omul care a servit împotriva armatei românești pe ocupanții germani, acest partid nu înțelege măcar ce înseamnă naționalismul. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate.*)

D. V. Madgearu: D-le profesor, constat întâi că ați adus un argument pe care l-ați părăsit, ați adus ca argument faptul că în expunerile noastre de motive privitoare la programul nostru ar fi o notă internațională. Prin răspunsul d-voastră l-ați părăsit, și sunteți satisfăcuți.

D. N. Iorga: Nu l-am părăsit deloc, dar am adaus peste el ceva.

D. V. Madgearu: În ce privește adausul d-voastră, indiferent de opinia pe care d-voastră puteți s-o aveți asupra activității d-lui Stere în timpul războiului nostru, aceasta nu poate să vă îndreptățească pe d-voastră ca, prin faptul că d. Stere este autorul proiectului nostru de Constituție, să spuneți că Partidul Țărănesc este un partid internațional. Ce ați spune d-voastră, d-le profesor, dacă eu, din faptul izolat că d-voastră, de când ne regăsim din nou în această Cameră, în loc să vă țintiți atacurile acolo (*arătând către banca ministerială*), le îndreptați continuu contra noastră, ce ați zice dacă din acest fapt aș deduce că există un acord între Partidul Naționalist Democrat și guvern? (*Aplauze pe băncile țărăniste, protestări din partea majorității.*)

D. N. Iorga: D-lor, sunt foarte interesante chestiunile care se ridică în felul acesta. Eu vroiam să fiu cu mult mai scurt și să ating numai unele probleme, dar fiecare este liber, când i se

face o operație, să apuce de mânerul cuțitului și să-l înfunde. Nu este vinovat chirurgul. D-voastră spuneți că poate cineva să primească pentru a redacta *Biblia* pe un necredincios. Aceasta ar însemna că mitropolitul Primat să primească, pentru a redacta rugăciunile sale, pe cineva care să nu aparțină nici unei religii și care să-și fi răs de Dumnezeu în stradă! (*Aplauze prelungite din partea majorității.*) Iar în ceea ce privește pactul cu Partidul Liberal, eu am un pact, tăcut, cu toți oamenii cuminți, ori din Partidul Liberal, ori de aiurea, că mai înainte de orice trebuie să treacă iubirea față de această nație și grija de ordinea care trebuie să domnească în această țară. (*Aplauze prelungite, strigăte de bravo. Majoritatea se ridică în picioare, aplaudând.*)

Câți cozonaci am mâncat eu de pe urma acestei politici, să dea Dumnezeu să te sature cu atâția în toată viața! (*Ilaritate, aplauze.*)

D. P. Bujor întrerupe și nu se aude.

D. I. I. C. Brătianu, președintele Consiliului: Îmi pare rău că nu ați auzit nici astăzi lecția pe care v-a dat-o în ultima frază. (*Aplauze prelungite din partea majorității.*)

D. N. Iorga: D-lor, revin la ceea ce voiam să spun. A fost o întrerupere: Am explicat care am câștigat și care am păgubit de pe urma ei, o să judece alții decât membrii acestei Camere.

D-le Madgearu, ne cunoaștem și o să ne cunoaștem mai bine. Să știi dumneata că nu cel dintâi succes hotărăște într-o luptă politică. Într-un popor care se trezește la democrație, cine folosește de nebunia dintâi nu este acela care va folosi de cuminența de pe urmă. (*Aplauze.*)

Dar iată ce voiam să spun. Voiam să spun că dacă era un partid care trebuia să fie acolo, acela era Partidul Național din Ardeal. Aceasta trebuia s-o facă Partidul Național din Ardeal, în loc să umble după asociați, pe care, fiindcă i-a plăcut, i-a găsit și-i are.

Dar întrebarea poate să fie numai dacă Partidul Național din Ardeal îi are el pe asociații săi sau, și aceasta se va hotări în viitor, dacă asociații, ieri fără popularitate, nu pot să-l aibă

în scurtă vreme în buzunar, într-unul din acele buzunare cunoscute ale politicianilor români de aici, pe acest Partid Național din Ardeal, care crede că într-o tovărășie hotărâște acela care poartă numele de șef, sau acela care flutură programul d-lui Nițescu de la Brașov. Hotărâsc însă aceia care au mai multă îndemânare, și în materie de îndemânare, o au mai multă acei puțini care s-au aliat cu cei mulți, decât acei mulți care nu au îndemânare. Aceasta nu înseamnă inteligență; poate să însemne și inteligență, dar eu prefer să-i zic îndemânare.

Dar ceea ce vreau să zic e că, dacă era un partid care trebuia să fie acolo, la Alba Iulia, era Partidul Național din Ardeal, care atunci era orfan și își căuta părinții pe toate drumurile. La mine nu, dar în alte părți, de la d. Marghiloman până la dumnealor (*arată către țărăniști*) și-a căutat părinții și, în sfârșit, a crezut că-i recunoaște în figura d-lui Mihail Cantacuzino, unul din șefii democrației române, și a asociațiilor săi. (*Aplauze, ilarilate.*)

D. I. Pardos: Dar sunt oameni foarte de treabă.

D. N. Iorga: D. Pardos dă Partidului Național din Ardeal certificat că sunt oameni de treabă. Iată încă o ocazie de a lămuri lucrul. D. Pardos, deputat de Prahova, m-a întrerupt și ieri, crezând că-mi aruncă o injurie în obraz.

D. Pardos: Nu!

D. N. Iorga: Nu. Atunci să-mi facă un compliment (ilaritate), vorbind de legăturile mele cu partidul takist, și pe urmă, obiceiul napoleonian, acest tânăr și-a încrucișat brațele pe piept și și-a arătat cele două rânduri de dinți, care formează valoarea sa esențială în această Cameră.

D. Pardos: D-le profesor, nu vă dau nici un răspuns la această insultă, pe care o resping.

D. N. Iorga: Va să zică, a spune unui om că are dinți frumoși, singurul lucru pe care-l găsesc la d. Pardos, este o insultă?

D. P. Bujor întrerupe și nu se aude.

D. N. Iorga: D-le președinte, am plăcerea să vă rog să

chemați la ordine pe d. deputat Bujor, fiindcă a spus că mă pune la rezon și că nu sunt cuviincios. La acest lucru, în afară de Parlament, am mijlocul de a-i răspunde; în Parlament, însă, n-am decât autoritatea d-voastră; chemați-l la ordine. (*Aplauze prelungite din partea majorității, zgomot.*)

D. M. G. Orleanu, președinte: D-le Bujor, ați spus cuvintele care vi se impută? (*Zgomot.*)

D. P. Bujor: D. Iorga și-a luat rolul de a ridiculiza pe toată lumea și dacă d-sa o continuă pe tema aceasta, atunci voi continua să-l întrerup mereu. (*Mare zgomot, întreruperi.*) Să înceteze cu această atitudine față de noi și atunci eu voi căuta să retractez cuvântul! (*Mare zgomot.*)

D. M. G. Orleanu, președinte: Vă rog să retractați cuvântul! (*Mare zgomot.*)

Voci: La ordine!

D. N. Iorga: Nu, nu, d-le președinte, pe cuvântul meu de cinste, d. Bujor, fostul rector al Universității, mi-a adresat cuvintele pe care i le atribui. (*Mare zgomot.*)

Voci: La ordine!

D. M. G. Orleanu, președinte: Vă chem la ordine cu înscrierea în procesul-verbal. (*Mare zgomot.*)

Voci: La ordine!

D. V. Madgearu: D-le președinte, vă rog, în numele minorității, ca în tot timpul să rugați pe d-nii deputați din majoritate să se poarte cuviincios și să nu mai fim ridiculizați și batjocoriți în felul acesta. (*Mare zgomot.*)

D. M. G. Orleanu, președinte: D-le Bujor, nu există Cameră în care să se azvârle cuvinte insultătoare ca acelea pe care le-ați azvârlit d-voastră. (*Mare zgomot. D. Iunian vociferează.*) D-le Iunian, vă rog să stați jos, că vă chem la ordine. (*Mare zgomot.*)

D. N. Bălănescu: D-le președinte, noi voim să ascultăm pe d. Iorga.

D. N. Iorga: D-lor, am înțeles din zgomotul care s-a făcut acolo, de opoziția care m-a oprit de a continua, acest lucru: Că glumele mele nu-i plac și că nu mi se permite să fac o glumă pe socoteala cui a strigat câteva minute ieri la mine. D-sa are voie să strige, că este mai tânăr, iar eu să răspund unuia mai tânăr,

n-am voie! (*Ilaritate.*) Eu renunț la orice glumă în ceea ce vă privește pe d-voastră, dar să nu vă supărați când voi spune serios lucruri pe care le voi putea dovedi.

Al doilea, ce o să-i fac eu aceluia dintre d-voastră care va mai glumi cu mine? (*Râsete.*) Ce să-i fac? Îl supun judecății d-lui președinte și opiniei publice, și-l trec pe tablele istoriei! (*Ilaritate.*)

Prin urmare, revin (întreruperi. Către d. Iunian.) Dacă aș fi numai eu cu d-ta, multe lucruri am înțelege, dar mai sunt și alte inteligențe, și aceasta nu este o glumă.

D. P. Bujor: D-ta nu poți să spui o vorbă fără răutate. (*Zgomot, întreruperi.*)

D. N. Iorga: D-le președinte, știi d-ta de ce nu pot eu spune nici o glumă fără răutate? Fiindcă nu am învățat bunătatea creștină de la colegul meu, d. Bujor! (*Aplauze prelungite, ilaritate.*)

D. P. Bujor: Eu sunt așa de bun, că m-am făcut naiv fără să știu că naivitatea este o calitate a unui om. Și un om bun poate să fie sau creștin sau necreștin, poate să fie un om bun chiar un chinez, indian și alții. Cine nu e creștin acela nu e om bun? (*Întreruperi, zgomot.*)

D. N. Iorga: Aceasta să zicem că n-a fost nimic și continuăm. (*Mare ilaritate, aplauze.*)

D. P. Bujor: Iar răutate!

D. N. Iorga: Partidul Național din Ardeal cred că nu putea lipsi de la încoronare, și iată de ce: Întâi fiindcă încoronarea are acolo în Ardeal un rost pe care noi, oricât ne-am trudi, nu-l înțelegem deplin. Stăpânirea noastră românească n-a fost contestată acolo în Ardeal sub forma națională, ci a fost contestată, văd aici pe reprezentantul maghiarilor loialii, am fost atacați din mai multe părți pentru motivul că este un Rege încoronat, care nu mai domnește, și este un Rege care domnește și n-a fost încoronat.

Și atunci, încoronarea Regelui României acolo, pe pământul Ardealului, era o absolută necesitate, și anume pentru că această părere nu era răspândită numai între cei care nu sunt români de sânge, dar și între români de sânge;

anumiți agitatori răspândiseră ideea că Regele, până când nu se va încorona pe teritoriul ardelean, nu este Rege deplin.

Sunt lucruri pe care noi nu le putem înțelege în totalitatea lor decât după explicații, dar care, acolo, sunt în conștiința oricărui locuitor originar din Ardeal. Coroana Sf. Ștefan este atât de veche, și așa de sacră în închipuirea fiecăruia, încât ni se vorbea în rândul întâi de coroana Sf. Ștefan. Și cine zicea coroana Sf. Ștefan, zicea o mulțime de lucruri materiale, dar înțelegea și unele lucruri mistice. Acum, că noi n-am putut cumpăra coroana Sf. Ștefan, pe care regentul Horthy nu ne-ar fi ținut-o la dispoziție, dacă i se raportează gluma pe care am făcut-o, îl rog să nu se supere pentru aceasta și să nu ia nici o măsură contra mea, dacă această coroană nu-i este dată, avem totuși o coroană care, dacă nu însemnează un lucru mistic, însemnează sângele nostru vărsat pentru drepturile noastre și pentru libertatea creștinilor din Orient, coroana aceea de fier pe care cu fier am căpătat-o, fier am pus într-însa și cu fier ascuțit o vom apăra împotriva oricui. (*Aplauze prelungite.*)

Când vine cel mai devotat națiunii sale dintre regi, acela pe care l-am văzut cu lacrimi calde pe obraz pentru suferințele noastre în vremea când la București erau oameni care jucau roluri în politică și care rânjeau de câte ori lacrimi răsăreau în ochii noștri în pribegie, când Regina care a uitat de sângele său pentru a-și aduce aminte de dânsul numai dacă era o mângâiere de dat, un bolnav sau un rănit de îngrijit, dacă era o vedenie de trecut înaintea ochilor care trebuiau să se închidă, când aceste suflete aveau să primească din partea unui popor întreg cea mai înaltă mulțămită pentru ceea ce au făcut în folosul acestui popor cu lacrimi din ochi și sânge din inimă, putea oare cineva care consideră politica drept altceva decât un joc de abstracții și un vălmășag de interese, putea el să lipsească de la o zi neuitată, cu gândul la care sute de ani au adormit, cum spune poetul, înaintașii noștri? (*Aplauze prelungite și îndelung repetate.*)

Dar se va zice că n-au fost înștiințați. Ei bine, i-am înștiințat și le-am spus ceea ce și astăzi le-aș spune, dacă i-aș vedea aici în Cameră, și cu dumnealor, deși acum în mare

deosebire de păreri, în ce privește drumurile ce le urmăm, ne putem înțelege în atâtea privințe, le-aș spune un lucru: Nu era vorba de partidul de la guvern. Până când ne vom înțelege cu toții, și aceasta nu se va putea întâmpla niciodată, până când deci ne vom înțelege cu toții, trebuie să prezideze cineva o astfel de ceremonie. Și ceea ce am spus în gazeta mea o spun și aici. Niciodată nu voi avea prilejul să colaborez în aceeași alcătuire politică cu actualul președinte al Consiliului, nici n-am intenția de a-i întinde mâna pentru altceva decât pentru întâmplătoare întâlniri care trec dincolo de marginile intereselor de partid.

Este un lucru pe care l-am hotărât de atâta vreme și pe care l-am ținut cu atâta punctualitate, încât nu mi se poate arunca bănuiala de a pregăti acum cine știe ce combinații. Nu sunt din aceia care aruncă toate injuriile unui guvern, pentru ca, în urmă, a doua zi, să mă înțeleg cu el. Și aceasta nu este o glumă, este un adevăr. Nu pot să fiu bănuț pentru intenții de colaborare. Dar dacă nu colaborez cu un șef de guvern ca să întăresc țara, nu voi colabora cu alți șefi de partide sau cu partide, care, cu oricâți șefi ar avea în aparență, în realitate nu au nici unul, pentru a slăbi solidaritatea acestei țări. (*Aplauze prelungite.*)

Dar d. I. Brătianu a ieșit din obiceiul partidului său. Partidul Liberal Național făcea o dibace politică de oportunism în politica externă a țării. Așa au fost împrejurările de pe vremea lui Dimitrie Sturdza. Se făcuse tradiția de a merge cu Puterile Centrale, fără multă dragoste pentru dânsule și gata de a le părăsi când ar veni alt moment, chiar dacă ne-am găsi într-o împrejurare delicată, pregătindu-se pentru unii și mergând cu ceilalți. Dar tocmai faptul acesta, că după mult zbucium el s-a hotărât să riște pe sama partidului și a persoanei sale, să riște totul pentru a lua acea hotărâre care ar apăsa greu și pe umerii omului celui mai dârz în deciziunile sale, aceasta îi dădea dreptul să aibă un loc de onoare la încoronarea de la Alba Iulia. (*Aplauze prelungite și îndelung repetate.*)

O spun aceasta eu, adversar politic, și o spun aceasta fiindcă sunt adversar politic. Căci, dacă nu aș fi, nu aș spune-o.

Este rolul unui adversar politic ca, față de un român, și el având aceeași conștiință și aceeași inimă, să fie mărturisitor

de adevăr, pentru ca în schimb să primească din partea celuilalt, atunci când este vorba de participarea la opera națională, recunoașterea deplină. (*Aplauze prelungite.*) Și eu o fac.

Dar, mă rog, în afară de meritele Regelui și de meritele Reginei, în afară de vrednicia unui popor întreg care se încunună, în afară de amintirile acelea, așa de puternice încât pare că se deschidea pământul ca să iasă din adâncul lui toți acei care se înșirau sub drapelele sfâșiate ce treceau înaintea suveranului, era munca Partidului Național Ardelean, era sânguința lui, a acestui Partid Național din Ardeal. O spun încă odată: Partidul Național din Ardeal a ținut trează conștiința națională de acolo, luptând în Parlament și în închisori, și poate și dincolo de închisori ar fi mers ca să apere aceste drepturi, și fără acest partid în care se întrupaseră sufletele românilor de dincolo, noi nu am fi avut Ardealul.

Dar dacă îți dai samă de partea pe care a avut-o acolo, să nu te orbească supărarea de azi, pentru ca să le gândești apoi la bătrânețe: „Ce păcat că nu am fost și eu în ziua aceea ca să pot spune de dânsa“, și durerea să le rămână în inimă fără ca și în conștiință să găsești o scuză că prin această lipsă ai fi comis o deserțiune față de tine însuși.

În Adresă este un alt pasagiu, față de care e bine să ne oprim puțin, acela care privește legăturile externe ale României.

Aici se spune că noi avem dorința unor legături „de prietenie sinceră“ cu toate popoarele. Îmi veți da voie, d-le raportor, să vă spun că noi nu avem a face cu popoarele, noi avem a face cu statele și prietenia este o chestiune de sentiment.

Eu nu mă simt în stare să am o atitudine prietenească față de oamenii care au ocupat doi ani și jumătate pământul României și care nu ne-au cruțat nici o umilire și nici o prigonire. (*Aplauze.*)

Noi avem legături de prietenie cu prietenii noștri. Dorința de pace toată lumea o poate aștepta de la noi. Noi nu am sărit în capul nimănu, ci am sărit pentru dreptul nostru, dar ce a îndurat generația noastră nu o va uita niciodată. Nu o va uita și nu o va ierta. Dar în noua colaborație pacifică a lumii noi,

vom avea față de oricine atitudinea pe care ne-o va impune iubirea sa de pace, colaborația sa activă la opera de pace.

În privința aceasta nu poate să existe nici un fel de îndoială.

Aș mai obiecta un lucru, în afară de dorința de a face o deosebire netedă. Aci nu se vorbește de aliați, de popoarele nobile, de marile popoare lângă care am stat noi și ne-am luptat pe viață și pe moarte pentru triumful dreptății. Și cât vom trăi noi, nu se poate să facem aluziunile cele mai depărtate la războiul pe care l-am purtat biruind, fără să se stabilească o distincțiune între acei cu care am luptat și acei contra cărora am luptat. (*Aplauze.*)

Să mă ierte d. raportor al Mesagiului, care altă dată va fi poate mai bine inspirat și deosebirile acestea se vor face neted. În timpul din urmă, fiind vorba de grija firească pentru armată, îndată mă voi ocupa de această parte, cineva mi-a atribuit intenția de a merge la ministrul de Război și de a spune să facă el ce-o face ca să încheie o înțelegere cu guvernul sovietic, fiindcă țara noastră nu s-ar putea apăra.

Eu am credința, firește ca oricine, că armata noastră va fi totdeauna gata să apere împotriva oricui, și nu cu scăderile de ieri, teribilele scăderi de ieri, cu efectele lor fatale, ci de a apăra fără aceste scăderi pământul României întregite.

Dar eu cred că națiunea aceasta a noastră are într-însa virtuți de spontaneitate așa de extraordinare încât, dacă un guvern inconștient ar lăsa să slăbească puterile noastre militare, ceea ce am fost în stare să facem în Moldova am fi și acum în stare a face. Nu există pe lume popor care să ne poată stăpâni, în gradul la care s-a ridicat conștiința de noi înșine. (*Aplauze.*)

Când fiecare din noi se va stinge, numai atunci va fi primejdie.

Eu să mă duc la ministrul de Război și să spun că mi-e frică de o armată mercenară, de armata Sovietelor, compusă din chinezi, dezertori austrieci, din oameni al căror curaj vine din porția mai mare de hrană pe care o dă o țară flămândă, sau din leafa mai mare în ruble depreciate care li se aruncă? Să-mi fie mie frică de dânsii pentru țara mea? Ferească Dumnezeu!

Dar cred și eu că, față de guvernul sovietic, care are dreptul să-și stăpânească țara, fiecare popor are concepțiunile sale politice și primește guvernării corespunzătorii acestor concepțiuni politice, față de guvernul sovietic, pe care nici noi nu l-am instalat acolo, precum nici n-avem gândul la noi acasă să facem un guvern care să corespundă aceluia, trebuie o politică, dar una singură. Și eu nu mă tem nici de propaganda sovietică. Am văzut propaganda pe care o făceau soldații ruși când erau acasă la noi, în faza bolșevică, și am văzut și imensul hohot de râs cu care s-au întâmpinat aceste întetiri. (*Aplauze.*)

Niciodată în clasa noastră conducătoare nu se va găsi cineva care să consimtă a traduce în românește o Constituție al cărei prim articol începe cam așa, termenii sunt aceștia, Constituția sovietică se găsește, la sfârșitul cărții tipărite de d. Gusti, în traducere autentică: Este „o republică pentru muncitori, pentru soldați și pentru țărani“.

Și într-un alt articol al Constituției (XIII, 65), se arată că sunt trei categorii de oameni care n-au dreptul să voteze: Nebunii, hoții și burghezii. (*Ilaritate.*) Cum m-aș teme de propaganda unor oameni care au în Constituția lor astfel de aberațiuni? Prin urmare, de temut nu mă tem, dar, pentru demnitatea statului român și față de guvernul sovietic nu trebuie să avem o atitudine care să se schimbe, ci o singură atitudine, bine definită, neprovocantă, în serviciul nimănui, absolut pacifică, dar care să nu varieze după împrejurări. Nici un guvern să nu arate pumnul dincolo de Nistru, unde sunt lucruri care nu ne privesc decât sub raportul umanității, și nici un guvern să nu trimiată bezele în această direcție, fiindcă în materie de bezele avem o altă direcție în care putem să le trimitem. (*Ilaritate.*)

Trec la partea privitoare la armată.

D-lor deputați, nu toți dintre noi, pentru că aceasta este o Adunare care reprezintă și provinciile alipite, au văzut anumite acte ale dramei naționale.

D. Buzdugan, de pildă, basarabeanul pe care îl iau așa în sfârcul biciului uneori anumiți colegi din majoritate, și fac rău, pentru că nu-și dau samă de valoarea lui ca om de cultură și

de frumoasa transformare, în sens românesc, săvârșită într-însul, crescut în alte idei și care acum este legat cu toate fibrele ființii sale de această Românie, din care face parte și Basarabia lui, a văzut și dumnealui condițiile cu totul particulare în care au pornit armatele noastre ca să se așeze și în Basarabia și ca să dezrobească și Ardealul. Umblau zile întregi ca să găsești puști care funcționau ori nu funcționau, după dezarmarea de către germani, și bucăți de uniformă disparate, din care izbuteam să facem o haină convenabilă pentru cele câteva mii de oameni pe care i-am trimes, lunecând cu picioarele desculțe însângerate, pe gheață, ca să aducă solia libertății în Ardeal. Cine a văzut o armată biruitoare, de atâtea ori cât a biruit armata lui Napoleon, nu o poate iubi așa de mult cum iubim noi armata pe care am văzut-o ca o colecție de mucenici, de glorioase fantome în care se strângea ideea libertății întregului neam românesc. (*Aplauze prelungite.*)

E foarte trist, d-lor, că un general care a avut o mare parte în conducerea armatei noastre, și nimeni nu s-a gândit pentru motive politice să-i retragă din meritele militare, merite pentru care l-am salutat și l-am lăudat cu orice prilej fiecare din noi, că acest general, prea ocupat cu alcătuirea unui partid și menținerea celei mai rele guvernări pe care a avut-o această țară, și evident că aceasta a fost, după umila mea opinie, guvernul averescan, generalul Averescu, n-aș zice pentru dorințe de popularitate, dar nici nu-mi pot explica motivul, a lăsat ca această armată să facă întâiul pas înapoi cu trimiterea la cămin, împreună cu îmbrăcămintea.

Cu aceasta s-a făcut cel dintâi pas îndărăt pentru armata care a ajutat pe frații basarabeni să se libereze, care a ridicat steagul românesc în Cernăuți și care a făcut ca Ardealul să devină pământ românesc.

Ei bine, după ceea ce s-a petrecut în timpul guvernării Averescu, e foarte greu ca această armată să fie adusă din nou la ceea ce fusese. Însă este așa de mult o datorie absolută, ca, sacrificând ultimul ban, și în această privință calculele d-lui ministru de Finanțe, foarte precise totdeauna, trebuie să cedeze înaintea unei realități așa de stringente, s-o refacem, încât mărturisesc că dacă aș avea răspunderea guvernului și mi-ar fi

dat să aleg între două lucruri, să am armată, cu care să apăr teritoriul românesc și să dau faliment sau să nu dau faliment, dar să n-am armată, aș da faliment, dar aș păstra armata. (*Aplauze prelungite.*)

D. Ion I. C. Brătianu, președintele Consiliului: Dați-mi voie, d-le Iorga, suntem în situațiune să păstrăm și armata și să nu dăm faliment.

D. N. Iorga: Este cel mai bun lucru care se poate. Dar trebuie să adaug, d-le prim-ministru, că răspunsul acesta n-ați fi putut să-l dați zece zile mai înainte.

D. Ion I. C. Brătianu, președintele Consiliului: Îl puteam da acum șase luni.

D. N. Iorga: Este o iluzie.

D. Ion I. C. Brătianu, președintele Consiliului: Nu.

D. N. Iorga: Aceasta însemnează că sunteți în partidul d-voastră cum este un rege într-o monarhie constituțională, dominați, dar nu governați. (*Ilaritate.*)

Prin urmare, încă odată: Orice, numai noi să avem mijlocul de a ne apăra. Și cum? Nu cu arme desperecheate, nu zic că aceasta este acum, dar să ferească Dumnezeu să fie, nu cu arme fără cartușe, nu zic că este acum, dar ferească Dumnezeu să fie vreodată, nu cu ofițeri rău plătiți, care se plâng pe toate căile că n-au cu ce-și hrăni familiile. Mai bine tăiați rosturile inspectorilor cu care orice partid, și nu numai al d-voastră, răsplătește meritele electorale. Tăiați superfluul care țipă în cluburi, scoateți-i afară pe ferești din club și dați ceea ce trebuie ofițerului român, pentru ca alături de caracterul militar să aibă și demnitatea lui de om în societatea în mijlocul căreia trăiește. (*Aplauze prelungite.*)

Mai e un lucru: Binevoii să creșteți la țară, împotriva unei anumite propagande, sentimentul militar al țăranului, care acesta va fi și la primejdiile viitoare, de care iarăși să ne ferească Dumnezeu, dar nu ne temem de dânsule, garanție pentru păstrarea și dezvoltarea statului nostru. (*Aplauze.*)

Ajung acum la un alt punct din Mesagiu. Un punct cu bucluc mare. D-voastră vă simțiți datori să dați României o Constituție. În această privință pot să fiu foarte scurt, pentru că părerea pe care o exprim acum, am mai exprimat-o și

altădată. Țara românească nu moare, dar de suferit greu, suferă. Eu am găsit oameni care se plâneau că le lipsesc lemne, oameni care se plâneau că le lipsește pâinea, oameni care se plâneau că le lipsește cultura, oameni care se plâneau împotriva dezordinii administrative. În sfârșit, oameni de toate categoriile care se plâneau că le lipsește ceva.

Dar până acum nu am găsit, și nici nu am citit, că vreun singur român s-ar fi plâns că trăiește în Constituția cea veche, care nu s-a aplicat, în așteptarea celei noi, care nu are să se aplice. (*Ilaritate.*)

Desigur, pentru un guvern care nu are altă ocupație este foarte frumos să se ocupe de darea unei Constituții.

Vedeți, în această privință cei de la 1866 și-au dat samă mai bine de situație și au înțeles că, atunci când nu poți face unui popor o haină pe măsură, te duci și cumperi cea dintâi haină pe care o găsești la croitor. S-au dus și au cumpărat o haină de la un croitor belgian.

Dar astăzi se pare că avem pretenții mai mari cu mijloace tot așa de mici: Să dăm o Constituție pentru România Mare. Aceasta, d-lor, presupune o mulțime de lucruri pe care noi nu le avem. (*Întrepreri.*)

Nu vă supărați, nu sunteți d-voastre mai zgomotoși decât dumnealor din opoziție. Eu cred că în această privință d-lor desfid orice concurență. Eu zic că d-voastră nu sunteți în măsură să faceți Constituția. De ce?

D-lor, Constituția aceasta se află pretutindeni. Și în această privință să nu se supere prietenii noștri poloni, căci, cu toată silința pe care mi-am dat-o, în Constituția polonă n-am găsit nimic nou, precum nici în Constituția cehoslovacă, care astăzi e prezidată de un filosof; nici într-însa nu sunt concepțiuni originale.

Dacă însă, d-lor, este vorba să facem o Constituție bună, trebuie mai întâi să cunoaștem profund obiceiurile juridice ale poporului nostru. Veți crede că d. Disescu o să vă dea asigurări în această privință!

Fericit d. Disescu că vă va asigura pe d-voastră, dar mai fericiți d-voastră că-l credeți! (*Ilaritate.*) Dar pe lângă aceasta, să nu uităm un lucru, d-lor, că poporul acesta își are datinile

lui care, până când nu vor fi încorporate în Constituție, ea va fi pe dinafară, după cum a fost pe dinafară și Constituția cea veche.

D-lor, noi avem obiceiuri de drept care sunt legate de întreaga noastră dezvoltare istorică și avem și obiceiurile națiunilor care trăiesc împreună cu noi în cuprinsul acestei țări.

D. Sandor Iosef: Bravo!

D. N. Iorga: Și se cere ca și în adâncul sufletului lor naționalitățile să aibă puțința să jure pe Constituție, iar nu numai să-și îndeplinească o datorie de formă. Dar pentru aceasta e nevoie de ceva mai mult decât numai de discuția în comisia constituțională, care se urmează cu o sârguință vrednică de laudă în fiecare dimineață.

Merg acum în alt domeniu și repet ceea ce am spus cu prilejul răspunsului la Mesagiu din sesiunea trecută: Aveți d-voastre calitatea de a voi o Constituție? Eu pentru d-voastre pun întrebarea numai de formă, căci părerea d-voastre unanimă este că aveți această calitate.

Voci: Sigur.

D. N. Iorga: Nu m-am îndoit un singur moment de credința d-voastre, și credința d-voastre vă va mântui. (Ilaritate.) Dar eu nu mă mântui cu credința d-voastre! Știu că pe lângă aceasta mai e o teorie, pe care nu o ignorez, deși nu o pot admite, dar mai știu un lucru: Că se cer anumite condițiuni și indicarea unor anumite articole care ar trebui să fie schimbate de o Constituantă.

D. Micescu avea altă părere, dar azi relațiunile d-voastre cu d. Micescu nu sunt de așa natură ca să vă sprijiniți pe argumentele sale. (Ilaritate.)

Va să zică, se cer anumite forme, precum și indicarea anumitelor articole de discutat într-o Adunare aleasă anume ca să voteze puncte de Constituție.

Dar se zice, d-lor, că de la 1914 încoace un vag mandat de Constituantă plutește asupra capetelor tuturor senatorilor și deputaților care se succed. Să creadă un metafizician aceasta! Eu nu sunt metafizician, nu umblu în regiunile acelea; prin urmare, nu pot crede lucruri care se găsesc dincolo de toate

formele și dincolo de toate tradițiile. Dar să admitem că d-voastră ați făcut această greșeală de formă din motive de necesitate națională, fiindcă ați crezut că poate Constituția este un lucru așa de extraordinar de important, și ați fi putut să o votați cu oarecare aprobare a țării. Pentru aceasta ar fi trebuit însă ca, lăsându-ne la o parte pe noi din Vechiul Regat, care suntem obișnuiți să fim maltratați de toate guvernele pe rând, dacă o fi vreodată la putere al meu, nu voi maltrata pe nimeni, nici chiar pe dumnealor țărăniștii; acum, dacă o să fiu maltratată când vor fi dumnealor la guvern, aceasta ar fi un lucru teribil, dar nu-mi închipui, după prevederile mele, că se va întâmpla, așa că voi dormi liniștit în noaptea aceea ca și în celelalte nopți (ilaritate), dar măcar provinciile unite cu Vechiul Regat să fi fost reprezentate în chipul cel mai larg și generos. Și aceasta era cu puțință.

Nu mă întind mai mult, dar știe toată lumea că în Partidul Liberal au existat în ianuar trecut două curente, unul care cerea să meargă alături nu numai cu ceea ce reprezintă d. Nistor în Bucovina și mai ales cu ceea ce crede că reprezintă d. Inculeț în Basarabia, dar cu ceea ce, mai mult din greșeala d-voastre din majoritate și mai puțin din propriul merit al dumnealor, reprezintă Partidul Național din Ardeal.

Să-mi explic parenteza.

Partidul Național din Ardeal crede că ar fi foarte puternic pe acolo, chiar dacă n-ați fi făcut d-voastre anumite greșeli. Eu am altă credință. Orice da al Partidului Național din Ardeal cuprinde pe jumătate un nu pentru felul d-voastre de a trata lumea și de a administra. Și puteți să aveți o reprezentare adevărată a Ardealului.

E vorba de câteva mandate, și, pentru numele lui Dumnezeu, le-ați refuzat. Ați vrut să le refuzați, ați întrebuințat acest pretext pentru a-i refuza pe ei. Un grup de ardeleni v-a băgat în minte această idee că tot Ardealul o să meargă cu d-voastre. Și nu a fost așa, și vă zbateti de atunci neconținut în Ardeal și, fără de nici un folos pentru d-voastre, ați băgat în bucluc și pe bietul Partid Național.

L-ați luat mai întâi la cercetare de ce este regionalist?

Ați făcut un fel de gogoriță din acest regionalism. Oamenii care sunt în mare parte naivi nu puteau dormi noaptea. Se trezeau soțiile cu soții lor zbuciumați de vedenii îngrozitoare, și-i întrebau ce este. Și răspundea nenorocitul: Sunt regionalist! N-are nici o dreptate soțul. Putea să se odihnească lângă soție, sau lângă cine s-a găsit! (*Ilaritate.*) Nu este vorba deloc de o pertractare politică, ci numai de hazarduri în viața particulară a oamenilor, și din Partidul Național.

Ei bine, aveau dreptul să spună că regionalismul nu este un păcat, căci noi trebuie să avem și o formă particulară de viață românească, pe câtă vreme există o formă particulară de viață provincială, pe care nici un decret-lege nu a putut-o înlătura. S-au speriat nenorociții, și au crezut adevărat că înainte de toate trebuie să se spele de regionalism. Și umblau ca ucigașii regelui Duncan din „Macbeth“, spunând că au o pată regionalistă pe mână și trebuie să și-o spele, până le-a ieșit înainte marele partid democrat de aici, cu ligheanul și ibricul pentru a le spăla rostul, împreună cu regionalismul. (*Ilaritate.*) Căci era un singur rost pe care-l puteau avea, și acel rost era un rost regionalist.

I-ați omorât; i-ați silit la o sinucidere fără cea mai mică generozitate, după ce i-ați refuzat la o colaborare folositoare și pentru dâșii și pentru d-voastră și pentru țară.

Mă întreb ce poate să însemneze d. Maniu, așezat după luminile clubului Vanicu din Calea Victoriei în vecinătate imediată cu Maiestatea Sa, dar fără nici o cameră de comunicare subterană până la poarta pe care o cunoașteți destul de bine d-voastre. (*Ilaritate.*)

Da, ați împiedicat oameni care la Cluj erau ceva și pentru ei și pentru noi și i-ați făcut să vină la București pentru ca să nu fie nimic, nici pentru ei nici pentru noi. Iată efectele alegerilor pe care le-ați făcut.

D. V. Madgearu: Aceasta ați dorit.

D. N. Iorga: Vezi că eu am pentru toată lumea. De ce te grăbești?

D-lor, nu voi căuta să lungesc această discuție, vorbind într-un domeniu în care, să nu se supere d. Madgearu dacă eu cunosc lucrurile mai puțin ca d. Madgearu și nu se poate

omagiu mai sincer decât cel pe care i-l aduc. D. Madgearu prezintă mai puține garanții în ceea ce privește experiența decât d. Vintilă Brătianu. Nici eu nu cred că politica de contingentare, de permisuri (*zâmbete*), nu cred că această politică salvează România și că anumite taxe pe grâu îndeamnă pe oameni să lucreze mai mult decât acum. Pentru a drege finanțele, banii se pot lua de aiurea decât de la acei care muncesc mai greu și mai cu folos în aceeași țară. Vedeți că tot știu puțină economie politică, căci, vorbind, eu am tras cu ochiul la d. Madgearu. (*Ilaritate.*) Tot așa nu cred că teoria termometrului, care aparține d-lui Vintilă Brătianu, este o teorie sănătoasă în domeniul economiei politice.

Dumnealui zice așa: „Iau de gât leul și-l silesc să crească, îl lungesc de gât neconținut, chiar cu riscul de a face din el un animal dezagreabil. (*Ilaritate.*) Și când voi reuși să lungesc leul, atunci, în acel moment, am și îmbunătățit situația țării“.

I-am spus dăunăzi, și dați-mi voie să repet public comparația: Un medic se duce la un bolnav și-i pune termometrul, vede că termometrul se ridică la patruzeci de grade și medicul se supără nu pe boală, ci pe termometru. Așa este și cu leul față de scăderea economiei naționale, cum este și cu medicul care dă vina asupra termometrului care arată patruzeci de grade și lasă pe bolnav să sufere mai departe.

Cred că în alte mijloace decât acestea trebuie să se găsească asanarea. Și termin partea de critică pentru a pune concluziile, căci nu vreau să abuzez, chiar dacă aș ști de zece ori mai mult decât d. Madgearu. (*Ilaritate.*)

D. V. Madgearu: Vă promit că nu o să vorbesc nici un minut când veți fi președintele Camerei.

D. N. Iorga: Până în ziua când se va întâmpla aceasta, aveți o datorie de recunoștință față de mine. Când eram președinte, a cerut cuvântul d. Madgearu, care avea obiceiul, moștenit de la d. Cuza, de a vorbi trei zile. Și l-am întrebat: D-le Madgearu, trei zile vorbiți? Mi s-a părut că a zis trei zile. Și atunci i-am dat cuvântul cu aceste vorbe: „Aveți cuvântul, d-le Madgearu, însă vă rog să începeți cu ziua a doua“. (*Ilaritate.*)

D. V. Madgearu: Iată o mică răutate.

D. N. Iorga: Dar d-ta vei avea ocazia a mai vorbi, fiind generos și bogat. Adresa spune la sfârșit că ați isprăvit cu chestia rurală. Credeți că ați isprăvit-o cu ajutorul d-lui general Averescu, pe baza telegramei de la Gurbănești. Eu cred că această chestiune rurală va fi isprăvită când vom vedea sămănături pe tot pământul românesc, dar nu atâta vreme cât județe întregi sunt pârloagă.

Cred că o fi și o greșeală a țăranului nedeprins a lucra pe sama lui, dar este și o greșeală a cui îi schimbă neconținut stăpânirea de pe un loc pe altul. Țăranul român nu este un țigan, să-l muți cu șatra de pe un loc pe altul; aceia ce i-ai dat, să-i dai cu chibzuială și cu toate garanțiile necesare. Și al doilea, să-l organizezi în așa fel să nu rămâie și fără credit și fără sămânță. Căci dacă ai scos pe marele proprietar, să pui în loc o altă realitate tot așa de binefăcătoare într-o privință, cum a fost marea proprietate capabilă de efort.

Dar veți zice: De unde vin neajunsurile pe care le-am constatat? Aceste neajunsuri le-am constatat nu numai față de d-voastre, liberalii no. 1, fiindcă acum sunteți numai liberali no. 1, mai sunt liberali no. 2, care sunt averescanii, și chiar dumnealor, adversarii d-voastre, țărăniștii, pleacă dintr-o concepție abstractă și mecanică venind de-a dreptul de la liberalismul cel dintâi. Toți dați constituții, legi, forme, reforme.

Dar mai trebuie și altceva, trebuie ca societatea însăși, în realitățile ei concrete, în formele ei organice, cu forțele ei morale, să intervie.

Pe dânsa trebuie să o cunoașteți, lucru fără de care puteți să tot umblați la formele constituționale și administrative și va fi zadarnic.

Dacă în vechea Românie, în mica Românie veche, ne ajungea jucăria aceasta cu minutarul pe care-l porți cu degetul la un ceasornic stricat, toată opera pe care o faceți d-voastre astăzi, pe care au făcut-o și adversarii ieri și pe care țărăniștii sunt în stare să o facă mâne, adăugând fiecare critica „dar de ce ai umblat d-ta cu minutarul așa și nu altfel?“, e zadarnică. Deoarece nu cu minutarul trebuie să umbli, ci trebuie să cauți la resorturile cele adânci și resorturile acestea adânci nu se vor mișca decât printr-o nouă viață morală.

Și atunci să-mi dați voie să spun că în viața noastră politică nu mai sunt mai multe partide politice, ci sunt numai două sisteme. Și oricât de bogați ați fi toți, ori de câte partide ar fi reprezentat sistemul mecanic, geometric, aritmetic, neînsuflețit, formal, e tot aceea, și chiar dacă, pe de altă parte, sistemul organic al forțelor morale ar fi reprezentat de cel mai sărac dintre partide, de cel cu mai puțini aderenți din epoca aceasta, când ajung două vorbe aruncate sufletului, aprins de dorința dreptății, al țăranului nostru, pentru ca el să meargă ca la război, pentru ca, oricât de sărac și de rău întâmpinat în unele părți ale corpului electoral ar fi partidul care reprezintă necesitățile acestea organice ale noii ordine morale, viitorul este cu acesta și nu cu celelalte.

Și viitorul acesta nu va fi, când îi va veni rândul, al unui singur partid. Viitorul acesta va putea să fie al întregii națiuni.

Când, în mijlocul oamenilor care cred cum cred eu, ar fi însărcinat cineva, nu este o petiție făcută nimănui, ar fi însărcinat cineva, zic, să caute pulsul adevărat al acestei țări, să întrebe țara aceasta, cu simț de legalitate și de respect față de dreptatea omului și de sufletul lui, nu masele electorale, împiedicând cumpărările de voturi, ceea ce nu o face numai un partid, ci mai multe, împiedicând și agitațiile acelea criminale, care fac pe om să voteze în folosul celui ce se înfățișează înaintea lui cu cine știe ce iluzii periculoase, pe care le face să treacă înaintea ochilor lui, când un astfel de om, cu conștiința necesităților morale și forțelor organice ale acestor nații, ar fi însărcinat să cerceteze adevărata dorință a țării, el fără îndoială că nu ar avea pretenția egoistă de a ținea pentru dânsul prin orice mijloace care s-ar opune însăși rațiunii de chemare la guvern, o putere pe care ar fi dator să o împărtășească și cu toate elementele în adevăr cerute și ieșite din voința liberă a poporului românesc.

Dar voința aceasta ar însemna suprimarea tiraniei de sus și zdrobirea demagogiei de jos. (*Aplauze prelungite.*)

NOTE

1. Înainte de rostirea discursului, N.I. **dialogase cu M.G. Orleanu, președintele Camerei:**

„Nu, d-le președinte, ne-am înțeles că, deoarece vreau să vorbesc împotriva Adresei, trebuia să am înaintea mea pe acela în numele aderenților căruia, ca președinte al Consiliului de miniștri, se înfățișează Adresa.

D-voastră, d-le președinte, sunteți parlamentar de atâta vreme și știți foarte bine că este obiceiul ca șeful guvernului să dea atâta dovadă de atențiune și de deferență față de conducătorul unui partid de opoziție ca să fie de față și să-l asculte.

Tot asemenea ar fi de dorit să fie de față și d-nii reprezentanți ai Basarabiei și Bucovinei, căroră am oarecari lucruri să le înfățișez.”

D. M.G. Orleanu, președinte: S-a telefonat d-lui președinte al Consiliului, la cererea d-tale, că d-ta vei lua cuvântul.

D. N. Iorga: Mulțumesc pentru amabilitate, d-le președinte, dar, deoarece nu-mi pot ține discursul cu telefonul, vă rog să-mi dați cuvântul când va veni“. (Mare ilaritate.)

2. Ministru de Finanțe era Vintilă Brătianu.

3. La un moment dat, Irimescu-Cândești a spus, cu referire la opoziție: „Exceptând pe domnul Iorga, opoziția poate fi caracterizată foarte bine cu vorbele lui Titu Maiorescu „opoziție bogată în dorinți și săracă în idei“. Și mai departe: „Domnul Iorga este un astru ciudat. Pe cel care se apropie de domnia sa, îl carbonizează“. *N.I. a replicat:* „Nu carbonizez, luminez“. *I.C.:* „Domnul Iorga poate răspunde cu succes că are atâtea idei încât poate alimenta întreaga opoziție!“ *Și N.I.:* „Mai rămâne și pentru guvern“.

4. Raportor era N. Petrescu-Comnen.

CXXXVII

STAREA DE LUCRURI LA UNIVERSITATEA DIN IAȘI

MEMORIUL LUI C. STERE LA BERLIN

(21 decembrie 1922)

Onorată Cameră¹,

Cred că e bine să revenim la întâmplări părăsite de multă vreme, care au, față de alte elemente de activitate parlamentară, un dublu avantaj. Întâi, în interpelări nu se aruncă vorba fără dovezi; dovezile întovărășesc totdeauna acuzația, și, în al doilea rând, ceea ce se aduce înainte de către interpelatori, cere un răspuns imediat, tot așa de sprijinit pe dovezi, din partea ministrului, și aceasta angajează pe ministru să ia măsuri pentru îndreptarea situației în vederea căreia s-a făcut interpelarea. Așa încât, din această cauză, cred că interpelările, multă vreme neglijate, trebuie să revie la ordinea zilei, și anumite chestiuni, în loc să fie rezolvate pe calea atacurilor iresponsabile, printr-o anumită presă, chestiunile acestea să fie aduse în Cameră, pentru ca ele, cu întregul sentiment de răspundere, să fie prezentate, cercetate în cele din urmă amănunte ale lor și aduse pe acea cale, către banca ministerială, prin care se poate obține o soluție a întrebării ce s-a pus înaintea Camerei.

Onorată Cameră, rog să fiu crezut că, aducând tristele împrejurări de la Universitatea din Iași, toate tristele împrejurări de la Universitatea din Iași, și numai acelea din Iași, o fac fără nici o pasiune personală, fără nici un interes de partid, și, la sfârșitul interpelării mele, se va vedea cât de mult e necesar ca, în aceste înalte așezăminte de cultură, să nu fie niciodată nici pasiune personală, nici interesul de partid, care, acestea, au adus Universitatea din Iași în situația în care se găsește.

Ceea ce m-a îndemnat să ocup un ceas din programul de lucrări al acestei Adunări e numai sentimentul de adâncă și sinceră iubire pe care l-am avut față de această Universitate. Și eu am fost student al Universității din Iași, pe o vreme, când, pot să spun, fără să jignesc Universitatea sau măcar pe profesorii mai bătrâni din Universitatea unde funcționează acum, Universitatea din Iași reprezenta, față de Universitatea din București, o iubire dezinteresată pentru știință și o consacrare a profesorilor exclusiv la scopurile de învățatură și de educație, când Universitatea aceasta reprezenta o bună înțelegere între toți membrii corpului învățător și o disciplină științifică admirabilă a studenților de acolo. Și, de aceea, rareori am avut o mai mare mulțumire decât de a mă putea întoarce, după mulți ani de zile, la aceeași Universitate, pentru a ține o bucată de vreme, ca o mare datorie filială, locul fostului meu profesor Alexandru Xenopol, împiedicat, pe vremea aceea, de boală de a face cursurile și pe care am căutat să-l suplinesc, din această fiască datorie, cu o nesfârșită iubire față de tineretul al cărui rând venea pe băncile Universității unde am stat odinioară și eu ca să mă adăp la izvorul de știință, care pe atunci nu era otrăvit nici de patimă, nici de interes. Așa încât, numai din dorința de a vedea ca în învățământul nostru superior, care-și are o mare misiune, căci acolo o să se pregătească, în mare parte, viitorul acestei țări, mai mult chiar decât în dezbaterile noastre, din această iubire, din această grijă, din năzuința sinceră de a vedea Universitatea din Iași revenind la glorioasele ei tradiții, așa încât să poată sta în aceeași dispoziție de spirit, strict națională și absolut culturală, alături de Universitățile care nu fac nici o concesie nici sub raportul național, nici sub raportul cultural, din această cauză iau cuvântul azi pentru a lămuri lucrurile, atât de încurcate, de la acea Universitate, pe care nu niște sărutături în ultimul moment, și așa zice în extremis, nu niște sărutături în extremis, între decanul și rectorul care au purtat război atâta vreme, o poate aduce la liniște. Căci războiul acesta a trezit atâtea lucruri, încât nu demonstrațiile acestea de prietenie, îmbrățișările acestea în fața comisiunii de anchetă, și nu naivul, îndrăznesc să întrebuițez cuvântul, fără a voi să

jignesc pe nimeni, naivul proces-verbal al comisiei de arbitri, în care se ia notă că d. rector declară că nu a avut intenția de a jigni pe decanul Facultății de drept, iar decanul Facultății de drept își dă samă, după un an de zile, că d. rector nu a avut nici un fel de intenție de a-l jigni și, prin urmare, nimic nu-i împiedică de a cădea unul în brațele celuilalt, va să zică nu declarațiile acestea și hotărârea comisiei de anchetă că nu mai este nimic de făcut după aceste declarații sentimentale, pot să redea Universității din Iași liniștea și munca frățescă de care ea are nevoie.

După această introducere, să-mi dați voie să intru în însuși miezul interpelării mele, și anume pentru a face, în același timp, o cercetare a conflictului între rector și decanul Facultății de drept, apoi să examinez, nu aș zice o neînțelegere, ci o nepotrivire între hotărârea unui număr de profesori ai Universității din Iași, care cer revenirea la catedră a unor profesori suspendați pentru motiv de jignire adusă intereselor statului român și demnității noastre naționale, între dâșii și d. ministru, care până în momentul de față nu a luat o hotărâre, și aș mai adăuga pe lângă acestea că mai este un al treilea punct pe care trebuie să-l ating în această interpelare, acela privitor la starea de completă anarhie morală în care se găsește Universitatea din Iași, ai cărui membri sunt uneori capabili de a-și arunca cele mai dezonorante acuzații în tonul cel mai trivial, cum veți vedea d-voastre înșiși. Și nu am să tratez aceste trei puncte deosebit, ci am să le tratez în mod cronologic, căci mi se pare că avem a face cu o boală la Universitatea din Iași, boală care se manifestă când într-un domeniu, când în alt domeniu, și este interesant să nu se studieze fiecare manifestație a corpului bolnav, ci boala în originea și înaintarea ei, examinând pe rând manifestările pe care le-a produs.

După ce vom asista la aceste manifestări bolnave, voi căuta deci să vedem care este motivul, și-l vom vedea împreună, căci cred că d. ministru împărtășește cu mine aceleași preocupări, și ca profesor de Universitate și ca om politic, și dorește să ajungem la același rezultat pe care-l doresc eu. Rămâne să vedem pe urmă, împreună, ce trebuie făcut

pentru a împiedica răul în adâncime, în loc de a lua măsuri de suprafață, care în această chestiune nu pot să potolească mare lucru, pentru că doar conflictul pe care sărutarea de sfârșit pare a-l împiedica astăzi va apărea mâne cu altă ocazie în alte împrejurări, și este bine ca o a doua interpelare asupra acestor lucruri triste să nu mai aibă motiv să fie înfățișată înaintea Adunării.

D-lor deputați, în luna ianuarie 1919, când abia ne întorsesem dintr-o glorioasă pribegie, ai cării participanți au dreptul să fie mândri de suferința lor, cine s-a împărtășit de cel mai strălucit act de eroism nu are dreptul să fie așa de mândru cum am fost oamenii care am suferit pentru națiunea noastră, când ne-am întors și am văzut lumina înaintea ochilor în orașul acesta, stăpânit doi ani de cea mai strivitoare și cea mai umilitoare dintre ocupațiile străine, servită de oameni fără conștiință, când am fost în măsură să cercetăm și să pedepsim, în momentul acesta nu putea să fie nimic mai natural decât hotărârea ce s-a luat, în ziua de 29 ianuar 1919 și s-a publicat peste câteva zile, la 2 februar, de a se face cercetări în ce privește greșeala față de țară și națiune pe care au săvârșit-o, nu cine știe ce bieți oameni, fără însemnătate, fără răspundere, fără cultură, fără inteligență, ci oameni care, având inteligență, având cultură, având situație, având răspundere, s-au făcut vinovați de cel mai mizerabil exemplu, față de aceia care, neavând asemenea calități, ar fi fost foarte aplecați să urmeze tristul lor exemplu. Și atunci s-a hotărât să se facă o cercetare la Universități.

Rog pe d. ministru să mă urmărească, fiindcă multe acte au fost făcute de d-sa, cu sentimente foarte bune, dar cu rezultate care nu atârnau numai de dumnealui, și este bine să examinăm procesul împreună.

Va să zică a apărut în „*Monitorul Oficial*” decretul-lege prin care se hotăra că înseși facultățile să fie întrebate în ceea ce privește membrii acestor facultăți care ar fi uitat de sine în momentele acelea, când cea dintâi datorie a oricărui român era să fie lângă steagul național, ori încotro s-ar fi îndreptat acel steag național. (*Aplauze.*)

Întrebarea s-a făcut și la București și la Iași. La Iași întrebarea s-a făcut cu privire la doi domni profesori de acolo, care nu sunt numiți în adresa Ministerului, dar opiniunea publică îi numea de mult: Unul dintre dânsii este d. profesor C. Stere și celălalt este d. profesor Virgil Arion.

Voci: Și d. Bărbulescu!

D. N. Iorga: D. profesor Bărbulescu a fost scos din decanat, fără să piardă puțința de a ocupa mai departe catedra sa. În sfârșit, ce-a făcut d. Bărbulescu, decanul Facultății de Litere, în calitatea lui de senator și ce face astăzi ca moralizator al tineretului, veți avea puțința să aflați din acea publicație științifică a lui, care vă permite să vă dați sama până la ce grad poate să se coboare un profesor, când el însuși nu are mijlocul de a se conduce, când opinia publică nu-l pedepsește și când însăși autoritatea superioară în învățământ, pe care n-o sprijină îndeajuns opinia publică, are oarecare sfială de a lua măsurile indicate. Căci, d-lor, lucrul a ajuns așa, că nici în cazul d-lui profesor Bărbulescu nu poate să mai meargă tot astfel.

Lăsând la o parte cazul d-lui Bărbulescu, revin la întrebările ce s-au făcut Universităților. Am zis că s-a făcut întrebarea cu privire la acești doi profesori; și iată ce cerea d. ministru. O arăt înainte de a arăta ce răspunde Facultatea de Drept.

Domnul ministru cerea să se ia în privința lor măsura suspendării până la judecarea acestor profesori de către comisiunea de judecată a corpului didactic.

Pedeapsa suspendării trebuia, în legătură cu autonomia universitară, să o ceară facultatea respectivă. Iar organul de stat își rezerva să cheme înaintea instanței competente, în cazul acesta înaintea Curții Marțiale, pe profesorii vinovați de a nu fi fost credincioși patriei și națiunii lor. Și Iașiului i se cerea ca măsura să fie luată de urgență.

Facultatea de Drept raportează la 7 mart, vedeți nu așa de grabnic, în următorul cuprins: Că „s-a adunat la 6 mart Consiliul facultății și a hotărât suspendarea profesorului C. Stere, „pentru a preîntâmpina tulburările la care s-ar da loc când d-sa ar veni să facă curs“.

Voci: Foarte bine!

D. N. Iorga: O să vedeți că nu este foarte bine... Căci este vorba numai de tulburări pe care le-ar putea provoca aparițiunea pe catedră a unui profesor asupra căruia apăsau acuzațiuni afară de care eu nu cunosc mai grave.

Facultatea, dacă ar fi căutat să dea expresiune unui sentiment, de care nu pot spune că nu se găsește în sufletul tuturor membrilor săi, trebuia să nu considere cazul în ceea ce privește numai teama de tulburări, căci acestea pot să se prezinte fără ca un profesor să fie vinovat. Iată, în 1906, când s-au desfășurat anumite manifestații înaintea Teatrului Național din București, unde era vorba să se reprezinte o piesă de boulevard într-o limbă care nu este limba românească, a trebuit ca eu să-mi întrerup cursul, deși nu eram vinovat, căci apăram dreptul limbii românești, dar pentru că-mi dădeam și eu socoteală că prezența mea pe catedră ar fi putut provoca oarecare tulburări.

Deci a spune că, fiind pe catedră, cineva poate să tulbure ordinea Universității, aceasta nu însemnează că se dezaprobă persoana în jurul căreia se pot face asemenea manifestații.

Eu cred, d-le ministru, că ați făcut o greșeală de metodă întrebând Universitatea din Iași în acel chip vag, fără să-i spuneți mai limpede de ce este vorba și fără să puneți acțiunea Universității în legătură cu o altă acțiune, care începuse, și nu știu pentru ce motiv s-a oprit, înaintea Curții Marțiale, care a văzut trecând înaintea sa pe fostul director al Poștelor, Verzea, care ispășește poate prea mult o greșeală ce nu e de aceeași natură cu acuzațiile ce se ridică împotriva acestor doi profesori universitari. (*Aprobări.*)

Omul e la ocnă pentru că a neglijat până la capăt îndeplinirea atribuțiilor sale de director al Poștei. El nu era învățător al tinerimii și nu era în funcțiune de ideal românesc, pe care să fie dator să-l apere cu oricâtă suferință. (*Aplauze.*)

Eu cred că era mai bine dacă d. ministru stabilea o legătură între o acțiune și alta, dacă ar fi înfățișat Universității, care Universitate, ocupată cu cine știe ce rosturi științifice pe vremea războiului, nu băga de samă unele lucruri petrecute în

cuprinsul ei chiar, sau cu oameni care îi aparțineau ei, dacă atunci ar fi stabilit punctele de care e vorba.

Eu cred că și d. ministru al Instrucțiunii Publice ar fi putut să înfățișeze încă de atunci un act care circula de foarte multă vreme, pe care eu îl am din cel mai bun izvor, pe care îl are și d. ministru al Afacerilor Străine, și dau asigurarea că ministrul Afacerilor Străine îl are din același izvor din care îl am și eu, iar nu posesiunea copieii memoriului de către mine e în legătură cu Ministeriul Afacerilor Străine. Prin urmare, d. ministru al Instrucțiunii putea să înfățișeze Universității asemenea lucruri în sarcina unuia dintre cei doi profesori a căror suspendare a fost pronunțată.

Dați-mi voie ca înaintea Camerei întregi să citesc, azi, această piesă, care umblă de prea multă vreme ca să nu fie înfățișată nu numai înaintea reprezentățiunii naționale, ci înaintea întregii opinii publice.

Mă iertați dacă pentru întâia oară în viața mea parlamentară sunt silit să citesc o piesă de o mai mare întindere, însă importanța discuțiunii este de așa grad, încât mi s-ar ținea în nume de rău dacă eu aș alege numai ceva din actul care trebuie să se cunoască în întregimea lui de toată lumea, și care se cheamă: Memoriul Stere la Berlin și Viena.

Actul este în traducere din limba germană, dar am și originalul aici.

D. C. Stere: Actul este scris de mine și semnat de mine?

D. N. Iorga: N-am fost ministru de Externe al statului german ca să fi primit în timpul ocupațiunii direct corespondența d-voastră; sunt un umil profesor din București, d-le deputat, căci cu deputatul de Soroca pot să stau de vorbă, dar cu profesorul Stere de la Universitatea din Iași, cu directorul „Luminii“, să mă ferească Dumnezeu să stau de vorbă! (*Aplauze prelungite, strigăte repetate de bravo, întreruperi pe băncile țărăniștilor.*)

D-le deputat, am verificat punct cu punct acest memoriu cu articolele iscălite „Constantin Stere“ din ziarul „Lumina“, și nu e în acest memoriu un singur cuvânt esențial care să lipsească de aici, care să nu-și afle corespunzătorul în articolele iscălite C. Stere în „Lumina“, articole prin care se cerea

decăderea dinastiei. Am citit lucrurile acestea, și deputatul de Soroca era de față, în Camera d-lui Marghiloman.

Voci: Averescu.

D. N. Iorga: Pardon. Averescu; am confundat. (*Ilaritate.*) Era firesc să se confunde două nume care într-un moment au stat aproape, și prin urmare numele Marghiloman putea să-mi vie în gură când era vorba de anumite atitudini pe vremea ocupației germane. (*Aplauze prelungite.*)

Am adus înainte articole iscălite „C. Stere“, prin care se cerea în „Lumina“, nici mai mult, nici mai puțin, decât înlăturarea Regelui, care a fost acoperit în „Lumina“ cu cele mai murdare insulte: El și Regina...

Voci: Rușine! Rușine!

...și convocarea unei Adunări Naționale, care Adunare Națională să aducă pe tronul României pe Carol de Habsburg...

Voci: Rușine! Rușine!

...Omul de la Madera, acela pe care l-au exportat marinarii englezi la Galați, acela trebuia să fie regele României în locul lui Ferdinand I.

Voci: Rușine! Rușine!

D. N. Iorga: D-lor să-mi dați voie...

D. Dr. Lupu: D-le, Măria Sa Regele l-a decorat și a primit o defilare alături de el. De ce te faci mai catolic decât Papa? (*Aplauze din partea membrilor Partidului Țărănesc.*)

D. N. Iorga: D. dr. Lupu mă întrerupte și îmi cere un răspuns...

D. dr. Lupu: Îți cer atâta: Dacă Regele, care l-a decorat cu Ordinul Carol I și a primit o defilare alături de el, nu știa acest lucru. Aceasta să-mi răspunzi.

D. N. Iorga: Încă odată trec asupra atitudinii pe care trebuie să o aibă fiecare, cu temperamentul lui, așa cum s-a priceput a se purta în toate cele cinci continente. (*Ilaritate, aplauze.*)

D. dr. N. Lupu: Eu nu sunt licheaua nimănui. (*Zgomot, întreruperi, vociferări din partea membrilor Partidului Țărănesc.*)

Voci: Ești prințul dolarului.

D. N. Iorga: Va să zică mi se cere un răspuns de d. deputat Lupu...

D. dr. Lupu: Un răspuns precis; dacă Regele, atunci când l-a decorat și a primit o defilare alături de el, nu știa acest lucru? (*Aplauze pe băncile Partidului Țărănesc, zgomot, întreruperi, protestări.*)

D. N. Iorga: D-lor deputați, vociferările nu m-au speriat niciodată. Țipă oricare pe sama lui și a reputației lui, dar toate cuvintele de insultă se întorc împotriva insultătorului. (*Aplauze prelungite. D. dr. N. Lupu întrerupe, zgomot, întreruperi.*)

D. N. Iorga: Iată nivelul la care partidul care vrea să reformeze Țara românească aduce Parlamentul acestei țări. (*Zgomot, întreruperi.*)

D-lor, încep citirea memoriului în chestiune:

Berlin, 6 April 1917.

Memoriu asupra chestiei românești

Autor: profesorul Stere, București.

„I. Puterile Centrale și România.

Din punctul de vedere istoric, statul român este o creațiune a Europei de Vest, servind ca stăvilă împotriva Rusiei.

Prin urmare, este creațiunea Europei de Vest. O națiune care să fi creat acest stat, care să fi luptat, care să se fi jertfit pentru dânsul, nu există. Noi suntem considerați mecanic, în legătură cu interesele ce le pot avea puterile de Vest; odată într-un fel, odată într-alt fel.

În cazul când Anglia și Franța ar ceda Constantinopolul și Strâmtoarele aliatului lor de astăzi și nu ar mai avea nici un interes la menținerea României, Puterile Centrale ar trebui să aibă cu atât mai mare teamă, cu cât stăvilă între slavii de Nord și frații lor din Balcani ar putea fi rupt. Distrugerea României sau intrarea ei în sfera de influență a Rusiei ar desăvârși definitiv încercuirea Puterilor Centrale, ar deschide Rusiei poarta statelor slave și s-ar asigura, mai înainte sau mai târziu, domnia asupra Strâmtoarelor.

În cazul acela, n-ar mai fi nevoie de o declarație de război, ca o coaliție anglo-ruso-franceză să-și impună voința Germaniei; aceasta s-ar putea face mai ușor prin măsuri vamale, cum se procedează acum prin blocadă. Austro-Ungaria ar fi subminată în mod sistematic de panslavism; asemenea uneltiri ce ar porni de la o Rusie liberală, poate democratică sau republicană, ar putea fi foarte periculoasă. În modul acesta ar fi peste putință ca germanii să-și poată îndeplini misiunea în Orient.“

Exact cuvintele acestea: „Misiunea în Orient a Germaniei formează leit-motivul tuturor articolelor din „Lumina“, pe care le-am citit de la această tribună pe vremea când se discuta alegerea de la Soroca. „Prin aceasta s-ar putea periclita pozițiunea Germaniei ca putere mondială“, vezi de aia ne arde nouă, să nu se pericliteze situația Germaniei.

„Pentru un om de stat german sau austro-ungar, aceasta ar fi punctul de vedere cel mai just pentru judecarea chestiunii românești“.

În al doilea rând: „Cauzele interne ale defecțiunii românești“.

Vedeți, războiul nostru era pentru acest om o „defecțiune“. Era apărarea celor mai scumpe drepturi ale noastre și „defecțiune“ era acest război, care era singurul mijloc prin care puteam să ajungem la îndeplinirea țării unite. (Aplauze prelungite.)

„Gravele acuzațiuni ce se aduc României sunt îndreptățite: ea nu și-a îndeplinit obligațiunile ca aliat, pe care le-a călcat prin alipirea ei la dușmani.“

Este așa de bine informat autorul Memoriului, încât zice că vinovații sunt „defecționistii“ României, căci prea i-au maltratat pe ceilalți și i-au silit să nu-și aducă aminte de celelalte datorii ale lor!

„Glasurile cu greutate din România au arătat de mult, dar în zădar, pericolele și au indicat și măsurile necesare pentru înlăturarea lor. Punctul acesta se atinge numai în treacăt. Judecata omului de stat nu trebuie să cedeze unor momente sentimentale“.

Dar, d-lor, toată viața lumii, în toate domeniile ei, se

sprijină pe motive sentimentale, căci, oricât mi s-ar fi spus să rîd de mama mea și pe tatăl meu să-l pîlmuiesc, eu aceasta nu o pot face, căci motivele sentimentale biruie pe toate celelalte. (*Aplauze prelungite.*)

„Și să se țină samă mai mult de cauzele interne ale evenimentelor și să le dea pe față pe acestea. Defecțiunea României devine mai explicabilă când luăm în considerație situația internațională a țării și starea ei internă.

După ultimul război ruso-turc, România ar trebui să fie un regat independent.“

Va să zică habar n-aveam noi că independența țării este un factor care n-a existat pînă nu a intervenit războiul și omul luminat care a dat explicațiunea necesară. (*Aplauze.*)

„Fiind un stat mic și tânăr, România nu avea puterea și mijloacele necesare ca să obțină prin eforturile sale independența adevărată. Defavorabilă era poziția ei la Marea Neagră, pe care colosul moscovit a voit de veacuri întregi s-o transforme în o Mare rusească, defavorabilă poziția ei pe drumul armatelor Rusiei spre Balcani și spre Strâmtori. Situația României era cu atît mai grea, cu cît Peninsula Balcanică nu a obținut o organizație politică definitivă și continuă să fie un teren al intrigilor și tulburărilor. România datorește înființarea și existența rivalității vecinilor puternici.“

Vai de noi dacă România ar fi datorat numai rivalităților vecinilor existența și dezvoltarea ei!

„Prin urmare, de la început a fost nevoită să se alipească de sfera de influență a unuia din aceștia, fie de Rusia sau de Puterile Centrale.

S-a găsit o așa-zisă soluție în alianța secretă cu Puterile Centrale. Totuși secretul tratatului s-a păstrat cu atîta severitate, încât cei mai mulți miniștri nici nu au cunoscut în mod exact dispozițiunile lui. Aceasta dovedește anomalia situației internaționale a României; aceasta a dat ocazie la uneltiri secrete. Pentru aceasta e bine să prezentăm faptele caracteristice ca fiind indicii distinctive.

După starea ei socială, România trebuie considerată ca țara micilor agricultori. 82% din populația ei sunt țărani; aceștia însă, din punct de vedere economic, nu sunt liberi. Un

milion de țărani posedă numai trei milioane de hectare și pe lângă aceasta cultivă pământul cât se poate de extensiv. Țăranii sunt cu desăvârșire excluși din viața politică.

Iar, pe de altă parte, o mie de mari proprietari posedă mai mult decât jumătate din tot pământul cultivabil; aceștia formează o oligarhie egoistă, de o valoare inferioară, care trece fără scrupule peste legi. Proprietatea mijlocie aproape că nici nu există. Evreii, care în unele părți ale țării formează un procent mare al populației urbane, sunt lipsiți de drepturi politice. În aceste condițiuni, lupta politică este privilegiul exclusiv al acestei oligarhii, din care cauză a luat forme cu totul nesănătoase. Partidele politice erau propriu-zis niște asociații pentru exploatarea puterii de guvernământ în scopuri particulare. Această stare de lucruri a dus de altfel la fenomenul lamentabil din ultimii ani, în care partidele au căutat prin toate mijloacele să tragă foloase din criza mondială.“

Eu nu fac nici unui partid de la noi injuria să spun că, în momentul când se pregătea intrarea noastră în acțiune, el s-ar fi gândit numai la mijloacele de a trage foloase de partid din criza mondială.

Trebuie să fie cineva nu numai nedrept față de adversarii săi, dar trebuie să nu aibă nici cea mai mică încredere în cel mai slab simț de moralitate al societății în mijlocul căreia trăiește pentru a aduce înaintea străinătății astfel de acuzațiuni întregii clase dominante a poporului românesc. (*Aplauze.*)

„Din nenorocire, violarea unui tratat este totdeauna mai bine prețuită de cei interesați decât respectarea lui.“

D. dr. Lupu: Epoca cea mai grozavă de corupțiune a fost la 1914, 1916, când d. Constantinescu a dat permisiile. (*Întrepereri, zgomot mare.*)

D. N. Iorga: Ajungem la partea cea mai importantă din memoriu, punctul III: Dezlegarea problemei românești.

„În urma constatării cauzelor interne ale defecțiunii României, se pot trage următoarele concluziuni pentru viitor: România trebuie să se alipească de Puterile Centrale, de data aceasta nu prin legătură fragilă a unei alianțe, vremelnice, ci pe baza solidă a unei noi Constituții. Iată de ce este nevoie de

Constituția cea nouă, ca să se alipească în chip definitiv de Centrali“. (*Întreruperi din băncile opoziției.*)

Eu tot voi citi până la sfârșit. Poate să urle oricine, eu datoria mi-o fac.

„Condițiunile și felul acestei legături constituționale vor fi stabilite cu Germania și Austro-Ungaria. Dificultățile executării sunt inevitabile.“

Erau inevitabile, căci nu lăsa conștiința acestui popor, mai inevitabilă decât orice alt inevitabil.

„Din cauza aceasta și în vederea situației actuale, vom preciza mai detaliat forma acestei alianțe de puteri (și importanța ei nu trebuie să fie prețuită în mod exagerat). Fie că România va intra cu ambele împărății într-o combinație economică și politică după felul „Europei Centrale“ (Mittel-Europa).

D. V. Madgearu: Aceasta este și părerea d-lui Garoflid, care a fost, un an și jumătate, consilier al M. S. Regelui.

D. N. Iorga: D-le Madgearu, nu vă puteți închipui câtă bucurie am când văd că de pe băncile acelea mi se adresează o întrebare la care pot să răspund. Unui om care mă face „dobitoc“ ce pot să-i răspund decât că este un om foarte de treabă și de cea mai bună educație politică. Cum d-ta ești un om civilizată, care știi cum se vorbește chiar cuiva căruia nu-i datorești nimic, cu atât mai mult unuia căruia îi datorezi.

(D. Madgearu întrerupe.)

D-ta nu-mi datorezi nimica; sunt alții care-mi datorează ei și eu știu că în anumite straturi morale se plătește recunoștința cu injurii... Și cu cât recunoștința este mai grea, cu atât injuriile sunt mai ignobile. (*Aplauze.*)

D. V. Madgearu: Vă rog, d-le Iorga, să răspundeți la întrebare.

D. N. Iorga: La aceasta vreau să răspund, dar, dacă ai prieteni de aceștia, cine este vinovat?

D-lor, să răspund d-lui Madgearu. D-le, dacă d. Garoflid ar fi fost profesor de universitate și dacă d. Garoflid, fiind profesor de Universitate, ar fi scos la București o gazetă prin care să îndemne pe soldați la dezertare, așa fi cerut ca d.

Garoflid să fie pus alături de toți aceia care au invitat la dezertare pe soldații români.

Mai departe, d-lor, fiindcă fraza are două părți...

D. V. Madgearu: Rămâne să dovedești că d. Stere a invitat pe soldații români la dezertare.

D. N. Iorga: Voi aduce când doriți cartea în care s-au tipărit articolele din „Lumina“ și care s-a vândut în 1918 la toate librăriile din București, carte pe care o am în bibliotecă și vă poate satisface.

Dar, d-lor, s-a tăiat o frază în două. Nu e numai atâta. O iau de la început, și acum pun și partea a doua. Știți, distanțarea aceasta la mijloc face să-i crească gustul. Zice: „Fie că România va intra cu ambele împărății într-o combinație economică și politică după felul Europei Centrale (Mittel-Europa), fie că, împreună cu una din aceste Mari Puteri, va forma o unitate, alegând pe unul din cei doi împărați ca rege al României.“

Voci din majoritate: Rușine!

„Oricare din aceste soluțiuni ar fi pentru România, cât și pentru Puterile Centrale mult mai preferabilă decât dezmembrarea și împărțirea țării. Prin aceasta s-ar abandona la discreția panrusismului. Având în vedere situația geografică, uniunea cu Austria s-ar putea efectua ușor.“

D. Petru Sfeclă: Cine spune aceasta?

D. N. Iorga: Cine? Și „Lumina“. D-ta erai în Basarabia, și nu citeai gazeta. Îți dau cuvântarea mea dintâi, în care vei găsi din „Lumina“ același lucru. Cu o deosebire. Aici nu se mai alegea între Wilhelm și Karl pentru România. Omul se hotărâse, zicea: Decât Wilhelm, mai bine Karl. Eu cred că, în materie de trădare, se poate mai bine sau mai rău; evident că era trădare mai grosolană dacă ar fi fost vorba de Wilhelm, care a început războiul, dar, dacă era vorba de Karl, era destul de rău și cu Karl. Dar tot cu Wilhelm ar fi fost mai rău pentru noi, dacă el ar fi înlocuit pe Ferdinand de pe tronul României. Evident.

„Aceasta ar putea simplifica și soluționarea chestiunii polone și s-ar dezarma pentru vecie iredenta în Ungaria.“

Vezi Doamne, viitorul nostru atârna de la „soluționarea chestiunii polone și s-ar dezarma pentru vecie iredenta din Ungaria“. Vedeți ce rezultat extraordinar, un lucru de nimic, dispariția statului român ca organism independent național, pentru ca toate lucrurile să ajungă la acest rezultat!

„Pentru realizarea propunerii este nevoie a nu se aștepta încheierea păcii generale.“

Evident, dacă se aștepta încheierea păcii generale, se vedea ceea ce s-a văzut.

„Îndată după liberarea Moldovei de ocupație rusească, se poate numi imediat un guvern provizoriu și să se proclame detronarea actualei dinastii.“

Dar, veți zice, unde mai e aceasta? (*Întreperii.*) Aceasta mai este, uitați-vă la mine, nu la d-sa, în discuția cu privire la validarea alesului de la Soroca. Am citit în Cameră, din „Lumina“, articolele iscălite în care se propuneau exact aceleași lucruri, și se mai întreabă unde este iscălitura? Ori o fi iscălitura aici, ori o fi iscălitura sub articolul celălalt, care propune exact același lucru, nu e nici o deosebire, absolut nici una. (*Aplauze.*)

„După aceasta s-ar supune în mod tradițional unui plebiscit alegerea unei noi dinastii.“

Fiindcă poate nu s-a auzit bine, am auzit strigăte nearticulate de protestare, citesc încă odată propozițiunea aceasta:

„Atunci s-ar supune, în mod tradițional, unui plebiscit alegerea unei noi dinastii.“

Dacă va cuteza cineva să spună că nu e în „Lumina“ ceea ce spun eu, vă aduc colecțiunea „Luminii“, și va trebui în adevăr o lipsă de rușine extraordinară ca să nu se ascundă acela care a iscălit articolele, pe care încă nu le-am citit de la tribuna acestei Camere, dar sunt oricând gata să le citesc. (*Aplauze.*)

„Națiunea întreagă ar primi cu entuziasm această nouă ordine. Printr-o reformă agrară s-ar putea câștiga și țărani.“

Cu aceasta, „s-ar putea câștiga țărani“...

Va să zică reforma agrară este ca să câștige pe țărani împotriva propriei lor patrii. De aceea propun reforma agrară,

nu pentru binele pe care l-ar face țăranului, dar pentru binele pe care l-ar face viitorului șef străin al României dezcoronate de regalitatea ei națională. (*Aplauze.*)

„Iar mare parte a populației din orașe, prin emanciparea evreilor.“

Emanciparea evreilor era în legătură, prin urmare, în această concepție, nu cu dreptul lor de oameni care au luptat și ei în războiul pentru dezrobire, de a nu se găsi în situație inferioară față cu acei care din celelalte provincii s-au adus la noi, ci cu faptul că astfel s-ar servi chestiunea înlocuirii dinastiei naționale cu o dinastie străină.

Pe urmă, „intelectualii, prin faptul unirii tuturor românilor sub o singură dinastie“.

Aceasta ar fi un fel de ispită: Să zicem că în sfârșit suntem cu toții împreună, dar, în loc să fim cu toții împreună în statul liber românesc, suntem cu toții împreună sub aceeași sclavie. (*Aplauze.*)

Iată, aceasta e concepția.

„Dacă ar intra și Basarabia, ar fi și mai bine.“

Prin urmare, singura scuză posibilă: O iubire nemărginită pentru Basarabia, o atât de puternică pasiune, încât să nu se mai vadă nimic alta decât numai dezrobirea Basarabiei, și aceasta se spulberă la sfârșit, printr-o frază incidentală care o lasă, la urma urmelor, la agreementul acelora către care se adresează Memoriul. Numai acolo se strecoară Basarabia.

„Dacă ar intra și Basarabia ar fi și mai bine.“ Dar ar fi destul de bine dacă s-ar face și fără să intre Basarabia în statul de sclavie sub dinastia străină, în temnița aceasta care ar închide pe toți românii.

„Numai oligarhia amintită mai sus ar fi nemulțumită!“

Sunt însă anumite sisteme, care s-au întrebuițat în Rusia, prin care s-ar isprăvi foarte repede cu această mizerabilă oligarhie.

Și, atunci, ar trăi țara foarte bine: Cu țărani care au pământ, cu evrei care au drepturi ca să aprobe, cu intelectuali pe care i-ai înșelat cu unirea tuturor românilor într-un singur stat.

Și la urmă, cu aceasta memoriul se încheie:

IV. Pericolul dezmembrării României.

„Unirea României cu Puterile Centrale prezintă toate avantajile unei soluțiuni definitive și mulțumitoare a problemei; în schimb dezmembrarea României este un pericol și lasă deschisă chestiunea. Cedarea Dobrogii la bulgari nu poate fi recomandată ca fiind în interesul Puterilor Centrale“, singurul de care trebuie să se ocupe cineva Cadrilaterul, pe care-l posedă din 1913, aparține după sfânta dreptate Bulgariei. O graniță comună între Bulgaria și Rusia i-ar da acesteia posibilitatea de a intra ușor în Balcani, iar gurile Dunării central-europene ar intra pe mâinile slavilor.

Mai departe, trebuie să ținem samă că, în urma revoluției rusești, chiar dacă aceasta ar duce la o constituție liberală, poate să pornească o mișcare în întreaga lume slavă.

Ar fi oare necesar ca mișcarea aceasta să fie mărită printr-o iredentă românească, dezmembrând România și distrugând un zid despărțitor ce este folositor?”

V. Încheiere.

„Măsurile necesare pentru soluționarea definitivă a problemei românești se rezumă în următoarele propuneri:

a) Liberarea Moldovei de ruși; dacă este posibil, ocuparea Basarabiei.

b) Unirea României cu Puterile Centrale pe bază constituțională. Forma Constituției să fie stabilită de Germania și Austro-Ungaria.

c) Reforme interne pentru asanarea vieții politice din România“.

Am încheiat cu aceasta. Nu am încheiat cu interpelarea; am încheiat cu citirea Memoriului.

D-lor, d. ministru al Instrucțiunii Publice, întrebând Universitatea din Iași, a comis poate greșeala de a lăsa ca Universitatea însăși să caute probele pe care eu nu zic că nu vreți să le găsiți, dar le găsiți ceva mai greu decât cum le putea găsi statul român, în momentul când chema pe toți vinovații

înaintea Curții marțiale. Și atunci e mai natural ca Facultatea de Drept din Iași să considere chestiunea numai din punctul de vedere al liniștii în Universitate.

După acest criteriu, după acest singur criteriu, ea a cerut să se suspende cursurile d-lui profesor Stere. Nu am găsit în dosar ceva privitor la d. profesor Virgil Arion, dar țin să spun de aici ce cred despre cazul d-lui Arion.

D-sa a fost și președintele *Ligii Culturale*.

Dar, în momentul neutralității, a avut o atitudine de părtinire a Centralilor, în loc de a sprijini curentul de opinie publică ducând către Aliați, din care era să iasă unitatea României. Când s-a început războiul, d. Virgil Arion poate să fi făcut unele călătorii care i se atribuie, dar a avut discreția de a se mărgini la un rol administrativ în singurul domeniu cultural. A fost la Ministerul de Instrucție Publică, după informațiile pe care le-am luat acolo, și la Ministerul de Instrucție Publică i s-a întâmplat uneori de a apăra cu oarecare energie drepturile culturii românești. În rezumat, întâi o atitudine de neutralitate, pentru care nimeni nu-l poate trage la răspundere, căci atunci avea fiecare voia să judece într-un chip sau altul, păreri personale. E adevărat că după aceea a îndeplinit o funcție administrativă, ceea ce în Apus se pedepsește foarte greu: Toți cei care în Belgia au îndeplinit funcțiuni de stat sub ocupația germană, au trecut înaintea Curților marțiale. Acesta este adevărul. Și, în Franța, și azi, când se descopere cineva care a servit armata de ocupație, funcționează tribunalele marțiale și, în ultima mea călătorie la Paris, am auzit că s-au executat chiar sentințe capitale împotriva acelor care au pactat cu inamicul.

Nu am văzut nici un singur articol... (*Întreruperi de pe băncile Partidului Țărănesc*.) Buzdugane! Buzdugane! Buzdugane! Nu am să discut cu d-ta și filosofie. (*Mare ilaritate*.) Înțeleg cu unii amici ai d-tale să discut zoologie, fiindcă o aduc în discuție, dar cu d-ta filosofie?! (*Mare ilaritate*.)

D. Virgil Arion nu a iscălit, după știința mea, nici un singur articol în care să insulte războiul nostru național, în care să atace persoana Regelui, în care să declare că acțiunea noastră militară este un act de defectiune.

Omul trăiește în cele mai grele împrejurări care se pot închipui, un profesor de mare talent ca vorbă, un om de cunoștințe foarte largi. Împotriva lui nu se pot aduce aceleași acuzațiuni care se aduc împotriva colegului său de la Universitatea din Iași. Am ținut să fac deci această declarație, căci, precum am spus la început, nu am în sufletul meu nicio ură împotriva oamenilor, dar am împotriva păcatelor, care nu se pot ierta. (*Protestări pe băncile Partidului Țărănesc.*) Strâng în mine toată ura care zace împotriva trădătorilor, în inimile acelora care nu pot vorbi. (*Aplauze, întreruperi, zgomot.*)

Vin la procesul însuși care stă deschis înaintea d-voastră, și pe care trebuie să-l urmărim cu toții. D-le ministru, după ce vi s-a răspuns de la Iași că, pentru a nu fi tulburări, e bine să se suspende cursurile d-lui profesor Stere, d-voastră ați hotărât să se suspende până la judecată. Aici să-mi dați voie să spun că d-voastră ați făcut o greșală, poate venită din sentimente colegiale, din dorința de a permite ca o anumită atmosferă pasională să se risipească și judecata profesorilor să se facă în împrejurări mai liniștite, așa ca nimeni să nu poată zice că au fost condamnați sub o anume apăsare a opiniunii publice.

D-voastră trebuia însă să faceți judecata încă din 1919 împotriva profesorilor care au servit pe inamic. D-voastră ați zăbovit; ați făcut foarte rău. Aceasta i-a încurajat, și a ajuns că astăzi, în Camera română, nu este permis să ridici această chestiune fără să fi acoperit de cele mai josnice insulte. (*Aplauze.*)

D-lor, ce se întâmplă? Peste doi ani de zile, în iulie 1921, rectorul Universității din Iași arată că, la 28 iunie, ascultați, căci aceasta este a doua fază a chestiunii, după cererea Cercului studenților basarabeni, „Senatul a hotărât a vă ruga să binevoiți a dispune soluționarea chestiunilor d-lor Stere și Arion, ambii profesori la această Universitate“, deoarece suspendarea este „dăunătoare învățământului“.

Au trecut doi ani, și filantropia și-a produs rezultatele: Studenții basarabeni, dorind să asculte pe profesor numai pentru că este basarabean, indiferent de atitudinea sa în războiul național, au cerut Universității „să dispună soluționarea acestor chestiuni“. Nu mai este vorba de altceva

nimic, ci este vorba de soluționarea unor „chestiuni“ vagi ale celor doi profesori, numai fiindcă faptul de a nu se ținea curs e „dăunător învățământului“.

Nimic nu poate fi mai „dăunător învățământului“ decât ca pe catedră să se găsească un profesor nedemn. Când nu se găsește nimeni pe catedră este mai puțin „dăunător învățământului“ decât dacă ar fi un profesor care reprezintă dezertarea la inamic și înțepirea altora la dezertare. (*Aplauze îndelung prelungite.*)

Și iată cum au rugat studenții basarabeni: Ei „roagă a se interveni pe lângă Guvern a se considera nule învinuirile aduse la adresa d-lui profesor Stere și a-l reintegra în postul său, pentru a da curs progresului culturii și a satisface necesitatea intelectuală ce se simte între studenți“.

Prin urmare, studenții basarabeni nu și-au arătat numai dorința de a-și asculta profesorul basarabean, dar cer să se declare „nule“ toate actele de dare în judecată.

Ministrul, evident, față de astfel de cereri, trebuia să răspundă ceea ce a răspuns, dar, în același timp, adaug, să grăbească și judecata procesului. Ministrul a întrebat de ce se separă două cazuri deosebite, acela al d-lui Virgil Arion și acela al d-lui Stere, și pe urmă, cu multă dreptate, spune: „Este inadmisibil să se încerce rechemarea la catedre pe cale de agitațiune studentască“.

Desigur că da. Cu astfel de atitudini s-a ajuns și se ajunge acum de cutare profesor trebuie să umble din casă în casă spre a-și ține cursul, pentru că studenții vreau în momentul de față, unii dintre dâșii, să dea o nouă Constituție țării românești. Au început, la Iași, prin a cere să se anuleze un proces de înaltă trădare și se isprăvește prin dorința de a se edicta măsuri constituționale. Or fi acestea în căderea acestei Adunări sau nu, dar desigur nu sunt în căderea tineretului. Cu toată dragostea pe care i-o purtăm nu-i putem recunoaște această calitate.

Vedeți cum se slăbește autoritatea. La început trebuie împiedicat, căci pe urmă degenerază. (*Aplauze prelungite.*)

D-lor, în această atmosferă, aici cred că voi putea vorbi mai liniștit, fiindcă, înainte de a trece la actul al treilea al

chestiunii Stere, trebuie să vorbesc de altceva, se produce tristul conflict care există între rectorul Bratu și decanul Facultății de Drept din Iași, profesorul Cuza. Se produce fiindcă acolo la Iași se crease până la sfârșitul anului 1921 o atmosferă pe care nu pot s-o calific altfel decât ca o atmosferă foarte curioasă, care permite, n-aș zice orice, dar permite foarte multe atitudini, și împotriva rostului Universității, de o parte, și împotriva interesului învățământului, de altă parte.

D-lor, se alege ca rector la Universitatea din Iași d. Bratu, în locul d-lui profesor Leon. D. Bratu, în momentul când ajunge rector al Universității din Iași, își îndreaptă privirile asupra Facultății de Drept de acolo. D. Bratu a constatat acolo anumite lucruri pe care trebuie să le constatăm și nu putem să le lăudăm. Anume, că la Iași există o Facultate de Drept care dă diplome de licență, dă diplome de doctorat, dar aproape nu există. Studenții sunt, și o foarte curioasă potrivire este aceasta: Cu cât sunt mai puțini profesori, ascultă d-le Buzdugan, este și cazul d-tale, și vezi că o să te apăr și pe d-ta, cu cât profesorii sunt mai puțini, cu atât vin mai mulți studenți. Foarte ciudat! Profesorii titulari sunt în număr de șase. Cu șase profesori se dau toate examenele, se acordă diplome de licență, și doctoratul funcționează în condițiuni, n-aș zice din cele mai satisfăcătoare, dar din cele mai expeditiv. Este o facultate foarte sprintenă, nu se încurcă în multe forme, ci ajunge imediat la rezultat.

D. Ștefan C. Ioan: Sunt studenți care n-au făcut liceul.

D. N. Iorga: D. Ștefan ne spune că sunt studenți care n-au făcut măcar liceul, dar, d-le ministru, știți unde se ajunge cu acest sistem? Vor fi și profesori care să nu fi făcut liceul, și cu toate acestea vor fi suplinitori la Facultatea de Drept din Iași. (*Ilaritate.*)

Iată, d-lor, care sunt profesorii de acolo, și iată și sarcina acestor profesori: D. profesor Cuza este profesor definitiv la catedra de Economie Politică, anul al III-lea licență și profesor suplinitor la catedrele de Istoria doctrinelor economice, anul I-iu doctorat juridic și economic și drept administrativ, legislație agrară și industrială, anul al II-lea doctorat economic.

D. I. Coroi e profesor definitiv de Drept roman, anul I-iu

licență și profesor suplinitor de Drept roman, anul al II-lea licență, iar d. Gh. A. Cuza suplinește catedra de Drept roman aprofundat, anul I-iu de doctorat, juridic și economic.

D. Dimitrie Alexandresco, profesor definitiv de Drept civil, anul al III-lea licență și suplinitor de Drept internațional public anul al III-lea licență.

D. Matei Cantacuzino, profesor de Drept civil, anul I-iu licență, suplinitor de Drept civil aprofundat, anul al II-lea de doctorat.

Citesc cu foarte mult respect toate aceste atribuții juridice ale profesorilor, căci știu cât timp trebuie ca să se pregătească o singură catedră și să mai faci și puțină politică pe alături. Unii profesori din Iași nu numai că fac foarte multă politică, pe lângă cele trei catedre ce le ocupă, dar mai au și timpul să facă gazetărie de natură cu totul specială.

Eu, când fac gazetărie, mă ocup sub raportul politic de persoana adversarilor mei, dar este un profesor de la Iași care se ocupă nu numai de persoana privată a adversarilor săi politici, dar și de soțiile adversarilor săi politici. (*Ilaritate.*)

Voci: Cine?

D. N. Iorga: Citește gazetele din Iași.

Evident, ca să asculți la toate ușile și să întrebi persoanele care crezi că-ți pot da informații, de ce s-ar petrece în casa omului, pentru aceasta trebuie să cheltuiești un timp extraordinar, așa încât să nu mai rămână prea multă vreme pentru „aprofundarea” materiilor de doctorat și așa mai departe.

Câte un om de știință se mulțumește numai cu două catedre. Este o caracteristică a omului de cultură să fie mulțumit cu mai puțin, cum iarăși este o caracteristică a omului cu mai puțină cultură să nu se mulțumească numai cu două catedre. (*Ilaritate.*)

D. Vespasian V. Pella, colegul nostru, profesor definitiv de Drept și procedură penală, anul I-iu licență, și suplinitor de Statistică și Finanțe, anul I-iu, doctorat economic.

D. Tabacovici, profesor definitiv de Drept civil, anul al II-lea licență și suplinitor de Istoria dreptului roman, anul al III-lea licență.

Și cine îmi comunică aceste știri adaugă la sfârșitul listei „etc. etc.“ (*Ilaritate.*)

Dați-mi voie, nu se mai încape nici un singur „etc“, după defilarea acestor atribuțiuni ale acestor șase profesori de Drept ai Universității din Iași.

Dar nu e numai atât. Într-un moment, se constată că diplomele se eliberează cu oarecare ușurință. Acesta este un lucru foarte rău, dar și aici decanul Facultății de Drept din Iași are dreptate. În loc de cercetarea arhivelor Facultății de Drept, care să se facă, dacă rectorul a auzit ceva în această privință, să se facă în cuprinsul Facultății de Drept și prin organele Facultății de Drept, și, dacă este de adus un motiv de incriminare, motivul acesta să fie adus în fața Senatului universitar, iar acest Senat să aibă comunicație, astfel cum prevede și legea, cu ministrul pentru ca toți, lucrând împreună, să poată pune lucrurile în bună rânduială, rectorul cel nou, într-o călduroasă dorință de a drege Facultatea de Drept, care, după cum am arătat, făcea tot ce se spune că face, plus echivalările de diplome și acordările de certificate în chip cam ușuratec, rectorul, zic, în loc de ce trebuie, se apucă și, găsind o anchetă judiciară începută, pretinde să mai vie peste această anchetă judiciară și una administrativă!

Dar, încă odată, dacă în cuprinsul Universității d-tale ai observat că s-a întâmplat așa ceva, d-ta, ca rector, ai datoria mai întâi să inviți Senatul universitar să cerceteze cele întâmplate. Aceasta trebuia s-o faci în interesul Universității și pentru prestigiul ei, căci sunt lucruri care cred că s-ar fi putut împăca fără ca pentru aceasta predecesorul d-tale să se fi adresat justiției, iar d-ta, rectorul cel nou, după ce vezi că procurorul a intrat în Universitate să cerceteze, în loc să ceri Parchetului să lase sarcina aceasta a cercetării autorităților universitare, dimpotrivă zici că foarte bine face Parchetul, și mai ceri să vină, pe lângă această anchetă, și o anchetă administrativă.

Se poate, domnilor, întâmpla să fie cineva decanul unei facultăți în care profesorii să primească multe însărcinări, pe care nu le îndeplinesc totdeauna, și se poate întâmpla ca un fost secretar să fi avut față de hârtiile care i se prezentau o

purtare necorectă. Dar aceasta nu înseamnă că numaidecât d-ta ești responsabil de ceea ce au făcut ceilalți. Sunt sigur că mulți dintre noi au avut funcțiuni administrative, dar nimeni nu poate pretinde ca fiecare din noi să luăm răspunderea a tot ceea ce au făcut subalternii noștri.

Eu cred că la Iași era de ajuns ca rectorul să atragă atențiunea decanului asupra celor ce se petreceau acolo, să facă apoi cercetări împreună și să ceară Parchetului ca ancheta începută de către autoritățile judiciare să fie lăsată pe sama Universității, iar nu trebuia rectorul să ceară pe lângă ancheta începută și o alta administrativă, și să mai dea și zvon la gazete!

Se trezește decanul de acolo, într-o bună zi, cu o comisiune din care făcea parte cel mai tânăr dintre colegii de la Facultatea de Drept.

Vedeți, eu nu sunt prieten cu decanul Facultății de Drept din Iași, dar, chiar de aș fi prieten, aceasta nu m-ar fi influențat întru nimic ca să aduc și să pun chestiunea aici. Dar, tocmai pentru că nu sunt prieten cu decanul Facultății de Drept din Iași, mă simt dator să spun că nu el este acela care nu a avut dreptate și nu a ținut samă de normele facultății și nu a respectat tradițiile Universității. Fără îndoială, cel vinovat aici este rectorul, căruia nu-i mai rămânea altceva de făcut decât să cheme pe cel dintâi sergent ca să vie să ia pe decan de guler și să-l ducă la cea mai apropiată comisie. Desigur ar fi făcut aceasta pentru armonia și ridicarea prestigiului Universității! Dar o astfel de procedare este un lucru neadmisibil.

În dosar găsesc un raport al d-lor Dragomirescu și rector Bratu, în care este vorba de anchetarea falsurilor și de o cercetare paralelă cu cercetarea întreprinsă de Parchet. Astfel, d. rector admite ancheta Parchetului și, pe lângă aceasta, voia să se facă și o cercetare paralelă.

Dar, domnilor, era vorba să se aducă pentru această cercetare și un prim-președinte al Curții de Apel. Omul însă, cuminte, declară că, deoarece legea de organizare judecătorească nu-i permite, el nu poate lua parte la această anchetă, admisă de ministerul de Justiție după cererea

rectorului Universității. (*Întreperi.*) În acest timp nu era ministru d. Angelescu, ci d. Negulescu.

Decanul, firește, se opune la o nouă anchetă. Trebuie să mărturisesc că și eu aș fi făcut tot așa, căci nu admit ca, în astfel de împrejurări, să vină cineva din afară să facă o cercetare. Într-un asemenea caz eu i-aș fi arătat ușa, și e foarte natural.

S-a crezut apoi că se împacă toată chestiunea primind și pe decan în comisiunea de anchetă, menținându-se deci comisiunea. Decanul, care se plângea că i s-a luat dreptul, se va declara gata totuși a lua parte la anchetă. Dar tot el va cere convocarea Senatului.

Cerând convocarea Senatului, el n-a făcut decât ce era indicat în rosturile universitare. Acestea s-au petrecut de pe la sfârșitul lui decembrie 1921. În ianuar 1922 se comunică tot de rectorat, confidențial, decanului și ministrului situația afacerii. Se începe astfel acea nesfârșită serie de rapoarte ale rectorului Bratu, fiecare nefăcând altceva decât să repete raportul anterior, cereri telegrafice de anchetă, hotărâri, reveniri și imposibilitatea absolută pentru această facultate de a funcționa.

Căci, evident, atunci când, pe de o parte, arhiva este oprită de justiție, când decanul nu recunoaște autoritatea rectorului, care a trimis justiția și comisiunea de anchetă administrativă la decan, se poate zice că nu mai există nici o ordine la acea Universitate.

Ministrul se schimbă, și, în locul d-lui Negulescu, vine d. Mironescu. Noul ministru face foarte bine luând partea decanului și cerând rectorului să găsească mijlocul de a se înțelege cu decanul. În februar 1922, însă, ce face rectorul? În loc să aibă a face cu facultatea și cu Senatul, cu Senatul, dacă nu se poate înțelege cu facultatea, se adresează la Consiliul universitar, la Consiliul cel mare.

A se adresa la Marele Colegiu este un act absolut neobișnuit. Și d. ministru și eu suntem profesori vechi, cu toate acestea nu s-a întâmplat vreodată să fie chemat Marele Colegiu al Universității din București pentru a lua vreo hotărâre în conflictele dintre profesori.

D. rector, care este un profesor de la Litere, ceea ce nu-i interzice să cunoască dreptul, are voie să-l cunoască și este dator să se pătrundă de anumite principii de drept, d. rector argumentează așa: Senatul este ales de facultăți, dar eu sunt ales de Marele Colegiu; eu pot deci în fiecare moment să fac apel la Marele Colegiu care m-a ales. Să-mi dați voie, aceasta nu se poate în nici un chip.

A ales o Facultate membri în Senat, cei aleși vorbesc, și nu Facultatea. A ales Marele Colegiu un rector, rectorul există, și nu Marele Colegiu. Marele Colegiu, chemat, aprobă însă pe rector și, aprobând pe rector, trimite decanului de la Facultatea de Drept o nouă comisiune de cercetare. În această nouă comisiune de cercetare se întâlnește rectorul, profesorul Dragomirescu, cel mai nou al Facultății Juridice, și profesorul Pascu.

Ca să știe cineva cine este profesorul Pascu, unul din profesorii cei noi ai Universității din Iași, numit pe baza aceluși nenorocit articol pe care trebuie să-l suprimăm, care înlătură concursul, ceea ce se pretează la toate intrigile și satisface toate milogelile, ajungându-se ca, în loc ca, pe baza art. 81, să recomanzi extraordinar pe un profesor extraordinar, să recomanzi pe un profesor foarte ordinar, în felul cel mai ordinar, dar în alt sens, îngăduiți-mi o lămurire și o lecție.

D. Pascu, ajuns profesor la Universitatea din Iași, este același care e asociat azi cu d. Bărbulescu. decanul înlăturat de actualul ministru pentru discursul ignobil pe care l-a ținut în Senat sub guvernul Marghiloman, în care insulta pe Suveran fiindcă a făcut războiul național. Cu același decan care se primbla triumfător, odată, pe străzile Iașiului, de câte ori ni se întâmpla o nenorocire în război, era cineva sigur că vede un grup de profesori între care decanul Facultății de Litere, care defila ostentativ, sfidând și arătându-și bucuria pe care o simțea pentru bucuria inamicului.

Acest profesor Pascu colaborează la revista științifică a d-lui Bărbulescu „Arhiva“, în care unul din colegii săi de la București, un om foarte onorabil, director al Institutului Social, care aduce cele mai mari servicii, nu numai științei, dar și politicii, pentru că ne permite să tratăm anumite probleme de

politică în mod științific, este calificat cum o să vedeți: „Prințul Dimitrie Carol Franz von Gusti, doctor în filosofie de la Universitatea din Leipzig, student în Drept la Universitatea din Berlin.... conferențiar și membru de onoare al Societății de slugi „Moldova“ din Iași, președintele asociației cantacuziniste (?) din Iași, în timp de război, membru intervenționist în biroul sedentar al cenzurii din Capitală.“ Și așa mai departe.

Aceasta apare într-o revistă de filologie și de istorie, și înlăuntru se întâlnesc curent lucruri de care vă spun drept că mi-e rușine să vă pun în cunoștință.

Decanul de la Drept se pomenește deci cu amenințarea că intră în facultate cineva care e capabil să-și trateze colegii cu insulte de asemenea speță. Natural că el nu poate altceva decât să declare cu toată părerea de rău că nu poate primi pe anchetatorul care vine. Iar profesorii de la Facultatea de Drept, care sunt convocați la Senat, consideră atitudinea rectorului ca o insultă și declară, cu d. Cantacuzino în frunte, că nu mai pot participa la lucrările Senatului.

Deocamdată isprava era foarte bună. Intrase în Facultatea de Drept Parchetul, amenința să intre o comisie administrativă de cercetare, arhivele erau sechestrate, studenții nu-și puteau căpăta diploma. Acum iată că profesorii de la Drept declară că nu mai iau parte la ședințele Senatului. Senatul e amenințat să nu poată lucra cu numărul de membri absolut necesar pentru lucrările sale.

Se cheamă, în sfârșit, Consiliul Facultății de Drept, și Consiliul acesta aprobă atitudinea pe care a avut-o decanul. Adug că atitudinea d-voastră, d-le ministru, până în ultimul moment, a fost o atitudine care merită aprobarea oricui dorește liniște și bună ordine în Universitate. D-voastră ați declarat Universității din Iași ceea ce urmează: „Senatul universitar, iar nu Marele Colegiu, este competent a se pronunța asupra chestiunilor care au provocat conflictul cu Facultatea de Drept“. Și ați invitat pe rector să cheme Senatul întreg și după aceea să intre în legătură cu d-voastră.

Senatul e convocat la 27 mart, și i se arată că rectorul e gata a pedepsi pe cei care nu vin conform art. 91. Ce tristă situație e aceea a unui rector care amenință pe membrii

Senatului care nu vin, că o să-i pedepsească! Dar ce trist e să aduci pe o parte din membrii unei facultăți, cu carei se solidarizează facultatea întreagă, în situația de a nu participa la aceste lucrări din cauza călcărilor de drept care înjosesc prestigiul acelei facultăți!

La 3 april, d. Cantacuzino declară formal că nu vine, definitiv. Și iată cuvintele, foarte frumoase, ale acelui bătrân profesor, care e fără îndoială o glorie a învățământului nostru superior: „Am părul alb și nu pot permite nimănui să mă pălmuiască“.

Rectorul, tare pe situația pe care o câștigase în felul acesta, perseverează. Îndemnat să-și dea demisia, spune: Nu-mi dau demisia pentru că pe cei care m-au ales îi pot strânge oricând, și ei pot să declare că mă vreau. Întrebat cum poate administra când Senatul nu se poate aduna, el răspunde: Administrez fără Senat, și deci mai bine să se închidă și o facultate decât rectorul să demisioneze serios, iar Universitatea să poată lucra mai departe. Pe de altă parte, ministrul era pus în situația de a demite pe rector.

S-a mai întâmplat încă un caz când un rector a fost demis. Rectorul care a fost demis era unul dintre cei mai mari profesori ai Universității din București; el a fost victima unei intrigi. Intriga aceea politică a impus unui ministru al Instrucțiunii Publice demiterea rectorului, un lucru așa de condamnat în principiu, încât d-ta, d-le ministru, nici nu te-ai fi putut gândi acum să dai din nou învățământului spectacolul pe care, pentru pasiuni politice, l-a dat ministrul care acum nu mai este în viață, atunci când a făcut să plece rectorul Ioan Bogdan din fruntea Universității din București.

Ce se întâmplă? Și acum mă întorc din nou la cazul celălalt. Rectorul, odată ce se simte stăpân pe Colegiul universitar, începe a juca, eu nu zic din intențiuni rele, numai, știți, sunt greșeli fecunde, și greșeala aceasta pe care a făcut-o d. Bratu era una din greșelile foarte bogate în urmări, începe a juca și mai departe și în altă chestiune din acel instrument care era Marele Colegiu, și, astfel, la 5 iulie 1922, fiind și mai departe d-sa rector și acel care răspundea de situațiunea din Universitate, s-a trimis ministerului, trezit, fără să iscălească d.

Bratu, fiindcă văd iscălit un pro-rector, o adresă în care spune „că nouă colegi“ au cerut convocarea Marelui Colegiu și „pentru situațiunea unor profesori“. „Situațiunea unor profesori.“... Aceia care erau chemați în felul acesta, natural că nu și-au putut da sama de ce este vorba, și din numărul total al profesorilor Universității au venit mai puțin de jumătate, au venit 25 din 59, și după aceia s-au adaus încă trei, care au iscălit hotărârea. În adunarea aceasta din vara anului 1922, se votează o moțiune în acest cuprins, în alt domeniu decât domeniul conflictului, care se eterniza, al Facultății de Drept:

„Pentru că starea actuală de lucruri în ce privește profesorii suspendați să înceteze și să fie invitați a-și relua activitatea lor și, astfel, pe cât e cu putință, toate urmele dezbinărilor pătimașe pe care războiul național le-a sădit în sufletele unor români să dispară“, se cere suprimarea suspendării „și nelegală și nedreaptă“, și anume pentru că „acești colegi și-au manifestat sau și-ar manifesta hotărârea de a relua în învățământul superior locul ce le aparține“, iar la profesorul Stere, deși „unele manifestări ale activității sale n-au putut să aibă aprobarea unora sau chiar a celor mai mulți dintre noi“, ele „au pornit dintr-o convingere puternică în sinceritatea ei“, așa că „se impune respectului tuturor“, și, în sfârșit, „greșeala acestuia, care e gata să ierte și să sufere pentru ceea ce crede a fi adevărul, este moralicește mai sus decât meritul acelora care încearcă să se sustragă suferinței obștești sub scutul unei situațiuni oficiale“.

Se relevează și mai „mult încercata lui iubire de țară și neam“. O adevărată chemare din partea Universității! (*Aplauze din partea țărăniștilor.*)

Ce ziceți d-voastră de condițiunile legale în care se face această intervențiune?

Nouă profesori cheamă Colegiul universitar, care nu are să se amestece în toată această chestiune. Facultatea de Drept a admis suspendarea până la judecată. Chestiunea este foarte netedă: Trebuie să se facă judecata. Ce poate să ceară un profesor acuzat? Profesorul poate să ceară acest lucru. (*Zgomot, întreruperi.*) Sub orice acuzațiune aș fi pus, eu n-aș fi putut să ies înaintea oamenilor o săptămână fără să cer judecata

imediată. Aceasta este calea care trebuie urmată. (*Aplauze prelungite.*)

Trec, d-lor, trei ani de zile. Nici unul din cei doi profesori nu cere să fie judecat...

Voci de pe băncile Partidului Țărănesc: Nu este adevărat! Nu este adevărat!

D. N. Iorga: Din anumite motive...

Voci de pe băncile Partidului Țărănesc: Nu e adevărat! Nu e adevărat!

D. N. Iorga: În dosar nu există nici o cerere, și întreb pe d. ministru: Se găsește în dosar altfel de cerere?

D. Dr. Angelescu, ministrul Instrucțiunii Publice: Nu este nici una; voi arăta imediat.

D. dr. Lupu: D-le ministru, d-ta erai deputat în Parlament, când de la tribuna Parlamentului d. Stere a cerut judecarea. Poți să negi? Și era domnul ăsta (*arătând spre d. Iorga*), dar lui nu-i cer să spună. Îți cer d-tale! (*Zgomot, întreruperi.*)

D. N. Iorga: D-lor deputați, nu trebuie să confundați două lucruri: Cererea unui om politic de la tribuna Parlamentului de a fi judecat la Curtea Marțială și cererea unui profesor de a cere să fie judecat de Consiliul profesoral. (*Aplauze.*)

Voci de pe băncile Partidului Țărănesc: Ei! Ei!

D. N. Iorga: Dar, dacă este aceasta dorința pe care o aud acum, mă raliez cu toată căldura la dânsa. D-le ministru și d-voastră, reprezentanți ai Guvernului, faceți să înceteze odată acest scandal. O cere? Să nu poată zăbovi; faceți-o. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității.*)

Faceți-o, și o întreagă opinie publică va fi lângă d-voastră pentru a cere sancțiuni. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității.*)

Dar, d-lor, precum nu era admisibilă calea dintâi, de a se aduce cererea studenților, din orice provincie românească, pentru ca ei să ceară închiderea unei acțiuni judecătorești, neadmisibil, tot așa nu este admisibilă cererea aceasta a doua, făcută de nouă „colegi“, care nu spun pentru ce se adună Marele Colegiu, deși trebuiau să spună pentru ce convoacă Marele Colegiu. Sunt oameni care vin când le spui pentru ce

sunt chemați și nu vin când nu le spui pentru ce sunt chemați. Nu este admisibil apoi să prezinți o dorință a Marelui Colegiu, care lovește într-o hotărâre a facultății, singura în drept a lua o hotărâre. Și tot așa nu este admisibil să o prezinți ca hotărârea majorității Universității, când se face socoteala că de fapt sunt mai mulți acei care n-au iscălit decât acei care au iscălit-o.

Îndată după această cerere, trei profesori, d-nii Șumuleanu, Popovici și Tafrali, fac rezervele lor. Sunt argumente de sentiment național și de dreptate, nu numai convingătoare, dar adânc mișcătoare. În această intervenție, d. Popovici spune, de exemplu, ceea ce urmează: „Mă aflu pe frontul de la Cosmești, și înainte de armistițiu, când germanii ne bombardau continuu cu baloturi de „Lumina“, ziar editat de d. Stere“. Și, în același timp, vorbește de participarea directorului ziarului „Lumina“ în comitetul băncii de emisiune germane.

În august, d. ministru răspunde, pe dreptate, că el nu poate să ia act de o astfel de cerere. El se găsește într-o situație legală, din care nu-l poate scoate o hotărâre care ea însăși nu are nimic legal. Însă, deși odată hotărâse că profesorul Stere „va rămânea suspendat de la catedra d-sale până când Comisiunea de judecată se va pronunța asupra învinuirilor ce i se aduc“, d-sa nu grăbește ca această comisie de judecată să se adune și să se isprăvească odată cu această chestiune, ci numește, nu o comisie de arbitri, firește, comisia aceasta va funcționa în cealaltă chestiune, ci o persoană care să facă o cercetare. E d. Pangrati.

D. Pangrati primește delegația în decembrie și răspunde într-un chip care cred că nu va satisface pe nimeni dintre d-voastră ca participanți ai unei adunări politice, cum nu ne satisface pe noi, ca profesori. Spune că, deoarece e vorba de un proces la Curtea Marțială, el nu se poate interesa de latura cealaltă, școlară, și că, deoarece cei doi profesori nu au luat parte trei ani de zile la lucrările *Universității*, ei pot fi considerați ca demisionați. Evident că profesorii pot să răspundă: Dar nu am luat parte fiindcă ne-ați suspendat. Prin urmare, ceea ce spune d. Pangrati în această chestiune, are tot atâta valoare cât ceea ce va spune comisia de anchetă pe care

ați numit-o tot acum în urmă, în chestiunea conflictului dintre rectorul Universității și decanul Facultății de Drept, comisiune în care cutare sau cutare primește să ia parte, dar cel care numise arbitru îi reia delegația, apoi i-o dă înapoi, un adevărat haos, de pe urma căruia Comisia de anchetă a terminat cu hotărârea filantropică pe care v-am anunțat-o.

D. P. Bujor: Așa este. D. ministru nu a procedat în mod energic; d-voastră aveți interesul ca să târăgăniți chestia pentru a crea și a menține o atmosferă de neliniște și de tulburări în Universitate. (*Întrepereri, zgomot.*) D. Cuza nu se ocupă de altceva decât să tulbure Universitatea. (*Zgomot.*) Noi suntem până acum săturați de acțiunea unor profesori și în special a d-lui Cuza, care în toate părțile nu face decât să se ocupe cu fleacurile acestea. (*Întrepereri, zgomot.*)

În asemenea condițiuni, noi nu mai putem lucra în Universitate și, dacă continuăm pe tema aceasta, vom închide Universitatea, ne vom da demisia în bloc; nu mai poate continua starea aceasta de lucruri. (*Zgomot, întrepereri.*)

D. N. Iorga: D-lor, fiindcă d. Bujor a isprăvit cu declarația că d-sa închide facultatea sau Universitatea întreagă, dacă se întâmplă mai departe dezordine, să vă arăt, după ce am spus că d. Pangrati refuză să facă o cercetare cu privire la cazul d-lui Stere, iar al d-lui Arion rămâne cu totul nehotărât, în cazul celălalt, al conflictului dintre d. rector Bratu și d. Cuza, ce se hotărăște. Întâi, Comisiunea aceasta de arbitri se adună acum câteva zile, la 13 decembrie, și arată că d. rector Bratu, încă din primele săptămâni ale diferendului, care dăinuiește azi de un an de zile, a făcut declarații, dintre care ultima e că n-a vrut să jignească pe nimeni.

Rectorul s-a zbătut un an de zile; i s-a spus, în fiecare moment, că oamenii se cred jigniți; el nu și-a dat sama de lucrul acesta, dar, după un an de zile, se face lumină înaintea lui, și zice: A, d-voastră vă credeți jigniți, iată vă fac declarația formală că nici prin cap nu mi-a trecut mie să vă jignesc. A văzut că nu vin la Senat, i-a văzut că se plâng la minister, a văzut că nu se dau diplome, dar nu știa de ce, și înaintea Comisiunii deodată a înțeles că oamenii se cred jigniți, și atunci a zis: Vai de mine, nu mi-a trecut prin cap că sunteți jigniți!

Dar cum rămâne cu conflictul dintre Colegiul cel Mare și Senat, cum rămâne cu dezaprobarea unora de ceilalți, cu răul exemplu care s-a dat, firește, facultății și Universității întregi, cu compromiterea învățământului superior, prin această lungă și, spun cuvântul, inconștientă ceartă de un an de zile?

Dar vine acum d. Cuza, o persoană cu sentimente așa de pacifiste, încât ar mai lipsi să fie și d-sa în Camera aceasta ca să avem iadul gol (*ilaritate*): va să zică, vine acest om de cele mai bune sentimente colegiale, care în adevăr ar fi bun de un lucru, să câptușească anumite persoane de aici din Cameră, pe care eu, vă mărturisesc, nu sunt în stare să le câptușesc, nedispunând de logica specială și de vocabulariul care se potrivește cu această logică.

Și d-sa, decanul, exprimă către colegul meu, d. profesor Coroi, care, mai prudent, a luat notă scrisă despre aceasta, iscălită înaintea martorilor, exprimă părerea că, dacă se constată oficial, adică ministrul să fie acolo, să facă însuși constatarea, că nu a existat intenția de a jigini, nici de a ofensa facultatea, cu toate că s-au schimbat vorbele cele mai grele, de care sunt pline aceste dosare, d-sa nu ar mai avea nici un motiv să se abțină de la lucrările actualului Senat universitar. Despre aceasta d. profesor Pangrati ia notă, și chestia se încheie.

D-le ministru, nu știu dacă d-voastră vă mulțumiți cu refuzul d-lui Pangrati de a face cercetări unde nu mai e nevoie să fie făcute, în cazul Stere, când lucrul este de cea mai mare limpeziciune și nu e altceva de făcut decât să se trimită cei doi profesori acuzați de a fi trecut la inamic și de a fi încercat să seducă armata românească, luptătorii noștri, înaintea instanțelor față de care sunt răspunzători. (*Aplauze.*)

Iar, în celălalt caz, e evident un lucru: Că declarația d-lui Cuza, care poate să fie scrisă de nu știu câte ori și pecetluită cu ceară de toate culorile și înaintea unor martori aduși anume pentru aceasta de la Liga Națiunilor, că această declarație nu îndatorește pe acest distins profesor al Universității din Iași să nu reînceapă chestiunea mâne, cu d. Bratu sau cu altcineva, precum d. Bratu, deși declară că a iertat pe d. Cuza, că e gata să se sărute cu d-sa, înaintea tuturor studenților Universității

din Iași, d. Bratu, care crede că are dreptate, e gata mâne, deși a demisionat, să se adreseze la Marele Colegiu, fiindcă d-sa depindea numai de Marele Colegiu, care l-a ales, și să-l întrebe pe Marele Colegiu dacă nu are simpatie personală pentru d-sa.

Aceasta însă nu mai poate merge.

D-le ministru, noi ne plângem de un lucru: Că studenții, poate pentru un motiv, nu aș zice de generozitate, dar pentru un motiv de sentiment național, care cred că este rău plasat în domeniul în care este plasat în momentul de față, ne pun în trista situație de a nu putea ținea cursurile la Universitate și de a părăsi temporar o misiune care pentru fiecare din noi e mai importantă ca oricare altă misiune importantă, la care ne-ar întrebuința țara. Noi ținem de rău pe acești tineri că nu consimt să țină samă puțintel de nevoile vremurilor și de principiile superioare de drept, care nu îngăduie să se opună mersului normal al umanității din care fac parte.

Evident că avem dreptul să facem morală cu folos studenților noștri, dar trebuie ca profesorii acestor studenți să nu dea nici un motiv de a fi criticați. (*Aplauze.*)

Voiți d-voastră să moralizați Universitățile, să impuneți studenților principiile de ordine? Faceți ca aceste principii de ordine să fie respectate întâi de profesori, și nu vă temeți de a da nici una din sancțiunile care se impun. Nu voiți ca mâne, la un viitor război de care să ne ferească Dumnezeu, să aveți studenți care să spună unii: Mie îmi place să merg cu steagul țării, alții: Convingerile mele personale, ca în *Crimă și Pedepsă* de Dostoievski, îmi impun să merg în tabăra dușmană, iar d-voastră să dați în judecată pe aceștia și să-i puneți la zid, pentru aceasta nu trebuie să îngăduiți ca vorbă să fie de a reveni la catedră profesorii care au fost profesorii dezertionii. (*Aplauze.*)

Nu voiți d-voastră ca studenții, mâne, să vă vie cu o Constituție gata și să vă spuie: „Ori votați Constituția noastră, cu studenți intangibili și cu alte pretențiuni, ori năvălim în Cameră“, căci să nu credeți că aceasta este fascism (fascismul italian e ceva mult mai îndepărtat, cu scopuri mult mai înalte și cu rezultate mult mai benefăcătoare pentru țara lor, indiferent de metodele care au fost întrebuințate), nu voiți ca

studentii să vină cu revendicări pe zidurile Bucureștilor, în fața noastră, care nu am fi știut să conducem țara < învățați pe profesori să-și ție rostul acolo unde sunt, iar nu să cultive anarhia.

Și, pentru a merge la rădăcina acestor lucruri urâte, d-le ministru, aș zice chiar, d-le coleg, gândindu-mă la faptul că pe noi ceea ce ne unește este grija de învățământul superior, în care de atâția ani, înălbiți și îmbătrâniți acuma, am muncit cu dragă inimă, scăpați, d-le ministru, împotriva chiar a partidului d-voastră, scăpați învățământul superior de ceea ce l-a corupt! Căci ceea ce a corupt învățământul superior și ceea ce l-a adus la zdruncinări ca acestea, la tot felul de porniri rele: Colegiul împotriva Facultății, Facultatea împotriva Senatului, rectorul împotriva decanului, studenții basarabeni împotriva hotărârii ministrului și așa mai departe, e amestecul politicei de partid în Universitate. Aceasta este adevărata cauză.

Eu am apucat o Universitate la Iași în care noi ne apropiam de profesori fără să știm ce politică făceau ei fără să știm partidul căruia aparțineau profesorii noștri. Un moment nu a stat în gândul vreunuia din noi să întrebăm pe un Xenopol, pe un Rășcanu, să întrebăm pe aceia care au crescut tinereța noastră, ce partid e acela pe care îl servesc ei, și cu atât mai puțin să știm care e partidul care i-a adus, cu art. 81, la catedrele lor. Dar, de când sunt profesor, eu văd neconținut Universitățile stăpânite de acest spirit de politică de partid.

Întâi au apărut reviste literare, unde, lucru foarte curios, găseai lăudați numai scriitorii care erau în curentul pe care îl reprezentau conducătorii revistei. În jurul revistei s-au făcut apoi cercuri literare, și în jurul cercurilor literare s-au făcut grupările politice, așa că la Universitatea din Iași nu putea intra nimeni fără să facă act de vasalitate față de cutare sau cutare organizație politică.

Iată, chiar în timpul din urmă, am văzut lucruri de acelea care trebuie să fi avut un adânc răsunset în sufletul studenților. Am văzut pe cutare profesor suplinitor care mi-a ieșit înainte, făcându-mi asigurări de devoțiune politică, pe care, nu numai că nu i le ceream, dar nu-mi erau agreabile, și, peste câțiva vreme, călare pe art. 81, intrând ca profesor ordinar în

Facultate, dar nu fără ca, împreună cu acest cal al lui, care este art. 81, să fi trecut pe la ieslele Partidului Liberal.

Am văzut pe un altul. Îmi amintesc că sub Guvernul Marghiloman, care exercita o cenzură foarte strictă, eu trebuia să merg cu ziarul meu „Neamul Românesc“, singura foaie care mai apărea la Iași pentru războiul național, la cenzură. Ajunsesem la urmă de nu mai știam în ce formă să mai scriu ca să pot trece articolul. Nu era voie să scrii ceva despre germani. Ultima formă în care am strecurat un articol relativ la dâșii, a fost o formă apologetică. Auzisem că în Australia se înmulțiseră iepurii de câmp, încât stricau semănăturile, și atunci s-au făcut gratii de sârmă; iepurii însă se repezeau peste gratiile de sârmă și mâncau varza. Însă la urmă au ajuns oamenii să facă gratiile așa de înalte, încât iepurii nu mai puteau sări să mănânce varza. Era vorba de germani, care nu mai puteau să treacă peste atâtea sârme ghimpate, și au rămas într-insele. Atunci profesorul Andrei, acum la Universitatea din Iași, care era cenzor, mi-a spus: „Dumneata nu vei tipări astfel de articole; pe acesta îl las, dar să nu crezi că sunt așa de prost, că nu am înțeles ce vrei să spui!“ În necazul meu i-am spus: „Te bucuri acum, dar o să vie o vreme când d-ta o să plângi și o să ne bucurăm noi“.

Momentul a venit: De fapt nu plâng eu, dar se bucură și el, și aceasta nu este potrivit. Înțeleg să ne bucurăm pe rând, dar să nu se bucure și aceia care au pățimit de regimul cenzurii germane și aceia care impuneau această cenzură.

D. V. Diamandi: D. profesor Andrei a fost ofițer, a luptat pe front și a fost rănit, și, dacă a îndeplinit această funcțiune, aceasta a fost ca o impunere, fără nici o legătură cu Guvernul Marghiloman.

D. N. Iorga: Aceasta îmi amintește că a fost odată o femeie ale cărei purtări nu mulțumeau morala publică și a fost atacată. A venit atunci un apărător al femeii și a zis: „adevărat, a făcut toate aceste și putea face și mai mult, dar a fugit dintre zidurile unei mănăstiri unde a trăit în post și privațiuni“. Atât mai rău, dacă a fost la mănăstire trebuia să stea acolo; dar ca un ofițer rănit să facă el cenzură în favoarea dușmanului în contra căruia a luptat, aceasta nu se poate. (*Aplauze.*)

D. Andrei este profesor de filosofia veche, însă nu știe latinește și grecește. Definițiunea românului va ajunge să fie aceasta: „Românul este un om născut poet, care nu știe latinește nici grecește, deși citează și din latinește și poate va cita cândva și grecește“. Dar cel puțin românii care fac aceste citațiuni, nu sunt profesori de o materie la care se cere cunoștința limbilor antice; însă art. 81, înscrierea în club, acestea sunt mijloacele prin care un tânăr poate să primească o catedră universitară.

Și impunerile politice sunt așa de strașnice, încât să vă dau un caz, nu vă spun de la ce Universitate. Cineva se prezintă în fața Senatului universitar cu recomandatie pe baza art. 81. Senatul găsește că nu este cazul să-l recomande. Toți au fost în contra recomandării, și au trecut numai câteva săptămâni, candidatul, d. Banu rade, știe despre ce este vorba, candidatul s-a prezentat din nou, și, de data aceasta, nu a fost unul care să fie contra lui.

Câteva săptămâni înainte nu era unul pentru, iar acum n-a fost nici unul contra lui.

Iată ce ajunge autonomia universitară, frământată cu politicianism. Și să se știe un lucru: Dacă se introduce undeva ura de partid, ura aceasta se va manifesta și dincolo de marginile acestui partid. Această ură, căpătată din practica unei vieți politice nenorocite, va continua și mai departe.

Și vom avea la Universități acest lucru teribil că, în vremea când tineretul singur ne poate servi spre a ieși din starea de imoralitate de după război, vom avea un tineret crescut în această școală care va pregăti năruirea acestei țări în anarhia pe care o recomandă inconștiența vieții noastre politice. (*Aplauze prelungite.*)

În replică²:

Onorată Cameră,

Declar că sunt satisfăcut numai în parte de felul cum a înfățișat d-sa (dr. Angelescu) chestiunea.

Judecata care a fost între rector și decan, cât și dezvoltarea cazului Stere, și, pe lângă aceasta cauzele

particulare ale profesorilor Pascu și Bărbulescu, au fost expuse absolut cum așa văd și eu lucrurile. Desigur că, față de oamenii care calcă dreptul lor, ministrul, atâta vreme cât ministrul a fost colegul nostru Angelescu, a procedat drept pe terenul strict al legii, fără să poată convinge însă pe fiecare că și ei trebuie să se strămute de pe terenul pasiunii și al interesului de persoană sau de grup, pe acel teren al legii pe care e sigur fiecare. Cu toate acestea, e ceva care nu mă mulțumește în răspunsul d-lui ministru. Eu cred că nu ne vom despărți fără să ne înțelegem și asupra acestui punct.

E foarte bine că d. Pascu, fost bibliotecar, e supus unei cercetări, o cercetare în ce privește felul său cu totul particular de a face polemică. E inadmisibil ca un profesor să maltrateze, în felul cum maltratează d-sa, atât Universitatea din București, în tovărășia d-lui Bărbulescu, plus aproape toți colegii din Iași, cărora le convine tonul acesta de lupanar, care nu poate să fie îngăduit, ca în reviste cu pretenție științifică și în articole iscălite de profesori să se dea cel mai rău exemplu tineretului, căci trebuie să se simtă de toți o opinie publică studențească în, și afară de Universitate, fără toleranța față de profesori care nu știu ce e decența situațiunii lor.

În cazul d-lui Stere, am ascultat și oarecare explicații date acolo. În cazul acesta, înainte de a răspunde d-lui ministru, trebuie să spun că memoriul pe care l-am citit îl am de la cineva care cunoaște o mulțime de lucruri în legătură cu aceasta; îl am din mâna omului care a cunoscut pas cu pas propaganda germană în România. Numele lui nu-l pot spune până ce nu-mi va da însuși autorizația de a spune acest nume. Nu i-am cerut eu memoriul; e un om care, osândind pe cei care au servit pe străini contra țării sale, mi-a încredințat acest memoriu, care a fost scris pentru Germania în românește, înțeleg declarația că d. Stere nu l-a scris și nu l-a iscălit însuși. Știu cine l-a prefăcut în nemțește, cunosc persoana și după traducere, căci evident nu s-a trimis memoriul în românește la Berlin. Traducerea s-a făcut de o autoritate românească, căreia i-am cerut să o facă pentru autenticitate și garanție. Prin urmare, nu poate exista îndoială că memoriul vine de la cineva, și acum sunt convins că are în mâna sa o întreagă arhivă a

celor ce au lucrat împotriva războiului României. Pe de altă parte, am spus că tot cuprinsul lui se găsește în „Lumina“ și nu numai în „Lumina“, dar în broșura cu coperti galbene, din care am făcut citații în Parlamentul averescan, citind pagini întregi înaintea persoanei vizate, care nu mi-a dat nici o dezmințire, căci ar fi fost dezmințile, în fiecare moment, pe paginile din carte. S-a crezut, la un moment, că biruie cealaltă cauză, și cel ce a adunat articolele în carte, părea că zice: Iată cine a avut dreptate și iată cine s-a înșelat.

Acum, când d-voastră spuneți că ați înfățișat cazul Facultății de Drept fără ca d-voastră să fi avut puncte de acuzație, date precise și sigure, dați-mi voie să vă spun că le aveți și, fără a le putea dovedi, nu puteați arunca umbră asupra atitudinii unui om, chiar când această atitudine era de notorietate publică. D-voastră ați afirmat, d-lor, la început, și, dacă ați afirmat trebuie să aveți, în același timp dovezi. La adresa către Facultatea de Drept din Iași trebuia să aveți dovezi și să le puneți în sprijinul ei, fiindcă altfel...

D. dr. Angelescu, ministrul Instrucțiunii: N-am cerut în special pentru d. Stere, ci m-am adresat Universității și am cerut să convoace fiecare Facultate, și ele să desemneze pe cei vizați.

D. N. Iorga: Dar pentru toți trebuia să aduceți oarecare probe și, când vi s-ar răspunde cum vi s-a răspuns, că se hotărăște suspendarea numai să nu fie scandal, d-voastră trebuia să spuneți facultăților: „Eu nu am înțeles așa; aici nu e vorba de evitarea unui scandal, ci de o întreagă vinovăție națională și morală“. D-voastră dacă ați ales pe acești doi, trebuia să spuneți de ce i-ați ales pe acești doi.

D. dr. Angelescu, ministrul Instrucțiunii: Nu sunt numai aceștia, sunt mai mulți.

D. N. Iorga: Atunci trebuia să spuneți de ce.

D. dr. Angelescu, ministrul Instrucțiunii: Mai sunt și alți profesori.

D. N. Iorga: Ați ales pe cei doi, și trebuia să spuneți de ce ați ales pe cei doi.

Dar, mă rog, se cuprinde sau ba vina care se atribuie d-lui Stere în amnistie? D-voastră credeți că da; sunt mulți

deputați care cred că nu. Dar pe noi nu ne preocupă că a fost vinovat din alte puncte de vedere, pe noi ne preocupă că a fost vinovat din punct de vedere al învățământului; ne preocupă situația în învățământ a directorului „Luminii“, gazetă care a fost împrăștiată în tranșee.

Dacă nu ar fi iscălit un singur articol, prin faptul că a scos această gazetă, și-a luat o răspundere, și aceasta îl face incapabil de a ocupa un loc în învățământ. (Aplauze.) Dar aceasta nu o hotărâsc eu, și nu o hotărâți d-voastră; legalmente o poate hotărî comisiunea de judecată.

V-ați adresat greșit colegului nostru, d. Pangrati.

D. Pangrati, prin temperamentul său, ca și prin situația sa de membru marcant al unui partid politic, nu era potrivit pentru aceasta. Putea să se găsească în învățământ cineva care nu era amestecat în viața politică sau, dacă nu, îl găseați în afară de rândurile partidelor politice. Și nu se poate zăbovi câtuși de puțin această cercetare și procesul care trebuie să isprăvească această chestiune, fie că s-ar constata că este o opinie publică în această țară, care condamnă, fie că s-ar dovedi că nu suntem capabili de această condamnare, și această opinie publică trebuie să fie prefăcută, pentru ca asemenea păcate să nu poată fi iertate.

În ceea ce privește cazul d-lui Bratu, este adevărat că d. Bratu și-a dat demisia. Este adevărat că Senatul universitar funcționează. Aceste sunt lucruri care sunt de natură să ne satisfacă, dar sunt și lucruri care sunt de natură să nu ne satisfacă. D-voastră spuneți că la Facultatea de Drept din Iași se fac verificări neconținute. Se poate păstra o facultate a cărei administrație cere să i se verifice neconținut actele? Trebuie să avem curaj. Și dacă d-voastră, ca profesor, sunteți condus de un sentiment de colegialitate, toată Camera vă dă autoritatea necesară pentru a face ca Facultatea de Drept să intre în ordine împotriva oricui. Eu dacă aș fi în locul d-voastre, nu aș lăsa să funcționeze o facultate în care există numai șase profesori, și aș interzice acestei facultăți dreptul de a da diplome de doctor, căci ce valoare poate să aibă doctoratul dat de șase profesori care nu sunt în stare, din lipsa numărului cerut, cu autoritatea lor să dea măcar o diplomă de licență?

O voce: Eu protestez...

D. N. Iorga: Este datoria d-voastră să protestați ca profesor.

D-le ministru, rectorul și-a dat demisia; trebuie să se facă numaidecât alegerea noului rector.

D. dr. Angelescu, ministrul Instrucțiunii: Se va face.

D. N. Iorga: Vă rog pe d-voastră, ca pe unul care faceți parte dintr-un partid și aveți legături și dragoste pentru dânsul, dar rog și pe ceilalți, să se facă odată minunea aceasta: Să nu se mai prezinte candidaturi de partid la rectorat, și să se aleagă un profesor numai pentru valoarea și autoritatea sa morală și științifică. Și, în ce privește Facultatea de Drept, care trebuie refăcută, d-voastră ați pus la concurs catedre, dar sunt aproape de mine persoane care spun că se iau anumite măsuri ca să nu se poată ține concursul niciodată. Nu din partea d-voastre, dar din partea celor care nu voiesc să se țină concursul. Dacă este vorba să anunțați concurs, iar alții să facă așa ca acest concurs să nu se poată ține, trebuie să găsiți mijlocul de a pedepsi pe acești alții, care înțeleg să țină vacante în felul acesta catedrele.

Am avut un caz la Facultatea de Litere din București: Un profesor pe care l-am votat spre a fi numit definitiv, deși era prea tânăr și nu avea lucrări excepționale pe baza art. 81.

De ce? Omul aștepta de doi ani de zile. Membrii comisiunii, dintre care unii îl batjocoriseră pe toate căile, refuzau să se adune. Am fost siliți să aplicăm art. 81, căci pe calea cealaltă nu ajungeam niciodată la o recomandare de profesor. Iată, eu sunt un vechi autonomist, însă înainte de autonomia Universității este prestigiul învățământului. Și trebuie să o simtă toată lumea, de la orice Universitate, că este o opinie publică și o autoritate care este în stare să plece toate cerbiciile și ordinea să fie restabilită în învățământul superior. (*Aplauze.*)

NOTE

1. La începutul ședinței N.I. intervine **într-o problemă de regulament:**

„D-le președinte, vă rog să binevoiți a interverti ordinea de zi, anunțată pe astăzi, ca să pot dezvolta interpelarea cu privire la împrejurările de la universitatea din Iași. Aceasta pentru mai multe motive.

Întâi, pentru că s-a intervertit încă odată ordinea de zi, ca să se voteze proiecte urgente ale d-lui ministru al Comunicațiilor. Al doilea, fiindcă s-a scos ziua de joi din numărul zilelor în cari se dezvoltă interpelările.

Al treilea, pentru că împrejurările de la Iași merg către o cale, care nu e cea mai bună. Astăzi cred că este momentul ca interpelarea mea să fie dezvoltată, îndreptând dacă se poate, lucrul în altă direcție. D. ministru mi se pare că nu se împotrivese.

D. M. G. Orleanu, președinte: Guvernul consimte la această convertire?

D. dr. C. Angelescu, ministrul Instrucțiunii Publice: Ieri, d. Lepădatu își începuse discursul său la Mesaj, voiește d. Iorga ca d. Lepădatu să-și întrerupă discursul neterminat început ieri?

D. N. Iorga: D. Lepădatu mi-a declarat de mai multe ori, că deoarece discursul d-sale a fost început la sfârșitul ședinței, și ascultat de puțini deputați, d-sa vrea să-l reia azi, rezumând ceea ce a spus ieri și prin urmare, făcându-se mai ușor de ascultat de către membrii Adunării“.

Se pune la vot cererea de intervertire și se primește.

C. Stere a declarat: „N-am redactat, n-am scris și n-am semnat memoriul ce vi s-a citit”. Apoi a amintit de volumul ambasadorului francez la Petersburg, Maurice Paléologue, *La Russie des Tzars*, unde descrie o întrevedere cu I.I.C. Brătianu în care acesta prevedea că revoluția rusă „va cădea în anarhie...atunci românii vor fi pierduți”.

C.S. a adăugat: „A fost un moment grozav momentul revoluțiunii rusești. Dar nu a fost cel mai tragic din timpul războiului nostru”. *În continuare a mărturisit:* „Am luptat ca simplu particular... să împiedic împărțirea țării. Am avut totdeauna credința că chiar o robie împreună cu toții ne poate rezerva un viitor mai senin și am crezut că orce trebuie să preferim sfărâmării țării între mai multe state”.

Dr. C. Angelescu a răspuns interpelării lui N.I.: Ca ministru, în 1919, a modificat legea învățământului în sensul suspendării unor profesori universitari de către ministru, la recomandarea Consiliului facultății, până la judecarea procesului. Profesorul Bărbulescu avusese o atitudine nepatriotică. *La acestea N.I. i-a replicat:* „Ca să vedeți d-voastre ce e capabil acest profesor, am aici „Arhiva”, pe care v-am înfățișat-o, în care scria: „Și la urmă, când s-a declarat marele război din 1914 și în tot timpul până la intrarea noastră în el, eu nu am scris și nu am cerut altceva decât păstrarea neutralității, dovadă, între altele, articolele scrise în ziarele franțuzești, ceia ce iarăși arată sentimentele mele neschimbate, amicale, către Franța” (*Răsete.*)

Dr. Angelescu l-a demis pe prof. Bărbulescu din calitatea de decan al Facultății de Litere. Dar acesta a rămas profesor la Universitatea din Iași.

Pascu, într-un articol din 1920, spusesese: „Cerem autonomia Moldovei și strămutarea capitalei la Galați”. Dr. Angelescu l-a dat afară și l-a trimis în judecată; procesul său era în curs.

Revenind la C.Stere, ministrul spusesese că nu-l putea trimite în judecată fără anchetă. *Și N. Iorga:* „Domnilor, domnul Mirto spune că eu sunt de vină că atunci când a venit guvernul de coaliție nu s-a judecat procesul acesta mai departe. Da, dar eu, prin rostul pe care îl aveam în vremea guvernării Blocului, mi-am impus să nu grăbesc prin nimic această judecată ca să nu se atribuie graba din partea mea unui sentiment personal. Aceasta e dovada cea mai strălucită că în momentul când făceam pe /dr. N. Lupu/ ministrul de Interne, n-am stăruit să fie judecat d. Stere (*aplauze prelungite, bravo*). *Dr. Lupu a cerut cuvântul în chestiune personală:* „Știam că în țară e un singur rege, că nu erau doi. Numai regele face miniștri. Trăiască Măria Sa Iorga!” *N.I. a replicat:* „Cu toate acestea spun că dacă d. Vaida, președintele Consiliului de miniștri, va declara că acest om a fost ministru de Interne după altă propunere decât a mea, după altă stăruință decât stăruința mea, atunci în adevăr sunt greșit, eu l-am făcut ministru de Interne, dar nu ca să ajungă în felul acesta”. (*Ilaritate, aplauze prelungite*).

În ședința din 22 decembrie 1922:

După ce N. Petrescu Comnen deplânsese starea de vrajbă ce domnea în lumea politică. La un moment dar cineva a calificat **sărbătorirea zilei de 1 decembrie** drept „un vicleim“ căci relațiile cu Ardealul erau anevoioase, fapt constatat în alegeri. N.I. intervine: „În alegerile din urmă, când pentru a face loc părintelui Dăianu și pe care îl veți putea aprecia pe urmă, s-au săvârșit lucruri la Alba Iulia care puteau să fie evitate“.

În ședința din 23 decembrie 1922:

Replică lui C. Stere:

„D-lor deputați, fiindcă biblioteca Adunării deputaților aproape nu există, căci nu e pusă în ordine, încât, când se face aluziune la o carte, cineva nu poate s-o găsească, așa cum ar trebui în bibliotecă, vă dau titlul chiar al volumului în care sunt adunate articolele din „Lumina“ ale d-lui Stere și care se cheamă Marele război și politica „Luminii“.

Aceasta ca un răspuns la aserțiunea d-lui Stere, că nu a iscălit nici un articol. Iar, în ceea ce privește articolele nereproduse, unele din cele mai grave se găsesc în broșura: Procesul „Luminii“ la Camera deputaților.

Pentru ca întrebuițarea acestor cărți să fie ușurată oricui, declar că este de ajuns să se adreseze la mine, chiar la locul meu, având aceste cărți, de cari nu mă despart și le voi da imediat.

În ceea ce privește răspunsul ce s-a dat, că în București nu există nici guvern, nici Rege și că ceea ce a făcut d-sa putea să facă oricine, în privința aceasta țin să amintesc răspunsul pe care ducele d'Aumale, care la 1871 a prezidat Consiliul de război care a judecat pe mareșalul Bazaine l-a dat, când Bazaine, întreat pentru ce a capitulat zicea: Da, am capitulat, fiindcă nu există nici un guvern: Atunci ducele d'Aumale i-a răspuns: „Da, d-le mareșal, dar exista Franța“. Se poate să nu fi existat aci guvern și Rege, dar România exista“. (*Aplauze prelungite.*)

CXXXVIII

DESPRE SITUAȚIA PARTIDULUI NAȚIONAL DIN ARDEAL

(27 decembrie 1922)

Am onoare să întreb pe d. ministru al Cultelor dacă e admisibil ca la biserica arhiepiscopală catolică din București, în prezența M. S. Regelui, să se fi făcut predica de Crăciun în limba germană.

Dacă d. ministru cunoaște cazul și are un răspuns de dat, îl ascult bucuros.

D. C. Banu, ministrul Cultelor și Instrucțiunii: Nu cunosc cazul.

D. N. Iorga: Îmi închipui când Regele e de față, predica nu se poate ținea, în orișice biserică, decât numai în limba țării. (*Aplauze prelungite.*)

O altă cerere vă e adresată d-voastră, d-le președinte: Deoarece interesul luptei noastre cere ca aleșii noștri și cei în colaborație cu noi să fie aici pentru a-și arăta înaintea țării părerile cu privire la actele guvernului și proiectele de legi ce se prezintă, rog pe d. președinte să întrebe pe d. Grigore N. Filipescu dacă înțelege a păstra mandatul ce i s-a încredințat de alegători și pe care l-a primit prin actul meu amical.

În același timp, pentru că nu odată aceleași acte de guvern și aceleași proiecte de legi cer ca Partidul Național din Ardeal, fuzionat astăzi cu Partidul Democrat din România veche, să-și fixeze punctul de vedere în cuprinsul acestei Adunări și în fața Ministerului legal constituit al Maiestății Sale și totuși deputații acestui partid nu iau parte, de luni de zile, la ședințe, lăsând altor partide de opoziție o muncă și o răspundere pe care trebuie, după toată dreptatea, să o împărțim cu toții, cer d-lui președinte aplicarea prescripțiilor regulamentului pentru ca opoziția să fie întregă în singurul loc unde își poate face datoria fără a tulbura ordinea publică.

Ca unii care discutăm, fără a vota, din cauza condițiilor în care s-a ales Parlamentul, avem căderea de a pune chestiunea, fără ca aceasta să însemne câtuși de puțin o

aprobare a politicii generale pe care am condamnat-o în principiile și metodele ei, fără a crede însă că partidele, pe rând, pot promite anularea operei realizată de adversari fără participarea lor, pe care o datoresc țării.

Adaug că, dacă, în caz de anulare a mandatelor, s-ar consulta din nou colegiile electorale din Ardeal, ele ar avea prilejul să arate dacă aprobă totala schimbare de bază, prin fuzionarea realizată, cu un partid de tendințe conservatoare, a unor aleși care ceruseră voturile în numele democrației intransigente și a idealismului renovator. (*Aplauze prelungite.*)

Am o explicație de adăugat. Trebuie să atrag atenția d-lui președinte, asupra cazului, care se prezintă chiar astăzi și pe care îl pun în legătură cu cazul de acum câteva zile.

Partidul Național din Ardeal a prezentat obiecțiuni împotriva alegerii d-lui Petru Mihaly. În momentul când a prezentat rezervele acestea, nu a prezentat și actele, și a venit cazul d-lui Petru Mihaly înaintea Parlamentului. Natural că, fiind unul dintre conducătorii opoziției, m-am simțit îndatorat să atac alegerea d-lui Mihaly. Ni s-a citit de la tribună ceea ce s-a crezut de cuviință. Deoarece însă Partidul Național din Ardeal nu era aici să aducă acte, eu n-am putut să le am decât peste câteva zile. Dacă Partidul Național ar fi fost de față, nu s-ar fi ajuns la confirmarea unui mandat pe care îl cred dăunător prestigiului acestei Adunări.

Mai departe, Partidul Național din Ardeal se plânge, și eu cred cu dreptate, de felul cum s-au făcut ultimele două alegeri din Ardeal, însă Partidul Național nu este aici ca să vorbească și, când se va cere confirmarea mandatului d-lui Dragoș și a părintelui Dăianu, din nou va trebui să intervin eu pentru alții, deși nu cunosc îndeajuns împrejurările. Se vede deci în ce situațiune grea suntem puși.

Eu cred că trebuie să se sfârșească odată cu sistemul care a pornit în momentul când, în 1919, doi șefi de partid, răposatul Take Ionescu și d. Averescu, au declarat că nu iau parte la alegeri, iar Parlamentul ales l-au declarat nevalabil.

Apoi d. Averescu a bătut la toate porțile de din dos ca să ajungă la dărâmarea regimului care ieșise din alegeri la care dumnealor nu participaseră. Pe urmă au venit alte alegeri;

liberalii s-au ales într-un număr mai mic de cum se cuvenea de pe urma unei acțiuni pe care n-am s-o judec. Și atunci liberalii au boicotat Parlamentul, au citit doar din când în când o declarație, și, când a fost chestiunea de schimbat regimul, l-au schimbat în aceleași împrejurări în care îl schimbase înainte d. general Averescu. Vine acuma Partidul Național din Ardeal, care s-a unit cu Partidul Democrat, de aici, și Dumnezeu știe ce mai e democratic și ce mai e conservatism în această legătură. Și nu stă aici în Parlament, nu înaintea unor colegi a căror alegere o contestă, dar înaintea Ministerului, care e legal, înaintea țării, care ascultă tot ceea ce vorbim, și se prezintă ocaziunea ca acest partid să-și arate punctul de vedere, punct de vedere pe care noi nu-l știam nici când era singur și acum, când sunt doi și nu se potrivesc, de unde să găcim punctul de vedere al Partidului Național din Ardeal, fuzionat cu d. Mihail Cantacuzino! Atunci trec proiecte, trec acte de guvernământ și nu exprimă nici o părere asupra lor.

O presă, care se ocupă numai de polemica zilnică, nu suplinește lipsa de exprimare în Parlament. Mâne, poimâne, prin cine știe ce culoare dosnice se va veni, prin mijlocirea oamenilor experimentați care s-au unit cu Partidul Național în Vechiul Regat, se va veni cu un Minister despre care iarăși Regele n-ar ști ce vrea pentru că n-a vorbit niciodată aici. Și Coroana are a-și alege Ministerul, nu după numărul deputaților unui partid care sunt în Parlament în momentul unei crize, ci după cum judecă acțiunea pe care au avut-o acei deputați în acel Parlament.

Așa fiind, este parlamentar și constituțional ca toate partidele să vorbească aici, ca să-i audă și țara și Regele și pentru ca orice criză să se rezolve constituțional". (*Aplauze.*)

CXXXIX

**/LA PROIECTUL DE LEGE PENTRU UNIFICAREA
CONTRIBUȚIILOR DIRECTE ȘI ÎNFIINȚAREA IMPOZITULUI
PE VENITUL GLOBAL/**

(29 decembrie 1922)

Onorată Cameră,

Nu pot să nu-mi arăt părerea de rău că după cuvântarea de ieri, foarte întinsă și arătând o cunoștință deplină a chestiunii, a d-lui Madgearu, după observațiile făcute, cu atâta matematică, cu logică uneori, pe alături, de unul din reprezentanții Partidului Liberal, precum și după observațiile pline de bun simț ale oratorului care m-a precedat, nu se aude aici în Cameră și glasul unui partid care fără îndoială trebuia să vorbească, sau că, nefiind aici în Cameră, acest partid n-a găsit mijlocul de a vorbi pe o cale care stă deschisă și celor care nu stau pe aceste bănci, și anume calea discuției publice, prin care orice partid este dator să vorbească.

Căci, dacă din anumite motive el nu este în Parlament, e dator să discute în întruniri publice sau în foi autorizate și să exprime păreri cu privire la proiectele de legi ce se aduc de guvern.

Îmi pare rău că n-am auzit o părere, care ar fi fost extrem de interesantă, mai cu samă că s-au dat și soluțiuni în această chestie. Cu atât mai mult, cu cât partidul d-lui general Averescu, care s-a adunat în Sibiu, cu o participare foarte numeroasă, a votat un program din cele mai complete, cuprinzând soluționarea diferitelor chestiuni de la ordinea zilnică. Ar fi fost foarte interesant să auzim ce crede partidul d-lui Averescu despre legea d-lui Titulescu, cu atât mai mult cu cât, atunci când erau împreună la guvern, d. Averescu și d. Argetoianu numai fățiș n-au combătut proiectul de lege înfățișat de colegul lor.

Când astfel de lucruri se întâmplă la guvern și nu se pot lămuri la guvern, căci, dintr-un sentiment de solidaritate

ministerială, un ministru nu poate combate fățiș pe un altul, cel puțin atunci, dar o împrejurare favorabilă face ca d. Titulescu să fie ministru la Londra și totuși poate fi socotit ca fiind în opoziție, și proiectul său este înlăturat, dar vine un guvern care aduce din nou acest proiect, atunci îmi pare rău că nu poate să știe cineva, decât din zvon public sau din lectura coloanelor „Îndreptării”, care este părerea d-lui general Averescu, care este părerea d-lui Argetoianu.

Tot așa, era aici cândva d. Maniu, care a vorbit de la această tribună, când s-a prezentat proiectul d-lui Titulescu. Și mi se pare că nu a vorbit exact în același sens în care au vorbit ceilalți membri ai coalițiunii din care face parte. Am recitit discursul d-sale. El este plin de un excelent spirit juridic, de un foarte calm spirit juridic, și este regretabil că nu vedem proiectul actual analizat de ascuțimea spiritului juridic al d-lui Maniu și ne lipsesc și părerile autorizate ale financiarilor Partidului Național din Ardeal...

Voci: Aurel Vlad.

D. N. Iorga: Aveți voie să vă alegeți pe cine voți dintre membrii unui partid foarte numeros și cu păreri foarte variate. Și așa dori să dea de aici, nu numai prin ziare, să dea de aici părerile sale Partidul Național din Ardeal. Și nu numai cu privire la cotele, acestea erau improvizate și uneori foarte dureroase, dar și asupra concepției generale de la care a plecat proiectul d-lui Titulescu, combătut odinioară de prieteni, asupra acestui proiect de lege, care se întoarce cu iscălitura d-lui Vintilă Brătianu, deși cu anumite modificări, și care poate fi combătut cu mult mai ușor, fiindcă, de data aceasta, e vorba de un adversar hotărât.

Deci, îmi pare rău că, la capăt, când va vorbi ministrul care prezintă acest proiect de lege, el nu va putea să aibă o orientare asupra părerilor tuturor cu privire la opera sa.

Dacă aceasta s-ar fi întâmplat, ar fi fost bine și din alt punct de vedere. Căci, atunci când a venit d. Titulescu cu proiectul său, Partidul Liberal era foarte slab prezent ca număr, dar, de altfel, foarte valoros. Și Partidul Liberal s-a servit de o simplă declarație scrisă. În cazuri de acestea cerințele parlamentare sunt foarte puțin satisfăcute, fiindcă declarațiile

acestea sunt așa de scurte, încât nu-i vreme să întrerupi iar, de multe ori, adversarul iese la capătul unei întreruperi.

Ce voiți să răspundă cineva unei declarații scurte, în care se vorbea despre principii de morală financiară? Căci ceea ce s-a citit din partea Partidului Liberal era de o morală financiară așa de perfectă, încât nu-i rămânea cuiva decât să se ducă acasă, să deschidă pe Plutarh, la Viețile oamenilor celebri din antichitate, și să ia pe acela a cărui activitate s-a apropiat mai mult de finanțe, ca să admire sentimentul de la care a pornit declarația și perfecta eleganță a formei elenice în care era redactată acea declarație.

Știți ce s-a întâmplat după acea declarație? A început o campanie și, după campanie, dar nu din cauza campaniei, a venit ascensiunea la putere a Partidului Liberal.

Partidul Liberal, venit la putere, a găsit o lege votată. Nu a aplicat-o sau a aplicat numai o parte dintr-însa. Și el vine acum cu o lege, nu așa întru totul la fel cu cealaltă lege, dar cu o lege de aceeași concepție, cu ceva concesiuni deci făcute opiniei publice, pe de o parte, iar pe de altă parte, partizanilor, cum face cineva imparțial. (*Ilaritate.*)

Adică, pe de o parte, ții cont de opinia publică, iar, pe de altă parte, de clasa pe care o reprezinți, care nu trebuie să se supere, și ai tot interesul ca ea să fie menajată, căci altfel pleci de la guvern. Aceasta este o politică de financiar înțelept.

D. Vintilă I. Brătianu, ministru de Finanțe: Aci ești foarte imparțial.

D. N. Iorga: Dar vedeți ce se poate întâmpla. Eu nu am nici un fel de garanție că va veni sau nu va veni la guvern d. general Averescu, și, om la vârsta d-sale, e bine să fie ținut cu iluzii care-i mângâie viața. (*Ilaritate.*) Tot așa nu am nici o garanție că d. Maniu aduce la guvern pe d. M. Cantacuzino, sau că d. Cantacuzino, mai expert, va aduce la guvern pe d. Maniu, dar vreau să știu, pentru contribuabilii pe care îi reprezintă și care m-au ales în patru județe, reprezintă numai un județ, dar am fost votat în patru județe, ce vrea pentru momentul când va veni la guvern. Eu nu cred că vine, dar sunt alții care cred, și dacă n-ar crede cei care sunt interesați, cine

voiți să creadă, căci numai cu credința mea lucrul iese foarte slab.

În ce vă privește, numai faptul că nu ați luat un angajament formal și declarațiile n-au fost precise a făcut să se aștepte nașterea proiectului miraculos, și trebuie să ai o memorie prea scurtă ca să nu recunoști că acest copil frumos, după recomandăția pe care o faceți astăzi, voiăți să-l faceți să dispară, ca urât, acum câteva luni de zile.

Mă mulțumesc cu exprimarea acestei păreri de rău, închid parenteza privitoare la partidele care nu sunt reprezentate în Parlament, nu vorbesc în afară de Parlament și nu iau angajamente precise, fie și în afară de Parlament, și vin la o constatare, aceea a deosebirii dintre atmosfera care înconjură proiectul d-lui Titulescu și atmosfera care înconjoară pentru moment proiectul d-voastră.

În cazul d-lui Titulescu iată cum se prezintă lucrurile.

Într-un Minister vădit antipatic, și aceasta datorită în mare parte incapacității și, în partea care mai rămăsese, brutalității, răsare o personalitate, un om tânăr, un om foarte cult, având, fără îndoială, însușiri deosebite. Nu știu dacă diplomația d-lui Titulescu este mai bună decât finanțele sale, dar evident că și în finanțele sale are distincțiune și noutate, și cred că în diplomația pe care o face la Londra sunt aceleași calități. Noi aveam însă nevoie să opunem unor anumite apucături de pe banca ministerială ceea ce reprezenta relativ tânărul ministru de Finanțe.

Trebuie să mărturisesc că d-sa avea pentru noi un element de concepție și un element de metodă care-l apropiau de opoziție. Îl apropiau de opoziție, fiindcă d. Titulescu fusese în partidul d-lui Take Ionescu, se desfăcuse de partidul d-lui Take Ionescu, și consimțise să figureze și mai departe pe banca ministerială numai pentru a reforma finanțele noastre. Și avea momente când, pe lângă elocvența d-sale, dădea lovituri cu pumnul în această bancă rezistentă, pentru a fâgădui urmărirea persoanelor capabile de malversație pe timpul guvernării d-lui Averescu, și Dumnezeu știe cât de multe erau! Din aceste motive, ministrul de Finanțe de atunci ne ispitea. Întrebuințez termenii: „ne ispitea“, fiindcă se potrivește cu

persoana d-sale, ca și cu noul sistem al d-sale. Și, atunci, opoziția s-a împărțit în două. Natural, opoziția nemărturisită, care era opoziția de pe băncile majorității, îi era cea mai rea. Și știu din legăturile mele personale cu d. Titulescu cât de mare era temerea sa că, aprobat poate de opoziție, va fi trântit de majoritatea care se găsea lângă banca ministerială.

Și, evident, în împrejurările acestea, noi, din minoritate, am aprobat înlocuirea vechilor impozite anacronice, confuze, incapabile, având într-însele un amestec, nu din vechiul drept românesc, care în materie financiară era foarte bun: Țăranul îl înțelegea și se ajungea la un fel de impozite proporționale și aproape progresive, ci un amestec de practice fanariote, de împrumuturi făcute de la francezi în epoca renașterii noastre și de impozite de necesitate, adăugite de la Unirea Principatelor încoace.

Acestea erau trei elemente deosebite, care se găseau alături și care nu se puteau amesteca în chip armonios. Și atunci am zis să începem cu sistemul, să introducem odată unificarea, să ne împăcăm odată cu claritatea, să avem curajul reformelor adânci.

Unii au mers până la capăt cu aprobarea proiectului d-lui Titulescu, alții au făcut rezerve fiindcă s-au schimbat unele cote. Ministrul pretindea că nu, deputații, între care am fost și eu, pretindeau că da.

Dar o parte a opoziției a votat contra, din motivul sau sub pretextul schimbării de cote, însă până atunci opoziția a mers lângă dorința ministrului de Finanțe de a da țării în sfârșit un sistem de finanțe unitar, un sistem modern.

Astăzi situația este cu totul alta. Ministrul de Finanțe n-are decât o foarte slabă opunere, cum zice dumnealui, de resentimente personale, în câte unul din prietenii d-sale; n-are însă în ce privește opoziția, și aceasta este însemnat, n-are nici o aprobare pentru proiectul d-sale.

Evident, faptul că aceeași opoziție care primea o anumită concepție atunci, nu o mai primește acum, se poate îndreptăți și printr-o variere în cote și printr-o suspiciune în ce privește intențiile și modul realizării.

Dar se poate îndreptăți și prin altceva, printr-o stare a

opinieii publice care ea a fost chemată să judece sistemul financiar în care-i vor fi cuprinse interesele, și se poate îndreptăți prin însăși experiența făcută cu sistemul d-lui Titulescu, care sistem, încă odată, și acum e momentul să o afirm din nou, în ce privește ideile generale, punctele de vedere din care se privește societatea noastră și faptul cum se înțelege ca organism economic societatea noastră, este exact tot așa cum a fost proiectul d-lui Titulescu. Cine a discutat cotele se poate lupta uneori cu succes cu d. ministru de Finanțe; cine nu discută cotele în amănunte nu poate face altceva decât să constate absoluta unitate de concepție între legea pe care ministrul liberal n-a aplicat-o și între aceiași lege, care, cu unele modificări în cele două direcții arătate, revine înaintea noastră.

Vin la critica însăși a legii.

D-le ministru de Finanțe și d-lor deputați, sistemul care vine astăzi înaintea noastră este un sistem foarte complicat. Ne-a trebuit un an de zile ca să-l înțelegem, unii cred chiar că l-au înțeles perfect.

Felicitările nu numai ale mele, dar chiar ale majorității contribuabililor celor care se pot orienta în toate articolele proiectului Titulescu, revizuit de d-voastră, d-le ministru! Bunăvoința din partea noastră n-a lipsit. Dar, dacă nu s-a ajuns la un rezultat satisfăcător, aceasta s-o fi datorând, nu osteneților, foarte statornice, pe care le-ați cheltuit pentru alcătuirea proiectului, ci însuși sistemului pe care voiți să-l introduceți.

De unde vine acest sistem?

Sistemul acesta, ori de i-ar zice cineva cedule, și cuvântul de cedulă este un termen străin și nu pot să-mi închipui că la noi, contribuabilul român va putea să se orienteze în cedulele A, B, etc.; pentru el fațada e înspăimântătoare, ori, de i-ar zice impozite elementare, și elementele acestea te trimit la școala primară, la elementele de fizică, iar la acestea adăugați un „impozit personal“, care Dumnezeu știe dacă e mai inteligibil sub numele de „global“ sau mai îndreptățit sub definiția de „personal“, sistemul acesta vine dintr-o societate care, în

materie de complicații matematice, a ajuns la culmea la care poate ajunge o societate modernă.

El vine de la un popor care are o tragere de inimă deosebită pentru lucrurile abstracte și complicate, vine de la societatea franceză în care fiecare are obiceiul să-și țină socoteala foarte exact; așa încât, pe când contribuabilul nostru trebuie introdus în elementele înseși ale aritmeticii fiscale, francezul n-are decât să caute în saltarul pe care îl cunoaște bine pentru ca să înfățișeze, cu sau fără bună credință, situația gospodăriei sale. Și, pe când la noi trebuie ca pe nenorocitul perceptor de pe vremuri, care încasa de la cine credea sau de la cine avea interes să încaseze, și de la cine n-avea, cu tot felul de samsarlăcuri orientale sau cu brutalități asiaticе, pe acest perceptor să-l prefaceți într-un agent fiscal perfect, ca să semene cu agentul fiscal din Franța.

Acesta vine după un șir întreg de agenți fiscali crescuți în aritmetică și capabili să verifice în fiecare moment ceea ce contribuabilul, cu bună credință sau fără, înfățișează din saltarul său. Dar mai este ceva. Mergând în Franța însăși, și o știu prin faptul că am fost de mai multe ori acolo, în calitatea mea de director al Școlii românești din Franța, director gratuit, plătit numai de două ori pe an cu 7.000 de franci francezi pentru drum și pentru a sta o lună de zile acolo și a călători uneori în interiorul Franței, am ținut să răspund în felul acesta la o întrebare care a găsit loc în anumite coloane de ziare (aplauze), va să zică mergând în Franța cu suma de 14.000 de franci francezi, ca să fac lecțiuni și la Paris și la Lyon, apoi și la Praga, unde am fost chemat chiar astăzi, locuind deci multe luni de zile în Franța, am putut afla ce crede lumea despre sistemul acesta de o extremă abstracție și complicație.

D-le ministru, ați fost și d-voastră la Paris, dar ați stat mai puțină vreme, pentru că ați avut de făcut un împrumut, și apoi familia d-voastră nu citește gazete, o spune cu orice ocazie. (*Ilaritate.*) Numai două feluri de oameni politici n-au citit gazetele la noi: Răposatul Petru Carp și fratele d-voastră. Și cred că în familia d-voastră se găsesc destule elemente comune ca să faceți și d-voastră același lucru, d-le ministru de Finanțe. (*Ilaritate.*) Dar eu citesc gazetele, și nu numai că le citesc, dar le

și fac, și, când scriu un articol, îl iscălesc, pentru că îmi iau toată răspunderea pentru dânsul.

Va să zică d-voastră ați fost puține zile la Paris, și ați fost atunci foarte ocupat. O să mergeți a doua oară acum, o să aveți de fixat despăgubirile României; o să fiți iarăși foarte ocupat și n-o să citiți gazetele. D-le ministru, este un strigăt general în toată Franța împotriva sistemului pe care ni-l prezentați și nouă. Țipă oamenii, și zic: Decât să facem din toți stăpânitorii de averi din Franța niște mincinoși și niște înșelători față de fisc, căci vor spune mai puțin decât au sau nu vor fi în stare să spună exact ce au, și nu va fi mijlocul de a-i convinge, mai bine, zic ei, să ne întoarcem la vechile noastre zecimi, cu care contribuabilul era deprins din patriotism; când nu ajungea impozitul, mai scoteau din buzunare și mai puneau o zecime. Și adaugă: Mai bine să plătim mai mult, dar să înțelegem ce plătim decât să plătim mai puțin și să nu înțelegem.

Acesta este un viciu latin, d-le ministru de Finanțe. Românul e foarte bucuros să dea, dar având credința că a înțeles și el puțin pentru ce dă.

De altfel sistemul care ni se propune astăzi nici nu este sistemul francez tradițional. Este sistemul d-lui Joseph Caillaux, al d-lui Caillaux care a făcut politica externă ce se cunoaște și care l-a dus la temniță și la exil. El a apărut într-un moment în societatea franceză, cum știu aceia care au făcut studii în Franța în momentul când Caillaux se ridica pentru a cădea așa de repede, a apărut ca un reformator genial. Din capul d-lui Caillaux /nu/ trebuiau să iasă lucruri nemaipomenite niciodată. Deci între blufurile d-lui Caillaux a fost și acest impozit progresiv pe venit în condițiunile speciale în care s-a prezentat. Abstract, fără elementele de variație pe care le înfățișează societatea în materialitatea ei și fără elementele de moralitate pe care aceiași societate le înfățișează.

Și aceasta îmi ușurează trecerea la cealaltă parte a cuvântării mele, în care am de analizat rând pe rând, nu cotele d-voastră, ci altceva, în rândul întâi acele categorii cărora au să li se aplice cotele d-voastre.

Dacă aș discuta, în Franța, o lege care tinde să schimbe legea Caillaux sau, în Italia, o lege care ar adăugi sau ar

distrage ceva din legea d-lui Medo, sau în orice altă țară unde sistemul francez a fost adoptat, nu aş vorbi așa. Și nu aş vorbi așa, pentru că acestea sunt societăți de multă vreme formate, unde știi cu cine ai a face, căci acolo nu ai a face cu o clasă care abia acum se formează și cu o unitate națională care abia acum se desemnează la niște provincii care înainte nu sãmănau între dânsule. Dacă este vorba de astfel de societăți care trăiesc pe teritorii politice dinainte formate și având clasele fixate dinainte, atunci poți să aplici aceste impozite.

Cu totul altfel, d-le ministru de Finanțe, se prezintă situația la noi.

D-voastră puneți un impozit pe pământ, și în această privință a fost o discuție între d. Madgearu, care nu vă lăsa pe d-voastră, și d-voastră, care nu lăsați pe d. Madgearu; a mai venit și un matematic, și atunci desigur că nu s-au mai putut descurca lucrurile.

A fost o discuție și pentru cele trei litere de alfabet din proiect privitoare la impozitul pe pământ. S-a discutat ce plătește via, ce plătește pământul celălalt, de arătură, ce plătește rentabilitatea, ce plătește câștigul realizat.

Eu, în mintea mea, am renunțat să vă pot pune de acord pe d-voastre; oricât m-am silit, n-am putut să vă pun de acord.

Vă mai spun că impunerile s-ar putea aplica dacă noi nu ne-am găsi a doua zi după o expropriere neterminată încă, după o expropriere al cărei preț e în mare parte neplătit, după o expropriere care a lăsat o categorie de proprietari care nu au cum lucra, fiindcă ar fi trebuit să-și schimbe sistemul de agricultură, ei care au fost agricultori mari și căroră li se impune prin expropriere sau să vândă pământul sau să facă agricultură intensă, cu mașini, cu îngrășăminte, etc., și omul nu este dispus să facă toate acestea, fiindcă ar trebui să aibă el și alte cunoștințe și altă iubire de pământ și de oameni, ca să să hotărască a îndeplini toate aceste condițiuni.

Pe de altă parte, avem o clasă țărănească compusă din țărani care nu au nici vite, căci în Moldova lucrau cu vitele proprietarilor, nici instrumente de muncă, căci în Moldova le da proprietarul; care nu au nici credit, fiindcă nu aveau nevoie de credit, de oarece înainte era un sistem capitalist concentrat în

mâna proprietarului: în mâna lui era tot creditul țaranului; nu sunt adunați nici în obști, căci pe acestea le lichidați; nu au nici tovărășii de vânzare, căci pe țăran îl înșeală fiecare ca să-și vândă produsele pe un preț de nimic, atunci când vine cu mult înainte ca recolta să poată fi ridicată și îl face s-o vândă cu prețul slab, cu prețul pe care-l vrea cumpărătorul.

Pe lângă aceasta, de multe ori acești țărani nu au nici măcar un sistem agricol în mintea lor, după care să poată face cultivarea pământului.

În cutare județ s-a spus de către unii țărani că ei au nevoie numai de porumb, iar grâul să-l pună boierii. Acum d-voastră, prin acest proiect de lege, veniți și puneți impozite fără să faceți vreo deosebire că în fața d-voastră stă un proprietar expropriat, care nu mai are cum lucra; că în fața d-voastră stă un țăran fără vite, fără mașini și fără capital, fără credit și fără organizație. Tocmai în momentul când se formează organizarea materiei impozabile, d-voastre veniți, nu cu mijloace care să grăbească formarea acestei organizări, ci cu sarcini fiscale, indiferent de situația omului pe care îl îngreuiază cu impunerile lor. Și aceste impuneri vor avea ca rezultat că vor împiedica tocmai formarea acestei organizări a masei impozabile.

Eu înțeleg ca d-voastră să veniți cu astfel de legi în alte timpuri, dar să nu veniți cu dânsle când noua gospodărie a Țării românești abia acum ia ființă. D-voastră nu știți ce impuneți și pe cine impuneți.

Măsurarea pământului fără îndoială că o puteți face ușor, după cum tot așa de ușor puteți face chibzuiala unor cifre. Dar esențialul pentru noi nu este să avem un țăran care să nu se poată ridica și pe acesta să veniți să-l impuneți cu impozite numai pentru ca să faceți a se ridica bugetul statului.

În această privință eu cred că, și dacă am rămânea în nehotărârea de astăzi a stării financiare, tot ar fi mai bine așa și să așteptăm până când o să avem o clasă țărănească perfect organizată. (*Aplauze.*)

D-voastră puneți apoi impozite pe industrii, oricare ar fi situația lor.

Vă rog ca în această privință să vă gândiți că sunt multe feluri de industrii.

Astfel noi avem o industrie în Bucovina, Ardeal, Banat, industrie veche, industrie bine întemeiată, pe care o împiedică puțințel noile împrejurări, dar care poate dintr-o zi în alta să-și ia avântul.

Pe de altă parte, aveți aici, în Vechiul Regat, începuturi foarte modeste de industrie. Dumnezeu știe câtă îndrăzneală trebuie azi, cu valuta schimbătoare, cu muncitori nemulțumiți, cu târgul care nu are nici un fel de stabilitate, ca să înceapă cineva o industrie. (*Aplauze.*)

D-voastre ziceți: O bucată de vreme scutim industria. Dar credeți d-voastre că orice industrie cere tot atâta timp pentru a se alcătui cum trebuie?

Înainte, în împrejurări normale, când capitalul era la îndemână, când meșterii îi puteai aduce de oriunde, căci toate garanțiile erau deschise, când între capitaliști și muncitori erau condițiuni care nu mai există acum și nu vor exista multă vreme, atunci industria se putea crea și întemeia și, dacă voiți, întrebuița pentru scopuri fiscale, oricât de puțin cruțătoare față de rezultatele și de nevoile ei. Dar azi nu mai e așa. D-voastre luați din câștigul unui industriaș o parte. Nu zic mare ori mică, ci zic o parte mare și, după toate explicațiile pe care le-am auzit și pe care le-am citit și eu în foi, este evident că o parte mare se ia industriașului.

Dar vă gândiți d-voastră ce înseamnă partea care se ia industriașului în materie de cote, și, aici, dacă e mare sau mică, e teren de discuție, dar în ceea ce vreau eu să spun acum nu se mai înfățișează teren de discuție. Omul are nevoie ca din chiar câștigul său anual să înzdrăvenească industria pe care a întemeiat-o. (*Aplauze.*) Eu înțeleg, când cineva are prisos de sânge, să i-l iei chiar în interesul sănătății lui, dar nu atunci când e vorba de acel câștig anual, să se prefacă în sânge viu, care hrănește această industrie începătoare de la noi, fiindcă nu putem rămânea în Vechiul Regat cu o industrie barbară, alături de industria dezvoltată din celelalte provincii (*Aplauze*). Și acum nu mai avem porțile deschise pentru produsele industriei străine.

Odinioară, îți trebuiau căi ferate, cu Brutinel, fără Brutinel, ți le aduceai de unde voiai: din Canada, din

Germania, de unde pofteai. Acum, nu mai poți proceda așa, fiindcă faci târgul pe o valută și le trezești cu altă valută, și azi ești în situația că sunt alte condiții când ai comandat și altele când plătești.

Astăzi marfa comandată de statul român sau de industriașul român nu vine, fiindcă nu ai mijloace de plată. Așa că vom fi avizați la industria noastră. Aceasta trebuie să ne dea căi ferate, fără care nu putem avea o viață economică normală în timp de pace și nici nu putem purta război cu căile ferate de acum. Și, atunci când industria se luptă de moarte ca să-și câștige un loc la soare, nu faceți nici un fel de distincțiune; și aici este un amestec de capital și de muncă, și, după combinațiuni abstracte, o impuneți la o cotă ca să vă dea cât poftiți, chiar dacă ar fi ca după aceea să-și întindă labele și să moară. Eu cred că mult mai bine era să țineți samă de aceste condiții reale în care începe industria de aici decât, lucrând în abstract, să o slăbiți și, în unele ramuri, s-o omorâți chiar.

Un alt domeniu e domeniul comerțului. D-le ministru de Finanțe, țara noastră e plină de comercianți, pe care anul 1914, înainte de războiul general, nu i-a cunoscut. Noi avem, pe lângă deosebiri de provincii, avem, aici în țară, comercianți vechi, care de multe ori poartă sarcinile lor nu numai într-o generație, dar în mai multe generații.

Mai ales în Muntenia sunt case de comerț solide, pe care tatăl le-a transmis fiilor. Și, pe de altă parte, este un comerț aventurier, profund neonest, exercitat de oameni carei scapă de toate sarcinile fiscale și de toate pedepsele convenite fraudei pe care o exercită. D-voastră nu faceți nici o deosebire între unii și alții, nu țineți samă nici de vechime, nici de natura capitalului, nici de condiția în care s-a dezvoltat comerțul, unul vă este tocmai ca își celălalt. Și atunci veți ajunge la acest rezultat: Comerciantul neonest va găsi mijlocul să plătească și impozitele cele mari, căci el fraudează continuu, pe când comerciantul onest va plăti aceste impozite, dar va muri după ce le va plăti. Și, în sfârșit, mai există nenorocita categorie a clasei care exercită profesiile libere și, alături de dânsii, e clasa funcționarilor.

Funcționarii și profesiile libere se înfățișează ca un

material fiscal deosebit. Ei bine, d-le ministru de Finanțe, am făcut și eu socoteli pe venitul pe care Dumnezeu știe cum îl putem aduna dintr-o leafă cu care murim de foame, deși trebuie să umblăm cuviincios: Magistrații în fața celor care se judecă, profesorii în fața elevilor, și să strângem, din dreapta și din stânga, din cărți, din articole.

Pe de altă parte, d-voastră ați făgăduit să ridicați situația materială a funcționarilor, și este o datorie aceasta și pentru profesiile libere, care din ce în ce cad sub nivelul material al muncitorilor manuali, care aceștia pot face grevă și impune orice salariu, pe când ceilalți nu pot.

Și, pe de altă parte, ne luați și ne băgați și la impozitele elementare, și, dacă trecem de o anumită cotă, dacă trecem de cota sub care e imposibil de a ținea o familie burgheză, după cum a arătat și un orator din partidul d-voastră, ne mai impuneți și la impozitul global.

Avem și noi dreptul să cerem, cum au toate categoriile celelalte în numele cărora am vorbit până acum, să cerem să nu ne priviți ca o unitate fiscală abstractă.

Binevoiți a distinge și recunoaște omul care se găsește într-o situație materială sau alta și de o calitate morală sau alta.

Cu aceasta, am isprăvit și partea aceea care privește legătura dintre cota de impozit și categoriile impozabile.

Adevărurile ce am exprimat sunt așa de simple, încât mi-am impus forma de absolută simplitate prin care ele se înfățișează de la sine.

Nu voi fi crezut; evident că d-voastră aveți alt proiect la îndemână.

Acesta e proiectul d-voastră, și veți spune ceea ce a spus d. Titulescu: „Umblați cu luare aminte, că-mi stricați economia proiectului“.

Economia proiectului d-sale nu s-a stricat, căci s-a dovedit inaplicabil. Așa încât noi nu ne atingem de acesta, îl aveți pe acesta, îl votează majoritatea, dar ne vom întâlni după o bucată de vreme și vom vedea cine are dreptate, d-voastră, cu teoria d-voastră perfect cristalizată, de care nu trebuie să se atingă nimeni, sau o lume întreagă. Căci, de data aceasta, nu

sunt numai câteva ziare, ci întreaga presă și toate organele de manifestare a vieții economice care vă zic că sunteți pe un drum greșit.

D-voastră voiți să faceți ușor și simplu o lucrare care nu se face decât greu și complicat. Cine va face lucrarea aceasta va avea meritul de a ridica odată cu finanțele statului și organismul economic al Țării românești.

Pe lângă aceasta, veniți, din motive democratice, cu impozitul acela pe care d-voastră îl numiți „personal“, iar francezii îl numesc global, ceea ce înseamnă o vagă figură geometrică rotundă înaintea noastră, și prin impozitul acesta global voiți să faceți un fel de restabilire de proporții în ceea ce privește nedreptățile pe care le creează în mersul ei orb societatea. Spuneți să plătească oamenii impozitul elementar, dar, pentru că totuși sunt oameni bogați și oameni săraci și săracul nu trebuie să se simtă prea sărac față de bogatul prea bogat și față de îmbogățitul de război, mai trebuie un impozit de egalizare. Dar atunci de ce nu aplicați impozitul pe îmbogățirii de război, care, desigur, nu ar da mult în momentul de față, după ce fiecare și-a potrivit lucrul cum este mai bine?

S-au tras clopotele ca să audă toată lumea că venim cu un impozit pe îmbogățirii de război și cine ar fi idiotul care să nu-și fi asigurat capitalul împotriva unui asemenea impozit?

S-a anunțat cu atâta zgomot, și proverbul românesc spune că: „mâța cu clopoței șoareci nu prinde“.

D. V. Brătianu: Statul i-a scutit prin renta pe care a emis-o.

D. N. Iorga: Dacă aș fi făcut-o eu, ați fi avut dreptul să mi-o spuneți, dar eu critic, nu un partid, ci un întreg sistem fiscal, care dibuiește, și în proiectul d-voastră critica merge recomandată, dar nu plătesc eu portul, oare e destul de scump, la cei care au luat această măsură. Impozitul de război, dar, nu-l puneți.

Mai aveți două mijloace, pe care nu le aplicați: De a face să se revină la o anumită justiție socială, de care sufletul simplu al poporului simte nevoie.

Poporul este foarte drept. Nu se supără pe nimeni care și-

a muncit averea, sau care a cheltuit-o în mod cuviincios, ba îl admiră chiar.

La orice popor, și la al nostru mai ales, care e plin de omenie, acesta este adevărul, n-a fost urât vreodată omul fiindcă este bogat, dar a fost urât omul când și-a câștigat bogăția într-un anumit fel și a cheltuit-o iarăși într-un anumit fel. Aceasta este o sfidare, o insultă adusă nenorocirii acestei țări. Și ar fi două mijloace să-l prindeți. Mă rog, omul, câștigul lui ilicit și, în alte cazuri, licit nu-l ține ascuns, îl scoate în vileag. Și în vremurile noastre de aventuri, îl scoate neapărat. Trebuie să aibă cineva inima prea tare ca, atunci când poate câștiga milionul printr-o învârteală, să nu fie împins a ieși din ascunzătoarea lui ca să speculeze ceea ce a câștigat. Câștigul unui om care n-a câștigat de ieri, câștigul acela încă poate să nu iasă, dar acela care a câștigat ieri, după proverbul: „Cine a mâncat o să mai mănânce“, cine are apetit acela mănâncă și va mai mânca de acum înainte, acela iese, cum iese o anumită fiară de pradă în bătaia puștii vânătorului, care vânător trebuie să fie fiscul.

D-voastră aveți impozitul pe cifra de afaceri, acum vă arătați că sunteți dispuși a renunța la această dare, înlocuind-o prin altceva, tinzând ca la sistemul general de impozite să găsiți un surogat, care să evite acest titlu, această încurcătură a impozitului de 1%. Dar, vedeți, e o deosebire între afaceri și afaceri. Noi avem acum, fără îndoială, 20% afaceri oneste și 80% speculațiuni de o scandaloasă neonestitate, făcute de niște oameni care nici nu sunt măcar negustori, care aruncă ponosul asupra negustorilor. (*Aprobări.*) Cum s-a petrecut cu oamenii care s-au dus acum în Anglia și au provocat din partea englezilor declarații pe care le-am citit cu toții în ziare, zilele trecute: Să nu mai facă nimeni afaceri în România; sau sunt cutare negustori, care fac afaceri în Franța și care nu plătesc de la cele dintâi legături pe care le-au avut. Un librar mi-a scos o listă de oameni care n-au plătit de la 1916, deși tot la ei se trimete, rămânând să se plângă apoi din zi în zi mai mult. Oare pot rămânea netulburați oamenii aceștia, care nu sunt supuși la faliment ca negustorii, care se furișează de impozite cât pot și-i ajută capul, care creează astfel o plutocrație ce se va

transforma mâne într-o clasă dominantă? Poate copiii lor, crescuți mai bine, căci ei au ambiția de a crește copiii mai bine, acești copii, în situația lor de mâne, vor fi mai buni decât părinții lor. Aceștia însă au rămas adesea de o bestialitate fără margini, și totuși ei vor domina mâne viața democratică a țării, impunând voința lor în toate alegerile. Am văzut lucrul acesta, l-am văzut și-l vom mai vedea, că, în loc ca vechile bănci politice să dea capitalul necesar alegerilor, se vor uni ei în tot felul de trusturi, de „mafii“, și-și vor furniza din belșug pretutindeni mijloacele, favorizând elementele neonestе din toate partidele, pentru ca să ia în stăpânire viața politică a țării. Și atunci oamenii aceștia trebuie opriți.

Este altceva când vinde cineva, când este silit să vândă, când vinde potrivit cu dreptatea lui și fără să supere pe nimeni. Dar când nu face altceva de dimineața și până seara decât cumpără și vinde pe spinarea altuia, atunci el nu folosește nimănui în societate, ci numai lui. Și, când aceștia reprezintă mai mult de jumătate din cei care fac afaceri astăzi, oare prin alt sistem al cifrei de afaceri nu s-ar putea face două lucruri? Întâi, să li se smulgă banii și, al doilea, să se distrugă speța însăși a acestor oameni care compromit și distrug țara. (*Aplauze.*)

Și, în al doilea rând, sistemul nostru de impozite mi se pare că este un sistem de ocrotire a moștenitorilor de orice fel.

Eu înțeleg, și nu prea înțeleg, dar până la oarecare punct tot aș înțelege, înțeleg că tatăl să dea mijloace de trai fetei și băiatului; mai puțin băiatului, fiindcă e bine ca fiecare să înceapă viața ca om sărac, avizat numai la mijloacele lui de luptă. Aceasta este democrație adevărată. Poți să-mi dai prin Constituție oricare drept, dar, când îmi răsare înainte cine știe ce brânzoi, purtând în spinare atâtea și atâtea mijloace pe care eu nu le am, acela mă va birui. Prin urmare, înțeleg până la un oarecare punct moștenirea de la tată la fiu, aș înțelege moștenirea de la frate la frate, de la unchi la nepot, dar chiar dăunăzi s-a întâmplat un caz cu o avere de nu știu câte milioane, căzută în stăpânirea cuiva care nici nu știa că există ruda de la care, după verificarea făcută, i-au venit acele milioane, și el a plătit un impozit de moștenire ridicol în

proporție și a rămas în stăpânirea unei sute de milioane pe care nu le muncise, și care-i veneau de la un om necunoscut, pe care nu l-a ajutat și nu l-a îngrijit niciodată.

Iată, pe de o parte, a strânge bine pe toți exploratorii, pe toți traficanții și, pe de altă parte, a pune un impozit pe moșteniri, care, respectând familia, să nu îngăduie, ceva ce este dincolo de familie. În transmisiunea de bunuri ați putea face mai bun decât ceea ce se face cu impozitul global. Impozitul global, cum a spus-o un orator al d-voastră, cu multă dreptate, e apoi prea dur jos și prea slab sus. Apoi, dacă mă impui pe mine, om relativ sărac, căci noi trebuie să calculăm cu a zecea, cu a douăzecea și uneori poate cu a treizecea parte ca să avem din ce era înainte de război, dacă mă impui pe mine și pentru ce, pentru leafa mea, pentru o casă pe care nu o închiriez și prin urmare de la care nu am câștig deloc, care nu-mi dă venit căci locuiesc în ea, dacă îmi pui și impozitul global, eu atunci am dreptul să spun: Pune d-ta să plătească întâi pe acei care au venituri peste oricare nevoi omenești normale, și apoi vină la mine! (*Aplauze.*)

În sfârșit, vine partea din urmă, care nu este cuprinsă în proiect, dar care este în planul financiar al d-lui ministru de Finanțe. Dacă are, și o recunosc cu plăcere, un mare rol în viața economică a noastră, căci a dat capitalului românesc grupat puțința de a însemna foarte mult în țara lui însăși, aceasta este, desigur, un merit al d-sale (*aplauze*), are și greșeala de concepție de a lăsa ca o influență plecată dintr-un organ financiar și economic să se întindă și în alt domeniu, unde nu are ce căuta. Și va veni o vreme când un guvern va înlătura de la viața politică pe toți acei care au interes în organismele economice și financiare și care pot face, în anumite momente, să intervină în viața publică aceste interese pe care le reprezintă.

Va să zică, meritul acesta există, dar să nu exagereze cineva puțința de a amesteca statul în rosturile acestea, care trebuie să fie rezervate numai societății.

Avem Căi Ferate foarte prost conduse. S-a făcut înaintea mea socoteala că, dacă se scoate amortismentul, niciodată Căile Ferate n-au produs venit. Dar statul are Poșta și

Telegraful, în condițiuni pe care le poate aprecia toată lumea: Ajunge scrisoarea mai repede ca telegrama, și va veni vremea că, dacă vrei să vorbești la telefon, este mai bine să trimiți o scrisoare recomandat decât să răspundă acela pe care l-ai chemat la telefon.

În alte țări aceste servicii nu sunt ale statului, și merg foarte bine. La noi, statul s-a amestecat într-o mulțime de rosturi. Și, dacă statul ar fi statul imparțial, adică peste partidele politice, statul care ar alege pe omul de ispravă din orice partid, ar fi bine și ar ajunge la ceva. Dar nu, și aceasta este, în legătură și cu „naționalizarea subsolului“. Atâta timp cât statul reprezintă partidele politice, care, stăpâne pe putere, ocrotesc pe ai lor și persecută pe adversari, îi putem spune să aștepte momentul când va fi imparțial și când mijloacele îi vor sta la îndemână ca să le întrebuițeze fără deosebire de partid. Dar până atunci să facem un lucru, să înviem această societate românească sub raportul economic.

Ori facem din acești oameni, care trăiesc în condițiuni de sclavie economică, cu inițiativa distrusă de decenii și de secole, ori facem din ei o societate modernă, în care fiecare om să caute în munca și concepția sa mijlocul de a stăpâni în societate, lucru eminent patriotic, și pe o realitate vie puteți pune orice sistem de impozit, ori apăsați această societate neajutată, prin orice fel de impozite voiți, dar la capăt va fi o vistierie goală și o lume secătuită. (*Aplauze.*)

/Intervențiile următoare, până la închiderea sesiunii 1922-1923, nu au fost incluse de N. I. în volumul al doilea de *Discursuri parlamentare*, București, 1940. Le publicăm în continuare după textul apărut în „Dezbaterile parlamentare“/.

În ședința din 3 ianuarie 1923:

Despre incuria de la Ministerul Afacerilor Externe în păstrarea documentelor. Discuția pornise de la o intervenție a lui Ion Mihalache. El arătase că G. Mărzescu, ad-interim la ministerul de Externe, citase fragmente dintr-o scrisoare a lui Al. Vaida Voevod, din martie 1920, când acesta era delegat la Conferința păcii. Într-un

interviu publicat în *Patria* din 28 decembrie 1922, Al.V.V. îl acuzase pe ministru că, „abuzând de calitatea lui oficială, divulgă secrete oficiale, falsificând conținutul unor acte oficiale, orbit de dorul pătimaș de a obține un succes efemer demagogic”. G. Mârzescu refuzase juriul de onoare pentru deslușirea faptelor. I. Mihalache întreba guvernul: Care era poziția acestuia după ce fusese învinovățit ca „falsificator de acte de stat și fugea de răspunderea la care era chemat”. G.M. s-a apărat spunând că nu văzuse telegramele propriu zise, ci le-a cunoscut conținutul din zvon public. Cel care le divulgase fusese de fapt Al.V.V., prin publicarea în presă, în loc să păstreze confidențialitatea și să le încredințeze MAE. Se oferea să le scoată din arhiva MAE și să le încredințeze celor interesați – inclusiv unui istoric ca N.I., ceia ce provoacă replica acestuia:

„Îmi dați voie, d-le ministru? Adevărul este aceasta: Eu am lucrat la Ministerul Afacerilor Străine. Toți miniștrii de Externe și uneori și președinții de Consilii, au răul obicei că iau piese din dosarele de acolo.

Să dau un exemplu: Este o depeșă a contelui Andrassy din decembrie 1876, care a fost hotărâtoare în toată politica noastră din războiul Independenței; această depeșă este neconținut pomenită și totuși nu se găsește în arhivele ministerului de Externe.

Alt caz: Negociațiunile d-lui Ion Brătianu la Livadia, pomenite pretutindeni, nu-s pomenite în nici o piesă de la minister. Evident că este un lucru condamnabil ca lucruri privitoare la negocierile diplomatice să ajungă material de luptă între partide“.

În aceeași ședință, când se discuta **proiectul de lege privind unificarea contribuțiilor directe** și înființarea impozitului pe venitul global /v. supra, CXXXIX/. **Articolul adițional** prevedea că încasările vechilor contribuții directe, după rolurile vechi, durau până la 30 septembrie 1923, pentru exercițiile anterioare.

„Eu cunosc pe d. ministru de Finanțe și prin urmare nu vreau să amestec în discuție generozitatea d-sale cunoscută în materie de principii, ci vreau să spun atât, că voi păstra punctul meu de vedere de ieri. Oricând voi fi în măsură să fac să biruie acest punct de vedere, îl voi face să biruie integral,

fără nici o considerație, dar în ceea ce privește articolul adițional, care se prezintă azi, el iese dintr-o înțelegere între cele două părți a acelor cari au protestat și ministrul care și-a păstrat punctul său de vedere și s-a ajuns la o tranzacție, tranzacția aceea eu sunt liber s-o judec cum vreau în conștiința mea, dar evident că nu vreau să fac rău unor oameni pe cari am vrut să-i ajut și făgăduindu-le că la întâmplare eu voi face să biruie punctul meu de vedere, d-voastre sunteți liber să primiți forma care o socotiți mai potrivită față de punctul de vedere intransigent al d-lui ministru de Finanțe“

În ședința din 1 februarie 1923:

Adresează o interpelare:

„D-le președinte, am onoare a anunța următoarea interpelare: „Întors din Franța, unde nația se simte solidară la urmărirea acelei executări a tratatelor care e și pentru noi singura politică externă posibilă; *din* Italia, care și-a recăpătat unitatea morală sub mâna unui om în stare să apere și contra prietenilor săi liniștea țării, aflu aici stări absolut revoluționare cari spre bucuria dușmanilor externi cari astfel ne atacă la inima noastră, chiar și a neastâmpărului de putere prin orice mijloc și cu orice preț, pot duce la cele mai mari primejdii.

Așa fiind, am onoare să întreb pe președintele Consiliului, cel dintâi răspunzător față de țară, dacă își simte puterea de a restabili imediat ordinea contra oricui, necruțând în sancțiunile sale pe nici unul dintre aceia, din oricare parte, cari tulbură prin grai sau prin ziare, cari trebuie oprite fără slăbiciune, sufletele și îndeamnă la acte de violență cari imediat ce se comit trebuie pedepsite exemplar, sau la demonstrații culpabile, ca acelea cari dădeau încă ieri cartierelor comerciale, cari nu ele au datoria de a apăra pe cei jigniți când par a fi devenit ei înșiși provocatorii, aspectul unei localități asediate.

Sprrijinirea neapărată a elementului majoritar și creator de stat, căruia trebuie să i se dea puțință de a-și păstra în cultură rolul predominant, vine negreșit pe urmă. Deocamdată, oricine încalcă legea, să aibă a-i suferi toate rigorile.

Adaug că, dacă am trezit din nou această chestie, e pentru că făgăduielile date până acum n-au fost urmate de îndeplinirea acestei liniști, pe care cine nu o dorește e criminal față de țara sa, în opoziție și nevrednic la guvern“. (*Aplauze prelungite pe băncile majorității.*)

În aceeași ședință:

În legătură cu redresarea economică postbelică. V. Madgearu își dezvoltase o interpelare legată de situația leului, spunând că leva bulgărească, fiind cotată la 168 de lei, era „semnul cel mai bun al prosperității bulgărești și al prestigiului care îl are”.

„D-voastră confundați două lucruri: Prestigiul unei țări și cursul unei monete, iar în ceea ce privește cursul ceva mai ridicat al levei bulgărești, se explică în afară de anumite sprijine izolate de cari noi nu ne bucurăm, și e foarte bine că nu ne bucurăm. Pe de altă parte, Bulgaria în starea întoarsă de la o civilizațiune inferioară la o civilizație încă mai inferioară nu cumpără nimic, și necumpărând nimic, și producțiunea măcar care o exportă contribuie ca să-i dea o valută bună. (*Aplauze.*)

D. I. Mihalache: Decât să cumpărăm ciorapi de mătase, preferăm această retrogradare. (*Zgomot.*)

D. N. Iorga: Eu convin la faptul acela, că de când există regimul de clasă în Bulgaria, Bulgaria nu are aproape nici o viață economică în legătură cu străinătatea.

A înțelege că eu vorbesc de ciorapi de mătase, este a mă confunda cu oameni cu cari nu am avut niciodată a face și cu cari nu voiu avea a face. Este o retrogradare economică a Bulgariei de când a încăput într-un regim tiranic de clasă“. (*Aplauze.*)

În ședința din 5 martie 1923:

Pe marginea raportului la proiectul de lege pentru modificarea Constituției:

„D-le președinte, prefer să fac încă din momentul când cu

atâta solemnitate se depune raportul privitor la proiectul de Constituțiune declarațiunea mea.

Eu cred că faceți o mare greșeală.

Ați ținut neapărat să dați țării o Constituțiune atunci când țara cere cu desăvârșire altceva, cere o mai bună organizațiune și mai multă sănătate morală.

Puteți să-i dați o sută de Constituțiuni, dar atâta vreme cât nu veți putea asigura o viață materială normală și o sănătate sufletească fără care viața cea mai normală în domeniul material nu valorează absolut nimic, vă veți pierde timpul.

S-au mai alcătuit și alte state din provincia în care trăia spiritul național și din provincii adause țării inițiale și clasele conducătoare cari stăteau în fruntea acestor țări au avut bunul simț de a trece cât se poate mai repede asupra acestui moment delicat, pe care d-voastre l-ați făcut să dureze luni întregi, ațâțând astfel toate patimile, punând în mișcare toate interesele și suscitând Statului Român chiar din partea naționalităților toate dificultățile.

Când s-a format statul italian, statutul pe care îl avea Sardinia a ajuns; d-voastre, mai ambițioși decât Italia lui Victor Emanuel, ați voit să dați României o Constituțiune, una de partid. Rezultatul îl vedeți în parte, îl veți vedea și mai mult pe urmă, toate ideile nesănătoase s-au trezit, toate agitațiunile s-au pornit, toate interesele contra statului român național s-au pus în mișcare. Face-ți ce voțiți! Răspunderea veți purta-o d-voastre. Eu nu numai că nu cred că această agitațiune în jurul unei noi Constituțiuni care este așa de puțin nouă în ceea ce privește principiile, nu numai că socot că această mișcare e zadarnică în ceea ce privește scopul urmărit, dar cred și acum, după toate dovezile pe care a voit să mi le aducă acela care a vorbit în numele d-voastre acum câteva luni la Mesaj și care nu cred că va veni să apere Constituțiunea d-voastre, cred și acum, cu toate argumentele d-lui Micescu, că această Adunare nu are calitatea de a se ocupa de Constituțiune.

Așa fiind, pe de o parte, fiindcă d-voastre treziți chestiuni de cea mai mare importanță și puneți în discuțiune principii hotărâtoare, aceia în mijlocul cărora stau pe aceste bănci își

vor face împreună cu mine datoria de a spune sincer, fără bizantinismul care se ascunde și fără revoluțiunea care amenință, care sunt părerile noastre cu privire la principiile care le puneți înaintea țării și față de care trebuie să ne arătăm părerile noastre adevărate, păreri pe care le menținem și când vom fi în stare să le aplicăm, ei bine le vom aplica. Dar, pe de altă parte, deoarece credem că discuțiunea unei Constituțiuni nu intră în cadrul de chemare a acestei Adunări, noi nu vom participa nici prin votul nostru de aprobare, nici prin votul nostru de dezaprobare la o acțiune, la care cred că această Adunare nu este îndreptățită. Atâta am avut de spus”.

Lui N.I. i-a răspuns Ionel Brătianu: Regreta decizia acestuia și a comilonilor săi de a nu participa activ la discutarea Constituției; pe de altă parte, era sigur că noua Constituție „nu va sfârși procesul de organizare a noului stat român, dar el are nevoie de un temei legal pe care aceasta este datoare să i-l dea. Era bucuros că anunțarea discutării noii Constituții generase „agitațiuni”, ca să „nu mocnească pornirile vrăjmașe statului..., să se înfițișeze sub hidosul lor aspect”.

În ședința din 15 martie 1923:

Schimb de replici cu deputatul A. Stern despre S. Bărnăuțiu. Acesta constatase că în Constituția din 1866 figura articolul „Confesiunea nu este o piedică pentru naturalizarea în România. În ceia ce privește pe evreii de mai înainte așezați în România, o lege specială va determina admiterea lor treptată la naturalizare”. A.S. constatase că fracțiunea liberală și independentă din Moldova, „compusă din adepții fervenți ai profesorului Simion Bărnăuțiu, un profesor care după catedra universitară din Iași propovăduia o istorie curioasă, o doctrină socială stranie... că trebuia ca poporul român, ca scoborător direct al romanilor, să se întoarcă la matca lui..., la legislația veche a Romei primitive, adică la legea celor 12 Table:

„Nu uitați, d-le Stern, că profesorul pe care l-ați ridicat pentru teoriile lui, a fost unul dintre principalii factori prin care s-a ridicat națiunea românească în Ardeal. (*Aplauze prelungite.*)

D. dr. A. Stern: Dacă Bărnăuțiu a fost unul din principalii factori ai redeşeptării neamului românesc din Ardeal, nu este mai puțin adevărat că este părintele antisemitismului în Vechiul Regat.

D. N. Iorga: Ne împărțim rolurile, d-le Stern; noi recunoaștem față de dânsul tot binele care l-a făcut națiunii, d-voastre îl considerați numai sub acest punct de vedere. Arătați deosebirea care e între un suflet și altul. (*Aplauze prelungite.*)

D. dr. A. Stern: Vedeți, d-lor, cum se folosește d. Iorga pentru a mă prezenta d-voastră sub o lumină puțin simpatică. De ce d-sa nu este drept față de mine, de ce nu ține socoteală că eu nu vorbesc de Bărnăuțiu ca deșeptător al românilor din Ardeal, ci vorbesc din punct de vedere al antisemitismului. Și vă va spune d. Iorga dacă acest învățământ a fost folositor.

D. N. Iorga: Învățământul este greșit, figura însă rămâne, figură înaintea căreia noi ne închinăm. (*Aplauze prelungite.*)

D. dr. A. Stern: Aceste aplauze le reclam și pentru mine, căci, încă odată, eu nu voiesc să ating persoana lui Bărnăuțiu ca deșeptător al neamului românesc, ci am venit numai să ating această latură a lui, în ce privește antisemitismul și prin urmare nu-mi faceți o nedreptate.

D. N. Iorga: Dar vorbiți cu respect de Bărnăuțiu și nu-l ridiculați“.

Cu același, pe marginea statutului minorităților. Se dezbătea proiectul noii Constituții. A.S. invocase Tratatul de la Versailles, din 28 iunie 1919, pentru observarea dreptului internațional. Or, G. Mărzescu declarase că solidaritatea între cetățenii români nu poate fi statornicită, creindu-se două categorii de cetățeni, unii de origine românească, bucurându-se de protecția statului român, și alții care, pe lângă aceasta, să aibă și o protecție internațională.

„Mărturisesc că și eu am aprobat, și iată de ce am aprobat. Pentru că d-ta știi că eu consider obligațiunile pe care le-a luat țara mea, ca obligațiuni peste care nu se poate trece, dar consider că cineva, care reprezintă ce reprezintă dumneata, ridicând aceste tratate, interpretându-le, cum faci d-ta, cu o mică nuanță de amenințare, face un act de rău gust față de noi

și de relele urmări față de aceia pe care îi reprezintă. (*Aplauze îndelung prelungite, strigăte de bravo!*)

D. A. Stern: Recunosc dificultatea situației mele; ea nu vă poate fi tocmai simpatică, dar mă ridic cu toată indignațiunea sufletului meu în contra acestei imputări care mi se face că în discursul meu s-ar fi strecurat cea mai mică nuanță de amenințare.

D. N. Iorga: D-le Stern, poate că amenințare este prea mult, d-ta ești un avocat dibaci, dar nu ești elegant. (*Ilaritate, aplauze.*) Gestul d-tale a fost lipsit de orice eleganță. (*Aplauze.*)

D. A. Stern: Mi se impută, din multe părți, tocmai prea multă eleganță și prea multă delicateță (*ilaritate*), nu știu cui să mă închin!

Am în mine simțământul că n-am păcătuit contra acelei eleganțe de care d. Iorga vorbește. Nu, d-lor, departe de mine o asemenea idee. Am voit numai să fac să pătrundă în sufletul d-voastre faptul acesta pe care d. Iorga l-a exprimat aici și în alte părți într-un mod lapidar: Onoarea României garantează respectarea tratatelor care ne garantează hotarele. Așa ați zis d-voastră?

D. N. Iorga: D-le Stern, dați-mi voie să spun foarte pe scurt, dacă-mi îngăduie majoritatea (*aplauze*), o anecdotă: Era odată doi turci care mergeau la drum, vedeți îl imit pe d. Inculeț (*ilaritate*), pe drum venea o căruță și s-a întâmplat că era să rupă mâna unuia, atunci a intervenit celălalt, a oprit căruța și nu i-a rupt mâna. Turcul a mulțumit aceluia care a intervenit.

A doua zi dimineață, turcul s-a trezit cu cel care împiedicase să i se rupă mâna: „Ei, cum mai merge mâna? Mâna aceia o ai din cauza mea“ (*ilaritate*).

Și tot așa îi spunea ori de câte ori îl întâlnea, până când omul a luat un topor și și-a tăiat mâna ca să scape de cel care îl tot trăgea de mânecă. (*Mare ilaritate.*)

Noi executăm tratatele, dar avem voie a face celor care ne tot trag de mânecă, în ceea ce privește executarea tratatelor, ceia ce a făcut turcul față de cel care nu-l slăbea”. (*Aplauze îndelung prelungite, ilaritate.*)

După intervenția lui N.I., A. Stern a întrebat retoric dacă articolul 133 al proiectului de Constituție, care ratifica decretele-lege, însemna rezolvarea chestiunii. *Și N.I. a replicat:* „Evident că lista lungă de decrete-lege nu se prea potrivește cu efectul constituțional, trebuie să fie clar. După părerea mea, trebuie să se prevadă un lucru, anume: Toți acei care în momentul când noi am început războiul, se găseau aici la noi, fără nici o protecție străină, aceia toți trebuie să fie cetățeni români. (*Aplauze*). Iar toți aceia care în timpul războiului nu au fost în provinciile unite, ci au intrat în urmă, fiind din elementele cele mai rele, aceia nu au drept de a fi cetățeni români; dar toți aceia care, atunci când s-a început războiul, se aflau aici ca muncitori, nu ca pribegi, au dreptul de a face parte din comunitatea noastră politică” (*aplauze*).

În ședința din 17 martie 1923:

La proiectul de modificare a Constituției; în replică cu deputatul Șandor Iosif, care declarase: „Sprijinindu-mă pe dreptul dat de Tratatul de pace, n-am optat pentru Ungaria, n-am părăsit romantica și fermecătoarea Transilvanie, ci am rămas aici unde este vatra poporului meu și unde se odihnesc țărânile strămoșilor mei de la început, mai mult decât o mie de ani, împreună cu ale sfântului popor”. Apoi se lansase în intepelarea termenului de autonomie. *A intervenit N.I.:* „Îmi dați voie; eu ascult cu multă răbdare. Îmi dați voie să vă întrerup? Rutenii sunt încredințați statului cehoslovac, potrivit cu un anumit statut. Ei sunt sub administrație cehoslovacă, dar deoarece nu pot trăi singuri, din această cauză au fost dați în seama statului cehoslovac. Dvs. știți că între noi sunt oameni care doresc să aveți cele mai largi drepturi culturale și bisericești, dar cel mai bun mijloc pentru a înstrăina simpatiile românești este ceia ce a făcut Cehoslovacia. Dar nici un om de stat din România nu o poate face; cu deosebirea că eu o spun și alți tac”. Apoi S.I. a continuat, încheind: „Minoritatea și individualitatea națională azi nu e un atom sau o celulă, ci o ființă colectivă și sintetică, o unitate socială, un principiu fundamental..., n-a putut nici un stat niciodată să desnaționalizeze și nici nu va putea fiindcă un astfel de proces numai societatea în mod atractiv și cu apropierea involuntară între indivizi o va putea face”. *N.I. a observat:*

„Ungaria a înțeles că nu este un stat național, că a fost un stat de cruciade fondat de Papă ca să răspândească catolicismul în Orient. Aceasta a fost Ungaria din vremea Cruciadelor, din timpurile medievale. A venit apoi epoca modernă, numai de câteva decenii, în care a intrat în capul poporului unguresc că minoritățile din Ungaria ar putea fi deznaționalizate.

Prin urmare, nu poți să aduci înainte cazul unor secole întregi, pentru că atunci statul înțelegea că are în el un principiu care nu-i permite să încerce desnaționalizarea. Dar în cele câteva decenii în care Ungaria a avut conștiința greșită că este un stat național, nu a fost mijloc de șiretenie sau de violență care să nu fie întrebuițat pentru a desnaționaliza toate națiunile din cuprinsul ei. (*Aplauze prelungite.*)

D. I. Șandor: D-lor, ideia națională a intrat în Ungaria în anul 1867.

D. N. Iorga: Încă de la 1830, când voiăți să impuneți bisericii unite să nu mai întrebuițeze în protcoalele sale limba română, încă înainte de 1848 voiăți să o siliți să facă protocol biserica de la Blaj în limba maghiară.

Să nu se supere d-lor, puteți să o spuneți aceasta unei părți din majoritate, care nu cunoaște locul foarte bine, - nu este supărare - dar vă rog să-mi acordați acest testimoniu de stimă mie ca și istoric, ca atunci când mă vedeți aci într-un colț, să nu aduceți argumente de acestea, pe care să le înlătur dintr-un gest. (*Aplauze pe băncile majorității.*) D-lor, aicea sunt deputați sași și eu îi întreb dacă nu s-a întrebuițat față de șvabii din Banat și chiar față de sași toate mijloacele pentru desnaționalizarea lor. E adevărat, d-lor, sau nu? (*Aplauze furtunoase, prelungite pe băncile majorității.*)

Este adevărat ori nu este?

D. Hans Otto Roth: Este adevărat (*aplauze din partea majorității*).

D. I. Șandor: Biserica română totdeauna a făcut protocolul și în limba română. În Ungaria a existat o biserică română națională.

D. N. Iorga: Pe care a dat-o suveranul austriac pentru serviciile aduse contra revoluției ungurești. (*Aplauze din partea*

majorității).

D.I. Șandor: Noi am avut o legislatură și fără noi n-ar fi putut să dea suveranul nimic, oricât de absolutist ar fi fost suveranul, el trebuia să recunoască parlamentul ungar sau nu.

D.N. Iorga: Ați făcut-o fiindcă era Viena care nu vă lăsa, fiindcă nu ați putut înfrânge Viena, care trebuia pentru onoarea împăratului, chiar dacă devenise rege al Ungariei, să mențină ceia ce era garantat prin onoarea lui. (*Aplauze la majoritate*).

D. I. Șandor: La 1867, după reînvierea ideii naționale ungare, mai mult se lupta pentru menținerea ideii naționale ca să convingă naționalitățile. Câte mii de școli s-au înființat de la 1867?

D. N. Iorga: Dar câte le-ați închis?

D. I. Șandor: Numai în timpul războiului...

D. N. Iorga: Gândiți-vă, d-le Șandor, la măsurile luate în timpul războiului când, nemulțumiți că ne-au luat munții toți, de jur împrejurul graniții românești, aveți intențiunea să o colonizați pe nu știu câți km cu populațiuni străine ca să spargeți unitatea poporului român, să-l omorâți în munții aceia în care și-a trăit viața cea mai primejduită”. (*Aplauze prelungite din partea majorității.*)

Ș.I. a spus la un moment dat: „Vă rog, domnilor, ca să nu omorâți pe noi maghiarii numai așa, cum am voit noi să omorâm pe români”. Apoi s-a referi la hotărârile adunării de la Alba Iulia, declarând ca fiind „principiile fundamentale ale noului stat român”. Și *N.I.:* „Domnule Șandor, îmi dați voie? Neconținut invocați hotărârile Adunării de la Alba Iulia. Și eu cred că sunt făcute cu spiritul cel mai generos și, întrucât poate statul să-și păstreze rosturile lui, evident că principiile de acolo trebuie să fie aplicate în Constituție, întrucât statul trebuie să țină seama de aceste deziderate, de natură idealistă și sentimentală, dar care trebuie prefăcute în formele de drept constituțional.

Dar, să-mi dați voie: Când s-a făcut unirea Ardealului cu România, s-a produs declarația românilor la Alba Iulia.

Dumnealor (*arătând spre deputații sași*) au făcut o declarație, pentru care nu le putem fi îndeajuns de recunoscători și pe care le-o vom plăti-o la orice ocazie, cu cele

mai largi sacrificii, de orice natură față de acei care ne-au primit cu reclamațiuni în Ardeal și greșelile care s-au făcut de unii vor fi fără îndoială reparate de alții.

În Bucovina s-au făcut declarații aproape din partea tuturor naționalităților care locuiesc acolo, că primesc cu inima întreagă stăpânirea românească.

Când și cum ați făcut această declarație d-voastră? (*Aplauze prelungite.*)

Când ați declarat d-voastră că primiți stăpânirea noastră, nu de cuceritori, ci de stăpânitori de drept pe pământul unde nu ne-am clintit niciodată, unde formăm covârșitoarea majoritate a populației și unde dacă toții dracii s-ar lega împreună, cei mărturisiți și cei ipocriți noi vom rămâne! (*Aplauze prelungite și repetate, întreaga Adunare se ridică în picioare ovaționând pe d. Iorga.*)

D. P. Piso: Trăiască d. Iorga! (*Aplauze furtunoase.*)

D. I. Șandor: Și noi vom rămâne cetățeni români dar și maghiari.

D. dr. C. Angelescu, ministrul Instrucțiunii: Aceasta nu se poate.

D. N. Iorga: Nu ar putea să rămână aceste cuvinte fără răspuns. Noi socotim că a deveni cineva român este o onoare pentru dânsul. Nu e nici un român care să înjosească națiunea lui până într-atât încât să voiască a se impune altora, și dacă d-voastră veți rămâne cum dorim, până la unul maghiari, aceasta o veți datori-o, nu spiritului d-voastră de rezistență ci spiritului nostru de dreptate și de umanitate, pe care de la noi să-l învețe cei de la Budapesta”. (*Aplauze furtunoase și prelungite.*)

Ș.I. a pus din nou înainte respectarea tratatelor, angajându-se „să coopereze cu tot sufletul pentru consolidarea țării în care suntem astăzi, însă cu o condiție..., ca minoritatea maghiară să fie sub ocrotirea statului român”. *N. Iorga i-a replicat:* „Nu este mai puțin adevărat că au fost două atitudini: O atitudine a d-lor, sașii, care nu au așteptat Tratatul de pace pentru a se declara, și atitudinea d-voastră care ați așteptat Tratatul de pace, pentru a nu vă declara. Fiindcă nu a fost absolut nici o adunare a maghiarilor solidari, care să fi făcut măcar după încheierea

Tratatului de pace o astfel de declarațiune. Și d-lor (*adresându-se deputaților sași*), care nu au avut păcate de ispășit față de noi, au făcut declarație, d-voastră care le aveți, nu ați făcut-o. Iar în ceia ce privește mișcarea de opiniune publică, episcopul Glahfelder a aruncat cele mai ordinare acuzațiuni acestei țări și acestei națiuni care nu a ajuns dominantă azi, fiindcă nu înțelege să domine cu aceleași mijloace cu care au dominat alții, ci a ajuns națiunea în mâinile în care se găsește această țară, și opiniunea publică maghiară, reprezentată prin presă, nu a scos nici un cuvânt de dezaprobare pentru episcopul Glahfelder, și nici opinia maghiară organizată pe care o reprezintă Partidul Maghiar din Ardeal, nu a avut de spus nimic față de insultele lui Glahfelder.

Uniunea d-voastră eu am salvat-o cu cuvinte călduroase, care corespund unei păreri a mea, pe care o păstrez și acum, că este bine să aveți organizațiune, este bine să apărați drepturile d-voastre elementare care sunt mai tari decât orice drepturi le-ar prevedea tratatele, acestea fac parte din drepturile întregii omeniri, pe care le simțim și noi în conștiința noastră; dar ceia ce nu se poate admite, domnul meu, este acest lucru. Să se menajeze anumiți oameni sau anumite curente, astăzi pentru ca, precum ați făcut d-voastră din greșală, să-mi pară foarte rău fiindcă sunteți foarte simpatic și v-am luat apărarea de atâtea ori, să se urce în trecutul națiunii noastre și să se atingă de acele puncte de credință istorică pe care se sprijinesc drepturile noastre. (*Aplauze prelungite.*)

Ce a fost, o știți tot așa de bine ca noi, nu dezgropăm noi morții d-voastre, nu aruncați cenușa lor în fața noastră (*aplauze prelungite*). Așa fiind, ne vom putea fără îndoială înțelege dar pentru a ne înțelege în felul acesta, noi care recunoaștem că vă doare, și ne ferim să atingem ce vă doare, vă rugăm să binevoiți a nu atinge ce ne doare pe noi, fiindcă nu veți găsi persecuțiunea pe care ați dori-o, ca să ne acuzați înaintea lumii, ci veți găsi găsi protestarea noastră, care va înfrânge orice calomnie adusă, în orice loc și în orice timp acestei națiuni”. (*Aplauze furtunoase prelungite din partea majorității.*)

În ședința din 19 martie 1923:

Pledează pentru ca sașii ardeleni să ia parte la dezbaterile noii Constituții:

„Domnule președinte, v-am înștiințat mai dinainte că, deoarece nu voi putea să iau parte la discuțiunea pe articole, voi să fac observațiunile mele la început. D-le președinte, mi se face observațiunea foarte îndreptățită că reprezentanții partidului săsesc aveau cuvântul înaintea mea și este cu totul imposibil să se împiedice o parte așa de însemnată a populațiunii române, o naționalitate căreia, cum am spus și altă dată, îi datorăm ceva, să-și exprime părerea cu privire la Constituțiune. Au venit doi reprezentanți ai ungarilor, care au vorbit; cum se poate să nu vorbească cineva în numele sașilor din Ardeal? Prin urmare, vă rog să dați cuvântul reprezentanților sașilor din Ardeal, pentru a-și arăta părerea și putem să prelungim în felul acesta ședința, dacă voiți, oricât de târziu, eu stau la dispozițiunea d-voastre.

D. M.G. Orleanu, președinte: D. Chirculescu are dreptul, conform regulamentului, să vorbească cu precădere înaintea tuturor ca și miniștrii și v-a cedat cuvântul ca să vorbiți d-voastră.

D. N. Iorga: Eu nu aș putea primi și cred că este în avantajul tuturor să se audă și părerea sașilor. Atunci nu vă mai înțelegeți cu nici un fel de opoziție, nici dacă vă ia cu binele, nici dacă vă ia cu răul. D-voastră trebuie să dați cuvântul celor înscriși înaintea mea și în rândul întâi reprezentanților sașilor din Ardeal și pe urmă voi vorbi eu.”

Discurs la dezbaterile prilejuite de modificarea Constituției:

„Domnule președinte, și d-lor. Trebuie să încep prin repetarea declarației mele de la început, eu nu cred că această Adunare are dreptul de a vota Constituția. Anumite forme sunt prevăzute. Cu răbdare am căutat să mă conving că pot să trec peste ele. Cutare argumente nu m-au convins în momentul acela, dar eu am obiceiul ca argumentele care mi s-au adus nu le las acolo unde s-au adus, ci le duc cu mine acasă. Și,

păstrându-le pe acestea toată vremea în sufletul meu, ele nu m-au convins nici până acum că d-voastre aveți dreptul de a vota Constituția. Nu numai din cauza felului cum s-au făcut alegerile. Aceste alegeri au fost o mare greșală – aceasta am spus-o și altădată: Puteți avea un Parlament liniștit, dacă alegerile s-ar fi făcut altfel. Evident că votarea unei Constituții presupune o anumită atmosferă morală, și atmosfera aceasta morală a fost definită prin felul cum s-au făcut alegerile. Și mai ales ați greșit prin aceea că nu s-au reparat rezultatele reale ale alegerilor rău făcute. Dar am și alte motive: Pentru ca o Constituție nouă să vină, ea trebuie să-ți aibă rădăcinile autentice în vechea Constituție, prin urmare să plece din ceea ce prevedea vechea Constituție cu privire la condițiile în care se poate înlocui printr-o Constituție nouă. Peste aceste prevederi însă, d-voastre ați trecut. Acum, ați invocat cazul adunărilor dinainte, care și-au arogat calitatea de adunări cu atribuții de Constituantă. Este marea deosebire între o adunare care este modestă și își însușește atribuții de Constituantă, pentru că anume chestiuni se pot prezenta cu caracter așa de imperios și de imediat încât, natural, trebuie să ia unele măsuri imediat, și între una care vrea să voteze o Constituție nouă și întreaga Adunare și una și alta. E vorba însă că una nu poate decât să ia măsuri constituționale, iar alta vrea să o facă o Constituție întreagă. S-au adus și alte argumente: Că noi ne găsim în nenormalitatea de la război. Și această teorie este foarte periculoasă, fiindcă unor nenormalități, pe care le admite partidul de la guvern să poată răspunde cu alte nenormalități, de care se folosesc partidele de opoziție sau măcar o parte din ele. Va să zică, dacă iau cuvântul la acest proiect de Constituție, o fac pentru motivul pe care l-am arătat de la început, că nu este îngăduit unui partid onest și curajos ca, atunci când se aduc anumite principii constituționale în discuție, chiar fără dreptate, să nu-și exprime neted, sincer, cu riscul fără îndoială al răspunderii, părerea sa privitoare la aceste principii. Aceasta este datoria mea și o îndeplinesc.

D-le președinte și d-lor deputați, Constituțiile pot fi făcute în două feluri – acelea care nu seamănă cu proiectul de astăzi, dar care se fac cu curaj. Ori ai curajul să nu fi original,

ori ai curajul să fi original. Dar să stai așa la mijloc înseamnă întâi să nu ai curajul de a repeta o Constituție veche – căci cea rămasă cuprindea principii foarte bune; de le-ar fi aplicat toate guvernele care s-au strecurat în România principiile constituționale de la 1866, am fi mult mai departe în ceia ce privește moralitatea publică și educația cetățenească. (*Aplauze.*)

Dar ar fi fost un act de curaj să se spună: Reluăm Constituția veche, schimbându-i pe ici pe colo ceia ce neapărat nu mai putea să rămâie în condițiile noi de existență ale Țării românești. Dar dacă nu o faceți aceasta, trebuia să aveți curajul de a aduce o Constituție într-adevăr nouă, ieșită dintr-un singur principiu generos și dezvoltându-se logic din acest principiu. Ori, o Constituție este repetarea unor principii care de la 1789 înainte circulă prin toată lumea, ori ea este cu desăvârșire modernă. Și eu cunosc și o alta care nu este a prezentului, ci a unui viitor care nu va fi niciodată. Căci toate societățile au și vor avea nevoie de două lucruri: De rânduială și de autoritate. Toate societățile se țin prin autoritate, nu prin plebiscite și prin referendum la popor. Ele se țin printr-o hotărâre elementară care este în sufletul național, fără ca în toate cazurile să se provoace un vot, să se recurgă la un nou text de lege. Dar o Constituție ca pentru vremea de astăzi trebuie să fie redactată, așa zice, nu numai de un singur om, dar de unul care să fie cu desăvârșire din vremurile noastre, crescut și dezvoltat în atmosfera momentului de față, străbătut însuși de acele idei care se întâlnesc în Constituția redactată de dânsul, iar nu de mai mulți cu idei în ultimul moment.

Astfel numai o Constituție poate să aibă un caracter simplu, armonios și unitar. Eu am luat proiectul d-voastre de Constituție și l-am cercetat. L-am cercetat articol cu articol și nu-mi pare nici rău nici bine că o spun, dar așa este. El constă dintr-un amestec haotic de idei luate și de la unii și de la alții. Sunt în ea lucruri spuse care nu era nevoie să fie spuse și anume lucruri sunt evitate care trebuiau să fie spuse, și neconținut sunt trimise la o legislație viitoare. Românul însă are un proverb: „Treaba de astăzi să n-o lași pe mâine“, nici în materie de Constituție. Totuși, aproape pe fiecare pagină se promite o lege viitoare, care va rezolva punctele asupra cărora

tace capitolul respectiv. În acest haos de idei, dintre care multe nu sunt măcar dispoziții constituționale, sunt unele curente reacționare, altele liberale, ca pe vremea veche, câte unul liberal chiar pentru vremurile noi, ici și colo o indicație sentimentală, ca pentru alții care în alt timp ar putea să ducă mai departe Constituția. Dar este un singur lucru care dă unitate acestei viitoare Constituții: Nepreciziunea formei.

În această privință vă voi aduce dovezi, deși sunt convins că nu veți schimba un proiect de Constituție la care s-a lucrat așa de mult. Nu veți urma îndemnul pe care vi le dă un partid de opoziție. Este la d-voastră un fel de șovăială care vă împiedică și la legile cel puțin însemnate să țineți seama de părerile adversarilor. Fără îndoială că nu veți da un alt Senat decât acela asupra căruia voi veni îndată și a cărui alcătuire greșită va răsări din simpla expunere fără nici un amestec de critică. Dar să îndreptați forma, e o datorie față de un popor care în vorbire și scris are a tradiție gramaticală fără să o fi luat din carte, și tocmai fiindcă n-a învățat la școală. Astfel, mâine, poimâine, la fiecare articol va trebui să se înlăture ceva. Fiindcă această Constituție va trebui să fie modificată. Oricine va veni la guvern după d-voastre, va trebui să facă anumite forme pentru ca această Constituție să fie valabilă de drept ca și în conștiința poporului român însuși.

Va trebui să schimbăm anumite puncte din textul de astăzi, pe care îl veți vota îndată, puncte din care unele nu trebuie să rămână pentru ca societatea aceasta să nu fie amenințată în dezvoltarea ei însăși. Dar o bucată de vreme ea are să se aplice; este oarecare probabilitate că va fi sancționată. Fiindcă lucrurile slabe în jurul cărora s-a făcut zgomot mult, acelea rămân în totdeauna. Lucrurile bune care se fac în tăcere, acelea nu au dăinuire, dar, când în Țara românească un lucru s-a făcut încet, prost și cu scandal pe deasupra, rămâne întotdeauna. Dar să se aplice un text care, fără să fie bun, ar fi măcar precis, logic și gramatical. Dați-mi voie să spun de la început că nu voi opune unei teorii altă teorie. Pentru a opune o teorie, trebuie să existe altă teorie. Pentru a opune o concepție, trebuie să existe altă concepție. Iar teoriile, concepțiile se pot face numai din afirmări prinse, legate în chip

logic. Dar, rezervându-mi să discut forma, mă voi opri la anumite titluri din această Constituție, care ating puncte foarte importante din viața noastră de stat, și avem datoria să ne arătăm părerile cu privire la dănsese dacă suntem sinceri. Dacă nu suntem, putem tăcea, dar, dacă suntem sinceri, avem datoria, încă odată, să ne exprimăm părerea.

Vin la titlul întâi și cuvântul meu se leagă de ceia ce s-a spus la această tribună, într-o frumoasă formă literară de d. Hans Otto Roth, care și-a făcut datoria față de poporul săsesc. O mare parte din observațiile pe care le-a făcut d-lui intră, cred, și în felul de a judeca al tuturor persoanelor care au idei democratice. Zic al tuturor persoanelor care au idei democratice, iar nu al tuturor partidelor democratice, căci să-mi dați voie a nu crede în pornirile democratice ale unui partid în care latifundiarii cei mai egoiși stau lângă revoluționarii cei mai înfocați. De altfel, disting persoane cu idei democratice, persoane care sunt vrednice de stimă, întrucât merg în curentul timpului. Dar era mai bine să fie unul singur fără greutate străină în spate, căci drumul o să fie greu, decât trei, dintre care unul umblă, iar doi apasă cu toată greutatea pe spatele lui. (*Apaluze prelungite.*)

Leg, am zis, cuvântul meu de ceia ce a spus d. Roth în ceia ce privește rostul minorităților în acest stat. Eu cred că în loc să definiți d-voastre care sunt limitele statului român, spunând: „Limitele actuale“, - evident că nu cele trecute ori cele viitoare, pe care le dorim atât de întinse, încât să ne prindă pe toți românii, cu voia prietenilor. Dar nimeni nu discută limitele care vor fi, precum nimeni nu se preocupă de limitele care au fost, că este vorba de limitele prezente - în locul acestor zadarnice delimitații geografice, ar trebui să se afirme un lucru, că avem să satisfacem întâi drepturile noastre naționale pentru ca pe urmă să putem introduce alte drepturi care să satisfacă dreptul național al altora.

Noi trebuie să afirmăm, cum s-a afirmat în Constituția iugoslavă, că acest stat este un stat unitar. Să nu se sperie naționalitățile! Iată ce înseamnă un stat național. S-a mers prea aproape de Austro-Ungaria, într-o anumită teorie. Noi nu suntem, nu putem fi și nu trebuie să fim o Austro-Ungarie.

Dacă ar fi fost să schimbăm mica Românie națională pe o mare Austro-Ungarie, atunci cea mai mare prostie pe care am fi făcut-o ar fi fost războiul în care am biruit.

Nu numai că nu suntem dispuși să facem Austro-Ungaria, dar o Austro-Ungarie nu se mai poate face astăzi. Statele noi nu sunt haine peticite pe care să le poți fabrica astfel; nu poți face o haină nouă și cu petece: Austro-Ungaria era petecită, pentru că așa rămăsese dintr-o serie întreagă de cârpeli istorice. Era un produs istoric în acel bizar amalgam, incapabil de orice fel de unitate, căci anumite idei de prefacere au venit foarte târziu, ca un fel de concesie ipocrită față de carențele timpului.

Austro-Ungaria a rămas totdeauna Austro-Ungaria Mariei Tereza, cedând violenței ungare, pe de o parte, dar păstrând în cea mai mare parte direcția pe care o impunea în Austria dinastia, noblimea și clasa militară. Dinastia care s-a priceput cât s-a priceput, lasa dominantă nobiliară, care s-a învederat că este, decăzând la cea dintâi greutate, iar armata care s-a împărțit în toate națiunile, imediat ce a venit cataclismul războiului mondial. Iată ce înseamnă pentru mine statul național. Secole întregi Româna s-a ținut prin dezvoltarea nației românești; cu sudoarea și sângele poporul românesc e frământată țarina României mari, de la colțul de la Tisa, pe care îl avem, până la Nistrul întreg, și din fundul munților Bucovinei până la Dunăre. (*Aplauze prelungite.*) Se poate întâmpla ca pentru anumite teorii, aceasta să fie neplăcut; dar așa este. Și evident, nu se poate schimba cu toată bunăvoința noastră. Nu putem dezgropa pe morții noștri ca să punem pe morții altora, care nu au făcut aceleași jertfe. (*Aplauze.*)

Prin urmare, stat național desigur, în care o cultură – dacă este dreptate pe lume, și dacă această dreptate trebuie să fie recunoscută – va trebui să domine aceia cu cele mai adânci rădăcini aici și cu cele mai mari posibilități în viitor, dacă suntem o națiune vrednică și nu aș sta aici dacă n-aș crede că națiunea mea este o națiune vrednică și capabilă de a păstra moștenirea trecutului său (*Aplauze.*)

Dar să-mi dați voie, eu nu aș pune pe nici un locuitor, pe nici un cetățean al României nu l-aș pune sub definiția aceia de român dacă nu e român. Și dacă îi punem numele așa, îi luăm orice caracter etnic. Dăm altora un caracter care nu înseamnă nimic pentru dânșii și pierdem noi, din semnul de român, ceia ce înseamnă în adevăr pentru noi românii sub raportul etnic. Sunt români – câți sunt să trăiască să fie tot mai mulți – dar, afară de românii care sunt în România, sunt alții care au dreptul de a spune: Suntem loiali față de statul român și am primit de la început a ne îndeplini față de ei toată datoria. Va veni și vremea când aceste minorități vor recunoaște că avem o cultură originală și, păstrând-o pe a lor, vor cauta să o cunoască pe a noastră; va veni și o vreme când foile lor, în loc să cuprindă păcatele fiecărui ofițer sau subofițer, se vor gândi la lucrurile bune pe care le facem în domeniul cultural și fiindcă le facem în România, nu numai pentru noi, ci pentru toți, căci ignoranța oricui într-o țară strică tuturor, iar cultura oricui folosește, direct sau indirect, tuturor. De ce n-ați voi d-voastră să permiteți simpla „cetățenie română” pentru acei de la noi care etnicește nu sunt români și voiți să încărcăți dicționarul academic dându-i o concepție nouă, fără nici un câștig.

Dar noi ținem să ne deosebim de unguri; ținem să ne deosebim, și avem motive pentru aceasta. Ungurii erau un popor mic care voia să facă lucruri mari; noi suntem un popor mare, care până acum am făcut lucruri mici – aceasta este deosebirea – dar care, fiind un popor mare, poate să facă și lucruri mari. N-avem nevoie nici de suflete înșelate, nici de suflete vândute, nici de suflete siluite. Ungaria a pierit, nu prin acei pe care îi avea, ci prin acei pe care a crezut că i-a cucerit. S-a sprijinit pe o bază care nu era baza adevărată. Și orice țară încearcă asta, așezându-se pe temelii nesigure, nu zic că se cufundă întodeauna dar se clatină. Noi nu voim ca România Mare să aibă o bază care să se clatine; voim să fie bazată pe solidaritatea tuturor, precum tot așa voim să fie întemeiată solid pe vloga poporului nostru.

Țara noastră este destul de mare pentru ca în cuprinsul ei să se poată cuprinde și alte elemente. Dar unii par a se

plânge că în Tratatul de pace sunt anume obligațiuni pentru România. Incontestabil că sunt. Eu n-aș cuprinde Tratatul de pace în Constituția României; n-aș putea cuprinde nici, să zicem, frumoasele hotărâri de la Alba Iulia de care trebuie să ne ținem, deși nu chiar în forma de acolo. Evident, într-o Constituție trebuie să se dea altă formă decât în hotărârile unei adunări publice. Dar noi avem un tratat de pace, pe care onoarea noastră se îndatorește să-l observăm; noi nu mai avem, pe de altă parte, și acele îndatoriri de la Alba Iulia de care veți zice că într-un moment de entuziasm au fost date numai de o parte a poporului român de acolo. Dar hotărârile acestea au venit la București, ele poartă o iscălitură care, dacă nu mă înșel, este chiar a d-voastre, și le sprijină o garanție care este a regelui României. Garanția regelui României nu poate greși, iar promisiunile unui mare partid trebuie să fie respectate, înainte de toate, de acel mare partid. Prin urmare, nu vă zic să puneți în Constituție Tratatul de pace, să luați declarația de la Alba Iulia, să mai puneți încă un element străin în totalul nearmonios din care se alcătuieste clădirea de raport care este proiectul d-voastre de Constituție dar se înțelege că trebuie introdus ceva, fără îndoială.

Și nu înțeleg de ce să nu se introducă. Pentru frumusețea clădirii? Nu, fiindcă v-am spus, clădirea nu este frumoasă. Pentru a eluda îndatoririle luate de statul român?

Suntem o țară cinstită și un stat mândru de prestigiul său. Prin urmare, părerea mea este că dreptul de autonomie bisericească și școlară al naționalităților trebuia introdus în Constituția României. Și dacă nu se face astăzi, se va face fără îndoială în alt timp, când anume concepții vor fi înlăturate și înlocuite cu concepții mai corespunzătoare intereselor tuturor. (*Aplauze.*) Chiar dacă ar fi să facem un sacrificiu, dar nu facem nici unul, fiindcă nu trecem dincolo de îndatoririle noastre – chiar dacă ar fi să trecem dincolo, fiindcă o țară se ține cu devotamentul poporului care a alcătuit-o, dar și cu iubirea popoarelor care s-a întâmplat să se găsească alături de poporul acesta în cuprinsul aceluiași stat. Nu pot să-mi închipui o națiune atât de nerecunoscătoare încât căpătând întreaga ei viață sufletească să nu fie mulțumită cu aceasta. Ce spune d.

Șandor Ioseph despre Maramureș este cu totul altă chestiune. Este autonomia națională locală. Pe aceia n-o putem primi. Și iată de ce. Mărturisesc că dacă ar exista o regiune în care din cele mai îndepărtate timpuri să se găsească numai oameni de altă națiune decât a noastră, în care elementele naționale să nu fie amestecate deloc, eu m-aș pleca înaintea evidenței și aș spune: Acestea sunt insulele străine în mijlocul poporului nostru și deci să nu ne amestecăm în ele. Dar nu e așa.

D-lor, sașii sunt răspândiți pe o foarte largă întindere de teritoriu. Dacă însă orașele lor sunt foarte frumoase, și dacă au un trecut pe care eu ca istoric îl cunosc cel puțin tot așa de bine cât și alții care nu sunt de meseria mea, în schimb, în regiunea din sate dimprejur populația săsească este foarte amestecată cu alte populații, astfel că nu te poți gândi la o autonomie administrativă, în formele bizare de odinioară ale comitatelor ungurești, făcute în vederea unor scopuri de alegeri.

În ce privește pe secui, aceștia ocupă regiuni întinse, sunt însă amestecați cu foarte mulți români care vorbesc românește și cu secuii, care dacă nu vorbesc românește se zic români și se țin de biserica românească. Pe de altă parte, ființa etnică însăși a secuiului este frământată cu atâta românime încât n-ai decât să pui alături pe ungurii din secuime cu ungurul din pustă și ai să vezi deosebirea, n-ai decât să-l pui să vorbească și ai să auzi ce glas se ridică din secuime, care nu este glasul unгурimii autentice.

În ce privește dreptul naționalităților de a fi judecate în limba lor, dreptul pentru fiecare de a-și spune dreptatea în limba lui și de a i se comunica sentința în limba pe care o înțelege, să mă ierte acei care din patriotism cred altfel, dar eu îmi închipuiesc că acest drept este atât de elementar, când e vorba de cei care nu cunosc limba, și când noi ne-am legat, în toate luptele noastre, de această îndatorire, încât ar fi trebuit ca pentru ei să se găsească o formă, ca ei să nu se plângă de a fi fost duși mulți înaintea judecății și de a fi plecat de acolo auzind cuvinte neinteligibile fără să știe de ce au fost osândiți.

Aceasata pentru partea de la început. Vine, d-lor, acum o altă parte, în care cer voie d. ministru de Finanțe să-i spun că

și azi, cu toate asigurările ce mi-a dat aici la banca mea, păstrez despre d-sa părerea mea cea veche, pe care am exprimat-o sub formă de întrerupere. Eu știu că d-sa urăște femeile. Nu zic însă că le-a urât totdeauna și că nu a fost o vreme când era de altă părere. Mi-a spus-o, și eu mă plec dinaintea acestei declarații atât de sincere. (*Ilaritate*). E vorba numai că în chestiunea votului femeilor, guvernul nu a putut să fie convins și, când e vorba de convingeri, înainte de toate stă hotărârea d-lui Vintilă Brătianu de a nu se da vot femeilor, deși ar fi dorit poate altfel d. Ioan Brătianu, desigur din motive deosebite de ale fratelui d-sale (*ilaritate*).

D-lor, în dezvoltarea culturii umane femeile au avut cel puțin atâta rost cât au avut și bărbații. Aici nu este vorba numai de cine emite ideia, ci și și de cine strămută ideia în familie, de cine își crește copiii, în mijlocul consecințelor acelei idei. Dar este știut, d-lor, că viața familiei, a omenirii întregi s-a sprijinit înainte de toate pe un continuu sacrificiu al femeii. Femeia, la poporul nostru mai cu seamă, este gospodina cea mare; și dacă în această privință putem să avem oarecare îndoială înainte de război, când am mâncat și în Moldova, dar mai cu seamă în Muntenia, pâinea semănată, culeasă, măcinată și frământată de femeie, când am mâncat și pâinea materială a mâinilor ei, după ce ne-am hrănit din pâinea morală a sufletului ei, noi nu mai putem face ceia ce ar face alte națiuni, la care o clasă dominantă întinsă s-ar găsi peste o altă clasă muncitoare mai redusă și în care s-ar putea spune că femeile acestei clase nu au făcut atâtea jertfe și nu au depus atâta muncă. Ne e mai ușor nouă să satisfacem principiile generale de dreptate și de umanitate. Dar știe toată lumera că politica din România se face prin femei, mai mult decât prin bărbați. Și prefer să fie făcută prin femei direct, căci au atunci și răspundere. Doar cine n-a auzit că la noi sunt ministere care vin prin femei și sunt ministere care se duc prin femei? Cel puțin femeia să fie atrăgătoare și dacă guvernele vin și se duc prin femeie, să fie femeia în această calitate de alegătoare, fie chiar și de manifestantă, dacă vrea cineva, pe strade. Aceasta ar da manifestațiilor o decență pe care până acum nu au avut-

o. Manifestând și femeia, unii și-ar păzi gura, și-ar supraveghea atitudinea.

O voce: Nu se știe.

D. N. Iorga: Părerea mea rămâne că votul femeilor este un act de dreptate generală și un act de îndreptățire specială, față de condițiile cu totul particulare ale țării noastre. Abia li se dau drepturi civile – iarăși o lege care mijeste într-un viitor mai îndepărtat. O lege ca aceasta ar putea – se spune – să se ocupe și de chestia de egală îndreptățire a femeilor. Cine o trăi atunci, o vedea. Dar noi, care nu suntem tocmai tineri, am voi să vedem îndeplinită prin noi o operă de dreptate care așteaptă de prea multă vreme. Și nu suntem în plină ideologie romantică cei care cerem acest lucru. De la un capăt la altul al Europei sunt țări în care femeile votează; experiența votului femeii s-a făcut și țările acestea nu sunt mai nenorocite decât înainte. Votul femeilor a contribuit poate pe alocurea să îmbunătățească condițiile vieții politice și oarecum să înnobileze condițiile luptelor politice. Numai o anumită obișnuință cu gluma la noi și o anumită deprindere, tot așa de rea, de a evita lucrurile serioase, pe care gluma tinde a le acoperi, a făcut să nu ne ocupăm până acum serios de această chestiune de dreptate, care se așează printre cele dintâi.

Îmi dați voie acum să trec foarte repede asupra unei inovații pe care eu o judec nenorocită și pe care d-vostre o puneți la capitolul încetățenirii.

Voiți ca încetățenirea să se facă printr-un jurnal al Consiliului de miniștri. Foarte bine. Eu știu dezavantajele încetățenirii prin Cameră. Dar am văzut și foarte multe propuneri greșite în materie de împământenire pe care Camerele le-au respins. Stăruința pe lângă câțiva oameni răzbate mult mai ușor decât stăruința pe lângă a adunare întreagă, în care sunt atâtea curente, atâtea partide, atâtea pasiuni, și în care fiecare supraveghează pe celălalt.

În atâtea Parlamente unde s-au votat multe încetățeniri am văzut lupte strașnice date în jurul unor anumite persoane. Față de unele recomandatii greșite răsărea întodeauna cineva care să spună: Și eu cunosc pe d. cutare, și arăta lucruri care nu se găseau în recomandatia de care candidatul voia să se

folosească pentru a fi încetățenit.

Acesta este un punct care cred că s-ar putea schimba fără să strice economia, pe care d-voastre o credeți admirabilă, a acestui proiect de lege.

Ajung la un punct foarte important, la condițiile privitoare la naționalizarea subsolului, punct care a provocat și în mijlocul d-voastre neînțelegeri grave, care au dus până la întruniri liberale împotriva guvernului liberal și care v-a făcut ca, în momentul acesta, în loc să păstrați părerea d-lui Micescu, să aveți părerea desigur superioară a d-lui Chirculescu. (*Ilaritate*). Anume, chestiunea subsolului v-a fost aruncată înainte ca și cum d-voastre – și eu vă spun ce se spune – ca și cum d-voastre ați avea anumite intenții care nu se par filosofice în ce privește subsolul. Eu cred că, de câte ori e bănuț cineva de un lucru ca acesta, trebuie să cerceteze foarte bine chestiunea însăși, pentru ca să o prezinte în așa fel încât să dispară bănuiala, sau dacă bănuiala nu se poate înlătura, atunci să renunțe la punctul care a stârnit oarecare emoție în public. Eu știu că se va zice cum că cea mai mare parte din subsol se găsește și acum în stăpânirea statului. Atunci de ce nu se mulțumește statul cu partea pe care o are în stăpânirea sa? De ce? Când nu voiește țărănimea unui județ întreg – eu o apăr acum foarte dezinteresat, fiindcă precum se știe, această țărănime din județul Prahova, foarte luminată în ceia ce privește deosebirea de idei politice, mi-a preferat pe onorabilul d. Pardos, care pentru moment nu este aici de față. Nu apăr interese electorale în județul Prahova; dar înțeleg ce cugetă țăranul de acolo, căruia, iată, nu-i place naționalizarea subsolului.

Țăranul se așteaptă într-o bună dimineață să vină cineva chiar pentru alte rosturi decât cele generale, chiar pentru un rost de oportunitate persoanlă, să vină cineva care să-i scormonească pământul, bineînțeles cu drept de despăgubire. Omul are acolo o vie, o livadă, o casă, un interes, și nu-i convind să se mute aiurea. Zici că-i lași suprafața dar, dacă această suprafață poate fi scormonită în fiecare moment de d-ta, pentru dânsul ea nu poate avea decât o valoare negarantată. Pe de altă parte, dacă d-voastre vă gândiți la acel

motiv, care nu este singurul ce se poate invoca, nu cumva rămășița aceasta de bogăție națională să ajungă în stăpânirea unor aventurieri străini, apoi aveți un mijloc pe care l-ați fi putut întrebuița și în chestiunea pădurilor și dacă s-ar fi întrebuițat acest mijloc, pădurile nu ar fi ajuns în starea unde sunt, prădate de străini în dauna poporului român și prădate de trădătorii care au deschis drumul armatelor străine. S-ar fi păstrat omului proprietatea, dar s-ar fi constituit obști, și acestea le-ați fi supravegheat, condus sau patronat, pentru ca să le împiedicați de a face greșeli.

Mai departe. Aici ajung la titlul ce privește religia dominantă a statului. Mitropolitul Primat însuși v-a rugat cu căldură să renunțați la acel termen ambiguu, fără claritate, fără sens, fără garanție, de religione ortodoxă care are „întâietate“. Ce este întâietatea? Căci, d-lor, sunt atâtea feluri de întâietăți. Trebuie să vă gândiți că după câtva timp iar trebuie să recurgeți la legi speciale care să fixeze ce este întâietatea. Cu acest sistem al legilor speciale o să ajungem cândva să avem cărți de istorie în care să se spună că vodă cutare a domnit de la data cutare până la data cutare care se va fixa printr-o lege specială, iar în dicționarul Academiei vom găsi despre cuvântul cutare că are sensul cutare care va fi fixat printr-o discuție specială în Academia Română. (*Haritate.*) Nu, când avem cuvântul „dominantă“, de ce să-l înlăturăm? Această țară a trăit în ortodoxie, nu pentru că ortodoxia e o dogmă ci pentru că sufletul celor mai mulți români este intrat în această ortodoxie care este religia națională. (*Aplauze prelungite.*) Ce o fi în alte țări, e cu totul altceva. Că biserica ortodoxă, în anumite momente a putut fi rătăcită, că din lipsa de orizont a șefilor săi a făcut anumite greșeli și că în felul acesta permite adversarilor săi să îndrepte anumite atacuri împotriva ei, aceasta se poate. Că această biserică ortodoxă a fost frământată de politicianism – aveți și acum atâtea certificate de aderenți în vederea celor șase locuri vacante de episcopi – că această biserică nu e în prezent ce putea să fie, iarăși este un lucru adevărat. Dar poporul nostru nu a ajuns la acel grad de conștiință morală încât să se țină într-un stat care nu ar avea o religie a sa, cu pompa care să înconjoare oricare

act important al vieții publice. Cu religia de „întâietate“ veți mai putea aduce pe mitropoliți și episcopi ca să-i așezați cu solemnitate la actele publice importante care impresionează atât poporul, căci dau o sancțiune care nu este în mijloacele noastre, ci vine mult mai de sus decât de la noi? Când ziceți „religiune dominantă“, nu apăsați pe nimeni, dar în același timp nu lipsiți de prestigiu o biserică ce are nevoie, ca și statul însuși, de acest prestigiu. Nu o faceți numai pentru dânsa, ci pentru o viață morală a imensei majorității a unui popor. (*Aplauze prelungite.*)

Dar s-a mai ridicat o obiecțiune, că mai este o biserică românească: Biserica unită din Ardeal. Biserica unită este a minorității dintr-o singură provincie, din Ardeal. Această biserică datează numai de două veacuri. Și în viața bisericii unite s-au pus atâtea din luptele acestui popor, și îi datorăm atât de mult pentru legăturile pe care ni le-a stabilit cu Apusul, într-un anumit moment. Dar nu e mai puțin adevărat că biserica unită a trebuit să păstreze din legea cea veche, nu numai ritul, dar și crezul, care la mitropolia din Blaj se spune după legea veche. Astfel nu știu dacă biserica unită ar fi putut să păstreze și pe acei credincioși care cu multă greutate a putut să și-i păstreze.

Mai este de lucru: Biserica noastră a venit de la noi și atârnă de noi. Biserica unită, cu toate schimbările pe care le-a adus sufletul românesc, vine de la Habsburgi, care au murit, și atârnă și de Papa, înaintea marei figuri creștine a căruia, evident, oricine se înclină, dar pe care nu-l voim amestecat în rosturile noastre (*aplauze*).

Dar voiți d-voastră să faceți ceva cu biserica unită ca să mulțumiți toate sufletele din Ardeal? Foarte bine; este un mijloc: Să se prevadă că acolo unde nu există decât biserică unită, în cutare localitate unde funcțiunile acestea care sfințesc un act public nu pot să fie îndeplinite de preotul religiei dominante, în al doilea rând vine cealaltă biserică românească. Dar, vă rog, nu cedați unor stăruițe îndărătnice, din partea reprezentanților unei anumite forme trecătoare prin care trece biserica unită, formă care se rupe tot mai mult de la românism și se îndreaptă tot mai mult către catolicismul pur și absolut.

(Aplauze, aprobări.)

Eu, să-mi dați voie – și cred că nici o osândă bisericească nu va cădea asupra mea, osânda chiar de la confesiunea căreia-i aparțin pentru cele ce spun – dar cred că lucrările lui Dumnezeu, odată ce sunt pentru oameni, trebuie să fie în legătură puțin și cu interesele lor, că Dumnezeu ne dă voie să considerăm biserica Lui nu este pentru îngerii din Rai, ci pentru pământeni aceștia, de pe scoarța pe care o locuim, s-o considerăm și sub raport național. Aceia este religia dominantă în care intră mai mulți români din toate vremurile. (Aplauze.)

Prin urmare, putem să revenim la cuvântul acela de „dominantă“, fără să fim retrograzi, fără să pierdem contactul cu ideile moderne și păstrând astfel încă unul din elementele morale pe care se sprijină însăși existența morală a poporului românesc.

Și mai spun încă un lucru: Lupta care se duce împotriva ortodoxiei o știu de când se duce. Se duce de anumite elemente care s-au trezit „unite“ aici în Vechiul Regat de la București de câțiva ani și când a venit primejdia cea mare națională, ele s-au alăturat la străinii care începuseră lupta catolică în București. Unii dintre dâșii au fost la închisoare și au scăpat, au fost alții care nu au intrat măcar la închisoarea prevenită pentru ca să-și ispășească astfel păcatele împotriva statului român.

Vin, d-lor, acum la un alt punct care ne interesează pe mulți dintre noi. Dacă disciplina de partid face pe atâția să nu poată vorbi în același sens ca mine, sunt foarte sigur că o bună parte din majoritate împărtășește același punct de vedere și anume din cauza aceluiși motiv de ordin general, filosofic.

D-voastre v-ați speriat de o presă rea. Noi am avut – abia am isprăvit de scris *Istoria presei* – am avut o presă căreia îi datorim în mare parte conștiința publică pe care o avem în momentul de față. Conștiința aceasta publică nu au făcut-o cărțile în trei volume, fiecare de câte 500 de pagini, și n-au făcut-o nici catedra de chimie și nici catedra de matematici, nici cea de limbă latină și nici cea de limbă greacă. Conștiința publică a format-o această presă, cât a fost și cum a fost. Și nu e vina ei dacă presa nu cuprinde pe toți reprezentanții de căpetenie ai vieții noastre politice, cum odată i-a cuprins pe toți.

Căci și Rosetti și tatăl d-lor (I.C. Brătianu) și Mihail Kogălniceanu au fost în mare parte a vieții lor gazetari și poate satisfacțiile cele mai curate le-au avut în momentul când influențau asupra vieții publice prin curajoasele lor articole de gazetă. Este în adevăr rău că acum ne ambuscăm ca să facem gazetărie, că facem gazetărie neizbutită. Eu n-o fac, și sunt mândru. Cât despre injuriile pe care le primesc personal, pentru articolele pe care le iscălesc personal, așa se duce lupta.

Dar, d-voastre luați o parte din procesele de presă și le dați la instanțele judecătorești obișnuite pe motiv de calomnie. Ce este aceia calomnie ? Când mi-o spune cineva că am furat și eu n-am furat, aceasta este o calomnie, dar cu care te deprinzi în acest timp din urmă. Mulțumită mare parte și presei pe care d-voastre minoritatea o cunoașteți, eu am luat vreo patru milioane de la evrei ca să li se susțină interesele (ilaritate), am luat nu știu cât de la statul român ca să mă plimb în străinătate în mai multe rânduri, iar acum în urmă am mai furat și un teren de la Eforie pe care totuși l-am plătit prin munca mea și l-am cumpărat pe prețul pe care l-a plătit orice alt funcționar. Dar calomniile acestea se pot întâmpina. De la o vreme, te deprinzi cu ele. Îmi aduc aminte că răposatul meu prieten Barbu Delavrancea, când eram mai tânăr și mult mai sensibil ca acum, îmi spunea: Te turburi în zadar, va veni vremea să-ți faci carapacea, omul politic care nu-și face carapacea evident că nu era făcut pentru viața politică. Și încă un lucru! Dacă ai suflet în tine, răspunzi calomniatorului așa ca să-l doară mai mult, pe el pentru calomnia lui, decât pe tine care ai primit acuzațiuni care nu erau îndreptățite. Este un mijloc de a aduce la adevăr și bună creștere și pe calomniatorul cel mai îndrăzneț, fără să pui mâna pe el, scormonindu-i sufletul. Dar dacă mi-o spune mie cineva că politica pe care o fac este o politică interesată, că am contract cu d-lor, de la guvern ca să mă prefere generalului Averescu la succesiunea puterii, aceasta este o calomnie sau nu? De fapt este o calomnie mai gravă decât dacă îmi spune că am locul de la Eforie pe un preț mai bun pentru că aceia poate să fie numai o manifestare a lăcomiei mele personale, pe când dincoace este

însăși o corupere a vieții mele publice și eu sunt atins mai greu.

Pentru această categorie, d-voastre mergeți la instanțele judecătorești ordinare. Și atunci, deoarece toate calomniile nu sunt fără coadă, și sunt unele în care coada este mai mare decât calomnia, de ce să iau procesele și să le trimit la judecători care nu sunt aleși ca în Anglia și care... se poate întâmpla, nu s-a întâmplat până acum niciodată (*ilaritate*), dar se poate întâmpla, poate să fie un judecător mai sensibil la o înaintare, cine știe?! Desigur, nu s-a întâmplat în România niciodată, dar cine poate să conteze cu stricarea moravurilor în viitor? (*Ilaritate.*)

Nu este bine ca presa să rămână pasibilă la cea mai teribilă osândă, care este osânda opiniei publice. Iată, cunosc oameni care n-au suferit nici o condamnare, dar care nimenea nu le întinde mâna; unii din ei mai scapă, prin anumite interese politice și se mai strecoară ici și colo; au răsărit în prag, din prag au intrat pe ușă, s-au așezat pe scaun și au tot înaintat mereu până s-au pus în frunte. Cunosc alți oameni care au făcut mult mai puțin; pe unul l-am văzut acum două zile, distrus fizicește – un om de mare talent – și mi-au venit lacrimile în ochi când l-am văzut că schițează un descurajant „bună seara“. L-am cunoscut foarte bine pe vremuri. Nu l-a dat în judecată nimenea, nu l-a condamnat nimenea, dar sufletul în el e zdrobit de o greșală mult mai gravă decât a altora. Nu e societatea noastră cum ne-o închipuim, ca să trebuiască să pui pe fruntea omului „condamnat de la sine“. Este o tăcere, o ignorare a societății, care este mai rea ca o condamnare la moarte, executat.

Nu! Să lăsăm presa cum a fost; să renunțăm la mici satisfacții prin sentințe de tribunal, și va merge Țara românească așa cum a mers și de aici înainte.

Trec la un capitol foarte important pentru mine și acum mă apropiu de sfârșit – căci nu voi răpi timpul acelora care abia așteaptă să ia cuvântul pentru a exprima, fie vederile unei minorități naționale, fie opiniile comisiei însăși care a propus acest proiect de lege – trec la compunerea Senatului. Cu aceasta nu mă împac și nu mă voi împăca niciodată, chiar dacă

aș ști că nu ajung la guvern în viața mea – și o doresc și eu ca oricare om (*ilaritate*). Să-mi dați voie, în momentul când țara nu cuprinde decât candidați de miniștri și majoritatea sunt candidați de prim miniștri, să am și eu o mică ambiție, la sfârșitul vieții mele. Iar, dacă o am e numai pentru a face puținul bine pe care nu vreau să-l duc cu mine în groapă, ca să nu se poată zice că am fost incapabil. Dar, dacă aș ști că niciodată nu va veni vremea care a venit pentru atâția pe care îi respect tot așa de mult ca și pe d-voastre, că și pe dânșii i-ales Regele, i-a voit națiunea, dacă aș ști că niciodată nu va veni ziua și pentru mine, căci mi s-ar spune: „D-ta nu vei governa decât numai dacă n-ai intenția de a schimba Senatul așa cum este prevăzut în Constituție, prefer să nu guvernez niciodată. N-aș governa niciodată decât cu condiția de a schimba această compoziție a Senatului. Vă rog să vă gândiți. Suntem noi o țară de sufragiu universal ori ba? Ce este aici sufragiul universal? Un fel de apendice sau un fel de principiu de existență. Dar că-l judecăm, bun sau rău, în această privință este discuția, a fost și o să fie. Evident că sufragiul universal are o mulțime de neajunsuri, are însă și avantajii; la noi, acum se văd întâi neajunsurile, care sunt mari, o să se vadă pe urmă și însușirile. Sufragiul universal, cu semnul evident că încurajează toate șarlataniile. Cineva care mi se pare că este aici îmi povestea că pe sătenii dintr-un județ oarecare care mergeau spunând că votează cutare semn, i-a întrebat: Dar bine, d-voastre, dacă votați semnul cutare, aceasta înseamnă că votați pe d. cutare și cutare?”

Ba, ferească Dumnezeu, nu-i votăm pe aceștia, care sunt niște ticăloși, niște netrebniți, îi cunoaștem noi; noi votăm semnul ca atare.

Dar bine, oameni buni, aceștia sunt semnul. Ne pare rău, noi vorbim tot românește și văd că nu ne înțelegem. Și s-a mai întâmplat că atâția au crezut că votează cândva pe generalul Averescu și voiau alt semn șoptit de agenții electorali în momentul când alegătorii călcau pragul biroului de vot. Sufragiul universal, pe vremea când țărănimea se lăcomește la pământ, când suferă de pe urma unor nedreptăți seculare, când nu-i faci educația politică, evident că este capabil de a

produce multe rele într-o societate ca a noastră, dar până când nu va trăi politicește societatea întreagă, până atunci ea nu are o viață adevărată. Pe aceasta se sprijină principiul sufragiului universal, dar dacă vrei ca orice celulă din viața unei societăți să lucreze pentru dezvoltarea acestei societăți – și nu în sensul ca șeful să se ducă să întrebe celula: Onorată celulă, ce crezi d-ta în ce privește Tratatul de alianță cu Polonia ori Tratatul de comerț cu Cehoslovacia? Acesta este doar un mijloc de a-ți descărca răspunderea pe celula anonimă care nu se poate trage la răspundere. Ci fiecare celulă socială trebuie înțeleasă în sensul în care funcționează celulele în corpul omenesc, unde celula osului nu joacă rolul celulei creierului, și când osul rămâne să conducă nervul, vai de capul omului! Fiecare celulă să-și aibe rostul, dar fiecare la locul ei și potrivit cu funcțiunea ei. Însă odată ce primiți acest principiu, îl primiți cu greutatea, cu riscurile și relele lui, îl primiți cu trecătoarea anarhie care se desface dintr-însul.

Vă rog deci să fiți sinceri, să nu puneți pe aceiași treaptă Adunarea deputaților, aleasă prin sufragiu universal, cu altă Adunare care în afară de buget, cum se spune în acest proiect, execută toate drepturile Adunării celeilalte și totuși nu vine din sufragiul universal. Ori atunci, aveți curajul să spuneți: Nu voim sufragiul universal. Aveți o politică hotărâtă, ieșiți înainte și spuneți: Nu ne place sufragiul universal, după câțiva ani de experiență, „aruncați copilul odată cu scaldătoarea“.

Copilul dacă țipă în scaldătoare, nu înseamnă că va țipa în toată viața lui; copilul țipă – și e mai bine dacă nu țipă – dar aceasta nu înseamnă că va țipa și mai târziu, în orice caz dacă va țipa n-o va face așa de prostește.

Senatul d-voastre este ales de alegători care au 40 de ani. Cei de 39 de ani nu au acest drept, cei de 40 au, ei trebuie să primească felicitările întregii familii, pentru că s-a îndoit capacitatea lui politică, atunci când a trecut peste 40 de ani. Când își pune el tot capitalul de 40 de ani bine numărați, aceasta înseamnă că este în fine un cetățean de primă clasă. În al doilea rând, consiliile comunale și județene trimet în Senat pe aleșii lor. Și sunt și de cei potrivit cu o lege viitoare care atârnă sus, dar se va coborî la vremea ei, și se va hotărî partea

care e numită și cea care este aleasă din Senat. Va să zică, avem și votul celor direcți de 40 de ani, și votul celor indirecti ai consiliilor județene și comunale; s-au pus la un loc toate sistemele Revoluției Franceze, principiile de la 1793 ale Constituției imperiale; le frământați pe toate, ca să dea aspectul unei instituții complete. Dar fiindcă ați auzit că s-a introdus aiurea după război acea admirabilă instituție a Parlamentului de competențe, de specialiști, hai să fie și specialiști, ei vor putea să fie negustori, agricultori și era bine să adăugați „etc“, ceia ce înseamnă ca lista să fie completată printr-o lege specială. Va să zică, se adaugă și a treia categorie. Dar nu este de ajuns, clerul intră și el sub diferite forme. Și eu zic: Bine face că rămâne și clerul la Senat. În ultimul timp, s-au ținut la Senat două discursuri bisericesti care se pot număra între cele mai alese produse ale elocinței parlamentare; cuvântarea mitropolitului Primat și cea a mitropolitului ortodox al Ardealului, care au avut darul de a spune cuvântul de „pace“. Trebuia să se găsească cineva să-l spună, în momentul când partidele, în prada pasiunilor politice, de o parte silă, de altă parte revolta, se lovesc mai aprins. Este bine să fie clerul acolo, căci la o asemenea vreme un om care face molifte este un om bine venit; da, ca să fiu nevoit să-l chem și să nu-l am acolo, când am nevoie de el, pentru exercitarea unui corp legiuitor? (*Ilaritate.*)

S-au mai prevăzut și șefii altor confesiuni recunoscute de stat, și anume ai acelora care au 200.000 de credincioși. Aceasta e naiv fiindcă se poate întâmpla, într-un moment dat, să te întâlnești cu cele mai ridicole din opiniunile religioase, care prind. Și trebuie să ții neconținut statistica căci dacă moare unul din cei 200.000 de credincioși, atunci rămân 199.999 și nu mai poate figura respectivul șef de confesiune în Senat.

Dar nu numai atât. Cum am spus, ați făcut o categorie din cei care au fost parlamentari o mulțime de timp. În această privință mi se pare că sunteți interesat, d-le Brătășanu, căci d-voastră sunteți singurul din acest Parlament care după socoteala făcută, puteți deveni senator perpetuu.

D. Brătășanu: Eu nu primesc.

D. N. Iorga: D-nealui nu primește; deci pe lângă aceștia, vor fi numiți miniștri, vor fi numiți generali, generali comandanți. Ei bine, să-mi dați voie să vă spun un lucru. Sunt țări în care toți senatorii sunt numiți. Foarte bine. Dar nu-i poți amesteca pe unii cu alții. Și în țările acestea cu senatori numiți ei au o anumită discreție, care uneori ne lipsește nouă. Nimeni din noi nu garantează că va fi după câțiva ani; vă puteți închipui în ce hal vor fi senatorii numiți, la capătul lor! Cine își aduce aminte de Ion Ionescu de la Brad, în bătrânețea lui de 80 de ani, care se prezenta în Senat așa cum putea, știa câtă greutate ar fi avut prietenii lui ca să-l facă să nu asiste, cu toate slăbiciunile, la ședințele Senatului. Dar își poate închipui cineva ce o să fie partea aceasta, cea mai glorioasă azi, cea mai ridicolă poate mâine din Adunare?

Eu nu împărtășesc părerea că trebuie să dau sfatul acestei țări în mâna unei singure Adunări. Națiunea aceasta este o națiune foarte nervoasă și foarte capricioasă, azi te ridică sus de tot și mâine te calcă în picioare. (*Aplauze.*)

La noi este ca la romani: Lângă Capitoliu, e foarte aproape stânca Tarpeniană. Nu vreau ca o adunare aleasă sub impresiunea unor primejdii din afară, sau într-o criză materială, morală din interior, să voteze singură o lege. Dar în concepția d-voastre legile votate de ea trec la Senat. Să zicem că el le refuză. Regele se găsește în această situație grea: Ori respinge și el legea, și atunci se pune în conflict cu Adunarea deputaților, ori primește ceva care este contra intereselor țării, întrupate în conștiința lui. Nu trebuie să fie neapărat un frâu, dar frâul acesta nu poate să fie reprezentat față de o adunare ieșită din sufragiul universal, de o alta care nu vine din sufragiul universal și să aibă totuși aceleași drepturi.

Faceți un Senat de competențe. Senatul acesta de competențe să primească el întâi fiecă proiect de lege, să arate părerea sa asupra unui proiect, să aducă observațiile sale înaintea Camerei. După ce Camera votează, legea să treacă din nou la Senat. Senatul să verifice dacă legea votată se potrivește cu principiile constituționale, ca să nu ne învețe judecătorii pe urmă să votăm legi neconstituționale, spre marea rușine, nu numai a Camerei sau a Senatului care le-a votat, ci a înseși

instituțiunii parlamentare compromise. Să verifice dacă legea aceasta nu se ciocnește cu alte legi, chiar dacă ar fi ca sute de avocați să-și piardă procesele cele mai rentabile din această cauză, și Senatul să facă și observații dacă legea se potrivește intereselor esențiale ale statului.

În caz când se îndărătnicește Adunarea deputaților, și în ciuda observațiilor menține legea, ei bine, d-lor, atunci va aviza Regele. Dar Adunarea să mai aștepte o lună și după ce Senatul își va da părerea asupra legii pe care a votat-o.

Nu puteți face altfel. Sau adoptați un Senat neavând același vot ca și Camera, sau primiți o singură Adunare supusă tuturor loviturilor de pasiuni, sau faceți haosul incoherent și incapabil de solidaritatea pe care îl stabiliți d-voastre. Căci Senatul d-voastre va intra în conflict – afară de cazul unor anumite manipulațiuni asupra cărora s-a vorbit așa de mult încât ar fi de rău gust să mai vorbesc și eu – va intra în conflict cu Adunarea, aleasă liber de majoritatea cetățenilor. Va fi un revoluționar nepotolit de o parte, servind și patimile, iar de altă parte un fricos Senat care se va feri să uzeze de privilegiile lui ca să nu pună pe Rege, pe al doilea rege dintr-o dinastie, nu pe cine știe al câtelea, din catalogul regilor unei dinastii care a trăit secole, ca arbitru între aceste două corpuri care nu se vor putea înțelege.

Acum vin la titlul provizoriu, la dinastie. D-voastre ați reprodus textul din vechea Constituție. Eu cred că ați făcut foarte rău. Nu se potrivește deloc cu împrejurările de acum. Eu am făcut o mulțime de cărți de istorie, însă nu mi-a trecut prin minte să scriu „M.S. Împăratul Napoleon“, „M.S. Carol cel Mare“, „M.S. August“, cum nu mai pot să scriu în întemeierea cât și în consolidarea statului, atâta nu se mai găsește printre cei vii. D-voastre păstrați un text de Constituție ce aparține unui rege care nu mai e în viață, și unei epoci care s-a sfârșit. Și în acest text, pe care l-ați luat din Constituția veche, vorbiți de un lucru care, cred că nu se va întâmpla niciodată: Că dacă nu vor fi moșternitori direcți ai M.S. Regelui Ferdinand, se va face apel la membrii rămași acasă, la aceia care au exclus din familia lor, în vremea războiului, pe reprezentantul idealului românesc luptător. N-avem noi de adus regi români din acea

lume care ne-a urgisit și sub al cărei blestem ascuns eram și azi. Nu. Dacă într-un caz pe care nu-l cunoaște nimeni, dacă ar fi să se caute stăpânitorii României de atunci, ar trebui să se facă aceasta din lumea latină, de care suntem legați pentru totdeauna. De la dâșșii și numai de la dâșșii.

Și aș admite mult mai bucuros pe tronul României pe fiii unei prințese românce măritată aiurea, decât să vedem pe cineva din aceia care nu mai pot avea legături cu această țară, nici după recomandăția suveranului care nu ar avea moștenitori.

Cred că înaintea Adunărilor, și aici e un text de schimbat, să se schimbe acest text căci nu e vorba de principiile superioare ale filosofiei politice și sentimentul națiunii poate fi jicnit de o formulă care nu mai este pentru vremea noastră.

Și închei cu punctul privitor la chestiunea evreiască. Am mai atins această chestiune cu ocazia discursului foarte ambițios al d-lui Stern, care face progrese de la un discurs la altul, dacă nu în ce privește accentul, dar în ce privește progresul și ar fi mai bine ca din când în când să i se atragă atenția că orice progres își are limitele sale și d. Stern vorbind l-am întrerupt, ca să fac declarația că decretele-legi ale d-lui Mârzescu înșirate pe ață nu formează un text constituțional care să se poată pune alături cu celelalte texte cuprinzând principiile. În *Expunerea de motive* se pot afla toate aceste decrete-legi. Nimic nu împiedică o Cameră, pe care d-voastre o considerați Constituanată, se le voteze pe toate, dându-le forma legală, dar trebuie să introduceți aici un principiu și acel principiu să fie de așa natură încât să se vadă limpede un lucru pe care cu dreptate l-a relevat d. Roth.

Ne ocupăm foarte mult de forma în care s-ar prevedea drepturile evreilor și nu ne ocupăm de minorități care, acestea pe pământul în care stau, se găsesc de pe la 1000 și 1200. Evident, nu elementele rutene și evreiești din Bucovina, nu elementele rusești și altele în Basarabia, dar elementele săsești și secuiești, cum nici elementele ungurești aduse la orașe, familii de funcționari care au fost chemate anume și care au transformat caracterul orașelor. Dar elementele cealalte care

sunt de atâta vreme și nu au trecutul recent al evreilor, trebuie să simtă această deosebire.

În trei propoziții să fixez deosebirea care există între minoritățile care sunt și minoritățile care pretind a fi și nu sunt minorități. Cine locuiește un teritoriu definit, are o vechime istorică pe acel teritoriu și prezintă o dezvoltare istorică în marginile lui; cine a fructificat pământul și a ridicat acolo o civilizație; cine vorbește astăzi o limbă pe care o vorbea cu o mie de ani înainte, aceia este o minoritate, care nu are nevoie să fie prevăzută în tratate, și ne închinăm înaintea drepturilor acestei minorități.

Este o altă minoritate contractuală, față de care ni s-au impus anumite îndatoriri. Nu ne înclinăm deloc, dar ținem seama de ce ni s-a impus. Acei care au recunoscut dreptul nostru, au cerut un lucru pe care l-am primit, l-am executat.

Dar evreii din Vechiul Regat nu reprezintă nici o națiune care să fie de secole întregi aici, nu reprezintă nici o cultură specială, nici un aport esențial în dezvoltarea elementelor din care s-a alcătuit statul român de astăzi. Ei nu sunt cuprinși nici în tratate. Tratatele se ocupă de minoritățile care nu făceau parte înainte de război din statul român; dar de elementele alogene neteritoriale, pe care le-am avut înainte de război, nu se ocupă nimeni, căci nu ai să-mi dai mie ceia ce am avut ci ai să-mi recunoști numai ce am dobândit după ce am adus și noi ca aport în lupta comună în care am biruit.

Și atunci trebuia redactat un text foarte limpede pentru noii cetățeni români care de altfel au toate drepturile și trebuie să apărăm aceste drepturi împotriva oricui, cum aș face-o chiar dacă aș pierde simpatiile unui tineret care astăzi se duce într-o parte, mâine într-altă parte. Cine are dreptul cetățenesc, să fie lăsat să-l exercite în întregime, fără ipocrizie, nici din partea opoziției, nici din partea guvernului. Și în ceia ce privește anumite apucături zgomotoase, asupra cărora am atras atenția la timp, când se va întoarce d. Mârzescu de la Iași, va spune dacă gustul huiduielilor pe care le-a primit d-lui acolo seamănă sau nu cu al acelora pe care le-am primit eu. O spun fiindcă d-voastră-mi faceți impresia de a naviga în două luntrii (*ilaritate*).

Va să zică, cine este cetățean, este cetățean; dar trebuie să știe că lucrul este în mod expres înscris în Constituție. Cine era în țara aceasta în momentul când am pornit lupta pentru întregirea ei și iarăși cine era în provinciile care s-au adăugat pe urmă, dar să probeze că nu sunt elemente aduse de vântul războiului, ci cetățeni ai acestei țări, în momentul când a plecat, cu toate elementele ei în război.

Înscriind acest principiu în Constituție, veți avea un termen de drept, contra căruia nu se poate ridica nici un român cu sentimente naționale cât de frumoase și nici un evreu care ar avea cel mai elementar simț de dreptate. Căci țin să adaug că cel mai rău dușman al evreului de aici, pe care îl prețuim, pe care îl iubim, chiar dacă are un suflet asemenea cu sufletul nostru, este evreul de aiurea venit peste dânsul aici și cel care fără a veni aici îl compromite în străinătate prin înțețirile pe care le trimite de acolo, spre răul celui de aici în rândul întii.

Acestea sunt observațiile mele în ce privește principiile generale ale Constituției.

Afară de aceasta îmi veți permite să vă atrag atenția, eu sau prietenii mei, asupra neclarității de redacțiune și asupra acelor greșeli numeroase de gramatică ce se întâlnesc în text pentru ca să nu se zică, poate că nu este un principiu constituțional în România să scrie cineva prost.

Cu acestea, am terminat“. (*Aplauze.*)

În ședința din 21 martie 1923:

Asupra împământenirilor:

„D-le președinte, d-lor deputați, multe hotărâri am văzut luate de o Cameră, dar o hotărâre prin care Camera să-și ia un drept fără anumite motive exprese, o astfel de hotărâre nu am întâlnit până acum.

Dacă această Cameră ar trece împământenirile la Consiliul de miniștri, se întreabă cineva de ce? Se invocă unele cazuri pe care dacă o Cameră le-ar admite că sunt adevărate așa cum le prezintă o anumită critică, aceasta ar însemna că însuși Camera recunoaște că în materie de împământenire s-a

procedat așa cum s-a spus de acea critică. Dar veți zice că dacă se trece dreptul de împământenire de la Cameră la guvern, sunt garanții. D-voastră puteți să păstrați o pasiune pe care aveți datoria s-o aveți despre guvernul pe care îl sprijiniți, dar îmi garantați mie toate guvernele care vor veni în urmă? Slavă Domnului! Am cunoscut guverne care atunci când exista art. 7 din Constituțiune, ar fi voit să împământenească pe toată lumea, și abia ieșim dintr-o guvernare oribilă, în care putea să facă cineva, la anumite ministere, tot ceia ce voia. Apoi doriți d-voastre ca marele număr de străini, care au intrat în țară acum de câțva timp, care numai în Basarabia se cifrează la un milion și jumătate, voiți d-voastre ca aceștia, dacă vor găsi un vad la un Consiliu de miniștri care să fie cam așa, să treacă cu grămada? Sau trebuie după un asemenea scandal să chemăm o Constituantă care să schimbe textul în urma urâtului spectacol ce s-ar da în fața țării și a lumii? (*Aplauze.*)

Că este o comisiune de magistrați, care să verifice actele, n-am nimic de zis. Dar comisiunea care să facă întinse cercetări, să aibă și dreptul de a prezenta mai mulți candidați pe o listă. Camera, având dreptul să primească toate numele scrise pe ea, sau să șteargă pe acelea care pentru un motiv sau altul nu merită a fi încetățeniți.

O voce: Numai pentru români să fie la Consiliul de miniștri.

D. N. Iorga: Și aici este încă un argument, pentru a nu se trimită aceste chestiuni la Consiliul de miniștri. D-lor, sunt deputat, și mi se pare în a 6-a legislatură, și mi s-a întâmplat de am văzut trecând în Cameră toată Peninsula balcanică sub numele de români, pe toți bragagii și covrigarii împodobiiți cu certificate de complezență care ar fi români macedoneni, pe când adevărații români plâneau la ușa Camerei.

D. Ioan Grădișteanu: Ce fel de certificate erau acelea?

D. N. Iorga: Certificate de complezență de la un grup de prieteni. Desigur că d-ta te gândești la Societatea macedo-română, ori faceți socoteala ca să vedeți câți au trecut cu certificate de la această Societate, și câți au trecut cu biletele de complezență de la alții.

Prin urmare, eu cred că însăși banca ministerială ar putea să declare cum că nu face un punct de onoare din aceasta, neputând garanta ea, cea de azi, ce vor face Consiliile de miniștri care vor fi mai târziu în chestiuni de împământenire. Să păstrăm dar Camerei ceie ce este al Camerei, pentru onoarea Camerei și pentru demnitatea țării”.
(*Aplauze prelungite.*)

În aceeași ședință:

Din nou despre împământeniri, după ce G. Mărzescu, ministrul Sănătății, propusese ca art. 7 să fie votat la sfârșitul ședinței:

„Înainte de a se vota, să-mi dai voie, d-le ministru, să-ți atrag atenția asupra câtorva puncte. Ce înseamnă o împământenire? Însemnează că națiunea adoptă pe cineva; este un act de adopțiune. Prin cine poate adopta națiunea decât prin Adunarea care o reprezintă? Noi avem calitatea de a adopta. D-voastre, miniștri, nu aveți calitatea de a adopta, fiindcă sunteți guvern și, fără îndoială, sunteți o emanațiune a Regelui, dar noi suntem reprezentanții națiunii.

Al doilea, să zicem că împământenirea rămâne la d-voastre, la Consiliul de miniștri. Omul este slab; să zicem că vine un număr de candidați la un ministru, alții merg la alt ministru. Ce? Voiți să transformați Consiliul de miniștri, în care sunt și alte divergențe, slavă Domnului, într-un loc unde să se producă neconținut divergențe pentru candidații unuia și candidații altuia? Pe de altă parte, lumea bănuiește, așa e țara, așa are ea obiceiul acesta de a bănuia. Știți la ce siliți un Consiliu de miniștri în care ar fi persoane care se feresc mai mult de bănuială? Să nu împământenească pe nimeni de frică să nu răsară critici, că anumite motive de ordin necurat au influențat asupra împământenirii. Și, în loc să aveți împământeniri mai multe, veți avea, sub această teroare a criticii, împământeniri mai puține și uneori delor. (*Aplauze.*)

După ce Vintilă Brătianu observase că la art. 7 vorbiseră zece parlamentari; așa, ar fi fost necesare 140 de ședințe pentru votarea întregii Constituții:

„D-lor, la acest articol 9, devenit 8, era mai bine ca să nu se zică: „Nu există în stat nici o deosebire de clasă”. Dar desigur că există! D-voastre nu puteți suprima prin Constituție o deosebire care există. Trebuia să ziceți: „Nu se admite nici un privilegiu de naștere”. Aceasta era formula potrivită. Nu se poate zice că nu există nici o deosebire căci ea există.

D. D.R. Ioanițescu: D-le Iorga, este textul vechii Constituțiuni de la 1866.

D. N. Iorga: Credeți că numai noi avem privilegiul de a redacta prost? Aveau și alții. (*Ilaritate.*) D-lor, votarea s-a făcut în astfel de mod, încât comitetul delegaților ar putea încă să țină seama de claritatea acestei formule: „Nu se admite nici un privilegiu de naștere“.

Pe urmă, mai departe, la același articol se spune că numai românii sunt admisibili în funcțiunile publice, civile și militare. Eu adaug, pe lângă „funcțiuni”, și „demnități”. De exemplu, rectorul Universității nu are o funcțiune, ci o demnitate. Dar nu poți să pui acolo pe un străin, căci dacă ai lua un profesor străin, el totuși nu poate fi ales rector. Prin urmare, cred că trebuie să se adauge „Funcțiunile și demnitățile”, pentru ca articolul să fie complet.

Și, mai departe. „Legi speciale vor determina condițiunile de admisibilitate și de înaintare în funcțiunile statului“.

Pe urmă: „Străinii nu pot fi admiși în funcțiunile publice etc“. Trebuie să se spună că străinii nu pot primi nici însărcinări. Fiindcă nimenea nu s-a gândit să dea străinului o funcțiune, dar nici măcar o însărcinare să nu i se poată da decât „în cazuri excepționale și anume statornicite de legi“. Căci d-voastre ați văzut că însărcinări de acestea ați dat și sunt în școli profesori străini pe care i-ați angajat cu contract la un anumit moment și nu ați putut să-i mai scoateți, pentru că nu aveți mijlocul de a strica contractele lor.

Acuma, la articolul 10, devenit 9, nu am nimic de obiectat, căci este fără importanță. Dar mențin observațiile făcute la art. 9, devenit 8, și dacă țineți seama că votarea a fost

confuză, vă rog să admiteți această schimbare, pentru mai multă claritate. E în avantajul d-voastre.

Voci: Propuneți un amendament.

D. N. Iorga: Nu propun nici un amendament. Comitetul delegaților poate să țină seama de observațiile făcute și convingându-se să introducă schimbarea“.

În aceeași ședință:

La discutarea art. 17, **cu privire la abolirea pedepsei cu moartea** (care funcționase în timpul războiului). În replică cu deputatul Iorgu Toma:

„D-le Toma, țara noastră a fost o țară blândă care nu a putut primi această pedeapsă. În Moldova, timp de zece ani, a fost pedeapsa cu moartea și s-a executat numai într-un singur caz, în cazul fraților Cuciu, care în legătură cu vitrega lor mamă au omorât pe tatăl lor. Fapta a fost atât de odioasă încât pedeapsa s-a aplicat; dar societatea întreagă a fost scârbită de ce se făcuse și după aceea nu s-a mai găsit nimeni care să întrebuițeze călăul.

Cunosc Franța, și știu că executarea este acolo un spectacol public, ca alergările de tauri. Nimeni nu se sperie de pedeapsa cu moartea. S-au văzut lucruri îngrozitoare. Copiii din popor asistând și pe urmă căutând petele de sânge și văzând că nu sunt, ziceau: Dar ce, era de turtă dulce?

Va să zică, în loc să fie un model, este un mijloc de a deprinde femeile și copiii cu lucrurile cele mai îngrozitoare, sălbăticiind o societate prin astfel de spectacole”.

În aceeași ședință:

La discutarea art. 22, formulat astfel: „Toți factorii de producțiune se bucură de o egală ocrotire. Statul poate interveni, prin legi, în raporturile dintre acești factori pentru a preveni conflictele economice sau sociale. **Libertatea muncii va fi apărută.** Legea va regula asigurarea socială a muncitorilor, în caz de boală, accidente ș.a”.

G. Mârzescu, ministrul Sănătății, amintise că asemenea texte figurează și în Constituțiile poloneză, cehă, sârbă, germană, austriacă. *N.I. a intervenit:*

„Ceia ce nu împiedică că textul este imprecis și cuprinde mai multe propozițiuni decât ceia ce se spune de obicei într-un text constituțional printr-o singură formulă.

D-lor, eu am spus că nu prezint un contra proiect de Constituțiune ci numai, de câte ori d-voastre aveți un text neclar, confuz, sau care mi se pare mie cel puțin neclar și confuz, vă recomand, din punctul d-voastre de vedere, un text mai practic.

Eu cred că în locul tuturor alineatelor ce le-ați înșirat în acest articol s-ar fi putut spune mai scurt: „Statul are dreptul de a interveni, pentru apărarea interesului general, în conflictele de muncă“.

E exact același lucru, cu deosebirea că s-a spus, în trei rânduri, în loc să se pună atâtea alineate confuze, din care nici unul nu strânge ideia.

Dar faceți cum vreți; Constituția e a d-voastre, nu a mea“.

În aceeași ședință:

Discurs pe marginea art. 23: „Libertatea conștiinței este absolută“. Cu precizarea, între altele: „Religiunea creștin ortodoxă fiind religiunea majorității românilor, are întâietate în stat“:

„D-lor deputați, iau act de dreptatea care se face bisericii marii majorității a poporului român și aș zice, bisericii istorice, în cea mai mare parte a dezvoltării acestui popor. La acest articol însă am observațiuni de făcut, care evident reprezintă o convingere a mea. Nu vă conving pe d-voastre să faceți o revoluțiune la art. 23, cum nu sunteți dispuși să faceți nici de dragul colegilor d-voastre o revoluțiune la art. mult mai puțin importante. Eu fac o declarațiune de principii care mă angajează pe mine și în același timp fac și observațiuni unor forme de exprimare care mi se par nesatisfăcătoare și vă privește pe d-voastre, dacă preferați s-o lăsați pe cea veche,

cum ați făcut și cu textul privitor la muncă, sau să introduceți o formă nouă.

Se zice că statul datorește confesiunilor recunoscute de dânsul libertate și „protecțiune“.

„Libertate“ înțeleg, dar „protecțiune“ ?

Să zicem că este un cult care nu e împotriva ordinii publice, nici împotriva moravurilor, dar un cult bizar, caraghios. D-voastre datorati protecțiune acestui cult?

Să zicem că s-ar răspândi, nu adventismul, care reprezintă o formă de divergență religioasă pe care au primit-o atâtea societăți naționale. Să zicem că s-ar întări aici sabatismul, religia creștinilor de sâmbătă.

S-ar întâmpla, cum se întâmplă deseori în satele de la noi, că femeia vrea slujbă bisericească de duminică, iar bărbatul slujbă bisericească de sâmbătă. Și femeia intră în conflict cu bărbatul pe această chestiune a sâmbetei sau a duminicii. Conform cu Constituția, se duc bărbații și cer protecția statului român împotriva femeilor, care preferă duminica drept ziua în care trebuie să se închine cineva în deosebi la Dumnezeu. Vă rog, lăsați libertatea și în ce privește „protecțiunea“ o biserică se protejează prin adevărurile din ea însăși, prin respectul pe care poate să-l inspire și acelora care nu cred în adevărurile ei.

Mai departe, d-voastre ziceți: „Biserica ortodoxă română este și rămâne neatârnată de orice chiriarchie...“ Chiriarchia e un vechi termen grecesc, fanariot; l-ați luat din Constituția cea veche, păstrați-l; eu însă nici în dicționar nu l-aș admite. Dar, în sfârșit, acest termen de Fanar nu are decât să rămână în Constituția d-voastre; dar adăugați: „Păstrându-și însă unitatea cu biserica ecumenică a Răsăritului în privința dogmelor“. Este forma pe care ați reprodus-o, mi se pare, fără nici o schimbare din vechiul text.

Biserica din Constantinopol, biserica aceia ecumenică să nu credeți – d. Gârboviceanu știe – că însemnează totalitatea bisericilor răsăritene. Biserica ecumenică este o pretențiune a bisericii patriarhale din Constantinopol. „Okumenikos“ nu înseamnă altceva decât „pentru toată lumea“, dar situațiunea pe care o avea patriarhatul din Constantinopol la 1866 era cu

totul deosebită de situațiunea pe care o are acest patriarhat, complet decăzut, în momentul de față. Constantinopolul acesta este frământat de intrigi naționale, în care Atena se luptă cu elementele grecești supuse sultanului, de câte ori este vorba de o alegere de patriarh. Și mai ales, acum partidele politice din Atena, venizelișii și anti venizeliștii, se luptă pentru ocuparea Scaunului din Constantinopol. Rezultatul este că acest Scaun a pierdut nemăsurat de mult din prestigiul său de odinioară. Pe de altă parte, în bisericile celelalte ortodoxe, în bisericile slave ortodoxe, sunt curente care mie mi se par tot atât de respectabile ca și anumite lucruri care nu stau în dogme, ci numai în practicile bisericii ecumenice. Așa încât, în loc să se admită supunerea aceasta, unitatea aceasta indiscutabilă – este duhul unui bărbat politic, care nu se mai găsește între noi, care planează asupra acestui text, dar duhul acesta nu ne poate impune să păstrăm această formă – în loc să se admită unitatea indiscutabilă cu biserica ecumenică a Răsăritului, prefer „Concordanță cu bisericile Răsăritului ortodox“, concordanță care se poate atinge în multe forme. Și eu aș fi foarte mândru dacă s-ar ajunge cândva, între Rusia sovietică și patriarhia din Constantinopol, cu autoritatea ei pierdută, ca această unitate a curenților celor noi, înviitoare în ortodoxia Răsăritului, să fie realizată din îndemnul și sub ocrotirea ortodoxismului nostru, viu și capabil de ideile cele mai înaintate. (*Aplauze.*)

De ce să ne legăm noi de ruina aceia a patriarhatului constantinopolitan? De ce să nu luăm act de ceea ce s-a întâmplat în dezvoltarea timpurilor și să nu întindem o mână către alte biserici, cu care putem colabora ca să introducem în ortodoxism ceea ce este necesar, ca să fie nu o formă moartă ci un element viu în sufletul omenirii contemporane? (*Aplauze.*)

Eu aș zice, prin urmare. „Concordanță cu biserica ortodoxă a Răsăritului în privința dogmelor“. Mai departe. D-voastră spuneți: „În tot regatul României biserica creștin ortodoxă va avea organizație unitară, cu participarea tuturor elementelor ei constitutive, clerici și mireni“. Foarte bine că s-a introdus „clerici și mireni“. În lupta cea mare, care s-a purtat între anumite practici, și democratice și orânduite din Ardeal și

un arhaism care elimina pe mireni de la conducerea bisericii și le răpea interesul pentru această biserică, d-voastre ați făcut un pas către Ardeal, ați împăcat Ardealul și s-a închis în felul acesta un conflict care era primejdios pentru unitatea bisericii noastre.

În ceea ce privește biserica basarabeană, am altă părere. Acolo este o democrație, dar nu o democrație disciplinată, orânduită, și acolo va trebui să se introducă legal această democrație, dar le voi spune: O vreți? S-o împrumutați, nu de biserica rusească, în care este numai dezordine și ceartă ci de la frații voștri din Ardeal, care au știut să împace aceste două principii, democrația și ordinea. (*Aplauze.*)

Dar eu aș adăuga ceva. Nu cred că fac o indiscrețiune, căci știți d-voastre că aceasta este dorința Înalt prea Sfântului mitropolit Miron care, țin să o spun, a fost ales puțin și prin stăruința cui știți d-voastre că era președintele Camerei în momentul alegerii sale, și care e bucuros când vede cum clerul a arătat că biserica noastră ortodoxă poate să stea alături de orice altă biserică în ce privește înțelesul nevoilor vremii. Dar Primatul României, ca să fie biserica așa cum o visează el, are nevoie ca legătura ei cu statul să nu fie atâta de strânsă ca acuma. Adică să se introducă un principiu de autonomie, care n-ar trebui să sperie pe nimeni căci autonomia înseamnă responsabilitate. Câtă vreme nu este autonomie, răspunderea va cădea asupra aceluia care atinge autonomia, iar acela care, având autonomia, ar putea să aibă și răspunderea, părăsește pe una fiindcă nu are pe cealaltă.

Veți zice: Dar biserica aceasta să-și administreze singură veniturile? Nu! Și iată de ce. Sunt vlădici și mai tineri și mai bătrâni. Vârsta nu iartă pe nimeni. Vine un moment când cineva poate să fie înconjurat de o camarilă interesată, care să golească prin anumite acte dăunătoare veniturile unei biserici. Aceasta se poate întâmpla, ierarhii se aleg apoi după anumite criterii, permițând, n-aș zice ipocrizia, dar un anumit meșteșug. A ascunde ceea ce este un om nu aparține numai tagmei mirenilor, ci se întâlnește și în tagma clericilor.

Se poate întâmpla să se înșele cineva în persoana unui ierarh. Admit un control cât mai sever al statului sub raport

financiar; dar ceia ce se face acum cu vlădica: Nu! Vlădica nu știe ce poate face, gândindu-se ce o să zică ministrul, și ministrul nu știe ce inițiativă poate să ia, de frică să nu lovească în drepturile ierarhilor.

Rezultatul este că ministrul renunță în cea mai mare parte la acțiunea sa, și că vlădica el însuși nu are curajul de a încerca o inițiativă. De aceia episcopiile nu au tipografii, de aceia episcopiile nu au școli, de aceia se vede lucrul acesta absurd: Seminarii lângă episcopii și episcopul având doar dreptul de a se plimba prin săli, dând o binecuvântare, fără să poată coborî în sufletele ucenicilor care stau acolo. De aceia seminariile episcopiiilor nu sunt decât un fel de licee, de multe ori tot așa de profane ca și celelalte licee care dau preoți având foarte multe însușiri dar neavând acea însușire de căpetenie, care este credința desăvârșită pe care se sprijină preotul în misiunea sa. De aceia, se poate să fie profesori la seminarii care fac profesii publice de ateism, care în lecțiunile lor să se mențină în specialitatea lor singuri, fără să arate întru nimic legătura pe care pot să o aibă între specialitatea lor și biserică.

Voiți timpul lui Chesarie, voiți timpul lui Veniamin sau al lui Grigorie? Pentru aceasta faceți bine să redați unei biserici care nu a meritat prin nimic să fie aservită statului, să-i redați ceva măcar din libertatea pe care a avut-o odinioară. Și nu uitați că un vlădică nu se schimbă o viață întreagă și că guvernele, cu ajutorul lui Dumnezeu și cu concursul dracului, se schimbă înainte de a împlini 2 ani. (*Răsete.*)

Prin urmare, eu prefer o acțiune culturală și religioasă, fie și mai slabă, dar cu un episcop care rămâne, decât cu un program cât de prost, neconținutelor schimbări de direcție care vin de la miniștri, care nu numai că se succed, dar care fiecare crede că are datoria sa în lupta împotriva celor îndeplinite de predecesorii săi, așa încât ce face unul și se mândrește cu ce a făcut, vine de strică celălalt.

Dați bisericii românești autonomia! Nu puteți să i le dați, căci știu în ce condițiuni veniți cu proiectul de Constituție?!

Vor fi oameni care vor lupta în concordanță cu clerul superior și inferior și cu majoritatea credincioșilor, până ce se

va ajunge ca această biserică să revină la glorioasele ei tradiții și să ajungă la rolul care trebuie să-l joace în societate.

Vom desființa atunci episcopul funcționar și vom face ceiace era odată episcopul: Stăpânul sufletesc în eparhia sa.

Mai departe, d-voastre spuneți că va fi o organizațiune unitară. „O lege specială va statornici principiile fundamentale“.

În propunerea mea această parte cade.

Urmează un articol de mare importanță în care prevedeți că mitropoliții și episcopii vor fi aleși tot după o lege specială, unitară, în sensul celei vechi, desigur.

Părerea mea aici este alta. Am văzut episcopi aleși pe motive pur politice. Am văzut persoane care nu aveau nici o legătură cu biserica, a căror viață era un scandal public, mergând personal din deputat în deputat, din votant în votant, pentru a li se spune, cu toată înfățișarea cuiva, care s-a ridicat de la un bun ospăț, votați-l pe cutare, căci este omul meu!

Îmi era rușine. Am văzut indicații date de banca ministerială: Veți vota pe cutare. Și îmi aduc aminte că odată am întrebat pe actualul prim ministru: După canoane, votul este determinat de duhul lui Dumnezeu, care se coboară în sufletul oamenilor, d-ta ai obiceiul de a te vizita duhul lui Dumnezeu cu 24 de ore înainte de a fi vizitat pe ceilalți. (*Ilaritate.*)

Nu veți tăgădui nimeni că este un mare și un trist adevăr, că n-a călcat cineva pe d-intâia treaptă care duce la un scaun episcopal fără să fi făcut anumite declarațiuni care nu erau de ordin religios, care nu erau de ordin moral, care nu erau de ordin național. Declarațiunea de aderență față de partid trebuia să o facă, deși aceasta nu însemnează că vlădicii s-au ținut de cuvânt. Căci au dreptul și ei destul să facă rezervele lor mintale față de anumită silă care vine din partea societății laice.

Nu tăgăduiesc, aceia dintre dânșii care au fost vrednici și au urmat cursul datoriei și înțelegând că nu poate fi cineva episcop liberal sau conservator, cum era pe vremuri, ca și cum ar fi să fie cineva episcop țărănist și episcop al naționaliștilor din Ardeal și așa mai departe. Pe atunci erau numai două

partide, acum sunt câte vrei și sunt multe. Cu acest înțeles este episcopatul credincioșilor bisericii sale.

Ori de câte ori se face o alegere a Corpurilor legiuitoare, atâta vreme cât demonul spiritului de partid, otrava vieții noastre publice, rana prin care curge sângele acestei țări, slăbită prin urile d-voastre de partid, căci nu țara trebuie să servească partidul ci partidul trebuie să fie pragul pe care trebuie să calce, chiar strivindu-l, țara. Atâta vreme cât acest demonic spirit de partid va conduce alegerile episcopilor, nu veți avea niciodată nu numai biserica lui Dumnezeu, dar nici măcar biserica întregului neam românesc, a tuturor conștiințelor românești, unite măcar înaintea altarului. (Aplauze.)

Pe de altă parte, să-mi dați voie, Corpurile legiuitoare aleg, dar cetățeanul care acum două zile era acolo și purta un foarte frumos fes roșu, eminentamente turcesc (*râsete*), colegul nostru de dincolo, cu fesul roșu, aparține religiei mahomedane. După această Constituție, ar trebui să participe la alegerea episcopilor.

D. P. Gârboviceanu: Aceia nu votează. Se opune legea!

D. N. Iorga: Aci te așteptam. D-ta îți aduci aminte de senatorul de la Vaslui care fiind protestant, a votat pe toți episcopii și mitropoliții noștri. (*Ilaritate.*) Este adevărat sau nu?

Voci: Da.

D. N. Iorga: Dar încă ceva. Dacă d-ta ești turc, nu votezi, va să zică, un vlădică. Dar votezi, dacă d-ta nu crezi în nici unul din adevărurile religioase, dacă n-ai o conștiință creștinească, dacă nu-ți botezi copiii, dacă nu calci în biserică, dacă îți este indiferentă, dacă lângă palatul d-tale este o biserică în ruină, la care nu-ți este rușine să te uiți de la ferestrele palatului d-tale și treci totuși drept foarte democrat, deși nu te uiți la vechea biserică, ce se clatină din temelii, în cazul acesta d-ta, care nu ești atât de creștin cât un musulman, fiind cât musulmanul cu atâta religiozitate câtă să-l apropie puțin de creștinismul nostru, pe când indiferentismul d-voastră care nu are curajul unei negațiuni, ci este tot ce poate fi mai degradant și nul, în domeniul religios și moral.

Și le dați alegerea mitropoliților și episcopilor...

O voce: Nu votează.

D. N. Iorga: Cum nu votează? Dar nu sunt 75% care nu-și îndeplinesc datoriile religioase? Și atunci, dați-mi voie, eu înțeleg să fie aleși episcopii și mitropoliții nu numai de membrii nominali ai bisericii, ci de membrii efectivi ai bisericii.

La un congres de preoți, am emis o idee pe care o păstrez și astăzi și a cărei realizare cred că ar fi un element de înviere a democrației la bisericile noastre: Să voteze nu numai membrii parohiilor, adică aceia care își îndeplinesc datoriile lor în parohie, pe care trebuie s-o organizeze și trebuie să îngrijească de biserica lor, trebuie să aibă în seamă pe săraci, ca să nu se mai vadă toate mizeriile cele vădite și mai ales teribilele mizerii ascunse rătăcind pe străzi, fără să întâlnească un altar al lui Dumnezeu, înaintea căruia să îngenuncheze pentru milă de la bogați. Să faceți parohii și să dați alegerea în mâna membrilor efectivi ai parohiilor, și atunci în loc să aveți o biserică de formă într-un stat de fațadă, veți avea o biserică de influență într-un stat de realitate, care va da acel spirit de care are atâta nevoie statul nostru. (*Aplauze.*)

Altfel, să știți că vă pândește, în ce privește biserica, dezordinea morală; iar în ce privește statul, spectacolul de zilele trecute, adică anarhia mergând împotriva statului pe trei sferturi mort“. (*Aplauze prelungite.*)

Părintele Aurel Dragoș a replicat: „Biserica dominantă este o expresie inexactă, deoarece în raport cu alte biserici, libertatea conștiinței, a cultului, a convingerilor religioase e garantat de Constituțiile moderne”:

„Îmi dați voie o întrebare? Statul, la marile lui ceremonii, are sau ba nevoie de prestigiul bisericesc? Cine vreți să dea acest prestigiu? Vrei să nu fie aici unul? Sau îți închipui poate, că-l poate da biserica unei minorități?”

Părintele Aurel Dragoș: Doamne ferește!

D. N. Iorga: Dominant însemnează aceasta: Atunci când statul român se prezintă înconjurat de prestigiul religios, va fi acel prestigiu religios care a înconjurat țările noastre de la

întemeierea lor, care ele sunt generatoarele României noi. (Aplauze.)

Puțin îmi pasă de Austro-Ungaria, ce a făcut ea! Țările noastre sunt generatoarele statului actual și nu călcăm în picioare secole de viață românească pentru a lua exemple din Austro-Ungaria. (Aplauze călduroase, îndelung repetate.)

Părintele Aurel Dragoș: A domina înseamnă și altceva. A fi superior, a nu se pleca la cei necăjiți, a domni peste toate cultele și a-și aroga un drept de întâietate înaintea lui Dumnezeu. Nici o biserică, nici a evreilor, nici a reformaților, nici a ortodocșilor și nici puțin a uniților n-a voit să fie judecată astfel activitatea lor.

Eu, d-lor deputați, vorbesc din convingerea, din inima poporului, trăiesc în mijlocul lui, vreau să răspundă nu cu istorie, nu deduceri filosofice, ci din inima poporului vreau să se aducă câteva argumente. Ce zice poporul? Sfânta maică biserică.

D. N. Iorga: Poporul zice: Ar fi bine să nu se certe preoții între dâșii, că nu este el pentru biserică, ci bisericile amândouă sunt pentru dânsul și cea mai mică trebuie să respecte pe cea mai mare, pentru că poporul a vrut să fie mai mare una decât cealaltă”. (Aplauze.)

Tot despre statutul bisericii; în replică cu C. Banu, ministrul Cultelor și Artelor, pe tema unității cu biserica ecumenică:

„D-le ministru, îmi dați voie. D. Gârboviceanu ar putea spune de ce s-a pus în forma aceasta legătura cu ecumenicii. Aveam ceva de căpătat de la ecumeni. Dar acum biserica lor nu mai reprezintă o păstrare a dogmei, care să ne lege în sensul că biserica ecumenică înseamnă că ar avea într-însa toate garanțiile care trebuiesc pentru a păstra dogmele neatînse. Dar cine nu o vede în ce stare este astăzi? Azi, clătinându-se la Constantinopol, mâine biserica vagaboandă, așezându-se la Atena, astfel azi chestiunea se pune cu totul altfel de cum se punea înainte. Vedeti cum celelalte biserici se desfac din ce în ce mai mult de oameni și băgați de seamă să nu rămânem noi ultimul sprijin al bisericii ruinate! Aceasta e o problemă care

mă preocupă pe mine de mai mult timp, în care eu, deși fără de veștminte arhieresti, am ajuns la un rezultat care se potrivește și cu barba noastră... (*ilaritate*), în dorința de a folosi biserica”.

În aceeași ședință:

Revine **la împământeniri**. Se discuta art. 7 din Constituție. Textul Comisiei constituționale mixte prevedea că naturalizarea e de competența puterii executive. Comitetul delegaților precizase că naturalizarea se acordă de Consiliul de miniștri individual, în urma constatărilor unei comisii formate din prim-președintele și președintele Curții de Apel din capitală:

„D-lor, să-mi dați voie să întreb guvernul însuși, dacă înțelege să-și însușească argumentele pe care le-a rostit de la tribună d. raportor¹, și aceasta ca să se știe, că dacă articolul se va vota contra voinței unei așa de însemnate părți a majorității, că injuria care s-a făcut Corpurilor legiuitoare de a li se răpi dreptul de a încetățeni este făcută cu voia guvernului, nu numai dintr-o pornire a unei părți din majoritate. Și argumentele acestea m-aș ruga să le repete cineva dintre miniștri, și ceva mai încet pentru ca noi, care înțelegem lucrurile cava mai puțin, să le înțelegem mai bine.

Cineva de pe banca ministerială să binevoiască a explica de ce Parlamentul este dezbrăcat de un drept pe care l-a exercitat de atâta vreme, și atâția oameni politici de cea mai mare însemnătate, care cunoșteau puțin dreptul, n-au crezut că Parlamentul este nevrednic de această chemare, și când s-a revizuit Constituțiunea, s-a păstrat acest drept Parlamentului și nu numai acum s-a făcut această lumină de s-a crezut că trebuie să se treacă drepturile Parlamentului asupra băncii ministeriale. Rog pe unul dintre d-nii miniștri să răspundă”.

G. Mărzescu, ministrul Sănătății, a precizat că odinoară, prin Statutul dezvoltător din 1864, Corpurile legiuitoare naturalizau doar în cazul străinilor necreștini.

„D-le ministru, mi-ați dat voie să vă controlez. Înainte de 1866, chestiunea nu se punea între guvern și Adunare, pentru

foarte bunul motiv că această Adunare nu exista. Dar înainte de unirea Principatelor, cea ce era Adunarea Moldovei și Munteniei după Regulamentul Organic, avea atribuțiuni așa de restrânse. Ea reprezenta așa de puțin suveranitatea națională, încât era foarte natural ca Domnul să-și atribuie dreptul de a da recunoașterea sau ba și cetățenia și evreilor și celorlalți. Noi punem chestiunea de la 1866 înainte, când există reprezentanță națională adecvată și ea ca reprezentantă a poporului român, singură, putea face actul de adopțiune care se cheamă împământenire.

Din nou G.M. pledează pentru a lăsa acest drept Consiliului de miniștri.

„Primesc cu plăcere declarațiunea d-voastră care dezleagă o parte din majoritate. D-voastră socotiți dinainte că o lege de naturalizare pe care eu nu o cunosc, dacă aș avea această lege în fața mea acum, aș vedea că într-adevăr dacă este vorba numai de considerațiuni politice, și încă în cazul acesta socotesc că nu trebuie să încărcăți guvernul cu acte de acestea. Este foarte delicat lucru primirea sau respingerea cetățeniei de către guvern pe motive politice. Vă voi spune cine o să se prezinte. Sunt întâi pribegii din Basarabia. Pământul românesc e dulce, d-le ministru, și cine a venit odată într-însul se duce cu greu. Și mai tot acel milion și mai bine de oameni refugiați în Basarabia acum, va trebui să fie respins pentru motive politice, pentru că nu există cinci la sută din ei care, ținându-se seama de motivul politic, să poată fi admis. Nu numai că este un element străin neadmisibil, dar ei duc cu dâșii poftele țării de unde au venit. (*Aplauze prelungite.*)

E plin Ardealul de indezirabili. Astăzi aflai un lucru: Că actele privitoare la repatriere nu mai există. Au fost furate și nu se mai poate stabili care sunt elementele venite de peste graniță din Ungaria, și pe care deci nu le mai poți trimite îndărăt, pentru că nu există acte care să arate că n-au dreptul să rămână pe pământul nostru. Când va veni chestiunea recunoașterii calităților, vă veți găsi înaintea unei probleme politice. Și tocmai pentru că este o problemă politică, tocmai de

acea lăsați unei adunări politice cu răspundere, iar nu unui minister de la partid. (*Aplauze.*)

D. G.G. Mârzescu, ministru Sănătății Publice, al Muncii și Ocrotirilor Sociale: În ultimele cuvinte ne arătați tocmai motivul care militează în favoarea redirectionării textului art. 7 din proiect, pentru că guvernul va putea face mai ușor decât Corpurile legiuitoare ceea ce cereți.

D. N. Iorga: Care se va putea face mai ușor?

D. G.G. Mârzescu, ministrul Sănătății Publice, al Muncii și Ocrotirilor Sociale: Al îndepărtării celor indezirabili de care vorbiți. (*Întreruperi.*)

D. N. Iorga: Ce ziceți d-voastră? Că mai ușor îi respinge guvernul decât această Cameră? Atunci memoria d-voastră nu-și mai aduce aminte ce minister am avut acum câțeva vreme care, dacă ar fi avut puterea pe care vreți să o dați azi guvernului în aceasată privință, ați fi văzut d-voastră ce s-ar fi ales, în ce privește primirea, încetățenirea românească, cu privire la toți acești indezirabili“. (*Aplauze.*)

NOTE

1. Raportor era N.D. Chirculescu.

În ședința din 22 martie 1923:

Comentarii la art. 66 din Constituție **privitor la sistemul electoral:** „Legea electorală stabilește numărul deputaților de ales în fiecare circumscripție, proporțional cu populațiunea”:

„D-lor deputați, eu aș dori să știu dacă lipsa cuvântului de proporțional la reprezentare înseamnă o intențiune de a schimba regimul actual...”

D. M. Negură: Evident.

D. N. Iorga: Evident? Și vi se pare că este bine?

D. M. Negură: Nu.

D. N. Iorga: Nu e bine, așa zic și eu fiindcă, iată, d-voastră o faceți în vederea altora, și mi-e frică să nu pătimiți d-voastră mai rău decât alții. Eu cred că este în interesul tuturor să lăsați reprezentarea proporțională a minorităților.

D. G. Aslan: Nu.

D. N. Iorga: Nu? O să vezi d-ta câți se vor alege de-ai d-tale atunci, căci d-ta și cu partidul d-tale nu sunteți din aceia care rezistă când sunt la opoziție.

D. G. Aslan: Dar d-ta?

D. N. Iorga: Eu rezist, și de cincisprezece ani mă aleg. Eu și partidul meu de 15 ani rezistăm fără ca să nu fi venit la putere. Dar aceia care au nevoie ca să dureze de venirea lor la putere, să se gândească bine la ce fac, fiindcă dacă nu ar fi reprezentarea proporțională a minorităților, ne vom întoarce la vechiul sistem în care majoritățile produceau minoritățile din sânul lor, și aceste minorități erau aglomerații de interese personale; minoritatea de azi, cu sistemul ei pe care l-am dezaprobat de atâtea ori, de a face opoziție, încă e mai bună decât opoziția care se ridică din mijlocul majorității, pentru nemulțumiri în legătură cu interesele personale. Cred că este o supapă de siguranță reprezentarea minorităților și, pe lângă aceasta, gândiți-vă ca alegându-se așa vag, reprezentanții minorității vor veni mâine, poate, cine nu credeți d-voastre, și vor face o lege de vă veți mușca mâinile. Să nu credeți că nu sunt tiranii care se pregătesc în momentul acesta și pe care tocmai tulburările din afară le pregătesc. Și nu știu dacă sub regimul electoral al d-lui Argetoianu vă veți simți bine. Trebuie să vă gândiți la ce a fost ieri, și nu pentru că astăzi vă simțiți tari, să uitați dureroasa experiență, când, cu reprezentarea minorităților, ați avut abia 3-4 deputați și a trebuit să alegeți în rândurile altora și să atrageți aderenți pentru ca să faceți figură bună în Cameră. Rolul meu aici nu este altul decât acela de a atrage fiecăruia atenția asupra cursei pe care vrea s-o pregătească altuia și în care poate să cadă el însuși“.

În aceeași ședință:

Despre implicarea regelui în discuțiile publice.

Rememorează împrejurările unei conferințe ținute de el, la care asistase și regele Ferdinand.

„Dar eu am cerut cuvântul în chestiune de regulament și iată ce am spus: La începutul acestei ședințe s-a adus în

discuție persoana Regelui. Vreau să întreb dacă s-a schimbat obiceiul de până acum al Parlamentului de a nu se aduce în discuție persoana și gesturile Regelui în Adunare. Dar, fiindcă s-a întâmplat ca un deputat din minoritate să aducă la discuțiune oarecari cuvinte ale Regelui, spunând că eram de față la această întâlnire, iată: A fost o conferință pe care am ținut-o asupra unui obiect care nu are a face nimica cu actualitatea; era vorba de definiția culturii la un popor – și așa fi ținut-o foarte bucuros și înaintea unei părți dintre deputații care lipsesc acuma (*ilaritate*), în credința că nu le-ar fi stricat. (*Ilaritate*.)

Aceasta este conferința. Regele niciodată nu ar fi venit să asiste la o conferință care ar fi avut un subiect politic. Din partea mea nu așa fost niciodată în stare de a întinde o cursă Regelui, anunțând o conferință cu un subiect, pentru a trata alt subiect. Aceasta poate s-o facă altcineva, eu nu.

A fost o conversație după conferință. În conversația aceasta, acela care a introdus o discuțiune, fără nici o legătură de interes politic, a unor puncte din Constituțiune, cum ar fi alcătuirea Senatului sau exproprierea subsolului, am fost eu – Regele nu și-a exprimat nici un fel de opinie în ce privește Constituția.

Dacă a fost cineva acolo între cei invitați care a putut să raporteze ce s-a raportat, aceasta înseamnă că listele invitațiilor Maiestății Sale trebuie supuse de acum încolo la o revizuire foarte atentă”.

În aceiași ședință:

Despre sufragiul universal, pe marginea art. 69 din Constituție care prevedea că Senatul va fi format din senatori aleși și din alții de drept:

„D-lor, fac această declarațiune, pe care am făcut-o și la discuția generală. D-voastre alcătuiți un Senat de care vă veți împiedica. Și în materie de teorie generală a dreptului constituțional, nu se poate într-o țară în care un sufragiu universal să se pună în fața Adunării ieșite din sufragiul universal, o altă Adunare, aleasă în parte după alt sistem,

compusă din numiți în parte, și care să aibă aceleași atribuțiuni ca și Adunarea care iese din sufragiul universal.

Ori introduceți sufragiul universal, cu toate consecințele sale și voința națională se exprimă prin sufragiul universal, și atunci ești fără îndoială consecvent față de teoria pe care ai primit-o și ai aplicat-o. Ori atunci renunți la sufragiul universal. Aceasta este observațiunea mea, eu nu sunt partizanul unei singure Adunări, nu sunt partizanul apelului la popor, așa cum se găsește în Constituțiile altor state, poporul românesc nici în o sută de ani nu poate fi câștigat pentru idei de referendum. Dar cred, cum v-am spus, că nu poate să existe alături de Adunarea deputaților, aleasă prin sufragiu universal, o alta având aceleași atribuțiuni, deși este aleasă altfel. Gândiți-vă mai bine și o să vedeți că este așa dar vă rog un lucru: Dacă, pentru motive de oportunitate, sunteți de părere să aveți un astfel de Senat, cruțați cel puțin dezbaterele Parlamentului cu expunerea unei teorii care va rămânea și asupra căreia se va opri o critică foarte severă din partea aceluia care vor cerceta lucrările acestei Adunări“.

În replică cu ministrul de Externe I.G. Duca:

„Domnule președinte, am cerut cuvântul nu pentru a încerca să schimb convingerea d-voastre, d-le ministru de Externe, dar pentru a arăta că eu am dreptate. Nu se poate argumenta în ce privește logica unei teorii pe exemple istorice. Exemplul istoric este unul și logica este alta. Domeniul logicii este de o consecvență perfectă, domeniul istoriei este altul, plin de inconsecvențe pe care le impun împrejurările omenești. Eu știu de ce este așa în Anglia și însuși d. ministru de Externe a dat o parte de explicațiuni. Evident, Constituția Angliei este istorică și logica se strecoară numai de câțva timp în această Constituție istorică. Dar mai este ceva: În Anglia acest sistem bicameral, așa cum există, cum s-a modificat cu încetul, servește pentru a menține dominația unei clase. Dacă există în Italia, aceasta e fiindcă Constituția piemonteză, pornind dintr-o țară în care erau vechi tradițiuni feudale și în care deci a trebuit să se respecte interesele și tradițiile unui anumit

baronat subalpin, a impus Italiei acest regim, care acolo în Italia n-a avut niciodată simpatie în masele ei populare. Iar în Franța, Constituția după 1871 este așa, fiindcă după Comună s-a avut tot interesul de a se da unei admirabile clase burgheze mijloace de a se menține. Întrebarea este: Avem noi lorzi pe care să-i ocrotim? Avem noi baroni pentru care să punem anumite elemente în Constituție? Avem o burghezie admirabilă, cum este cea din Franța, pe care s-o apărăm de masele populare? Nu avem nici lorzi, nici baroni, nici mase populare care să se îmbulzească și nici burghezie. Noi putem fi consecvenți și logici. Fiindcă facem o Constituție din nou, putem evita lipsa de logică, fiindcă este aici o națiune în care, din fericire, deosebirile de clasă n-au nimic istoric și prin urmare nu joacă un alt rol decât doar să sprijine anumite tendințe, anumite porniri revoluționare, care nu se pot ascunde de cât sub această mască.

Și îmi permit să atrag atențiunea d-voastre asupra încă unui lucru: Oricine cunoaște, nu Camera lorzilor, în care se spun de multe ori lucruri care au o influență asupra vieții publice, dar viața politică franceză și italiană, pe care o cunoaște și d. ministru de Externe tot așa de bine ca mine, știe că Senatul există ca o condițiune: Ca să nu facă mai nimic.

Arătați-mi o inițiativă importantă plecată din Senatul italian, pe care d. Mussolini îl întrebuițează pentru a se dispensa în realitate de o Cameră a deputaților, pentru care n-are o stimă deosebită. Iar în ceia ce privește Senatul francez, el este desigur cel mai bun cuib pentru cineva care nu-și simte o inițiativă deosebită în domeniul politic.

Prin urmare, voiți să faceți un fel de soporifică Adunare, în care invalizii politici să stea alături cu reprezentanții câtorva categorii, faceți Senatul așa. Și în privința categoriilor țin să spun că nu există numai Camera de comeț, Camera de agricultură, Camera de industrie și muncă, care într-un Parlament de competențe trebuie să-și trimită reprezentanții, plus aleșii universităților. Introduceți acest principiu al competențelor. Faceți-l foarte larg și în așa fel încât Senatul să aibă mai multe elemente de competență, îndeplinind un rol, decât elementele alese de cele două categorii, direct și indirect

de sufragiu, elemente care, fără îndoială nu îndeplinesc nici un rol de căpetenie.

Aceasta am voit să spun și am să mai iau cuvântul și la art. 75, devenit 74, ca să vă arăt cum trebuie fixate, după mine, atribuțiile Senatului. Încă odată, eu nu sunt contra Senatului, dar sunt numai pentru un Senat de competențe și pentru un Senat care îndeplinește o funcțiune bine stabilită. Un Senat frâu, dar nu un Senat piedică“.

După comentariile lui I.G. Duca:

„D. ministru de Externe a spus multe lucruri în puține cuvinte. Îmi pare rău că nu le pot primi pe toate. Logica nu trebuie să se aplice așa cum ați arătat d-voastre, ci altfel. Ai primit un principiu? Principiul acela nu-l nesocotești. Dacă ai dat puterea în mâinile națiunii, consultată prin sufragiul național, nu împiedici ceia ce iese din sufragiul universal de a face ce vrea, căci vedeți, reprezentanța adevărată a națiunii este totuși aceia care iese din exercițiul direct al sufragiului universal.

Imediat ce exercițiul acestei voințe a națiunii se reazemă și pe altceva, nu mai este continuarea logică a ideii din care a plecat reprezentanța națională. În ce privește Senatul italian, d-voastre nu ați făcut decât să repetați ceia ce am spus eu. Fără îndoială că d. Mussolini consultă Senatul. Oricine, când face muzică și nu poate cânta din instrumentul obișnuit, cântă din altul, fiindcă muzica totuși trebuie, în astfel de condițiuni, Senatul desigur e folositor anume când nu vrei să întrebuițezi Camera deputaților. Iar, în ce privește Senatul francez, el e pus ca o piedică a trecutului față de anumite tendințe. Da, ca o piedică. Dar la noi Senatul nu se pune în împrejurări analoge cu luptele sociale teribile care se duc în Franța de atâtea decenii. Noi nu avem o monarhie de apărat împotriva curentelor populare. Acolo unde este o burghezie care trebuie apărată împotriva curentelor populare, Senatul intră în funcțiune de câte ori ea este amenințată. Noi avem de apărat o clasă intelectuală, care își are chiar mai multe pretenții decât valoarea ei reală, azi o bogăție improvizată de ieri sau de astăzi,

fără tradițiuni, căci unul strânge, altul cheltuiește și al treilea se face funcționar. Pe aceștia îi avem de apărat, plus o boierime sărăcită prin expropriere care și-a uitat de multe ori și limba înaintașilor.

Cred că eu sunt acela care am dreptate.

Dar, voiți d-voastră să faceți o încercare? Faceți-o. O să ne întâlnim peste o bucată de vreme, când se va vedea că nu se înțelege Camera aleasă direct prin sufragiul universal cu Senatul de mai multe proveniențe. Vor fi conflicte, și conflictele acestea vor veni înaintea Regelui. Și nu trebuie niciodată să punem, cum spuneam altădată, Rege al unei dinastii noi în situațiunea grea de a avea să hotărască prin elementele reprezentate în Senat și contra majorității națiunii, reprezentată prin votul direct în Adunarea deputaților. *Qui vivra vera!*

D-le ministru, d-ta și cu mine mi se pare că pe o bancă de opoziție o să facem reflecții comune după o trecere de câțiva ani de zile”.

La dezbaterea articolului 73 al proiectului de Constituție face o precizare gramaticală:

„La alineatul C trebuie să se zică *episcopii eparhioți ai bisericilor ortodoxă română*. Fiindcă așa cum se zice aci, ar reieși că sunt mai multe biserici ortodoxe. Genitivul se confundă cu nominativul plural și de aceia să fie *ortodoxă română*, adică tot nominativul la singular, și *greco catolică*”.

Despre cooptarea președintelui Academiei în Senat:

„În privința președintelui Academiei, cred că ar fi mai bine un delegar al Academiei. Se poate întâmpla ca președintele să n-aibă nici o chemare pentru politică, și între membrii Academiei să se găsească o persoană eminentă pe care Academia să dorească să o trimită în Senat.

Pe lângă aceasta, președintele Academiei ar fi ocupat și cu administrația Academiei și cum credeți că o să aibă timp să vină și la Senat? Președintele Academiei este ocupat foarte adesea ori și trebuie să fie neapărat la Academie tocmai în

momentele când sunt ședințe la Senat. Atunci el trebuie să fie înlocuit la Academie printr-un vicepreședinte. Eu nu-mi prea îndeplinesc rosturile de membru al Academiei de când sunt ședințele Adunării noastre. Sunt silit să vin aici și nu pot să mă duc acolo. Dacă este un membru al Academiei mai tânăr și mai inițiat în rosturile politice, de ce numai decât prezidentul Academiei? Știți, d-lor, ce o să se întâmple? Alegerile de prezident ale Academiei se fac cum se fac azi, dar când o fi să se amestice și politica, o să vedeți ce intrigi politice o să fie în jurul alegerii prezidentului Academiei. E mai bine să se pună un membru ales, iar nu prezidentul Academiei“.

La o observație a deputatului Fr. Kräuter:

„D-le ministru, este o parte de dreptate în ce spune dumnealui. Sunt catolici maghiari și sunt catolici germani. Să punem chestiunea foarte neted. Niciodată nu ne putem aștepta la o mișcare iredentistă din partea elementului german, măcar pentru faptul că este unde este și la distanța la care este de formațiunea de stat german.

Dar dacă se întâmplă ca în loc să fie reprezentant catolicismal printr-un episcop catolic șvab din Banat, este reprezentat prin episcopul maghiar din Ardeal, nu văd care ar fi avantajul pentru noi. Și atunci, dacă nu puteți împiedica pe unul – și nu voi să-l împiedic – să punem măcar și pe celălalt care este sigur – în chip firesc e așa – că are altfel de sentimente decât reprezentantul maghiarilor ardeleni măcar o bucată de vreme. Este un lucru la care cred că trebuie să se gândească cineva”.

După ce F.K. declarase că spera pentru Timișoara să fie reprezentată de un episcop german:

S-ar putea adăuga un amendament, în care să se zică: Atunci când într-o confesiune sunt mai multe dieceze cu caracter național, sunt reprezentați capii fiecăruia din aceste dieceze. Sau, când există într-o biserică mai multe categorii naționale, fiecare din aceste categorii naționale să aibe dreptul

la un episcop în Senat. Altfel te alegi numai cu unul care poate să fie cel maghiar. Așa este chestiunea“.

În legătură cu biserica unită:

„Aici noi am făcut o deosebire pentru că biserica unită noi nu o considerăm din latura ei catolică, ci din partea ei românească, așa încât în loc să puneți chestiunea în felul acesta, să o puneți în felul celălalt: Că dacă există și un episcop catolic maghiar și un episcop catolic german, să nu fie unul singur, care se poate întâmpla să fie cel maghiar, ci să fie amândoi. Trebuie de găsit formula pentru aceasta”.

Replică lui I. Simionescu, potrivit intrării episcopilor în Senat:

„D-lor, sunt cu totul de altă părere decât colegul meu. Iată ce am de spus. Și în Constituția noastră este o parte istorică, și această parte istorică, de care nu trebuie să ne lepădăm, este prezența în sfatul domnesc, de când s-au întemeiat țările noastre, a episcopilor. Dar episcopul nu e dator să vină oricând de la eparhia lui. Un episcop care are bun simț vine când sunt chestiuni mari și rămâne în eparhie când nu sunt chestiuni mari. Că un episcop înțelege că nu are de lucru în eparhia lui, e regretabil; dar nu înseamnă că așa va fi întotdeauna.

Să facem din episcop o realitate, cum spuneam, ori să-i facem un rost care să poată reține un suflet, și vlădica va rămâne acolo. Dacă îl țineți numai ca figurant, evident că atunci el preferă să vie tot timpul la ședințele Senatului.

D. I.G. Duca, ministru de Externe: D-lor, eu împărtășesc în totul punctul de vedere al d-lui profesor Iorga.

D. N. Iorga: Și la chestiunea succesiunii la guvern?“
(*Ilaritate.*)

Despre atribuțiile Senatului:

„Eu nu mă voi repeta la art. 75, voi spune numai cum aș redacta atribuțiunile Senatului. Eu mi-am și însemnat într-o

formulă atribuțiunile Senatului. Știu că nu am soarta de a face să se schimbe articolul, mă mulțumesc dar să citesc ceia ce aș spune eu: „Atribuțiunile Senatului constă în darea avizului...” (*citește*).

Eu l-aș primi numai în felul acesta: „Cercetarea legilor la început, facerea observațiilor după ce legile s-au votat aici” și cer Camerei să zăbovească încă o lună de zile când a votat o lege care nu se potrivește cu Constituțiunea, cu legislația anterioară și cu nevoile societății.

O voce: Dar acesta nu mai e sistem bicameral.

D. N. Iorga: Eu nu mor după sistemul bicameral. După cum sunt contra bigamiei, sunt și contra sistemului bicameral“.

În legătură cu titulatura regelui României:

„D-lor deputați, am cerut cuvântul și la art. 78, devenit 77, dar acum pot să vorbesc pentru amândouă.

D-lor, care d-voastre admiteți și acum cuvintele: „Linia coborătoare directă și legitimă a M.S. Regelui Carol de Sigmaringen“, voiți să păstrați această formă, cuvântul de Majestate pentru regele care nu mai este viu? Mă închin.

D. I.G. Duca, ministru de Externe: Eu aș ruga Camera să binevoiască să păstreze redacțiunea actuală. Fiindcă, d-lor, redacțiunera actuală consfințește un principiu că dinastia actuală este dinastia creiată de regele Carol și cred abia că pot spune aici că și factorul constituțional, împreună cu care Constituția se face sau se modifică ar avea aceeași dorință.

D. N. Iorga: Ceia ce vă spun d-voastre am spus-o și „factorului“. Prin urmare, eu nu m-am convins de ceia ce spuneți d-voastre și îmi mențin părerea aceasta că nu se poate zice: „În linie coborătoare directă și legitimă a Majestății Sale regelui Carol I, ci să spuneți a Majestății Sale regelui Ferdinand“.

Iar în ceea ce privește „Hohenzollern Sigmaringen“, aceasta ca istoric poate să aibă o valoare pentru mine. Dar ca român, am uitat de mult și de Hohenzollern și de Sigmaringen, și cunosc numai dinastia română, care să trăiască și să

stăpânească o mulțime de ani, nu pentru că este Hohenzollern Sigmaringen ci pentru că este al României. Aceasta este părerea mea (*Aplauze prelungite.*)

Apoi încă odată repet părerea mea: Ar fi mai bine ca, decât să moștenească frații care au exclus pe fratele lor în timp de război, să vie o dinastie latină. Că aceasta o fi politic ori nu, e altceva; dar „Factorul” s-a deprins cu ideia că, eu poate tocmai pentru că fac unele lucrări care nu sunt politice, pot să fiu un sprijin când elementele care sunt foarte politice se derobează de a-i fi un sprijin. Și aceasta s-a întâmplat.

Sunt deci de părere că frații Majestpăății Sale regelui, prin hotărârea pe care au luat-o în timpul războiului nu pot să dea în oricare generațiune suverani României. Eu însă, când spun lucrul acesta, sunt sigur că exprim conștiința unui popor întreg care iubește pe rege pentru că este român și nu așteaptă ca în viitor, pe tronul României să fie din acei care au exclus pe regele Ferdinand fiindcă a luptat pentru unitatea neamului său“ (*aplauze*).

În legătură cu o formulare „ridicolă” din art. 78 al proiectului de Constituție:

„La art. acesta se zice: **„Regele, în viață fiind, poate numi o regență“.**

Aș vrea să văd și eu pe un rege care nemaifiind în viață numește o regență! (*Ilaritate.*). Evident că regele, fiind în viață nu mai poate să numească o regență; din Rai, voiți d-voastră să numească regele regența? (*Ilaritate.*) Eu nu cred că este bine să se numească o regență prin testament, căci regele având dreptul și putând să facă lucrul acesta, fără să ceară sfatul nimănui, se poate să ne găsim într-un moment dat cu o regență neadmisibilă. Să se spună numai: „Regele poate numi o regență, șteergându-se cuvintele „în viață fiind”.

D. G.G. Mârzescu, ministrul Sănătății, Muncii și Ocrotitorilor Sociale: D-le Iorga, dacă suprimați cuvintele: „În viață fiind“, se poate întâmpla să se numească regența tocmai prin dispozițiune testamentară.

D. N. Iorga: Atunci găsiți d-voastre o altă formă, căci dacă păstrăm forma veche, ea este ridicolă”.

Și în continuare, la art. 83:

„Nu se zice „Jur de a păzi Constituțiunea“. De ce voiți să facă Regele un jurământ contra gramaticii? (*Ilaritate.*) Se zice: „Jur a păzi“ sau „Jur că voi păzi“, dar nu „Jur de a păzi“. (*Aprobări.*)

La fel, cu privire la art. 85:

„D-lor, aici se zice: „Dacă regele se află în imposibilitatea de a domni“. Dar, d-lor, „a domni“ este un termen general istoric și cum am să scriu eu ca istoric, dacă d-voastre confundați aceste două noțiuni: a exercita puterea cu „a domni“.

„A domni“ este o autoritate care se boltește asupra unui cuprins de timp. Trebuie să spunem aci: „Dacă regele se află în imposibilitatea de a exercita puterile sale“, căci se poate întâmpla și lucrul acesta, îl știe d. Duca, ca regele chiar să domnească, dar să nu exercite puterea. Astfel s-a întâmplat cu George al Angliei, care a domnit de la început până la sfârșitul domniei sale, dar fiind supus unor accese ale nebuniei, nu a exercitat totdeauna puterile sale de rege“.

La art. 87, **despre capacitatea regelui României de a domni și în altă țară:**

„Iată, cred că nu e bine să se spună: „Regele nu va putea fi totdeauna și șeful unui alt stat fără consimțământul Adunărilor“.

Dar, chiar cu consimțământul Adunărilor, eu cred că nu e bine ca regele României să fie și șeful unui alt stat. Ideia aceasta s-a înfățișat în domnia regelui Carol I, cu privire la unele oferte din Bulgaria și toată națiunea, toate partidele politice au recomandat regelui Carol – și puteți vedea din corespondența lui Leonov –, i-au recomandat să nu primească tronul Bulgariei.

Gândiți-vă ce ar fi fost dacă regele Carol ar fi primit tronul Bulgariei. Regele nostru este al nostru, și cum oare ar putea regele nostru să fie totdeodată și șeful altui stat? Dar avem noi de împărțit pe suveranul nostru cu cine știe cine? Să-l facem rege în Ucraina, în Bulgaria, în Ungaria? Se poate aceasta? Regele nostru nu poate fi totdeodată și șeful altui stat. În privința aceasta rog stăruitor și banca ministerală să se gândească că în adevăr trebuie înlăturată această dispozițiune.

Statul acesta național al României să-l pierdem sub raportul dinnastiei cu cine știe ce alt stat? Cum se poate să zicem că noi suntem devotați regelui nostru și în același timp ceilalți din statul unde a căpătat o coroană cu voia Adunărilor să-l răstoarne? Credeți că frumoasă ar fi situațiunea unui rege care în România continuă a domni, iar în țara unde cu voia Adunării a domnit, pe urmă este răsturnat? Dar gândiți-vă și la aceia că în țara cealaltă un rege al nostru ar trebui tratat așa cum se tratează în unele state vecine cu noi suveranii. Nu s-ar strica relațiunile noastre cu poporul acela, fiindcă jignirea care s-ar aduce am simți-o noi întregul popor? Dar cum se poate un lucru ca acesta?

D. N. Chirculescu, raportor: Art. 87, devenit 86 prezintă destule garanții.

D. N. Iorga: Nu se poate, este așa de absurd să împărțim suveranul nostru cu alte state! În acest caz ar trebui luni întregi să stea și în țara aceia; se poate un lucru ca acesta?

D. G. M. Orleanu, președinte: Nefiind nici un amendament, pun la vot articolul.

D. N. Iorga: Dați-i înainte așa, sunteți în contra sentimentului Camerei întregi și a națiunii întregi.

D. I.G. Duca, ministru de Externe: De ce vă supărați, d-le Iorga?

D. N. Iorga: Cum să nu mă supăr? N-avem rege de împrumutat, nici de împărțit cu alții”.

În continuare, după ce I.G. Duca spusese că „ne călăuzim după tradițiune”:

„Îmi dai voie. În locul d-voastră să spun eu ce aş face. Nu aduc nici un fel de argumente, am motivele mele pentru a nu le

recomanda Camerei. Nu pot să cred că d-voastră împărtășiți părerea cum că regele României poate fi și regele unui alt stat.

D. I.G. Duca, ministru de Externe: Nu văd inconveniente, pentru că această chestiune e lăsată la aprecierea suveranității naționale. Ea pleacă de la ideea următoare, că toate lucrurile care se întâmplă în cursul istoriei noastre sunt în funcție de voința suveranității noastre naționale și, prin urmare, dacă lăsăm această chestiune cu totul la aprecierea suveranității naționale, în ce mă privește pe mine, sunt complet liniștit. Mă întrebați dacă personal cred că este bine ca regele nostru să fie și regele unei alte țări? Acum mai cu seamă vă spun nu, și chiar în viitor nu văd o asemenea posibilitate.

D. N. Iorga: Să zicem că vine la guvern un alt partid care lipsește acum, să zicem că părintele Drăghici formează Ministerul. Cum internaționala verde pune pe români alături de bulgari, cine știe ce poate intra în mintea unui președinte de Consiliu de dincolo de Dunăre care ar putea să vie și să ofere unirea sub ocrotirea părintelui Drăghici și a internaționalei verzi. Ori, d-lor, regele nostru ajunge rege într-o țară mai mare decât a noastră și ne găsim scăzuți printr-aceasta, ori într-o țară mai mică decât noi, și atunci îl facem de răs. Să presupunem că cele două țări ar vrea să se bată, atunci ar trebui ca și noi să ținem pe rege de un picior iar ceilalți de un altul.

Voci din majoritate: Are dreptate d. Iorga“.

La articolul 90, care stabilea **lista civilă a regelui:**

„Cred că nu e bine, și că nu e bine o dovedesc și împrejurările de acum. Se știe situația în care se află regalitatea României Mari. Tocmai din cauza acestui articol s-a fixat la începutul domniei o listă civilă. Această listă civilă e ridicolă în momentul de față. E o jenă pentru o țară întreagă să se pună regele în situațiunea în care l-am pune noi. Cum să pui pentru fiecare domnie? Dar Ștefan cel Mare și Carol I au domnit atâtea decenii, și ce schimbări nu suferă banul dintr-o zi într-alta? Și voiți d-voastre ca de acum în câțiva ani să fie mulțumit regele cu lista civilă ce i se face acum? Eu cred că

este bine să rămâie ca lista civilă să se fixeze prin lege, pentru ca să o poți schimba. Trebuie oare să recurgem la schimbări de Constituție pentru ca să fixăm lista civilă a regelui?”

Semnaleză iar greșeli de gramatică în redactarea articolelor Constituției:

„D-le raportor, d-lui are dreptate. Sunt o mulțime de greșeli de acestea. Iată la art. 88, devenit 87, d-voastră ziceți că persoana Regelui este neviolabilă și eu spun că trebuie să ziceți este inviolabilă. Dacă este neviolabilă, înseamnă că nu-l pot viola (*ilaritate*); dar inviolabilă înseamnă că nu ai dreptul să-l violezi.

Se pune la vot art. 90, devenit 89 nemodificat, cu rezerva de a se reveni la dispozițiile tranzitorii și se admite. Se citește art. 91, devenit 90.

D. N. Chirculescu: D-lor, se modifică data convocării Corpurilor legiuitoare pentru viitor, fiindcă bugetul trebuie să se aplice de la 1 ianuarie.

D. N. Iorga: În art. 91, devenit 90, se spune că regele, în Mesaj „expune starea țării”. Eu am ascultat foarte multe Mesagii de acestea, și am văzut că regele nu spune nimic în privința situației țării. Ar trebui să se zică: El enunță și un program de lucru. Regele nu face darea de seamă a situației țării dar arată ce o să lucreze Adunarea, îi pune în vedere programul de lucru.

Voci: Printr-un Mesaj pur și simplu ar fi mai bine.

D. N. Iorga: Atunci s-ar putea zice: La deschiderea sesiunii, Regele rostește un Mesaj la care Adunările fac Răspunsul lor.

D. I. G. Duca, ministru de Externe: Se poate primi.

D. G.G. Mârzescu, ministrul Sănătății, Muncii și Ocrotirilor Sociale: Atunci să se zică așa: Regele deschide sesiunea printr-un Mesaj la care Adunările fac Răspunsurile lor.

D. N. Iorga: Citesc în ultimul alineat: „nu poate excede termenul de o lună”. De ce „excede” și nu „depăși”? (*Aprobări*).

Se pune la vot art. 91, devenit 90, și se aprobă cu modificarea următoare: se înlocuiește cuvântul „excede” din ultimul alineat prin cuvântul „depăși”, și la alineatul 3 se va zice: Regele deschide sesiunea printr-un Mesaj la care Adunările fac Răspunsurile lor.

În ședința din 23 martie 1923:

La art. 117, privitor la o formulare neinspirată; Vintilă Brătianu susținuse că e vorba de **un control făcut asupra ministrului, nu a serviciilor lui**:

„Forma nu e elegantă, dar o puneți fiindcă știți că n-o să se întâmple niciodată. E măgulitor pentru miniștri să le spuneți aici: „semnalând totdeodată neregulile săvârșite de miniștri în aplicarea bugetului?” Știți că apar ca niște preveniți. Mai bine s-ar putea spune: „Semnalând neregulile observate în conducerea departamentelor“. Dacă d-voastre vă credeți măguliți de formula aceasta, eu n-am nimic de zis“.

La art. 131, „Constituția poate fi revizuită în totul sau în parte, din inițiativa Regelui și fiecăreia din Adunările legiuitoare”, propune în derădere un amendament:

„Constituția nu va putea fi călcată, în afară de cazul de față”.

Îl susține pe I. Negură:

„Dumnealui are dreptate, căci o să fie în acest caz partidele demagogice totdeauna reprezentate, și partidele care vor face democrație, fără să zică dau foc caselor, partidele acestea nu vor fi reprezentate. Și d-voastre veți pătimi în rândul întâi, căci nu o să duceți flacăra răscoalei prin sate și nu o să aveți cu ce cumpăra pe cei care votează cu votul universal. O să vedeți voi pe dracul!“ (*Ilaritate*).

În legătură cu ținuta deputaților. În replică cu N. D. Chirculescu:

„Dați-mi voie să vă spun că valoarea unui om politic atârnă puțin și de felul cum trăiește. Gândiți-vă ce s-a

întâmplat în Anglia cu Charles Dilke¹, a fost o întreagă campanie contra lui și aceasta pe o chestiune de viață privată și a fost scos cu desăvârșire din circulație, pe o chestiune de moralitate privată, de adulteriu.

Credeți că față de o zdreanță de om, ale cărui păcate din viața privată sunt de natură a-l scoate cu totul din viața publică poate să tacă un suflet omenesc indignat? Iată un om care vorbește lumii de cele mai frumoase principii și nu este decât păcătoșenia întrupată și dacă se găsește un ziarist care spune, cu primejdia unui duel sau cu primejdia unei lovituri, iată cine face morală lumii, iată cine pretinde să îndrumeze societatea, dumneata vii imediat și spui: Aici este un atac al vieții private a individului, prin urmare, el merge la judecata tribunalului ordinar.

O voce: Dacă faptul este exact.

D. N. Iorga: Are omul un proces sau ba? Îl străgănești d-ta? Îl duci acolo? Judecătorul poate să fie influențabil? Și ceia ce s-a citit de la tribună, arată că și în alte țări poate să fie influențabil, dar la noi? Se duce omul care a rupt o mască în pușcărie când acel căruia i-a rupt masca a avut puterea de a influența o sentință judecătorească?

D-lor, cine intră în viața publică trebuie să fie astfel încât să se uite oricine ca printr-un cristal în viața lui privată, să fie om moral”.

NOTE

1. Ch. Dilke (1843-1911), om politic englez, de expresia radicală. Ministru de Interne într-un Cabinet Gladstone. Acuzat de adulter, a reintrat o vreme în viața privată. A revenit apoi, intrând în Parlament.

În ședința din 24 martie 1923:

Pe marginea art. 18, **referitor la proprietate**, care era garantată, iar exercițiul ei se reglementa prin legi. Al. Mavrodi propusese un amendament legat de expropriere pentru căile de comunicație, salubritate publică, apărarea țării și lucrări de interes militar, cultural și în cele impuse de interesele generale ale statului și

administrației publice. Celelalte cazuri de utilitate publică trebuia stabilite prin legi votate cu majoritate de două treimi din voturi:

„D-lor deputați, ca unul care am criticat întâia formă a acestui articol, trebuie să recunosc că schimbările care sunt introduse prin acest amendament au importanță; și că, prin urmare, ar fi neal din partea mea să nu văd că se înlătură în parte dificultățile pe care le prezintă articolul în prima formă, care permitea ca o autoritate administrativă să tulbure proprietatea pe un motiv oarecare fără să aibă o garanție reală, și să nu declar, că aici este o îndreptare sensibilă“. (*Aplauze*).

Amendamentul Al. Mavrodi a fost admis.

Discurs despre expropriere:

„D-lor, cum am spus, intenția mea este numai să fixez deosebirea între opoziția mea, care este în afară de partidul care guvernează și de o altă opoziție care este încă în partidul care guvernează. Și pentru aceasta...

D. I. Grădișteanu: Eu nu fac parte din Partidul Liberal.

D. N. Iorga: Eu credeam că sunteți liberal!

D. I. Grădișteanu: Aflați că nu.

D. N. Iorga: Nu sunteți liberal și n-ați fost niciodată? Sunteți conservator? (*Ilaritate*). Dar atunci Partidul Liberal este cel mai mărinimos dintre partide pentru că s-a interesat așa de aproape de alegerea d-voastră de la Brașov, încât îmi închipuiam că sunteți liberal. În sfârșit... Dar în ce privește d. Micescu, așa avea ceva de relevat.

D. I. Grădișteanu: Concedați că moralmente aveam oarecari drepturi să mă aleg la Brașov.

D. N. Iorga: De aceia eu regret că s-a întrebuițat acele mijloace...

D.I. Grădișteanu: D-voastră știți că pentru Brașov eu am fost unul din aceia care am stăruit în rezolvarea chestiunii școalelor de la Brașov.

D. N. Iorga: E drept, dar atunci urnele nu trebuia să lucreze, împreună cu alegătorii ca să vă alegeți d-voastră. D-voastră meritați o alegere curată și ați avut una care nu este

curată, din cauza filotimiei dumnealor care sunt așa de buni cu aderenții care nu sunt liberali (*ilaritate*).

Voci: Calomnie.

D. N. Iorga: Care e ăla cu calomnia? Dar dacă ofițerul ți-o opune procesul verbal, atunci cum te alegi cu vorba pe care o spui fără să te fi oprrit mult asupra ei?

O voce: Nu pentru d-voastră.

D. N. Iorga: Dealtminteri, nu aveți nici d-voastră timpul nici eu, să ne certăm pentru urne (*ilaritate*. *D. I. Grădișteanu întrerupe*).

D. N. Iorga: D-le Grădișteanu, dacă vorbesc după d-voastră, am făcut un sacrificiu să vă ascult; d-lor nu v-au ascultat, dar eu v-am ascultat și am drepturi asupra d-voastră să mă ascultați, pe care d-lor nu le au.

Cel puțin în ce privește d. Micescu, am dreptul la constatarea că marele d-voastră partid cuprinde în sine fruntași care, în chestiunile esențiale, au altă părere decât șeful partidului. Eu mărturisesc că n-aș consimți să am un mare partid în care, atunci când e de luat hotărârea cea mare și atunci când este de soluționat o problemă importantă, s-ar putea ridica frumușel din partidul meu, care să fie împotriva mea. Dar, evident aceasta este pedeapsa partidelor care se alcătuiesc din persoane pe care nu le examinează, înainte de toate, asupra tendințelor și ideilor călăuzitoare. Este adevărat.

Acum, am stat aici și am ascultat discusul d-lui Micescu, fără să mă extaziez în fața unor frumuseți de formă pe care eu le cunosc în aspectul lor original.

Prin urmare, aspectul lor transplantat aici mă uimește mai puțin decât a uimit pe o parte din auditoriu. Dar istoricul care a rămas în mine ca om politic, acest istoric a ascultat de la început până la sfârșit, cu cea mai mare neîncredere expunerea făcută cu atâta stăruință, cu o profundă convingere, care corespunde desigur cu convingeri anterioare și se leagă cu dânsle într-un adevărat sistem de a cugeta, a d-lui Micescu.

Va să zică, de când e lumea, a existat o singură concepție a proprietății. Ea a fost la Roma, înainte ca Roma să fi încheiat într-un sistem de drept concepția proprietății. Și ea a ieșit dintr-o altă serie de concepții a proprietății, mult mai

schimbătoare decât la Roma, fiindcă niciodată nu s-a schimbat mai mult concepția proprietății în Roma însăși.

Înainte ca ea să fi ajuns să codifice elementele esențiale ale dreptului, au fost multe formule de proprietate. Și ce a însemnat această formulă de proprietate, altceva decât să pună în legătură rezultatul muncii individuale cu necesitățile predominante și esențiale ale societății înseși? Nu societatea există pentru proprietate, ci proprietatea și orice alta există înainte de toate pentru societate. Societatea e elementul de la început, societatea e elementul dominant, societatea e zeul, dacă voiți; proprietatea concepută într-un anume sens, este numai idolul. Aceasta este deosebirea între societate și proprietate.

Dar, d-lor, v-am spus că Roma a avut secole întregi lupte pentru pământ și în aceste lupte pentru pământ s-a căpătat pământul pe alte căi decât acelea ale dezvoltării unui principiu metafizic de proprietate. Dar ce a fost viața internă a Romei decât un conflict violent, o serie de exproprieri, o serie de smulgeri și acordări de pământ, care formează interesul istoriei romane? Și dacă le isprăvești pe toate, când ai o societate deplin așezată, când ai o societate în care orice drept și-a căpătat că i se cuvine, atunci poți să faci un sistem invariabil, pe care să-l transmiți și altor societăți.

Dar atâta vreme cât d-ta lucrezi la temelia de drept a unei societăți, nu poți zice că proprietatea din acea societate e un lucru schimbător.

Dar ce facem noi acum? Ce s-a făcut la Iași? Ce a făcut pe urmă generalul Averescu cu consilierul d-sale special tehnic? Ce s-a făcut după asociația Garoflid – Averescu? Ce s-a făcut de către d-voastre în executarea, în reglementarea acelei măsuri? Ce să facem acum cu textul Constituțiunii, părerea mea asupra dreptului d-voastre nu o schimb, dar textul Constituțiunii se poate aplica, prin urmare, am interesul să caut ca împreună cu d-voastre să-l fac cât se poate mai bun. Ce se va face, ce este absolut necesar să se facă de acum înainte? Căci se știe că una din Camerele pentru care exproprierea de pe timpul lui Cuza vodă nu și-a produs efectele este că nu s-a mers mai departe cu prevederile cuprinse în

actul de la mai, iar pe de altă parte, că dreptul la păduri, dreptul tradițional al societății noastre, nu a fost ținut în seamă, din cauza aceasta avem noi azi lângă biserici frumoase, case făcute din vâlătuci, stropite cu lut, casă de barbari africani fiindcă satului i s-a răpit pădurea la care avea dreptul. (*Aplauze*). Oriunde țăranul a avut puțin drept la pădure, se vede imediat o casă, și oricât țăranul dorește să aibă o astfel de casă, el nu poate în condițiile date să aibă alta decât aceea pe care o are. Dar s-a vorbit de proprietatea neschimbată în țara noastră, proprietatea care formează, în afară de orice altă idee, baza însăși a țării noastre formată din lipirea cap la cap a proprietăților. D. Micescu nu știe că, în adevăr, într-un moment – citez cel puțin un izvor străin – s-a încercat să se facă așa ceva. Sultanul, care aflase că există o geografie și această geografie cuprinde și hărți, a trimis în Moldova și în Țara românească să se facă și acele hărți. Se pare că Domnul a rugat pe proprietari să trimeată fiecare înfățișarea pământului său. Unii l-au luat pe o scară, alții pe altă scară, unii de un inginer, alții de alt inginer, și a ieșit ceva așa de extraordinar încât sultanul multă vreme s-a despărțit de orice preocupățiune geografică. Ceia ce a fost absurd în realitatea lucrurilor, e tot așa de absurd acum în teoria ce s-a înfățișat de la această tribună, și dacă vă fac să vă pierdeți timpul la un ceas așa de târziu, o fac fiindcă va veni o vreme când se va ocupa cineva de ideile ce s-au emis în această Adunare, și e bine să se știe că în această Adunare, pe lângă un eminent om de drept, care prin elocința sa și-a apărat convingerile și ideile, a fost și un modest istoric, care nu a lăsat să treacă aceste inexactități patente. Este un fapt curent pentru oricine atinge cât de exterior istoria țării noastre, este un lucru foarte bine cunoscut că nu am început cu proprietatea quiritară de care s-a vorbit.

Când ați venit d-voastre cu întâia reformă, îmi aduc aminte că răposatul Take Ionescu, a ținut un foarte interesant discurs despre proprietatea quiritară. Eu mă uitam la el și nu înțelegeam de unde venea proprietatea quiritară, față de dreptul cu totul particular al țării noastre. Și cum se poate vorbi de proprietatea quiritară la noi, atunci când legislația cea

mai apropiată de noi, a Regulamentului Organic, a măsurilor luate de Vodă Știrbei și de Grigore Vodă Ghica a fost cu totul în afară de concepția romană, primită în Codul Napoleon, a proprietății quiritare constante a unui drept original, superior, imbatabil, metafizic, care ar admite doar, cum zice d. Grădișteanu, anumite îndatoriri sentimentale, în cei patru pereți ai casei sau în hotarele moșiei. D-ta uiți un lucru, că dacă nu ești sentimental te fac sentimental, ca stat, căci astfel nu se poate ține societatea. Aceasta ese o datorie a societății. (*Aplauze.*) Așa de mulți sentimentali sunt în țara aceasta, pe care i-am văzut la tribună și în articole dar în realitate nu i-am văzut! Noi am început cu proprietatea sătenilor, coborâtori ai moșului care întemeiase satul, lucrându-se în comun moșia. Au fost la început doar niște părți – așa se chemau – și părțile acestea nu erau delimitate; lucra fiecare cât era nevoia lui și cât era puterea lui. Moșiile au început să se delimiteze la noi – îmi pare rău că vă fac să vă pierdeți timpul – dar e foarte interesant, au început să se delimiteze la noi la jumătatea secolului al XVI-lea. Atunci s-a introdus economia sprjinită de bani. Atunci au început țăranii să-și vândă averea, siliți de birul în bani. Ei aveau pământ, dar nu aveau bani. Și atunci au fost siliți să-și vândă moșia. Și din aceasta a ieșit nevoia să se tragă pe pământ, de la un capăt până la altul al moșiei, linii până la capătul celălalt, făcându-se socoteala gradelor până la moșul cel dintâi. Dacă vânzătorul era al 16-lea grad din moșie, potrivit cu descendența, se făceau 16 părți pentru a se tăia, ceia ce se cheamă o curea de moșie, denumire care vine din aceia, că la un moment dat trebuia să-și desemneze pe teren ceia ce fusese numai o parte dintr-însul, ca să se știe de unde până unde. Dar veți zice, s-a creiat în urmă o proprietate boierească. A a avut pământul celor dintâi boieri pentru merite ostășești în pustiu, pe urmă l-au avut și din confiscări de la aceia care săvârșeau un act de trădare. Dar peste 300 de moșii într-o familie, cum a fost casa Cantacuzinilor, sau o sută, cum am fost la Miron Costin, sau și cum au fost ale Buzేశtilor, precum ni se spun fiindcă am văzut și eu atâtea acte de felul acesta, iată cum se alcătuiau mai târziu numai. Act după act sunt redactate exact în aceiași formă, logofătul scrie, țăranul

pune degetul. Vă puteți închipui ce garanție poate fi această punere de deget. De fapt lucrul se făcea mai simplu, ca și în vânzarea de păduri a moșierilor. Unul se ducea și vindea partea tuturora și atunci se puneau un număr oarecare de degete pentru fiecare. Și eu știu că numai așa s-a ajuns, cu puțini bani, să se realizeze imense proprietăți de pământ. Cel puțin vechea proprietate reprezintă pe proprietarul stând la moșie, clădind biserici, stând la slujbă, botezând, cununând, mergând cu țaranii la război, odihnindu-se sub aceiași piatră sau aceiași țărână a bisericii și a cimitirului de acolo. Proprietarul nu era, de fapt proprietar, era un fel de șef al obștei agrare. Abia în secolul al XIX-lea, s-a venit, sub influența Codului napoleonian, cu teoria aceia, teribilă, că el este proprietar de drept absolut. Concepțiunea aceasta nu o are nici acum, când țaranul intră cu plugul într-o moșie care nu este a lui. Ca formă, este o uzurpație violentă, dar în conștiința lui omul își dă seama că acel pământ a fost cândva al lui, că nu l-a vândut niciodată, că sufletul lui nu s-a înstrăinat niciodată de el. Nu zic că legal proprietarul nu este stăpân dar un act de proprietate nu poate scoate din spiritul omului o convingere și dreptul de proprietate se întemeiază nu numai pe o hârtie scrisă ci și în conștiința părților care stau una în fața celeilalte. Dar veți zice, mai este ceva de expropriat. Să-mi dați voie să vă spun, ce am vorbit eu mergând spre casă cu colegul meu d. senator Trufin, care în timpul războiului a distrus o companie germană cu mitraliere și a fost decorat cu *Coroana României* cu spade înainte de a primi *Steaua României* care i s-a dat în ploaia cea mare de decorații acordate după încoronare. D-sa spune că în județele Dorohoi și Botoșani s-a întâmplat următorul lucru: După legea d-lui general Averescu s-a expropriat pe proprietate nu pe proprietar. Ce s-a întâmplat? Foarte mulți proprietari nu și-au păstrat partea lor de pământ și au vândut-o. S-a întemeiat atunci un consorțiu, în care cineva care nu era nici țaran nici proprietar mai vechi a cumpărat aceste pământuri și acest consorțiu se găsește astăzi în stăpânirea unei formidabile părți de pământ pe care îl are din vânzarea unuia și a altuia. Dreptul la preemțiune a fost părăsit. Statul, care avea dreptul să cumpere pământul, ca să-l

dea țăranilor, s-a dat la o parte și în felul acesta s-a format în mâna unor speculatori care nu lucrează pământul ci îl arendează, ei se joacă cu dânsul chiar sub ochii țăranului care nu are pământul trebuincios și care mâine va avea copii pe care nu vor putea să-i așeze pe pământul acela. Și noi nu ne uităm la acest lucru. Am văzut, d-lor, dintr-o statistică care s-a trimis de la Cluj că din cauza condițiilor economice nefavorabile, poporul român se înmulțește mult mai slab ca înainte de război; și în părțile de dincolo de Carpați, după acea statistică, se vede că populația română crește cu 9% și ceilalți, secuii și sașii, cu 12%. Este teribil, d-lor. Nu e bine nici cu țăranul din Banat. Acolo sunt sate care se pustiesc. Și este o operă întreagă de făcut de d-voastre, d-le ministru de Interne. Noi ne sfădim, d-lor, dar țara piere sub picioarele noastre. Sunt sate admirabile în Banat în care în câțiva ani cu o sută de oameni a scăzut populațiunea. Cinci odăi și un singur copil; mare lucru când sunt doi. Țăranul prea bogat dar fără morală și fără simț de datoria lui, e tot așa de periculos ca și cel fără pământ pentru copiii lui. Pentru pământul lui are datorii și țăranul ca și proprietarul. Dacă nu și le îndeplinește, unul sau altul, merită să fie expropriat țăranul, întocmai ca și proprietarul. (*Aplauze.*) Nu este o luptă în contra proprietarului ci în contra omului care n-a scos din pământul țării ceia ce pământul țării putea să-i dea. (*Aplauze prelungite.*)

Și adaug că adesea la țăranul sărac femeia își trudește trupul o viață întreagă pentru ca în urmă, după atâtea cruci pe morminte să rămâie două, trei nenorocite creaturi slăbite, care ele să formeze vloga neamului. M-am speriat de ce am văzut în timpul din urmă într-un articol de ziar strecurat ca utilitate pe lângă atâtea inutilități: Că în regimentele în care românii stau alături de reprezentanții naționalităților, este o jale să vezi cât de slab este fiul națiunii noastre față de fiul celorlalte națiuni bine îngrijit, bine hrănit, care se simte superior aceluia care de drept trebuie să fie stăpânul statului. Și atunci, să te oprești la teoriile juriștilor romani? La ceia ce a copiat din dreptul roman Napoleon I față de împerejurările de atunci? O să respect eu o proprietate care numai în secolul al XVI-lea s-a făcut cu degetele muiate în fum? Și dacă ar fi măcar boierii de atunci?

Dar d. Grădișteanu știe că nu e unu la sută dintre stăpânii de pământ de acum, care să aibă cea mai mică legătură cu boierimea eroică de pe vremuri. Sunt capitaliști care au pus bani în pământul românesc și s-a ajuns în felul acesta la capătul unei speculațiuni, la stoarcerea țaranului însuși, la posesiunea pământului și la stăpânirea aceluia țaran.

Nu. Nu cred că se va găsi vreodată în partid – glasuri izolate se pot găsi – dar un partid care să aibă curajul ca înaintea poporului românesc să zică: Până aici și mai departe nu. Se va merge până acolo cât vor cere necesitățile acestei societăți (*aplauze*). Și oricine, urmărind dezbaterile noastre, va găsi pe cineva care a recunoscut sincer acest drept, va zice: Omul acesta și-a îndeplinit într-adevăr datoria față de țara lui, chiar contra teoriilor la care ține. Iar despre aceia care vor fi ținut la teorie, fără să vadă dincolo de dânsa, va spune: Halal de omul care poate să trăiască în cetatea convingerilor sale când de jur împrejur această cetate este asaltată de nevoile de viață ale societății!

Aceasta este credința mea. Eu cred însă – și cu aceasta închei – că exproprierile viitoare care vor veni, de păduri sau de altceva, vor trebui să cuprindă două lucruri, pe care exproprierea trecută nu le-a ținut în seamă. Iată care: D-voastre ați expropriat pe proprietari, ați spus că-i plătiți și le dați o hârtie fără nici o valoare, hârtie pe care nu o primește nimeni. Cunosce familii care sunt legate de trecutul țării, familii de neam de oameni foarte de ispravă, care nu știu într-adevăr de ce să se apuce. Iată, în Basarabia, alături de proprietarii străini - și față de străini trebuie să avem de asemenea un sentiment de dreptate – sunt și proprietarii noștri, urmași de ai puținilor boieri care au păstrat conștiința românească. Au fost expropriați pe un preț ridicol, dar nici acest preț ridicol n-a ajuns în mâinile lor. Dacă voiți ca exproprierea să fie acceptată chiar de cei loviți, atunci d-voastre ceia ce fâgăduiți trebuie să împliniți, și omul trebuie să vadă că cuvântul de despăgubire reprezintă o realitate, iar nu o zadarnică ispită, care a doua zi după săvârșirea actului s-a pierdut în fum.

Și iarăși, dacă va fi nevoie să se facă vreodată vreo expropriere, să nu se mai facă asemenea cu aceasta din urmă:

Dai omului pământului și-l lași în drum cu mintea lui, cu mijloacele lui. Statul când dă, trebuie în același timp să supravegheze și uzajul care se face cu lucrul dat. O întreagă economie agrară să știți să o faceți în jurul acelor părți din pământul țării care vor intra împreună cu cele dăruite până acum, în mâna țărănimii. Cu gospodăria, cu îndeplinirea datoriilor exacte ale statului, veți adăogi încă o consfințire la omul care, împotriva tuturor juris consultilor romani, fără nici o pierdere de prestigiu a țării, va trebui îndeplinită. (*Aplauze prelungite.*)

În replică cu ministrul P.V. Sassu:

„D-le ministru, dacă d-ta ți-ai pune batista d-tale în fundul pălăriei, în loc s-o pui în buzunar, eu n-aș putea să spun nimic. (*Ilaritate*). Eu m-am interesat de acest articol ce trebuie să obțină el...

D. P.V. Sassu, ministrul Industriei și Comerțului: Este principiul general al despăgubirii pentru toate exproprierile care se fac.

D. N. Iorga: Dacă socoți că e logic ca în proiectul de Constituție să mă îndrept după spusele fiecăruia, ca să găsesc locul unde se află cutare ideie, când nu treceți totdeauna de la general la special și când aveți texte care s-ar potrivi, nu pentru o lege, ci pentru un regulament, și le băgați și pe acelea în Constituție... În haos eu nu pot să găsesc nimic.

Dacă ar fi o Constituție cu drumurile drepte, cu bulevarde de logică, le-aș găsi, dar așa cum este făcută, numai d-voastre cunoașteți toate cotloanele. Mă mulțumesc că mi-ați indicat cel puțin unul.

Vin la partea din urmă. Să zicem că statul român ar fi așa de bun, așa de în afară de preocupățiunile de partid și de persoane, că ar exista în toate o politică a statului român, că ar fi sigur că guvernul de astăzi n-ar avea nici o altă preocupare decât interesul statului și că guvernul de mâine va urma aceiași politică și se va ocupa numai de interesele permanente ale statului, atunci s-ar putea sta de vorbă. Dar, când vedem că în guvernele care se succed cea ce stăpânește este, înainte de

toate, spiritul de partid și de clientelă și că nu se știe niciodată cine succede unui guvern, pentru că succesiunea este lăsată hazardurilor zilei, când pe de altă parte, avem în țară partide care sunt gata a lovi în opera predecesorilor lor, să servească și interesele străinilor, atunci să-mi dați voie să nu găsec calea pe care s-ar putea împăca preocupățiunile de naționalism ale d-lor miniștri și scrupulele care nu le am numai eu, ci le are o întreagă opinie publică, și le are întreaga țărănime românească dintr-un întreg ținut, care ca un singur om se ridică împotriva d-voastre. (*Aplauze*).

Să ne întâlnim noi la alegerile viitoare și veți vedea cât folos va rezulta de aici pentru d-voastră însăși“.

În ședința din 26 martie 1923:

Despre climatul politic al Adunării:

(*Către banca ministerială*): „D-sa zice că sunteți două curente: un curent retrograd și un curent pe care îl reprezintă și d-sa și care sunt ideile înaintate și generoase. Eu vreau să știu care sunteți de un fel și care sunteți de altul? (*Răsete*.)

D. I.G. Duca, ministru de Externe: D-le profesor, încercați o mică intrigă în partid; nu?

D. I. Giurculescu: Eu rog pe marele învățat al neamului nostru să nu toarne gaz pe foc...

O voce: Chiar asta vrea să facă.

D. I. Giurculescu: Și desigur prin sentimentele sale generoase, să caute mai bine a ne ajuta în această operă democratică ce voim să înfăptuim.

D. N. Iorga: Eu nu știu care e democrat și care nu e democrat.

D. I. Giurculescu: Vă rog să vă amintiți răspunsul ce v-a dat banca ministerială!

D. N. Iorga: D. Vintilă Brătianu, din care categorie face parte? Este dintre înaintați sau dintre retrograzi?

D. I. Giurculescu: Nu am calitatea să vă răspund la această chestiune.

D. N. Iorga: Bine, dar șeful guvernului?

D. I. Giurculescu: Cred că reprezintă democrația pe care o reprezentați d-voastră și noi.

D. N. Iorga: Dar dacă nu vă înțelegeți între d-voastră, ce mai reprezintă d-sa?“

Despre regimul pădurilor din Bucovina:

„D-lor deputați, privitor la situația din Bucovina, evident că pădurile acestea sunt dăruite de Domnii noștri pentru anumite scopuri. Dar este foarte adevărat că de o mulțime de vreme nu sunt întrebuințate pentru aceste scopuri. Pe vremea austriacă s-a făcut cu pădurile acestea ceea ce a vrut cârmuirea care a dispărut. Acum se ridică cineva împotriva unei nerespectări a voinței Domnilor de odinioară, care luată literar este imposibilă, căci este nevoia unor comune din care foarte multe sunt românești, de a avea drept la pădure. Să ne gândim că comunele au dreptul la pădure și nevoia de pădure, aceasta nu se poate înlătura. Partea cealaltă, aceea se poate înlătura ușor. Domnii noștri când au dăruit, au dăruit pădurile fiindcă însemnau o valoare. Dacă în locul lemnului dai o valoare, și valoarea aceasta este reală, intențiunea Domnilor de odinioară. Ei au vrut să fie de ajutor, ajutorul se poate realiza și în forma de lemn de pădure și în forma de titlu de stat. Însă aici este o chestiune mai importantă decât chestiunea de lemn și bani. Este chestiunea ca acest Fond religios, după ce a îngrășat pe trântorii stăpânirii austriece, să nu se facă așa încât să îngrășe pe rând pe trântorii partidelor care se succed la putere în Bucovina”.

Răspunde lui Iorgu Toma, care se simțise atacat de observația cu privire la administrarea pădurilor bucovinene:

(Venind în incintă se adresează d-lui președinte): D-le președinte, mi se pare că a fost adus în discuție numele meu și în lipsa mea. Aș vrea să știu ce s-a spus, ca să pot răspunde.

D. M.G. Orleanu, președinte: D. Toma a spus că cuvintele d-voastră nu se pot referi la d-sa, întrucât nu face parte din administrația fondurilor bisericești.

D. N. Iorga: Eu declar că nu fac nici o parte persoanlă d-lui Toma, în parazitismul care, de când Bucovina a fost unită cu România, domină sub toate regimurile întreaga viață administrativă a acestei provincii. Acesta este adevărul, Bucovina e o provincie dată pe mâna unor funcționari de partid, în cea mai mare parte insuficienți, care tratează provincia aceasta cum nu merită să fie tratată, una din părțile cele mai nobile ale României Mari. Vor fi oameni care vor lua măsuri ca să nu se mai întâmple în viitor așa ceva“.

În replică cu ministrul Bucovinei, Ion Nistor, pe seama cheltuielii veniturilor Fondului bisericesc din Bucovina:

„Ați făcut o mulțime de lucruri bune, dar ați voit să vă faceți un partid în Bucovina și în acest fel voind a-ți face un partid în Bucovina, ai tolerat și d-ta, mai puțin decât teribilii d-tale înaintași, o politică ce țintește la alcătuirea unei clientele personale și aceasta e nenorocirea Bucovinei. Mă siliți să spun lucruri pe care nu le-aș fi spus, dar e un principiu pentru un om politic prudent, să nu mă ating fără dreptate, căci am mijloacele să spun limpede orice, oricui”.

Replică aceluiași, cu referire la activitatea sa politică în Bucovina:

Fac două părți în politica d-lui ministru: Una pe care o aprob și am ajutat-o, aceia care a tins la reformele de care Bucovina avea nevoie și alta fundamental greșită, sunteți acolo o mână de oameni, care v-ați împărțit pe baza avantajelor și intereselor personale pentru nenorocirea națiunii noastre, care avea nevoie de toată solidaritatea ei, ca să reziste în contra minorităților care au la dispoziție mijloace pe care noi nu le avem. Și să-mi spui d-ta că, dacă socotelile ies exacte, aceasta nu însemnează că, întrebuițând fiecare numai oameni de partid, ați putut avea o administrație mai bună decât fiecare, dacă neurmărind interesele de coterie, ar fi știut să dea o eminentă administrație fără deosebire de partid. Acesta este un lucru adevărat și, cu cât te supără mai mult, cu atât o afirmi mai tare, cu cât te voi înfunda mai mult.

D. I. Nistor, ministru de stat: Precizați un singur caz.

D. N. Iorga: Să nu-mi cereți la o discuție întâmplătoare să încep a desfășura toate păcatele administrației bucovinene, dar dacă dorești, dacă această majoritate care pare a te aproba, o dorește, veți petrece după Sărbători câteva ceasuri foarte neplăcute, când vă voi arăta cine era acum câțiva ani în Bucovina un om sărac și azi se scaldă într-o avere pe care n-a câștigat-o prin munca sa.

D. I. Nistor, ministru de stat: Dovediți și numiți pe acela.

D. N. Iorga: Voi dovedi, mă tem că până atunci veți veni la mine și veți cere personal.

D. I. Nistor, ministru de stat: Vă rog ca după Sărbători să aduceți toată această chestiune aici, ca să se lămurească înaintea Parlamentului.

D. N. Iorga: După cum mă siliți să nu insist în multe lucruri pentru liniștea acestei țări, luați atitudinea aceasta față de mine? O veți plăti, dacă o veți lua. Și dacă se va întâmpla ca să pot, cândva, să urmăresc pe cei care au făcut așa, îi voi urmări“.

Despre împământeniri:

„Ne găsim înaintea unui vot al nostru, vot sprijinit de faptul, că prin nimic Corpurile legiuitoare n-au meritat să li se răpească dreptul de a adopta pe străini în cetatea românească, pentru ca dreptul acesta să fie dat guvernului, creindu-se oricărui guvern o situațiune foarte delicată. Aici împământenirile se fac la lumina zilei, acolo între câțiva oameni, în condițiuni pe care le știu numai aceia câțiva. Aici este o Adunare care răspunde fățiș înaintea țării, dincolo, cu obiceiurile noastre de opoziție, este grupul miniștrilor, care este totdeauna suspectat cu dreptate sau fără în acțiunile sale de o opozițiune, totdeauna gata de a arunca acuzația și uneori calomnia.

S-au dus o serie întreagă de lupte în jurul acestui punct. S-a făcut apel la rațiunea, la sentimentul demnității Adunării. Din această luptă purtată îndelung, care a permis fiecăruia să întrebe cugetul său, a rezultat un vot al Adunării care, în

interesul însuși al guvernului, pentru prestigiul acestui guvern și al guvernelor care vor veni, a hotărât că împământenirea trebuie să rămâie în seama aceluia care reprezintă nația, care ea singură are dreptul să adopte pe cineva în naționalitatea noastră. (*Aplauze*).

Ce s-a întâmplat? Ni se spune că a fost un vot contrar al Senatului. Respingerea de către Senat a punctului admis de Cameră s-a îndeplinit, vă rog, cu toate formele? Senatul consimte să fie votați viitorii cetățeni prin comitetul restrâns al Consiliului de miniștri? Bine. Acum ce aș face eu dacă aș fi în locul d-voastră? În locul d-voastră – fiindcă ministerul României urmează să primească un drept care aparține Camerei și care nu se putea lua Camerei fără a o jicni – aș declara că nu primesc aceasta. Aceasta ar putea să aibă o influență asupra Senatului, dar d-voastră preferați cu totul altă cale: Întrebuințați influența guvernului pentru a face ca Adunarea să consimtă la jicnirea de a-și părăsi un drept, cum i se cere azi. Eu am ținut numai să definesc înaintea țării un lucru pe care nu-l pot împiedica aici în Adunare. Opiniunea publică va judeca și pe acei care, în această țară au ținut ca împământenirea să fie dată scrupulos înaintea țării întregi de Adunare, conform principiului constituțional, nezguduit, că adoptarea în cetățenia românească nu se poate face decât de reprezentanți ai națiunii, și va judeca și pe aceia care, aleși în condițiuni de sufragiu mai restrâns, au dezaprobat pe cei care reprezintă în această privință cel mai larg vot al democrației românești, Camera, și va judeca și banca ministerială dacă va primi jicnirea ce se aduce acestei Camere prin luarea unui drept al ei, jicnire care va constitui pentru dânsa și pentru toți care vor veni pe urmă, una din cele mai mari încurcături.

Eu aș socoti – pentru mine – acest drept căpătat în aceste condițiuni, ca unul care nu se poate exercita.

Prin urmare, acei care ar spera că prin trecerea împământenirilor la Consiliul de miniștri s-ar putea obține mai multe împământeniri, ar căpăta un răspuns – în cazul meu – refuzul de mai acorda prin Consiliul de miniștri orice împământenire“. (*Aplauze*).

Din nou despre împământeniri:

„Onorată Cameră, cer foarte puțin atențiune de la d-voastră, și iată de ce am luat cuvântul. Ca să fi convins prin argumente când nu ai dreptate este admisibil, dar să fi convins când ai argumente e o rușine, și ca să nu fiu considerat ca prost în fața lumii, să-mi dați voie să răspund la argumentele d-lui prim ministru. S-au adus exemple din străinătate. Putea să aducă exemple din Franța sau din Belgia, dar situațiunea de la noi e deosebită de situația din țările apusene. De ce? Materialul de împământenire de acolo este extrem de restrâns și de o calitate foarte convenabilă (*aplauze*). Oricine știe cât de puține persoane se împământenesc în Franța și știe cât de grele sunt condițiunile de stagiu, de moralitate și așa mai departe, care se cer de la persoanele care se prezintă pentru cetățenia franceză. Oricine știe cât de mult țin apusenii la onoarea de a face cuiva parte din cetățenia lor, și oricine știe din nenorocire cât de puțin fond punem noi pentru faptul că intră cineva în cetățenia rămână. Și, când avem noi în Basarabia sute de mii de refugiați care nu doresc să se despartă de pământul României, care așteaptă cea dintâia ocazie potrivită pentru ca să crească proporția de unu la șapte, sau socotind și celelalte elemente, de un străin la cinci români care există în România unită, oricine se gândește la interesul pe care îl au ungurii de a strecura din Ungaria cât mai multe elemente în părțile vechiului regat unguresc care s-au unit cu România, pentru ca să câștige acolo o preponderență numerică și mai pronunțată în orașe de care au nevoie pentru a argumenta în contra noastră înaintea opiniei publice generale, acela știe că la noi chestiunea nu se prezintă așa cum se prezintă pentru belgieni, pentru francezi, pentru englezi, unde materialul este foarte restrâns și de o calitate mai bună.

Prin urmare, primul argument cred că se înlătură în sufletul oricărui om imparțial. Vin la cel de al doilea argument: Răspunderea, cu cât este mai îngustă, cu atât este mai puternică. La aceasta eu opun o altă formulă: Răspunderea este cu atât mai puternică cu cât este mai fățișă. Aici fiecare poate să vorbească ca să se știe când a fost contra unei

împământeniri. Dați-mi mijlocul de a cunoaște într-un Consiliu de miniștri, când au fost disensiuni în jurul unor împământeniri, care este ministrul care a propus, care este ministrul care a recomandat, care este ministrul care s-a împotrivit și care a fost învins în lupta ce s-a dat. Lucrul care se face la întuneric este totdeauna supus presupunerilor venite, cu sau fără dreptate, din afară. Și vin acum la cel de al treilea argument. D-voastră ziceți: Dar nu Consiliul de miniștri este acela care împământenește singur, fiindcă este o comisiune de magistrați, care comisiune de magistrați îndeplinește anumite forme și constată existența unor anumite condițiuni pentru împământenire.

Bine, d-le prim ministru, mi se pare că împământenirea nu se face după un anumit rit, într-o anumită formă mecanică, care să se poată controla, potrivit cu textul legii, fiindcă nu poate să fie vorba de interpretarea unei legi de magistrat. Împământenirea este un act politic și se poate întâmpla ca solicitatorul să îndeplinească toate condițiunile prevăzute dar, din cauza ideilor pe care le-a manifestat, din cauza sentimentelor pe care le-a dovedit, din cauza intențiilor sale cunoscute față de statul român, omul acesta nu poate fi împământenit la lumina zilei iar în întuneric să poată fi împământenit.

Se poate nu numai atât. Eu nu pot fi bănuț că am sentimente de acelea care separă prin ură națiunea. Dacă a fost în trecutul meu ceva de felul acesta, am avut destulă puțință de a mă acomoda vremii noastre, și a nevoilor ei, pentru ca astăzi să cred sincer că România nu se poate sprijini decât pe buna înțelegere a tuturor cetățenilor ei. Dar este foarte sigur că acest stat român este un stat fondat de elementul autohton, de elementul care-i dă caracterul, de elementul național după care se numește și care nu trebuie să dea numai o formă, ci o realitate (*aplauze*). Și atunci când lucrul este așa, când nu numai împământenirea individuală, dar împământenirea categoriilor chiar este o chestiune politică de rezultat fățiș, îmi dați voie să cred că comisiunea judecătorească, cu observațiile sale externe, formale, nu are nici un fel de însemnătate; însemnătatea o are actul prin care

se judecă dacă politicește sau ba, cutare individ sau cutare categorie de indivizi trebuie să intre în cetățenia românească.

Și opiniunile noastre și voturile noastre înaintea societății de astăzi, și înaintea istoriei și vom fi judecați de opiniunile pe care le-am exprimat, și după voturile pe care le vom fi dat“.
(*Aplauze.*)

Asupra regimului străinilor:

„Am comis o necuviință față de anumite elemente din străinătate? Credeți că acesta este un limbajiu care-l pot primi? D. prim ministru admite ca părerile mele să fie combătute de d. raportor, spunând că eu comit o necuviință față de elementul galițian, ucrainean sau unguresc și statele cărora aparțin când vorbesc așa? Eu cred că este bine să primiți ajutorul atât de util al d-lui Chirculescu și al d-lui Weiss, dar totuși, tot bine este să ascultați și cum tratează singurul adversar loial pe care îl aveți aici în Cameră și care nu este aici ca să primească injurii“.

Proiectul de Constituție a fost votat cu 247 voturi pentru, 8 împotriva și 2 abțineri. N.I. s-a aflat printre acești din urmă votanți.
Își motivează votul:

„D-le președinte, și d-lor, deși bolnav, ca mulți dintre d-voastre din cauza atentatului mizerabil care pentru a doua oară se produce în Adunare, în dauna sănătății noastre a tuturor și a publicului nevinovat din tribune (*aplauze prelungite*), îmi strâng...

D. I.I.C. Brătianu, președintele Consiliului: Și în dauna sănătății morale întrucât depinde de acei care fac acest act.
(*Aplauze.*)

D. N. Iorga: Da, desigur! Îmi strâng puterile pentru a face o scurtă declarație. Punctul meu de vedere firește că nu-l pot părăsi: În credința mea, ați trecut peste anumite forme pe care le puteați îndeplini, pentru ca votul acestei Constituții să fie legal în ochii tuturor și să aveți asentimentul întregii opinii publice care, desigur, dorește ca agitațiile în jurul Constituției să ia un sfârșit. Cu toate acestea, dacă Regele, căruia nu i-aș

da sfatul de a întări o lege constituțională votată în aceste condițiuni, dacă Regele va pune iscălitura sa pe acest act, dacă el va face jurământ pe dânsa, nu mi-aș îndeplini cea mai elementară datorie față de întemeietorul României noi (*aplauze prelungite*), dacă n-aș recunoaște actul pe care jurământul lui îl va fi sfințit. (*Aplauze furtunoase, îndelung repetate.*)

Deoarece legile speciale pe care le puneți în perspectivă permit, cui va veni după d-voastră, să îndrepte foarte multe din Constituție, deoarece însăși forma vagă de exprimare în ce privește unele principii, chiar în ce privește alcătuirea Senatului, care reprezintă fără îndoială principiul pietrei de temelie, cum se zicea adineaora, deoarece toate acestea îngăduiesc o prefacere în bine, cred că atunci când această prefacere în bine va fi făcută de alții, acei alții vor avea din partea d-voastră cel puțin atitudinea pe care d-voastră ați avut-o din partea mea. (*Aplauze.*)

Încât, încheind aceste câteva cuvinte, vreau să-i urez poporului român, întemeietorul și sprijinitorul acestui stat, care a luptat și a suferit așa de mult și care are dreptul la liniște din partea noastră a tuturor, vreau să-i urez ca din ceia ce d-voastră credeți că este un act constituțional să primească cu toată inima părțile bune pe care cei ce vor governa să le aplice sincer, iar nu ca până acum, iar părțile rele să-l ajute Dumnezeu pe dânsul și să ne ajute Dumnezeu pe toți să le îndreptăm, potrivit cu adevărata voință a națiunii“. (*Aplauze prelungite și repetate.*)

În ședința din 25 mai 1923

Despre atmosfera din Parlament când se discută situația administrativă a Basarabiei:

„Cu durere particip azi, mai puțin dispus decât oricând, la atmosfera de izbucniri de pasiuni și patimi din Parlament, care vă spun, de oriunde ar veni, compromit țara.

Să vă spun un lucru: În Parlamentul pe care-l prezidam și pe cari d-voastre liberalii l-ați dizolvat în favoarea generalului Averescu, pe care și acum se pare că-l aveți în buzunar pentru succesiune, am fost să îndeplinesc un act pentru care spun

sincer, am simțit din inimă durere; am oprit pe bătrânul Vasile Stroescu de a vorbi, și când spun Stroescu, înțelegeți ce vreau să spun; înțeleg pe omul care a făcut sacrificii pentru neam, care a dat cu o largă dărnicie din averea lui pentru școlile din Ardeal și pentru toate operele de binefacere.

L-am oprit să vorbească despre lucrurile din Basarabia. Atunci era un alt guvern.

Sub trei guverne s-a adus acuzația că administrația din Basarabia, lucrează din sistem contra populației.

Această acuzație, fie că se îndrepta contra guvernului Vaida, fie că se îndrepta contra guvernului Averescu, fie că se îndrepta contra guvernului liberal, este o monstruozitate. (*Aplauze.*) Nu poate exista un guvern român care să caute să prigonească din sistem populația din Basarabia. (*Aplauze.*)

Am avut o zi de *bucuri* din cele mai mari, atunci când i-am văzut lângă noi pe frații basarabeni. Se poate să n-avem personalul necesar, ori să fie nervozitate de o parte și brutalitate de aiurea, dar nu pot admite să nu adaug înaintea, nu a d-voastre ci a lumii întregi, că nu-mi pot închipui un român, în afară de un funcționar inferior brutal ori beat, care să fie față de fratele său basarabean rău și prigonitor din sistem, din ură. (*Aplauze.*)

Aceasta nu-mi poate intra în minte.

D-voastre mă țineți într-un rol de a forma și întreține conștiința onestă față de conștiința turbure de ieri și de azi. Mă țineți în acest rol prin intrigi undeva și prin ațâțări împotriva mea în stradă.

Dar dacă e să vă dau un sfat, eu v-aș spune: „Trimiteți în Basarabia din administrație tot ce aveți mai bun, căci prefer să mă văd eu palmuit în capitala țării, decât să știu că un frate din Basarabia a fost palmuit acolo.

În Basarabia unită la sânul patriei mame trebuie să facem, înainte de orice, românism și politică culturală națională, iar nu mizerabila politică de partid, care ne distruge neamul”. (*Aplauze.*)

În ședința din 31 mai 1923

Se prezintă **„Actul de danie” pentru Fundația culturală „Nicolae Iorga”:**

Domnilor deputați,

Comisiunea de indigenate și recunoașteri pe persoane morale, în ședința de la 31 mai 1923, a luat în cercetare proiectul de lege prin care se recunoaște calitatea de persoană morală Fundațiunii culturale „N. Iorga” și în urma examinării expunerii de motive ce-l însoțește l-a admis fără modificări, alegând pe d-nii Gh. Aslan, dr. Aurel Morariu și V. Covată ca membri în delegațiunea comisiunii pentru cercetarea amendamentelor, conform art. 93 din regulamentul interior al Adunării, iar prin subsemnatul raportor vă roagă să binevoiți a-i da aprobarea d-voastre,

Raportor, G. Mihalache

EXPUNERE DE MOTIVE

Domnilor deputați,

O nouă fundațiune culturală vine să contribuie la îmbunătățirea și îmbogățirea mijloacelor de studii ale tinerimii noastre universitare. D. profesor N. Iorga, în dragostea pentru cultură și studenți, le pune la dispozițiune casele sale din șoseaua Bonaparte, împreună cu biblioteca, manuscrisele și colecțiile de artă etc., pentru ca aici să poată, în ceasuri de reculegere, să studieze în liniște istoria și trecutul neamului nostru.

Data fiind importanța acestui nou așezământ, vă rog să votați alăturatul proiect de lege pentru recunoașterea personalității morale a Fundațiunii culturale „N. Iorga”, în conformitate cu actul de danie.

Ministrul instrucțiunii, Dr. Anghelescu.

PROIECT DE LEGE

Art. unic. Se recunoaște calitatea de persoană morală Fundațiunii culturale „N. Iorga“, în conformitate cu actul de danie, autentificat de Tribunalul Ilfov, secția de Notariat la no. 12.087 din 25 mai 1923, care face parte integrantă din această lege.

Ministrul instrucțiunii, Dr. Anghelescu.
ACT DE DANIE

Voind să pun la îndemâna studenților, doritori de știință, mijloacele de a se cultiva și pentru ca tezaurele literare, istorice și artistice pe cari le-am adunat într-o viață întreagă de muncă, să nu rămână împrăștiate și necercetate, am hotărât ca în casele mele din București, șoseaua Bonaparte no. 8, date mie prin actul de proprietate, transcris la Tribunalul Ilfov, secția Notariat, sub no. ..., să înființez un așezământ, consistând dintr-o bibliotecă, cuprinzând toate operele pe cari le-am adunat și le voi mai aduna, în decursul vieții mele, precum și din obiectele de artă și de importanță istorică de orice natură, adăugite la dânsa.

Casele cu tot locul lor, cu toate construcțiunile, aparțin acestei fundațiuni, numită:

Fundațiunea culturală „Nicolae Iorga“

Toate cărțile mele și obiectele mai sus arătate aparțin de asemenea acestei fundațiuni.

Tot acestei fundațiuni las și scrisorile ce am colecționat, precum și caietele mele cu însemnări, notele mele zilnice și scrisorile de caracter politic pe cari le-am primit; nu vor putea fi publicate însă decât după 20 de ani de la încetarea mea din viață.

Pe tot timpul vieții mele, atât eu cât și soția și copiii mei vom locui în aceste case. O sală însă, pe care eu o voi determina, va fi pusă la dispoziția studențimii doritoare de a se adăpa la izvorul de știință a cărților din biblioteca mea.

Sala de bibliotecă, asupra căreia voi hotărî printr-un act complimentar, va fi organizată, potrivit unui regulament întocmit de mine, în care se vor preciza condițiunile de admitere a studenților.

Cât voi trăi eu, administrarea și regulamentul sălii de bibliotecă se va face numai de mine.

După încetarea mea din viață, soția mea va avea dreptul de locuință în acest imobil pe tot timpul cât va trăi.

Ea va arăta la deschiderea chiar a succesiunii sălile ce înțelege să lase pentru bibliotecă și camerele pe cari le va ocupa ea pe tot timpul vieții sale.

Soția mea sau eu, în cazul în care ea ar precedea, va desemna pe acela dintre membrii din familia mea, care să continue administrația imobilului și a bibliotecii.

După încetarea mea din viață, administrarea și regulamentul bibliotecii se vor face de soția mea, în unire cu un consiliu de administrație, format din profesorii de literatură și istorie de la Universitatea din București, ea având glasul hotărâtor.

La încetarea din viață a soției mele, imobilul va trece în plina proprietate a fundațiunii. Întregul local însă își va păstra caracterul de local de bibliotecă cu săli de studiu pentru studenți.

În consiliul de administrație al acestei fundațiuni, va fi întotdeauna un membru al familiei mele, desemnat întâiu de mine sau de soția mea, apoi pe rând de acesta și de cei desemnați de dânsul cu vot hotărâtor pe lângă persoanele desemnate mai sus. Acest membru al familiei va locui chiar în imobil, cu dreptul de a-și găzdui frații și surorile, supraveghind întreaga administrație și împiedicând orice ar putea să distrugă unitatea și integritatea fundației mele, precum și orice mutare din loc, fie și pentru împrumut la profesori, a cărților și obiectelor mai sus arătate.

În scopul arătat mai sus, și în condițiunile menționate, fac de pe acum donațiune ministerului de Instrucțiune Publică casa mea din București, șoseaua Bonaparte no. 8, cu întreaga bibliotecă și toate cărțile și obiectele istorice și de artă aflate într-însa, precum și acele ce se vor mai găsi la încetarea mea din viață.

Cărțile și obiectele aflătoare la Vălenii de Munte, în casa mea de acolo, aparțin și ele acestei fundații, care va avea dreptul să supravegheze păstrarea caracterului istoric al acelei case, fără nici o schimbare în afară și înăuntru.

Pentru ca acest așezământ să aibă tăria cuvenită, subscrisul, dimpreună cu d. ministru al Instrucțiunii Publice, vom cere și stăruii să i se dea personalitatea morală.

N. Iorga, profesor universitar, șoseaua Bonaparte no. 8.

Redactor, *G. Tașcă*, avocat, bulevardul Carol no. 37.

TRIBUNALUL ILFOV, SECȚIA DE NOTARIAT

Proces-verbal no. 12.087

Anul 1923, luna mai 25

Înaintea noastră *G. Constantinescu*, judecător la Tribunalul Ilfov, secția de Notariat, asistat de d. grefier ajutor *M. V. Teodorescu*, s-a prezentat astăzi, 25 mai 1923, în pretoriul Tribunalului, dumnealor; *N. Iorga* din București, șoseaua Bonaparte no. 8 și *G. Tașcă*, avocat din București, ca redactor al actului, personal cunoscuți nouă, cerând partea, prin petiția înregistrată la no. 12.062, autentificarea prezentului act în dublu exemplar.

După ce am vizat ambele exemplare, am citit acest act din cuvânt în cuvânt în auzul părții, care ne-a declarat că acest act este făcut cu consimțământul d-sale și că unul din cele două este semnat de d-sa și redactor.

D. G. Tașcă ne-a declarat că d-sa a redactat actul după voia părții.

În urmă, partea și redactorul au subscris în prezența noastră exemplarul ce se va păstra la dosar.

NOI,

Luând act de declarațiunea părții, autentificăm prezentul act scris pe coală de lei 20, anulat timbru mobil de lei 10, duplicatul pe un leu, plătită la administrația financiară cu recepisa no. ..., conform legii Timbrului.

Acest proces-verbal s-a semnat de noi și de d. grefier.

Președinte, *G. Constantinescu*.

Grefier, *M. V. Teodorescu*.

După adoptarea luării în considerare și votarea art. unic, se pune la vot proiectul de lege în total și rezultatul este:

Votanți 99
Majoritate regulamentară 93
Bile albe pentru 98
Bile negre contra 1

D. Pompiliu Piso, vice-președinte: Adunarea a admis proiectul de lege. Ridic ședința.

Ședința din 2 iunie 1923.

Discurs împotriva speculei:

D-lor, dacă îmi dați voie, am numai puține cuvinte de spus.

Intenția d-lui ministru al Comerțului de a înlătura specula este fără îndoială și foarte îndreptățită și foarte laudabilă. Ieri chiar, am găsit în corespondența mea plângerea unui biet funcționar „cu șase suflete în casă“, cum spune el, care și-a dat osteneala să prezinte variațiile de prețuri de la 1916 la 1921 și de la 1921 la 1923.

Acuma, ce a fost la 1916, să nu mai vorbim degeaba. Creșterea de prețuri de la 1916 și până acum, aceasta se constată în toate țările, deși nu în aceeași măsură; dar creșterea de prețuri pe care bietul funcționar „cu șase suflete“ mi-a înfățișat-o de la 1921 la 1923, este în adevăr unica în orice țară din Europa.

El își face socoteala așa: Carnea de vacă îl costa pe dânsul, în 1921, 10-12 lei; acum îl costă 25-30 lei. Cea de vițel, pe care îmi închipui că o mănâncă foarte rar: 12-14 lei atunci, 30-35 acum. Cea de porc, 11-12 lei odată, 45-55 lei acum. Și așa mai departe. Socoteala pe care o face el este o socoteală foarte îndreptățită.

O voce: Plus mojicia măcelarilor.

D. N. Iorga: Nici mojiciile măcelarilor, nici cele parlamentare nu încap în nici o cumpănă.

Socoteala pe care o face el că noi plătim de douăzeci de ori mai scump decât înainte este o socoteală absolut întemeiată.

Știu argumentele cari se pot aduce. Ar fi, la noi, trei. Întâiu, cumpărăm cu o monedă pe care statul român a depreciat-o cel dintâi, când la sporirea cheltuielilor în piață a răspuns cu sporirea de salarii, neconținut repetată și adăugând după fiecare din adausuri o sporire a prețurilor de pe piață. Va să zică, este fără îndoială și deprecierea monedei și greutatea de a cumpăra cu același preț lucruri din străinătate. Dar, afară de aceasta, se dau explicațiuni, care, dacă n-ar fi proporția de unul-douăzeci, ar putea să fie acceptate.

Este sigur că în țară se muncește mult mai puțin decât înainte. (*Aplauze.*) Și, dacă se muncește mai puțin, se și produce mai puțin. De ce? Întâi, fiindcă guvernele de după război au lăsat ca satele să fie părăsite de mulțime de muncitori de pământ cari s-au stabilit, ca speculatori sau ca simpli escroci, în orașele noastre. (*Aplauze.*) Acesta este adevărul.

Al doilea, fiindcă exproprierea s-a făcut în condițiuni așa de demagogice, de cele două partide care au făcut-o (*aplauze*), încât omul a rămas la țară la dânsul fără vite, fără unelte, fără credit, fără asociațiuni și cu puțința de a câștiga mai mult în calitate de căraș decât în calitate de agricultor.

Citez numai atâta: Năvala către orașele unde se petrece, și părăsirea culturii câmpului care dă hrană.

Dar, apoi, oameni cari înainte mâncau mămăligă, mănâncă acum pâine, și bine fac; se întărește rasa. Dar mai mănâncă și baclavale de aceia cari nu merită nici mămăligă.

O voce: Mâncau și înainte.

D. N. Iorga: Fără îndoială, sunt oameni cari mănâncă lucruri de care se sperie întâiu și pe urmă le mănâncă și apoi iar se sperie.

O mulțime de lume și-a crescut nevoile de viață. Și le-a crescut cu mult mai mult decât munca pe care ar fi făcut-o și care i-ar fi îndrituit să ceară o sporire a mijloacelor lor de viață. Acestea sunt lucruri cari se înțeleg, se înțeleg dar nu se scuzează. Dacă noi am fi făcut altceva decât politică de partid,

dacă nu ne-am fi uitat unii în ochii altora, pândind momentul potrivit ca să ne sărim în gât, de la guvern la opoziție și de la opoziție la guvern, evident că ar fi fost mijlocul de a se împiedeca distrugerea, cel puțin pe un sfert, dacă nu pe jumătate, a producției noastre agricole prin îngrămădirea în orașe a unei populații netrebnice, care ea fixează prețuri exagerate. Dar al treilea, mai este și lipsa completă de armonizare, care numai la noi s-a întâmplat, între prețul alimentelor, lefurile muncitorilor și mijloacele de întreținere ale funcționarilor. Creșterii articolelor de primă necesitate i-a urmat numai pe jumătate o creștere a salariilor muncitorilor. Eu am fost tipograf o mulțime de vreme și întrucâtva sunt și acum și știu cum au crescut salariile. Se plătea unui muncitor înainte de război vreo 350 de lei pe săptămână. Ar trebui, pentru ca la salarii să fie o creștere corespunzătoare, să se înmulțească 250 cu 20. Dar evident că nimeni nu plătește astăzi atâta, căci ar fi să dea 6.000 și ceva pe săptămână. Așa încât și muncitorul, cu toată creșterea extraordinară a salariilor, este în deficit. Nu mai vorbim de funcționari, căroro nu cu micile sporuri care se dau, cu grevă sau fără grevă, li se dă posibilitatea de a se întreține ei, de a da munca cerută de la dânsii și de a-și crește copiii.

Și chestiunea este într-adevăr foarte gravă: Nu este vorba numai de nemulțumirile actuale, ci este vorba de scăderea vitalității rasei. Națiunea noastră se hrănește astăzi prost, pentru ca să câștige câteva mii de oameni, și prin această hrană proastă, mai ales a celor cari se ridică, ne va da o generație care, zăpăcită, sub raportul intelectual, din cauza școalei, incapabilă în mare parte de a-și îndeplini datoria morală, va fi și slabă sub raportul fizic. Și atunci, cu slăbănogi în oase și cu slăbănogi în creier, cine va ținea România Mare? Acei de la cari am luat provinciile cari s-au unit cu Vechiul Regat? Aceasta este întrebarea. Și atunci dumneata, d-le ministru de industrie, cu sfatul ministrului de Finanțe, ale cărui aripi argintii, de arhanghel, plutesc asupra întregului ministeriu și mai ales se strâng cu multă scumpătate tocmai acolo unde ar trebui să se întindă și se pare că se întind uneori acolo unde s-ar mai putea strânge, d-ta vii cu proiectul de față.

Și zici: Să nu jupoaie nimeni pe consumator, mai ales în ce privește articolele de prima consumație, la care Consiliul de miniștri este liber să adauge și altele.

Mă trece un fior averescan, când aud de hotărârile Consiliului de miniștri, în ceea ce privește articolele de primă necesitate. (*Aplauze.*)

O lege bine alcătuită nu lasă posibilitatea de a abuza și o lege făcută de cineva cu grija colegilor săi nu lasă puțința de abuz tocmai la acei colegi, cari chiar dacă ar fi oamenii cei mai de treabă au înainte exemple teribil de rele, și se știe că exemplele rele sunt aproape singurele cari se imită. Va să zică veniți cu acest proiect de lege. Voiți ca lumea să plătească mai puțin, ca acel care cere peste cât se cuvine, să fie pedepsit. Este o mare întrebare însă: Cât se cuvine? Descoperirea și precizarea acestui „cât se cuvine“ este un fenomen așa de complex, încât toate articolele legii d-voastră nu ajung la aceasta. Dacă țara ar fi rânduită, ați putea să aflați imediat cât se cuvine. Dar într-o țară dezordonată, cum este la noi, nu se poate afla niciodată cât se cuvine. Și atunci cine va fixa cât se cuvine să ceară negustorul?

Negustorul are cheltuieli pe cari le înscrie în registre și cheltuieli pe cari nu le înscrie. Da ce nu le înscrie? Este unul dintre noi care să nu știe care sunt acele cheltuieli și de ce nu se înscriu? Oricine se întreabă astăzi de ce nu vine sprijinul de care avem nevoie, un capital nou, o inițiativă economică din străinătate, se lovește de acel vechiu lucru care nu se scrie și nu se spune decât între patru ochi și care este și rușinea și ruina vieții noastre economice în momentul de față. Și atunci se poate întâmpla, ferească Dumnezeu, cu un bacșiș să fie la început și totul să se termine cu un alt bacșiș la sfârșit.

Vă rog, d-voastră puneți ca executori ai legii d-voastră, pe care un moment să o admit că e cea mai bună, cum intențiunile sunt fără îndoială excelente, d-voastră puneți pe cine? Pe două organe ale administrației și pe un reprezentant al societății, care și acela trece printr-o filieră ce nu e, fără îndoială, cea mai singură, îndată voi veni și veți vedea de ce aceasta nu e cea mai sigură. Veți repeta deci comediile lui Caragiale în domeniul economic: „remunerația mică după

buget“ va juca desigur rolul principal în aplicarea legii d-voastră. Nu ajungeți la nimic cu comisari, cu subcomisari, cu prefecți de partid, cu jandarmi, chiar și cu comisiuni interimare, cari nu sunt alese, pe cari cetățeanul nu le recunoaște și pe cari nici un guvern n-a avut curajul să le afle dincolo de cercul aderenților săi, și aderenților săi celor mai umili, fiindcă numai cei slăbuți se bagă la comună; cei cari se simt ceva mai tari, se ridică mai sus și d-voastre știți câți concurenți sunt la locurile de acolo și cât de slabe sunt uneori competențele celor cari râvnesc la locurile d-voastre. Și atunci, când așa de slăbuți sunt pretendenții la ministere, cât de slab trebuie să fie ocupantul unui scaun de primar într-un oraș de clasa treia sau de a patra din România! Are să hotărască el câștigul ilicit al negustorului, are să aibă el curajul să prindă de gât pe un puternic aderent al d-voastre, cu multe acțiuni la Banca Națională, la Banca Românească și așa mai departe (aplauze pe băncile opoziției), un om pe care contați la alegerile viitoare? Dar el o să fie acela care, când un biet negustor din ceilalți o călca cu degetul mic al piciorului stâng dincolo de socoteală, o să-i puie mâna în gât ca să contribuie la distrugerea unei organizații politice rivale.

Ajunge atâta ca să se vadă că d-voastre rămâneți cu filantropia, iar noi cu timpul pierdut.

Dar veți zice d-voastre, ce se poate face? Vina că nu se poate face tot ce trebuie nu e a d-tale, d-le ministru, e a unui sistem întreg. Țara aceasta a avut organizații tradiționale cari erau strâns legate de viața cetățenilor; concepțiile abstracte, nefaste, ale liberalismului de la 1848, le-a distrus pe toate. A pus cetățenii o masă, pe aceeași linie și deasupra Sfântul Stat. Numai cât Sfântul Stat se schimbă, se schimbă după partide, se schimbă din ce în ce mai prost, și, atunci, între cetățenii fără nici o organizațiune de rezistență și între Sfântul Stat, fără nici un fel de conștiință permanentă a răspunderilor sale, se strecoară specula, hoția, asasinatul, tot ceea ce voiți mai rău. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

Dacă ați fi făcut Camere de comerț, nu pentru a plasa câteva vanități sau pentru a satisface câteva nemulțumiri, dacă ați fi organizat tot comerțul național în vaste organizații

aproape autonome, cari să aibă, odată cu permanența, și simțul de responsabilitate, să aibă mândria de a reprezenta un comerț demn, atunci ar fi fost de ajuns să faceți apel la asemenea organizațiuni, pentru ca prin ele însăși, cu competența pe care o au membrii lor, comerțul român să fi izbutit a stăpâni pe acei cari se înfiltrează în cuprinsul lui pentru a-l dezonora.

Timpul când se vor putea crea astfel de Camere de comerț nu-l voi apuca eu, și frică îmi este că nu-l vei apuca nici dumneata, care ești mai tânăr ceva decât mine, timpul când aceste Camere de comerț vor avea un rol adevărat în viața noastră economică, și nu se vor adăugi la toate formele zadarnice cari dau iluziunea unui stat, fără ca noi să avem până în momentul acesta statul adevărat.

Și dacă în locul Senatului lui Matusalem și al profetului Abraham s-ar fi înțeles că trebuie un Senat de competențe economice, și dacă acesta ar fi venit la momentul său, cu mult înainte de reformele actuale, dacă astăzi v-ar sta la îndemână, nu Camere, cum este a noastră, luate la întâmplare dintre medici, dintre profesioni mai mult sau mai puțin definite și până la lipsa completă de orice profesie (ilaritate), dacă d-voastre ați fi avut un Senat reprezentând realitățile naționale, din discuțiile serioase, fecunde ale acestui Senat, ale acestui Parlament economic, ar fi ieșit o altă lege.

Dar d-voastre spuneți: Bine, cu Camerele de comerț le avem cum le știți cu toții; în ce privește Parlamentul economic, nu-l facem fiindcă avem satisfacția de a fi dat o Constituție perfectă și definitivă țării noastre. Atunci ce este de făcut pentru momentul de față?

Răspunsul meu va fi scurt, și cu dânsul isprăvesc.

Orice guvern care va veni în numele unui partid, care va veni prin metode dubioase, care va stăpâni cu obiceiuri condamnate, orice guvern care nu va avea curajul să nu fie bun cu tot ce e bun, aspru, până la cruzime cu toți cei răi (aplauze), acel guvern va putea face toate legile de pe lume; speculanții le vor privi râzând în același timp, când oamenii cari țin la țara aceasta vor constata încă odată incapacitatea statului de a-și

îndeplini misiunea tocmai acolo unde această misiune este mai importantă.

Am zis”. (*Aplauze prelungite.*)

În ședința din 5 iunie 1923

Adresează o întrebare ministrului de Război:

„D-lor, fiindcă d. ministru de Război este de față, îmi permit să-i comunic o întrebare care vine de la întreaga opinie publică din București.

Se pare că Arsenalul, așezat drept în mijlocul orașului, este supus acum unei opere de refacere care, după părerea celor mai mulți, și mărturisesc că împărtășesc și eu această părere, nu prea are sens. (*Aplauze.*) Să se așeze în mijlocul unui oraș așa de populat cum sunt Bucureștii o fabrică de arme, supunând toate cartierele vecine, și pot să zic orașul întreg, celor mai mari primejdii; să se concentreze o masă de muncitori, din cari o parte nici nu sunt români și ale căror sentimente politice socialiste și comuniste, în mare parte la străini sunt bine cunoscute; să se semnaleze Bucureștii în caz de război unui atac de zepeline și de aeroplane îndreptat împotriva fabricii de arme, mi se pare că e un lucru care nu poate să găsească nici o explicație.

Dacă d. ministru de Război crede că e mult mai bine ca Arsenalul actual să fie întrebuințat numai pentru lucrări ușoare de reparațiuni, iar nu pentru o fabrică de explozibile, dacă ne face declarația aceasta, n-aș fi satisfăcut numai eu, dar totuși acei cari au fost emoționați neplăcut, cu atât mai mult cu cât lucrarea a fost începută fără voia primăriei, cu protestul primăriei, în mijlocul Bucureștilor. Iar dacă d. ministru de Război are motive ca să explice un lucru atât de puțin explicabil, după slabele noastre cunoștințe, cu privire și la primejdia politică și la primejdia explozibilelor, atunci îl rog să mi le comunice ca să vedem dacă putem să fim satisfăcuți de explicațiile d-sale.

D. general G. Mărdărescu, ministru de Război: D-lor deputați, am dat până acum o serie de câteva răspunsuri în scris asupra acestei chestiuni.

D. N. Iorga: N-au ajuns până acum la mine.

D. general G. Mărdărescu, ministru de Război: Dar pentru că țineți să fac și o declarațiune verbală, vă spun cu plăcere.

Nimănui nu-i trece prin minte să mai facă un Arsenal în inima Bucureștiului. Pe ruinele Arsenalului ridicăm acoperișul pavilioanelor ca să facem un atelier prin care să treacă materialele obosite de război, ca să poată fi puse în condițiune de a mai fi folosite. Atât și nimic mai mult.

D. N. Iorga: Mi se pare că este prea mult dacă se aduc explozibile. Dacă nu, e de ajuns; dar dacă se aduc explozibile e periculos.

D. general G. Mărdărescu, ministru de Război: Nu se mai fabrică nici un focos, nu se mai încarcă nici un proiectil în Arsenal.

D. N. Iorga: Foarte bine.

D. general G. Mărdărescu, ministru de Război: S-a afirmat de unii specialiști că s-ar putea face acest centru de reparațiuni la Ciurel.

Voci: La Brașov.

D. general G. Mărdărescu, ministru de Război: Aceasta când voi face atelierul definitiv.

Am numit, d-le Iorga, o comisiune compusă din 4 ofițeri și 3 ingineri civili ca să studieze chestiunea. Dacă îmi vor da o soluțiune acceptabilă, cu mare plăcere voi transporta atelierele de la arsenal la Ciurel; iar când voi avea mijloacele necesare și dacă voi mai fi eu chemat să înjghebez atelierul central de reparațiuni al armatei, îl voi face dincolo peste munți. În tot cazul, terenul care aparține astăzi Arsenalului îl voi ceda pentru cartiere militare, dacă nu va mai fi nevoie de acest atelier central. (*Aplauze prelungite.*)

D. N. Iorga: Mă declar mulțumit cu explicațiunea aceasta. E bine că s-a dat în Adunare ca să știe toată lumea.

E destul material explozibil la alte domenii ca să nu fie nevoie de el și aci. (*Ilaritate.*)

În ședința din 7 iunie 1923

Intervine în apărarea lui Nicolae Titulescu:

„Am spus că la diferitele reuniuni ale Ligii Națiunilor s-a găsit o atmosferă irespirabilă de d. Titulescu.

D. I. G. Duca, ministru de Externe: Această afirmațiune e absolut inexactă.

Întâi, de când sunt eu la ministerul de Externe, d. Titulescu n-a asistat la nici o reuniune a Ligii Națiunilor, pentru că reuniunile Ligii Națiunilor nu se țin decât odată pe an, în septembrie, și în reuniunea de anul trecut delegații României au fost d. Dissescu, d. Corneliu Râmnicăeanu și d. Sextil Pușcariu. (*Aplauze pe băncile majorității.*) Din rapoartele pe cari acești 3 delegați ai României mi le-au făcut nu rezultă deloc că România ar fi având acolo o atmosferă irespirabilă.

D. Titulescu a reprezentat România numai la consiliul Ligii Națiunilor care a discutat acum 3 săptămâni chestiunea expropriării optanților unguri, și am primit de la d-sa în această privință și rapoarte oficiale și scrisori particulare, din cari nu rezultă deloc că atmosfera ar fi fost irespirabilă. Și de altminteri, d-lor, dacă această chestiune...

D. N. Iorga: Îmi dai voie, l-am văzut pe d. Titulescu, îndată după sosirea de la Geneva, și nu mi-a spus...

D. I. G. Duca, ministru de Externe: Am să-ți dau scrisorile.

D. N. Iorga: Nu te grăbi, de ce bănuiești de dușman când poate îți vine cineva în ajutor? L-am văzut îndată după sosirea de la Geneva, am mâncat cu dânsul, mi-a spus ce a făcut la Geneva și mi-a spus dimpotrivă că a izbutit să creeze atmosfera cea mai favorabilă României. (*Aplauze pe băncile majorității.*)

D. I. G. Duca, ministru de Externe: Îți mulțumesc, și de altminteri, d-lor, nici nu putea să fie altfel...

D. N. Iorga: Ce e adevărat, e adevărat.

D. I. G. Duca, ministru de Externe: Fiindcă deși ungurii au făcut o propagandă cât sa poate de intensă pretutindeni pe această chestiune, noi am avut câștig de cauză. (*Aplauze pe băncile majorității.*) Este desigur un singur lucru adevărat la ce a spus d. Pop: Pe lângă Liga Națiunilor s-au creat... (*Întreruperi pe băncile minorității.*)

D. N. Iorga: Eu am fost cu șapte mii de franci francezi două luni de zile de la un capăt la altul al Europei.

D. dr. C. Angelescu, ministrul Instrucțiunii Publice: Este exact. Așa e.

D. N. Iorga: Propagandiștii să știe întâi limba franceză și pe urmă să vorbească”. (*Aplauze pe băncile majorității.*)

Despre propaganda românească în străinătate:

„Este adevărat și un alt lucru, că se întreține pentru propagandă la Paris anumiți foiletoniști de ai d-voastre, cari se fac de răs și de batjocură. Unul dintre aceștia, în momentul când am deschis cursul la Sorbona, m-a denunțat în toate revistele ca lăudător al fostului împărat Wilhelm II. Ei bine, și acum acesta se bucură de bursă și scrie foiletoane la ziarul d-voastre. Este d. Păltănea, student de șase ani la Paris și care nu a luat parte la război /.../

D-le președinte, în momentul de față propagandă românească foarte efectivă se face la Paris, în mare parte prin subdirectorul școlii românești de la Fontenay aux Roses, care are acolo și materialul informativ necesar și tot materialul biroului de presă pe care l-ați tratat foarte aspru. Fără îndoială biroul avea paraziți, dar, cum nu se aruncă și copilul odată cu scăldătoarea nu se aruncă omul pentru paraziții lui, ci trebuia să scoateți paraziții și să lăsați biroul să funcționeze. El avea legături cu toate ziarele din Franța, el prindea imediat neadevărurile și calomniile la adresa țării și le corecta. Așa că a fost o greșală desființarea acestui birou.

D. Victor Ianculescu, subdirectorul meu, e plătit cu un salariu de 300 franci pe lună, având să susțină și o familie. Iar legăturile lui sociale nu sunt determinate decât de calitățile lui personale.

D. Ianculescu nu e dator să servească presa franceză cu articolele și notițele pe cari le dă în fiecare zi aproape și cu toate acestea o face. Să plătim dar omul așa ca să poată trăi, iar nu cu cei trei sute de franci pe lună ai școlii, având și o familie cu patru membri.

Așa fiind, întreb pe d. ministru de Externe, care e dator să pună mijloacele trebuincioase pentru cei cari pot lucra și numai pentru aceia, deci în afară de foiletoniștii „Viitorului“, d-le ministru, reclam atențiunea d-voastră, deși a venit o persoană foarte importantă pentru noi amândoi în momentul de față. Așa fiind, întreb pe d. ministru de Externe, și rog pe persoana foarte importantă, să dea voie d-lui ministru de Externe pentru ca să poată da atenție intervențiunii mele.

D. I. C. Brătianu, președinte al Consiliului: Eu, ca să vă înțeleg, îi ceream explicații.

D. N. Iorga: Dacă mă ascultați pe mine, înțelegeți direct și mai bine. (*Ilaritate.*)

Așa fiind, întreb pe d. ministru de Externe, care e dator să pună mijloacele trebuincioase pentru cei cari pot lucra și numai pentru aceia, dacă nu crede că fostului subdirector al biroului presei și adaug actualului subdirector, plătit cu 300 franci francezi pe lună, la școala românească dia Fontenay aux Roses, nu trebuie să i se dea în legătură cu legația noastră o situație care să-i permită a renunța la strălucita carieră care i se cuvine, căci va fi în câteva săptămâni doctor în drept de la Paris, și eu nu-l pot ținea altfel acolo o viață întreagă, împiedicându-l de a veni în țară, unde atâtea persoane se așează atât de ușor în locuri foarte înalte căci, ca să-i cer un asemenea sacrificiu, trebuie să i se dea măcar mijloacele trebuitoare.

Vă întreb, dacă sunteți sau ba dispuși să dați ceea ce-i trebuie ca să se poată consacra unei cauze căreia i-a adus și până acum atâtea servicii.

D-voastră, d-le ministru, cunoașteți cazul căci am vorbit împreună de atâtea ori, dar eu știu că una e a vorbi în particular cu un ministru, care are multe de făcut și făgăduiește multe, și alta să prinzi un moment ca acesta și să-l întreb, înaintea tuturor, dacă nu înțelege să-și plătească măcar o parte din păcatul suprimării gazetei de la Roma, care reprezenta atât de bine interesele noastre acolo, acelei excelente gazete care nu cerea decât plata cheltuielilor de la imprimare, și a trebuit o intervenție a mea ca să i se plătească d-lui Silvestri datoriile de la tipografie, precum și vinovăția care rezulta din

suprimarea biroului de presă de la Paris. Avem la îndemână dosarele relativ la propaganda noastră de la Paris. E o odaie întreagă plină de ele.

Și acest tânăr, care cunoaște toate cercurile din Paris, care e foarte bine informat și plin de tact, cum nu veți găsi printre disponibili d-voastră, și chiar printre cei cari nu sunt disponibili, merită o situație potrivită serviciilor sale.

D. Gh. Pop: Dar d. ministru de Externe a declarat că orice propagandă și orice bani cheltuiți sunt de prisos.

D. I. G. Duca, ministru de Externe: D-lui Pop îi reamintesc proverbul francez. (*Ilaritate.*)

D. N. Iorga: Eu, în materie de prostie nu mă amestec fiindcă am un proverb propriu, făcut din experiența unei vieți întregi: Prostul se cunoaște de la început că e deștept, cel deștept mai târziu. (*Mare ilaritate.*)

D. I. G. Duca, ministru de Externe: D-lor deputați, întâi de toate, îmi veți da voie să admir, ca și d-voastre, tactica abilă pe care d. Iorga a întrebuintat-o pentru susținerea cauzei d-lui Ianculescu de la Paris. (*Ilaritate.*)

D. N. Iorga: Nu mi-a ajutat la nimic tactica mea, că uite nu am ajuns nici unde a ajuns Trancu Iași. (*Mare ilaritate.*)

D. I. G. Duca, ministru de Externe: În orice caz, asigurat pe d. Iorga, după cum l-am asigurat și zilele trecute într-o convorbire particulară, că voi examina cu toată bunăvoința și cu toată atenția propunerea aceasta, care cred că în adevăr poate fi utilă țării.

D. Iorga nu se *va* supăra însă dacă voi mai adăuga că e liber să facă orice fel de aprecieri asupra biroului presei de la Paris și, dacă voiți, într-o zi să discutăm și să examinăm această chestiune pe larg îi stau bucuroși la dispoziție. Dar d-sa a fost nedrept când a spus că am lăsat propaganda noastră în străinătate fără material cuvenit.

Cu adevărat nu s-a pus la dispoziția propagandei material decât de la venirea noastră la guvern. Biroul de presa din Paris nu avea înainte *date* despre nici una din problemele cari interesează cauza românească. Nu avea niciodată în privința legii agrare, nu avea nici o statistică în privința mișcării comerciale, nu avea *nici* un material asupra chestiei

petrolului, nu avea niciodată asupra chestiei minorităților, nu avea nici un fel de statistică asupra numărului de școli ale diferitelor minorități, nu avea nimic precis *asupra* regimului cultelor. Noi am pus de s-au făcut memorii amănunțite asupra tuturor acestor chestii pe cari le-am pus *la* dispoziția tuturor legațiilor și a tuturor consulatelor noastre și cari cred, d-le Iorga, că sunt lucrări foarte interesante. Dacă îmi dați voie, d-le Iorga, vă pot oferi și d-voastră o colecție. (*Aplauze.*)

D. N. Iorga: Tot ce ați spus d-voastră mă bucură foarte mult, începând cu făgăduielile și cu materialul pe care l-ați trimis legațiilor. Dar cred că și subdirectorul meu ar fi necesar. Și o să vă comunic un secret diplomatic, o anecdotă grecească, pe care mi-a povestit-o ieri d. Alexandridis, ministrul de Externe al Greciei.

O voce: E actuală?

D. N. Iorga: Totul este actual afară de ceea ce trebuie.

Iată ce mi-a spus ieri d. Alexandridis. Într-o corabie se prăsiseră șoareci, și atunci s-a chemat un preot făcător de minuni ca să facă moliftă. S-a făcut molifta ca să dispară șoarecii. La urmă căpitanul corabiei a întrebat pe preot: De acum e lucru sigur că nu vor mai fi șoareci la corabie? Preotul a răspuns: E foarte sigur, dar vă sfătuiesc să aduceți și o pisică.

Și eu vă sfătuiesc: Trimiteți dosarele dar vă rog să vă gândiți și la subdirectorul *meu*". (*Ilaritate.*)

Discurs despre statutul funcționarilor publici:

„D-lor, mulțămesc d-lui Iacobescu pentru bunătatea de a-mi ceda cuvântul pentru zece minute; o să-mi dau toată osteneala să socotesc cele zece minute, altfel de cum a socotit d. ministru de Interne aste cinci minute făgăduite mie.

D-voastre veniți cu statutul funcționarilor publici. Nu mă mir. Este știut că d-voastre nu voiți să lăsați succesorilor d-voastre nimic de făcut. Întreaga operă pe care țara o așteaptă de la toate partidele politice înțelegeți să o faceți d-voastre. Era natural să nu plecați fără a fi dat funcționarilor un statut. Dați un statut din bunătatea d-voastre? Dați un statut sub

presiune? Dați un statut care corespunde nevoilor acestei clase? Iată trei întrebări.

Acum, evident, d-voastră nu veți mărturisi că anumite influențe din afară au putut să grăbească prezentarea unei legi din seria foarte lungă a legilor pe cari le-ați anunțat. Dar dacă eu constat că o anumită atmosferă v-a făcut ceva mai grabnici în îndeplinirea uneia din aceste făgăduieli, aceasta nu însemnează, s-o spun limpede de la început, că eu aș aproba mișcarea care, acum câteva săptămâni de zile, tindea, sprijinindu-se pe suferințe adevărate, tindea, la cei mai mulți cu cuget curat, la o îndreptare la care aveau drept, dar a zguduit însăși viața normală a acestei societăți. Eu cred că, oricari ar fi suferințele noastre individuale, suferințele noastre de categorie sau de clasă, un lucru trebuie să-l avem înaintea noastră: Strâmtoarea Statului român, strâmtoare care este datorită la atâtea cauze, și nu pentru că noi credem a fi descoperit una din aceste cauze, trebuie să le neglijăm pe celelalte, și, în folosul, oricât de îndreptățit, al persoanelor, al categoriei sau al clasei noastre, să slăbim această țară, care din voința mai a tuturor este mai slăbită decât ar fi putut s-o slăbească toți dușmanii ei coalizați.

Îmi pare rău că, în momentul acesta, în mijlocul funcționarilor nu se găsește acum un om care are o conștiință, o conștiință în serviciul unui temperament poate mai violent decât ar fi trebuit, mai ales în împrejurările de față, și cred că decât să trimiteți pe d. Schina la închisoare, după ce un guvern precedent îl scosese din magistratură, pentru lucruri cari fac mai multă onoare d-lui Schina decât guvernul Averescu care l-a scos o bucată de vreme din magistratură, era mai bine să fi observat acele împrejurări cari au dat d-lui Schina o popularitate pe care fără de aceasta n-ar fi avut-o și să preveniți anumite mișcări. Da, era mai bine să fi prevenit anumite mișcări, pe cari pe urmă le-ați înăbușit, dar era mai bine să nu fi avut prilej a le înăbuși. Să fi introdus în țară o viață normală sub raportul material, ceea ce a fost în puțința oricărui guvern până acum, deși nici un guvern nu și-a dat nici o osteneală serioasă pentru normalizarea țării, și pe de altă parte, să fi însănoțat țara sub raportul moral prin cele două

singure mijloace prin cari se poate însănătoșa, și în ce privește pe funcționari, și în ce privește pe ceilalți: Exemplul unei perfecte moralități la guvernanți și exercitarea unei perfecte dreptăți față de guvernați. (*Aplauze pe băncile opoziției.*)

Se pare că nici în mijloacele d-voastre, precum nici în mijloacele predecesorului pe care vi-l pregătiți ca succesor, d. general Averescu, n-a fost nici una nici alta. Și atunci un statut al funcționarilor putea să vină liniștit, fără turburări, fără întemnițarea nimănui, fără adăugire încă a unui element de iritație pe lângă celelalte, căci nu e bine ca o categorie care are dreptate în fond, fiindcă a întrebuițat mijloace rele, să se întoarcă cu inima zdrobită, nedând țării ceea ce în alte împrejurări ar fi putut da. Eu sunt sigur că ar fi fost altfel venind din vreme, ținându-vă o făgăduială dată cu mult timp înainte, observând adevărata situație a clasei funcționărești, tăind unde nimeni n-are curajul de a tăia, lucrând contra propriului d-voastre partid, ceea ce până acum nu s-a văzut în această țară, fiindcă partidul tinde să-și pregătească o opoziție bună și o guvernare apropiată, în loc ca, fie și cu primejdia unei opozițiuni lungi și a unei guvernări foarte îndepărtate, să lase o țară mai bună decât țara pe care a apucat-o.

Ei bine, puteați să o faceți și n-ați făcut-o. Acum să vedem cum faceți ceea ce prin proiectul care ni se înfățișează în momentul de față arătați dispoziția de a înfăptui.

D-lor, eu cred că funcționarii, dacă ar cerceta ei înșiși care este cauza principală a situației lor rele, ar găsi-o, puțin și cu vinovăția unora dintre dânșii, mai ales a unor anumiți funcționari mari, ar găsi-o zic, în amestecul de foarte multă vreme, pe care legea d-voastre nu-l înlătură, veți vedea la ce tinde legea d-voastre, în amestecul interesului de partid în funcțiuni.

Și anume, interesul de partid se poate amesteca în funcțiuni, cu efecte rele fără îndoială întotdeauna, dar cu efecte mai puțin rele când partidul nu însemnează o asociație de interese materiale cari se cer a fi satisfăcute pe seama statului. Când partidul, după definiția românească, însemnează acest lucru, adică asociația intereselor materiale cari, când ajung la guvern, trebuie neapărat satisfăcute, căci altfel nemulțumirile

îți fac viața imposibilă și te trimite repede în opoziție, când este așa evident că are cineva o clasă de funcționari în care cei buni sufăr de pe urma celor răi, cei folositori rabdă de pe urma celor nefolositori, cei cari lucrează îndură pentru folosul celor cari nu lucrează.

Cel dintâiu lucru pe care trebuie să-l faci cineva, care s-ar fi apucat serios de chestiunea funcționarilor, neglijând interesele de partid, ar fi fost să scoată cât a putut intra din acest spirit nenorocit al politicii în lumea funcționarilor.

Cred că, dacă ar face cineva socoteala, chiar față de funcționarii pe cari i-ați apucat acum, o cercetare foarte amănunțită, care să nu piardă din vedere nici funcțiunile camuflete cari există sau cele cam umflate, dacă permiteți un calambur, ar observa foarte repede că nu v-ați neglijat partizanii nici în ce privește numirea, nici în ce privește înaintarea lor.

Prin urmare, încă odată, cei dintâiu lucru pe care l-ați fi putut face pentru a da clasei acesteia funcționărești dreptatea pe care o cere, ar fi fost să se restabilească o situație morală de lipsa căreia ei se plâng și au dreptul să se plângă.

Voți d-voastre să fie funcționarul mulțumit? Pentru aceasta trebuie să începeți prin a-i da aceluia care muncește ceea ce ar trebui să luați de la grămada de paraziți, cari înconjură întotdeauna pentru interese politice pe funcționarul care muncește; și funcționarului să-i dați asigurarea că el va fi transferat într-un loc mai bun sau înaintat pentru meritele lui acolo la funcțiune, iar nu pentru meritele lui alături de funcțiune, sau împotriva funcțiunii, la clubul de care atârnă.

S-a dat un statut funcționarilor, cu pretenții de obiectivitate, dar atunci când funcționarii tatului continuă a fi în mare parte un mijloc de a servi partidele, aceasta poate să o accepte cineva ca o mare reformă, dar mie să-mi dați voie să nu o pot privi în aceste proporții și cu această valoare.

D-voastre creați, prin această lege, care cuprinde un număr oarecare de considerații de caracter foarte general, așa zice filosofice și filantropice, toată lumea este acum plină de filantropie și unii au și adus, pentru a lustrui această filantropie, puțină filosofie, creați câte o prevedere precisă,

reală, și de aceste prevederi precise și reale, să-mi dați voie a mă ocupa.

Cum intră cineva în lumea funcționărească, după statutul d-voastre? Cum se mută sau înaintează, după același statut? Ce pățește dacă-și calcă datoriile de funcționar? Cât este răsplătit pentru osteneala pe care o depune în folosul statului?

Mă rog, un ministru, care are curajul de a răspunde pentru numirea unui funcționar, d-le ministru de Interne, mi se pare că d-voastră prezentați proiectul de lege, mie mi se pare mai preferabil decât un mandarinat ministerial, care vede și alege el pe funcționarii cari trebuie să intre în rândurile celorlalți.

Mă exprim mai repede: Când d. Văitoianu va numi un funcționar pe care eu îl voiu ști că nu merită funcțiunea care îi este încredințată, pot să-l iau la răspundere, întrucât îngăduie prerogativele parlamentare, și întrucât ele nu se pot înconjura, pot să-l iau la răspundere pe d. ministru de Interne, d. general Văitoianu, iar de aci înainte cu statutul d-voastră funcționarul va fi numit de mandarinatul iresponsabil de la ministere.

Directorii și subdirectorii se vor aduna într-un fel de sanhendrin¹ care sanhendrin va hotărî numirea. Acuma vă spun de la început, că eu cunosc sanhendrinuri și universitare și academice, și pătimind de pe urma lor nu am prea multă încredere în astfel de tovărășii. Veți avea un infern de intrigi în acest comitet de numiri pe care-i stabiliți prin statutul d-voastră. În loc să fie un singur politician, care poate greși, vor fi o grămadă de politicieni chiar din partidul d-voastră unde cum am văzut adineauri sunt anumite curente destul de ascuțite... pentru binele public, fără îndoială, dar totuși vizibile, vor fi o mulțime de politicieni cari se vor ciocni, fiecare scoțând înainte pe directorul și subdirectorul său și luptând în contra directorului și subdirectorului care aparține celuilalt. Veți face experiența și atunci veți vedea că rezultatul nu va fi mai bun decât înainte, dar responsabilitatea va fi simțitor mai mică decât în cazul când ministrul ia asupra-și numirea unui funcționar.

Dar eu înțeleg de ce ați făcut d-voastre aceasta.

Cu sistemul vechiu, cine guverna mai mult introducea mai mulți funcționari. În România nimeni n-a guvernat mai mult decât d-voastre, majoritatea directorilor, subdirectorilor și funcționarilor înalți vă aparține.

Pe vremea când guverna, bine sau rău, d. Vaida, d-sa se plângea aci la Cameră neconținut că ordinele lui nu se execută căci ministerele, mai ales în ce privește funcționarii superiori, stau în mâna Partidului Liberal, așa încât d-voastre veți numi cu sanhendrinul acesta funcționari buni sau răi, dar veți numi funcționari cari vă vor conveni, fiindcă instrumentul pe care îl creați este unul din arsenalul d-voastre căruia îi dați încă o menire.

Și atunci cu voia acestui mandarinat, cu binecuvântarea mandarinocrației pe care o puneți în fruntea funcționarilor și de cari funcționarii nu sunt așa de bucuroși, funcționarul cel mic care abia a intrat în funcțiune, acela va fi neglijat căci n-a adus încă servicii partidului și nu a contribuit politicește în folosul ministrului, iar cei mari, aceia știu pe ce cale au ajuns acolo și știu cum să-i plătească pe aceia cari i-au ajutat să ajungă în acel loc.

Dar odată ajunși, care este viața funcționarilor? D-voastre trimiteți, în ce privește împărțirea categoriilor de funcționari, la măsuri cari vor veni în urmă. Aceasta este o descoperire a d-voastre, de câte ori dați de o greutate, trimiteți la o viitoare lege organică. Mă sperii de câte ori aud de legile organice ale d-voastre. O să ajungem cu aceste legi organice că nimic nu va fi hotărât în prezent, ci totul o să fie trimis în viitor. Și veți găsi, d-lor, imitatori în viața obișnuită. Când cineva vă va pofti la masă, vă va spune: Aceasta este masa, aceasta fața de masă, acestea sunt farfuriile, paharele, dar în ce privește meniul se va hotărî printr-o lege organică după ce te vei duce flămând acasă. (*Răsete.*) Va să zică „legea organică“ va hotărî cum vor fi distribuite funcțiunile. Cred că în haosul acesta, unde fiecare ministru și-a organizat ministerul său potrivit cu aderenții săi, unde lefurile de la un minister nu corespund cu lefurile de la un alt minister, unde situația de la un minister este cu totul deosebită de situația de la un alt minister, căci sunt ministere monstruoase unde sunt

atâtea lucruri cari nu corespund, și nu este un singur element comun de la un departament la altul. Lucrul de căpetenie era să stabiliți d-voastre o singură ordine a tuturor funcționarilor. Și era mijlocul să se fixeze liniile generale ale acestei orânduiri a ministerelor și funcționarilor în genere prin însuși statutul pe care-l prezentați.

Atunci ați fi putut și simplifica lucrurile. Căci, d-le ministru de Interne, d-voastră faceți politică de mai puțină vreme ca mine; eu care frecventez ministerul de Instrucție de peste treizeci de ani, am observat nu lucru, că înainte de a se organiza printr-o serie de legi organice ministerul de Instrucție, te mai orientai în el, dar de când s-a organizat de două ori, rătăcești prin culoare de dimineața până seara, de la un director la alt director, de la un șef la altul, de la un funcționar suprem la altul și nu ajungi la acela cari poate să-ți dea în câteva minute deslegarea de care ai nevoie.

În ce privește rosturile generale ale funcționarilor, nu faceți deci nimic, în ce privește leafa, d-le ministru, evident că lefurile funcționarilor azi sunt destul de reduse. Și eu sunt în contra sistemului sporirii continuu a lefurilor, care are o repercusiune nenorocită asupra pieței. Piața, pe care nu o puteți stăpâni, se folosește de fiecare mărire de salariu, ca să scoată și de la mulțimea de lume care nu a primit nici un spor, nu numai de la funcționarii cari au primit. Ca să le faceți viața posibilă, trebuia să faceți ceva care s-a făcut în vechea monarhie austro-ungară, a cărui laudă a făcut-o cu competență d. Iorgu Toma, vorbind de pragmatica, nu sancțiune, ci pragmatica bucovineană. Ofițerii din armata austro-ungară, o știu cei cari ca mine, aveau legături foarte apropiate cu românii de dincolo; și s-a întâmplat ca și eu să am rude pe acolo, ofițerii, zic, nu erau plătiți în primul rând prin leafa ce o primeau, ci prin o serie de înlesniri cari puteau să fie neconținut ținute în curent cu prețurile și cari ajutau pe om să se țină pe el, dacă era neînsurat, iar dacă era însurat, să-și ție și soția, dacă avea copii, și pe copii, și dacă numărul copiilor creștea, prin adaosul la leafă se găsea mijlocul ca să-și crească și copiii. Căci un funcționar nu-și creștea copiii numai pentru plăcerea lui, numai Dumnezeu știe cât este plăcere și neplăcere

în sarcina unui părinte care înțelege în adevăr să-și stăpânească casa; aceia cari nu o stăpânesc, aceia nu au fără îndoială plăceri dar poate că n-au nici unele neplăceri; nu muncește omul acolo în cuprinsul biroului lui numai pentru a plăti păcatul pe care l-a făcut dând țării un număr oarecare de cetățeni, ci copiii pe care-i crește vor fi viitorii cetățeni, viitorii ostași ai țării. Și când lumea întreagă așteaptă să se dea ceva real sub acest raport, în afară de ce s-a dat așa de puțin prin scutiri la legea asupra impozitelor, d-voastre vă mulțumiți să fixați un principiu general fără să stabiliți un lucru: Fișa fiecărui funcționar. Fiecare funcționar trebuie să aibă, e greu, dar așa este drept, trebuie să aibă hârtiuța lui și să fie ținut la curent pentru a fi răsplătit după greutățile lui de familie, după destoinicia lui. Acesta poate să fie mijlocul de a ridica pe un funcționar, punându-l în vedere tuturora și prin leafă de merit și prin ajutorul de familie ce i se dă, atunci când el întrece pe un funcționar rău. Credeți că funcționarul se va mulțumi cu acea scurtă însemnare de la nu știu ce articol, care pune într-un vag viitor oarecare ajutorare potrivit numărului copiilor?

Va să zică, funcționarul nu poate fi satisfăcut nici de sanhendrinul care-l numește și nu poate fi satisfăcut nici de ordinea generală a funcțiunilor.

Nu va fi la noi nici de acum înainte măcar ce era în Rusia cu cinul, cu cinovnicii lui: Știa fiecare că face parte din cutare clasă, că primește leafă potrivit cu cinul din care făcea parte. Nu poate fi mulțumit un funcționar cu făgăduiala vagă că i se va ținea seama de "greutăți familiale".

Nu numai atât, dar se întâmplă ca unui ministru, toți miniștrii sunt buni, dar aceasta nu-i împiedică de a păcătui tocmai pentru că sunt buni, că unui ministru îi vine în minte să mute un funcționar, Doamne, mutarea unui funcționar este una din practicile cele mai obișnuite ale vieții politice cele mai oneste care, evident, este viața de la noi, în special în momentul de față. (*Ilaritate.*) Prin urmare, îi mută. Dar abia ajunge și, iată, a ajuns omul, dar bagajul nu. Cunoscut cazuri în cari am intervenit, de multe ori, și s-a făcut dreptate pentru moment dar când s-a întors acasă cel pentru care intervenisem, a găsit alt decret de mutare. Dacă așa fi ajuns în

același timp, mi se plânge omul, „cu nevasta, cu copiii și cu bagajul, încă ar mai fi mers, dar noi ajungeam în rate“. Uite, vă pot spune un caz, s - a întâmplat la Pașcani în județul d-lui Ștefan Ion, județ în care lucrurile se fac cu o îngrijire de binele public asupra căruia nu influențează câtuși de puțin pasiunea politică, dar știți sunt nevoile administrației... (*Ilaritate.*)

Va să zică, omul se întoarce acasă cu siguranța că nu va fi mutat, nevastă-sa n-a sosit și își zice: Nevasta mă va ajunge pe drum, dar sunt și copiii cari trebuie să vină pe urmă și mai e și bagajul. Și așa se poate întâmpla ca omul să fie mutat de trei ori și familia și bagajul să nu ajungă o singură dată la destinație.

Ei bine, aceasta este una din cele mai păcătoase arme de care se poate folosi spiritul de partid în dauna nenorociților funcționari.

D-voastre ce prevedeți aici? Că funcționarii sunt stabili. Nu sunt inamovibili, sunt „stabili“ pentru că nu pot fi mutați decât cu două condiții: Cu voia aceluia de la care pleacă și cu voi aceluia la care ajunge. Credeți că este greu să se capete de la un șef de serviciu permisia de a muta un funcționar și de la alt șef de serviciu, în legătură cu organizația politică, voia de a-l primi?

Dar să zicem că omul nu poate fi pedepsit îndeajuns prin strămutare, că trebuie să se ia o măsură mai energică împotriva lui, că trebuie să-l judecați. Judecata funcționarului se face în condițiile arătate prin capitolul V. În capitolul V se spune că el „are dreptul să se apere singur verbal, sau printr-un memoriu scris, sau printr-un coleg de-al dânsului din aceeași administrație“.

Foarte frumos. Filantropia nu lipsește la nici una din măsurile cari se iau la noi, numai cât se permit totdeauna interpretări dincolo de marginile filantropiei interesate, și ele nu se potrivesc totdeauna între dânsese. Filantropia sentimentală spune ceea ce se cuprinde în art. 54, pe urmă vine filantropia interesată care zice în art. 55: „Judecata se va face în ședință secretă“, și adaugă: „Deciziunile comisiei sunt definitive și executorii“.

Eu mă sperii de câte ori văd „decizii definitive și executorii“.

În materie de „decizii definitive și executorii“, noi toți oamenii suntem supuși greșelii, eu unul totdeauna și la Academie ași fi pentru scrutinul întreit pentru că se întâmplă că sunt oameni cari greșesc la scrutinul întâiu; iar dacă nu se va îndrepta la a doua oară, se îndreaptă a treia oară. Dar după o singură hotărâre, omul nu se mai poate adresa nicăieri? Sunteți d-voastre atât de siguri că această comisiune va judeca totdeauna după toată dreptatea și, evident contra voinții d-voastre; contra voinții succesorului pe care vi l-ați ales, nu o să se strecoare un interes politic oarecare?

Din cine se compune comisia aceasta de judecată? Se compune dintr-un magistrat, consilier la Curtea de apel, ales la secțiile întrunite, dintr-un funcționar, cel mai înalt și mai vechi în grad în administrația centrală, de acesta mă tem, și după aceea unul din directorii conducători al serviciilor tras la sorti, în comisia pentru propuneri, pentru numiri și înaintări. Va să zică sunt doi funcționari și un magistrat; iar, dacă nu mă înșel, doi formează majoritatea față de unul singur, și atunci, vedeți, iarăși ne întoarcem la mandarinocrația aceea cu nasturi de cristal și cu coadă de o anumită lungime, care v-a pregătit legea, care v-a adus-o înaintea d-voastre. D-voastre care știți că mandarinii sunt oameni deprinși a face toate plecăciunile prevăzute în ritualul politic sunteți foarte bucuroși că aveți mandarinii la mână și le dați lor toată viața clasei funcționărești de acum înainte.

Eu consider această lege ca o experiență, dar știu, și cu aceasta închei, că d-voastre sunteți adversarii experiențelor. Dacă sunteți adversarii oamenilor care fac experiențe, și care pot să fie buni, trebuie să fiți și adversarii experiențelor ce se fac prin legile d-voastre, cari, să nu vă supărați, de foarte multe ori sunt proaste². (*Aplauze.*)

NOTE

1. Sanhedrin era Consiliul suprem iudaic în statul evreu, între sec. 3, în. de Ch. și anul 70 d.Ch. N.I. folosește termenul la singular,

în sens de persoană atotputernică, a cărei decizie e fără drept de apel.

2. A urmat un schimb de replici ci Ionel Brătianu. Acesta a spus că N.I. e șeful opoziției, ceea ce îl face un om fără răspundere. *N.I.*: „Prefer să am o răspundere necompromisă decât o răspundere care să se compromită atât de des cum se compromite a dvs.” *I.B.*: „Aceasta se judecă de conștiința fiecăruia dintre noi. Dar revin la cele două acușări...” *N.I.*: „Ne cunoaștem de destulă vreme ca să știți că eu am mica mea proviziune de glume”. *I.B.*: „Eu n-am făcut glume, am vorbit foarte serios”. Apoi a susținut că numirea funcționarilor trebuie făcută, preferabil, de comisii constituite din persoane inamovibile, neinfluențate din punct de vedere al intereselor de partid. *N.I.*: „Domnule prim ministru, avem la Universitate un sanhedrin și dacă m-aș prezenta eu, la 52 de ani, cu cât am muncit înainte, îți garantaz că sanhedrinul de la Universitate nu m-ar numi profesor. Vă rog să credeți că-mi cunosc eu colegii, ce Dumnezeu. Prin urmare, vedeți dvs. ce se va putea întâmpla cu bieții funcționari”. *Apoi la un moment dat, N.I. a spus:* „Politica nu este o alifie pe deasupra, este un virus care infestază”. Și *I.B.*: „Nu este un virus. Dacă ar fi un virus, iar nu o nobilă datorie, n-aș fi făcut-o”.

În ședința din 8 iunie 1923:

Despre nevoia întemeierii unui teatru în Basarabia:

„D-le ministru, d. deputat a mai vorbit încă de un lucru, de lipsa unui teatru bun în Basarabia, și că trupele ambulante cari merg acolo sunt din cele mai proaste și mai ales repertoriul lor este absolut păcătos. Ei bine, d-lor, în privința aceasta, să-mi dați voie să spun înaintea tuturor celor de față, că trupa creată de Liga Culturală, și cu care s-a pierdut 800.000 lei până în momentul de față, a cerut, pentru ca să nu închidă Teatrul Popular, subvențiune de la toate ministerele, trupă care în anul acesta va merge din loc în loc și cu repertoriu ales. Ei bine, toate ministerele au fâgăduit și au dat: Ministerul Muncii, ministerul Cultelor și ministerul de Război, iar dumneata, să nu te superi, ai fâgăduit și nu ai dat nimic. (*Ilaritate.*)

D. dr. C. Angelescu, ministrul Instrucțiunii Publice: Teatrele nu țin de ministerul Instrucțiunii Publice, ci de ministerul Cultelor și Artelor. De asemenea pentru ceea ce am făgăduit, îmi voiu ține făgăduiala și voiu da.

D. N. Iorga: Făgăduială solemnă”.

Asupra concediilor funcționarilor:

„Dați-mi voie să întreb pe d. ministru de Interne, în privința dispoziției din lege care zice că un funcționar are dreptul la o singură lună de concediu. Să zicem că un funcționar îndeplinește, în legătură cu chemarea funcțiunii lui, un rost în afară de aceasta. De exemplu, eu, care sunt în același timp și director la școala din Paris, se pot prezenta cazuri de acestea la cari nu vă gândiți, eu mă duc acolo două luni, și d-ta în virtutea acestei legi poți să zici: Ai trecut cu o lună termenul care e arătat în lege și, prin urmare, d-ta ești în afară de lege.

D. Nicolae Bălănescu: Nu, căci atunci sunteți în serviciu.

D. N. Iorga: Unui alt ministru nu-i pot spune, du-te la Giurgiu și întreabă persoana care mi-a dat explicațiuni în această privință. Asupra trimerii în interes de serviciu, pot fi oarecari discuțiuni; nu vrei să mă trimiți, dar eu sunt dator să mă duc acolo.

D. Nicolae Bălănescu: Ați pus ipoteza că d-voastră sunteți în serviciu.

D. N. Iorga: Îmi aperi d-ta cauza la Contencios?

D. Nicolae Bălănescu: Da, și chiar întreaga Cameră.

D. N. Iorga: Să se treacă în lege.

D. Al. Constantinescu, ministrul Agriculturii și Domeniilor: D-le Iorga, deși nu mai pledez, dar te apăr eu la Contencios. (*Ilaritate.*)

D. N. Iorga: Ne apărăm unul pe altul. Am îmbătrânit amândoi”. (*Răsete.*)

CUPRINS

Notă asupra ediției.....	3
Intransigență îndreptățită, <i>prefață de Georgeta Filitti</i>	4
LXX. Ședința din 9 decembrie 1919: Declarație rostită la alegerea ca președinte al Camerei constituante	23
<i>Ședința din 10 decembrie 1919:</i>	
Două telegrame adresate Parlamentului	27
La o cerere a dr. N. Lupu de anchetă parlamentară	28
La o intervenție a lui I. Ciocârlan despre soldații demobilizați	29
La cererea de demisie a deputatului Racottă.....	29
Evocă luarea cetății Plevna, în timpul Războiului de Independență.....	30
<i>Ședința din 11 decembrie 1919:</i>	
La cererea de cuvânt a deputatului Gh. Cristescu	30
La o chestiune personală a deputatului I. Pășuică	31
La o chestiune personală a deputatului A. Imbroane	31
Definește rolul președintelui Adunării.	
În replică cu Eugen Goga	32
Despre operativitatea lucrărilor Adunării.....	33
Îndeamnă la înțelegere	34
La retragerea deputaților socialiști	34
<i>Ședința din 12 decembrie 1919:</i>	
Despre Adunarea „tulburătoare”	34
La declarația Partidului Socialist care contestă componența Parlamentului.....	35
Prezintă declarația deputatului sașilor, R. Brandsch	36
Din nou în replică cu deputatul socialist Toma Dragu	37
După declarația unui deputat evreu din Basarabia.....	37
<i>Ședința din 13 decembrie 1919:</i>	
Declarația deputatului rutenilor din Maramureș	38
Minutează vorbirea deputaților.....	39
Cere disciplină din partea deputaților.....	39
<i>Ședința din 15 decembrie 1919:</i>	
Din nou, pentru operativitatea lucrărilor	39
Despre tehnica de votare.....	40
<i>Ședința din 16 decembrie 1919:</i>	
Într-o chestiune de procedură	40

Telegrama adresată președintelui Adunării parlamentare a Italiei din partea Parlamentului român	41
Componenta comisiei pentru modificarea regulamentului Adunării	41
<i>Sedința din 17 decembrie 1919:</i>	
La cererea lui al. Marghiloman de a vorbi a doua zi	42
După o declarație a deputatului sașilor, R. Brandsch	42
Despre desfășurarea lucrărilor Adunării.....	43
<i>Sedința din 19 decembrie 1919: Telegramă a președintelui Parlamentului italian .....</i>	
	43
<i>Sedința din 22 decembrie 1919:</i>	
În legătură cu concediile solicitate de deputați	44
O telegramă a președintelui Parlamentului francez.....	44
LXXI. <i>Sedința din 24 decembrie 1919: În chestiune personală .....</i>	47
<i>Sedința din 25 decembrie 1919:</i>	
Precizări într-o chestiune de ordinea discuțiilor	49
În probleme de regulament. Dialog cu N.D. Cocea	49
LXXII. <i>Sedința din 26 decembrie 1919: La regulament .....</i>	51
LXXIII. <i>Sedința din 27 decembrie 1919: La proclamarea de doctor de onoare a Universității din Strasbourg .....</i>	53
LXXIV. <i>Sedința din 29 decembrie 1919: Închiderea discuției la Mesaj .....</i>	54
<i>Sedința din 30 decembrie 1919:</i>	
Răspunsul regelui la Adresa Adunării	56
Pe marginea declarației socialiștilor care refuzaseră să subscrie votarea ratificării decretelor cu privire la Unire... ..	56
Atenționare deputatului C. Brăescu	57
La propunerea lui I.T. Ghica de a se publica o carte cu proiectele de lege privitoare la alipirea provinciilor istorice la Vechiul Regat.....	57
Cuvânt de închidere a lucrărilor Adunării.....	58
LXXV. <i>Sedința din 26 ianuarie 1920:</i>	
La alegerea lui Paul Deschanel ca președinte al Republicii Franceze	60
Răspunsurile principelui Carol, al președintelui Parlamentului englez și al Universității din Strasbourg, la felicitările adresate de Parlamentul României	62
În legătură cu donația Camerei pentru Societatea de ocrotire a orfanilor de război.....	64
<i>Sedința din 28 ianuarie 1920: Mustră Adunarea, pentru aplauze ironice.....</i>	64
<i>Sedința din 29 ianuarie 1920: Salută pe universitarii francezi veniți la inaugurarea Universității române de la Cluj .....</i>	64

<i>Ședința din 7 februarie 1920: Disciplinează pe unii deputați necontrolați în vorbire.....</i>	65
<i>Ședința din 9 februarie 1920: Pentru operativitatea lucrărilor Adunării, cere trimiterea în bloc a unor petiții .....</i>	66
<i>Ședința din 11 februarie 1920: Schimb de replici cu I.G. Duca și Vintilă Brătianu, pe probleme de regulament</i>	67
LXXVI. <i>Ședința din 12 februarie 1920:</i>	
Pentru Vasile Goldiș.....	69
În probleme de regulament.....	70
<i>Ședința din 13 februarie 1920:</i>	
Replică deputaților socialiști	72
Dispută cu A.C. Cuza.....	73
<i>Ședința din 16 februarie 1920: Propune componența unei comisii parlamentare .....</i>	76
LXXVII. <i>Ședința din 27 februarie 1920: La moartea lui A.D. Xenopol ...</i>	77
<i>Ședința din 28 februarie 1920: Despre alegerea lui Nicolae Bălan ca mitropolit al Ardealului.....</i>	77
LXXVIII. <i>Ședința din 2 martie 1920:</i>	
Interpretarea regulamentului Camerei.....	79
În probleme de regulament.....	84
<i>Ședința din 3 martie 1920: Îl salută pe noul mitropolit al Ardealului .....</i>	87
Îl salută pe noul ministru de Război, generalul Traian Moșoiu.....	87
LXXIX. <i>Ședința din 6 martie 1920:</i>	
Unirea Basarabiei	88
La proiectul de lege privind reforma agrară în Basarabia	90
<i>Ședința din 22 iunie 1920: Pe marginea observării regulamentului Camerei.....</i>	92
<i>Ședința din 23 iunie 1920: În chestiune personală.....</i>	92
LXXX. <i>Ședința din 25 iunie 1920: Cuvântare cu ocaziunea validării unor deputați .....</i>	98
LXXXI. <i>Contestarea alegerii deputatului C. Bucșan .....</i>	100
LXXXII. <i>Ședința din 26 iunie 1920: Alegerea din Suceava .....</i>	114
LXXXIII. <i>Ședința din 28 iunie 1920:</i>	
Pentru Ștefan Cicio Pop	115
La alegerea deputatului de Storojineț, dr. A. Cohrinus.....	117
În replică cu deputatul bucovinenan Dori Popovici	117
Pe marginea contestației privind alegerea ca deputat a lui M.G. Bujor.....	120
LXXXIV. <i>Ședința din 29 iunie 1920:</i>	
Armata în alegeri	123

Pe marginea ținutei parlamentare a opoziției	125
Ședința din 30 iunie 1920: O interpelare cu privire la politica externă a României	125
LXXXV. Ședința din 1 iulie 1920: În chestia politicii externe a României	126
Ședința din 2 iulie 1920:	
La un articol al lui C. Argetoianu.....	137
În chestiune personală; după o observație a prim-ministrului, gl. Al. Averescu.....	138
LXXXVI. Ședința din 8 iulie 1920:	
Discuția generală asupra schimbării regulamentului Camerii.....	146
Tot în probleme de regulament. În replică cu I. Moscovici	153
Ședința din 9 iulie 1920: În legătură cu ținuta parlamentarilor ...	155
Ședința din 10 iulie 1920:	
În replică cu Vasile Lucaciu	156
Se simte calomniat.....	158
Se confesează Adunării, ca membru al opoziției.....	160
Ședința din 14 iulie 1920: Dispută cu Vasile Lucaciu	161
Ședința din 15 iulie 1920: Dispută cu Octavian Goga, pe seama celor scrise de el în 1910 în legătură cu mișcarea politică transilvană	162
Ședința din 16 iulie 1920: Rememorări despre situația politică antebelică din Transilvania	168
Ședința din 17 iulie 1920:	
Dispută cu deputatul I. Broșu.....	170
Polemică cu A.C. Cuza	171
LXXXVII. Ședința din 20 iulie 1920: Cu privire la acuzațiile contra unui ministru	175
LXXXVIII. Ședința din 22 iulie 1920: În chestiune de regulament....	178
Ședința din 24 iulie 1920: În apărarea lui Al. Vaida Voevod	181
Ședința din 28 iulie 1920: Pe marginea răspunsului la Mesajul regelui	182
LXXXIX. Ședința din 29 iulie 1920: La discuția Mesajului.....	183
XC. Ședința din 30 iulie 1920:	
Pe urma unor declarații neîngăduite	225
La discuțiile prilejuite de răspunsul la Mesajul regelui.....	227
Dispută cu generalul Al. Averescu	231
Ședința din 2 august 1920: Interpelare în legătură cu mutările abuzive de funcționari.....	231
Ședința din 3 august 1920: Pe marginea alegerilor din județul Trei Scaune	232

<i>Ședința din 4 august 1920: Pe marginea măsurilor luate de autorități la greva funcționarilor de poștă.....</i>	234
<i>Ședința din 6 august 1920:</i>	
<i>În legătură cu recunoașterea calității de cetățean român a scriitorului Victor Eftimiu .....</i>	237
<i>Pentru observarea regulamentului Camerei.....</i>	237
<i>Ședința din 9 august 1920: O întrebare prim-ministrului, gl. Al. Averescu .....</i>	239
<i>Ședința din 11 august 1920: Pe marginea proiectului de lege privind noua legislație a muncii .....</i>	240
<i>Ședința din 12 august 1920: O declarație în numele opoziției.....</i>	241
<i>Ședința din 13 august 1920: La proiectul de lege cu privire la înființarea școlilor române de la Roma și Paris.....</i>	243
<i>Ședința din 14 august 1920: O declarație, în numele opoziției, cu privire la votarea tratatului cu Bulgaria.....</i>	243
<i>Ședința din 16 august 1920: Polemică cu Oct. Tăslăoanu .....</i>	244
<i>XCI. Ședința din 17 august 1920: Asupra condițiilor unei votări .....</i>	246
<i>XCII. Ședința din 20 august 1920: V. ședința din 4 august 1920. Îl salută pe mareșalul francez J. Joffre .....</i>	247
<i>XCIII. Ședința din 27 august 1920: Asupra statutului Casei Regale..</i>	249
<i>XCIV. Cu privire la o societate filantropică.....</i>	251
<i>XCV. Ședința din 6 decembrie 1920: Despre alcătuirea regulamentului .....</i>	254
<i>XCVI. Cu privire la deputații arestați.....</i>	258
<i>XCVII. Ședința din 7 decembrie 1920:</i>	
<i>Burghezie și socialism.....</i>	260
<i>Despre regulament.....</i>	261
<i>Ședința din 8 decembrie 1920: La aflarea veștii despre atentatul de la Senat.....</i>	270
<i>XCVIII. Ședința din 9 decembrie 1920: Suspendare de ședință în Parlamentul Blocului .....</i>	271
<i>XCIX. Ședința din 10 decembrie 1920: După atentatul de la Senat ..</i>	276
<i>C. Ședința din 14 decembrie 1920: Pentru arestarea unui deputat..</i>	294
<i>CI. Ședința din 17 decembrie 1920: În aceeași chestiune.....</i>	297
<i>CII. Ședința din 18 decembrie 1920: Pentru imunitatea parlamentară... 298</i>	
<i>Ședința din 25 decembrie 1920: Intervenție privitoare la regulamentul Camerii.....</i>	305
<i>Ședința din 27 decembrie 1920: Discurs pe marginea răspunsului la Mesajul Tronului .....</i>	307
<i>Ședința din 7 februarie 1921: La proiectul de modificare a legii pentru controlul străinilor, a unor stabilimente publice și înființarea unui birou al populației .....</i>	317

<i>Ședința din 10 februarie 1921:</i>	
Despre invalidarea deputatului I.G. Duca.....	318
Dispută cu A.C. Cuza pe tema cărților sale, finanțate de Banca Marmorosh-Blank.....	320
Într-o chestiune de regulament	325
CIII. <i>Ședința din 17 februarie 1921: La ministerul naționalităților ...</i>	328
<i>Ședința din 19 februarie 1921: Întreabă guvernul ce atitudine ia față de un gest sfidător al Ungariei .....</i>	332
CIV. <i>Ședința din 21 februarie 1921: Despre subsecretariatul la Interne.....</i>	333
<i>Ședința din 22 februarie 1921: Pe marginea regulamentului Camerei .....</i>	336
CV. <i>Ședința din 24 februarie 1921: Despre lipsa din Cameră a lui I.I.C. Brătianu .....</i>	338
CVI. <i>Ședința din 26 februarie 1921: Despre refacerea discursurilor parlamentare .....</i>	345
CVII. <i>Ședința din 2 martie 1921: Pentru Polonia .....</i>	347
CVIII. <i>Ședința din 3 martie 1921:</i>	
Pentru validarea lui I.G. Duca	349
Schimb de replici cu generalul Gh. Cantacuzino Grănicerul despre răscoalele din 1907.....	349
<i>Pro memoria Nicolae Bălcescu. Discuții privind validarea mandatului de deputat a lui C. Stere.....</i>	350
CIX. <i>Ședința din 8 martie 1921: Validarea lui C. Stere .....</i>	352
<i>Ședința din 9 martie 1921:</i>	
Despre plângerea lui P. Halippa pentru felul cum au fost întâmpinați studenții basarabeni la Universitatea din Iași..	
Despre validarea lui C. Stere	377
După respingerea unei contestații	378
<i>Ședința din 12 martie 1921: La un discurs al lui A.C. Cuza, cu referire la Basarabia.....</i>	378
CX. <i>Ședința din 14 martie 1921: Despre alegerea domnului O. Prie... </i>	381
<i>Ședința din 15 martie 1921: Despre ancheta parlamentară împotriva deputatului Oanea, acuzat de dare de mită .....</i>	382
<i>Ședința din 18 martie 1921:</i>	
La o constatare a lui V. Haneș.....	385
La proiectul de lege cu privire la asociațiile profesionale	386
CXI. <i>Ședința din 19 martie 1921:</i>	
La regulament.....	387
Explicații cu privire la scăderea cu 20% a bugetelor ministerelor, cu excepția celui al Comunicațiilor.....	387

Ședința din 21 martie 1921: Din nou despre proiectul de lege privitor la asociațiile profesionale	394
Ședința din 22 martie 1921: Într-o problemă de regulament	402
Ședința din 23 martie 1921: Din nou în legătură cu regulamentul Camerei.....	402
CXII. Ședința din 24 martie 1921:	
Contra glumelor prezidențiale	413
În replică cu Gh. Cristescu.....	420
O declarație în numele opoziției	421
Ședința din 25 martie 1921: Un protest al opoziției naționale privitor la excluderea din Adunare a unor deputați.....	421
Ședința din 5 aprilie 1921:	
Salută decizia Adunării de anulare a excluderii unor deputați.....	422
Într-o problemă de regulament.....	423
CXIII. Ședința din 9 aprilie 1921:	
Participarea opoziției.....	424
La dezbaterile proiectului privind menținerea legii excepționale din 9 ianuarie 1917, prin care comisiile interimare urbane și rurale continuau să îndeplinească atribuțiile consiliilor comunale	424
Într-o problemă de regulament. Polemică cu A.C. Cuza.....	426
CXIV. Ședința din 11 aprilie 1921:	
Atitudinea sașilor.....	428
În apărarea sașilor. În replică cu C. Savu	428
La proiectul de lege cu privire la contractele de locațiune din Basarabia	431
La proiectul de lege pentru modificarea măsurilor și greutăților	433
CXV. Ședința din 18 aprilie 1921: Miniștri de provincii	435
Ședința din 19 aprilie 1921: Replică lui Octavian Goga, acuzat că dezertase de pe frontul de la Turtucaia	436
Ședința din 21 aprilie 1921: Intervenție la proiectul de lege cu privire la taxele impuse mărfurilor germane importate în România (până la 50% din valoare)	438
Ședința din 22 aprilie 1921: Precizări într-o problemă de regulament.....	440
Ședința din 25 aprilie 1921: Dispută cu A.C. Cuza.....	441
Ședința din 26 mai 1921: Intervine la cererea de traducere în fața comisiei de disciplină a Camerei a deputatului Ion Zelea Codreanu	443
Ședința din 28 mai 1921: La discuțiile privind reforma agrară	444

<i>Ședința din 2 iunie 1921: Discurs pe marginea legii financiare....</i>	444
CXVI. <i>Ședința din 6 iunie 1921: În chestiunea agrară .....</i>	458
<i>Ședința din 7 iunie 1921: În chestiune personală .....</i>	485
CXVII. <i>Ședința din 16 iunie 1921: Tot în chestiunea agrară .....</i>	487
CXVIII. <i>Ședința din 17 iunie 1921: La reforma financiară.....</i>	492
CXIX. <i>Ședința din 22 iunie 1921: În chestie de regulament .....</i>	493
CXX. <i>Ședința din 23 iunie 1921: La discuția legii financiare.....</i>	495
<i>Ședința din 24 iunie 1921:</i>	
Despre excluderea din Adunare a lui Ion Mihalache	498
Despre scutirea de impozite a veniturilor familiei regale.....	499
CXXI. <i>Ședința din 25 iunie 1921:</i>	
La legea contribuțiilor directe	501
Despre cazurile de indisciplină ale deputaților	
Al. Vaida Voevod, A. Dobrescu și M. Popovici.....	501
<i>Ședința din 27 iunie 1921:</i>	
Într-o problemă de regulament.....	502
Adresează Adunării o întrebare	503
<i>Ședința din 28 iunie 1921:</i>	
Despre atmosfera din Adunare	504
Un amendament referitor la exproprieri.....	505
<i>Ședința din 29 iunie 1921:</i>	
La ieșirea deputatului Schinătescu	505
Considerații legate de apropiata modificare a Constituției... ..	506
<i>Ședința din 30 iunie 1921: O formulare greșită în legea agrară ...</i>	510
CXXII. <i>Ședința din 1 iulie 1921: La impozitul pe capital.....</i>	512
<i>Ședința din 3 iulie 1921:</i>	
Despre felul cum a condus ședințele Adunării cât a fost	
președintele ei.....	517
La art. 20 din proiectul de lege, cu privire la impozitul	
progresiv.....	518
<i>Ședința din 4 iulie 1921:</i>	
La legea agrară; în legătură cu colonizările	519
Pe marginea regulamentului	521
<i>Ședința din 6 iulie 1921:</i>	
O întrebare adresată Adunării.....	522
În legătură cu interpretarea regulamentului	523
<i>Ședința din 7 iulie 1921: Intervenții la legea agrară.</i>	
De ce votează contra	524
<i>Ședința din 8 iulie 1921:</i>	
Pe marginea convenției de comerț cu Cehoslovacia.....	529
La proiectul de lege pentru mutarea capitalei jud.	
Teleorman de la Turnu Măgurele la Roșiorii de Vede.....	534

<i>Ședința din 9 iulie 1921:</i>	
Dispută cu Take Ionescu.....	535
Observații la proiectul de lege pentru înființarea Ministerului Agriculturii.....	537
La proiectul de lege pentru mărirea razei orașului Ploiești ..	537
La proiectul de lege pentru înființarea oficiilor de închiriere	538
<i>Ședința din 11 iulie 1921: Pe marginea proiectului de lege pentru încurajarea construcțiilor de clădiri .....</i>	
	539
<i>Ședința din 13 iulie 1921:</i>	
Respinge acuza de agresiune asupra unui deputat	539
La legea timbrului.....	539
CXXIII. <i>Ședința din 14 iulie 1921:</i>	
În chestia cointeresărilor la uzine.....	541
Declarație, în numele opoziției, la votarea proiectului	546
<i>Ședința din 17 ianuarie 1922: Polemică cu N.D. Cocea; discuția se purta la reforma legii electorale.....</i>	
	547
<i>Ședința din 28 martie 1922: Face o declarație în numele Partidului Naționalist Democrat .....</i>	
	547
<i>Ședința din 29 martie 1922: Într-o problemă de regulament.....</i>	
	548
<i>Ședința din 30 martie 1922:</i>	
În replică cu Stavri Brătianu	549
Dispută cu generalul Arthur Văitoianu.....	550
CXXIV. <i>Ședința din 1 aprilie 1922: La alegerile noului regim liberal .</i>	
	553
CXXV. <i>Ședința din 3 aprilie 1922. Cu privire la imunitatea Parlamentară.....</i>	
	562
CXXVI. <i>Ședința din 6 aprilie 1922:</i>	
La unirea constituțională a Basarabiei	563
Replică la discursul de instalare ca președinte al Camerei a lui M.G. Orleanu.....	564
CXXVII. <i>Ședința din 7 aprilie 1922: Despre comorile istorice românești în Rusia.....</i>	
	566
CXXVIII. <i>Ședința din 9 aprilie 1922. La schimbarea regimului fiscal .....</i>	
	568
CXXIX. <i>Ședința din 10 aprilie 1922: La Adresă .....</i>	
	578
<i>Ședința din 12 aprilie 1922:</i>	
În preambulul discuțiilor la legea chirilor	618
Cere disciplină în discuții.....	624
Asupra unor prevederi ale legii.....	624
CXXX. La legea chirilor	
	626
CXXXI. <i>Ședința din 24 octombrie 1922. Pentru un omagiu generalului Berthelot .....</i>	
	628

CXXXII. La legea salariilor.....	630
CXXXIII. <i>Ședința din 26 octombrie 1922: Intrigi revizioniste</i>	
maghiare	642
<i>Ședința din 28 noiembrie 1922. Panegiric pentru Vasile Lucaciu..</i>	643
<i>Ședința din 1 decembrie 1922. La proiectul de lege privind</i>	
înființarea unui muzeu „al vechilor stofe bisericești	645
<i>Ședința din 7 decembrie 1922. Caracterizează ziarele</i>	
„Universul” (București) și „Mântuirea” (Cluj).....	646
<i>Ședința din 8 decembrie 1922:</i>	
Privind situația parcului de vase de cabotaj	
din portul Giurgiu.....	646
La validarea mandatului de deputat a lui Petru Mihaly.....	647
În replică cu Leonte Moldovan.....	651
<i>Ședința din 13 decembrie 1922. Într-o problemă de regulament ..</i>	653
CXXXIV. <i>Ședința din 14 decembrie 1922. Despre situația</i>	
lui Petru Mihaly	654
CXXXV. <i>Agitațiile studentești. Declarație.....</i>	656
<i>Ședința din 15 decembrie 1922: Despre climatul politic</i>	
din Cameră. În replică cu Virgil Madgearu.....	659
CXXXVI. <i>Ședința din 16 decembrie 1922:</i>	
La discuția Adresei.....	661
Dialog cu M.G. Orleanu, președintele Camerei.....	688
CXXXVII. <i>Ședința din 21 decembrie 1922. Starea de lucruri</i>	
la Universitatea din Iași. Memoriul lui C. Stere la Berlin.....	690
Într-o problemă de regulament.....	730
<i>Ședința din 22 decembrie 1922: Despre sărbătorirea zilei</i>	
de 1 decembrie	733
<i>Ședința din 23 decembrie 1922: Replică lui C. Stere .....</i>	733
CXXXVIII. <i>Ședința din 27 decembrie 1922: Despre situația</i>	
Partidului Național din Ardeal.....	734
CXXXIX. <i>Ședința din 29 decembrie 1922: /La proiectul de lege</i>	
pentru unificarea contribuțiilor directe și în ființarea	
impozitului pe venitul global	737
<i>Ședința din 3 ianuarie 1923:</i>	
Despre felul cum se arhivează documentele la Ministerul	
Afacerilor Străine	754
Despre un articol adițional la legea privind unificarea	
contribuțiilor	756
<i>Ședința din 1 februarie 1923:</i>	
O interpelare.....	756
Despre redresarea economică postbelică. Cu referire la	
situația Bulgariei	757

<i>Ședința din 5 martie 1923. Pe marginea raportului la proiectului de lege pentru modificarea Constituției</i>	757
<i>Ședința din 15 martie 1923.</i>	
Schimb de replici cu A. Stern despre Simion Bărnuțiu.....	759
Cu același despre statutul naționalităților	760
<i>Ședința din 17 martie 1923. La proiectul de lege pentru modificarea Constituției</i>	762
<i>Ședința din 19 martie 1923.</i>	
Pledează ca sașii să participe la dezbaterrea noii Constituții.	767
Discurs la dezbaterrea noii Constituții.....	767
<i>Ședința din 21 martie 1923.</i>	
Asupra împământenirilor	791
Asupra pedepsei cu moartea	795
Asupra libertății muncii	795
Despre libertatea de conștiință.....	796
Din nou despre împământeniri.....	805
<i>Ședința din 22 martie 1923:</i>	
Despre situația electorală.....	807
Despre implicarea regelui în discuțiile publice	808
Despre sufragiul universal	809
În replică cu ministrul de Externe, I.G. Duca.....	810
Despre cooptarea președintelui Academiei în Senat	813
Despre catolicii germani și cei maghiari.....	814
Despre biserica unită	815
Despre atribuțiile Senatului	815
Despre titulatura regelui României.....	816
Despre regență.....	817
Despre capacitatea regelui României de a domni și în altă țară	818
Despre lista civilă a regelui.....	820
<i>Ședința din 23 martie 1923:</i>	
Despre controlarea miniștrilor.....	822
În legătură cu ținuta deputaților	822
<i>Ședința din 24 martie 1923:</i>	
Despre proprietate și garantarea ei, potrivit noii Constituții	823
Despre exproprieri	824
În replică cu ministrul P.V. Sassu	832
<i>Ședința din 26 martie 1923:</i>	
Despre climatul politic al Adunării	833
Despre regimul pădurilor din Bucovina	834
Despre Fondul bisericesc din Bucovina	835

Despre activitatea politică a lui Ion Nistor în Bucovina	835
Despre împământeniri	836
Din nou despre împământeniri.....	838
Asupra regimului străinilor	840
Își motivează abținerea de la votarea Constituției	840
<i>Ședința din 25 mai 1923: Despre atmosfera din Parlament</i> când se discută situația Basarabiei	841
<i>Ședința din 31 mai 1923: Actul de „danie” al Fundației</i> culturale Nicolae Iorga	843
<i>Ședința din 2 iunie 1923: Discurs împotriva speculei.....</i>	847
<i>Ședința din 5 iunie 1923: O întrebare ministrului de</i> Război în legătură cu funcționarea Arsenalului de la București	853
<i>Ședința din 7 iunie 1923:</i> În apărarea lui Nicolae Titulescu	855
Despre propaganda românească în străinătate	856
Discurs despre statutul funcționarilor publici	859
<i>Ședința din 8 iunie 1923:</i> Despre nevoia întemeierii unui teatru în Basarabia	869
Asupra concediilor funcționarilor	870

Com. 9003

Î.S. F.E.-P. „Tipografia Centrală”
Str. Florilor, 1, mun. Chișinău
Tel.: 022 49 31 46, 022 43 03 60

Casa lui Nicolae Iorga de la Vălenii de Munte

ISBN 978-9975-9907-5-2

9 789975 990752

PROPAGANDA

<https://biblioteca-digitala.ro>